

ΑΙ
ΤΟΥ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΓΙΟΙΣ
ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ
ΠΡΟΣ
ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Β'.

SANCTI
CLEMENTIS
ROMANI AD
CORINTHIOS
EPISTOLÆ DUÆ,

Expressæ ad fidem MSti Cod. ALXANDRINI collati
cum Editione JUNII à MILLIO & GRABIO;

Illustratæ Notis JUNII & COTELERII, necnon
JOHAN. BOISII olim Canonici *Eliensis* non antehac editis.

Cum MSto Cod. accurate de novo contulit, Notisque
eas illustravit, & Textum plurimis in locis emendavit; Præ-
fationem etiam de USU PATRUM præcipue APOSTOLICO-
RUM, ac Dissertationes duas, alteram de *Divinitus instituto*
CLERO, de *Unitate Ecclesiæ* alteram, præmisit

HENRICVS WOTTON,
Coll. Sti JOH. Evan. A. M. &c.

CANTABRIGIÆ,
TYPIS ACADEMICIS,

Prostant apud Cornelium Crownfield, Celeberrimæ Academiæ
Typographum, & Gulielmum ac Johannem Innys, Bibliopolas
Londinenses, MDCCXVIII.

V I R O

EGREGIO ET PRÆSTANTISSIMO

JOHANNI CAMPBEL

DE CALDER,

ARMIGERO

HENRICUS WOTTON

S. P. D.

EPISTOLAM Beati CLEMENTIS
ROMANI indubitatam, una cum
Fragmento alterius Epistolæ Sancto
CLEMENTE non indignæ ex eo-
dem Vetustissimo Manuscripto Codice de-
scripto, de novo publici juris facio: Eamque
deter-

DEDICATIO.

deterfis plurimis, quibus adhuc PATER APOSTOLICUS conspersus erat, maculis & amotis non paucis erratis, nitidiorem quam antehac & magis emendatam TIBI, QUEM mihi PATRONUM maxime optaverim, in manus trado.

Quæ vero res ad illud me præcipue ante alias adhortantur, eæ profecto sunt quæ semper apud Honestos plurimum valere, & Bonorum omnium maximam observantiam conciliare tum solent tum debent; ea scilicet, qua literarum præsertim sacrarum studiosos prosequeris, egregia Benevolentia; Singularis Animi Magnitudo, qua in amplissimis Fortunis & TIBI temperare novisti & cæteris omnibus benefaciendi pene inexplebili Studio urgeris; Arctæque Necessitudinis & Inviolatæ Amicitiae, qua me TIBI devinxisti, Jus sanctissimum.

Ex quo enim, VIR PRÆSTANTISSIME, mihi contigit egregias TIBI coelitus concessas Animi Dotes, TUOS Mores integros & eximias Virtutes propius adspicere; semper mihi maxime in Votis illud fuit, ut TIBI aliquid, quod ea, qua me immerentem profecutus es, Benevolentia non indignum & TIBI non ingratum foret, dicarem. Nactus autem mihi videor Occasionem maxime

DEDICATIO.

xime opportunam, & id quod TIBI acceptum sit præstandi, & meo erga TE Officio, quantum in me est, satisfaciendi.

Neque quod TIBI eo, quo par est, animi obsequio Munus offero, leve est & parvi pretii: de eo enim si ita judicasset, cuivis potius quam TIBI offerendum existimarem, cui inest tanta Ingenii perspicacia cum illo Judicii acumine conjuncta; ut de rebus maximi momenti TE semper rectissime judicantem & explicate differentem magna cum voluptate audiant & suspiciant omnes. Quodcunque vero de meis laboribus, quos tamen non prorsus inutiles fore confido, feratur Judicium; Aliorum certe Diligentia, quos summos fuisse & in rebus tam Criticis quam Sacris non sine eximia laude diu multumque versatos fatentur omnes, in magnam Ecclesiæ DEI utilitatem & amplum fructum adhibita TIBI non displicebit.

CLEMENTEM Beatorum Apostolorum PETRI & PAULI Discipulum, annumeratum inter primos Episcopos Ecclesiæ Romanæ, tunc temporis per totum terrarum orbem celebratæ, Cui *Evangelium* & PETRUS & PAULUS *sanguine quoque signatum* haud ita pridem *reliquerunt*; VIRUM plane APOSTOLICUM, & apud Ecclesiam Primævam

DEDICATIO.

mævam maximæ Authoritatis, de novo Ecclesiæ DEI restitutum in suam Clientelam accipere non est dedignatus CAROLUS I. Regum Optimus & Ecclesiæ *Anglicanæ*, quippe quæ ad Primævam proxime accedit, amantissimus; pro Qua neque Martyrium recusavit. Eidem APOSTOLICO VIRO patrocinari, summæ sibi Gloriæ fuisse censuerunt Præsules amplissimi.

Ad TE autem, OPTIME VIR, jam accedit, TUA erga DEUM sincera Pietate, erga Religionem & Ecclesiam CHRISTI debita TUA Reverentia, Pacisque Ecclesiæ & Unitatis non simulato TUO Studio ductus Apostolorum Σύλλογος, iis familiaris & intimus, atque ab Iphis dignus judicatus, Cui concrederetur Ecclesiæ Gubernatio; Scriptorum in Ecclesia DEI, ut omnium Antiquissimus, ita & post Beatos APOSTOLOS & EVANGELISTAS facile Princeps; de Quo testatur SPIRITUS SANCTUS, *Nomen Ejus fuisse in libro Vitæ*; Quæ uberior sane est & justior gaudii Materia, si fides sit Ipsi VERITATI, quam *Dæmonas suæ potestati subiectos habere*; QUEM Ecclesia Primæva tanti æstimavit, ut in Sacrum Codicem inter APOSTOLOS & Divinitus inspiratos Scriptores relatum Fidelibus Publice prælegeret.

Frustra

DEDICATIO.

Frustra apud EUM quæsierit aliquis pulchre & ornatè compositum sermonem: Primævam simplicitatem ad NOVI TESTAMENTI stylum proxime accedens ubique refert; nusquam sententias & orationis seriem ad Græcorum exemplum perpolire & elegantias sectari videtur. Quod vero TIBI majori esse potest tum Utilitati tum Delectationi; Illa Vis & Ἐνέργεια DIVINA ubique in EO effulget, Quæ suo Fulgore percellit animum legentis; adeo ut, pene dicam, SPIRITUM DEI, non Hominem, in EO loquentem sentias; dum Sanctus PATER Authoritate VIRO APOSTOLICO digna ad Pacem & Unitatem *Corinthios* adhortatur, admonens eos ut a Schismate abhorreant, si velint *fieri participes promissorum* Evangelii; de Beatorum Apostolorum PETRI & PAULI Laboribus Martyrioque, de sanctis Patriarcharum Moribus eorumque insigni Fide & Sincera Obedientia, de Resurrectione Corporis, de Fide, de Charitate, de Justitia & Bonis Operibus, de omnibus in Ecclesia secundum ordinem à DEO in Lege & Evangelio præscriptum rite præstandis, de Christiano CLERO ab Ipso CHRISTO sub Evangelii foedere instituto, denique de Successionis Sacerdotum Regula Ecclesiæ in initio tradita differit Eloquentia Sacra ac Primæva, & Zelo vere APOSTOLICO.

TUAM

DEDICATIO.

TUAM igitur in Clientelam accipias Sanctum PATREM, TIBI ultro SE offerentem, Tuumque Patrocinium ambientem; QUEM, siquid possit ulterius, TIBI, ILLUSTRISSIMA apud Antiquos SCOTOS Familia prognato, adhuc commendabit Natalium Splendor: *Nicephoro* enim si fides sit; è Familia CÆSARUM oriundus, in Palatio IMPERATORIS enutritus fuit, & educatus.

Pergas autem, VIR PRÆSTANTISSIME, ei, quam de TE omnes conceperunt, Opinioni satisfacere; dum de aliis bene mereris studes, Bonorum omnium Favorem TIBI concilias, & cunctis Materiam præbes de TE indies majora sperandi: Et Eorum numero, *Quorum nomina una cum CLEMENTIS fuerunt in libro Vitæ*, adscriptus Perennem Felicitatem tandem consequaris.

Dabam e Coll. Sti Johan. Evan.
a. d. IV. Non. Mart. MDCCXVIII.

PRÆFATIO.

De Usu ac Autoritate Patrum, præcipue Apostolicorum, eorumque, quæ sub eorum nomine feruntur hodie, scriptorum: in qua breviter discutitur, quæ sit Constitutionum ac Canonum Apostolicorum Autoritas; & Epistolas Ignatianas, prout in Codice Medicæo habentur, genuinas esse probatur: de Clemente etiam Nostro ejusque scriptis, præsertim ad Corinthios Epistolis, differitur: & quid à nobis nostra hac in Editione præstitum fuerit, exhibetur.

QUUM ita fuerit cum Ecclesia Christi, columna ac stabilimento veritatis, jam pene septendecim retro seculis elapsis, comparatum; ut nihil sit in Religione adeo ex omni parte stabile; quin de eo agantur Controversiæ; tantumque absit, quin Fidem aut Disciplinam Apostolis Sanctisque traditas, de quibus majore, quam pro Vita Fortunisque suis, contentione certaverunt olim Patres, integras habeamus; ut nova indies cudantur Hæreseon ac Schismatum monstra, palam propagentur, & iniquis artibus latius huc illuc se diffundant: Hoc interea fere apud omnes in confesso est, Sacras Scripturas unicum esse Religionis Fundamen, solamque Christianorum perfectam Fidei morumque regulam: Quæ vero ad Disciplinam spectant,

A

fun-

fundantur quidem in Sacris Scripturis, non tamen clare adeo & distincte, quod fieri vix potest, in iis continentur, ut quivis vel primo intuitu possit inde erueret, quinam ordines à Christo & Apostolis ejus fuerint instituti, quas præcipue potestates singuli ordines sibi de jure vendicent: Patres igitur & Ecclesiastici scriptores in subsidium nostrum vocentur, & horum autoritate post Sacras Scripturas, siqua de Christiana quavis Doctrina, vel Ecclesiæ Disciplina ac Regimine oriatur controversia, dirimatur: Olim enim observavit quam verissime *Vincentius Lirinensis*: *Hic forsitan requirat aliquis; cum sit perfectus Scripturarum Canon, sibi que ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei Ecclesiastica intelligentia jungatur autoritas? quia videlicet Scripturam Sacram pro ipsa sua altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt, sed ejusdem eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut pene quot homines tot illic sententiæ erui posse videantur: aliter namque illam Novatianus, aliter Photinus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius, aliter Apollinaris, Priscilianus, aliter Jovinianus, Pelagius, Celestius; aliter postremo Nestorius: atque idcirco multum necesse est propter tantos tam varii erroris anfractus, ut Prophetica & Apostolica interpretationis linea secundum Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur. Quod quidem satis superque constat, si Hæreticos Schismaticosque per omnia Christianæ Ecclesiæ secula ducamus in examen, dum suos unusquisque errores ex Sacris Scripturis suo modo sed prave admodum distortis, acceptisque, obstinato defendat. Siquis igitur hisce in rebus non partium, sed veritatis Christianæ ac Catholicæ, studio ducatur, ne nimium privatis interpretationibus, sed Ecclesiæ, sed Patrum Autoritati seipsum addicat, eorumque interpretationibus adhæreat immotus. Quæcunque nobis quasi à D E O,*

aut

aut ex divinitus inspiratis scriptis petitæ proponuntur Doctrinæ, sæpius recogitemus, an Ecclesia Catholica, an Patres primævi has acceperint unquam: quicquid enim in Religione novum, primisque seculis fuit inauditum, quantumvis speciosum esse videatur, rejiciendum est, & Anathemate feriendum. Neque ideo, modo Sacris Scripturis & Doctrinæ Catholicæ non adversetur, quia in Sacris Scripturis totidem verbis non habetur, rejiciamus, quod Patrum Authoritati, primævæ Ecclesiæ Praxi, & Traditioni nunquam interruptæ Catholicæ innititur: Hinc enim fit, quod Diem Dominicum; Resurrectionis, Ascensionis, & Pentecostes annua Festa celebramus; quod jejunia quartæ sextæque Feriarum, jejunium Quadragesimale, præcipue sanctæ Hebdomadis, Passionis & Παρασκευῆς observamus: Hinc etiam suffragante quidem, sed non totidem verbis de hac re præcipiente, Sacro Codice discimus, Episcopos ex instituto Christi esse tum Presbyteris tum Diaconis prælatos, habere divinitus institutam tum regendi tum administrandi res & personas Ecclesiasticas potestatem, absque his non esse in Ecclesia Christi ordines legitime derivatos, irritasque esse, imo prorsus nullas administrationes Ecclesiasticas: non nisi ab Episcopo constituto fas esse baptizare, Eucharistiam consecrare, Sacras Synaxes habere, ligare peccantes, poenitentiam agentes absolvere, & ex autoritate Christi benedictionem impertire; Hunc esse suis unitatis centrum, adeo ut, qui cum eo non unitur, separetur ab Ecclesia Catholica. Quæ quidem non tam in Sacris Scripturis expresse continentur, quam ab Apostolis tradita cum ipso Evangelio per universam Ecclesiam propagata fuerunt, juxta St^{um}. *Augustinum* in Epistola ad *Januarium*. *Illa, quæ non scripta sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima Authoritas,*

fundantur quidem in Sacris Scripturis, non tamen clare adeo & distincte, quod fieri vix potest, in iis continentur, ut quivis vel primo intuitu possit inde eruerere, quinam ordines à Christo & Apostolis ejus fuerint instituti, quas præcipue potestates singuli ordines sibi de jure vendicent: Patres igitur & Ecclesiastici scriptores in subsidium nostrum vocentur, & horum autoritate post Sacras Scripturas, siqua de Christiana quavis Doctrina, vel Ecclesiæ Disciplina ac Regimine oriatur controversia, dirimatur: Olim enim observavit quam verissime *Vincentius Lirinensis*: *Hic forsitan requirat aliquis; cum sit perfectus Scripturarum Canon, sibi que ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei Ecclesiastica intelligentiæ jungatur autoritas? quia videlicet Scripturam Sacram pro ipsa sua altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt, sed ejusdem eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut pene quot homines tot illic sententiæ erui posse videantur: aliter namque illam Novatianus, aliter Photinus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius, aliter Apollinaris, Priscilianus, aliter Jovinianus, Pelagius, Celestius; aliter postremo Nestorius: atque idcirco multum necesse est propter tantos tam varii erroris anfractus, ut Prophetica & Apostolica interpretationis linea secundum Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur. Quod quidem satis superque constat, si Hæreticos Schismaticosque per omnia Christianæ Ecclesiæ secula ducamus in examen, dum suos unusquisque errores ex Sacris Scripturis suo modo sed prave admodum distortis, acceptisque, obstinato defendat. Siquis igitur hisce in rebus non partium, sed veritatis Christianæ ac Catholicæ, studio ducatur, ne nimium privatis interpretationibus, sed Ecclesiæ, sed Patrum Autoritati seipsum addicat, eorumque interpretationibus adhæreat immotus. Quæcunque nobis quasi à DEO,*

aut

aut ex divinitus inspiratis scriptis petita proponuntur Doctrinae, sapius recogitemus, an Ecclesia Catholica, an Patres primævi has acceperint unquam: quicquid enim in Religione novum, primisque seculis fuit inauditum, quantumvis speciosum esse videatur, rejiciendum est, & Anathemate feriendum. Neque ideo, modo Sacris Scripturis & Doctrinae Catholicae non adversetur, quia in Sacris Scripturis totidem verbis non habetur, rejiciamus, quod Patrum Authoritati, primævæ Ecclesiae Praxi, & Traditioni nunquam interruptæ Catholicae innititur: Hinc enim fit, quod Diem Dominicum; Resurrectionis, Ascensionis, & Pentecostes annua Festa celebramus; quod jejunia quartæ sextæque Feriarum, jejunium Quadragesimale, præcipue sanctæ Hebdomadis, Passionis & Παρασκευῆς observamus: Hinc etiam suffragante quidem, sed non totidem verbis de hac re præcipiente, Sacro Codice discimus, Episcopos ex instituto Christi esse tum Presbyteris tum Diaconis prælatos, habere divinitus institutam tum regendi tum administrandi res & personas Ecclesiasticas potestatem, absque his non esse in Ecclesia Christi ordines legitime derivatos, irritasque esse, imo prorsus nullas administrationes Ecclesiasticas: non nisi ab Episcopo constituto fas esse baptizare, Eucharistiam consecrare, Sacras Synaxes habere, ligare peccantes, poenitentiam agentes absolvere, & ex autoritate Christi benedictionem impertire; Hunc esse suis unitatis centrum, adeo ut, qui cum eo non unitur, separetur ab Ecclesia Catholica. Quæ quidem non tam in Sacris Scripturis expresse continentur, quam ab Apostolis tradita cum ipso Evangelio per universam Ecclesiam propagata fuerunt, juxta St^{um}. *Augustinum* in Epistola ad *Januarium*. *Illa, quæ non scripta sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe servantur, datur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima Authoritas,*

commendata atque statuta retineri, sicuti Domini Nativitatem celebrare, & siquid aliud occurrat, quod servatur ab universa Ecclesia. Et in Libro primo contra Donatistas: Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum sed semper retentum est, non nisi Authoritate Apostolica iraditum rectissime creditur. Et in secundo Libro: Multa, quae non inveniuntur in literis eorum expresse, neque in Conciliis posteriorum, & tamen per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita & commendata esse creduntur.

Quis autem Antiquitatis est parum adeo studiosus? ut non videat, quicquid è contra obnitantur hodiernis placitis, suisque ratiociniis, potius quam Antiquorum Authoritati addicti *Dallaus*, *Socinus*, totiesque propter Patres impiis infestatos odiis à *Nostreis* castigatus *Criticus Antiquitati insensissimus*, maximam esse *Sanctorum Patrum* Authoritatem, plurimumque deferendum esse sententiis Scriptorum primi secundique post Apostolos denatos seculorum Ecclesiae, Doctrina non introductis Hæresibus, non Partium studio, adhuc contaminata; neque, quod acriter adeo zeloque parum Christiano contendunt nonnulli, ex mixtura Platonicae Philosophiae in ipsis fundamentalibus, maximeque necessariis Fidei Articulis corrupta. Quod si tanta sit horum Authoritas, quid de Apostolica Ætate virisque ad omnia Apostolicis ab ipsis Apostolis delectis, qui Ecclesiae præessent, statuatur? Quis eos Apostolis adeo familiares, & ab ipso Spiritu Sancto *ὁ τῷ δεξιῷ Εὐαγγελίῳ* ad regimen Ecclesiae constitutos non eodem pene loco ac ipsos Apostolos merito haberet, aut saltem rerum ab Apostolis constitutarum testes esse quam maxime idoneos existimaret? hoc enim vel humana fides sibi de jure vendicat: Quis enim hos institutionum Apostolicarum ipsis, quam possit maxime, intimos, dignosque judicatos, qui Ecclesiae præficerentur, quibusque Fides & Doctrina concrederentur, ignaros

P R Æ F A T I O.

ignaros fuisse contendat? velle autem eos nos decipere, ubi de Fide, Doctrina, Disciplina, & Regimine Ecclesiastico res agebatur, vel suspicari iniquum est: hac enim ratione de Fide, Religione, & ipsis Sacris Scripturis ab iis ad nos usque demissis penitus actum foret, & ex consequenti diruta harum Authoritate funditus everteretur Christiana Institutio. Ut igitur *Antiquitati* sua constet *Authoritas*, neque de *Clemente Viro*, siquis alius, ad omnia vere *Apostolico* aliquid Honoris detrahatur, instituti nostri ratio postulat.

I. Ut quædam præfemur de *usu & Authoritate Patrum*, præcipue *Apostolicorum*.

II. Ut indicia quædam præmittamus, ex quibus dignoscatur inter genuina & ἀδύνατα scripta; & in examen ducamus secundum istas regulas scripta illa, quæ sub venerando *Apostolorum* aut *Apostolicorum* nomine feruntur hodie; præcipue *Apostolicas Constitutiones*, eorumque *Canones*, & *Epistolas Ignatianas*, ubi probatum dabimus ex citationibus *Eusebii*, *Theodoriti*, *Hieronymi*, & *Athanasii*, ex stylo etiam, & interno *Epistolarum* caractere, eas, quæ ex codice *Mediceo* habentur, esse *Epistolas* vere genuinas; hæc autem pro præfationis ratione quam possit breviter, ne fallacem nostram in alienam messem immisisse videamur.

III. Ut fusius disseramus de *Clemente* nostro, e-
jusque ad *Corinthios* *Epistolis*, quæ solæ adhuc re-
stant nobis ex hujus scriptis; nec alia extitisse vi-
dentur præter *notæ* quædam, & huic *Apostolico* Pa-
tri abjudicata, temporibus *Eusebii*, quarum hæc ubi-
que & ab omnibus fuit recepta, illa a Patribus haud
usquam citata *Authoritatis* longe inferioris: de prioribus
igitur

igitur, quam accurate potest, investigandum est, cuius fuerit apud primævos Authoritatis, quam ob causam & quo tempore scripta, quis fuerit tunc temporis status *Ecclesiæ Corinthiæ* : paucis etiam nostram de posteriore Epistola sententiam explicabimus.

IV. Quid nostra hac in editione præstitum fuerit, quibus præcipue causis impulsæ, quibusque usi fuerimus auxiliis in hac nostra editione adornanda, exhibebimus.

I. Igitur quædam de *Usu ac Authoritate Patrum*, præcipue *Apostolicorum*, præfabimur.

Quæ vero ad *Authoritatem Patrum Sanctorum* stabilendam præfari necessum est, huc fere redeunt.

I. Quod sunt testes quam maxime idonei tum *Doctrinæ* tum *Discipline Apostolicæ*.

II. Quod *Apostolorum commercio utentes*, eosque, quæ in sacris literis continentur, sæpius audientes explicare & inculcare, facilius multo feliciusque attigerunt, quæ fuerit *Apostolorum mens*, quam nos vel summis studiis ac indefesso labore eam assequi possumus.

III. Quod *ab Apostolis & Spiritu Sancto delecti*, ut rebus Ecclesiasticis præessent, & *Doctrinam*, ipsumque *Sacrum Canonem*, ab Apostolis accepta Ecclesiæ traderent, sunt optimi *Sacri Canonis interpretes*, ac *fidelissimi Apostolicæ fidei ac Catholicæ veritatis traditores*, adeo ut nefas sit aut inscitiae aut fraudis eos insimulare.

IV. Quod

IV. Quod eos eorumve *sacra Fidei* ac *Scripturarum* interpretationes vel rejicere, vel negligere, modo de *Fide* aut *Doctrina* agatur, est de salute sua periclitari; modo de essentialibus *Disciplina* aut *Regimine Ecclesiastico*, temerarium est, illicitum, & præter Constitutiones Ecclesiæ Catholicæ.

V. Quod si hæc omnia integra servare velimus, neque huc illuc pro *humana arte* aut *astutia diabolica* incerti jactari, *Sanctis Patribus* est adhærendum religiose.

VI. Quod si tanta sit horum Autho^ritas, eorumque doctrinæ sit infistendum; *Nobis* præsertim de *Clero*, si *Fidem* vere *Catholicam* & *Doctrinam Evangelicam*, quicquid è contra vel summis ingenii viribus moliuntur Hæretici & Schismatici, velimus habere integras & inviolatas; Si *Ecclesiam nostram* ab erroribus Ecclesiæ Romanæ depurgatam, ab ineptis novisque *Calvini* figmentis alienam defendere velimus, necessum est *antiquam nostram*, sed *Antiquitate* sua venerandam ac amabilem, *Matrem* exquiramus, & quæ docuerit *Apostolica* & *primæva Ecclesia* è *Sanctis Patribus* discamus.

I. Quod sunt testes idonei tum *Doctrinæ*, tum *Disciplina Apostolicæ*.

Ut aliquis sit idoneus testis, hæc duo requiruntur, *Integritas*, & *certa Cognitio* earum rerum, de quibus perhibendum est *Testimonium*. Quod ad *integritatem Sanctorum Patrum* attinet, non aliud requirimus, quam ut *eadem fides* iis tribuatur, quam nemo sanus sui temporis *Historicis* & *Scriptoribus* unquam negavit, i. e. u. illis *fides* iis præcipue in rebus habeatur, de quibus inter se conveniunt, neque dissentiant ab *Authenticis*,
su

fui temporis Historiis: quæ quidem omnia fideliter tradidisse Sanctos Patres suadet ratio, & ea, quam amplexi fuerunt, & pro qua animas suas devoverunt, Christiana Religio: Actum enim esset de fide Historica, modo illa omnia in dubium vocemus, quæ pendent ex aliorum fide; actum esset de commercio negotioque; nulla esset retroactorum temporum, nulla foris gestorum certitudo; omnia denique incerta essent, nisi ea quæ sensibus nostris subjiciuntur, quæ quam exigua sint & angustissimis limitibus finita, nemo non experitur: Neque Religio ipsa, nisi DEUS seipsum unicuique revelarit immediate, ac voluntatem suam singulis ipse patefecerit, diu stare potuit, si non admittamus Authoritatem traditionalis Revelationis, quæ quidem ut plurimum pendet ex humana fide. Fatemur sane consonum esse *Divinae Bonitati* ea omnia ex quibus pendet aut obedientia aut felicitas humana, nobis patefacere, voluntatem suam revelare, legesque promulgare; *Sapientia* ac *Veracitati* ea semel patefacta conservare integra; sin autem dubia & incerta sint ea media, quibus utitur DEUS ad hæc conservanda, incerta esset, nisi quibus patefacta fuit, etiam ipsa *Revelatio*: diversos esse à se invicem modos veritatem alicujus propositionis assequendi, fidem ex testimonio ortam, & immediatam cognitionem sive Demonstrationem, nemo dubitat; majorem tamen esse vel certitudinem vel Authoritatem Demonstrationis, quam Fidei, modo nihil desit ad confirmandum Testimonium, *i. e.* si unum idemque sit, constans ac perpetuum, per plurima secula amplis & indubitatis circumstantiis stabilitum, negare non veremur: Quis enim ex principiis assensus humani dubitarit, quin sit æque verum certumque JESUM Christum temporibus *Augusti* natum *Judeis* prædicasse, Christianam Religionem instituisse, crucifixum denique fuisse imperante *Tiberio*; & Apostolos ejus Ecclesiam fundasse, quæ quidem

dem *eadem* quoad fundamentalia, conditione tamen *varia* ad nostra usque secula permanfit; ac duo addita duobus quatuor conficere, aut tres angulos Trianguli æquales esse duobus rectangulis; adeo ut, qui harum propositionum veritatem negaret, non magis pro *Sceptico* haberetur, quam qui illis assensum non præberet: nihil igitur pro *Patrum integritate* amplius petimus, quam quod humana fides optimo jure sibi vendicet: sin autem nudæ Historicorum fidei insuper addamus, quod Christianam Religionem in initio Evangelicæ Dispensationis professi *Fidem Praxinque* puras & incorruptas habuerunt, præcepta ejus ex conscientia, non simulata fide, observarunt, plenique Spiritu Sancto testimonium veritatis suo sanguine obfirmarunt, adeo ut ne vitam, aut *Apostata*, aut *mendaces*, servare voluerint, de horum *integritate* nullus adhuc restare potest vel levissimæ suspicioni locus.

Quod ad alteram partem, eos certo cognovisse, quæ fuerint tunc temporis Doctrina & Disciplina Ecclesiæ. Quum ea omnia, quæ ad Disciplinam spectant, sensibus obversantur, nemo sanus adeo *Scepticus* esse potest, ut negare vel saltem dubitare ausit; hæc iis innotuerint: neque res istæ adeo sunt involutæ cognituque difficiles; quin quivis, cui mens humana, aures, oculique fuerint, facile possit perspicere & judicare, quibus an *Episcopis* an *Presbyteris* commissum fuit *Ecclesiæ Regimen*, quæ propriæ fuerunt ex instituto Evangelii singulorum ordinum potestates, quibus sacros ordines conferendi ἐξουσία pro more Apostolico competebat, quas partes *Apostoli* *Apostolici*que *Episcopi* sibi ipsis, quas *Christiana Plebs* in constituendo Clero singularum Ecclesiarum arrogavit, unde *Authoritatem* suam derivarunt *Pastores Ecclesiæ*, quæ præstanda erat à *Laicis* iis obedientia, quæ præcipue ut à *Laicis* distincti privilegia vendicabant; quid de *Schismate* sive *iniqua* ab Ecclesiæ alicujus

communione discessione fenserunt, in quo *unitatem singularum Ecclesiarum* sitam esse docuerunt; quid de iis, qui *in scio* vel *invito Episcopo*, se *Sacris* immiscuerint, iudicarunt; quas præcipue ob causas contra *immorigeros censuras Ecclesie* denuntiarunt; quam sibi *ligandi solvendique potestatem* vendicavit *Ecclesia*, quo modo & quodantenus *censuras Ecclesie* rite denunciatas confirmasse ex *prescripto Evangelii DEUS* habebatur: iufficiant hæc ad evincendum non ignorasse *Patres*, qualis fuerit *Apostolica Disciplina*. Quod ad *Doctrinam*, neminem fere Christianorum latere potuit, quid de *Christo*, an sit ex natura sua cum Patre *unus DEUS*, Patri consubstantialis; quid de *Spiritu Sancto*; de *Sacramentorum* necessitate, & administratione; de necessitate *Fidei Orthodoxæ*, ac *obedientie* huic conformis, quam parum sufficiat *Fides* absque *obedientia*, aut *obedientia* destituta *Fide* ad salutem; quam impar omnino sit ex se homo præstandæ præceptis *DEI* debitæ *obedientie*, quam imperfecti & irriti prorsus essent omnes nostri conatus, nisi subvenerit infirmitatibus humanis *Gratia* & *Spiritus DEI*, quibus nemini licet non oblatis sæpius ex impietate nostra eo modo resistitur, ut repulsa *Gratia DEI*, in nobis extinguatur *Spiritus Sanctus*; quod non ex *merito*, sed solo *DEI beneplacito* etiam *optimi* æterna præmia fuerint consecuti; potuit inquam neminem fere Christianorum eo temporis latere, quid de his omnibus, de quibus nunc dierum tantæ & tam pervicaces lites moventur, tradiderunt *Apostoli*, & ab *Apostolis* accepit *Ecclesia*: *Ecclesiam* autem temporibus *Apostolorum puram* fuisse & *intaminatam*; omniaque ad essentiam Ecclesiæ, tum quoad *Doctrinam*, tum quoad *Disciplinam*, necessaria ab *Apostolis* tradita fuisse; quodque ab iis institutum fuit, ut in Ecclesia constans foret ac permanens, id esse per omnia Ecclesiæ secula pie retinendum, neque pro humano ingenio, neque pro ratione temporum mutandum apud omnes

omnes vere Christianos est in confesso. *Patres* igitur esse utriusque tum *Doctrina* tum *Disciplina Apostolica Testes* quam maxime idoneos satis evincitur, siquem *fide dignum* reddat vel *Integritas* suspicioni quam minime obnoxia, vel certa earum rerum *Cognitio*, de quibus perhibetur *Testimonium*.

II. *Apostolorum commercio utentes*, eosque, quæ in sacris literis continentur, sæpius audientes explicare atque inculcare, facilius feliciusque attigerunt, quæ fuerit *Apostolorum mens*, quam nos vel summis studiis ac indefesso labore eam assequi possumus.

(1) *Apostolos*, ubicunque *Evangelium* prædicarunt, atque *Ecclesias* fundarunt, ea omnia, quæ ad salutem sunt necessaria, quæcunque ad informandos mores Christianorum, quæcunque ad praxin dirigendam requirantur, fideliter docuisse; nihil de verbo D E I detraxisse, sed omnia clare & aperte suis explicasse & inculcasse frequentius, nemo negavit unquam præter *Valentinianos*, *Marcionitas*, & id genus *Hæreticos*, qui superbi nimis ac moribus parum Christianis insolentes τῶν γνωστικῶν ac πνευματικῶν sibi nomen arripuerunt, (2) quasi soli alta saperent *Evangelii Mysteria*, solique à

1 Non enim per alios dispositionem salutis nostra cognovimus, quam per eos, per quos *Evangelium* pervenit ad nos. Iren. lib. 3. c. 1.

Cum *Apostoli* quasi in depositarium dives, plenissime in eam (i. e. *Ecclesiam*) contulerint omnia, quæ sint veritatis. Iren. lib. 3. cap. 4.

Γνωσις ἀληθῆς ἡ τῶν Ἀποστόλων διδασχὴ, καὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἐκκλησίας σύστημα κατὰ παντὸς τῷ Κόσμῳ, ὅς Character corporis Christi secundum successiones *Episcoporum* &c. Iren. lib. 4. c. ult.

Nec enim fas est dicere, quoniam ante prædicaverunt, quam perfectam haberent agnitionem, sicut quidam audent dicere, gloriantes se emendatores *Apostolorum*. lib. 3. Iren.

2 Τὸν Ἰησοῦν λέγοντες ἐν Μυστηρίῳ τοῖς Μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ Ἀποστόλοις καὶ ἰδίαν λελαληκέναι, καὶ αὐτοὺς ἀξιῶσαι τοῖς ἀγίοις καὶ τοῖς πεποιημένοις πάντα παραδιδόναι. Iren.

Christo ac *Apostolis* ejus haberentur digni, quibus abditæ à cæteris ac reconditæ *Christiana Dispensationis Veritates* forent concreditæ: (1) imo supra *Apostolos* quasi minus spirituales atque parum τῶν πνευματικῶν capaces, (2) *Christumque* ipsum (eo blasphemæ dementiæ pervenerant) seipsos evehere non erubuerunt: absit autem ut aliquis *Christianorum* hodie ausit sibi tantum arrogare, persuasumve sibi habeat, aut *Apostolos* quenquam celasse, quod omnibus ad salutem necessarium esse existimarunt, aut *Christum* parum adeo dē Ecclesia sua columna veritatis fuisse sollicitum, ut ea omnia, quæ vel ad *Fidem*, vel ad mores *Fidelium*, *Ecclesiæ Regimen* necessario requiruntur, iis non omnino, aut, si revelârit, eo modo revelasse, ut exinde nasceretur occasio novos quotidie *Articulos Fidei* excudere, alias præter eas, quæ ab initio fuerunt institutæ, *Præcepta Regulas* inducere, novasque *Apostolica* perfectiores *Disciplinæ* ac Πολιτείας formas instituere: hoc enim si cum Ecclesia comparatum fuisset modo, incerta essent ea omnia, quæ aut ad Ecclesiam aut Religionem Christianam spectant; adeo ut unicuique, cui vel *Pietatis* parum vel *Impudentiæ* nimis atque *Enthusiasmi* adfu-erit, locus esset novas indies simulare *Revelationes*, suaq; figmenta tanquam *Oracula DEI* Ecclesiæ *Christi* obtrudere, cautosque parum & imprudentes simulata pie-

1 *Apostolos* quidem adhuc quæ sunt *Judaorum* sentientes annuntiasse *Evangelium*, se autem sinceriores & prudentiores *Apostolis* esse. Iren.

Solent dicere non omnia *Apostolos* scisse. Iren.

Apostolos admiscuisse ea, quæ sunt legalia, *Salvatoris* verbis. Iren.

2 Et non solum *Apostolos*, sed etiam ipsum *Dominum* modo quidem à *Demiurgo*, modo autem à *Medietate*, interdum autem à *Summitate* fecisse sermones, & se vero indubitate, & intaminate, & sincere absconditum scire *Mysterium*, quod quidem impudentissime est blasphemare suum factorem. Iren. lib. 3. cap. 2.

tate

tate decipere. (1) Apostolos autem Divina *Christi* Oracula non tantum scripto, quo tutius à temporis injuria ac parum Fide Traditionis incertitudine per omnia Ecclesiæ secula servarentur, atque integra seræ licet posteritati traderentur, commisisse; verum etiam & ore totum *Evangelii* *Mysterium* prædicasse, eaque, quæ in Scripturis aut dubia aut nimis obscura videantur, Christianis explicasse, cuivis ad hæc vel parum attendenti ex Sacris Scripturis, scriptisque & Historiis Ecclesiasticis facile constabit; adeo ut ea, quæ à nobis propter *Phraseologiam*, *morem* loquendi ab hodierno *diversum*, Ecclesiæ, temporum, atque locorum *consuetudines* non adeo penitus perspectas hodie parum intelligantur, facilius iis, Apostolis ipsos ea omnia docentibus, quam nobis innotuerint: quod enim nos vigiliis continuis, perpetuis studiis, & indefesso pene per plures annos labore haud assequi possumus, ad id omne primi Christiani nati esse videantur; ipsos enim Apostolos prædicantes Evangelium audierunt, temporum & locorum ab Apostolis memoratorum, & Ecclesiæ *Constitutiones*, *Ritus*, & *Consuetudines* calluerunt; adeo ut absque labore ad certam perfectamque eorum omnium notitiam facillime pervenerint, quæ quidem ad Sacras Scripturas & Ecclesiæ Doctrinas atque Regimen penitus investiganda sunt pernecessaria, non alio tamen modo eorum cognitio comparatur, quam animo constanti, ac diligentia rara quidem, & quam paucissimis familiari; quæ Apostolicum Idioma reddat perspicuum facileque intellectu, ac Ecclesiæ *Ritus* atque *Consuetudines* coram sistat. Infinitum pene nostrum opus esse videtur post tot secula elapsa mores Ecclesiæ atque Consuetudines ab ultima origine repetere,

1 Quod quidem tunc præconiaverunt, postea per DEI voluntatem in scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam Fidei nostræ futurum. Iren. lib. 3. cap. 1.

eaque omnia certo deprehendere, quæ sensibus obversata, non potuerit, quin iis certo innotuerint, qui Apostolos loquentes suaque scripta fusius, ubi opus esse videretur, explicantes audierunt; & Sacras Scripturas vernacula, aut saltem cuivis tunc temporis probe intellecta lingua descriptas legerunt, eaque, quæ scriptis ab iis concredebantur, cum iis, quæ ab ipsorum ore prius hauserant, conferre potuerunt; Qui denique, qualis fuerit ab Apostolis inducta in Ecclesiam *Disciplina*, quæ fuerit ab iis instituta Πολιτεία, oculis enim & auribus obversabantur, certo cognoverunt: Et tanta sane fuit apud Christianos primævos *Apostolicorum*, eorumque *Traditionum Authoritas*, ut ex unius (1) *Papæ*, simplicis quidem, ast parum perspicacis viri, qui facile quæ ab *Apostolicis* dicta audierat in alienum ab *Apostolico* sensu prave intellecta detorsit, *Doctrina* de *Millennio* recepta fuerit, (2) adfirmante hoc, quod cum diligenter ab unoquoque, qui *Apostolorum commercii* usus fuerat, quæ sivisset, quid docuerit hic vel ille *Apostolus*, pro comperto habuisse, J E S U M Chri-

1 Καὶ ἄλλα δὲ αὐτὸς συγγραφεὺς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφει εἰς αὐτὸν ἥκοντα παραπλήρηται, ξένας τε πῖνας παραβολὰς τοῦ Σωτῆρος, καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ, καὶ πῖνα ἄλλα Μυθικώτερα, ἐν οἷς καὶ χιλιάδα πῖνα φησι ἐστὶν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, σωματικῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ Βασιλείας ἐπὶ ταύτῃσι τῆς γῆς ὑποσησομένης· ἃ καὶ ἠγοῦμαι τὰς Ἀποστολικὰς παρεκδεχάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν, τὰ ἐν ὑποδείγμασι πρὸς αὐτῶν μυσικῶς εἰρημνία μὴ σιωπευράκοι· σφόδρα γάρ τοι σμικρὸς ὢν τὸν νοῦν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηραίμενον εἰπεῖν, φαίνεται. Eusebius.

2 Αὐτὸς γὰρ μὲν ὁ Παπίας κατὰ τὸ προοίμιον τῶν αὐτοῦ λόγων ἀκροατὴν μὲν καὶ αὐτόπτην οὐδαμῶς ἑαυτὸν γινέσθαι τῶν Ἱερῶν Ἀποστόλων ἐμφαίνει, παρεληφέναν δὲ τὰ τῆς πίστεως παρὰ τῶν ἐκείνοις γνωρίμων διδάσκει, δι' ὧν φησι λέξεων ———— ὅσα ὁκνήσω δὲ σε καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν Πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον. — εἰ δὲ που καὶ παρεκολουθηκώς τις τοῖς Πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν Πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας ἢ τί Πέτρος εἶπεν, ἢ τί Φίλιππος, ἢ τί Θωμᾶς ἢ τί Ἰάκωβος, ———— οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν Βιβλίων ποσούτῳ με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅταν τὸ παρὰ φωνῆς ζώσης καὶ μελέσης. Eusebius.

stunt

sum de cœlo redeuntem cum Sanctis suis per mille Annos in terris regnaturum. (1) Ex Authoritate hujus Traditionis Doctrinam hanc amplexi fuisse videntur (2) Sanctus Justinus Martyr, (3) Sanctus Irenæus, & (4) Tertullianus; (5) Temporibus autem Eusebii fere ab omnibus rejecta fuit hæc sententia; (6) adeo ut haud

1 Τοῖς μὲν αὐτὸν πλείστοις ὅσοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ὁμοίας αὐτῷ δόξης παραίτιος αὐτὸς γέγονε τὴν ἀρχαιότητα τ' ἀνδρὸς προβεβλημένοις ὥσπερ ἐν Εἰρηναίῳ, καὶ εἰ τις ἄλλος τὰ ὅμοια φρονῶν ἀναπέφηνε. Eusebius.

2 Καὶ ἐπεὶ καὶ παρ' ἡμῶν ἀνὴρ τις, ὃ ὄνομα Ἰωάννης, εἰς τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀποκαλύψει γενομένη αὐτῷ χίλια ἔτη ποιήσειν ἐν Ἱερουσαλὴμ τὰς τῷ ἡμετέρῳ Χριστῷ πιστεύσαντας προεφήτευσεν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν καθολικὴν — ἀνάστασιν γηθήσεσθαι καὶ κρίσιν. J. M. cont. Tr.

Χριστὸν πάλιν παραγενέσθαι ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τότε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ συμπιεῖν πάλιν καὶ συμφαγεῖν. contra Tryphonem.

Ἐγὼ δὲ, καὶ εἰ τινὲς εἰσιν ὀρθογνώμονες κατὰ πάντα Χριστιανοί, καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν γηθήσεσθαι ἐπιστάμεθα, καὶ χίλια ἔτη ἐν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθείσῃ, ἢ κηρομηθείσῃ καὶ πλατυνθείσῃ, οἱ προφῆται Ἰεζεκιήλ, καὶ Ἡσαΐας, καὶ ἄλλοι ὁμολογοῦσιν. ibidem.

3 Sunt ignorantes dispositiones DEI & Mysteriorum justorum, resurrectionis, & regni, quod est principium incorruptelæ, per quod regnum, qui digni fuerint, paulatim assuescunt capere DEUM. Iren. lib. 5. cap. 32. Per totum sequens caput fufius de Millennio agit ex Efaia, Evangeliiis, Apocalypfi, Papiæque Sancti Polycarpi συμμαθητῇ.

4 Confitemur in terra nobis regnum repromissum post resurrectionem in mille annos in civitate divini operis Hierusalem è cœlo delata. Tert. lib. 3. contra Marcionem.

Cum ergo finis & limes medius, qui interhiat, adfuerit, ut etiam mundi ipsius species transferatur aque temporalis, quæ illi dispositioni æternitatis aulai vice oppræssa est, tunc restituetur omne humanum genus ad expungendum, quod in isto ævo boni vel mali meruit, & exin dependendum est in immensam æternitatis perpetuitatem. Tert. Apol.

5 Ἰουδαϊκῶπρον τὰς ἐπηγγελμένας τοῖς ἀγίοις ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ἐπαγγελίας ἀποδοθήσεσθαι διδάσκων, καὶ πῶς χιλιάδα ἐτῶν τρυφῆς σωματικῆς ἐπὶ τῆς ξηρῆς πεύτης ἔσσεσθαι ὑποπλεγμένῃ δόξας. Euf. lib. 7. Eccl. Hist. cap. 23. de Nepote Episcopo.

6 De divinis repromissionibus adversus illos (i. e. paganos) agens, vili satis & crasso, ut ita dixerim, sensu differuit, illis stuporem, nobis desperationem incutiens, Tertullianum, & Lactantium, & multa

multa exhinc secula tanquam *Hæretici* ubique per Ecclesiam Catholicam condemnarentur *Millennarii*; quod si tantum attribueretur unius *Papiae Viri* facile ex infirmo nimis & parum accurato iudicio erroribus obnoxii, ut aliter dubiam, & quæ non aliunde nisi ex *Apocalypsi Sancti Johannis* alio plane modo explicanda petebatur, *Iustinus, Irenæus, Tertullianus*, innumerique probi, pii, & satis perspicaces Viri, nulla de hujus *veritate* mota quæstione, neque vel levissima orta suspicione, admitterent *Doctrinam* Evangelii promissis cœlestique regno mox subsecuturo adeo plane indignam, ut ex *Judais* de Messia in terris triumphaturo atque regnaturo inepta somniantibus peti videatur: plurimum certo deferendum est *Authoritati* omnium, quotquot adhuc restant, *Scriptorum Apostolicorum*, cum unanimes inter se consentiant de *explicandis Sacris Scripturis*, de *Doctrinis Fidei*, de *Regimine Ecclesiastico* atque *primæva Disciplina* suis, id est, Apostolorum temporibus ubique per Ecclesiam universam receptis: Quis dubitarit has esse *Doctrinas* atque Πολιτεῖαν ab Apostolis traditas atque institutas, præsertim cum suffragio totius Ecclesiæ per plusquam mille annos confirmantur? ut enim universalis humani generis consensus audit *Naturæ* vox, ita & consensus Ecclesiæ Catholicæ, qui ubique, qui ab omnibus, qui semper ab usque initio fuit receptus, merito habeatur vox E-

Papiam secutus. Gennad. cap. 15. Quæ à Lactantio de Millennio differuntur habentur lib. 7. cap. 24. cum deleverit injustitiam, iudiciumque maximum fecerit; ac justos, qui fuerunt à principio, ad vitam restauraverit, mille annis inter hominēs versabitur, eosque iustissimo imperio reget.

Hieronymus mitius quam Gennadius: Licet non sequamur, tamen damnare non possumus, quia multi Ecclesiasticorum virorum, & Martyres ista dixerunt, & unusquisque in suo sensu abundet, & Domini cuncta iudicio reserventur. Comment. in Hierem. lib. 4. cap. 20.

Evangelii

*vangelii à Christo atque Apostolis ejus ducens originem suam, atque per omnia Ecclesiæ secula ad rerum usque consummationem duratura: siqua igitur de Apostolica quavis Institutione, aut Sacrarum Scripturarum interpretatione, Doctrinave inde petita, oriatur controversia; quinam potius sunt consulendi quam Apostolorum convictu utentes? hos ea parum fideliter tradidisse, nulla potest esse suspicio; & eorum, quæ aut ad Disciplinam aut Πολιτείαν, ab Apostolis instituta spectant, esse quam hodiernos aut testes aut iudices magis idoneos, (nisi ex eo quod Christianam Religionem fuerint amplexi, exuerint humanam naturam, & cum humana mente aures oculosque perdiderint) quid docuerint Sacræ Scripturæ melius intellexisse, & quæ fuerit Apostolorum mens, certius investigasse quam nos eam possumus attingere, nemo unquam negabit; nisi qui asseruerit nihil ad hæc conferre *morum & Consuetudinum Apostolicarum* notitiam, Apostolorum convictum ea omnia quotidie explicantium, inculcantium, & Ευαγγελιζόντων; aut legislatori alicui contemporaneos non facilius certiusque novisse, quid sibi velit lex, quam feri posteris. Absit autem, ut hæc ad imminuendas Authoritatem ac utilitatem Sacrarum Scripturarum à me dicantur; fateor sane lubens & agnosco ipsas per se sufficere ad salutem cujusvis Christiani, omnesque *Articulos Fidei* in se & perspicue satis continere; hoc solum contendo, eas non continere quemque *Ecclesiæ Apostolicæ Ritum*, non præcipere singulas Ecclesiasticæ Πολιτείας partes, neque determinare ad amussim, quæ *singulis Cleri Christiani ordinibus* propria competunt *Jura, Privilegia, & ἐξουσία*: hæc igitur ex Apostolicis Scriptoribus, eorumque per duo vel tria secula successoribus præcipue sunt petenda, qui singulari DEI providentia ad nostra usque tempora conservantur, ut inde certiores fieremus,*

quid de hisce rebus præceperint *Apostoli*, & quid ut ab *Apostolis* institutum retinendum sit in Ecclesia ad *Apostolicam normam* rite constituta: quod ad *Fidem*, *Doctrinam*, *Moresque* Christianorum attinet, quamvis *Sacræ Scripturæ* nobis ex seipsis abunde sufficiant, neque sint, in iis, quæ cuivis Christiano sunt necessaria, nimis obscuræ; siquis non, *Curiositatis* & *Novitatis*, sed studio *Veritatis* atque *Pietatis* ductus eas humilis adeat; his tamen confirmandis & explicandis, refellendis *Hæreticorum* erroribus, stabiliendis *Doctrinis Orthodoxis*, melius inservire possunt *Sanctorum Patrum*, quam recentiorum scripta, & hodierni *Commentarii*.

III. Ab *Apostolis* & *Spiritu Sancto* delecti, ut Ecclesiæ præessent, & *Doctrinam Apostolicam* ipsamque *Sacrum Canonem* ab *Apostolis* accepta Ecclesiæ traderent, optimi sunt *Sacri Canonis* interpretes, *fidelissimique Apostolicæ Fidei* & *Catholicæ Veritatis Traditores*.

Quosdam fuisse ab *Apostolis* delectos, qui Ecclesiæ præessent, testatur *Clemens*: Παραγγελίας οὖν λαβόντες, καὶ πληροφορηθέντες ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πιστωθέντες τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ πληροφορίας πνεύματος ἁγίου ἐξηλθόν θιαγελιζόμενοι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἔρχεσθαι· καὶ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον τοὺς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τοὺς πνεύματι, εἰς Ἐπισκόπους καὶ Διακόνους. & inferius ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους, καὶ μετὰ ἐπινομήν δεδώκασιν·

Et in alio loco καὶ τί θαυμαστὸν εἰ οἱ ἐν Χριστῷ πιστευθέντες παρὰ Θεοῦ ἔργον τοιοῦτο κατέστησαν τοὺς

προει-

προφρημένους; Huic adstipulantur (1) St^{us} Ignatius, (2) Be-
atus Irenæus, (3) Tertullianus, (4) Clemens Alexandri-

1 Πάντα γὰρ, ὃν πέμπει ὁ Οἰκονομίας εἰς ἰδίαν Οἰκονομίαν, ἕτως
δεῖ ἡμᾶς αὐτὸν δεχέσθαι ὡς αὐτὸν τὸν πέμψαντα. Τὸν ἔν' Ἐπίσκοπον
δὴλον, ὅτι ὡς αὐτὸν Κύριον δεῖ προσβλέπειν. Ignat. Epist. ad Eph.

Μάλιστα εἰάν ἐν ἐνὶ ᾧσιν σὺν τῷ Ἐπισκόπῳ, καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ
Πρεσβυτέροις καὶ Διακόνοις, ἀποδεδειγμένοις ἐν γνώμῃ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς
κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα ἐσήειξεν ἐν βεβαιωσυνῇ τῷ Ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύ-
ματι. Ignat. Ep. ad Philadelphenses.

2 Καὶ Πολύκαρπος δὲ ὁ μόνον ὑπὸ Ἀποστόλων μαθητεύσας καὶ
συναναστροφείς πολλοῖς τοῖς τὸν Χριστὸν ἐωρακόσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ
Ἀποστόλων κατασταθείς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ ἐν Σμύρνῃ Ἐκκλησίᾳ
Ἐπίσκοπος. Iren. lib. 3. cap. 3.

Habemus annumerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi,
et Successores eorum usque ad nos. Iren. lib. 3.

Θεμελιώσαντες οὖν καὶ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι
τὴν Ἐκκλησίαν, Δίνα τὴν τῆς Ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχρίψαν.
Sanctus Irenæus lib. 3.

Secundum successiones Episcoporum, quibus illi eam, quæ in uno-
quoque loco est, Ecclesiam tradiderunt. lib. 4, cap. 63.

Omnes enim ii valde posteriores sunt quam Episcopi, quibus Apo-
stoli tradiderunt Ecclesias. lib. 5. cap. 20.

3 Edant ergo Origines Ecclesiarum suarum: evolvant ordinem
Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut
primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis vel Apostolicis viris, qui
tamen cum Apostolis perseverarint, habuerit autorem et Antecesso-
rem. Hoc enim modo Ecclesia Apostolica census suos deferunt. Sicut
Smyrnaeorum Ecclesia Polycarpum ab Johanne conlocatum refert:
sicut Romanorum Clementem à Petro ordinatum itidem, perinde
utique et cetera exhibent, quos ab Apostolis in Episcopatum consti-
tutos Apostolici seminis traduces habent. Tert. de Præscr. cap. 32.

Ordo tamen Episcoporum ad originem recens in Johannem
stabit Authorem. Tertullian. adversus Marcionem. lib. 4. c. 5.

4 Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ Τυρέννου πελοτήσαντος ἀπὸ τῆς Πάτμης τῆς
Νήσου μετέλθεν, εἰς τὴν Ἐφεσον ἀπῆλθε παρακαλέμενος, ἥ ἐπὶ τὰ
πλησιόχωρα τῶν ἐθνῶν, ὅπου μὲν Ἐπισκόπους καταστήσιν, ὅπου δὲ
ὅλας Ἐκκλησίας ἀρμόσιν, ὅπου δὲ κλήρω ἑνα γέ πᾶσα κληρώσιν τῶν
ὑπὸ τοῦ Πνεύματος σημανομένων. Clem. Alex. Quis Dives Sal-
vetur?

nus, (1) Eusebius & (2) Sanctus Chrysostomus; Eusebius etiam deducit Catalogum Episcoporum (3) Romano-

1 Μετὰ τὴν Ἰακώβου Μαρτυρίαν ἔτι τὴν αὐτίκα γηνομένην ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ λόγος κατέχει, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν τῷ Κυρίου Μαθητῶν τοὺς εἰσέτι τῷ βίῳ λειπομένους ἐπὶ τ' αὐτὸ πανταχόθεν συνελθόντων, ἅμα τοῖς ὡς γένους κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ——— βουλὴν τε ὁμοῦ τοὺς πάντας περὶ τοῦ πῶς γρη τῆς Ἰακώβου Διαδοχῆς ἐπικρί- καὶ ἄξιον ποιήσασθαι. Euseb. Eccl. Histor. lib. 3. cap. 11.

Καὶ ἄλλοι δὲ ἐπὶ τούτοις πλείους ἐγνωρίζοντο κατὰ τέσσαρ' αὐτὴν ὡρώτῃ τάξιν τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐπέχοντες Διαδοχῆς, οἱ καὶ ἄτε τηλικῶνδ' ὄντες Θεοσχεπεῖς Μαθηταὶ τοὺς κατὰ πάντα τόπον τῶν Ἐκκλησιῶν ὡσεὶ καθέστησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων θεμελίους ἐπακηρό- μων ——— ἔτοι δὲ θεμελίους τῆς πίστεως ἐπὶ ξένοις πρὸς τόποις αὐτοὶ μόνον καθάβαλλόμενοι, ποιμένας τε καθίσταντες ἑτέρους, τέτοις τε αὐτοῖς ἐγχειρίζοντες τὴν τῶν ἀρτίως εἰσαχθέντων γεωργίαν, ἑτέρας αὐτοὶ πάλιν χώρας τε καὶ ἔθνη μετέστησαν σὺν τῇ ἐκ Θεοῦ χά- ριτι καὶ συνεργίᾳ. Euseb. Eccl. Histor. l. 3. cap. 37.

Διέσχεπε γὰρ μὲν κατὰ τέτους ἐπὶ τῆς Ἀσίας τῶν Ἀποστόλων ὁμι- λητῆς Πολύκαρπος τῆς κατὰ Σμύρναν Ἐκκλησίας ὡς τῶν Αὐτοπ- τῶν καὶ ὑπορετῶν τῷ Κυρίου τὴν Ἐπισκοπὴν ἐγχειρισμένος. Euseb. Eccles. Hist. lib. 3. cap. 36.

2 Οὐ γὰρ μόνον, ὅτι τοσαύτης ἀρχῆς ἄξιον εἶναι ἔδοξε, θαυμάζω τὸν ἄνδρα ἐγὼ, ἀλλ' ὅτι καὶ παρὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐνεχειρίσθη, καὶ αἱ τῶν μακαρίων Ἀποστόλων χεῖρες τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἡψάντο κεφαλῆς. ἔδοξε γὰρ μικρὸν τοῦτο εἰς ἐγκωμίου λόγον· ὅτι ἐπειδὴ πλείω τὴν ἁπάντην ἐπεσπάσατο χάριν, ἐδὲ ὅτι θαυμά- λειάσαν ἐπ' αὐτὸν ἐποίησαν εἰλθεῖν τὴν τῷ πνεύματι ἐνέργειαν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ πᾶσαν αὐτὴν τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐμαρτύρησαν ἀρετήν. ——— θαρρῶν τοίνυν εἰπομεν ἂν· ὅτι πᾶσαν αὐτὴν μετὰ ἀκριβείας ὁ Μακά- ριος Ἰγνάπιος ἀπεμάχαστο ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, καὶ ἀνεπίληπτον ἦν ἔ- ἀνέγκλητον ——— καὶ τὰ ἄλλα ἅπερ ὁ Παῦλος ἀπήγγησε. καὶ τίς τούτων ἀπόδειξις, φησιν; αὐτοὶ οἱ ταῦτα εἰρηκόπως αὐτὸν ἐχειροτόνησαν. καὶ ὅτι ἂν οἱ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας παραινούντες ἑτέροις τὴν δοκι- μασίαν ποιῶν τῶν μελλόντων ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς δόξης ἀναβαίνειν ταύτης αὐτοὶ παρέρχως τέτοιο ἐποίησαν ἂν, ἀλλ' εἰ μὴ πᾶσαν εἶδον τὴν δόξην ταύτην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Μάρτυρος τούτου πεφυλλομένην, ὅτι ἂν αὐτὸς ταύτην ἐνεχειρίσας τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ἤδεισαν ἀκριβῶς, ὅσος κίνδυνος κεῖται τοῖς ἀπὸ τῶν, καὶ ὡς ἔτυχε, τὰς τοιαύτας ποιμνίοις χειρο- τονίας. Chrysost. Εἰς τὸν ἅγιον Ἱερομάρτυρα Ἰγνάπιον τὸν Θεοφόρον.

3 Τῆς δὲ Ῥωμαίων Ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου καὶ Πέτρος μαρ- τυρίαν ὡρώτῃ κληροῦται τὴν Ἐπισκοπὴν Λαῖον ——— κατὰ δεύτερον ἔτος Βασιλείας Λαῖον Ἐπίσκοπον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας

tum à beatis Apostolis Petro Pauloque, (1) Antiochen-
sum à Sancto Petro, (2) Hierosolymitanorum à Sancto
Jacobo, (3) Alexandrinorum à Sancto Marco Evange-
lista: His autem, ut integra custodirent, Ecclesiæque
Christi traderent inviolata, ab Apostolis concredita
fuisse tum *Canonem Sacrarum Scripturarum* tum *Ca-
tholicam Fidem*, suadet universus totius Antiquitatis
consensus. Hoc præcipue per totos suos contra *He-
reses* libros contendit (4) *Irenæus*: in hoc contra *Mar-*

δύο καὶ δέκα Λειτουργίαν ἐνιαυτοῖς καταχὼν Ἀνεγκλήτω ταύτῃ παρα-
δίδωσι. ——— Ἀνεγκλήτων ἔπειν ἐπισκοπεύσαντα δέκαδύο ἀφδέ-
χεται ΚΛΗΜΗΣ Euf. Eccl. Hist. lib. 3.

1 Τῶν ἐπ' Ἀποχρίας Εὐοδίου πρῶτος καταστάντος δεύτερος ἐν τοῖς
δηλεμοῖς Ἰγνάτιον ἐγνωρίζετο. Euseb. ibidem.

2 Μετὰ τὴν Ἰακώβου Μαρτυρίαν λόγος κατέχει κ. τ. λ. καὶ δὴ ἀπὸ
μίας γνώμης τοὺς πάντας Συμεῶνα τὸν τοῦ Κλωπᾶ ——— τῆς
αὐτοῦ παροικίας θρόνου ἄξιον εἶναι δεκιμάσαι ——— Συμεῶν δὲ
πρῶτος μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀδελφὸν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκ-
κλησίας τὴν λειτουργίαν χειρισμῶς ἦν. ibid.

3 Τῆς καὶ Ἀλεξάνδρειαν παροικίας ὁ πρῶτος Ἀνιανὸς δύο πρὸς
τοῖς εἰκοσιν ἀποπλήσας ἔτη τελευτᾷ, ἀφδέχεται δὲ αὐτὸν ὁ δεύτερος
Ἀβίλιος ——— Ἀβίλιον δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσιν ἡγησάμενον ἀφ-
δέχεται Κέρδων. Ἐν τῷ τετάρτῳ δὲ Ῥωμαίων εἰσέτι ΚΛΗΜΗΣ ἡγεῖτο τρίτον
καὶ αὐτὸς ἐπέχων τῶν τῆς μετὰ Παῦλόν τε καὶ Πέτρον ἐπισκοπευ-
σάντων βαθμόν. Λῦτος δὲ ἦν ὁ πρῶτος καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνεγκλήτος.

4 Etenim si recondita Mystéria scissent Apostoli, quæ seorsim &
latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maxime traderent
ea, quibus Ecclesias committebant. Valde enim perfectos & irrepre-
hensibiles in omnibus eos volebant esse, quos & successores relinque-
bant, suum ipsorum locum Magisterii tradentes, quibus emendate
agentibus fieret magna utilitas, lapsis autem summa calamitas. Iren.

Non enim per alios dispositionem salutis nostræ cognovimus quam
per eos per quos Evangelium pervenit ad nos, quod quidem tunc
præconiaverunt, postea vero per DEI voluntatem in Scripturis nobis
tradiderunt fundamentum & columnam Fidei nostræ futurum. Iren.
lib. cap. 1.

Secundum successiones Episcoporum; quibus illi eam, quæ in unoquo-
que loco est, Ecclesiam tradiderunt, quæ pervenit usque ad nos custo-
ditione sine fictione Scripturarum tractatio plenissima, neque addi-
tamen neque ablationem recipiens. Iren.

cionitas

cionitas aliosque Hæreticos in *Præscriptione*, librisque contra *Marcionem* & *Praxeam* laborat (1) *Tertullianus*: nec (2) alia fuit olim aut certior aut magis probata

1 Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsa adhuc Cathedra Apostolorum suis locis præsent, apud quas ipsa Authentica litera eorum recipiuntur. Proxima est tibi Achaia? habes Corinthum. Si non longe es à Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses; si potes in Asiam tendere, habes Ephesum; si autem Italia adjaces, habes Romam. Præscrip. Tertull.

Videamus quod lac à Paulo Corinthii hauserint, ad quam regulam Galatæ sunt recorrecti — habemus & Johannis alumnas Ecclesias, nam etsi Apocalypsin ejus Marcion respuit, ordo tamen Episcoporum in Johannem stabit Authorem. Tertul.

Habemus annumerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis, & successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab illis deliratur. Tertul.

Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in omni Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire. Tert.

2 Eam quam habet ab Apostolis Traditionem, & annuntiatam hominibus Fidem per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo, vel per sibi placentia, vel vanam gloriam, vel per cecitatem & malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Iren. lib. 3. cap. 3.

Tanta igitur Ostensiones cum sint veritatis, non oportet adhuc querere apud alios veritatem, quam facile ab Ecclesia sumere: cum Apostoli quasi in depositarium dives, plenissime in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis — quid enim, & si de aliqua modica quaestione disceptatio esset, non oportet recurrere ad antiquissimas Ecclesias? Iren. lib. 3. cap. 4.

Quid autem prædicaverint i. e. quid illis Christus revelaverit, & hic præscribam non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viva quod ajunt voce, quam per Epistolas postea — constat proinde omnem Doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis, matricibus, & originalibus, Fidei conspiret, veritati deputandam sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à DEO accepit: omnem vero doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contra veritatem & Apostolorum & Christi & DEI. Tertul. Pr.

Consulantur Acta Synodorum Oecumenicarum Nicæna, Constantinopolitana, Ephesina, & Chalcedonensis, quarum decreta Auctoritati patrum ut plurimum innituntur. Vid. Ep. Alexandri,

via

via refellendi Hæreticos, Orthodoxam Fidem propugnandi, & sacrarum literarum Authoritatem & Canonem stabiliendi, quam ad scripta *Patrum* eorumque Traditiones appellare: scripta enim fuerunt Sancta Evangelia, missæque Epistolæ, quæ Sacrum Canonem constituunt, ad particulares quasdam Ecclesias, aut ad singulos inter Fideles: Sanctus (1) *Matthæus* Evangelium suum propter *Judaos*, Sanctus (2) *Marcus* dicente & approbante *Petro*, Romanis hoc ab ipso postulantibus, Sanctus (3) *Lucas*, ut *Theophilo* suo præsto adesset, unde refelleret *Pseudo-Evangelistas*.

Opera Sancti *Athanasii*, *Theodoriti* Dialogos *ὡς ἀπὸ τῶν*, *Cyrilli Alex.* defensiones *Anathematismorum*, *Epiphanium* contra Hæreses; Sanctum *Augustinum* contra *Donatistas*, *Pelagianos*, cæterosque sui temporis Hæreticos; *Vincentii Lirinensis* Commonitorium, *Hilarii Pictavensis* de Trinitate, *Gelasii* de duabus Naturis; eosque Scriptores qui τῶν ἀσφαλῶν Hæresim impugnant.

I Ὁ μὲν δὲ Ματθαῖος ἐν τοῖς Ἑβραίοις τῇ ἰδίᾳ Διαλέκτῳ αὐτῶν ἔγραψεν Εὐαγγέλιον. Iren.

Τὸ μὲν κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ματθαίου τῇ Ἑβραϊκῇ Διαλέκτῳ, καὶ ἐξεδόθη ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἡρμηνεύθη δὲ ὑπὸ Ἰακώβ τοῦ Ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου. Athanas.

Matthæus, qui & *Levi*, ex *Publicano Apostolus* primus in *Judæa* propter eos, qui ex circumcissione crediderant *Evangelium Christi*, *Hebraicis literis verbisque composuit*, quod qui postea in *Græcum* transtulerit non satis certum est. Hieron.

Λέγεται δὲ καὶ Ματθαῖος, τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευόντων προσελθόντων αὐτῷ καὶ παρακαλεσάντων, ἅπερ εἶπε ὁ Χρῆστος ταῦτα ἀφῆναι ὁ Χρῆστος ταῖς ἀποστολῇς αὐτοῖς, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ συνθεῖναι Εὐαγγέλιον. Chrys.

2 Τοσούτο δὲ ἐπέλαμψεν ταῖς τῶν ἀποστόλων τοῦ Πέτρου εὐσεβείας φέγγος, ὥς μὴ ἀρκεῖν αὐτῷ διδασκαλία, παρακλήσεις δὲ Μάρκον λιπαρῆσαι, ὥς ἂν καὶ διαγραφῇς ὑπόμνημα κατελείψει διδασκαλίας, μὴ πρότερόν τε ἀνεῖναι ἢ κατεργάζεσθαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ αἰτίαι γενέσθαι κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον γνόντα δὲ τὸν Ἀπόστολον ὑποθήκει κυρῶσαι τε τὴν γραφὴν. Euseb.

3 Ὁ μὲν ἐν Λουκᾷ καὶ τὴν αἰτίαν φησὶ, δι' ἣν ἐπὶ τὸ γράφειν ἐρχεται, ἵνα ἔχῃ χάριτος χάριν, φησὶ, περὶ ὧν κατηχήθη λόγων ἀσφάλειαν, τοῦτο ἐστίν, ἵνα συνεχῶς υπομνηστικὸς τὴν ἀσφάλειαν ἔχῃ, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ μένῃ. Chrys.

Sanctus

Sanctus (1) *Johannes*, *Ephesinis* eum rogantibus, scripsit *Evangelium* suum. *Sanctus Paulus* aut ad *Ecclesias* particulares aut ad singulos viros misit suas *Epistolas*; *Sanctus Petrus* *Judæis* per *Cappadociam*, *Phrygiam*, & *Pamphylia* dispersis, *Sanctus Johannes* *Parthis*, neque à vero absimile est *Sanctos Jacobum* & *Judam* suas singulis *Ecclesiis* scripsisse; quamprimum vero ad singulas *Ecclesias* missæ *Fidelibus* fuissent lectæ, cum cæteris etiam *Ecclesiis* communicabantur, ut inter *Archiva* *Ecclesiæ* ubique reponerentur, *Christianisque* per omnia secula *Fidei morumque*, quæ ex *Traditione* forent nimis incerta, *Canon* essent futuræ: omnes autem novi *Testamenti Libri* præter *Evangelium Sancti Johannis*, *Epistolas* ejus, & *Apocalypsin* à *Romana Ecclesia* recepti, & ab ipso *Clemente* agniti fuisset videntur; adeo ut pene perfectus esset, & ubique per universam *Ecclesiam Christi*, antequam scriptæ fuerint hujus ad *Corinthios* *Epistolæ*, agnitus *Sacrarum Scripturarum Canon*: ut hæc autem scripta ad singulas *Ecclesias* missa cum cæteris *Ecclesiis* communicarentur, itaque successoribus suis ab *Ecclesiæ* præfectis integra transmitterentur, ut plurimum pendet ab *Integritate* & *Orthodoxia* eorum, à quibus tradebantur: recte igitur *Sanctus Augustinus* contra *Faustum*: *Quid ages? quo te convertes? quam libri à te prolati originem, quam vetustatem, quam seriem Successionis testem citabis?* & *Tertullianus* contra *Marcionem*: *Ego meum dico verum, Marcion suum; ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum; quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio ei præscribens Authoritatem, quod antiquius reperietur, & ei præjudicans vitiationem, quod posterius revincetur?* Lib. I. Cap. 4. *In summa, si constat id verius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio*

1 Ἰωάννης ὁ Μαθητὴς τοῦ Κυρίου ἐξέδωκε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας ἀγαθῶν. Irén.

quod ab Apostolis, pariter utique constabit, id esse ab Apostolis traditum, quod apud Ecclesias Apostolicas fuerit sacrosanctum. Cap. V. (1) Semper enim in more fuit apud Patres-Antiquiores, quoties cum Hæreticis res esset, ad Authoritatem eorum, qui præcesserant, Catholicas Doctrinas constanter tradentium confugere; his armis præcipue horum Blasphemias repulerunt: hinc Orthodoxam Fidem unam eandemque per totam Ecclesiam Christianam propagatam vendicarunt; hinc Sacris Scripturis Authoritatem, Doctrinisque ab Apostolis acceptis & à Patribus Ecclesiæ traditis veritatem asseruerunt. Hos autem parum intellexisse, quæ ab Apostolis sive vivâ voce tradita, sive scriptis mandata per totam Ecclesiam propaganda acceperint, aut fuisse parum integros Sacri Canonis Interpretes, parumve fidos Apostolicæ Fidei & Doctrinæ Catholicæ Traditores, nemo Pius, nemo Christianus vel suspicari in animum suum inducet; quos sibi Successores Apostoli non pro arbitrio suo constituerunt, sed Spiritu Sancto ipsos dirigente, ut illos eligerent, qui pares essent, sive ad morum probitatem, sive ad Fidem vere Christianam, & Or-

1 Ὅς καὶ ἐπὶ Ἀνικήτῃ ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ πολλὰς ἀπὸ τῶν πρὸς αὐτὸν αἰρετικῶν ἐπέσρεψεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Θεᾶς, μίαν καὶ μόνω ταύτῃ ἀλήθειαν κηρύσσας ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων παρεληφέναι τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραδιδόμενῃ. Iren. lib. 3. de Sancto Polycarpo.

Si quibus de aliqua modica questione &c. nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conversati sunt, & ab iis de presenti questione sumere, quod re liquidum est? Iren.

Disputandum est — à quo, & per quos, & quando, & quibus tradita sit Disciplina, qua fiunt Christiani: ubi enim apparuerit esse veritatem & Disciplinam, & Fidem Christianam; illic erit veritas Scripturarum & expositionum. Tert.

Ipsa Doctrina eorum cum Apostolica comparata & diversitate & contrarietate sua pronuntiabit, neque Apostoli alicujus Authoris esse neque Apostolici, quia sicut Apostoli non diversa inter se docuissent, ita & Apostolici non contraria Apostolis edidissent. Tert.

D

thodoxam;

thodoxam, sive ad dona spiritualia, quibus fuerunt præditi, spectetur, ad illa munera, quæ forent iis demandata, rite peragenda; adeo ut in iis, quæ ad Integritatem Fidei, Doctrinæque Christianæ puritatem, & Ecclesiæ Disciplinam pertinent, eos aut potuisse decipi (*Apostolis* eos hæc omnia docentibus, *Sancto*que *Spiritu*, à quo ad hos eligendos ducebantur *Apostoli*, iis adstante) aut (pii cum fuerunt probique viri, ad omnia vere Christiani, necnon Sancto Spiritu acti) voluisse nos decipere, haud possit concipi: præter illa enim omnia, propter quæ iis in rebus, quæ fuerunt ab Apostolis instituta, fides potius est habenda ipsos Apostolos audientibus, illorumque convictu familiariter utentibus, quam nova speciosa licet, primis tamen seculis inaudita excogitantibus, hoc insuper accedit commodi; quod non ab hominibus sed à DEO delectis (1) Sanctus Spiritus iis continuo afflaret, eorum mentes illuminaret, eosque eo modo adjuvaret, ut miracula ad confirmandam Christianam Fidem, pene dicam, plura ac majora, quam fuerint ab Apostolis edita, si Fides (2) *Irenæo* habeatur, per

1 Ubi igitur Charismata Domini posita sunt, ibi discere oportet veritatem, apud quos est ea, quæ est ab Apostolis Ecclesiæ successio; & id, quod est sanum, & irreprobabile conversationis, & in-adulteratum & incorruptibile sermonis constat. *Iren. lib. 4. c. 26.*

2 Διὸ καὶ ἐν τῷ ἐκείνου ὀνόματι οἱ ἀληθῶς αὐτοῦ Μαθηταί, παρ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν χάριν ἐπιτελοῦσιν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν ἰλοικῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἰς ἕκαστος αὐτῶν τὴν δωρεὰν εἴληφε παρ' αὐτοῦ· οἱ μὲν γὰρ δαίμονας ἐλαύνουσι βεβαίως, καὶ ἀληθῶς ὥστε πολλάκις καὶ πιστεύειν αὐτοὺς ἐκείνους, τὰς καθαριζέμεν ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, καὶ εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. οἱ δὲ καὶ ὡς γινώσκουσιν ἔχουσιν τῶν μελλόντων, καὶ ὁπλισίας καὶ ῥήσας προφητικὰς. ἄλλοι τοὺς κάμνοντας διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ἰώνται, καὶ ὑγιαίνει δὲ πικρὰ θάσσιν, ἡδὴ δὲ, καθὼς ἐφάμεν, καὶ νεκροὶ ἐγέρθησαν, καὶ παρέμειναν σὺν ἡμῶν ἰκανοὶς ἔπει. Καὶ τί γὰρ; ὅτι ἐστὶν ἀριθμὸν εἰπεῖν τῶν χαρισμάτων, ὧν κατὰ πάντος τοῦ κόσμου ἡ Ἐκκλησία παρὰ Θεοῦ λαβοῦσα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίᾳ Πιλάτου ἐκείνης ἡμέρας ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελεῖ. *Iren. pag. 166. Edit. Paris.*

seculum

seculum usque ab Apostolorum morte ediderint; quæ quidem edendi miracula potestas, nisi *Quarto* jam vergente *seculo*, in Ecclesia Christi (1) nondum cessaverat. Eos igitur, quos *Spiritus Sanctus* præcipue elegit, quibusque DEUS tam eximiam indulgit potestatem, adeo à Divini Spiritus, qui eos in omnem veritatem, saltem necessariam, duceret, atque in ea confirmaret, auxilio fuisse destitutos, ut aut à Fide vel tantillum desciverint, vel Doctrinæ Christi ex humano ingenio petitas admiscuerint corruptelas, aut probe minus intellexerint Sacras Scripturas, à mente Apo-

1 Sed hætenus verba, jam hinc rei ipsius Demonstratio — Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem Damone agi constet: jussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se Demonem confitebitur de vero, quam alibi DEUM de falso. Æque producatúr aliquis ex iis, qui de DEO pati existimantur, qui aris inhalantes numen de Nidore concipiunt — nisi se Demones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinem fundite. Quid isto opere manifestius? quid hac probatione fidelius? Simplicitas veritatis in medio est. Virtus illi sua assistit. Nihil suspicari licebit magia, aut aliqua ejusmodi fallacia fieri, dictis non stetit, si oculi vestri & aures permiserint vobis. Tert. Apol.

Hæc omnia sciunt plerique vestrum, ipsos Demonas de seipsis confiteri, quoties à nobis tormentis verborum, & orationis incendiis de corporibus exiguntur. Minuc Felix.

O si audire eos velles & videre, quando à nobis adjurantur, & torquentur spiritualibus flagris, & verborum tormentis de obsessis corporibus ejiciuntur, quando ejulantes & gementes, voce humana & potestate divina, flagella & verbera sentientes venturum judicium confitentur: veni & cognosce vera esse, quæ dicimus. Cyp. contra Demetrianum.

Εἰ δὲ πότε καὶ ἐλθόντες σημεῖα, τῶν Βαρβάρων ἐνεκεν ἐλθόντες — Καθάπερ ἐν Αἰγύπτῳ — καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Βαβυλῶνι — ἐγένετο δὲ, καὶ ἡνίκα καθ' ἑαυτὰς ἦσαν, σημεῖα ἐν τῇ Ἐρήμῳ, καθάπερ καὶ ἐφ' ἡμῶν. Ἐ γὰρ, καὶ ἐφ' ἡμῶν, ἡνίκα τῆς πλάνης ἐξήειμεν, πολλὰ θαύματα εἰδείχθη. μετὰ δὲ ταῦτα ἔση, τῆς Εὐσεβείας πανταχῶς φυτευθείσης. εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν ὀλίγα, καὶ ἀπορρόδην· οἷον ἡνίκα ὁ Ἥλιος ἔση τῷ δρόμῳ, καὶ πάλιν ἀνεχάτισεν εἰς τὰ ὁπίσω. ἴδοι δὲ ἂν πῶς τὰς πάλιν καὶ ἐφ' ἡμῶν γενησόμενον. Chrysost. Tom. 2. — pag. 20 Edit. Sav.

stolorum in rebus maximi momenti aberrantes, parumque ad veritatem eas interpretantes, credat *Socinus*, *Erastus*, *Clericus*, cæterique novatores; haud ego. Unum enim *Clementem*, unum *Ignatium*, unum *Iustinum*, *Platonizantem* licet in Articulis fundamentalibus, si fides potius iis, quam ipsi *Martyri*, quicquid est *Philosophi*, penitus renuntianti habeatur; Unum denique *Lugdunensem Patrem Auditorem Polycarpi* vel hisce omnibus prætulerim: haud enim facile crediderim, DEUM Ecclesiæ salutem adeo non invigilasse, ut eam integram & illibatam per duo saltem vel tria secula servarit: Quis enim hos aut *Catholicam Fidem* aut ipsas *Sacras Scripturas* minus intellectas integras ad nos usque demisisse adfirmarit? DEO optimo maximo habeantur gratiæ, quod de Integritate & probitate Sanctorum Patrum non adest vel levissimæ suspicioni locus, modo eos legentibus non desit mens humilis, veraque pietate imbuta; eos autem probe satis intellexisse sacra oracula Fideique dogmata abunde constat; quos, si ad animi dotes respiciamus, hodiernis, quantumcunque ipsi sese efferant, ad omnia pares existimabimus; sin ad pietatem vere Christianam ac dona Spiritualia, de quibus, an Ecclesiæ ab Apostolis denatis competeabant, nescire se confitetur quidam de Novatoribus ingenio & literis præcellens, longe superiores agnoscemus. Satiùs sane fuisset, si tantus vir, & tam eximiis ornatus dotibus antiquos potius evolvisset Patres, illorumque Authoritati adhæsisset, quam nova cudendo antiquarum veritatum fundamenta, quantum in ipso fuit, labefecisset, suisque præbuisset ansam, conculcata Ecclesiæ Authoritate & Disciplina, cum Fide Catholica ipsam Christiani nominis Professionem exuisse, omniaque sacra cum Religioso cultu, quasi superstitionis delirantis cerebri figmenta, habuisse ludibrio: multo enim tum facilius tum felicius cognitionem veritatum excellentissimarum maximeque

ximeque utilium assecutus fuisset, earum viz. veritatum, quæ illum reddidissent *Sapientem ad Salutem*; quas quidem quantum in ipso fuit ope *clararum* atque *distinctarum Idearum*, si non everterit, saltem corrumpit; cum pro *incertitudine* futuræ ejusdem corporis *Resurrectionis* acriter adeo contra *Fidem Catholicam, Sacras literas, & Authoritatem Sanctorum Patrum* contendat; animasque humanas posse esse non immateriales adstruere conatur; Sacrarum Scripturarum Authoritatem impetivit, dum imminuat certitudinem Revelationis traditionalis; *suis* denique, dum ingenio subtili satis at parum honesto *distinctas Fidei* atque *Rationi Provincias* assignat, argumenta, quibus ex aperto *Mysteria Sacrosanctæ Trinitatis & Incarnationis* oppugnant, administravit; piisque omnibus & Orthodoxis materiam præbuit dubitandi, quid de *Articulis Fidei* adprime ad salutem *necessariis* ipse senserit.

Quum igitur tanta sit Patrum in rebus, quæ ad Fidem & Scripturarum Interpretationem spectant, Authoritas; nemo, qui ad hoc sedulo animum suum advertit, potest dubitare; quin ad eos confugere sit efficacissima, imo unica, Methodus eas controversias dirimendi, quæ de Interpretatione Scripturarum, Fideque ac Disciplina Ecclesiæ Catholicæ in Ecclesia Christi ortæ fuerunt: ad hanc tanquam ad regulam ut eas exigamus postulat ratio, & Unitas Ecclesiæ Catholicæ. Siqua Ecclesia hujusmodi examen respuat, huic præcipue debentur tum Schismata tum Hæreses, quæ per Ecclesiam ubique grassantur: Huic examini Nos, Nostraque omnia, Ecclesiam nostram, ejusque Doctrinam subjicimus; quæ ab omni parte disputantur, ad hanc normam exigantur; Quod Apostolicum esse, Quod primævum, Quod denique in initio ubique ab omnibus Fidelibus fuisse acceptum reperietur, quacunque demum ex parte venerit, lubentes amplectimur.

IV. *Patres* eorumque Interpretationes aut negligere aut rejicere, modo de *Fide* aut *Doctrina* agatur, est de salute sua periclitari: modo de essentialibus *Disciplina* aut *Regimine Ecclesiastico*, temerarium est, illicitum, & præter constitutiones *Ecclesiæ Catholicæ*.

Quum antea probatum dedimus *Sanctos Patres Apostolicos* esse *testes* quam maxime idoneos tum *Doctrinæ* tum *Disciplinæ Apostolicæ*; faciliusque multo ac felicius attigisse, quæ fuerit in iis, quæ ab *Apostolis* scriptis mandata fuerunt, *illorum mens*, quam nos vel summis studiis, continuoque ac indefesso labore eam assequi possumus; eosque, qui ab *Apostolis* dirigente illos *Spiritu Sancto*, delecti fuerunt, ut rebus *Ecclesiasticis præessent*, & *Doctrinam* ipsumque *Sacrum Canonem* ab *Apostolis* accepta *Ecclesiæ* traderent, optimos *Sacri Canonis Interpretes*, ac fidissimos *Apostolicæ Fidei* ac *Catholicæ veritatis* esse *Traditores*; non opus est, ut multum laboremus in probando, quod ex se concessis præcedentibus, & ultro patet. Una est *Catholica Fides*, unaque, quoad Essentialia, *Ecclesiæ Disciplina*; adeo ut si *Apostolus*, si *Angelus de cælo aliud* ab eo, quod fuit ab initio receptum, ausit prædicare *Evangelium*, *Fidemque* vel imminuat, vel ei, quæ à *Christo* ejusque *Apostolis*, *Spiritu Sancto* eos docente, tradita fuit, per omnia *Ecclesiæ* secula pie *Una eademque* tenenda, aliquid addat insuper; immutet *Doctrinam*, & evertat *Disciplinam* ab *Apostolis* institutam, & ab eorum *Successoribus* *Ecclesiæ* traditam, nonnisi *Apostolica*, aut *Divina* *Authoritate* unquam mutandam, neque ulla de causa violandam, pene ad nostra usque tempora retentam, habendus sit *Anathema*: cum enim hæc *Fides*, *Doctrina*, & *Disciplina* integræ fuerint ab *Apostolis* traditæ, à *Sanctis Patribus* acceptæ, & conservatæ ab *Ecclesia Catholica Christi* sanguine parta, *Apostolorum*, *Apostolicorum* & per plura secula *Martyrum* innutrita, *Confessorumque* per-

perpetuis ac indefessis laboribus adaucta atque confirmata; quis est parum adeo *Christianus*, ut à *Fide* tanta Authoritate munita, à *Disciplina* non nisi divinitus stabilita, à Doctrinis à Christo institutis, ab Apostolis, denunciato in ausuros eas violare Anathemate, prædicatis, doctis à *Sanctis Patribus*, & à *Fidelibus* universis acceptis, sanguine *Martyrum* irrigatis, agnitis denique ubique ab Ecclesia Catholica, & per omnia secula propagatis, nec obstantibus *Hæreticorum* conatibus, adhuc propagandis ausit temerario desciscere; aut ab Ecclesiæ Unitate segregatus, denegata Fide, (1) proculcata

Ἰ Χρήσιμον ἔν ἐστιν ὑμῶς ἐν ἀμώμῳ ἐνότητι εἶναι, ἵνα ὁ Θεὸς πάντοτε μείλῃτε. Μηδεὶς πλανᾷτω· ἔαν μὴ τις ἦ ἐντος Οὐσιασθερίας, ὑπερεῖται τῷ ἄρτου τοῦ Θεοῦ ——— ὁ ἔν μὴ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὗτος ἡδὲ ὑπερῆφανεῖ, καὶ ἑαυτὸν δέκλινει. Sti Ignat. Ep. ad Ephes.

Τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκήρυσεν λέγων ταῦτα· Χωρὶς τοῦ Ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε ——— τὴν ἐνωσιν ἀγαπᾶτε· τοὺς μερισμοὺς φεύγετε ——— οὗ δὲ μερισμός ἐστιν καὶ ὀργή, ὁ Θεὸς δὲ κατοικεῖ. Ignat. Ep. ad Tralles.

Μὴ πλανᾶσθε, Ἀδελφοί, εἰ τις χίζοντι ἀκροαυθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσει. Ignat. Ep. ad Philadelp.

Judicabit eos, qui Schismata operantur, qui sunt inanes, non habentes DEI dilectionem, suamque utilitatem potius considerantes, quam unitatem Ecclesiæ: & propter modicas, & quaslibet causas magnum & Gloriosum corpus Christi conscindunt & dividunt, & quantum in ipsis est interficiunt, pacem loquentes, & bellum operantes. Iren. lib. 4. cap. 33.

Quisquis ab Ecclesia segregatus adultera jungitur, à promissis Ecclesiæ separatur, nec perveniet ad Christi pramia; qui relinquit Ecclesiam Christi, alienus est, prophanus est, hostis est: habere jam non potest DEUM Patrem, qui Ecclesiam non habet Matrem. Si potuit evadere qui extra arcam Noë fuit: & qui extra Ecclesiam foris fuerit, evadet ——— Et quisquam credit hanc unitatem de Divina firmitate venientem, Sacramentis cœlestibus coherentem scindi in Ecclesia posse, & voluntatum collidentium divoratio separari? Hanc unitatem qui non tenet, DEI legem non tenet, non tenet Patris & Filii Fidem, vitam non tenet & Salutem. Cyprian. de Unitate.

Quis ergo sic est sceleratus & perfidus, quis sic discordia furore vesanus, ut aut credat scindi posse, aut audeat scindere unitatem DEI, vestem Domini, Ecclesiam Christi? Cyprian. ibid.

Disciplina,

Disciplina, (1) rejecta Doctrina Christi, sibi salutem promittere? Neminem tamen Christianorum moveat, quod Hæreses quotidie nascuntur, natæ propagantur, oriuntur schismata; contemnuntur Ἡσούμενοι, resistitur Sacerdotibus, novæque cuduntur Doctrinæ, & quasi de necessitate summa fide amplectendæ Fidelibus jugum non ferendum imponuntur; de quibus, nisi salutis æternæ jacturam facere velit, nemini fas est dissentire, vel dubitare veræ sint necne; hæc enim omnia à Sacris Scriptoribus (2) prædicta contigerunt:

1 Μὴ πλανᾶσθε, Ἀδελφοί μου· αἱ οἰχοφθόροι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν· εἰ γὰρ οἱ κατὰ σὰρκα ταῦτα πρέσβυντες ἀπέθανον, πόσω μᾶλλον ἐὰν πίστιν Θεοῦ ἐν κακῇ διδασκαλίᾳ φθείρῃ, ὑπὲρ ἧς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη, ῥυπαρὸς θύομενος εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον χωρήσει, ὁμοίως καὶ ἁμῶν αὐτοῦ. Ignat. Ep. ad Eph.

Per quæ cognoscimus, quoniam sicut hi, qui fornicationibus, & immunditiis atque impudiciis, & Idolorum cultibus maculati sunt, regnum DEI non possidebunt; ita & hi, qui in Hæresin declinaverint. Origen. ex Apologia Pamphili Martyris.

Unus DEUS est, & Christus unus, & Ecclesia ejus una, & Fides una, & plebs in solidam corporis unitatem concordie glutino copulata: scindi unitas non potest, nec corpus unum diffidio compinginis separari, nec divulsis laceratione visceribus in frusta discerpi. Quicquid à Matrice discesserit, seorsim vivere & spirare non potest, substantiam salutis amittit. Cyp. de Unitate.

Ecclesia unitatem qui non tenet, tenere se Fidem credit? qui Ecclesia renititur & resistit, in Ecclesia se esse confidit? quando & Beatus Apostolus hoc doceat, & Sacramentum unitatis ostendat dicens: Unum corpus & unus Spiritus, & una spes vocationis vestrae, unus Dominus, una Fides, unum Baptisma, unus DEUS: Quam unitatem firmiter tenere — debemus. Cyp. de Unitate.

2 Fieri vero hac Dominus permittit & patitur, manente propriae libertatis arbitrio; ut dum corda & mentes nostras veritatis discrimen examinat, probatorum Fides integra manifesta luce clarescat. Per Apostolum pramonet Spiritus Sanctus & dicit: Oportet & Hæreses esse ut probati manifesti sint in Vobis. Sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur, sic & ante judicii diem hic quoque jam justorum atque injustorum anima dividuntur, & à frumento palea separantur. Cyprian. de Unitate.

Adimplentur quaecunque prædicta sunt, & appropinquantē jam

NON

non enim defuerunt ab exordiis usque Ecclesiæ Christianæ, cui pacem & unitatem pro salute humani generis mortem subiturus JESUS Christus Dominus ac servator noster legavit, qui Diabolicis artibus instructi, à Seductore Humani generis incitati Ecclesiam Schismatibus illatis in varias partes distraherent, impiisque Hæresibus invec̃tis puram ac incorruptam, Apostolis traditam, perpetuo futuram immutatam ac immotam, atque per omnia secula pie colendam Fidem depravarent. Siquis nascentis Ecclesiæ, hinc Hæresibus Schismatibusque discerptæ, illinc Judæorum odio atque Ethnicorum iniquissimis persecutionibus continuo vexatæ, conditionem intueatur, fateatur necessum est, non nisi DEI ope subsidioque fretam per tot tantosque terrarum tractus, superatis hisce obici-

seculi sine hominum pariter ac temporum probatione venerunt: magis ac magis adversario saviente error fallit — non tamen nos moveat aut turbet multorum nimia & abrupta perfidia, sed potius Fidem nostram prænuntiata rei veritas corroboret; quia hæc ante prædicta sunt: & ceteri fratres ab ejusmodi caveant; quia & hæc ante prædicta sunt, instruente Domino ac dicente: Vos autem cavete, ecce prædixi vobis omnia — vitate quaeso, vos Fratres, ejusmodi homines, & latere atque auribus vestris pernicioſa colloquia velut contagium mortis arcete — perversus est hujusmodi & peccat & est à seipso damnatus. Cyprian. de Unitate.

Quam vero unitatem servat, quam dilectionem custodit aut cogitat — qui Ecclesiam scindit, Fidem destruit? — sic in occasu mundi oportebat fieri, prænuntiante per Apostolum nobis & præmonente Spiritu Sancto: Ibidem.

Nec quenquam fidelem, aut Evangelii memorem, atque Apostoli præmonentis mandata retinentem movere debet, Frater charissime, si quidam in extremis temporibus superbi & contumaces — aut de Ecclesia recedunt, aut contra Ecclesiam faciunt, quando tales nunc futuros & Dominus & Apostoli ejus ante prædixerunt. Cyprian. Cornelio.

Hoc est enim, quod in prima ad Corinth. scribit: Oportet inquit & Hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis. Ac si diceret; Ob hoc Hæresewn non statim divinitus eradicantur authores, ut probati manifesti fiant. Vincent. Lirin. Common. cap. 25.

E

bus;

bus, tam brevi tempore longe lateque disseminatam fuisse, & post tot secula toties Hæresibus afflictam atque attritam pene non modo adhuc superstitem esse, verum etiam & Fidem à Christo acceptam, & ab Apostolis eorumque Successoribus propagatam sinceram & intaminatam, de sordibus Hæreticis defœcatam nobis tradidisse.

Apostolis quidem adhuc viventibus, & inimici Artes, nequid detrimenti capiat Ecclesia, caute observantibus, latitare quidem voluit, ne horum Authoritate foret oppressa, parcius tamen, quas ipsi posuerunt, (1) Ecclesias attentare ausa est hæc pestis, nunc præcedens nunc è vestigio sequens ipsos Apostolos. (2) Hisce vero, qui Ecclesiæ patrociniū agerent, ictus inimicos repellerent, Ecclesiæque vulneribus medelam adhiberent, è medio sublatis Defensoribus, quæ hucusque latitarat non ausa progredi, erupit subito & Ecclesiam invasit pestis: hinc à (3) Simone Hæresi-

1 Τοιούτων κακῶν πατέρα καὶ δημιουργὸν τὸν Σίμωνα καὶ ἐκεῖνον καιρὸν, ὡς περὶ μέγαν καὶ μεγάλων ἀντίπαλον τῷ Θεωπεσίῳ τῷ Σωτήρι ἡμῶν Ἀποστόλῳ, ἡ μισόκαλος, καὶ τῆς ἀνθρώπων ἐπίβουλῃ σωτηρίας πονηρὰ δύναμις προὔστησεν. Euf. Eccl. Hist. lib. 2. cap. 14.

2 Μέχρι τῶν τότε χρόνων παρθένῃ καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορῃ ἔμεινεν ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἀδελῷ που σκοτὶ φωλαδόντων εἰσέπι τότε παραφθείρειν ἐπιχειρῶντων τὸν ὑγιῆ κανόνα τῷ σωτηρίου κηρύγματι. ὡς δὲ ὁ ἱερός τῶν Ἀποστόλων λόγος ἀλάφορον εἰλήφει τοῦ βίου τέλος, παρεληλύθει τε ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν αὐταῖς ἀκοαῖς τῆς εὐθείας σοφίας ἐπακοῦσαι κατηξιωμένων, πτωικαῦτα τῆς ἀθείας πλάνης πρὸς ἀρχὴν ἐλάμβανεν ἡ σύστασις ἀπὸ τῆς τῶν ἑτεροδιδασκάλων ἀπάτης. οἱ καὶ ἄτε μηδενὸς ἐπὶ τῷ Ἀποστόλῳ λειπομένου, γομνῇ λοιπῇ ἤδη τῇ κεφαλῇ, τῷ τῆς ἀληθείας κηρύγματι πρὸς ψευδώνυμον γινώσιν ἀντικηρύττειν ἐπεχέρου. Ex Hegesippo Euseb. Eccl. Hist. l. 3. cap. 32.

3 Πάσης μὲν ἔν Ἀρχηγὸν αἵρέσεως πρῶτον γενέσθαι τὸν Σίμωνα παρειλήφαμεν, ἐξ οὗ καὶ εἰς δεῦρο οἱ τὴν καὶ αὐτὸν μεπόντες αἵρεσιν, τὴν σάφρονα, καὶ διὰ καθαρότητι βίου παρὰ πᾶσι βεβοημένῳ Χριστιανῶν φιλοσοφίαν ὑποκρινόμενοι, ἧς μὲν ἔδωξαν ἀπαλλάττεσθαι δεισιδαιμονίας, οὐδὲν ἦτιον αὐτῆς ἐπιλαμβάνοντες. Euseb. Eccl. Hist. lib. 2. cap. 13.

Simon autem Samaritanus, ex quo universa Hæreses substiterunt, habet huiusmodi sectæ Materiam. Iren. pag. 99. Edit. Paris.

archarum

archarum primo Gnostica Hæresis invaluit, varia quidem specie, sed deforme monstrum: hinc haud ita multo intervallo exorta est *Valentiniana*, quæ *Æonibus* suis inductis adeo Fidem penitus subverterat, Præxique Christianam impietate sua contaminaverat, ut præter nomen nihil fere Christiani reliquum habuisset: Gnosticam subsecutæ fuerunt *Ebionis* & *Cerinthi*, *Valentinianam* exceperunt impia *Sabellii* figmenta, quorum illi Christo nihil præter humanum inesse asserere non erubuerunt, hic divinas semper Beatæ ac Sacrosanctæ Trinitatis Personas ita inter se confudit, ut verbis quidem ponere videretur, re tamen penitus sustulerit Trinitatem Personarum: Unam enim asserit eandemque substantiam, sive potius subsistentiam pro variis modis patefactionis suæ humano generi variis insignitam fuisse nominibus; adeo ut cum Judæis se per legem manifestarit Pater, cum Humano generi per apparentem quandam Incarnationem sese exhibuerit Filius, à Christiana Religione instituta audierit Spiritus Sanctus. Hisce vero & innumeris aliis, quæ ab eodem Fonte profluxerunt, *Nicolaitana*, τ̃ Δοκητῶν, *Menandri*, *Marcionis*, *Tatiana*, & *Carpocratiana* Sanctorum Patrum Authoritate & industria debellatis *Hæresibus*, pace quidem & Unitate à persecutionibus immunis Ecclesia fruebatur, concordiamque sibi stabilem perpetuamque, & immotam felicitatem promiserat; diu tamen felici adeo ac prospera rerum conditione non utebatur: (1) *Arius* enim *Alexandrinus* Pres-

Vid. quæ de *Simone Mago* habentur *Act.* 8. Et ea, quæ de *Pseudo-Apostolis* in *Epistolis Paulinis*; & in *Epistolis ad Ecclesias Asiaticas Apocalyp. cap. 2, & 3.* Vid. *Ep. Sancti Ignat. Irenæi lib. 1. contra Hæreses*; *Tertulliani Præscriptionem*, & libros contra *Marcionem*, *Praxeam*, & *Hermogenem*; quæ ab *Eusebio* habentur de *Simone Mago*, *Menandro*, *Ebione*, *Cerintho*, cæterisque Hæresiarchis.

1 Ἡρξε δὲ τούτων τῶν λόγων Ἀρειῶς, — ὃς — νεωτερίζοντι Μελιτίῳ ἀντίπατρί. Καταλιπὼν δὲ τοῦτον, ἐχειροτονήθη Ἀλέξανδρος

byter rerum novandarum studio correptus, Vir siquis alius seditioni ac ambitioni deditus, qui in Ecclesia haud parem, superiorem certe neminem ferre potuit: Hic sane egregius & eximius, perfrictæ frontis & audaciæ singularis Vir, (1) cum Episcopatu *Alexandrino* decidisset, *Alexandro* Episcopo suo semet opposuit, & Author fuit Hæreseως, quæ brevi Ecclesiam Universam pervagata puram Fidem contaminavit, tantumque ab initiis exiguis crevit, ut eam neque Ecclesiasticæ censuræ vis, neque celeberrimi concilii Authoritas potuerit evertere. Damnata enim à *Nicea* Synodo resurrexit, denuoque viribus illi de novo accrescentibus, Ecclesiam securam nimis atque imparatam invasit, & insano quodam furore quicquid sibi fuit (2) oppositum præceps egit, secumque detulit; adeo ut solus restaret *Athanasius*, qui indies crescenti latiusque propagatæ impietati resisteret, ubique per Ecclesiam invalescenti malo seipsum opponeret, Fideique vere Orthodoxæ patrocinium ageret. His autem rerum, seducto *Cæsare*, potitis, quam atra rerum

παρὰ Πέτρου τοῦ Ἀλεξανδρέων Ἐπισκόπου. Καὶ πάλιν αὐτὸ παρ' αὐτοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐξεβλήθη καθότι Πέτρου τοὺς Μελίτις πονηρὰς δόξεις ῥύζαντος — τοῖς γινόμενοις ἐπέσκηψε, καὶ ἡρεμεῖν ὅτε ἠνείχετο — συγγνώμῃ αἰτήσας — ἐπετράπη ἀφαιρεῖν. Καὶ πρὸς Εὐπρίου ἤϊώθη. — Ἀλεκλικώτατος δὲ γινόμενος εἰς αὐτὸν τοὺς ἐξεκλυίοντες λόγους. Sozom. Eccles. Hist. lib. 1. cap. 15.

1 Κατὰ τὸν τὸν χρόνον, Ἀρειὸς τῷ μὲν καταλόγῳ τῶν πρὸς Εὐπρίων ἐνέχυρῳ — ἰδὼν τὸν Ἀλέξανδρον τῆς ἀρχιερωσύνης ἐγκλεισθέντα τοὺς οἰάκας, ὅτε ἠνεγκεν τοῦ φθόνου τὴν ὀργήν. ἀλλ' ὑπὸ τούτου νυττόμενος ἀφορμὰς εἰσὶν ἐπιζητεῖ καὶ μαχῆς. Theod. Eccl. Hist. lib. 2. cap. 2.

2 Ita quando Arianorum venenum non jam portiunculam quandam, sed pene orbem totum contaminaverat; adeo ut prope cunctis Latini sermonis episcopis, partim vi, partim fraude deceptis, caligo quaedam mentibus offunderetur, quidnam potissimum in tanta rerum confusione sequendum foret; tunc quisquis verus Christi amator & cultor extitit, antiquam Fidem novella perfidia preferendo, nulla contagii ipsius peste maculatus est. Vincent. Lirin. Common. cap. 6. facies

facies ubique fuerit, quæ strages fuerint per totam Ecclesiam grassatæ, quantis & quam continuis Calamitatibus, ut à Catholica Fide desciscentes in Arianorum partes se subducerent, perpetuo fuerint exerciti Viri ad omnia vere Christiani ac Orthodoxi, & à quibus in hoc solo peccatum fuit, quod plusquam Ethnicas persecutiones, Bonorum suorum direptiones, famem, mortemque ipsam mallent potius, quam ut JESUM Christum Dominum ac DEUM suum abnegarent; ex illorum temporum (1) Historiis licet ediscere. Audiamus tamen *Vincentium* hæc omnia quam accurate depingentem: *Cum prophana ipsa Arianorum novitas velut quedam Bellona aut furia, capto prius omnium Imperatore, cuncta denique palatii culmina legibus novis subjugasset, nequaquam deinceps destitit universa miscere, atque vexare, privata ac publica, sacra prophanaque omnia, nullum Boni & Veri gerere discrimen, sed quoscunque collibuisse tanquam de loco superiori percutere; tunc temerata conjuges, depopulata viduæ, prophanatae virgines, Monasteria demolita, disturbati Clerici, verberati Levitæ, acti in exilium Sacerdotes, oppleta Sanctis Ergastula, Carceres, Metalla, quorum pars maxima, interdictis urbibus, protrusi atque extorres inter deserta, speluncas, feras, saxa, nuditate, fame, siti affecti, contriti, ac tabesacti sunt.* Cujus hæc aut legendo aut narrando non horrescit animus? quis, his Artibus, *Hæreticane pravitas* an *Doctrina* vere *Primitiva* & *Orthodoxa* propagetur, dubitarit; præsertim cum illam suo jam nutantem pondere veritati quasi è postliminio reductæ imparem succubuisse audierit, nostris heu! infelicibus & Hæreticorum monstrorum nimis feracibus temporibus renovandam? Absit tamen ut apparatu tanto tantaque industria repetita iisdem utatur successibus: DEUS optimus ma-

1 Consulantur hac de re *Theodorus*, *Socrates*, *Sozomenus*, *Athanasius* etiam & *Hilarius Pictaviensis*.

XXXVIII P R Æ F A T I O.

ximus Ecclesiam suam pretiosissimo Christi sanguine redemptam, gratia D E I hucusque suffultam, Spiritusque ope non propagatam modo, verum etiam & per tot secula de errore triumphantem contra Hæreticorum insana molimina defendet; Fidemque à Christo atque Apostolis ejus traditam, & à Sancta Ecclesia Catholica à primis usque temporibus acceptam, seris licet posteris perpetua Successionis serie propagandam, totiesque à celeberrimis Conciliis vindicatam, quicquid ex adverso Hæreseon Authores atque propagatores, five ex aperto, five subdola ac ὑπόβλη vafrities moliantur, integram & sinceram ad consummationem usque rerum conservabit. Si sacræ literæ in Hæreticorum partes, velint nolint, trahantur; si, quicquid Hæresiarcharum figmenta evertit, impia Criticorum quorundam de humanis literis parum, de sacris quam pessime merentium audacia aut pervertatur, aut è medio cedere nescium penitus tollatur; si Sacer Canon Scripturarum Ecclesiæ Testimonio & Authoritati Patrum innixus, & Ecclesiæ ubique Catholicæ suffragio per plusquam mille ac trecentos annos confirmatus novis quibusdam & antehac per septendecim fere secula sub venerando sacrorum ac vere Apostolicorum nomine pene inauditis scriptis corrumpatur additiis, quo facilius *Arii* Hæreseos propugnator defendat Errores suos, [quos licet damnaverit *Epiphanius*, (1) nihil tamen, quod cum *Orthodoxa Fide* non apte satis consentiret, potuit deprehendere in Constitutionibus Apostolicis, mihi sane haud immanifestum indicium hodiernas esse vel supposititias, vel ab Hæreticis vitiatas, aut interpolatas: quantavis igitur cum pompa hos tanquam maxime necessarios, Sanctoque

1 Πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ τάξει ἐμφέρεται, καὶ οὐδὲν παρακεχαραγμένον τῆς πίστεως, ἢ τῆς ὁμολογίας, ἢ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, καὶ κανόνος, ἐ πίστεως. *Epiph. Hæres. 70. Sect. 10.*

Spiritu ubique quam plenissimos, neque refragandæ Authoritatis, summaque cum Reverentia ab omnibus ubicunque Fidelibus amplectendos, Sacri Canonis libros profert novus hic *Ariana* Hæreseos defensor, mihi nullo modo persuadere possum, providentiam DEI adeo Ecclesiæ suæ non invigilasse, ut per tot secula mancus & mutilus traderetur nobis Sacrarum Scripturarum Canon.] Si primævæ Ecclesiæ Patres, ut *Arii* Hæresi faveant, impie detorqueantur; Si denique Sanctæ *Nicææ* Synodi Authoritas ab hoc palam impetatur; ab illo, quem non subscriptiones suæ subtili nimis ac parum honesta distinctione irritæ factæ, quem non Ecclesiæ Catholicæ Authoritas quicquam movere potest, Hæreseos saltem *semi-Ariana* infimuletur Sacrum Concilium; non defuturos unquam confido, qui Canonem Scripturarum, prout in præsens habetur, & apud Ecclesiam Catholicam ubicunque diffusam pene ab Apostolicis temporibus fuit receptus, earumque Authoritatem, absterfis prophanorum Criticorum maculis, cum genuina lectione plenius vendicent; Sacros Ecclesiæ Patres nimis, ah nimis! neglectos, à nupero de humanis literis haud bene, de sacris pessime merente Critico, impudentia dicam an impietate majori impetitos, ab hodiernis Hæresiarchis in sensum à se Fideque vere Christiana ac primitiva prorsus alienum detortos restituant Authoritati suæ, Conciliique sanctissimi decreta non iniqua Hæreticorum fraude unquam depravanda contra Hæreticam pravitatem fusius asserant. Interim quotquot sunt ubique Fideles Catholicam Fidem amplectantur, teneantque integram & inviolatam, ei-que adhæreant immoti, (1) caventes ab Hæresi-

1 Opto equidem dilectissimi fratres ——— ut, si fieri possit, nemo de fratribus pereat ——— Si tamen quosdam ——— dissensionis Authores, in caca & obstinata dementia permanentes non poterit ad salutis viam consilium salubre revocare; ceteri tamen vel
archis,

archis, ne simulata horum pietate decipiantur :
 (1) *Judas* enim inter Apostolos annumeratus Christum
 prodidit; (2) *Tertullianus* magnum severæ Pietatis &
 Disciplinæ Exemplum, quo non alius plura ac meliora

*simplicitate capti, vel errore inducti, vel aliqua fallentis astutia cal-
 liditate decepti à fallacia vos laqueis solvite* ——— *contestan-
 tis Apostoli vox est: Præcipimus vobis, inquit, in nomine Domini no-
 stri JESU Christi, ut recedatis ab omnibus fratribus ambulanti-
 bus inordinate, & non secundum Traditionem, quam acceperunt à no-
 bis.* ——— *Recedendum est à delinquentibus, ne dum quis ma-
 le ambulanti-
 bus jungitur, & itinera erroris & criminis graditur,
 à via veri itineris exerrans pari crimine & ipse teneatur.* Cyp. de
 Unitate.

*Quod si quando aliquis Ecclesiasticus Magister à fide aberraverit,
 ad tentationem id nostram fieri providentia divina patiat, utrum
 diligamus DEUM annon in toto corde, & in tota anima nostra:
 Quæ cum ita sint, ille est verus & germanus Catholicus, qui veri-
 tatem DEI, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui Divina Re-
 ligioni, qui Catholica Fidei nihil præponit, non hominis cujuscumque
 Auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam —
 Sed hæc cuncta despiciens, & in Fide fixus ——— quicquid uni-
 versaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id
 solum sibi tenendum credendumque decernit: Quicquid vero —
 novum & inauditum subinduci senserit, id non ad Religionem sed
 ad tentationem potius intelligat pertinere.* Vicent. Lirin.

1 Si Ecclesiam, ubi confessor factus est, derelinquens, & unitatis
 concordiam scindens Fidem primam perfidia posteriore mutaverit, blan-
 diri sibi pro confessione non potest ——— nam & Judam in A-
 postolos Dominus elegit; & tamen Judas Dominum postmodum pro-
 didit, non tamen idcirco Apostolorum Fides, & firmitas cecidit,
 quia proditor Judas ab eorum societate defecit. Cyp. de Unitate.

2 Ταῦτα Τερτυλλιανὸς ——— ἀνὴρ πάντε ἄλλα εὐδόξῳ, καὶ τῶν
 μάλιστα ἐπὶ Ῥωμῆς λαμπρῶν. Euseb. Eccl. Hist. lib. 2. cap. 2.

*Hic apud Latinos nostrum omnium facile princeps judicandus est.
 Quid enim hoc viro doctius? quid in Divinis rebus ——— exerci-
 tatus? cujus quot pene verba, tot sententia sunt, quot sensus, tot
 victoria. Sciunt hoc Marciones, Apelles, Praxeas, Hermogenes, Ju-
 dai, Gentiles, Gnostici, caterique; quorum ille Blasphemias —
 evertit. Et tamen hic quoque post hæc omnia, hic, inquam, Tertulli-
 anus Catholici Dogmatis parum tenax ——— fuit ipse quoque in
 Ecclesia magna tentatio.* Vincent. Lirin. Common.

contra

contra Hærefes præscripsit, descivit ab Ecclesia, atque transfugit in partes *Montani*; neque (1) *Adamantius*, si morum probitatem, industriam, pudicitiam, patientiam, integritatem, continuos ac indefessos labores, eruditionem, ac pene perfectam, quicquid est *Divinarum* atque *Humanarum*, literarum scientiam, & admirandam Pietatem spectemus, vir plane insignissimus immunis fuit ab erroribus suis. Quod si tanti & tam eximii viri plus *sibi* quam *Authoritati Ecclesie* fidentes potuerint errare, nemo miretur, si duo pluresve severæ licet Pietatis & Eruditionis eximiæ, *Tertulliano* tamen & *Origeni*, si ingenii acumen, si vitæ integritatem, si Praxin ad omnia vere Christianam, si innocentiam inculpatam, si morum severitatem, si omnimodam eruditionem, si scientiam, pene dicam, infinitam, si non immensis laboribus fatigandam industriam, si denique Fortitudinem nullis movendam periculis spectemus, haud pares, novitatis studiosi suisque

1 Ego arbitror, quod — nemo pene sit qui *Origenis* tentationi valeat comparari, in quo plura adeo præclara, adeo singularia, adeo mira extiterunt. — Nam si vita facit auctoritatem, magna illi industria, magna pudicitia, patientia, tolerantia, — tanta Doctrinae ac totius eruditionis magnificentia, ut pauca forent Divina, pene fortasse nulla humana Philosophia quæ non penitus adsequeretur. — Nemo unquam Magistrorum fuit, qui pluribus divina legis uteretur exemplis. — Dies me citius defecerit quam ea quæ in illo viro præclara extiterunt, vel ex minima saltem parte perstringam: quæ tamen omnia non solum ad Religionis gloriam, sed etiam ad tentationis magnitudinem pertinebant. — Hic idem *Origenes* tantus ac talis, dum gratia DEI insolentius abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibi que satis credit, — dum se plus cunctis sapere præsumit, — meruit, ut de se quoque Ecclesia DEI diceret: Si surrexerit in medio tui Propheta. Et paulo post: Non audies, inquit, verba Prophetae illius. Et item: Quia tentat vos, inquit, Dominus DEUS vester, utrum diligatis eum, an non. Vincent. Lirin. Common.

Consulantur quæ de eo habentur ab *Eusebio* & de illius institutione, pietate ac Eruditione. lib. 6. *Eccles. Histor.*

F

placitis

placitis plusquam par est addicti, de Fide naufragium faciant. De hoc autem præcipue caveat unusquisque Fidelium, ne captus horum artibus à Catholica Fide desciscat, & huc illuc incertus feratur, feroque nimis deprehendat, quantum sit mutatae Fidei ac temeratae Religionis Piaculum; poeniteatque ipsum, cum jam poenitentia non sit ultra profutura ei, errorum, à quibus non solum Ecclesiasticæ constitutionis Disciplina, sed dehortatur insuper censura Authoritatis Apostolicæ: *Licet aut nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis præter id, quod Evangelizavimus, Anathema sit: Rogo igitur vos, Fratres, ut observetis eos, qui dissensiones & offendentia præter Doctrinam, quam ipsi diaicistis, faciunt, & declinate ab illis.* Neque hoc satis fore existimetis, modo JESUM Christum esse Messiam profiteamini, vitam ad normam Evangelii direxisse, moresque inculpato habuisse: Fides enim Orthodoxa est æque ad salutem necessaria ac Praxis Evangelii legibus conformis: (1) Utraque enim ex æquo à DEO mandatur. In hoc quidem gravius peccare eum qui practicas Christianæ institutionis leges violat, quam qui fidem immutat, aut de ea aliquid necessarij detrahit, quia directo magis ex voluntate profluunt actiones humanæ, quam assensus veritati speculativæ, non diffiteor; in illo tamen minus culpandus videtur, qui contra leges practicas aliquid nefasti admittit, quod vi passionum abreptus non adeo directo lædit Majestatem DEI; dum, quicquid peccaverit, non tam ex impietate erga DEUM

1 Πίσις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστὶ, καὶ ἔργα χωρὶς πίστεως νεκρά ἐστὶ. καὶ ἡ δόγματι χωρὶς ὑγιῆς, βίου δὲ ἀμελῶμεν, οὐδὲν ἡμῶν ὄφελος ἔσται τῷ δόγματι. πάλιν ἂν βίου μὲν ἐπιμελώμεθα, πρὸς δὲ τὰ δόγματα κωλύομεν, οὐδὲ ἔτι πῶς ἔσται τὸ κέρδος ἡμῶν· διὸ προσήκει ἡμῶν τὴν οἰκονομίαν ταύτην τὴν πνευματικὴν συνεσφίγγειν. Chrys. Vol. 1. p. 10. E. Sav.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα πίσιν μετὰ πάσης ὑποδεχόμεθα τῆς ἐννοίας, ἵνα ὥσπερ ἐν θαλάσσῃ πλέοντες λιμένι ταῖς ὁρθὰς ἀληθειῶν δόγματι, καὶ τὸν βίον ἡμῶν μετὰ ἀσφαλείας καὶ ὁρμήσεως τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν. Chrys. Vol. 1. p. 18.

& Ma-

& Malitia proveniat, quam ut Naturæ suæ ingenitæ satisfiat pravitati. E contra si quis contra Fidem Catholicam peccat, impetit *Veracitatem, Sapientiam*, ac Αὐτοκρατορικὴν D E I ἐξουσίαν; dum ea, quæ à D E O revelantur, in quantum contrariari videntur præconceptis suis opinionibus pravisque principiis, ad quorum normam cujuslibet rei sive ab hominibus traditæ, sive à D E O ipso revelatæ vult ut veritas exigatur, quasi nullius Authoritatis repudiat; D E Ique naturam modulo rationis suæ submittit; adeo ut D E O de Divina Natura nolit credere, nisi, quod revelatum fuerit, satis apte cum opinionibus suis concilietur. Quod si hoc non est Fidem Christi denegare, D E Ique Veracitatem impugnare, nemo à primitus propagata Christiāna Religione aut Hæreticus aut Apostata à Fide unquam descivit. Quid autem ad tollendum minuendumve Hæreseos crimen conferant præjudicia, error involuntarius, & invincibilis ignorantia, D E I solius est, non nostrum judicare. D E U S revelavit nobis voluntatem suam, ut revelatæ fidem habeamus vult jubetque, se cum Fide parum Catholica ulla de causa dispensaturum nuspiam, quod scio, cuiquam promisit. Nostrum igitur est, si de æterna nostra salute velimus esse securi, ea omnia, quæ sunt de Fide, sicut ab Apostolis, Evangelistis, Patribus Apostolicis, eorumque per duo vel tria secula successoribus traduntur, & à Sanctis Occumenicis conciliis explicantur, Apostolorum, Patrum, Ecclesiæque Catholicæ Authoritati innixos admittere. Religio enim Christiana cum sit, sicut Author ejus J E S U S Christus, eadem heri, hodie, & in secula; quicquid in ea novitatis detegitur, falsum sit necesse est: non ideo tamen Doctrina aliqua vera habeatur, quia sibi primævæ nomen arrogat; præsertim si, quo facilius introducatur, ejus propagatores novas ementiantur scriptu-

ras ; quæ in Sacro Canone urgent nimis, aut prorsus eliminant, aut aliter quam Ecclesia Patresque primævi explicent : quoque facilius pateat aditus prave ad mentem suam interpolatis, novitatibusque præ se manifesta satis indicia ferentibus, genuina scripta detruant de loco suo, aliisque à nemine *Antiquorum* laudatis, aut semel memoratis, eo quod eorum placitis faveant, Authoritatem conciliare nitantur.

Siquis igitur Orthodoxam Fidem à Praxi Evangelio conformi separare velit, aut credat DEUM minus de Fide quam de Praxi in ultimo iudicio inquisitum fore, faciliusque, modo non sit voluntaria, cum prava Fide ex infinita sua misericordia dispensaturum, dum severius in eos, qui contra practicas leges peccaverint, animadverterit, hoc saltem norit, sicut Fides absque operibus mortua est, ita etiam quod ex Fide natum non est, esse peccatum. Fides enim Orthodoxa est fundamen Christianæ praxeos ; arctèque adeo inter se connectuntur Fides ac Praxis, ut neutra possit altera inviolata ab altera divelli ; quantacunque enim de Fide Orthodoxa prædicet, qui de Christiana Praxi parum est sollicitus, eam ipsam Fidem, quam verbis quantumvis honorificis ac gloriosis proficitur, denegat operibus suis ; & revera, quantum in ipso est, plus ad Fidem destruendam confert, quam vel infinitæ professiones quam maxime sinceræ publicæque valeant ad confirmandam. Quod ad Praxin Fide destitutam, ea est natura Christianæ Fidei, ut ne vel unus sit Articulus, quin imminutus aut Praxin aut Cultum male afficiat. At inter eas omnes, quæ Ecclesiam Christi discerpserunt unquam Hæreses, non sunt aliæ, quæ fundamentis Christianæ Religionis magis directo oppugnant, (1) latiusve propagatæ fuerunt, pluresve longe lateque propalatæ Sectatores habuerunt, quam quæ Christum vere

1. Consulatur *Socrates, Sozomenus, Theodorus*, & Scriptores Ecclesiastici 4, 5, & 6. seculorum.

realiter ac proprie DEUM, cum Patre Unum, Co-
 æternum, Coæqualem, & Ὁμοούσιον esse negarunt.
 Siquid igitur in Clemente nostro occurrat usquam,
 quod Catholicæ Fidei confirmandæ conducit (plurima
 autem, cum sit Christo DEO quam plenissimus, non
 possunt non in Sanctissimo Patre vel obiter legenti ob-
 via fieri) hoc præcipue in adnotationibus observandum
 esse duco; ut vindicem Patrem, quem edendum
 suscepi, ea propter à *Phatio* Criticorum pene primo,
 at inique, male habitum; ac Catholicam Fidem Pa-
 tris vere Apostolici Authoritate confirmatam asse-
 ram. DEO enim, Christo, ac Altari dicatis in-
 cumbit pro antiquissima, verissima ac maxime neces-
 saria Fide contra Hæreticorum novitates pro virili
 contendere, præsertim cum de nobis exurrexerunt,
 qui perversa loquantur, & Fideles à veritate Sanctis
 olim tradita avertant, negantes Dominum DEUM
 & Servatorem JESUM Christum, & introducen-
 tes impias ac pestiferas Hæreses. Dum enim Filium
 adscititium & creatum DEUM, Natura Patre infe-
 riorem, substantiaque diversum esse contendunt; quic-
 quid verbis ponere videantur, re tamen DEUM esse
 negant: DEUS enim si non est *Æternus, Infinitus,*
Increatus, Omniscius, & Omnipotens, non est DEUS;
 quia, ut cum *Tertulliano* loquar: *Dignius est non esse,*
quodcumque non ita fuerit, ut esse debebit. Quomo-
 do vero DEUM summum DEUMque inferiorem
 statuentes, & quæ sunt ex Natura sua incommunica-
 biles, DEOque propriæ perfectiones una cum Divi-
 no cultu Creaturæ, quantumvis excellenti, DEO ta-
 men infinito minori impertientes, sese Idololatriæ
 reos non esse defenderint, haud satis scio: omnes e-
 nim perfectiones DEI arcto adeo & insolubili nexu
 inter se cohærent, ut neque à se invicem neque ab
 essentia DEI possint separari; adeo ut qui de unica
 participetur, omnes in se perfectiones ipsamque DEI
 essentiam

essentiam includat, & consequenter sit vere realiter ac proprie DEUS. Non diffitentur Hi Filium esse Θεὸν Λόγον, esse ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἐπάνω τῶ πάντων, intima cordis renesque Καρδιογνώστην perscrutari, esse in abstracto δίκαιον, καὶ ἁγίον, & Κύριον τῆ δόξης, totam creaturam tum materialem, tum immaterialem, visibilem ac invisibilem condidisse: Confitentur esse τὸ α καὶ τὸ ω i. e. τὸ πρῶτον καὶ τὸ ἔχατον, quæ si cum *Esaia* conferamus Οὕτως λέγει ὁ Θεὸς ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ ῥυσάμενος αὐτὸν ὁ Θεὸς Σαβαώθ, ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μὲν ταῦτα. In originali Hebraico textu יְהוָה יְהוָה יְהוָה i. e. ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ ἔχατος, quod per periphrasin explicant LXX μετὰ ταῦτα ad usque æternum, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός; necessum est agnoscamus illum, cui hæc attribuuntur esse *unum* *verum* ac *supremum* DEUM, & Creaturæ hæc sibi vendicare impium esse ac blasphemum. Plura autem hac de re, ne nimium à materia aberrasse, aut intra Præfationis limites me non continuasse videar, urgere abstineo meipsum, & ad propositum redeo. Cum igitur tantum sit mutatæ aut violatæ Fidei periculum, hoc unum contendamus omnes, ne decidamus à proposita salute; & sicut *unum* omnes confitemur *Dominum*, *unum* *Baptismum*, *unum* DEUM, ac *Patrem* omnium, ita & simus *unum* *Corpus*, & *Spiritus unus*, solliciti servare unitatem Spiritus in vinculo pacis, unam eandemque Fidem ab Apostolis, Patribus, & Episcopis Ecclesiæ Catholicæ ad nos usque demissam integram habeamus; Ecclesiæque Disciplinæ ab ipso Christo & Apostolis ejus institutæ nos submittamus: Una enim est *Christiana Fides*, Unaque, quoad Essentialia, Ecclesiæ *Disciplina*; qui igitur à Catholica Fide aberrat, aut violat Ecclesiæ Disciplinam, Ἡγευμένους sibi præpositos rejiciens, nullaque aut levi de causa à legiti-

legitima Sacerdotum divinitus ab ipso Christo Sanctoque Spiritu derivata Authoritate se subducens, non hos sed Spiritum Sanctum audire recusat, Christo resistit, (1) scindit unitatem Ecclesiæ, ipseque ab Ecclesia, quæ non est nisi una, segregatus extra Ecclesiam constituitur, & consequenter ex præscripto Evangelii nullum jus habet aut ad privilegia Ecclesiæ, à qua se ipsum abscidit, aut ad promissa Evangelii, quæ non competunt nisi integris ac sinceris Christi membris; adeo ut si quis extra cancellos Ecclesiæ inter *Hereticorum* aut *Schismaticorum* factiones illicitas pro Christi nomine passus fuerit, coronam non adipiscatur: (2) Cypriano enim si fides habeatur, neque sanguine Mar-

1 Τέχνα οὖν φωτός, ἀληθείας, φεύγετε τὸν μελισμὸν, καὶ τὰς κακοδιδασκαλίας· ὅπου δὲ ὁ ποιμὴν ἐστίν, ἐκεῖ ὡς πρεσβύτεροι ἀγγελουθεῖτε· πολλοὶ γὰρ λύκοι ἀξιώπιστα ὑδὸν καὶ αἰχμαλωτίζοντες τοὺς Θεοδόμους, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνότητι ὑμῶν οὐχ ἔχουσιν τόπον. — Σπουδάζετε οὖν μίαν εὐχαριστίαν καὶ ἓνα ὄνομα· μία γὰρ σὰρξ τῆς Κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἓν ποτήριον εἰς ἑνώσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἐν Θεοσυστάσει — ἵνα ὁ ἕαν πράσσητε κατὰ Θεὸν πράσσητε. Sanctus Ignat. ad Philadelph.

Ecclesiæ nomine docens & ostendens, quia etsi contumax ac superba obedire nolentium multitudo discedat, Ecclesia tamen à Christo non recedit: Et illi sunt Ecclesia, plebs Sacerdoti adunata, & Pastori suo grex adhærens. Unde scire debes Episcopum in Ecclesia esse & Ecclesiam in Episcopo, & si qui cum Episcopo non sint in Ecclesia non esse, & frustra sibi blandiri eos — quando Ecclesia, quæ Catholica una est, scissa non sit, neque divisa; & sit utique connexa & coherentium sibi invicem Sacerdotum glutino copulata. Sanctus Cypr. Florent.

2 An secum esse Christum, cum collecti fuerint, opinantur, qui extra Ecclesiam Christi colliguntur? Tales etiamsi occisi in Confessione Christi Nominis fuerint, macula ista nec Sanguine abluitur; cum inextinguibilis, & gravis culpa discordiæ nec passione purgatur. Esse Martyr non potest, qui in Ecclesia DEI non est; ad regnum pervenire non poterit, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit. Pacem nobis Christus dedit, concordēs atque unanimes esse præcepit, dilectionis & Charitatis fœdera incorrupta atque inviolata servare mandavit, exhibere se non potest Martyrem, qui fraternam non tenet Charitatem. — Ad regnum cœlorum non potest pervenire discordia, nec ad præmia Christi. — Cum DEO manere non

tyrii

XLVIII P R Æ F A T I O.

tyrii crimen Schismatis aut Hæreseos abluitur.

V. Si hæc omnia integra servare velimus, neque huc illuc pro *humana Arte* aut *astutia diabolica* incerti jactari, *Sanctis Patribus* est adhærendum religiose.

Cum una sit Ecclesiæ Christi Orthodoxa Fides, una Catholica Doctrina, Sacramentorum Administratio & Ecclesiæ Disciplina, quoad essentialia, non nisi una; quum nemo, nisi violata unitate Ecclesiæ, scissoque corpore Christi possit aut à Fide, aut à Disciplina Ecclesiæ Catholicæ se subducere; quumque extra Ecclesiam posito nemini competunt jurâ ac Privilegia Evangelica, eos omnes, quibus cura est Salutis suæ, summa ope niti decet, ne parum in Catholica Fide confirmati à salutarī veritate avertantur. Infiniti enim cum sint Erroris anfractus, nemini licet, si semel à Fide vel tantillum desciscat, sibi polliceri (1) se posse unquam intra limites, quos sibi primo

possunt, qui esse in Ecclesia DEI unanimes noluerunt. Ardeant licet flammis & ignibus traditi, vel objecti bestiis animas suas ponant; non erit illa Fidei corona, sed pœna Perfidia; nec religioſe virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Sic se Christianum esse profitetur, quomodo & Diabolus Christum saepe mentitur. — Sicut ille Christus non est, quamvis fallat in nomine illius; ita nec Christianus videri potest, qui non permanet in Evangelii ejus & Fidei veritate. Sanctus Cyprian. de Unitate.

Si aliquis ex talibus fuerit apprehensus, non est, quod sibi quasi in confessione nominis Christi blandiatur; cum constet, si occisi ejusmodi extra Ecclesiam fuerint, Fidei coronam non esse, sed pœnam potius esse perfidia. Cyp. Cornelio.

1 Heu miseranda conditio, quantis illi curarum aestibus, quantis turbinibus exagitantur? — incerti qua eant, qua redeant; quid appetant, quid fugiant; quid teneant, quid dimittant. Vinc. Lirin.

Nam si semel admissa fuerit hæc impia fraudis licentia, horreo dicere, quantum excindenda atque abolenda religionis periculum consequatur; abdicata etenim qualibet parte Catholici dogmatis, alia quoque atque item alia, ac deinde alia ac alia, jam quasi ex more & licito, abdicabuntur. Vincent. Lirin. Common. cap. 31.

pro-

proposuit, consistere: ferax enim est errorum perfidia; adeo ut, ad quemcunque accessum habeat, nullas agnoscat metas, imo ad veritatem reditum pene occludat. Plures sane iniquis facinoribus perpetratis post poenitentiam actam in sinum suum (1) recepit, receptosque lachrymis continuo effusis, insignique quæ *Confessorem* quæque *Martyrem* deceret pietate, imo Confessione ac *Martyrio* antea acta crimina quasi expiantes lætabunda aspexit Ecclesia. Hæreses vero ea est pervicacia, ut haud unum quendam vel alterum, depositis suis erroribus, aut nostra ætas vidit, aut tradiderunt per plurima secula Scriptores Ecclesiastici unquam reversiones ad Ecclesiæ unitatem, serioque atque ex animo veritatem amplexos: Hæreses enim ut plurimum nascuntur ex ingenii superbia, nimioque Hæresiarcharum fastu non agnoscente Ecclesiæ Patrumque Authoritatem atque decreta, nisi in suas partes præter receptas ubique ab initio Fidem atque Doctrinam, obtorta trahantur. Eaque præterea insunt iis plerumque *singularitatis & novitatis* studium atque *Φιλαντία*, ut de seipsis, qui sibi videntur soli *Pietatis, Veritatis*, puræque ac incorruptæ *Religionis* amantes, natas Hæreses amplectantur, amplexas quantumcunque tum Pietati tum Rationi adversantur cerebri sui impia ac inepta figmenta, tanquam sacratissima DEI oracula obstinato defendant; ac male

1 Quot illic lapsi gloriosa confessione sunt restituti? Steterunt fortes, & ipso dolore poenitentia facti ad prælium fortiores; ut appareat nuper subitatos esse, & nova atque insueta rei pavore trepidasse; rediisse se postmodum ad Fidem veram, & vires suas de DEI timore collectas ad omnem patientiam constanter & firmiter robarasse: nec jam stare ad criminis veniam, sed ad passionis coronam. Sanctus Cyp. Cornelio.

Ceteris subveniatur — qui diebus ac noctibus ingemiscunt, & divinam ac paternam misericordiam deprecantes solatium — exposcunt. Cyp. Stephan.

L : P R Æ F A T I O.

detortis tum Sacris Scripturis, tum antiquissimis Ecclesiæ Scriptoribus, passim venditent; & Sacras Scripturas, quales ab Ecclesia Catholica agnoscuntur, iniqua arte vitiatas querantur: ad novas igitur neque ab Ecclesia unquam agnitas tanquam ad Sanctissima Ecclesiæ monumenta confugiunt; & à Sacris literis, quas impia fraude ab Ecclesia Catholica corruptas volunt, publicis universæ Ecclesiæ Sanctissimis monumentis, ingentique, quæ ad Salutem æternam consequendam sunt necessariae, veritatum Thesauro ad nescio quas incertas à quibus aut quo tempore fuerint scriptæ & confarcinatæ Apostolorum Διατάξεις, Διδάξεις, ac traditiones non nisi cum paucissimis communicatas palam provocant, quæque in Scripturis eorum errores arguunt impietatis, nescio quomodo in textum irreplisse Hæretico fastu pronuntiant; adeo ut Scripturæ, nisi ad eorum errores confirmandos velint nolint se detorqueri patiantur, rejiciendæ sint, atque è sacro Codice eliminandæ. (1) Hæ fuerunt *Simonis*, hæ *Valentini*, hæ *Marcionis* artes; quos æquis sane passibus sequuntur hodierni Hæresiarchæ; dum eodem modo suos propugnant errores: liceat igitur nobis iisdem, quibus Sancti Patres sui seculi Hæreseων Authores, verbis eos appellare: *Quam libri à Te prolati*

1 Πρὸς δὲ τούτοις ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων ἔ νόθων γραφῶν — παρεισφύρασκον εἰς κατεπληξιν τῶν ἀνοήτων, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων ζῆλματι. Iren.

Marcion Evangelia Sancti Matthæi, Sancti Marci, & Sancti Johannis non agnovit; Evangelium Sancti Lucae necnon Epistolas Paulinas pro suo arbitrio corrupit hæc mutando, illa detrahendo, alia denique adjiciendo, prout sibi visum fuit: Alii vero, quorum in numero fuerunt *Ebion*, *Cerinthus*, & *Gnostici*, Epistolas Sancti Pauli penitus rejecerunt; aliæque tanquam Sacra Scripta (qualia fuerunt Evangelia secundum *Nazaraeos*, *Ægyptios*, Sanctum *Thomam*, Sanctum *Petrum*, necnon ejus *Apocalypsis*, & *Recognitiones*, cum aliis hujusmodi) quo Hæreses ab ipsis excogitatas propugnarent, finxerunt; Vid. *Iren. Tert. & Epiphan.*

originem?

originem? quam seriem successionis eorum Authoritatem confirmantem educis? *edas successionem* Episcoporum hæc eadem de hisce libris eorumque Authoritate docentium. Nesciit sane *Clemens Romanus*, qui & ipse in ordinem ea traditur digessisse; hoc vero inde certo constat, quod in hac Epistola, in qua de Disciplina præcipue agitur, missa ad *Corinthios*, postquam Authoritate Apostolica libros hosce confirmatos & à *Clemente* in ordinem, quam hodie obtinent, digestos volunt, nusquam citat *Constitutiones*; imo ne semel earum meminit; quum nihil magis ad ejus rem foret, quam Authoritate Apostolica cleri Christiani ἐξουσία, Ecclesiæque *Disciplinam* ex hisce Constitutionibus asseruisse; adeo ut ex eo, quod ne verbum quidem de hisce libris, eorumve Authoritate occurrat usquam, eorum ignarum prorsus fuisse nisi Hæresi infecto vel præjudicio laboranti facile constet; præcipue cum cæteras Scripturas Novi Testamenti expresse citat, ὡς ἔγραψεν ἀγίαν: nesciit *Ignatius* verus ac genuinus, nesciit *Irenæus*, nesciit *Cyprianus*, celeberrimi Ecclesiæ Catholicæ Episcopi, inter quorum Archiva sacra hæc deposita, uti vocant, volunt fuisse condita remota à Laicorum conspectu, nequis forte ἀμύητος eas ad Clerum præcipue spectantes inspiceret: de his autem fusius alibi, ne nimium à proposito discedamus, nobisque præripiamus materiam secundæ nostræ generalis propositionis. Nonne Gnostici, *Ebionæi* ac *Marcosii* cæterique Hæretici à palam ac ubique receptis sacris literis ad abdita quædam ac Mystica, nec nisi cum quam paucissimis communicata confugerunt scripta; in quos autem, eosque turpissimos errores fuerint prolapsi, neminem fugiet, qui vel *Irenæum* vel *Tertullianum* velit consulere; illic videre licet sanctissimas Christi veritates in aniles fabulas, Philosophica somnia, & fœdissimos necnon plusquam *Gentiles* tum

quoad Fidem tum quoad Praxin errores, atque superstitiones (1)conversas; adeo ut cum integra Fide

1 Qualia sunt deliramenta Gnosticorum, ac Valentinianorum de Æonibus suis eorumque genealogiis, ab Hesiodi Θεογονία vel à Scholâ Pythagorica petita, potius quam ab Evāgelio Christi; blasphema illa de Demiurgo DEO supremo inferiore figmenta; quæque de Authore Legis Mosaica tradidit Marcion aliique Hæretici; Ritus impii, & abominanda Mysteria necnon τέρατα quædam diabolica potestate præstita, Incantationes, & Spirituum Invocationes, & reliqua prava curiositas; quæ à Sancto Irenæo, & post eum à Tertulliano, fulius describuntur.

Hinc Sanctus Iren. non per Angelos, neque per virtutes aliquas abscissas ab ejus sententia, ————— nihil enim indiget omnium DEUS; sed & per verbum & Spiritum Sanctum omnia faciens, & disponens & gubernans, & omnibus esse præstans. Iren.

Nec Invocationibus Angelicis facit aliquid, nec Incantationibus, nec reliqua prava curiositate; sed munde, & pure, & manifeste orationes dirigens ad Dominum, qui omnia fecit, & nomen Domini nostri JESU Christi invocans. Iren.

Οὗτοι γε αὖν μέγας συγκατέστητες, ἔπειτα ῥήματα καὶ λέξεις, καὶ παραβολὰς ὅθεν καὶ πόθεν ἀποσώζονται ἐφαρμόζουν βέλονται τοῖς μύθοις αὐτῶν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Iren. Lib. 1.

Καὶ ὅτι μὲν εἰς ἐξάρτησιν τοῦ Βασιλείου τῆς εἰς Θεὸν ἀναγεννήσεως, καὶ πάσης τῆς πίστεως ἀπόθεσιν ὑποδέχεται τὸ εἶδος τοῦ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐλέγχοντες αὐτοὺς ἀπαγγελοῦμεν. Iren. lib. 1. cap. 21. Edit. Paris.

Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκυιάζουσι, καὶ μυσαρώσαν ἐπιπλοῦσι μὲν ἐπιρρήσεών τινων τοῖς πλείστοις καὶ πινύμαλκον γάμον φάσκουσιν εἶναι τὸ ὑπὸ αὐτῶν γινόμενον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς ἀνω συζυγίαν· οἱ δὲ ἄρθουσιν ἐφ' ὕδωρ, καὶ βαπτίζοντες ἕτως ἐπιλέγουσιν· Εἰς ὄνομα ἀγνώστου Πατρὸς τῶν ὅλων, εἰς ἀλήθειαν μητέρα πάντων, εἰς τὸν καλεσθόντα εἰς Ἰησοῦν, ————— καὶ κοινωνίαν τῶν δυνάμεων. ἄλλοι δὲ Ἑβραϊκά τινα ὀνόματα ἐπιλέγουσιν, ὡς τὸ μάλλον καταπλήξασθαι τοὺς τελειωμένους, οὕτως· Βασεμὰ καμοοσὴ βασιανορά, μισαδία ρααδὰ, κουςὰ, βαβοφὸρ καλαχθεῖ. ————— ὄνομα τὸ τῆς ἀποκαταστάσεως· Μεσσία Οὐφαρέγ, ναμεμψαιμὰν, καλδαιαν μισομηδαέα, ἀκραναὶ ψαα, Ἰησοῦ Ναζαρεία. Iren. ibidem.

Contemnere autem & Idolothyta, & nihil arbitrari, sed sine aliqua trepidatione uti eis: habere autem & reliquarum operationum usum indifferentem, & universæ libidinis. Utuntur autem & hi Magia, & imaginibus, & incantationibus & invocationibus, & reliqua universa periergia. Iren. lib. 1. cap. 25.

non

non modo sinceram (1) Pietatem, verum etiam &

Artes enim Magicas operantur & ipsi, & incantationes, philtrea quoque & Charitesia, & Paredros & Oniropompos & reliquas Malignationes, dicentes se potestatem habere ad dominandum jam principibus & fabricatoribus hujus mundi: non solum autem, sed & his omnibus, quia in eo sunt facta. cap. 26.

Κέρδων δὲ — εἰδὼς τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκηρυγμένον Θεόν, μὴ εἶναι πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ ἀγνῶσκει εἶναι· καὶ τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ ἀγαθὸν ὑπάρχειν. Διαδιξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίαν ὁ Ποντικός ηὔξησε τὸ διδασκαλεῖον, ἀπηρυσιασμένως βλασφημῶν eum, qui à Lege & Prophetis annuntiatus est DEUS; malorum factorem, & bellorum concupiscentem, & inconstantem quoque sententia, & contrarium sibi dicens; JESUM autem ab eo Patre, qui est super mundi fabricatorem DEUM — dissolventem Prophetas & Legem, & omnia opera ejus DEI, qui mundum fecit. Iren. lib. 1. cap. 28.

Genealogias etiam ab iis confictas, & τερατολογίαν fusius prosequens abominanda illorum Mysteria recludit, cum Baptismis, synaxibus, & impiis eorum præstigiis; quibus vinum album post Incantationes & Invocationes quasdam rubrum exhibent. Vid. Sanctum Irenæum, & Tertullianum.

Ἰ Διὰ πίστεως καὶ ἀγάπης σώζεσθαι· τὰ δὲ λοιπὰ ἀδιάφορα ὄντα, κατὰ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, πῇ μὲν ἀγαθὰ, πῇ δὲ κακὰ νομίζεσθαι, ἐξ ὁμοῦ φύσει κακῶς ὑπάρχοντος. Contra Carpocratianos Irenæus.

Αὐτοὺς δὲ μὴ ἀπὸ πράξεως, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ φύσει πνευματικῆς εἶναι, πάντα τε καὶ πάντως σωθήσεσθαι δογματίζουσιν — οὕτως πάλιν τὸ πνευματικὸν θέλουσιν οἱ αὐτοὶ εἶναι, ἀδύνατον φθορὰν κατεδέξασθαι· καὶ ὅποιας συνκαταγίνωνται πράξεις. Iren.

Οὐ πράξις εἰς τὸ πᾶν κατὰ γένος, ἀλλὰ τὸ σπέρμα, ἐκείθεν γένετον ἐκπεμπόμενον, ἐνθα δὲ τελειόμενον. Irenæus.

Hæc eadem Dogmata ab Ecclesia Catholica Sanctisque Patribus olim condemnata nostra Ætas renovavit; adeo ut non desint hodie post tot secula elapsa, qui hujusmodi Dogmata, quasi Evangelii purissimas Doctrinas, venditant; è quorum numero sunt Antinomiani, & id genus Hæretici. Hæc Dogmata, qui nuper edidit Sancti Irenæi opera, nobis omnibus, qui Religionem reformatam amplexi fuimus, inique imputat. *Has enim Hæreses una cum iis omnibus, quas Ecclesia Apostolica, primæva, & Catholica, ab initio condemnavit, nos itidem condemnamus. Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus fuit acceptum, accipimus, adhærentes religiose Vincentii Regulæ. Errores, vetustos licet, rejicimus; ad caput & originem Divinæ Traditionis revertendum*
humanas

humanas mentes exuisse pene videantur. Fateor sane *Arium* alio fuisse ingenio præditum, alio more suos propagasse errores: larvatus sub specie pietatis, studioque veritatis Hæresiarcha ubique incedit; non modo incautos ac imprudentes de Christiana plebe, verum etiam & (1) Ecclesiæ Catholicæ Episcopos aggredditur, pluresque caute nimis celata perfidia trahit in partes suas; adeo ut *Eusebium Casariensem* à partibus ejus stetisse arbitrentur nonnulli. Plura quidem (2) de Christo D E O satis Orthodoxa scripsit *Euse-*

esse censemus: Nam sicut *Cyprianus* loquitur: *Si ad Divina Traditionis caput & originem revertamur, cessat humanus Error.* Et paulo superius: *Nec consuetudo, quæ apud quosdam [viz Stephanum Episcopum Romanum & Ecclesiam Romanam] obrepserat impedire debet, quo minus veritas prævaleat, & vincat: Nam consuetudo sine veritate vetustas Erroris est.* Cyprian.

1 Consulantur *Theodoritus*, *Sozomenus*, & *Socrates*; Acta Concilii Nicæi; Epistola *Alexandri* Episcopi *Alexandrini* ad *Eusebium Nicomediensem*.

2 Ἐπειδὴ δὲ τινες ἐπιχείρησαν καὶ αὐτὸν [τ. ε. Εὐσέβιον] λοιδορῆσαι ——— ὡς ἀρειανίζοντα, ἐν οἷς λόγοις ἐξέδωκεν, μικρὰ καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν ὅτι ἀκαιρον ἡγοῦμαι. Πρῶτον μὲν γὰρ τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ τὸ ὁμολόγιον ὁρίζεσθαι καὶ παρῆν καὶ σιωπῆτο. ——— πλανῶνται δὲ καὶ Ἀρειανοὶ φρονεῖν αὐτὸν νομίζοντες τὰ αὐτῶν. ἀλλ' ἐρεῖ τις, ὡς ἂν ἐν τοῖς λόγοις ἀρειανίζειν δοκεῖ τῷ συνεχῶς λέγειν Ἀλλὰ Χριστοῦ πρὸς ὃν ἀποκρινόμεθα, ὅτι τῇ λέξει ταύτῃ πολλαῖς καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐχρήσαντο, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς μνηνύταις τὴν οἰκονομίαν τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. καὶ αὐτὴ τε ἀπάντων τούτων ὁ Ἀπόστολος ταῖς λέξεσι ταύταις ἐχρήσατο. καὶ οὐδὲ πῶποτε ὡς κατηγόρειας διδάσκαλος ἐνομίσθη. Dein citatis quibusdam locis ex Libris ejus contra *Marcellum* subjicit Historicus: Τοιαῦτα μὲν, ὁ Εὐσέβιος ἐν τοῖς πρὸς Μάρκελλον διέξεισιν. ἡμεῖς δὲ ταῦτα παρεξέμεθα Ἀλλὰ τοὺς μάλιστα βλασφημεῖν τὸν ἄνδρα ἐπιχειρήσαντας. — — καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρεκδόσιν Ἀλλὰ τοὺς λοιδορεῖν ἐπιχειρήσαντας τὸν Εὐσέβιον εἴρηται. *Socrat. lib. 2. cap. 21.*

In Præfatione Ecclesiasticæ Historiæ, in libris de Demonstratione Evangelica & de præparatione Evangelica agnoscit, eum esse Θεὸν λόγον, τὸν Θεὸν καὶ Βασιλέα καὶ Κύριον τῶν πάντων, qui visus fuerat *Abrahamo* apud *Mamre*, *Moyse* in rubo, *Joshue* apud *Hierichuntem*; esse Κύριον *Σαβᾶωθ*, Τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραάμ, τὸν Θεὸν τῶν Ἰσραήλ, καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἰακώβ: Patrem per ipsum mundum
sebins,

sebins, tandemque apud Synodum *Nicaeam* Filium esse τῷ Πατρὶ Ὁμοούσιον agnovit : quod si qua in re aliter aut senserit, aut (1) scripserit unquam, non tanti est ejus Authoritas, ut cum dispendio veritatis ipsum defendamus. Catholica Fides hujusmodi non indiget defensionis : ipsa enim DEI subsidio, Authoritate Christi, Testimonio Spiritus Sancti, Beatorum Apostolorum prædicatione, ac Sanctorum Patrum per tria secula suffragio freta se defendet. Quis fuerit aut Fautor aut Patronus *Arii* ejusque Hereseos nostra parum refert ; quam fuerint alieni à Christiana Pietate, quo fuerint Spiritu acti, quas strages ubique dederint Arianī, a-

cōdidisse ; eum fuisse prius quam fuerit *Abrahamus* ; ab initio DEO Patri assedisse, generationem ejus esse ineffabilem ; aliaque hujusmodi.

Παραστατικὸν δὲ εἶναι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τὸ μηδημίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κλίσματα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν· μόνῳ δὲ τῷ Πατρὶ τῷ γεννητῷ ἀφωμοιῶσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας πνὸς ὑποστάσεως τε καὶ οὐσίας ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς. Eusebii Epist. ad Cæsarienses.

I Σαφῶς ἐν τῷ πέμπτῳ συγγράμματι τῆς Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως ὠρισμένου τοῦ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λόγου, καὶ Θεοῦ μὲν ἑνὸς τοῦ ἐπὶ πάντων ὁμολογημένου, δευτέρου δὲ μετ' αὐτὸν ἀποδειχθείσης οὐσίας ἡγουμένης τῶν γενητῶν ἀπάντων. Euseb. Demonstr. Evangel. lib. 6.

Οὐδὲ δύο Θεοὺς ἀνάγκη δοῦναι τὸν τὰς δύο ὑποστάσεις πθέντα· ἐδὲ γὰρ ἰσοτίμους αὐτὰς ὀριζόμεθα. Euseb. contra Marcellum.

Ὁ δὲ Πατὴρ ἀρχαῖος ἀρχεῖ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἀρχοῦντος. Demonstr. Evangel. lib. 4. cap. 3. p. 147.

Δοκεῖ δὲ μοι ὁ Προφῆτης ——— ὑπερεκπλήττεσθαι τὸν ἐπέκεινα πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας τὸν μνησθέντα τοῦ Θεοῦ· εἴτ' ἐκ τοῦ θαύματος ἀναπεφωνηκέναι τὸ, ὅτι πῶς ἐν νεφέλαις ἰσώδησεται τῷ Κυρίῳ ; ἢ κατὰ τὸν Σύμμαχον· πῶς γὰρ ἐν αἵθερι ἀντιπαράθεσι τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεῶν ; Ταῦτα δὲ περὶ μὲν τῶν μνησθέντων τῶν Θεῶν λεγόμενα σώζοι ἂν εὐσεβῇ τῇ δianoian, οὐ μὲν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ τῶν ὅλων ἀνοίκει· γὰρ καὶ ἀσεβὴς ἢ παράθεσις. Τὸ γὰρ Υἱοῖς Θεοῦ παραβάλλειν τὸ πάντων αἶπον, καὶ τὸ συγκρίνειν ἐπὶ τοῖς τολμαῖς τὸν ἐπέκεινα τῶν ὅλων Θεόν, πάντων ἂν γένοιτο ἀνοσιώτατον· ἀκίνδυνον δὲ ἂν εἴη ὁ λόγος υἱοῖς Θεοῦ συγκρίνειν Ὑιὸν μονογενῆ, καὶ τὸ πρὸς πάντας ἀσύγκριστον αὐτοῦ καὶ ἀπαράθετον, καθ' ὑπερβολὴν τε ὑπερέχον

bunde

bunde testantur sacra (1) Ecclesiæ monumenta. Imo,

σημαίνειν. Comment. in Ps. 88. pag. 560. Vid. quæ de hac re habentur à doctissimo Editore cap. 6. Prælimin.

Eusebius Casariensis Episcopus, cujus supra memini in Libro sexto τῆς ἀπολογίας Origenis hoc idem objicit Methodio Episcopo & Martyri, quod tu in meis laudibus criminaris; & dicit: Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere? — Non est hujus loco pro Martyre loqui. Nunc tetigisse sufficiat, hoc ab Ariano homine objici clarissimo & eloquentissimo Martyri, quod tu in me & amicus laudas, & offensus accusas. Hieron. lib. 1 contra Ruffinum.

Εὐσέβιος ὁ ὁ Παμφίλου εἴτε δούλος εἴτε σωτήρης, ὅτι μὲν Ἀρειανισμῷ ἐάλω, βοῶσι μὲν αὐτοῦ τὰ βιβλία· καὶ αὐτὸς δὲ μεταμελόμενος δῆθεν καὶ ἀκὼν τὴν νόσον ἀνομολογεῖ καὶ τῇ μεταμελείᾳ δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν δείκνυσιν ἀμεταμέλητον. οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἐκτείνει τῆς περὶ τέρφης κακοδοξίας, δι' ᾗν ἔδοξε ἀπολογεῖσθαι, σωτήρησιν, οὐδὲ τῇ ἀγίᾳ καὶ οἰκουμένης συμφωνήσας συννόμῳ. Photius in Ep. 144. ad Constantium Patricium.

Ἐν πολλοῖς ἐστὶν αὐτὸν ἰδίῳ τὸν ὕιον βλασφημοῦντα, καὶ δεύτερον αἶπον καλοῦντα — καὶ ἄλλα πῖνα τῆς Ἀρειανικῆς λύσεως βλασφηματά. Photius, Biblioth. cap. 13.

Certe Socrates dealbat Æthiopem, dum nititur ipsum Eusebium ab Ariana Hæresi excusare, ac plane immunem reddere. — verum ut excuset illum ab Ariana Hæresi citat libros ab eo scriptos contra Marcellum Ancyranum Episcopum, recitatque ex illis fragmenta quadam: — verum dum nititur ex his Eusebium purgare, aperte significat se Arii & Arianorum hæresis Labyrinthum minime penetrasse. Baron. ad annum. Christi 340. cap. 33.

1 Γεώργιος — τῶν περὶ τῶν ἐκείνων ἐπιστεύθη τὴν ἐξουσίαν ὁμότερον δὲ λύκου παντὸς — τοῖς περὶ τῶν ἐκείνων ἐχρήτο. — Συνεργον δὲ τῆς ὁμότητος εἶχε Σεβαστιανόν πῖνα — ὃς ἐν μέσῃ τῇ πόλει πυρρὴν ἀνάψας, καὶ ταύτῃ πᾶς παρθένας γυμνάς παραστήσας ἀρνεῖσθαι τὴν πίσιν ἐκέλευεν, αἱ δὲ — τὰς ὑπὲρ τῆς πίστεως μάστιγας ἀσμένως ὑπέμεινον. — Παρθένοι εἰς δεσμωτήριον ἐβάλλοντο, Ἐπίσκοποι ἦγοντο ὑπὸ στρατιωτῶν δεδεμένοι. ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἠρπάζοντο αἱ οἰκίαι. — Καὶ λοιπὸν αὐτὸς μετὰ πλήθους στρατιωτῶν ὅπλα καὶ ξίφη γυμνά καὶ τόξα καὶ βέλη φερόντων ὥρμησεν ἐν αὐτῇ τῇ Κυριακῇ κατὰ τῶν λαῶν. — Πυρκαϊάν — ἀνάψας, καὶ σήσας παρθένας παρὰ τὸ πῦρ, ἠνάγκαζε λέγειν αὐτάς τῆς Ἀρεῖας πίστεως εἶναι. — Ἄνδρας δὲ κρατήσας τεσσαράκοντα, καινοτέρῳ τρόπῳ κατέκοψε· ῥάβδοις γὰρ ταῖς ἀπὸ τῶν Φοινίκων ἐν αὐταῖς ἐχέσας ἐπὶ τοὺς σκόλοπας τὰ νῦν ταύτων ἔτις ἐξέδειρεν, ὥς πῖνας μὴν πολλάκις χειρουργηθῆναι

fi scriptores Ecclesiasticos per plusquam mille ac sexcentos annos consulamus, nullam unquam à *Simone Mago* ad nostra usque tempora Hæresin inveniemus, quin in omnigena, quibus se suosque tueretur Fidem-

ἀπὸ τοὺς ἀποπαρήτας ἐν αὐτοῖς σκόλοπας· πινὰς δὲ μὴ φέροντας ἀποθανεῖν. *Theod. Eccles. Hist. lib. 2. cap. 14.*

Τοὺς δὲ τούτων ἡγουμένους, πρεσβυτέρους Φημί καὶ ἀρχόντας, ἀγαγεῖν τε περὶ σεβαστείας, καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ πείσσει κρινονῆσαι τὸ λύκω, ἢ ὅσως ἐξελάσσει, καὶ εἰς πινὰς ἐχαπίας παραπέμψαι. *Theod. Eccles. Hist. lib. 4. cap. 17.*

Μελίππον ἐξορία ἐζημίωσε· τοὺς δὲ ἄλλους, ὅσοι μὴ ἐθέλοντο Εὐζωίῳ κοινωνεῖν, ὅ μὴν Ἐκκλησιῶν ὅ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐξήλαυνεν· ζημίαις δὲ καὶ πτωχείαις ἀποφόροις ὑπέβαλλεν· λέγεται δὲ, ὅτι καὶ πολλὰς εἰς τὸν παρακείμενον ποταμὸν Ὀρρέντιον ἀπέπνιξεν. *Socrat. Hist. lib. 4. cap. 2.*

Προῦλθε γὰρ τὸ κακὸν καὶ μέχρι φόνων· Καὶ γὰρ δὴ ἄλλοι πινὲς ἀνηρήθησαν, καὶ Μαρτύριος καὶ Μαρκιανὸς· οὗς συνοίκους Παύλου ὄντας λόγῳ ἀνδρείως ἀποθανεῖν· — ἦν ὁ μὲν ὑποδιάκονος, ὁ δὲ Μαρκιανὸς ψάλτης καὶ ἀναγνώστης τῶν θείων γραφῶν. *Sozom. Ec. H. l. 4. cap. 3.*

Οὐ μὴν ἄλλας πολλὰς πολλαχῇ Ἐκκλησίας καθεῖλε βασιλεύς πρῶταγμα πεισχυόμενος καταιρεῖσθαι πρῶτον τοὺς εὐκλείους τῶν ὁμολογιῶν τῶ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἶναι ἰσχυριζομένων. *Soz. lib. 4. cap. 20.*

Παραπλησίον δὲ κακῶν ἐπειρῶντο οἱ ἐν Κωνσταντινὺ πόλει πρεσβεύοντες τὸ δόγμα ὅ ἐν Νικαίᾳ συνεληθόντων, καὶ πάντας μὲν ἐλαύνεσθαι τῆς πόλεως — πρῶτονταξεν. *Soz. Hist. lib. 6. cap. 9.*

Sed jam satis, omnipotens DEUS, nostro exitio nostroque sanguine Confessorum necesse, exilia Sacerdotum & nefas tanta impietatis eluimus. Sanctus Ambrosius ad Gratianum.

Servemus igitur precepta majorum, ne hereditaria signacula ausu rudis temeritate violemus. — Librum Sacerdotalem quis nostrum resignare audeat signatum à Confessoribus & multorum jam Martyrio consecratum? Quem qui resignare coacti sunt, postea tamen, damnata fraude, signarunt; qui violare non ausi sunt, confessores & Martyres extiterunt. Sanctus Amb. ibidem.

Consulantur Sanctus *Athanasius*, *Phœbadius*, *Cyrillus*, *Hilarius Pictaviensis*, *Ambrosius*, *Vincentius Lirinensis*, cum cæteris illius temporis Scriptoribus & Actis conciliabulorum Hæreticorum. Eadem etiam perpetrarunt; quum postea sub Barbarorum undique in Imperium irruentium viz. *Gothorum* ac *Vandalorum* Tyrannide, seductis illorum Regibus, intra *Italiam*, *Hispaniam*, & in *Africa* rerum potirentur. Vid. *Historicos Ecclesiasticos*, eosque Scriptores, qui eo tempore floruerunt, & suorum temporum monumenta posteris tradiderunt.

que Catholicam impugnaret, scelera proruperit; fasque nefasque juxta habuerit: neque aliter fieri posse optimo jure credamus, si Fidei Naturam, Hæreseosque tum impietatem tum pervicaciam, variasque tam in hanc quam in illam partem errandi Methodos perspiciamus; unde incertus quo feratur, & ubi tandem pedem figat, huc illuc sua perfidia ac artibus inimici actus jactatur, qui aberrat à Catholica Fide. Quod quidem abunde sibi confirmatum habebit, si quis *Irenæum* contra Gnosticos, *Ebionæos*, *Valentinianos*, cæterosque id genus Hæreticos, & *Tertulliani* præscriptionem, ac contra *Marcionem* *Praxeam*que libros vel inspiciat; aut *Tertullianum* Hæreticum cum seipso Orthodoxo conferat; in hoc sane Christianum, venerandum Sacerdotem, Sanctum Patrem, pene dicam, *Martyrem*, omnigena scientia ac pietate eximia consummatissimum ubique agnosces; in (1) illo, quantum ab hoc mu-

1 Conferamus præscriptionem cæterosque libros contra Hæreticos, quos scripsit, priusquam à Fide Catholica descivisset aut violasset Ecclesiæ unitatem, cum iis libris quos scripsit postquam adjunxisset se Montani partibus; quales sunt libri ejus de Pudicitia, de Monogamia, de Exhortatione Castitatis, de Jejuniis: in illis eximiam Sancti Patris Pietatem, Beati Confessoris ac Christiani Sacerdotis zelum, & summam Ecclesiæ ejusque Autoritatis reverentiam; in his factum Hæreticum, Schismatici superbiam atque arrogantiam, Ecclesiæ ejusque Autoritatis contemptum, errores crassos & alienos à Christiana Fide ac doctrina, agnoscemus: damnat enim secundas nuptias, ad poenitentiam nemini ex Evangelii pacto negatam non admittit eos, qui vel adulterii vel fornicationis rei sunt; aut saltem ab Ecclesia communioni vel in ipso mortis articulo restituendos esse negat; pluraque jejunia ab Ecclesia non instituta contra ejus autoritatem observanda esse docet; eosque omnes, qui aliter quam ipse, aut saltem qui cum Ecclesia sentiunt, tanquam Psychicos & parum Spirituales condemnat; adeo ut non minus cum se ipso, dum fuit Catholicæ veritatis ac Ecclesiæ Autoritatis ejusque pacis ac unitatis studens, quam cum Ecclesia ac veritate eum pugnare jure existimaverimus.

tato!

tato! ineptæ ac alienæ ab Orthodoxa Fide ac pura Doctrina pii lectoris animum vere Christianum subinde offendunt opiniones nonnisi suæ vel *Montani* Auctoritati innixæ, & effrænis, quodcunque illi libuerit, scribendi licentia non ullos limites agnoscens. Quod si à *Tertulliano* ad *Cyprianum* ingens *Africa* decus & ornamentum, ubique per totas Epistolas & in tractatu de Unitate pessimos (1) Novati, Novatiani cæterorumque sui

1 Nec vulnus suum miser curat, sed adhuc gravius & se & suos vulnerat in perniciem fratrum lingua sua perstrepens, & facundia venenata jacula contorquens, magis durus secularis Philosophiæ pravitæ, quam Philosophiæ Dominicæ sanitatæ pacificus; desertor Ecclesiæ, misericordiæ hostis, interfector pœnitentiæ, Doctor superbiæ, veritatis corruptor, proditor Charitatis. Cyp. Corn. de Novatiano.

Felicissimum hostem Christi non novum sed jampridem ob crimina sua plurima & gravissima ostensum, & non tantum mea, sed & plurimorum Co-Episcoporum sententia condemnatum & rejectum, & à te illic esse ab Ecclesiâ prohibitum; Et cum venisset stipatus cæterva & factione Desperatorum, vigore pleno (quo Episcopum agere oportet) pulsum de Ecclesiâ esse, de qua jampridem cum suis similibus DEI Majestati & Christi Domini judicis nostri severitate depulsus est; ne Schismatis & dissidii author, ne pecuniæ commissæ fraudator, ne stuprator Virginum, ne Matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor ultra adhuc sponsam Christi incorruptam, sanctam, pudicam, præsentia suæ dedecore, & impudica atque incesta contagione violaret. Cyp. Cornelio.

Nicostratum vero, Diaconio Sanctæ administrationis amisso, Ecclesiasticis pecuniis Sacrilega fraude subtractis, & Viduarum ac populorum depositis denegatis, non tam in Africam venire voluisse, quam conscientia rapinarum & criminum nefandorum illinc ab urbe fugisse; & nunc Ecclesiæ Desertor ac profugus, quasi mutasse sit hominem mutare regionem, Confessorem se ultro jactat ac prædicat, cum Christi confessor nec dici nec esse jam possit, qui Ecclesiam Christi negavit. —

Nam de Novato nihil inde ad nos fuerat nuntiandum, cum magis per nos vobis debeat Novatus ostendi: rerum novarum semper cupidus, avaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istic Episcopis male co-

temporis Hæreticorum mores pio ac vere Christiano
Sanctoquo Martyre dignissimo zelo passim insequentem

gnitus, quasi Hæreticus semper & perfidus, omnium sacerdotum
voce damnatus, curiosus semper ut prodat, ad hoc adulatur ut fal-
lat, nunquam fidelis ut diligat, fax & ignis ad conflanda seditionis
incendia, turbo & tempestas ad facienda Fidei Naufragia, tran-
quillitatis adversarius, Pacis inimicus: — Idem est Novatus,
qui apud nos primum Discordia & Schismatis incendium seminavit;
— ipse est qui Felicissimum satellitem suum Diaconum, nec per-
mittente me nec sciente, sua factione & ambitione constituit: &
cum sua Tempestate Romam quoque ad evertendam Ecclesiam navi-
gans similia illic & paria molitus est, à Clero portionem plebis a-
vellens, fraternitatis bene sibi coherentis & se invicem diligentis
concordiam scindens plane, quoniam pro magnitudine sua debeat
Carthaginem Roma precedere, illic majora & graviora commisit:
qui istuc adversus Ecclesiam Diaconum fecerat, illic Episcopum fecit.
—— Spoliati ab illo pupilli, fraudata vidua, pecunia quoque
Ecclesia denegata has de illo exigunt pœnas, quas in ejus furore
conspicimus. Pater etiam ejus in vico fame mortuus, & ab eo in mor-
te postmodum nec sepultus. Uterus Uxoris calce percussus, & par-
titione properante, in parricidium partus expressus: — hanc
conscientiam criminum jampridem timebat: propter hoc se non de
presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi pro
certo tenebat. Et urgentibus fratribus imminebat cognitionis Dies
quo apud nos causa ejus ageretur, nisi persecutio antevenisset: quam
iste voto quodam evadenda & lucranda damnationis excipiens hæc
omnia commisit ac miscuit, ut qui ejici de Ecclesia & excludi habebat,
judicium Sacerdotum voluntaria discessione precederet. Cyp. Cornelio.

Quapropter cum Basilides & Martialis nefando Idololatriæ libello
contaminati sint; Basilides insuper adhuc præter libelli maculam, cum
in infirmitate decumberet, in DEUM blasphemaverit, & se blasphe-
masse confessus sit, & Episcopatum pro conscientia sua vulnere spon-
te deponens, ad agendam pœnitentiam conversus sit, DEUM depre-
cans, & satis gratulans sibi si vel Laico communicare contingeret.
Martialis quoque præter Gentilium turpia ac lutulenta convivium
in collegio diu frequentata — apud Procuratorem Ducenari-
um obtemperasse Idololatriæ & Christum negasse contestatus sit: cum-
que alia multa sint & gravia delicta, quibus Basilides & Mar-
tialis implicati tenentur, frustra tales Episcopatum sibi usur-
pare conantur; cum manifestum sit ejusmodi homines, nec Ecclesiæ
Christi posse esse, nec DEO Sacrificia offerre debere. Cypria. Felici

nos convertamus; quis dubitarit, quā summa sit impietas gravissimumque periculum à Fide à Christo ac Apostolis ejus tradita, & ab Ecclesia non interrupta ac vere Catholica successione propagata, atque per omnia secula ubique & ab omnibus accepta Fidelibus, integraque huc usque conservata, summaque Autoritate confirmata desciscere? Quod si inde ad *Arianos*, *Apollinaristas*, *Macedonianos*, *Nestorianos*, *Eutychianos*, atque *Donatistas* ferro, incendio, cædibusque omnia miscentes, ac plusquam Ethnicis persecutionibus contra Fideles ubique sævientes nos conferamus, in quanta, eaque atrocissima scelera proruperint Hæreses, ulterius confirmatum habebimus; modo (1) Actis Conciliorum, publicisque monumentis Ecclesiæ, *Theodorito* etiam, *Socrati*, *Sozomeno*, *Evagrio*que, necnon & illorum temporum Scriptoribus, Fides habeatur: quibus (quæcunque Fides sit *Athanasio* habenda piissimo sane ac fiddissimo Ecclesiæ Catholicæ Præsuli toties vivo mortuoque injuriis laceffito totiesque contra tum suos tum Ecclesiæ Christi inimicos, nullos enim habuit nisi quos Catholica Fides ac Ecclesia D E I itidem habuerunt, vindicato) manet adhuc integra, quod ad ea, quæ suis temporibus gesta narrant, & hætenus illæsa Fides. Iniquis sane viis modisque, quotquot ab initio usque Ecclesiam discerpserunt, Hæreses propagatæ fuerunt, eoque potentiæ ex malis hisce artibus creverunt, ut de Catholica Fide (2) pene actum sæpius videretur,

1 Consulantur Historici Ecclesiastici *Theodoritus*, *Sozomenus*, *Socrates* & *Evagrius*, necnon *Sanctus Augustinus* de *Donatistis* per *Africam* ubique sævientibus, alique Scriptores Ecclesiastici de *Macedonianis*, *Eunomianis* & aliis Hæreticis.

2 Sub *Constantio*, *Liberio* ipsoque *Hosio Cordubensi* cum Episcopis pene totius orbis à Fide Catholica desciscentibus, solus fuit *Sanctus Athanasius*, qui palam & audacter ausus est ubique propagatæ impietati resistere. Neque minus miserranda fuit Ecclesiæ facies, per totas penè occidentales partes *Gothis* *Vandalisque* nisi

nisi DEUS Ecclesiæ suæ subvenisset laboranti, eique Patrocinium egisset contra fraudes infernorum, machinationes ac Tyrannidem Imperatorum, Regum, Magnorumque, & Prudentium hujus seculi toties contra Fidem Hæreticis Artibus instigatorum atque armatorum. DEUS autem hæc omnia spiritu oris sui difflavit, inimici fraudes retexit, Principum machinationes diffregit, & dissipavit consilia Prudentium, Fidemque Catholicam super solidam petram fundatam confirmavit. DEUS enim Ecclesiæ suæ non defuit, neque deerit unquam, nisi ipsa sibi desit, aut iniqua Tyrannide oppressa (1) aliis, præter ea, quæ à DEO

favientibus & *Arianismo* ubique invalescente, dum per *Asiam* *Saraceni* ferro incendioque omnia miscebant, indiesque invaluit *Mahumetica* superstitione, & Hæretica pravitas iniquis artibus latius huc & illuc per totum imperium se diffundebat, ad Hæreticorum castra, viz. *Monothelitarum* & ἡ Ἀκροάτων de quinque Patriarchis, cum ipso Cæsare, quatuor transfugientibus; adeo ut solus esset *Sopronius* Patriarcha Hierosolymitanus, qui magni ad instar *Athanasii* Hæresi Imperatoris edicto sive ἐκθέσει & Patriarcharum Romani, Constantinopolitani, Antiocheni & Alexandrini sub pia specie Unitatis ac pacis Ecclesiæ conservandæ suffragio confirmatæ se opponeret ipse *Saracenorum* armis undique obsessus. Præter *Sopronium* enim, cui se opposuerunt Cæsariensis cæterique Patriarchatus sui Episcopi, perpauca etiam Africanos, Gallicanos & Anglicanos vix fuit vel unus vere Catholicus Episcopus.

1 Hortamur plane quantum possumus pro charitate mutua, qua nobis invicem coharemus, ut (quoniam providentia Domini monentis instruimur & divina misericordie consiliis salubribus admonemur appropinquare jam certaminis & agonis nostri Diem) jejuniiis, vigiliis, orationibus insistere cum omni plebe non desinamus; incumbamus gemitibus assiduis & deprecationibus crebris: hæc sunt enim nobis arma cœlestia, quæ stare & perseverare fortiter faciunt: hæc sunt munimenta spiritualia & tela divina; quæ nos protegent. Cyp. Corn.

Circa Majestatem Imperatoris infamamur; tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani. Tert. ad Scapul.

sola ei concessa fuerunt, lachrymas viz. precesque, armis utatur; & quærat contra DEI leges ipsa sibi salutem comparare in initio suorum non Principum sanguine irrigata. Hæreseon vero divina ope destitutorum non nisi fraudi ac impietati, celata perfidia sua, debentur progressus atque incrementa: licet enim veritas nativa virtute, modo absint præjudicia, apud

Unde & Cassii, & Nigri, & Albini? unde qui inter duas lauros obsident Casarem? unde qui faucibus ejus exprimendis Palatricam exercent? unde qui armati Palatium irrumpunt omnibus Stephanis atque Partheniis audaciores? de Romanis (ni fallor) id est de non Christianis. Tertull. Apologetic.

Agnoscebant enim Imperatorem à DEO constitutum, hominem à DEO secundum, post DEUM primum, & quicquid est, à DEO consecutum & solo DEO minorem. Tertull. ad Scap.

Et nequis forte suspicetur ideo non restitisse Imperatoribus, quia vis & Numerus iis deerant: Hesterni sumus, inquit, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis relinquimus Tempia. Cui bello non Idonei, non prompti fuissetus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam Disciplinam magis occidi liceret, quam occidere? Tertulliani Apologetic.

Ex regula Patientia Divina agere nos satis manifestum est, cum tanta hominum multitudo, pars pene major civitatis cujusque in silentio & modestia agimus: — absit enim, ut indigne feramus ea nos pati, que optamus; aut ulionem à nobis aliquam machinemur, quam à DEO expectamus. Tertullianus ad Scap.

In Apol. Plures efficitur, quoties metimur à vobis. Semen est sanguis Christianorum. Tertull.

Nec tamen deficiet hæc secta, quam tunc magis adificari scias cum cedi videtur. Quisque enim tantam tolerantiam spectans, ut aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur, quid sit in causa; & ubi cognoverit veritatem, & ipse statim sequitur. Ad Scapul.

Ἐπεχέζη τῇ τῷ Θεῷ φιλευστροφίᾳ καὶ τοῖς Χριστιανῶν δόκμοις τὸ το μόνον ἔχοντων κατὰ τῷ Διῶκτου φάρμακον Naz. Orat. tertia Contra Julianum.

Inde est enim quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur, nec se adversus injustam violentiam vestram (quamvis nimis & copiosus noster populus) ulciscitur. Cyp. ad Demetrianum.

bonos

bonos piosque prævaleat; licet Catholica Fides DEI
Christique Authoritati innixa Sanctorum mentes neque
Hæreticorum artibus movendas neque vi & injuriis
unquam vincendas sibi arctissimo vinculo devinctas ha-
beat; longe tamen alia est Hæreseos ratio: cum enim
semel à vere Catholica Fide, quæ non est nisi una,
simplex, & apud omnes Ecclesias eadem, desciscatur;
cum semel ab Ecclesia, quæ eadem, quæ Christus
docuit, acceperunt Apostoli, tradiderunt Patres eo-
rumque Successores, accipit, docet, traditque, fiat
discessio; proculcato demum Christo, negato Domino
ac DEO suo, rejecto Spiritu Sancto, neglecta spre-
taque Ecclesia, ejusque Authoritate, indies præcipue
labascente primæva ac Apostolica Disciplina deterio-
res fiunt, & ex alio errore in alium lapsi eo perveni-
unt, ut morbus haud ultro remedium patiatur. Sepa-
rati igitur ab Ecclesia Catholica, avulsi à Christi
corpore, destituti Spiritu Sancto, & alieni à veritate
pro subtilitate Diabolica, pro ingenii sui varietate
mentisque superbia huc illuc aguntur semper quæren-
tes, nunquam autem attingentes ad veritatem, quæ, quo
diutius eam inquirunt hujusmodi, eo longius ab eo-
rum conspectu amovetur non prius assequenda, quam
de se suisque placitis humiliter sensisse didicerint.
Αὐθάδεια enim omnibus Hæreticis communis, ne forte
ad veritatem ac unitatem Ecclesiæ revertantur, viam
præcludit, eosque in errando confirmat. Quod si nobis
velimus ut præsto adsit, unde horum errores refella-
mus, non discendum est ab hodiernis, qua præcipue
ratione quibusque argumentis Hæresin impetamus, at-
que Catholicam Fidem contra horum parum fidas ac
honestas artes & Hæreticas subtilitates propugnemus;
sed ab iis qui ipsos Apostolos salutarem veritatem do-
centes, eosque in toto Evangelii Mysterio τὰς
ἀρχὰς αὐτῶν, quibus forent demandatæ res Ec-
clesiæ,

clesiæ, instituentes audierunt, suisque Successoribus cum Sacro Canone Fidem eandem ubique propagandam in omnia secula tradentes conspexerunt. Neque metuamus Orthodoxa Fide & pietate eximia æque ac Antiquitate venerandos Sanctos Patres accedere: (1) suos esse clamitant Hæretici, nos nostros jure affirmamus; ipsi sibi pro arbitrio ac præjudiciis suo modo contra veritatem, nos, quo inde stabiliamus Fidem, aliter interpretamur; nostris interpretationibus suffragatur Ecclesia ubique Catholica, illorum quasi impias ac Hæreticas condemnat. Neque levis est momenti intra quinque vel saltem quatuor prima secula Unanimis Patrum Consensus, Ecclesiæque universæ Synodice congregatæ Authoritas. Sin Conciliorum determinationes (quorum tamen, modo rite & legitime convocentur constituenturque, omniaque ibi non tam partium quam veritatis studio agantur, quod sane de quatuor primis Oecumenicis Synodis quam verissime dicatur, saluberrima est in Ecclesia Authoritas) in controversiis cum Hæreticis non admittantur; possumus ex Successione Primogenitorum Ecclesiæ, si non ipsos revincere, eorum Errores saltem apud æquos arbitros refellere. Sanctos Patres quidem parique jure Sacras Scripturas à suis partibus stetisse fidenter adfirmant; plurima etiam, quibus Hæreticas suas impie-

1 Hic fortasse aliquis interroget, an & Hæretici Divina scriptura testimoniis utantur. Utuntur plane, & vehementer quidem, nam videas eos volare per singula quaque Sanctæ legis volumina. — Sive enim apud suos, sive alienos; sive privatim, sive publice; sive in sermonibus, sive libris; sive in conviviiis, sive in plateis; nihil unquam pene de suo proferunt, quod non etiam Scriptura verbis adumbrare conantur. — Cernas infinitam exemplorum congeriem, prope nullam omitti paginam, qua non Novi aut Veteris Testamenti sententiis fucata & colorata sit. Sed tanto magis cavendi & pertimescendi sunt, quanto occultius sub Divina legis umbratulis latitant. Vincent. Lirin. Common.

tates tueantur, citant è Patribus, quod quidem cum Pontificiis iis in communi est: in quibus citationibus iis, qui circa hæc studia vel minimum versati fuerunt, præbent haud immanifestum vel præjudicii vel inscitiae vel parum probæ Fidei indicium. Quid autem de Doctrina aliqua aut senserint Patres, aut traditum iis ab Apostolis semper crediderint, non ex citationibus una vel altera ex iis petitis sed ex ipsis petendum est. Et si quis alienus à præjudiciis neque superbia neque novitatis studio ductus eos accedat Vir pius & probus, ut inde discat, quid ab initio usque crediderit, decreverit posterisque tradiderit Ecclesia per quadringentos vel quingentos annos, redibit inde plenus Pietate, in Fide confirmatus, Ecclesiæ Authoritati non inobediens, neque Hæresi neque Schismati facilis præda.

VI. Quod si tanta sit Horum Authoritas, eorumque doctrinæ sit insistendum; *Nobis* præsertim de *Clero*, si *Fidem* vere *Catholicam* & *Evangelicam Doctrinam*, quicquid è contra vel summis ingenii viribus moliantur Hæretici & Schismatici, velimus habere integras & inviolatas; si *Ecclesiam Nostram* ab Erroribus Ecclesiæ Romanæ depurgatam, ab ineptis novisque *Calvini* figmentis alienam defendere velimus, necessum est *Antiquam Nostram* sed Antiquitate sua venerandam ac amabilem *Matrem* exquiramus; & quid docuerit Apostolica & Primæva Ecclesia è Sanctis Patribus discamus.

Quum Nostra Ecclesia hoc sibi semper summæ Gloriæ fuisse duxerit, se inter omnes, quotquot per totum terrarum Orbem ubique sunt, Ecclesias five Orientales five Occidentales five *Armenias* five *Æthiopicas* quam proxime accedere ad Ecclesiam primævam; five Doctrinam five Disciplinæ Essentialia spectemus:

spectemus. Distinguo enim inter Disciplinam ipsam sive Πολιτείαν ac regimen Ecclesiæ, unde quæ sunt unicuique Ordini propria, Episcopo quæ sunt Episcopi, Sacerdoti quæ sunt Sacerdotis, Diacono quæ sunt Diaconi jura, privilegia, atque officia divinitus instituta tribuuntur, & inter Exercitium istius Disciplinæ, quod ab usque reformata Religione nec immerito sibi deesse queritur, tandemque, quod iniqua temporum ratio haud adhuc passa fuit, ardentissimis omnium vere SUORUM votis restitutum fore exposcit. Non alia sane certior esse potest aut magis ab Ecclesia, cui dicamur, probata ratio, aut Ecclesiam nostram propugnandi, aut Veritatem, quæ ab omni parte impetitur, vindicandi, quam provocare ad ea secula, ad quorum normam *Fidem, Doctrinam, ac Disciplinam* suam exegit Ecclesia *Anglicana*; eo quod purissimam esse judicavit Ecclesiam Christi iis temporibus, ut alienam ab Hæretica pravitate, ita etiam & prorsus immunem ab Erroribus Philosophicis iisque corruptelis, quæ depositis pristina Christianorum simplicitate Confessorumque atque Martyrum Zelo & Pietate, paulatim induxerunt posteriora secula; donec eousque perventum fuerit, ut depravata Fide, immutata Praxi, corrupta Disciplina, violatis Episcoporum Divinitus Institutis Sacris Privilegiis, (1) in unum derivato Ecclesiæ Regimine, (quod tamen ex insti-

1 Idcirco enim, frater charissime, copiosum corpus est Sacerdotum concordia mutua glutino atque Unitatis vinculo copulatum, ut si quis ex collegio nostro Hæresin facere, & gregem Christi lacerare & vastare tentaverit, subveniant ceteri & quasi pastores utiles & misericordes oves Dominicas in gregem colligant. Cyprian. Stephano.

Dominus noster, cujus præcepta metuere & observare debemus, Episcopi honorem & Ecclesiæ suæ rationem disponens in Evangelio loquitur & dicit Petro; Ego dico tibi, quod tu es Petrus &c. Inde per temporum & successionum vices Episcoporum ordinatio

tutione Apostolorum Sanctorum Patrum Testimonio, Apostolicæ ac primævæ Ecclesiæ praxi Conciliorumque decretis ulterius confirmata singulis competebat) non nisi umbra ac inani nomine Episcopi vel Metropolitanus adhuc restante, detrufis in ordinem Sacerdotum Episcopis, neque vitia sua, cum nulla pars sana esset à capite ad imum usque pedis; neque remedia, arrogata ab ipso, cui præcipue præ aliis corruptelæ debebantur & à quo præsertim amovendæ fuerunt, absoluta in totum tum Clerum tum Populum Christianum potestate, Christi Ecclesia pati potuerit. Hanc sibi perpetuam laudem atque gloriam ducat Ecclesia Anglicana, eam sibi legem in reformanda Religione proposuisse & secutam fuisse; Quod Apostolica, Quod Primæva, Quod Universa Ecclesia tenuit, id retinere; Quod condemnavit, vel saltem non admisit, id tanquam Hæreticum & alienum à Christiana Pietate ac Religione Catholica rejecisse, nihil sibi aut ad Fidem aut ad Doctrinam aut ad Disciplinam necessarium fuisse ducentem, nisi quod Authoritate Apostolica primævæque ac Catholicæ Ecclesiæ Praxi confirmatum viderit; non nisi primævas Veritates accepisse, & suas agnovisse; neque sua Authoritate eorum, quæ à primis usque temporibus apud Ecclesiam Catholi-

✠ Ecclesiæ ratio decurrit, ut Ecclesia super Episcopos constituatur
 ✠ omnis actus Ecclesiæ per eos præpositos gubernetur. Sanctus Cyprianus.

Hæc ad conscientiam tuam, frater Charissime, & pro honore communi & pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro Religionis Tuæ & Fidei veritate placere, quæ & religiosa pariter & vera sunt. Ceterum scimus quosdam, quod semel imbiberint, nolle deponere, nec propositum suum facile mutare; sed salvo inter Collegas Pacis & Concordiæ vinculo, quadam propria, quæ apud se semel sint usurpata, retinere: qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus, cum habeat in Ecclesiæ suæ administratione Voluntatis suæ arbitrium liberum unusquisque præpositus rationem actus sui Domino redditurus. Cypr. Stephan.

cam

cam Patrum imo Sanctorum Apostolorum Authoritate confirmata fuerint, quicquam repudiassse aulam adhuc fuisse. Hinc est quod prope adeo ad Apostolicam & primævam accedat, ut eadem sit illi Fides, Doctrina & Sacramentorum Disciplinæque, quoad essentialia, administratio; iidem Ordines, qui ab initio usque in Ecclesia fuerunt, apud nos etiam conserventur, propriaque sibi unicuique competant jura atque munera; Episcopus in Ecclesia sua Christi vicem gerat; subjiciantur illi & ab eo officium Sacerdotale derivent, necnon ex Authoritate iis communicata ab Episcopo illud exerceant Presbyteri, non secus ac Diaconi munus Diaconatus, (1) Neque deest nobis, quod referamus Pontificiis subinde quærentibus, ubi Religio vestra ante *Lutherum*, ubi Ecclesia vestra ante *Cranmerum* vel *Parkerum* fuerunt apud *Cyprianum*, *Irenæum*, *Polycarpum*, *Ignatium*, *Clementem* suum ipsosque Apostolos à Christo ipso Sanctoque Spiritu institutæ continuaque serie ad nos usque derivatæ: Ipsorum autem, qualis hodie est, Fides, Ecclesia ac Religio nemini antiquorum, imo ne (2) *Gelasio* aut *Gregorio* Magno nota fuit; pene tota debetur Conciliis *Laterano* quarto ac *Tridentino*. Desi-

1 Vid. Dissertat. *Massuet.* in *Sanctum Irenæum*, ubi hæc nobis de novo objecit.

2 Consulatur *Gelasius* Pont. Rom. de duabus naturis, ubi directo adfirmat physicam panis vinique naturam post consecrationem manere. *Gregorius Magnus* in Epistola sua ad *Joh.* Constantinopolitanum non agnoscit Oecumenicum Episcopum; prædecessores suos in Romana sede Universalitatis titulum licet oblatum rejecisse, eumque esse superbum, inflatum, & præcurso-rem *Anti-Christi*, qui hunc sibi arripuerit, DEUMque docet in Ecclesia plures constituisse Episcopos, ut si unus pro pastore lupo fiat, cæteri Gregi Christi subveniant: quod si Unus esset in Ecclesia Episcopus, isque lapsus sit; inquit, necesse esse ut tota Ecclesia una corruat: adeo ut *Gregorio* licet Romano Episcopo nondum nota fuerit sedis suæ infallibilitas, indefectibilitas & suprematus.

nant igitur Religionem nostram & Ecclesiam ulterius maledictis & iniquis calumniis laceffere; si à *Luthero* Religionis Reformatæ, si à *Cranmero* vel *Parkero* Ecclesiæ Anglicanæ *Æra* ducatur, vetustior tamen est Concilio *Tridentino* finito, cui suam tum Religionem tum Ecclesiam, qualis hodie est, acceptam referunt. Licet enim, de quo tamen haud satis constat, integram eis esse in *Romana* sede, neque interruptam Successionem concedamus: nihil tamen iis inde accedet commodi, nisi hoc insuper probatum dederint, fuisse Successionem eadem docentium, eandem Fidem profitentium, eademque jura sibi vendicantium; licet enim sit (1) Apostolica, licet deputetur, ut *Tertullia-*

1 Sed quoniam valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones, maximæ & antiquissimæ & omnibus cognita à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundata & constituta Ecclesiæ ———. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiores Principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique Fideles, in qua semper ab his qui sunt undique conservata est ea, quæ est ab Apostolis traditio. Sanctus Irenæus lib. 3. cap. 3.

Proxima est tibi Achaia, habes Corinthum. Si non longe es à Macedonia habes Philippos, habes Thessalonicenses; si potes in Asiam tendere, habes Ephesum; si autem Italia adjaces, habes Romam; unde nobis quoque authoritas præsto est. Ista quam felix Ecclesia, cui totam Doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni Dominicæ adequatur. Tertull.

Videamus quod lac à Paulo Corinthii hauserint, ad quam regulam Galatæ sunt recorrecti, quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii; quid etiam Romani de proximo sonent, quibus Evangelium & Petrus & Paulus sanguine quoque signatum reliquerunt. Tertull.

Quid predicaverint [Apostoli] hic præscribam non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt. ——— Constat proinde omnem Doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis, Matricibus & originalibus Fidei conspirat, veritati deputandam. Tertullianus.

Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, à quibus traducem fidei & semina Doctrinæ ceteræ exinde Ecclesiæ mutuata

nus loquitur, inter Matrices Ecclesias; licet ob po-

sunt; Et quotidie mutantur, ut Ecclesia fiant, ac per hoc & ipsa Apostolica deputantur. Tertullian.

Consuetudo sine veritate vetustas erroris est. Cyprianus.

Ad Petri Cathedram atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas Sacerdotalis exorta est, à Scismaticis & profanis literas ferre nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere accessum non potest: — Cum singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque ac gubernet rationem sui actus Domino redditurus. Ad Corn. Cyprianus.

In quibus citationibus licet plurima de Ecclesia Romana, qualis fuerit tunc temporis, gloriosa narrentur, illi tamen nihil inde accrescit juris in aliorum fidem magis quam Ephesinæ cæterisque Apostolicis Ecclesiis: ideo enim ad ejus Authoritatem præcipue confugit *Irenæus*, quia longum esset cæterarum Ecclesiarum successiones enumerare, & propter potentiorē principalitatem ejus, ad quam omnem debet convenire Ecclesiam i. e. eos qui sunt undique fideles; maxima cum esset & antiquissima & à gloriosissimis duobus Apostolis *Petro Pauloque* fundata. Romanam Ecclesiam fuisse *Irenæi* temporibus & plurima abhinc sæcula maxime inter cæteras venerandam propter Doctrinas incorruptas, sinceram pietatem eximiumque zelum non negamus; nullis non Encomiis celebrandam esse ducimus; fundatam fuisse à *Sancto Petro Pauloque* eorumque sanguine irrigatam cum *Clemente*, *Irenæo*, *Tertulliano* ac *Cypriano* agnoscimus; deputandam esse inter Antiquissimas & Apostolicas Ecclesias non dubitamus; maxime inter omnes propter loci eminentiam Martyrumque numerum emicuisse non diffitemur: ab Africanis, Gallicanis, regionumque Italiæ adjacentium Ecclesiis ad eam undique conventum fuisse cum *Irenæo Tertullianoque* fatemur: absit enim ut justa ejus privilegia ei denegemus. Sit Apostolica: Idem sibi vindicant Hierosolymitana prima omnium; Corinthia etiam eosdem, quos Romana, fundatores ostentans, Antiochena *Sanctum Petrum*, Ephesina *Sanctum Paulum* ac *Sanctum Johannem*, Philippensis *Sanctum Paulum*, Thessalonicensis denique *Sanctum Paulum*, ad quas eos, qui sunt intra eorum ditionem, *Tertullianus* arcessit. Sit Cathedra *Sancti Petri*, sit Ecclesia principalis; unde orta fuit Unitas Sacerdotalis, quod ad Africanorum Ecclesias; qui inde Fidem ac Religionem Christianam hauserunt; nullius tamen Ecclesiæ fidei dominetur; cum singulis pastoribus portio gregis sit adscripta, quam regat unusquisque ac gubernet rationem sui actus Domino redditurus: redeat ad pristinam fidem ac pietatem, tentiorem

tentiozem Principalitatem, ut *Irenæus* loquitur, ab omnibus usquequaque fidelibus illuc conveniretur; quum tamen à Fide semel tradita & à Sanctis olim accepta desciscat, & Apostolicæ Catholicæque Ecclesiæ per plurima secula inauditas novas introducat Doctrinas, Apostolica non est amplius habenda; rejiciendæ sunt ejus (1) Traditiones fictæ atque inanes, nullibi apud

antiqui mores & contra errores priscus Zelus obtineat, intra Patrum limites se contineat, nec abutatur autoritate sua ad propagandos errores; nihil valeat traditio contra Evangelium, nihil consuetudo contra veritatem.

1 *Misi tibi rescripti ejus [viz. Stephani Episcopi Romani] exemplum, quo lecto magis ac magis ejus errorem denotabis, qui Hæreticorum causam contra Christianos & contra Ecclesiam DEI asserere conatur. Nam inter cetera vel superba vel ad rem non pertinentia vel sibi ipsis contraria, quæ imperite atque improvide scripsit, etiam illud adjunxit ———. Unde est ista Traditio? utrumne de Dominica & Evangelica Autoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque Epistolis veniens? Cyprianus Pompeio.*

Non est autem de consuetudine præscribendum, sed ratione vincendum; nam nec Petrus, quem primum Dominus elegit & super quem edificavit Ecclesiam suam, cum secum Paulus de Circumcisione postmodum disceptaret, vendicavit sibi aliquid insolenter aut arroganter assumpsit; ut diceret se Primatum tenere, & obtemperari à novellis & posteris sibi potius oportere ——— Documentum scilicet nobis & concordia & patientia tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus; sed quæ aliquando à fratribus & Collegis nostris utiliter & salubriter suggeruntur, si sint vera & legitima, ipsa potius nostra ducamus. Cyp. Quinto de Stephano Ep. Romano.

Proinde frustra quidem, qui ratione vincuntur (Stephanus & Ecclesia Romana) consuetudinem nobis opponunt; quasi consuetudo major sit veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit à Spiritu Sancto revelatum. Cyp. Jub.

Quod autem pertinet ad consuetudinem refutandam, quam videntur opponere veritati; Quis tam vanus ut veritati Consuetudinem præferat? ——— Et infra: Quod quidem adversus Stephanum vas dicere Afri potestis, cognita Veritate errorem vos consuetudinis reliquisse, Caterum nos veritati & consuetudinem jungimus. Ecclesiam

P R Æ F A T I O. LXXIII

Ecclesiam primævam agnitæ, à nemine Sanctorum Patrum memoratæ & ab ipsa Romana Ecclesia nisi post sexcentos vel septingentos annos non acceptæ. Quales sunt Doctrinæ de Reliquiis ac de Purgatorio. Licet enim ab initio usque Memoriis Apostolorum, Martyrum & Confessorum egregios honores præstiterint, eorumque Dies sive Natalitia, quos & Ecclesia Anglicana observat Pie & Religiose, in ipsis Ecclesiæ primordiis celebrarint; quod satis constat ex Epistola Ecclesiæ Smyrnenfis de Martyrio Sancti Polycarpi: *Ἐνθα ὡς δυνατὸν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ παρέξει ὁ Κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τῆς Μαρτυρίας αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον εἰς τε τὴν τῆς ἡθληκότων μνήμην καὶ τῆς μελλόντων ἀσκήσιν τε καὶ ἐτοιμασίαν.* Et Sancti Cypriani Ep. Presb. & Diacon. *Dies eorum quibus excedunt annotate, ut Commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus. — Et celebrentur hic à nobis oblationes & Sacrificia ob Commemorationes eorum, quæ cito vobiscum Domino protegente celebrabimus.* Nullum tamen vel *Dulie* vel *Latriæ* eorum reliquiis, imo neque ipsis aliquem cultum tribuerunt alieni à prava illa *Superstitione*, quam induxerunt recentiora secula, sicut ex modo citata Epistola Ecclesiæ Smyrnenfis constabit: *Τοῦτον μὲν — Ὑιὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ προσκυνοῦμεν, τοὺς δὲ Μάρτυρας ὡς μαθηταὶς καὶ μιμηταὶς τοῦ Κυρίου ἀγαπῶμεν ἀξίως ἐνεκα θυνόιας ἀνυπερβλήτης τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλεία καὶ*

& consuetudini Romanorum Consuetudinem sed Veritatis opponimus ab initio hoc tenentes, quod à Christo & Apostolis traditum est. Firm. Cypriano.

Atque ego in hac parte juste indignor ad hanc tam apertam & manifestam Stephani stultitiam, quod qui sic de Episcopatus sui loco gloriatur & successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta Ecclesiæ collocata sunt, multas alias petras inducat & Ecclesiarum multarum nova ædificia constituat. Firm. Cypriano.

K

Διδά.

διδάσκαλον. Adco ut mos ille venerandi Sanctorum Martyrum Reliquias easque Religioso cultu prosequendi prorsus inauditus sit ante finitum sextum seculum, quem in initio ex nimia Martyrum Reverentia à quibusdam Piis forte at non adeo recte sentientibus acceptum confirmavit consuetudo & ulterius stabili-
erunt decreta Synodorum. Eadem fere est Purgatorii ratio, quæ pedetentim inducta fuit in Ecclesiam; quod enim ad preces pro defunctis prius ab Ecclesia usque à *Cypriani* vel *Tertulliani* temporibus habitas, longe alia fuit earum ratio: in his enim precati sunt, ut ii omnes, qui in Christo obdormierunt, beatam Resurrectionem perfectamque tum corporis tum animæ felicitatem cum Visione beatifica à nemine ante ultimum iudicium assequenda consequerentur. Aliæ vero non nisi post plusquam mille annos ab instituta Christiana Religione receptæ fuerunt. Quales sunt Doctrinæ de Transubstantiatione & de deponendis Principibus Schismaticis vel Hæreticis & absolvendis iis, qui sunt intra illorum ditionem, à Fide Regibus suis tum ex DEI præceptis tum ex Naturæ legibus præstanda; quæ Doctrinæ decretis *Lateranensis* ac *Tridentini* Conciliorum fundantur. Nos quidem docent Sancti Patres alia esse panem & vinum, ante quam ἡ ἁλυσία participentur, alia postquam fuerint consecrata; Eucharistiam esse Sacrificium, in quo commemoratur Christi passio ejusque beneficiorum Fideles fiunt participes; in eo nobis exhiberi Corpus & Sanguinem Christi. Discimus autem ex iis hæc omnia perfici, non mutata Physica Panis Vinique Natura sed superinducta gratia Spirituali ex illapsu Spiritus Sancti; ex qua fiunt omnibus, qui de iis participantur pie & sancte, Corpus & Sanguis Christi, manentibus adhuc Panis Vinique Substantiis; adeo ut corpora nostra ab ipsis nutriantur. Hinc Sanctus *Irenæus*:
Ἀπὸ

Ἀπὸ γῆς ἄρτος παραλαμβανόμενος τιμὴ ἐκκλησιῶν ὧ
 Θεοῦ ὁκέτι κοινὸς ἄρτος ἐστίν, ἀλλ' Εὐχαριστία ἐκ
 δύο πραγμάτων συνεστηκῆα ἐπιγείου τε καὶ οὐρανίου.
 Et in alio loco: Τὸ ἀπὸ τῆς κτίσεως ποιήριον ἴδιον
 αἷμα ὡμολόγησεν, ἐξ οὗ τὸ ἡμέτερον δεύει αἷμα· καὶ
 τὸν ἀπὸ τῆς κτίσεως ἄρτον ἴδιον σῶμα παραβελαιώ-
 σατο, ἀφ' οὗ τὰ ἡμέτερα αὖξει σώματα. Ὅποτε
 οὖν καὶ τὸ κεκραμένον ποτήριον καὶ ὁ γερονὼς ἄρ-
 τος ἐπιδέχεται τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται ἡ
 Εὐχαριστία σῶμα Χειρὸς, ἐκ τῶν δὲ αὖξει καὶ συνί-
 σταται ἡ τῆς σαρκὸς ἡμῶν ὑπόστασις. Πῶς δεκτικὴν
 μὴ εἶναι λέγουσιν τιμὴ σάρκα τῆς δωρεᾶς ὧ Θεῷ, ἥτις
 ἐπὶ ζωῇ αἰώνιος, τιμὴ ὑπὸ τῷ σώματος καὶ αἵματος
 τῷ Χειρὸς τρεφομένῳ, ἥτις καὶ ἐκ τῷ ποτηρίου αὐ-
 τῷ, ὃ ἐπὶ τὸ αἷμα αὐτῷ, τρέφεται, καὶ ἐκ τῷ ἄρτι,
 ὃ ἐπὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, αὖζεται; Hinc Origenes: Ἄρ-
 τούς ἐοδίμεν σῶμα γενομένους ἀφ' ἧς δὴ καὶ ἁγίον τι
 καὶ ἁγιάζον τοὺς μετ' ὑμῶν προθέσεως αὐτῶν χρωμένους.
 Orig. contra Celsum. Hinc Sanctus Cyprianus: Nam
 quis magis Sacerdos DEI summi quam Dominus Noster
 IESUS Christus, qui Sacrificium DEO Patri obtu-
 lit, et obtulit hoc idem quod Melchizedech obtulerat,
 id est, Panem et Vinum, suum scilicet Corpus et San-
 guinem? Neque aliud nos docet proximus Aposto-
 lico seculo Justinus Martyr: Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρ-
 τον οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν· ἀλλ' ὅν
 τρόπον ἀφ' ὧν λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς
 ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὸ Σωτηρίας
 ἡμῶν ἔσχεν· οὕτως καὶ ἡ δι' ὧν λόγου Θεοῦ παρ' αὐτῷ
 εὐχαριστηθεῖσαν προσφῆν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ

μεταβολὴν τρέφονται ἡμεῖς, ἐκείνους τοῦ σαρκοποιη-
θέντος Ἰησοῦ καὶ σὰρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι.
Nemo autem ante undecimum seculum esse in Eu-
charistia Transubstantiationem Elementorum unquam
affirmavit. Pie tamen amplectimur eas omnes traditio-
nes, quas à *Lino* ad *Eleutherum* usque easdem permanfisse
constat: provocamus igitur ad Antiquitatem; quæ A-
postolica, quæ Primæva, quæ *Romana* ipsa per qua-
tuor, pene dicam sexto jam vergente seculo Ecclesia
Sacra habuit, ea omnia admittimus. Quod ad Succes-
sionem, de Successione enim ab Antiquioribus *Brit-
tannicis* Episcopis non contendimus, eandem esse no-
stram quam suam affirmamus, nisi quod (1) plura à
Gregorio denato, eaque diuturniora fuerunt Schismata in

I Quis enim à Scortis hujusmodi intrusos sine lege legitimos
dicere potest Romanos Pontifices? Baron. ad Ann. 912, n. 8. 931.
n. 1. 933. n. 1. 936. n. 4.

Ipse Tyranni Heres Tyrannus duplex efficitur; dum etiam in
Ecclesia ambiens principatum summum Pontificatum usurpat. Ba-
ron. 955. n. 2.

Schisma fuit inter *Johannem* 12 & *Leonem* 8, *Johanne* à San-
cta sede amoto, de cujus depositione hæc habet *Frisingus*: Quæ
omnia utrum licite aut secus acta sint dicere presentis non est
operis: res enim gestas scribere non item rerum gestarum rationem
reddere proposuimus. lib. 6. cap. 23. Absente *Othone* Imperatore
Johannem Throno Pontificali restituerunt Romani; quo defun-
cto elegerunt clerus & populus Romanus *Benedictum* 6; Quo
depulso restituebatur ab *Othone* *Leo* 8: *Leoni* succedebat *Johan-
nes* 13, *Johanni* *Donus*, *Dono* *Bonifacius* 7; qui, ut solus abs-
que rivali frueretur sede Pontificali, *Benedictum* interemit. *Boni-
facio* depulso electus fuit alter *Benedictus*, qui per novem annos
ab omnibus pro vero Pontifice, electione ejus ab Imperatore pro-
bata ac confirmata, agnitus fuit; quo defuncto eligebatur *Johan-
nes* 14; quo impio homicidio sublato *Bonifacius* de novo sedem
Romanam invasit, & paulo post mortuus est, sedemque vacuam
reliquit *Johanni* 15, qui paulo post uno omnium consensu ele-
ctus fuit. Fuit hoc Schisma 30 annorum.

Hoc Schisma renovatum videmus anno 997. Crescentius enim
Romana

Romana quam in Cantuariensi sede : Cranmerum con-

Johannem Philagathum ad Pontificale solium evexit, dejecto *Gregorio 5*, quasi inique præter leges Ecclesiæ ab *Othone 3* intruso. *Gregorio* restituto succedebat *Sylvester*.

De decreto à *Leone 8* lato hæc habet *Baronius*. *Etsi vere fieri contigit, nullius esse roboris constat, quod non à legitimo Papa &c. Edita est ab eo, qui nec est dignus, qui Pontifex nominetur; Sed intrusus & occupator potius sit nominandus.* *Baron.* ad annum 964.

Anno 1044. Tres eosque omnium flagitiosissimos Roma simul habuit Pontifices: *Benedictus* præsidebat in Ecclesia *Johannis Lateranensis*, *Sylvester* in Ecclesia *Sancti Petri*, *Johannes* in Ecclesia *Beata Maria*; & de hoc uno inter se consentiebant reditus Pontificatus inter se partiri. Quibus pretio conductis, ut se de Pontificatu deponerent, electus fuit *Simoniace*, reditibus *Anglie Benedicto* reservatis & aliis conditionibus *Sylvestro Johanneque* ex pacto præstandis, *Gregorius Sextus*. Vid. *Otto. Fris. lib. cap. 32.* Hic à Concilio *Sutrensi* exutus fuit Pontificatus dignitate, eo quod *Simoniace* electus fuerat; & ejus loco *Clementem 2* elegerunt.

Anno 1058. Aliud fuit Schisma inter *Johannem Mincium* & *Nicolaum* secundum; *Johanne* vero exuente se Pontificalia & paulo post defuncto, *Nicolaus* solus fuit Pontifex. *Nicolao* defuncto aliud fuit Schisma inter *Alexandrum* & *Honorium*, alterum ab Imperatore iisque qui illius partibus favebant, alterum ab *Hildebrando* ejusque factione electum absque consensu Imperatoris præter leges Imperii & conventa pacta inter Imperatores ac Pontifices ab usque *Carolo Magno* & *Othone primo*. Unde *Archiepiscopus Coloniensis*, licet à partibus *Alexandri* fuerit, eum hoc modo allocutus est: *Qua ratione Frater Alexander absque mandato Domini mei Regis recepisti Papatum? à longis enim temporibus à Regibus &c.* Acta PP. N. Card. Arrag. apud *Baronium*. Continuum fuit hoc Schisma ab anno 1061 ad annum 1067, i. e. ad Concilium *Mantuense* ab *Alexandro*, licentia ab Imperatore concessa, habitum & mortem *Honorii*, quæ contigit paulo post.

Concilio ab Imperatore *Henrico quarto Vormatia* celebrato, læsæ Majestatis reus omnium, qui huic Synodo interfuerunt, *Episcoporum* sententia deponitur *Gregorius septimus*, alias *Hildebrandus*, cui præcipue imputanda sunt ea omnia bella, cædes & seditiones, quæ per totam Europam ubique grassata fuerunt de Investituris & independentia cleri à potestate seculari etiam quoad temporalia: quas vero strages ubique dederint iniquæ hæ controversiæ; dum principes noluerint à potestate iis à DEO commissæ,
secratum

secratum fuisse secundum leges Ecclesiæ Catholicæ, eo quod ab ipso Pontifice pallium suum acceperit, haud diffitentur. *Ecclesia* enim *Anglicana* hanc sibi jure gratulari potest felicitatem, quod ab *Augustino* ad *Reformationem* usque integra & pene non interrupta unquam sit Successio in sede sua Metropolitana; unde & in cæteris Ecclesiis regulariter derivatur Successio. Quum enim in aliis sedibus propter defectus Annalium singularum Ecclesiarum non adeo liquido constat de regulari Successione, recurrimus ad princi-

ut placerent Sanctæ sedi, decedere; testatur *Britannia*, *Germania*, *Italia*, *Gallia*, imo tota *Europa*. Synodus Paviensis eum non modo deposuit, verum & insuper excommunicavit. Concilium Brixense propter prædicta crimina, violata jura tum divina tum humana, perjurium & Tyrannidem eum Pontificatu exutum pronuntiarunt & elegerunt *Clementem* 3 anno 1080. *Gregorio* in exilio defuncto Anno 1085, ii qui fuerunt à *Gregorii* partibus elegerunt Cardinalem Sacerdotem Sanctæ *Cecilia* eumque ad thronum Pontificalem evexerunt absente *Clemente*: nomen autem *Victoris* 3 sibi assumpsit: huic succedebat *Urbanus* 2 anno 1088, cui *Paschalis* anno 1099. In initio Hujus Pontificatus mortuus est *Clemens*, qui successorem habuit *Albertum*, *Albertus Theodoricum*, quorum uterque à *Paschale* & *Rogero* Duce Normannorum capti Pontificatum brevi amiserunt & successorem habuerunt *Sylvestrum* 4; quo paulo post mortuo, post Schisma plusquam viginti annorum *Paschalis* fuit Solus Pontifex, qui à Clero exegit hoc juramentum: *Detestor omnem Hæresim & præcipue eam, quæ statutum præsentis Ecclesiæ perturbat, quæ docet & asserit &c. Promitto autem obedientiam Apostolica sedis Pontifici Domino Paschali.* *Paschali* succedebat *Gelasius* 2, cui Imperator *Henricus* 5 & Ecclesiastici, qui ejus partibus faverunt, *Gregorium* 8 opposuerunt: electus enim fuit *Gelasius* contra leges Imperii & absque Imperatoris consensu: *Gelasio* succedebat *Calistus*, *Calisto* *Honorius*: *Honorio* defuncto *Innocentius* ab hac, *Anacletus* ab illa Cardinalium parte electus ac declaratus fuit Pontifex anno 1130, *Anacleto* mortuo anno 1138 *Innocentius* fuit solus Pontifex.

Anno 1159. Mortuo *Adriano* altera pars Cardinalium elegit *Victorem*, altera *Alexandrum*; *Victoris* electio confirmata fuit à Concilio Paviensi, *Victori* succedebat *Paschalis*, *Paschali* *Calistus*; adeo ut Schisma non finiretur nisi post 17 annos.

palem

palem sedem, unde derivatur in Ecclesias ejus ditionis perpetua Successio. Per paucos annos fuisse interruptam Successionem, vacua sede post mortem *Lanfranci* & redditibus Archi-Episcopatus Regio fisco præstitis, necnon interruptam fuisse Patrum nostrorum memoria per sedecim annos à morte *Gulielmi* Archi-Episcopi, Ecclesia regnoque tunc temporis iniqua Tyrannide & factione oppressis, non diffitemur; nec tamen eo modo interrupta fuit; quin Successio, his annis elapsis, suæ integritati restitueretur. Schisma vero haud unum vel alterum unquam experta est Ecclesia *Cantuariensis*. *Parkerum* enim fuisse consecratum (1) vacante sede, & secundum leges Ecclesiasticas ubi-

1 Nec Episcopus computari potest, qui Evangelica & Apostolica traditione contempta nemini succedens à seipso ortus est. *Cypria. Mag.*

Se foris esse coepisse, nec posse à quoquam nostrum sibi communicari, qui, Episcopo *Cornelio* in Catholica Ecclesia de DEI judicio & Cleri ac plebis suffragio ordinato, profanum Altare erigere & adulteram Cathedram collocare & sacrilega contra verum Sacerdotum sacrificia offerre tentaverit. *Cyprianus Stephan.*

Contra Sacramentam semel traditum Divina dispositionis & Catholica Unitatis adulterum & contrarium caput extra Ecclesiam fecit. *Cypr. Corn.*

Gravat me atque contristat & intolerabilis percussus & pene prostrati pectoris mœstitia perstringit, cum vos illic comperissem contra Ecclesiasticam dispositionem, contra Evangelicam legem, contra institutionis Catholica Unitatem alium Episcopum fieri consensisse, id est, quod nec fas est nec licet fieri, Ecclesiam aliam constitui, Christi membra discerpi, Dominici gregis & animum & corpus unum discissa emulatione lacerari. Factus est autem *Cornelius* Episcopus de DEI & Christi ejus judicio, de Clericorum pene omnium Testimonio, de plebis, qua tunc affuit, suffragio & de Sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio: cum nemo ante se factus esset; cum *Fabiani* locus. i. e. cum locus *Petri* & gradus Cathedra Sacerdotalis vacaret: quo occupato de DEI Voluntate atque omnium nostrorum consensione firmato, quisquis jam Episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est; nec habeat Ecclesiasticam Ordinationem, qui Ecclesia non tenet unitatem. Quisquis ille fuerit multum de
que

que receptas ab initio & ab Oecumenicis Synodis confirmatas nostri sæpius neque refragandis argumentis asseruerunt contra horum ineptas objectiones non prius maledicta, quibus toties tulerunt responsum, nobis inferre desinentium, quam ad pristinam ac infucatam Religionem rejectis, quasunque finxerunt recentiora secula, Doctrinis revertantur eamque ex animo amplectantur. At multo aliter se habet Successio in sede Romana; si prætermittis aliis Schismatibus, ea tantum numeremus, quæ contigerunt ab anno 912 ad an. 1176. de quibus *vid.* quæ observavimus ad *plura à Gregorio denato*. Si enim Successionem non unquam interruptam ostentare præ se fert *Ecclesia Romana*, in nulla sede sæpius interrupta fuit Successio; si vacuum Schismatibus, in nulla graviora eaque diuturniora fuerunt Schismata; si denique Sanctorum & Piorum Virorum Successionem, in nulla magis impii & alieni à sanctitate Episcopatum habuerunt; adeo ut si Successionem non interruptam & continuam seriem Sanctorum Episcoporum quæramus, ullibi terrarum potius quam *Roma* eas invenerimus. (1) Liceat igitur *Irenæi* nupero Editori hæc eadem nobis objicere *Grabio*que imputare, quod se adjunxerit Ecclesiæ, cui deest Canonica perpetuaque Successio. Agnoscimus (2) Successionem in Ecclesia Catholica fore perpetuam, quæ

se licet jactans & sibi plurimum vendicans: profanus est, alienus est, foris est. Cyprian. Antoniano.

Vide Episcopi *Bramhall* tractatum de Schismate Ecclesiæ Anglicanæ objecto ac refutato: T. B. Concionem ad Clerum coram Academia Can. habitam, in quibus omnes eorum objectiones diluuntur contra regularem in Ecclesia Anglicana & legitimam successionem; & asseritur perpetua & Canonica in illa ab initio usque successio.

1 Consulatur ipsa dissertatio.

2 Quapropter eis, qui in Ecclesia sunt, Presbyteris obaudire oportet, qui successionem habent ab Apostolis, sicut ostendimus, qui cum Episcopatus successionem charisma veritatis certum secundum placitum Patrum tamen

tamen Successionis perpetuitas non ita huic vel illi particulari adhæret Ecclesiæ sive *Romana* sive *Constantinopolitana* sive *Alexandrina*; quin possit etiam *Anglicana* & *Hibernica* Ecclesiis competere: fatemur etiam ordines in Ecclesia DEI non esse legitime derivatos nisi continuo ac regulari perpetuaque Successionis serie. Nihil tamen temere statuimus contra eos, quibus non tam ex propria culpa aut nimia pervicacia quam iniqua temporum ratione deest hujusmodi Successio. Miseremur sane eorum infelicis sortis, nobisque nostram jure gratulamur felicitatem, quod in reformanda Religione integra servata fuerint tum Πολιτεία ab Apostolis instituta tum Leges Successionis ab iis ad nos usque derivatæ; ut hæc autem nobis sint perpetua, DEO Optimo Maximo continuis precibus supplicamus. *Anglicana* igitur Ecclesiæ Communio- nem jure fuit amplexus *Grabinus*, vir siquis alius optime sane meritis de Ecclesia Catholica, dum pristina Sanctorum Patrum monumenta è tenebris eruerit Christianisque universis palam in lucem ediderit; de nobis autem suisque ante alios præcipue est optime meritis, dum ex Antiquissimis Ecclesiæ Scriptoribus Ecclesiæ nostræ Doctrinam, Fidem atque Πολιτείαν vindicat, suosque adhortatur, ut restituant pristinum Ecclesiæ regimen à Christo ac Apostolis ejus institutum, apud Sanctos Patres per quinque secula sacratissimum habitum. (1) Adeo ut neque Ecclesiæ unitatem servari

tris acceperunt. Reliquos vero, qui absistunt à principali successione & quocunque loco colligunt, suspectos habere vel quasi Hæreticos & mala sententia, vel quasi scindentes & elatos & sibi placentes; aut rursus ut Hypocritas quæstus gratia & vana Gloria hoc operantes. Iren. lib. 4.

Discere oportet veritatem, apud quos est ea, quæ est ab Apostolis Ecclesiæ successio. Iren. Ibidem.

Ἰ Πάντες τῷ Ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε ὡς Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Πατρὶ, καὶ Πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς Ἀποστόλοις τὰς δὲ Διακόνους ἐν τῇ ἐπιθεῖ ὡς Θεῷ

L

neque

neque Sacramenta posse administrari nisi servata inte-

κυτολήν. Μηδείς χωρὶς Ἐπισκόπου τὴν πρᾶσέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω ἢ ὑπὸ τὸν Ἐπίσκοπον ἢ ὅς ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. Ignat. ad Smyrnæ.

Οὐκ αὐτῷ δὲ ἀλλὰ τῷ Πατρὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ πάντων Ἐπισκόπου ———— ὡς καθημένους τῷ Ἐπισκόπῳ εἰς τόπον Θεῷ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον σινοδρίας τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῶν Διακόνων τῶν ἐμὴ γλυκυτάτων πεπιστευμένων Διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ὡς αἰῶνων παρὰ Πατρὶ ἦν καὶ ἐν τέλει ἐφάνη. ad Magnes.

Ὅσοι γὰρ Θεοὶ εἰσιν καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσοι μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου εἰσιν καὶ ὅσοι ἂν μετὰνοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. ad Philad.

Πᾶσιν ἔνι μετὰνοῶσιν ἀφίει ὁ Κύριος, εἰάν μετὰνοήσωσιν εἰς ἐνότητα Θεοῦ καὶ σινοδρίον τοῦ Ἐπισκόπου. ibidem.

Ἐν Θυσιασθῆριον, ὡς εἰς Ἐπίσκοπος ἅμα τῷ Πρεσβυτέρῳ καὶ Διακόνοις τοῖς συνδούλοις μου, ἵνα ὁ εἰς πρᾶσῃ κατὰ Θεὸν πρᾶσῃτε. ibid.

Ἀναγκαῖον οὖν ἔστιν ἀνευ Ἐπισκόπου μηδὲν πράσσειν ὑμᾶς, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι καὶ τῷ Πρεσβυτέρῳ ὡς τοῖς Ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. ὁμοίως πάντες ἐντρέπεσθωσαν τῆς Διακόνου, ὡς Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς καὶ τὸν Ἐπίσκοπον ὄντα Ὑιὸν τοῦ Πατρὸς, τοὺς δὲ Πρεσβυτέρους ὡς σινοδρίον Θεοῦ καὶ ὡς σύνδεσμον Ἀποστόλων· χωρὶς τούτων Ἐκκλησία ἔκκληται. ad Tralles. inferre post Διακόνους ὡς ἐντολήν Θεοῦ vel Ἰησοῦ Χριστοῦ & lege καὶ τὸν Ἐπίσκοπον ὡς Ἰησοῦν Χριστόν.

Unde apparet adversarios Domini & Anti-Christos omnes esse, quos constat à charitate atque ab Unitate Ecclesie Catholica recessisse. Si qui Ecclesiam contemnunt Ethnici & Publicani habeantur, multo magis utique rebelles & hostes falsa Altaria & illicita Sacerdotia & sacrificia sacrilega & nomina adulterata fingentes inter Ethnicos & Publicanos necesse est computentur. Cypr. Mag.

DEUS unus est & Christus unus & una Ecclesia & Cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud Altare constitui aut Sacerdotium novum fieri præter unum Altare & unum Sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit. Adulterum est, impium est, sacrilegum est quodcumque humano furore instituitur, ut dispositio Divina violetur. Cyprianus.

Neque enim aliunde Hæreses oborta sunt aut nata sunt Schismata quam inde, quod Sacerdotibus DEI non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus Sacerdos & ad tempus iudex vice Christi cogitur. Sanctus Cypr. Corn. Nec unus in Ecclesia ad tempus Sacerdos &c. viz. in singulis Ecclesiis, non sicut quidam illud interpretari volunt, ut faveat Pontificis Romani suprematui: Nec unus in Ec-

gra hac Πολιτεία judicarint, in qua præcipue quod ad externam rerum Ecclesiasticarum administrationem constitutam fuisse Ecclesiam crediderunt eas omnes inter factiones illicitas deputantes, qui subduxerunt se ab obedientia Episcopo ex divino instituto debita, unoque penè ore docentes nullam esse Ecclesiam nisi Episcopo adunatam, tres esse in Ecclesia distinctos ordines Episcopos, Presbyteros, & Diaconos; soli Episcopo competere in Ecclesia Jurisdictionem, omnemque Ecclesiasticam potestatem esse ab eo derivatam rite ac legitime ex voluntate Christi & præscripto Evangelii; adeo ut nemini liceat *χωρὶς ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν οὔτε π τ ἄλλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἵνα ἀσφαλὲς ᾦ καὶ βέβαιον πᾶν, ὃ πρόκειται.* Ignat. Ep. ad Smyr. Cui suffragatur Sanctus Cyprianus: *Unde intelligimus nonnisi in Ecclesia præpositis & in Evangelica lege ac Dominica ordinatione fundatis licere baptizare & remissam peccatorum dare.* Cyp. Jubaiano. Quæ ex aperto contrariantur Genevensi Disciplinæ institutæ à Calvino, magno sane Viro, in hoc tamen merito improbando, quod à nemine vocatus, nemini succedens ausus est se rebus sacris immiscere, Antiquam Ecclesiæ Πολιτείαν immutare novamque pro suo modulo ex arbitrio instituere per mille ac quingentos annos antehac in Ecclesia Christi pene inauditam; munus Sacerdotale, jus baptizandi, *Eucharistiam* celebrandi cæterosque Ecclesiæ ritus præstandi sibi arrogare. Hæc sane est Disciplina ista, quam plu-

clesia Catholica ad tempus Sacerdos & ad tempus judex vice Christi cogitatur. Alienum fuit hoc à Sancto Cypriano, qui unum esse Episcopatum undique per totum terrarum orbem concordi numerositate diffusum, singulis Episcopis, sicut & singulis Apostolis, ex æquo competentem ubique asserit.

Unde scire debes Episcopum in Ecclesia esse & Ecclesiam in Episcopo; & si qui cum Episcopo non sunt in Ecclesia non esse. Cyprian.

rimi de nostris tantopere laudant deamantque, quasi solus *Calvinus* meliora sciret quam Apostoli eorumque per quindecim secula Successores; quod sane haud multum abest à *Valentini* ejusque Discipulorum impietate: Hi Doctrinam Catholica atque Apostolica longe perfectiorem gloriabantur se instituisse; Illi Disciplinam ab Apostolis usque per mille ac quingentos annos ab Ecclesia Catholica ubique receptam tanquam divinitus ab ipso Christo & Spiritu Sancto institutam audent improbare, novamque illa multo perfectiorem inducere præ se ferunt. Confugiunt quidem ad Sacras Scripturas suoque modo præter consensum totius Antiquitatis eas explicant. Nos Sacris Scripturis, præcipue in iis quæ ad Disciplinam spectant, Ecclesiasticos Scriptores adjungimus; credimusque *Clementem*, *Ignatium*, *Polycarpum*, *Irenæum*, *Origenem*, *Tertullianum*, *Cyprianum* *Eusebium*que esse per continuam Successionem testes satis idoneos, à quibus instituamur in iis, quæ ad Πολιτείαν Ecclesiæ Apostolicæ ac primævæ à Christo ac Apostolis ejus instituta spectant; quæ fuerit ab iis Ecclesiæ tradita & ab eorum Successoribus accepta Disciplina cum Fide Catholica in omnia secula continua Successione conservanda eos certius cognovisse; iisque Fidem potius esse habendam, quam *Calvino* post tot secula novam nec usquam ab instituta Christiana Religione receptam è sacris literis male intellectis aut inique detortis, ut faveant Πολιτείᾳ ab ipso institutæ, Disciplinam eruenti. Quod autem ad Fidem & Doctrinam spectat, eos quibus, viventibus adhuc Apostolis, aut mox ab iis denatis cum Sacro Canone Fides & Doctrina fuerunt concreditæ, in rebus maximi momenti errasse haud facile nobismetipsis persuasum habemus. Ad immediatos Apostolorum Successores & Ecclesiam Apostolicam ac primævam post Authores sacrarum literarum testes quam maxime idoneos

P R Æ F A T I O. LXXXV

neos atque integros cum (1) *Irenæo*, (2) *Tertulliano*, & (3) *Vincentio* confugere æquum esse ducimus. Hanc nobis præscripsit legem Ecclesia nostra, dum ubique testatur se hos, tanquam normam ac regulam veritatis post Θεοπνεύσας γραφὰς certissimam, lecutam fuisse :

1 Τῇ αὐτῇ τάξει καὶ τῇ διδαχῇ ἥ τε ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράδοσις καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κύρυγμα κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς. *Iren. lib. 3. cap. 3.*

Ante Valentinum enim non fuerunt, qui sunt à Valentino; neque ante Marcionem, qui sunt à Marcione; neque omnino erant reliqui sensus maligni, ——— antequam initiatores & inventores perverſitatis eorum fierent. Iren. lib. 3. cap. 4. & paulo supra. Quid autem si neque Apostoli quidem nobis Scripturas reliquissent, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? cui ordinationi assentiunt multe gentes Barbarorum eorum, qui in Christum crediderunt, sine charta & attramento scriptam habentes; ——— quibus si aliquis annuntiaverit ea, quæ ab Hereticis adinventa sunt, ——— statim concludentes aures longo longius fugient ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. ibidem. Quod si tantum attribuatur traditioni Sanctorum Patrum Apostolicorum non scriptæ, certo plurimum deferendum est scriptis illorum eandem Fidem, Doctrinam atque Disciplinam constanter unoque ore tradentium. De traditionibus vero, quæ recentiora secula induxerunt & consuetudo diuturna confirmavit, audiamus Cyprianum dicentem, quod Consuetudo sine veritate est vetustas erroris. Et in alio loco: Unde autem est ista Traditio, utrumne de Dominica & Evangelica Authoritate descendens an de Apostolorum mandatis atque Epistolis veniens?

2 Consecuti promissam vim Spiritus Sancti ad virtutes & eloquium, primum per Judæam contestata fide in JESUM Christum & Ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti eandem Doctrinam ejusdem Fidei Nationibus promulgaverunt: ——— à quibus traducem Fidei & semina Doctrina cetera exinde Ecclesia mutuata sunt & quotidie mutantur, ut Ecclesia fiant. *Tertull.*

Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsa adhuc cathedra Apostolorum suis locis præsident. Tertull.

3 Quod sive ego sive quis alius vellet exurgentium hæreticorum fraudes deprehendere laqueosque vitare & in fide sana sanus atque integer permanere, duplici modo munire fidem suam Domino adjuvante deberet. Primo scilicet Divina legis autoritate: tum deinde Ecclesia Catholica traditione. *Vincen. Lirin.*

eam

LXXXVI P R Æ F A T I O

eam igitur præcipue sequamur, pudeatque hæc in nos dici posse, pudeat magis, si dicta nequeant refelli opprobria; quod neglectis Sacro-sanctis Patribus potius ex hodiernis quid sequendum fugiendumve, quid tenendum aut respuendum sit discere velimus; à uno quodam vel altero *Lutherano, Calvinista*, vel nostrate haud unum seculum denato doceri quid de præcipuis Theologiæ Dogmatibus statuendum sit; quasi dispar esset Theologiæ ac aliarum Institutionum ratio; adeo ut cum cæteræ omnes ab ultima origine repetantur, in hac sola incipiendum esset à recentioribus, quamvis ab hac Methodo dehiantur Ecclesiæ nostræ Authoritas & Ecclesiæ Christianæ conditio, quò propius ad primam originem accedamus, eo minus corruptæ. Primi igitur post sacras literas petantur Apostolici Patres fidissimi Sacri Canonis & optimi interpretes indeque eorum per quatuor ab Apostolico ævo secula Successores, priusquam aut nostra ratiocinia aut recentiorum placita nobis nimium indulgeamus; ne si cum *Limborchio, Turretino*, vel *Episcopo*, aut quovis alio recentiorum studia nostra Theologica incipiamus in iis etiam & finiamus, aut ea ad Sanctos Patres legendos præjudicia ducamus, ut *Clementem, Ignatium, Polycarpum, Justinum, Irenæum* atque *Cyprianum* cum horum placitis quasi $\tau \alpha \lambda \eta \theta \epsilon \acute{\iota} \alpha \varsigma \mu \acute{\epsilon} \tau \rho \omega$ conciliare studeamus. Neque desunt, quæ nos eo plurimum adhortentur, studium veritatis assequendæ; quæ fuerit primævæ Ecclesiæ conditio, quæ Disciplinæ ac Πολιτείας ratio certa cognitio; summa rerum, de quibus in iis tractatur, Authoritas atque utilitas; Apostolorum, Martyrum ac Confessorum pro Ecclesia Christi ingentes labores, Charismata Spiritus Sancti, miracula ac potestas ejiciendi impios ac impuros Dæmonas per plusquam seculum à morte Beatorum Apostolorum Ecclesiæ Christi impertita. Quod siquos

P R Æ F A T I O. LXXXVII

si quos hæc minime moveant, hoc saltem norint recentiorum Theologorum studiosi, neminem, nisi perlectis Sanctis Patribus, Theologum extitisse unquam. Hinc apud Ecclesiam *Anglicanam* clara adeo sunt *Juelli, Hookeri, Andresii, Landii, Hammondi, Felli, Pearsoni, Beveregii, Bulli, Hickeysii, Cavii Grabii*que, nequos vivos adhuc memorem, nomina digna sane, quæ posteris in æternum seculis tradantur memoriæ. His eorumque vestigia secutis præcipue debetur, quod Ecclesia adhuc Orthodoxa & Catholica, Religione pura & intaminata æque à nimia superstitione ac sordibus aliena, ad omnia præter exercitium Disciplinæ rite constituta, toties licet ab Hæreticis & Schismaticis impetita necnon attrita pene fruimur: hisce acceptum referamus, quod rite administrantur & à Fidelibus accipiantur Sacramenta; quod Eucharistiæ sua constet reverentia, non mutata substantia Panis ac Vini neque commistis inter se duabus substantiis, sed superinducta Elementis grætia Spiritus Sancti; quod Clero sua competant jura, quod agnoscantur adhuc Sacri Ordines eorumque distinctio. Quod si hæc omnia nobis à DEO Patre, à Christo Sanctoque Spiritu, ab Ecclesia Catholica & ab Antecessoribus nostris concredita integra seræ Posteritati tradere velimus, non hodiernis systematibus sed Patribus Antiquis sed Conciliis continuo ac indefesso labore incumbendum est; neque regerat quisquam

I. Alias esse hodiernas, alias primævæ Ecclesiæ controversias.

II. Sæpius perquam difficile esse Patres intelligere.

III. Sæpius usos fuisse Argumentis parum aptis ad confirmandas tum Fidei tum Praxeos propositiones.

IV. Detorsisse nonnunquam Sacras Scripturas.

V. Quasdam esse nonnullis eorum peculiare Doctrinas; cæteras enim objectiones, eo quod prorsus ineptæ

LXXXVIII P R Æ F A T I O.

ineptæ sunt, contra Authoritatem Sanctorum Patrum de industria prætermisimus.

I. Igitur objicitur alias esse hodiernas, alias primævæ Ecclesiæ Controversias. Nulla est hodie Controversia quin ex Sanctis Patribus aut negative aut positive dirimi possit; de qua enim silent prorsus Sancti Patres per quinque vel sex secula ab Apostolis, nullibi ab Ecclesia primæva fuit admissa & ex consequenti non est vel Doctrina vel Praxis Apostolica. Positive vero: quum ea, quæ aut ad Fidem aut ad Praxin aut ad Disciplinam ac Πολιτείαν Ecclesiæ sunt necessaria, continentur in scriptis Sanctorum Patrum intra tria prima secula; quod cuivis facile patebit, modo velit perlegere Sancti Clementis, Ignatii, Polycarpi, Justinii, Irenæi atque Cypriani scripta; adeo ut eæ omnes, quæ hodie de Doctrina, Fide ac Disciplina aguntur controversiæ, inde facile dirimantur, modo absint præjudicia; aut enim ex proposito refelluntur, qui hodie nascuntur errores, eo quod non sunt nisi priscae Hæreses redvivæ; quales sunt Antinomianorum aliorumque Enthusiasticorum impiæ positiones: aut eo saltem reduci possunt, quales sunt de Disciplina, libero Arbitrio, Gratia, Infantum Baptismate & de Divina Filii & Spiritus Sancti Natura.

II. Sæpius perquam difficile esse Patres intelligere. Quod si hanc objectionem admittamus, ex æquo valet contra Sacras Scripturas, præcipue vero contra Paulinas Epistolas, quas Spiritus Sanctus per beatum Petrum testatur in se continere τὰ πολλὰ δυσνόητα, à οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀτήρικτοι σφελουῖσιν ὥς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν. Valet etiam contra recentiorum scripta. Quis tamen sana mente præditus eam ob causam aut Sacrarum Scripturarum Authoritati renunciat aut rejicit prorsus quasi inutiles

tilles hodiernos scriptores? eadem igitur, quam Sacrae Scripturae sibi vendicant, quae debetur cujuscunque seculi scriptoribus, Sanctis Patribus concedatur ab hisce hypercriticis venia, praesertim cum ea, quae sunt intellectu adeo difficilia, aut alibi distinctius explicantur aut non sunt adeo necessaria; quum neque Fidei confirmandae neque Praxi dirigendae neque Disciplinae instituendae penitus intellecta possent inservire.

III. Eos saepius usos fuisse Argumentis parum aptis ad confirmandas tum Fidei tum Praxeos propositiones. Ex illa objectione hoc saltem licet nobis colligere, eas Doctrinas apud Ecclesiam primævam fuisse acceptas, neque amplius petimus: sin iis assensum non praebemus, priusquam pateat Patres nulla in re vel levioris momenti hallucinatos fuisse vel usos minus aptis ad confirmandam aliquam vel Fidei vel Doctrinae Propositionem Argumentis, eadem opera possumus cum Autoritate Patrum Fidei ipsi ac Doctrinae Christianae, imo certis ac indubitatis Philosophiae principiis renunciare. Nulla enim est Doctrina Christianae Religionis, nulla Catholica veritas, nullus articulus Fidei, nullum quantumvis certum ac indubitatum Philosophiae principium, quin sui Patroni, quibus eam confirmant, usi fuerint Argumentis ineptis. Sacrarum enim Scripturarum Θεοπνεύματος Authoribus hoc proprium est, (1) nunquam errasse vel Argumento minus

1 Distincta est à posterioribus libris excellentia Canonica Autoritatis Veteris & Novi Testamenti, quae Apostolorum confirmata temporibus per successionem Episcoporum & propagationes Ecclesiarum tanquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui serviat omnis fidelis & pius intellectus: — in opusculis autem posteriorum, quae libris innumerabilibus continentur sed nullo modo illi sacratissima Canoniarum Scripturarum excellentiae coequantur; etiamsi in quibuscunque eorum invenitur eadem veritas, longe tamen est impar Autoritas. August. contra Faustum. lib. 2.

ad rem apto usos fuisse. Quod si cum hodiernis, quantumcunque ipsi sibi sapere videantur & non refragandis Argumentis omni de materia uti, eos conferamus; æquus sane iudex Sacro-sanctis Patribus palmam merito deferet, siue Argumenti vim siue scribentis Authoritatem respiciamus. Eos enim, qui in omni literarum genere tum Sacrarum tum Ecclesiasticarum magis versati fuerunt eximiisque tum Naturæ tum Spiritus Sancti donis præcelluerunt quique ratiocinandi Facultate melius perfectiusque usi fuerunt, nusquam habuit Ecclesia Christi quam *Clementem, Ignatium, Iustinum* Philosophum non secus ac Martyrem, *Irenæum, Origenem, Tertullianum, Cyprianum & Eusebium*, atque Patres IV & V Seculorum, quorum alii omnibus politioribus imo forensibus literis, alii Philosophicis, alii Mysticorum apud *Romanos* rituum scientia fuerunt adornati; Omnes autem Sacras atque Ecclesiasticas literas, Fidem atque Disciplinam penitus calluerunt, quod ex illorum scriptis cuivis ad hæc attendenti satis constabit. Hæc igitur objectio ab iis præcipue proficiscitur, qui ex nimia *Philantia* studioque novitatis seipsos præcipue ante alios admirantur, sibi que persuasum habent non esse nisi magni ingenii, quæ diu apud omnes invaluerunt, rejecisse ausum fuisse novaque excudisse, quibus locum suum cedant, non obstante Antiquitatis ac veritatis præscriptione, ab omnibus retro seculis pie ab Ecclesia ubique Catholica recepta Præceptis & Fidei Dogmata; pluresque, qui illis faveant, inter eos facile inveniunt, qui aut propter imperitiam Græci præsertim sermonis nequeunt eos legere, ideoque Critico quodam fastu contemnunt, aut qui fatius esse ducunt,

Quamquam ——— tantummodo Scripturis Canonicis hanc ingenuam debeam servitutem, qua eas solas ita sequar, ut conscriptores earum nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse non dubitem. Aug. Epist. Hier.

eo quod compendiosius esse videtur, ab hodiernis quæ hodie aguntur controversiæ; quid verum sit, quid falsum; quid Fide amplectendum, quid rejiciendum sit; quid denique sequendum, quid fugiendum sit doceri, quam à Patribus primævas veritates petere & ad earum normam, quæ hodie aguntur, controversias, Sacrarum literarum interpretationes, Disciplinam, Fidem etiam & Doctrinam post Sacras Scripturas exigere. Norint sane hi viri probi doctique, hunc non esse Theologum qui potest bene ac ornate dicere, & quid statuant *Lutherani*, quid *Calvinistæ*, quid Pontificii, quid denique Ecclesia *Anglicana*, novit; sed qui Ecclesiæ Catholicæ Constitutiones, Doctrinam, Fidem, Disciplinam, Decreta, Ritus, Consuetudines ab ultima origine repetivit, & quid ubique, quid ab omnibus, quid ab initio usque fuerit receptum probe callet. Quum igitur Sacræ literæ sint unicum perfectum *συστήμα*, Theologiæ studiosi iis præcipue incumbant, quibus adjungant insuper Sanctos Patres optimos fidissimosque harum interpretes; in Patribus versatis inutilia sunt ac inepta prorsus alia *συστήματα*; Horum autem imperitis plurima contra Catholicas veritates præjudicia subministrant. Hinc est quod inter Systematicos haud unum quendam vel alterum ad omnia Catholicæ Fidei ac Doctrinæ Patronum deprehendimus: hoc enim Patrum studiosis peculiare est, Fidei, Doctrinæ atque Disciplinæ Ecclesiæ patrocinium egisse; adeo ut apud nostram Ecclesiam nunquam aut magnus Theologus aut strenuus Fidei ac Doctrinæ propugnator extiterit, qui suam rerum Theologicarum scientiam ex primævis seculis non hausisset. Neque ideo Sanctos Patres neglexerunt hi magni Viri, quia non semper usi fuerunt Argumentis aptissimis ad confirmandas tum Fidei tum Praxeos Propositiones; noverunt enim distingue-

re Catholicas Doctrinas ab Argumentis iis, quibus inter ipsos nonnulli fuerunt usi ad eas confirmandas.

IV. Detorsisse eos nonnunquam Sacras Scripturas. Siquis eorum sciens volensque ad stabiliendam aliquam Propositionem aliter dubiam & incertam eas detorserit (de quo sane non constat) non in hoc defendimus; non ideo tamen omnes rejiciantur, ne eadem opera rejiciamus, quotquot fuerunt ab instituta Christiana Religione, rerum Ecclesiasticarum præsertim Polemicarum scriptores; peccatum enim est ex omni parte, ab Orientalibus & Occidentalibus, à Nostreis, à *Lutheranis*, à *Calvinistis* & Pontificiis, minime vero à Sanctis Patribus. Fateor equidem eos sæpius usos fuisse tanquam suis in sensu alio ab originario ipsis Sacræ Scripturæ verbis; sin ideo condemnentur, caveamus ne condemnemus itidem Apostolos ac Evangelistas, à quibus in novo fœdore plurima loca eodem modo citantur è veteri Testamento.

V. Denique objicitur quibusdam ex patribus esse sibi proprias Doctrinas. (1) Eas sane pro veris ac necessariis non admittimus; hoc solum contendimus, maximam esse Sacro-sanctorum Patrum Authoritatem plurimumque iis deferendum esse, ubi inter se consentiunt, traduntque non suas opiniones aut incertas con-

1 Eorum duntaxat Patrum sententia conferenda sunt, qui in fide & communione Catholica sancte, sapienter, constanter viventes, docentes & permanentes vel mori in Christo fideliter, vel occidi pro Christo foeliciter meruerunt: quibus tamen hac lege credendum est; ut quicquid vel omnes vel plures uno eodemque consensu manifeste, frequenter, perseveranter, vel quodam sibi consentiente magistrorum concilio accipiendo, tenendo, tradendo firmaverint, id pro indubitato, certo ratoque habeatur: quicquid vero, quamvis ille Sanctus & doctus, quamvis Episcopus, quamvis Confessor & Martyr, præter omnes aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias & privatas & occultas opiniunculas à communis & publicæ generalis sententia authoritate secretum sit. Vincent. Lirin. Commonit.

jecturas, sed Doctrinas Ecclesiæ atque Catholicas veritates. Plurimis equidem de nostris adsunt sibi peculiare Doctrinæ, nemo tamen ideo dubitavit, quin ex unanimi nostrorum Theologorum in rebus ad Fidem, Doctrinam & Disciplinam Ecclesiæ necessariis consensu certo certius deduci possit; quid statuat teneatque Ecclesia *Anglicana*.

Sufficiant hæc ad evincendam primam Propositionem, in qua in me suscepi ea præfari, quæ sunt necessaria ad stabiliendam Patrum Authoritatem iisque, qui circa Theologica studia erunt versati, usum eorum commendandum; quæ omnia quantum in me fuit & pro Præfationis ratione licuit, perfeci; neque opus est ut de re adeo manifesta plura dicantur, quum ex prædictis satis constet eorum tum usus tum Authoritas: Si quid ad hæc conferant, quæ plurimum conducere nemo Sanus nemo Pius negabit, viz. Quod *Patres Apostolici* sunt *Testes Idonei* tum *Doctrinæ* tum *Discipline* ab *Apostolis* institutarum: iis enim adfuerunt tum *Integritas* suspicioni quam minime obnoxia tum certa *cognitio* earum rerum, de quibus perhibent Testimonium suum. Quod *Apostolorum* commercio utentes eosque continuo audientes explicare ea omnia, quæ in *Scripturis* habentur quæque aut ad *Fidem* aut ad *Doctrinam* Christianam spectant, & ea frequentius inculcare, non potuit, quin certius multo & felicius ea omnia investigaverint & perfectiorem earum rerum cognitionem attigerint, quam nos, quibus ea ut plurimum defunt, quæ maxime conferant ad hæc penitus cognoscenda, vel summis studiis continuoque ac indefesso labore unquam assequi possumus. Quod sunt optimi *Sacri Canonis Interpretes* & fidissimi *Catholica Fidei* & *Doctrinæ* traditores ab *Apostolis*, imo ab ipso *Spiritu Sancto* delecti ut *Ecclesiæ* præessent, quam (1) S U O

1 Προέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμεῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχετε Ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ

Sanguine DEUS acquisivit, quod fane de iis optimo jure dicatur, (1) ipso Spiritu hoc confirmante miraculis, Charismatibus Spiritualibus & Prophetia dono per aliquot secula. Licet enim de (2) Clero Christiano per omnia secula jure dicatur, quod ad opus Evangelicum à Spiritu Sancto deligantur & constituentur; alia tamen est recentiorum, alia Apostolici seculi ratio, dum

Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο Διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Act. Apostol. cap. 20. vers. 28.

1 Propter quod & Apostolus ait: sapientiam loquimur inter perfectos; perfectos dicens eos qui perceperunt Spiritum DEI, & omnibus linguis loquuntur per Spiritum DEI, quemadmodum & ipse loquebatur: Καθὼς καὶ πολλῶν ἀκούμεν ἀδελφῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Προφητικὰ χαρίσματα ἔχοντων καὶ παντοδαπαῖς λαλόντων διὰ τοῦ πνεύματος γλώσσαις, καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων εἰς φανερόν ἀγόντων ἐπὶ τῷ συμφέροντι, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκκηρυγμένων. Sanctus Iren. lib. 5, cap. 6.

2 Πορεύμεντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη ——— διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐντειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ τοῦ Αἰῶνος. Math. cap. 28.

Εἰ γὰρ τις ἐννοήσειεν, ——— τότε ὄψεται καλῶς, ὅσης τοὺς Ἱερεῖς πμῆς ἢ τοῦ πνεύματος ἡξίωσεν χάρις. ——— Οἱ γὰρ τὴν γῆν φικοῦντες καὶ ἐν ταύτῃ ποίεμενοι τὴν Διὰ τῆς ὁδοῦ τὰ ἐν οὐρανοῖς οἰοκτεῖν ἐπιτρέψαντες καὶ ἐξουσίαν ἔλαβον, ἣν οὔτε Ἀγγέλοις οὔτε Ἀρχαγγέλοις ἔδωκεν ὁ Θεός. ——— Ἀπερ' ἂν ἐργάσωνται καὶ οἱ Ἱερεῖς, ταῦτα ὁ Θεός ἄνω κυροῖ, καὶ τῶν δούλων γνώμην ὁ δεσπότης βεβαιῶι. Et paulo infra: Εἰ γὰρ οὐ δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ὀρανῶν, ἐὰν μὴ δι' ὕδατος & πνεύματος ἀναγεννηθῇ· Καὶ ὁ μὴ τρώγων τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων ἐκδόσθηται τῆς αἰωνίας ζωῆς· πάντα δὲ ταῦτα δι' ἐτέρου μὲν οὐδενός, μόνον δὲ Διὰ τοῦ ἁγίου ἐκείνων ἐπιτελεῖται χειρῶν, τῶν τοῦ Ἱερέως λέγων· πῶς ἂν τις τούτων ἐκτός ——— δυνήσεται ——— τῶν ἀποκειμένων στεφάνων τυχεῖν; Οὗτοι γὰρ εἰσιν, οὗτοι, οἱ τὰς πνευματικὰς πιστευόντες ὁδοὺς, καὶ τὸν Διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτρέπέντες τόκον. Et paulo infra: Λέπραν σώματος ἀπαλλάττειν, μᾶλλον δὲ ἀπαλλάττειν μὲν ἔδαμῶς, τοὺς δὲ ἀπαλλάττοντας δοκιμάζειν μόνον εἶχον ἐξουσίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων Ἱερεῖς. ——— Οὗτοι δὲ οὐ Λέπραν σώματος μόνον ἀλλ' ἀκαθαρσίαν ψυχῆς ὅσα ἀπαλλαγεῖσιν δοκιμάζειν ἀλλ' ἀπαλλάττειν παντελῶς ἔλαβον ἐξουσίαν· ὥστε οἱ τούτων ὑπερβαῖντες πολλῶ καὶ τῶν παλαιῶν Δαδῶν εἶεν ἐναγέστεροι, καὶ μείζοντες ἀξιοὶ τιμωρίας. Chrys. de Sacerdotio lib. 3.

apud

apud Ecclesiam fuerunt Ἑρμηνείαι, Ἀποκαλύψεις, Ἰάματα, Ἐνεργήματα δυνάμεων & Διακρίσεις πνευμάτων: adeo ut nefas sit eos, quibus *Spiritus Sanctitatis* continuo adeo ac manifeste adfistebat, vel fraudis, quum *Spiritus Veritatis* eos ducebat, vel inscitiae, quum docebat eos *Spiritus Scientiae*, qui *intima DEI perscrutatur*, infimulare. Quod ab iis vel eorum Interpretationibus *Sacrarum Scripturarum*, *Fidei Expositionibus*, *Doctrinae Traditionibus* discedere vel eas negligere est de salute sua periclitari; quum (1) una sit Eccle-

Fuerunt o Ecclesia Apostoli Patres tui. — Nunc autem quia illi recesserunt à mundo habes pro his Episcopos. — Sunt enim & hi Patres tui, quia ab ipsis regeris. Et paulo infra: Constituit Christus Sanctos super omnes populos. In nomine DEI dilatatum est Evangelium in omnibus finibus mundi: in quibus Principes Ecclesiae, id est, Episcopi sunt constituti. Sanctus Hieron. Comment. in Psalm. XLIV.

1 Ἡ ————— Ἐκκλησία, καίπερ καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως πρῶτων τῆς γῆς διασωαρμύνη, παρὰ — τῶν Ἀποστόλων — παραλαβούσα τὴν — πίσιν κ. τ. λ. Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρεληφύα καὶ ταύτων τὴν πίσιν — ἡ Ἐκκλησία — ἐπιμελῶς φυλάσσει ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις ὡς μίαν ψυχὴν & τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ διδάσκει, καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν σώμα κεκλιμένη. Καὶ — ἡ δύναμις παραδόσεως μία & ἡ αὐτή. — Καὶ οὔτε ὁ πάνυ δυνατὸς ἐν λόγῳ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ὡρεσώτων ἔπερα τούτων ἐρεῖ· (οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκον) οὔτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τιτὸν παραδόντα. μίας γὰρ καὶ τῆ αὐτῆς πίστεως οὔσης οὔτε ὁ πολὺ πλεονάζει αὐτῆς, δυνάμει εἰπεῖν ἰσχυρόνασεν, οὔτε ὁ ὀλίγος ἐλαττώσεται. Iren. lib. 1. cap. 10.

Eorum autem, qui ab Ecclesia sunt, semita circumiens mundum universum, quippe firmam habens ab Apostolis Traditionem, & videre nobis donans omnium unam & eandem esse Fidem, omnibus unum & eundem DEUM Patrem precipientibus, & eandem dispositionem incarnationis Filii DEI credentibus, & eandem donationem Spiritus scientibus, & eandem meditantibus praecepta. & eandem figuram ejus, quae est erga Ecclesiam, ordinationis custodientibus, & eundem expectantibus adventum Domini, & eandem salutem — sustinentibus. Et Ecclesia quidem praedicatio vera & firma, apud quam una & eadem salutis via in universo mundo ostenditur. Irenaeus lib. 5. cap. 6.

sia,

fia, Fides, & Doctrina; idque præcipue sit tenendum, quod in initio ubique & ab omnibus fuit acceptum: magnum vero sit mutatae *Fidei* primævæ ac Catholicæ & temeratae *Religionis* Christianæ piaculum. A *Disciplina* vero Catholicæ Ecclesiæ ab *Apostolis* instituta, ab *Apostolicis* accepta & ab eorum Successoribus perpetua neque interrupta serie hucusque propagata, suprema denique in Ecclesia visibili *Authoritate* i. e. Conciliorum Oecumenicorum *decretis* confirmata, recedere temerarium est & illicitum; maxima cum sit violatio juris tum *Apostolici* tum *Ecclesiastici*. Quod si *Fidem* Orthodoxam & intemeratam, *Doctrinam* puram & intaminatam, *Religionem* sinceram & infucatam, *Disciplinam* unam & integram, *Regimen* verum & legitimum, *Ecclesiam* denique vere Catholicam ac Apostolicam habere; si nos ipsos ab Hæresi & Schismate alienos, ne huc illuc pro *humana arte & astutia diabolica* incerti jactemur, servare velimus, oportet ut *Sanctis Patribus* immoti adhæreamus. Quod si *Ecclesiam Nostram*, quæ ad *primævam & Apostolicam* proxime accedit, siue *Disciplinam* siue *Fidem* siue *Doctrinam* spectemus, ab omni parte impetitam defendere; si *Hæreticorum* Errores detegere & illorum novitates refellere; si fictas & inanes *Ecclesiæ Romanæ Traditiones*, *Ritus* superstitiosos, *Cultum* parum Christianæ Religionis simplicitatem referentem, & *Doctrinas* per plura secula in Ecclesia Christi inauditas refutare; si nova & inepta *Calvini* figmenta per mille ac quingentos annos nusquam accepta penitus evertere velimus; necesse est, ut ex *Patribus Nostris* quæramus, quæ sit via antiqua & probata, qua incedebant *Apostoli, Apostolici, Martyres & Confessores* in initio Evangelii. Nihil igitur nos moveant quæ contra *Patres* dixerunt nonnulli: ad hanc enim *regulam* præcipue post *Sacras Scripturas Fidem & Doctrinam* suam exigit *Ecclesia Nostra*: hanc secuti fuerunt quotquot à reformata
Reli-

Religione famæ aut nominis aliquid apud nos meruerunt, aut *Theologi* revera extiterunt.

II. Indicia quædam præmittemus, ex quibus dignoscatur inter genuina & ἀδύκτα scripta; & in examen ducemus secundum istas regulas scripta illa, quæ sub venerando *Apostolorum* aut *Apostolicorum* nomine feruntur hodie, præcipue *Apostolicas Constitutiones* eorumque *Canones* & Epistolas *Ignatianas*. Ubi probatum dabimus ex citationibus *Eusebii*, *Theodoriti*, *Athanasii*, *Hieronymi* & aliorum, ex stylo etiam & interno Epistolarum caractere eas, quæ ex codice *Mediceo* habentur, esse Epistolas vere genuinas. Hæc autem pro præfationis ratione quam possit breviter:

Præmissis iis, quæ de Usu ac Authoritate Patrum Apostolicorum præfari necessarium esse existimabamus, instituti nostri ratio à nobis postulat; ut ea scripta, quæ sunt vere Apostolicorum, eamque ob causam summa cum reverentia ab iis amplectenda, qui puram & intaminatam Religionem, sinceram & incorruptam Fidem ac Disciplinam primævam & Apostolicam colunt, Lectori indicemus. Ab initio usque, cum primum Religio Christi una ubique propagaretur, dum adhuc ipsi Apostoli superessent ac Fideles instituerent, (i) plura Scripta Apocrypha in Ecclesiam inuenta fuerunt, quæ ipsorum nomina falso præ

i Hujusmodi fuerunt Evangelium secundum Hebræos, Evangelium secundum Ægyptios, Proto—Evangelium Sancti Jacobi, Evangelia Sancti Petri, Sancti Thomæ, Sancti Matthiæ, Philippi, Judæ, Thaddæi & Sancti Andreæ; Acta Sancti Pauli & Thecle, Acta Sancti Pauli & Sancti Petri, Acta Sancti Andreæ & Sancti Johannis, Acta Sanctorum Apostolorum; Doctrina, prædicatio &c. Sancti Petri; Acta Sancti Philippi & Sancti Thomæ; Apocalypses Sancti Petri, Sancti Pauli & Sancti Thomæ.

xcviii P R Æ F A T I O.

se ferebant; (1) plura etiam sub virorum Apostolicorum nomine scripta indies edebantur, quæ minime eos Authores habuerunt, (2) alia ab Hæreticis conficta, ut melius sub Patrocinio eorum nominum errores suos venditarent & incautos, qui minime sub Apostolorum aut Apostolicorum sacro nomine fraudem aliquam aut Hæresin posse latere suspicati sunt, traherent in suas partes, caute celata perfidia; (3) alia ut plurimum confecta ex eorum prædicatio-

1 Qualia fuerunt Evangelia Nicodemi & Sancti Barnabæ, Prochori Historia de Vita, miraculis & assumptione Sancti Johannis, Lini de Passione Sanctorum Petri & Pauli, Abdia de certamine Apostolico, Vita & Mors Sancti Matthia, eaque, quæ Clementi & Dionysio Areopagita falso tribuuntur.

2 Τούτων δὲ οὕτως ἔχοντων μάλιστα πάντες καὶ ἁμαθεῖς, πρὸς δὲ καὶ τολμηροὶ οἱ ἀθετοῦντες τὴν ἰδέαν τοῦ εὐαγγελίου καὶ ——— πλείονα ——— παρεισφέροντες εὐαγγελίων ὡς ὅσων αὐτὰ ——— ἢ αὐτὰ πλείονα δόξωσι τῆς ἀληθείας ἐξευρηκέναι. ——— Hi vero, qui sunt à Valentino, existentes extra omnem timorem, suas conscriptiones proferentes plura habere gloriantur, quam sint ipsa Evangelia. Siquidem in tantum processerunt audacia, uti quod ab his non olim conscriptum est, veritatis Evangelium titulent, in nihilo conveniens Apostolorum Evangeliiis. Iren. lib. 3. cap. 11.

Καὶ περὶ τῶν λεγόμενων δὲ ἀποκρύφων διαλαμβάνων, ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων πρὸς πνῶν αἵρετικῶν ἀναπεπλάσθη πνὰ τούτων ἰσχυρεῖ. Euseb. de Hegesippo Eccles. Hist. Lib. 3. cap. 22.

Ἰν' εἰδέναι ἔχομεν αὐτὰς τε ταύτας καὶ τὰς ὀνόματι τῶν Ἀποστόλων πρὸς τῶν Αἵρετικῶν πρὸς φερόμενας· ἦτοι ὡς Πέτρου καὶ Θωμᾶ καὶ Μαθθία ἢ καὶ πνῶν παρὰ τούτους ἄλλων εὐαγγέλια περιεχούσας, ἢ ὡς Ἀνδρέου, καὶ Ἰωάννη καὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων πράξεις· ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ Δαδὸχας Ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν· πόρρω δὲ πρὸς τὴν τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ Ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ· ἢ τε γνώμη καὶ ἢ τῶν ἐν αὐτοῖς φερόμενων πρὸς αἵρεσις πλείων ὅσον τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδόξιας ἀπάδουσα, ὅτι δὲ αἵρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει, σαφῶς παρίσχησιν· ὅθεν οὐδ' ἐν νόμοις αὐτὰ κατατακτέον, ἀλλ' ὡς ἄτοπα πάντα καὶ δυσσεβεῖς παρατητέον. Ecc. Hist. lib. 3. c. 25.

3 Hujusmodi fuerunt Evangelium secundum Hebræos, quod magno in pretio habitum fuit à Christianis intra Palestinam degentibus; adeo ut Sanctus Hieronymus contendat illud esse ipsum
ne ;

ne, Traditionibus, διδαχαῖς & institutionibus Apostolicis, (1) quas ubique apud omnes Ecclesias easdem cernere licuit tunc temporis : hujusmodi vero συντάγμασιν eorum Authores indiderunt Apostolorum si-
ve Apostolici alicujus nomen, quo majorem iis conciliarent Authoritatem; plura tamen de suis immiscuerunt, plura etiam male intelligendo depravarunt, ut sua potius, quam eorum, quorum nomina ferebant,

Authenticum Evangelium *Sancti Matthæi*; Evangelium *Ægyptiorum*, quod inter Apocrypha scripta jure proximum locum ab Evangelio Nazaræorum occupat, & à *Clemente Alexandrino*, *Origene*, necnon à *Clemente Romano* citatur; videtur autem ubique Mysticis explicationibus & Allegoriis scatere: hoc ab *Essenis*, qui Christianam Fidem amplexi sunt, sive *Alexandria* sive in vicinis regionibus degentibus confectum videtur, indeque appellatur secundum *Ægyptios*; illud à fidelibus intra *Palestinam*, qui illud maximi fecerunt; *Ebionæi* cæteris omnibus Evangeliiis rejectis id unum acceperunt: Εὐαγγελίῳ δὲ μόνῳ τῷ καθ' Ἑβραίους λεγομένῳ χρώμενοι, τῶν λοιπῶν σμικρὸν ἐπιποιῶντο λόγον. *Euseb. lib. 3.* Idque mutilatum ac misere depravatum habuerunt: His adjungamus *Κήρυγμα Petri* & ejus *Ἀποκάλυψιν*, necnon acta *Pauli*. Unde *Tertullianus* de Actis *Pauli*: Sciant in *Asia Presbyterum*, qui eam scripturam construxit, quasi titulo *Pauli* de suo cummulans, convictum atque confessum id se amore *Pauli* fecisse, loco decessisse. Hinc licet ab *Eusebio* inter *Notha* hæc ponantur, tamen distinguuntur ab iis libris, qui ab *Hæreticis* conficti fuerunt, *Vid. Cap. 22. lib. 3.* hujusmodi vero scripta in initio Evangelii ubique edebantur ac legebantur, sicut constat ex proœmio Evangelii *Sancti Lucae*: Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπιχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῶν πραγμάτων ——— ἐδόξε καὶ μοι ——— καθεξῆς σοι γράψαι, κράτιστε Θεόφιλε. *Luc. cap. 1.*

1 Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam in omni Ecclesia adest respicere omnibus, qui vera velint videre. — τῇ αὐτῇ τάξει καὶ τῇ αὐτῇ διδαχῇ ἢ ——— ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων παράδοσις ——— κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς. Καὶ Πολύκαρπος ——— ὑπὸ Ἀποστόλων κατασταθεὶς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ ἐν Σμύρνῃ Ἐκκλησίᾳ Ἐπίσκοπος ——— ταῦτα διδάξας αἰ, ἃ καὶ παρὰ τῶν Ἀποστόλων ἔμαθεν, ἃ καὶ ἡ Ἐκκλησία παραδίδωσιν, ἃ καὶ μόνα εἰσὶν ἀληθῆ. ——— Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Ἐφέσῳ Ἐκκλησία ὑπὸ Παύλου μὲν τεθεμελιωμένη ——— μάρτυς ἀληθῆς ἐστὶ τῆς Ἀποστόλων παραδόσεως.

dicenda essent. Ecclesiæ vero maxime interest, (1) ut, quæ revera sunt Apostolica, ea accipiat integra, conservet illibata, & per omnia futura secula tradat inviolata; & ea omnia, quæ cum eorum non sunt, illorum nomen arrogarunt, detecta fraude palam omnibus exhibeantur; ne Apocrypha & Notha cum Authenticis ac Genuinis ipsorum scriptis commisceantur ac confundantur. Quo enim major est Apostolorum ac Apostolicorum Authoritas, eo magis Ecclesiæ incumbit, ne ea rejiciantur, quæ sunt vera, neque ea accipiantur, quæ sunt fictitia. Priusquam vero ulterius progrediamur ad ea discutienda, quæ speciosum ac venerandum adeo titulum præferunt, oportet ut indicia quædam præmittamus, quibus dignoscantur scripta genuina fictitiis, & ad ea tanquam ad regulam quandam ac normam illa scripta, quæ sub venerando Apostolorum vel Apostolicorum nomine feruntur, exigamus.

Primo igitur ut scriptum aliquod, quod Apostoli alicujus vel viri Apostolici nomen præ se fert, Authenticum ac genuinum habeatur, oportet ut nihil sit in eo alienum à temporibus Apostolicorum vel ab eo tempore, quo illud scriptum esse vult ejus Author.

Secundo ut nihil in eo habeatur alienum vel à Disciplina vel à Constitutionibus aut Consuetudinibus Ecclesiæ Apostolicæ *i. e.* ut nihil in eo de Disciplina &c. habeatur, quod non receptum fuit iis temporibus; Siquid enim in eo occurrat, quod totum debetur

1 Γνωσις ἀληθὴς ἡ τῶν Ἀποστόλων διδασχὴ, καὶ τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας σύνημι κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου, & Character corporis Christi secundum Successiones Episcoporum, quibus illi eam, quæ in unoquoque loco est, Ecclesiam tradiderunt; quæ pervenit usque ad nos custoditione sine fictione sacrarum scripturarum tractatio plenissima neque additamentum neque ablationem recipiens, & lectio sine falsatione & secundum scripturas expositio legitima. Iræn. Lib. 4. cap. 33.

P R Æ F A T I O.

CI

posteris seculis, sive ad Disciplinam sive ad Constitutiones aut Consuetudines ecclesiæ spectans, certissimum est indicium scriptum illud aut corruptum fuisse aut Apostolici Scriptoris non esse.

Tertio ut constet de ipsa materia *i. e.* ut nihil in eo habeatur alienum vel à Doctrina vel à Fide Apostolici viri vel à conditione Ecclesiæ temporibus Apostolicis: modo enim eæ Doctrinæ in illo habeantur, quæ sunt alienæ ab Apostolico seculo; aut eæ Hæreses condemnentur, quæ nondum exortæ fuerunt, actum est de Authentia & fide illius scripti, quantumvis speciosum titulum præ se ferat.

Quarto oportet ut non alienum sit à stylo & scribendi more eo seculo usitatis; neque aliquid in se habeat iis prorsus indignum, quibus hæc tribuuntur: licet enim ex stylo & scribendi more non necessario sequitur hunc vel illum esse Authorem scripti alicujus, eo quod stylum ejus refert: ex dissimili tamen stylo & scribendi more prorsus diverso, præsertim si illuc accedat, quod quædam ipso indigna in illo scripto habentur, certo concluditur scriptum aliquod neque Apostoli esse, neque viri alicujus Apostolici.

Quinto oportet ut in initio iis innotuerit, ad quos præcipue spectat, & quorum est illud integrum & incorruptum Ecclesiæ tradere.

Sexto denique ut ei non desint externa illa Testimonia, quæ semper adsunt scriptis Genuinis & Authenticis.

Quo autem majorem sibi Authoritatem scriptum aliquod vendicat, eo magis requiritur, ut nihil ei desit, quod vel ratio vel Ecclesiæ Apost. conditio exigit ad confirmandam ejus Authoritatem. Hæc autem omnia concurrunt ad stabiliendam Authentiam Librorum, qui in Canonem novi Testamenti dudum recepti fuerunt. Si enim à violatione temporis ducatur argumentum contra Authoritatem eorum librorum; omnia, quæ in
iis

iis continentur, adprime conveniunt iis temporibus, quibus scriptos fuisse hos libros ab Ecclesia traditur, neque in iis aliquid deprehendi potest, quod non facile conciliatur cum veritate & Historica Fide; adeo ut nihil in iis reperiatur, quod vel minime pugnat cum Authenticis Historiis, sive (1) Ethnicis, sive (2) Judaicis. Si à Disciplina, Constitutionibus & Consuetudinibus Ecclesiæ tunc temporis; eos Apostolorum ævo consentaneos esse facile agnoscemus: ubique videre licet faciem Ecclesiæ (3) nascentis neque adhuc satis confirmatæ; Disciplinam (4) vigore plenam & dignam Apostolis, iisque perpetuo adsistentem (5) Spiritum sanctum & ἐξουσίαν iis ab ipso Christo commissam miraculis, Prophetia & variis charismatibus confirmantem passim intuebimur; adeo ut nemini licuerit vel suspicari eos non esse à D E O missos,

1 Vide *Suetonium*, *Tacitum* cæterosque Historicos de iis rebus, quæ gestæ fuerunt, dum *Pilatus Judæa* præfideret.

2 Vide *Iosephi* *Antiquitates* & de bello Judaico libros, ubi ea omnia usque ad capta *Hierosolyma* fusius narrata cum Historia novi Testamenti facile conciliantur.

3 Consulantur Evangelia, Acta Apostolorum, Epistolæ *Sancti Pauli*, præcipue ad *Romanos*, *Corinthios*, *Galatas*, *Thessalonicenses*, *Timotheum*; & Epistolæ *Sancti Petri*.

4 Πέτρος δὲ εἶπεν πρὸς αὐτόν· τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπολείαν, ὅτι πλὴν δωρεάν ἔστι Θεοῦ ἐνὸμιασας ἀλλὰ χρημάτων κτᾶδ. Οὐκ ἔστι σοὶ μερίς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδία σου ὅσα ἔστιν εὐθεία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. *Sanctus Petrus Simoni Mago, Act. 8.*

Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἡμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδύναμι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ — 1 Cor. cap. 5. de Corinthio incesto: Et in altera Epistola de eodem paci Ecclesiæ restituyendo: Καὶ γὰρ ἐγὼ, εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς ἐν πνεύματι Χριστοῦ. 2 Cor. cap. 2.

Ἐξαψα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρεφὴς ὅσα ἐπιδέχεται ὑμᾶς. Διὰ τοῦτο ἐὰν ἔλθω, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἀποιεῖ — 3 Joh. v. 9. 10.

5 Consulantur Acta Apostolorum cum Epistolis *Sancti Pauli* & Catholicis; præcipue Epistola prior ad Cor. Cap. 12. & 14. qui-

quibus Spiritus DEI insignia adeo & perampla Testimonia ferebat : præterea Ritus pii ac simplices, mores inculpati, (1) Constitutiones vere Apostolicæ eos legentibus continuo obversantur. Si à materia; siue Fidem siue Doctrinam spectemus, plenos esse Spiritu sancto non possumus non agnoscere; in iis alta mysteria, præcepta ad omnia perfectæ, charitatem eximiam, pietatem plus quam humanam & Spiritum DEI ubique admiramur; in iis peccata humani generis DEI sanguine expiata, humanam naturam DEI gratia renovatam, & Hominem à DEO alienum & ejus vindictæ obnoxium DEO per JESUM Christum (2) conciliatum legimus; adeo ut, qui prius peccato adstricti tenebantur, soluto hoc vinculo à lege peccati mortisque penitus absolverentur; qui terrenis voluptatibus toti fuerunt dediti, in cælum ipsum assurgerent Angelorum felicitatem sectantes, ad Christi & DEI conspectum properantes. Nihil enim in iis habetur, quod non est dignum DEO revelante, Christo docente, ac Spiritu sancto humanis infirmitatibus sublevante & corruptam naturam gratia sua renovante ac perficiente. Si a stylo ac scribendi more; (3) Rudem esse ac simplicem, non Rhetorum more insignitum, non pulchre & ornate compositum, non Rhetorica arte elaboratum

1 Vid. Epistolæ Sancti Pauli ad *Timotheum* & *Titum*, quæ totæ versantur circa Disciplinam & Constitutiones Ecclesiasticas.

2 Καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκατάλλαξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ θανάτου αὐτοῦ. — καὶ ὑμᾶς ποτε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθρὰς τῇ ἀγαθῇ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς· νῦν δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, παραστήσας ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατένακτον αὐτοῦ. Ep. ad Colos. cap. 1.

3 Οὐδὲν ἀμαθέστερον Πέτρος, ἔδεν ἰδιωτικώτερον Παύλου. καὶ τοῦτο αὐτὸς ὁμολογεῖ καὶ σὺν ἡχύνετο λέγων· Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἐ τῇ γνώσει· Chrysost. Hom. 3 in Epist. 1. ad Corinthios
ac

ac perpolitum, neque humana eloquentia adornatum lubentes agnoscimus; ad aurium enim illecebras pulchre non est confecta, sed ad animæ salutem comparata illorum oratio: ea tamen est vis & ἐνέργεια divinæ eloquentiæ, quæ in singulis paginis effulget, ut fulgore suo piorum animas percellat, errorum tenebras dispellat & cœleste lumen affundat; adeo ut Spiritum DEI, non homines, in iis loquentem sentiamus, & ita loquentem, ut obstupescant doctissimi sapientissimique, & in iis, quæ ad æternam salutem comparandam sunt necessaria, satis instituantur rudes maxime & indocti. Si inde; Quod non innotuerint iis, quorum est eos Ecclesiæ tradere; nullus fere liber est Novi Testamenti, quin ad illum aut alludat, aut

Nos quotiescunque soloecismos aut tale quid annotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur, sed magis Apostoli assertores sumus, quod Hebraus ex Hebrais absque Rhetorici nitore Sermonis & verborum compositione & eloquii venustate nunquam ad Fidem Christi totum mundum transducere voluisset; nisi evangelizasset eum non in sapientia verbi, sed in virtute DEI. Nam & ipse ad Corinthios: Et ego, cum venissem ad vos, fratres, veni non in eminentia verbi aut sapientia annuncians vobis testimonium DEI. Et rursum: Et verbum meum & predicatio mea non in suasoriis sapientia verbis, sed in ostensione Spiritus & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute DEI. Iste igitur, qui Soloecismos in verbis facit, qui non potest hyperbaton reddere sententiamque concludere, audacter sibi vendicat Sapientiam: Sanctus Hieron. comment. in Ephes. cap. 3. Et in alio loco: Imperitus sermone est & non scientia, Apostolicum Virum ex ipso sermone exprimens tam sensuum nomine, quam simplicitate verborum. Hieronym. de Didymo.

Τὰ γὰρ δὴ τούτων συγγραμματα ἀπλᾶ γε ὄντα καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γεγυμνωμένα λαμπρότητος καὶ κομψείας, καὶ μὲν δὴ καὶ σμικρὰ καὶ ὀλίγα πᾶσιν ἀνθρώποις εἰν ἀξίερατα. Theodoret. de curandis Græcorum affectibus Sermone 8.

Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ θαυμάσιε, Μωϋσεῖ καὶ Ἡλίᾳ καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσι σύνεσμεν ἐν τῇ βαρβαρῇ φωνῇ. ἀγαλεξερμένοις ἡμῶν τὰ ἑαυτῶν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων φθεγγόμεθα, νοῦν μὲν ἀληθῆ, λέξιν δὲ ἁμαθῆ. Sanctus Basilius ad Libanium.

expresſe

expresse eum citet (1) Clemens noster præter Evangelium & Epistolas Sancti Joh. & Apocalypsin, quæ nondum scripta fuerunt cum suam ad Corinthios Epistolam miserit sanctus Clemens; (2) hæc vero ab aliis Sanctorum Patrum, qui Clementi & PP. Apostolicis proxime succedebant, mox à denato Sancto Evangelista citata legimus. Si denique; Quod nonnullis libris defunt ea externa Testimonia, quæ adesse oportet libris Genuinis & Authenticis; fatemur fanè de aliquibus libris diu controversum fuisse, sacrine fuerint necne. Hi tamen semper agniti fuerunt à nonnullis Ecclesiis; hujusmodi fue-

1 Vide has ipsas Epistolas, in quibus diserte citantur Evangelia Sancti Matthæi & Sancti Luca, necnon acta Apostolorum & Epistolæ pleræque Paulinæ, præcipue Epistola ad Hebræos, unde certo constare potest, eam Epistolam tunc temporis agnitam fuisse ab Ecclesia Romana, quæ postea eam repudiavit; & è Catholicis Epistola Sancti Jacobi & altera Sancti Petri, de quibus Eusebii temporibus controversum fuit.

2 Vide Justin Martyris Dialogum contra Tryphonem pag. 240. qui Apocalypsin Sancti Johannis Evangelistæ esse agnoscit: Sanctus Irenæus sæpissime citat Evangelium, primam Epistolam & Apocalypsin; citat etiam non semel 2 Epistolam; de Evangelio autem hæc habet: Ἰωάννης ὁ Μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ὁ καὶ ἐπὶ τὸ σῆμα αὐτοῦ ἀναπεσὼν, καὶ αὐτὸς ἐξέδωκε τὸ εὐαγγέλιον ἐν Ἐφίῳ τῆς Ἀσίας Ἀγρείῳ. Iren. lib. 3. cap. 1. Et in alio loco. Hanc fidem annuntians Johannes Domini Discipulus, volens per Evangelii annuntiationem auferre eum, qui à Cerintho infeminatus erat hominibus, errorem, — sic inchoavit in ea, quæ est secundum Evangelium, Doctrina: In principio erat verbum, & verbum erat apud DEUM & DEUS erat verbum, &c. Iren. lib. 3. c. 11.

Τὸν μὲν τοὶ Ἰωάννην ἔχοντον συνιδέναι, ὅτι καὶ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις διδόνται, προτραπέναι ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορθέντι πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον. Clem. Alex. Υποτύπωσ. Vide Euseb. Ecc. Hist. lib. 6. cap. 14.

Ἰωάννης Εὐαγγέλιον ἐν κατελείπειν ὁμολογῶν δύνασθαι τοσαῦτα ποιῆσαι, καὶ οὐδὲ ὁ κόσμος χωρῆσαι ἐδύνατο· ἔγραψε δὲ καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν. Κατελείπει δὲ καὶ Ἐπιστολὴν πάνυ ὀλίγων στίχων, ἔσω δὲ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἐπὶ οὗ πάντες φασὶ γνησίους εἶναι ταύτας. Origen. apud Euseb. Hist. Eccle. lib. 6. cap. 25.

runt (1) Epistola ad Hebræos, Epistola (2) Sancti Jacobi & (3) altera Epistola Sancti Petri, quæ

1 Ἡ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴ Παύλου μὲν ἐστίν. — Ἑβραίοις ἐπιστέλλων πρόληψιν εὐληφῶσι κατ' αὐτὴν καὶ ὑποπτεύουσιν αὐτὸν, συνεπὶ τῷ πάντι οὐκ ἐν ἀρχῇ ἀπέστρεψεν αὐτοὺς τὸ ὄνομα θεῖς. Clem. Alex. apud Eusebium. Et Strom. 2. citat hæc ex Epistola ad Hebræos. Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ Ἀρχιερεὺς γινόμενος εἰς τὸν αἰῶνα tanquam ex Sancto Paulo. Et Strom. 4. Ἀναμιμνήσκεθε τὰς πρότερον ἡμετέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀθλήσιν ὑπερμείνατε παθημάτων, κ. τ. λ. ad ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὑποσλῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς.

Εἰ τις Ἐκκλησίᾳ ἔχει ταύτην τὴν Ἐπιστολὴν ὡς Παύλου, αὐτὴ εὐδοκίμει καὶ ἐπὶ τούτῳ οὐ γὰρ εἰκὴ ἀρχαῖοι ἄνδρες ὡς Παύλος αὐτὴν παροδιδώκουσιν. Origen. apud Eusebium. Pauli etiam esse asserit lib. 3. contra Celsum; & Comment. in Johannem & in Epistolam ad Romanos; Philocal. & libro de oratione; & alibi passim.

Scriptis ut Hebraus Hebrais Hebraice, id est, suo eloquio disertissime, ut ea, quæ eloquenter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterentur in Græcum; & hanc causam esse, quod à ceteris Pauli Epistolis discrepare videatur. Hieron. Catal. scriptorum Ecclesiasticorum in voce Paulus.

Quia Paulus scribebat ad Hebræos, propter invidiam sui apud eos nominis titulum in principio salutationis amputavit. ibidem.

2 Hanc inter Canonicas Epistolas recenset Origenes Hom. 13. in Gen. & Hom. 7. in Jos. citat ex ea Irenæus Capitis secundi comma 23. Creditur DEO, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus DEI vocatus est. Iren. lib. 4. cap. 16. Sect. 2. Sæpius ad hanc alludit Clem. Alex.

Jacobus, Petrus, Johannes & Judas septem Epistolas ediderunt tam mysticas quam succinctas, & breves pariter ac longas; breves in verbis, longas in sententiis, ut rarus sit, qui in earum lectione non coecutiat. Hieron. Ep. ad Paulinum.

Novi vero Testamenti quatuor Evangelia Mat. Marc. Luc. Joh. Actus Apostolorum, quos descripsit Lucas; Pauli Apostoli Epistola quatuordecim (at nisi annumeremus Epistolam ad Hebræos, tredecim tantum sunt) Petri Apostoli Epistola duæ, Jacobi fratris Domini & Apostoli una, Judæ una, Johannis tres, Apocalypsis Johannis. Hæc sunt quæ Patres intra Canonem concluderunt. Ruffin. in Symb.

3 Citatur hæc Epistola à Clemente Alexandrino Pædagog. lib. 3. καὶ μὴν καὶ περὶ ἀγάπης, Ἀγάπη, φησὶ, καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν. pag. 306. Et in alio loco ad eam alludit idem: Ἐμποδίζον-

omnes

omnes Clementi notæ fuerunt; (1) Epistola Sancti

πες τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Vid. pag. 83. Edit. Oxoniæ. Legimus etiam apud Sanctum Irenæum, Dies Domini mille anni, inde petita. ad eandem sæpius alludit Clem. Noster. vid. cap. 11. & 23. Ep. prioris; & cap. 12. Ep. posterioris.

Petrus etiam duabus Epistolarum suarum personat tubis; Jacobus quoque & Judas. Origen. Homil. 7. in Jos.

Πέτρος, ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἥς πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσι, μίαν Ἐπιστολὴν ὁμολογουμένῳ καταλέλοιπεν· ἕστα δὲ, καὶ δευτέραν· ἀμφιβάλλεται γάρ. Origen. apud Euseb. Hist. Eccles. l. 6. cap. 25.

Vide ea, quæ paulo supra ex Sancto Hieronymo & Ruffino citavimus ad Epistola Sancti Jacobi.

Adhuc etiam infamans Petrum & Paulum Beatos Apostolos, quasi hoc ipsi tradiderint, qui in Epistolis suis Hæreticos execrati sunt, & ut eos evitemus, monuerunt. Firmil. Epist. De Sancto Petro minime hæc dici possunt, nisi scripserit ille Epistolam Secundam.

1 Οἱ γὰρ μὴ τὰ ὅμοια τοῖς κεχλασμένοις ἀμαρτήσαντες, & τὴν ὁμίαν ποτὲ τοῖς ἀμαρτωλοῖς ὑπόχοιεν δίκῃ, τὴν μὴ ἀμαρτεῖν τὸ μὴ παθεῖν πεφυλαγμένοι. Εἰδέναι γὰρ ὑμᾶς, φησὶν ὁ Ἰούδας, βούλομαι, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπαξ ἐκ γῆς Αἰγύπτου λαὸν σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν· ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἐαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ ζόφον ἀγγελῶν ἀγγέλων τετήρηκεν. καὶ μετὰ μικρὸν διδασκαλικῶς ἐκτίθεται τὰς εἰκόνας τῶν κεινομένων· Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Καὶν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαάμ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κερὶ ἀπώλοντο. Clem. Alex. Pædagog. lib. 3. cap. 8.

Judas, qui Catholicam scripsit Epistolam, frater filiorum Joseph extans valde religiosus, cum sciret propinquitatem Domini, non tamen dixit seipsum Fratrem ejus esse; sed quid dixit? Judas servus Jesu Christi utpote Domini, frater autem Jacobi: Hoc enim verum est — &c. Subintroierunt enim quidam, inquit, homines impii, qui olim præscripti & prædestinati erant in judicium DEI nostri, non ut fiant impii; sed existentes jam impii in judicium præscripti sunt. Clem. Alex. Adumb. Ep. Judæ ex interpretatione Cassiodori.

Eo accedit, quod Enoch apud Judam Apostolum testimonium possidet. Tertullian. de cultu feminarum.

Ἰούδας ἔγραψεν Ἐπιστολὴν, ὀλιγόστιχον μὲν, πεπληρωμένῳ δὲ τῆς οὐρανίας χάριτος ἐρρωμένων λόγων, ὅστις ἐν τῷ πνεύματι εἰρηκεν· Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος κ. τ. λ. Comment. in Matthæ. p. 223.

Judæ, (1) 2 & 3 Sancti Johannis & (2) Apocalypsis;

1 Quos & Dominus nobis cavere prædixit, & Discipulus ejus Johannes in prædicta Epistola fugere eos præcepit, dicens: Multi seductores exierunt in hunc mundum, qui non consentiunt JESUM Christum in carne venisse. Hic est seductor & Anti-Christus. Videte eos, ne perdatis, quod operati estis. Iren. lib. 3. cap. 16. Legit proculdubio Sanctus Irenæus ἵνα μὴ ἀπολέσητε, ἀλλὰ ἡργάσασθε, ἀλλὰ μισθὸν πλῆρη ἀπλάβητε. quomodo legimus in Cod. MSto Alex. & aliis optimæ notæ Codd. quibuscum consentiunt Intt. Vulgat, & Syrus: Vulgat: Ne perdatis, quæ operati estis; sed ut mercedem plenam accipiat. Syr. תתן פל מן תבנת לך תוענת נמלש נרנ נלן i. e. Ne perdatis quicquam, quod operati estis; Sed mercede plena remuneremini. His suffragantur plurimi Sanctorum Patrum; adeo ut minime dubitem, quin ita legendum sit, licet aliter in editis Codd. legatur: ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν, ἀλλὰ εἰργασώμεθα, ἀλλὰ μισθὸν πλῆρη ἀπλάβωμεν. Vid. Ep. 2. Sancti Joh. v. 7, & 8.

Ἰωάννης — ὁ τοῦ Κυρίου Μαθητὴς ἐπέειπε τὴν καταδίκην αὐτῶν, μὴδὲ χαίρειν αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν λέγεσθαι βεληθεῖς. ὁ γὰρ λέγων αὐτοῖς, Φησὶ, χαίρειν, κρινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτῶν τοῖς πονηροῖς. Iren. lib. 1. cap. 16. Vid. Ep. 2. Sancti Joh. v. 11.

Johannes in Apocalypsi Idolòthryta edentes — jubetur castigare. — At in Epistola eos maxime Anti-Christos vocat, qui Christum negarent in carne venisse, & qui non putarent JESUM esse Filium DEI. Tert. Præscrip.

Καταλέλοιπεν (Ἰωάννης) καὶ Ἐπιστολὴν πᾶντι ὀλίγων εἶχων· ἔγω δὲ, καὶ δευτέρου καὶ τρίτου· ἐπεὶ οὐ πάντες φασὶ γνώσεις εἶναι ταύτας· πλὴν ὅσα εἰσὶ εἶχων ἀμφοτέραι ἐκείνων. Orig. apud Euf. lib. 6. c. 25.

Johannes Apostolus in Epistola sua posuit dicens; si quis ad vos venit, & Doctrinam Christi non habet, nolite eum admittere in domum vestram, &, ave, illi ne dixeritis; qui enim illi dixerit, ave, communicat factis ejus malis. Quomodo admitti tales temere in domum DEI possunt, qui in domum nostram privatam admitti prohibentur? aut quomodo cum eis sine ecclesia Baptismo communicare possumus, quibus si, ave, tantum dixerimus, factis eorum malis communicamus? Concilium Carthag. apud Sanctum Cyprianum.

Πρὸς τούτοις δὲ καὶ πᾶς ἐπὶ τῷ Ἰακώβου, καὶ Πέτρου, Ἰωάννου, καὶ Ἰσάα, καθολικῆς Ἐπιστολᾶς. Cyrill. Hierosol Catech. 4.

Clem. Alexandrinus in lib. Ὑποτυπώσεων has inter Catholicas annumerat. Vid. Euf. lib. 6. cap. 14.

Sanctus Hieronymus tum 2 tum 3. Epist. citat in Epistola sua 85. p. 329.

2 Παρ' ἡμῶν ἀνὴρ τις, ὃ ὄνομα Ἰωάννης, εἰς τῶν Ἀποστόλων τοῦ
quibus

quibus omnibus neque desunt interni Characteres neque Testimonia externa. Maximi vero momenti mihi esse videtur, quod Clemens sanctissimus Romanæ Ecclesiæ Episcopus eam ipsam Epistolam frequentius citat, & dum suam scripserit, eam continuo ante oculos suos habere videtur, quam per (1) quadringentos annos ea ipsa Ecclesia, cui præsidebat cuique sacrum canonem committebat, non agnovit; quia ea abutebantur Novatiani ad errores suos contra Catholicam veritatem propugnandos; indicium sane haud immanifestum, quam Fidæ sint hujus Eccle-

Χειρὺ ἐν Ἀποκαλύψει γηομένη αὐτῷ χίλια ἔτη ποιήσει ἐν Ἱερουσαλὴμ τοὺς τῷ ἡμετέρῳ Χειρὶ πιστεύσαντας ὡς ἐφάρτευσεν. Καὶ μετὰ ταῦτα τὴν Καθολικὴν καὶ (σωελόντι φάναι) αἰωνίαν ὁμοθυμαδὸν ἅμα πάντων ἀνάστασιν γηήσεσθαι, καὶ κρίσιν. Justin Mart. Dialog. contra Tryphonem.

Huic adstipulantur *Sanctus Irenæus*, (vid. librum 5 contra Hæreses, ubi frequentissime citatur) *Theophilus Antiochenus* (vid. *Euseb. Ecc. Historiæ* lib. 4. cap. 24) quibus adjungamus *Melitonem*, *Apollonium*, *Clementem Alex.* qui citat Apocalypsin, *Padag. lib. 2. cap. 12*, & *Johanni Apostolo* adscribit *Strom. 6.* & *Origenem*, citat enim Apocalypsin & Apostolo *Johanni* adscribit in exegeticis in *Matt. & Johan.* passim; legimus etiam ex *Origene* apud *Eusebium*: Ἐξέλαψεν (Ἰωάννης) καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, κελύουσας σιωπῆσαι καὶ μὴ γράψαι τὰς τῶν ἐπὶ τὰ βροντῶν φωνάς: *Terullianum* (Vid. cap. 33. præscript. *Scorpiac.* & librum 3. contra *Marcionem*) *Sanctum Cyprianum*, qui citat Apocalypsin fere ubique per Epistolas suas & in *Testimoniorum* lib. 3. De hoc ipso in *Apocalypsi*: Et cum aperuisset quintum signum, vidi sub ara DEI animas occisorum propter verbum DEI &c. Et paulo infra: Item illic: Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Et in aliis locis passim.

1 Illud nostris dicendum est: hanc Epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab Ecclesiis orientis, sed ab omnibus retro Ecclesiis & Græci Sermonis Scriptoribus quasi Pauli Apostoli suscipi.

Quod si eam Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas Canonicas, nec Græcorum quidem Ecclesia Apocalypsin *Johannis* eadem libertate suscipiunt: & tamen nos utraque suscipimus, nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum Authoritatem sequentes. Hieron. Ep. 129. ad Dardanum.

fiæ

ex

P R Æ F A T I O.

fiæ Traditiones, quas Ecclesiæ Christi tanquam oracula DEI sacratissima conatur obtrudere.

De scriptis iis, quæ aut ab Hæreticis conficta aut à piis Christianis ex Apostolorum Didascaliis collecta in initio sub eorum nomine prodierunt, qualia fuerunt Evangelia *Nazarenorum* & secundum *Ægyptios*, *Κήρυγμα Petri* & ejus *Apocalypsis*, Evangelium *Sancti Thomæ* &c. non opus est ut disquiramus; quum diu in desuetudinem abierunt, adeo ut non adhuc supersint nisi fragmenta quædam illorum, ex (1) quibus facile constat ea non esse Apostoli alicujus. In aliis enim eorum diversa (2) ab iis, quæ Apostoli docuere,

1 Vid. ea, quæ a *Clemente Alexandrino*, *Epiphanio*, *Hieronymo*, ac *Lactantio* ex scriptis Apocryphis falso Apostolis tributis habentur.

2 Καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλὰ, ἐπιφέρει, ὅτι τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος, ἦλθε καὶ Ἰησοῦς καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου· καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἠνοίγησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἄγον ἐν εἰδὲι περιστερᾶς κατελθούσης καὶ εἰσελθούσης εἰς αὐτόν· καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα· Σὺ μου εἶ ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ἠδόκησα· Καὶ πάλιν ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καὶ εὐθὺς περιέλαμψεν τὸν τόπον φῶς μέγα· ὁ εἰδὼν, φησὶν, ὁ Ἰωάννης λέγει αὐτῷ· σὺ τίς εἶ Κύριε; καὶ πάλιν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτόν, ἔτις ἐστὶν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἠδόκησα, & τότε, φησὶν, ὁ Ἰωάννης περὶ αὐτῶ ἐλεγε, δέομαί σου, Κύριε, σὺ με βάπτισον. ὁ δὲ ἐκάλυπεν αὐτῷ λέγων· ἄφες, ὅτι οὕτως ἐστὶ πρέπον πληρωθῆναι πάντα. *Epiphanius*. *Hæref.* 30. §. 13. de Evangelio Nazarenorum. Cum his confer ea, quæ habentur *Mat.* 3. circa finem.

In Evangelio juxta Hebraeos — narrat historia: Ecce mater Domini & fratres ejus dicebant ei: *Johannes Baptista baptizat in remissionem peccatorum; eamus & baptizemur ab eo: dixit autem eis quid peccavi, ut vadam & baptizer ab eo? nisi forte hoc ipsum, quod dixi, ignorantia est.* *Hieron.* lib. 3. contra Pelagianos.

Liber qui inscribitur Pauli [1. Petri] predicatio; In quo libro contra omnes scripturas & de peccato proprio confitentem invenies Christum, qui solus omnino nihil deliquit; & ad accipiendum *Johannis Baptisma* pene invitum à Matre sua *Maria* esse compulsus, — & quædam alia hujuscemodi absurde ac traduntur

traduntur; in aliis vero (1) peccatur tum contra Disciplinam tum contra Praxin temporum Apostolicorum; in aliis denique ea leguntur, quæ sunt (2) indigna Apostolis vel viris Apostolicis. Hæc autem mittimus, quum hodie nemo sit, qui aliquid Authoritatis iis scriptis aut fragmentis inesse agnoscat aut suspicetur; at alia est nunc temporis Constitutionum & Canonum Apostolicorum ratio, quibus non (3) defuerunt, neque defunt adhuc Patroni sui. Nec diffitendum est, modo de eorum Authentia nobis constaret, summa reverentia & pietate amplectenda esse, tanquam regulam ac normam Disciplinæ ac Praxeos Ecclesiæ Apostolicæ. Multum enim Authoritatis sibi ipsis arrogant; dum non Apostolici aliqujus viri, non Apostoli unius, sive *Sancti Petri*, sive *Sancti Pauli*, sive *Sancti Johannis*, sed (4) omnium Apostolorum simul congregatorum esse præ se

turpiter conficta. *Qua omnia in illum librum invenies congesta.* Auctor tractatus de Baptismate Hæreticorum editus à *Rigaltio* inter *Cypriani* opera.

Vid. Indicium nostrum 2. & *Irenæi* Libros contra Hæreses, & *Tertulliani* contra *Marcionem*, *Hermogenem*, ac Præscriptionem adversus omnes Hæreses.

2 Μήτε κατὰ Ἰουδαίους σέβετε, καὶ ᾧ ἐκεῖνοι μόνον οἰόμενοι τὸν Θεὸν γινώσκειν οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις μὴνὶ καὶ σελήνῃ κ. τ. λ. Clem. Alex. ex prædicatione Petri.

Ἐπίγνωτε Σίβυλλαν, ὡς δηλοῖ ἕνα Θεὸν καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι καὶ τὸ Ὑψίστω λαβόντες ἀνάγνωτε, καὶ εὕρησθε πολλῶν πηλαυγέστερον καὶ σαφέστερον μαρτυρούμενον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ κ. τ. λ. Idem ex prædicatione Petri.

Τὸ δὲ γάλα τῶν γυναικῶν ῥέον ἀπὸ τοῦ μαστῶν, ἔπηγνύμενον, φησὶν ὁ Πέτρος ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, γυνήσῃ θηρία λεωτὰ σαρκυφάγα καὶ ἀντὶέχοντα εἰς αὐτὰς κατισθίει. Idem ex Apoc. Pet.

Vid. Cap. 20. libri primi *Sancti Irenæi* de libris à *Marcosio* confictis.

3 *Bovius*, *Turrianus*, *Stapletonus*, aliique, & de nostris quidam.

4 Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῖς ἐξ ἑαυτῶν πιστεύουσιν εἰς τὸν Θεὸν
ferunt.

ferunt. Quem titulum si non ementiantur, nemo est Christianorum, qui non ea pari loco ac ipsas Sacras Scripturas optimo jure debet habere; majoris vero authoritatis esse, modo ea vere Authentica ac Genuina esse concedamus, nemo, qui probe novit, quid sit Θεοπνευστία, contendet; cum eadem sit ratio omnium Scriptorum, quæ fuerunt divinitus à Sancto Spiritu inspirata, five unius, five plurium vel Apostolorum, vel Evangelistarum nomina ferant. Dispar enim est ratio scriptorum, quæ non nisi humana fide nituntur, ab eorum, quæ cum sint Θεόπνευστα, referunt DEI Authoritatem ac Veracitatem: modo enim de Θεοπνευστία alicujus five libri five scripti constet, summa est & infallibilis illius Authoritas. DEI enim est, qui non ipse fallitur, quum sit omniscius; nec quenquam fallit ipse, cum sit ipsa Veritas: adeo ut non sit locus aliquis diversis vel Θεοπνευστίας, vel Authoritatis librorum Θεοπνεύστων gradibus. Sufficit enim ad conciliandam alicui scripto summam, id est, absolutam & infallibilem certitudinem ac Authoritatem, quod constat illud esse Θεόπνευστον. Siquis igitur adfirmet eos libros, qui Apostolorum Διαλάξεις dicuntur, majoris Authoritatis esse, modo de eorum Authentia constet, quam cæteri libri Novi Testamenti, qui ab omnibus Θεόπνευστοι & Authentici esse agnoscuntur, eo quod singuli eorum non sunt nisi singulorum Apostolorum, dum Constitutiones earum Authores omnes simul vendicant, non satis intelligit, quid sit Θεοπνευστία vel Authoritas ex ea orta; & dum fidem & Authoritatem Scriptorum Divinorum

Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Constit. Ap. lib. 1.

Ἀμα τῶν ὑπάρχοντες ἡμεῖς οἱ δεκάδ' τοῦ Κυρίου Ἀπόστολοι
 πάντες τὰς θείας ἡμῶν ἐντελλόμεθα ἀγαπᾶν περὶ παντός Ἐκκλη-
 σιαστικοῦ τύπου. Constit. lib. 8. cap. 4. Et hujusmodi alibi passim.
 fecundum

secundum regulas nobis præscriptas, quum circa humana scripta versamur, male æstimat, omniscientiam ac veracitatem DEI, ex quibus solis pendent absoluta eorum certitudo & infallibilis Authoritas, impetit. Traditioni Ecclesiæ ut plurimum debetur, quod certo novimus hunc vel illum Apostolum aut Evangelistam esse Authorem alicujus scripti, sive Evangelium, sive Epistola, sive Πράξεις, sive Ἀποκάλυψις dicatur, eaque, quæ sub eorum nomine feruntur adhuc, esse Authentica ac Genuina. At alia est eorum *Authoritatis* ratio, quæ pendet à Θεοπνευσία, quæ cum à DEO tota sit, non ab hominibus, eadem est authoritas singulorum ac omnium scriptorum Θεοπνεύτων.

Constitutiones Apostolicas magno esse in pretio apud Æthiopas sive Abyssinos satis constat ex eo, quod de iis narrat *Alvares* in libro suo de rebus Abyssinis, eos *Habere librum in octo partes divisum, quem ab universis Apostolis Hierosolymæ congregatis scriptum ferunt, quemque ipsi vulgo MANDA & ABETILIS vocant.* Librum hunc esse Constitutiones dictas Apostolicas una cum Canonibus, qui sub Apostolorum nomine feruntur, quique ab Æthiopibus esse partem octavi libri fortassis existimantur, vix ab aliquo dubitari potest; quum idem sit partium sive librorum numerus hujus ac illarum; & utrique hoc sibi vendicant, constitutos fuisse ab universis Apostolis Hierosolymis simul congregatis. Legimus enim in Constitutionibus Apostolicis; Ἡμεῖς οὖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ γε-
νόμενοι, Πέτρος & Ἀνδρέας, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης
ἔγροι Ζεβεδαίου, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς
καὶ Μαθθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαῖς καὶ Λεββαῖος ὁ
ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, καὶ Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ
Μαθθίας ὁ ἀντὶ Ἰούδα καλεσθησθεὶς ἡμῖν Ἰάκωβος

τε ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς καὶ Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος, καὶ Παῦλος ὁ τῶν ἔθνων διδάσκαλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἅμα πάντες καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ γινόμενοι ἐγράψαμεν ὑμῖν ἡ Καθολικὴν ταύτην διδασκαλίαν εἰς ἐπισημὸν τῆς καθόλου ἐπισκοπῆς πεπιτευμένων. Constit. lib. 6. cap. 14. Inter Græcos recentiores nonnulli, præcipue vero (1) *Nicetas Pectoratus*, (2) *Georgius Cedrenus* & (3) *Nicephorus Callisti* eas esse vere Authenticas & Genuinas contendunt. Inter Latinos (4) *Bovius* & (5) *Turrianus* earum Authoritatem & Authentiam, quantum possunt, adstruere conantur; at dum Beati Clementis eas esse probare aggrediuntur, quantum in ipsis est, earum Authori-

1 Septimo quidem libro earum Constitutionum juxta vicesimum quartum caput, hoc inquit: Sabbatum namque & Dominicum celebramus, quia illud quidem Divina operationis est memoria, hic vero Resurrectionis &c. Nicet Pectorat. libro contra Latinos.

Et in alio loco ejusdem libri: In sexto libro Clementis Ordinationum, quæ ab eo conscriptæ sunt, juxta septimum decimum Caput Apostoli hæc dicunt: Episcopum & presbyterum & Diaconum dicimus, qui unam habent uxorem, ordinari, quamvis vivant eorum conjuges, quamvis defunctæ, non licet eos post manus impositionem &c.

2 Περὶ ὧν ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διατάξεσιν ὁ μέγας Ἀπόστολος Πέτρος ἔτι φάσκει· Ἡ δὲ καταρχὴ τῶν νέων αἵρέσεων γένηεν ἀπὸ Σίμων τοῦ Μάγου, ὃς καὶ ἐν Συρίᾳ πολλὰ διαπραξάμενος ἄτοπα καὶ ἐν Ῥώμῃ ῥηόμενος πολὺ τὴν Ἐκκλησίαν ἐσκύλε. Georgius Cedrenus in compendio Historiarum. Vid. Constitut. lib. 6. cap. 7.

3 Τοῦτον [ΚΛΗΜΕΝΤΑ] Συγγραφεὶα καὶ τῶν Ἀποστολικῶν Διατάξεων· Ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν Κανόνων πιστεύομεν. Niceph. Cal. Eccles. Hist. lib. 3. cap. 18.

4 Vide Bovii Præfationem & Scholia, in quibus id unum agit, ut vendicet Constitutionum Authoritatem necnon Canonum, licet à Gelasio & Romana Synodo improbatorum & damnatorum; eo quod Apocryphi fuerunt.

5 Vide ejus Præfationem, in qua, quantum in ipso est, Constitutionibus Authoritatem conciliare nititur.

tatem

tatem evertunt. Vendicant enim ipsæ Apostolicam, id est, infallibilem Authoritatem; ideoque aut sunt vere Apostolicæ, aut nullius Authoritatis, cum sint à nescio quo perfrictæ frontis & impietatis eximix viro, qui ausus est sua commenta Sanctorum Apostolorum nomine insignire, confictæ: ubique enim Apostolorum (1) Personas, (2) nomina, (3) instituta, (4) vivendi rationem ac (5) Authoritatem simulant. Hæc

1 Ταῦτα γὰρ πάντα ἡμεῖς πρὸς αὐτοῦ μαρτυροῦμεν. — ἡμεῖς οἱ συμφαγόντες αὐτῷ καὶ συμπιόντες, καὶ θεαταὶ γινόμενοι τῶν αὐτοῦ πράξεων, καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς πολιτείας, καὶ τῶν λόγων, καὶ τῶν παθημάτων, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως. Καὶ συναναστροφέντες αὐτῷ ἡμέρας πεσσεύοντες μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ καὶ λαβόντες ἐντολὴν παρ' αὐτοῦ κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον κ. τ. λ. Constitut. lib. 5. cap. 7.

2 Καὶ μετὰ ταῦτα Διάκονον, ἢ πρεσβύτερον ἀναγινωσκέτω τὰ Εὐαγγέλια, ἃ ἐγὼ Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης παρεδώκαμεν ὑμῖν κ. τ. λ. Constit. lib. 2.

Φημι δὲ καὶ γὰρ Ἰάκωβον, ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου, ἢ εὐθὺς ὁ Διάκονος λέγει μὴ τις τῶν κατηχουμένων μὴ τις τῶν ἀκροωμένων μὴ τις τῶν ἀπίστων μὴ τις τῶν ἐτεροδόξων. Constitut. lib. 8. cap. 12.

Περὶ δὲ χειροτονίας πρεσβυτέρων ἐγὼ φιλέμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀγατάσσομαι ὑμῖν τοῖς Ἐπισκόποις. Πρεσβύτερον χειροτονῶν, ὡς Ἐπίσκοπε, — εὐχόμενος λέγει. cap. 16. Vide cap. sequentia.

3 Ἡμεῖς — οἱ — Ἀπόστολοι — ἐντελλόμεθα ἀπατάξεις πρὸς παντὸς Ἐκκλησιαστικοῦ τύπου. — Πρῶτος οὖν ἐγὼ Φημι Πέτρος, Ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι, ὡς ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἔργοις πάντες διεταξάμεθα lib. 8. cap. 4. Vide infra singulorum Apostolorum Constitutiones.

Ἐκεῖνο δὲ κρινῇ πάντες παραγγέλλομεν, ἔχαστον ἐμμένειν τάξει τῇ δοθείσῃ αὐτῷ, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους οὗ γὰρ εἰσιν ἡμέτεροι, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. cap. 48.

4 Καὶ γὰρ ἡμεῖς χολάζοντες τῷ λόγῳ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅμως καὶ τῶν ἐπερχομένων ὅσα ἀμελοῦμεν. οἱ μὲν γὰρ εἰπὼν ἐξ ἡμῶν αἰεῖς, οἱ δὲ σκηνοποιοί, οἱ δὲ γῆς ἐργάται, ὥστε τὸ μηδέποτε ἡμᾶς ἀργεῖς εἶναι. Constitut. lib. 2. cap. ult.

5 Νυνὶ δὲ ἐπὶ τὸ κορυφαίωτατον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀγαθυνώσεως ὁ λόγος ἡμᾶς ἐπείγεται ὅπως καὶ ταύτῃ μαθόντες παρ' ἡμῶν τὸ ἀγαπᾶν, οἱ ταχθέντες δὲ ὑμῶν γνώμης Χριστοῦ Ἐπίσκοποι πάντα κατὰ

autem omnia finxisse *Clementem*, quem suis Encomiis celebrare Beatus Apostolus *Paulus*, imo ipse spiritus sanctus non est dedignatus, suaque scripta tanquam sacratissima Apostolorum vere Θεόπνευστα oracula Ecclesiæ DEI obtrudere voluisse nemo suspicabitur; cum hoc alienum sit à pietate & veritate Patris Sanctissimi: aut igitur Constitutiones sunt vere Apostolicæ, aut fictitiæ sunt & nullius Authoritatis. *Turriano Bovio*que hac in re accedunt ex Pontificiis alii; *Stapletonus* enim ait; *Ipsum Librum Spiritu Apostolico plenissimum esse.* Def. Eccles. Auth. l. 2. c. 11. Et in alio loco: *Nullam rationem obstare, ait, quin si præsens Ecclesia referret has Constitutiones Apostolicas à Clemente editas in Canonem Sacrae Scripturae, nos ea pro Canonicis admittere debeamus aequæ atque Epistolam Jacobi.* Princip. fid. doctrinal. Cont. 5. Q. 2. Art. 3. Alius; *Indubitatum opus Clementis, cujus rei adeo perspicua habentur probationes, ut nullo modo eludi possint.* Bristo. in duplicat. adv. Fulconem. c. Ult. Et *Copus*: summo DEI beneficio contigisse, ut Clementis Ἀγτάξεις multis seculis recondita ad reprimendam *Magdeburgensium & Apologeticorum nostrorum* [i.e. eorum, qui scripserunt Apologias pro reformatâ Religione, quorum in numero fuit noster *Juellus*] contra Sanctos [eos nempe, qui adhæserunt Ecclesiæ Romanæ] insolentiam in lucem prodierint. Dial. 3. cap. 5. At *Bovius* ipse, quo non alius magis strenue earum Patrocinium egit, corruptas esse agnoscit: inquit enim: *Tantum abest, ut ea, quæ in hoc capite legimus, Apostoli statuerint, ut etiam contraria horum ab ipsis præcepta videantur.* Et paulo post: *Sed quid opus est aliunde argumenta petere?*

πᾶς παραδοθείσας ἡμῖν ἐντολὰς ποιῶδε· εἰδότες, ὅτι ὁ ἡμῶν ἀκούων Χριστοῦ ἀκούει· ὁ δὲ Χριστοῦ ἀκούων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀκούει· ὃ καὶ δοξα εἰς τοὺς αἰῶνας ᾧ αἰῶνων. Constitut. lib. 8. cap. 3.

Ipsa

Ipsa constitutio se prodit, & tantum non vocem emittens clamat se novam esse——. Fortasse edita est post Concilium Nicenum. Bovii Scholi. in lib. 5. cap. 18. Huic hac in re assentiuntur (1) Johannes Zonaras, (2) Alexius Aristinus & (3) Simeon Magister & Logotheta. His autem non obstantibus, non desunt de nostris quidam, qui earum defensionem in se suscipiunt; neque Apocryphas aut Ecclesiasticas tantum esse contendunt, quod solum Bovius probare conatur, dum fatetur ipse nunquam ita ab Ecclesia receptas fuisse, Ut in Canonem Sacrarum Scripturarum referrentur; & negat Se iis tantam Authoritatem tribuere velle; sed partem Canonis novi Testamenti eamque sacratissimam volunt esse. Et certe ab eorum parte melius de harum Authoritate ac Authentia consulitur: quæ enim scripta tam multum sibi arrogant, necessum est, ut sint vel fictitia ideoque rejicienda, vel Apostolica ideoque vere Canonica summaque fide amplectenda. Hinc fit, quod in (4) ultimo dictorum Apostolicorum Canonum cum libris Novi Testamenti proxime ante Actus Apostolorum annumerentur Constitutionum libri. Quæ sit hujus Canonis Authoritas & an eadem sint hæ Constitutiones, quas ab hoc Canone confirmatas ha-

1 Πολλὰ βιβλία παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐνοθεύθησαν εἰς βλάβειν τῶν ἀποστόλων· ὡς περ καὶ αἱ ἀπὸ τοῦ Κλήμεντος γραφεῖσται τοῖς Ἐπισκόποις Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, αἱ ἀπὸ τοῦτο καὶ συνοδικῶς ἀπεβλήθησαν. Joh. Zon. ad Can. Ap. 60.

2 Τα παρὰ τῶν ἑτεροδόξων κλοπιμαίως ἐμβεβλημένα ταῖς ἀπὸ Κλήμεντος τῶν Ἀποστόλων Διατάξεσιν, ἀποκήρυκται. Alexius Aristinus in Synopsi Canonum.

3 Eadem, quæ supra habentur ab Alexio Aristino, legimus apud Symeonem Magistrum & λογιστὴν in Epitome Canonum.

4 Ἡμετέρας δὲ, τουτέστι τῆς καινῆς Διαθήκης Εὐαγγέλια πέντε Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ, Ἰωάννου· Παύλου Ἐπιστολαὶ δεκάτις· Πέτρου Ἐπιστολαὶ δύο· Ἰωάννου τρεῖς· Ἰακώβου μία· Ἰούδα μία· Κλήμεντος Ἐπιστολαὶ δύο· Καὶ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς Ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος ἐν ὁκτὼ βιβλίοις ὡς ὡς φωνηθεῖσιν· ——— καὶ αἱ πρᾶξεις ἡμῶν τῶν Ἀποστόλων Apost. Canonum Canon ultim.

bemus,

CXVIII *P R Æ F A T I O.*

bemus, ac eæ, quæ hodie sub Apostolorum nomine feruntur, non opus est, ut nunc discutiamus; alius enim erit nobis disquirendi locus; & instituti nostri ratio jam à nobis postulat, ut in examen eas ducamus secundum istas regulas, quas præmisimus, ut ad illas exigeremus ea scripta, quæ sub Apostolorum aut Apostolicorum nomine feruntur.

Primo igitur ut scriptum aliquod, quod Apostoli vel Apostolici alicujus viri nomen præ se fert Authenticum ac Genuinum habeatur, oportet ut nihil sit in eo alienum à temporibus Apostolicorum, vel ab eo tempore, quo illud scriptum esse vult ejus Author.

Inter ea omnia, quæ scriptum aliquod ἀδύκμιον & fictitium esse arguunt, non est indicium aliud, ex quo evidentius certiusque κακοπλασία libri, qui summam Antiquitatem ac Authoritatem sibi conciliare vult, detegitur, quam quod insunt ei non obscura vestigia recentioris ævi. Difficillimum autem est eo modo simulare Antiquitatem, ut nihil sui, hoc est, recentioris seculi admiscuerit ὁ Κακοπλάτης, aut Anachronismos aliquos non admiserit. Ut hæc enim devitet, oportet ut animum suum prorsus amoveat à consuetudinibus, moribus, constitutionibus & rebus gestis sui temporis; penitusque perspiciat mores, instituta, ritus, eaque omnia, quæ illo ævo gesta narrantur, quo res illas, quarum ipse contexuit narrationem, contigisse, vult, ut credamus. Aliter enim vix fieri potest, quin sit aliqua violatio temporis; adeo ut scriptum aut redoleat seculum illud, quo fit κακοπλασία, aut saltem alienum sit ab illo ævo, quod simulat Impostor. Difficilius autem est vitare hæc incommoda; si longum sit illud opus, quod ab eo fingitur, aut plures sint Personæ, quibus singulis tribuendæ sunt suæ partes. Hinc fit, quod in hujusmodi scriptis κόθοις & ἀδύκμοις ea plerumque est persona-

rum

rum, rerum gestarum ac temporum confusio & perturbatio; ut homines à se invicem multum diffiti, sibi que mutuo incogniti, vivi mortuique, & diversarum ætatum Viri colloquantur; rerumque gestarum & temporum rationes eo modo comparatæ sint, ut confundantur & inter se commisceantur omnia. Ea autem est violati temporis ratio, ut quæcunque alia scripto alicui adsint αὐθεντίας ac veritatis indicia & Characteres alioquin indubitati, nemo sit, qui non facile videat, quum ea ibi narrata legat, quæ non contigerunt nisi post eorum mortem, de quibus ea narrantur, & à quibus scripta fuisse memorantur; eosque ritus & consuetudines obtinuisse inde discat, quos certo constat nondum receptos fuisse, dum ii adhuc vixerint, qui eos constituisse aut constitutos accepisse dicuntur, scriptum illud aut fictitium esse & spurium, aut, si genuinum fuerit, corruptum aut interpolatum fuisse: hujusmodi enim argumenti vi & evidentia, nemo est, qui potest seipsum serio opponere: majus enim non potest esse & certius indicium aliquid ἀδύκμων esse, quam si à scripto aliquo violetur temporis ratio ei præscribens Authoritatem. Ad hanc igitur regulam exigamus Constitutiones Apostolicas: quantumcunque enim sibi ipsæ arrogant Authoritatis, modo ex hac parte ab iis peccatum fuerit, nemo est, qui non eas aut cum (1) Photio κακοπλασίας insimulet, aut corruptas fuisse has Constitutiones cum Concilio (2) Trullano agnoscat; cujus concilii Authoritate mo-

1 Αἱ δὲ γε ἀπαταχαὶ τρεῖς μόνους δοκῶσιν ἐνέχεσθαι Κακοπλασία, ἢ ἡ χαλεπὸν ἀποσκευασθαι καὶ ὅτι καὶ τοῦ δευτερονομίου ὕβρεις πινὰς ἐπαφίησιν, αὐτὰ καὶ ῥᾶστον ἀφελύσασθαι καὶ ἐπ' Ἀρειανισμῶ, ὅπερ αὐτὸς καὶ βιάως ἀφαιρούσαστο. Phot. Bibliothec. cod. 113.

2 Ἐπειδὴ δὲ ἐν τούτοις τοῖς κατόσιν ἐντέταλται δεχέσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἀγίων ἀποστόλων ἀπὸ Κλήμεντος ἀπατάξεις, αἷς ποσὶ πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λοιμῇ τῆς Ἐκκλησίας νόθῃ πινὰ καὶ ζένη τῆς
ti,

ti, ut videtur, eidem opinioni videntur accedere (1) *Theodorus Balsamon* & (2) *Johannes Zonaras*. Sive igitur fictitiæ fuerint in initio, sive mutatae fuerint ac corruptæ; (utrumque autem de iis, quas jam habemus, ut mihi videtur, optimo jure adfirmari potest; aliæ cum sint ab iis Ἀποστόλων Διατάξεις, quas ab (3) *Epiphanio* citatas legimus, ut ex mutua ipsarum in nonnullis contrarietate constat) multa in iis legimus, quæ nequeunt conciliari cum Historica fide, plurimi quum sint in iis, illique turpissimi Anachronismi, qui neminem unquam fugisse potuerunt, qui versatus fuerat circa ea tempora, ad quæ præcipue spectant, quas contexuit, Constitutiones. Memoratur enim in ipsis, (4) omnes Apostolos simul adfuisse una

Ἐκκλησίας [vel potius εὐσεβείας] παρενετέθησαν, τὸ εὐωρεπὲς καὶ ἀλλοτρίων θείων δογματῶν ἀμαυρώσαντα, τὴν τῶν τοιούτων ἀγριότητων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα, πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανικῆς ποιμνίας οἰκονομίαν καὶ ἀσφάλειαν, ἐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὰ τῆς αἵρετικῆς ψευδοδογίας κήματα, καὶ τῇ γνησίᾳ τῶν Ἀποστόλων καὶ ὁλοκλήρῳ διδαχῇ παρενεύροντες. Concil. Trullan. Can. 2.

1 Σὺ δὲ γίνωσκε, ὡς εἰ καὶ γέγραπται ἐνταυτοῖ ἀναγινώσκειν ἡμᾶς τὰς Διατάξεις. — ἀλλ' ὁ δεύτερος Κάνων τῆς ἑκτῆς Συνόδου ἀπηγόρευσε τῶν τέτων ἀνάγνωσιν, διὰ τὸ γινέσθαι παραποίησην ἐν αὐταῖς. Theod. Balsamon in Canonem Apostolicum.

2 Διάφορα νόθα συγγραμματα καὶ ψευδὲς γράφα ἦσαν, ἢ καὶ εἰσι. τὰ δὲ νεοθενήματα, οἷα καὶ αἱ διὰ τῆς Κλήμεντος ἐκπεφωνημένα Διατάξεις. Καὶ αὐτὰ γὰρ παρὰ καθόδον πᾶν ἐνοθενήσαν τε καὶ παρεφθάρησαν. διὸ καὶ ἀναγινώσκεσθαι ὅλως αὐτὰς ἀπηγόρευσε ἡ Οἰκουμενικὴ ἑκτὴ σύνοδος ἐν Κεφαλαίᾳ δευτέρῳ τῶν παρ' αὐτῆς τεθέντων Κανόνων. Zonaras.

3 Παραφέρουσι τὴν τῶν Ἀποστόλων διάταξιν, ἔσαν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκῳ, ἀλλ' οὐκ ἀδόκιμον. Πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ Κανονικῇ τάξις ἐμφέρεται, καὶ ἐδὲν παρακεχαραγμὸν τῆς πίστεως, ἐδὲ τῆς ὁμολογίας, ἐδὲ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, καὶ Κανόνων, καὶ πίστεως. Epipha. Hæres. 7. De hodiernis Constitutionibus nequit dici, quod de suis hoc in loco adfirmat Epiphanius. Vide plura infra.

4 Ἡμεῖς — ἅμα πάντες καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ γινόμενοι ἐγράψαμεν ἡμῖν κ. τ. λ. Constit. lib. 6. cap. 14.

Ἄμα τοίνυν ὑπάρχοντες οἱ Δεκαδύο τῆς Κυρίας Ἀπόστολοι — — — — —
cum

cum Sancto Paulo Synodice congregatos, ipsosque instituisse suaque Authoritate confirmasse has Constitutiones, ut forent regula ac Canon Ecclesiæ DEI, ad quos instituta sua ac Disciplinam per omnia futura secula exigeret. Prius autem ab *Herode* ense interfectus fuit *Jacobus Filius Zebedai*, quam indicta fuerit prima Synodus Hierosolymitana, quod ex Actis Apostolorum licet discere; viginti autem annos. ante Synodum illam, quam indictam fuisse volunt anno 64. in qua singuli Apostoli Constitutiones suas dixerunt, & inter eos *Sanctus Jacobus* (1) *Zebedai Filius* viginti annis à morte ejus suam Διατάξιν condidit. (2) Martyrium enim obiit circiter 44. Nequis au-

τελλόμεθα διατάξεις κ. τ. λ. Constitut. lib. 6. cap. 14.

Et Capite ultimo : 'Εκεῖνο δὲ ποιῆ πάντες παραγγέλλομεν. Et paulo infra : 'Ημεῖς οἱ δεκατρεῖς Ἀπόστολοι. Constitut. lib. 8.

1 Inter Apostolos, qui huic Synodo adfuerunt, annumeratur *Ἰάκωβος ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου*. Constitution. lib. 6. cap. 14. Præcessisse autem huic Synodum de rebus Antiochenis habitam ex eo constat, quod Capite duodecimo hujus libri contexitur historia illius Synodi, ante quam gladio cæsus fuit *Sanctus Jacobus Zebedai Filius*.

Φημὶ δὲ καὶ τὸν Ἰάκωβον ὁ Ἀδελφὸς Ἰωάννης τοῦ Ζεβεδαίου, ὃν εὐθὺς ὁ Διάκονος λέγει — μὴ τις κατὰ πνεῦμα μὴ τις ἐν ὑποκρίσει ὁρτοὶ πρὸς Κύριον μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐστῶτες ὡς μὲν πρὸς τὸν Θεόν, οἱ Διάκονοι πρὸς τὸν Θεόν τὰ δῶρα τῶν Ἐπισκόπων πρὸς τὸν Θεόν καὶ οἱ Πρεσβύτεροι ἐκ δεξιῶν αὐτῶν καὶ ἐκ ἐκωνύμων σηκίωσαν, ὡς ἂν Μαθηταὶ παρεστῶτες τῶν διδασκάλων. κ. τ. λ. usque ad cap. 16. hujus libri. Constitut. Apost. lib. 8. cap. 12.

2 Cum adhuc pax fuisset in Ecclesia per Judæam, misit Herodes, Agrippa, manus ut affligeret quosdam de Ecclesia. Act. XII.

1. Occidit autem Jacobum. — De anno quo Herodes occidit Jacobum — latius differendum est; volunt enim ex Pontificiis plerique, id factum esse anno Domini 41. Pearson. Annales Paulini inter opera posthuma, ad Annum 44.

Ceci [i. e. la Mort du St. Jacques Majeur] arriva neuf ans apres la mort de JESUS Christ selon les uns, ou onze selon les autres, & dans la mesme saison, c'est a dire, un peu avant Pasque. Tillemont Memoirs Eccles. Tom. I. pag. 346.

tem suspicetur abfuisse ab hoc Concilio aliquem Apostolorum, recensetur haud semel eorum nominum (1) Catalogus : & in alio loco dicitur Ἡμεῖς οἱ δεκάδύο Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου. — συμπαρόντων ἡμῶν — Παύλου — τοῦ συναποστόλου ἡμῶν καὶ Ἰακώβου τοῦ Ἐπίσκοπου. *Constitut. lib. 8. cap. 4.* Et *cap. ultimo* Ὑπὸ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν ἡμεῖς οἱ Δεκατρεῖς Ἀπόστολοι. *viz. Duodecim Apostoli una cum Paulo : Paulus* autem non adfuit neque adesse potuit Synodo alicui una cum *Jacobo Filio Zebedæi*; quum constet ex Actibus Apostolorum prius interfectum fuisse Apostolum, quam convocata fuerit Synodus aliqua, cui interfuit *Sanctus Paulus*. Synodum enim de rebus Antiochenis indictam, quæ prima omnium creditur, antecessit ejus mors (2) quinque annis. Neque dispar est ratio (3) septem Diaconorum, qui dicuntur Apostolis adstitisse in hac Synodo, quorum primus fuit *Stephanus*, qui minime una cum *Sancto Paulo* eidem Synodo potuit interfuisse, ac pene triginta annis, Protomartyr cum fuerit, Martyrii coro-

1 Δι' οὓς καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γρόμῳ, Πέτρος καὶ Ἀνδρέας, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαῖς καὶ Λεβδαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, καὶ Σίμων ὁ Κανανίτης καὶ Ματθίας ὁ ἀντὶ Ἰσδα καὶ Ἀψηφισθεὶς ἡμῶν Ἰάκωβος πρὸς τὸν Κυρίου ἀδελφὸς ὁ Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος, καὶ Παῦλος ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος — ἅμα πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ γρόμῳ, ἐξέψαμεν ὑμῶν τὴν Καθολικὴν ταύτην διδασκαλίαν. *Constitut. lib. 6. cap. 14.* Consule etiam *lib. 8. cap. 4.* & ea quæ sequuntur. Frustra igitur Anachronismum hunc sanare conantur *Bovius & Turrianus*.

2 Anno 14 à conversione S. Pauli congregatum [Concilium i Hierosolymitanum.] Hunc enim ipsum adventum suum narrat Apostolus ad Galat. cap. 2. v. 1, 2, & tempus ipsum determinate exprimit. Pearson. Annales Paulini, ad annum 49.

3 Συμπαρόντων — τῶν λοιπῶν Πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπί τῶν Διακόνων. *Constitut. lib. 8. cap. 4.*

nam

nam prius erat adeptus, ipsis Constitutionibus alio in loco hoc fatentibus. His accedunt alii neque minus graves Constitutionum Anachronismi. Annumeratur enim (1) Evangelium *Sancti Johannis* inter eos libros, qui in Ecclesia fidelibus legebantur tunc temporis, imo *Sanctus Johannes* (2) præcipit ipse, ut Evangelium suum legant; at inter omnes convenit illud Evangelium non scriptum fuisse nisi plusquam triginta annis ab Anno LXIV, quo volunt indictum fuisse hoc Concilium, ac post mortem cæterorum omnium Apostolorum. Me sane non fugit velle novum harum Constitutionum Patronum, scriptum fuisse hoc Evangelium Anno 63. Sed hoc est misere *δυσλεύειν ὑποθέσθαι*, dum præter consensum (3) Antiquitatis & optimorum Chronologorum calculos pro arbi-

1 Ἡμέτερά δέ, τέσσερις τῇ καινῇ διαθήκῃ, εὐαγγέλια τέσσαρα, Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶ, Ἰωάννης. Παῦλος ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες. Πέτρος ἐπιστολαὶ δύο. Ἰωάννης τρεῖς. Can. Apost. ult.

2 Καὶ μετὰ ταῦτα ἀφ᾽ ἑνὸς ἢ περισσώτερον ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια, ἃ ἐγὼ Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης παρεδώκαμεν ὑμῖν. Constitut. Apost. lib. 2. cap. 57.

3 Hanc fidem annuntians Joannes Domini discipulus, volens per Evangelii annuntiationem auferre eum, qui à Cerintho infeminitus erat hominibus, errorem, & multo prius ab his qui dicuntur Nicolaitæ, qui sunt vulsio ejus quæ falso cognominatur scientia. Iren. lib. 3. cap. 11.

Ἰωάννης ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ Δομετιανῷ τοῦ βασιλέως ἐξωρίσθη ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ ἐν ἣ καὶ Εὐαγγέλιον συνεγράψατο. Hippolytus.

Ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον τῷ Χριστῷ, ὑπὸ δὲ Τραιανῷ [Δομετιανοῦ] βασιλέως ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ ἀφ᾽ ἧς τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. ἐκεῖ δὲ ὦν καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον ἔγραψε, καὶ ἐξέδωκεν ἐν Ἐφέσῳ. Dorotheus.

Johannes Apostolus, quem JESUS amavit plurimum, filius Zebedæi, frater Jacobi Apostoli, quem Herodes post passionem Domini decollaverat, novissimus omnium scripsit Evangelium rogatus ab Asia Episcopis adversus Cerinthum aliosque Hereticos, & maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Hieron. Cat. Script. Eccles.

trio suo refigere conatur Epochas temporum. Optime igitur ac verissime de Canonibus Apostolorum observavit *Sixtus Senensis*. In ultimo Apostolorum Canone recipitur *Johannis Evangelium*, quod scriptum fuit sub *Nerva*. Canones vero vivente *Petro*, qui longe antea sub *Nerone* occisus est, dicuntur editi, sicut ex *XLVIII* Canone elicitur, in quo scriptum est; *A ME PETRO*: hoc autem valde videtur absurdum. Neque dispar est Constitutionum ratio, quæ idem de Evangelio *Sancti Johan.* nondum edito præcipiunt. Huic alias adjungamus Temporis Violationes. In iis enim de *Ebionæis* nondum ortis dicitur, οἱ ἐφ' ἡμῶν νῦν Φανέντες Ἐβιωναῖοι. At *Ebion* nisi post defunctos plerisque Apostolos & paulo ante decessum *Sancti Johannis* non est visus: de (1) festis etiam Apostolorum, dum in vivis adhuc fuerint, necdum instituerentur eorum festa, Apostolos ipsos in Constitutionibus præcipientes audimus. Et libro septimo describitur Successio (2) Episcoporum *Hieros.* ad *Judam Jacobi* fratrem, *Cæsarea* ad *Theophilum*, cum singuli Apostoli præter unum *Sanctum Johannem*, & *Clemens* ipse, qui has Constitutiones dicitur in ordinem digessisse, prius mortui

Vide *Sanctum Epiphanium*, qui *Hæresi 51* asserit scriptum fuisse hoc Evangelium, postquam reversus fuerit Apostolus ex insula *Patmo*, id est, *Nerva* imperante: Synopsis *Athanasii* & Auctor operis imperfecti in *Matth.* dum exul erat. Cum *Sancto Hieronymo* consentit *Sophronius*, non fuisse scriptum ante ortam *Ebionitarum* Hæresin.

1 Τὰς ἡμέρας τῶν Ἀποστόλων ἀργίτωνται διδάσκαλοι γὰρ ὑμῶν εἰς Χελεὸν κατέβησαν, καὶ πνεύματος ὑμᾶς ἡξίωσαν. *Constit. lib. 8. cap. 33.*

2 Περὶ δὲ τῶν ὑφ' ἡμῶν χειροτονηθέντων Ἐπισκόπων ἐν τῇ ζωῇ τῇ ἡμετέρα γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι εἰσὶν οὗτοι. Ἱεροσολύμων μὲν Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός, qui & ipse concilio interfuit Ἰούλιανὴν δὲ ὑπερ Συμεῶν, ὁ τοῦ Κλεόπα, μετ' ὃν τρίτος Ἰούδας Ἰακώβ, Καισαρείας δὲ τῆς Παλαστίνης, ὡς περὶ μὲν Ζαχαῖ ὁ ποτὶ τ. λῶνης, μετ' ὃν Κορνήλιος, καὶ τρίτος Θεόφιλος. *Constit. lib. 7.*

fuerint,

fuerint, quam aut *Judas* Hierosolymorum, aut *Theophilus* Cæsareæ fuerint Episcopi. Sufficiant hæc de Anachronismis in Constitutionibus Apostolicis repertis.

II. Ut Scriptum aliquod, quod Apostoli vel Apostolici alicujus viri nomen præ se fert, Authenticum & Genuinum habeatur, oportet ut nihil sit in eo alienum vel à Disciplina, vel à Constitutionibus & Consuetudinibus Ecclesiæ Apostolicæ: *i. e.* ut nihil in eo habeatur de iis, quod non receptum fuit apud Ecclesiam illis Temporibus: Certissimum quum sit indicium, scriptum aliquod aut corruptum fuisse aut Apostolici scriptoris non esse; siquid in eo occurrat, quod totum debetur posteris seculis, sive ad Disciplinam, sive ad Constitutiones aut Consuetudines Ecclesiæ spectans.

Quod ad Ecclesiæ Disciplinam, Constitutiones & Consuetudines spectat, in scriptis Apostolorum indubitatis ubique aspicimus faciem Ecclesiæ Nascentis, ritus simplicissimos ac pios & omnia digna Sanctis Apostolis & Ecclesia D E I. Neque scriptum aliquod, licet eorum nominibus insigniatur, & quantumvis speciosum atque magnificum titulum præferat, illorum fuisse oportet credamus, in quo violatis his omnibus, alii sunt & prorsus diversi ab his *Αὐθεντείας* Characteres. Eadem enim est aliarum ab Apostolicis Disciplinæ, Consuetudinum & Constitutionum, præsertim si illuc accedat, ut eæ sint, quas Ecclesia posterioribus seculis acceptas refert, ac violati temporis ratio in iis, de quibus supra diximus. Neque minus certum est scriptum aliquod *κίβδηλον* ac *νόθον* esse, quod Apostolos sui Authores vendicat, si in illa ea reperiantur, quæ sunt iis indigna, quos præcipue præ aliis ducebat Spiritus Sanctus, ne ea in Ecclesia Christi instituerent, quæ quovis modo

modo forent indigna DEI Ecclesia; quam ante condita secula Pater elegerat; suo sanguine acquisivit Filius, ut sisteret eam coram Patre suo puram & immaculatam, non habentem rugam aut maculam aliquam; & donis & Charismatibus ab ipso sanctificatam abunde replevit Spiritus Sanctitatis. Ea vero in Constitutionibus legimus, quæ sunt aliena à Disciplina Apostolica, & quæ posteriorum seculorum Disciplinam & Constitutiones referunt; aliaque ab ipsis instituta habentur de Ecclesiæ Disciplina, quæ sunt prorsus indigna Apostolis vel quovis Ecclesiastica Synodo. Ea enim in iis præcipiuntur de Episcopis eorumque Authoritate, quæ neutiquam seculo Apostolico conveniunt; eaque iis ἐξουσία tribuitur, quam Apostoli sibi nunquam vendicarunt. Absit ut Episcopis justa sua Privilegia ac Dignitatem & Originem vere Apostolicam imo Divinam invidemus. Non tamen possumus ullo modo nobis persuasum habere, Apostolos iis unquam (1) Regum, Principum, Dynastarum, necnon Deorum Terrenorum nomina indidisse, eosque supra (2) Regiam Dignitatem

1 Ο' Ἐπίσκοπος — οὗτος ὑμῶν Βασιλεὺς καὶ δυνάστης· οὗτος ὑμῶν ἐπίγειος Θεὸς μετὰ Θεόν, ὃς ὀφείλει τῆς παρ' ὑμῶν τιμῆς ἀπολαύειν· ὡς γὰρ τούτου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῶν ὁ Θεὸς ἔλεγον ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· Καὶ Θεοὺς ἐκαυχολογήσθε. Constitut. Apostol. lib. 2. cap. 26.

Ἕμεῖς τοῖς ἐν ὑμῶν λαϊκοῖς ἐστὶν προσφώνεται, ἄρχοντες, καὶ ἡγούμενοι, καὶ βασιλεῖς. cap. 25.

2 Διὰ τοῦτο —, Ἐπίσκοπε, σὺ δαζε καθαρὸς εἶναι τοῖς ἔργοις, γνωρίζων τὸν τρόπον σου καὶ τὴν ἀξίαν, ὡς Θεὸς τύπον ἔχων ἐν ἀνθρώποις, τῶ πάντων ἄρχιν ἀνθρώπων, ἱερέων, βασιλέων, ἀρχόντων, — καὶ πάντων ὅμου τῶν ὑπηκόων. Constitut. lib. 2. cap. 11.

Τέτους ἄρχοντας ὑμῶν ἐ βασιλεῖς ἡγεῖσθαι νομίζεις, καὶ δασμὸς ὡς βασιλεὺς προσφέρεις — εἰ γὰρ ἐκεῖ πᾶσι τοῦ βασιλείου ἀναλόγως τὰς ὑποκειμένης ἐδίδου, πόσῳ μᾶλλον ἐχὲν καὶ νῦν ὁ ἐπίσκοπος λαμβάνειν ὀφείλει παρ' ὑμῶν τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐτῷ ὀρεσμένα —; εἰ δὲ οὐ καὶ τι προσήκει τῷ λόγῳ, πλεονὸν οὗτος evexisse.

evexisse. Hæc sane alios ab Apostolicis mores, aliam ætatem referunt. Magnifici illi ac superbi Tituli alieni fuerunt ab Apostolorum simplicitate & humilitate, ac pene inauditi in Ecclesia Christi nisi post Quartum seculum: neque magis cum Apostolico ævo conciliatur, quod habetur in iis de Diaconissa ac Virginibus. Quis enim Apostolorum præceperit unquam ut (1) Diaconissa, quæ nullum proprie dictum ordinem in Ecclesia occupavit, in figuram Spiritus Sancti honore afficeretur, vel ut (2) Virgines ad instar *Thuribuli* ac *Thumiamitis* haberentur? Eodem etiam modo de iis dicitur in his Διατάξεις, acsi de profitenda Virginitate aliquid (3) statuissent Apostoli;

λαμβάνετω, ἢ ἐκείνῳ ———· ὁ μὲν γὰρ στραπωπικὰ μόνα διεῖπε, πόλεμον, καὶ εἰρήνῳ ἀναδεδεγμένῳ εἰς φυλακὴν σωμάτων· ὁ δὲ τὴν εἰς Θεὸν ἱερωσύνην, σῶμα καὶ ψυχὴν κινδύνων παραιτούμενῳ· ὅσῳ τούτων ψυχὴ σώματος κρείττων, τοσούτῳ ἱερωσύνη βασιλείας. ——— διὸ Ἐπίσκοπον εἶργειν ὀφείλετε ὡς πατέρα, φοβεῖσθαι ὡς βασιλέα, τιμᾶν ὡς Κύριον. cap. 34.

Οὐκοῦν καὶ οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι μετὰ Θεὸν τὸ παντοκράτωρα, καὶ τὸν ἡγαπημένον αὐτοῦ υἱὸν δύναται ὑπάρχειν τῆς Ἐκκλησίας. lib. 8. cap. 44. At nemo Apostolorum vel de seipso vel de clero Christiano eo modo locutus est.

1 Ἡ δὲ Διακονία εἰς τύπον τοῦ ἁγίου πνεύματος τιμησθῶ ὑμῖν, μηδὲν ἄνθρωπος τοῦ Διακόνου πράττουσα, ἢ φθιγγομήνη, ὡς ἐδὲ ὁ Παράκλητος ἀφ' ἑαυτοῦ πηλαλεῖ ἢ ποιεῖ, ἀλλὰ διδάσκων τὸν Χριστὸν ὡς ἐν μένῃ τὸ ἐκείνου θέλημα· καὶ ὡς ὅτε εἰς Χριστὸν πιστεύσας ἄνευ τῆς τοῦ πνεύματος διδασκαλίας, οὕτως ἄνευ τῆς Διακόνου μηδὲν ἑαυτῷ γινῇ τῇ Διακονίᾳ ἢ τῇ Ἐπισκόπῳ. lib. 2. cap. 26. Hæc sane indigna sunt Apostolis, imo gravi quocunque & prudenti viro: inepta enim sunt & male conficta.

2 Αἱ τε παρθένοι εἰς τύπον τῆς θυματηρίας τιμησώσονται, καὶ τῆς θυμαίας. Ibidem.

3 Περὶ δὲ παρθενίας ἐντολὴν ὅτε ἐλάβομεν, τῇ δὲ τῶν βελομένων ἐξουσίᾳ τοῦτο ἐπιτρέπομεν, ὡς εὐχὴν, ἐκείνο μὲν αὐτοῖς παραινούντες μὴ ἀσχείρως τι ἐπαγγεῖλαι. ——— δεῖ ——— τὴν ἐπαγγελίαν ἀξία τῆς ἐπαγγελίας ἔργα διαπρασομένῳ δεικνύειν τὸ ἐπάγγελμα αὐτῆς, ὅτι εἰς ἀληθὲς, καὶ ἀπὸ ὁλῆς εὐσεβείας, & κατὰ ἀκριβοῆς γάμου γινόμενον. lib. 4. cap. ultim.

(1) *Jacobus*

CXXVIII P R Æ F A T I O.

(1) *Jacobus* enim Filius *Alphæi* Constitutionem edit hac de re. Virginitatem laudasse *Sanctum Paulum* ac *Clementem* non diffitemur; aliquid vero de professis Virginibus, aut de professione habenda statuuisse minime constat; quum hæc posterioribus seculis tota debentur. Præcipitur in Constitutionibus contra Apostolicæ ac Primævæ & universæ fere Ecclesiæ Praxin, ut Diaconissa non secus ac Diaconus, Sacerdos, vel Episcopus (2) manuum impositione constituatur. Neque in his solis à Constitutionibus peccatum fuit, quæ nihil fere de Disciplina Ecclesiæ præcipiunt, quin ineptum sit aut prorsus alienum ab ævo Apostolorum; nihil fere de Constitutionibus aut Consuetudinibus Ecclesiasticis tradunt, quin cuivis, qui vel minimum circa Antiquitatem versatus fuit, facile constet, illud viventibus adhuc Apostolis apud Ecclesiam nondum receptum fuisse. Plures enim Constitutiones, quæ ibi legimus, inauditæ fuerunt nisi post unum vel alterum aut tria à denatis Apostolis secula. Quum autem brevitati studeamus, neque ea omnia, quæ dici possunt, dicamus, sufficiat ex innumeris aliis, quibus ubique scatent Constitutiones, pauca quædam præter ea, quæ superius attulimus, ulterius proferre, in quibus violantur Ecclesiæ Apostolicæ Disciplina, Ritus, ac instituta; dum ea Apostolis tribuuntur, quæ nesciit ætas Apostolica, quæque Apostolorum non potuerunt esse, cum sint iis prorsus indigna. Ut omittam innumeros illos ritus alienos ab Apostolis, ac ab ævi Apostolici, tum quoad mores tum quoad Religionem,

1 Ο' αὐτὸς πρὸς παρθένων ἀγ.τάσομαι [Ἰάκωβος ὁ Ἀλφαίου] παρθένοι οὐ χειροτονεῖται. ἐπιταγὴν γὰρ Κυρίου οὕτως ἔχομεν. γνώμης γὰρ ἐστὶ τὸ ἐπαθλόν. κ. τ. λ.

2 Περὶ δὲ Διακονίας Βερθολομαῖος ἀγ.τάσομαι ὡς Ἐπίσκοποι, ἐπιθήσεις αὐτῇ τὰς χεῖρας παρεστῶτος τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ τῶν Διακόνων, καὶ τῶν Διακονιστῶν καὶ ἑρεῖς lib. 8. cap. 19.

simpli-

P R Æ F A T I O. CXXIX

simplicitate abhorrentes, quos in utroque Sacramento Constitutiones nos docent ipsos Apostolos instituisse; quum qui probe novit Primævæ Ecclesiæ conditionem, satis sciat plerosque eorum pedetentim induxisse posteriora secula. In his igitur Constitutionibus ea de (1) Chrismate & unguento, sive *μύρον*, in Baptismo adhibendis dicuntur; quæ nullo modo conveniunt seculo Apostolico; quum illi Ritus nisi post denatos Beatos Apostolos non fuerint recepti apud Ecclesiam Christi. Licet hos Ritus minime improbeamus, eos tamen ab Apostolis constitutos esse constanter negamus: vestigium enim horum aliquod vel in sacris literis, vel in scriptis vere Apostolicis non usquam deprehendimus: ideoque inter eos Ritus hos annumeramus, qui cum necessarii non sint neque aliquid de iis præscriptum fuerit, penes Ecclesiæ Præpositos est de iis discernere. Male autem in Constitutionibus de Chrismate instituitur, quod, cum tantum ei tribuitur, *ἵνα τὸ μὲν χρίσμα μετοχή ᾗ τοῦ ἁγίου πνεύματος*, antecedit Baptismum, sive immersionem; quæ quidem ab iis statuitur non esse nisi Symbolum mortis Christi, *τὸ δὲ ὕδωρ σύμβολον τοῦ θανάτου*, & *μύρον* sive unguentum dicitur *σφραγὶς τῶν σωθηκῶν*: quam aliena hæc sint, non inquam, ab Apostolis sed à quovis Christiano; ut Spiritus Sanctus antecedit Baptismum, & plus conferant *τὸ χρίσμα & τὸ μύρον*, quæ non sunt nisi Ritus adscititii, quam *τὸ ὕδωρ*

1 Περὶ δὲ τοῦ βαπτίσματος, ὃ Ἐπίσκοπε, ἢ Πρεσβύτερε, ἤδη μὲν καὶ πρῶτον διατάξαμεθα· καὶ νῦν δὲ φάμεν, ὅτι οὕτω βαπτίσσεις, ὡς ὁ Κύριος διατάξατο ἡμῖν λέγων· Πορευθέντες μαθητεύσατε —· χρίσεις δὲ πρῶτον ἐλαίῳ ἁγίῳ· ἔπειτα βαπτίσσεις ὕδατι· καὶ τελευταῖον σφραγίσεις μύρῳ· ἵνα τὸ μὲν χρίσμα μετοχή ᾗ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ δὲ ὕδωρ σύμβολον τοῦ θανάτου, τὸ δὲ μύρον σφραγὶς τῶν σωθηκῶν. Constitut. lib. 7. cap. 22.

signum five Symbolum à Christo institutum, nemo est qui non facile videt. De (1) pœnitentia etiam & (2) Baptismo Hæreticorum ita in Constitutionibus decretum fuit, ut nemo fere sit, qui non videat hæc *Cyprianico* quam *Apostolico* ævo multo aptius convenire; dum pœnitentiæ locum nemini negandum esse affirmatur contra eos, qui neque pœnitentiam neque jus communionis ab Ecclesia concedenda esse existimant iis, qui in graviora peccata post Baptismum lapsi fuerunt: hæc enim propria fuerunt *Novatiano* vel *Montano*, quorum hic *Tertulliano*, ille *Sancto Cypriano* contemporaneus fuit; de Hæretico Baptismo pene in ipsa *Cypriani* verba consentiunt hi *Pseudo-Apostoli*: Οὐ γάρ εἰσιν ἐκεῖνοι ἱερεῖς. — οὔτε μὲν οἱ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτῶν μεμύηται, ἀλλὰ μεμολυσμένοι ὑπάρχουσιν, οὐκ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνοντες, ἀλλὰ δεσμὸν ἀσεβείας. Adeo ut nemini non constet hæc post *Cyprianum* aut saltem *Agrippinum* scripta fuisse, ex quo tempore ab utraque parte Occidentalibus viz. & Africanis de hac quæstione acriter disputatum fuit. In his etiam legimus præceptum fuisse ab Apostolis, ut observarent omnes Fideles (3) *Natalitia Christi* & E-

1 Ἐὰν δὲ τὸν μετανοοῦντα μὴ πρὸς δέξιν, ἐπιθέλοις αὐτὸν ἐκδοῦν παρέχεις. — Δέξαι οὖν τὸν μετανοοῦντα, μὴ δισέζων ὅλως μηδὲ παρεμποδιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀνηλεῶς λεγόντων, μὴ δεῖν τοῖς τοῖς συμμολύνεσθαι, μήτε λόγῳ κηρύττειν. lib. 2. cap. 16.

2 Ὁμοίως καὶ βαπτίσματα ἐν ἀρκείῳ μόνῳ τῷ εἰς τὸν ὃ Κυρίου θάνατον δεδομένῳ, οὐ τῷ παρὰ τὸ δύσωνύμων αἰρετικῶν. — οἱ δὲ παρὰ ἀσεβῶν δέχόμενοι μολυσμα κηρύττει τῆς γνώμης αὐτῶν γνήσιον. οὐ γάρ εἰσιν ἐκεῖνοι ἱερεῖς. — Οὔτε μὲν οἱ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτῶν μεμύηται ἀλλὰ μεμολυσμένοι ὑπάρχουσιν, οὐκ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνοντες, ἀλλὰ δεσμὸν ἀσεβείας. lib. 6. cap. 15.

3 Τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν φυλάσσειτε ἀδελφοί, ὡς πρῶτον γε τὴν γέννησιν, ἢ ὑμῶν ἐπιτελείῃ εἰς πέμπτῃ τῷ ἑννάτῃ μηνός. Μεθ' ἣν ἡ Ἐπιφάνεια ὑμῶν ἔστω πμιαυτή, καθ' ἣν ὁ Κύριος ἀνάδειξεν ὑμῶν τῆς οἰκίας θεότης ἐπιήσει. lib. 5. cap. 13.

piphaniam,

piphaniam, tanquam præcipua Christianæ Institutionis festa. Nemo vero est, qui aliquid de Ecclesia Primæva audivit, qui non satis novit hæc festa non observata fuisse nisi quarto seculo. In iisdem Διατάξεσιν præter Episcopos, Presbyteros & Diaconos, quos solos novit Sanctus Ignatius, recensentur, (1) alii ordines sacri & Ecclesiastici, Ἀναγνώσται, Ὡδοὶ, Πυλωροὶ, necnon Diaconissæ, Hypo-Diaconi, Viduæ ac Virgines. Et in aliolocho præcipitur ab Apostolis (2) Bartholomæo, (3) Thoma & (4) Matthæo, ut manuum impositione Episcopi constituent Diaconissas, Hypo-Diaconos & Lectores. Et ut uno verbo hæc absolvam, (5) ea de Ædium sacrarum structura & sacris peragendis in Constitutionibus præcipiuntur, quæ nulli fere seculo nisi

Τὴν τῷ Χριστιανῶν ἑορτῇ δὲ ὁρίσασθαι, ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῇ γινώσκοντες τὸν Θεὸν λόγον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ Μαρίας. — Τὴν τῶν Ἐπιφανίων ἡμέραν ἀργίτωσαν, ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀνάδειξιν γινώσκοντες τῆς τῷ Χριστῷ θεότητος, μαρτυρήσαντες αὐτῷ ὅτι Πατὴρ ἐν τῷ βασιλείῳ ματι, καὶ ὅτι Παρακλήτης ἐν εἰδὲι ὡς ἐστὶν ὑποδείξαι τοῖς παρεσῶσι τὸν μαρτυρήσαντα. lib. 8. cap. 33.

1 Οἱ δὲ ἱερεῖς ὑμῶν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ λευῖται ὑμῶν οἱ νῦν διάκονοι, καὶ οἱ ἀναγνώσκοντες ὑμῶν, καὶ οἱ ὥδοι, καὶ οἱ πυλωροὶ, αἱ δὲ διάκονοι ὑμῶν, ὅτι αἱ χῆραι, καὶ αἱ παρθένοι, καὶ οἱ ὀρφανοὶ ὑμῶν. Ὁ δὲ τέτων πάντων ἀνώτερος ὁ Ἀρχιερεὺς ἐστὶ. lib. 2. cap. 16.

2 Περὶ δὲ Διακονίας Βαρθολομαῖος διατάσσει· ὡς Ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις αὐτῇ τὰς χεῖρας κ. τ. λ. lib. 8. cap. 19.

3 Περὶ δὲ ὑποδιακόνων ἐγὼ Θωμᾶς διατάσσει· ὑμῶν τοῖς Ἐπισκόποις· ὑποδιάκονον χειροτονῶν, ὡς Ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτῷ τὰς χεῖρας, καὶ ἑρεῖς κ. τ. λ. cap. 22.

4 Περὶ δὲ Ἀναγνώστων ἐγὼ Ματθαῖος, ὁ καὶ Λευὶς, ὁ ποτὲ τελάνης. Ἀναγνώσῃν ὡς ἐστὶν ἐπιθήσεις αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ ἐπευξάμενος πρὸς τὸν Θεὸν λέγε· κ. τ. λ. cap. 23.

5 Πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἐστὶν ἐπιμήκης καὶ ἀνατολὰς τετραμμένον, ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ πασοφῶρια πρὸς ἀνατολήν, — κείσθω δὲ μέσος ὁ ὅτι Ἐπισκόπου Θρόνος. Παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ κείσθω τὸ πρεσβυτέριον, καὶ οἱ διάκονοι ὡς ἐστὶν εὐσταθεῖς τῆς πλείονος ἐσθῆτος κ. τ. λ. σηκῶσαν δὲ οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δὲ Διάκονοι εἰς τὰς γυναικῶν. lib. 2. c. 57.

post *Constantinum* conveniunt. Et nequis miretur, quid sibi velit ὁ Διαταγεὺς, in iisdem legimus: Οὐ μόνον δὲ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον δι' ἡμῶν ἐπιδείκνυσθαι βούλεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν Ῥωμαίων θύδωκῃσιν αὐτὸν φαίνεσθαι καὶ λάμπειν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ πεινῶντες ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ πολυθείας ἀπέστησαν καὶ ἀδικίας· καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀποδέχονται καὶ Φαύλους κολάζουσιν. Ἰουδαίους δὲ ὑποφύους ἔχουσι, καὶ τοῖς ἰδίοις δικαίωμασι ὅκ' ἐὰσι κεχρημένοι. Hæc sane neque cuiusquam Apostolorum neque Clementis esse potuerunt.

Tertio ut scriptum aliquod, quod Apostoli vel Apostolici alicujus viri nomen præ se fert, habeatur Authenticum, oportet ut nihil in eo sit alienum vel à Doctrina, vel à Fide Apostolici viri, vel à conditione Ecclesiæ temporibus Apostolicis: modo enim ex Doctrinæ in illo habeantur, quæ sunt alienæ ab Apostolico seculo, aut ex Hæreses condemnentur, quæ nondum exortæ fuerunt; actum est de Authentia & fide illius scripti, quantumvis speciosum titulum præ se ferat.

Quum una sit Fides, & una sit illa Doctrina, quam Apostoli docuerunt, non secus ac una est Ecclesia, unus Spiritus, unus Baptismus & una vocationis nostræ spes, unum quum simus corpus iisdem legibus adscripti, & eidem Πολιτείᾳ ac Regimini subjiciamur; eaque sit Fidei & Doctrinæ unitatis ratio, ut si Apostolus vel Angelus de cælo aliud ab eo, quod initio traditum fuit, Evangelium prædicarit, Anathema sit, non potest esse hac, quam & sua Authoritate confirmavit Beatus Apostolus Gentium, certior aliqua vel magis probata regula, ad quam scriptum aliquod exigamus, quod absolutam sibi ac infallibilem Authoritatem Apostolorum nomen præferens vendicat.

Quum

P R Æ F A T I O. CXXXIII

Quum enim Apostoli (1) unam eandemque Fidem & Doctrinam tradiderint, neque alia *Sanctus Petrus*, alia *Sanctus Paulus*, alia *Sanctus Johannes*, sed omnes ac singuli Apostoli de rebus ad Fidem & Doctrinam præcipue spectantibus eadem tum senserint, tum docuerint; unaque sit apud omnes gentes quantumcunque à se invicem (2) diffitas moribusque & institutis discrepantes Fidei & Doctrinæ regula, quam Apostoli tradiderunt, & ab iis eorumque Successoribus continua serie neque interrupta Successione universa Ecclesia eandem semper accepit; si quod scriptum discedat ab hac regula, necesse est, ut neque Apostolorum sit neque alicujus ex viris Apostolicis, qui aliam, quam ea fuerit, quam Ecclesia ab Apostolis accepit, vel Fidei vel Doctrinæ regulam tradere non potuerunt: contrarietate enim sua ab unica veritatis regula satis evincitur illud esse *κίβδηλον* & *νόθον*, quicumque alii ei adsint iique certissimi Characteres scripti Genuini & *ἀκίβδηλος*. Contraria vero iis, quæ nos Beati Apostoli docuerunt, instituisse *Ἀγχαίξων* Authores ex multis locis constare potest: eos enim tanquam (3) Hæreticos condemnant, qui asserunt quod JESUS Chri-

1 Τὸ τοῦ Κήρυγμα παρειληφύια, καὶ ταύτῃ τὴν πίσιν, ὡς παρ-
έφαμην, ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμε-
λῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκῶσα. Καὶ ὁμοίως πιστεύει τοῖς, ὡς μίαν
ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει,
καὶ διδάσκει, καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν τῷ κεκτημένῳ. Sancti Iren.
lib. 1. cap. 10.

2 Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν κόσμον ἀλέκτοι ἀνόμοιοι, ἀλλ' ἡ δύναμις
τῆς παραδόσεως μία ἐστὶν αὐτή. Καὶ ἔτε, αἱ ἐν Γερμανίᾳ ἰδρυμένα Ἐκ-
κλησία ἄλλως πεπιστεύκασιν ἢ ἄλλως παραδίδωσιν ἢ τε ἐν ταῖς Ἰουδαί-
αις, ἢ τε ἐν Κελτοῖς, ἢ τε κατὰ τὰς ἀνατολάς, ἢ τε ἐν Αἰγύπτῳ, ἢ τε ἐν
Λιβύῃ, ἢ τε αἱ κατὰ μίαν τὴν κόσμον ἰδρυμένα. ἀλλ' ὡς περὶ ὁ ἡλίου,
τὸ κῆρυγμα τῆς Θεῆς, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ εἰς καὶ ὁ αὐτός. ἔτω καὶ τὸ
Κήρυγμα τῆς ἀληθείας πανταχῇ φαίνει καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώ-
πους τοὺς βελομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Ibid.

3 Ἐπεὶ δὲ ἐξ αὐτῶν [τ. ε. κίρσιων] αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν
τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ὑποστήλυσιν. Constitut. lib. 6. cap. 26.

stus

CXXXIV P R Æ F A T I O.

stus est 'Ο ἐπὶ πάντων Θεὸς β'λογητὸς εἰς τὰς αἰῶνας. At nemo sane Apostolorum hoc unquam dixerit; quum Sanctus Paulus nos doceat ἐξ ὧν [ex Israelitis nempe] ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς β'λογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Hic equidem inter duas Christi naturas distinguit Apostolus, & in priore parte, quod spectat ad humanam, adfirmat eum ortum esse de semine Israelis, quod ad divinam nos docet, quod JESUS Christus est ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς β'λογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Me sane non fugit, quod conantur quidam hunc Textum aliter interpretari, dum commatis ope alium sensum volunt excudere contra linguæ Græcæ Analogiam, Sacrarum Scripturarum in Doxologiis præstandis perpetuam consuetudinem, consensum Antiquitatis, præter hos *Pseudo-Apostolos* ac *Pseudo-Ignatium*, qui hanc Doctrinam, quam nos docet Sanctus Apostolus, impie Hæreticam esse contendunt, contra Fidem MStorum Codd. & omnium quotquot extant adhuc versionum, Syriacæ, vulgatæ, &c. Nobis enim præter alias suffragantur Versiones optimæ Fidei, Sancti Hieronymi proculdubio veterem Italicam secuta, quæ habet: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnes DEUS benedictus in secula.* Et Syriaca, in ea enim legimus: *אֲתָחַד מִשִּׁחָא בְּכֹס דְּאַתְחַדִּי אֱלֹהֵא עַל כָּל דְּלֵה תְּשִׁבְחָן* i.e. Et ex quibus apparuit Christus in carne, qui est DEUS supra omnes, cui sint Laudes & Benedictiones in seculum seculorum. Nobiscum etiam, cum Filio hæc tribuimus, consentiunt (1) *Irenæus*,

1 Et iterum ad Romanos scribens de Israel, dicit: quorum Patres, & ex quibus Christus secundum Carnem, qui est DEUS super omnes benedictus in secula. Sancti Iren. lib. 3. cap. 16.

(1) *Origenes*,

(1) Origenes, (2) Tertullianus, (3) Novatianus, & (4) Cyprianus, quibus licet adjungere Synodi Antiochenæ PP. qui *Paulum Samosatenum* condemnarunt. Male igitur ab hoc impostore comparatum fuit, quod dum in Catholicam veritatem, plusquam oportuit, invehitur, ipsum Apostolum quasi Hæretice sentientem incautus condemnat, palam omnibus faciens, qui quæ

1 Quem ergo ibi secundum Spiritum filium dixit, hic, procedente Doctrinæ ordine, proficientibus utpote Auditoribus, DEUM, qui est super omnia benedictus, ipsum esse pronunciat. Et miror quomodo quidam legentes quod idem Apostolus in aliis dicit, Unus DEUS pater ex quo omnia, & unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, negent filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc loco Apostoli facient, in quo aperte Christus super omnia Deus esse perscribitur? — Est ergo Christus Deus super omnia. — Qui autem super omnes est, super se neminem habet. Non enim post Patrem ipse, sed de Patre. Orig. in locum.

2 Solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus, Ex quibus Christus, qui est, inquit, Deus super omnia benedictus in ævum omne. Tertull. contra Praxeam cap. 13. Nonne, inquit, vidi Jesum? Christum autem & ipse Deum cognominavit, Quorum Patres, & ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in ævum. cap. 15.

3 Quod si & Apostolus Paulus, quorum, inquit, patres, & ex quibus Christus secundum Carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, in suis literis scribit. Novat. de Trinitate cap. 13.

4 Item Paulus ad Romanos. Optabam ego ipse anathema esse à Christo, pro fratribus cognatisque meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio & claritas, & Testamentum & Legis Constitutio, & famulatus & promissiones; quorum Patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Sancti Cyp. contra Judæos lib. 2. In hunc locum sic adnotavit Episcopus Oxoniensis. Interea agnoscere oportebit vocem Deus in Spirensi, veteri innominato, Remboldi & Erasmi Editionibus abesse: sed in sequentibus habetur, atque etiam in omnibus MSS. quos consului. Quamobrem defectus iste jure merito ab Erasmo librariis imputatur; præsertim cum in Paulino textu vox ista ubique occurrat. Porro יְהוָה ex lingua sanctæ Idiomate, nulla voce addita, Deum ubique significat.

sunt

sunt vera, velint vel audire vel videre, eum esse impium Impostorem, qui sub Apostolorum larva ubique incedit : Apostoli enim non alii alia dicunt, sed quasi uno ore & uno animo eadem tum omnes, tum singuli præcipiunt & docent. Ea etiam de conjugio præcipiuntur in Constitutionibus, quæ multo magis *Montano* vel *Tertulliano* quam Apostolis, qui semper de nuptiis honeste dixerunt, conveniunt ; dum (1) secundas non nisi ægre admittant, condemnent (2) tertias ac quartas. At dum contra tertias nuptias eo modo sævit Impostor, ut secundas vix agnoscat legitimas esse secundum leges à DEO in initio de conjugio præscriptas, sed tantum indultas, si non ob duritiem cordis sicut olim sub vetere lege Polygamia permessa fuit, at saltem ad vitandam impudicitiam, iis, qui scortantur, multo faciliorem se præbuit, dum in Ecclesiam, statuit, ut admittatur (3) ancilla, quæ cum Hero suo, si sit in-

1 Νεώτεροις — μετὰ τὴν τοῦ πρώτου τελευτῶν συγκεχωρήσθαι καὶ ὁ δεύτερος, ἵνα μὴ εἰς κρίμα τοῦ ἀγέδου ἐμπίπτωσι, καὶ παγίδας, πολλὰς καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους καὶ ἐπιζημίας ψυχὰς, αἵτινες χύλασιν ἐρεξιοῦσι. μᾶλλον ἢ ἄνεσιν. Constitut. lib. 3. cap. 2.

2 Καὶ τοῦτο γὰρ εἰδέναι ὀφείλετε, ὅτι μονογαμία μὲν κατὰ νόμον γινόμενη, δικαία, ὡς ἂν κατὰ γνώμην Θεῶ ὑπάρχουσα· διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν, παράνομον. — τριγαμία δὲ, ἀπερίστατος σημεῖον τὸ εἶναι ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν, ἐμφανὲς παρνομία, καὶ ἀσελγεία ἀναμφιβόλως. ὁ γὰρ Θεὸς μίαν γυναῖκα ἐν ἄνδρι δίδωκεν ἐν τῇ δημιουργίᾳ. Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ibidem.

3 Παλλακή πρὸς ἀπίστου δούλην ἐκείνην μόνον χολάζουσα ἐρεσδιχέτω, εἰ δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλους ἀσελγάνει, ἀποδαλλέτω. lib. 8. cap. 32. Præcipitur hoc à *Sancto Paulo*, qui sane in Epistolis suis multum aliter fideles instituit viz. abstinendum esse ab omni scortatione. Neque multum dissimile est, quod immediate sequitur ab eo constitutum : Πρὸς ἑαν ἔχη παλλακὴν, εἰ μὲν δούλῳ, παυσάσθω, καὶ νόμον γαμεῖτω· εἰ δὲ ἐλευθέρῳ, ἐγκαμεῖτω αὐτὴν νόμος· εἰ δὲ μὴ, ἀποδαλλέτω. In iis enim, quæ spectant ad religionem, Apostoli nullum posuerunt discrimen inter servam & liberam ; adeo ut diversus iste eas tractandi modus, cujusvis potius sit, quam *Sancti Apostoli*, qui & ipse alibi agnoscit, quod ἐν τῇ Χριστῷ οὐκ ἐν δούλῳ, εἰ δὲ ἐλευθέρῳ.

fidelis,

P R Æ F A T I O. CXXXVII

fidelis, modo cum eo solo rem habet. Neque eru-
 bescit, qui Apostolorum personas sustinet, hanc Con-
 stitutionem sub *Sancti Pauli* nomine, qui scortatores
 inter eos annumerat, qui ad Regnum cœleste non pe-
 venerint, perfrixtæ quum sit frontis, palam proferre.
 Quis non videt hæc aliena esse ab Apostolis, legitima
 connubia damnare ac stupri illiciti patrociniū agere?
 Neque magis sana sunt ea, quæ (1) de Regibus &
 Sacerdotibus ab his Pseudo - Apostolis instituuntur;
 quod horum improbitas vel Ignorantia omnes eorum
 actus irritos reddit, quum non sint amplius Sacer-
 dotes, neque ministerium aliquod in Ecclesia jure
 exerçant; & quod de illorum Authoritate peni-
 tus actum sit, si fiant impii; adeo ut non amplius
 Reges sed Tyranni habeantur; at aliter nos docuit Sal-
 vator noster, qui agnoscit potestatem *Pilati* judicis in-
 iquissimi de cœlo esse; & quum omnium corda per-
 scrutatus sit, inter suos elegit & ad prædicandum
 Evangelium misit *Judam*, unumque ex Apostolis eum
 esse voluit. Et *Sanctus Paulus* docet, oportere nos
 subjici ταῖς οὐσαῖς ἐξουσίαις, dum imperium admini-
 stravit vel *Claudius* vel *Nero*, omnium fere quotquot
 fuerunt unquam Principes iniqui maxime & scelesti.
 Præter ea vero, quæ tradiderunt hi Pseudo-Apostoli
 contraria iis, quæ Sancti Apostoli instituerunt & do-
 cuerunt, ut Ecclesiæ D E I Canon essent futura Do-
 ctrinæ & Praxeos Christianæ, denunciatio contra eos
 Anathemate, qui aliam Doctrinam Fidemque docuerint,
 aliamve Praxeos regulam induxerint: inquit enim A-
 postolus: *Licet nos aut Angelus de Cœlo evangelizet vobis*

1 Οὐτε δὲ βασιλεὺς δυναστεύς ἐπὶ βασιλεὺς ὑπάρχει, ἀλλὰ τύραν-
 νος. οὐτε Ἐπίσκοπος ἀγνοία ἢ κακῆς ἀγνοίας πεπιεσμένον Ἐπίσκοπός ἐστιν,
 ἀλλὰ ψεύδωνμος, οὐ παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ παρὰ ἀνθρώπων αἰσθηθείς.
 Constit. lib. 8. cap. 2. Et in alio loco de hujusmodi Sacerdotibus
 ὅτι ἱερεῖς οὐκ εἰσιν.

CXXXVIII P R Æ F A T I O.

præterquam quod evangelizavimus vobis; sit Anathema: Epist. ad Gal. cap. i. alia sunt, quæ tradiderunt tanquam ab Apostolis instituta, quæ respiciunt Doctrinas, ac Praxes de quibus in Ecclesia non est quicquam auditum nisi post Apostolorum mortem. Condemnantur etiam ab iis Hæreses, quæ, Apostolis viventibus, in Ecclesiam Christi nondum invectæ fuerunt. Neque dispar est ratio violati temporis quoad Doctrinas in iis, quæ quasi ab Apostolis instituta traduntur, ab Anachronismis iis, quæ præcipue versantur circa Fidem Historicam; & Disciplinam, Ritus & Instituta Ecclesiæ. Prætermisissis igitur hoc in loco iis, quæ prius diximus de Pœnitentia iis concedenda, qui in peccatum post Baptismum lapsi fuerint, eorumque opinione, qui jus Communionis lapsis omnino denegandum putarunt, eo quod dura nimis & iniqua fuit, quasi ab Apostolis condemnata: De repetendo Baptismo ab Hæreticis administrato; quum ii qui illum administrarunt *ἐκ εἰσιν ἱερεῖς*: De condemnandis conjugis sæpius repetitis: hæc enim, quum partim ad Disciplinam, partim ad Doctrinam spectant, de iis prius à nobis tractatum fuit, cum de violata Disciplina agebamus: unum vel alterum exemplum proferemus, ubi ea ab Apostolis præcipiuntur ac instituuntur, quæ Apostoli nunquam docuerunt, quæque aliena ab Apostolico seculo Ecclesia non accepit nisi post denatos Apostolos. Hujusmodi fuerunt præcepta illa de (1) Commemoratione defunctorum, precibusque pro

1 Ἐπιπλείσθω ——— τίται τῶν κεκοιμημένων ——— καὶ ἐνναπα ——— καὶ παρακαλεῖ, κατὰ τὸ παλαιὸν τύπον Μωυσῆν γὰρ ἕτως ὁ λαὸς ἐπύνησε· Καὶ ἐναύσια, ὑπὲρ μνηίας αὐτοῦ. Constitut. lib. 8. cap. 42.

Factas fuisse annuas commemorationes propter Martyres eo die, quo coronam Martyrii adepti fuerunt, ex Ep. Ecclesiæ Smyrn. de Beato Polycarpo, ex Tertulliano etiam & Sancto Cy-
lis

iis habendis, (1) ut consequantur remissionem peccatorum : Commemorationes pro defunctis habitas precesque pro iis D E O oblatas fuisse *Cypriani* tempore, viz. ut beatam Resurrectionem & perfectam felicitatem attingerent, non diffiteor; sed nisi post quartum seculum non inuenta est illa, quæ postea invaluit, consuetudo precandi, ut fideles defuncti peccatorum remissionem consequerentur. Constanter enim docuerunt Sancti Patres Primævi nullam esse remissionem peccatorum, postquam ex hac vita discessum fuerit. Hinc in secunda *Sancti Clementis* Epistola legimus: Ὡς ——— ἐσμέν ἐπὶ γῆς, μετανοήσωμεν. πηλὸς γάρ ἐσμεν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ τεχνίτου· ὃν τρόπον γάρ ὁ κεραμεύς, εἰάν ποιῇ σκεῦος, καὶ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ ἀναγραφῇ ἢ συντελεθῇ, πάλιν αὐτὸ ἀναπλάσσει· εἰάν δὲ παρορθῇ εἰς τὴν κάμινον ὃ πρὸς αὐτὸ βαλεῖν, οὐκέτι βοηθήσει αὐτῷ· οὕτως καὶ ἡμεῖς, ἕως ἐσμέν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ σαρκὶ ἃ ἐπράξαμεν πονηρὰ, μετανοήσωμεν ἐξ ὅλης καρδίας, ἵνα σωθῶμεν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἕως ἐχούμεν καιρὸν μετανοίας. Μετὰ γάρ τὸ ἐξελθεῖν ἡμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, οὐκέτι δυνάμεθα ἐκεῖ ἐξομολογήσασθαι, ἢ μετανοεῖν ἐπὶ. Hujusmodi etiam est, quod ab Apostolis dicitur

priano licet discere. Hæ vero debentur fidelium pietati potius quam instituto Apostolico: licet enim fere ab Apostolicis temporibus invaluerit pia hæc consuetudo; nemo tamen præter hunc *Διαταγία* ab Apostolis institutam fuisse, dixit unquam.

1 Ὑπὲρ ἀναπαυσαντων ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ φιάνθρωπος Θεὸς ——— παρείδῃ αὐτῷ πᾶν αἰμάρτημα ἐκούσιον καὶ ἀκρίστον, καὶ ἰλεως ——— ἡγούμενος κατατάξῃ εἰς χώραν εὐσεβῶν. Constitut. lib. 8. cap. 41.

Et paulo infra: Ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, Ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, ——— Αὐτὸς καὶ νῦν ἐπιθεὶ ἐπὶ τὸν δεῦλόν σου τόνδε, ὃν ἐξελέξω, καὶ παροσελάσθῃ εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώρησον αὐτῷ, εἰ πικρῶν ἢ ἀκρων ἐξήμαρτε. Ibidem.

institutum de solvendis (1) Decimis & Primitiis : hoc enim minime ferebat conditio Ecclesiæ temporibus Apostolicis. Ut solvantur Decimæ, DE Oque offerantur Primitiæ, valde consonum est tum rationi, tum DEI voluntati, qui hanc partem Leviticis Sacerdotibus ipse assignavit; neque hac in re dispar est ratio Ecclesiæ Christianæ, sicut arguit Beatus Apostolus, oportere, ut qui inserviunt altari, ex ea alantur. Nihil autem de hac re præceperunt Apostoli, aut si præceperint, ita præcepisse nescire videtur Sanctus Irenæus, qui de his agens præcepti hujus ne meminit quidem: dicit enim: *Sacerdotes — sunt omnes Domini Apostoli, qui neque agros neque domos hereditant hic; sed semper altari & DEO serviunt. De quibus & Moyses in Deuteronomio in benedictione Levi ait: Qui dicit Patri suo & Matri suæ; non novi te: & fratres suos non agnovit, & filios suos abdicavit: custodivit præcepta tua, & testamentum tuum servavit. Qui autem sunt, qui dereliquerunt Patrem & Matrem & omnibus proximis renuntiaverunt propter verbum DEI & testamentum ejus, nisi Discipuli Domini? De quibus iterum Moyses; Hereditas autem, inquit, non erit eis. Dominus enim ipse Hereditas ipsorum. Et iterum: non erit Sacerdotibus Levitis in tota Tribu Levi pars, neque substantia cum Israel: fructificationes Domini substantiæ eorum; manducabunt eas. Propter hoc & Paulus; non inquiero, inquit, datum, sed inquiero fructum. Discipulis, inquit, Domini Leviticam substantiam habentibus, licebat eis esurientibus, à seminibus accipere escam:*

Ι Ο' αὐτοῖς [ὁ Ματθαῖος] πρὸς ἀρχὴν καὶ δεκάτων ἐπὶ πρεσβύεσσιν, πᾶσαν ἀρχὴν πρεσβυτεύειν τῷ Ἐπισκόπῳ, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τοῖς Διακόνοις εἰς Διάκονον αὐτῶν· πᾶσαν δὲ δεκάτην πρεσβυτέροις εἰς Διάκονον τῶν λοιπῶν Κληρικῶν [viz. Diaconissarum, Hypo-Diaconorum, Lectorum, Cantorum & Ostiariorum] καὶ τῶν παρθένων καὶ τῶν χηρῶν, καὶ τῶν ἐν πείνῃ ἐξεταζομένων. αἱ γὰρ ἀρχαὶ τῶν ἱερέων εἰσὶ, καὶ τῶν αὐτοῖς ἐξυπηρετούμενων Διακόνων.
lib. 8. cap. 30.

Dignus

Dignus est enim operarius esca sua. Iren. lib. 4. Cap. 8.

Quod ad Hæreses quæ non ortæ sunt nisi post Apostolorum mortem, quas tamen in Constitutionibus omnium Apostolorum suffragio condemnatas fuisse legimus; nemo est, qui non facile videt, quæcunque alia Constitutionibus adfuerint Veritatis & Authenticiæ indicia, nullam esse harum Authoritatem; in quibus male violatur temporis ratio iis præscribens Authoritatem ac αὐθεντείαν. Et ut quod verum est dicamus, (1) ea omnia, quæ ibi de Hæreseων Authoribus eorumque opinionibus habentur, multo magis cum *Irenæi* (qui & ipse testatur de Hæreticis eorumque pravis opinionibus, quales fuerunt *Saturninus* & *Basilides*, qui alium DEUM Fabricatorem induxerunt, eos eorumque Dogmata (2) posteriores fuisse Clementis ad Corinthios Epistola, post denatos Apostolos *Petrum Paulum*que, iis scripta) quam cum Apostolorum temporibus conveniunt. (3) Parcius enim, dum plerique Apostolorum adhuc vixerunt Ecclesiam attentarunt Hæresiarchæ; metuebant enim ne horum Authoritate forent oppressa impia sua Dogmata; neque prius nuda ac aperta facie, quam sublati cæteris Apostolis solus

1 Τούτοις δὲ πᾶσιν ἐπίσης σκοπὸς ἦν εἶς καὶ ὁ αὐτὸς, ἀθεότητος, τὸν μὲν παντοκράτορα Θεὸν βλασφημεῖν, ἀγνοῶν δοξάζειν καὶ μὴ εἶναι πατέρα τοῦ Χριστοῦ μηδὲ τοῦ Κόσμου δημιουργόν, ἀλλ' ἄλεκτον, ἀρρήτον, ἀκατανόμαστον, αὐτοχρόνον. *Constit. lib. 6. cap. 10. Confer Iren. cap. 24. de Basilide & Saturnino.*

2 Cum sit vetustior Epistola his, qui nunc falso docent & alterum Deum super Demiurgum, & Factorem horum omnium, quæ sunt, commentantur *Iren. lib. 3. cap. 3.*

3 Καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν δίκαιον, — Συμεῶν ὁ τοῦ Κλωπᾶ καλῶνται Ἐπίσκοπος. — Διὰ τοῦτο ἐκάλουν τὴν Ἐκκλησίαν παρθένον· οὐπω γὰρ ἐφθάρτο ἀκαγαῖς ματαίαις. ἄρχεται δὲ ὁ Θεοῦ δις — ὑποφθεῖρειν. — ὅθεν ἀπὸ πύτων — Βασιλειδανοὶ καὶ Σατορνιλιανοί, *Euseb. Eccles. Histor. lib. 4. cap. 22.*

restaret

restaret *Sanctus Johannes*, nec nisi paulo ante illius mortem proruperunt. Quorum in numero fuerunt (1) *Cerinthus & Ebion*, quibus in Constitutionibus adjunguntur *Saturninus, Basilides & Marcus*, quos omnes ab Apostolis condemnatos legimus non ortos nisi quinquaginta alios, fere centum annis alios à morte Beatorum Apostolorum; hæc autem plane ἀσύστατα esse facile constat. Nobiscum sane consentit acerrimus Constitutionum Authenticiæ defensor, hoc esse unum ex præcipuis αὐθεντείας ac veritatis indiciiis, si in scripto aliquo eo modo omnia comparata fuerint, ut nullius Hereseos mentio fiat, nisi quam eo tempore ortam fuisse constat. Quod si tantum tribuatur non violato tempori, modo adsint alia veritatis indicia, viz. interni Characteres & Testimonia externa; ut multum conferat ad adstruendam scripti alicujus Authentiam, oportet ut in his rebus violatum tempus sufficiat ad fidem ejus & Authoritatem penitus convellendam. *Simonem* in ipsis initiis Evangelii prorupisse, ac Nicolaitas pestifera sua dogmata sparsisse ante scriptam Apocalypsin discimus ex Actis Apostolorum, & ipsa Apocalypsi; De *Cerintho* vero & *Ebione* silent prorsus sacræ literæ; licet Ecclesiæ Traditio nos doceat ad repellendos horum errores modo ortos *Sanctum Johannem* post reditum ejus ab Insula Patmo postremum omnium Evangelium suum Θεοφορηθέντα com-

1 Καὶ οἱ ἐφ' ἡμῶν νῦν φανέντες Ἑβραῖοι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι βεβλόμενοι, ἐξ ἡδονῆς ἀνδρὸς καὶ συμπλοκῆς Ἰωσήφ καὶ Μαρίας αὐτὸν γυνῶντες. lib. 6. cap. 6.

Ἦνίκα δὲ ἐξήλθομεν ἐν τοῖς ἔθνεσι κηρύσσειν τὸν λόγον τῆς ζωῆς, τότε ἐνῆργησεν ὁ Διάβολος εἰς τὸν λαὸν ἀποστείλας ὅπισω ἡμῶν ψευδοπροφῆτας εἰς βεβήλωσιν τοῦ λόγου καὶ πωρεῖσθαι Κλεόδοτον πῖνα, καὶ παρέξενξεν τῷ Σίμωνι. — Εἰ καὶ ἑτέροι ἐτέρων κατήρξαν ἐκτόπων δόγματων, Κήρινθος καὶ Μάρκος — καὶ Βασιλείδης καὶ Σατορνῖνος κ. τ. λ. cap. 8.

posuisse.

posuisse. Novi sane *Sanctum Epiphaniū* summam Antiquitatem *Cerintho* dare, dum vult fuisse eum qui cum *Sancto Petro* contendebat de baptizando *Cornelio*; eumque fuisse authorem dissensionis Antiochenæ de Circumcisione & aliis Mosaicis ritibus, de quibus decreverunt Sancti Apostoli in Synodo Hierosolymis habita An. 49. Act. cap. 15. fuisse autem Cerinthianos, qui cum *Sancto Paulo* contendebant. Cui videntur assentiri *Hieronymus* & *Theodorus*. At *Irenæus*, qui multo propius ad Apostolicum ævum accedebat, & quo non alius in omnium Hæresewn ac Hæresiarcharum originem inquisivit diligentius, multo recentior rem ei originem adscribit: inquit enim. *Hanc Fidem annuncians Johannes* ————— *volens* ————— *auferre eum, qui à Cerintho infeminatus erat hominibus, errorem, & multo prius ab his qui dicuntur Nicolaitæ.* Iren. lib. 3. cap. 11. Imo *Epiphanius* à seipso diffidet, dum alio in loco innuit *Cerinthum* posteriorem fuisse *Carpocrate*, qui non ante *Adriani* imperium prodiit: Hoc autem non magis cum veritate, quam quod prius dixit, stare potest; si verum sit, quod ab *Irenæo* dicitur de *Sancto Johanne*, (1) quod exiliebat è balneo audiens *Cerinthum* in eo fuisse; & quod ab eo habetur de Beato Apostolo, quod Evangelium scripsit *volens* ————— *auferre eum, qui à Cerintho infeminatus erat* —————, errorem. *Cerinthus* igitur prodiisse videtur circiter *Domitiani* imperium. Quo tempore & *Ebion* prodiit; quem post capta Hierosolyma Hæresin suam propagasse testatur *Epiphanius*. Utrumque tum *Saturninum* tum *Basilidem* errores suos propagasse *Adriani* imperio, Ecclesiis per universum orbem Stellarum instar fulgen-

1 Καὶ εἶπεν οἱ ἀκηχρότεροι αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ————— ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι, καὶ ἰδὼν ἔσω Κήρινθον, ἐξῆλθεν τοῦ Βαλανείου μὴ λουόμενος, ἀλλ' ἐπειπὼν· Φύγωμεν μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ, ἐνθὺν ὄντες τοῦ Κηρίνου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ. Ibidem.

tibus, Fideque ubique propagata testatur (1) *Eusebius*. Non diffiteor *Sanctum* (2) *Hieronymum*, eum coævum esse Apostolis, affirmare; at *Clemens* Alexandrinus, qui proxime ad *Basilidis* ætatem ipse accedebat, docet nos, eum subinde jactitare se accepisse suam Doctrinam à *Sancto Matthia* & Gloriarì se Præceptorem habuisse (3) *Glauciam*, qui ferebatur esse Interpretes *Sancti Petri*; *Sanctus* (4) *Irenæus* tum *Saturninum* tum *Basilidem* fuisse *Menandri* Discipulos affirmat. *Marcus* vero est his recentior, de quo eo modo loquitur *Sanctus Irenæus*, (5) ac si eo tempore vixisset adhuc.

Quarto ut aliquod scriptum, quod Apostoli vel viri Apostolici nomen præfert, habeatur Authenticum & Genuinum; oportet ut non alienum sit à stylo

1 Ἡδὴ δὲ λαμβανέτων δίκην φασήρων τῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἀποσιλοῦσιν ἐκκλησιῶν, ἀκμαζέσης τε εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος ἀνθρώπων γένος τῆς πίστεως. ἀπὸ τοῦ Μενάνδρου ἀμφιστομῶν ὡς καὶ δικέφαλῳ ὀφιδὸς τις ἐκτελεστοῦσα δύναμις, διὲν Αἰρέσεων ἀφ' ὧν ἀρχηγὸς κατεστήσατο Σαθρνῖνον τε Ἀποχέα τὸ γένος, καὶ Βασιλείδῳ Ἀλεξανδρέα. Euseb. Eccl. Hist. lib. 4. cap. 7. Imperante, scilicet, *Adriano*.

2 Sed quid de posterioribus adhuc loquor? Apostolis adhuc in seculo superstitis; apud *Judeam*, Christi sanguine recenti, phantasma Domini corpus asserebatur. Tunc *Simon Magnus* & *Menander* Discipulus ejus, DEI se asseruere virtutes, tum *Basilides* summum DEUM *Abraxas* cum trecentis sexaginta quinque *Æonibus* commentatus est. *Hieronymus* contra *Luciferianos*.

3 Περὶ δὲ τοὺς Ἀδριανῶς Βασιλέως χρόνος οἱ τὰς αἰρέσεις ἐπινοήσαντες γέγονασι, καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ πρεσβυτέρου διέπνεον ἡλικίας, κατὰ πρὸς τὸ Βασιλείδης, καὶ Γλαυκίαν ἐπιγράφηται διδάσκαλον, ὡς αὐχοῦσιν αὐτοὶ, τὸν Πέτρου Ἑρμηνέα. Clem. Alex. Strom. 7. pag. 898.

4 Ex iis *Saturninus*, & *Basilides* occasionem accipientes, distantes Doctrinas ostenderunt. *Saturninus* quidem similiter ut *Menander* unum Patrem incognitum omnibus ostendit. *Basilides* autem ut altius aliquid invenisse videatur, in immensum extendit sententiam Doctrinae suae &c. *Iren.* lib. 1. cap. 24.

5 Vid. lib. 1. cap. 20.

& scribendi more eo seculo usitatis; neque aliquid in se habeat iis prorsus indignum, quibus hæc tribuuntur: licet enim ex stylo & scribendi more non necessario sequitur hunc vel illum esse Authorem alicujus scripti, eo quod stylum ejus refert: ex dissimili tamen stylo & more scribendi prorsus diverso, præsertim si illuc accedat, quod quædam ipso indigna in illo scripto habentur, certo concluditur scriptum aliquod neque Apostoli esse neque viri alicujus Apostolici.

Quum prius diximus de violata temporis ratione contra veritatem & Historicam fidem, & probavimus plura Apostolicis Constitutionibus inesse, quæ sunt aliena à temporibus Apostolorum; De Disciplina, Consuetudinibus ac Constitutionibus Ecclesiæ alienis ab Apostolico seculo; de his enim plura in iis occurrunt, quæ tota debentur posteris seculis; ac de ipsa materia, quod eæ Doctrinæ in iis habentur, quæ sunt alienæ ab Apostolis, eæque Hæreses condemnantur, quæ non exortæ fuerunt ante mortem ipsorum; exigat jam à nobis instituti nostri ratio, ut in examen ducamus stylum & scribendi morem, qui in Constitutionibus occurrunt. Ut autem de his melius certiusque judicium feramus, oportet ut recurramus ad Apostolorum ævum & illorum scripta indubitata, & ut voces, sententias & earum σύνταξις expendamus. In his Διατάξεσι plures voces nobis subinde occurrunt, quibus nulquam fuerunt usi Sancti Apostoli in scriptis suis Authenticis & vere Genuinis; quæque minime in usu fuerunt nisi post Apostolicum seculum; ex quibus sunt μύησις, μυνθεῖς & μεμνημένος pro baptismo & baptizato & ἀμύητος pro eo qui non baptizatus fuit, κατηχούμενος & ἀκροώμενος, pro Catechumeno & audiente, qui omnes ab Apostolis dicebantur μαθηταί, πρεσβύτεροι, ἄγιοι, βαπτισθέντες, ἀδελφοί. In iis etiam

Episcopatus dicitur *δεξιτερὰ πικρὴ ἀξία*; Elementa panis vinique in sacra Eucharistia *ἀντίτυπα μυστήρια* & *ἀντίτυπον τοῦ βασιλείου σώματος*. Nemo autem est, qui vel minimum versatus fuit apud Sacras Scripturas & scripta Patrum, qui non satis novit usum harum vocum posteriorem esse ævo Apostolico. Ecclesiasticos scriptores usos fuisse his vocibus non est diffitendum; apud neminem tamen nisi diu post Apostolorum & Apostolicorum mortem harum aliquam unquam legimus: abhorrent enim à more & simplicitate tum Apostolorum tum Ecclesiæ nascentis, & eam jam confirmatam satis loquuntur. Quod autem ad sententias earumque *σύνταξιν* spectat, si Constitutiones cum Sacris Scripturis indubitatis Apostolorum scriptis conferamus, ipsæ contrarietate sua satis evincant, eas non esse, quod videri volunt, scripta vere Apostolica: stylus enim & scribendi mos in Sacris Scripturis rudis est & simplex, non pulchre & ornate compositus, non Rhetorica arte elaboratus ac perpolitus, non humana Eloquentia sed Divina insignitus; non enim ad aurium illecebras sed ad animæ salutem comparata est in SS. oratio: in quibus tamen ea vis & *ἐνέργεια* vere Divina ubique effulget, ut nihil sit in iis quod non sit Apostolis Christoque & DEO dignum. At longe alia est Constitutionum ratio, quarum Author, depositis fere ubique simplicitate ac rudi dicendi more Apostolorum, affectare videtur humanam eloquentiam, more Rhetorico omnia dicere, sententias ac orationis seriem Græcorum more perpolire, (1) & elegantias sectari: hinc est, quod nusquam in

I Καὶ σὺ—ὡς συμπαθὴς ἰατρὸς τοὺς ἡμαρτηκότας θεράπειε, χρώμεντο σωτηρίοις πρὸς βοήθειαν ἀγωγαῖς, μὴ μόνον τέμνων, ἢ καίαν, ἢ ξηρία παροσφέρων· ἀλλὰ καὶ ἐπιδύσμων καὶ μετῶν, καὶ ἐνίοις γλυκίαι φάρμακα ἐπουλώπικα; καὶ καθ' ὅσον λόγῳ παρακληθήσῃς. εἰ δὲ

P R Æ F A T I O. CXLVH

iis invenimus aliquos Hebraismos, qui fere ubique occurrunt in scriptis vere Apostolicis: Apostoli enim, quum fuerint Natione Judæi, dum Græce loquuntur, ubique referunt suæ linguæ idiomata; at in Constitutionibus tota dicendi methodus Græca est, nusquam vel Apostolorum vel Hebrææ Linguæ nudam simplicitatem ac Majestatem exhibens; tantumque abest, quin insit iis vis illa ac *ἐνέργεια* Divina, quæ inest Sacris Scripturis; unde nihil in iis dicitur, quod non est dignum DEO revelante, adeo ut Spiritum Sanctum, non homines, ubique in iis loquentem sentiamus; ut è contra non alia sit vis ac *ἐνέργεια*, nisi quæ petita fuit ex Rhetoribus, quæque vel *Basilio* vel *Chrysostomo* aptius quam Apostolis, qui non instituti fuerunt in Scholis Græcorum, convenirent; aliaque iis insint, quæ sunt indigna non tantum Apostolis ac Spiritu Sancto, sed quovis Christiano, cum sint ridicula & ab ipsa ratione absona; hujusmodi sunt Constitutio illa, quæ *Sancti Jacobi* esse dicitur de

κρίλον ἢ τὸ τραῦμα, θρέψον αὐτὸ ἡδεὶ ἐμπαλάσῃ, ἵνα γεμίσθῃ ἴσον τῷ ἀρτίῳ ἀποτελειοθῇ· εἰάν δὲ ρυπανθῇ τότε χάταρον ξηρίῳ, τούτῃσι λόγῳ ἐπιτιμητικῷ· εἰάν δὲ ὑπερογκὸν γένηται, δριμυεὶ ἡθλῆϊ ἐξομάλισόν αὐτὸ, ἀπειλῇ κρίσεως· καὶ νομὴ γένηται καυτηρίασθαι αὐτὸ καὶ πλὴν σηπεδῶνα ἐκκοψόν, σιδώσας νηστείας· εἰάν δὲ ταῦτα ποιήσης, καὶ γνῶς, ὅτι ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθήναι, οὔτε ἔλαγον, οὔτε καταδέσμευς, ἀλλ' ἐπεκτείνεται ἡ νομὴ καὶ περιλαμβάνει πάντα ἰάσιν, ὥς ἡ γάγγραινα πᾶν μέλ^{ος} σήπτουσα· τότε μετὰ πολλῆς σκέψεως καὶ συμβουλίας καὶ ἐτέρων ἰατρῶν ἐμπίερων, ἀπόκοψον τὸ ἀφασαπὲν μέλ^{ος}, ἵνα μὴ τὸ πᾶν ἀφθαρῇ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας· μὴ ῥαδίως οὖν ἴσθι πρόχειρος εἰς τὸ ἀποκόπειν, μηδὲ ταχέως ἐπὶ τὸν μυριόδοντα πείονα ὄρμα· ἀλλὰ πρῶτα χρῶ σμίλην, καὶ ἀποσέμαζα ἀφαιρῶν, ὅπως τὸ ἐντὸς ἐγκείμενον αἶπον τὸ τὸν πόνον ποιεῖν ἐκχερῇ, ἀναλγὰς τὸ σῶμα τηρήσῃ. Constitut. lib. 2. cap. 41.

Ὁ πανταχοῦ ὢν, καὶ τοῖς πᾶσι παρὼν, καὶ ἐν οὐδενὶ ὡς ἐνόντι ὑπάρχων, ὁ τόποις μὴ περιζαφόμην^{ος}, ὁ αἰῶσι μὴ περατούμην^{ος}, ὁ λόγοις μὴ παραγόμεν^{ος}, ὁ γένεσι μὴ ὑποκείμεν^{ος}, ὁ φυλακῇς μὴ δεόμεν^{ος}, ὁ φθορᾷ ἀνώπερ^{ος}, ὁ τραπῇς ἀνεπίδεκ^{τος}, ὁ φύσει ἀναλλοιώτ^{ος}. Constitut. lib. 8.

CXLVIII P R Æ F A T I O.

(1) flabellis ex tenuibus membranis aut pennis payonis aut linteis, quibus Diaconi duo ex utraque parte consecrato poculo adstantes muscas abigunt, ne forte incidant in calices; alia Constitutio de non accipiendis (2) Eleemosynis ab impio viro, quia fame perire potius oportet, quam ab eo aliquid accipere; De vidua, (3) quod oportet eam domi assidere, quia ipsa est DEI altare. Hæc autem ulterius persequi nolo, ne tum mea opera tum lectoris patientia, dum diutius hujusmodi nugis immorer, abuti videar: nemo enim his aliquid tribuendum esse putarit, nisi qui plus præjudiciis suis quam aut rationi aut Religioni indulget, omniaque, quæ præconceptæ suæ opinioni favent, tanquam sacræ DEI oracula amplectitur & amplexa obstinato defendit; præsertim quum in iis ea habeantur, quæ ita pugnant cum sacris literis sanctissimis DEI oraculis, ut non possint aliquo modo cum iis conciliari. Si vero hoc unum esset Argumentum contra earum Authentiam ac Authoritatem, sufficeret ad refellenda ea omnia, quæ potuerunt dici ad eas confirmandas; etiamsi iis adfuissent, quæcunque alia scripto alicui adfuerunt unquam eaque certissima indicia veri ac genuini scripti. Quum enim *Omnis Scriptura sit divinitus inspirata*; neque aut Prophetæ aut Apostoli aliquid scripserint, nisi

1 Δύο δὲ Διάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμῶν λεπτῶν ῥιπίδιον, ἢ πτερῶν παῶν, ἢ ὀφόνης· καὶ ἡρεμα ἀποσβεῖτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἱπταμένων ζώων, ὅπως ἂν μὴ ἐγχερίμωνται εἰς τὰ κύπελλα. Constitut. lib. 8. cap. 12.

2 Ἀλλ' ἐὰν λέγητε, ὅτι οἱ δίδόντες τὰς ἐλεημοσύνας, οὗτοί εἰσιν, καὶ μὴ λάβωμεν παρ' αὐτῶν, πόθεν αἱ χήραι ὑπηρετηθήσονται παρ' ἡμῶν, καὶ οἱ ἐνδεεῖς τοῦ λαοῦ ἀφ' ὧν; ἀκούσατε παρ' ἡμῶν, ὅτι ἀφ' αὐτοῦ ἐλάβετε δόγμα Λευιτῶν. — εἰ δὲ οὕτως ἀπορῶσιν αἱ Ἐκκλησίαι, λυσίτελεϊ ἀφ' ὧν. ἢ παρ' ἐχθρῶν τῷ Θεῷ λαβεῖν π. Constitut. lib. 4. cap. 8.

3 Γνωρίζετω ἂν ἡ χήρα, ὅτι θυσιαστήριον Θεῷ, καὶ καθίστω ἐν οἰκίᾳ αὐτῆς. — εἰ δὲ γάρ ποτε τὸ θυσιαστήριον ὁ Θεὸς ἀφαιρήσῃ, ἀλλ' ἐν ἐνὶ τόπῳ ἵδρυται. Constitut. lib. 3. cap. 6.

quod

quod divinitus à Spiritu Sancto datum fuit; *Non enim Voluntate humana allata est aliquando Prophetia, seu Θεοπνευσία; sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt Sancti DEI homines:* siquod scriptum Sacris Scripturis Authenticis & indubitatis contrarietur; neque sacrum est; neque vel Apostolos vel Sanctum Spiritum habet Authores, quum contrarietate sua à genuinis & Authenticis literis satis evincitur ejus falsitas. Spiritus enim Sanctus, cum sit Author veritatis ac unitatis, non potest ea tradere, quæ mutuo à se invicem dissentiant. Plura autem sunt in Constitutionibus, quæ nequeunt cum Sacris Scripturis conciliari. De (1) *Mose* enim in iis affirmatur, quod prohibet, ut quis legat ea, quæ in lege præcipiuntur, extra Judææ fines, quum nihil *Moses* præceperit unquam de lege extra Judæam non legenda. De passione etiam Christi aliter ab Evangelistis, aliter ab hoc Pseudo-Apostolo traditur. Quod enim ab eo de hac re habetur, est farrago quædam ex omnibus Evangelistis desumpta & male confarcinata, quod tamen sub (2) *Sancti Johannis* nomine editur. Hinc fit quod non ubique servata narrationis ordine, alia in Evangeliiis, alia vero in Constitutionibus legimus. Si (3) Evangelio *Sancti Lucæ* fides sit, *Judas* proditor certo interfuit, cum institueretur Eucharistia; at in (4) Constitutionibus dicitur

1 Διαγρύνει γὰρ αὐτοῖς ὁ Θεὸς Μωσῆς ——— τὸν νόμον ἐξω τῶν ὄρων τῆς Ἰουδαίας ἀναγινώσκειν. Constitut. lib. 6.

2 Καὶ ἐκείνου ἡμῶν λέγοντος μὴτι ἐγώ; καὶ τοῦ Κυρίου σιωπῶντος, ἀναστὰς ἐγὼ, εἰς ἐκ τῶν Δώδεκα, φιλέμην τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ, ἐνστερνισάμεν, αὐτὸν ἐκέλευον εἰπεῖν τίς ἂν εἴη ὁ παραδώσων αὐτὸν κ. τ. λ. Constitut. lib. 5. cap. 14.

3 Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἔκλασεν, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου ——— Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, ——— πλὴν ἰδοὺ ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης. Luc. cap. 22. v. 19, 20, 21.

4 Παραδούς δὲ ἡμῖν τὰ ἀντίτυπα μυστήρια τοῦ πρὸς σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος, Ἰδοὺ μὴ συμπαρόντος ἡμῖν. Constitut. Ibid.

eum

eum non interfuisse. In (1) Evangelio *Sancti Johannis* legimus prius ad *Annam* dein ad *Caiapham*; at mutato narrationis ordine (2) ad *Caiapham* prius, dein ad *Annam* ductum fuisse dicitur in Constitutionibus. In (3) Evangeliiis dicuntur duo illi, qui contra *JESUM* falsum Testimonium tulerunt, apud *Caiapham* tulisse: at in Constitutionibus coram (4) *Pilato* dicunt Testimonium suum. In Evangelio *Sancti Johannis* *JESUS* condemnatus fuisse dicitur (5) sexta hora viz. annumeratis horis à media nocte; & crucifixus dicitur ab aliis Evangelistis tertia hora, annumeratis horis, à

1 Καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς Ἀναν πρῶτον ἦν γὰρ πεντηρὸς τοῦ Καϊάφα, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκεῖνος. Johan. cap. 18. v. 13.

Et paulo infra: Ἀπέστειλεν οὖν αὐτὸν ὁ Ἀνας δεδεδωμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν Ἀρχιερέα. v. 24.

2 Οἱ δὲ ——— ἐκράτησαν τὸν Κύριον· καὶ δέσμιοι ποιησάμενοι ἤγαγον εἰς τὴν οἰκίαν Καϊάφα τοῦ Ἀρχιερέως, ἐν ᾗ πολὺς συνακεκρότητο, & λαὸς, ἀλλ' ὁχλῶ. ἐδὲ πρεσβυτέριον ἱερὸν, ἀλλὰ συναδριον παρὰ νόμων, καὶ βεβλητὴριον ἀσεβῶν· οἱ καὶ πολλὰ ποιησάμενοι κατ' αὐτοῦ, πᾶν εἶδος ὕβρεως οὐ παρέλιπον. ——— Καὶ ταῦτα μέχρ' ὅρῃρου βαθέος ἐμπαροινήσαντες αὐτῷ ——— ἀπάγουσιν αὐτὸν πρὸς Ἀναν, ὃς ἦν πεντηρὸς τοῦ Καϊάφα· καὶ κεῖ τὰ ὄμματα δρᾶσαντες ——— παρέδωκαν αὐτὸν Πιλάτῳ. Constitut. ibidem.

3 Οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς ——— ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ——— καὶ οὐκ εὗρον· ——— ὕστερον δὲ ὠθελθόντες δύο ψευδομάρτυρες, εἶπον· οὗτος ἔφη· Δύναμαι καταλύσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομησάμην αὐτόν. Καὶ ἀναστὰς ὁ Ἀρχιερεὺς εἶπεν, κ. τ. λ. Matt. cap. 26. v. 59. εῖς. Et cap. 27. δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον· παρέδωκαν αὐτὸν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. v. 2. vide loca parallela apud Sanctum Marcum capp. 14. & 15.

4 Τῷ Ἀρχοντὶ τῶν Ῥωμαίων παρέδωκαν αὐτὸν Πιλάτῳ, κατηγοροῦντες αὐτὸν πολλὰ καὶ βαρέα, ἃν ἐδὲν ἰχθυον ἀπελέγξαι· ἐφ' οἷς ὁ Ἀρχὼν δυσαναχετήσας, ἔλεγεν· ἐδεμίαν αἰτίαν κατ' αὐτοῦ εὗρίσκω. οἱ δὲ μάρτυρας δύο ψευδεῖς ἀγαγόντες, ἐβόλοντο συκοφαντεῖν τὸν Κύριον· ἀσυμφωνῶν δὲ αὐτῶν εὐρεθέντων, εἰς καθοσίωσιν ἀνήγον τὸ πρῶγμα, λέγοντες· Οὐτῷ ἑαυτὸν λέγει βασιλέα εἶναι κ. τ. λ. Constitut. ibidem.

5 Ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ Πάχα, ὥρα δὲ ὥσπερ ἔκλῃ· ——— τότε ἔν παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς, ἵνα σταυρωθῇ. Johan. cap. 19. v. 14. & 16.

Ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. Marc. cap. 15. v. 25.

primo

primo mane; at in Constitutionibus (1) tertia condemnari, & crucifigi dicitur sexta contra fidem omnium Evangelistarum: in hunc autem errorem incidisse videtur ὁ Διαταγὴς, quod non attendebat ad hoc; quod alio modo à Sancto Johanne præter consuetudinem Judæorum, alio modo à cæteris Evangelistis diei horæ annumerantur; dum ille à primo mane, hi à media nocte incipiunt: aliter enim vix fieri potuit, ut in ejusmodi errorem incidisset. In Evangelio Sancti Luca, quod circiter tertiam horam, quum primum cruci fuerit affixus, preces pro iis, qui eum morti tradiderunt, Patri suo effudit, dicens: *Pater dimitte illis; non enim sciunt, quid faciunt*: at in Constitutionibus contra Sancti Evangelistæ fidem dicitur, quod circiter horam nonam J E S U S clamavit magna voce, dixitque Patri suo: *DEUS mi, DEUS mi, quare me dereliquisti?* & quod paulo post, cum exclamasset magna voce; *Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt, reddidit Spiritum suum*. In Actibus Apostolorum legimus, quod cum apud Antiochenos orta fuisset quæstio de Circumcisione aliisque ritibus Moisaicis, fideles misisse Sanctos Paulum ac Barnabam, ut consulerent Apostolos, qui tunc temporis affuerunt Hierosolymis, quid statuendum esset hac de re; ea-que de causa convenisse simul Beatos Apostolos, Jacobum, Petrum aliosque, qui fuerunt Hierosolymis, ut hac de re statuerent: omnes autem Apostolos huic Synodo interfuisse neque meminit Sanctus Lucas, neque tradunt Ecclesiæ monumenta: at Constitutiones nos docent prius in unum (2) congregatos fuisse Aposto-

1. Δήμιοι δὲ παραλαβόντες τὸν τῆς δόξης Κύριον ξύλῳ προσήλωσαν ἔκλῃ μὲν ὥρα σταυρώσαντες αὐτὸν, τρίτῃ δὲ ὥρᾳ τὴν ἀπίφασιν δεξάμενοι τὴν αὐτοῦ. Constitut. ibidem.

2. Γενομένης ἑν γάσεως, καὶ ζητήσεως ὅση ὀλίγη, οἱ ἐν Ἀντιόχειᾳ ἑδελφοί, γνόντες ὅτι συνεληλύθαμεν πάντες πρὸς τὰς ἐκτὸς ζητήσεις, Ἰοῦ,

los, ut sedarent eas lites, quæ Hierosolymis ortæ fuerunt de observanda lege Mosaica; quod cum Antiocheni rescivissent, misisse legatos Hierosolyma, ut certiores fierent, quid ab iis hac in re agendum esset; quæ omnia neque cum iis, quæ à *Sancto Luca* hac de re narrantur, facile conciliantur, neque cum Historica veritate satis consentiunt: nihil enim de concilio hoc prius indicto, quam ab Antiochenis missi fuerint quidam, qui de hac quæstione Apostolorum sententiam rogarent, à *Sancto Luca* dicitur; quod tamen præcipue esset agendum, modo ea fuerit præcipua causa, quare convenerunt Apostoli; ut dissensiones ortas Hierosolymis sua Authoritate finirent. Neque adeo facile hæc cum Historica fide conciliantur: prius enim Apostoli relictis Hierosolymis in alias terrarum partes longissime dissitas se contulerant: rediisse autem unquam Hierosolyma, ut aliquid de Ecclesia statuerent, nemo Historicorum aut PP. Sanctorum unquam meminit; de hoc autem eos siluisse, modo de re ipsa constaret, nemo est qui sibi facile persuadebit. Qui igitur huic Synodo interfuerunt Apostoli, si fuerunt, qui postquam discessissent cæteri Apostoli in omnes partes terræ; Hierosolymis adhuc remanserant; qui eam ob causam convenerunt, ut pacem Ecclesiæ Antiochenæ, non Hierosolymitanæ, quæ prius pacata fuerat, decreto suo restituerent. In hac Synodo *Sanctus Jacobus* sententiam dicit Authoritate vere Apostolica, quam unanimes confirmarunt cæteri omnes, qui adfuerunt Apostoli una cum Presbyteris. Quare prohibeantur *sanguis* ac *suffocatum*, nihil in Actibus Apostolorum dicitur; at Constitutiones nos docent hanc esse prohibitionis causam, quia (1) hæc

ἐξαπέστειλαν ὡς ἡμᾶς ἄνδρας πιστοὺς, καὶ τῶν γραφῶν εἰδήμονας, μαθεῖν ὡς τὸ ζητήματι τέτα. Constitut. Apost. lib. 6. cap. 12.

1 Ἀπερ καὶ τοῖς πάλαι νενομοθέτηθ τοῖς πρὸ τῆ νόμου φυσικῶν, Ἐνὸς, Ἐνὸς, Μελεχσέδεν, Ἰωῶ καὶ εἰς τοῖς τοῖς ἐργόνοι. Ibid.

vetita

vetita fuerunt piis & sanctis viris, antequam lata fuerit Lex *Mosis*. An in hoc fundatum fuerit decretum Apostolicum non disputo: hanc autem rationem aut sententiæ suæ aut decreti Apostolici *Sanctum Jacobum* assignasse, quum de ea prorsus filet *Sanctus Lucas*, ego sane mihi nullo modo persuadere possum; nisi aliæ adessent eæque multo graviores causæ quare hoc verum esse crediderim; quam quod illud in Constitutionibus legimus.

Quinto, ut scriptum aliquod, quod Apostoli vel Apostolici alicujus nomen præ se fert, habeatur Authenticum & Genuinum, oportet ut in initio iis innotuerit ad quos præcipue spectat, & quorum est illud integrum & incorruptum Ecclesiæ tradere.

Quum Apostoli hanc præcipue ob causam totam Doctrinam Fidemque Christianam literis mandarint, ne Ecclesiæ per omnia futura secula deessent Canon & Regula, ad quæ Doctrinam Fidemque suam exigeret; quas integras & inviolatas una cum Sacris Scripturis iis tradiderunt, quibus Spiritu Sancto ducti, ut eos præcipue ante alios eligerent, qui pares huic Provinciæ sustinendæ forent, Ecclesiam Christi committebant; necesse est, ut ea scripta, quæ Ecclesiæ tradiderunt Apostoli, iis innotuerint.

Licet enim Scripturæ effulgeant nativa sua luce, neque desint iis certi & indubitati Characteres Θεοπνευσίας; noluit tamen D E U S, ut desit iis externum Testimonium; unde certo sciamus eos libros eorum esse, quorum nomina præferunt, & quos Spiritu Sancto actos fuisse constat. Hinc est quod in Antiquissimis Ecclesiæ monumentis scriptisque primævæ & Apostolicæ Ecclesiæ ea scripta, quæ in Canonem adscita fuerunt, frequentius citantur ad confirmandas Fidem & Doctrinam Christianam; unde fit quod subinde à

Clemente, Barnaba, Herma, Polycarpo & Ignatio citata legimus ea scripta, quæ sunt vere Apostolica; dum Constitutionum ne meminerint; nihil autem magis *Clementi* ad rem foret quam Authoritate Apostolica, quæ contra Schisma ad Corinthios scripserat, confirmare. Neque æquus iudex suspicabitur eum, qui Corinthios ad Paulinam Epistolam amandat, ut inde discant, quantum sit violatæ unitatis piaculum, Constitutiones, quæ hac de re tam multa præceperant, quasque ipse ab Apostolis mandatum accipiens in ordinem antea digesserat, penitus præteriisse: cum hic præcipuus præ aliis scopus esse videatur harum Constitutionum, ut forent Canon & regula Disciplinae & Doctrinae Ecclesiae per omnia futura secula. Neque sufficiet dicere, licet ad eas sæpius alludat, earum tamen non meminisse Sanctum Patrem; quia sunt ex arcanis Ecclesiae, quæ temere proferre nefas est. In more fuisse apud Ecclesiam primævam, Sacros Religionis Christianae Ritus & Mysteria, quantum potuit, infideles celare, & parcius de iis Catechumenos instituire discimus ex *Clemente Alexandrino, Origene, Tertuliano, Cypriano, Hieronymo* ac *Chrysostomo*. Nihil autem fideles, τοὺς μὲμνημένους, celasse, neque libros aliquos sacros, tanquam arcana non introspectienda nisi perfectis, reconditos ipsos servasse satis constat; cum alienum hoc sit à παρρησία Apostolicæ ac primævæ Ecclesiae; neque in more fuerit apud Apostolicos ac Primævos Patres, quoties cum Hæreticis ac Schismaticis res esset, & de Doctrina, Regimine ac Authoritate Ecclesiae ageretur, ad scripta aliqua non nisi cum paucis communicata confugere. Ad Sacras Scripturas quæ omnibus legebantur, & ad Traditionem ab Apostolis unam & eandem derivatam semper provocant. Neque alia fuit certior & magis probata via Hæreses ac Schismata refellendi, quam ad Sacras Scripturas & Eccle-

Ecclesiæ Traditionem, quæ omnibus adfuerunt, appellare. Hæreseon autem Authoribus semper in more fuit ab ubique & ab omnibus receptis scriptis Apostolorum ad nescio quæ secreta ac abdita provocare. Hujusmodi fuerunt *Simonis, Menandri* Gnosticorumque artes; dum Ecclesia non aliam eorum errores refellendi Methodum agnovit, quam ad publica Ecclesiæ monumenta, quæque omnibus patuerunt, eos revocare. Non arcanis arcana sua opposuit Ecclesia, etiam quum maxime iis opus esse videretur, dum versati fuerint circa eas ipsas Hæreses, quarum Authores in Constitutionibus condemnantur. Hi fuerunt *Cerinthus, Ebion, Saturninus, Basilides & Marcus*. Et ut uno verbo dicam de arcani Disciplina, quam in Ecclesiam fere primis temporibus acceptam fuisse non diffeor; ea Apostolos Authores non agnoscit neque aliquem ex viris Apostolicis; neque in Ecclesia unquam audita fuit nisi circiter *Clementis Alexandrini, Origenis & Tertulliani* tempora: nemo enim eorum, qui eos antecesserunt, hujus meminit. Neque versata fuit hæc Disciplina circa scripta aliqua Ecclesiastica, sed tantum circa Ritus & Sancta Mysteria; quæ quidem, licet Ethnicos & Catechumenos, quantum fieri potuit, celarint; alia tamen fuit credentium ratio; nihil enim omnino celantes, illos ea omnia docuerunt, quæ vel ad Doctrinam, vel ad Praxin, vel ad Disciplinam & Regimen Ecclesiæ spectabant. Veritas enim lucem minime fugit; quum se videri velit, ut ab omnibus suspiciatur; dum error ac impietas latebras quærit, ne forte detegatur ac palam omnibus exhibeatur. Neque gravior esse potest suspicio scriptum aliquod falsum esse & ἄδύκην, quam quod, quamvis multum sibi vendicet, nolit tamen subire examen; dum præ se fert esse Mysticum scriptum, non temere evulgandum. Gratuletur sibi Constitutionum defensor, se tandem causam invenisse, quare hæc sanctissima, sicut loqui

amat, Novi Testamenti pars intra prima secula haud unquam citatur; liceat hanc conjecturam ex Praxi Ecclesiæ Judææ confirmare: irrita enim sunt hæc omnia, neque ejus causam quicquam promovebunt. Videtur quidem esse vestigium aliquod Disciplinæ arcani, qua Judæorum Ecclesia caute celabat Ethnicos Sacra suæ Religionis Mysteria, donec Profelyti fierent; ipsos autem Judæos non celasse aliquid, quod à DEO præceptum fuit, sive ad Doctrinam Praxinque, sive ad Disciplinam ac Ritus spectabat, satis constat ex ipsa lege; quam omnes diligenter introspicere, & in ea perpetuo meditari DEUS mandabat, Quæ tradiderunt recentiores Judæi de duplici lege; quarum hæc omnibus manifesta fuit, illa arcana, non nisi cum paucissimis per perpetuam Successionis seriem communicata, ex cujus præceptis ac explicationibus, quum sit parvis Authoritatis cum lege scripta præcipue constituuntur *Mischne & Thalmud*; sunt omnino inventa Rabbinorum, neque vel in rei ipsius veritate, vel in Praxi Antiquæ Ecclesiæ Judææ, vel in lege *Moyse* habent fundamentum aliquod. Hujusmodi enim suspicionem penitus evertunt tum lex ipsa tum Ecclesiæ Judaicæ perpetua Praxis: invaluit enim usque à data lege per *Moyse* consuetudo, omnes partes Legis Populo palam legere ac ei concedere; in qua non minus accurate describuntur singuli Ritus Templi ac Religionis, & officia ac munera summi Sacerdotis, Sacerdotum ac Levitarum, quam ea traduntur præcepta, quæ ad Populum præcipue spectabant. Minime igitur sub vetere lege celatum fuit aliquid, quod ad Religionem pertinebat. Neque dispar fuit Ecclesiæ Christianæ conditio; quæ ab initio usque Fideles in toto Religionis Christianæ Mysterio instituebat, neque quenquam ea, quæ ad Ecclesiam constituendam sunt necessaria, celabat, quum DEUS voluerit, ut hæc omnia singulis inter fideles innotescerent. Hinc fit
quod

quod à Sanctis Patribus toties ad publica Ecclesiæ monumenta provocatum fuerit. Hinc Hæresiarchis subinde objecerunt, quod præter Ecclesiæ Consuetudinem appellarunt ad arcana quædam ac abdita scripta: quod sane minime fecissent; si Ecclesia ipsa arcana sua habuerit. Hoc autem felici suo invento minime contentus harum Authenticiæ ac Authoritatis defensor, ulterius pergit earum Veritatem confirmare ex Sanctis Patribus, quos fere omnes plura ex iis citasse vult; quod si eo modo se res haberet, nemo est qui non ultro fateretur, plurimum hoc conferre ad adstruendam iis Authoritatem; non secus ac eorum silentium multum valeat ad elevandam earum Authenticiam. Provo-
cat igitur ad *Sanctum Clementem*, ad *Sanctum Barnabam*, ad *Sanctum Hermam*, & ad *Sanctum Ignatium*, Patres Apostolicos, quorum Fidei Apostoli ipsi committebant tum Fidem ac Doctrinam Ecclesiæ tum Canonem Sacrarum Scripturarum; quam vero ab eo prorsus infecta res sit, facile videbit, si quis consuluerit ea, quæ à quodam nostrorum, Viro sane doctissimo & in hisce rebus exercitatissimo perspicue adeo ac dilucide dicta fuerunt, ut jure miremur esse eos, qui contendunt adhuc, aliquem ex scriptoribus Apostolicis eas vel citavisse vel unquam ad illas respexisse; ni forte ubicunque occurrant voces *τάξις*, *ἀγτάξις*, *ἀγτάξεις*, *διδαχὴ*, *διδασκαλία*, *κανὼν*, *προσάγματα*, *παράδοσις*, *ἐπιτολὰι*, *παραγγέλματα*, & *τὰ νόμιμα*, necessum sit, ut per has voces Constitutiones intelligantur; aut nullo modo possit fieri, ut diversi Scriptores de eadem re, eaque fere omnibus probe nota, scribentes in easdem sententias ac pene eadem verba aliquando consentiant; vel denique, si eo modo inter se conveniant, ut quivis facile videat aut Sanctos Patres quædam ex Constitutionibus, aut *Διατάξεις* ea ex Sanctis Patribus Apostolicis petiisse,
quod

quod si fieret, actum esset de Authentia ac Authoritate earum, non possit aliter se habere, quin Sancti Patres ea ex Constitutionibus petiverint, licet præter consuetum morem ea tanquam sua protulerint, alique, qui eos proxime sequuntur, ea, tanquam eorum Patrum, apud quos illa legimus, non Apostolorum citarint; quum tamen haud usquam aliquid ex indubitatis ac vere genuinis scriptis Apostolicis citarint aut scriptores seculi Apostolici aut Patres Antiqui, quin præmiserint ἔτως γέγραπται, ἔτως λέγει, ἔτως λέγει ἡ γραφή: aut denique οὕτως Φησὶν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ Εὐαγγελίῳ vel ἐν τῇ Ἐπιστολῇ. At ex Constitutionibus vel ex sacro aliquo scripto ea petivisse, quæ prope adeo ad Apostolicas Constitutiones accedunt, non semel inuunt. Quum autem hæc materia nobis prærepta sit; adeo ut non sit opus, ut de hac re dicamus aliquid, sufficiat ex plurimis locis pauca quædam coram exhibere tum ex Constitutionibus tum ex Sanctis Patribus Apostolicis; ut inde de cæteris Lector iudicet, an iis, quibus commissa fuerunt Fides & Doctrina Ecclesiæ ab ipsis Apostolis, innotuerint Constitutiones; collatis enim inter se his locis veritas satis elucescet. Conferantur igitur ea, quæ legimus (1) cap. 1. Ep. Sancti Clementis ad Corinthios cum iis, quæ citantur ex Constitutionum (2) lib. 6. cap. 1. ad confirmandam harum Authentiam: & (3) cap. 13. Ep. Clem. (4) cum libro 2. cap. 1. & lib. 8. cap. 2. Constitu-

1 Μιαρᾶς καὶ ἀνοσίε σάσεως. Clement. Epist. cap. 1.

2 Δεινὰς καὶ χαλεπὰς καὶ ἀθεωτάτας αἰρέσεις ———— ὡς ἀνοσίε αἰρέσεις. Constitut. lib. 6. cap. 1.

3 Φησὶν γὰρ ὁ ἅγιος λόγος ἐπὶ πᾶσι ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πᾶσιν ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ τρέμοντά με τὰ λόγια; Clement. Epistol. c. 13.

4 Λέγει Δὲ τὸ ἱερατικὸν Κύριον ὁ Θεός· ἐπὶ πᾶσι ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσυχόν, καὶ τρέμοντά με τὰς λόγους Δαπαντός; Constitut. lib. 2. cap. 1. lib. 8. cap. 2.

tionum :

tionum : & (1) cap. 41. cum (2) libro 8. cap. 46. & (3) cap. 50. cum (4) lib. 8. cap. 41. & *Hermæ* (5) Simil. 5. capp. 1, 5. cum (6) lib. 3. cap. 6. & lib. 5. capp. 1. & ultim. Neque propius ad Constitutiones accedit *Ignatius* verus ac genuinus. Quod si intercedat arctior connexio inter eas & Epistolas interpolatas, eundem videntur habuisse Authorem; adeo ut non sit à vero abfimile, eum, qui interpolavit *Ignatianas* Epistolas, contexuisse aut saltem de suo immiscuisse plura Constitutionibus. Propius autem (7) ad eas accedit

1 Τῷ γὰρ ἀρχιερεὶ ἰδίᾳ λειτουργία δεδομένη ἐστὶ, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἰδίος ὁ τύπος ὡρθέτακται, καὶ λευίταις ἰδίᾳ ἀλακονίαι ἐπίκεινται.

————— Ἐκαστος ὑμῶν, ἀδελφοί, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐχαριστεῖτω Θεῷ, ————— μὴ παρεκβαίνειν τὸν ὠρισμένον τῆς λειτουργίας κανόνα. Clem. Epist. cap. 41.

2 Μωσῆς ——— διείλε, τίνα μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἐπιτελεῖσθαι, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν ἱερέων, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν Λευιτῶν, ἐκείνῳ τὴν οἰκείαν καὶ ἀνήκυσαν τῇ λειτουργίᾳ θρησκείαν ἀπονείμας. Constitut. lib. 8. cap. 46.

Παραγγέλλομεν ἕκαστον ἐμμένειν τάξει τῇ δοθείσῃ αὐτῷ, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τὰς ὁρμὰς. Ibidem.

3 Οἱ ἐν ἀγάπῃ πελειωθέντες κατὰ τὴν τῷ Χριστῷ χάριν, ἔχουσιν χάρον εὐσεβῶν. Clement. Epist. cap. 50.

4 Ὑπὲρ ἀναπαυσασμένον ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν δεησώμεν· ὅπως ὁ Θεὸς ————— καὶ ἀτάξῃ εἰς χώραν εὐσεβῶν. Const. lib. 8. cap. 41.

5 Cum jejunarem & sederem in monte quodam; — — — Stationem habeo. Quid est, inquit, Statio? Et dixi, jejunium, — illo die quo jejunabis nihil omnino gustabis prater panem & aquam & computata quantitate cibi, quem ceteris diebus comesturus eras, sumptum diei illius quem facturus eras repone, & dabis viduae, pupillo aut inopi. — Hac Statio sic acta est bona. Hermæ Simil. 5. cap. 1, 5.

6 Οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ κρινὸν τῆς σωμαγωγῆς ἀνάπαυμα ἐν τῇ Κυριακῇ καταντῶσιν (αἱ χῆραι) ———, ἀλλ' ἢ νυστάξουσιν. Constitut. lib. 3. cap. 6.

Πᾶσαν πετρεῖαν καὶ παρασκευὴν ὡρθέασομεν ὑμῶν νηστεύειν, καὶ τὴν ὡρθέαν ὑμῶν τῆς νηστείας πένησιν ἐπιχορηγεῖν. Constitut. lib. 5. capp. 1. & ult.

7 Ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ θανάτου ἐστὶν ἐν πράξεσιν πανηραῖς θεωρημένη. ——— δι' ὧν φόνοι, μοιχεῖαι, πορνείαι, κ. τ. λ. Constit. lib. 7. cap. 18.

(1) Barna-

(1) *Barnabas*: sed an *Barnabas* an Apostoli hæc dixerint, ex *Clemente Alexandrino* & *Origene* licet discere, qui eam partem *Epistolæ*, quæ proxime ad *Constitutiones* accedit, ex *Sancto Barnaba*, nulla facta mentione *Constitutionum*, (2) citant. Unde verisimile esse videtur, *Constitutionum* Authorem contexuisse Διατάξεις ut plurimum ex *Didascaliiis* & Διαχαῖς virorum Apostolicorum, sicut Reverendo admodum (3) *Cestriensi Episcopo* visum fuit; pluraque iis immiscuisse; adeo ut non amplius ipsorum sed sua merito audiant: quam undique decerptam ac male compositam farraginem sub *Sacro Apostolorum nomine* edidit.

VI. Ut scriptum aliquod, quod Apostoli vel Apostolici alicujus viri nomen præ se fert, habeatur Authenticum, oportet ut ei non desint externa illa Testimonia, quæ semper adsunt scriptis Genuinis & Authenticis.

Quod ad scripta indubitata ac vere Apostolica,

1 Ἐστὶ γὰρ ὁδὸς τῆ θανάτου αἰωνίᾳ μετὰ πτωχείας, ἐν ᾗ ἐστὶ τὰ ἀπολλύντα τὴν ψυχὴν αὐτῶν, εἰδωλολατρεία, φρασύτης, ὑψοῦς δυνάμεως, ὑπόκρισις, διωλοκαρδία, μοιχεία, φόνος, ἀρπαγή, ὑπερηφανία, παράβασις, δόλος, κακία, αὐθαδέα, φαρμακεία, μαγεία, πλεονεξία, ἀφοβία Θεῷ. κ. τ. λ. *Barnab. Epist. cap. 20.*

2 Ἀμέλει μυσικῶς ὁ Βαρνάβας, Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τῆ παντὸς κόσμου κυριεύων, φησὶ, δὴ καὶ ὑμῖν σοφίαν καὶ σύνεσιν, ἐπιστήμην, γνώσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, ὑπομονήν. γίνεσθε ἕν θεοδίδακτοι, ἐκζητῆντες, ἢ ζητεῖ ὁ Κύριος ἀφ' ὑμῶν ἵνα εὕρηται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. τοὺς τέτοιον ἐπιβέβηκας, ἀγάπης τέκνα ἔειρήνης προσηγόρευσεν. *Clem. Alex. Strom. 2. Confer Sancti Barnabæ Ep. cap. ult. Ὁ δὲ Θεός, κ. τ. λ.*

Eadem quoque *Barnabas* in *Epistola sua* declarat, cum duas vias esse dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus et præesse certos quosque *Angelos* dicit: via quidem lucis *Angelos Dei*: tenebrarum autem via *Angelos Satane*. *Origen. de Principiis. lib. 3. cap. 2. Confer hæc cum Ep. Barnabæ cap. 18. Ὅδοι δύο εἰσὶν, κ. τ. λ.*

3 Vide partem primam vindiciarum *Epistolarum Sancti Ignatii* pag. 60. 61.

quæ

quæ Canonem Novi Testamenti constituunt, adsunt iis non tantum interni, Spiritu Sancto in iis loquente, Characteres; sed & omnia alia, quæcunque adesse possunt alicui scripto, indicia, necnon externa Ecclesiæ & Sanctorum Patrum Testimonia per continuam seriem usque ab initio. At aliter se habent Constitutiones, quæ nunquam ab Ecclesia receptæ fuerunt, neque ab aliquo Sanctorum PP. memoratæ, nisi post trecentos à Christo annos. Quantumcunque igitur sibi vendicant Constitutiones, iis nullam Authoritatem concedendam esse jure putamus, à quibus violatur temporis ratio; alienæ ab Apostolorum seculo tum Disciplina tum Doctrinæ in Ecclesiam introducuntur; & in quibus nihil fere Apostolis dignum habetur; quas neque viri Apostolici acceperunt, neque ab iis traditas fuisse confirmant Veterum Testimonia; quales fuerunt *Justinus* Martyr, *Irenæus*, *Clemens Alexandrinus* & alii è Sanctis Patribus proximi Apostolico seculo. Plura ex antiquissimis Patribus citat Constitutionum Authenticiæ defensor, percurrit fere quatuor secula; ut inde eorum Authoritatem confirmet; sed neque est operæ pretium, neque instituti nostri ratio id à nobis exigit, neque brevitatis, cui nos studemus, ferre potest, ut singulas ejus Citationes expendamus. Sufficiat quædam de *Justino* Martyre, *Sancto Irenæo*, *Clemente Alexandrino*; quos omnes eas citasse vel saltem respexisse vult earum Defensor, observare. Quibus adjungemus *Eusebium* & *Sanctum Athanasium*, quos ad confirmanda Antiquiorum Testimonia profert; & *Epiphanius*, quem citasse Constitutiones tanquam sacrum vel Ecclesiasticum Librum non diffiteor: ita tamen citat, ut unicuique videre liceat plures esse qui *Epiphaniæ* Constitutiones non admittebant, quarum diversitas ab iis, quæ nunc habentur, ac quarum defensionem & patrocinium agit ὁ Διατάξων ὑπερ-
αποτίσις, nemini non constabit, qui ea, quæ ab E-

X

piphanis

piphanio de sui temporis *Diataxi* dicuntur, & ab ipso ex ea citantur, cum illis conferet. De his autem postea; nunc enim alia res agitur; quum jam dicendum sit de Testimoniis veterum, præcipue *Justini* Martyris, *Irenæi* & *Clementis* Alexandrini, qui proxime accedunt ad Apostolicum seculum; ex quibus de aliis PP. quos in partes suas adducit, licet judicare: horum enim aliquem de Constitutionibus unquam audivisse minime constat. *Justinus* Martyr in Apologia sua, de Ecclesiæ Ritibus ac sacris institutis, de Baptismo, de Eucharistia, de Synaxibus habendis, ac de iis, quæ in Ecclesia agebantur, plura differit. Vix igitur fieri potest, quin in aliquibus consentiant licet multum tempore distantes *Justinus* & Constitutionum Author, quum de eadem materia agunt. Eo enim modo immutata fuisse instituta, ac ritus Ecclesiæ; ut nihil idem, nihil simile reperiatur in ea ducentis vel trecentis à denato *Justino* Martyre, nemo affirmabit. Potuit igitur *Justinus* de Catechumenis dicere, Εὐχεσθαι τε καὶ αἰτεῖν νηστεύοντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ προημαρτημένων ἄφεσιν διδάσκοντα, ἡμῶν συνευχόμενων καὶ συννηστεύόντων αὐτοῖς. Apol. 1. cap. 79. licet non legerit in Constitutionibus institutum ab Apostolis, Πρὸ δὲ τῆ βαπτίσματος νηστευσάτω ὁ βαπτιζόμενος. Constitut. lib. 7. cap. 43. & his subjicere ἐνθα ἄρον ὕφ' ἡμῶν ἐνθα ὕδωρ ἐστὶ. ibid. licet in Constitutionibus non reperisset εἴτα ἔρχεται εἰς τὸ ὕδωρ. l. 7. c. 43. At hoc in loco observare licet *Justinum* tantum aquæ mentionem facere, quod cum pia primævæ Ecclesiæ simplicitate optime convenit: dum in Constitutionibus præcipiuntur Chrisma & Unguentum, hoc sigillum fœderis, illud communicatio Spiritus Sancti. Præteriisse autem hæc *Justinum*, si fuerint ab Apostolis instituta, cum de Ritibus Ecclesiæ, ac præcipue de Baptismo & Eucharistia ageret

Sanctus

P R Æ F A T I O. CLXIII

Sanctus Martyr, nullo modo mihi possum persuadere; adeo ut, sicut mihi videtur, tantum absit; ut hæc confirment Authentiam Constitutionum, ut earum Authoritatem potius elevent. Quid ni etiam de Baptismo & baptizato diceret: Καλεῖται δὲ τοῦτο τὸ λουτρὸν Φωτισμός, ὡς Φωτιζόμενων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων. Apol. c. 80. licet Apostoli non dixerint unquam Εὐξαθε Φωτιζόμενοι. Et de Eucharistiæ Sacramento: Ἐπειτα προσφέρεται τῷ προεστῶτι τῶν ἀδελφῶν ἄρτος καὶ ποτήριον ὕδατος καὶ κράματος. Apol. cap. 85. licet Constitutiones tunc temporis non extiterint, in quibus legimus Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον κέρασας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος. Et de Eucharistia administranda: Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος, — οἱ Διάκονοι διδόντες ἐκάστῳ τὸ παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος, τοῖς οὐ παροῦσιν ἀπιφέρουσιν. καὶ ἡ τροφή αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῶν εὐχαριστία. Licet Apostoli non præceperint: Ἐπίσκοπος δίδωτω τὴν προσφορὰν λέγων, σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ δεχόμενος λέγέτω, Ἀμήν. Ὁ δὲ Διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον, καὶ ἐπιδίδους λέγέτω, αἷμα Χριστοῦ καὶ πινόμενος λέγέτω, Ἀμήν. Ut enim præteream nonnullas discrepantias inter Constitutiones, & ea quæ à *Justino* habentur; quum ea fuerit primævæ Ecclesiæ in universis consensio, ut raro inveniamus diversos Ecclesiarum Ritus per trecentos annos; (ut enim uno ore eadem docebant singulæ Ecclesiæ; ita & uno consensu iisdem fere Ritibus utebantur) fieri non potuit, quin in pluribus consentiant *Justinus* Martyr & Constitutionum Author, quisquis fuerit; siquid de Ecclesia primæva ejusque Ritibus ac consuetudinibus audierit unquam, aut de sui seculi moribus & Ecclesiæ Ritibus aliquid noverit.

Justiniane tempore discessum fuisse ab institutis Apostolorum nemo facile credet; unde constat, neque *Justinum* Constitutiones respexisse, neque eas extitisse eo tempore: quum minime fieri potuerit, ut Beatus Martyr aut aliter tradiderit de re aliqua, quam ab Ecclesia ipse acceperit, aut Ecclesia mox à denatis Apostolis recesserit ab iis, quæ ab Apostolis instituta fuerunt. Ecclesia enim primæva fuit maxime tenax eorum, quæ ab Apostolis acceperat sive viva voce, sive mediante traditione certa & indubitata; adeo ut nulla de causa ab Apostolicis traditionibus vellet discedere. Quod videre licet in celebri illa de Paschate observando disputatione, in qua ab Ecclesiis Romana & Asiaticis controversum fuit, quo præcipue tempore Festum Resurrectionis celebrarent. Cum autem neutra pars voluit discedere à suis traditionibus, illa à *Sancto Petro*, ut videtur, hac à *Sancto Johanne* derivata; non antea de ea disputare desierunt, quam (1) à Concilio Nicæno decretum fuerit, ut omnes eodem tempore celebrarent Festum Resurrectionis Dominicæ, neque de eo observando amplius disputarint. Hoc tamen notatu dignum est, quod dum tanto studio ab utraque parte de hac quæstione disputatum fuerit, neque Romana neque Asiaticæ Ecclesiæ ad aliud nisi ad Praxin Apostolorum & traditionem non scriptam unquam provocarunt. Nescierunt igitur *Polycarpus Sancti Johannis* Discipulus & *Anicetus*, *Victor* & *Polycrates*, totæque Ecclesiæ tum Asiaticæ tum Romana, hac de re decrevisse aliquid Apostolos, quod tamen eos fecisse nos docent Constitutiones. Ab iis igitur de hac

1 Εὐαγγελιζόμεθα δὲ ὑμῶν πρὸς τῆς συμφωνίας τοῦ ἀγνωτάτου πάχα, ὅτι ὑμετέροις εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος ὥστε πάντες τοὺς ἐν τῇ εἰρᾷ ἀδελφοὺς τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ δεύτερον ποιῶντας, συμφώνως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῶν καὶ πᾶσιν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ἡμῶν φυλάττωσι τὸ πάχα, ἐκ τῆς δευτέρας ἄτης. Epist. Synodi Nicææ.

quæstione non fuisse decretum aliquid, sicut ego sentio, facile constat, cum neutra pars hujusmodi Decretum Apostolicum, quo suas tueretur partes, protulerit; diversam autem fuisse Apostolorum hac in re sicut & in aliis sua natura ἀδιαφόροις Praxin nullus dubito; dum alii, ne à Judæis ulterius quam par fuit recessisse viderentur, & eorum animos offenderent, ac eo modo à veritate amplectenda eos deterrerent Rituum suorum nimium tenaces, die Lunæ Decimo quarto, quorum Praxin qui ab orta hac quæstione sequebantur, inde vocabantur *Tessarescadecatitæ*; alii non nisi die Dominico celebrarint. Neque magis ab *Irenæo* quam à *Iustino* Martyre Constitutionum Authentiam confirmatam habemus; tantum enim abest ut harum Authoritatem stabiliat, ut è contra, quantum fieri potest, silentio suo earum tum Authentiam tum Authoritatem evertat. Dum enim contra eas ipsas Hæreses, quarum (1) Ἀρχηγούς cum pravis suis opinionibus & à salutari veritate alienis pestiferis Doctrinis ab Apostolis condemnatos fuisse legimus in Constitutionibus, agit Sanctus Pater; quales fuerunt *Saturninus*, *Basilides* & *Marcus*, non semel innuit Apostolos aliquid contra ipsos eorumque placita statuisse. Hoc autem, si verum fuisset quod in Constitutionibus dicitur, nullo modo prætermisisset; quum nihil magis ad evertendas ineptas hæc & impias opiniones conferre potuerit, quam Authoritate Apostolica eas refutare. Confugit igitur ad librum quendam *Irenæi* diu deperditum, cui Titulus ἐπίδειξις Ἀποστολικοῦ κηρύγματος, Constitutionum Patronus. Hic

1 Εἶτα καὶ ἑτέροι ἐτέρων κατήρξαν ἐκτόπων δογμαμάτων, Κήρινθος, καὶ Μάρκος, καὶ Μένανδρος, καὶ Βασιλείδης καὶ Σατορνίλος. τούτων οἱ μὲν πολλὰς θεῖς, οἱ δὲ τρεῖς ἐναντίους, ἀνάρχους, αἰεὶ σιωόντας ἑαυτοῖς, οἱ δὲ ἀπίστους καὶ ἀγνώστους δοξάζουσι· καὶ οἱ μὲν τὸν γάμον ἁγιοῦσιν, ὅτι εἶναι τῶ θεῷ ἔργον δοξάζοντες. Constitut. lib. 6. cap. 8.

si ex-

si extaret, multum proculdubio valeret ad earum Authentiam & Authoritatem confirmandas. Sin ex libris qui jam extant, de libris deperditis judicemus, facile crediderimus, ne verbum dixisse *Irenaeum* de Constitutionibus, neque eas citasse unquam: nactus enim occasionem quam maxime opportunam ad earum Authoritatem confugiendi, dum contra Hæresiarchas & Hæreses ab Apostolis in Constitutionibus condemnatos præcipue agit, earum ne meminit quidem. Neque ad eas provocat, cum *Victori* scribit de Paschate celebrando. His literis *Victorem*, ut pacem cum Ecclesiis Asiaticis colat, summo studio adhortatur, licere tum Romanæ tum Asiaticis Ecclesiis, salva pace, (1) sua consuetudine ac Praxi sua uti contendit; non autem eum arcessit ad Constitutiones; quod utique fecisset, si hac de re statuissent aliquid Apostoli; eorumque Διατάξεις inter Archiva Ecclesiæ Romanæ, quæ (2) una est ex Ecclesiis Apostolicis ac Matricibus, in quibus Constitutiones asservatas fuisse vult harum Patronus, ab Apostolicis usque temporibus fuissent repositæ. Nihil igitur pro Authoritate Constitutionum ex *Irenæo* peti posse satis evincitur; siquid valeat, quod plurimum valere ad elevandam earum Authoritatem ac

1 Τῷ γε μὴν Βίκτωρι παροτρύνωντας, ὥς μὴ ἀπηγόρευται ὅλας Ἐκκλησίας Θεῶν ἀρχαίου ἔθους παραδόξῳ ἐπιτηρέσας. — ἔτε γὰρ ὁ Ἀνίκητος τὸν Πολύκαρπον πείσας ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἀλλὰ τε μετὰ Ἰωάννην καὶ Μαθητὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων, οἷς συνδιδάσκειν, αἰεὶ πετηρημένα. Ep. Sancti Iren. Victori.

2 Sed quoniam valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones; maxima & antiquissima, & omnibus cognita, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Roma fundata & constituta Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis Traditionem, & annuntiatam hominibus Fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui, — praterquam oportet, colligunt. Iren. lib. 3. cap. 3.

P R Æ F A T I O. CLXVII

Authentiam, nemo fere est qui non agnoscat, quod dum eas Hæreses illosque Hæresiarchas, quos olim Apostolica Autoritate in Constitutionibus condemnatos legimus, refutare conatur; ac dum circa ea instituta, de quibus, si Fides sit vel *Epiphanianis* vel hodiernis *Διγτάξεσιν*, decreverant prius Beati Apostoli, versatur, earum Autoritate non utitur; quod unum sufficeret ad id omne efficiendum, quod tanta opera ac industria conatur Beatus Pater. Experitur tamen, qui earum Authenticiæ ac Autoritatis defensionem in se suscipit, quid possit ex *Irenæo*. Ea autem omnia, quæ inde protulit, sunt prorsus adeo nihil ad rem; ut nemo sit, qui non facile videat, eum, dum circa *Irenæum* ac ejus Testimonium versatur, misere δουλεύειν ὑποθέσει. Primum igitur Argumentum pro earum Authentia instituit ex Doxologiæ formula, qua Ecclesia utebatur Teste *Irenæo*, & quam *Valentinus* adhibebat ad confirmandas suas de *Æonibus* opiniones; hanc autem esse eandem, quæ in Constitutionibus habetur, fidenter affirmat; qui id rescire potuit me sane fugit; cum integra formula ab *Irenæo* non exhibeatur, sed ea tantum pars, qua abusi sunt *Valentiniani*. Inquit enim *Irenæus*: Καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῇ εὐχαριστίας λέγοντας εἰς τοὺς αἰῶνας τῷ αἰῶνι, ἐκείνους τοὺς αἰῶνας σημαίνει. Quod si id constiterit, eandem esse utrarumque formulam, nihil inde efficeret: alludit enim Pater ad consuetum Ecclesiæ morem in Doxologiis: hoc autem nihil ad Constitutiones vel earum Autoritatem. Ulterius autem progreditur ad earum Authentiam confirmandam ex iis, quæ ab *Irenæo* de Traditione dicuntur libro 3. contra Hæreses: Quæ conservata fuit in Ecclesiis præsertim Apostolicis, & ex iis præcipue ante alias in Ecclesia Romana, ubi *Clemens* Episcopus fuit. Ut autem Lector melius judicet, quæ sit illa Traditio ab *Irenæo* memorata,

CLXVIII P R Æ F A T I O.

memorata, operæ pretium esse videtur, quæ ab eo ci-
tantur, integra describere: Cum ex Scripturis arguuntur
[Hæretici] in accusationem convertuntur ipsarum Scri-
pturarum; quasi non recte habeant, neque sint ex Au-
thoritate, & quia varie sunt dictæ; & quia non possit ex
his inveniri veritas, ab his qui nesciant Traditionem.
Non enim per literas traditam illam, sed per vivam
vocem, ob quam causam & Paulum dixisse: Sapientiam
autem loquimur inter perfectos. Cum autem ad eam ite-
rum Traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per Succes-
siones Presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus
eos, &c. — Iren. lib. cap. 2.

Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo mani-
festatam in omni Ecclesia adest perspicere omnibus, qui
vera velint videre; & habemus annumerare eos, qui ab
Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis, & Successo-
res eorum usque ad nos; qui nihil tale docuerunt, neque
cognoverunt, quale ab his deliratur. Etenim si recon-
dita Mystéria scissent Apostoli, quæ seorsim & latenter ab
reliquis perfectos docebant, his vel maxime traderent ea,
quibus etiam ipsas Ecclesias committebant. Valde enim
perfectos & irreprehensibiles in omnibus eos volebant esse,
quos Successores relinquebant, suum ipsorum locum ma-
gisterii tradentes; quibus emendate agentibus fieret magna
utilitas, lapsis autem summa calamitas. Sed quoniam
valde longum est in hoc tali volumine omnium Ecclesia-
rum enumerare Successiones, maxima & Antiquissima &
omnibus cognita, & à Gloriosissimis duobus Apostolis Petro
& Paulo Romæ fundata & constituta Ecclesiæ, eam quam
habet ab Apostolis Traditionem, & annunciatam homini-
bus Fidem, per Successiones Episcoporum pervenientem us-
que ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo
modo, vel per sui placentiam malam, vel vanam glori-
am, vel per cecitatem & malam sententiam, præterquam
oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter poten-
torem principalitatem, necesse est omnem convenire Ecclē-
fiam;

siam; hoc est, eos qui sunt undique fideles, in qua semper ab his qui sunt undique conservata est ea, quæ est ab Apostolis Traditio. cap. 3. Quibus subjicit: Κλήμης, ὁ καὶ ἐώρακὼς τὰς μακαρίας Ἀποστόλους καὶ συμβεβληκὼς αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ ἐναυλον τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, καὶ τὴν παράδοσιν πρὸς ὀφθαλμῶν ἔχων, καὶ μόνος ἐπὶ γὰρ πολλοὶ ὑπελείποντο τότε ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων δεδιδαγμένοι. --- ἀνανεοῦσα τὴν πίσιν αὐτῶν καὶ ἦν νεωστὶ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων παράδοσιν εἰλήφει. *ibid.* Quibus subjungit eas Doctrinas, quas Clemens dicitur recenter accepisse ab Apostolis, easque cum iis similibus in Constitutionibus habitis confert viz. *Unum esse DEUM omnipotentem, Factorem Cœli & Terræ, Plasmatorem hominis. Qui induxerit Cataclysmum, qui advocaverit Abraham, qui eduxerit populum de terra Egypti, qui collocutus sit Moysi, qui legem disposuerit & Prophetas miserit, qui ignem præparaverit Diabolo & Angelis ejus. Hunc Patrem Domini nostri JESU Christi ab Ecclesiis annunciari.* *ibid.* Dein pergit: Τῇ αὐτῇ τάξει καὶ τῇ αὐτῇ διδαχῇ, ἥτε ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσις, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς. *ibid.* Quibus subnectit ex 4 Capite. *Tantæ igitur Ostrationes cum sint, non oportet adhuc quarere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere. Cum Apostoli quasi in depositarium dives plenissime in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis; uti omnis quicumque vult,umat ex ea potum vitæ. Hac est autem vitæ introitus. Omnes autem reliqui fures sunt & latrones. Propter quod oportet devitare quidem illos; quæ autem sunt Ecclesie cum summa diligentia diligere & apprehendere Veritatis Traditionem. Quid enim & si quibus de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conversati sunt, & ab iis de præsentī quæstione sumere quod*

certum & liquidum est? Quid autem si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi Traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? Quibus liceat nobis ea subungere, quæ sequuntur immediate apud Sanctum Irenæum: Cui Ordinationi assentiunt multæ gentes Barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine charta & atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem; & veterem Traditionem diligenter custodientes, in unum DEUM credentes fabricatorem cæli & terræ, & omnium quæ in iis sunt, per Christum JESUM DEI Filium.——Hanc Fidem qui sine literis crediderunt, quantum ad sermonem nostrum barbari sunt: quantum autem ad sententiam & consuetudinem & conversationem, propter Fidem perquam sapientissimi sunt, & placent DEO conversantes in omni iustitia & castitate & sapientia. Quibus si aliquis annuntiaverit ea, quæ ab Hæreticis adinventæ sunt, proprio sermone eorum colloquens; statim concludentes aures longo longius fugient, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium. Sic per illam veterem Apostolicam Traditionem, ne in conceptionem quidem mentis admittunt, quodcunque eorum portentiloquium est. Multum enim hæc conferent ad recte intelligendum, quid per Traditionem velit Sanctus Pater. Per Traditionem igitur illud Doctrinæ, Disciplinæ & Præxæως συνηµα intelligit, quod ab Apostolis non per literas, sed per vivam vocem ac prædicationem eorum traditum Ecclesia DEI accepit, & quod in Apostolicis Ecclesiis, quales fuerunt Romana, Ephesina, ac aliæ, quæ Apostolos fundatores suos agnoscebant, integrum unumque conservatum fuit usque ad Irenæi tempora, quod inde certo constabat, quia de his omnibus consentiebant eæ singulæ Ecclesiæ, quæ Apostolos Authores habuerunt. Hæc Traditio cum ipso Evangelio in alias etiam Ecclesias propagata fuit, imo ab iis accipiebatur, qui nondum in Sacris Scripturis insti-

instituebantur, *sine charta & atramento scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, & veterem Traditionem*, eam scilicet quam primo per vivam vocem tradiderunt, dein propter Traditionis incertitudinem, ut ea perpetua foret, literis consignarunt Apostoli, ne Ecclesiæ deesset canon Doctrinæ & Praxeos in iis omnibus, quæ sunt ad salutem necessaria, *diligenter custodientes*. Quæ Traditio ab Apostolis derivata iis non defuit, qui hanc fidem ex voce tantum acceperunt, & *sine literis crediderunt*; adeo ut per illam veterem Apostolorum Traditionem, ne in conceptionem quidem mentis admitterent, quodcunque Hæreticorum portentiloquium est. Ut autem ineamus comparisonem inter hanc Irenæi Traditionem & Apostolicas Constitutiones: distinguitur hæc à Sacris Scripturis; at Constitutiones intra Canonem recenseri volunt; hæc per vivam vocem, illæ per literas non secus ac ipsæ Scripturæ traditæ fuerunt. Constitutiones arcana Religionis esse dicuntur, at *Traditionem Apostolorum in toto mundo manifestatam in omni Ecclesia*, non in solis Apostolicis, *aderat perspicere omnibus, qui vera vellent videre*, neminem igitur Traditionem Apostolorum celabant primævi Patres. Quod si ad Antiquissimas Ecclesias recurrere à Sancto Patre Fideles admoneantur; hoc in causa fuit, ut inde constaret perpetuam esse neque interruptam usque ab Apostolis Traditionem, cui præcipue post Sacras Scripturas innitebatur Fides & Disciplina Ecclesiæ; cum integra & inviolata eousque fuerit ea Traditio; quod patet ex consensione omnium Ecclesiarum. Non enim aliud Romana, aliud Corinthia, aliud Ephesina, aliud Smyrnenfis; sed uno ore idem singulæ tradiderunt Ecclesiæ. Recurrit igitur ad ipsos Apostolos ac eorum immediatos Successores: *Habemus, inquit, annumerare eos qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis & Successores eorum usque ad nos, qui nihil tale docuerunt neque cognoverunt,*

verunt, quale ab his deliratur. Et, Eam quam habet ab Apostolis [Ecclesia] Traditionem, & annunciatam hominibus Fidem per Successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes Hæreseon Authores. Quum autem toto cœlo distent etiam in iis, quæ sunt præcipui illarum Characteres, Traditio hæc Apostolorum apud Beatum Irenæum & Constitutiones Apostolicæ; alia proculdubio est hujus ἡ παράδοσις Ἀποστολικὴ ἀ ἀρχαῖς Ἀποστόλων. Traditionem vero Apostolicam non esse legem aliquam scriptam, sed Doctrinam sive ad Fidem sive ad Disciplinam pertinentem, quam ab Apostolis sive viva voce traditam sive eorum Praxi innixam Ecclesia accepit; & unam & integram conservavit; ulterius à Tertulliano confirmatur eo ipso in loco, qui ex eo citatur ad confirmandam Authoritatem Constitutionum; dum earum defensor ipse agnoscit se nescire, an Tertullianus has unquam viderit: apud quem ita legimus: *Hanc* (observationem) *si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo corroboravit; quæ sine dubio de Traditione manavit. Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in Traditionis obtentu exigenda est, inquis, Auctoritas scripta. Ergo quæramus, an & Traditio nisi scripta non debeat recipi. Plane negabimus recipiendam, si nulla exempla præjudicent aliarum observationum, quas sine ullius scripturæ instrumento, solius Traditionis titulo, & exinde consuetudinis patrocinio vindicamus. Denique ut à Baptismo ingrediari; — sub Antistitis manu contestamur nos renunciare Diabolo, & Pompæ & Angelis ejus. — Harum & aliarum ejusmodi Disciplinarum, si legem exoptules scripturarum, nullam invenies. Traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix & observatrix. Pari igitur jure utrumque tum Irenæum tum Tertullianum citat; neutiquam enim constat illos eas vidisse*

vidisse unquam, nec sane eas videre potuerunt, cum nondum extiterint. Post *Irenaeum Clementis* Alexandrini Testimonium proferre in suas partes præ se fert. Recurrit autem ad Ὑποτυπώσεις libros dudum deperditos, qui si adhuc extarent multum facerent ad has confirmandas. At mihi in animo non est per devias has & abditas vias eum sequi; quum ex libris, qui hodie extant, si iudicium feramus, multum aliter sentiemus. Nusquam enim in *ερωματαῦσι* libris infinita pene eruditione undique tum ex Ecclesiasticis sacrisque tum ex profanis Ethnicisque congesta refertis, vel expresse citat, vel alludit ad *ἀγτάξεις*. Unde fit, quod nihil ex eo citatur præter illud unum; Πρὸς τὸ οἰκεῖον Φῶς βαδίζέτω ἐπὶ τῇ ἀλήθειαν, τῇ ἐβγράφως τὰ ἀγεγραφα δηλοῦσαν. Quæ verba minime Constitutiones respicere, facile ei constabit, qui ad verba ipsa animum paululum advertit. Profert igitur Consuetudines quasdam Ecclesiasticas, de quibus *Clemens* Alexandrinus consentit cum Constitutionibus; huiusmodi sunt (1) Catechetica institutio trium annorum; (2) Horæ precum Canonicae 3, 6, & 9, (3) Consuetudo illa precandi versus Orientem, quæ ab initio usque apud Ecclesiam ex Praxi Judæorum petita invaluit. Hæc autem ejus causam non promovebunt quicquam, quum nusquam *Clemens* innuat se ex Constitutionibus hæc petivisse; neque institutio illa Catechetica per trium annorum spatium bene conveniat cum temporibus Apostolorum; quibus in more fuit

1 Ο' μέλλων κρηχέσθαι, τρία ἔτη κρηχέσθω. Constitut. lib. 8 cap. 32.

2 Τρὶς τῆς ἡμέρας προσεύχεσθε. Constitut. lib. 7. cap. 24.

3 Προσευχέσθω δὲ κατὰ ἀνατολὰς· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων ὑπὲρ μετὰ τὸ συντελεσθῆναι τὸ ναὸν τοῦ Κυρίου, — ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκαταστροφῇ οἱ ἱερεῖς εἰσῆκεισαν κατὰ ἀνατολὰς, αἰνῶντες ὃ ἐξομολογέμενοι κ. τ. λ. Const. lib. 7. c. 44.

CLXXIV *P R Æ F A T I O.*

statim eos baptizare, qui Fidem & Doctrinam Christi sunt amplexi. Quocunque autem modo se res habet, nihil amplius ex *Clemente* potest probari, quam quod eæ consuetudines apud Ecclesiam invaluerunt tunc temporis, quum ipse scripserit. Neque dubito quin Ecclesia Christi consuetudinem illam precandi versus orientem, & Horas Canonicas fere ab Apostolicis temporibus, si non ab ipsis Apostolis accepta viva voce, vel eorum Praxi fundata, observarit. Consuetudinibus his Ecclesiasticis aliud Argumentum adnectit de Interpretatione Typorum ac Prophetiarum Veteris Testamenti, tanquam ad novum Fœdus pertinentium. Eadem sane opera eos omnes, qui de Interpretatione Sacrarum Scripturarum aliquid scripserunt, potest affirmare à suis partibus stetisse: quod ex *Clementis* verbis satis liquet: Πλὴν ἅπαντα ὀρθὰ ἐνώπιον τῶν συνιέντων, Φησὶν ἡ γραφή, τουτέστι τῶν ὅσοι ὑπὲρ αὐτοῦ σαφηνισθεῖσαν τῶν γραφῶν ἐξήγησαν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἐκδεχόμενοι ἀνασώζουσι. κανὼν δὲ ἐκκλησιαστικὸς ἡ συνωδία καὶ ἡ συμφωνία νόμων τε καὶ προφητῶν τῇ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσία παραδιδόμενη διαθήκη. Nemo enim est, qui vel minimum versatus fuit circa utriusque Instrumenti Scripturas, qui hoc omne non probe novit; licet neque de Constitutionibus neque de *Clemente* aliquid audierit. Prætermitto *Origenem*, *Tertullianum*, *Cyprianum*, aliosque, quorum Testimonia profert, qui Constitutionum defensionem de novo in se suscepit. Ex iis, quorum Testimonia examinavimus, facile judicet Lector, quid de aliis sit statuendum, qui intra trecentos à Christo annos scripserunt. Memorat quidem *Eusebius* τὰς τῶν Ἀποστόλων διδασχάς; & paulo post *Sanctus Athanasius* τῆς τῶν Ἀποστόλων διδασχῆς meminit: Neuter vero eorum, si ad rem ipsam attendatur, aliquid Authoritatis Constitutionibus

stitutionibus conciliabit: ille enim τὰς λεγόμενας δι-
δαχὰς (1) inter libros *Nothos* & suspectæ Fidei, licet
eas secernat ab iis qui ab Hæreticis conficti fuerunt,
hic διδαχὴν (2) inter eos libros, qui in Canonem
non sunt redacti, recensent. Neque satis liquet *Eu-
sebio* τὰς λεγόμενας διδαχὰς & *Athanasii* ἢ διδαχὴν
easdem esse cum Constitutionibus. Licet enim, ut ex
(3) *Zonara* discimus, nonnulli easdem esse existimarint;
cui sententiæ accedunt *Bovius*, *Turrianus* & *Baronius*;
mihi tamen Reverendissimi *Armachani* rationes tanti esse
videntur, ut suspicioni vix locus sit, quin sint dispares
inter se, & sibi invicem valde dissimiles. Ipsum igitur
audiamus: *Aqua* [viz. sententia *Bovii*, *Turriani*, & *Bar-
onii*] ut discedam, tria me permovent. I. *Ipsius Athanasii*
Authoritas, qui in eodem loco διδαχὴν hanc inter eos libros
numerat, qui *Catechumenis*, & nuper ad *Fidem* acceden-
tibus legendi essent. Quum isti *Constitutionum* libri *E-
piscopis* sint dicati, resque ad *Ecclesiæ regimen* spectantes
tractent, & alia quedam *Μυστικώτερα*, quæ idcirco *Ca-
nonis Apostolorum* 85 *Consarcinator* in vulgus efferenda
esse vetuit. II. *Exiguus* ille 200 versiculorum numerus,
quibus illa διδαχὴ, tum in *Græco Nicephori Constantinopolitani*
textu, tum in *Latina Anastasii Bibliothecarii*
interpretatione, constare ostenditur, quod *Salomonis Canticorum*
libello minorem eam fuisse evincit, quem 280.
eiusdem generis τίχες habuisse ibidem legimus. III. *In-
diculus librorum Canonicorum & Apocryphorum*, quem

1 Ἐν τοῖς νόμοις κατατετάχθω καὶ τῷ Παύλου πράξεων ἡ γραφή —
καὶ τῶν Ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι διδαχαί. Euseb. Hist. Eccles. lib. 3.
cap. 25.

2 Ἐστὶν καὶ ἑτέρα βιβλία τούτων ἔξωθεν, ἃ κανονίζόμενα — σοφία
σολομώντος, — καὶ διδαχὴ καλουμένη τῶν Ἀποστόλων. Athan.
Epist. Festal.

3 Τὴν διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων πνὺς λέγουσιν εἶναι τὰς ἀπὸ τῶν Κλήμεν-
τος γραφεύσας Διατάξεις. ZONARAS.

CLXXVI P R Æ F A T I O.

Anastasi Niceni questionibus subiectum in publica Oxoniensis Academia Bibliotheca invenimus: ubi Διδαχαὶ τῶν Ἀποστόλων & Διδασκαλία Κλήμεντος, ut distincta opera recensentur, & in Scriptorum Apocryphorum censu pariter reponuntur. Vide Usserii Dissertationem præfixam Epistolis Ignatianis. cap. 7. Restat jam ut Epiphani Testimonium, quid ad conciliandam Διατάξιν Authoritatem conferat, perpendamus: & ut quod res est dicamus, (1) Epiphanius frequentius τὴν Διάταξιν τῶν Ἀποστόλων citat tanquam scriptum Apostolicum; in uno etiam vel altero loco (2) eam appellat τὸν Θεῖον λόγον καὶ διδασκαλίαν. Quum vero ille primus omnium fuerit, qui eam citarit; nec non confiteatur ipse suo tempore (3) multos de ejus Authentia dubitasse, nihil sane valebit ejus Testimonium ad conciliandam Apostolicam i. e. absolutam ac infallibilem Authoritatem scripto, de quo nemo ante ipsum per plusquam trecentos annos aliquid unquam dixit. Multo minus quæ ab Epiphano dicuntur de Diataxi ab eo memorata, quæque inde ab eo citantur, aliquo modo confirmabunt Authentiam ac Veritatem

1 Καὶ οἱ Ἀπόστολοί φασιν ἐν τῇ Διατάξει τῇ καλουμένῃ ὅτι Φυτεία Θεῶ καὶ ἀμπελῶν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία Epiphanius Hæres. 45.

Ὁρίζεσθαι γὰρ ἐν τῇ Διατάξει οἱ Ἀπόστολοι. Idem Hæres. 70. §. 10. Λέγουσι γὰρ οἱ αὐτοὶ Ἀπόστολοι. Ibidem.

Αὐτῶν αὐτῶν ἀκούοντες ἐν τῇ Διατάξει. Ibidem.

Εἰ δὲ καὶ τὸ τῆς Διατάξεως τῶν Ἀποστόλων λέγειν, πῶς ἐκεῖ ὠρίζοντο. Hæres. 75. §. 6.

2 Περὶ μὲν οὖν τοῦ γένους ἐν ταῖς Διατάξεσι τῶν Ἀποστόλων φάσκει ὁ Θεὸς λόγον καὶ ἡ διδασκαλία, μὴ φθίρειν, τούτῳ μὴ τέμνειν τριχῶς γένους, μηδὲ ἐπαιρησµῶ κατακηρυγῶσθαι, μήτε ὑπερηφανίας ὑπόδειγμα δικαιοσύνης τὴν ἀρετὴν εἶναι. Epiphanius Hæres. 80. §. 7.

3 Εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοὶ παραφέρουσιν τὴν τῶν Ἀποστόλων Διατάξιν, οὕτως μὲν τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἀλλ' οὕτως ἀδόκιμον. Epiphanius Hæres. 70. §. 10.

Con-

Constitutionum, quæ feruntur hodie sub Apostolorum nomine; licet enim, ut ex *Epiphani*i citationibus constat, in nonnullis conveniant inter se, in aliis tamen non minus à se invicem discrepare videntur. *Epiphanius* enim de *Diataxi*, quod nihil in ea habetur (1) alienum vel à Fide vel à Disciplina ac Πολιτεία Ecclesiæ, affirmat: ne-
tquam vero de hodiernis Constitutionibus illud dixe-
rit, in quibus ea omnia multum aliter se habent; ubi-
que enim (2) *Arii* Hæresin referunt, à qua nemo un-
quam fuit animo magis abalienatus quam Ipse: neque
in more fuit *Epiphani*i tempore (3) Diaconissas ac Sub-
diaconos manuum impositione constituere; aut (4) Re-
giam dignitatem Sacerdotali submittere; agnoscebant
sane utramque potestatem divinitus fuisse institutam
ob diversos fines; ideoque distinctas & independentes
fuisse tum Regiam tum Sacerdotalem, minime vero
Sacerdotalem super Regiam evexerunt; cum autem de
his prius differuimus, non opus est, ut ea, quæ antea
diximus, hoc in loco repetamus. Alia etiam sunt, quæ
fatis manifeste produnt diversitatem *Epiphani*i ac ho-
diernarum Constitutionum. Alia enim aliter legun-
tur (5) apud *Epiphanium*, cum verba ipsa citare præ

1 Πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ κανονικῇ τάξει ἐμφέρεται, καὶ οὐδὲν παραγε-
γραμμένον τῆς πίστεως, οὐδὲ τῆς ὁμολογίας, οὐδὲ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διοι-
κήσεως, καὶ Κανόνος, καὶ πίστεως. Ibidem.

2 Ἐπεροὶ ἐξ αὐτῶν [τ. ε. Αἰρεσιωτῶν] αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν τὸν
ἐπὶ πάντων Θεὸν ὑποσώζοντα. Constitut. lib. 6. cap. 26. & alibi
passim.

3 Vide supra, quæ de hac re habentur à Constitutionibus ad
indiciū secundum.

4 Vide, quæ de hac re habentur ibidem.

5 Λέγουσι γὰρ οἱ αὐτοὶ Ἀπόστολοι, ὅτι ὅταν ἐκείνοι εὐαχῶνται, ὑμεῖς
κηρύσσοντες ὑπὲρ αὐτῶν πενθεῖτε. Ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐορτῆς τοῦ Χριστοῦ
ἐπαύρωσιν· καὶ ὅταν αὐτοὶ πενθῶσι, τὰ ἄζυμα ἐσθίωντες ἐν πικρίᾳ,
ὑμεῖς εὐαχεῖσθε. Hæres. 70. §. 11.

Αὐτὸς αὐτῶν ἀκούοντες ἐν τῇ Ἀγάτῃ, ὅτι ὁ κακῶν ἐαυτοῦ τὴν ψυ-
χὴν ἐν Κυρίῳ, ἐπικατάρατος ἐστὶ τῷ Θεῷ. Ibidem.

CLXXVIII P R Æ F A T I O.

se fert, quam hodie (1) in Constitutionibus ea legimus; alia ab eo citantur ex Diataxi, (2) quæ nullibi reperiuntur in hodiernis Διατάξεσιν: in aliis denique sibi invicem contrariæ sunt, præcipue vero in eo quod ab iis traditur de Paschate celebrando; dum (3) Epiphanii Διάταξις, ut cum Judæis illud celebrent, præcipiat Fidelibus; (4) Constitutiones è contra Christi sanguine redemptos cum Judæis illud celebrare ventent. Neque sufficiet ei dicere, nisi res ipsa satis constaret, innovatum fuisse hac de re ab Ecclesia Romana; quæ ausa fuit, vivente adhuc Polycarpo Sancti Johannis Discipulo, non solum discedere ab Apostolica Regula; sed insuper eam corrumpere, ac impie violare tum Constitutiones tum Canones; in (5) utrisque enim ab Apostolis de Paschate, ne cum Judæis illud celebrarint, legimus contra Epiphanii fidem fuisse decretum. Neque magis causam ejus adjuva-

1 Παρήγγειλεν ἡμῖν αὐτὸς [Χριστὸς] τὰς ἐξ ἡμέρας ταύτας, ἀφ' ὧν τῶν Ἰουδαίων δυσέβειαν καὶ παρανομίαν, πενήν αὐτοὺς καὶ ὀδυρομένην, παρακελευσάμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτῶν Const. lib. 5. c. 15.

Ἐνοχὸς γὰρ ἁμαρτίας ἔσται ὁ τὴν κυριακὴν νηστεύων. lib. 5. cap. ult.

2 Συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσά ἐστιν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων τετράδι καὶ ὡρθοδόξῳ, καὶ κυριακῇ τετράδι δὲ καὶ ἐν ὡρθοδόξῳ ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐνάτης, ἐπειδὴ περ ἐπιφωκούσῃ τετράδι σιωπήθη ὁ Κύριος, καὶ τῷ ὡρθοδόξῳ ἐσαυρώθη. καὶ παρέδωκαν οἱ Ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείαις ἐπιτελεῖσθαι. Epiphan. in Compendiaria, Fidei Expositione.

3 Ὅριζουσὶ γὰρ ἐν τῇ Διατάξει οἱ Ἀπόστολοι, ὅτι ὑμεῖς μὴ ψηφίζητε ἄλλὰ ποιῆτε, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, οἱ ἐκ περιτομῆς μετ' αὐτῶν ἅμα ποιῇτε.

4 Δεῖ οὖν ὑμᾶς, Ἀδελφοί, τοὺς τῷ ᾧ Χριστῷ πρῶτον ἐξηθρασμένους ἁμαρτίᾳ, τὰς ἡμέρας τῆς Πάχας ἀκριβῶς ποιῆσθαι μετὰ πάσης ἐπιμελείας μετὰ προπύῳ ἰσημερινῷ. ————— μηκέτι δὲ παρατηρούμενοι μετὰ Ἰουδαίων ἑορτάζειν οὐδεμίαν γὰρ κρινανίαν ἡμῖν νῦν ὡρὸς αὐτοῦς. ————— Μὴ ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἑορτάσωμεν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἀναστάσιμον ἡμέραν, ἀλλ' ἐν Κυριακῇ μόνῃ.

5 Vid. supra ad Constitutiones è contra &c. Et infra ad Alia Victoris.

bit,

bit, quod in alio tractatu, si bene meminerim, adfirmat; Apostolos in diversis Synodis diversa statuisse de hac re, quia in fragmento quodam *Irenæi* dicto habetur Οἱ ταῖς δευτέραις τῶν Ἀποστόλων διατάξεσιν παρηκολυθηκότες: hæc enim omnino gratis dicuntur. Neque fragmentum illud Constitutionum Authentiam ac Authoritatem adstruet. Licet enim præferat nomen *Irenæi*, non tamen inde constat illud esse *Sancti Irenæi*, cum plura scripta ferant Patrum Antiquissimorum nomina, quæ eorum non fuerunt; neque satis ex his fragmentis quæ à *Pfaffio* ex Bibliotheca Taurinensi edita fuerunt, pauca cum sint & exigua, iudicium ferre possumus, siue internos siue externos characteres consulamus, vere ne an falso *Irenæi* nomen præferant. Præterea plures fuerunt *Irenæi*; adeo ut ex præmisso *Irenæi* nomine non possimus certo scire, an sint *Irenæi* Lugdunensis Martyris & Episcopi; & si sint Lugdunensis, non possumus satis intelligere, quid velit per οἱ ταῖς δευτέραις — διατάξεσιν παρηκολυθηκότες. Nescimus enim quid sit, quod fragmento illi præcedat. Sin ex fragmento ipso iudicemus non est à vero absimile, quod ταῖς δευτέραις Ἀποστόλων διατάξεσιν opponuntur ταῖς τοῦ νόμου προτέραις διατάξεσιν; adeo ut denotet Evangelicam Dispensationem; quæ ab Apostolis ex Christi mandato, dirigente eos Spiritu Sancto, instituta fuit: priusquam enim ascendisset Christus ac datus fuisset Spiritus Sanctus, Ecclesia Christi nondum fuit: Dispensatio igitur Christiana eodem jure dicitur Ἀποστόλων διατάξεις, ac lex νόμος vel διατάξεις Μωυσέως; quum utraque Dispensatio DEUM Christumque habeat Authorem. Hanc autem conjecturam ulterius confirmare videtur, quod post οἱ ταῖς δευτέραις τῶν Ἀποστόλων διατάξεσι παρηκολυθη-

κότες ἴσασι κ. τ. λ. habetur Αὐταὶ μὲν αἱ προσφο-
ραὶ οὐ κατὰ τὸν νόμον εἰσὶ, ——— ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.
Et infra οἱ οὖν ταύτας τὰς προσφορὰς ἐν τῇ ἀνα-
μνήσει τοῦ Κυρίου ἄγοντες ἐκ τῶν τῶν Ἰουδαίων δό-
γμασι προσέρχονται κ. τ. λ. Qui plura velit consu-
lat *Pfaffii Fragmenta Anecdota Sancti Irenaei* pag. 25.
Hoc unum ulterius addam, satis constare ex Sancti
Martyris Lugdunensis, quæ integra manent in Ver-
sione Latina vetere, indubitatis scriptis, eum de
Constitutionibus dictis Apostolicis ne audivisse. Quum
autem nobis in animo fuerit, an sint vere Apostolo-
rum, eas ducere in examē, non in earum originem,
à quo fuerint confectæ, quo tempore & à quibus
fuerint primum editæ, diligentius inquiremus; cum
ea quæ antea diximus sufficiant ad evincendum Apo-
stolos earum Authores non fuisse, neque *Clementem*
Apostolorum jussu in unum collectas, Apostolis vi-
ventibus, eas edidisse; neque inter Archiva Ecclesi-
arum Apostolicarum in initio repositas fuisse, ut Ca-
non ac Regula Praxeos & Disciplinæ Ecclesiæ essent.

Quod ad Canones Apostolicos licet plus Authori-
tatis iis tribuamus, quam Constitutionibus; quidam
enim eorum præcessisse videntur Niceno Synodo, mi-
nime tamen eos Apostolorum esse credimus; cum
plura iis insint, quæ tum ad Doctrinam tum ad Dis-
ciplinam spectant, quæ recentiore ætate satis lo-
quuntur; dum (1) alia *Victoris*, (2) alia *Origenis*,

1 Εἴ τις Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος ἢ Διάκονος τὴν ἀγίαν τοῦ
Πάσχα ἡμέραν ——— μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσῃ, καταιρεῖσθαι. Can. 5.

2 Εὐνοῦχος, εἰ μὲν ἐκ ἐπιχειρίας ἀνθρώπων ἐγένετό τις, ἢ ἐν διωγμῶ
ἀφῆρέθῃ τὰ ἀνδρῶν, ἢ οὕτως ἔφυ, καὶ εἰς ἀξίαν Ἐπισκοπῆς, γινέσθαι.
ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, μὴ γινέσθαι Κληρικόν. Αὐτοφόντης γάρ ἐστιν,
καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρὸς· εἴ τις Κληρικὸς ὢν, ἑαυτὸν ἀκρω-
τηριάσῃ καταιρεῖσθαι. Φονεὺς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ. Can. 16.

(1) alia *Agrippini* vel *Cypriani*, (2) alia denique *Montani* vel *Novatiani* tempora referunt. (3) Præterea libri ab Hæreticis post decessum Apostolorum conficti in iis condemnantur. Quæ omnia certissima sunt indicia eos esse recentiores Apostolico seculo. Quibus licet adjungere, quod neque viros Apostolicos ab Apostolis eos accepisse, neque acceptos Ecclesiæ tradidisse constat; iis enim desunt externa illa Ecclesiæ ac PP. Testimonia quæ semper adfuerunt scriptis Apostolorum Genuinis & Authenticis; ut nihil de Stylo ac scribendi more, qui prorsus alienus est ab ævo Apostolico, dicam. Me vero neutiquam immiscebo quæstioni de 35 ultimis Canonibus, num paris sint Authoritatis cum 50 præcedentibus; licet cum iis sentiam, qui parem Authoritatem illis abjudicant. Nobis enim sufficit, quod constat neque hos neque illos esse vere Apostolicos.

Restant adhuc ex scriptis Apostolicorum, *Hermæ* Pastor, *Epistolæ Sancti Barnabæ*, *Sancti Polycarpi* & *Beati Ignatii*, quæ si exigamus ad Regulas nobis præmissas, facile inveniemus omnia iis adprime convenire, quæ requiruntur ad confirmandam eorum Authentiam & Authoritatem: neutiquam enim ab iis violatur temporis ratio; non Ecclesiæ Disciplinæ ac πολιτεία contrarium aliquid apud eos legimus, nullæ

1 Ἐπίσκοπος ἢ Πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βαπτίσμα ἐὰν ἀνωθεν βαπτίσῃ, ἢ τὸ μεμολυσμένον παρὰ τὸ ἁσέβων (τ. ἐ, αἰρετικῶν) ἐὰν μὴ βαπτίσῃ, καθαιρείσθω, ὡς γελῶν τὸν στυγρὸν, καὶ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ μὴ ἀφαιρῶν τὴν ἐξουσίαν τῶν ψευδοτερέων. Can. 39.

Τοὺς — παρὰ τοιούτων βαπτισθέντας, ἢ χειροτονηθέντας, οὔτε πρεσβύτερος, οὔτε κληρικός εἶναι δυνατόν. Can. 60.

2 Εἰ τις Ἐπίσκοπος, ἢ Πρεσβύτερος τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ αἱμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλ' ἀποβάλλεται, καθαιρείσθω ὅτι λυπεῖ τὸ Χριστὸν εἰπόντα· χάρις γινεῖ ἐν ὅραν ἐπὶ ἐνὶ αἱμαρτωλῶ μετανοῶντι. Can. 44.

3 Εἰ τις τὰ ψευδὲς πίστεα τῶν ἁσέβων βιβλία, ὡς ἅγια, ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ κλήρου, καθαιρείσθω. Can. 52.

CLXXXII P R Æ F A T I O.

nisi quas prius ortas esse novimus Hæreses ab iis condemnantur, non inducuntur Doctrinæ à primo seculo alienæ; de Stylo, Materia ac dicendi more optime constat; proxime enim ad scripturas accedunt tum eorum Stylus tum ipsa Materia; adeo ut nihil indignum viris Apostolicis in iis habeatur: adsunt etiam illis externa Ecclesiæ Testimonia per omnia fere secula. Opus igitur non esset, ut de horum aliquo hoc in loco nos diceremus; nisi importuna quorundam protervitas id efficeret necessarium; dum à nobis exigat ut de Epistolis Ignatii quædam dicamus. Hoc autem mihi aggrediendum esse minime existimo, ut probem Beatum Martyrem Epistolas aliquas scripsisse, (1) easque à Sancto Polycarpo Ignatii Συγχρόνῳ ac perquam ei familiari in unum collectas Ecclesiæ DEI traditas fuisse, Ex quibus magnus Ecclesiæ foret profectus, continebant enim Fidem, Patientiam & omnem adificationem ad Dominum nostrum pertinentem; Quas citant Irenæus, Origenes alique, præcipue vero ante alios Eusebius, quo non alius quisquam in rebus Ecclesiasticis, scriptis & antiquitatibus magis unquam versatus fuit; easque quas Irenæus, Origenes, ac Eusebius legerunt, adhuc extare, omniumque manibus teri: frustra enim tum mea opera tum lectoris patientia abuterer; si huic controversiæ me immiscerem, cui abunde satisfecerunt Hammondus ὁ Μαχαίτης, Reverendissimus Armachanus Usserius Antiquitatum optimus Judex, ac Pearsonus vir in hisce rebus exercitissimus, qui totam materiam ita penitus exhaustit,

I Τὰς ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπὸ αὐτοῦ, καὶ ἄλλας, ὅσας εἶχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε. ἅτινες ὑποτεταγμέναι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλη ὠφελὴ θῆναι δυνήσεσθε. Περιέχουσι γὰρ πίσιν, καὶ ὑπομονὴν, καὶ πᾶσαν οἰκονομίαν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν. Sancti Polycarp. Epist. ad Philip.

ut

P R Æ F A T I O. CLXXXIII

ut nihil restet amplius de hac re dicendum; neque quisquam sit, qui ea de re vel dubitare in animum suum inducat, nisi qui idem sit infensissimus Episcopali ordini; qui, si Beato Martyri *Ignatio* Fidem adhibeamus, in Ecclesia receptus fuit, Apostolorum imo Christi ac Spiritus Sancti Authoritati innixus; (1) eoque modo est ad conservandam Ecclesiam Christi unam & integram necessarius, ut absque hoc Ecclesia non sit; quum nemini sine Episcopo vel baptizare vel Eucharistiam celebrare, vel sacrum aliquod officium aut munus Ecclesiasticum peragere liceat. Alia enim est hujus Controversiæ ratio, ex quo de nostris quidam pro effrœni, quodcunque illi libuerit, scribendi licentia acriter contenderit Epistolas interpolatas; dudum à literato totoque pene Christiano orbe rejectas, veras esse ac Authenticas Sancti Martyris *Ignatii* Epistolas, easque, quæ ex celeberrimo Codice Mediceo edidit *Isaacus Vossius*, quarum Authenticam ulterius confirmant Codd. Coll. *Gonv. & Caii*, ac *Montacutii*, pene eodem tempore, quo Græcæ Epistolæ à *Vossio*, à Reverendissimo *Usserio* reperti & in lucem editi, esse Epitomen ab *Athanasio*, vel *Marcello*, vel alio aliquo ætatis illius viro male confectam, ac Christianæ Ecclesiæ obtrusam tanquam genuinas & Authenticas *Ignatii* Epistolas. Nullum enim crimen à beato *Athanasio* alienum esse putat, quia pene unus ubique propagatæ Arianæ impietati ausus est seipsum objicere, ingens fane crimen, [aliud enim non possunt, modo quod verum est velint dicere, ei imputare] quod non

1 Μηδὲς χωρὶς τοῦ Ἐπισκόπου ἢ πρᾶσσέτω ὁ ἀνηρόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκείνη βεβαία εὐχαριστία ἡγείσθω ἢ ὑπὸ τὸν Ἐπίσκοπον ἔ-
 σα, ἢ ὃ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. Ὅπου ἂν φανῇ ὁ Ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ
 πλῆθος ἔστω. — Οὐκ ἔξόν ἐστιν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπ-
 τίζειν, οὔτε ἀγάπῃ ποιεῖν· ἀλλ' ὃ ἂν ἐκείνῳ δοκιμάσῃ, τοῦτο καὶ
 τῷ Θεῷ εὐάρεστον, ἵνα ἀσφαλὲς ᾖ καὶ βεβαίον πᾶν ὃ πράσσεται. Ignat.
 Ep. ad Smyrnaeos.

con-

CLXXXIV *P R Æ F A T I O.*

continuis laboribus, quotidianis periculis; ac crebris persecutionibus, & assidua confessione, pene dicam, quod de Hæresi inquit Beatissimus Martyr *Cyprianus*, neque *Martyrii sanguine abluitur*. Ut autem iniquas has suspiciones ac calumnias melius confirmaverit, plurimis Argumentis usus fuit: quæ omnia ut accurate expendamus, eaque refutemus, neque res ipsa neque instituti nostri ratio à nobis exigit; *Cum enim*, ut Celeberrimi *Pearsoni* contra *Dallaum* haud dissimili in Argumento verbis utar, *magna diligentia usus sit, ut nihil ageret: Ego sane*, cum alia sit nostri, alia *Pearsoni*, qui nihil prorsus quod dici potuit ea de re, omittendum putavit, examinis ratio, pari mihi utendum non putavi, *ut eum nihil prorsus egisse omnibus appareat*. Hoc enim ex futilitate eorum, quæ ab ipso dicuntur, satis omnibus apparebit, nisi iis, qui præjudiciis præpediti sunt; quo minus ea, quæ vera sunt ac satis manifesta, velint vel videre vel agnoscere. Satis enim norunt, quod ea, quæ à vero ac Genuino *Ignatio* scripta leguntur, nullo modo possunt cum *Arii* impietate conciliari, cui tantopere favent. Quæ vero ab eo dicuntur, ut Epistolarum, quæ sunt Genuinæ ac Authenticæ, Authoritatem labefactet; & interpolatarum Authentiam, quantum in eo est, confirmet ac iis fidem adstruat, facile reducuntur ad Stylum vel dicendi methodum, materiamque, & internos Characteres, atque externa Testimonia; viz. Patrum Citationes vel eorum, quæ frequentius in Antiquiorum scriptis occurrunt, allusiones ad *Ignatii* Epistolas. Neque diffitendum est, si hæc omnia interpolatis adessent veritatis indicia, eas optimo jure habendas esse veras & Authenticas: ad singulas igitur harum regularum utramque Epistolarum *Ignatianarum* Syllogen exigemus; ut inde æquus lector ferat judicium, utri adsint certissima *αὐθεντίας* indicia. De Stylo autem breviorum Epistolarum queritur, quod parum Græcus est;

est; & quod plures his Epistolis insunt sententiæ, quas si ad probatas Græce scribendi regulas exigamus, necessum est ut agnoscamus *Ignatium* ea non scripsisse: Quam futilis vero & nullius ponderis sit hæc obiectio, facile constabit; si quis ad illud animum suum advertat, Sanctum Martyrem *Ignatium* Syrum fuisse non Græcum; adeo ut nemo jure miretur, si sæpius apud eum frustra quærat Græcæ Linguae Idioma. Et ut, quod ego sentio, dicam; si solæ extarent Epistolæ interpolatæ, mihi non levis suspicio exoriretur contra earum Authentiam, quod dicendi modus, verborum ordo ac Methodus, ac tota denique Syntaxis nimis Græca sint; redoleantque magis quartum, quo Epitomen hanc, uti vocat, confectam fuisse vult, quam primum Ecclesiæ seculum; ac Græcum potius quam Syrum gente ac origine sua referant. E contra vero breviorum Epistolarum Stylus, dicendi Methodus, sententiarum ac verborum ordo & Syntaxis apprime, multoque magis quam interpolatarum, primævæ simplicitati rudi ac incultæ, Syrorum genio, moribusque, & dicendi consuetudini, ipsique *Ignatio*, qui Martyrii zelo accensus totus ardebat, convenire videntur; adeo ut, siquid Argumenti duci possit ex Stylo, à nostra parte id omne sit; dum contendimus breviores esse vere Genuinas & Authenticas. Nobiscum autem senserunt, qui de Stylo optime judicarunt, & in rebus Criticis maxime versati fuerunt; *Usserius, Pearsonus, Cotelierius, Ludovicus Dupin & Tillemontius*, cæterique, qui ad hæc animos suos unquam adverterunt: neque aliter sensisset ipse, si eas accessisset vacuus præjudiciis; aut aliquid de lingua, dicendi modo, moribusque Syrorum veterum aut hodiernorum Maronitarum novisset. Quod ad Materiam; *Ignatio* optime conveniunt ea omnia, quæ in brevioribus Epistolis habentur; in quibus non est aliqua temporis violatio; nullæque in iis condemnantur Hæreses, nisi

A a

quas

CLXXXVI P R Æ F A T I O.

quas eo tempore invaluisse vel saltem ortas fuisse certo novimus, qualia fuerunt impia Judaizantium ac τῶν Δοκητῶν Dogmata; non alius de Doctrinis Fidei Christianæ dicendi mos inducitur, nisi qui invaluit in initio. Displicet sane huic Viro, quod Christus dicitur ὁ Θεός. Sed Christum ita appellare non alienum fuit à *Clemente* Romano, apud quem in priore Epistola legimus: Τοῖς ἐφοδίοις τοῦ Θεοῦ ἀρκούμενοι, καὶ προσέχοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς, ἐπενισμένοι ἢ τε τοῖς σπλάγχνοις, καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ [τ. ε. Χειρὸς τοῦ Θεοῦ] ἦν πρὸς ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Et in posteriore, quæ sive *Clementis* fuerit sive alterius cujusquam, maximæ est Antiquitatis; cum multum præcedat *Nicææ Synodo* ac *Arii Hæresi*; Ἀδελφοί, οὕτως δεῖ ἡμᾶς φρονεῖν περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς περὶ Θεοῦ, ὡς πρὸς καὶ τοῦ ζώντων καὶ νεκρῶν. καὶ ὃ δεῖ ἡμᾶς μικρὰ φρονεῖν πρὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἐν ταῖς γὰρ φρονεῖν ἡμᾶς μικρὰ περὶ αὐτοῦ, μικρὰ καὶ ἐλπίζομεν λαβεῖν. Imo *Sanctus Paulus* hac appellatione de Christo non semel utitur; in Epistola ad Romanos cap. 9. Com. 5. ἐξ ὧν ὁ Χειρὸς τὸ κατὰ σὰρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς βύλογητος εἰς τοὺς αἰῶνας. Et in Epistola ad *Timotheum* Θεὸς ἐφανερώθη ἐν τῇ σαρκί. Et in Epistola ad *Philippenses* æqualem esse DEO Patri JESUM Christum nos docet: Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ὃς καὶ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Quod nuper aliter expositum fuisse non ignoro. *Qui cum in forma DEI esset, non præripuit [non arrogavit vel assumpsit sibi] esse æqualem DEO*: at huic interpretationi præjudicant omnes, quotquot fuerunt unquam versiones; præcipue vero vulgata seu potius vetus Italica versio ac Syriaca, quæ apud omnes maximæ semper fuerunt Authoritatis; Italica cum sit
peno

P R Æ F A T I O. CLXXXVII

pene ipsis Apostolis cœva, ac Syriaca antecedit Synodum Laodicenam, quarum illa: *Qui cum in forma DEI esset, non rapinam arbitratus est esse se equalem DEO.* Hæc exhibet: הוּ דַּכּ אִתְּוּדִי בְּדִמּוּתָא לֵאלֹהִים. הוּא חֲטוּפִיָּא חֲשַׁבְהָ לְהוּא דְּאִתְּוּדִי פְּחֻמָּא דְּאֵלֹהִים. i. e. *Qui quum esset in similitudine DEI, nequaquam rapinam existimavit hoc ipsum, quod esset equalis DEO.* Quibus unanimes suffragantur Catholici ac primævi Patres. Eorum autem expositio fuit hætenus inaudita; quum non nisi inepto huic Criticismo innitatur, Ἀρπαγμα ἡγείσθαι ita apud profanos Authores significare. Lubentes sane illud agnoscimus: alia tamen est ratio vocis ἀρπαγμός, quod facile intellexissent; modo apud Lexicographos versati fuissent. Ἀρπαγμα enim significat passive, *quid raptum, prædam*; at ἀρπαγμός & ἀρπαγὴ ipsam diripiendi actionem, *direptionem, rapinam.* Licet igitur ἀρπαγμα ἡγείσθαι significet *arrogare sibi vel assumere*; huiusmodi tamen interpretationem ἀρπαγμόν ἡγείσθαι non admittit; sed rite secundum Græcæ Linguae idioma redditur, *non existimavit direptionem sive rapinam esse.* A nostra parte sunt versiones antiquissimæ necnon recentiores omnes, Patres etiam tam Ante-Niceni quam Post-Niceni, *Sanctus Irenæus, Origenes, Theodoretus, Sanctus Athanasius, Sanctus Hieronymus, Sanctus Augustinus*; necnon *Chrysostomus, Theophylactus, & Oecumenius.* Genuinæ igitur & receptæ interpretationi est adhærendum; cum hoc præcipue Hæreticos male habeat, ex hoc loco eo modo exposito adstrui DEI Filii cum Patre æqualitatem, haud immanifestum sane indicium, aliam esse illorum, aliam Sanctorum Patrum & Ecclesiæ Catholicæ Fidem, cum ad malas hæc artes in rebus, quæ sunt ad Fidem necessariae, confugiant; ac aliter interpretentur Sacras Scripturas, quam Ecclesia usque à temporibus Apostolorum eas exposuit.

CLXXXVIII P R Æ F A T I O.

Hæ sane artes nimis referunt *Valentinum, Marcionem*, aliosque Hæreseon Authores, qui à palam receptis Doctrinis ac Sacrarum Scripturarum expositionibus ad privatas interpretationes ac sensum non prius ab Ecclesia unquam agnitum & eo usque inauditum se receperunt, quo suas opiniones tuerentur. Hæc Interpretatio ulterius nobis confirmatur ex verbis sequentibus ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν *servi i. e. creature formam vel conditionem, h. e. naturam in seipsum suscipiens*: ubi μορφὴν δούλου oppositum τῷ, ἐν μορφῇ Θεοῦ, satis evincit, ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων denotare essentiam proprie Divinam, qua Christus est verus DEUS, Patri æqualis. Dicitur etiam JESUS Christus à Sancto Johanne, cujus Discipulus fuit Beatus Ignatius, ὁ ἀληθινὸς Θεός. Ne miremur igitur si apud verum Ignatium legamus ἀρχόνους Χειτοῦ Θεοῦ, Ep. ad Polycarpum. Ἐν Θεῷ ἡμεῖς Ἰησοῦ Χριστῷ Ep. ad Ephesios. Et alibi Κατὰ πίσιν καὶ ἀγάπην τοῦ Χειτοῦ τοῦ Θεοῦ. Et in Epistola ad Smyrneos Δοξάζω Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεόν cum Articulo, sicut ex Ephraim observavit Photius: Καὶ ὁ Θεοφόρος δὲ Ἰγνάτιος καὶ ——— μάρτυς Σμυρναίοις ἐπιτέλλων ὁμοίως κέχρηται τῷ ᾠθρῷ. Hæc enim omnia Fidem Apostolici seculi referunt. Quibus liceat nobis adjungere ἀναζωπυρήσαντες τῷ αἵματι τοῦ Θεοῦ. Quam veram esse ac genuinam lectionem minime dubito; quum ex unione humanæ cum Divina Natura τὸ τοῦ Χειτοῦ αἷμα æque dici possit τὸ αἷμα Ἰ Θεοῦ à Beato Ignatio, ac τὰ παθήματα τοῦ Χειτοῦ à Sancto Clemente dicuntur τὰ παθήματα τοῦ Θεοῦ. Quem locum vide. Christum igitur esse DEUM, si Patrum Antiquissimorum Fidem sequamur, ac Apostolorum doctrinis adhæreamus, necessum est agnoscamus;

P R Æ F A T I O. CLXXXIX

mus. DEUS autem non est nisi Unus, Æternus, Supremus; adeo ut nemo possit, Christum verum absoluto modo DEUM agnoscere, nisi qui simul agnoscat esse ab Æterno ex communicatione Patris substantiæ totius & indivisæ DEUM, & ita DEUM, ut idem sit cum Patre DEUS, in eadem substantia Divina cointus; cum sit Patri ὁμοούσιος. Quam Veritatem agnovit semper & usque agnoscit Ecclesia DEI sanguine acquisita. Hinc fit quod à Beato Ignatio λόγος dicitur αἰδιος, quam lectionem frustra sollicitat, eadem enim voce utitur Clemens Alexandrinus, quod & ipse fatetur; & in alio loco ἀγέννητος, ita enim legendum puto non ἀγέννητος; vertit enim Gelasius *non factus*, licet in Latina Ignatii versione legamus hodie *ingenitus*. Eadem voce utebatur Irenæus, legimus enim apud Interpretem Veterem *Non infectus es. o Homo sicut proprium ejus verbum*; proculdubio in Græco Textu legebatur ἀγέννητος, quam vocem Interpres vertit *infectus*. Ea igitur omnia, quæ in Epistolis Genuinis seu brevioribus leguntur, optime quod ad materiam tum seculo Apostolico tum Sancto Martyri Ignatio conveniunt; at in interpolatis ubique nobis occurrunt haud immanifesta falsitatis indicia. Ut autem illud prætermittam, quod in iis citantur Constitutiones, quas eo tempore non extitisse certo constat; adeo prope accedunt quod ad Styllum ac Materiam in iis, quæ interpolata leguntur, ad Epistolas, quæ licet Ignatio tribuuntur, Ignatii tamen non sunt viz. Ep. ad *Heronem*, ad Philippenses & ad Antiochenes ut eundem Authorem videantur referre. His sane desunt tum Interni Characteres, dum ea in iis leguntur, quæ neque Ignatio, neque seculo ei, quo eas scripsisse dicitur, ullo modo conveniunt, tum externa Testimonia, quum nemo veterum sit, qui eas vel citat vel memorat, aut ad illas semel alludat; quod

unum

unum sufficit ad elevandam earum Authoritatem ac Authentiam; fieri enim vix potuit, si extitissent, ut *Eusebium*, *Hieronymum* & alios ex veteribus prorsus celarentur; sin iis innotuerint, ut eorum nullam facerent mentionem, dum singula ejus scripta recenscant: Neque multum dispar est illarum ratio; ea enim in Epistolis interpolatis legimus, quæ posteriora sunt *Ignatii* ætate: In quibus tanquam Hæresiarchæ condemnantur *Basilides* & *Theodotus* proculdubio *Byzantinus*, quum alius ante ipsum à nullo scriptorum Ecclesiasticorum memoratur; quod vero de *Theodade*, cujus mentio fit à *Clemente* Alexandrino, innuit, illum esse eundem cum *Theodoto* ibi memorato, eumque proxime accessisse ad Apostolica tempora, est nuda conjectura. Neque magis hujus antiquitatem, quod à Beato *Hieronymo* contra *Helvidium* dicitur, confirmabit: *Nunquid non possum tibi totam veterum scriptorum seriem commovere, Ignatium, Polycarpum, Irenæum, Justinum Martyrem, multosque alios Apostolicos & eloquentes viros, qui adversus Ebionem & Theodotum Byzantinum & Valentinum plena sapientiæ volumina conscripserunt, quæ si legisses unquam, plus saperes.* Eodem enim jure concludi potest *Ignatium* contra *Valentinum* scripsisse. Scripsit quidem contra *Ebionem* sive *Ebionitas*, quorum Hæresis jam invaluerat; at *Irenæus* aliique contra *Valentinum* ac *Theodotum* *Ignatio* recentiores ac pene sui temporis Hæreticos plena sapientiæ volumina conscripserunt. His autem non diutius immorabor, quum eadem fere sit hac in re Epistolarum interpolatarum, ac Constitutionum ratio, de quibus prius diximus. Quod ad internos Epistolarum Beati *Ignatii* Characteres; Epistolæ breviores ubique loquuntur Sanctum Martyrem plenum pietate, ac zelo vere Christiano exuberantem; ac in omnibus satis respondent tum *Eusebiana* tum *Polycarpiana* earum descriptioni. At multo aliter cum interpolatis comparatum fuit, nisi
iis

P R Æ F A T I O. cxci

iis in locis, ubi non discedunt ab Epistolis brevioribus. Præterea si totam Orationis seriem ac texturam harum Epistolarum accurate examinemus, facile sentiemus breviores verum esse Sancti Martyris fœtum: hæ enim nihil habent cum Epitome commune; dum omnia in iis probe cohæreant, eademque sit ubique per totas Epistolas facies Orationis: in interpolatis vero facile, quæ sunt Interpolatoris, à veris & Genuinis secernuntur; siquis singulas earum partes, critico acumine perpendat: quæ enim à Medicæo Codice non agnoscuntur, leguntur autem in Antiquis omnibus Editionibus, ipsa se produnt, assumenta esse aliunde petita, quæ vel explicationis causa adduntur, vel more Paraphrastico dicuntur; aut denique sunt sententiæ quædam, quæ cum contextu male cohærent; dum alium à Beati Martyris Stylum ubique, neque raro alias doctrinas referant, quod facile ei constabit, qui *Vossii* Editionem ex Medicæo Codice cum interpolatis contulerit. Experitur vero quid possit ad evertendam Laurentianæ Bibliothecæ Codicis fidem & Authentiam: nimis enim Orthodoxæ sunt Epistolæ *Ignatii*, sicut ab illo Codice exhibentur, quam ut eas ferat, qui ætate nostra *Arii* Hæresin olim profligatam renovare ac successus felices ausus est sibi promittere: plures igitur sententias selegit, in quas dictaturam suam ac criticam artem exerceret: Quarum plurimæ sanæ sunt, nonnullæ vero vel manu medica, vel alio, eoque iis in locis emendatiore Codice egent: neque mirum est rem ita se habere; cum unus tantum sit, quantum nos scimus, Cod. Manuscriptus Græcus, neque plures duobus Latinis, ad quos eas exigamus. Cum autem plures sint eæ sententiæ, quæ ab eo proferuntur, quam ut eas leviter perstringam, sufficiat unum vel alterum locum in examen ducere. Displicet igitur huic Critico, quod de

(1) Docetis

(1) Docetis in iis dicitur, eos *ab Eucharistia recessisse, quia non confitebantur Eucharistiam carnem esse saluatoris nostri JESU Christi pro peccatis nostris passam, quam benignitate Pater resuscitavit.* Ego sane nihil, quod in hac sententia jure reprehendatur, invenio: Docetas enim ab Eucharistia, ex qua fideles facti sunt participes Carnis Christi ejusque sanguinis, quum eum vere carne indutum fuisse negarint, facile crediderim. Neque inde adstruitur Transubstantiatio magis quam (2) ex *Justino Martyre*, qui nos docet Panem & Vinum in Eucharistia esse Corpus & Sanguinem τοῦ σαρκοποιηθέντος λόγου. Elementa quidem, quoad naturam & substantiam suam, non sunt nisi Panis ac Vinum; ex benedictione tamen ac precibus Sacerdotis, fide Ecclesiæ, ac Christi Domini nostri institutione, non mutata Physica Panis & Vini natura, sed superinducta gratia spirituali ex illapsu Spiritus Sancti verum Corpus & verum Sanguinem Christi fidelibus exhibent; indeque Eucharistia dicitur à Sancto *Ignatio* *caro quæ passa est & quam Pater suscitavit;* non quoad Naturam ac substantiam, sed quoad gratiam. ac efficaciam spirituales. Dicit (3) Sanctus Martyr in

1 Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, ἀλλὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν Εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθούσαν, ἣν τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν. Epist. ad Smyrn.

2 Οὐ γὰρ ὡς κρινὸν ἄρτον, οὐδὲ κρινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν· ἀλλ' ὅν τρώομεν ἀλλὰ λόγου Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἔχεν, οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εὐχαριστηθεὶς τρώομεν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μετεβολὴν τρώομεν ἡμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐκδιέχθημεν εἶναι. Justin. Mart. Apol.

3 Ἐάν με καὶ ἐξιώσῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν, καὶ θέλημα ἦ, ἐν τῇ δευτέρᾳ βιβλίῳ, ὃ μέλλω γράφειν ὑμῖν, προσδολώσω ὑμῶν ὡς ἡρέα μὲν οἰκονομίας εἰς τὸν κρινὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστὸν κ. τ. λ. Epist. ad Ephes.

Epistola

P R Æ F A T I O. CXCIH

Epistola ad Ephesios se scripturum esse iis alterum libellum, five Epistolam, in quo fufius manifestabit iis, quam inceperat Dispensationem in novum hominem JESUM Christum. Quid in hac Pericopa vitio vertendum sit, ego non facile senserim; ni *Dallaus* prius, quem hac in re secutus est hic Author, nullas non difficultates movisset, quæ omnes à Reverendo admodum Episcopo Cestriensi ita penitus sublatae fuerunt, ut jure miremur aliquem hæc de novo objecisse. Quid enim prohiberet, quo minus *Ignatius* militibus licet stipatus, qui eum male tractarunt, speraret alteram sibi fore occasionem Epistolam five breviorum tractatum scribendi, quum prius iisdem militibus oblitus iis scripsisset? nec tamen hæc absolute sed tantum conditionaliter ab eo dicuntur: 'Εάν με χαλ-
ξιώσῃ Ἰησοῦς Χριστός ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν, καὶ θέλημα ἦ. Scripseritne secundam hanc Epistolam five libellum alterum minime constat; non autem extare adhuc neque per plura secula extitisse satis constat. Nec tamen hujus suspicioni locus est, aliquem (proculdubio vult *Sanctum Athanasium*) hæc eam ob causam inseruisse, ut sub *Ignatii* nomine suas Hæreticas opiniones vendicaret: iniquissima enim est hujusmodi suspicio, quum agnoscat ipse, nos nihil posse hac de re scire; & plus refert eum, qui à calumnia & iniqua fratrum accusatione nomen habet, quam Spiritum Veritatis. Unum tantum locum ulterius adducam, quem carpit hic Author, illum nempe qui de λόγῳ habetur: Ὅς ἐστὶν λόγος αἰδῖος, ἔκ ἀπὸ σιγῆς προελθὼν. Ep. ad Mag. Contendit hæc verba respicere *Valentinum*, quem primum σιγὴν induxisse & inter *Æonas* suos recensuisse vult. Ut autem præmittam *Sancti Pauli* τὰς ἀπερχάντους γενεαλογίας in Epistola ad *Timotheum*; unde pars esse videatur hæc *Æonum*, quorum σιγὴ unus fuit, συζυγία &

γενεαλογία Hæresews Simonis; Valentinum non fuisse Authorem, primumque conditorem hujus Systematis, sed ab aliis acceptum sibi accommodasse patet (1) ex Irenæo & (2) Epiphanio. Præterea potest esse ut hæc non respiciant hæresin aliquam, sed ut adhibeantur ad distinguendum verbum Divinum ab humano, quorum illud est internum, existens in Divina mente; hoc foras prolatum; λόγος enim humanus est ῥητός: λόγος DEI οὐσιώδης. Hic igitur, cum sit αἰδώς, ἔκ τ' ἀπὸ σιγῆς προῆλθεν, ille ex silentio fit.

Aliud etiam argumentum ducit contra veritatem ac Authentiam Medicæi Codicis, quod in eo Epistolæ breviores sint quam par est, neque satis respondeant Descriptioni Sancti Hieronymi, qui Ignatii epistolas respiciens dicit, Quod Ignatius, Justinus & Irenæus plena sapientiæ volumina contra Ebionem, Theodotum Byzantinum, & Valentinum conscripserunt. Quæ quidem omnia verissima sunt eo in sensu, quo ea scripsit Hieronymus; dici enim possunt breviores, ac satis commode, plena sapientiæ volumina. Hæc enim non ad E-

1 Qui enim est primus, ab ea qua dicitur Gnostica Hæresis antiquas Doctrinas, εἰς ἴδιον χαρακτῆρα, ad suum Characterem accommodans, ἕτοις ἐξεφόρησε, sic extulit, ὁρισάμενθ' εἶναι δυνάδαι πᾶσι ἀνονόμαστον, ἥς τὸ μὲν τι καλεῖσθαι ἀρρήτον, τὸ δὲ σιγὴν. Iren. lib. 1.

Hæc autem qua diximus de sensus emissionem; similiter & adversus eos, qui à Basilide sunt, aptata sunt: & adversus reliquos Gnosticos, a quibus & hi initia emissionum accipientes convicti sunt in primo libro. Iren. lib. 2.

De ea autem, qua est ex his secunda, emissionem Hominis & Ecclesie ipsi Patres eorum falso cognominati Gnostici impugnant adversus invicem, sua propria indicantes & malos fures semet ipsos convincentes. Ibidem.

2 Τὴν ἐθνόποιον ποιήσιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ νῦν λαβὼν. καὶ ἀπὸ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ πρὸ αὐτοῦ τῆς ἀληθείας ἐκπεπληκῶτων, τὴν ὑπόνοιαν κτησάμενθ', καὶ αὐτὸς τὰ ἴσα τῷ Ἡσιόδῳ, ἀπὸ ἐπέρων ὀνομάσων εἰς ἑπτα μὲτρα ποιήσας ἐξέλεσε φαντῆσαι τὸν κῆρυον. Epiphan.

pistolarum

pistolarum magnitudinem ac prolixitatem, sed ad internum earum sensum referuntur; quod si hoc per *plena sapientiae volumina* intelligatur, optimo jure ita dicuntur. At si cum eo aliter hæc interpretemur, ut denotent Epistolarum magnitudinem, pari jure interpolatas (eo quod nimis breves sunt) rejiciendas puto: ad justam enim magnitudinem, licet fere duplo prolixiores Genuinis, non assurgent; metuo etiam ne solus *Irenæus*, si hanc regulam admittamus, locum suum tueatur, qui ex professo quinque libros contra Hæreses scripsit. Priusquam vero hoc argumentum missum faciam, non possum mihi temperare, quin observem, quam insigne specimen ingenuæ probæque fidei hic author nobis dederit; quum in citando hoc loco omiserit *Valentinum*; eodem enim jure omittendus esset & *Theodotus*; sed cum causa sua optime consultum fore existimavit, si retineatur *Theodotus*, quem *Ignatio* coætaneum fuisse vult, & excludatur *Valentinus*, quem eo viginti annis posteriorem esse contendit. Nos vero neque contra *Theodotum*, neque contra *Valentinum* *Ignatium* aliquid scripsisse putamus; sed *Irenæum* potius vel alium è multis *Apostolicis* & *Eloquentibus* viris ab *Hieronymo* hoc in loco memoratis; neque alium sensum ferunt ipsa *Hieronymi* verba. Hoc argumentum ex nimia Genuinarum Epistolarum brevitate ductum ulterius confirmare nititur ex ipso *Ignatio*; eo quod in quibusdam Epistolis adhibentur brevittatis notæ, ut in Epistola ad Magnesium: Συντόμως παρεκάλεσα ὑμᾶς. In Epistola ad Romanos: Δι' ὀλίγων γραμμάτων αἰτοῦμαι ὑμᾶς. Et in Epistola ad *Polycarpum* Δι' ὀλίγων ὑμᾶς γραμμάτων παρεκάλεσα. Quæ tamen Epistolæ cæteris breviores non sunt, prout in Mediceo codice habentur; hoc autem argumentum nimis futile est, quam ut ei serio respondeamus: Breves enim esse dicuntur non respectu habito ad eas Epistolas, quæ ad coeteras Ecclesias eo-

dem fere tempore scripsit; sed ratione circumstantiarum vel Ecclesiæ ad quam missæ fuerunt, vel sup-
 ipsius; aut arctæ necessitudinis, quæ inter ipsum eos-
 que, ad quos scripsit, intercessit; aut denique materiæ,
 de qua in iis Epistolis præcipue tractatur. Eodem sa-
 ne argumento pari jure potuit contra Authoritatem
 ac Authentiam Epistolæ ad Hebræos uti, cui, cum
 sit ex quatuordecim Epistolis Paulinis præter Episto-
 lam ad Romanos ac priorem ad Corinthios omnium
 longissima, adhibetur brevitatis nota: Καὶ γὰρ διὰ
 βραχέων ἐπέτειλα ὑμῖν. Epist. ad Heb. Cap. 13. v.
 22. dum in Epistola ad Galatas, quæ plusquam dimi-
 dio ea minor est, legimus: Ἰδέτε πηλίκους ὑμῶν
 γραμμασίον ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ. Qui autem inde ar-
 gueret interpolatam fuisse Epistolam ad Hebræos, me-
 rito se deidendum omnibus præberet.

Quod si ab internis utriusque Sylloges, tum Medi-
 cæi Cod. tum aliorum Characteribus, ad externa
 Testimonia nos ipsos conferamus, non minus facient
 pro Authoritate ac Authentia Medicæi Codicis, quam
 Stylus, Materia & interni Characteres. Ut enim illud
 prætermittam, quod mihi sane maximi momenti esse
 videtur, quum plusquam duplo interpolatæ Genuina-
 rum Epistolarum magnitudinem excedant; quod ne
 una est citatio intra quingentos à Christo annos, quæ
 in brevioribus non hodie pene totidem verbis reperitur;
 fieri enim vix potuit, si longiores essent veræ & in ini-
 tio agnitæ, quin plura citarint Sancti Patres ex *Ignat-*
io, quæ in iis solis habentur: Testimonia *Sancti A-*
thanasii, *Theodoriti* ac *Gelasii* à nostris partibus esse
 facile concedit; *Eusebium* vero, ac *Hieronymum*, ve-
 lint, nolint, ad suas trahere conatur; quid autem hac
 in re præstiterit postea videbimus: neque tam levis
 momenti esse illorum Authoritatem existimamus, licet
 ipsi aliter visum fuerit, ut non credamus eam pluri-
 muni

num conferre ad confirmandam Authentiam ac veritatem Medicæi Codicis, probi cum fuerint ac satis perspicaces viri, quorum Testimonium minime rejicendum est, cum sint Testes Idonei hac in re, qui neque ipsi facile fallerentur, neque alios nisi inviti fallerent, eorum autem Authoritatem ulterius confirmat mutua illorum consensio; dum in iisdem locis citandis optime inter se ac cum Medicæo Codice conveniunt. Ordinemur à noto ac celebri illo loco, qui tum (1) ab *Athanasio* tum à *Theodorito* iisdem verbis citatur, & paulo fusius à *Theodorito* nec non (2) *Gelasio*, qui cum iis optime consentit, nisi quod habet *factus & non factus*, ac si legisset γενητός & ἀγέννητος non γεννητός & ἀγέννητος, quam *Gelasii* lectionem veram esse puto: vide supra hac de re; quibus licet addere, hoc constare ex ipso *Athanasio*, qui his ex *Ignatio* citatis subjicit Ὁ μακάριος Ἰγνάτιος ὀρθῶς ἔγραψε, γενητὸν λέγων διὰ τὴν σὰρκα· ὃ γὰρ Χριστὸς σὰρξ ἐγένετο. Quæ omnia cum Genuinis fere ad verbum consentiunt, multum vero (3) ab interpolatis discre-

1 Εἷς ἰατρός ἐστὶ σαρκικός καὶ πνευμαλικός, γενητός καὶ ἀγέννητος ἐν ἀνθρώπῳ Θεός, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινή, καὶ ἐν Μαρίας, καὶ ἐν Θεοῦ. *Athanas.* lib. de Synodis. *Theod.* Dial. 1.

2 Unus medicus est Carnalis & Spiritualis, factus & non factus, in homine DEUS, in morte vita æterna, ex Maria & DEO, primum passibilis & tunc impassibilis Dominus noster JESUS Christus. *Geladius* de duabus naturis. Posterius membrum non fecus ac prius à *Theodorito* citatur in Dialogo primo, sive ἀπερίστω. Πρῶτον παρητός καὶ τότε ἀπατής Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν.

3 Ἰατρός δὲ ἡμῶν ἐστὶν ὁ μόνος ἀληθινός Θεός, ὁ ἀγέννητος, ἔχων ἰατρὸν καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Θεὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν πρὸ αἰώνων υἱὸν μονογενῆ καὶ λόγον, ὅτε καὶ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο· ὁ ἀσώματος ἐν σώματι, ὁ ἀπατής ἐν παρητῷ σώματι, ὁ ἀθάνατος ἐν θνητῷ σώματι, ἡ ζωὴ ἐν φθορᾷ, ὅπως θανάτου καὶ φθορᾶς ἐλευθερώσῃ καὶ ἰατρεύσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν κ. τ. λ. *Ep. Interpol. Sancti Ignatii.*

pant ; in quibus plura adduntur, aliaque eo modo ab Interpolatore immutantur, ut *Ignatium* in *Ignatio* frustra quæramus. Eodem modo, quæ (1) ex Epistola ad Smyrnæos à *Theodorito* citantur, cum *Eusebio*, sicut infra videbimus, & Medicæo Codice optime, at (1) cum interpolatis nullo modo conveniunt ; quibus, prætermissis cæteris (quum multa à *Theodorito* in 1. & 2. Dialogis ex *Ignatio* citantur, quæ cum Medicæo satis, cum aliis Codd. non omnino consentiunt) hunc unum locum adjungam ex Epistola ad Ephesios, tum (2) à

1 Πεπληροφορημένους ἀληθῶς εἰς τὸν Κέριον ἡμῶν, ὄντα ἐν γένει Δαβὶδ κατὰ σάρκα, Ὑιὸν Θεοῦ κατὰ Θεότητα καὶ δύναμιν, γεννημένον ἀληθῶς ἐκ παρθένου, βεβαπλισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπὸ αὐτοῦ, ἀληθῶς ἐπὶ Ποντίᾳ Πιλάτου, καὶ Ἡρώδου Τετράρχου κατηλωμένον ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. *Theod. Dial. I.*

Πεπληροφορημένους ὡς ἀληθῶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Ὑιὸν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν Θεὸν λόγον, τὸν μονογενῆ υἱὸν, ὄντα δὲ ἐκ γένους Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, βεβαπλισμένον ὑπὸ Ἰωάννου, ἵνα πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη ὑπὸ αὐτοῦ, πολιτευσάμενον ὅσως ἀνευ ἁμαρτίας, καὶ ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου τοῦ Τετράρχου κατηλωμένον ὑπὲρ ἡμῶν ἐν σαρκὶ ἀληθῶς. *Epist. Interpol. Sancti Ignatii.*

Ἐγὼ γάρ καὶ μετὰ τῆς ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα· καὶ ὅτε πρὸς τοὺς ἀδελφὰς Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς· λάβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον. καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἤψαντο· καὶ ἐπίστευσαν. *Theod. Dial. 2. sive ἀσυγχύτῳ.*

Ἐγὼ δὲ ἐπεὶ ἐν τῇ γυνᾷ, καὶ ταυρῶν γινώσκω αὐτὸν ἐν σώματι γενέσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα, καὶ ὅτε πρὸς τοὺς ἀδελφὰς Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς· λάβετε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον· πνεῦμα γὰρ σὰρκα καὶ ὀστέα ἐγὼ ἔχει, καθὼς ἐμεῖ θεωρεῖτε ἔχοντα· καὶ τῷ Θωμᾷ λέγει· Φέρε τὸν δάκτυλον κ. τ. λ. καὶ εὐθὺς ἐπίστευσαν. *Epist. Interp. Sancti Ignatii.*

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν, καὶ συνέφαγε, καὶ σινέπει αὐτοῖς, ὡς σαρκικῶς καὶ πνευματικῶς ἡνωμένῳ τῷ Πατρὶ. *Theod. ibidem.*

Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἐπιθεῖν αὐτὸν αὐτοῖς, ὅτι ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ τῷ δοκεῖν ἐγγέμεται, καὶ σινέφαγεν αὐτοῖς καὶ σινέπειν ἄλλοις ἡμερῶν ὅλων πεσάρχοντα. *Ignat. Ep. Interpol.*

2 Εἰπὶ οἱ κατ' ἄνδρα κρινῇ πάντες ἐν τῇ χάριτι ἐξ ὀνόματος σωζέ-
Theodorito

Theodorito tum (1) à *Gelasio* citatum, qui αὐτολεξεῖ habetur in *Genuinis*; at (2) in interpolatis, aliis insertis, aliis mutatis, longe aliter exhibetur. Quod ad citationes *Eusebii* & *Beati Hieronymi*, quicquid ipsi, cum sit præjudiciis totus occupatus, visum fuerit; tantum abest, quin *Authenticam* breviorum *Epistolarum* imminuant, ut eam multum confirment. In hujusmodi enim examine instituendo, ex quo judicium feratur de duobus scriptis, quum utrumque verum esse ac *Authenticum* præ se ferat, non tantum ad numerum discrepantium lectionum oportet attendamus; sed & insuper cogitemus, cujus sint momenti vel ad confirmandam, vel ad elevandam scripti alicujus *Authenticam*. Male igitur ab hoc Authore instituitur calculus suus, qui numerum potius quam pondus eorum, quibus utraque *Epistolarum Sylloge* ab *Eusebio* discrepat in iis, quæ ab ipso ex *Ignatio* citantur, æstimanda censet; quum siqua forte in re majores *Epistolæ* cum *Eusebio* melius conveniant, levis ac nullius fere momenti sit discrepantia inter majores ac minores *Epistolas*, quæque facile ex diversis *Codd. Manuscriptis* earundem *Epistolarum* oriri potuit; (3) quod inita

χρθεῖ ἐν μιᾷ πίσει, καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβίδ, τοῦ Ἰωὴ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ Ἰωὴ τοῦ Θεοῦ. *Theod. Dial. 1. sine ἀπρέπῳ.*

1 *Singuli viri communiter omnes ex gratia, ex nomine convenite in unam Fidem; & in uno JESU Christo, secundum carnem ex genere David, Filio Hominis & Filio DEI. Gelas. de duabus naturis.*

2 Πάντες ἐν χάριτι ἐκ ὀνόματος σιωαῖσθε καὶ ἐν μιᾷ πίσει Θεῷ Πατρὶς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ καὶ πρωτόκυ πύσης κλίσεως, κατὰ σάρκα δὲ ἐκ γένους Δαβίδ, ἐφοδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Παρακλήτου. *Ignat. Ep. Interpolat.*

3 Καὶ τῇ ἐν Τράλλεσι δὲ ἄλλῃ [Ἐπιστολὴν γράφει] *Euseb. Τῇ ἑσῇ ἐν Τράλλεσι Interpol. τῇ ἑσῇ ἐν Τράλλεσι τῆς Ἀσίας. Gen.*

Εὐδεδεμένῳ δέκα λεοπαρδῶν *Euf. & int. Δεδεδεμένῳ δέκα λεοπαρδῶν. Gen.*

comparatione satis constabit: *Hieronimus* vero in his citandis melius cum *Medicæo Codice* convenit iis in locis, ubi *Eusebius* ac majores *Epistolæ* consentiunt inter se, (1) dum paululum discrepant à minoribus *Epistolis*. At dum in levioribus inter se convenire viden-

Ο' ἐστὶ σραπωτικὸν πᾶγμα. Euf. & int. Ο' ἐστὶ σραπωτῶν πᾶγμα. Gen.

Ἀ εὐχομαι σύντομά μοι εὐρεθῆναι Euf. & interp. Καὶ εὐχομαι ἔτοιμά μοι εὐρεθῆναι Genuin. Quum autem literæ E & Σ in vetustioribus Codd. MStis haud distinguantur, facili mutatione ἔτοιμα in σύντομα, & vice versa, potuit mutari.

Κὰν αὐτὰ δ' ἄκροντα μὴ γέλη, ἐγὼ προσβιάσομαι. Euseb. Κὰν αὐτὰ δ' ἐκόντα με γέλη, ἐγὼ προσβιάσομαι. Interp. Κὰν αὐτὰ ἄκροντα μὴ γελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. Gen.

Μηδὲν με ζηλώσῃ τῶν ὁρατῶν εἰς ἀοράτων Euseb. Μηδὲν με ζηλώσῃ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων. Interp. Μηδὲν με ζηλώσῃ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων Gen.

Πῦρ εἰς σαυροῦς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν. Euseb. Πῦρ καὶ σαυρὰς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν. Interp. Πῦρ καὶ σαυροῦς, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπή μελῶν. Ubi voces ἀνατομαί & διαιρέσεις videntur ex margine, vel interpolatis *Epistolis* in Colbertinum Codicem, qui exhibet hanc *Epistolam* una cum *Actis Martyrii Sancti Ignatii*, irrepsisse; unde hujus *Epistolæ* Textus Græcus descriptus fuit, deest enim in *Medicæo Cod.* hæc *Epistola*, mancus cum sit Cod. MStus in hoc loco; Has sane voces neque *Eusebius* neque *Latina Versio* [quæ habet: *Ignis & Crux bestiarumque congregationes, dispersiones ossium, concisio membrorum*] agnoscunt.

Κολάσεις τῆς Διαβόλου εἰς ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, κ. τ. λ. Euseb. Καὶ κόλασις τοῦ Διαβόλου εἰς ἐμὲ ἐρχέσθω, κ. τ. λ. Interpol. Κακαὶ κολάσεις τῆς Διαβόλου εἰς ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, κ. τ. λ. Genuin.

Τοῖς τε ἐν Φιλαδελφείᾳ αὐτὸς ἀπὸ χειρὸς ὁμίλει. Euseb. Τῇ ἕσθῃ ἐν Φιλαδελφείᾳ Interpol. Τῇ ἕσθῃ ἐν Φιλαδελφείᾳ τῆς Ἀσίας. Gen. Ex hac una voce, Ἀσίας, arguit contra authenticam *Epistolæ*, sed nimis futilia sunt illius argumenta, quam ut iis responsum ferat.

Ἐγὼ δὲ Euseb. & interp. ἐγὼ γὰρ Genuin.

1 Cum hujusmodi sint discrepantes lectiones, ut pleræque in *Latina Beati Hieronymi Versione* nequeant distingui; quæ Distinctionem admittunt, melius cum *Genuinis* conveniunt. Hinc apud
tur,

tur, quæ nihili fere sunt, *Eusebius* & Epistolæ interpolatæ, in re sane maximi momenti inter se discrepant, in qua tamen *Eusebius* cum Epistolis brevioribus optime convenit, quod cuivis videre est (1) ex noto illo ac celebri loco ex Epistola ad Smÿrnæos citato, in quo citando pene ad verbum consentiunt inter se & cum Medicæo Codice *Eusebius*, *Hieronimus* ac *Theodorus*; dum singuli plurimum dissentiant à cæteris codicibus, nisi, qui Medicæum sequuntur, Manuscriptis Coll. *Gonv.* & *Casi* ac *Montacutii*. Non opus est, ut *Sancti Irenæi* ac *Origenis* citationes ducam in examen; quum neque à majoribus neque à minoribus nisi paululum discedant. De Allusionibus Sanctorum Patrum ad Epistolas Beati *Ignatii* hoc unum dicendum puto; quod ne una est per quingentos à Christo annos, quæ non æque cum Epistolis brevioribus ac cum interpolatis convenit; ea enim, in quibus contendit Allusionem esse ad Epistolas *Ignati-*

eum legimus: *Ignis, Crux, Bestia, confractio ossium, membrorumque divisio* ————— & tota tormenta Diaboli in me veniant.

I Εγὼ δὲ [γὰρ Cod. Med. & Theod.] καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα. Καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς, Λάβετε, ψηλαφήσατέ με καὶ ἰδὲτε, ὅτι ἔκ εἰμι δαιμόνιον ἀσώματον. Καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἤψαντο καὶ ἐπίστευσαν. *Ignat. ad Smÿrn. Euseb. Eccl. Hist. lib. 3. cap. 36. Theod. ἀσύγχυτος.*

Ego vero & post Resurrectionem eum in carne vidi, & credo quia sit. & quando venit ad Petrum, & ad eos, qui cum Petro erant, dixit eis: Ecce palpare me. & videte quia non sum Daemonium incorporeum & statim tetigerunt eum; & crediderunt. *Hieron. Catal. Script. Ecclesiasticorum.*

Εγὼ δὲ ὅτε ἐν τῷ ῥηνῶτθα καὶ ταυρῶσθαι γινώσκω αὐτὸν ἐν σώματι γινέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα. Ἐ ὅτε πρὸς τοὺς πρὸ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς. Λάβετε, ψηλαφήσατέ με καὶ ἰδὲτε, ὅτι ὅτι εἰμι δαιμόνιον ἀσώματον. Πνεῦμα γὰρ σάρκα, Ἐ ὅς ἐστιν ὅτι ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. καὶ τῷ Θωμᾷ λέγει. Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε εἰς τὸν τύπον τῷ ἡλῶν, Ἐ Φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου. Καὶ εὐθὺς ἐπίστευσαν. *Epist. ad Smÿrn.*

tii, aut præcipue respiciunt Epistolas breviores, aut ad *Ignatium* non pertinere videntur, aut nihil sunt ad rem. Sufficiat de Constitutionibus & Epistolis Beati *Ignatii* hæc dixisse pro re ipsa breviter, pro Præfationis ratione vero fusius quam par fuit, aut à nobis instituta Methodus admittit. Brevius igitur in sequentibus dicendum est, quam aut res ipsa aut instituti nostri ratio à nobis exigere videtur.

III. Methodus à nobis instituta id postulat, ut fusius hoc in loco disseramus de *Clemente* nostro ejusque ad Corinthios Epistolis; quæ solæ adhuc restant ex hujus scriptis: & ut de priore Epistola quam potest accurate investigemus, cujus fuerit apud primævos Authoritatis, quam ob causam & quo tempore scripta; & quis fuerit tunc temporis status Ecclesiæ Corinthiacæ: necnon paucis nostram de posteriore Epistola sententiam explicemus.

Quum vero Præfationis limites jam excessi; adeo ut locus non sit fusius hæc omnia prosequendi, alique, Viri sane omni laude digni, hæc satis egerunt, de cæteris breviter dicam, & id præcipue agam, ut constet de tempore quo scripta fuerit prior Epistola. De *Clemente* testatur Sanctus Spiritus per Beatum Apostolum, nomen ejus scriptum fuisse in libro *Vitæ*, eumque *Σύναρχον* ipsius fuisse agnoscit Apostolus; eum inter primos tum tempore tum sanctitate Ecclesiæ Romanæ Episcopos annumerant Patres primævi. De ordine successionis Episcoporum in sede Romana vide opera Posthuma Episcopi Cestriensis. Cujus fuerit hæc Epistola Authoritatis apud primævos PP. ex Veterum Testimoniis constare potest, nec opus est ut nos hac de re dicamus aliquid. Quam vero ob causam scripta fuerit hæc Epistola, ac quis fuerit tunc temporis status Ecclesiæ Corinthiacæ oportet ex ipsa Epistola discamus. Restat igitur mihi, ut de ea inquiram, quo tempore fuerit scripta. Scriptam autem fuisse

mox à Persecutione aliqua constat ex ipsa Epistola :
 legimus enim pene in initio Διὰ τὰς αἰφνιδίους καὶ
 ἐπαλήλυσ τὰς γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ πει-
 πλώσεις, ἀδελφοί, βεβαίον νομίζομεν ἐπιστροφὴν πε-
 ποιηκέναι πρὸς τῶν ἐπιζητούμενων παρ' ὑμῖν πρα-
 γμάτων, ἀγαπητοί, κ. τ. λ. Quærendum vero est
 hoc in loco, quas velit Sanctus Pater συμφορὰς καὶ
 περιπλώσεις : ex hoc enim recte indagatur, quo tem-
 pore scripta sit hæc Epistola. Esse vel *Neronis* vel
Domitiani Persecutionem nemo dubitat. *Patricius Ju-*
ninus vult *Domitiani* esse; eaque persecutione fervente,
 relegato Sancto Patre in *Chersonesum*, eam scriptam
 fuisse contendit. Verba autem, sicut *Cotelerius* obser-
 vat, Persecutionem non adhuc ferventem, sed desinen-
 tem potius, imo jam finitam denotant. Et quis cre-
 dat *Clementem* Roma exulantem non suo sed Romanæ
 Ecclesiæ nomine ad Corinthios scripsisse, Corinthios-
 ve usque ad *Chersonesum*, fervente adhuc Persecutione,
 legatos ad *Clementem* exulem misisse? Melius igitur
 defervente hac, scriptam fuisse suspicatur *Cotelerius*.
Grotius vero, *Dodwellus* & Reverendissimus Archi-
 Episcopus Cantuariensis *Neronianam* Persecutionem
 innuere voces συμφορὰς καὶ περιπλώσεις censuerunt;
 iis etiam suffragatus est *Grabinus*. Quibus sane, quisquis
 diligenter ad internos Epistolæ Characteres attendit,
 facile assentietur, quamvis *Sanctus Irenæus* (quod *Co-*
telarii opinioni magis favere videatur, si Successionem
 Episcoporum Romanorum secundum *Eusebium* in
 Chronico ac Historia Ecclesiastica habeamus) sub
Clemente i. e. illo Episcopatum tenente (in illo enim
 loco Episcopos secundum Successionis seriem dinu-
 merat) tradat scripsisse, *Quæ est Roma, Ecclesiam lite-*
ras potentissimas ad Corinthios. Sin consulantur ea, quæ
 sequuntur, nostræ sententiæ potius suffragantur : prius

enim scriptam fuisse contendit, quam exorta fuerit Gnostica Hæresis, quæ *Simonem Magum*, primum in Ecclesia Christi Hæresiarcham ejusque Hæresin subsecuta, *Nerone* adhuc imperante, orta fuit, & statim à *Neronis* Imperio ubique invaluit. Inquit enim, *Vetustior est Epistola his, qui nunc falso docent & alterum DEUM super Demiurgum & factorem horum omnium, quæ nunc commentuntur.* Quibus Gnostici non secus ac *Valentiniani* designantur. Hoc autem clarius elucescet ex ipsa Epistola; in qua legimus paulo infra: Ἀλλ' ἵνα τῶν δεχαίων ὑποδείγμαται παυτόμεθα, ἔλθωμεν ἐπὶ τῆς ἐγγιστα γενομένης ἀθλητᾶς λάβωμεν τὴν γενεὰς ἡμῶν τὰ γενναῖα ὑποδείγματα. Cap. 5. Quibus subijcit Martyrium Beatorum Apostolorum *Petri Paulique*; dein subjungit: Τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ὅσως πολιτευσαμένοις συνηθοῖα πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν, οἵτινες πολλὰς αἰκίας καὶ βασάνους διὰ ζῆλον παθόντες ὑπόδειγμα κάλλιστον ἐγένοντο ἐν ἡμῖν. Cap. 6. Siquis ad hæc sedulo attendat, non amplius dubitabit; quin *Neronis* potius quam *Domitiani* Persecutio per præcedentia, Διὰ τὰς αἰφνιδίους καὶ ἐπαλλήλους τὰς γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ συμπίψεις, sit intelligenda. Si enim scripta fuisset hæc Epistola, finita vel jam deservescente *Domitiani* Persecutione, de Beatis Apostolis *Petro & Paulo* haud dixisset, Ἐλθωμεν ἐπὶ τῆς ΕΓΓΙΣΤΑ γενομένης ἀθλητᾶς: quum Beati Apostoli, *Nerone* adhuc imperante Martyrio coronati fuerint: neque, præter *Petrum Paulumque* non alio memorato, si interfuisset, ex quo sublati fuerint S^{ti} Apostoli, alia Persecutio, iis, quæ de ipsis & eorum Martyrio dicuntur, subjecisset: Τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ὅσως πολιτευσαμένοις συνηθοῖα πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν. Præterea τὸ, πολὺ πλῆθος, necnon ea quæ sequuntur Οἵ τινες πολλὰς αἰκίας

αἰκίας καὶ βασάνες διὰ ζῆλον παθόντες, ὑπόδικμα
 κάλλιστον ἐγένοντο ἐν ἡμῖν. multo aptius cum Persecutio-
 ne à Nerone ejusque Præfectis contra Ecclesiam mo-
 ta, quam cum Domitiani conveniunt: De illa enim
 ita apud Tacitum legimus: *subdidit Nero reos &
 quasitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos vulgus
 Christianos appellabat. Quibus mox subjicit: Igitur
 primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum mul-
 tudo ingens [eadem sane est phrasis cum Clementis
 πολὺ πλῆθος] haud perinde in crimine incendii, quam
 odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita
 ludibria, ut ferarum tergis connecti, laniatu canum in-
 terirent, aut crucibus affixi, aut flammandi; atque ubi
 defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur. At
 hæc mitior erat; tantam enim multitudinem non ex-
 ercebat; minus etiam sæviebat, dum non cruciatibus
 afficerentur, neque tormentis vexarentur; sed exilio
 tantum mulctarentur fideles: unde & à Tertulliano hoc
 modo descriptam legimus Domitiani Persecutionem,
*Tentaverat & Domitianus portio Neronis de crudelitate,
 sed qua & homo facile coëptum repressit; restitutis etiam
 quos relegaverat. Finita igitur, vel saltem deservente,
 ista persecutione scripsit Sanctus Clemens priorem hanc
 Epistolam circiter Annum LXVIII h. e. ultimum
 Neronis Annum; cum nondum dirueretur Templum
 Hierosolymitanum; sacra enim in ea peracta fuisse
 secundum ordinem in lege præstitutum, quum Clemens
 scriberet hanc Epistolam, ex ipsa discimus; in qua le-
 gimus: Τὰ γὰρ Ἀρχιερεῖ ἰδίᾳ λειτουργία δεδομένα
 εἶσιν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προτέτακται, καὶ
 Λευίταις ἰδίᾳ ἀρχονία ἐπικεῖται. Cap. 40. & Capite
 sequente: Οὐ πανταχοῦ, ἀδελφοί, προσφέρονται
 θυσία σὺν δαδελισμῷ ἢ θυχῶν, ἢ πρὸς ἁμαρτίας καὶ
 πλημμελίας, ἀλλ' ἢ ἐν Ἱερουσαλὴμ μόνῃ, καὶ κεῖ ὅπου*
 ὅπου*

ἦν ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐμπροσθεν τῷ ναῷ πρὸς τὸ
 θυσιαστήριον, μωμοσκοπηθὲν τὸ προσφερόμενον ἀπὸ
 τῶν Ἀρχιερέων, καὶ τῶν προειρημένων λειτουργῶν. Οἱ οὖν
 ᾤοντο τὸ κατὰ τῆς βεβλήσεως αὐτοῦ ποιῆντες τι,
 θάνατον τὸ πρὸς τιμὴν ἔχουσιν. Hæc enim omnia de
 Judæis non Christianis primario dicuntur, ac in præ-
 senti tempore efferuntur; quod neutiquam fecisset
 Sanctus Pater, ni fierent eo tempore, quo hanc Epi-
 stolam exararet. Alia sunt Argumenta, quæ lubens
 prætermitto. Siquis plura velit, consulat *Dodwellum*
 & *Grabium* hac de re.

De Epistola priore si quæramur an sit Authentica;
 ei sane omnia Authenticiæ indicia adsunt. In illa enim
 non violatur temporis ratio. Nihil contra Ecclesiæ
 Disciplinam instituitur. Nihil contra Doctrinam
 Christianam præcipitur. Stylus ac dicendi Methodus
 proxime accedunt ad Novum Testamentum, neque
 aliquid, quod non est maxime Viro Apostolico di-
 gnum, in ea reperitur. Tanti eam in initio Ecclesiæ
 æstimavit, ut eam dignam judicaret, quæ cum libris
 Novi Testamenti publice fidelibus legeretur. Eam
 denique frequentius memorant ac citant Sancti Patres
 cum summis Encomiis. Quæ contra Authentiam hu-
 jus Epistolæ severiores Critici, is præcipue, qui in Cle-
 rici Editione PP. Ap. litera B notatus non sine E-
 ditoris Encomiis tam multa temere effutivit, dixe-
 runt, ea omnia fusius in adnotationibus examinavimus,
 neque opus est ut ea hoc in loco repetamus. Altera
 Epistola licet summæ Antiquitatis Characteres habeat,
 nusquam tamen à Patribus citatur; & quoad Stylum
 & dicendi methodum est adeo dissimilis à priore ac
 indubitata; ut merito dubitari possit, an sit vere *Cle-*
mentis. Optime vero respondet, *Photii* Characteri:
 Ἡ δὲ δευτέρα καὶ αὐτὴν νεθεσίαν καὶ ᾧ δαίνεσιν κρείττο-
 ρος εἰσάγει βίβλιν, καὶ ἐν ἀρχῇ χειρὸν τοῦ Θεοῦ κηρύσσῃ.

IV. Deni-

IV. Denique; Quid nostra hac in Editione præstitum fuerit; quibus præcipue causis impulsæ, quibusque usi fuerimus auxiliis in ea adornanda, exhibendum est.

Quum primum mecum decrevissem novam Editionem *Sancti Clementis* in me suscipere, *Grabii*, *Millicque* Codd. quorum uterque *Junii* Editionem cum MSto Cod. quam accurate contulerat, mihi comparavi, eorumque Collationes ac Emendationes ad oram libri mei diligenter adnotavi. Quod cum egissem Manuscriptum Cod. quanta fieri potuit diligentia plusquam semel de novo contuli; quem, cum unicus sit Manuscriptus Codex, usque ad literam secutus sum, præterquam in abbreviationibus quas hoc in loco potius adnotandas duxi; hujusmodi sunt: ΘΣ pro Θεός, KΣ pro Κύριος, ΙΣ pro Ἰησοῦς, ΧΣ pro Χριστός, πνα & πνς pro πνεῦμα & πνεύματος, ουνος pro ὕδατος, ανος pro ἄνθρωπος, Ισλ & Ιηλ pro Ἰσραήλ, Ιλμ pro Ἱερουσαλήμ, πρα pro πατήρ. Ubi vero Cod. MStus discedit à vulgari scribendi ratione, vel parum recte se habet, veram ac usitatiorē scribendi rationem, ut & lectiones, emendationes & conjecturas *Junii*, *Boisii*, *Cotelerii*, *Felli*, *Colomesii*, ac *Clerici*, inter variantes lectiones posui. Plurimis etiam in locis textum emendavi, & integritati suæ restitui, ubi parum recte à *Junio* describebatur. Notas etiam adjeci, quæ infra positæ exhibentur; partim ut textum illustrarem, partim ut malevoli cujusdam critici objectionibus contra Authentiam Epistolæ responderem, partim ut citationes ex sacris Scripturis cum LXX Interpretum aliisque optimæ notæ versionibus, necnon veritate Hebraica conferrem, & quantum posset, inter se conciliarem. Notas etiam *Junii*, *Cotelerii*, ac *Johannis Boisii* non antehac editas, ad finem quod si qua in re *Boisii* Notæ minus satisfaci-

ant,

ant, id omne debetur Apographo non satis emendato
 nimisque temporis angustiae; fere tamen ubique re-
 ferunt virum magnum ac vere Criticum. Quæ me
 ad hanc Editionem suscipiendam præcipue impule-
 runt, hæc fuerunt; ne deesset emendatior Græci
 Textus editio; Et ut adnotationes *Cotelerii*, quæ in-
 ter Patres Apostolicos pene latebant, nec quantivis
 pretii erant emendæ, omnibus præsto adessent; ne-
 que amplius celarentur viri doctissimi *Johannis Boisi*
 adnotationes, cui quam multum *Junius* acceptum
 retulit, facile est videre; ne denique prorsus inob-
 servatæ prætermitterentur Notæ, quas in editione sua
 ubique intersperfit *Johannes Clericus*, quorum Author
 id unum agit, ut Epistolæ Authoritatem, quantum
 possit, elevet. Quod ad Auxilia, quibus usus sum
 in adornanda hac mea Editione; plurimum medebe-
 re fateor Reverendo admodum apud nos PROFES-
 SORI REGIO, qui pro singulari sua humanitate &
 benevolentia me illi prorsus ignotum excipiens, non so-
 lum MSti Cod. licentiam mihi concessit; sed & per-
 humane, siqua de re ipsum consuluerim, quid ipse
 senserit mecum communicavit. Neque minores gratiæ
 Reverendo admodum hujus Collegii PRÆFECTO
 à me rependantur, cui acceptas refero *Boisi* adnotationes;
 quas mihi benigne impertivit ex magno ejus erga Sa-
 cras & Ecclesiasticas literas studio; Quibus adjungantur
Hickesius & *Maxæus*, & Author *Historiæ Hæresæos*
Montani, qui mecum communicarunt *Grabii* ac *Millii*
 Codices.

MONENDUS es, Lector, quod ea, quæ absunt ex
Manuscripto Cod. ac à Junio literis miniatis de-
signantur, minutiore Characterè à me describuntur.

DISSERT.

DISSERTATIO

PRIOR

DE DIVINITUS INSTITUTO

CLERO CHRISTIANO.

NIHIL sane est, quod Ecclesiæ Unitati, Fideique & Doctrinæ Christianæ Integritati tuendæ & conservandæ magis inservit; quam ut Divina Cleri Christiani Origo, justaque singulorum Ordinum Jura, Privilegia & distinctæ Potestates ab omnibus fidelibus agnoscantur. Neque alia sunt, quæ Ecclesiæ pacem magis perturbarunt, aut quæ pluribus corruptelis originem & materiam præbuerunt; quam quod ab hac parte, qualem neque Ecclesia primæva sibi vendicavit, neque DEUS Ecclesiæ indulsit, totius Episcopalis ordinis Divino jure violato, à sede Romana nimia Potestas arriperetur: ab illa vero; Divina Cleri Origo & à Laicis Distinctio ab aliis impetere-
tur, de justis Cleri Juribus ac Privilegiis summa cum animi contentione disceptaretur, eæque potestates, quæ modo absint ab Ecclesia, Ecclesia DEI, qua Πολιτεία, nequit existere, palam abnegarentur. Non igitur abs re fore arbitratus sum breviter exhibere, quid de hac re aut senserit aut docuerit Beatus Clemens, Sancto-
rum Apostolorum Petri Paulique Discipulus, unusque ex eorum Successoribus in Ecclesia Romana, tunc temporis magna Christianæ Religionis Gloria, ubique per totum terrarum Orbem propter fidem intaminatam, Doctrinam incorruptam & mores inculpatos celebrata, haud ita pridem duorum præcipuorum Apostolorum sanguine irrigata; Vir plane Apostolicus, summæque post ipsos Apostolos apud Ecclesiam primævam Authoritatis: ejusque Testimonium ulterius confirmabo Authoritate Sacrarum Scripturarum, & Testimonio PP. Apostolicorum, eorumque qui proxime accesserunt ad Apostolicum ævum. Quæ vero de Cleri Christiani Divina origine dici possunt, huc fere redeunt.

I. Quod JESUS Christus Dominus noster unus est Christianæ Religionis summus Sacerdos.

II. Quod JESUS Christus Virtute Sacerdotii sui constituit Apostolos Sacerdotes in Ecclesia Christiana, iisque Ecclesiam suam

D d

com

commisit cum potestate alios eodem modo constituendi, qui Ecclesiae præficerentur.

III. Quod Apostoli alios constituerunt, qui in eadem Jura pacisciendi ac regendi Ecclesiam ipsis ex integro succederent; & ne Ecclesia deficeret, Ordinem Successionis per omnia futura secula in Ecclesia instituisse.

I. JESUS Christus Dominus noster unus est Christianæ Religionis summus Sacerdos.

De JESU Christi Sacerdotio, qui unus est Religionis nostræ summus Sacerdos, ideo differendum esse puto; ut ad ipsam originem spiritualis potestatis recurrentibus certius nobis constet Clerum esse Divinitus institutum. Duplex autem est Christi Sacerdotium, quorum alterum ei competit jure Originario, eo quod est Primogenitus omnium Creaturarum, Unigenitus DEI Filius, DEUS ex DEO; Alterum ei conceditur à DEO Patre, quod à Patre missus fuit inter DEUM & Hominem unus Mediator, vere Θεάνθρωπος. Quod ad prius, JESUM Christum esse Sacerdotem jure Originario; constat ex Sacris Scripturis eum rebus creatis præextitisse, Patrique adstitisse usque ab initio, esse Patris sapientiam ac λόγον; imo eum omnia condidisse; visum fuisse Abrahamo apud Mambre, eique Patriarcham cultum Divinum tribuisse; necnon Moysi in Rubo, cui & nomen suum per essentiam simplicem ac absolutam existentiam patefecit: **ΕΓΩ ΕΙΜΙ** : i. e. *ero qui ero*, ὁ ὢν emphatice, includens omnem possibilem existentiam tam à parte ante quam à parte post, sicut **ΕΓΩ ΕΙΜΙ** nomen illud, quo seipsum DEUS insignivit, in Apocalypsi explicatur, **Ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος** : necessum autem est ut agnoscamus illum, qui hoc modo describitur, esse unum verum ac supremum DEUM; & Creaturæ, quæ sunt DEI, sibi vindicare, impium esse & blasphemum: suam enim Gloriam ac Attributa propria alii non esse demandaturum dicat ratio, suadet natura, & sæpiissime adfirmant Sacræ Scripturæ: quæ tamen dilucide DEI Perfectiones ac Attributa Filio adesse, Honoremque ac cultum Divinum & Religiosum illi præstandos esse nos docent: nec adscititium esse; quod contrariatur Divinæ Essentiæ, sed verum & perfectum DEUM abunde testantur: Cujus Gloriam hoc modo describit Esaias: **Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνῳ ὑψηλοῦ ὃ ἠπهرμέν.**—**Καὶ Σεραφεὶμ εἰσέκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ ἔκραζον ἑπὶ αὐτῷ ὡς τὸ ἑπὶ αὐτῷ καὶ ἔλεγον, Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ.** Es. c. 6. Sicut testatur Sanct. Johannes: Ταῦτα εἶπεν Ἡσαίας, ὅτι εἶδεν τὴν δόξαν αὐτοῦ. Joh. cap. 12. v. 41. & denuo de Messia scribit Esaias: **Καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἀγγέλος, θαυμαστὴς, Συμβόλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, κ. τ. λ.** licet enim Θεὸς ἰσχυρὸς absint à Cod. Vat. habentur tamen in Cod. Manuscripto antiquissimo

limo *Alexandrino*, & in Editione *Aldina*, quam lectionem confirmat *Sanctus Irenaeus*, apud quem in libro 4. contra Hæreses cap. 66. legimus: *Et vocatur nomen ejus Mirabilis, Consiliarius, DEUS fortis*. Eum autem hæc apud LXX Interpretes legisse, non autem ex Hebræis Codicibus ea petiisse, qui *Irenaeum* probe novit, satis novit. Et *Euseb.* *Demonstrationis Evangelicæ* lib. 7. Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θαυμαστὸς, Σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς. Et libro 9. ἄρχων εἰρήνης, ἐξουσιαστὴς, Θεὸς ἰσχυρὸς. Quibus suffragantur Liturgiæ Græcæ: Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, Θαυμαστὸς, Σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. In Textu Hebræo ita legimus: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ i. e. *Et vocabitur nomen ejus Mirabilis, Consiliarius, DEUS fortis, Pater æternus, Princeps Pacis*. Et Propheta *Michæas*: Καὶ ἐξοδὸς αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἀπὸ ἡμερῶν αἰῶνος. In Textu Originali הוּא מֵעַד מֵעַד: i. e. *ab initio, à Diebus Æternitatis*. Quibus absoluta æternitas denotatur.

In Novo Testamento *Sanctus Matthæus* nos docet illum esse non Metaphorico, sed vero ac Genuino sensu Ἐμμανὴλ τ. ε. Ὁ Θεὸς μετ' ἡμῶν absolute; & cum Articulo. *Sanctus Johannes*, quod Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. Illum DEUM suum esse confitetur Apostolus *Thomas*, dicens: Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. In Epistola ad Romanos à *Sancto Paulo* dicitur Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τὰς αἰῶνας. In Epistola ad Philipenses de eo dicitur: Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Qui cum in forma [i. e. essentia] DEI esset, non rapinam existimavit æqualem esse DEO; In quibus propria & perfecta DEI essentia Christo tribuitur. In Epistola ad *Timotheum* priore: Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. Quæ vera lectio est, quicquid è contra obnitantur, qui sunt à *Socini* aut *Arii* partibus. Et in Epistola ad Hebræos legimus: Προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ πάντες οἱ Ἄγγελοι Θεοῦ. Et deinceps: Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, Et Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ ἀβυσσὸς καὶ σὺ ὁ αὐτὸς εἶ, ὃ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. Quis autem eum, cui Æternitas & Immutabilitas incommunicabilia DEI Attributa, necnon Προσκύνησις & λατρεία Ἀγγέλων tribuuntur, esse verum, perfectum & supremum DEUM absque impietate negaverit? In Apocalypsi hoc modo seipsum describit *JESUS* Christus: Ἐγὼ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος. Quæ Descriptio absolutam æternitatem tam à parte ante quam à parte post designat: eo enim modo suam æternitatem describit unus

Æternus DEUS, qui de seipso dicit apud *Esaiam* Prophetam: καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Et in alio loco *Apocalypseos*, Christo non secus ac DEO Patri tribuuntur, quæ DEO propria sunt, Ἡ εὐλογία, καὶ ἡ πρῆξις, καὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας ᾧ αἰώνων. Quam Doxologiam *Clemens* videtur secutum fuisse cap. 20. Διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ Δόξα καὶ ἡ μεγαλωσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας ᾧ αἰώνων. Et in alio loco: Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ᾧ αἰώνων.

Ex his constat JESUM Christum esse ab Æterno, res omnes condidisse, Divino cultu prosequendum esse; eo quod est DEUS ex DEO, verus DEUS ex vero DEO, DEO Patri æqualis ex unione illa, qua cum Patre in eadem essentia unitur, cum sit unigenitus ejus Filius, vera, propria ac æterna Generatione subsistentiam suam à Patre derivans, in qua fundatur Personarum Distinctio; & in eadem Divinæ Naturæ indivisa Substantia, quæ una est, ideoque unitatis principium, cum Patre communicans: unde Pater & Filius distinctæ sunt Personæ, at unus idemque Verus DEUS est & Pater & Filius. Ex æterna hac Generatione τοῦ λόγου à Patre Filius jure Originario ac Hæreditario, cum sit omnium Creaturarum primogenitus earumque Conditor, possidet jus munus Sacerdotale exercendi.

Ex hoc Sacerdotio fuit, quod ab initio usque Angelorum Hominumque Patriæ ac Officia DEO grata fuerunt. Ex hoc, Virtute unius sacrificii quod pro universo genere humano, quum venerit temporis plenitudo, offerendum erat, *Abrahamus*, *Isaacus* & *Jacobus*, cæterique Patriarchæ & Prophetæ tam ante, quam post legem datam DEO accepti fuerunt. Unde & apud *Clementem* legimus: Ἀπένισωμεν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἴδωμεν ὡς ἔστιν πρῶτον τῷ Θεῷ τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὃ, πλὴν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, οὐκ ἔστιν παντὶ τῷ κόσμῳ μετανοίας χάριν ἐκτρέφειν. Ἀνέλθωμεν εἰς τὰς γενεάς πένσας, ὧς κατεμάθωμεν, ὅτι ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ μετανοίας τόπον ἔδωκεν ὁ Δεσπότης τοῖς βελομένοις ἐπιστραφῆναι πρὸς αὐτόν. Νῦν ἐκήρυξεν μετανοίαν καὶ οἱ ὑπακούσαντες ἐσώθησαν. κ. τ. λ. Cap. 7. Quibus subjungit cap. 9. & sequentibus Sanctissimorum Patriarcharum Elogia, *Enochi*, *Abrahami*, aliorumque. Dein subnectit cap. 17. Μιμήται γενόμεθα κακείνων, οἱ πνευ ἐν δέρμασιν αἰγίοις καὶ μηλωταῖς περιεπάτησαν κηρύσσοντες τὴν εἰσόδον τοῦ Χριστοῦ. λέγωμεν δὲ Ἠλίαν καὶ Ἐλισαίην, ἐπὶ δὲ καὶ Ἰεζεκιήλ, τοὺς Προφῆτας. κ. τ. λ. Hinc apud *Sanctum Ignatium* legimus in Epistola ad Philadelphenses: Καὶ τοὺς Προφῆτας δευσαπῶμεν, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγελκέναι, ὧς εἰς αὐτὸν ἐλπίζειν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναμῆναι. ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσώθησαν ἐν ἐκότητι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὄντες ἀξιογάπητοι καὶ ἀξιοθαύμαστοι, ἄγιοι, ὑπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεμαρτυρημένοι, καὶ συνηλεσμένοι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τῆς κωνῆς ἐλπίδος. Et in alio loco ejusdem Epistolæ: Κρεῖσσον δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς, ὁ πεπιστευμένος τῷ ἁγίῳ

ἄμα τῷ ἀρίστῳ, ὃς μόνος πιστεύεται τὴν κρυψίαν τοῦ Θεοῦ, — αὐτὸς ὢν ἡ ἦρως, δι' ἧς εἰσέρχονται Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καὶ οἱ Προφῆται. Hic fuit, qui Israelitas ex Ægypto eduxit, qui legem dedit ex Monte Sinai, qui totam Mosaicam Oeconomiam ac Sacerdotium Aaronis instituit, mox cessura Religioni ac Sacerdotio perfectioribus; quum deletis Typis in eorum locum succederet ipsa substantia: cujus mutationis tum Oeconomix tum Sacerdotii Author fuit JESUS Christus.

Alterum enim ei conceditur à DEO Patre Sacerdotium, quia à Patre missus fuit inter DEUM & Hominem unus Mediator, vere Θεάνθρωπος.

Præter æternum illud Sacerdotium JESU Christi, quod in Divina ejus natura & æterna à Patre Generatione fundatur, aliud est, quod unum est Verum ac Proprium Christianum Sacerdotium, in æterno Filii DEI Sacerdotio fundatum, quod præcipue oritur ex Officio illius Mediatorio ac Hypostatica unione Divinæ cum Humana Natura; unde nos Sanctos reddit, DEOque unit; ac pro peccatis totius Humani Generis plenam ac perfectam satisfactionem Patri suo seipsum obtulit. Quod Sacerdotium adhuc in altissimis coelis coram Patre suo pro nobis exercet, ut beneficium Sanguinis ejus super Crucem effusi accipiamus: neque desinet illud Sacerdotium exercere usque ad rerum omnium consummationem, cum cessarit officium illius Mediatorium, & regnum in manus Patris sui, qui eum misit, tradiderit, & cum Regno Sacerdotium suum, qua respicit officium Mediatoris, Patri reddiderit, ut DEUS sit omnia in omnibus.

Hinc à Beato Clemente dicitur: Εὐηγγελισθῆναι ἡμῶν — Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξεπέμφθη οὖν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. cap. 42. Reducit autem Corinthios ad ipsam Originem Christiani Sacerdotii, ut inde ex DEO & Christo esse, ideoque non temere violandum, agnoscant. In alio loco dicit illum esse Ἀρχιερεῖα τῶν πεσοφῶν ἡμῶν. cap. 36. Cum enim JESUS Christus sit unus Christianæ Religionis summus Sacerdos, dicitur Ἀρχιερεὺς τῶν πεσοφῶν ἡμῶν, quia omnes nostræ πεσοφοὶ five oblationes non aliter à DEO accipiuntur, eique gratæ sunt, quam ex intercessionem summi Pontificis Nostri JESU Christi τοῦ Ἀρχιερέως & πεσοφῶν ἡμῶν, sicut infra habemus cap. 58.

Hoc est Sacerdotium illud, de quo Beatus Apostolus in Epistola ad Hebræos magnifica adeo ac gloriosa scribit; quod in Aaronici locum, quod ejus Typus fuit, succedebat, Sacerdotium eo excellentius Aaronico, quo Christiana Religio perfectior est lege Mosaica. Eorum enim summus Sacerdos ex hominibus acceptus fuit, ut offerret Dona & Sacrificia pro peccatis, Homo ad omnia ipsis similis, sub iisdem infirmitatibus laborans, iisdem peccatis, ac pari modo DEI iræ & vindictæ obnoxius; propter-
ca

ea igitur non solum pro populo, sed & pro seipso obtulit secundum Legem. Dona & Sacrificia propter peccata; neque propter mortem, cui adstrictus tenebatur, manere potuit; defunctus enim hac vita alii locum suum cessit, cui, cum & ipse mortalis esset, alius succedebat secundum præscriptum in lege *Moyſis* ordinem; donec, abolito hoc imperfectiore *Aaronis* Sacerdotio, aliud eo longe melius & perfectius inductum fuerit Sacerdotium secundum ordinem *Melchizedech*. At summus Christianæ institutionis Sacerdos est æternus DEI Filius, Unigenitus Patris, qui Patris instar *habet neque initium dierum neque finem annorum*. Fore autem huiusmodi Sacerdotii mutationem prædixit *David* per Spiritum Sanctum, dicens: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchizedech*; necnon ex Judaicæ institutionis ratione id satis constat. Si enim mutatio Sacerdotii secundum Apostolum necessario Legem fore mutatam arguat, pari jure licet nobis concludere ex mutata Lege, quod fieri prædixerunt Prophetæ, mutatum fore & Sacerdotium.

De hoc Sacerdotio legimus apud Sanctum *Irenæum*: *Non enim solvebat, sed adimplebat Legem, summi Sacerdotis operam perficiens, propitiatus pro Hominiſus DEUM, & emundans Leprosos, infirmos curans, & ipse moriens; uti exſiliatus Homo exiret de condemnatione, & reverteretur intrepide ad suam Hereditatem*: Et apud Sanctum *Cyprianum* de JESU Christo summo Sacerdote: *Nam quis magis Sacerdos DEI summi, quam Dominus Noster JESUS Christus, qui Sacrificium DEO Patri obtulit; & obtulit hoc idem, quod Melchizedech obtulerat, id est, Panem & Vinum, suum, scilicet, Corpus & Sanguinem*. Et in alio loco: ———— *JESUS Christus Dominus & DEUS Noster ipse est summus Sacerdos DEI Patris; & Sacrificium Patri seipsum primus obtulit, & hoc fieri in suam commemorationem præcepit*.

Constat igitur JESUM Christum Dominum nostrum unum esse Christianæ Religionis summum Sacerdotem; Ecclesiam enim instituit; seipsum Patri obtulit Sacrificium; & propter merita huius Sacrificii pro nobis perpetuo coram DEO intercedit, & DEO nos conciliat; Benedictionem denique & dona Spiritus Sancti nobis impertit; adeo ut singulas partes Sacerdotis præstiterit. Licet autem Unus fuerit summus Sacerdos; non ita tamen Unus fuit, ut non sint alii Sacerdotes ab eo ad perficiendos fideles instituti.

II. Enim JESUS Christus virtute Sacerdotii sui constituit Apostolos Sacerdotes in Ecclesia Christiana, iisque Ecclesiam suam commisit cum potestate alios eodem modo constituendi, qui præficerentur Ecclesiæ.

JESUM Christum Dominum nostrum, eo quod est æternus Sacer.

Sacerdos, per quem unum omnium Creaturarum cultus religiosus ac Latria DEO sunt accepta, in seipso potestatem habere; eo quod est summus Sacerdos Christianæ Institutionis, Authoritatem à Patre accepisse eos ordines easque ἐξουσίας in Ecclesia DEI instituere, quos necessarios esse judicavit ad Ecclesiam suam propagandam & rite administrandam, nemo Christianus vel dubitare in animum suum inducet. At JESUM Christum Apostolis suis commisisse Ecclesiam suam iisque potestates spirituales dedisse (quas vere divinitus fuisse agnoscit *Clemens*, ac abunde testantur Sacra Scriptura) si quis ad ea quæ à *Clemente* hac de re dicuntur animum suum advertat, facile constabit: Ipsum igitur audiamus: Οἱ Ἀπόστολοι ἡμῶν εὐηγγελίσθησαν ἀπὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξεπέμφθη ὁ Χριστὸς οὖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐγένοντο οὖν ἀμφοτέρωθεν εὐτακτως ἐκ θελήματος Θεοῦ. Παραγγαλίας οὖν λαβόντες καὶ πληροφορηθέντες ὅτι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πισυνθέντες ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, μὴ πληροφορίας πνεύματος ἀγίου ἐξῆλθον εὐαγγελιζόμενοι πρὸς βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἔρχεσθαι. cap. 42. Hic ut Christus (magnus Apostolus ac summus Ecclesiæ Sacerdos) à Patre, sic & Apostoli à Christo missi fuerunt & ab eo instituti secundum præstitutum ordinem ac Voluntatem DEI: Eorumque missio ac Authoritas confirmata fuerunt à Spiritu Sancto. In alio autem loco dicuntur Apostoli Οἱ πισυνθέντες παρὰ Θεοῦ ἔργον τοιοῦτο.

Quod si à Beato *Clemente* ad Sacras Scripturas nos conferamus, eandem veritatem infallibili earum Authoritate ulterius confirmatam habebimus; Apostolis enim concreditum fuisse summum in Ecclesia Regimen discimus ex promisso, quod JESUS Christus fecit *Sancto Petro*, quod promissum cæteris etiam Apostolis eodem modo fecit in Evangelio, ut inde disceremus, parem fuisse omnium Apostolorum eorumque Successorum ἐξουσίαν, Unumque Apostolatam esse sive *Episcopatum*, cuius à singulis in solidum pars tenetur, ut cum *Cypriano* loquar. *Petrone* commissæ fuerunt *claves regni cælorum* seu Ecclesiæ regendæ potestas, ut quodcunque in terra ligaverit in cælo ligatum foret, quodque in terra solverit solutum foret in cælo? Eandem pariter sortiti fuerunt potestatem *Johannes*, & *Jacobus*, *Petrone* oves suas Christus commisit? Illius Ecclesiam Ποιμαίνουσι cæteri Apostoli eorumque Successores. Neque *Petro* aut *Paulo* solis, sed & cæteris Apostolis ac Episcopis per omnia Ecclesiæ secula continua Successione incumbit cura omnium Ecclesiarum. Ut hoc igitur promissum factum fuit pari modo omnibus Apostolis, ita & post Resurrectionem suam easdem ἐξουσίας omnibus simul concessit Christus. Eo autem modo eas illis concessit, ut dubitari nequeat an eorum potestates vere à DEO fuerint: Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ καὶ γὰρ

καὶ πῶς ἴδωμεν ὑμᾶς. — Δόξα πνεύμα ἅγιον· ἃν πῶς ἀφῆτε
 πᾶς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἃν πῶς κρατῆτε, κεκράτηνται. Quid
 enim aliud per has voces potest intelligi, quam quod sicut ipse
 missus fuit a Patre, ut sibi pararet Ecclesiam Sanctam, non ha-
 bentem maculam aut rugam, quæ ab ipso constitueretur & admi-
 nistraretur; ita & ipse, eo quod a Patre missus fuerat & ab
 illo potestatem acceperat, eos misit, ut Ecclesiam suam doce-
 rent eamque administrarent; iis conferens χαρίσματα ac dona
 Spiritus Sancti & ἐξουσίαν spirituales, ut pares essent sustinendis iis
 muneribus, ad quæ eos vocaverit, Ecclesiam fundandi, propa-
 gandi & regendi? Postrema autem verba denotant potestatem
 illam ligandi & absolvendi, ex qua pares essent singulis Ecclesia-
 sticæ Disciplinæ partibus rite administrandis ad confirmandos fi-
 deles & poenitentiam agentes, ac immorigeros & inobedientes
 corrigendos, qui male vitam suam instituentes scandalum Ecclesiæ
 adferunt; aut Hæreses ac Schismata inducentes Ecclesiæ pacem
 & unitatem violant, ac omnia male perturbant, Christi Corpus
 in partes scindentes. Hinc etiam constat DEUM concessisse
 Ecclesiæ suæ potestatem remittendi peccata eorum omnium, quos
 peccatorum anteaكتور sincere & ex animo poenitet; eosque,
 quos ex præscripto Evangelii Ecclesiæ Præpositi vel Sacerdotes
 absolvunt, esse a DEO ipso institutum suum confirmante absolu-
 tos a peccatis suis. Hanc potestatem usque ab initio vendicavit,
 & exercuit Ecclesia Christi Catholica. Hinc legimus apud Cypri-
 anum in Epistola Firmiliani; Potestas ergo remittendorum peccato-
 rum Apostolis data est, & Ecclesiis quas illi à Christo missi consti-
 tuerunt, & Episcopis qui eis ordinatione vicaria succedunt. Et apud
 Chrysostomum: Οὗτος ὁ δισμὸς αὐτῆς ἀππται τῆς ψυχῆς, καὶ δια-
 βάσει τὰς οὐρανούς, καὶ ἅπερ ἂν ἐργάζονται κατὰ τοὺς ἱεροῦς, ταῦτα
 ὁ Θεὸς ἂν κερδοῖ, καὶ τὴν τῶν δούλων γνώμην ὁ Δεσπότης βεβαίῃ.
 Καὶ τί γὰρ, ἀλλ' ἢ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν οὐράνιον ἔδωκεν ἐξουσίαν; ἃν γὰρ
 ἂν φησιν ἀφῆτε πᾶς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· & ἃν κρατῆτε, κεκρά-
 τηνται.

Neque dispar est ratio missionis Apostolorum apud Sanctum
 Mattheum: Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Πορευθέντες
 ἔν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς —, Διδάσκοντες
 αὐτοὺς τηρεῖν ὅσα ἐνεπιλάμην ὑμῖν. i. e. Quum Pater mihi Filio
 DEI ac Filio hominis omnem potestatem tum in cælo tum in
 terra, ut novum fœdus instituerem cum Humano genere, con-
 cesserit; ex plenitudine potestatis meæ vos Sacerdotes novi hu-
 jus fœdoris constituo cum potestate Evangelium ubique per
 omnes gentes annunciandi, Ecclesiam instituendi, baptizandi, ac
 docendi ea omnia quæ sunt ad salutem necessaria, quæque, ut
 omnes gentes doceatis, ego vobis præcepi.

Apostolos autem singulas has potestates pleno jure exercuisse
 constat

constat ex Novo Testamento. Hinc *Sanctus Petrus* contra *Simonem Magum* censuras Ecclesiae denunciavit, eumque a jure communionis penitus abscidit. Hinc *Sanctus Paulus*, absens licet, incestuosum Corinthium amoveri jubet a cœtu Fidelium, eumque *Satanæ* tradit: eundem resipiscentem juri Communionis restituit Autoritate vere Apostolica. Καὶ ὃ ἐγὼ, εἰ πὲρ κεχάρισμαι, ᾧ κεχάρισμαι, δι' ὑμῶν ἐν Θεστώπῳ Χριστοῦ. Eorum manuum impositione communicabantur dona ac χάρισματι Spiritus Sancti. Eorum fuit εὐλογία Panem ac Vinum in Sancta Eucharistia. Hinc *Sanctus Paulus* habet: Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κενωνία τῆς αἱματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ; τὸν ἄρτον, ὃν κλῆμεν, οὐχὶ κενωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν. Eorum fuit, quum Sacerdotes essent DEI altissimi, pro populo Christiano Intercessionem habere, eique benedicere; unde fit quod in Epistolis *Sancti Pauli* tot inveniuntur precum Intercessionis pro Ecclesiis, quas ipse fundaverat, ac Benedictionum formulæ.

Et sane nemo dubitare potest, quin Apostoli, quibus adfuerunt ea omnia quæ sunt propria Sacerdotibus, fuerint veri Sacerdotes; & Religio Christiana non secus ac Judaica habuerit Sacerdotes suos, licet diversi ordinis ab iis essent, qui fuerunt ex Tribu *Levi* & Familia *Aaronis*. Quum autem DEUS voluerit, ut perpetuum esset Evangelicum foedus, necessum fuit ut constans ac non interrupta in Ecclesia foret Successio: aliter enim neque Religio integra & incorrupta conservari, neque Fides una & eadem manere, neque Ecclesia ipsa, dum in terra maneat, (cum sit visibilis & externa πολιτεία) recte administrari, neque Ritus Religiosi ordine præstari, neque Eucharistia rite & efficaciter εὐλογεῖσθαι potuit. Quum igitur nemo ex seipso, nemini succedens, a nemine vocatus, legitime fiat Sacerdos; nisi qui a DEO immediate vocatus & constitutus fuerit; postulat tum Ecclesiae tum Fidei Christianae ratio & conditio, ut adfuerit Apostolis potestas alios constituendi, qui per omnia futura secula Ecclesiae præessent, Sacerdotes: iis etiam non defuisse hujusmodi Potestatem satis constat ex eo, quod Christus Dominus Noster promisit Apostolis suis, quos primos instituit Ecclesiae Sacerdotes & Gubernatores: Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος; necnon ex Apostolorum praxi.

III. Enim; Apostoli alios constituerunt; qui in eadem Jura pascendi & regendi Ecclesiam ipsis ex integro succederent; & ne Ecclesia deficeret, ordinem Successionis per omnia futura secula in Ecclesia instituerunt.

Pro confesso est apud omnes, quod in Ecclesia Judaica ii a DEO constituti fuerunt, qui circa res sacras versarentur; Christianae vero Ecclesiae Sacerdotes a DEO Autoritatem suam derivasse negant *Erastus*, *Socinus* alique. Si eo modo se res haberet, pessime

peffime fane cum Ecclefia Christiana confultum fuiffet: Judæis enim non defuit Ἀρχιερεὺς fuus, necnon Sacerdotes & Levitæ, qui ea omnia curarent, quæ ad DEUM ac Templi officia fpectabant; dum in Ecclefia ad omnia multo perfectiore Templo, nemo a Christo conftitutus fit (fi cum iſtis hominibus ſentiamus) qui in Ecclefia DEI præſit rebus ſacris; nemo fit, qui preces & oblationes fidelium a DEO inſtitutus DEO offerat. De Ecclefia fane, de Fide ac ipſa Christiana Religione, ſi iniqua adeo Eccleſiæ contigiffet ſors, jamdudum penitus actum fuiffet: quum Ecclefia non magis abſque Sacerdotio legitime derivato ex præſcripto DEI, quam politia civilis abſque magiftratu poſſit eſſe. DEO autem Optimo Maximo habeantur gratiæ, quod alia fuit Eccleſiæ Chriſtianæ conditio: non enim defuerunt unquam ab inſtituta Ecclefia Apoſtoli & eorum Succeſſores, qui ſacros Religio- nis Ritus in Ecclefia peragant, Verbum DEI annuncient, pœ- nitentiam agentes abſolvant, contra immorigeros cenſuras Ec- cleſiæ, *magnum*, niſi reſiſcant, *futuri Judicii præjudicium*, de- nuncient, Sacramenta adminiſtrent, ac Succeſſores ſibi conſtitu- ant, qui continua ſerie & Succeſſione non interrupta alios con- ſtituerent, virtute poteſtatis res Eccleſiaſticas adminiſtrandi ſibi- que Succeſſores conſtituendi a Chriſto Apoſtoliſ ſuis demandata.

Ab Apoſtoliſ conſtitutum fuiſſe Clerum Chriſtianum ex inſtitu- to Chriſti, Spiritu Sancto eos dirigente, teſtatur *Clemens* noſter Apoſtolorum Σύγχρονος; apud eum enim legimus: Κατὰ χώρας εὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθεύσαντων τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τὸ πνεῦμα εἰς Ἐπιſκόπους καὶ Διακόνους τῶ μελλόντων πιστεύειν. cap. 42. & infra cap. 44. Καὶ οἱ Ἀπόſτολοι ἡμῶν ἐγνώσαν ὅτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰηſοῦ Χριſτοῦ, ὅτι ἕρις ἔſται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς Ἐπιſκοπῆς διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωſιν εἰληφότες τελείαν κατέſησαν τοὺς προ- ειρημένους, καὶ μετὰ εὖ ἐπινομήν δεδοκάſαν, ὅπως, ἔαν κριμῆθῶſιν, δια- δέξωνται ἕτεροι δεδοκίμαſμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Amplum fane hoc eſt neque refragandum Teſtimonium, Clerum Chriſtia- num divinitus fuiſſe, & id egiffe Apoſtoliſ ut ſeries Succeſſionis ad ultima Eccleſiæ ſecula non interrupta derivaretur; conſtat enim eos ubique in initio conſtituiſſe primitias ſuas Epiſcopos & Diaconos eorum, qui per Evangelium iis annuncian- dum in JE- SUM Chriſtum credituri erant; hoc etiam præſtituiſſe ducente eos Spiritu Sancto, ut eos præcipue ante alios eligerent, qui maxime pietate & fide inter cæteros inſignes erant: *Quibus*, ut inquit Beatus Irenæus, *emendate agentibus, fieret magna utilitas; lapſis, ſumma Calamitas*. Eos etiam conſtituerunt, perfecta præſcientia a Chriſto accepta, ne contentio foret de Epiſcopatu; & regulam in Ecclefia ac Succeſſionis ſeriem dederunt, ut, cum ipſi obdormierint, alii probati viri eorum munus ſuſcipiant ſe- cundum præſcriptas Evangelii leges, & Succeſſionis Ordinem.

Idem

Idem de divinitus instituto Clero Christiano nos docet Sanctus Ignatius; Πάντα γὰρ, ὃν πέμπει ὁ οἰκονομῶν εἰς ἰδίαν οἰκονομίαν, οὕτως δὲ ἡμᾶς αὐτὸν δέχου ὡς αὐτὸν τὸν πέμψαντα. Τὸν οὖν Ἐπίσκοπον δῆλον, ὅτι ὡς αὐτὸν τὸν Κύριον δὲ ὑποτάσσεται. Ep. ad Eph. & in alio loco: — Οὐκ αὐτῷ δὲ, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ πάντων Ἐπισκόπῳ — ὑποτασσόμενοι τῷ Ἐπισκόπῳ εἰς τόπον Θεοῦ κ. τ. λ. Ep. ad Magnes. His enim in locis nos docet Beatus Martyr, oportere nos Episcopum tanquam ipsum DOMINUM, a quo missus fuit, accipere. eique obedire, cum sit a DEO Christi DEIque in loco substitutus. Sanctus Irenaeus praecipit nobis, ut iis obediamus, qui ab Apostolis instituti fuerunt in Ecclesia Sacerdotes: Quapropter eis, qui in Ecclesia sunt, Presbyteris obaudire oportet, qui Successionem ab Apostolis, sicut ostendimus, qui cum Episcopatus Successione Charisma veritatis certum secundum placitum Patris acceperunt. Sanctus Cyprianus Cleri originem in Apostolos ipsumque Dominum nostrum JESUM Christum refert, dicens: Dominus noster, cujus praecepta metuere & observare debemus, Episcopi honorem & Ecclesiae suae rationem disponens in Evangelio loquitur & dicit Petro: Ego dico Tibi, quia Tu es Petrus, & super istam Petram aedificabo Ecclesiam meam, & porta inferorum non vincet eam; & Tibi dabo claves Regni caelorum, & quae ligaveris super terram, erunt ligatae & in caelis; & quaecunque solveris super terram, erunt soluta & in caelis. Inde per temporum & Successionum vices Episcoporum ordinatio & Ecclesiae ratio decurrit, ut Ecclesia super Episcopos constituatur: & omnis actus Ecclesiae per eosdem Praepositos gubernetur. Cum hoc igitur Divina lege fundatum sit, &c. Legimus etiam apud Sanctum Hieronymum: Fuerunt, ὁ Ecclesia, Apostoli Patres Tui — . Nunc autem, quia illi recesserunt a mundo, habes pro his Episcopos — . Sunt enim & hi Patres Tui, quia ab ipsis regeris. Et paulo infra: Constituit Christus Sanctos super omnes populos. In nomine DEI ailatatum est Evangelium in omnibus finibus mundi; in quibus Principes Ecclesiae, id est, Episcopi sunt constituti. A DEO etiam Potestatem accepisse Clerum Christianum, eorumque actus DEUM confirmare agnoscit Sanctus Chrysostomus: Εἰ γὰρ τις ἐννοήσῃ — τότε ὁψεται καλῶς, ὅσης τῆς ἱερῆς πρῆξ ἢ τῆς πνεύματος ἡξίωσεν χάρις. — οἱ γὰρ τὴν γῆν οἰκοῦντες καὶ ἐν ταύτῃ ποιούμενοι τὴν Διατριβὴν, τὰ ἐν οὐρανοῖς διοικεῖν ἐπιτρέπησαν καὶ ἐξουσίαν ἔλαβον, ἣν οὔτε Ἀγγέλοις οὔτε Ἀρχαγγέλοις ἔδωκεν ὁ Θεός. — Ἀπερ' ἂν ἐργάζωνται κατὰ οἱ ἱερεῖς, ταῦτα ὁ Θεός ἐνω κυροῖ, καὶ τὴν τῶν δούλων γνώμην ὁ δεσπότης βεβαιοῖ. Et paulo infra: Εἰ γὰρ οὐ δύναται τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν μὴ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθῇ· Καὶ ὁ μὴ τρώγων τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων, ἐκβέβηται τῆς αἰωνίας ζωῆς· πάντα δὲ ταῦτα δι' ἐμοῦ μὲν οὐδένος, μένον δὲ διὰ τῶν ἀγίων

αἰγίων ἐκείνων ἐπιτελεῖται χειρῶν τῶν τοῦ ἱερέως λέγων πῶς ἂν πρὸς τοῦτοι
 ἐκτὸς ——— δυνήσεται ——— τῶν ἀποκειμένων στεφάνων τυχεῖν;
 οὗτοι γάρ εἰσιν, οὗτοι οἱ τὰς πνευματικὰς πιστευόντες ὁδῶν, καὶ τὸν
 ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπιτραπέντες τόχον. Cum his autem consen-
 tiunt universi Sancti Ecclesiæ Patres, qui uno ore nos docent
 oportere fideles obedire Ecclesiasticæ Potestati, utpote a DEO
 institutæ in salutem animarum suarum. Inde fuit, quod tanta
 a primævis Christianis Clero suo præstita fuit Reverentia &
 obedientia in iis omnibus, quæ ad Ecclesiam & Religionem spe-
 ctant; quod Imperatores, qui primi Christianam Fidem amplexi
 fuerunt, tanto studio Ecclesiæ Authoritatem juraque à Christo
 Ecclesiæ suæ impertita defenderunt, eique alia eaque ampla pri-
 vilegia contulerunt: agnoscebant enim Sacerdotium non secus
 ac Regiam Potestatem a DEO fuisse institutum; tantumque
 abfuit, quin inde suam Authoritatem aliquo modo imminutam
 fuisse judicarent, ut sibi maximæ gloriæ esse existimarint novis
 Ecclesiam donare privilegiis. *Reges* enim & *Regina Terræ* veros
Nutritios Patres & veras *Nutritias Matres* se gesserunt. Neque
 prius potestatem sibi DEI Legibus non debitam in ipsos prin-
 cipes vendicabant Sacerdotes, aut de justis Ecclesiæ DEI pri-
 vilegiis disceptatum fuit, quam a primæva Fide ac Pietate disces-
 sum fuerit.

Divinitus fane institutum esse Clerum Christianum, necessum
 est ut agnoscamus; si ad id sufficiat; quod JESUS Christus,
 cum sit unus Christianæ Religionis summus Sacerdos, instituerit
 in Ecclesia sua Sacerdotium; & ut perpetuum foret, concesserit
 Apostolis suis potestatem per continuam Successionis seriem Suc-
 cessores sibi constituendi, qui in idem Sacerdotium ac eadem
 jura succederent, promittens eis, se illis semper adfuturum usque
ad consummationem sæculi.

DISSERTATIO

SECUNDA

DE UNITATE ECCLESIAE.

QUUM in priore Dissertatione de Divinitus instituto Clero Christiano dixerim, restat jam ut in altera hac disseram de Ecclesiae Unitate; quæ quidem fere in omnium ore versatur, dum interea paucissimi sint, qui satis intelligunt quid sit Unitas Ecclesiae: licet enim quotidie fere confiteantur plurimi, se in *UNAM, Sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam credere*; abeunt tamen de hac quaestione pene in tot partes, quot sunt inter Christianos diversæ sectarum ac discrepantes inter se Hominum opiniones & sententiæ. Ex quo enim factiones illicitæ & iniqua partium studia in Ecclesiam inuenta ubique invaluerunt, non tantum de externa Ecclesiae pace, & membrorum Ecclesiae unione inter se actum esse videtur; sed & Unitatis Ecclesiae, quam tenere, si salutem consequi velimus, nos docent Sancti Patres, notio ipsa fere apud omnes periit: dum alii Unitatem Ecclesiae sitam esse docent in uno Externo ac Visibili, qui solus Christi in terris vices gerit, Ecclesiae Governatore; alii, licet non tantum illi potestatis a Christo concessum fuisse velint, eum tamen esse in rebus ad Fidem & Doctrinam spectantibus centrum Unitatis existimant: alii in una Fide & Doctrina, quod ad ea quæ sunt fundamentalia; in mutua Charitate; in Sacramentis denique administrandis eam totam constitutam fuisse contendunt; postremo alii iis adjiciendum esse docent unum in Ecclesia Regimen ab Apostolis non interrupta Successionis serie derivatum; neque aliter Unitatem Fidei & Doctrinæ, ac mutuam Charitatem servari, neque Sacramenta rite administrari posse censent; nisi adsit Ecclesiae legitima Episcoporum & Sacerdotum Successio. Quum autem ex tot inter se dissentientium opinionibus difficillimum sit, illud quod verum est, nemine viam præmonstrante, certo invenire; oportet ut ad primam Ecclesiae originem revertamur, & inde simus certiores de re maximi momenti, cum extra Ecclesiae Unitatem nemo ex præscripto Evangelii salutem consequatur. *Quod igitur in initio, quod ubique, quod ab omnibus* hac de re consonum Sacris Scripturis traditum invenimus, id teneamus; ne extra Ecclesiae cancellos inventi inter Hæreticorum aut Schismaticorum factiones a DEO deputemur. Accedamus *Clementem* Virum verè Apostolicum, cujus tota fere Epistola contra

tra Schisma instituitur; quid ipse de Unitate Ecclesiæ pene in ὁρχῇ Εὐαγγελίου scripserit, discamus. Ea vero, quæ ab eo dicuntur, liceat mihi Sacrarum Scripturarum Authoritate ulterius confirmare, & Sanctorum PP. Testimonia iis adjungere. Ut autem ea, quæ spectant ad Unitatem Ecclesiæ, certius investigentur.

I. Inquirendum est, in quibus præcipue constituitur Unitas Ecclesiæ.

II. Probandum est, quod singulis Fidelibus maxime incumbit tenere Unitatem Ecclesiæ integram & inviolatam.

I. Inquirendum est, in quibus præcipue constituitur Unitas Ecclesiæ.

Quum Ecclesia Christi ubique in Sacris Scripturis & a Sanctis Patribus una dicatur; & sæpissime admoneantur Fideles, ut Unitatem Ecclesiæ integram habeant; quum nihil sit, quod ardentius a Patre suo Christus exposcebat, quam ut *Discipuli* sui *essent unus*, i. e. ut Ecclesia, quæ ab ipso mox erat constituenda, una esset; ut hanc Unitatem teneamus integram & inviolatam, oportet diligenter inquiramus, in quibus præcipue constituitur Unitas Ecclesiæ. Ut autem nobis certius meliusque ea innotescant, quæ Ecclesiam unam constituunt, oportet, ipsam Originem Unitatis investigemus; ea vero referenda est in JESUM Christum, qui Unus est Dominus ac Servator noster, Unus Author Religionis Christianæ, Unus Rex & summus Sacerdos Ecclesiæ; cujus Unus est Spiritus ex quo fluunt omnia dona ac Charismata, quæ in Ecclesia unquam fuerunt, omnis Sanctitas, & ea singula, quæ requiruntur ad perficiendos fideles: hic autem Spiritus non est Confusionis sed Unionis ac dilectionis Author, nexus Unitatis in Ecclesia DEI, quo Fideles inter se tanquam Unum Corpus & Christo Uni Ecclesiæ Capiti uniuntur; qui cum Unus sit Ecclesiæ suæ summus Sacerdos, constituit Apostolos Sacerdotes in Ecclesia, iisque per Spiritum Sanctum Unam Christianæ Ecclesiæ Fidem, Unam Doctrinam, eadem Sacramenta, quibus inter se arctissimo dilectionis ac Unitatis vinculo Fideles connecterentur, concredidit, iis præcipiens ut hæc omnia Ecclesiæ suæ integra traderent, & per omnia futura secula tanquam Sanctissima Christi Deposita cum summa diligentia custodienda illis committerent, quos Successores suos, ducente eos Spiritu Sancto, constituerent. Unde Fideles vocantur Συμπολίται ἁγίων, quia eadem regula, eadem politia & iisdem legibus, tanquam unius civitatis incolæ, utuntur; οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, qui sunt ejusdem familiæ, sub eodem Patre-familias uniti; ἐποικδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν, ἀκρογωνιαίς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶς οἰκοδομία συναρμολογούμενη αὐτῇ εἰς γὰρ ἅγιον ἐν Κυρίῳ ἐν ᾧ

καὶ ὑμεῖς συνεικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι.
Ep. ad Ephes. cap. 2. v. 19. &c.

Ex his constat Ecclesiæ Unitatem constitui in Una Fide, Una Doctrina, iisdemque Sacramentis a Christo institutis, ac Uno Externo in Ecclesiæ Regimine a Christo per Spiritum Sanctum, non interrupta Successione, derivato. Ubiunque hæc omnia integra reperiuntur, ibi est Una Ecclesia Christi, a qua præcipue servatur ea, quam quærimus, Unitas; qua per Spiritum Sanctum DEO Christoque unimur.

Primo igitur, Ecclesiæ Unitas in eo ponitur, quod UNUM DEUM Patrem & rerum omnium Conditorem; UNUM Dominum Nostrum JESUM Christum; UNUM Spiritum Sanctum, ex quo unum Corpus efficimur, quum una sit spes vocationis nostræ; UNUM Baptismum; ac UNAM FIDEM a Christo ac Apostolis ejus, Spiritu Sancto eos in omnem veritatem ducente, Ecclesiæ DEI traditam, ut per omnia secula servaretur integra; & UNAM Doctrinam esse confitemur. Qui hanc regulam non tenet inviolatam, extra Ecclesiam constituitur; neque habere potest jus aliquod ad Promissæ Evangelii ex Præscripto Christi ac Beati Apostoli. Promissæ enim non nisi integris & sinceris Christi membris, qui tenent Ecclesiæ Unitatem, fiunt in Evangelio; contra eos vero, qui alias quam quæ in initio traditæ fuerunt, Doctrinas introducunt violantes UNAM Illam Fidei & Doctrinæ Regulam, Anathema denunciat Apostolus. *Licet Nos, aut Angelus de cælo Evangelizet Vobis, præterquam quod Evangelizavimus Vobis, Anathema sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico, si quis Vobis Evangelizaverit præter id, quod accepistis, Anathema sit.*

Ad hanc Regulam Corinthios, ad quos Epistolam suam scripsit, ut Schisma apud eos obortum sedaret, amandat Beatus Clemens: *ἵνα πῆρες, καὶ θυμοὶ, καὶ διχοστασίαι, καὶ ὁρισματα, πόλεμοί τε ἐν ὑμῖν; ἢ οὐχὶ ἓνα Θεὸν ἔχομεν, καὶ ἓνα Χριστόν; καὶ ἐν πνεύμα τῆς χάριτος τὸ ἐκχρθεῖν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ μία κλήσις ἐν Χριστῷ; ἵνα π διέλθωμεν καὶ ἀφαισώμεν τὰ μέλη τῷ Χριστῷ, καὶ ταισιάζομεν πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἴδιον καὶ εἰς τοσαύτην ἀπόνοιαν ἐρχόμεθα, ὥστε ἐπιλαβέσθαι ἡμᾶς, ὅτι μέλη ἐσμέν ἀλλήλων.* cap. 46. Illos reprehendit, quod inter eos sunt contentiones, iræ, dissidia, Schismata, inimicitie ac odia mutua, quæ omnia sicut ab Apostolo docemur *sunt opera carnis* & ejusmodi sunt, ut, *Qui talia agunt, regnum DEI non consequantur*; quum e contra *Fructus Spiritus est* mansuetudo, benignitas, pax, amor, benevolentia ac mutua Charitas: ut illa autem deponant, & hæc amplectantur; eos adhortatur, ut secum serio reputent, quam alienum est a pietate & ratione; ut ii, qui profitentur se credere in UNUM DEUM salutis suæ Authorem; in UNUM Christum a Patre missum, ut Ecclesiam UNAM institueret,

institueret, quam Patri suo offerret Sanctam & immaculatam; ac in UNUM Spiritum Gratiae, qui effusus fuit in Ecclesiam, ut ei Dona & Charismata sua impertiret, eique ea omnia donaret, quae erant necessaria ad aedificandam Ecclesiam in Sanctum Templum, & perficiendos Fideles in Fide ac Charitate; in diversas partes abeant ac foveant mutua dissidia: ut ii, quibus UNA est vocatio per Baptismum UNUM, quique arte adeo inter se uniuntur, ut unum Corpus efficiant sub Christo Capite, unde ejusdem panis ac ejusdem poculi fiunt participes in Eucharistia, Christi membra distrahant & divellant; contra proprium corpus animos infensos gerant, eoque insolitae dementiae & inauditae insolentiae venerint, ut obliviscantur se membra esse ejusdem corporis. Et pene in initio Epistolae suae pristinam eorum conditionem laudat, quod habuerunt FIDEM firmam & immotam; Τίς ——— παραπληρώτης ὡς ὑμᾶς τὴν ——— ΒΕΒΑΙΑΝ ὑμῶν ΠΙΣΤΙΝ ὡς ἐδοκίμασεν;

Hanc Ecclesiæ Unitatis Regulam ulterius a *Sancto Paulo* confirmatam legimus in Epistola ad Ephesios, quam *Sanctus Clemens* respexisse videtur: *Σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητά τῷ πνεύματος ἐν ταῖς συνουσίαις τῆς εἰρήνης. Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκαλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῇ κλήσει τοῦ ὑμῶν. Εἰς Κόσμος, μία πίστις, ἐν Βαπτίσματι. Εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντων, καὶ ἐν παῶν ὑμῶν.* Ep. ad Ephes. Cap. 4. v. 3, &c. Unde *Sanctus Firmilianus* nos adhortatur Ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἀπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἀγίοις ΠΙΣΤΕΙ. Quibus immediate subnectit Admonitionis suæ causam, non minus nunc temporis necessariam: *Παρεσέδουσιν γάρ πνευ ἄνθρωποι οἱ πάλαι ποταρχαὶ καὶ οἱ ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀσέβεις, τὴν τοῦ Θεοῦ ὑμῶν χάριν μεταπηθέντες εἰς ἀπέλθειαν, καὶ τὸ μόνον δεσποτὴν Θεὸν ὃν Κύριον ὑμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνέμενοι.* Jud. v. 3, 4.

Hinc fit quod apud Sanctum Ignatium legimus: Μηδὲ πειράσῃτε
εὐλογίαν π. φάνεσθαι ἰδίᾳ ὑμῶν. ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ μία ὁμοθυμαδόν, μία
δύσις, μία ἔλπις ἐν ἀγάπῃ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἀμώμῳ. Εἷς ἐστιν Ἰησοῦς
Χριστός, ὃς ἀμεινον οὐδὲν ἐστίν. Ep. ad Magnes. Et Μη πλανᾶσθε, ἀδελ-
φοί μου, οἱ οἰκοφθόροι βασιλείαν Θεοῦ ὃς κληρονομήσουσι. Εἰ οὖν οἱ
κατὰ σάρκα ταῦτα πιάσονται ἀπέθανον· πόσω μάλλον ἐὰν ΠΗΣΤΙΝ
Θεοῦ ἐν κακῇ διδασκαλίᾳ φθίρῃ, ὑπὲρ ἧς Ἰησοῦς Χριστός ἐσταυρώθη· ὁ
τοιούτος ρυπαρὸς ἡρώδῃ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον χωρήσει, ὁμοίως καὶ
ἐκείνων αὐτοῦ. Sancti Ignat. Ep. ad Eph. & in eadem Epistola:
Ἔνα ἄρτον κλῶντες, ὅς ἐστιν Φάρμακον Ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ
ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀεὶ πάντως. Et in alio loco:
Σπουδάζετε μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι, μία γὰρ σὰρξ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ποτήριον εἰς ἑνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἐν θυσιασθή-
ριον. Ep. ad Philadelph. Hinc Sanctus Polycarpus: Διὸ ἀπολεπόντες
τὴν ματαίωσιν τῶν πολλῶν, καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας ἐπὶ τὸν ἐξ
ἀρχῆς ἡμῶν παραδοθέντα λόγον ἐπιστρέψωμεν. Sanctus Irenaeus: Τὸ
Κήρυγμα

Κήρυγμα παρειληφύα, καὶ ταύτῃ τὴν πίσιν ἡ Ἐκκλησία, καὶ περὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διασπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει ὡς ἓνα οἶκον οἰκῶσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τέτοις ὡς μίαν ψυχὴν ἐ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ παραδίδασιν, ὡς ἐν σώμα κεκλιμένη. *Clemens Alexandrinus de FIDE inquit, Hermaum secutus, eam continere & constituere Ecclesiam: Ἡ γὰρ συνέχουσα τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς φησὶν ὁ Ποιμὴν, ἀρετὴ ἡ πίσις ἐστίν.* Strom. 1. *Sanctus Hieronymus ait, quod Ecclesia una dicitur propter Unitatem FIDEI. Et Sanctus Ambrosius: Siqua est Ecclesia, quae FIDEM respuat, nec Apostolica praedicationis fundamenta possideat, deferenda est. Petra Tua Christus est. Ad originem vero Unitatis Ecclesiae recurrens Sanctus Cyprianus inquit: Nec enim ignoramus Unum DEUM esse, Unum Christum esse Dominum quem confessi sumus, Unum Spiritum Sanctum. Et in alio loco: DEUS Unus est, Christus Unus & Una Ecclesia. Ex his constat Unitatem Fidei, Doctrinae & Sacramentorum esse de essentia Unitatis Ecclesiae.*

Secundo Posita est Unitas Ecclesiae in Unitate Charitatis; sive in mutua Fidelium Benevolentia ac Charitate. Non opus est ut multa de hac re dicam, quum nemo fere sit Christianus, qui non facile agnoscat teneri Christi discipulos, quantum in ipsis est se invicem tanquam fratres diligere, magnum quum sit Christianae Legis mandatum, novum illud praeceptum, quod Christus Apostolis suis dedit, ut inde omnes norint, eos esse illius Discipulos.

Hinc est quod tam multa, eaque magnifica de Charitate apud *Clementem* legimus: Ὁ ἔχων ἀγάπην ἐν Χριστῷ, τηρεῖ τὰ τῆς Χριστοῦ παραγγέλματα· τὸν δεσμόν τῆς ἀγάπης τῆς Θεῆς τίς δύναται ἐξηγήσασθαι; τὸ μεγαλεῖον τῆς καλοσύνης αὐτοῦ τίς ἀρκεῖ, ὡς ἴδῃ, εἰπεῖν; τὸ ὕψος, εἰς ὃ ἀνέρχεται ἡ ἀγάπη, ἀνεκδιήγητόν ἐστιν. Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ, ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν. — Ἀγάπη χάρισμα ὅσα ἔχει, ἀγάπη οὐ σασιάζει· Ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμοιοῖα· ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐπλειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. διὰ τῆς ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστον ἐστὶν τῷ Θεῷ. Hujus sane insignis exemplum nobis *DEUS* proposuit, qui propter suam erga nos dilectionem misit Filium; qui & seipsum dedit, quia nos dilexit, ut animas nostras ab interitu liberaret, & corpora nostra immortalitate donaret: unde & *Clemens* iis, quae modo ex eo citavi, immediate subnectit: Ἐν ἀγάπῃ προσελάβετο ἡμᾶς ὁ Δεσπότης, διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχεν πρὸς ἡμᾶς, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν θανάτῳ Θεοῦ, καὶ τὴν σάρκα ἀντὶ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Cap. 49.

Unum tantum locum ex Sacris Scripturis adducam ad confirmandum hoc *Clementis* Testimonium, qui tamen unus instar innumerorum aliorum merito aestimari potest, tum ob Dignitatem praecipientis, tum ob modum praecipendi: Ἐντολήν· καὶ νῦν

institueret, quam Patri suo offerret Sanctam & immaculatam; ac in UNUM Spiritum Gratiae, qui effusus fuit in Ecclesiam, ut ei Dona & Charismata sua impertiret, eique ea omnia donaret, quae erant necessaria ad aedificandam Ecclesiam in Sanctum Templum, & perficiendos Fideles in Fide ac Charitate; in diversas partes abeant ac foveant mutua dissidia: ut ii, quibus UNA est vocatio per Baptismum UNUM, quique arte adeo inter se uniantur, ut unum Corpus efficiant sub Christo Capite, unde ejusdem panis ac ejusdem poculi fiunt participes in Eucharistia, Christi membra distrahant & divellant; contra proprium corpus animos infensos gerant, eoque insolita dementiae & insulitae insolentiae venerint, ut obliviscantur se membra esse ejusdem corporis. Et pene in initio Epistolae suae pristinam eorum conditionem laudat, quod habuerunt FIDEM firmam & immotam; Τίς ——— παρεπιδημήτας ὡς ὑμῶς τὴν ——— BEBAIAN ὑμῶν ΠΙΣΤΙΝ ὅτι ἐδοκίμασεν;

Hanc Ecclesiae Unitatis Regulam ulterius a Sancto Paulo confirmatam legimus in Epistola ad Ephesios, quam Sanctus Clemens respexisse videtur: Σπουδαίοντες τῆς αὐτῆς ἐνότητις ὅτι πνεύματος ἐν τῷ σωματικῷ ὁ εἰρήνης. Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύματι, καθὼς καὶ ἐσλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῇ κλήσει ὑμῶν. Ἐξ Κόσμου, μιᾷ πίστες, ἐν βαπτισμῷ. Ἐξ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ ἀπὸ πάντων, καὶ ἐν πάνσιν ὑμῶν. Ep. ad Ephes. Cap. 4. v. 3, &c. Unde Sanctus Irenaeus nos adhortatur Ἐπιμαρτυροῦμαι τῇ ἀπὸ πατρὸς παραδοθείσῃ τοῖς ἀγίοις ΠΙΣΤΕΙ. Quibus immediate subnectit Admonitionis suae causam, non minus nunc temporis necessariam: Παρεσιδόντων γὰρ πῶς ἀνθρώποι οἱ πάλαι ἐσθλα γαρύφαλλοι εἰς τὸ τοῦ χρίματος ἀσκήσεις, τὴν τοῦ Θεοῦ ὑμῶν χάριν μεταπήγνυτες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸ μόνον διακρίνον Θεὸν ὃν Κύριον ὑμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνέμενοι. Jud. v. 3, 4.

Hinc fit quod apud Sanctum Ignatium legimus: Μαθὲν περιφύγετε εὐλογίαν πὶ φάρμακον ἰδίᾳ ὑμῶν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ μιᾷ ὡσεύχῃ, μιᾷ διησὶς, μιᾷ ἐλπίδι ἐν ἀγάπῃ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἀμώμῳ. Εἰς ἔστιν Ἰησοῦς Χριστός, ὃς ἀμεινον οὐδὲν ἐστίν. Ep. ad Magnes. Et Μη πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου, οἱ οἰκοφύλακες βασιλείαν Θεοῦ ὃς κληρονομήσετε. Εἰ οὖν οἱ κατὰ σάρκα ταῦτα σφάσσοντες ἀπέχωντες πᾶσαν μάχην εἰν ΠΙΣΤΙΝ Θεοῦ ἐν κακῇ διδασκαλίᾳ φθίμεν, ὑπὲρ ἧς Ἰησοῦς Χριστός ἐσταυρώθη ὁ τοιοῦτος ῥυπαρὸς θρόνος εἰς τὸ πᾶν τὸ ἄσβεστον χωρήσει, ὁμοίως καὶ ἀκύναν αὐτοῦ. Sancti Ignat. Ep. ad Eph. & in eadem Epistola: Ἐνα ἄρτον κλῶντες, ὅς ἐστιν φάρμακον Ἀθανασίας, ἀντίδοτος τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀπαπαντός. Et in alio loco: Σπουδαίετε μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι, μιᾷ ᾧ σὰρξ τοῦ Κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ποτήριον εἰς ἵνα σὺν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἐν θυσιασθῆτε. Ep. ad Philadelph. Hinc Sanctus Polycarpus: Διὸ ἀπολεπόντες τὴν ματαίωσιν τῶν πολλῶν, καὶ τὰς ψευδοδιδασκαλίας ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς ὑμῶν παραδοθέντα λόγον ἐπιστρέψωμεν. Sanctus Irenaeus: Τὸ Κήρυγμα

Κήρυγμα παρεληφύα, καὶ ταύτῃ τῇ πίσιν ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διασπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει ὡς ἓνα οἶκον οἰκῶσαι· καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις ὡς μίαν ψυχὴν ἔχει καὶ αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν φόρῳ κεκλιμένη. *Clemens Alexandrinus de FIDE inquit, Hermaum secutus, eam continere & constituere Ecclesiam: Ἡ γὰρ συνέχουσα τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς φησὶν ὁ Ποιμὴν, ἀρετὴ ἡ πίσις ἐστίν. Strom. 1. Sanctus Hieronymus ait, quod Ecclesia una dicitur propter Unitatem FIDEI. Et Sanctus Ambrosius: Siqua est Ecclesia, qua FIDEM respuat, nec Apostolica predicationis fundamenta possideat, deferenda est. Petra Tua Christus est. Ad originem vero Unitatis Ecclesiae recurrens Sanctus Cyprianus inquit: Nec enim ignoramus Unum DEUM esse, Unum Christum esse Dominum quem confessi sumus, Unum Spiritum Sanctum. Et in alio loco: DEUS Unus est, Christus Unus & Una Ecclesia. Ex his constat Unitatem Fidei, Doctrinae & Sacramentorum esse de essentia Unitatis Ecclesiae.*

Secundo Posita est Unitas Ecclesiae in Unitate Charitatis; sive in mutua Fidelium Benevolentia ac Charitate. Non opus est ut multa de hac re dicam, quum nemo fere sit Christianus, qui non facile agnoscat teneri Christi discipulos, quantum in ipsis est se invicem tanquam fratres diligere, magnum quum sit Christianae Legis mandatum, novum illud praeceptum, quod Christus Apostolis suis dedit, ut inde omnes noverint, eos esse illius Discipulos.

Hinc est quod tam multa, eaque magnifica de Charitate apud *Clementem* legimus: Ὁ ἔχων ἀγάπην ἐν Χριστῷ, τηρεῖται τὰ τῷ Χριστῷ παραγγέλματα· τὸν δεσμόν τῆς ἀγάπης τῷ Θεῷ τίς δύναται ἐξηγήσασθαι; τὸ μεγαλεῖον τῆς καλοῦς αὐτοῦ τίς ἀρκεῖ, ὡς ἴδῃ, εἰπὼν; τὸ ὕψος, εἰς ὃ ἀνάγει ἡ ἀγάπη, ἀνεκδήγητόν ἐστιν. Ἀγάπη πολλὰ ἡμᾶς τῷ Θεῷ, ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν. — Ἀγάπη χάριμα ὅσα ἔχει, ἀγάπη οὐ πασιάζει· Ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμοιοίᾳ· ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. διὰ ἀγάπης οὐδὲν εὐαρεστον ἐστὶν τῷ Θεῷ. Hujus sane insigne exemplum nobis **DEUS** proposuit, qui propter suam erga nos dilectionem misit Filium; qui & seipsum dedit, quia nos dilexit, ut animas nostras ab interitu liberaret, & corpora nostra immortalitate donaret: unde & *Clemens* iis, quae modo ex eo citavi, immediate subnectit: Ἐν ἀγάπῃ προσελάβετο ἡμᾶς ὁ Δεσπότης, διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχει πρὸς ἡμᾶς, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν θελήματι Θεοῦ, καὶ τὴν σάρκα ἀντὶ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Cap. 49.

Unum tantum locum ex Sacris Scripturis adducam ad confirmandum hoc *Clementis* Testimonium, qui tamen unus instat innumerorum aliorum merito aestimari potest, tum ob Dignitatem praecipientis, tum ob modum praecipendi: Ἐντολήν· καὶ τὴν δίδωμι

ἰδοὺ μὲν ὑμῶν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ
 ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθη-
 ταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπῃ ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. Neque opus est, ut Pa-
 trum de hac re Testimonia producam, quorum scripta ubique
 referunt eximiam Charitatem, & quorum Religio mutua erat
Contefferatio hospitalitatis, communicatio pacis & appellatio Fra-
ternitatis; quum fuerint *mutua concordia* & Charitatis *vinculo*
copulati. Unde & praeceptum Domini nostri vere impleverunt, dum
 ex mutuo amore & fraternitatis appellatione eos Christianos
 esse norunt Ethnici. Alia vero fuit eorum Charitas ab ea, quae
 nunc temporis illud nomen sibi vendicat, quae quoscunque Hæ-
 reticos & Schismaticos amplectendos esse docet. Unitatem enim
 Fidei ac Disciplinæ subinde inculcant tanquam ad salutem ne-
 cessariam; dum nostris temporibus metuunt nonnulli ex fimu-
 lata quadam nimiaque, si ita dicam, Charitate, Apostolis sane
 ac primævis, iisque optimis, Christianis penitus ignota, Uni-
 tatem Fidei & Disciplinæ tanquam necessariam suis commen-
 dare. At *Clemens* dehortatur Corinthios à Schismate; ac ad
 Unitatem Disciplinæ & Doctrinæ eos adhortatur, εἰς τὸ μετόχους
 γίνεσθαι τῶν ἐπαγγελιῶν, non aliter Evangelii promissa consecutu-
 ros. Huic suffragantur *Sanctus Ignatius, Sanctus Irenæus, & San-*
ctus Cyprianus: Qui omnes alieni fuerunt ab illa *Moderatione*, de
 qua hodie plurimi tam magna jactare solent, quasi in hac præ-
 cipue constitueretur Christiana Charitas. Alia sane fuit eorum
 neque minus utilis ac laude digna Charitas vere Christiana; ex
 qua, Apostolorum exemplo & instituto omnia facientes, præcipue
 ante alia DEI Honori, Christi corporis integritati, Religionis ve-
 ritati, ac Fidei, Doctrinæ & Disciplinæ Unitati studebant; & saluti
 omnium etiam Schismaticorum & Hæreticorum, non intempe-
 stiva lenitate, sed si opus fuit, opportuna severitate & censuris
 Ecclesiæ, quantum in ipsis fuit, consulebant.

Tertio, Unitas Ecclesiæ ponitur in Unitate Disciplinæ sive Ec-
 clesiastici Regiminis.

Cum Ecclesia Christi Visibilis sit Πολιτεία sive Societas, cujus
 membris est Una Fides, ac Doctrina Una, iidem Sacri Ritus, ea-
 dem Sacramenta, & Disciplina, quoad essentialia, non nisi Una;
 necessum est, si hæc omnia rite administrari, & integra servari
 velit Christus, ut sit aliquod in Ecclesia Regimen ab ipso institu-
 tum. Noluit autem Christus, ut imperfecta esset Ecclesia sua in
 re aliqua, quæ erat necessaria ad illam perficiendam in Fide &
 Charitate. Quod si ei deesset Authoritas Spiritualis, quæ a Christo
 derivata fuit, non potuit esse unio aliqua inter Christum ac ejus
 membra, quæ Ecclesia est, quum Sacramentis deesset Divina
 Gratia & efficacia Spiritualis: si nullus esset nexus Unitatis, de
 Una Fide & Una Doctrina actum fuisset. Licet igitur ii sint, qui
 cum

cum *Erasmo* affirmare non dubitant, neminem Christianorum teneri ex Legibus Evangelii, externam communionem & Unitatem Ecclesiæ alicujus ejusque *ᾠθησώτων* servare: quum unicuique id sufficiat; si Fidem habeat integram & illibatam, Doctrinam sinceram & intaminatam, & mores, quoad cætera, inculpato cum Charitate non simulata: ut nos tamen aliter sentiamus, dicat Ratio, suadet res ipsa, & exigit natura & conditio Ecclesiæ. Hanc etiam veritatem ulterius confirmant Praxis ac Doctrina universæ Ecclesiæ usque ab initio.

Plura sunt hac de re Beati *Clementis* Testimonia, apud quem legimus: Τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, οὗ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐδόθη, ἐντραπώμεν, τοὺς ᾠθησόμενους ἡμῶν αἰδιδώμεν, τοὺς πρεσβύτερους ἡμῶν πηρώσωμεν. cap. 21. Hic JESU Christo, qui unus est omnis Potestatis Spiritualis Fons Ecclesiamque suo Sanguine acquisivit, Veneratio, Ecclesiæ Præpositis a Christo & Apostolis ejus institutis, ut Ecclesiæ præessent, tribuitur à Sancto Patre Reverentia; Presbyteros etiam honore prosequi ab ipso docemur.

Sic & prius Corinthii Divinis legibus obtemperasse dicuntur, quia submiserunt se Præpositis suis & debitum honorem præstiterunt iis, qui constituti fuerunt inter eos, Presbyteris: Legimus enim supra: Ἀποσωπολήτως — πάντε ἐποιεῖτε, καὶ τοῖς νόμοις τοῦ Θεοῦ ἐπορεύεσθε, ὑποτασσάμενοι τοῖς ᾠησόμενοις, καὶ πρὸς τὴν κατὰ ἡμᾶς ἀποτέμνουσιν τοῖς παρ' ἡμῶν πρεσβυτέροις. Cap. 1. [Hoc in loco forsitan legendum est: Καὶ ἐν τοῖς νομίμοις τοῦ Θεοῦ ἐπορεύεσθε pro Καὶ τοῖς νόμοις τῷ Θεῷ ἐπορεύεσθε. Consule Annotationem nostram pag. 6. Liceat autem mihi, quod à me eo in loco admissum fuit, erratum emendare: observavi enim, quod νόμοι nusquam, quod meminerim, apud LXX vel in Novo Testamento effertur pluraliter pro legibus vel praeceptis DEI. Et paulo infra, quod Divina leges ubique nuncupantur ἐντολαί, ᾠησώματι, κ. τ. λ. nusquam νόμοι. At reperitur ista vox apud *Jeremiam* cap. 31. & in Epistola ad Hebræos inde citata: Διδὼς ΝΟΜΟΥΣ μὲς εἰς τὴν ἀλγόναν αὐτῶν καὶ ἐπὶ καρδίᾳ αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτάς. Penes lectorem igitur sit, utra Lectio præferatur: Sed ut ego, quod sentio, dicam, νομίμοις veriore esse puto; Siquis tamen νόμοις retinendam esse censeat, cum eo minime contendam, licet ea vox rarius occurrat in Sacris Scripturis, neque alibi apud *Clementem* legatur; at νόμιμα & νομίμοις sæpissime.] Et in alio loco, quum prius de Divinitus instituto Clero Christiano; de Christo à Patre misso, ut Ecclesiam fundaret; de Apostolis eodem modo à Christo missis, ut Ecclesiam instituerent, & Evangelium prædicarent; de aliis Sanctis viris secundum præscriptum Evangelii ordinem ab Apostolis constitutis; & de Successionis una Regula Ecclesiæ tradita, ut Unitas Ecclesiæ servaretur, dixisset; mox subjicit: Τοὺς οὖν κατεστημένους

ὡς ἐκείνων, ἢ μετὰ τὸ ὑφ' ἐτέρων ἐκλεγμένων ἑκδρῶν, συνευδοκασίας καὶ Ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντες ἀμέμπτως τῇ ποιμνίᾳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ παπεινοφροσύνης, ὑπόχως καὶ ἀδυνατούσας, μαρτυρημένους τε πολλοὺς χρόνους ὑπὸ πάντων, τέτους οὐ δικαίως νομίζομεν ἀποβαλέειν τῆς λειτουργίας ἀμαρτίας γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῶν ἔσται, εἰάν τοὺς ἀμémπτως καὶ ὁσίως ὡς συνέγοντας τὰ δῶρα τῆς Ἐπισκοπῆς ἀποβάλλωμεν. Ex quibus constat adhuc in Ecclesia fuisse eos, qui ab ipsis Apostolis constituti fuerunt, aliosque qui secundum Regulam in initio ab Apostolis institutam de serie modoque Successionis, ab aliis viris magnæ famæ & dignitatis in Ecclesia ad Sacerdotium evecti fuerunt; neque disparem esse horum & illorum rationem, cum unus sit Episcopatus, eademque in Ecclesia DEI Potestates continua Successionis serie ab Apostolis derivatæ fuerint; unde per omnia secula Gubernatores Ecclesiæ, ad Apostolorum exemplum, constituunt sibi Successores, qui in eorum Potestates ex integro succedant; qui & ipsi non secus ac Apostoli a DEO ipso Potestatem Ecclesiam administrandi & regendi accipiunt, si rite secundum præscriptas Evangelii leges instituantur; innuit etiam hæc fieri, συνευδοκασίας πάσης τῆς Ἐκκλησίας, consentiente & approbante tota Ecclesia. Nihil autem hic de Potestate aliqua totius Populi Christiani; adeo ut nisi ipsi sua Authoritate confirmarent eos, qui ab Apostolis & Apostolicis Viris constituti fuerunt, non sint legitime constituti: nihil enim aliud ab Ecclesia tota præstari dicitur, quam τὸ, συνευδοκεῖν, ordinatis applaudere & congratulari; καθίσταει vero i. e. totam Spiritualem Potestatem accepisse dicuntur ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἢ μετὰ τὸ ὑφ' ἐτέρων ἐκλεγμένων ἀνδρῶν, qui & ipsi ab Apostolis derivatam in Ecclesia DEI exercuerunt Authoritatem. Contendit autem non licere cuiquam iis, qui eo modo in Ecclesia rite constituti fuerunt, se subducere, eosve de loco suo ac officio amovere, qui Christi Gregi humiliter, quiete & ingenue ministrarunt, & ab omnibus testimonium rite peracti officii per plures annos acceperunt, & egregiam laudem reportarunt: Grave enim ab iis peccatum admissum esse adfirmat, si illis qui inculpate & sancte Dona in Ecclesia offerunt, se subduxerint, aut eos de Episcopatu, quem adeo adornarunt, dejecerint. Qui enim ita faciunt, contra DEUM, Christum & Ecclesiam peccant; dum leges DEI violant, Christi membra discerpunt, Ecclesiæ Unitatem sciindunt & sanctissima ejus instituta a Christo & Apostolis ejus accepta prætergrediuntur. Plura adhuc apud *Clementem* legimus de Unitate Ecclesiastici Regiminis sive obedientia Ecclesiæ Præpositis ex instituto Christi præstanda. Cæteris vero prætermiſſis unum tantum locum ulterius adducam, ubi se subducere Presbyteris suis, sive legitime constitutæ Authoritati Ecclesiasticæ, παριστάειν πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους dicitur: Αἰχρὸν, ἀγαπητοί. καὶ λίαν αἰχρὸν καὶ ἀνάξια τ' ἐν Χριστῷ ἀγωνεῖς

ἐρωγῆς, ἀκούει τὴν βεβαιότην καὶ ἀρχαίαν Κορινθίαν Ἐκκλησίαν δι' αὐ-
τὸν δὲ προσώπῳ κατατάζειν πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους. cap. 47. Cui liceat
mihi subungere; quod ii, qui Authores fuerunt Schismatis, di-
cuntur Οἱ ἐπιτιμώμενοι ἐπὶ τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ, eo quod loci sui
& conditionis immemores in Ecclesiam, cujus Authoritati ipsi
se submittere debent, non ex instituto Christi vocati ἐξουσίαν ar-
rogare sibi, & vendicare; munus Sacerdotale exercere; Sacra-
menta profanis manibus porrigere, & administrare ausint: *Hæc
sunt enim, inquit Sanctus Cyprianus, initia Hereticorum & ortus
atque conatus Schismaticorum male cogitantium, ut sibi placeant &
Propositos suos superbo tumore contemnant. Sic de Ecclesia receditur,
sic altare profanum foris collocatur, sic contra Pacem Christi, &
Ordinationem atque Unitatem DEI rebellatur.*

Priusquam vero Clementem hac de re missum faciam, oportet
ut inquiram, quod sit unum illud Regimen, quod ab Apostolis in-
stitutum fuit; quodque necessarium est ad conservandam Fidei &
Doctrinæ Unitatem; hoc autem ideo faciendum esse judicavi,
quia a nonnullis Sanctus Clemens inter eos habetur, qui Episco-
porum & Presbyterorum ἰσοτηρίαν seu identitatem adstruunt;
quia in hac Epistola de Apostolis dicit, quod constituerunt in
singulis regionibus seu civitatibus τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν εἰς Ἐπισκό-
πους καὶ Διακόνους, & quia Schismatum Authores dicuntur κατα-
τάζειν πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους. Quod si concedamus nomina inter se
in initio commisceri, nihil tamen eorum causæ inde commodi
accedet; nisi insuper probaverint, non fuisse ordinem aliquem
in Ecclesia Presbyteris superiorem. Non enim de Nomine sed Po-
testatis ac Ordinis superiore gradu contendimus; qui primo A-
postolis iisque, quos ipsi constituebant Ecclesiæ Præfectos, com-
petebat, dein eorum Successoribus, qui ineunte secundo seculo
ubique vocabantur Episcopi, Sacerdotibus secundi ordinis Pres-
byterorum nomine insignitis. Fuisse autem in Ecclesia quosdam
superiores Presbyteris constare potest ex ipso Clemente, apud
quem legimus, ὑποτασσόμενοι τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ πρὸς τὴν
καθήκονσαν ἀποτέμνετε τοῖς παρ' ὑμῶν Πρεσβυτέροις. Et in alio loco:
Τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ——— ἐντραπύμεν, τοὺς Προηγούμενους
ὑμῶν αἰδέσθωμεν, τοὺς Πρεσβυτέρους ὑμῶν τιμήσωμεν. Videtur prio-
re in loco Sanctus Pater alluisse ad Epistolam ad Hebræos: Πεί-
θεθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπαίκετε. Quod si ad eam attendamus,
facile sentiemus hos ἡγουμένους non esse (quod acriter adeo con-
tendunt nonnulli) Civiles sed Ecclesiasticas Potestates: dicuntur
enim ἀγρυπνεῖν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν, ὡς λόγον ἀποδώσαντες. Præterea,
quum hæc Clementi præcipua scribendi causa fuerit, ut adhorta-
retur Corinthios ad Pacem & Ecclesiasticam Unitatem colendam;
neque per totam Epistolam, utpote a proposito suo alienum, a-
liquid

liquid de obedientia Civili Magistratui præstanda præcipiat, neque aliter eos, quam quia fuerunt Ecclesiasticæ Authoritati subiecti, alloquatur; proculdubio Sanctus Pater non alios per τοὺς ὑψουμένους intelligit præter eos, qui Ecclesiæ præficiuntur: qui cum distinguuntur a Presbyteris, necessum est agnoscamus, fuisse a Presbyteris distinctos iisque Superiores hos ὑψουμένους sive Episcopos eo tempore, quo scripta fuit hæc Epistola. Unde constare potest Distinctionem Ordinis Episcopalis a Presbyteratu institutam fuisse ab Apostolis, ideoque non esse humanam sed Divinam Institutionem & ad Ecclesiam rite constituendam necessariam: quicquid enim ab Apostolis, quod ad Πολιτείαν ac Regimen Ecclesiæ fuit institutum, a Christo Ecclesiæ capite & Sancto Spiritu Christi quoad humanam naturam absentis locum supplenti habet Originem suam.

Quod autem plures in Ecclesia Corinthiaca ὑψούμενοι ab eo dicuntur; eam ob causam fieri videtur, quia Corinthus fuit Sedes Metropolitana, omnes quotquot fuerunt per totam Achaia regionem civitates intra ditionem suam complectens. Hinc Sanctus Paulus posteriorem suam ad Corinthios Epistolam inscribit. Τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὐσίᾳ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ. Metropolitanum jus in Ecclesia obtinuisse usque a temporibus Apostolorum volunt Reverendissimus Armachanus, Hammondus ὁ Μακαρίτης, & Petrus Eliensis, qui in Epistola quadam nobis forte visa, ad Gulielmum Archiepiscopum Cantuariensem data, adstruit jus Metropolitanum contra independenciam singulorum Episcoporum. Hoc sane jus diu in Ecclesia obtinuisse eo tempore, quo celebrata fuit Synodus Nicena, constat ex Articulo 6. in quo Ecclesiæ Alexandrinæ confirmatum fuit jus Metropolitanum hoc modo: Κρατεῖται κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἥθη. Quæ vero ab hac Synodo dici potuerunt ἀρχαῖα ἥθη, necessum est ut quam proxime accedant ad Apostolorum tempora. Et profecto, nisi mea me fallat conjectura, haud immanifesta sunt indicia Metropolitanæ Jurisdictionis in Epistolis Beati Martyris Ignatii; qui cum fuerit Episcopus Antiochie, cui sedi ex Prescripto antiquo concilium Nicenum in prædicto Articulo adfirmat competiisse jus Metropolitanum, videtur innuere in Epistola sua ad Smyrneneses sibi competere jurisdictionem in totam Syriam, dum eos adhortatur ut aliquem constituent, qui ab iis mittatur εἰς τὸ γινόμενον ἔως Συρίας συγκαλεῖν αὐτοῖς. Et in Epistola ad Romanos se Syria Episcopum dicit; quis autem se Regionis alicujus Episcopum dicat, nisi cui competit in totam istam Regionem jurisdictio? aut quis credat unum tantum fuisse in tota Syria Episcopum viz. Antiochenum? In Epistola ad Ephesios scribit: Προσεύχεσθε ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Συρίᾳ. ad Magnesios: Μνημονεύετε μου ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν ——— καὶ τῆς ἐν Συρίᾳ Ἐκκλησίας. ad Trallesios:

lesios: Μνημονεύει ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ Ἐκκλησί-
ας. Et in Epistola ad Romanos: Μνημονεύει ἐν ἐπιστολῇ ὑμῶν τῇ
ἐν Συρίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἀντὶ ἐμοῦ ποιμεῖν τῷ Θεῷ χρῆται. Unde
Episcopus Cestriensis in Adnotationibus suis in Epistolam Sancti
Ignatii ad Romanos ad hæc verba, τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Συρίας, ha-
bet: Cum Antiochia esset caput & Metropolis Syria, ipse autem
esset Episcopus Antiochia constitutus, non immerito se Episcopum Syria
appellat. Nam licet Metropolitæ nomen ea tempestate non inveniatur;
ille tamen Episcopus, qui in Metropoli consistebat, aliquod jus ha-
buit in Ecclesiis in aliis Urbibus Metropoli subiectis secundum leges
Romanas. Unde postea talis Episcopus, Μητροπολίτης, à Latinis Me-
tropolitanus dicebatur. Huiusmodi fuisse videtur ab ipsis Apo-
stolis constitutus Corinthiorum Episcopus; necnon Ephesinorum
Timotheus, ac Cretenesium Titus, quod Epistolæ Sancti Pauli ad
Timotheum & Titum innuunt: Hoc vero certo constat, tum
Timotheo tum Tito competiisse jus Episcopale, quod à Beato A-
postolo acceperant. Jus Metropoliticum licet ab Apostolis in-
stitutum fuisse judicemus, pro Civili tamen Dignitate in singu-
larum provinciarum Metropoli sedem Metropoliticam fixam fu-
isse constat ex Ecclesiasticis Scriptoribus & Conciliorum Decre-
tis. Neque alia fuit ratio Primatus Romanæ Sedis; Unde San-
cti Patres Chalcedonenses non dubitarunt τὰ ἴσα πρεσβείᾳ Con-
stantinopolitanæ Sedi deferre, eo quod erat nova Roma, Sede
imperii Roma Constantinopolin translata; quod sane vix fuissent
ausi, si illo tempore ubique invaluisset ea opinio, quæ postero-
ribus seculis tantum Ecclesiæ Christi creavit negotii; a Christo
ipso jus supremum in universam Ecclesiam PP. Romano, quia
succedebat Sancto Petro Apostolorum Principi, concessum & con-
firmatum fuisse; Dogma sane nisi post Gregorium denatum in-
auditum.

Tres autem fuisse in Ecclesia Ordines, ulterius à Sancto Cle-
mente confirmatum habemus; dicit enim: Ταῖς γὰρ Ἀρχιερεῖς ἰδίᾳ
λειτουργίᾳ δεδομέναι εἰσὶν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἰδιος ὁ τύπος ὡσεὶ ἀκλῆς,
καὶ λευίταις ἰδίᾳ Διάκονίᾳ ἐπίκεινται. Licet enim hæc de Eccle-
sia Judaica dicantur, ita tamen dicuntur, ut facile sit videre, ea
ad Distinctos in Ecclesia Christiana Cleri Ordines pertinere; E-
piscopum, qui in Ecclesia idem est qui Sacerdos Summus apud
Judæos, Presbyteros, quibus respondent Sacerdotes Templi, ac
Diaconos, qui iidem sunt qui Levitæ apud Synagogam.

Ex his constare potest Unum esse in Ecclesia Regimen ab Apo-
stolis institutum, sine quo neque Fidei & Doctrinæ neque mutux
Charitatis Unitas servari potest. Neque opus est ut plura hac de
re dicam, quum ipsa Ecclesiæ ratio illud exigat, ac insuper u-
bique fere confirmant Sacræ Scripturæ & Sanctorum PP. Testi-
monia. Hoc autem unum Regimen esse Episcopatum, constat

ex Antiquissimis Patribus & Vetusissimis Ecclesiæ monumentis.

II. Probandum est, quod singulis Fidelibus maxime incumbit tenere Unitatem Ecclesiæ integram & inviolatam.

Huic autem non opus est ut diu immorer: quum enim Una sit Fides, Una Doctrina, Unum Regimen, sine quibus Ecclesia Una nequit conservari; quumque extra Ecclesiam nemini competant Promissa Evangelii, tenentur omnes, si Christi corpus integrum servare velint, si de promissis Evangelii Gratia & Æterna salute nolint decidere. Unitatem Fidei, Doctrinæ & Regiminis Ecclesiastici à Christo & Apostolis ejus instituti, quantum in ipsis est, *servare in vinculo pacis & mutue Charitatis*: docet enim nos Beatus Clemens Schismaticos non esse participes promissorum Evangelii, eo quod non sunt intra Ecclesiam, cuius unitatem violarunt: hinc dicit: Ἀμεινον γάρ ἐστιν ὑμῶν ἐν ταῖς ποιμασίαις τοῦ Χριστοῦ μικροῦς ——— εὐρεθῆναι ἢ κατ' ἐπαγγελίαν δοκῶντας ἐκρηφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ. Huic suffragantur Sanctus Ignatius, Sanctus Irenæus, & Sanctus Cyprianus.

Caveamus igitur, quantum possit, nequis nostra negligentia, periculi sui parum admonitus, extra cancellos Ecclesiæ deprehensus de spe salutis æternæ decidat: Nobis enim imputabitur, si, quum de salute animarum Ecclesiæque pace agatur, zelo parum pio nosmet affectos præstemus.

Hæc Errata in Præfatione emendes, Lector.

Pag. XXII. Legas 2. ante citationem tertiam viz. Habemus annu-
numerare eos &c. Et post eam & sequentem, viz. Traditio-
nem itaque Apostolorum, &c. pro Tertullian. lege Iren. Et Pag.
CLXXXVII. lin. 24. pro Irenæus lege Cyprianus.

VETE.

VETERUM
TESTIMONIA
DE
CLEMENTIS
ROMANI EPISTOLIS.

*Irenaeus lib 3. cap 3. ex Euseb. Hist. Ecclesiast. lib. 5.
cap. 6.*

Θ Εμελιώσαντες οὖν ἔοικον οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι τὴν ἐκκλησίαν, ὡς πάλιν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν· τούτου τῆς Λοῦα Παῦλ^{ος} ἐν ταῖς ὡρῇς Τιμόθεον ἐπιστολαῖς μίμνηται· ἀφ' ὧν δὲ αὐτὸν Ἀνέγκλη^{τος} μετὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης, ὁ καὶ ἰσχυρῶς τὰς μακαρίας ἀποστόλους, καὶ συμβεβληκῶς αὐτοῖς· καὶ ἐπ' ἑαυτὸν τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, καὶ τὴν παράδοσιν ὡς ὀφθαλμῶν ἔχων, ἔμεινεν· ἐπὶ γὰρ πολλοὶ ὑπελείποντο τότε ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων διδιδάγμενοι. Ἐπὶ τούτοις ἔν Κλήμει^{τι} γέσσεως οὐκ ὀλίγης τοῖς ἐν Κορίνθῳ χριστιανικοῖς ἀδελφοῖς, ἐπέστειλεν ἢ ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίᾳ ἰσχυρῶς τὴν γραφὴν τοῖς Κορινθίοις, εἰς εἰρήνῃν συμβιβάζουσα αὐτοὺς, καὶ ἀνανεώουσα τὴν πίσιν αὐτῶν, καὶ ἦν νεωστὶ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων παράδοσιν εἰλήφει.

Clemens Alexandrinus lib. 4. Strom.

Ν Αἱ μὲν ἐν τῇ ὡρῇ Κορινθίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος Κλήμης καὶ αὐτὸς ἡμῖν τύπον πινά τοῦ γνωστικῆς ὑπογράφων λέγει. Τίς γὰρ παρεπιδημήσας ὡς ὑμᾶς, τὴν πανάρετον καὶ βεβαίαν πίσιν ὑμῶν οὐκ ἐδοκίμασεν; τὴν τε σώφρονα ἔμπεικῃ ἐν Χριστῷ εὐσεβείαν οὐκ ἐθαύμασεν; καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοξενίας ὑμῶν ἥθος οὐκ ἐκήρυξεν; καὶ τὴν τελείαν καὶ ἀσφαλῆ γνώσιν οὐκ ἐμακάριεσεν; ἀποπολήτως γὰρ πάντα ἐποιεῖτε, καὶ ἐν ταῖς νομίμοις τοῦ Θεοῦ ἐπηρεάζετε.
Et statim infra. Ἀντίσωμεν οὖν αἰς τὰς τελείας λειτουργήσαντας αὐτῷ
τῇ

ex Antiquissimis Patribus & Vetustissimis Ecclesiæ monumentis.

II. Probandum est, quod singulis Fidelibus maxime incumbit tenere Unitatem Ecclesiæ integram & inviolatam.

Huic autem non opus est ut diu immorer: quum enim Una sit Fides, Una Doctrina, Unum Regimen, sine quibus Ecclesia Una nequit conservari; quumque extra Ecclesiam nemini competant Promissa Evangelii, tenentur omnes, si Christi corpus integrum servare velint, si de promissis Evangelii Gratia & Æterna salute nolint decidere, Unitatem Fidei, Doctrinæ & Regiminis Ecclesiastici à Christo & Apostolis ejus instituti, quantum in ipsis est, *servare in vinculo pacis & mutæ Charitatis*: docet enim nos Beatus Clemens Schismaticos non esse participes promissorum Evangelii, eo quod non sunt intra Ecclesiam, cujus unitatem violarunt: hinc dicit: Ἀμεινον γάρ ἐστιν ὑμῶν ἐν τῇ ποιμαίνῃ τοῦ Χριστοῦ μικροῦς ——— εὐρεῖσθαι ἢ κατ' ὑπερβολὴν δοκῶντας ἐκρίθῃναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ. Huic suffragantur Sanctus Ignatius, Sanctus Irenæus, & Sanctus Cyprianus.

Caveamus igitur, quantum possit, nequis nostra negligentia, periculi sui parum admonitus, extra cancellos Ecclesiæ deprehensus de spe salutis æternæ decidat: Nobis enim imputabitur, si, quum de salute animarum Ecclesiæque pace agatur, zelo parum pio nosmet affectos præstemus.

Hæc Errata in Præfatione emendes, Lector.

Pag. XXII. Legas 2. ante citationem tertiam viz. Habemus annumerare eos &c. Et post eam & sequentem, viz. Traditionem itaque Apostolorum, &c. pro Tertullian. lege Iren. Et Pag. CLXXXVII. lin. 24. pro Irenæus lege Cyprianus.

VETE.

VETERUM
TESTIMONIA
DE
CLEMENTIS
ROMANI EPISTOLIS.

*Irenaeus lib 3. cap 3. ex Euseb. Hist. Ecclesiast. lib. 5.
cap. 6.*

Θ Εμελιώσαντες οὖν ἐ οἰκοδομήσαντες οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι τὴν ἐκκλησίαν, Λινὰ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν τύτου τῷ Λινᾷ Παύλῳ ἐν ταῖς ὡς Τιμόθεον ἐπιστολαῖς μέμνηται. Ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸν Ἀνέγκλητον μετὰ τοῦτον δὲ τρίτον τότῳ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης, ὁ καὶ ἰσχυρῶς τὰς μακαρίας ἀποστόλους, καὶ συμβεβληκῶς αὐτοῖς καὶ ἐπὶ ἱκανῶν τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, καὶ τὴν παράδοσιν ὡς ὀφθαλμῶν ἔχων, ἔ μόνον. ἐπὶ γὰρ πολλοὶ ὑπελείποντο τότε ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων διδασκόμενοι. Ἐπὶ τούτῳ ἔν Κλήμει τῷ τῆς ἐκκλησίας τοῖς ἐν Κορίνθῳ χριστιανικοῖς ἀδελφοῖς, ἐπέστειλεν ἢ ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίᾳ ἰκανῶς πάντων γραφῶν τοῖς Κορινθίοις, εἰς εἰρήνῃ συμβιβάζουσα αὐτοὺς, καὶ ἀνανεῶσαι τὴν πίσιν αὐτῶν, καὶ ἦν νεωστὶ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων παράδοσιν εἰλήφει.

Clemens Alexandrinus lib. 4. Strom.

Ν Αἱ μὲν ἐν τῇ ὡς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος Κλήμης καὶ αὐτὸς ἡμῖν τύπον πᾶν τοῦ γνωστικῆς ὑπογράφων λέγει. Τίς γὰρ παρεπίδημήσας ὡς ὑμᾶς, τὴν πανάρετον καὶ βεβαίαν πίσιν ὑμῶν οὐκ ἐδοκίμασεν; τὴν τε σώφρονα ἐπὶ ἐπικῇ ἐν Χριστῷ εὐσέδειαν οὐκ ἐθαύμασεν; καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοξενίας ὑμῶν ἥθος οὐκ ἐκήρυξεν; καὶ τὴν τελειάν καὶ ἀσφαλῆ γνώσιν οὐκ ἐμακάρισεν; ἀποπολήτως γὰρ πάντῃ ἐποιεῖτε, καὶ ἐν ταῖς νομίμοις Θεοῦ ἐπηρεύατε. Et statim infra. Ἀπενίσταμεν ἔν εἰς τὰς τελείας λειτουργήσαντας αὐτῶν τῇ

V E T E R U M

τῇ μεγαλοπρεπεί δόξῃ λάβωμεν Ἐνώχ, ὃς ἐν ὑπακοῇ δίκαιος εὐρεθίς, μετετέθη εἶς. quæ sequuntur ex Clementis ad Corinthios Epistola, strictim excerpta.

• *Idem lib. 4. Strom.*

ΑΥτίκα ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ, κατὰ λέξιν φησὶν, τὰς ἀφ' ὧν ἐκπύρεται τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν δοκιμῶν. Ἦτω τις πιστός· ἢτω δυνατός τις γνώσιν ἐξεπειν· ἢτω σοφὸς ἐν ἀκριβοῦσι λόγοις· ἢτω γρηγὸς ἐν ἔργοις· & quæ supra immediate præcedunt. Αὕτη ἡ πύλη τῶν Κυρίων, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ· πολλῶν τοίνυν ἀνεργημάτων πυλῶν ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἦν ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες, & κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν ὁσιότητι. priora lib. 6. Strom. repetuntur. Ἦτω τοίνυν πιστός ὁ τοῖς τοῖς. εἶς.

Idem lib. 5. Strom.

Αλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ῥωμαίων ἐπιστολῇ, ὡκεανὸς ἀπείρατος ἀνθρώποις γέγραπται καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κόσμοι.

Origines περὶ ἀρχῶν lib. 2.

ΜEminit sane Clemens Apostolorum discipulus etiam eorum quos ἀντίχρονος græci nominant, atque illius partis orbis terra ad quam neque nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis qui ibi sunt quisquam transire ad nos, quos & ipsos mundos appellavit, cum ait. Oceanus intransibilis est hominibus, & hi qui trans ipsum sunt mundi, qui his eisdem dominatoris Dei dispositionibus gubernantur. & quæ sequuntur paulo infra.

Idem Comment. in Johan. pag. 143.

Μεμαρτύρηται καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι πολλοὶ πινες λοιμικῶν ἐν σκηψάντων νοσημάτων, ἑαυτοὺς σφάγια ὑπὲρ τοῦ κρινεῖ παραδίδωκασιν, καὶ παραδέχεται ταῦθ' οὕτως γεγενῆσθαι ὅτι ἀλόγως πιστεύσας ταῖς ἱστορίαις ὁ πιστὸς Κλήμης.

Eusebius Eccles. Hist. lib. 3. cap. 12.

ΔΩδεκάτῳ δὲ ἔτη τῆς αὐτῆς ἡμερονίας, τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας Ἀνέγκλητον ἔπειν ἐπισκοπούσαντα δεκάδ' ἀφ' ὧν ἀδέχεται Κλήμης, ἐν σπουδαίῳ ἑαυτοῦ χηρῶσαι Φιλιππησίῳ ἐπιστάλῳ ὁ ἀπόστολος διδύσκει λεγων

T E S T I M O N I A.

λέγων· μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν σπουδαίων μὲν ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζῶσι. τούτου δὲ ἐν ὁμολογημένῃ μία ἐπιστολὴ φέρεται μεγάλη τε καὶ θαυμασία, ἣν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίων διευτυπώσατο, γένεως τινικαδὲ κατὰ τὴν Κόρινθον γνησιότητος· ταύτῃ δὲ καὶ ἐν παλαιαῖς ἐκκλησίαις ἐπὶ τῇ κρινῇ διδιδυμοσσύμην πάλαι τε καὶ κατ' ἡμᾶς αὐτὰς ἐγνωμὴν καὶ ὅτι κατὰ τὸν δηλῆμον τὴν τῆς Κορινθίων κεκίνητο γένεως, ἀξιόχρεως μάρτυς ὁ Ηγήσιππος.

Idem lib. 3. cap. 32.

Ως περ ἐν ἀμέλει τῇ Ἰγνατίου ἐν αἷς κατελέξαμεν ἐπιστολαῖς, καὶ τοῦ Κλήμεντος ἐν τῇ ἀνωμολογημένῃ παρὰ πάνσιν, ἣν ἐκ παλαιότητος τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας, τῇ Κορινθίων διευτυπώσατο, ἐν ἣ τῆς πρὸς Ἑβραίους πολλὰ νοήματα παραθεῖς, ἥδη δὲ καὶ αὐτολεξεῖ ῥητοῖς πῶς ἐξ αὐτῆς χρησάμενος, σαφές τε παρίσθην ὅτι μὴ νεὸν ὑπάρχει τὸ σύγγραμμα, ὅθεν εἰκότως ἔδοξεν αὐτὸ τοῖς λοιποῖς ἐγκαταλεχθῆναι γράμμασι τοῦ ἀποστόλου. Ἑβραίοις γὰρ διὰ τῆς πατρὸς γλώττης ἐξέφωτος ὁμιληκὸς τοῦ Παύλου, οἱ μὲν τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, οἱ δὲ τὸν Κλήμεντα τοῦτον αὐτὸν ἐρμηνεύσαντες λέγουσι τὴν γραφήν· ὁ καὶ μάλλον εἴη ἂν ἀληθὴς, τὸ τὸν ὁμοῖον τῆς φράσεως χαρακτῆρα, τήν τε τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολήν, καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἀποσώζειν, καὶ τὸ μὴ πύρρως τὰ ἐν ἐκατέρῃς τοῖς συγγράμμασι νοήματα κατὰ τὴν αἰσῶναι. Ἰστέον δὲ ὡς καὶ δευτέρως πῶς εἶναι λέγεται τῇ Κλήμεντος ἐπιστολῇ, οὐ μὴν ἔσθ' ὁμοίως τῇ παλαιᾷ καὶ ταύτῃ γνησιότητος ἐπιστάμεθα· ὅτι μὴδὲ τὰς ἀρχαίας αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν· ἥδη δὲ καὶ ἔπρα πολυεπὴ καὶ μακρὰ συγγράμματα, ὡς τοῦ αὐτοῦ, χθὲς καὶ παλαιὸν πῶς παρὰ τὴν Πέτρον δὲ καὶ Ἀππίωνος διαλόγους ἀνέχοντα, ὧν ἐστὶ ὅλως μνήμη τις παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται, ἐδὲ γὰρ καθαρὸν τῆς ἀποστολικῆς ὁρθοδόξιας ἀποσώζει τὸν χαρακτῆρα. Vide præterea lib. 3. cap. 4. & 28. & lib. 4. cap. 21. & 22.

Athanasius disput. contra Arium in Nicæna.

Ἀρεῖος εἶπεν, ἔτις ἔχ'· σὺ δὲ τί φῆς με αἰεὶ σιωπῆσαι τὸ θεῖον, ἐκ ἐπηκροάσω ποτὲ Κλήμεντος τοῦ παρακληθέντος Πέτρον τῷ ἀποστόλῳ, ὃς καὶ αἰρεῖ τὴν τοιαύτην δόξαν.

Cyrillus Hierosol. Catechesi. 18.

Ἡ Δεῖ Θεὸς τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὄρνεν εἰς τοῦτο κατεργάσατο, φοίνικα ἔτι καλέμενον, ὡς γράφει Κλήμης, καὶ ἰσορῶσι παλαιοὶ, μνηστῆρες ὑπάρχοντες κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν χώραν, ἐν ἀειόδοις πεντακισίων ἐτῶν ἐρχόμενοι, δείκνυσιν τὴν ἀνάστασιν, ἐκ ἐν ἐρήμοις τόποις, ἵνα μὴ ἀγνοηθῇ τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐν φανερᾷ πόλει παραγλυόμενον, ἵνα

V E T E R U M

ψηλαφηθῇ τὸ ἀπιστούμενον· σιγήν γὰρ ἑαυτῷ ποιῶσαν ἐκ λιθάνε καὶ σμύρνης καὶ λοιπῶν ἀρωμάτων, καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν ἐπὶ εἰς τοῦτον εἰσελθόν, τελευτᾷ φανερώς κὲ σήπεται. εἶτα ἐκ τῆς σαπίσης σαρ-
κὸς τοῦ πελιδνίσαντος, σκώληξ τις γινῆται, καὶ οὗτος αὐξηθεὶς εἰς ὄρνεον μορφοῦται. μὴ ἀπισήσης δὲ τοῦτο· καὶ γὰρ τὰ μελισσῶν γυνή-
ματα ἔτι βλέπεις ἐκ τῶν σκωλήκων μορφόμενα, καὶ ἐξ ὧν ὑδρο-
πάτων ἐφεώρησαι ὄρνέων πλεῖρά καὶ ὀσφία καὶ νεῦρα ἐξερχόμενα· εἶτα,
πλεροφύτας ὁ παρρημύζων φοῖνιξ, ὁ τέλειος, οἷος ἦν ὁ πρότερος φοῖνιξ
γινόμενος, ἀνίσταται τοῖς εἰς αἶρα, οἷος καὶ πεπελεύτηκεν, σαφειά-
τις νεκρῶν ἀνάστασιν ἀνθρώποις ἐπιδείξας· θαυμαστὸν μὲν ὄρνεον ὁ φοῖνιξ
ἀλλ' ὄρνεον ἄλογον, καὶ ἐδέποτε ἔψαλε τῷ Θεῷ· ὡς ἀνίσταται τὸν αἶρα,
ἀλλ' ἐκ οὐδὲ τις ἔστι ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, &c.

Eriphanus libro primo adversus Carpocrasios.

ΕΝ Ῥώμῃ γ' γεγονάσι παῖδες Πέτρος ὁ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ
καὶ ἐπίσκοποι, εἶτα Λῆος, εἶτα Κλήτος, εἶτα Κλήμης σύγχρονος
ὧν Πέτρος καὶ Παῦλος, ὃ ἐπιμνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους
(γρ. Φιλιππησίους) ἐπιστολῇ. κὲ μηδεὶς θαυμάζειτω, ὅτι πρὸ αὐτῶν ἄλλοι
τῶ ἐπισκοπῇ διεδέξαντο ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ὄντες τέττα σύγχρονοι
Πέτρος καὶ Παῦλος καὶ ἔτι γ' σύγχρονος γίνεται τῶν ἀποστόλων εἴ-
ς οὖν ἐπὶ παλαιότητων αὐτῶν, ὑπὸ Πέτρος λαμβάνει τὴν χειροθεσίαν τῆς ἐπι-
σκοπῆς, καὶ παρατησάμενος ἦρκε. λέγει γὰρ ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν
αὐτοῦ. Ἀναχωρῶ, ἀπειμι, ἐνσταθῆτω (γρ. εὐσταθείτω) ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ
πρὸς τοῦτο συμβουλεύων (εὐρομέν γ' ἐν πσιν ὑπομνηματισμοῖς τοῦτο
ἐγκείμενον) ἥτοι μετὰ τῶν τῶν ἀποστόλων διαδοχῇ ὑπὸ Κλήτου τοῦ
ἐπισκόπου ἔτος καθίσταται, ὃ πάνυ σαφῶς ἴσμεν. &c.

Idem contra Ebionitas.

Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις πρὸ βίβλοις, δῆθεν ταῖς παλαιόδοξοις καλεμέ-
ναις Πέτρος, ταῖς Δ' Κλήμεντος χραφείσης, νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν
αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἑάσαντες, ὡς αὐτὸς Κλήμης αὐτὰς κατὰ
πάντα ἐλέγχει, ἀφ' ὧν ἔγραψεν ἐπιστολῶν ἐγκυκλίων τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις
ἐκκλησίαις ἀναγνωσκομένων, ὅτι ἄλλον ἔχει χαρακτῆρα ἢ ἑαυτῷ πίστις κὲ ὁ
λόγος, παρὰ τὰ ὑπὸ τῶν εἰς ὄνομα αὐτῶν ἐν ταῖς παλαιόδοξοις νεοθε-
μένα, αὐτὸς γὰρ παρθενίαν διδάσκει, καὶ αὐτοὶ ὃ δέχονται, αὐτὸς γ' ἔγκωμιάζει Ἡλίαν, ὁ Δαβὶδ, καὶ Σαμψὼν, καὶ πάντας τοὺς παρρημύζους,
οὓς οὗτοι βδελύσσονται.

Basilus de spiritu Sancto ad Amphilochem, cap. 29.

Εἰρηναῖος ἐκεῖνος, καὶ Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος, καὶ Διονύσιος ὁ Ῥω-
μαῖος, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς ὁ Διονύσιος & paulo infra; ἀλλὰ
καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος, Ζῆ φησὶν, ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κύριος Ἰη-
σὺς

TESTIMONIA.

πῶς Χριστὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Εἰρηναῖος δὲ ἐκεῖ· ὁ ἐγγὺς τῶν ἀποστόλων γινώσκων.

Hieronymus in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum.

Clemens de quo Apostolus Paulus ad Philippenses scribens ait cum Clemente & cæteris cooperatoribus meis quorum nomina scripta in libro vitæ, quartus post Petrum Romanus Episcopus. Si quidem secundus Linus fuit, & tertius Anacletus, tametsi plerique Latinorum, secundum post Petrum Apostolum, putent fuisse Clementem. Scripsit ex persona Romana Ecclesia ad Ecclesiam Corinthiorum valde utilem epistolam, quæ & in nonnullis locis publice legitur, quæ mihi videtur characteri epistolæ, quæ sub Pauli nomine ad Hebræos fertur, convenire. Sed & multis de eadem epistola non solum sensibus, sed juxta verborum quoque ordinem, abutitur: omnino grandis in utraque similitudo est. Fertur & secunda ejus nomine epistola, quæ à veteribus reprobat. Et disputatio Petri & Appionis longo sermone conscripta, quam Eusebius in tertio Historia Ecclesiastica volumine coarguit. Obiit tertio Traiani anno, & nominis ejus memoriam usque hodie Roma exstructa Ecclesia custodit.

Idem libro primo adversus Jovinianum.

AD hos & Clemens successor Apostoli Petri, cujus Paulus Apostolus meminit, scribit epistolas, omnemque pene sermonem suum de virginitatis puritate contexuit: & deinceps multi Apostolici & Martyres, & illustres tam sanctitate quam eloquentia viri, quos ex propriis scriptis nosse perfacile est.

Idem in Esaia cap. 52.

DE quo & Clemens vir Apostolicus, qui post Petrum Romanam rexit Ecclesiam, scribit ad Corinthios. Sceptrum Dei Dominus Jesus Christus, non venit in jactantia superbix, cum possit omnia, sed in humilitate.

Idem in 4. caput epist. ad Ephesios.

Cujus rei & Clemens ad Corinthios testis est, scribens; Vinculum charitatis Dei quis poterit enarrare? & supra in commentariis ad secundum caput. Querimus quoque quid sit, in quibus aliquando ambulastis, secundum seculum mundi hujus: utrum nam & aliud seculum sit, quod non pertineat ad mundum istum,

V E T E R U M

stum, sed ad mundos alios, de quibus & Clements in epistola sua scribit. Oceanus & mundi qui trans ipsum sunt. & cæt.

Photius in Bibliotheca.

Ανεγνώσθη βιβλιόδιον, ἐν ᾧ Κλήμεντος ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους δύο ἐνεφέροντο· ὧν ἡ πρώτη δι' αἰτίας αὐτῶν ἄγει, τούτοις καὶ παραχαῖς καὶ χάρισμασι καὶ τὴν πρέπουσαν αὐτοῖς εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἐμπολιτεύεσθαι, λύσαντας, καὶ παραινέει παύσασθαι τοῦ κακῆς. αὐτῶς δὲ κατὰ τὴν φράσιν καὶ σαφῆς ἐστίν, καὶ ἐγγὺς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ χαρακτήρος· αἰτιάσμεθα δὲ ἂν τις αὐτὸν ἐν ταύταις· ὅτι τε τοῦ ὠκεανοῦ ἔξω κόσμους πῖνας ὑποπίπτειν εἶναι· καὶ δεύτερον ἴσως, ὅτι ὡς πανταληθές· τὴν κατὰ τὸ φοῖνικα τὸ ὄρνειον ὑποδείγματα κέχρηται· καὶ τρίτον, ὅτι ἀρχιερεῖα ἐπεσφάτην τὸ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξονομάζων, καὶ τὰς θεοπροφητείας καὶ ὑψηλοτέρας ἀφῆκε· καὶ αὐτοῦ φωνάς· οὐ μὴν οὐδὲ ἀπαρακαλύπτως αὐτὸν οὐδαμῇ ἐν τούτοις βλασφημεῖ. ἡ δὲ δεύτερα καὶ αὐτὴ, νεθεσία ἐπαράνεστιν κρείττονος εἰσάγει θίου, ἐν ἀρχῇ Χριστὸν τὸ Θεὸν κηρύσσει. πάλιν ὅτι ῥητά πῖνα ὡς ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς ἐκινῶντα παρεισάγει· ὧν οὐδὲ ἡ πρώτη ἀπήλλακτο παντελῶς, καὶ ἐρμηνείας δὲ ῥητῶν πῶν ἀλλοκότους ἔχει· ἄλλως τε καὶ τὰ ἐν αὐταῖς νοήματα ἐρρίμμενα πῶς, ἐν οὐ συνεχῇ τὴν ἀκριβοῦσαν ὑπῆρχε φυλάττονται.

Idem alibi.

Οὗτος ἐστὶν ὁ Κλήμης, καὶ οὗ φησὶν ὁ Θεωπέσιος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ, καὶ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βιβλίῳ ζωῆς οὗτος ἐπὶ ἐπιστολὴν ἀξιόλογον πρὸς Κορινθίους γράφει, ἥτις παρὰ πολλοῖς ἀποδοχῆς ἡξιώθη, ὡς ἐδημοσία ἀναγνώσκεισθαι· ἡ δὲ λεγόμενη δεύτερα πρὸς τὴν αὐτὴν, ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται, ὡς περ ἐπιγραφόμενον ἐπὶ ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύσιχτος ἀλόγος· τοῦτον φασὶν οἱ μὲν δεύτερον μετὰ Πέτρον ἐπισκοπῆσαι Ῥώμης, οἱ δὲ τέταρτον. Λέγον γὰρ καὶ Ἀνέγκλητον μετὰ αὐτοῦ καὶ Πέτρου Ῥώμης ἐπισκόπος ἀγαγεγόνεσθαι· τελευτήσας δὲ αὐτὸν τρίτον εἶπαι Τραϊανοῦ. Ubi & Photii iudicium de Constitutionibus Apostolorum, & Recognitionum libris, qui sub Clementis nomine circumferuntur, videre licet.

Nicephorus Callistus lib. 3.

Ομολογουμένως μὲν οὖν τούτου ἐπιστολὴν Εὐσέβιος ἰστορεῖ ὁ τοῦ Παμφίλου μεγάλου τε ἐκείνου πολλοῦ γαίματος, ἣν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας δημοσιουομένην εἶναι, ἐν ᾗ καὶ πολλὰ νοήματα ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους τῆς ἀποστόλου Παύλου γρηῃται ἐπιστολῆς. Καὶ ἄλλη δὲ αὐτῆς φέρεται ἐπιστολὴ τῆς πρὸς Ῥωμαίους κατὰ πολὺν ἀποδείκνυται

TESTIMONIA.

ἴδουσα, ὡς ὁ αὐτός φησιν Εὐσέβιος, μὴ ἐν ἐπισήμῃ ταύτης τοὺς ἀρχαίους εἶναι. Vid, Nicephorum lib. 4. cap. 14, 15, & 33.

Pseudo-Justinus ad Orthodoxos Resp. 74.

Εἰ τῆς παρέσης καὶ ἀσάσεως τὸ τέλος ἐστὶν ἡ ἀλφὰ τοῦ πυρὸς κείνης τῶν ἀσεβῶν, καὶ φασὶν αἱ γραφαὶ ὡροφῆτων τε καὶ Ἀποστόλων, ἐπὶ δὲ ἐν τῇ Σιδύλλῃ, καὶ φησὶν ὁ μακάριος Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ.

ALPHABET

THE FIRST PART OF THE ALPHABET

THE SECOND PART OF THE ALPHABET

THE THIRD PART OF THE ALPHABET

ΑΙ
ΤΟΥ ΕΝ ΤΟΙΣ ΑΓΙΟΙΣ
ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΡΟΣ
ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Β.

SANCTI
CLEMENTIS
ROMANI AD
CORINTHIOS
EPISTOLÆ DUÆ.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΠΡΟΣ

ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Η Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ παροικῶσα ἡρώμην τῇ
Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ παροικίᾳ Κόρινθον,
κλητοῖς, ἡγιασμένοις ἐν θελήματι Θεοῦ, διὰ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη
ἀπὸ παντοκράτορος Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πλη-
θυνθείη. Διὰ πρὸς αἰφνιδίους καὶ ἐπαλλήλους τὰς

a Πανταχῇ τῇ Ῥώμης B. b Jun. omittit τῇ. c f. κατοικῶσα J.
d πληθυνθείη ἐφ' ὑμῶν ἰδίως καὶ ἐπ' ἀλλήλους. Διὰ J. ἐφ' ὑμῶν ἰδίως
καὶ ἐπαλλήλους Cot. ἐφ' ὑμῶν ἰδίως καὶ ἐπ' ἀλλήλους F. Δι' αἰφνιδίως
καὶ ἐπαλλήλους γενομένας η. σ. κ. παρεμπιπώσεις α. Pearson.

Legit Boisius in exemplari suo, parum ad Fidem MSti Codicis exarato, παρσία τῷ Θεοῦ παροικῶσα πανταχῇ: latuisse mendum aliquod facile sensit, & felici satis conjectura pene ad MSti Codicis lectionem, pro παρσία legens Ἐκκλησία, & post πανταχῇ addens τῇ Ῥώμης, emendavit: ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ παροικῶσα πανταχῇ τῇ Ῥώμης. vid. Not. Joh. Boisii. Imperitus

fane & oscitans fuit, qui exemplar illud, quod videre contigit viro de literis optime merito, exscripsit; nusquam autem aut imperitiam suam aut oscitantiam magis exhibuit, quam quum in ipso limine, locoque parum difficili, turpiter adeo lapsus fu- erit, tantumque creavit negotii (quo τὴν ἐπιγραφὴν perfectam redderet Librarii culpa vitia- tam) sui temporis Criticorum

C L E.

CLEMENTIS

A D

CORINTHIOS

EPISTOLA I.

CAPUT I.

DE I Ecclesia, quæ Romæ peregrinatur, Ecclesiæ Dei, quæ Corinthi peregrinatur, vocatis, sanctificatis voluntate divina, per Dominum nostrum Jesum Christum: Gratia vobis & pax ab omnipotente Deo per Jesum Christum multiplicetur. Propter subitas ac sibi invicem suc-

pene Summo; nihil enim τῇ Ἐπιγραφῇ deest, modo cum editis libris legamus ἡ Ἐκκλησία τῷ Θεοῦ ἡ παροικῶσα Ῥώμῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ παροικῶσῃ Κόρινθον: Denotat enim ἡ Ἐκκλησία τῷ Θεοῦ ἡ παροικῶσα Ῥώμῃ à quibus, & τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ παροικῶσῃ Κόρινθον ad quos missa fuit hæc Epistola; neque opus est ut inferatur πανταχῇ, quum eadem sit ratio τῇ παροικῶσῃ Ῥώμῃ, ac sequentis τῇ παροικῶσῃ Κόρινθον.

2 Legit Junius ἐφ' ὑμῶν ἰδίως ἔ' ἐπ' ἀλλήλους & connectit cum πληθυνθείη; adeo ut finita saluta-

tione sententia incipiat cum ἀγαθομῆρας; quæ constructio Græca non est: medicinalem manum adhibendam esse sensit Boisius; ipse tamen nihil mutat. Vitiosa haud dubio est Junii lectio: quorsum enim est Χάρις ὑμῖν — πληθυνθείη, si legatur post πληθυνθείη, & cum eo connectatur ἐφ' ὑμῶν ἰδίως? Episcopus Cestriensis, si veritatem non attigerit, ad eam tamen quam proxime conjectando accessit; clausa enim sententia & finita salutatione cum πληθυνθείη, connectit, quæ sequuntur, cum αγαθομῆρας ὑμῶν συμφορας, legitque δι' αἰφνιδίους καὶ ἐπαλλήλους

A 2

γινον

γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ πεπλήωσεις, ^a ἀδελφοί,
^b βραδέιον ^c νομίζομεν ἐπιστροφῇ πεποιηκέναι τῶν
^d ἐπιζητημάτων παρ' ὑμῖν πραγμάτων, ^e ἀγαπητοί,
 τῆς τε ἀλλοτείας καὶ ^f ξένοις τοῖς ἐκλεκτοῖς ὧ Θεοῦ,
^g μαρὰς καὶ ἀνοσίε γάσεως, ἣν ὀλίγα πρὸς ὅσα περ-
 πέτῃ καὶ αὐθάδῃ ὑπάρχοντα εἰς τοσούτον ^h ἀπονοίας
 ἐξέκαυσαν, ὥστε τὸ σεμνὸν καὶ σεβόητον, καὶ πᾶσιν
 ἀνθρώποις ἀξιαγάπητον ὄνομα ὑμῶν μεγάλως βλασ-

a Ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ J. B. b l. βράδιον. c δυσσιζόμεν J.
 ἀναγκαζόμεθα B. βραδείαν δοκῆσομεν ἐπιστροφὴν Cl. d l. ξένης.
 e ὑπο ἀπονοίας. B.

γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ πε-
 πληώσεις. ante videtur sunt in
 MSto duæ vel tres literæ, quæ,
 damno hoc in loco MSto Cod.
 ex casu aliquo vel vetustate illa-
 to, vix possunt dignosci: pri-
 mo quidem intuenti videbantur
 esse μ & ω, at valde obscuræ;
 accuratius autem inspicienti li-
 neola directâ per medium lite-
 ræ infra lineam ducta se mihi
 obtulit; adeo ut φ potius quam
 ω, & præcedentes literas α & po-
 tius, quam μ esse conjicerem:
 profecto δ (in hoc autem MSto
 δ & α sunt ejusdem pene figu-
 ræ) in ἰδίους, interiori parte li-
 teræ vetustate fere excisa, a μ
 vix distinguuntur. Lego igitur,
 cum spatium sit in utro-
 que loco circiter septem litera-
 rum, ἀφ' τὰς αἰφνιδίους καὶ ἐπαλ-
 λήλους τὰς γενομένας ἡμῖν συμφο-
 ρὰς καὶ πεπλήωσεις. quod si μω
 ante ὦ habeatur, ἀφ' ὅνους ἡμῶν
 ἰδίους καὶ ἐπαλλήλους, καὶ γενομένας
 ἡμῖν συμφορὰς καὶ πεπλήωσεις:
 quocunque autem modo lega-

tur, cum πληθυνθῇ claudio sen-
 tentiam.

i Νομίζομεν] Legit Junius
 δυσσιζόμεν, satis incommode
 proculdubio, poeticum cum sit
 vocabulum, nec usquam nisi
 apud Poetas, raroque apud ipsos,
 occurrat. o ante i vel saltem
 vestigium aliquod πρὸ o MS.
 Cod. accuratioribus oculis in-
 tuenti visum fuisse adfirmat:
 quam accurate hoc in loco MS.
 Cod. sit intuitus, ipse nescio.
 Mihi quam accurate eum inspi-
 cienti nihil hujusmodi visum
 fuit, neque Millio, qui & ipse
 contulit, & in suo Codice hoc
 in loco observavit: " imo vero
 " in MSto Cod. neutiquam cer-
 " to deprehendas o, sed obscu-
 " rum nescio quid, quod æque
 " sit pars literæ μ; certe in
 " voce νομίζομεν postea μ & o
 " parum admodum differunt,
 " ita ut facile credam ex vesti-
 " gio literæ, quod occurrit, col-
 " lato cum μ in voce νομίζο-
 " μεν pag. 35 Editionis Jun-
 cedentes

cedentes calamitates & casus adversos, qui nobis acciderunt, tardius, fratres, nosmetipsos convertisse existimamus ad ea, quæ fuerunt quæsitæ a vobis, dilecti, & seditionem impiam ac detestandam, *inter vos ortam*, Deique electis peregrinam & alienam, quam pauci homines temerarii & audaces in tantum insolentiæ accenderunt, ut honorificum & illustre nomen vestrum, & ab omnibus amari dignum vehementer blasphemæ,

“ anæ, etiam & hanc legi debere νομιζομεν. Gravius etiam in suo Cod. reposuit νομιζομεν; nullus igitur dubito, quin legendum sit νομιζομεν.

2 Ἀγαπητοὶ] De hoc loco ἀγαπητοὶ amovendum esse censet Junius, & cum præcedente ἀδελφοὶ jungendum: neutiquam vero probanda est hæc Critica nimis emendatio; quid enim vetat, quo minus præcedens ἀδελφοὶ cum βράδειον νομιζομεν conjungatur; ἀλλὰ συμφεράς καὶ παρρησίαις, ἀδελφοὶ, βράδειον νομιζομεν ἐπιστολὴν πεποιηκέναι, & ἀγαπητοὶ referatur ad ἐπιζητούμενων, καὶ τῶν ἐπιζητούμενων παρ’ ὑμῶν ἀγαπητοὶ, & hoc modo sententia vertatur, propter calamitates & casus adversos, qui nobis acciderunt, tardius, fratres, nosmetipsos convertisse existimamus ad ea, quæ quæsitæ fuerunt a vobis, dilecti? quod dicendi genus non est inusitatum apud optimæ Notæ Scriptores tum Græcos, tum Latinos, tum sacros, tum profanos; quod foret facile probatu, modo opus esset, ut proferremus exempla in re clara adeo & familiari.

3 Μιαρὰς καὶ ἀνοσίχ] Hæc quasi ex Glossa petita rejicit Anony. ne 4. Epitheta concurrant. Nugæ.

4 Εἰς τοσοῦτον ἀπνοίας] Boisius εἰς τοσοῦτον ὑπὸ ἀπνοίας: Ipse cum MS. Codice εἰς τοσοῦτον ἀπνοίας eodem sensu, quo Boisius, lego, vertoque in tantum superbiæ sive insolentiæ accenderunt: ἀνοία enim proprie amentiam, dementiam, insaniam, & vesaniam significat; nec inficior ἀπνοίαν idem significare, vid. Suid. ut & desperationem ortam ex rebus malis; hoc tamen in loco innui videtur superbia illa & elatio animi, unde præcipue oriuntur Schismata & Hæreses, & quæ, proculcata Ecclesiæ Authoritate, plerumque propagantur; quæ quidem τῆς ἀπνοίας significatio Sto Chrysostomo est adeo familiaris, ut dubitem, an unquam hac voce aliter utatur. Vol. 5. Hom. 23. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀπνοίαν πίπτειν εἶωθεν, ὥς συνειδὼς ἀγαθόν, εἰάν μὴ παροξέχωμεν. ἀλλὰ τοῦτο ἔστι ὁ Χριστός, εἰδὼς ὅτι μὴ τὰ κατορθώματα ἐπεισέρχεται τοῦτο τὸ πάθος ἡμῶν, τοῖς Μαθηταῖς ἐλεῖν, ὅταν πάντες πωήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δούλοι φημὲν ἡμῶν.

φημηθῆναι· Τίς γὰρ παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς
 τιῷ πανάρετον καὶ βεβαίαν ^a ὑμῶν πίσιν ὅκ ἐδοκίμα-
 σεν; τιῷ τε σώφρονα καὶ ^b ἐπεικῆν ἐν Χειτῶ εὐσε-
 βειαν ὅκ ἐθαύμασεν; καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ^c Φιλο-
 ξενίας ὑμῶν ἡθὺς ὅκ ἐκήρυξεν; καὶ τιῷ τελείαν καὶ
^d ἀσφαλῆν γνῶσιν ὅκ ἐμαχάρισεν; ^e ἀπροσπο-
 λήμπως γὰρ πάντα ^f ἐποιεῖται, καὶ ^g τοῖς νόμοις ^h
 Θεῷ ⁱ πορεύεσθαι, ^j ὑποτασόμενοι τοῖς ἡγυμένοις

a πίσιν ὑμῶν Cl. Alex. b l. ἐπεικῆ. c l. ἀσφαλῆ. d l. ἀπρο-
 σωπολήμπως. e l. ἐποιεῖτε. f Ἐν τοῖς J. C. C. F. B. l. cum Cl.
 Alex. ἐν τοῖς νομίμοις. g l. ἐπορεύεσθε.

ἔσμεν. & in eadem Homilia, ὑψώ-
 ρη, φησὶν, ἡ καρδία αὐτῆς. Καλε-
 πὸν τὸ τραῦμα· ἀπόνοια γὰρ ἔστιν,
 ἀπόνοια ἡ πηγὴ πάντων τῶν κακῶν·
 τὰ μὲν ἄλλα ἀμαρτήματα πρὸς
 τὴν ἡμετέραν εὐρέσεται φύσιν, ἡ δὲ
 ὑπερηφανία δύναμιν ἀσώματον κα-
 τίσπασε, καὶ κατέβαλεν ἀνωθεν. &
 paulo infra, ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῷ σωμά-
 των φλεγμαίνῃ· τοῦτο ἐπὶ τῷ ψυχῶν
 ἀπόνοια. & in Homilia proxime
 sequenti, τὴν ἀπόνοιαν καθαιρεῖντες,
 καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην διδάσκοντες.
 & in eadem Homilia ἀπόνοιαν
 διώκωμεν, ταπεινοφροσύνην ἀπα-
 σώμεθα. & in alio loco ὅταν εἰς
 τύπον, ὅταν εἰς ἀπόνοιαν αἴρῃ. &
 paulo infra, τῷ τύφῳ, ἢ ἀπνοίᾳ,
 καὶ κενῆς πολλῆς δόξης. & in
 libro tertio de Sacerdotio, ὡς μη-
 κέτι τὰς φεύγοντας, ἀλλὰ τὰς ἀφ'
 ἑαυτῶν πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ἀποδείκνυντας
 πρὸς ἑαυτοὺς κτήσαντας τὴν πρὸς
 ἀπνοίαν καὶ πόλμην κρίνειν. Idem
 etiam & apud Cl. Alexand. sig-
 nificat ἡ ἀπόνοια. Cohor. ad
 Gent. ὁ μὲν γὰρ (Θεός) ἐν δέ-
 λων ἡοὺς ἡμᾶς γενέσθαι βέλεται, οἱ

δὲ ἐν ἡοὶ γενέσθαι ὑπερηφανήκασιν.
 αὐτῆς ἀπνοίας πολλῆς· τὸ κύριον
 ἐπαιχύνεσθε; κ. τ. λ. neque alia
 hoc in loco aptior esse potest
 hujus vocis significatio, sive cum
 MSto & editis Codicibus lega-
 mus εἰς τὰς ἀπνοίας, sive cum
 Boisio εἰς τοσοῦτον ὑπὸ ἀπνοίας;
 eodem in sensu explicanda est
 hæc vox Cap. 46 hujus Epistolæ
 εἰς τοσαύτῃ ἀπόνοιαν ἐρχόμεθα,
 ὥστε ἐπιλαθέσθαι, ὅτι μέλη ἔσμεν
 ἀλλήλων.

1 Ἐν τοῖς νόμοις] Clemens
 Alexandrinus legit ἐν τοῖς νομί-
 μοις; quæ lectio verior esse vi-
 detur; facile enim ex incuria
 vel errore omnibus fere libra-
 riis communi labi potuerunt ἡμῖ;
 adeo ut legatur νόμοις, quod si
 legamus, sensus non immutatur;
 ideoque hanc unicam ob causam
 ei, quam nobis exhibet Clemens
 Alexandrinus, Codicis MSti lecti-
 onem posthabemus; quod nu-
 spiam, quod memini, apud LXX,
 vel in Novo Testamento νόμοι ef-
 fertur pluraliter pro legibus vel
 metur.

metur: Quis enim apud vos diversatus omni virtute plenam, firmamque ac stabilem fidem vestram non probavit? sobriamque & moderatam in Christo pietatem non est admiratus? & splendidos ac liberales hospitalitatis vestrae mores non prædicavit? & perfectam certamque cognitionem vestram, non beatam existimavit? Omnia enim sine personarum intuitu à vobis fiebant, & in Dei legibus ambulabatis, præpositis

præceptis DEI, sed tantum singulariter; & denotat Dispensationem sive Legem vel Moralem vel Mosaicam vel Christianam, præcipue vero Mosaicam; cum Christiana Dispensatio fere ubique vocetur Evangelium, & a Lege sive Mosaica Dispensatione distinguatur: Divinae autem leges ubique nuncupantur ἐντολαί, παραγγέλματα, κείμενα, κρίσεις, διατάξεις, μαρτύρια, & δικαιώματα, nusquam νόμοι; quod quidem, si quis attente legat versionem LXX & Novum Testamentum, facile ei constabit. Nec absimile est Clementem hunc morem νόμοι nonnisi singulariter efferendi observasse inviolatum: aliter enim videretur occasionem præbuisse Judaizantibus Christianis obligationem utriusque Legis, Christianæ scilicet ac Mosaicæ, jugum non ferendum Fidelibus imposuisse, dum Corinthios docet ἐν τοῖς νόμοις πορεύεσθαι. Me sane haud fugit ἐν τοῖς νόμοις ἐπορεύεσθαι in libro Danielis semel reperiri; nullus tamen hanc ob causam a mea sententia discedo; versio enim illa Danielis, quæ hodie habetur, quæque

temporibus Scti Hieronymi in usu fuit, neque est LXX virorum, neque Apostolica Auctoritate (quod quidem de cæteris partibus Bibliorum Græcorum, quæ hodie leguntur, jure adfirmetur) neque Ecclesiastica munita; cum sit versio Theodotionis transfugæ a Christiana fide: Vid. Hier. præf. in Dan. Apud Ezechielem legimus ἐν τοῖς παραγγέλμασί μου πορεύεσθαι. Cap. 20. v. 13. & ἐν τοῖς παραγγέλμασί μου ὅσα ἐπορεύθησαν, v. 16. & ἐν τοῖς νομίμοις τῶ πατέρων ὑμῶν μὴ πορεύεσθαι. v. 18. νομίμοις igitur veram esse lectionem, non est locus dubitandi; siquid habeat Auctoritatis Clem. Alex., siquid perpetuus & usitatus apud LXX. interpretes dicendi mos, siquid Novi Testamenti Phraseologia, siquid pene ipsa verba apud Ezechielem, siquid denique Clemens ipse, qui paulo inferius habet ἐν τοῖς νομίμοις τῶν παραγγεμάτων αὐτῶ πορεύεσθαι. Lego igitur, refragante licet Cod. MSto, cum Clem. Alexand. ἐν τοῖς νομίμοις.

2 Ab ὑποπαισόμενοι ad ἀπλάγχνοις aliena esse ab hoc loco contendit Anony. Apage ὑμῶν.

ὑμῶν, καὶ πρὶν τὴν ^a καθίκενσαι ὑπομένοντες τοῖς παρ' ὑμῶν πρεσβυτέροις· ^b ναίοις τε μέτρια καὶ σεμνὰ νοεῖν· ^c ἐπετρέπετε· γυναιξὶν τε ^d ἡ ἀμώμῳ καὶ σεμνῇ καὶ ἀγνῇ συνειδήσει πάντα ἐπιτελεῖν παρηγγέλλετε, τρυγέσας καθηκόντως τῆς ἀνδρας ἑαυτῶν· ἐν τε τῷ κανόνι τῆς ὑποταγῆς ὑπαρχούσας, τὰ κατὰ τὸ οἶκον σεμνῶς ^e οἰκουρεῖν ἐδιδάσκει, ^f πάνυ σωφρονέσας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β'.

ΠΑΝΤΕΣ τε ἐταπεινοφρονεῖτε, μηδὲν ἀλαζονεύομενοι, ὑποτασόμενοι μᾶλλον ἢ ὑποτάσσοντες, * ^f ἢ διὸν δίδοντες ἢ λαμβάνοντες. τοῖς ἐφοδίοις ^g Θεοῦ ἀρκέμενοι, καὶ τρυγέχοντες ^h τῆς λόγου αὐτοῦ ἐπιμελῶς, ⁱ ἐνεργισμοῖς ἢ τε τοῖς σπλάγχνοις, καὶ τὰ ⁱ ² παθήματα αὐτοῦ ἢν κατὰ ὀφθαλμοῦ ὑμῶν.

* Act. XX. 35.

a l. καθήκεσαν. b l. νέοις. c προτρέπετε vel ἐπετρέφετε aut. ἐξετρέφετε J. ἐπισκήπτετε B. d αὐτουργεῖν J. οἰκουρεῖν B. e ἐν τε τῷ κ. τ. ὑ. ὑπαρχούσας, καὶ πάνυ σωφρονούσας τὰ κατὰ τὸν οἶκον B. f μᾶλλον Codd. imp. μακάριόν ἐστι δίδοναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν Act. 20. g τοῖς λόγοις J. B. h Οἱ ἐνεργισμένοι ἦσαν J. ἐνεργισμένοι five ἐγκεκολλημένοι ἦτε αὐτόν. B. i f. μαθήματα J.

rum κερπικώτατον, cui omnia displicent.

i Vir eruditissimus, qui nuper edidit Epistolas Sancti Ignatii, in Notis quibusdam MStis mecum a Reverendo admodum Collegii hujus Praefecto communicatis, improbat nimiam Johan. Boissii ac Junii licentiam, quod non tam quid scripserit Clemens, quam quid secundum Ipsos scripsisse debuerit, frequentius statuunt; Junius au-

τρυγέιν, Boissius οἰκουρεῖν legit. vide ipsius Annotationes: quænam igitur est causa tam gravis querelæ quasi de licentia minime ferenda? Boissius nonnisi unam litteram amovet licentia apud optimæ Notæ Criticos perquam familiari, neque hæctenus unquam improbata neque jure improbanda; præsertim quum, quod & Millius observavit, hic ipse Librarius, qui coeteras Bibliorum partes una cum Epistolis vestris

vestris subditi, & presbyteros, *qui sunt* inter vos, debito honore prosequentes. Juvenibus, ut moderata & honesta sectarentur, mandastis: mulieres in inculpabili, honesta, & casta conscientia omnia peragere iussistis diligentes maritos suos, prout officium postulat; & in obedientiæ canone se continentes, res domesticas cum gravitate administrare, docebatis, omnino honeste se gerentes.

CAPUT II.

OMNES humili animo eratis, in nullo inani gloriationi dediti, *aliorum* iugo subjecti potius quam *alios* vobis subjicientes, *lubentius dantes quam accipientes*: Dei viatico contenti, & ad verba ejus diligenter attendentes intime recondita in visceribus servabatis, ejusque passionibus vobis præ oculis erant.

stolis Clementis ad Corinthios transcripsit, pro οἰκουρῆς Tit. 2. v. 5. scripsit οἰκουρῆς. Equidem si, quæ sunt uxoris antea definitis, statuamus ἐν τῷ κανόνι τῆς ὑποταγῆς ὑπαρχέστας non referri ad præcedens γυναιξίν, & connecti cum στεγάζουσιν καθηκόντως; sed periphrasin esse, & denotare ancillas, quas docuistis τὰ κατὰ τὸ οἶκον σεμνῶς οἰκουρῆν, res domesticas, præsertim serviles, non administrare, sed operari; haud dubio legendum est οἰκουρῆν; & sententia hoc modo vertenda est: & eas, quæ sunt in Canone obedientiæ, rebus domesticis cum reverentia operari docuistis, omnino honeste se gerentes. Neque improbamus οἰκουρῆν, si tribuatur mulieri, qualis a Lemuele describi-

tur: μενευμένη ἔρια καὶ λίνον ἐποίησεν εὐχρηστον ταῖς χερσὶν αὐτῆς, & ἀναζωσάμενη ἰχυρῶς τὴν ὀσφύν αὐτῆς, ἤρεισε τὰς βραχίονας αὐτῆς εἰς τὸ ἔργον. Οἰκουρῆν igitur, quocunque modo se res habet, omnino retinendum esse censemus; neque tamen ideo, quia in omnibus nobiscum non consentit, temere vituperamus Virum, qui de Ecclesia, Sacris Scripturis, & tota literatorum gente, si quis alius, est plurimum meritis, si forte præter sententiam nostram immutet aliquid, vel literam amoveat, dum Authori, quem præ manibus habebat, lucem afferre studeat.

2 Παθήματα] Miror sane quid Junio mentem subierit, quum παθήματα in μαθήματα mutatum vellet: Quid enim apti-

B

Sic

Οὕτως εἰρήνη βαθεῖα καὶ ^a λειπαρά ^b ἐδέδετο πᾶσιν,
καὶ ἀκόρετος πόθος εἰς ἀγαθοποιίαν, καὶ πλήρης πιδί-
μαλ^c ἀγία ἐκχυσίς ἐπὶ πάντας ἐγένετο· μετοί τε
ὁσίας βελῆς ἐν ἀγαθῇ παρθυμία μετ' εὐσεβοῦς
πεποιηθήσεως ἐξετείνετε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς
τὸ παντοκράτορα Θεόν, ἱκετεύοντες αὐτὸν ^d ἵλεως
γενέσθαι, εἴ τι ἄκοντες ἡμάρτετε. ἀγὼν ἦν ὑμῖν ἡμέ-
ρας τε καὶ νυκτὸς ὑπὲρ πάσης τῆς ἀδελφότητος, εἰς τὸ
σώζεσθαι μετ' ^e ἐλαίῃς καὶ ^f συνειδήσεως τὸ ἀριθμὸν τῶν

a l. λειπαρά. b l. ἐδέδοτο. c l. πεποιηθήσεως. d ἵλεων J. C.
C. F. e l. ἐλέγς. f f. συνδέσεως J. συνειδήσεως ἀγαθῆς B.

us vel dici vel excogitari po-
tuit, quam quod Corinthiis ante
oculos continuo obversabantur
passiones Christi, quibus ad pie-
tatem erga DEUM eorum men-
tes accenderentur? hoc tamen
in loco obiter nobis est obser-
vandum, τὰ παθήματα αὐτοῦ,
Christi proculdubio, referri ad
præcedens Θεῶν; unde facile evinci
potest, si fides Clementi sit ha-
benda, Christum esse DEUM,
immeritoque a Photio male ha-
beri Sanctum Patrem, quod ni-
mis humiliter de Divina Christi
natura sensisse videatur: neque
asserere dubito, posse hinc con-
stare, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν
περιποιήσασθαι τὸ ἰδίον αἷματι. in
Act. Apost. & ἀναζωπυρῆσαι τὴν
αἷματι τοῦ Θεοῦ, necnon ἀπὸ
πάθους Θεῶν apud Sanctum Igna-
tium, esse veram & genuinam
lectionem, quicquid e contra
obnitantur, vel Arianī vel Soci-
niani; æque enim ex unione hu-
manæ cum Divina natura τὸ

αἷμα τῷ Χριστῷ potest dici ab E-
vangelista, ac beato Martyre, τὸ
αἷμα τῷ Θεῷ, ac τὰ παθήματα
τῷ Χριστῷ a Sancto Clemente τὰ
παθήματα τῷ Θεῷ: confirmat
igitur Stus Clemens una cum
Fide Catholica vulgo receptam
lectionem, tum Sancti Lucæ,
tum Sancti Ignatii. Ad ea, quæ
hoc in loco a Sancto Patre ha-
bentur, si recte conjiciam, allu-
sit Author Constitutionum Apo-
stolicarum, ἀπλισμένοι ἀπὸ Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐνεστερνισμένοι τὸν
φόβον αὐτοῦ, ῥαντισμῶν μέτοχοι
τῷ πμῖς καὶ ἀδώς αἷματι τῷ Χρι-
στοῦ. ubi ἀπλισμένοι ἀπὸ Ἰησοῦ
Χριστοῦ respondet τοῖς ἐφοδοῖς τῷ
Θεῷ ἀρκέμενοι, cum ista ἐφόδια
sint commeatus, & apparatus,
quibus opus est in Militia nostra
Christiana; & καὶ ἐνεστερνισμένοι
τὸ φόβον αὐτοῦ Clementis τὸ, καὶ
πρὸς ἐχθρὰς τὰς λόγους αὐτοῦ ἐπι-
μελῶς ἐστερνισμένοι ἥτε τοῖς σπλάγ-
χνοις. Cotelierius & Colome-
sius, dilatati eratis in visceribus

ἐκλεκ-

Sic alta & beata pax, cum inexplebili benefaciendi desiderio, omnibus data fuit; plena etiam super omnes Spiritus sancti effusio facta est, sanctaque voluntate pleni, bona animi promptitudine, cum pia confidentia, manus vestras ad Deum omnipotentem extendistis, supplicantes ei, ut esset erga vos animo propitio, si quid inviti peccassetis. Labor omnis & contentio vestra diu noctuque pro universa fraternitate erat, ut numerus electorum ejus cum commi-

vestris; Junius, reconditum servabatis, cujus sententiæ accedo; *ωρεσέχοντες τὰς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐνερνισμένοι ἢτε* [subintellegitur τὰς λόγους vel αὐτὰς] τοῖς σπλάγχθοις; & ad verba ejus diligenter attendentes recondita servabatis intime in visceribus: quo in sensu legimus *ἐνερνίζω* & *ἐνερνίζομαι*, Const. Apost. loco prius citato. Euf. de Martyribus Palæst. Cap. II. *τοσαύτας γὰρ τοὶ μνήμης αὐτῶν ἐνερένιστο*. Clem. Alex. *καινῆς ὃ ἄλλης τῆς Χριστοῦ ἀγάπης μεταλαμβάνοντες, ἐκείνον, εἰ δυνατόν, ἀναλαμβάνοντες ἐν ἑαυτοῖς ἀποτίθεσθαι, καὶ τὸ σωτήριον ἐνερνίσασθαι*. huic etiam accedit Zonaras, qui Ca. i. Conc. Gen. 7. *ἐνερνίζόμεθα* explicat, *ἀγαπητικῶς δεχόμεθα, ὡς καὶ ἀσπαζόμεθα*. Sanctus Chrys. *ὁ πάντῃ [δικαιοσύνῃ] ἐνερνιστέμενος, & ἐνερνιστέμενοι δίκαια πράττειν*. Simocatta pag. 256. pectore accipere: *ἐνεσπρίσασθε τὰς βολὰς*, pectore accepistis sagittas, *ἵνα καὶ τὰς θριάμβους ἐναγκαλίσηθε*. integram igitur sententiam sic verto; DEI viatico contenti; & ad verba ejus diligenter atten-

dentes in visceribus intime recondita servabatis; & ejus passionibus vobis præ oculis erant, καὶ τὰ παθήματα αὐτῆς ἢν ὡρὸς ὀφθαλμῶν ὑμῶν; cui in Constitutionibus respondet *ῥαντίσματι* μετ-οχοὶ ὃ πρὸς, καὶ ἀδὲς αἵματος ὃ Χριστοῦ. adeo prope ad verum Clementem, quo sibi fides habeatur, accedit Constitutionum Consarcinator, nisi quod pro παθήματα αὐτοῦ i. e. τοῦ Θεοῦ habeat *ῥαντίσματι* αἵματι τοῦ Χριστοῦ. Vid. Pearf. Vindic. Ep. Sancti Ignat. part. 1. p. 63.

1 Junius, Cotelerius, Colomesius, & Fellus malunt *ἱλεων*. Ipse, quum a MSti Codicis fide non nisi invitatus discedo, nihil muto: *ἱλεως* enim adverbialiter usurpatum, propitius, vel animo propitius, satis consonum est τῷ γενέσθαι. Lego igitur cum Cod. MSto *ἱκετεύοντες αὐτὸν ἱλεως γενέσθαι*, supplicantes ei ut sit erga vos animo propitius.

2 Junius pro *συνειδήσεως* legendum esse *συνδύσεως* suspicatur, cum misericordia & concordia; vid. ejus Not. Cap. 33. Licet hanc conjecturam non

ἐκλεκτῶν αὐτῶν· ^a εἰλικρινεῖς καὶ ^b ἀκέραιοι ἦτε, καὶ
^c ἀναμνησικάκοι εἰς ἀλλήλους. Πᾶσα γὰρ ἡμεῖς, καὶ πᾶν
 κρίμα βδελυκτὸν ὑμῖν· ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι
^d τοῖς πλησίον ἐπενθεῖτε· τὰ ὑπερήματα αὐτῶν ἴδια
 ἐκρίνετε· ἀμεταμέλητοι ἦτε ἐπὶ πάσῃ ἀγαθοποιίᾳ
 *^e αἵτιμοι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Τῇ παναρέτῃ
 καὶ σεβασμίῳ πολιτείᾳ ^f ἐκοσμημένοι πάντα ὡς τὰ
 φόβῳ αὐτῶν ^g ἐπετελεῖται· τὰ ὀφθαλμοῦ ^h καὶ
 τὰ δικαιώματα ^δ Κυρίου [†] ἐπὶ ⁱ τὰ ² πλάτη ^τ
 καρδίας ὑμῶν ἐγγεγραπτο.

* Tit. III. 1. † Prov. VII. 3.

a l. εἰλικρινεῖς. b l. ἀκέραιοι. c l. ἀμνησικάκοι. d ὅτι πλη-
 σίον J. F. ὅτι vel πλησίον. C. C. τοῖς τῶν πλησίων B. e l. ἔτοιμοι,
 ὑπομύμνησκε αὐτοῦς ———— ὡς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοιμῶς εἶναι.
 Tit. 3. 1. f l. κεκοσμημένοι. g l. ἐπεπλεῖτε. h omitt. in Codd.
 imp. καὶ τὰ δικαιώματα. i ἐπὶ τὰς πλάκας τ. κ. υ. ε. J. F. B.
 καὶ τοῦτοι μὲν ποτε ἦτε, νῦν δὲ τί; B.

improbem, faciliq̃ue mutatione
 ex συνδέσεως fiat συνεκδήσεως, ni-
 hil tamen temere muto.

I Ex MSto Codice restitui-
 mus ἐπὶ τὰ δικαιώματα, quod &
 Junius legisse videtur; quamvis
 enim Textus ipse Junii ea non
 habeat, agnoscit tamen versio

Latina; mandata & praecepta
 sive statuta Domini in tabulis
 [seu potius in latitudine] cor-
 dis vestri altius insculpeban-
 tur.

2 Ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς καρδίας]
 J. B. & F. malunt πλάκας, pro-
 culdubio respicientes ad illud

feratione & conscientia salvaretur. Sinceri inter vos invicem, innoxii, & omnis injuriæ immemores, eratis. Seditio omnis, & scissura, vobis abominanda erat: proximorum delicta lugebatis, illorum defectus vestros censebatis: propter benefacta nulla poenitentia ducti, *ad omne bonum opus prompti eratis*. Ornati veneranda & omnibus numeris absoluta conversatione, omnia in timore ejus peragebatis: mandata & præcepta Domini in latitudine cordis vestri altius insculpebantur.

Sancti Pauli, Ἡ Ἐπιστολὴ ὑμεῖς ἔσε ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, — ἐγγεγραμμένη ἔ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλὰ ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναίς. Ipse retineo πλάτη: legitur enim in Proverbiis, ἐπίγραψαν δὲ ἐπὶ τὸ πλάτῃ τῇ καρδίας. C. 7. v. 3. & passim apud LXX interpretes. Iren. ἐν τῇ πλάτῃ σοῦ τοῦ νοῦ. Orig. Comment. in Sanctum Matthæum ἐπίγραψον ἐπὶ τὸ πλάτῃ τῇ καρδίας. Chrysostom. τῇ πλάτῃ τῇ ἀγνοίας ἐναποθέμεν. Comment. in Genesin pag. 17. ἐξυμνῶντες ὑμῶν τὸ πλάτῃ τῇ

ἀγνοίας pag. 51. & in alio loco, ἐν τῇ πλάτῃ τῇ ψυχῆς. apud Sanctum Hippolytum de Anti-Christo. ἐγκαταλείψης τῇ πλάτῃ τῆς καρδίας σου, ὡς περὶ καθαρά γῆ. Et apud Sanctum Hieronymum; ad Eustochium. *Et mirum in modum illi, quem in latitudine pectoris tui paulo ante descripseras.* Et in Versione Hieron. Ezech. C. 17. v. 1. *peccatum Juda scriptum est stylo ferreo, — exaratum super latitudinem cordis eorum.* Nullus igitur dubites, quin scripserit Sanctus Clemens ἐπὶ τὰ πλάτη τῇ καρδίας ὑμῶν ἐγγεγραπτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

¹ ΠΑΣΑ δόξα καὶ ² πλατυσμός ^a δόθη ὑμῖν, καὶ
^b ἐπετελέσθη τὸ γεγραμμένον, * ^b ³ Ἐφαγεν καὶ
^c ἔπιεν, καὶ ἐπλατύνθη καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ^c ἀπεγα-
^d λάκτισεν ὁ ἠγαπημένος. Ἐκ τούτου ζῆλος, ^d ⁴ καὶ
φθόνος, καὶ εἰς, καὶ γαῖσις, διωγμός καὶ ἀκαταστασία,
πόλεμος καὶ αἰχμαλωσία. ὅπως ἐπηγέρθησαν οἱ ἄτιμοι

* Deut. XXXII. 15.

a l. ἐδόθη. b paulo aliter LXX interpretes καὶ ἔφαγον Ἰακώβ καὶ
ἐνεπλήσθη. κ. τ. λ. vid. Not. c l. ἀπελάκτισεν. d omitt. in
Codd. imp. καὶ φθόνος.

1 Ante πᾶσαι δόξα tale quid
καὶ τοιοῦτοι μὲν ποτε ἦτε, νῦν ὅτι;
inferendum esse putat Boissius,
quia ut MSti se habet lectio,
nimis abrupte & nimis incon-
cinne transitur ab encomio Co-
rinthiacæ Ecclesiæ ad ejusdem
vituperationem: abruptam ni-
mis esse hanc transitionem non
diffiteor; nihil tamen interpo-
nendum esse censeo; qui enim,
sicubi apud Sanctum Clemen-
tem hiulus esse videatur ver-
borum concursus, vel series ora-
tionis minus continua, huic me-
deri in se suscipiat, oleam ope-
ramque suam perdit; cum Pho-
tius Criticorum, ut parens, ita
& facile princeps dudum nota-
vit, esse tam in priore, quam in
posteriore Epistola, νοήματα ἐρ-
ρίμμένα πῶς, καὶ ἐ συνεχῇ τὴν
ἀκροαδίαν φυλάττονται. si ad hoc
attendisset Anony. non frustra
operâ suâ toties abusus fuisset,

aut rejecisset aliqua, eo quod
aliena esse videntur a loco, ubi
habentur. si quis autem ideo
Sanctum Patrem rejiciendum
esse existimet, caveat ne simul
condemnet Beatum Apostolum
Gentium, apud quem, præcipue
in Epistola ad Romanos, fru-
stra quæras continuam orationis
seriem & concursum verborum
minus hiulcum: hæc minime
displicuerunt Apostolicæ & pri-
mæ Ecclesiæ, neque Virum
aliquem pium & cordatum male
habebunt; Apostoli enim & Pa-
tres Apostolici, modo de sensu
& materia constiterit, verborum
& sententiarum Elegantias, ac
Rhetoricas subtilitates parum
habuerunt.

2 Πλατυσμός] Hæc vox apud
profanos Authores significat di-
latatio, diductio, vel distensio in
latum, item jactantia, ostenta-
tio, necnon loquacitas. Apud

ἐπὶ

CAPUT III.

OMNIS honor & dilatatio vobis data est, & scriptum illud impletum est, *Edit, bibit, dilatatus, & incrassatus est, & recalcitravit dilectus.* Ab hoc fonte, zelus, & invidia, & contentio, & seditio, persecutio, & commotio, bellum & captivitas, manarunt. sic viles & inglorii, contra honoratos

Patres frequentius denotat lætos animi affectus, qui piorum mentibus oboriuntur ex conscientia rite & sincere præstiti officii sui, iis divinitus a Sancto Spiritu immisos; hinc Origenes *Εὐχῆς: ἐν θλίψει ἐπλάτυνέ με, συνεργία γὰρ καὶ παρουσία τοῦ παραμυθεμένου, ἔστω ἡμῶν λόγος Θεοῦ. τὸ δὲ ἀγνοίας ἡμῶν ἰλαρὸν καὶ εὐθυμὸν ἐν ταῖς καίρῳ τῷ πειραστικῶν ἀπὸ Θεοῦ γενομένον πλάνησι μὲν ἀνόμαται.* Dilatatio apud Latinos Patres eandem significationem obtinet: verto igitur, Omnis honor & dilatatio vobis data est.

3 *Ἐφαγεν ἔπειν*] Hæc verba citantur ex Deuteronomio Cap. 32. v. 15. paululum aliter tamen, quam aut apud LXX, aut in Hebræo Textu, *ἔφαγεν, καὶ ἔπειν, ἔπλάτυνθη, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπεγαλάκτισεν* [seu potius *ἀπελάκτισεν*] ὁ ἡραπημένος. habent LXX. interpretes, καὶ *ἔφαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, ἔπλάκτισεν ὁ ἡραπημένος, ἐλιπαίνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλάτυνθη.* Textus Hebræus. *וַיִּשְׁתֵּי יַחַד יִשְׁמֵשׁ בְּיָדוֹ בְּיָדוֹ בְּיָדוֹ.* & saginatus fuit Jeshuron, & calci-

travit, saginatus es, incrassatus es, obtectus es adipe. Vulgata habet, *Incrassatus est dilectus, & recalcitravit, incrassatus, impinguatus, dilatatus.* Sanctus Chrysostomus propius ad Clementis lectionem, *ἔφαγε καὶ ἔπειν, καὶ ἐλιπαίνθη καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡραπημένος.* Com. in Gen. pag. 3. & in alio loco, *ἐλιπαίνθη γὰρ, φησι, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἐπλάτυνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡραπημένος.* Hebræo consonus est Textus Samaritanus, nisi quod *י* ante *יִשְׁמֵשׁ* non habeat. Pro varia igitur lectione hæc verba non sunt habenda paulo aliter a Clemente necnon Chrysostomo citata, quam aut apud LXX interpretes aut in Hebræo Textu leguntur: Uterque potius ex LXX citasse videtur memoriter, quod apud Sanctos Patres non est infrequens.

4 *Καὶ φθόνος*] Hæc verba a nullo Codicum impressorum habentur, at versio Junii ea agnoscit, legimus enim ab hoc fonte æmulatio, invidia i. e. *ζῆλος* & *φθόνος*; unde Typographi potius, quam ipsius error esse videatur.

&

ἐπὶ τῆς ἐπιμέλειας, οἱ ἀδελφοὶ ἐπὶ τῆς ἐνδοξίας, οἱ
 ἀφρονες ἐπὶ τῆς φρονίμειας, οἱ νέοι ἐπὶ τῆς πρεσβυ-
 τείας. Διὰ τῆτο πόρρω ἄπειν ἡ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη,
 ὅτι τὰς ἀπολείπειν ἕκαστον τὸ φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν
 τῇ^a πίσει αὐτῷ ἀμβλυωπῆσαι, μηδὲ ἐν τοῖς νομί-
 μοις τῆς ὑποταγῆς αὐτῷ πορεύεσθαι, μηδὲ πολι-
 τεύεσθαι^b· κατὰ τὸ^b καθῆκον τὰς Χεῖρας, ἀλλὰ
 ἕκαστον βαδίζειν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ^c τῆς
 πονηρίας, ζῆλον ἀδίκον καὶ ἀσεβῆ^d ἀνειληφότας,
 *^d δι' ὧν καὶ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Γεγραπται γὰρ ὕτως. † “ Καὶ ἐγένετο μεθ’ ἡμέ-
 “ ρας, ἤνεγκεν Κάϊν ἀπὸ τῆς καρπῶν τῆς γῆς
 “ θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ Ἀβελ ἤνεγκεν καὶ αὐτὸς ἀπὸ
 “ τῶν πρωτόκων τῶν^e ποιμάτων, καὶ ἀπὸ τῶν στείλων
 “ αὐτῆς· καὶ^e ἐπιδὲν ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἀβελ καὶ ἐπὶ τοῖς
 “ δώροις αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ Κάϊν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις.

* Sap II. 24. † Gen. IV. 3.

a l. πίσει. b καθῆκον τὰς Χριστιανὰς J. c l. πᾶς. d φθόνος ἢ
 Διαβόλος θ. ε. ε. τ. κ. Sap 2. 24. e Κυρίῳ LXX. f ποιμάτων
 αὐτοῦ LXX. g ἐπιδὲν Codd. imp.

1 Κατὰ τὸ καθῆκον τὰς Χεῖρας] & Christiane vivendi rationem
 Junius mavult Χριστιανὰς; Mihi Græci patres πολιτείας vocant.
 Iane MSti Codicis lectio præ- Intelligendum est igitur per πο-
 ferenda videtur, dicitur enim λιτεύεσθαι κατὰ τὸ καθῆκον τὰς Χει-
 καθῆκον τὰς Χεῖρας satis apte de ρας; eo modo vitam suam in-
 perpetua & continua bonorum stituere, quo decet eum, qui
 operum serie, & vitæ pie insti- proficitur se esse Discipulum
 tutæ secundum præcepta Christi Christi. Vox enim Χριστός ac-
 conspicuo tenore, quam pie, cepta Metonymice Christianam,
 αὐτῷ

& gloriosos, sic insipientes contra sapientes, & juvenes contra seniores, insurrexerunt. Hanc ob causam, procul absunt justitia & pax, dum unusquisque Dei timorem deserat, & in fide ejus cæcutiat, neque in institutis præceptorum ejus ambulet, aut vitam Christo dignam degat; sed secundum pravas ipsius concupiscentias incedat, iniquam & impiam invidiam fovens & amplectens, *per quam mors in mundum intravit.*

CAPUT IV.

Sic enim scriptum est, *Et factum est post dies, obtulit Cain ex fructibus terræ sacrificium Domino. Abel autem obtulit & ipse de primogenitis ovium suarum, & adipibus earum. Et respexit Deus super Abel, & super munera ejus. Super Cain autem, & super sacrificia*

tum Fidem, tum Praxin complectitur, ideoque a Sancto Paulo dicitur: *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἡ περικοπή π' ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις.* Quod ad vocem Χριστιανός, non adeo constat, eam ubique per Ecclesiam adhuc receptam fuisse. Primo vocabantur Christiani *Μαθηταί, Ἄγιοι, Πιστοί, Ἀδελφοί*; adeo ut Χριστιανός nuspiam, quod memini, occurrat in Sacris Scripturis, nisi in Act. Apost. C. 11. v. 26. *Χρηματίσται τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τὰς Μαθητάς Χριστιανούς.* & Cap. 26. v. 28. *ἐν ὀλίγῳ με πίθεις Χριστιανὸν γενέσθαι.* & in priore Epistola Sancti Petri, qui & ipse Antiochiæ commoratus est. Cap. 4. v. 16. *εἰ ὃ ὡς Χριστιανός, μὴ αἰσχυνέσθαι.* Licet igitur Sanctus Ignatius haud multos

abhinc annos hac voce subinde, licet Sanctus Polycarpus semel utatur, Ille Episcopus Ecclesiæ Antiochenæ, apud quos primum usurpata fuit hæc Vox, Hic Ignatio perquam familiaris, neque longe diffitus Antiochia; non possumus pari jure adfirmare Ecclesiam Romanam eam adhuc accepisse, eave Clementem usum fuisse.

2 *Ἀνειληφότας*] Forte *ἀνειληφότα· ἕκαστον βαδίζειν* — *ἀνειληφότα*: nihil tamen muto; *ἕκαστος* enim, cum sit Nomen *πληθυντικόν*, singulare sæpius apud Poetas, & in prosa Oratione nonnunquam jungitur Verbo, vel Adjectivo Plurali: Herodia: lib. 4. *Καὶ οἱ μὲν, ἕκαστος εἰς τὰς σκήνας ἐπανῆσαν.*

eius non advertit: & contristatus est Cain valde, & concidit vultu suo. Et dixit Dominus Deus ad Cain, quare tristis factus es? Et quare concidit vultus tuus? Nonne si recte offeras, non autem recte divides, peccasti? Quiesce; ad te conversio ejus, & tu principatum habebis ipsius. Et dixit Cain ad Abel fratrem suum, transeamus in campum: & factum est, dum essent in campo, surrexit Cain super Abel fratrem suum, & occidit eum.

ex qua parte Cain in sacrificando peccavit contra DEUM; adeo ut DEO potius sit acceptum Fratris, quam illius sacrificium; cum, si attendamus ad contextum, hoc foret præcipue agendum, quæ quidem omnia Versio τῶν α exhibet, sicut a Tertulliano in Libro contra Judæos explicatur: accepto ferens, quæ offerebat in simplicitate cordis, & reprobans sacrificium Fratris ejus Cain, qui, quod offerebat, non recte dividebat. Et fusius ab Irenæo: ab initio respexit DEUS munera Abel, quoniam cum simplicitate & justitia offerebat, super sacrificium autem Cain non respiciebat, quoniam cum zelo & malitia, quæ erat adversus Fratrem, divisionem habebat in corde, quemadmodum occulte ejus arguens DEUS ait, nonne si recte offeras, recte autem non divides; peccasti? quoniam non sacrificio placatur DEUS; si enim quis solummodo, secundum quod videtur, munde, & recte, & legitime offerre tentaverit, secundum autem suam animam non recte dividat eam, quæ est ad proximum communionem, neque timorem habeat DEI, non per id,

quod recte foris oblatum est, sacrificium seducit DEUM intus habens peccatum; nec oblatio talis proderit ei aliquid, sed cessatio mali, quod est intus conceptum.

2 Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον] Hæc verba διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον, quæ a LXX interpretibus habentur, obelo notavit Origenes quasi aliena a Textu; eo quod nusquam occurrerunt in Hebræis, i. e. Judæorum sui temporis, codicibus. Sanctus Hieronymus ea non agnoscit; apud ipsum enim legimus Quæst. in Genesin: & dixit Cain ad Abel Fratrem suum, subauditur ea quæ locutus est Dominus: superfluum ergo est, quod in Samaritanorum, & nostro Volumine reperitur. Codd. quidam ex Origene: ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Καὶν πρὸς τὸ Ἀβελ ἔστι γέγραπται καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἀκύλαν ἔδειξαν ὅτι ἐν τῷ Ἀποκρύφῳ, φασὶν οἱ Ἑβραῖοι, κτλ. τοῦτο, ἐνταῦθα κατὰ τὴν τὸ οὐκ ἔχον. Legit ea cum LXX vetus Italica, quod ex ipso Hieronymo satis constat, inquit enim, reperitur in nostro volumine, quod non est aliud à versione Italica. agnoscit

Ὁρᾶτε ἀδελφοί, ἡ ζήλος καὶ φθόνος ἀδελφοκλονία
 κατεργάσαντο. * 2 Διὰ ἡ ζήλος ὁ πατήρ ἡμῶν
 Ἰακώβ ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου Ησαΐ τῷ ἀδελφῷ
 αὐτοῦ. † 3 Ζήλος ἐποίησεν Ἰωσήφ μέχρι θανάτου
 διωχθῆναι, καὶ μέχρι δουλείας εἰσελθεῖν. ‡ Ζήλος
 φυγεῖν ἠνάγκασεν Μωϋσῆν ἀπὸ προσώπου Φαραὼ βα-

* Gen. XXVII. † Gen. XXXVII. ‡ Exod. II. 14.

a Codd. imp. κατεργάσαντο. b l. ζήλον, c φεύγειν Codd. imp.

etiam & Vulg. egrediamur foras.
 Vers. Syr. **אֲנֵנוּרָא נִרְדָּ**
eamus in desertum. & quod est
 instar omnium, Textus Hebræo-
 Samaritanus, qui habet **נִרְדָּ**
נִרְדָּ, proficiscemur vel pro-
 ficiscamur in campum: cum
 Hebræo Samaritano consentit
 versio Samaritana; cum Textu
 Hebræo Onkelosi Targum, &
 versio Arabica. Scholion habet
 παρ' ἐδὲν τῶν λοιπῶν [viz. non
 apud Aquilam, vel Symmachum,
 aut Theodotionem] *κεῖται τὰ ῥή-*
ματα τῶν Καὶν πρὸς Ἀβελ, ἀλλ'
ἐδὲ παρ' Ἑβραίοις ἀλλ' ἐν ἀποκρύ-
φῳ φασὶν παρὰ δὲ τοῖς Ἑβδαμή-
κιντα κεῖται, ἐχθρὸν δὲ αὐτὰ καὶ τὸ
Σαμαρειτικόν. animadvertendum
 quoque est in Targum Hiero-
 solymitano, qui Romæ est, hæc
 verba reperiri, quod observa-
 vit Nobilius. Quum igitur
 hæc agnoscant pene omnes an-
 tiquiores Versiones, necnon Co-
 dex Samaritanus, qui, si Au-
 thoritatem, Antiquitatem, &
 Authentiam spectemus, vix ce-
 dit Judæorum Codicibus; quum
 in LXX ea legerint tum Ori-
 genes, tum Clemens Romanus;

rejecta illa Origenis & Scholii
 conjectura, ex Apocrypho ali-
 quo fuisse petita, verisimillimum
 esse existimo, ab initio usque
 fuisse in Hebræo Textu; casu
 autem aliquo, sive Librariorum
 negligentia ex Judæorum Co-
 dicibus ante tempora Origenis
 excidisse servata in Codicibus
 Samaritanorum, quod ex eo
 confirmatur, quod **נִרְדָּ** haud
 unquam habetur nisi transitive:
 sensit hoc Sanctus Hieronymus,
 ideoque subintelligendum voluit
ea quæ locutus est Dominus, quod
 sane prorsus absimile esse sen-
 tiemus, si attendamus ad verba
 immediate sequentia, καὶ ἐγένετο
 ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ,
 quæ referri videntur ad διέλθω-
 μιν εἰς τὸ πεδίον, vel tale quid
 iis immediate præcedens.

1 Ζήλος καὶ φθόνος] Ζήλος
 plerumque in bono sensu, non-
 nunquam autem in malo acci-
 pitur, & idem significat, quod
 φθόνος; Hesiod. *Εργ. καὶ ἡμε. ζή-*
λον συζεώτῃ. Herodian. *ζήλος καὶ*
ἐχθρὸς τῇ πρὸς ἀλλήλους. & in
 Novo Testa. *ἐπλήθησαν τῶν ζήλου*
 Act. 5. & in Ep. ad Gal. annu-

σιλέως

Videtur fratres, propter zelum & invidiam fratricidium commissum. Propter zelum pater noster Jacob a facie fratris sui Esau aufugit. Zelus effecit ut Joseph ad mortem usque exagitaretur & usque ad servitutem accederet. Zelus Mosem a facie Pharaonis regis

meratur inter opera carnis, αἱ οἱ πρός οὐκ ὄντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν, qualia sunt ἔχθρα, ἔρις, ζήλοι, θυμοί, ἐριθείαι, διχασταίαι, αἰρέσεις, φθόνοι, φόνοι. Cap. 5. & alibi passim in Novo Testamento. Aliquando ea simul juncta legimus, οἷς φθόνος καὶ ζήλος πρὸς αὐτὸν ὑπέκειτο. Plut. in Coriolano. Ζήλοι καὶ φθόνοι. Plato de legibus. Videntur autem, tum Sancto Cypriano, tum Sancto Basilio, hæc Clementis ante oculos obversata fuisse, quorum Ille in Libro de Zelo & Livore hæc habet. Videamus unde Zelus, & quando, & quo modo coeperit; — Exinde invidia grassatur in terris, — dum Diabolum, qui zelat, imitatur, sicut scriptum est, Invidia autem Diaboli mors introivit in orbem terrarum: — Hinc nova Fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda coeperunt, dum Abel justum Cain zelat injustus. — Tantum valuit ad consummationem facinoris emulationis furor; ut nec caritas Fratris, nec sceleris immanitas — cogitaretur. Basil. πρὸς φθόνον. ταῦτα ποιοῦν καὶ ὁ Κάιν δείκνυται ὁ πρῶτος Μαθητὴς τοῦ Διαβόλου, καὶ φθόνον καὶ φόνον παρ' αὐτοῦ διδάσκει. — τί οὖν ἦν, ὃ ἐποίησεν; εἶδε τὴν παρὰ Θεοῦ τιμὴν, καὶ ἐξηκούσῃ πρὸς ζήλον καὶ — εἰς

ἀδελφοκτονίαν μετέπεσε. hæc autem singula suo in loco infra notabimus.

2 De zelo Esavi contra fratrem suum Cyprianus, quod Esau Fratri suo Jacob inimicus extitit, zelus fuit, nam quia ille benedictionem patris acceperat, hic in odium persecutionis facibus Livoris exarsit.

3 De Josepho Cyprianus, quod Joseph Fratres sui venderunt, causa venditionis de emulatione descendit; postquam id, quod sibi in visionibus prosperum fuerat ostensum, simpliciter ut Fratribus Frater exposuit, in invidiam malevolus animus erupit. Basil. τί τὸν γενναῖον Ἰωσήφ δούλον ἐποίησεν; ἔχ ὁ φθόνος τῶν ἀδελφῶν; Male sane hoc in loco se habet Junii versio, emulatione factum est, ut Joseph ad Mortem usque in persecutione viveret; contrariatur enim tum Fidei Historicæ, tum Idiomaticæ Græcæ Linguæ: verto igitur zelus in causa fuit, quod Joseph ad mortem usque inique exagitaretur [i. e. parum abfuit, quin morte afficeretur] & servitutem subire cogeretur: tantum enim abfuit, quin ad mortem usque in persecutione viveret, ut ad summam dignitatem fuerit erectus, & tantum non consortium Regiæ Majestatis obtinuerit.

Ægypti

σιλέως Αἰγύπτου, ὃ τῷ ἀκούσαι αὐτὸν ὑπὸ τῆς ὁμο-
φύλου, " τίς σε κατέστησεν κριτὴν, ἢ δικαστὴν ἐφ'
" ἡμῶν; ^b μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεί-
" λες ^c ἐχθρὸς τὸν Αἰγύπτιον; * ^d Ζήλῳ Ἀαζών καὶ
Μαριαμ ἔξω τῆ παρεμβολῆς ἠυλίωσαν. † ^e Διὰ
ζήλου Δαυὶδ καὶ ^f Αβειρών ζῶντας κατήγαγεν εἰς
αὐτοὺς, ἀλλὰ τὸ στασιάσαι αὐτοὺς πρὸς τὸν θεράποντα
τῆς Θεοῦ Μωϋσίου. ‡ ¹ Διὰ ² ζήλου Δαυὶδ ^h φθόνον
ἔσχευ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ
Σαουλ βασιλέως Ἰσραὴλ ἐδιώχθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Α Λ Λ' ἵνα τῶν ἀρχαίων ⁱ ὑποδείγματων παυσώ-
μεθα, ἔλθωμεν ἐπὶ τὰς ἐγγιστα γενόμενας
ἀθλητάς· λάβωμεν τῆς γενεᾶς ἡμῶν τὰ ^k γενεᾶ
ὑποδείγματα. Διὰ ζήλον καὶ φθόνον, ἐκκλησίας πρὸς
καὶ δικαιοτάτοι φύλοι ἐδιώχθησαν ² καὶ ἕως θανάτου θειῶ.
λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν ¹ τὰς ³ ἀγαθὰς Ἀπο-
στόλους. Πέτρος ἀλλὰ ζήλον ἀδίκον οὐχ ἕνα εἶδεν δύο,
ἀλλὰ πλείονας ^m ⁴ ὑπήνεγκεν πόνης, καὶ ἔτι μαρτυρήσας

* Num. XII. † Num. XVI. ‡ I Regum.

a ἄρχοντα, καὶ LXX. b ἡ LXX. c τὸν Αἰγύπτιον χθρὸς LXX.
d l. ἀλλὰ ζήλον. e l. Ζήλῳ absque ἀλλὰ. f Αβειρών Codd. imp.
g l. ζήλον. h f. φθόνον ὑπέσχευ J. i l. ὑποδείγματων. k l. γεν-
καίᾳ. l τὰς ἀγάθους vel πρώτους aut κορυφαίους J. ἀγίους F. & Col.
m ὑπέμεινεν Codd. imp.

i De Saule Davidem perse-
quente Sanctus Cyprianus hæc
habet. Saul quoque Rex ut Da-
vid odisset, ut persecutionibus
sape repetitis necare cuperet, quid
aliud quam Zeli stimulus provo-

cavit. Sanctus Basilius, πρὸς
φθόνον. ὁποῖος ἦν ὁ Σαουλ, ὃς τῶν
εὐεργεσιῶν τὰς ὑπερβολὰς ἀφορμὴν
τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τὸν Δαυὶδ
ἐποιήσατο.

2 Forte καὶ ἕως θανάτου ἦλθον
ἐπορεύθη

Ægypti fugere compulit, cum popularem suum dicentem audiret, *quis te constituit arbitrum aut iudicem super nos? numquid tu vis me occidere, quemadmodum occidisti heri Ægyptium?* Propter zelum Aaron & Mariam extra castra stabulati sunt. Zelus Dathan & Abiron vivos ad inferos detruxit, quod cum Moyse Dei famulo seditiose contenderent. Propter zelum David non tantum alienigenarum invidiam sustinuit, sed Regem etiam Saul persecutorem expertus est.

CAPUT V.

SED ut vetera exempla relinquamus, ad proximos Athletas veniamus; seculi nostri generosa exempla proponamus. Propter zelum & invidiam, qui fideles & iustissimæ Ecclesiæ columnæ erant, ad mortem usque acerbam, persecutionem passi sunt. ponamus nobis ante oculos bonos Apostolos. Propter zelum iniquum Petrus non unum aut alterum, sed plures labores sustulit, atque ita martyrium passus

est legendum: Δία ζῆλον & φθόνον Ἐκκλησίας πιστοὶ & δικαιοτάτοι σύ-
λοι ἐδιώχθησαν, καὶ ἕως θανάτου ἦλθον: propter Zelum & invidiam ——— persecutionem
passi sunt, & venerunt usque ad mortem.

3 Τὸν ἀγαθὸν Ἀποστόλου]
Τὸν ἁγίον, vel αὐτὸν i.e. πρῶτον
aut Κορυθαῖον J. τὸν ἁγίον F.
& Col. Ἀγίον hoc in loco legendum non esse quis vel primo intuitu non videt? eo enim tempore, quo Clemens scripsit hanc Epistolam, vox Ἄγιος omnibus fidelibus communis fuit, non secus ac Πιστὸς & Ἀδελφὸς; nec obtinuerat peculiaris illa huius vocis significatio, quæ po-

stea recepta fuit in Ecclesia, qua denotabat eos, qui hac vita defuncti quiescunt in Christo. Neque magis huic ætati convenit vel πρῶτους, vel Κορυθαῖους Ἀποστόλους: hæ voces referunt quartum vel quintum sæculum potius quam simplicitatem sæculi Apostolici; alienæ sunt ab Apostolicis Patribus, licet hac utatur Sanctus Chrysostomus oratorem magis quam Patrem agens: Πέτρος ὁ τοῦ χόρου τῶν Ἀποστόλων Κορυθαῖος, τὸ σῶμα τῶν Μαθητῶν, ὁ σὺλῶ τῆς Ἐκκλησίας, τὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, ὁ τῆς ὁμολογίας θεμέλιος, ὁ τῆς οἰκουμένης ἀλιεύς. Ἀγαθὸς igitur omnino retinendum est.

4 Ὑπῆνε[κεν] Omnes Codices
in

ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον τῆς δόξης. Διὰ
 ζῆλον ὁ Παῦλος ὑπομονῆς ^a βραβεῖον ^b ὑπέχεν,
 ἐπὶ ἰσχυρὰ δεσμὰ φορέσας, ^c ² φυγαδευθεὶς, λιθαρεὶς,
 κῆρυξ γενόμενος ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ δύσει,
³ τὸ γενναῖον τῷ ^d πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλαβεν, δικαιο-
 σύνην διδάξας ὅλον τὸ κόσμον, καὶ ἐπὶ τὸ πέρασμα τῆς

a l. βραβεῖον. b ἀπέχεν Codd. imp. c παιδευθεὶς J. Col. F.
 ραδευθεὶς Cot. d l. πίστεως.

impressi habent ὑπέμεινεν non
 prorsus ad fidem MSti Codicis,
 qui nobis exhibet ὑπε-
 cum spatio scilicet circiter sex
 literarum. Proculdubio legen-
 dum est ὑπένεσεν.

1 Ὑπέχεν] MStus Codex ex-
 hibet ὑ---εν. Lego igitur ὑπέχεν:
 sustinuit præmium patientiæ;
 quo modo dicitur δικλὺ ὑπέχεν:
 Mallem sane, si hoc permetteret
 nobis Codex Manuscriptus, cum
 impressis Codicibus legere ὑπο-
 μονῆς βραβεῖον ἀπέχεν: patientiæ
 præmium reportavit: legimus
 enim ἀπέχεν καρπὸν, & ἀπέχεν
 μισθόν: & in Novo Testamen-
 to: ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.
 Neutiquam tamen discedo a
 Codicis MSti lectione.

2 Φυγαδευθεὶς] Legit Junius
 παιδευθεὶς; Cotelarius ραδευθεὶς
 respiciens haud dubio ad illud
 Sancti Pauli: τοὺς ἐρραδίδιαι.
 Neuter ad Fidem MSti Codicis,
 qui exhibet φ cum maiore par-
 te ὅ, spatioque duarum lite-
 rarum, δευθεὶς. Restituo igitur
 φυγαδευθεὶς. Conf. Act. 13. v. 50.
 Ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τῷ Παύλῳ,
 ὃς τὸν Βαρνάβαν, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς

ἐκ τῶν οἰκῶν αὐτῶν. Et Cap. 14.
 Ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμή---κατέ-
 φυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαονίας.
 Et 2. Ep. ad Cor. Cap. 11. Ἐν
 Δαμασκῷ ὁ Ἐθναρχὴς---ἐφρέ-
 ρει τὴν---πόλιν πιάσαι με θεί-
 λων. καὶ ἀφ' οὗ διετίθηκα ἐν σαργάνῃ
 ἐχλααδίῳ ἀφ' οὗ τῶν τεύχεων, καὶ ἐξέ-
 φυγον τὰς χεῖρας αὐτοῦ.

3 Τὸ γενναῖον ad ὑπόγραμμα] Ex Glossa hæc esse suspicatur
 Vir doctus; ita Anonymus.
 Huic conjecturæ locus non est:
 non enim dissentiant ab iis, quæ
 de Sancto Paulo dicuntur in Sa-
 cris Scripturis, & cum re ipsa
 & fide Historica optime conve-
 niunt, neque quenquam male
 habere possunt, nisi cui in ani-
 mo est omnia improbare, ea
 quæ hoc in loco a Sancto Pa-
 tre de Beato Apostolo habentur.
 Displicet forte Viro docto,
 quod de Sancto Paulo dicitur,
 ἐπὶ τὸ ΤΕΡΜΑ Τῷ ΔΥΣΕΩΣ
 ἐλθὼν: & δικαιοσύνην διδάξας
 ὍΛΟΝ Τὸ ΚΟΣΜΟΝ. Plu-
 rimas in oriente inter Asiaticos
 Græcosque Beatum Apostolum
 fundasse Ecclesias docent nos
 Acta Apost. & Epistolæ Paulinæ

δύσει

in debitum gloriæ locum ascendit. Paulus propter zelum in vincula septies conjectus, fugatus, lapidatus, patientiæ præmium sustinuit, & in oriente ac occidentē verbi præco factus, illustrem fidei suæ famam sortitus est, in justitia mundum universum instruens, & ad oc-

ad Ecclesias Græcas & Asiaticas missæ: inde reversus Hierosolyma, & a Præfecto Judææ ad Cæsarem appellatione facta, Act. 25. v. 11. Romam missus est: ibique per biennium Evangelium prædicavit, & fideles instituit Act. Cap. Ult. v. 31, 32. Postea vero Cæsaris sententia liberatus petiit occidentales Europæ partes; sicut testantur veteres. *Sciendum autem in primâ satisfactione, necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant Historia, Paulum a Nerone dimissum, ut Evangelium Christi in occidentis quoque partibus predicaret.*

— Hic ergo 14 Neronis Anno, eodem die quo Petrus, Roma pro Christo capite truncatus, sepultusque est in via Ostiensi, anno post passionem Domini tricesimo septimo. Hieron. de Eccles. script. Et; Paulus Apostolus — vocatus a Domino effusus est super faciem universa terra, ut predicaret Evangelium de Hierosolymis usque ad Iliyricum, & edificaret non super alterius fundamentum, ubi jam fuerat predicatum; sed usque ad Hispanias tenderet; & a Mari Rubro, imo ab Oceano usque ad Oceanum curreret, imitans Dominum suum & solem justitiæ, de quo legimus: A summo cœlo

egressio ejus, & occurfus ejus ad summum ejus, *ut ante eum terra deficeret, quam stadium prædicandi.* Idem Comment. in Amos. Cap. 5. Ὁ δὲ Μακάριος Παῦλος διδάσκει συντόμως, ὅσοις ἔδνεσιν ὠρεσενήνοχε τὰ θεῖα κηρύττειν: ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, καὶ κύκλῳ, μέχρι τῆς Ἰαυρρικής πεπωληρωμένα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ὑπερον μέντοι καὶ τῆς Ἱταλίας ἐπέβη, καὶ εἰς τὰς Σπανίας ἀφίκετο, καὶ ταῖς ἐν τῇ πελάγῃ διακειμέναις Νήσοις τὴν ὠφελίαν ὠρεσένεσκεν. Theod. in Ps. 116. Et: ἡνίκα τῇ ἀφ᾽ ἑσθῆ χρησάμενος εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τῆς Φήσας παρεπέμφθη, ἀπολογισάμενος ὡς ἀδίκως ἀφείρη, καὶ τὰς Σπανίας κατέλαβε, καὶ εἰς ἕτερα ἔθνη δραπετῶν, τὴν δὲ διδασκαλίαν λαμπρὰ ὠρεσένεσκεν. Idem Comm. in 2 Tim. Cap. 4. v. 17. Κατέχησαν ἡ καὶ τὴν Ῥώμην, καὶ μέχρι Σπανίας τὴν ὠρεθυμίαν τοῦ κηρύττειν ἐκτείναντα μυρίους ἡ ὑπομεμενηκότα τοὺς ἀδίκους, σημειά τε καὶ τέρετα πεποιηκότα. Cyril. Hieros. Catech. 17. πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἠδύνατο, ἐπὶ τῶν ὄντων τῶν Ἀποστόλων, φημί δὲ τῶν Πέτρον καὶ Παῦλον, Ἐπισκόπους ἁλλας κατέστασαν. ὁ μὲν γὰρ Παῦλος καὶ ἐπὶ τὴν Ἰσπανίαν ἀφικνεῖται. Epiph. Har. 27: pag. 107. Clemens etiam Noster: Κῆρυξ γινόμενος ἐν τε τῇ ἀνατολῇ

D

cidentis

δύσεως ἐλθὼν, καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῷ ἡγεμένῳ,
ὅπως ἀπηλλάγη τὸν κόσμον, καὶ εἰς τὸ ἅγιον τόπον ἐπο-
ρεύθη, ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Γ'.

Τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ^a ὁσίων πολιτῶσα-
μένοις συνηθροίσθη πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν,
οἵτινες ^b πολλαῖς αἰκίαις καὶ βασάνοις ^c ἡλθόντες
ὑπόδειγμα κάλλιστον ἐγένοντο ὡς ἡμῖν. Διὰ

a θεῶς Codd. imp. b l. πολλὰς αἰκίας c l. ζῆλον.

καὶ ἐν τῇ δούλῃ, τὸ γενναῖον τῆς
πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλαβεν, δικαιο-
σύνην διδάξας ΟΛΟΝ Τὸ ΚΟΣ-
ΜΟΝ. i. e. totum imperium
Romanum, vel eos, qui sunt
ab Oriente ad Occidentem us-
que. i. e. Hispaniam cæterasque
Gentes ad ultimas occidentales
oras; ab Hierosolymis ad Gades
usque. τὰ δὲ Γάδιον καὶ τὴν μὲν
τὸ κατὰ τὴν Εὐρώπης μέρος. Phi-
lostratus: necnon insulas occi-
dentales: Vid. Usserii Antiqui-
tates Ecclesiarum Britannicarum,
& Stillingfleet Origines Britan-
nicas. Sanctus Chrysostomus de
laudibus Pauli: τὴν οἰκουμένην
περὶσφύσκειν, ὅτι γῆν καὶ θάλατταν,
καὶ Ἑλλάδα καὶ Βάρβαρον, ὅτι πᾶσαν
οὐρανὴν ἡλίου ἐφορεῖ γῆν, ταύτην
καθάπερ ὑπόπτερος πτερομένης
ἐπὶ τῇ πᾶσιν, ὅτι αὐτῶς ὁδοπο-
ρεῖται, ἀλλὰ τὰς ἀκάνθας ἀμαρτη-
μάτων ἀνασπῶν, ὅτι τὸ λόγον τῆς
εὐσεβείας ἀνασπείρων, τὴν πλάνην
ἀπελαύνων, τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγών.
Ab occidente Romam reversus

cum Sancto Petro Martyrio est
coronatus, si fides sit Hierony-
& Eusebio. Euf. Chron. Ρωμ.
ΙΔ. Ιουδ. ΚΓ. Χριστοῦ, Ζο. Υπαὶ.
Τράχαλ καὶ Σίλι. Νέρων ἐπὶ
πᾶσι τοῖς ἀδικήμασιν αὐτοῦ τὸν
πρῶτον κατὰ Χριστιανῶν ἐνεδείξατο
διωγμὸν, ἡνίκα Πέτρος καὶ Παῦλος
οἱ θεότατοι Ἀπόστολοι τῷ ὑπὲρ Χρι-
στοῦ μαρτυρήσαντες ἐσέφθησαν ἀγωνί.
& Sanctus Hieronymus loco
prius citato. Lego igitur a γεν-
ναῖον ad ὑπογραμμός.

i Ἐπὶ τῶν ἡγεμένων] Sub
principibus Cotelerius, sub Im-
peratoribus J. Col. & Fellus;
sub Nerone nimirum, explicante
Salmasio; hoc autem non adeo
facile conciliatur cum fide Hi-
storica; eo enim tempore, quo
Sancti Apostoli Petrus Paulusque
Martyrio coronati fuerunt, Nero
Romæ aberat. Præterea si Ne-
ronis jussu occisi fuissent Beati
Apostoli, diceretur ἐπὶ τοῦ ἡγε-
μένου vel Αυτοκράτορος, non ἐπὶ
ζῆλος

cidentis terminos veniens, & sub præfectis *urbis* martyrium subiens, sic è mundo migravit, & in locum sanctum abiit, patientiæ summum exemplar existens.

CAPUT VI.

VIRIS istis sancte vitam instituentibus magna electorum multitudo aggregata est, qui supplicia multa & tormenta propter zelum passi exemplar optimum inter nos exstiterunt. Propter

τὸ Ἡγουμεένον. Hi igitur Ἡγουμεένοι fuerunt haud dubio præfecti, qui non tantum in provinciis, sed etiam Romæ fuerunt: Hinc Sanctus Cyprian. ad Successum: *Sed & huic persecutioni quotidie insistant præfecti in urbe, Romana scilicet, ut si qui sibi oblatis fuerint, animadvertantur, & bona eorum fisco vindicentur.* Tales erant Romæ, ultimo Neronis anno, duo Præfecti Prætorio Tigillinus & Sabinus, & cum summa potestate Helius. Verto igitur sub Præfectis Martyrium subiens sic e mundo migravit. Vid. Pearf. de serie & successione pontificum Rom. primorum Cap. 8. Sect. 9.

2 Ὅσιως] Ita se habet Cod. MStus, non, quomodo a Junio & libris impressis exhibetur, *θείως*; tam in hac quam in altera Epistola: *Τί οὖν ἐστὶν ποιήσαντες ἐπιτυχεῖν αὐτῶν; εἰ μὴ ὁσίως,* [Codd. imp. *θείως*] καὶ δικαίως ἀνασπείρεσθαι. Quum enim in hoc MSto Σ & Ε haud facile a se invicem distinguantur, nemo miretur, si vel accuratissi-

mus librarius Θ pro Ο, & Ε pro Σ legat; præsertim cum in hoc MSto haud dubio omnium, quos extare novimus, vetustissimo sacrarum literarum Codice, transversa linea vel temporis tractu deleta, vel exesatinea, Θ exhibet Ο; quod Ipse in collatione hujus MSti plurimis in locis observavi; in quibus æque certum est, ac quod est certissimum, Θ esse legendum. Neque aliunde oriri videtur varia ista in antiquissimis codicibus lectio 1 Tim. c. 3. v. ult. Θεὸς ἐφανερώθη: quum enim hoc modo perpetuo in hisce codicibus scribatur ΘΣ; transversa linea πῶ Θ cum superiori delata, ΘΣ exhibet ΟΣ; adeo ut legatur ΟΣ ἐφανερώθη pro ΘΣ [i. e. Θεὸς] ἐφανερώθη: in hoc enim MSto dubio procul semper legebatur ΘΣ ἐφανερώθη, quod, si quis eum accuratioribus oculis inspiciat, ei facile constabit; licet illo in loco, necnon in aliis haud paucis Junius, diligentia minime probanda, recentiore calamo utramque lineam

^a ζῆλος διωχθεῖσαι γυναῖκες [¹ Δαναίδες καὶ ^b Δίρκαι] αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθούσαι, ² ἐπὶ ^c τὸν πί-
 τεως βέβαιον δρόμον κατήντησαν, καὶ ἔλαβον γέρας
 γενναῖον αἱ ἀδελφεαὶ τῶ σώματι. Ζῆλος ἀπιλλο-
 τείωσεν γαμεταὶς ἀνδρῶν, καὶ ἡλλοίωσεν τὸ ῥηθὲν ὑπὸ
 τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀδὰμ. * 3 “ τῆτο γυνὸν ὅσδον ἐκ τῆ
 “ ^d ὀσείων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Ζῆλος
 καὶ ^e ἔργει πόλεις μεγάλας κατέσρεψεν, καὶ ἔθνη με-
 γάλα ⁴ ἐξερρίζωσεν.

* Gen. II. 23.

a l. ζῆλον. b Δίρκη Codd. imp. Δανάη τε καὶ Δίρκη Col. Εὐ-
 σεβεῖς καὶ πισταὶ B. c τὸν τῆς πίστεως Codd. imp. τῆς πίστεως —
 δρόμον κατήντησαν vel εἰς τὸ π. β. δ. κατήντησαν J. d l. ὀσείων.
 e l. ἔργει.

duxerit; hujusmodi enim artes
 non firmant, sed detrahunt plu-
 rimum de autoritate MSti an-
 tiquissimi. Siquo enim alio in
 loco, dum circa MStos Codd.
 vetustiores versamur, oportet
 ut nihil immutemus, ne vel li-
 neolam addamus, aut superin-
 ducamus.

[¹ Δαναίδες καὶ Δίρκαι] Pro
 Δαναίδες & Δίρκαι legit Boisius,
 εὐσεβεῖς καὶ πισταί. Cotelerius &
 Colomesius, Δανάη τε καὶ Δίρκη.
 Modo ita se haberet Cod. MStus,
 lubens iis assentirer, eo modo le-
 gendum esse, imo & ita scripsisse
 Sanctum Clementem; Has au-
 tem fuisse illustres fœminas, quæ
 in prima persecutione contra
 Ecclesiam a Nerone excitata
 Martyrio coronatæ fuerunt. Ne-
 que me moveret, quod nullibi
 in Martyrologiis habentur hæc
 nomina; multo minus, quod

Ethnica non Christiana esse vi-
 dentur: plurimi enim potuerunt
 esse Martyres tunc temporis, de
 quibus vel fando non audive-
 runt posteriora sæcula; nomina
 vero non minus Ethnica habentur
 in Epistola ad Romanos.
 Συνίστημι — Φοίβην τὴν ἀδελφὴν.
 & : ἀσπασάσθε — Ἀπελλῶν — Φλέ-
 γοντα — Ἑρμῆν — Νηρέα — &
 Ὀλυμπῶν. omnes Πιστοὺς ἐξ Ἀδελ-
 φούς. Rom. 16. Quum autem
 MStus Codex habet Δαναίδες no-
 men Patronymicum, vel Genti-
 litium, plurale, & Δίρκαι, non
 Δίρκη singulare; nullus dubito,
 quin recte conjecerit Junius ex
 margine in textum hæc irrep-
 sisse imperitia librarii, petita for-
 san ex Clementis Alexandrini
 Strom. 4. Reverendissimus in
 Christo Pater Archi-Episcopus
 Cantuariensis hanc nostram sen-
 tentiam ulterius confirmat au-

Κ Ε Φ Α

zelum mulieres persecutionem passæ [*Danaides & Dirce*] postquam gravia & nefanda supplicia sustinuisſent, ad firmum Fidei cursum pertigerunt, & debiles corpore nobile præmium acceperunt. Zelus uxorum animos a maritis abalienavit, & dictum patris nostri Adami mutavit: *Hoc jam os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.* Zelus & contentio urbes magnas evertit, & gentes magnas funditus delevit.

thoritate sua; quum ea, tanquam aliena prorsus à Sancto Patre, penitus omiserit in Versione sua.

2 Ἐπὶ τῇ πίστει βέβαιον δρόμον κατήντησαν] Mavult Junius, deleta præpositione, legere: τῇ πίστει βέβαιον δρόμον κατήντησαν. vel ἐπὶ in εἰς mutato; εἰς τὸν π. β. δ. κατήντησαν. Ipse nihil mutato, neque mutandum censeo; quum minime dubitem, quin scripserit Clemens ipse; ἐπὶ τῇ πίστει βέβαιον δρόμον κατήντησαν. sic igitur verto: ad firmum fidei cursum pertigerunt: καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀδελφεαὶ τῷ σώματι. O eximiam fœminarum pietatem, neque periculis movendam constantiam, quæ oblitæ teneræ suæ & delicatæ naturæ, plusquam virili fortitudine objecerunt se sævissimis cruciatibus, æternamque sui memoriam seræ posteritati reliquerunt; & Clarissimorum Martyrum æmulæ, Christianæ Pietatis & fortitudinis præbuerunt digna, quæ in omnia sæcula imitentur pii Christiani, exempla; de quibus hæc Sanctus Cyprianus: *Beatas etiam fœminas* —

qua Dominicam fidem tenentes, & sexu suo fortiores, non solum ipsa ad coronam proxima sunt; sed & cæteris quoque fœminis exemplum de sua constantia præbuerunt.

3 Τοῦτο νῦν ὁδοῦν ἐν τῶν] Ita Cod. Alex. Gen. 2. licet aliter exhibeatur in Bibliis Polyglottis: τοῦτο νῦν ἐκ τῶ ὁδῶν μου. omisso ὁδοῦν. agnoscit enim ὁδοῦν eo in loco Cod. MStus eadem manu, licet minutiori Characterē, in margine exaratum. Hinc Græbius Proleg. in LXX cap. i. Sect. 8. " Sic — Genesius — " Cap. 2. v. 24. Scriba oscitanter præterierat vocem ὁδοῦν " sed ipsemet, vel alius ejusdem, ut ex attramenti colore colligitur, ætatis, eandem in margine tenuiori calamo ac Characterē adscripsit, ac textui inferendam puncto proximæ voci νῦν appposito indicavit. Id quod non advertente diligentissimo alioqui Huisso — dictum ὁδοῦν, tanquam in Cod. Alex. prorsus omissum esset, in Bibliis Polyglottis perperam exclusit.

4 Ἐξελέσθωσαν] Cum MStus

C A P U T

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Ταῦτα, ἀγαπῆτοί, ὃ μόνον ὑμᾶς νῦν ἐπὶ
 γέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ^a ὑπομνήσκοντες·
² ὅτι γὰρ τῷ αὐτῷ ἔσμεν σκάμματι, καὶ ὁ αὐτὸς
 ἡμῖν ἀγὼν ἐπὶ κεῖται. Διὸ ἀπολείπωμεν τὰς κενὰς
 καὶ ματαίας φροντίδας, καὶ ἔλθωμεν ἐπὶ τῷ ^b εὐκλαίῳ
 καὶ σεμνῷ τῆς ἀγίας κλήσεως ἡμῶν ³ κανόνα· βλέπωμεν τι
 καλὸν, καὶ τι τερπνόν, καὶ προσδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ ποιήσαντος
 ἡμᾶς. Ἀπενίσσωμεν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἐῖδωμεν
 ὡς ἔστιν τίμιον τῷ Θεῷ αἷμα αὐτοῦ ὃ, πῶς καὶ τὴν
 ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκχυθὲν παντὶ τῷ κόσμῳ μετάνοίας
 χάριν ὑπένεγκεν. ^c ⁴ Ἀνέλθωμεν εἰς τὰς γενεὰς πάσας,

a l. ὑπομνησκοντες. b l. εὐκλεῖ. c ἀπενίσσωμεν Vulg.

Cod. duplicem ρ in hujusmodi
 vocibus nusquam exhibeat, lego
 ἐξερίζωσεν non ἐξερίζωσεν.

1 ὑπομνήσκοντες] Ita Cod.
 MStus, pro ὑπομνησκοντες, ex
 errore Librarii, qui a priore μ
 ad posteriorem oculos suos con-
 vertens scripsit ὑπομνήσκοντες,
 lapsis literis ι μ. Simili errore
 legimus τοῖς νόμοις, pro ἐν τοῖς
 νομίμοις τῷ Θεοῦ ἐπορεύεσθαι vid.
 supra pag. 6.

2 Ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ ἔσμεν σκάμ-
 ματι] In eodem stadio versa-
 mur, inquit doctissimus Junius,
 qui una cum Fabro recte nos
 docet σκάμμα non tantum lo-
 cum certaminis & agonis, sed
 certamen ipsum significare; cum
 vero sciamus, ex Julio Polluce,
 vocem hanc Κυρίως dici καὶ πιν-
 γάδου ἀλποῦ, & una conjun-

gantur apud eum σκάμμα &
 κανὼν, ut scilicet sit τὸ μέτρον τοῦ
 πηδήματός κανὼν, ὃ ὅτι τὰ
 ἵσκαμμένα, quas voces hic simul
 positas videmus, malumus τὸ
 σκάμμα arenam vertere, quan-
 doquidem licet in stadio omnia
 exercitiorum genera celebrari
 solerent, tamen ad cursores pe-
 culiari magis jure spectare vi-
 debatur. Sed quia de usu σκαμ-
 μάτων a Scriptoribus Agonisti-
 cis altum fere est silentium;
 breviter adnotandum duco, in
 athletarum saltu, non rationem
 habitam quousque quis prorsum
 emicaret, sed ut sursum & in
 altum subiliret; qua ex parte
 quando satisfactum, tunc de-
 mum de emenso spatio conten-
 dere licebat; siquidem quicun-
 que præteritis sulcorum obici-

καὶ κατὰ

CAPUT VII.

HÆC charissimi, non tantum ut vos officii vestri admoneamus, scribimus, sed ut nos ipsos commonefaciamus; in eadem enim arena versamur, & certamen idem nobis impendet. Quare inanes & vanas curas relinquamus, & ad gloriosam & venerandam sanctæ vocationis nostræ lineam veniamus; quid pulchrum, quid jucundum, & acceptum coram opifice nostro sit, videamus. Sanguinem Christi intentis oculis intueamur, & quam pretiosus Deo sit ejus sanguis, consideremus, qui propter nostram salutem effusus toti mundo pœnitentiæ gratiam obtulit. Recurramus ad omnes mundi ætates, & disca-

bus compendia quærebat inanem lusisse operam, atque esse *ἔξω τῶν σαμμάτων* dicebatur. *Fellus.*

3 *Κανόνα*] Vox siqua alia agnoscitur, ut supra adnotavimus, quomodo perpetuo fere a Divo Paulo scil. 2 Cor. c. 10. v. 13, 15, 16. Gal. c. 6. v. 16. usurpatur; idem fere quod *γραφμμή*, & aliquando quod *σάμμα*. satis ergo infeliciter normam reddidit interpres, nos lineam substitui-
mus. *Fellus.* Videtur Sanctus Polycarpus, qui plurimis in locis Epistolæ suæ ad Philippen-
ses pene ipsis Clementis vestigiis insistit, respexisse ad hunc locum, cum scribat: *Διὸ ἀπολιπόν-
τες τὴν ματαιότητα τῶν πολλῶν, καὶ
τὰς ψευδοδιδασκαλίας, ἐπὶ τῷ ἐξ
ἀρχῆς ἡμῶν παραδοθέντι λόγῳ ἐπι-
συνώμεν.* idem enim fere sonat:
*ἀπολιπόντες τὴν ματαιότητα
πολλῶν, καὶ τὰς ψευδοδιδασκα-*

λίας Polycarpi; ac Clementis
*Διὸ ἀπολείπωμεν τὰς κενὰς καὶ
ματαιὰς φροντίδας, καὶ. & Ἰησοῦ
ἐπὶ τῷ ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν παραδοθέντι
λόγῳ ἐπισυνώμεν;* ac Hujus ἔλ-
θωμεν ἐπὶ τὸν εὐκλεῆ καὶ σεμνὸν τῷ
ἀγίῳ κλήσεως ἡμῶν κανόνα. Ne-
mo igitur jure suspicari potest;
quin hæc sit Ipsa Epistola a Pa-
tribus celebrata, & publice in
Ecclesia lecta; quum toties in
unica, eaque brevissima, Epistola
ad eam alludat, necnon eam ci-
tare videatur Sanctus Polycarpus
Beato Clementi *σύγχρονος*.

4 *Ἀνέλθωμεν*] Junius & Co-
dices impressi habent *ἀπενίσσωμεν*
utroque in loco, viz. *ἀπενίσσωμεν
εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. & : ἀπε-
νίσσωμεν εἰς τὰς γενεὰς πάσας.* Nos
posteriori in loco legimus *ἀνίστα-
μεν* vel *ἀνέλθωμεν*: cum enim
cuivis sit integrum, quæ desunt
in MSto Codice aliter quam Ju-
mus

καταμάθωμεν, ὅτι ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ¹ μετάνοιας
²τόπον ἔδωκεν ὁ δεσπότης τοῖς βυλομένοις ἐπιτρα-
 φῆναι ἐπ' αὐτόν. * Νῶε ἐκήρυξεν μετάνοιαν, καὶ^b οἱ
 ὑπακούσαντες ἐσώθησαν. † Ἰωνᾶς Νινευίταις κατα-
 στροφικῶς ἐκήρυξεν, οἱ δὲ μετάνοήσαντες ἐπὶ τοῖς ἁμαρ-
 τήμασιν αὐτοῦ, ἐξιλάσαντο τὸ Θεὸν ἰκετεύσαντες, καὶ
 ἔλαβον σωτηρίαν, καίπερ ἄλλοτεροι ὦ Θεὸς ὄντες.

* 2 Pet. II. 5. Gen. VI, VII, VIII. † Jon. III.

a f. τύπον Ju. b omitt. οἱ in Codd. imp.

nus, modo ratio id postulare
 videatur, aut aliquid, quod loco
 magis convenit, sit affecutus,
 supplere; repono ἀνέλθωμεν; eo
 quod ἀνέλθωμεν vel ἀνίσταμεν est
 magis accommodum τῷ, εἰς τὰς
 γενεὰς πάσας, quæ jam præteritæ
 fuerunt; optimo licet jure lo-
 cum suum occupet præcedens
 ἀπενίσταμεν ad sanguinem Christi
 applicatum: ἀπενίσταμεν εἰς τὸ αἷμα
 τοῦ Χριστοῦ. Lego igitur ἀνέλ-
 θωμεν εἰς τὰς γενεὰς πάσας: re-
 curramus ad omnes generationes
 quæ jam præterierunt. Καὶ κατα-
 μάθωμεν ὅτι ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ
 more Hellenistico: Hebræi ha-
 bent גֵּוֹל גֵּוֹל vel גֵּוֹל גֵּוֹל
 generatio & generatio, pro ge-
 neratio a generatione & omnes
 generationes: quam loquendi for-
 mam secuti fuerunt Novi Testa-
 menti Scriptores, & Patres, eo-
 que frequentius, quo quis pro-

pius accedit ad Apostolicum sæ-
 culum.

1 Μετάνοιας τόπον ἔδωκεν] Ju-
 nius τύπον legendum esse cen-
 set, & autumatur Sanctum Pa-
 trem imitatum fuisse illud Ec-
 clesiastici Cap. 44. v. 16. Ἐν ᾧ
 εὐηρέσησε Κυρίῳ καὶ μετετέθη ὑπό-
 δειγμα μετάνοιας ταῖς γενεαῖς.
 Equidem Junii conjectura mi-
 nime esset rejicienda; modo de
 patriarchis occurrissent hæc ver-
 ba eo in loco, ubi proponuntur
 Corinthiis digni, quorum ex-
 empla sequantur. Minime vero
 ferenda est hæc emendatio in
 hoc loco, siue enim ad imme-
 diate præcedentia, siue ad pro-
 xime sequentia verba attenda-
 mus, τόπον omnino retinendum
 jure censebimus: Docet enim
 Corinthios Sanctus Pater Re-
 demptionem partam fuisse Chri-
 sti sanguine, nemini denegatam

mus, quod in omni generatione, volentibus ad ipsum converti, Dominus pœnitentiæ locum concesserit. Noe pœnitentiæ præco fuit, & qui ei obtemperarunt, salvati sunt. Jonas Ninivitis excidium prædicavit, illi autem peccatorum pœnitentiam agentes, precibus Deum placarunt, & licet a Deo alieni, salutis participes facti sunt.

esse gratiam pœnitentiæ, Redemptionem hanc & gratiam universalem ad omnia tempora non secus ac loca extendi; adeo ut ex ejus virtute per omnia sæcula locus esset pœnitentiæ, neque deessent, qui Authoritate DEI muniti pœnitentiam ac peccatorum remissionem prædicarent; eosque adhortatur, ut percurrant omnes, quæ jam præcesserant, generationes; & exinde ediscant DEUM per generationem & generationem omnibus, qui voluerunt ad ipsum converti, dedisse τὸν τόπον τῆς μετανοίας. Νῶς ἐκήρυξεν μετάνοιαν, καὶ οἱ ὑπακούσαντες ἐσώθησαν. Ἰωάννης Νινευίταις κατέστροφὴν ἐκήρυξεν, οἱ δὲ μετανόησαντες ἐπὶ ἀμαρτήμασιν αὐτῶν ἐξιλάσθη τὸ Θεὸν καὶ ἔλαβον σωτηρίαν. Οἱ λειτουργοὶ — ἀλλὰ πνεύματος ὡς μετανοίας ἐλάλησαν. καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς — μὴ ὅρκου ἐβέλομαι τὸ θάνατον τῷ ἀμαρτωλῷ, ὡς μετάνοιαν. quæ omnia cum τῷ, τὸν τόπον ἔδωκεν, optime conveniunt, aliena prorsus a τὸν τύπον ἔδωκεν. Τόπον igitur reti-

nendum esse duco, Phrasinque hanc potius ab Epistola ad Hebræos, ubi occurrit τόπον μετανοίας ἔχοντες, petitam fuisse censeo, quam depromptam ex Ecclesiastico libro, quem haud usquam citat Clemens noster; aut allusionem fieri ad morem primævæ Ecclesiæ, ubi locus suus pœnitentibus assignabatur, donec, præstita satisfactione, cum Deo & Ecclesia ejus conciliarentur, ac privilegiis Ecclesiæ restituerentur. Quod si ex aliquo libro Apocrypho petitam fuisse censeat hanc phrasin, quare non ex libro Sapientiæ? ubi legimus: κρίνων δὲ κατὰ βραχὺ ἐδίδως τόπον μετανοίας. Cap. 12. v. 10. & v. 20. δὲς χρόνος καὶ τόπος δι' ὃν ἀπυλλαγῶσι τὰ κακία. Non igitur alia videtur esse causa, quare τὸν loco τῷ τόπον substituentum esse vellet Junius; nisi quod μετανοίας τόπον ἔδωκεν ὁ Θεός, τοῖς βελομένοις ἐπιστροφῆναι ἐπ' αὐτὸν aperte contrariatur Doctrinæ de Electione & Reprobatione absoluta, cui favebat Calvinus studiosus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΟΙ ² λητῦργοι τὸ χάριτος τοῦ Θεοῦ ἀφ' πνεύματος
 ἁγίου καὶ μετάνοιας ἐλάλησαν· καὶ αὐτοὶ ὅ
 δεσπότης τῶν πάντων καὶ μετάνοιας ἐλάλησεν μετ'
 ὅρκου· * b i “ Ζῶ γὰρ ἐγὼ λέγει Κύριος, ἐ βέλο-
 “ μαί τ' θάνατον ^c ἡ ἀμαρτωλῶν, ^d ὡς τ' μετάνοιαν
^e προσήθεις καὶ γνώμῃ ἀγαθῇ· † 2 “ Μετανοήσατε
 “ οἶκος Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν. εἶπον τοῖς

* Ezek. XXXIII. 11. † XVIII. 30.

a l. λητῦργοι. b Ζῶ ἐγὼ λέγει Ἀδωναὶ Κύριος MStus Alex.
 Ez. Ζῶ ἐγὼ πᾶς λέγει Κύριος Vat. c Ita se habet MStus Alex.
 Ez. ἀσεβοῦς Vat. d ὡς τὸ ἀποσρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ
 τῆς πονηρίας καὶ ζῆν αὐτόν. codex Vat. non habet τῆς πονηρίας.
 e l. προσήθεις.

i Ζῶ γὰρ ἐγὼ λέγει Κύριος]
 Hæc verba citantur ex Cap. 33.
 v. 11. Ezech. sed non αὐτολεξεῖ:
 habent enim LXX Interpretes:
 Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος MS.
 Alex. [Ζῶ ἐγὼ, τὰδε λέγει Κύριος.
 MS. Vat. Ζῶ ἐγὼ λέγει Κύριος
 Κύριος Ed. Complut.] ἐ βέλομαι
 τ' θάνατον ἡ ἀμαρτωλῶν, Cod.
 Alex. [ἀσεβοῦς Vat.] ὡς τὸ ἀπο-
 σρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ
 τῆς πονηρίας, καὶ ζῆν αὐτόν [Vat.
 omittit τ' πονηρίας.] Textus He-
 braus. יְהוָה אֲנִי חַיִּים—יְהוָה
 אֲנִי חַיִּים—יְהוָה אֲנִי חַיִּים
 יְהוָה אֲנִי חַיִּים. Vivens ego, i.e.
 sicut ego vivo, dixit Dominus
 DEUS, seu potius Dominus
 JEHOVAH [Ἀδωναὶ Κύριος LXX
 Alex. Interpretes autem 72 sem-

per explicant יְהוָה per Κύριος]
 si delecter morte impii, sed po-
 tius quum revertatur impius a
 via sua, & vivat. Vulg. Vivo ego,
 dicit Dominus DEUS, nolo mor-
 tem impii; sed ut convertatur a
 via sua, & vivat. Clem. Ζῶ
 γὰρ ἐγὼ λέγει Κύριος; omisso
 Ἀδωναὶ: & posterius membrum,
 ὡς τὸ ἀποσρέψαι τ' ἀσεβῆ ἀπὸ τῆς
 ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας, καὶ ζῆν
 αὐτόν, per ὡς τὴν μετάνοιαν bre-
 viter explicat. hujusmodi vero
 explicationes in citandis scriptu-
 ris veteris Testamenti non sunt
 alienæ a Patribus, aut Novo
 Testamento. Quid autem ma-
 gis ad solamen vel gravissime
 peccantium potuit excogitari,
 quam quod DEUS ipse certus
 promisit, & juramento confir-

“ ὑοῖς

CAPUT VIII.

DIVINÆ gratiæ ministri Spiritu Sancto afflati, de pœnitentia loquuti sunt: ipse etiam rerum omnium Dominus cum juramento de pœnitentia loquutus est: *Vivo, inquit Dominus, nolo mortem peccatoris, sicut pœnitentiam*, addens insuper dictum egregium: *Resipiscite domus Israel ab iniquitate vestra. Dic filiis*

mavit, se deleturum esse peccata eorum omnium, qui ex animo pœnitentiam agunt; etiamsi gravissime peccassent? Hinc Sanctus Hieron. in hunc locum citatum a Clemente. Hic [DEUS] ad eos loquitur, qui magnitudine peccatorum, imo impietatum suarum, desperant salutem, & dicunt; iniquitates nostræ, & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis tabescimus. Quomodo ergo vivere poterimus? & est sensus: cum semel mors nobis proposita sit, & vulneribus nostris nulla medicina possit restituere sanitatem: quid necesse est laborare, & frustra consumi, & præsentem vitam non cum desperatione transigere, ut saltem hac fruamur, quia futuram perdidimus? quibus respondet DEUS, non velle se mortem impii, sed ut revertatur, & vivat. Et Apostropham facit ad impios desperantes: convertimini à viis vestris pessimis. Hieron. Comm. in Ezechiel. Cap. 33.

2 Μετανοήσατε οἱ κτ' Ἰσραὴλ] Hæc & sequentia verba nullibi habentur in Sacris Scripturis totidem verbis. Recta sane vide-

tur esse conjectura Junii hoc in loco, plura loca, ex Sacris literis in hanc unam citationem compingi; quod non est alienum, aut à Patribus, aut à Sancto Paulo. vid. Rom. Cap. 3. v. 10, & sequentes. ὅτι ἐκ ἑστῶν δικαίων, οὐδὲ εἰς· οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν, ἐκ ἑστῶν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν, κ. τ. λ. quæ quidem ex variis locis citata: Ps. 14. v. 1, 2, 3. Ps. 53. v. 1. Ps. 5. v. 9. Ps. 140. v. 3. Ps. 10. v. 7. Prov. 1. v. 16. Is. 59. v. 7, 8. & Ps. 36. v. 1. à Sancto Paulo in unam citationem compinguntur; Nescio autem quo modo leguntur simul in versione LXX Ps. 14; licet neque in Ps. 53, pene ad verbum eodem, neque in textu Hebræo habeantur. Quod ad hanc Sancti Clementis citationem, peti videtur, ex Ezech. Cap. 18. v. 20. Κρινῶ ὑμᾶς, οἱ κτ' Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος· ἐπιστρέψετε, καὶ ἀποσρέψατε ἐκ πασῶν τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν. pro quo Clemens μετανοήσατε οἱ κτ' Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν. Ex Ps. 103. v. 10, 11. οὐ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας ὑμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν.

“ υἱοῖς τῆς λαοῦ μου, * εἰάν ὧσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν
 “ ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τῆς οὐρανῶν, καὶ εἰάν ὧσιν πυρρότεροι
 “ κόκκοι, καὶ ^a μελάνωτεροι σάκκοι, † καὶ ἐπιγραφῆτε
 “ ὡς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ εἴπητε, Πάτερ,
 “ ἐπακέσομαι ὑμῶν ὡς ^b λαὸς ἀγίος. Καὶ ὡς ἐτέρω
 “ τόπῳ λέγει ἔτι, ‡ ^c “ Λέσα ἄς ^d καὶ καθαροὶ ^e γενέσθω,
 “ ^f ἀφελέσθω τὰς πονηρίας ἀπὸ τῆς ψυχῶν ὑμῶν,
 “ ἀπέναντι τῆς ὀφθαλμῶν μου· ἡ παύσα ἄς ἀπὸ τῆς
 “ πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητή-
 “ σατε κρίσιν, ^h ῥύσα ἄς ἀδικέμενον, κείνατε ὀρφανῶν,
 “ καὶ δικαιοῦσατε χήρας, καὶ δεῦτε καὶ ⁱ διελεχθῶμεν
 “ ^k λέγει. Καὶ εἰάν ὧσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς Φοι-
 “ κῆν, ὡς χιόνα λευκανῶ· εἰάν καὶ ὧσιν ὡς κόκκινον,
 “ ὡς ἔριον λευκανῶ· καὶ εἰάν θέλητε καὶ εἰσακέσσητέ
 “ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· ^l Φάγε ἄς· εἰάν ἢ μὴ

* Ps. CIII. 10, 11. † Jer. III. 19. 22. ‡ Es. I. 16. &c.

a l. μελάνωτεροι. b l. cum Cl. Alex. ὡς λαοῦ ἀγίου. καὶ εἴπητε
 ἰλασθήτω ἡμῖν κύριε, ἐπακέσομαι ὑμῶν καὶ ὡς λαὸς ἀγίος εὐμενῆς ὑμῶν
 ἔσομαι B. c l. λούσατε. d καθαροὶ LXX absque καί. e l. γενέσθω.
 f l. ἀφελέσθω. ἀφέλετε LXX. g l. παύσατε. h l. ῥύσατε.
 i l. διελεγχθῶμεν. διελεχθῶμεν J. Tert. ad Ux. l. primo, venite
 disputemus: con. Mar. venite conciliemur i. e. διελεχθῶμεν.
 k post λέγει adde Κύριε Fel. l l. φάγετε.

ὅτι κατὰ τὸ ὑψὺ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ
 τῆς γῆς ἐκραταίωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ.
 Clemens εἰάν ὧσιν αἱ ἁμαρτίαι
 ὑμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τῆς οὐρανοῦ.
 Sequentia verba in sacris literis
 nullibi occurrunt, similia sunt
 iis, quæ in primo Capite Esaiæ
 legimus, paulo infra ab ipso
 Clemente citata. Clemens Alexan-
 drinus citat quædam his haud ab-
 similia: διὸ καὶ κέκραγεν· ἔλεον θέλω,
 καὶ ἡ θυσία· ἡ βέλομαι τὴν θάνα-

τον τῆς ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν με-
 τάνοιαν. Καὶ εἰάν ὧσιν αἱ ἁμαρτίαι
 ὑμῶν ὡς φοινικῆν ἔριον, ὡς χιόνα
 λευκανῶ· καὶ μελάνωτερον τῆς σκο-
 τος, ὡς ἔριον λευκὸν ἐκνίψας ποιήσω.
 Quis dives salvetur. Quæ se-
 quuntur: Καὶ ἐπιγραφῆτε ὡς με
 ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ὡς εἴπητε, πά-
 τερ, ἐπακέσομαι ὑμῶν, ὡς λαὸς
 ἀγίος, vel potius λαοῦ ἀγίου, vi-
 dentur citari ex Jer. C. 3. v. 19,
 & 22. ὡς εἶπα, Πατέρα καλέσέ με,

“ a θέλητε

populi mei, si peccata vestra à terra ad cælum usque multiplicentur, si cocco rubriora & cilicio nigriora fuerint, & ad me ex toto corde conversi fueritis & dixeritis, Pater, tanquam populo sancto aurem vobis præbebo. Et in alio loco, sic dicit; Lavamini, mundi estote, auferite mala ex animabus vestris ab oculis meis, quiescite à malitiis vestris. Discite facere bonum, querite iudicium, liberate oppressum, iudicate pupillo, & justifyte viduam. Et venite, colloquamur, dicit Dominus: & si fuerint peccata vestra quasi phœnicium, sicut nivem dealbabo, & si fuerint ut coccinium, sicut lanam dealbabo. Et si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis; si autem nolueri-

καὶ ἀπ' ἐμοῦ ἐκ ἐπιστροφῆσεσθε ἐπιστρέψατε ὑμεῖς ἐπιστρέφοντες, καὶ ἰάσωμαι τὰ συντρίμματά ὑμῶν. In Hebræo Textu לִי תִקְרָא וְנִי, Verf. Syr. וְנִי תִקְרָא וְנִי ἐπι-καλέσετε με, πάτερ μου. Clemens autem Alexandrinus citat hæc ipsa verba ex Propheta Ezechi. Τῇ δὲ παραμυθία παρηγορεῖ τὰ ἁμαρτήματα μείων μὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἅμα δὲ ἐλπίδα ἐνδοξῆς εἰς σωτηρίαν. Φησὶ γὰρ Δα' Ἰεζεκιήλ. Ἐὰν ἐπιστραφῇτε ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ εἴπητε, Πάτερ, ἀκυσώμαι ὑμῶν, ὡς λαὸς ἅγιος. Si quis igitur velit hæc petita fuisse ex Apocrypho aliquo Ezech. libro, nullas contra illum lites movebo; cum dudum observarit Photius: ὅτι ρητὰ πᾶσι ὡς ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς ἐκείνων παρεισάγει ὧν οὐδὲ ἡ πρώτη ἀπὸ ἀλλὰ καὶ παντελῶς.

I Διελεχθῶμεν] Ita se habet Codex MStus hoc in loco; at Is. Cap. 1. v. 18. διελεσθῶμεν;

adeo ut utroque in loco facile crediderim legendum esse cum Vat. Cod. διελεσθῶμεν, in altero loco omisso γ, in altero χ, & eo modo legisse LXX Interpretes; licet Ald. habeat Δαλεχθῶμεν. Hebræa vox, tum Δαλεχθῶμεν, tum διελεγχθῶμεν significat; derivatur enim à פד in Hiphil פדוה arguit, disceptavit, increpavit, corripuit. Lego igitur cum Codicibus Alexandrino & Vaticano διελεγχθῶμεν, non cum Junio & Ald. Δαλεχθῶμεν: cum enim utraque vox veritati Hebraicæ est satis consona, illam lectionem merito præferendam esse existimo; quia ita legunt Codices antiquissimi, & optimæ notæ. Chrysostomus & Basilus proculdubio legerunt διελεγχθῶμεν: Tertullianus in libro primo ad uxorem: *venite disputemus*. — & in libro quarto contra Marcionem *venite conciliemur*. legit posteriore in loco Δαλλαχθῶμεν.

“^a θέληται, μηδὲ εἰσακέσσητέ με, μάχαίρα ὑμᾶς
 “ κατέδειξαι· τὸ γὰρ τόμα κυεῖν ἐλάλησεν ταῦτα.
 Πάντας οὖν τὸς ἀγαπητὸς αὐτοῦ βυλόμηνος με-
 νοίας μετὰ χεῖν, ἐτήριξεν τὰ παντοκράτορικῶς βελή-
 ματι αὐτοῦ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Θ'.

ΔΙΟ^b ὑπακέσωμεν τῇ μεγαλοπρεπείῃ καὶ ἐνδόξῳ
 βελήσῃ αὐτοῦ, καὶ ἰκέσθαι γενόμενοι ὅ^c ἐλαΐας καὶ
 χρηστότητος αὐτοῦ, προσπέσωμεν καὶ ἐπιστρέψωμεν
 ἐπὶ τὸς^d οἰκτιρμὲς αὐτοῦ, ² ἀπολιπόντες τ^e μα-
 ταιοπονίαν, τὴν τε ἔριν, καὶ^f τὸ εἰς θάνατον ἄγρον ζῆλος.

a l. θέλητε. b ὑπακούσωμεν J. & Codd. imp. c l. ἐλέους.
 d l. οἰκτιρμῆς. e ματαιολογίαν J. f l. τὸν — ἄγοντα ζῆλον.

1 Ὑπακέσωμεν] Omnes Codd. impressi habent ὑπακούσωμεν: at MStus Codex exhibet ὑπακέσωμεν; eoque modo proculdubio legendum est; licet enim ὑπακούω nonnunquam idem significet, quod & ὑπακούω, unde legimus apud Hesiodum Δίκης ὑπακούειν; non tamen eo in sensu legitur unquam cum Dativo, neque occurrit ullibi in Novo Testamento, ad cuius Phraselogiam, praecipue Epistolarum Paulinarum, quam proxime accedit Sanctus Clemens. Hanc esse veram, & genuinam lectionem Junius pene agnoscit; licet ex MSto Codice, nescio quo modo, eruerit ὑπακούσωμεν, quum MStus Cod. exhibeat ὑπακούσωμεν; sicut in Codicibus suis prius observarunt tum

Grabius, tum Millius. Quam lectionem ulterius ab ipso Clemente confirmatam habemus, qui habet supra, Καὶ οἱ ὑπακούσαντες, & paulo inferius scribit de Enocho: Ὁς ἐν ὑπακοῇ δίκαιος εὐρεθεῖς. de Abrahamo: Ἐν τῷ αὐτὸν ὑπακούον γενέσθαι. & Οὗτος δὲ ὑπακούσας ἐξῆλθεν. & Δὲ ὑπακούσας προσήνεγκεν αὐτὸν θυσίαν τῷ Θεῷ. & postea: Ταύτη τῇ ἐντολῇ καὶ τοῖς παραγγέλμασι τούτοις στήσαντες ἑαυτοὺς, τὸ πορεύεσθαι ὑπακούοντες ἡμᾶς τοῖς ἀγορευμένοις λόγοις αὐτοῦ, ταπεινοφρονοῦντες. & paulo inferius: Δίκαιον οὖν καὶ ὅσον ὑπακούσας — ἡμᾶς — γενέσθαι τῷ Θεῷ. Loco igitur ὑπακούσωμεν substituo ὑπακούσωμεν ex Codice MSto.

2 Ἀπολιπόντες] Ad hunc locum respexit Sanctus Polycar-

a¹ Ἀτενί-

itis, neque exaudiveritis me, gladius devorabit vos: os enim Domini loquutum est hæc. Volens igitur omnes dilectos suos pœnitentiæ participes fieri, omnipotente sua voluntate stabilivit.

CAPUT IX.

QUARE magnificæ ejus & gloriosæ voluntati obsequamur, & suppliciter misericordiam & benignitatem ejus implorantes, relictis vanis operibus, contentione & æmulatione, quæ ad mortem ducit, ad miserationes ejus advolvamur & convertamur.

pus, qui in Epistola sua ad Philippenſes hæc habet: Διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας δουλεύσατε τῷ Θεῷ ἐν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ, ἀπολιπόντες τὴν κενὴν ματαιολογίαν, καὶ τὸ πολλῶν πλάνη. Ubi τὸ, Διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας δουλεύσατε τῷ Θεῷ ἐν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ, apud Sanctum Polycarp. respondet τῷ, Διὸ ὑπακούσωμεν τῇ μεγαλοπρεπείῃ καὶ ἐνδόξῳ βεβλήσῃ αὐτοῦ, καὶ — ἐπιστρέψωμεν ἐπὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ. apud Sanctum Clementem: necnon Ἀπολιπόντες τὴν κενὴν ματαιολογίαν, ἐ τὸ πολλῶν πλάνη. apud Polycarp. Ἀπολιπόντες τὴν ματαιοπονίαν, τὴν τε ἔριν, καὶ τὸ εἰς θάνατον ἄγοντα ζῆλον. apud Sanctum Clementem. Unde haud incertus conjecturæ locus est, legendum esse hoc in loco ματαιολογίαν potius quam ματαιοπονίαν.

3 Τὸ εἰς θάνατον ἄγον ζῆλον] Quum Cod. MStus. in Casibus obliquis plerumque exhibeat ζῆλον neutraliter: Διὰ ζῆλον ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰακώβος ἀπὸδρα. &:

Διὰ ζῆλος Δαβὶδ φθόνον ἔχεν. &: Διὰ ζῆλος παθόντες. &: Διὰ ζῆλος διωχθεῖσιν γυναῖκες. & hoc in loco: Τὸ εἰς θάνατον ἄγον ζῆλον. & inferius: Μυσαρὺς ζήλους ἀρχηγὸς ἐξακολυθεῖν. suspicandi locus est Clementem usum fuisse hac voce neutraliter, viz. 2. Declin. Contract. quomodo legimus ἐλέους, ἐλέει, ἐλεῶ, & ἐλέε, ἐλέω, ἐλεον, tum in Novo Test. tum apud Sanctum Chrysostomum sæpissime, à Recto ἐλεος. Cum vero apud neminem, vel sacrorum, vel prophanorum scriptorum, ita accipiat ista vox; & in hac Epistola legamus: Διὰ ζῆλον καὶ φθόνον Ἐκκλησίας πιστοὶ καὶ δικαιοτάτοι σύλοι ἐδιώχθησαν. &: Πέτρος ἀπὸ ζῆλον ἀδικοῦν — πλείονας ὑπὲρ ἑαυτοῦ πόνους. &: Διὰ ζῆλον ὁ Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον ὑπέχεν. nemo dubitabit, quin scripserit ubique Clemens ἀπὸ ζῆλον, & ἀπὸ τὸν εἰς Θ. ἄγοντα ζῆλον, atque μυσαρὺς ζήλου ἀρχηγός.

α ἁτενίσωμεν εἰς τὰς τελείως β λειτεργήσαντας γ τῇ
μεγαλοπρεπεί δόξῃ αὐτῆ. * δ λάβωμεν Ἐνώχ, ὃς
εἰ ὑπακοῇ δ δίκαιος εὐρεθεὶς μετετέθη, καὶ ἔχ

* Gen. V. 24. Heb. XI. 5.

α ἁτενίσωμεν οὖν Cl. Alex. β l. λειτεργήσαντας. γ αὐτοῦ τῇ
μεγαλοπρεπεί δόξῃ C. A. δ δ. ε. μετετέθη neque ultra Cl. Alex.

Ι ἁτενίσωμεν εἰς τὰς τελείως
λειτεργήσαντας] Quæ apud Cle-
mentem Romanum pluribus pa-
ginis efferuntur, apud Alexan-
drinum haud ultra totidem li-
neas occupant; unde nonnullis
orta est suspicio interpolatam
fuisse hanc Epistolam, quod Ig-
natianis contigisse nemo fere
dubitatur. Me sane hæc iniqua
contra hujus vere Apostolicæ
Epistolæ Authoritatem & Au-
thentiam objectio minime mo-
vet; imo de ea silendum esse
prorsus judicasset; nisi quod
Clerici Editionem inspicienti hæc
eadem mihi occurisset, profecta
à nescio quo incerto & Anony-
mo, seu potius ab Editore ipso,
cui in more est ficto sub nomi-
ne patres sanctos subinde inju-
riis inique laceffere; dum Ipse,
siquis eum vel jure merito ali-
qua de re reprehendat; totus
excandescit, DEUM testatur
& Homines se male haberi, Di-
vinam ἀποτομίαν & vindictam
minitatur: consulamus igitur
quæ hoc in loco, sive ab ipso,
sive ab Anonymo habemus ad-
notata: *Hac confer cum Clemente
Alexandrino p. 516. Strom. lib. 4.
à verbis: ἁτενίσωμεν οὖν εἰς τὰς*

τελείως λειτεργήσαντας εἰς. Et
agnosces, Pie Lector, tecum ex
illo interpolatam fuisse dulcissi-
mam Epistolam, atque interpola-
torem sedulo cavisse, ut longa
esset magis quam μεγάλη ἡ θαυ-
μασία, quibus laudibus eam or-
nat Eusebius. Itane vir Doctis-
sime? hoccine est, novas San-
ctorum Patrum Editiones adori-
nare, ubique admiscere viro-
rum doctorum observationibus
notulas, quibus, quantum in
ipso est, eorum Authentiam &
Authoritatem labefactet, imo
penitus tollat? Irriti tamen sunt
hujus conatus: qui enim hoc
modo ex Clemente Alexandrino
arguit, aut eum non probe no-
vit, aut mala fide agit: eadem
enim ratione actum erit de Au-
thentia & Fide eorum omnium,
qui à Clemente Alexandrino us-
quam citantur, scriptorum; ne-
mo enim Patrum majore licen-
tia est usus in citandis Autho-
ribus, sive Sacris, sive Ethnicis;
cum ei in more sit non integra
authorum verba semper recitare;
sed pro arbitrio suo nunc contra-
here, nunc de suo inferere, alia
omittere, alia variis modis mu-
tare: Hinc legimus Pædag. lib. 2.

ὁ γένηται

Fixis oculis intueamur eos, qui magnificæ ejus gloriæ perfecte inservierunt; sumamus Enoch, qui in obedientia justus repertus, translatus fuit, neque

Ἀνδρῶν γὰρ ἦν πρὸς, ὁ Κύριος διηγόμενος λέγει, πλούσιος σφόδρα, ὃς ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραϊνόμενος κατὰ ἡμέραν λαμπρῶς· οὗτος ὁ χόρτος. πτωχὸς δὲ τις ὀνόματι Λάζαρος ἐξέβλητο εἰς τὴν πυλῶνα τοῦ πλουτοῦ ἡλικιωμένος, ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἐν τῇ πιπλόντων τῆς τραπέζης τῶν πλουσίων. οὗτος ἐστὶν ἡ πόσις. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκολάζετο ἐν αἵματι, ὁ πλούσιος, μετέχων τοῦ πυρός· ὁ δὲ ἀνέταλιν ἐν χάριτι τοῦ πατρὸς. viz. τοῦ Θεοῦ. Conf. Luc. Cap. 16. à v. 19. ad finem. & in eodem Strom. Σοφῶς δὲ ὁ Κύριος ἐν τῇ Εὐαγγελίᾳ τῶν πλουσίων, τῇ θησαυρίζοντα εἰς τὰς ἀπαθήκας, ὅς πρὸς ἑαυτὸν λέγοντα, ἔχεις ἀγαθὰ πολλὰ, ἀποκείμενα εἰς ἔτη πολλά· φάμι πρὸς, εὐφραίνε· ἀφρονα κέκληκεν· ταύτη γὰρ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σε παραλαμβάνουσιν· ἀλλ' οὐκ ἠτοίμησας τὴν γένηται; Luc. Cap. 12. à v. 16. ad v. 22. sed non opus est, ut plura proferamus, de re nota adeo iis, qui Clementem Alexandrinum vel inspexerunt. Clemens igitur Romanus, dum Epistolam ad Hebræos imitatur, latius depingit Sanctorum Patriarcharum mores, fidemque prædicat; quæ in citando pro more suo contrahit Alexandrinus. Si ad hæc sedulo attendas, agnosces, Pie Lector, mecum ex illo non interpolatam fuisse toties ab Ecclesia primæva celebratam laudibus,

imo & cum Sacris Scripturis publice lectam Epistolam, & Hanc, quam præ manibus habes, esse Ipsam, μεγάλῳ τε καὶ θαυμασίῳ, quibus laudibus eam ornat Eusebius.

2 Λάβωμεν Ἐνώχ] Clemens Alexandrinus Λάβωμεν Ἐνώχ, ε. υ. δ. ε. μ. omisso Καὶ οὐκ εὗρέθη αὐτοῦ θάνατον. vid. quæ dicuntur in nota præcedenti. Epistola ad Hebræos, ad quam proculdubio respexit Sanctus Pater, & adeo prope ad eam accedit, tum in hoc, tum in aliis locis; ut nonnulli eum Epistolam ad Hebræos scripsisse existiment, alique de veteribus Scriptoribus Ecclesiasticis eum, aut scripsisse, aut saltem ex Hebræo in Græcum sermonem vertisse autumentur, de Enocho hæc habet: Πίστις Ἐνώχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐκ εὗρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός. πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται εὐηρησθέναι τῷ Θεῷ. Pro Πίστις Ἐνώχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον — — — — — ὡς γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται εὐηρησθέναι τῷ Θεῷ, apud Clementem legitur: Λάβωμεν Ἐνώχ, ὃς ἐν ἰσχυρῇ δίκῃ εὐεργετὴς μετετέθη, ubi Δίκαιος εὐεργετὴς μετετέθη respondet Μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον. — — — — — ὡς γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται εὐηρησθέναι τῷ Θεῷ, & Ἐν ἰσχυρῇ

θύρεθῃ αὐτῷ θάνατος. *^a Ἡ Νῶε πιστὸς θύρεθῆς, διὰ
τῆς ^b λειτεργίας αὐτῷ παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν,
καὶ διέσωσεν δι' αὐτῷ ὁ δεσπότης τὰ εἰσελθόντα ἐν
ὁμονοίᾳ ζῶα εἰς τὸ κιβωτόν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι'.

†² **Α**βραὰμ ὁ ^c φίλος πρῶτος θύρεθῆς, ‡^d πίσις
θύρεθῃ, ἐν τῷ αὐτὸν ὑπήκουον γενέσθαι τοῖς
ῥήμασιν τῷ Θεῷ. οὗτος δι' ὑπακοῆς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς
γῆς αὐτῷ, καὶ ἐκ τῆς ^e συγγενείας αὐτῷ, καὶ ἐκ τῆς οἴκου
τῷ πατρὸς αὐτῷ, ὅπως γῆν ὀλίγην, καὶ συγγένειαν
ἀδελφῆν, καὶ οἶκον μικρὸν καταλιπὼν, κληρονομήσῃ τὰς
^f ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ. λέγει γὰρ αὐτῷ. **^g Ἀπελθε
ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τῆς

* Gen. VI, VII, VIII. † Heb. XI. 8. ‡ Jac. II. 23..

** Gen. XII. 1.

^a Καὶ Νῶε ὁ πιστεύσας διεσώθη, neque amplius C. Al. ^b l. λειτεργίας. ^c φίλος τῷ Θεῷ. Jun. Καὶ Ἀβραὰμ ὁ διὰ πίσιν καὶ φιλοξενίαν φίλος Θεοῦ — πρῶτος θύρεθῃ. Cl. Alex. ^d l. πιστὸς. ^e l. συγγενείας. ^f l. ἐπαγγελίας. ^g ἐξελθε LXX.

apud Patrem Πίσις in Epistola ad Hebræos: & pro Καὶ οὐχ εὐρίσκεθ, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεὸς apud hunc legimus: Καὶ οὐχ εὐρέθη αὐτοῦ θάνατος.

Ἡ Νῶε πιστὸς εὐρεθῆς] Clemens Alexandrinus τῷ, Μετέθηκεν de Enocho modo dicto, τὸ, Καὶ Νῶε ὁ πιστεύσας διεσώθη, subnectit, prætermisissis iis, quæ apud Clementem Romanum fusius legimus, Διὰ τῆς λειτεργίας αὐτοῦ κ. τ. λ. Epistola ad Hebræos de Noacho hæc habet; Πίσις Χρηματιθεὶς Νῶε

ὡς τὸ μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατασκεύασε κιβωτόν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον. ideo autem condemnatus fuit mundus, quia non credidit Noacho, per quem DEUS Παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν, secundum Clementem, Καὶ διέσωσεν δι' αὐτοῦ ὁ δεσπότης τὰ εἰσελθόντα ἐν ὁμονοίᾳ ζῶα εἰς τὴν κιβωτόν, Ὁ γὰρ, secundum Authorem Epistolæ ad Hebræos, Χρηματιθεὶς — κατασκεύασε κιβωτόν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ

“ οἶκος

mors ejus deprehensa est. Noe fidelis inventus, per ministerium suum novam mundo generationem prædicavit, & per eum animalia, quæ in concordia arcam sunt ingressa, servavit Dominus.

CAPUT X.

ABRAMAM amicus vocatus, fidelis inventus est, eo quod verbis Dei obtemperarit; hic per obedientiam è terra sua, è cognatione sua, & domo patris sui egressus est, ut exigua terra, cognatione debili, & domo parva derelicta, promissiones Dei possideret. Dicit enim ei: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, &*

“ ἢ τε θηρίων καὶ πετεινῶν καὶ ἐρ-
“ πετῶν καὶ πάντων τῶν ζώων οἱ
“ δύο δύο εἰσῆλθον πρὸς Νῶε ἘΝ
‘ΟΜΟΝΟΙΑ.

2 Ἀβραάμ ὁ φίλος προση-
ρευθεὶς] Clemens Alexandrinus
τῷ, Καὶ Νῶε, ὃς πιστεύσας διεσώθη,
subjungit Καὶ Ἀβραάμ, ὃς διὰ
πίσιν καὶ φιλοξενίαν φίλος Θεοῦ,
πατὴρ ὃ ἔ’ Ἰσαὰκ προσηρευθεὶς,
neque amplius de Abrahamo;
prætermittit enim ea omnia, quæ
à Clemente fusius habentur hoc
in loco, & ea quæ citantur ex
Cap. 12. 13. & 15. Gen. — ab
Ἀπελθε vel Ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σὺ
κ. τ. λ. ad τὸ, Καὶ ἐλογίσθη αὐ-
τῷ εἰς δικαιοσύνην; subnectitque
τῷ, Φίλος Θεοῦ, τὸ, Πατὴρ δὲ ἔ’
Ἰσαὰκ προσηρευθεὶς: fusius Cle-
mens Romanus: Διὰ πίσιν καὶ
φιλοξενίαν ἐδόθη αὐτῷ υἱὸς ἐν γῆ-
ρα, ἔ’ δὲ ὑπακοῆς κ. τ. λ. In
Epistola ad Hebræos de Abra-
hamo legimus: Πίστις καλέσμενος
Ἀβραάμ ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸ
τόπον, ὃν ἡμελλε λαμβάνειν εἰς κλη-

ρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε, μὴ ἐπιστάμενος
ποῦ ἔρχεται. Πίστις παρώκησεν εἰς
τὴν γῆν τὴν ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν,
ἐν σκηναῖς καθεκίστας — Ἐξε-
δέχετο γὰρ τὴν τῆς θεμελίως ἔχου-
σαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργ-
γὸς ὁ Θεός. pro Πίστι καλέσμενος
ὑπήκουσεν habet Clemens, Πιστὸς
εὐρέθη, ἐν τῷ αὐτὸν ὑπήκουον γενέ-
σθαι τοῖς ῥήμασιν τοῦ Θεοῦ, οὗτ’
δὲ ὑπακοῆς — & pro Ἐξελθεῖν
εἰς τὸ τόπον, ὃν ἡμελλε λαμβάνειν
κ. τ. λ. ad ἔρχεται, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς
γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας
αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τῶ πατρὸς
αὐτοῦ, ὅπως — & pro Πίστι
παρώκησεν ε. τ. γ. τ. ε. ω. α. ε.
σ. καθεκίστας — ἐξεδέχετο γὰρ
ad ὁ Θεός: habet — Γῆν ὀλί-
γην, καὶ συγγενείαν ἀδελφῆν, καὶ οἶκον
μικρὸν καὶ ἀλιπὸν, κληρονομήσῃ τὰς
ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ, & ea quæ se-
quuntur, citata ex capitibus 12.
13. & 15. Genesios. pro Φίλος
προσηρευθεὶς legit Junius Φίλος
τοῦ Θεοῦ προσηρευθεὶς: apte
sane, si ego recte conjiciam;

“ οἶκός σου πατρός σου ^a εἰς τὴν γῆν, ἣν ἂν σοι
 “ δείξω, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος ^b μέγα, καὶ εὐλογήσω
 “ σε, καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ ^c εὐλογη-
 “ μένος. καὶ εὐλογήσω τὰς εὐλογηθείσας σε, καὶ κατα-
 “ εὐλογοῦμαι τὰς καταραζομένας σε, καὶ ^d εὐλογηθήσονται
 “ ἐν σοὶ πάντα αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Καὶ πάλιν * ^e εἰς
 τὴν ἀρχαὶ αὐτὸν ἀπὸ Λὼτ, εἶπεν αὐτῷ ὁ
 Θεός, ^f ^g “ Ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, ἴδε
 “ ἀπὸ τῆς πόλεως οὗ νῦν σὺ εἶ ὡς βορρᾶν, καὶ λίβαν,
 “ καὶ ἀνατολὰς, καὶ θάλασσαν. ὅτι πάντα τὴν γῆν,
 “ ἣν σὺ ὁράς, σοὶ δώσω αὐτήν, καὶ τὴν σπέρματί σου,
 “ ἕως αἰῶνος. καὶ ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὸν ἄμμιον
 “ τῆς γῆς. εἰ δύναται τις ἐξαλειθμῆσαι τὴν ἄμμιον τῆς
 “ γῆς, καὶ τὸ σπέρμα σου ^h ἐξαλειθμῆσεται. Καὶ
 πάλιν λέγει ⁱ “ Ἐξήγαγεν ὁ Θεός τὸν Ἀβραάμ,
 “ καὶ εἶπεν αὐτῷ. Ἀνάβλεψον ^k εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ
 “ ἀείθμισον τοὺς ἀστέρας εἰς ^l δυνήσῃ ἐξαλειθμῆσαι
 “ αὐτούς, ^m ⁿ οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου.

* Gen. XIII. 14. † Gen. XV. 5.

a ita Cod. Alex. Gen. 12. at Vat. σου, καὶ δεῦρος εἰς. b εὐλο-
 γητός LXX. Alex. εὐλογημένος Vat. c ita LXX. Alex. ἐνευλο-
 γηθήσονται. Vat. d Μετὰ τὸ ἀρχαὶ αὐτὸν ἀπὸ Λὼτ ἀπὸ αὐτοῦ Gen. 13.
 e ita Ed. Complut. at Codd. MSti Alex. & Vat. Ἀνάβλεψον.
 f Comp. ἴδε. Alex & Vat. εἰ ἴδε. g ita Vat. ἕως τῶν αἰῶνος. Alex.
 h ita Vat. ἀειθμῆσεται. Alex. i ἐξήγαγεν δὲ αὐτὸν ἔξω, καὶ εἶπεν
 ὡς αὐτὸν LXX. Alex. εἶπεν αὐτῷ, Vat. k ἀνάβλεψον δὲ Alex.
 & Vat. δὲ non habet Comp. Ed. l ita Vat. δύνῃ Alex. m καὶ
 εἶπεν, οὕτως. LXX.

videtur enim esse defectus, nisi
 Vox Θεοῦ addatur; præterea le-
 gimus in Epistola Sancti Jacobi
 Φίλος Θεοῦ ἐκλήθη: & apud Cle-
 mentem Alex. hoc ipso in loco
 φίλος Θεοῦ ———— προσεγγεῖται.

Lega igitur Ἀβραάμ ὁ φίλος
 Θεοῦ προσεγγεῖται, πιστὸς εὐρέθη.

I Εἰς τὴν γῆν] Codex Vati-
 canus & cæteri Codices MSti,
 præter Alexandrinum omnium
 antiquissimum & Cottonianum,

a i ἐπίτευ-

de domo patris tui, & vade in terram quam tibi demonstravero. Et faciam te in gentem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus; & benedicam benedicentes te, & maledicam maledicentes te, & benedicentur in te omnes tribus terræ. Et rursus cum à Lot secederet, dixit ei Deus: Respice oculis tuis, & vide à loco in quo nunc tu es, ad Aquilonem, & Africum, & orientem, & mare: quia omnem terram quam tu vides tibi dabo eam, & semini tuo usque in seculum. Et faciam semen tuum sicut arenam terræ; si poterit aliquis dinumerare arenam terræ, & semen tuum dinumerabitur. Et rursus dicit: Eduxit Deus Abraham foras, & dixit ei, respice in cælum, & numera stellas, si potes dinumerare eas, sic erit semen tuum:

necnon Editiones Complutensis & Aldina habent: Ἐξελθε — ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ δεῦρον εἰς τὴν γῆν. legimus vero in Codice Alex. tum apud Sanctum Clementem hoc in loco, tum Gen. 12. Ἐκ τοῦ οἴκου τῆς πατρὸς σου εἰς τὴν γῆν. Cum lectione Alex. Cod. consentit Textus Hebræus: וּמִבֵּית אָבִיךָ אֵל הָאָרֶץ & è domo patris tui ad terram; & versiones omnes præter Vulgatam unam, quæ habet: Egredere — de domo Patris tui, & veni in terram. Præferenda igitur est lectio Cod. Alex. apud Gen. quum optime consentiat cum Hebræo Textu, & versionibus fere cunctis, & eruatur ex Codice omnium antiquissimo fideique optimæ, ac confirmetur insuper Autoritate Sancti Clementis Ipfis Apostolis Συγχρόνως, qui in isto loco citando omittit καὶ δεῦρον.

2 Ἀναβλέψας — ἰδε] In plerisque, iisque optimæ notæ Codd. MStis, Alex. Vat. Cotton. Oxon. &c. legimus ἀνάβλεψον — & ἰδε. at Eminentissimus Cardinalis Ximenes in Bibliis Complutensibus posuit ἀναβλέψας — ἰδε, quomodo constat legisse Clementem.

3 Καὶ εἶπεν αὐτῷ. ἀνάβλεψον εἰς τὸ ὕψος] Textus Hebræus: וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי הַבְּטֵךְ אֶת עֵינֶיךָ אֶל הַשָּׁמַיִם & dixit suspice nunc in cælōs. LXX καὶ εἶπεν αὐτῷ [Alex. ὡς αὐτὸν, quod & obelo notatum habemus in hoc MSto, eo quod in Hebræo textu illud non legimus] ἀνάβλεψον [εἰς Ed. Complut.] ὃν εἰς τὸ ὕψος. Vulgat. Et ait illi; suspice cælum. Syr. idem. Arab. Et dixit ei; contemplare modo cælum.

4 Οὕτως] Agnoscunt & εἶπεν οὕτως cum Hebræo textu Codd. MSti, ac versiones omnes; vi-

Et

“ ^{a 1} ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογιάθη
 “ αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. * ² Διὰ πίσιν καὶ φιλο-
 ξενίαν ἐδόθη αὐτῷ υἱὸς ἐν γήρᾳ, † καὶ δι’ ὑπακοῆς
 προσήνεγκεν αὐτὸν θυσίαν τῷ Θεῷ ^b πρὸς ἓν τῶν
 ὀρεαίων ὧν ἔδειξεν αὐτῷ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Α’.

‡ ^{d 3} **Δ** Ι Α’ φιλοξενίαν καὶ εὐσέβειαν Λῶτ ἐσώθη
 ἐκ Σοδόμων, τῆς περὶ πόλεως πάσης

* Gen. XXI. † Gen. XXII. Heb. XI. ‡ Gen. XIX.

^a ita Comp. καὶ ἐπίστευσεν Ἀβραάμ Al. & Vat. ^b προερευόμενος
 εἰς ἓν B. ^c l. ὀρείων. ^d Δ. Φ. κ. ε. Λ. ε. ἐκ Σοδόμων neque ultra
 Cl. Alex.

dentur igitur casu aliquo ex hoc
 loco excidisse hæc verba; five
 ea prætermiserit librarius, five
 Clemens ipse errore facili pro-
 pter præcedentia, καὶ εἶπεν αὐτῷ
 vel πρὸς αὐτόν. Hæc enim si ab-
 sint, hiatus non est, neque defe-
 ctus aliquis.

¹ Ἐπίστευσεν ὃ Ἀβραάμ] Ple-
 rique Codices MSti optimæ fi-
 dei Alex. Vat. &c. habent καὶ
 ἐπίστευσεν Ἀβραάμ. Sed Ed. Com-
 plut. ἐπίστευσε δέ. Hanc esse Ge-
 nuinam LXX. virorum lectio-
 nem ulterius confirmant tum
 Sanctus Paulus: Τὶ γὰρ ἡ γραφὴ
 λέγει; ἐπίστευσε δὲ Ἀβραάμ τῷ
 Θεῷ, κ. ε. α. ε. δ. Rom. Cap. 4.
 v. 3. tum Sanctus Jacobus: Καὶ
 ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· ἐπί-
 στευσεν δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, κ. ε.
 α. ε. δ. καὶ φίλῳ Θεοῦ ἐκλήθη.
 Textus Hebræus **יִדְּוֹתִי** καὶ ἐπί-

στευσεν vel ἐπίστευσε δέ. Usurpatur
 enim ἡ, tum copulative, tum
 discretive.

² Διὰ πίσιν καὶ φιλοξενίαν ἐδόθη
 αὐτῷ υἱὸς ἐν γήρᾳ] Clemens
 Alexandrinus τῷ, Καὶ Ἀβραάμ
 ὃς διὰ πίσιν καὶ φιλοξενίαν φίλῳ
 Θεοῦ — subnectit Πατὴρ δὲ τοῦ
 Ἰσαὰκ προσηγορεύθη. Quæ se-
 quuntur, Καὶ δι’ ὑπακοῆς προσή-
 नेγκεν αὐτὸν κ. τ. λ. penitus omi-
 fit. In Epistola ad Hebræos, ad
 quam proculdubio respexit San-
 ctus Clemens, habetur: Πίστις
 προσενήνοχεν Ἀβραάμ τῷ Ἰσαὰκ
 πειραζόμενος, καὶ τῷ μονογενῇ προσέ-
 φερεν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδείξά-
 μενῳ. ————— λογιζόμενος, ὅτι
 καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός.
 pro Πίστις προσενήνοχεν habet Cle-
 mens Δι’ ὑπακοῆς προσήνεγκεν
 αὐτὸν θυσίαν τῷ Θεῷ. Locum
 etiam designat: Πρὸς ἓν τῶν ὀρείων
 * ^{a 1} καὶ-

Et credidit Abraham Deo, & deputatum est ei ad iustitiam. Propter fidem & hospitalitatem datus est ei filius in senectute, & per obedientiam obtulit eum in sacrificium Deo in uno montium quem ei ostenderat.

CAPUT XI.

PROPTER hospitalitatem & pietatem Lot è Sodoma salvus evasit, cum regio tota in cir-

ων ἐδείξεν αὐτῷ. Ἐφ' ἐν τῷ ὄρειαν ὡν
 ἂν σοι εἴπω Gen. 22. i. e. super
 montem *Moriah*, super quem &
 Christus passus est, ut in omni-
 bus sacrificium Isaaci Typus ef-
 fet sacrificii unigeniti Filii DEI.
 Quo modo vero Isaacum sacri-
 ficiū DEO obtulit Pater ejus?
 ex intentione Abrahami oblatus
 fuit Holocaustum, DEO hoc ju-
 bente, ut inde probaret fidem
 & obedientiam Abrahami, No-
 bisque indicaret dilectionem su-
 am erga genus humanum, eo
 quod propter nostram omnium
 salutem non fuisset cohibiturus
Filiū suū, Unigenitū, dile-
ctū, qui fuit in sinu Patris Sui:
 servatus autem fuit DEI pro-
 videntia, ut inde constaret Chri-
 stum, cujus Typus fuit, de mor-
 tuis resurrecturum. Boissius ma-
 vult Προσθήκεν — τῷ Θεῷ
 προσεβόμει εἰς ἐν: Nihil autem
 mutandum est, quum προσθήκεν
 — πρὸς ἐν conveniat apte cum
 Idiomate Græcæ linguæ.

3 Διὰ φιλοξενίαν καὶ εὐσέβειαν]
 Clemens Alexandrinus τῷ, Πα-
 τρι δὲ τῷ Ἰσαὰκ προσηγορεύθη, sub-

nectit Διὰ φιλοξενίαν καὶ εὐσε-
 βειαν Λὼτ ἐσώθη ἐκ Σοδόμων.
 Prætermittit vero ea, quæ se-
 quuntur: Τῆς περιχώρου πάσης
 κερθείσης usque ad Καὶ εἰς ση-
 μείωσιν πάσαις ταῖς γενεαῖς γέγονεν.
 De Loto nihil habetur Cap. 11.
 Epistolæ ad Hebræos: Hæc igi-
 tur, quæ de eo à Clemente me-
 morantur, petuntur ex Cap. se-
 cundo posterioris Epistolæ Sancti
 Petri, necnon ex Cap. 19. Gen.
 v. 2, 3. Καὶ εἶπεν, ἰδὲ Κύριοι, ἐκ-
 κλίνετε εἰς τὸ οἶκον τῷ Παιδὶ ὑμῶν
 καὶ καὶ ἀλύσατε — ἔεισῆλ-
 θον εἰς τὸ οἶκον αὐτοῦ. καὶ ἐποίησεν
 αὐτοῖς πότον, καὶ ἄζύμους ἔπεισεν
 αὐτοῖς, καὶ ἔφαγον. Hinc, sicut de
 Abrahamo prius Διὰ πίστιν καὶ
 φιλοξενίαν, de Loto dicitur Διὰ
 φιλοξενίαν [eo quod Angelos à
 DEO missos Sodoma hospitio,
 tanquam advenas & ξένους, be-
 nigne acceperat; unde Sanctus
 Paulus: Τῆς φιλοξενίας, μὴ ἐπι-
 λανθάνετε, ἀλλὰ ταύτης γὰρ ἔλα-
 θόν τινες ξενίσαντες Ἀγγέλους] καὶ
 εὐσέβειαν Λὼτ ἐσώθη ἐκ Σοδόμων,
 τῷ περιχώρου πάσης κερθείσης ἀπὸ
 πυρὸς ἐδείχθη. Cum his confer,
 cuitu

* ^a ¹ κερθείσης ἀφ' πυρός καὶ ^b θείῃ ^c ² πρῶτον ποιήσας ὁ δεσπότης ὅτι τὰς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν ὅτι ἐσταλάττει, τὰς δὲ ἑτεροκλινεῖς ὑπάρχοντας εἰς κόλασιν καὶ αἰκισμὸν πείθουσιν· συνέξελθόντος ^d γὰρ αὐτῷ τῆς γυναικὸς ^e ἑτερογνώμος ὑπαρχέσης καὶ ὅτι ἐὶ ὁμοιοῖα, ³ εἰς τὸ σημεῖον ^f ἐτέθη, ὥστε γενέσθαι

* 2 Pet. II. 6. Jud. v. 7.

^a καυθείσης Jun. καὶ καυθείσης Fe. καὶ τραφείσης B. ^b l. θείῃ. ^c καὶ πρῶτον ποιήσας B. ^d Cod. MStus habet γὰρ, non παρ', sicut à Junio exhibetur. ^e l. ἑτερογνώμονος. ^f ἐτέθη B.

quæ sequuntur Gen. Cap. 19. & 2 Pet. Cap. 2. v. 7, 8. Καὶ δίκαιον ἄνθρωπον καὶ πονεῖν ὑπὸ τῷ πνεύματι αὐτοῦ ἐν ἀπελθείᾳ ἀναστρέφῃ ἐρρύσαι. Βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος, ἐν γυναικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικάσαν ἀνόμοις ἔργοις ἐκαστάνιζεν. Hinc à Beato Clemente Lotus dicitur δι' εὐσέβειαν σωθῆναι ἐκ Σοδόμων.

¹ Κερθείσης ἀφ' πυρός ἐθείῃ] Καυθείσης Junius. Καὶ καυθείσης Fellus. Καὶ καυθείσης vel καὶ τραφείσης Boisius. Nihil autem mutandum censeo. Vox Κρίνω significat dirimo, secerno, judico, defero. Reum ago, accuso. Δολοβέλλαν ἐκρίνε κακώσεως ἐπαρχίας. Plutarch. Κρίνεας τὴν ἐπὶ θανάτου. Athen. Κρίνεας κρίσιν θανάτου. Demosth. Κρίνω etiam dicitur pro καὶ κρίνω in sacris literis, præsertim in libris Novi Testamenti. De hac significatione Basilus Magnus Pl. 7. Τὸ κρίνεας ἐπὶ τοῦ καὶ κρίνεας ὑπὸ τῷ πνεύματι παραλαμβάνεται ὡς

τὸ εἰ γὰρ αὐτοὺς ἐκρίνομεν ὅτι ἂν ἐκρίνομεθα, εἰ γὰρ αὐτοὺς διεξετάζωμεν, φησὶν, ὅτι ἂν καὶ κρίνῃ κατεβαλλόμεθα. Et Joh. Cap. 3. v. 18. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔκρινεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἡδὲ κέκεται. In quem locum Cyrillus Alexandrinus hæc habet: Προσέησι τοίνυν τῷ μὲν πιστεύοντι γέρας, τὸ μὴ καλεῖσθαι ὡς κρίσιν, τοῦτ' ἐστὶ κατὰ κρίσιν τῷ δὲ ἀπειθεῖντι κόλασιν. Et Jac. C. 4. v. 11. Κρίνε τὸ νόμον, quod Oecumenius explicat per καὶ κρίνε. Significat etiam apud Patres sententiam judicalem ferre & secundum sententiam latam pœnas infligere i. e. judicialiter debitis suppliciis afficere peccantes. Retineo igitur κερθείσης; neque dubito, quin ita scripserit Sanctus Clemens: verto autem, tota circumjacente regione per ignem & sulphur judicata: i. e. Igne & Sulphure pœnas luente: Deus enim hanc terram ejusque incolæ perpetuum justī Dei iudicii & vindictæ suæ monumen-

αὐτὴν

cuitu igne & sulphure pœnas lueret; Deo palam faciente quod eos non derelinquat, qui in eo spem & præsidium collocant; contra vero qui à mandatis ejus declinant, suppliciis & tormentis puniat: uxor enim ejus, quæ una cum eo urbe egressa est, cum ab eo dissentiret, nec in concordia persisteret, in signum

tum, propter gravissima eorum peccata huic pœnæ adjudicavit: neque à Sacris & Ecclesiasticis Scriptoribus tantum, verum etiam & ab Ethnicis memoratur hæc Sodomorum everfio. Ὡς περὶ τοῖς θρυλλημένοις ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, ὡς ἄρα ἀκούοντο ποτὲ τελοκαίδεκα πόλεις ἐνταῦθα, ὧν τῇ Μητροπόλει Σοδόμων σὺζοῖτο κύκλος — ὑπὸ σεισμῶν τε καὶ ἀναφύσμημάτων πυρὸς καὶ θερμῶν ὑδάτων, ἀσφαλτῶδων τε καὶ θειωδῶν. κ. τ. λ. Strab. lib. 6. *Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magnisque urbibus habitatos, fulminum jactu arsisse, & manere vestigia &c.* Tacit. Histor. lib. 5. *Longo ab Hierosolymis recessu tristis sinus panditur, quem de cælo tactum testatur humus nigra, & in cinerem soluta; duo ibi oppida, Sodoma nominatum alteram, alterum Gomorum.* Solin. Polyhistor. c. 48. Alludit Sanctus Pater proculdubio ad posteriorem Epistolam Sancti Petri: Πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεφρώσας καὶ εὐροφῇ κατέκρινεν ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν πεικρώς. 2 Pet. Cap. 2. v. 6. non refragandum Testimonium eam Epistolam esse Canonicam, receptamque ab Ecclesia Romana ab initio usque.

Similia his habentur in Epistola Sancti Judæ, qui vestigiis Sancti Petri in Ep. ejus posteriore ubique insistit: Ὡς Σόδομα καὶ Γομόρρα, καὶ τὰς αὐτὰς πόλεις — — — ἀέκλεινται δειγµα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσιν. v. 7.

2 Πρόδηλον ποιήσας ὁ Δεσπότης] Malim Πρόδηλον ποιήσαντος τοῦ δεσπότης, Genitivo absolute posito, vel potius Καὶ πρόδηλον ἐποίησεν ὁ Δεσπότης. quum constructio τοῦ, Πρόδηλον ποιήσας ὁ Δεσπότης. (voce Δεσπότης in Recto Casu absolute posita) vix sit Græca: Nihil autem muto, quia Hellenistica Dialectus, qua alias utitur Sanctus Pater, admittat hanc constructionem.

3 Εἰς τοῦτο σημεῖον ἐτέθη, ὥς] Legit Boisius εἰς τοῦτο σημεῖον ἐτίθη, & connectit vocem ἐτίθη cum Πρόδηλον ποιήσας ὁ Δεσπότης, pro conjunctione γὰρ legens παρ' vel περ hoc modo —

— — — — — Ἀλλὰ πυρὸς καὶ θείας καὶ πρόδηλον ποιήσας ὁ Δεσπότης, ὅτι — — — — — ἑτεροκλινεῖς ὑπάρχοντες εἰς χάλασιν & αἰκισμῶν πέτησιν, συνεξελθέσης περ αὐτῶν γυναικὸς ε. v. κ. ο. ε. ο. εἰς τοῦτο σημεῖον ἐτέθη, ὥς γενέσθ. κ. τ. λ. adeo ut mens totius loci hæc sit: *Et Dominus palam faciens, quod sperantes in ipsum non relinquit; declinantes*

G

propte-

αὐτὴν γήλιω ἄλως ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· εἰς τὸ
γνωστὸν εἶναι πᾶσιν, ὅτι οἱ δίψυχοι καὶ οἱ διζάζοντες
ὡς τὸ τῷ Θεῷ δυνάμεως, εἰς κρίμα καὶ εἰς ^a σημείωσιν
πάσαις ταῖς γενεαῖς γίνονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

* b¹ ΔΙΑ' ΠΙΣΤΙΝ καὶ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΝ ΕΣΩΘΗ 'ΡΑΔΕ ἡ πόρνη·
ἐκπεμφθέντων γὰρ ὑπὸ 'Ιησοῦ ^c τῷ τῷ
Ναυῇ κατασκοπῶν εἰς τὴν 'Ιερειχῶν, ἐγνώ ο βασιλεὺς
τῆς γῆς, ὅτι ἤκασι κατασκοπεῦσαι τὴν χώραν ^d αὐτῶν,
καὶ ἐξέπεμψεν ἄνδρας τοὺς συλληφόμενους αὐτοὺς,
ὅπως ^e συλλημφθέντες θανατωθῶσιν. Ἡ οὖν Φιλόξενος

* Heb. XI. 31. Josh. II.

a. l. σημείωσιν. b Δ. π. κ. φ. ε. 'Ρ. ἡ πόρνη, neque amplius Cl.
Alex. c in Codd. imp. omit. τοῦ. d in Codd. imp. habetur
αὐτοῦ. e l. συλληφθέντες.

vero in alteram partem supplicio
et contumelia exponit, uxori
[Loti] tamen una cum illo [ἐ
Sodomis] egressa, cum esset per-
vicax, nec [marito] consentiret,
tam insignem notam imponebat;
ut fieret ipsa statua salis usque
ad hunc diem, quo agnoscerent
omnes duplici homines animo, et
ambigentes de potentia DEI in
iudicium [i. e. in exemplum, εἰς
παράδειγμα] et in observatio-
nem omnibus aetatibus proponi. Si
MStus Codex exhiberet nobis
παρ' vel περ potuit esse locus
huic conjecturae: hanc autem
emendationem ut admittamus,
non finit γὰρ; quod nobis ex-
hibet Cod. MStus à Junio ex

conjectura in margine positum;
conjunctio enim indicat, priore
sententia, à Πρόδηλον incipiente,
cum αἰκισμὸν πῆλιν finita, alte-
ram inchoari cum συνελεύσεως
γὰρ; adeo ut ἐτέθη vel ἐτέθη nul-
lo modo possit connecti cum
πρόδηλον ποιήσας: omnino igitur
retinendum est ἐτέθη. Εἰς τοῦτο
σημεῖον ἐτέθη, ὥστε γενέσθαι αὐτὴν γή-
λιω ἄλως ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης.
Me sane haud fugit, nonnullos,
qui hoc de industria agunt, ut
miracula, quae in Scripturis me-
morantur, quam sint exigua,
sentiamus, pro fabula habere
Uxorem Loti in salinam colum-
nam conversam, & existimare
Sanctum Patrem fuisse nimis
'Ραδ6

propterea posita est, & salis statua in hodiernum diem facta est; ut omnibus innotesceret, quod animo dubii, & de potentia divina hæsitantes, in iudicium & signum omnibus generationibus proponantur.

CAPUT XII.

PROPTER fidem & hospitalitatem, Raab meretrix incolumis servata est: missis enim à Josua filio Nun ad urbem Jericho speculatoribus, rescivit terræ Rex, quod regionem eorum exploraturi venerant, & viros emisit, qui eos, ut morti traderentur, apprehenderent.

credulum: hinc qui nuper edidit Patres Apostolicos nos amandat ad Diff. *Joh. Clerici*; ubi, inquit, *hæc fabula de industria expenditur*. Sin moveat aliquem, quod Sanctus Clemens memorat de salina columna, in quam versa fuit Loti Uxor, neque coeli tempestatibus neque variis mutationibus, vel everfam, vel imminutam per plusquam 19 sæcula, insigne mulieris inobedientiæ, justæque DEI vindictæ monumentum, integram mansisse usque ad sua tempora; audiat Judæum Historiographum, qui Clementi nostro Σύγχρονος de eadem columna hæc habet: *ἰστένηκα αὐτὴν, ἐπὶ γὰρ ἔτι νῦν ἀγόμενη*. Josep. Judai. Antiquat. lib. 1. Quod si de re ipsa, quod tamen nemo pius sibi facile persuadebit, errarit Clemens; eandem *fabulam* habemus narratam ab Irenæo & Tertulliano; quibuscum hac de re consentiunt omnes Ecclesiæ Patres, quos optarem vel errantes sequi po-

tius quam cum iis, qui nimium sibi placent, & plus quam æquum est ipsis arrogant, ultra modum sapere.

I Διὰ πίσιν καὶ φιλοξενίαν] Clemens Alexandrinus παρ, Διὰ φιλοξενίαν καὶ εὐσέβειαν ἁπλῶς ἐσώθη ἐκ Σοδόμων subnectit Διὰ πίσιν καὶ φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαὰβ ἡ πόρνη, neque amplius; ea enim omnia, quæ fusius à Clemente Romano de illa habentur, prætermittit Alexandrinus pro more suo. Διὰ πίσιν — ἐσώθη de Raab dicitur, eo quod certo credidit DEUM traditurum esse civitatem in manus Israelitarum: Διὰ φιλοξενίαν —, quod exploratores hospitio accepit, & cum vitæ suæ periculo hospitii jura servavit, eosque à Rege quæsitos incolumes dimisit. Epistola ad Hebræos de Raab hæc habet: *πίσιν Ῥαὰβ ἡ πόρνη ἔσυναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασιν, δεξαμένη τὰς κατασκοπὰς μετ' εἰρήνης*. Cap. 11. v. 31. confer Josuæ Cap. 2. ubi hæc fusius narrantur.

Ῥαὰβ εἰσδεξαμένη αὐτοὺς, ἔκρυψεν εἰς τὸ ὑψῶον
 ὑπὸ τῷ λινοχαλάμῳ· ¹ ὅπισθάντων ᾧ τῷ παρὰ
 τοῦ βασιλέως, καὶ λεγόντων· * « ἄνδρες πρὸς σε ἦλθον οἱ
 « χαλασκοποὶ τῆς γῆς ἡμῶν, ἐξάγαγε αὐτοὺς, ὃ γὰρ
 « βασιλεὺς οὕτως κελεύει. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη, † εἰσῆλθον
 « οἱ δύο ἄνδρες, εἰς ζητεῖτε, πρὸς με, ἀλλὰ παχέως ἀπῆλ-
 « θον, καὶ πρεύονται, ² οὐκ ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς
 « ἐκείνους. Καὶ εἶπεν πρὸς τοὺς ἄνδρας, ‡ « γινώσκουσα
 « γινώσκω ἐγὼ, ὅτι κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν παραδίδωσιν
 « ὑμῖν τὴν πόλιν ταύτην, ³ ὃ γὰρ φόβος καὶ τρόμος ὑμῶν
 « ἐπέπεσεν τοῖς καθιχθῶσιν αὐτῇ. ὥς ἐὰν ἐν γένῃται
 « λαβεῖν αὐτῇ ὑμᾶς, ἀφαισώσαστέ με, καὶ τὸν οἶκον

* Josh. II. v. 3. † v. 4, 5. ‡ v. 9, 12, 14.

a ὁδὸν ——— ἐναντίαν. Jun.

¹ Ἐπιστάντων ᾧ τῶν] Citan-
 tur hæc ex Cap. 2. Joshuæ;
 sed non αὐτολεξεῖ: licet enim,
 quod ad res gestas, in omnibus
 cum iis, quæ ibi habentur, con-
 sentiant; neque vel latum un-
 guem à veritate Historica disce-
 dant; videtur tamen Sanctus Pa-
 ter ea citasse memoriter, lon-
 ge enim alia est verborum series,
 & orationis textura, uti videre
 est ex locis inter se collatis; quæ
 enim fusius à Joshua, brevius à
 Sancto Clemente habentur, se-
 mel immutato Narrationis or-
 dine.

² Junius legit Ὁδὸν ὑποδει-
 κνύουσα αὐτοῖς ἐναντίαν. Quæ le-
 ctio, neque cum contextu, ne-
 que cum veritate Historica fa-
 cile conciliatur; nondum enim

è domo ejus excefferant Israeli-
 tæ, quum ita responderit Nun-
 tiis à Rege Hierichuntis ad
 eam missis Raab: Εἰσῆλθον οἱ δύο
 ἄνδρες, οὓς ζητεῖτε, πρὸς με κ. τ. λ.
 vel sicut à Joshua habetur: Εἰσε-
 ληλύθασιν πρὸς με ὧδε οἱ ἄνδρες,
 καὶ ὅτι οἶδα πόθεν ἦσαν· ὥς ᾧ ἡ
 πύλη ἐκλείετο ἐν τῇ σκοτίᾳ, καὶ οἱ
 ἄνδρες ἐξῆλθον· ὅτι ἐπίσταμαι, πᾶς
 πεπόρευνται καταδιώξατε ὀπίσω αὐ-
 τῶν, εἰ καταλήψετε αὐτούς. v. 4,
 & 5. Ex quibus satis constat,
 legendum non esse ὁδὸν ὑπο-
 δεικνύουσα αὐτοῖς ἐναντίαν sicut
 Junius legit; sed potius cum
 Cotelerio ἔχ. ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς
 [τοῦτ' ἐστὶ, τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως]
 ἐκείνους. [τ. ε. τὰς χαλασκοπὰς]
 à Joshua missos ad exploran-
 dum.

« τὸ

Raab autem hospitalis suscipiens eos, in solario domus sub lini stipula occultavit eos. Cum autem nuntii Regis ex improvise supervenissent, & dixissent: *viri ad te ingressi sunt, regionis nostra exploratores, educ eos, sic enim imperat Rex.* Illa autem respondit, *ingressi sunt duo viri ad me quos queritis; sed confestim abierunt & vadunt; non ostendens eis illos.* Et dixit ad viros, *sciens scio, quod Dominus Deus vester urbem hanc vobis tradit, timor enim & pavor vestri incessit incolas ejus; quare cum capere illam vobis contigerit, incolumem me*

3 Ὁ γὰρ φόβος καὶ τρέμος] Hæc fusius à Clemente habentur, quam apud LXX interpretes hodie leguntur: Versio LXX, sicut ab Alexandrino, Vaticano, aliisque optimæ notæ Codicibus MStis exhibetur, non agnoscit, nisi Ἐπιπέπλωκεν γὰρ ὁ φόβος ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς, vel cum Vaticano ἐφ' ἡμᾶς ἀκηχθάμεν γὰρ κ. τ. λ. Josh. Cap. 2. prætermittit autem ea, quæ in Editione Complutensi legimus, quæque inde (præfixo Asterisco, quo indicatur in LXX desiderata supplevisse hæc Origenem, vel ex Theodotione, vel ex Textu Hebræo) Græbius in Editione sua minutiore Characterē exarata supplevit: Καὶ ὅτι κατέπλησεν πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ γῇ ἀπὸ πρῶτος ὑμῶν. Habentur hæc ipsa verba à Theodotione: Aquila vero & Symmachus paulo aliter verterunt verbum verbo reddentes: ὅτι ἐκτετήκασιν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ἀπὸ πρῶτος ὑμῶν. In Hebræo enim Textu legimus: כִּי נִפְלָה אִמְתָּנָם עָלֵינוּ וְכִי נִמְגוּ

כל-יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ. i.e. Quia cecidit terror vester super Nos, & quia liquefacti sunt omnes habitatores terræ à facie vestra. Quæ in LXX desiderantur, agnoscit Vulgat. Et enim irruit in Nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ. Agnoscunt & ea cæteræ versiones omnes: necnon Clemens videtur illa legisse, & in citando hunc locum, duas sententias in unam contraxisse hoc modo: Ὁ γὰρ φόβος ὃς τρέμος ὑμῶν ἐπέπεσεν [Ἐπιπέπλωκεν γὰρ ὁ φόβος ὑμῶν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι κατέπλησεν Josh. V. Th.] τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν viz. τὴν πόλιν i.e. πᾶσαν τὴν περιχωρὸν γῆν ejus ditioni subditam. [πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ γῇ ἀπὸ πρῶτος ὑμῶν. Vers. Theod.] Si ita legitur Sanctus Clemens, quod quidem verisimillimum est, proculdubio LXX (nondum enim alia fuit Versio) hæc ab initio agnovit, nescio quo modo lapsa ex Codicibus, quibus Origenes est usus in contexendis Hexaplis suis.

servate

“ τῷ πατρός μου. Καὶ εἶπαν αὐτῇ, ἔσαι οὕτως, ὥς
 “ ἐλάλησας ἡμῖν· ὥς ἐὰν οὖν γινῶς παραγνομήνης
 “ ἡμᾶς, * σιναΐξεις πάντας τοὺς σοὺς ὑπὸ τὸ
 “ ἄερος σε, καὶ ἀφασθήσονται· ὅσοι γὰρ ἐὰν εὗρε-
 “ θῶσιν ἔξω τῆς οἰκίας, ἀπολοῦνται. ¹ Καὶ προσέ-
 “ θεντο αὐτῇ δοῦναι σημεῖον, ὅπως κρεμάσῃ ἐκ τῷ
 “ οἴκῳ αὐτῆς κόκκινον, πρῶτον ποιῶντες, ὅτι ἀφ’
 “ αἵματος ἔκχυε λύτρωσις ἔσται πᾶσιν τοῖς πιστεύου-
 “ σιν καὶ ἐλπίζουσιν ἐπὶ τῷ Θεῷ. Ὡρατε ἀγαπητοί, ἢ
 “ μόνον πίσις ἀλλὰ πρῶτη καὶ τῇ γυναικὶ γένηται.

* Josh. II. v. 18, 19.

a l. τέγῳ vel εἰγῳ.

1 Καὶ προσέθεντο] Καὶ προσέ-
 θεντο αὐτῇ δοῦναι σημεῖον Helle-
 nismus est, quo alias utitur San-
 ctus Pater, & idem significat,
 quod ἔδωκαν ἐπὶ αὐτῇ σημεῖον,
 ὅπως κρεμάσῃ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς
 κόκκινον, πρῶτον ποιῶντες, ὅτι
 ἀφ’ τοῦ αἵματος τῷ Κυρίῳ λύ-
 τρωσις ἔσται πᾶσιν τοῖς πιστεύουσιν,
 καὶ ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν. Ali-
 quos ex Sanctis Patribus expli-
 casse Sacras Scripturas nimis
 Allegorice non est diffitendum;
 nemo autem in hoc explicandi
 genere, quod adeo displicet
 Criticis severioribus, plus inge-
 nio suo indulgit, quam Orige-
 nes; quem tamen, quasi unus
 prae omnibus sacras literas in-
 telligeret, & Christianam Fidem
 solus calleret, tantopere effecerunt

nonnulli, & de eo ubique glori-
 antur; eo quod, quo jure, qua-
 ve injuria, alii judicent, pluri-
 ma Hæretice sensisse tradatur:
 Origeni licet ubique Allegoriis
 scatere, eaque, quæ sunt clarif-
 sima, Allegorice interpretando
 efficere obscura: Clementi igitur
 fas sit in uno vel altero loco
 Allegorice interpretari Sacras
 Scripturas: quum Sanctus Pau-
 lus plurimis in locis, præcipue
 in Epistolis ad Romanos, Co-
 rinthios, Galatas, & Hebræos,
 interpretatus est modo Allego-
 rico Sacras Scripturas veteris
 Testamenti; imo & Servator
 Noster JESUS CHRISTUS non se-
 mel tantum: Καθὼς Μωϋσῆς
 ὑψώσε τὸ ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἕτως
 ὑψωθήσεται δεῖ τὸ ἡγίον ἔνθα ἀνθρώπων

Κ Ε Φ Α.

servate & domum patris mei. Et dixerunt ei, eveniet tibi ut loquuta es; quare cum nos appropinquantes cognoveris, cognatos tuos omnes sub tecto tuo congregabis, & salvabuntur; quotquot vero extra domum tuam invenientur, peribunt: & signum dare addiderunt, ut funiculum sc. coccineum de domo sua demitteret, notum facientes, quod omnibus, qui credunt & sperant in Deum, per sanguinem Christi redemptio futura sit. Videtis, dilecti, non solum fides, sed prophetia etiam in muliere fuit.

ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Joh. Cap. 3. v. 14, & 15. & in alio loco: ὡς περ γὰρ ἦν Ἰωάννης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Tanta igitur Autoritate fretus fidenter assero, haud pauca in Vetere Testamento esse interpretanda hoc modo, & huic loco aptissime convenire hujusmodi interpretationem: hanc autem meam sententiam confirmat pene unanimis omnium in hoc consentientium Sanctorum Patrum Autoritas, non leviter aut despicienda, aut negligenda. Quum vero pene omnes in hanc interpretationem hujus loci consenserint, sufficiat audire Justinum Martyrem & Sanctum Irenæum. Τὸ σύμβολον τοῦ κοκκίνου σαρπίδος, ἃ ἰδὼσαν ἐν Ἱερουσάλὴμ οἱ ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ

Ναυῆ πεμφθέντες κατασκοποῖ· Ῥαὰβ τῇ πόρῃ, εἰπόντες προσέδοσαν αὐτὸ τῇ θυρίδι, δι' ἧς αὐτὸς ἐχάλασεν, ὅπως λάθῃσι τοὺς πολεμίους, ὁμοίως τὸ σύμβολον τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐδήλου· δι' οὗ οἱ πάλαι πόρνοι καὶ ἄδικοι ἐκ πάντων τοῦ κόσμου σώζονται, ἀφεσιν τοῦ αἵματός τοῦ λαβόντες, καὶ μηκέτι ἀμαρτάνοντες· ὑμεῖς δὲ ταῦτα ταπεινῶς ἐξηγούμενοι πολλὴν ἀδελφείαν καταψήφίζετε τοῦ Θεοῦ, εἰ ταῦτα οὕτως ψιλῶς ἀκούετε, ἢ μὴ τὴν δύναμιν ἐξετάζετε τοῦ εἰρημένων. Just. Mart. Dial. contra Tryphonem. Et Irenæ. Cum universa civitas, in qua habitabat, concidisset in ruinam, carentibus septem tibicinis, in ultimis Raab fornicaria conservata est cum universa domo sua, fide signi Coccini: sicut & Dominus dicebat his, qui adventum ejus non excipiebant, Phariseis scilicet, & Coccini signum nullificant. Iren. lib. 4. Cap. 20. Edit Patrisiensis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΤΑπεινοφρονήσωμεν οὖν, ἀδελφοί, ἀποθέμενοι πᾶ-
σαν ^a ἀλαζονίαν, καὶ ^b τύφος, καὶ ἀφροσύνην, καὶ
ὀργὰς· καὶ ποιήσωμεν τὸ γεγραμμένον· λέγει γὰρ τὸ
πνεῦμα τὸ ἅγιον * “ Μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ
“ σοφίᾳ αὐτοῦ, ^c μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ,
“ ^d μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ^e ἢ ἀλλ’
“ ^f ἢ ὁ καυχώμενος, ἐν κυρίῳ καυχάσθω, τοῦ ἐκ-
“ ζητεῖν αὐτόν, καὶ ποιεῖν κεῖμα καὶ δικαιοσύνην· μά-
λιστα μεμνημένοι τῶν λόγων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, οὓς
ἐλάλησεν διδάσκων ἐπιεικίαν καὶ μακροθυμίαν, οὕτως
ὥς εἶπεν, † ^h “ Ἐλεᾶτε, ἵνα ἐλεηθῆτε· ἀφίετε, ἵνα
“ ἀφεθῇ ὑμῖν· ὡς ποιεῖτε, οὕτως ποιηθήσεταί ὑμῖν ὡς

* Jerem. IX. 23. 1 Cor. I. 31. † Luc. VI. 36.

a l. ἀλαζονείαν. b l. τύφον. c Καὶ μὴ καυχάσθω ὁ ἰσχυρὸς
LXX. d Καὶ μὴ καυχάσθω ὁ πλούσιος LXX. e Sanctus Paulus:
ἵνα ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω. 1 Cor. Cap. I. v. 31.
f ἢ, particulam hanc Junius omisit, at legunt LXX, & Cod. MStus
hoc in loco. g l. ἐπιεικίαν. h l. ἐλεεῖτε.

1 Ἀλλ’ ἢ ὁ καυχώμενος] Ci-
tantur hæc verba ex Jerem.
Cap. 9. v. 23. ubi legimus:
Ἀλλ’ ἢ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυ-
χώμενος, συνεῖν καὶ γινώσκειν, ὅτι
ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ ποιῶν ἔλεος,
καὶ κεῖμα, καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ
γῆς· ὅτι ἐν τούτοις θέλημά μου,
λέγει Κύριος. Pro quo Clemens
habet Ἀλλ’ ἢ ὁ καυχώμενος ἐν
κυρίῳ καυχάσθω, ἐκζητεῖν αὐτόν,
καὶ ποιεῖν κεῖμα καὶ δικαιοσύνην. Ubi
ἀλλ’ ἢ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυ-
χώμενος συνεῖν ἐ γινώσκειν ὅτι ἐγὼ

εἰμι Κύριος ὁ ποιῶν ἔλεος καὶ κεῖμα
καὶ δικαιοσύνην brevius explicatur
per Ἀλλ’ ἢ ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ
καυχάσθω, ἐκζητεῖν αὐτόν. Et
Ὅτι ἐν τούτοις [τ. ε. ἐν ἔλεει, κεί-
ματι, καὶ δικαιοσύνῃ] τὸ θέλημά
μου, λέγει Κύριος per Ποιεῖν κεί-
μα καὶ δικαιοσύνην. Hujusmodi
vero explicationes, quibus locus
aliquis vel plures loci in com-
pendium ducuntur, servato in-
tegro sensu verborum, non sunt
alienæ vel à Rabbinis, vel à Sa-
cris N. T. Scriptoris, apud

“ δίδοτε

CAPUT XIII.

HUMILES ergo mente simus, Fratres, fastum omnem, superbiam, amentiam, & iras depouentes, & quod scriptum est, faciamus. Dicit enim Spiritus Sanctus: *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur dives in divitiis suis; sed qui gloriatur, in Domino gloriatur, querendo illum, & iudicium & iustitiam faciendo*: memoria præcipue recolentes sermones Domini Jesu, quos, æquitatem & longanimitatem docens, loquutus est: sic enim dixit: *Miseremini, ut misericordiam consequamini; dimittite, ut vobis dimittatur; prout facitis, ita vobis fiet; sicut da-*

quos in citandis Scripturis Veteris Testamenti hic explicandi modus est usitatissimus: unde & hunc ipsum Textum à Sancto Paulo eodem modo, at multo brevius, quam à Clemente hoc in loco, citatum legimus: ἵνα, καὶ ὡς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. Ubi primo observare licet, tum apud Apostolum, tum apud Patrem, transpositionem esse; quum enim apud Jeremi. habeatur καυχάσθω ὁ καυχώμενος apud utrumque horum legimus ὁ καυχώμενος καυχάσθω: inseruerunt etiam inter καυχώμενος & καυχάσθω (omisso ἐν τῷ) ἐν Κυρίῳ, quæ vox in eodem versu habetur paulo infra; indeque fit integra sententia ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω; ac si legisset Apof. in Textu ipso: **וְהָיָה לְהַלְלָתִי**: his addit insuper Sanctus Clemens Τοῦ ἐκζητεῖν αὐ-

Post Sanctum Clementem forsitan ab ipso petitem, in citando hoc loco, à Lucifero habetur *inquirere eum* i. e. τοῦ ἐκζητεῖν αὐτόν. & in Homilia 43 Antiochi legimus: Καὶ ποιεῖν κρίμα ἐδικαιοσύνη. Vid. Not. Cotelierii.

2 Ἐλεῖτε ἵνα ἐλεηθῇτε] Hæc verba non habentur αὐτολεξεῖ, vel in Evangelio Sancti Matthæi, in quo legimus: Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῇτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν ᾧ μέτρον μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. Mat. Cap. 7. v. 1, 2. vel in Evangelio Sancti Lucæ, ubi habetur: Καὶ μὴ κρίνετε, καὶ οὐ [Cod. Alex. ἵνα] μὴ κριθῇτε· ἐ μὴ καταδικάζετε, καὶ ἔ μὴ καταδικαθῇτε· ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε· δίδετε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον [καὶ Cod. Alex.] σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δάσυσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν· τῷ γὰρ αὐτῷ μέ-

H

tis

“ δίδοτε, ἔγω δοθήσεῃ ὑμῶν· ὡς ^a κείναι, ἔγω κειθή-
 “ σεῖ ὑμῶν· ὡς ^b χρητεύεσθαι, ἔγως χρηστεύσεια ὑμῖν· ὥ
 “ μέτρῳ μετρεῖτε, ἐν αὐτῷ μεβήθήσεια ὑμῖν. Ταύτη
 τῇ ἐντολῇ καὶ τοῖς παραγγέλμασι ^c τέτοις ^d τηρίσωμεν
 ἑαυτοὺς, ^e τὸ προβέβηκός ὑπὸ νόμος ^e ἡμᾶς τοῖς ἀγοπρε-
 πέσι λόγοις αὐτοῦ, ^f ² ταπεινοφρονοῦντες· φησὶν γὰρ ὁ
 ἅγιος λόγος· * “ Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω ἄλλ’ ἢ ἐπὶ
 “ τῷ ^g ³ πρᾶν καὶ ἡσυχίῳ καὶ τρέμοντι ^h μου τὰ λόγια.

* If. LXVI. 2.

a l. κείνετε. b l. χρητεύεσθε. c omitt. τούτοις in Codd. impressis.
 d τηρίσωμεν Codd. imp. e αἰ τοῖς Codd. imp. σεβαστοῖς ἀγ. Millius.
 f ταπεινοφρονοῦντας J. Col. F. g ταπεινὸν LXX. h τὰς λόγους LXX.

τρῶ, ὥς μετρεῖτε, ἀνπιμετρηθή-
 σεταῖ ὑμῶν [Cod. Cant. cum
 Clemente ὥς μέτρῳ μετρεῖτε] Luc.
 Cap. 6. v. 36. Imo licet cum
 utroque Evangelista, quoad sen-
 sum, consentiant, propiusque
 accedant ad ea, quæ legimus in
 Evangelio Sancti Lucæ; non
 tamen adeo prope ad ea acce-
 dunt, ut possimus certo adfir-
 mare, hæc inde petita fuisse, ac
 à Sancto Clemente citata me-
 moriter. Petuntur forsan ex
 aliquo libro Apocrypho viz. ex
 Evangelio Nazaræorum, quod
 fuit antiquissimum, summoque
 in pretio habitum à Christianis,
 iis præsertim, qui in Palestina
 degebant; unde & in aliis Re-
 gionibus aliquid authoritatis ha-
 buit usque ad Eusebii tempora,
 sæpius à patribus laudatum; adeo
 ut Hieronymus, qui & ipse vi-
 dit, & transtulit illud ex He-

bræo (cui tamen hac de re mi-
 nime assentiendum est) conten-
 dat esse ipsum Authenticum E-
 vangelium Sancti Matthæi. Ci-
 tationem quandam Origenis non
 magis à Textu dissentientem ex
 hoc Evangelio Millius petitam
 fuisse existimat: “ Αἰπύτε τὰ
 “ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ ὑμῶν
 “ ὡρεσθήσεταί. Orig. de Orat.
 Dominica haud semel: Contra
 Celsum libro 7. Clem. Alexand.
 Strom. 1. Ex Evangelio forte PP.
 passim laudato, Nazaræorum; ita
 tamen ut 33 Commatis [vid.
 Millii N. T. Matt. Cap. 6. v. 33.]
 loco positum haud putem, sed ap-
 positum interpretamenti gratia;
 Clemens enim [Alexandrinus]
 alibi citat hunc versum, prout
 in Codd. nostris reperitur. Po-
 tuit ergo hic esse unus ex iis
 locis, ad quos respexit Photius
 cum observavit: Quod etiam in

Κ Ε Φ Α-

tis, ita vobis retribuetur; sicut judicatis, ita judicabimini; sicut benigni estis, ita benignitatem experiemini; qua mensura metimini, eadem vobis mensurabitur. Hoc præcepto & his mandatis stabiliamus nos ipsos, ut in obedientia sanctorum eloquiorum ejus, cum omni humilitate, ambulemus. Dicit enim verbum sanctum: *Super quem respiciam, nisi super humilem & quietum, & timentem sermones meos?*

priore Epistola quedam citantur tanquam ex Sacris Scripturis, quæ sunt aliena ab iis.

1 Τὸ πορεύεσθαι ὑμᾶς τοῖς] Junius & Codices Impressi omnes Τὸ πορεύεσθαι ὑμᾶς αἰεὶ τοῖς: at Cod. MStus exhibet Τὸ πορεύεσθαι ὑμᾶς — αστοῖς cum spatio duarum vel trium literarum ante αστοῖς. Millius in Codice suo observavit Codicem MStum exhibere — αστοῖς, & in margine hæc habet: *puto legi debere σεβαστοῖς. Ὑπηκόους σεβαστοῖς ἀγοπρεπέσι λόγῳ αὐτοῦ.* Neutiquam sane. Repono ὑμᾶς; neque dubito, quin ita scripserit Sanctus Clemens: Τοῖς παραγγέλμασιν τούτοις σηλοῦμεν ἑαυτοὺς τὸ πορεύεσθαι ὑμᾶς τοῖς ἀγοπρεπέσι λόγῳ αὐτοῦ. legimus enim paulo infra Δίκαιον — καὶ ὅσιον — ὑμᾶς — γένεσθαι τῷ Θεῷ. Præterea, si legamus σεβαστοῖς, opus est, ut inferamus καὶ, & legamus σεβαστοῖς καὶ ἀγοπρεπέσι. Constructionis enim ratio postulat, ut copula interponatur.

2 Ταπεινοφρονοῦντες] Junius, Colomesius, & Fellus malunt, ταπεινοφρονοῦντας: Τὸ πορεύεσθαι

ὑμᾶς τοῖς ἀγοπρεπέσι λόγῳ αὐτοῦ ταπεινοφρονοῦντας. Ipse à MSti Codicis lectione neutiquam discedendum esse puto; cum utrumvis facile admittatur, & concilietur cum Analogia Græcæ Linguæ. Lego igitur Τοῖς παραγγέλμασιν τούτοις σηλοῦμεν ἑαυτοὺς, κ. τ. λ. ad λόγῳ αὐτοῦ, ταπεινοφρονοῦντες: sicut à MSto Codice exhibetur.

3 Ἐπὶ τῷ πρᾶν] Versio LXX Ἐπὶ τῷ ταπεινῷ καὶ ἡσυχίῳ. Clemens Ἐπὶ τῷ πρᾶν καὶ ἡσυχίῳ; ita & Athanasius necnon Chrysostomus videntur legisse: Comment. in Genes. Hom. 9. & in Sanctum Matth. Hom. 15. & 66. & in aliis locis sæpissime: Ἐπὶ τὸν πρᾶν & ἡσυχίῳ. semel autem Ἐπὶ τῷ πρᾶν, καὶ ἡσυχίῳ, καὶ ταπεινῷ. Semel etiam, (Ταπεινῷ pro ἡσυχίῳ posito) Ἐπὶ πρᾶν & ταπεινῷ. Videntur Sancti Patres citasse hæc memoriter attendentes potius ad sensum loci, quam ad ipsa verba: ne deputentur igitur hujusmodi inter variantes lectiones, licet paululum deflectant de usitata lectione.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Δίκαιον οὖν καὶ ὅσιον, ἄνδρες ἀδελφοί, ὑπηκόους
 ἡμᾶς μᾶλλον γενέσθαι τῷ Θεῷ, ἢ τοῖς ἐν ^a ἀλαζονείᾳ
 καὶ ἀκαταστασίᾳ ^b μυσταῖς ^c ζήλῳ ἀρχηγῶς ἐξακο-
 λυθεῖν· βλάβειν γὰρ ὃ ^d τὴν τυχεύσαν, μᾶλλον δὲ
 κίνδυνον ὑποίσσομεν μέγαν, ἐὰν ῥιψοκινδύνως ἐπιδῶμεν
 ἑαυτοὺς τοῖς θελήμασιν ^e ἀνθρώπων, οἵτινες ^e ἐξα-
 κοντίζουσιν εἰς ἕεν καὶ ^f εἰσεῖς, εἰς τὸ ἀπαλλοτριῶσαι
 ἡμᾶς τῷ καλῶς ἔχοντι ^g. Χρηστευσώμεθα ^h αὐτοῖς
 καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν ^h γλυκύτητά τῷ ποιήσαντι ^h

a l. ἀλαζονείᾳ. b l. μυσταῖς. c l. ζήλου. d omitt. τὴν in
 Codd. imp. e ἐξακοντίζουσιν vel ἐξακοντίζουσιν τὰς γλώσσας vel ταῖς
 γλώσσαις, J. ἐξακοντίζουσιν ῥήματα vel λόγους, B. f l. εἰσεῖς.
 g f. ἀλλήλοις J. F. Col. h l. cum Codd. imp. καὶ γλυκύτητα vel
 γλυκύτητά τε.

1 Ἐξακοντίζουσιν] Boisius le-
 gendum vult ἐξακοντίζουσιν λόγους
 vel ῥήματα. Junius ἐξακοντίζουσιν
 seu potius ἐξακοντίζουσιν τὰς γλώσ-
 σας, vel ταῖς γλώσσαις. Ipse ni-
 hil muto; cum opus non est,
 ut aliquid addatur: vox enim
 ἐξακοντίζω sæpius legitur ver-
 bum neutrum, sive in proprio,
 sive in Metaphorico sensu usur-
 patur.

2 Χρηστευσώμεθα αὐτοῖς] Juni-
 us, Fellus, & Colomesius malunt
 ἀλλήλοις; & eo modo verterunt,
 necnon Cotelerius: Benigni erga
 nos invicem vel inter nos simus.
 Mihi sane neutra lectio displicet:
 quocunque enim modo lega-
 mus, commodus est hujusce loci
 sensus. Si legamus αὐτοῖς, refer-

tur ad antecedentia: Τοῖς ἐν
 ἀλαζονείᾳ & ἀκαταστασίᾳ μυσταῖς
 ζήλου ἀρχηγῶς. Et: Τῶν ἀνθρώ-
 πων, οἵτινες ἐξακοντίζουσιν εἰς ἕεν
 καὶ εἰσεῖς. Χρηστότης autem ac
 benevolentia erga Hæreticos &
 Scismaticos, Ipsosque Hæresiar-
 chas, & Scismatum Authores,
 potest conciliari cum pio ac
 Christiano zelo: ita enim at-
 temperanda sunt zelus propter
 fidem & Charitas Christiana, ut
 neque ex simulata quadam ficta-
 que Charitate de Fide & Disci-
 plina à Sanctis Apostolis & Ec-
 clesiæ Patribus traditis parum
 solliciti esse videamur; neque
 zelus noster propter veritates
 Evangelicas, Regimenque à Chri-
 sto, ac Apostolis ejus institutum

ἡμᾶς

CAPUT XIV.

JUSTUM igitur & pium est, Viri fratres, Deo potius obedientes nos esse, quam in superbia & turbulentia detestandæ æmulationis duces & authores sequi: si enim omni periculi timore abjecto voluntatibus hominum nos tradiderimus, qui ad contentionem & seditiones collimant, ut ab eo, quod rectum & bonum est, alienos nos reddant, non leve damnum, imo potius grave periculum subibimus. Benigni erga ipsos simus secundum misericordiam & dulcedinem Creatoris

in odium, & inimicitiam erga ipsos homines convertatur. Non ad cujusquam gratiam aucupandam a defensione veritatis vel minimum recedendum est; neque metuendum, ne Christianam Charitatem violemus, dum scisma toties ab Apostolis & Patribus condemnatum zelo quantumvis fervido, modo non hostili odio Homines, insequamur, & scismaticos periculi sui admoneamus. Hoc tamen cavendum est, ne dum eorum errores damnemus, erga ipsos infensos animos geramus. Hoc egerunt, tum Beatus Ignatius, tum Sanctus Cyprianus, quorum ille in Epistola ad Smyrn. Προφυλάσσω δὲ ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ θηλείων ἀνδρωπομόρφων, οὓς οὐ μόνον δεῖ ὑμᾶς μὴ παραδέχεσθαι, ἀλλ' εἰ δυνατόν ἔστιν, μηδὲ συναντᾶν, μόνον δὲ προσεύχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα πῶς μετανοήσωσιν, ὅπερ δύσκολον. Et paulo infra: Τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ὄντα ἀπιστά, οὐκ ἔδοξε μοι ἐρεγγύειν, ἀλλὰ μηδὲ γένοιτό μοι

αὐτῶν μνησθῆναι, μέχρις ἃ μετανοήσωσιν εἰς τὸ παύσθαι. Et in Epistola ad Ephesios: Καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων [i. e. pro Hæreticis] ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε· ἔστιν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἑλπίς μετανοίας, ἵνα Θεοῦ τύχωσιν ὡς τὰς ὀργὰς αὐτῶν ὑμεῖς προαίε, πρὸς τὰς μεγαλοῤῥημοσύνας αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες, ὡς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς ὡρσυχᾶς, πρὸς τὴν πλάνην αὐτῶν ὑμεῖς ἐδραῖοι τῇ πίστι, πρὸς τὸ ἄγγελον αὐτῶν ὑμεῖς ἡμεῖς, μὴ πωροδίζοντες ἀντιμιμήσασθαι αὐτούς. Ἀδελφοί αὐτῶν εὐρηθῶμεν τῇ Ἐπεικειᾷ. Et Sanctus Cyprianus Corneliq. *Armant nos Hæretici—* oramus ac deprecamur DEUM, quem provocare illi, & exacerbare, non desinunt; ut eorum corda mitescant, ut furore deposito ad sanitatem mentis redeant, ut pectora operta delictorum tenebris pœnitentiæ lumen agnoscant; & magis petant fundi pro se preces, atque orationes Antistitis, quam ipsi fundant sanguinis nostri;

ἡμᾶς γέγραπται γ', * 1 " Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες
 " γῆς, ἀκακοὶ δὲ ὑπολειφθήσονται ^a ἐπ' αὐτῆς ^b οἱ δὲ

* Prov. II. 21.

a ἐν αὐτῇ LXX. b οἱ δὲ παράνομοι LXX.

nem Sacerdotis. Si autem in suo furore permanserint, atque in istis insidiis, atque in minis suis par-
 ticularibus crudeliter perseverent; nullus DEI Sacerdos sic infirmus est, sic jacens, & abjectus, sic imbecillitate humana mediocritatis invalidus, qui non contra hostes & impugnatores DEI divinitus erigatur, cujus non humilitas & infirmitas vigore & robore DEI protegentis anime-
 tur. Eodem sancto zelo, eademque Charitate admiranda, quibus Ignatius ac Cyprianus, actus Sanctus Clemens, dum Corinthios dehortatur: Τοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ καὶ ἀκαταστασίᾳ μυσαρῶν ζήλου ἀρχηγῶν ἐξακροθῆναι, eo quod Κίνδυνον ὑποίσωμεν μέγαν, εἰαν ριψοκινδύνως ἐπιδῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς θελήμασιν τῶ ἀνθρώπων, οἵτινες ἐξακοντίζουσιν εἰς ἔσθλιν, καὶ εὐαίσις, εἰς τὸ ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς τῆ καλῶς ἔχοντος. eos interea adhortatur: Χρησεύσαθ' αὐτοῖς κατὰ τὴν εὐ-
 σπλαγχνίαν καὶ γλυκύτητα τῆ ποιή-
 σαντος ἡμᾶς τ. ε. " Τοῦ Πατρὸς
 " ἡμῶν τῆ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τῆ ἡλίου
 " αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ
 " ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους
 " καὶ ἀδίκους. Licet igitur satis commodus sit sensus τοῦ, Χρη-
 σεύωμεθα ἀλλήλοις, neutiquam tamen discedo a Cod. MSti
 lectione.

1 Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες] Ci-

tantur hæc ex Proverbiis Cap. 2. v. 21, & 22. Ubi legimus in MStis fere omnibus; necnon Editionibus Rom. Lond. Cant., & in ea, quæ à viro doctissimo Lamberto Bos Franequeræ nuper edita fuit: Ὅτι εὐθεῖς κατασκηνώ-
 σαι γῆν, καὶ ὅσοι ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ ὁδοὶ δὲ κ. τ. λ. at in MStis Codicibus quibusdam, & inter alios in Alexandrino; necnon in Editionibus, nupera Oxoniensi, & Complutensi: Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἀκακοὶ δὲ ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ [Sanctus Clemens ἐπ' αὐτῆς] ὅτι εὐθεῖς κατασκηνώσαι γῆν, καὶ ὅσοι ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ ὁδοὶ δὲ κ. τ. λ. at in Edit. Oxoniensi doctissimus Editor uncis inclusit Ὅτι εὐθεῖς κατασκηνώσαι γῆν, καὶ ὅσοι ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ tanquam interpolata, & aliena à LXX: Utrumque legisse LXX interpretes non est verisimile: sensu enim, & significatione eadem cum sint, neque nisi Phrasi distinguantur, non ex iisdem, sed diversis interpretibus profecta videntur. Textus Hebræus habet: וְיָשְׁבוּ יְשָׁרִים בְּאֶרֶץ צְדִיקִים &c. i. e. quia recti inhabitabunt terram, & integerrimi remanebunt in ea; & impii &c. Vulgat. Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, & simplices [i. e. ἀκα-

" παρα-

nostri: scriptum enim est: *Benigni incolæ erunt terre, innocentes relinquentur in ea; impii vero & legum*

κοι] *permanebunt in ea; impii vero &c.* In Hexaplis à viro eruditissimo, & de literis optime merito, Bernardo de Montfaucon editis habetur: *Post hunc versum [viz. 20.] ante ὅπιν εὐθεῖς in quibusdam exemplaribus hæc habentur: Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ.* In uno autem sequitur ὁδοὶ δὲ ἀσεβῶν. sc. omissis καὶ εὐθεῖς κ. τ. λ. Scholion: οὗτοι οἱ δύο εἶχοι οὔτε ἐν ταῖς λοιπαῖς κεῖνται, οὔτε ἐν πᾶσι τοῖς τ' κοινῇς ἀντιγράφοις. ad quem locum hæc adnotavit vir doctissimus: *Circa duos sequentes versiculos, qui in Editionis Romana Notis habentur cum hoc Scholio: Οὗτοι οἱ δύο εἶχοι οὔτε κ. τ. λ. Ubi nos vertimus: Hi duo versus neque in reliquis versionibus habentur, neque in omnibus vulgata exemplaribus, i. e. nullis. Circa hæc, inquam, aliqua oriri potest difficultas. Nam si in nullis exstabant exemplaribus, undenam transcripsit is, qui notam apposuit? Certum quidem est οὔτε ἐν πᾶσι significare in nullisque; sed excipiendus Codex, unde hi exscripti fuerunt, ac si diceretur in nullis aliis. Si ego recte conjiciam, habuit in initio Versio LXX. Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ. Ὅδοι δὲ τ' ἀσεβῶν κ. τ. λ. neque agnovit Ὅπιν εὐθεῖς καὶ ἀσκηνώσασιν γῆν, καὶ ὅσοι ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ. Hæc autem ex Theodotionis, vel alia*

aliqua versione, sive ex Origenis Hexaplis in margine apposita tandem in textum irrepserunt; imo in plerisque Codicibus genuinam LXX Interpretum lectionem penitus excluferunt. Legit enim proculdubio apud Interpretes LXX Clemens Iphis Apostolis Σύγχρονος: Χρηστοὶ ἔσονται κ. τ. λ. neque videtur Ὅπιν εὐθεῖς κ. τ. λ. legisse. Ita legit Clemens Alexandrinus: Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐπ' αὐτῆς [sicut Clemens Romanus] οἱ δὲ παράνομοι ἐξολοθρευθήσονται ἀπ' αὐτῆς. ita & Clemens Romanus hoc in loco. LXX Ὅδοι [δὲ Α.] ἀσεβῶν ἐν γῆς ὀλοῦνται, οἱ δὲ παράνομοι ἐξωθήσονται ἀπ' αὐτῆς. Nullus igitur dubito quin Χρηστοὶ κ. τ. λ. sola sit vera ac genuina lectio LXX; alteram autem esse Aquilæ vel Theodotionis aut Symmachi.

2 Οἱ δὲ παράνομοι] Uterque Clemens in citando hoc loco omiserunt Ὅδοι δὲ ἀσεβῶν ἐκ γῆς ὀλοῦνται. & pro οἱ δὲ παράνομοι ἐξωθήσονται ἀπ' αὐτῆς posuerunt οἱ δὲ παράνομοι ἐξολοθρευθήσονται ἀπ' αὐτῆς, seu potius duas sententias in unam contraxerunt ὀλοῦνται & ἐξωθήσονται explicantes per ἐξολοθρευθήσονται. Hujusmodi autem citationes, quibus aliquid brevius explicatur, non sunt alienæ, vel à Sacris Scriptoribus, vel à Patribus.

viola-

“ παρανομοῦντες ^a ἡ ἐξολοθρευθήσονται ἀπ’ αὐτῆς
 καὶ ^b πάλιν λέγει * ^b ἴδον ^c ἀσεβῆν ὑπερυψύμενον,
 “ καὶ ^d αἰπερόμενον ὡς τὰς κέδρας τοῦ Λιβάνου, καὶ
 “ παρήλθον, καὶ ἰδὲ οὐκ ἦν, καὶ ^e ἐξεζήτησα ^f τὸν
 “ τόπον αὐτοῦ, καὶ ^g οὐκ εὔρον· φύλασσε ἀκακίαν, καὶ
 “ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἐστὶν ^h ἐγκατάλειμμα ἀνθρώ-
 “ πῳ εἰρηνικῶς.

* Pf. XXXVII. 35, 36, 37.

^a ἐξολοθρευθήσονται, Vulgat. ἐξωοθήσονται LXX. ^b Εἶδον Codd. imp. & LXX: ^c l. ἀσεβῆ. ἡ ἀσεβῆ LXX. ^d l. ἐπαιρόμενον Codd. imp. αἰρόμενον. ^e ἐζήτησα LXX, & Cl. Alex. ^f αὐτὸν LXX. ^g Οὐκ εὔρεθι ὁ τόπος αὐτοῦ LXX. ^h l. ἐγκατάλειμμα.

1 Ἐξολοθρευθήσονται] Junius & omnes Codd. impressi legunt ἐξολοθρευθήσονται: at Cod. MStus ἐξολοθρευθήσονται, tum hoc in loco, tum perpetuo apud LXX, nusquam vero ἐξολοθρευθήσονται; nec non ὀλεθρεύω, ὀλεθρευσις, ὀλεθρευτής; & ἐξολοθρεύω, ἐξολοθρευσις, ἐξολοθρευτής. Utuntur ὀλεθρεύω, tum Eustathius, tum Suidas; adeo ut antiquior esse videatur, & accuratior scribendi ratio per ε: licet, nescio quo modo, recentior & vitiosior, ut mihi videtur, scribendi ratio per ο ubique dudum obtinuerit: derivatur enim ὀλεθρεύω ab ὀλεθρῶ, quod semper scribitur cum ε. Lego igitur cum MSto Cod. ἐξολοθρευθήσονται.

2 ἴδον] Ita Cod. MStus, at impressi Codd. Εἶδον; quo modo habetur à cæteris MStis omnibus apud LXX, & a Clemente Alexandrino: quum vero in hoc MSto Cod. Vocales Diphthon-

gique, illæ hinc inde, hæ autem ubique fere locorum, inter se permutatæ sint; adeo ut ε pro ο sæpius exhibeatur, suspicor legendum esse hoc in loco Εἶδον, non ἴδον. Sed nihil muto.

3 Αἰπερόμενον] Ita exhibetur à Codice MSto, at Junius, & Codices impressi omnes αἰρόμενον. LXX habent ἐπαιρόμενον: neque quis suspicari potest, quin ita legendum sit hoc in loco: quum enim in hoc MSto ε & αι sæpissime inter se permutentur; utraque, tum vocali, tum Diphthongo, suo loco restituta, αἰπερόμενον facit ἐπαιρόμενον. Lego igitur Εἶδον vel ἴδον ἀσεβῆ ὑπερυψύμενον, καὶ ἐπαιρόμενον. Totus hic locus videtur à Clemente Alexandrino, tacito Clementis nomine, citatus fuisse, ab Εἶδον ἀσεβῆ ad οὐκ ἐπαιρομένων ἐπὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. Apud Ipsum enim legimus: Εἶδον γάρ, φησι, τὸν ἀσεβῆ ——— ὅτι ἐστὶν

K E Φ A.

violatores disperibunt ab ea. Et rursus dicit: Vidi impium superexaltatum, & elevatum, sicut cedros Libani: & transivi, & ecce non erat, & quæsi vi eum, & non est inventus locus ejus. Custodi innocentiam, & vide equitatem; quoniam sunt reliquia homini pacifico.

ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπων εἰρηνικῶν. Οὗτος δὲ ἂν εἴη, ὁ ἀνυποκρίτως ἐξ ὅλης καρδίας πιστεύων, καὶ πάσῃ τῇ ψυχῇ γαληνῶν. Ὁ γὰρ λαὸς ὁ ἐπὶ τοῖς χεῖλεσι πρῶτος. ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω ἄπειν ἀπὸ Κυρίου. Ταῖς σωματικαῖς αὐτῶν εὐλογίαις, τῇ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν καταρῶνται. Ἡγάπησαν αὐτὸν ——— Διὰ δὲ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἀλάλα γενήθητι πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια. καὶ γλώσσαι ——— παρρησιάζομαι ἐν αὐτῷ. Ταπεινοφρονούντων γὰρ ἐστὶν ὁ Χριστός, ὅτι ἐπαιρομένων ἐπὶ τὸ ποιμνιον αὐτοῦ. Strom. 4. pag. 577. Edit. Oxon. Ubi observare licet alia pro more suo mutasse, alia sibi accommodasse; pro τοῖνυν κολληθῶμεν τοῖς μετ' εὐσεβείας εἰρηνεύουσιν, καὶ μὴ τοῖς μετ' ὑποκρίσεως βεβημένοις εἰρηνῶν, ponentem Οὗτος δὲ ἂν εἴη, ὁ ἀνυποκρίτως ἐξ ὅλης καρδίας πιστεύων, καὶ πάσῃ τῇ ψυχῇ γαληνῶν. Et Ὁ γὰρ λαὸς ἐπὶ τ. χ. τ. ἡ δὲ κ. αὐτῶν ——— ἀπὸ Κυρίου pro Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χεῖλεσιν μετ' ἐμῶν, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἄπειν ἀπ' ἐμοῦ. Sunt & aliæ leviores variationes, quas inter lectiones variantes licet observare. Miror hæc fugisse Anonymum; neque aliud hinc petiisse argumentum contra Auctoritatem *dulcissima* hujus *Epistolæ*. Prudens forsan ea prætermisit; ne sentiret lector, qua li-

centia usus sit Alexandrinus, dum circa Scripturas ipsas versatur, qui pro Οὗτος ὁ λαὸς posuit Ὁ λαὸς ἐπὶ τ. sibi magis accommoda; indeque rueret tota objectionum moles cum tanto labore ab ipso aggesta.

4. Ἐξεζήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ] Versio LXX. unde hæc citantur, paulo aliter se habet: Ἐξεζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὗρον τὸν τόπον αὐτοῦ: ubi ὁ τόπος αὐτοῦ obelo notantur; absunt enim ex Hebræo Textu, qui habet: נצחנ נלי יהושכני i. e. Et quæsi vi eum, nec est inventus. Vulgat. *Et quæsi vi eum, & non est inventus locus ejus.* Versio Hieronymi. *Et quæsi vi eum, & non est inventus.* Vers. Syriaca: הנהיבנ נלי הנהיבנ. i. e. & quæsi vi eum, nec inveni eum. At Versio Arab. cum LXX quæsi vi eum, & non inveni locum ejus. Clemens Alexandrinus: ἐξεζήτησα τὸν τόπον αὐτῶν, καὶ οὐχ εὗρον. Videtur Eusebius legisse καὶ οὐχ εὗρον τὸν τόπον αὐτῶν: in Commentariis enim in hunc locum hæc habet: Εἶτα δὲ ἵχνος αὐτῶν, καὶ ὑπόλειμμα βεβηλῆς καὶ λαβεῖν, οὐδὲ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἐστάναι ἐδόκειν, εὗρεν δὲ δύνημα.

5. Ὅτι ἐστὶν ἐγκατάλειμμα] Citantur hæc ex LXX: Ὅτι ἐστὶν ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπων εἰρη-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΤΟίνυν κολληθῶμεν τοῖς μετ' εὐσεβείας εἰρηδύ-
 σιν, καὶ μὴ τοῖς μετ' ὑποκρίσεως βυθολομένοις
 εἰρήνῳ· λέγει γάρ πρ' * a " Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χεῖλεσιν
 " με πρῶτον, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω b ἀπεστίν c ἀπ'
 ἐμῶ. d καὶ πάλιν. † " Τῷ σώματι αὐτῶν e εὐλόγησαν,
 " f τῇ ᾧ καρδίᾳ g αὐτῶν h κατατρῶντο. i καὶ πάλιν,
 λέγει. ‡ k " Ἠγάπησαν αὐτὸν l τῷ σώματι αὐτῶν,
 " καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψόσαντο m αὐτὸν. ἡ δὲ
 " καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεία μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπι-
 " στήθησαν οἱ τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ. ** n " Ἀλλὰ

* II. XXIX. 13. † Ps. LXII. 4. ‡ Ps. LXXVIII. 36.
 ** Ps. XII. 3.

a Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος Alex. [ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς
 Vat.] χεῖλεσιν αὐτῶν πρῶτον με. LXX. Clem. Alex. Ὁ γὰρ ὁ
 λαὸς ὁ ἐπὶ τοῖς χεῖλεσιν πρῶτον, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω κ. τ. λ.
 b ἀπέχει LXX. c ἀπὸ Κυρίου Cl. Alex. d omitt. Cl. Alex. καὶ
 πάλιν. e Codd. imp. & LXX εὐλόγησαν. Cod. MSus εὐλόγησαν,
 forsan εὐλόγησαν, pro quo Cl. Alex. εὐλογῶσι. f καὶ τῇ LXX.
 g αὐτῶν omitt. in Codd. imp. h κατατρῶνται Cl. Alex. i καὶ
 πάλιν λέγει omitt. a Cl. Alex. k ἠγάπησαν Cod. Al. in Psal.
 l ἐν τῷ σώματι LXX, & Cl. Alex. m αὐτοῦ LXX. n Codd.
 imp. ἀλλὰ, at Cod. MSus ἄλλα. Διὰ τῆτο ἄλλα Cl. Al.

νικῶ. Textus Hebræus aliter ha-
 betur: ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ
 i. e. nam novissimum sive finis
 viri est pax. Vulgat. Quoniam
 sunt reliquiae homini pacifico.
 Vers. Hier. Quia erit ad extre-
 mum viro pax. Syr. ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ
 ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ ׀ׁלׁשׁ
 ׀ׁלׁשׁ i. e. quoniam est fi-
 nis bonus viris pacis. Symma-
 chus Ὅτι ἐστὶ μέλλοντα ἀνθρώπων

εἰρηνικῶ. Hunc locum ita expli-
 cat Eusebius Comment. in Psal-
 mos: Μένει γὰρ ἐγκατάλειμμα,
 καὶ ἐλπίς ἀγαθή, τῷ τὴν εἰρήνῳ
 καὶ τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸ Θεὸν
 μετὰδιώξαντι, καὶ διὰ τοῦτο εἰρη-
 νικῶ ἀνθρώπων γινόμενον· κατὰ δὲ
 τὸν Σύμμαχον· φύλασσε, φησὶν,
 ἀπλότηται, καὶ ὅσα εὐδὲ ὅτι ἐστὶ μέλ-
 λοντα ἀνθρώπων εἰρηνικῶ.

i Consule, quæ citantur su-
 pra ex Clemente Alexandrino;

γενήθητω

CAPUT XV.

JUNGAMUR itaque eis, qui cum pietate tranquille vivunt, non autem eis, qui simulatione pacem colunt: dicit enim alicubi: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe abest à me. Et rursus: Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. Et rursus dicit: Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei: Cor autem eorum non rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento. Labia frau-*

& confer οὗτος δ' ἂν εἴη — cum hoc loco, & senties, tum ex præcedentibus, tum ex sequentibus apud Utrumque Clementem, Alexandrinum hæc ex Romano citasse, licet ea, præcipue hoc in loco, plurimum immutarit.

2 Ἠγάπησαν] LXX. Alex. Ἠπάτησαν. Licet satis commodus sensus sit, si legamus Ἠπάτησαν, Ἠγάπησαν tamen genuinam esse lectionem existimo: conciliatur enim cum veritate Hebraica; & illud agnoscunt versiones fere omnes. Versio Hieronymi habet *Lactaverunt*.

3 Ἀλαλα γενήθη τὰ χεῖλη τὰ δόλια γλώσσαν μεγαλορρήμονα] Junius & omnes Codices impressi exhibent ἄλλα; at MStus Cod. ἄλαλα, sicut à Clemente Alexandrino habetur. Apud utrumque legendum est: Ἀλαλα γενήθη τὰ χεῖλη τὰ δόλια [καὶ ἐξολέθρευσα Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια, καὶ] γλώσσαν μεγαλορρήμονα. Proculdubio ita se habuit in ipso αὐτογράφῳ: sed

Librarius à priorē δόλια oculos suos ad γλώσσαν post alterum δόλια convertens, mancum adeo reddidit hunc locum, ut difficile esset, nisi quod ex Sacris Scripturis citantur hæc verba, ea supplere. Quod si hoc forte accidisset alio in loco, ubi his ommissis sententia foret perfecta; adeo ut hiatus aliquis vel manifestum Chasma non sentiretur; hujusmodi errore in omnes exhinc descriptos & impressos Codd. propagato, hæc verba ex Clemente penitus excidissent. Neque absimile est, vel accuratissimum librarium posse labi in hujusmodi errores. Hinc in hoc ipso Cod. MSto I. Reg. Cap. 3. legimus: Καὶ ἐκάλεσεν Κύριος, Σαμυηλ, Σαμυηλ, καὶ εἶπεν ἰδοὺ ἐγὼ [omissis post ἰδοὺ ἐγὼ, καὶ ἰδὼς μὲν πρὸς Ἡλὶ, & εἶπεν ἰδοὺ ἐγὼ.] ὅτι κέκληκάς με. Hinc etiam Jos. 21. Comma 36. ex hujusmodi, sive errore, sive incuria, penitus excidit ex MStis, quos consuluit Rabbi Hillel, quos sequuntur, qui sunt ex ejus Scho-

“ γενηθήτω ^a τὰ χεῖλη τὰ δόλια, [^b καὶ ἐξολεθρεύσῃ
 “ Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια, καὶ] ^c γλῶσσαν μεγα-
 “ λορήμονα, τοὺς εἰπόντας, τίω γλῶσσαν ἡμῶν
 “ ^d μεγαλυῦμεν, τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ’ ἡμῖν ἐστίν,
 “ τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν; ἄπο ^e τῆς ταλαιπωρίας τῆς
 “ πλωχῶν, ^f καὶ ἄπο τῆς φαναξμοῦ τῆς πενήτων· νῦν
 “ ἡ ἀναστήσομε, λέγῃ κύριος, ^g ἡσώσθη ὡς ἡ σωτη-
 “ ρία, παρρησιάσομεν ὡς αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ’.

ΤΑπεινοφρονούντων γάρ ἐσιν ὁ Χριστός, ὅτι
 ἐπαιρομένη ἐπὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. ² Τὸ
 σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν

^a πάντα τὰ χεῖλη Cl. Alex. ^b MStus Cod. & Cl. Al. hæc non agnoscunt. ^c ἐ γλῶσσαν Cl. Al. ^d μεγαλυῦμεν LXX, & Cl. Al. ^e ἀπὸ ταλαιπ. Cl. Al. ^f ἐ τοῦ Cl. Al. ^g ἡ ἀναστήσομαι. ^h ἐν σωτηρίῳ LXX, & Cl. Alex.

la; servatum autem fuit ab iis, qui sunt ex Schola Shammæi. Unde haud incertæ conjecturæ locus esse potest idem accidisse Sancti Joh. Cap. 5. Com. 8 ex incuria Librarii, qui error inde lapsus est in versiones plures & MStos Codices. Videtur enim ea legisse multo ante Arium Tertullianus; Connexus patris in Filio, & Filii in Paracleto, tres efficit coherentes, alterum ex altero, qui tres unum sunt, non unus; quomodo dictum est: Ego & Pater unum sumus. Sanctus Cyprianus in tractatu suo de unitate hæc habet: Dicit Dominus: Ego & Pater unum sumus; &

iterum de Patre, Filio, & Sp. Sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt. Et in Epistola ad Jubaianum de rebaptizandis Hæreticis: Si baptizari quis apud Hæreticum potuit, utique & remissam peccatorum consequi potuit: si peccatorum remissam consecutus est, & sanctificatus est, & Templum DEI factus est: quæro cujus DEI? si Creatoris, non potuit, qui in eum non credidit; si Christi non potest hujus fieri Templum, qui negat DEUM Christum; si Sp. Sancti, cum hi tres unum sint; quomodo Sp. Sanctus ei placatus esse potest, qui & Patris & Filii inimicus
 Χριστός

dulenta obmutescant, & disperdat Dominus universa labia dolosa, & linguam magniloquam; qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est? propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus, ponam in salutare, fiducialiter agam in eo.

CAPUT XVI.

CHRISTUS enim eorum est, qui humiliter se gerunt, non qui cum fastu & arrogantia supra ejus gregem efferuntur. Sceptrum magnificentiae Dei Dominus no-

est? Horum Authoritatem hac in re vel antiquissimis Codicibus MStis (quorum vetustissimus pene ducentis annis iis cedit) præferendam esse existimo. Idem error, qui apud Clementem Romanum nobis occurrit hoc in loco, apud Alexandrinum habetur, sive ex Romano propagatus, sive simili ex incuria profectus, & temporis tractu confirmatus. Lego igitur, tum apud nostrum, tum apud alterum Clementem: ἀλαλα γενήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια [κὶ ἐξολεθρεύσῃ Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια καὶ] γλῶσσαν. Hamis autem ea inclusi, quia MStus Codex ea non agnoscit.

I Θήσομαι ἐν σωτηρίᾳ, παρρησιάζομαι ἐν αὐτῇ] Ita LXX Interpretes; nisi quod pro σωτηρίᾳ habent σωτηρίῳ, quibuscum consentit Vulgat. Ponam in salutare: fiducialiter agam in eo. Cæteræ versiones omnes non agnoscunt παρρησιάζομαι ἐν αὐτῇ. Textus Hebræus habet: וְיָבִיטָא

וְיָבִיטָא i.e. Ponam eum in salute contra eum, qui illaqueabit eum. Vers. Hieron. Ponam in salutare auxilium eorum.

2 Τὸ σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ] Hæc citantur à beato Hieronymo, qui in Commentariis suis in Esaiam Cap. 52. de humili Messiae conditione hæc habet: Ecce intelliget servus meus — non ut verbum DEI atque sapientia, sed ut servus — Qui cum in forma DEI esset, formam servi dignatus est accipere, factus obediens Patri usque ad mortem, & mortem crucis — inglorius erit inter homines aspectus ejus, non quo forma significet fœditatem, sed quo in humilitate venerit & paupertate — de quo Clemens vir Apostolicus, qui post Petrum Romanam rexit Ecclesiam, scribit ad Corinthios: Scep- trum DEI Dominus JESUS Christus, non venit in jactantia superbiæ, cum possit omnia, sed in humilitate. Videtur igitur

ster

Χριστὸς Ἰησοῦς ὅτε ἦλθεν ἐν κόμπῳ^α ἀλαζονίας,
οὐδὲ ὑπερηφανίας, καίπερ δυνάμενος· ἀλλὰ ταπει-
νοφρονῶν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ αὐτοῦ
ἐλάλησεν· Φησὶ γάρ, * “ Κύριε τίς ἐπίστευσεν τῇ
“ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίον Κυρίου τίς ἀπεκαλύφθη;
“ b· ἀνηγγέλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα
“ ἐν γῇ διψώσῃ· ὅτι ὅτε ἔστιν εἶδος αὐτοῦ, οὐδὲ
“ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ ὅτε εἶχεν εἶδος, οὐδὲ

* Esa. Cap. LIII.

a l. ἀλαζονείας.

b l. ἀνηγγείλαμεν.

c abest ὅτι ex LXX.

legisse Σκήπτρον τοῦ Θεοῦ [omisso
τὸ μεγαλουργίας] ὁ Κύριος Ἰησοῦς
Χριστός [omis. ἡμῶν post Κύριος,
& lecto Ἰησοῦς Χριστός pro Χρι-
στὸς Ἰησοῦς] ὅτε ἦλθεν ἐν κόμπῳ
ὑπερηφανίας [omis. ἀλαζονείας,
ἢ post ἐν κόμπῳ] καὶ πάντα
δυνάμενος [vertit enim; cum
possit omnia] ἀλλὰ ταπεινοφρονῶν.
Hic unus locus sufficiat ad re-
futandam Photii objectionem:
“Οτι Ἀρχιερεῖα καὶ προσηλάτην τὸν
Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξου-
μάζων, οὐδὲ τὰς θεοπροφητείας καὶ
ὑψηλοτέρας ἀφῆκε περὶ αὐτοῦ φη-
νίας. Satis enim aperte hoc in
loco distinguitur inter duplicem
Christi conditionem & natu-
ram: quarum alteram cum à
Patre derivarit, & in ea cum Pa-
tre communicarit, dicitur τὸ
σκήπτρον τῆς μεγαλουργίας τοῦ Θεοῦ,
vel sicut ab Hieronymo habe-
tur, *Sceptrum DEI*: Sceptrum
autem denotat Regium Impe-
rium; & Sceptrum DEI sive
Magnificentiae DEI absolutum

illud, & supremum Imperium,
quod DEUS, ὁ ἐπὶ πάντων, εὐ-
λογητός, in Creaturas universas
exercet; adeo ut, nisi DEUS
ipse, nemo possit dici τὸ σκή-
πτρον τῆς μεγαλουργίας τοῦ Θεοῦ.
Quod ad alteram, de illo dicitur:
οὐκ ἦλθεν ἐν κόμπῳ ἀλαζονείας καὶ
ὑπερηφανίας, καίπερ δυνάμενος
cum possit omnia Hieron. [om-
nipotens enim est] ἀλλὰ ταπει-
νοφρονῶν. Videtur Sanctus Pater
præ oculis suis habuisse, quæ
à Sancto Paulo habentur Phil.
Cap. 2. v. 6, 7, & 8. Ὁς ἐν μορ-
φῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρπα-
ζὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.
Ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δού-
λου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώ-
πων γενόμενος, καὶ χάμην εὐρεθεὶς
ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν,
γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου,
θανάτου ἰσχυροῦ. Hæc autem du-
plex Christi natura, & conditio
inde orta, ab Irenæo optime de-
scribitur: Et quoniam homo, in-
decorus, & passibilis, & super
“ κάλ-

ster Jesus Christus non venit in jactantia superbiæ, & arrogantia, quamvis potuerit; sed in humilitate, prout Spiritus sanctus de eo loquutus est, dicit enim: Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? Annunciavimus quasi parvulum in conspectu ejus; sicut radix in terra sitienti: non est species ei neque gloria, & vidimus eum, & non habebat

pullum asina sedens, aceto & felle potatur, & spernebatur à populo, & usque ad mortem descendit. Et quoniam Dominus; sanctus & mirabilis, consiliarius & decorus specie, & DEUS fortis. Sufficit & hic locus ab Hieronymo citatus ad refellendam objectionem Anonymi petitam ex Clemente Alexand. contra Authoritatem & Authentiam hujus Epistolæ: modo enim cum ipso hac de re sentiamus, hic locus, quum in citando eum Alexandrinus una cum aliis prætermiserit, habendus est interpolatus: sensit hoc Anony. ideoque ante Hier. tempus Epistolam interpolatam fuisse censet, idque Hieronymum latuisse.

I 'Ανηγειλάμεν] Ita se habet Versio LXX: 'Ανηγειλάμεν ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ. At in Hebræo Textu aliter legimus: כִּוְנַן לְפָנָיו וַיֵּשֶׁב עָלָיו כַּמְּלֵךְ
i. e. Et ascendet, ut tener ramus, coram eo, & sicut radix de terra ficitatis. Vulgat. & ascendet, sicut virgultum, coram eo, & sicut radix de terra siti-
enti Syr. אֲנִי יָדָהּ כִּי

כִּדְמוּתוֹ תָּנִי אֶתְּנָהּ לְפָנָיו. i. e. Ascendit, ut infans [ita vertit Interpres Syrus כִּדְמוּתוֹ, quod significat, tum lactens, tum furculus] ante eum, & ut radix è terra sitibunda. Tertullianus haud dubio secutus veterem Italicam: Annuntiavimus coram ipso; velut puerulus, velut radix de terra sitienti. Theodotio priorem partem hoc modo vertit; Καὶ ἀναθήσει, ὡς θηλάζων, ἐν ὄπιοι αὐτοῦ. Sym. Καὶ ἀνέσῃ, ὡς κλάδος ἐν ὄπιοι αὐτῆς. Aquila integram sententiam ita habet: Καὶ ἀναθήσεται, ὡς πηνηζόμενον, εἰς ὠρέσσωπον αὐτοῦ, καὶ ὡς ῥίζα ἀπὸ γῆς ἀρόατης. Unde Sanctus Hieronymus Comment. in locum: Quodque sequitur: Ascendet, sicut virgultum, coram eo; pro quo LXX transulerunt: ἀνηγειλάμεν ὡς παιδίον ἐναντίον αὐτοῦ. i. e. annuciavimus, sicut parvulum, coram eo. Pro virgulto Symmachus ramentum interpretatus est, ut assumptum ostenderet hominem, qui processit de utero virginali. De quo infert, sicut radix de terra sitienti. Pro sitienti Aquila interpretatus est inuia.

speciem,

“ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτῷ ἄπιμον, ² ¹ ἐκλείπον
 “ ^b παρὰ τὸ εἶδος τῷ ἀνθρώπων· ἄνθρωπος ἐν πλη-
 “ γῇ ὢν ^c καὶ πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρει μαλακίαν, ὅτι
 “ ἀπέτραπται τὸ πρὸς ὄψιν αὐτῷ· ἡπιμάσθη καὶ
 “ ὁκ ἐλογιάσθη. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει,
 “ καὶ ὡς ἡμῶν ὀδυᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐ-
 “ τὸν ² εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσῃ·
 “ αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ^d ἁμαρτίας
 “ ἡμῶν, καὶ ^e μεμαλάχισται διὰ τὰς ^f ἀνομίας ἡμῶν.
 “ ὁ Παιδίᾳ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ’ αὐτόν· τὰ μάλωπι
 “ αὐτῷ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες ὡς πρὸς ἑαυτὸν ἐπλα-
 “ νήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτῷ ἐπλανήθη, καὶ
 “ Κύριος ³ παρέδωκεν αὐτόν ^h ὑπὲρ τῆς ἁμαρ-
 “ τῶν ἡμῶν. Καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι

a l. ἐκλείπον. b παρὰ πάντας ἀνθρώπους LXX Alex. παρὰ τοὺς
 ἡοὺς τῶν ἀνθρώπων. Vat. c καὶ πόνῳ non habetur a LXX.
 d ἀνομίας Cod. Alex. apud Efsiam. e ἐμαλακίσθη LXX. Alex.
 f ἁμαρτίας Cod. Alex. Ef. g l. παιδείᾳ. h ταῖς ἁμαρτίαις
 LXX.

1 Ἐκλείπον παρὰ] Clemens
 noster Ἐκλείπον παρὰ τὸ εἶδος τῷ
 ἀνθρώπων. at aliter LXX. Ἐκλεί-
 πον παρὰ τοὺς ἡοὺς τῷ ἀνθρώπων.
 Vat. Ἐκλείπον παρὰ πάντας ἀν-
 θρώπους Cod. Alex. Ἐκλείπον παρὰ
 τὰς ἡοὺς τῷ ἀνθρώπων. Just. Mar-
 tyr in Dialogo contra Trypho-
 nem; ubi totum LIII Caput
 ab ipso habetur. Ἐκλείπον παρὰ
 τοὺς ἀνθρώπους Cl. Alex. pag. 252.
 Ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς ἡοὺς
 τῶν ἀνθρώπων ἦν. Id. pag. 440.
 Tertul. Italicam secutus Defici-
 ens citra omnes homines. adeo ut
 LXX, (ex ea enim versa fuit
 Italica) in initio videatur habu-

isse, quod à MSto Alex. exhibe-
 tur, Ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς
 ἀνθρώπους: licet aliter legisse vi-
 deantur, tum Sanctus Clemens,
 tum Justinus Martyr, alter Apo-
 stolis Σύγχροτος, alter proximus
 Apostolico sæculo, & Sanctus
 Hieronymus cum Vaticano le-
 gerit *deficiens præ filiis hominum*.
 Unde in Commentariis super lo-
 cum hæc habet: *Sin autem non*
habebat speciem, neque gloriam,
sed forma ipsius erat ignobilis,
et deficiens præ filiis hominum,
sive ut habetur in Hebræo, de-
spectus et novissimus virorum,
quomodo in Psalmis dicitur: ac-

“ ὁκ

speciem, neque decorem; sed species ejus inhonorata, & deficiens præ filiis hominum: Homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem; quia averfa est facies ejus, despecta, & non reputata. Iste peccata nostra portat, & pro nobis dolet; & nos reputavimus eum esse in labore, & in plaga, & in afflictione: Ipse autem vulneratus est propter peccata nostra, & infirmatus est propter iniquitates nostras. Disciplina pacis nostræ super eum: livore ejus nos sanati sumus: Omnes quasi oves erravimus, homo in via sua erravit; & Dominus tradidit eum propter iniquitates nostras: Et ipse propter

cingere gladio Tuo ——— de-
core Tuo? Textus Hebræus: **וְנִבְזָה וְנִחַל מְאֹד**. i. e. despectus est, & defuit à viris, Vulg. Despectum, & novissimum virorum. Syr. **וְנִחַל וְנִבְזָה**. i. e. despectus est, & vilissimus hominum. Ἐξουδένω-
μένον & ἐλάχιστος ἀνδρῶν. Symmachus.

2 Εἶναί ἐν πόνῳ] Sanctus Clemens cum LXX Καὶ ἡμεῖς ἡγομάμεθα αὐτὸν εἶναί ἐν πόνῳ ἐν πληγῇ, & ἐν κακώσῃ. Textus Hebræus paulo aliter: **וְנִבְזָה וְנִחַל מִנְּהוּ נִגַּע מִיָּד אֱלֹהִים**. i. e. Et nos reputavimus eum plagis affectum, percussum DEO, & humiliatum. Vulg. Putavimus eum, quasi leprosum, à DEO percussum, & humiliatum. Syr. idem; nisi quod pro leprosum habet cruciatum. Arab. idem quod LXX. Ἡμεῖς δὲ ἐλογισάμεθα αὐτὸν μεμαστιγμένον. Theod. Ἀφήμενον. i. e. lepra affectum. Aquila. Ἐν ἀφῇ ἐν lepra πεπληγότα ὑπὸ Θεοῦ καὶ πτεροπύγμενον. Symmach. Unde

Sanctus Hieron. Comm. in locum: Qui vere languores nostros, & peccata portavit, & pro nobis dolet, non putative, id est, οἰομένως, ut vetus, & nova Hæresis suspicantur, sed vere crucifixus est, vere doluit ——— Et nos putavimus eum esse immundum, sive ἐν πόνῳ, i. e. dolore, ut LXX transtulerunt: pro quo Aquila & Symmachus posuerunt leprosum: Theodotio flagellatum, quod aliis verbis Hebraico idiomate lepra intelligitur. Et est sensus, putavimus eum pro peccatis suis à DEO esse percussum, qui humiliatus est propter nos, & cum latronibus crucifixus. Pro eo quod Symmachus transtulit ἐν ἀφῇ ὄντα, hoc est in lepra, Aquila posuit ἀφήμενον, id est, leprosum, quod multi non intelligentes putant relictum, & alii legunt καθήμενον, id est, sedentem.

3 Παρέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν] LXX habent Καὶ ὁ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν τῇς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς τὸ κεκακῶσθαι ὅτι ἀναίγει τὸ σῶμα
K afflictionem

“ ὅκ ἀνοίγῃ τὸ ^a στόμα· ὡς πρέβαντον ἐπὶ σφα-
 “ γλῶ ἡχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ ^b κείραντος
 “ ἀφῶν, οὕτως ὅκ ἀνοίγῃ τὸ στόμα ^c αὐτοῦ.
 “ ¹ Ἐν τῇ ^d ταπεινώσει ἡ ^e κείσεις αὐτῶ ἡρῇ· ^f τὴν
 “ γενεὰν αὐτῶ τίς διηγῆσε; ² ὅτι αἰγέλας ἀπὸ τῆς
 “ γῆς ἡ ζωὴ αὐτῶ ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ με

a ita Cod. Alex. at Vat. στόμα αὐτοῦ. b ita Cod. Alex. at
 Vat. κείροντ. Sanctus Lucas κείροντ αὐτόν. Act. 8. v. 32.
 c deest αὐτῶ in Cod. Vat. at agnoscit illud Sanctus Luc. Act. 8.
 & Cod. Alex. Esai 53. d habetur ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ a
 Sancto Luca. e l. κείσεις. f τὴν δὲ Sanctus Lucas.

[αὐτοῦ Vat.] Clemens pro Κύ-
 ρι παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρ-
 τίας ἡμῶν habet Κύριος παρέ-
 δωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν
 ἡμῶν. Hebræus Textus alio mo-
 do se habet, sensu tamen diver-
 sus non est: יהוה הפגיע בו
 את עון כלנו נגש והוא
 נענה ולא יפתח פיו i. e.
 Et Dominus fecit occurrere in
 eum iniquitatem omnium no-
 strum; oppressus est, & ipse
 afflictus est, & non aperiet os
 suum. Vulgat. Et posuit Domi-
 nus in eo iniquitatem omnium
 nostrum: Oblatus est, quia ipse
 voluit, & non aperuit os suum.
 Ubi pro Oppressus est, & af-
 flictus est habetur Oblatus est,
 quia ipse voluit. Et pro Futuro
 aperiet, Perfectum aperuit. Vi-
 detur Interpres legisse ונה (pro
 נגש) in Conjugatione Hophal;
 ונה enim Conjugationis Hi-
 phil significat admovit, attulit,
 obtulit, à ונה in Kal accessit,

appropinquavit: ונה autem hoc
 in loco est perfectum Conjugationis
 Niphal à ונה in Kal ex-
 egit, exigendo arctavit, oppres-
 sit: & pro ונה Conjugatio-
 nis Niphal à ונה afflixit le-
 gisse ונה Conjugationis Hi-
 phil à ונה audivit, exaudi-
 vit, in Hiphil dicto audiens fuit,
 audivit, annuit. Symmachus
 Theodotio ὑπακούων ἐκ ἡνοίξε.
 Hinc Sanctus Hieronymus Com-
 ment. in locum: Dominus au-
 tem posuit in Eo iniquitatem om-
 nium nostrum: sive Tradidit Eum
 pro peccatis Nostri: ut quod pro-
 pter imbecillitatem virium ferre
 non poteramus, pro nobis ille por-
 taret, qui oblatus est, quia ipse
 voluit: Non enim necessitate cru-
 cem, sed voluntate sustinuit, di-
 cens in Evangelio: Calicem quem
 mihi dedit Pater, non bibam il-
 lum? Alioquin, si non propria
 voluntate esset oblatus, qui in-
 dicare, & predicere poterat pro-
 ditorem ————— Poterat eas,

ἡκε

afflictionem non aperit os suum: Sicut ovis ad victimam ductus est, & sicut agnus coram tondente mutus, sic non aperit os. In humilitate iudicium ejus sublatum est; generationem ejus quis enarrabit? Quia tollitur de terra vita ejus: ab iniquitatibus populi mei ductus

qui ad se missi fuerant, declinare; quibus occurrit intrepidus, & ultro se obtulit, dicens: Quem queritis? Qui statim ceciderunt retrorsum. Vocem enim praesentis DEI ferre non poterant: pulchreque addidit: Et non aperuit os suum. Qui dicenti Pilato, mihi non loqueris? noluit respondere. Sive juxta LXX. afflictus non aperuit os. Aut juxta Symmachum & Theodotionem audiens non aperuit os suum. Versio Syriaca ad Hebraeum Textum proxime accedit. Justinus Martyr legit cum LXX Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς αἰμασίαις ἡμῶν. Neque dubito, quin ita verterint LXX Interpretes; Clementem vero ideo phrasin paululum variasse, ut propius accederet ad Phrasologiam Novi Testamenti, in quo semper legimus παρέδωκεν, & παρέδοθη ὑπὲρ ἡμῶν, & ὑπὲρ αἱματιῶν ἡμῶν.

1 Ἐν τῇ ταπεινώσει] Legunt cum LXX Interpretibus, tum Sanctus Lucas Act. C. 8. v. 33, tum Sanctus Clemens hoc in loco, Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη. Nisi quod ab Evangelista interponitur αὐτοῦ inter τῇ ταπεινώσει & ἡ κρίσις: Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις — In Textu Hebraeo multum ali-

ter legimus: מעצר ומשפט לקח i. e. De clausura, & de iudicio sublatum est: Videntur LXX Interpretes legisse. לקח מעצרו משפט i. e. Prae clausura vel praee angustia ejus [Ἐν ταπεινώσει αὐτοῦ] Iudicium ejus sublatum fuit. Vulgat. De angustia, & de iudicio sublatum est. Versio Syriaca: מן חבושי ומן דינה אחרבר i. e. E carcere, & iudicio raptus est. Tertullianus secutus Italicam: In humilitate enim iudicium ejus sublatum est. Sanctus Hieronymus in hunc locum: De angustia, & iudicio sublatum est, sive ut LXX transfulerunt: Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἦρθη, id est: In humilitate iudicium ejus ablatum est, illud significat, quod de tribulatione atque iudicio ad Patrem victor ascenderit: sive quod Iudex omnium iudicii non repererit veritatem; sed absque ulla culpa, seditione Iudeorum, & Pilati voce damnatus sit: Unde admiratur Propheta, quod omnium DEUS se tradiderit passioni. Sancti Hieron. Comment. in Esai. Cap. 53.

2 Ὅτι αἵρεται] LXX idem, quod Clemens, nisi quod pro ἦρθη ab ipso habetur ἦκει: Ὅτι αἵρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

« ^a ἤκει εἰς θάνατον· καὶ δόσω τῆς πονηρῆς ἀντὶ τῆς
 « ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς πλυσίης ἀντὶ τοῦ θανάτου
 « αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν ὅκ ἐποίησεν, ^b οὐδὲ εὐρέθη
 « δόλος ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ· ² καὶ Κύριος βέλεται
 « καθαρίσαι αὐτὸν ^c τῆς πληγῆς· ἐὰν ^d δῶ ^e πᾶσι
 « ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν εἴη σπέρμα μακρό-

^a ἤχθη LXX. ^b οὐδὲ δόλον ἐν Cod. Vat. ^c ita Cod. MStus, at Codd. imp. πᾶσι πληγαῖς. ἀπὸ τῆς πληγῆς Cod. Alex. apud Esai. ^d Cod. MStus ita legit, pro quo lege δῶτε, καὶ pro εἰ posito. Just. M. δῶται. ^e ἢ ὅψεται.

ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. In Hebræo Textu, licet sensu non discrepent, alia verba habentur: **וְיָמָיו מִן הָאָרֶץ אֲבָרַח** i. e. Quoniam abscissus est de terra viventium, propter prævaricationem populi mei plaga ei. Vulgat. *qui abscissus est de terra viventium, propter scelus populi mei percussit eum.* Versio Syr. **אֲבָרַח מִן הָאָרֶץ מִן הָאָרֶץ** i. e. Nam succisus est de terra viventium, & ex iniquis populi Mei appropinquarunt ei, sive tetigerunt eum: Theodotio *Ὅτι ἀπὸ γῆς ζώντων, ἀπὸ ἀθροῦ τοῦ λαοῦ μου ἤφατο αὐτῶν.* Symmachus *Ἀπὸ γῆς ζώντων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τοῦ λαοῦ μου πληγὴ αὐτοῖς.* Tertullianus veterem Italianam secutus in citando membro posteriore cum LXX, verbum verbo reddens, exhibet *A facinoribus populi Mei perductus est ad mortem.* Sanctus Hiero-

nymus Comment. super locum hæc observavit: *Istius igitur, cuius generationem, aut nullus, aut rarus enarrare potest, sublata est vita de terra, ut nequaquam in terra, sed in Cælo viveret. Sive abscissus est de terra viventium, ut impleretur de eo, quod scriptum est—— Quodque jungitur, propter scelus populi mei percussit eos [ita se habet versio Hieronymi] sive juxta LXX Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον, id est: Ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem; duplicem habet sensum &c.*

¹ Οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ Codex Alexandrinus, sicut à Clemente hoc in loco legitur, apud Esaiam exhibet: *Ὅτι ἀνομίαν ἔκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ.* At à Vaticano exhibetur *Ὅτι ἀνομίαν ἔκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλον ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ.* Sanctus Cyprianus habet: *Quia facinus non fecit, neque insidias in ore suo.* Sed ante eum Tertullianus: *Quia scelus non fecit,*

« ἔφατο,

est ad mortem. Et dabo pessimos pro sepultura ejus, & divites pro morte illius: quia iniquitatem non fecit, neque dolus inventus fuit in ore suo: & Dominus vult mundare eum à plaga. Si dederitis pro peccato, anima vestra videbit semen

neque dolus in ore ejus inventus est. Justinus Martyr cum Clemente o. α. ο. ε. οὐδὲ εὐρέθη δόλος [Sanctus Cyrillus εὐρέθη δόλος] ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ. Nullus igitur dubito quin legendum sit cum Alex. Cod. Οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ. eo enim modo legerunt Cyrillus, Tertullianus, Justinus Martyr & Beatus Clemens; præcipue quum hanc lectionem ulterius confirmet Ipse Petrus Apostolus, apud quem legimus: Ὅς ἀμαρτίαν ἐκποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ. Hebræus Textus habet: הָיָה לוֹ חַטָּאת לֹא בָּנָה לוֹ מִצְדָּקָה i. e. eo quod injuriam non fecit neque fuit dolus in ore ejus. Vulgat. *Eo quod iniquitatem non fecerit neque fuerit dolus in ore ejus.* Sanctus Hieron. Comment. super locum hæc habet: *Iste, pro cuius sepultura, ac morte, impii, divitesque sunt traditi, iniquitatem non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus.* Nullum igitur subesse potest dubium, quin legendum sit οὐδὲ εὐρέθη δόλος apud LXX Interpretes.

2 Καὶ Κύριος βέλεται καθαρῶσαι] Legunt LXX cum Clemente: Καὶ Κύριος βέλεται καθαρῶσαι αὐτὸν τῇ πληγῇ [ἀπὸ τῇ πληγῇ Cod. Alex. apud Esai.] εἰάν δῶται [Justinus Martyr εἰάν δῶται, ita

& Cod. MStus hoc in loco, αἱ pro ε. posito; legerunt enim Cyrillus & Hieronymus εἰάν δῶται, quo modo & Codd. tum Vat., tum Alexand. apud Esaiam] ἀπὸ ἀμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὀψεται σπέρμα μακρόχρον. Pro Κύριος βούλεται καθαρῶσαι αὐτὸν τῇ πληγῇ, vel ἀπὸ τῇ πληγῇ Hebræus Textus habet: הָיָה לוֹ חַטָּאת לֹא בָּנָה לוֹ מִצְדָּקָה i. e. & Dominus vult contundere eum, fecit eum ægrotare. Vulgat. *Et voluit Dominus conterere eum in infirmitate.* Syr. versio cum Hebræo Textu consentit. Pro εἰάν δῶται περὶ ἀμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὀψεται σπέρμα μακρόχρον Text. Hebr. הָיָה לוֹ חַטָּאת לֹא בָּנָה לוֹ מִצְדָּקָה i. e. si posuerit delictum anima sua, videbit semen; prolongabit dies. Vulgat. & Sanctus Hieronymus: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Legit igitur Sanctus Hieronymus הָיָה לוֹ חַטָּאת accusativum, si posuerit peccatum animam suam i. e. si posuerit animam suam ἀντάλλαγμα peccati, vel pro peccato, & ante הָיָה לוֹ חַטָּאת subintellexit הָיָה לוֹ מִצְדָּקָה: Videbit semen, quod prolongabit dies. i. e. semen longævum. Versio Syriaca: הָיָה לוֹ חַטָּאת לֹא בָּנָה לוֹ מִצְדָּקָה i. e. Impositum est longævum.

“ 6ιον. ¹ Καὶ Κύριος βέλεθ ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου
 “ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς· καὶ πλάσαι
 “ τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολ-
 “ λοῖς· καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνόισι. Ἀλλ’
 “ ὅτι αὐτὸς κληρονομίᾳ πολλὰς, καὶ τῷ ἰσχυ-
 “ ρῶν μεριεῖ σκῦλα· ² ἀνθ’ ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον
 “ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ³ τοῖς ἀνόμοις ἐλογιάθη· καὶ αὐ-
 “ τὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν, ³ καὶ Ἀλλ’ τὰς
 “ ^b ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη. Καὶ πάλιν αὐτὸς

a ἐν τοῖς LXX.

b ἀνομίας Vat.

peccatum animæ ipsius, ut vi-
 deret semen, & prorogaret dies.
 Videntur LXX Interpretes le-
 gisse **הוה** mundus fuit, mun-
 davit; pro **הוה** vel **הוה** con-
 tudit: & pro **הוה** fecit ægro-
 tare **הוה** ab infirmitate, à
 plaga. Et vult Dominus mun-
 dare eum à plaga. Apud Chal-
 dæos & Syros **הוה** idem signi-
 ficat, quod **הוה** apud Hebræos.
 Sanctus Hieronymus Comment.
 super locum hæc habet: *Juxta*
Hebraicum hic sensus est: si po-
suerit pro peccato animam suam
ille, quem Dominus conterere vo-
luit, siue mundare, videbit se-
men longævum, quod seminavit
in bona terra——Juxta LXX
hoc dicitur: O vos, propter quo-
rum peccata filius DEI est du-
ctus ad mortem——si volu-
eritis agere pœnitentiam, & pro
peccatis vestris offerre sacrificium
placens DEO——videbit ani-
ma vestra semen longi temporis,
Ipsum Dominum Salvatorem.

1 Καὶ Κύριος βούλεται ἀφε-

λεῖν] LXX eodem modo, quo
 à Clemente hoc in loco habe-
 tur, legunt: Καὶ Κύριος βέλεται
 ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐ-
 τοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς· καὶ πλάσαι
 τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ
 δουλεύοντα πολλοῖς. Hebræus Tex-
 tus longe aliter se habet, tum
 quoad Orationis texturam, tum
 quoad verba ipsa: legimus enim
 cum præcedente **ויראה**
ימים ארץ conjunctum **ויראה**
נפשו במעמל: ויראה בידו צדיק
ויראה בשבע בועתו צדיק
ויראה עבדו לרבים i.e. Videbit
 semen, prolongabit dies, & vo-
 luntas Domini in manu ejus
 prosperabitur. Propter laborem
 animæ suæ videbit, saturabitur,
 in scientia sua justificabit justus
 servus meus multos. Vulgat.
Videbit semen longævum, & vo-
luntas Domini in manu ejus di-
rigetur. Pro eo quod laboravit
anima ejus, videbit, & satura-
bitur: in scientia sua justificabit
ipse justus servus meus multos.

Φησιν·

longævum. Et vult Dominus auferre de dolore animam ejus, ostendere ei lucem; & formare intelligentiam, justificare justum bene servientem multis; & peccata eorum ipse portabit. Propterea ipse possidebit multos, & fortium divides spolia; pro eo quod tradita est ad mortem anima ejus, & in iniquis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & propter iniquitates eorum traditus est. Et rursus idem

Verſio Syriaca: נחזק ודעא ונגד יומתא וצבנה דמריא באידה נצליח: ומן עמלא דנפשה נחזק ונסבע בידעתא ונזכר לזיקא ענדאהו דסגיא i. c. Ut videret ſemen, & prorogaret dies, & voluntas Domini in manu ejus proſperaretur: Et è labore animæ ſuæ videret, & ſcientia ſaturaret, atque juſtificaret juſtos: ſervus erit multorum. Tertulianus habet: Et DEUS voluit eximere à morte animam ejus: Καὶ Κύριος βούλεται ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ θανάτου τὴν ψυχὴν αὐτοῦ: pro ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Sanctus Hieronymus hunc locum ita explicat: Vult enim Dominus auferre de dolore animam ejus — & ostendere ei lucem, ut omnes per ſe videat illuminatos. Et formare intelligentiam, ſubauditur eum, ſuper quem deſcenderit Spiritus ſententiæ & intellectus, & juſtificare juſtum qui bene multis ſervierit. Non enim venit, ut miniſtraretur ei, ſed ut miniſtraret — Et notandum, quod non juſtificatus ſit (ut de iniquo juſtus fieret) ſed juſtus juſtificatur, non ut inciperet eſſe, quod

non erat; ſed ut, quod erat, omnibus appareret. Iſte juſtus pro iniquis paſſus eſt, ut omnes nos offerret DEO. Comment. in Eſaiam.

2 'Ανδ' ὃν παρεδόθη] Ita exhibetur a LXX Interpretibus: 'Ανδ' ὃν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ, at habetur paulo aliter ab Hebræo Textu: תחת נפשו תועה למות i. e. Pro eo quod effudit in mortem animam ſuam. Vulgat. Pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam. Sanctus Cypr. Propterea quod tradita eſt ad mortem anima ejus. Sanctus Hieronymus: Propterea autem accipiet gentes plurimas, qui venit predicare captivis remiſſionem, & captivam prius à Diabolo, atque Dæmonibus duxit captivitatem, & dedit eam dono hominibus, atque credentibus; quia tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſcleratis, ſive iniquis reputatus eſt. Comment. in locum.

3 Καὶ διὰ τὰς ἀμαρτίας] Eo modo habetur à LXX Interpretibus Καὶ διὰ τὰς ἀμαρτίας Alex. [ἀνομίας Vat.] αὐτῶν παρεδόθη. Sed in Hebræo Textu legimus: dicit:

Φησιν· * « Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ, καὶ ὅκ' ἀνθρώ-
 « πῳ ὄνειδος ὁ ἀνθρώπων, καὶ ἐξουθένημα λαοῦ.
 « πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με,
 « ἠλάλησαν ἐν χείλεσιν, ἠερίησαν κεφαλῇ.
 « ἠλπίσεν ἐπὶ Κύριον, ῥυσάσθω αὐτόν, σωσάτω
 « αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν. Ὁρᾶτε, ἄνδρες ἀγαπητοί,
 πῶς ὁ ὑπογραμμὸς ὁ δεδομῆτος ἡμῖν· εἰ γὰρ ὁ Κύ-
 ρις οὕτως ἐταπεινοφρόνησεν, τί ποιήσωμεν ἡμεῖς οἱ
 ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς χάριτος αὐτοῦ ὅτι δι' αὐτῶ
 ἠελθόντες;

* Ps. XXII. 6. Heb. XI. 37.

a οὐχὶ Cod. Alex. apud Psalm. b ἀνθρώπος Cod. Alex.
 c ἠερίησαν. d Codd. imp. omittunt δι' αὐτοῦ. e ἠελθόντες.

יְיָ וְעַל הַמַּעֲשִׂים i. e. & prae-
 varicatoribus intercedet. Vulgat.
 Et pro transgressoribus rogavit.
 Sanctus Cyprianus cum LXX
 interpretibus: Propter facinora
 illorum traditus est. Sanctus Hieronymus ita locum explicat:
 Vere enim reputatus est inter pec-
 catores & iniquos — Tanta-
 que clementia fuit, ut pro trans-
 gressoribus, imo pro persecutoribus
 suis rogaret in cruce, & diceret:
 Pater ignosce illis: quod enim fa-
 ciunt, nesciunt. Comment. in
 Caput LIII. Esaiæ.
 ἠερίησαν ἐν χείλεσιν] Ita
 legit Clemens cum LXX Inter-
 pretibus: Textus Hebræus ha-
 bet: הִפְשִׁיטוּ לְפִי i. e. Emit-
 tent in labio. Vulgat. locuti sunt
 labiis. Versio Hieronymi ex He-
 bræo facta: Dimittunt labium.

dicit: *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, loquuti sunt labiis, moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum, saluum faciat eum; quoniam vult eum. Videtis, Viri dilecti, quale nobis exemplar sit propositum: si enim Dominus ita se humiliavit, quid faciemus nos, qui sub jugum ejus gratiæ per ipsum venimus?*

2 Ἡλπίσεν ἐπὶ Κύριον] Eodem modo habetur ab Interpretibus LXX, nec non in Evangelio Sancti Matthæi, ubi legimus: Ὁμοίως ὃ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαίζοντες — ἐλέγον — Πέποιθεν ἐπὶ τῷ Θεῷ. ῥυσάσθω νῦν αὐτόν, εἰ θέλει αὐτόν. Matt. 27. In hoc enim præcipue impletum fuit, quod de Christo hoc in loco prædixerat Regius Propheta: Exhibet nobis Textus Hebræus: יהוה — אל לך i. e. Volve, vel verte te ad Dominum. Vulg. *Speravit in Domino.* Versio etiam Syriaca cum LXX: אל תתנחל מר — על i. e. Confusus est Domino. Versio Sancti Hieronymi: *Confugii ad Dominum.*

3 Δι' αὐτοῦ] Hæc omittuntur ab omnibus Codicibus impressis; at ea agnoscit Cod.

MStus, nechon Junii versio, in qua legimus: Qui sub jugum ejus gratiæ per ipsum venimus. Videtur igitur potius Typothetarum esse, quam Junii error.

4 Ἐλθόντες] Boisius, Junius, Cotelerius, Fellus, & Colomesius ἐλθόντες pro ἐλθόντες legendum esse volunt; neque dubitare quis potest, quin ita legendum sit, cum hoc postulet Analogia Græcæ linguæ, & contextus ratio; & sæpe permutentur inter se in hoc MSto Codice ε & ο; unde legimus paulo supra Ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἐψεται τὸ σπέρμα μακρόδιον. Ubi proculdubio legendum est ὅψεται. Repono igitur ἐλθόντες, legoque τί οὖν ποιήσωμεν ἡμεῖς οἱ ὑπὸ τῷ ζυγῷ τῆς χάριτος αὐτοῦ δι' αὐτοῦ ἐλθόντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

*¹ **Μ**ιμητὰ γενόμεθα καὶ κείνων, ^a οἵπνες ἐν δέρμασιν αἰγείοις, ^b καὶ ² καὶ μελωταῖς ³ διεπάτησαν, κηρύσσοντες ^c τὴν ἐλευσιν τοῦ Χριστοῦ. λέγομεν δὲ Ἡλίαν καὶ ^d Ἐλισαίην, ἐπὶ δὲ καὶ ^e Ἰεζεκιήλ, τοὺς παρόφθτας· πρὸς τέτοις καὶ τοὺς μεμαρτυρημένους. ^f ³ ἐμαρτυρήθη μεγάλως Ἀβραάμ, † καὶ Φίλ^Θ

* Heb. XI. 37. † Paralip. XX. 7. Esai. XLI. 1.

a Δι' ὑπομονὴν, ἐ πίπιν ἐν δέρμασιν αἰγείοις Cl. Alex. b Καὶ μελωταῖς, καὶ τειχῶν καμυλείων πλέγμασιν διεπάτησαν Cl. Alex. c τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ Cl. Alex. d Codd. imp. cum Cl. Al, Ἐλισαῖον. Cod. MStus Ἐλισαίην. e Ἰεζεκιήλ τε καὶ Ἰωάννην, τοὺς παρόφθτας Cl. Alex. f Ὁ γὰρ τοι Φίλ^Θ Θεοῦ Δι' πίπιν ἐλευθέρων κληθεὶς Ἀβραάμ ὅτε ἐπύρην τῇ δόξῃ μετρησάμενος δὲ ἔλεγεν· Ἐγὼ δὲ ε. γ. κ. σ. Cl. Alex.

1 Μιμητὰ γενόμεθα καὶ κείνων, οἵπνες ἐν δέρμασιν αἰγείοις] Clemens Alexandrinus τὸ, Δι' ὑπομονὴν καὶ πίπιν ἐν δέρμασιν αἰγείοις κ. τ. λ. subnectit πρὸς, Διὰ πίπιν καὶ φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαὰβ ἡ πόρνη. Prætermittit autem ea omnia, quæ inde sequuntur, viz. à Cap. 12. ad Cap. 17. Hinc Anonymus hoc in loco observavit: Hæc junxit Clemens Alexandrinus pag. 516. cum Cap. IX. hujus Epistolæ, & rectissime. Quanta Interpolator addidit? sed hoc facinus Hieronymum ipsum latuit in Com. ad Esaiam. Hæc quidem junxit Clemens Alexandrinus cum Cap. 9. hujus Epistolæ pro more suo, qui in citando pro arbitrio suo alia contrahit, alia fusius tradit, alia tollit, alia

interponit, sibi que accommodat, qui vero inde arguit interpolatam fuisse hoc in loco Epistolam Beati Clementis, neque Romanum, neque Alexandrinum Clementem probe novit: & dum Hieronymum inscitiae infimulavit, Ipse inscitiae suæ, & fastus Hypercritici dedit insigne specimen: lecta enim fuit publice in Ecclesia hæc Epistola pene ad Hieronymi tempora, adeo ut locus esse haud potuerit hujusmodi fraudi; neque alius quisquam fuit perspicacis magis ingenii, & acuminis Critici quam Hieronymus: eadem etiam fraus latuit Photium, si interpolata fuerit hæc Epistola ante Hieronymum. liceat igitur Anonymo per me frui commento suo;

προση-

CAPUT XVII.

IMITATORES simus eorum, qui in caprinis, & ovinis pellibus adventum Christi prædicantes circumierunt: Eliam dicimus, & Elizæum, & Ezechielem, prophetas, & cum his, eos qui præclarum testimonium consequuti sunt. Abraham elogio insigni ornatus fuit, &

vix enim alium quenquam trahet in suas partes; præcipue quum hæc propius accedant ad Epistolam ad Hebræos, quam ea quæ à Clemente Alexandrino habentur; neque abhorreat ab hujus more, quæ ab ipso citantur, in compendium ducere; neque alius locus sit, qui hoc facilius admittat. Operæ igitur pretium esse duco totum, sicut ab Alexandrino habetur, lectori simul exhibere: Ἀπενίσωμαι οὖν εἰς τοὺς πλείους λειτουργήσαντας αὐτοῦ τῇ μεγαλοπρεπεῖ ὁδοῇ. λάβωμεν Ἐνῶχ, ὃς ἐν Ἰσαακοῦ δίκαιος εὐρεθεὶς μετετέθη. Καὶ Νῶε, ὃς πισύσας διεσώθη. Καὶ Ἀβραάμ, ὃς ἀπὸ πίσιν καὶ φιλοξενίαν φίλος Θεοῦ, πατήρ ὃ τοῦ Ἰσαὰκ προσηγορεύθη. Διὰ φιλοξενίαν καὶ εὐσεβειαν Λὼτ ἐσώθη ἐκ Σοδὼμων. Διὰ πίσιν ὁ φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαὰβ ἡ πόρνη. Δι' ὑπομονὴν καὶ πίσιν ἐν δέρμασιν αἰγείας, καὶ μηλωταῖς, καὶ τριχῶν καμηλείων πλέγμασιν περιεπάτησαν κηρύσσοντες τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ. λέγωμεν ὃ Ἡλίου καὶ Ἐλισαίου, Ἰεζεκιὴλ τε καὶ Ἰωάννου, τοὺς προφῆτας. Edit. Oxoniensis pag. 610.

2 Καὶ μηλωταῖς περιεπάτησαν] Clemens Alexandrinus in citan-

do hoc loco interponit καὶ τριχῶν καμηλείων πλέγμασιν post μηλωταῖς, & τε ὁ Ἰωάννου post Ἰεζεκιὴλ respiciens proculdubio ad illud Evangelistæ: Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχεν τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ: & pro τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ legit τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ; neque alienum est à Clemente Alexandrino eo modo interponere aliquid, vel paululum mutare; legimus enim apud eum paulo inferius: Καὶ ἔχω πᾶσαν τὴν πίσιν, ὥστε ὅρη μεθιστάμαι, ὅτι τὰ ἐπισκοποῦνται ἀποβαλεῖν πάθη. μὴ δὲ ἀγάπην δὲ πιστωθῶ τῷ Κυρίῳ, οὐδὲν εἰμι. Eadem fere verba, quæ à Clemente Romano hoc in loco habentur, legimus in Epistola ad Hebræos Cap. 11. Περιήλθον ἐν μηλωταῖς καὶ δέρμασιν αἰγείας. Hanc enim præcipue præ aliis sibi imitandam proposuit Sanctus Pater, quod constat ex plurimis aliis locis, magnaue ex parte ex materia ac serie hujus Epistolæ, sicut prius observatum fuit.

3 Ἐμαρτυρήθη μεγάλως Ἀβραάμ, ὁ φίλος προσηγορεύθη τοῦ Θεοῦ] Memoratur à Sancto Ja-

προσηγορεύθη τῷ Θεῷ, καὶ λέγει ἀπενίζων εἰς τὴν
δόξαν τῷ Θεῷ ^a ταπεινόφρωνων. * “ Ἐγὼ δὲ εἰμι
“ γῆ καὶ σποδός. ^b “ Ἐπὶ ᾧ καὶ οὗτος γέγρα-
πται. † ^c “ Ἰὼβ ἦν δίκαιος καὶ ἀμεμπτός, ^d ἀλη-
“ θινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντός ^e κακῶς
“ ἀλλ’ αὐτὸς ἑαυτῷ κατηγορεῖται ^f εἶπεν. ‡ ⁴ “ οὐδεὶς
“ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπτου, βίαν καὶ μίας ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

* Gen. XVIII. 27. † Job. I. 1. ‡ Job. XIV. 4.

^a Codd. imp. ταπεινοφρονῶν. l. ταπεινόφρων. ^b οὗτος δὲ Cl. Alex. ^c Καὶ ἦν ὁ ἀνδρῶπιος ἐκεῖνος [Ἰὼβ] ἀμεμπτός, δίκαιος καὶ ἀληθινός καὶ θεοσεβής LXX. καὶ θεοσεβής Clem. Alex. ^d l. ἀληθινός. ^e πονηροῦ πρῶτος LXX. ^f ita Cod. MStus, at Ju. & Codd. imp. λέγει. ^g οὐδὲ εἰ Jun. & Cl. Alex.

cobo de Abrahamo, quod φίλος Θεοῦ ἐκλήθη: respexerunt proculdubio, tum Sanctus Jacobus, tum Sanctus Clemens, ad 2 Paralipom. Cap. 20. v. 7. Ἀβραὰμ τῷ ἡγαπημένῳ σου [ubi Editio Complutensis habet Ἀβραὰμ τῷ φίλῳ σου] Vel Esai. Cap. 41. v. 8. ubi Deus ipse de Abrahamo dicit Ἀβραὰμ, ὃν ἡγάπησα, pro quo Symmachus Ἀβραὰμ τοῦ φίλου μου. Textus Hebraeus apud Paralip. אַבְרָהָם אֲמִי i. e. Abrahami amici tui, ita & Vulgat. Apud Esai. אַבְרָהָם אֲמִי i. e. Abrahami amici mei. Vulgat. idem. Citavit hæc ex Romano Clemens Alexandrinus: prætermisit autem ἀπενίζων εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, cæteraque profuturum illius more immutavit. Apud illum enim pro Ἐμαρτυρήθη μεγάλως Ἀβραὰμ, καὶ φίλος προσηγορεύθη τοῦ Θεοῦ legimus Ὁ γὰρ τοι φίλος Θεὸς Δὲ πᾶσι ἐλευθερεῖν κληθεὶς Ἀβραὰμ. Petivit sane vocem κληθεὶς ex Epistola

Sancti Jacobi: quum Clemens Romanus, neque in hoc, neque in præcedente loco, ubi de Abrahamo, quod amicus Dei vocatus sit, sit mentio, vel κληθεὶς, vel ἐκλήθη utatur: scripsit enim Ἀβραὰμ ὁ φίλος προσηγορευθεὶς & φίλος προσηγορεύθη τοῦ Θεοῦ. Pro λέγει ταπεινόφρων vel ταπεινοφρονῶν apud eum legitur ὅτι ἐπὶ τῇ δόξῃ, μετελοπαθῶν δὲ ἔλεγεν. Sed non opus est, ut diutius his immoremur; non enim quenquam male habebunt, qui apud Clementem Alexandrinum unquam versatus fuit.

1 Ταπεινόφρωνων] Ita Cod. MStus, pro quo Codd. impressi exhibent ταπεινοφρονῶν. Ipse posterius ὡν redundare existimo; adco ut legendum sit ταπεινόφρων, quod aptius consentit cum Analogia & Syntaxi Græcæ linguæ, in qua duo Participia rarius concurrunt absque Copula.

2 Ἰὼβ ἦν δίκαιος καὶ] Hæc * 2 Mω-

amicus Dei vocatus fuit, qui gloriam Dei defixis oculis aspiciens in humilitate dixit: *Ego autem sum terra & cinis.* Præterea & de Jobo sic scriptum est: *Job erat justus, sine crimine, verax, colens Deum, abstinens ab omni mala re:* sed ille seipsum accusans dicit: *Nemo mundus à sorde, etsi vita ejus unius diei fuerit.*

paulo aliter à Clemente, quam à LXX Interpretibus habentur, apud quos legimus Ἀμεμπῖς, εἰκαῖς, καὶ ἀληθινός, καὶ θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πρῶτον αἰῶνος. Clemens Alexandrinus in citando hoc loco non discedit à Clemente Romano; nisi quod pro ἐπὶ καὶ αὐτὸς ἰωὺ οὕτως γέγραπται habeat αὐτὸς τε τοῦ ἰωὺ οὕτως γέγραπται, & ante θεοσεβής ex LXX inferat καὶ. Cum Sanctus Pater hoc in loco Jobum medium inter Abrahamum & Moysen collocet, satis constat eum habuisse Jobum Moyse antiquiorem. Cum Sancto Clemente sensit Chrysostomus, qui in Homil. de laudibus Pauli hæc habet: Τίνα ἂν πρὸς μετὰ τῷ ἰωὺ ἐκπλαγίῃ; τῷ Μωϋσέα πάντως. Vol. 8. p. 35. Edit. Savil. Jobum medium inter Josephum & Moysen collocat Sanctus Chrysostomus; Josephus autem Patriarcha, cum filius fuerit Jacobi Nepotis Abrahami, tertius fuit ab Abrahamo, à quo Jobus quintus fuisse existimatur prognatus de Esavo, vid. quæ habentur in fine libri Job à Græcis Bibliis.

3 Ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγορῶν εἶπεν] Multo aliter legimus in Clemente Alexandrino: Οὗτος ὁ νικῶν δὲ ὑπομονῆς τὴν πειρά-

σαντα, καὶ μαρτυρήσας, καὶ μαρτυρηθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὃς ταπεινοφροσύνης ἀντέχεται, καὶ λέγει οὐδείς κ. τ. λ. Hæc igitur de suo inferuit, quo ea, quæ sequuntur, sibi accommodaret; neque hoc ab ipso alienum est: hinc legimus paulo infra ἐχθρόφωνος καὶ βραδύγλωσσος φωνὴν Κυρίου ἀφ' ὧν γλώσσης ἀνθρωπίνης ἀφ' ἡμεῶν, quæ verba neque Moysis sunt, neque Clementis Romani. Hinc Stromate 5. legimus. Καὶ γὰρ ὁφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι ἀφ' ἡμεῶν χρόνον, φησὶν, ὡς ἂν ἐγγραφόμενοι τῇ ἀφ' ἡμεῶν τῇ παλαιᾷ, πάλιν χρεῖαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς — πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἀπειροῦ λόγου δικαιοσύνης νήπιος γὰρ ἐστὶ, τὰ πρῶτα μαθήματα πεπιστωμένος· τελείων δὲ ἐστὶν ἡ στερὰ τροφή κ. τ. λ. Quod si hanc licentiam sibi indulserit in citandis sacris scripturis, nemo miretur, si eadem usus fuerit, quum versetur circa Scripta Viri Apostolici. Junius & omnes Codd. Imp. omiserunt εἶπεν ante οὐδείς, & ejus vice ex Clemente Alexandrino substituerunt λέγει, & illud, aut literis miniatis descripserunt, aut hamis incluserunt, quo innuerent desiderari in MSto Cod. qui nobis exhibet εἶπεν.

4 Οὐδείς καθαρός ἀπὸ ῥύτις, ἐν ἑ μιᾷς ἡμέρας ἢ ζωῇ αὐτοῦ] Ju-
Moses

*^a Μωϋσῆς πρὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐκλήθη, καὶ διὰ
 ῥ^b ὑπερησίας αὐτοῦ ῥ^c ἔκρινεν ὁ Θεὸς Αἴγυπτον διὰ τὸ μα-
 τήγων, καὶ τὸ αἰκισμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ κείνος δοξασιεὶς

* Num. XII. 7. Heb. III. 2.

^a Μωϋσῆς ὁ πρὸς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πρὸς τὸ κρημα-
 πίζοντα ἐν τῇς βάτῃ εἶπεν· τίς εἰμὶ ἐγὼ κ. τ. λ. ^b προησίας Ju.
^c ἔκρινεν ὁ Θεὸς ῥύσαι τὸ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῷ μ. Jun. & Codd. imp.
 ἔκρινεν ὁ Θεὸς τὸ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῷ μ. Mill.

nus cum Clemente Alexandrino
 legit οὐδὲ εἰ: neque à vero ab-
 simile est eo modo scripsisse
 ipsum Clementem, quem secu-
 tus fuit Alexandrinus, & Orige-
 nes ejus Discipulus Alexandri-
 num: legit enim Origenes haud
 semel οὐδὲ εἰ: quum vero hoc
 in loco in MSto Codice lacuna
 fit; adeo ut nihil certi inde
 constare possit, lego cum vul-
 gatis LXX editionibus, & co-
 dicibus optimæ fidei, Alexan-
 drino, & Vaticano, εἰαν καὶ. Di-
 citur autem apud Jobum inter-
 rogative: Quis mundus est —?
 ne unus quidem. Habet Cod.
 Alex. Τίς γὰρ ἔστ[ε] [pro ἔσται] κα-
 θαρὸς ἀπὸ ῥύπου; οὐδὲ εἰς, εἰαν ὁ
 μίαις ἡμέραις γένηται ὁ βίος. Cod.
 Vat. ἀλλ' οὐδεὶς, εἰαν καὶ μία ἡμέρα
 ὁ βίος αὐτοῦ. Vulgat. Quis po-
 test facere mundum de immundo
 conceptum semine? nonne tu, qui
 solus es? breves dies hominis sunt.
 Aquila Τίς δώσ[ε] καθαρὸν ἀπὸ
 μεμιασμένον. Textus Hebræus:
 מִי־יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא לֵאמֹר
 אֵלֶּה אֲנִי חַרְצִים יְמֵי
 Quæ verba duplici modo facile
 vertuntur: Quis dabit purum

ex impuro? ne unus quidem;
 siquidem dies ejus definiuntur;
 vel aliter propius ad versionem
 LXX: Quis dabit purum ab
 immundicie i. e. immunem à
 sordibus? ne unus quidem;
 etiamsi præcidantur dies ejus.
 Ita etiam posteriora verba in-
 tellexisse videtur Sanctus Hiero-
 nymus; quum verterit: *Breves
 dies hominis sunt.* In Commen-
 tariis super Esai. Cap. LIII to-
 tum, sicut à LXX Interpretibus
 ac Clemente habetur, legimus:
*Quod de nullo penitus hominum
 intelligi potest: ut nec opere, nec
 sermone peccaverit, dicente scriptu-
 ra: Nemo mundus à sordibus,
 ne si unius quidem diei fuerit
 vita ejus.* Et Comment. in
 Psalmum LI. *Sicut in Job: Nec
 si unius diei sit super terram, po-
 test esse mundus à sorde peccati.
 Concipitur autem & nascitur in
 originali peccato, quod ex Adam
 trahitur, sed Baptismo per gra-
 tiam Christi purificatur.* Versio
 Syriaca: מִנּוּ נָתַל דְּכִיָּא מִן
 טָמֵא אֶפְלֵא חַד אֵין פְּסִיקָן
 אֲנִי יְמֵי i. e. Quis dabit
 mundum de immundo? Vel
 μεγά-

Moses fidelis in tota ejus domo vocatus est, & per ejus ministerium judicavit Dominus Ægyptum plagis & suppliciis, verum ille honore magno affe-

Quis dabit mundum à sordibus? nec ullus quidem; si dies ejus præcisi sunt. Posterius membrum, Si dies ejus præcisi sunt, per Periphrasim explicant LXX Interpretes: Ἐὰν καὶ μιᾶς ἡμέρας γένηται ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Cum Utraque interpretatio, Quis dabit mundum de immundo? Et, Quis dabit immunitatem à sordibus? in priore; & in posteriore parte, Siquidem definiantur dies ejus; Et, Etiam si præcidantur dies ejus; cum contextu satis apte concilietur: Οὐχὶ ἐν τούτῳ λόγῳ ἐποιήσω, ἐν τούτῳ ἐποιήσας εἰσελθεῖν ἐν κρίματι ἐνώπιόν σου. Τίς γὰρ κ. τ. λ. nec dissentiat ab Hebræo Textu, libero cuiquam suo judicio, cum LXX hanc præferendam censeo; præcipue cum istiusmodi posterioris membri interpretationem confirmet, cum vulgata, tum Syriaca, Versiones; necnon Syriaca concilietur cum ea interpretatione prioris membri.

I Ἐκρίνει ὁ Θεὸς Αἴγυπτον διὰ] Legit Junius, quem secuti fuerunt omnes Codices impressi: Ἐκρίνει ὁ Θεὸς ῥύσσει τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν μασίων καὶ αἰχισμάτων αὐτοῦ. Male haud dubio; prius enim post Ἐκρίνει ὁ Θεὸς litterarum aliqua pars videtur in MSto Codice, non est ρ, neque ῥύσσει est ἀπὸ, sicut legitur Junius, sed ἀπὸ; lacuna non est nisi inter sex vel septem

literarum. Legit Millius Ἐκρίνει ὁ Θεὸς τὸν Ἰσλ i. e. Ἰσραὴλ respiciens ad plagas illas, quas in deserto tulerunt Israelitæ. Malim vero, ut hæc referantur ad Ægyptios, & legatur Αἴγυπτον, forsitan Αἰπτον vel Απτον; quum in hoc MSto sæpius contrahantur propria Regionum, Civitatum, & Virorum nomina; eo quod frequentius occurrunt, ut Ἰσλ, Δεδ, Ιημ. pro Ἰσραὴλ, Δαδιδ, Ἰερουσαλήμ. Contextui enim & Historicae veritati magis consonum est Ἐκρίνει ὁ Θεὸς Αἴγυπτον, quam Ἐκρίνει ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ; quod si ita legamus, oportet pro ἀπὸ τῆς προσηΐας ponamus ἀπὸ τῆς ὑπερηΐας: hoc autem me minime movet; cum unicuique fas sit, quæ desunt in MSto Codice, aliter quam Junius supplere: Integram igitur sententiam hoc modo lego: Μωϋσῆς πρὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐκλήθη, καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερηΐας αὐτοῦ ἔκρινεν ὁ Θεὸς Αἴγυπτον ἀπὸ τῶν μασίων κ. τ. λ. Ubi ἔκρινεν ὁ Θεὸς Αἴγυπτον ἀπὸ τῶν μασίων eodem modo dictum, quo τῆς πεινῆς πάσης κριθείσης ἀπὸ πυρὸς, aliud nobis administrat argumentum Κριθείσης eo in loco retinendum esse. Sanctus Chrysostomus Moysen θελάτων πληγῶν Διάκονον vocat: Ὁ Μακάριος Μωϋσῆς — ὁ τῶν ἐν Αἴγύπτῳ γεγεννημένων θελάτων πληγῶν Διάκονος προχειροθεῖς φε-

ctus;

μεγάλως ἐκ ἐμεγαλορημόνησεν· ἀλλ' εἶπεν, ἐκ τ' βάτῃ
 * χρηματισμῷ αὐτῷ^a δεδομένῃ. “¹ Τίς εἰμι ἐγώ,
 “ ὅτι με πέμπεις; ἐγὼ δέ εἰμι ἰχινόφωνⓈ καὶ βραδύ-
 “ γλωσσⓈ. καὶ πάλιν λέγει² Ἐγὼ δέ εἰμι
 “ ἀτμίς ἀπὸ^b κύτρεας.

* Exod. III. 11. & IV. 10.

^a Codd. imp. δεδομένα. ^b l. κύτρεας.

Θεράπων Chrysost. Tota hæc
 periodus, à Μωϋσῆς πρὸς ἐν ὅλῳ
 τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ad Χρηματισμοῦ
 αὐτῷ δεδομένα, in compendium
 ducta, à Clemente Alexandrino
 ita effertur: Μωϋσῆς ὁ πρὸς Θε-
 ράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πρὸς
 τ' χρηματίζοντα ἐκ τ' βάτῃ εἶπεν.
 Reverendo admodum Episcopo
 Oxoniensi visum est, vocem
 Θεράπων petitam fuisse ex Epi-
 stola ad Hebræos: legimus enim
 ab ipso adnotatum pag. 611.
 Not. 4. Hoc etiam à Clemente
 Romano abest. Additum vide-
 tur ex Heb. III. 5. Μωϋσῆς μὲν
 πρὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς
 Θεράπων. Ego aliter sentio viz.
 petiisse hanc Alexandrinum ex
 ipso Clemente Romano, qui ha-
 bet infra Cap. 43. Ὁ ΜακάριⓈ
 πρὸς Θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ
 Μωϋσῆς.

¹ Τίς εἰμι ἐγώ, ὅτι με πέμ-
 πεις;] Citantur, sed non αὐτο-
 λεξεῖ, ex ver. 11. Cap. 3. Exod.
 Τίς εἰμι ἐγώ, ὅτι ——— ἐξάξω
 τοὺς ἡγούς Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου;
 Et ver. 10. Cap. 4. Οὐχ ἱκανός
 εἰμι ——— ἰχινόφωνⓈ καὶ βρα-
 δύγλωσσός εἰμι. Textus Hebræus
 יָנִיחַ יְשֻׁלְךָ וְיָנִיחַ פִּיךָ וְיָנִיחַ

i. e. Gravis ore & gravis lingua
 ego sum. Vulgat. Impeditioris
 Ⓢ tardioris lingua sum. Versio
 Syriaca: יְהִיחַ יְשֻׁלְךָ וְיָנִיחַ
 נִיחַ נִיחַ וְיָנִיחַ i. e. Eo
 quod balbus est sermo meus, &
 difficilis linguæ ego sum. Post
 Ἐγὼ δέ εἰμι ἰχινόφωνⓈ καὶ βρα-
 δύγλωσσⓈ à Clemente Alexan-
 drino additur φωνὴν Κυρίου Δα-
 γλώσσης ἀνθρωπίνης Δακτύλου.
 de quibus vide supra, quæ ad-
 notavimus apud Ἀλ' αὐτὸς ἐαυ-
 τοῦ κατηχησῶν εἶπεν.

² Ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμίς ἀπὸ κύ-
 τρεας] In hæc verba Joannes nu-
 per Episcopus Oxoniensis hæc
 adnotavit: Non est opus talibus
 Apologiis [viz. quibus Junius
 utitur ex Sancto Chrysostomo]
 quando compertum est, non om-
 nia, quæ dixerant viri Sancti,
 scriptis veteris Testamenti man-
 dari ——— Quin Ⓢ auctor ad
 Hebræos Cap. 12. v. 22. huic
 ipsi Moyse verba attribuit, quæ
 non magis quam hæc in Penta-
 teucho comparent. Nullibi enim
 dicentem audimus Ἐμφοβός εἰμι
 καὶ ἔντρομος. Interea tamen ut-
 cumque alibi desiderentur, saltem

K E Φ A.

Aut non est grandia locutus; sed, cum ex rubo oraculum divinum ei datum fuisset: *Quis sum ego, dixit, ut me mittas? gracili voce, & tarda lingua ego sum.* Et rursus dicit: *Ego sum olla vapor.*

videntur occurrere Ps. CXIX. 83. *ה'י'י' כנאד בק'טור* Ego fui, sicut olla in fumo. Quamvis versio LXX Intt. aliud quiddam profiteatur; unde licet Moyfi jure tribui non possit, Davidi fortassis, cujus statim mentio fit, de facili restituentur. Rem serio pensitanti dubitatio non levis suboritur, locum hunc librarii injuria luxatum ita posse reponi: *Τί δ' εἶπωμεν ἐπὶ τῷ μεμαρτυρημένῳ Δαβὶδ; ὡς ὃν εἶπεν ὁ Θεός· εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, Δαβὶδ τὸ Ἰσραὴλ, ἐν ἐλαίῳ αἰωνίῳ ἔχρισται αὐτόν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει ὡς ὁ Θεός· ἐγὼ δ' εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας. καὶ πάλιν λέγει· ἐλέησόν με ὁ Θεός κ. τ. λ.* Fatendum quidem est, periodum hanc non aliter apud Clementem Alexandrinum quam hic haberi, sed qui ——— perspexerit, qua licentia Clemens Alex. utatur in laudando hoc nostro; ——— adeo illum non testem genuinae lectionis citabit, ut corrupta potius insimulandum censeret. Adnotare in super licebit voces has reperiri Hos. XIII. 3. licet enim nunc temporis legatur ὡς ἀτμὶς ἀπὸ δακρύων, aut ut alia Exemplaria, ἀχείδων, quasi ex voce *ה'י'י'*. tamen Theodotio, & MSus Alexandrinus ἐκ καπνοδύχνης. Et beatus Hieronymus ἐκ fumario, reddidere; certe hic

nullo sensu legitur, sive ἀχείδων, sive δακρύων, & verisimile pro χύτρας librarii errore nunc haberi. Pellus. Petita hæc fuisse ex aliquo libro Ecclesiastico, vel indubitata traditione à Judaica Ecclesia ad Apostolos dimissa, unde & Sanctus Paulus videtur hausisse *Ἐμφοδός εἰμι & ἔντρομος*, facile credam. Vid. quæ infra adnotavimus ad *Ἐσφράμισην δακτυλίοις τῶν φυλάρχων* Capite 43. Vix autem possum mihi persuadere; Librarium hæc de loco suo movisse, aut Clementem Alexandrinum eum ita errantem secutum fuisse; aut Ipsum, quantacunque alias licentia usus fuerit in citando Clemente Romano, eo modo verborum ordinem immutasse, ut, quæ Davidis sunt, Moyfi tribuerentur; cum ea, quæ apud Psal. 119 ab Hebræo Textu habentur, vix conciliantur cum iis, quæ apud Clementem legimus. Neque magis verisimile est petiisse hæc Sanctum Patrem ex textu Hebræo Hoseæ, eaque Moyfi tribuisse: eo enim in loco nihil à Propheta de Moyse habetur, neque adeo constat eum, Romanus quum fuerit, legisse textum Hebræum; citat enim ubique Versionem LXX, quæ ab initio habuit ἀχείδων, non autem δακρύων,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

^a **Τ**Ι' δὲ εἴπωμεν ^b ἐπὶ τῷ μεμαρτυρημένῳ Δα-
 βίδ; ^c ὡς ὅν εἶπεν ὁ Θεός· * ^c “ Εὗρον ἄνδρα
 “ ^d χτ' τὴν καρδίαν μου, Δαβὶδ ^e τ' ^f Ἰεσσαί, ^d ⁱ ἐν
 “ ἐλαίῳ αἰωνίῳ ἔχρισα αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέ-
 γει ὡς τὸν Θεόν· † “ Ἐλέησόν με ὁ Θεός χτ' τὸ
 “ μέγα ^e ἐλαϊός σε, καὶ χτ' τὸ πλῆθος ^f οἰκτιρ-
 “ μῶν σε, ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου· ἐπὶ ^g πλεον
 “ πλυνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρ-
 “ τίας μου καθαίρεισίν με· ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ
 “ γινώσκω, καὶ ^h ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶν ἀγα-
 “ παντός. σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, καὶ τὸ πνηγρὸν ἐνώπιόν σε
 “ ἐποίησα· ⁱ ὅπως ἀν' δικαιοσύνης σου τοῖς λόγοις σε,

* Ps. LXXXIX. 21. Act. XIII. 22. † Ps. LI.

^a Ναὶ μὲν ἐν Δαβίδ, ἐφ' οὗ μαρτυρῶν ὁ Κύριος λέγει. Cl. Alex.
^b ἐπὶ τοῦ μεμαρτυρημένου Δαβίδ B. ^c Εὗρον Δαβὶδ τ' δούλον μου,
 ἐν ἐλαίῳ [vel ἐλέει] ἀγίῳ μου ἔχρισα αὐτόν Ps. 89. v. 21. ^d καὶ
 εἶπε μαρτυρήσας· Εὗρον Δαβὶδ τ' Ἰεσσαί, ἄνδρα καρπὸν τῆς καρδίας
 μου Act. Cap. 13. v. 22. ^d l. ἐν ἐλέει αἰωνίῳ. Codd. imp. ἐν
 ἐλαίῳ αἰωνίῳ. LXX ἐν ἐλαίῳ ἀγίῳ Cod. Alex. ἐν ἐλέει ἀγίῳ Vat.
^e l. ἐλεῖ. ^f l. οἰκτιρμῶν. ^g l. πλεον.

quod vulgo habetur, neque κα-
 πνοδόχης, quod irrepsit in Cod.
 Alex. ex Theodotione; sicut ex
 Hieronymo constabit, qui Com-
 ment. in locum hæc habet:

*Querimus autem, quare LXX
 pro fumario, quod Theodotio
 transtulit καπνοδόχῳ, locustas
 interpretati sunt. Apud Hebraeos
 locusta, et fumarium iisdem scri-
 bitur literis **לררר**; quod si le-
 gatur ARBE [à radice **ררר**]
 locusta dicitur, si ARUBBA [à*

radice **ררר**] *fumarium, pro
 quo Aquila κατὰ κράτην, Symma-
 chus foramen interpretati sunt.
 Τῷ, Ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύ-
 τρας subjicit Clemens Alexan-
 drinus Θεὸς γὰρ ὑπερηφάνοις ἀν-
 τιπτάσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χά-
 ριν. Dein sequitur Ναὶ μὲν καὶ
 Δαβὶδ, ἐφ' οὗ μαρτυρῶν ὁ Κύριος
 λέγει· Εὗρον ἄνδρα κ. τ. λ.*

ⁱ Ἐν ἐλαίῳ αἰωνίῳ] Cod. Alex.
 apud Psalmos, nec non Aldina
 & Complutensis Editiones ἐν

“ καὶ

CAPUT XVIII.

QUID autem de Davide, qui egregium Testimonium obtinuit, dicemus? de quo loquutus est Deus: *Inveni hominem secundum cor meum Davidem Jesse filium, in misericordia sempiterna unxi eum.* Ipse vero dicit ad Deum: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam: Amplius lava me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me: quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum coram me est semper. Tibi soli peccavi, & malum coram te feci; ut justificeris in sermonibus tuis,*

ἐλαίῳ ἁγίῳ. Vulgat. oleo sancto meo. Text. Heb. **וַיִּשָּׁחֶם** i. e. in oleo sanctitatis meæ. Clemens etiam Alexandrinus ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ; at Romanus aliter, ἐν ἐλαίῳ [proculdubio, αἱ pro e] positis, ἐλέει] αἰωνίῳ in misericordia sempiterna. Cod. Vat. ἐν ἐλέει ἁγίῳ. Apud Beatum Hieronymum Comment. in Esai. Cap. 55. sic legimus. *Hoc pactum, quod Dominus pollicetur, non erit breve, & unius temporis, sicut fuit populi Judæorum; sed manebit in æternum, ut veniat verus David, & in Evangelio compleantur, quæ ex DEI persona sunt repromissa: Inveni David servum meum, in misericordia sancta unxi eum.* Si ego recte conjiciam, pro sancta legendum est, postulante hoc contextus ratione, sempiterna: init enim comparisonem inter pactum & promissa, tum legis, tum Evangelii, quorum illa

temporanea, hæc sempiterna; quod ut probatum det, subdit ex Psalmis hoc comma: *Inveni ——— misericordia sempiterna* [eo quod sub vero Davide i. e. Messia pactum & promissa forent sempiterna] *unxi eum.* Nullus igitur dubito, quin legerit Sanctus Clemens apud LXX Intt. ἐν ἐλαίῳ five ἐλέει αἰωνίῳ ἔχρισται αὐτόν. Quod facili mutatione fit ἐν ἐλαίῳ ἁγίῳ ἔχρισται αὐτόν, quo propius accedat ad lectionem Hebræi Textus.

2 Ἡ ἁμαρτία μου] Inter Ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶν ἀγαπαντός & Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον inle- rit Clemens Alexandrinus Ἐπὶ τὴν οὐχ ὑποπίπτουσαν νόμῳ αἰνι- τώμεθα ἁμαρτίαν γνωστικῶς με- τριοπαθεῶν ἐπιφέρει. vid. quæ prius observavimus hac de re.

3 Ὅπως ἀν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς] Citan- tur hæc ex LXX; neque facile

“ καὶ ^a νικήσεις ἐν ταῖς κενεαῖς σε. Ἰδὲ γὰρ ἐν ἀνό-
 “ μίαις ^b συνελήμφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίστησέν
 “ με ἡ μήτηρ μου. Ἰδὲ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας
 “ τὰ ἀδύνατα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σε ἐδήλωσάς
 “ μοι· ῥαντιεῖς με ὑσώπῳ, καὶ καθαρίσθισομαι, ^c πλυ-
 “ νεῖς με, καὶ ὑπὲρ κίονα λουκανθήσομαι· ἀκνυεῖς με
 “ ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνῳ. ἀγαλλιᾶσόν) ὅσα
 “ πεταπεινωμένα. ἀπόσρεψον τὸ πρῶτον σου ἀπὸ
 “ τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου
 “ ἐξάλειψον. καρδίαν καθαράν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός,

a l. νικήσης.

b l. συνελήφθην.

c l. πλυνεῖς.

adeo concilianda videntur cum
 Hebræo Textu, præcipue in po-
 steriore membro, quod ita à
 LXX exhibetur: καὶ νικήσεις ἐν
 ταῖς κενεαῖς σε. Eadem à Sancto
 Paulo habentur Cap. 3. Epistolæ
 ad Romanos; neque Apostolus
 in iis citandis vel minime dis-
 cedit à lectione LXX Interpre-
 tum. Hebræus textus ita se
 habet: למען תצדק בדבר
 :שפטך viz. Ut justus
 sis in loquendo te, mundus sis
 in judicando te. Utraque Latina
 versio cum LXX convenit.
 Vulgat. *Ut justificeris in sermo-
 nibus tuis, & vincas, cum judi-
 caris.* Sancti Hieronymi: *Ut
 justificeris in sermonibus tuis, &
 vincas, cum judicaberis.* Necnon
 Syriaca versio: מטל ותודרך
 במלתך ותזכה בדינך i. e.
 quoniam justificaberis in verbo
 tuo, & vinces in judiciis tuis.
 Quum igitur omnes versiones,

etiam Hieronymi ex Hebræo
 facta, in hoc consentiant; haud
 absimile est Hebræum textum
 eo modo interpretandum esse.
 Tota vero difficultas sita est in
 voce תצדק, quæ, derivata à
 צדק mundus fuit, videtur in-
 terpretanda mundus sis. At
 apud Rabbinos, in Misna etiam,
 & Gemara, & Codice Talmu-
 dico Joma significat vicit, su-
 peravit. Eadem etiam signifi-
 catio hujus vocis, quod veri-
 simillimum est, ex Hebræa in
 linguam Syriacam inducitur in-
 valuit. Inde legimus Epist. ad
 Romanos Cap. 12. ver. 21.
 לא תזכין בשתא אלא
 זכאורה לבשתא בטבתא
 Ne vos vincat malum, sed
 vincite malum in bono. Et
 Epist. Joh. Cap. 5. v. 4, & 5.
 מטל וכל דילד מן אלהא
 זכה לעלמה והדא הי
 זכאורה חכתא לעלמא
 “ καὶ

& vincas cum judicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea: Ecce enim veritatem dilexisti; incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi. Asperges me byssopo, & mundabor, lavabis me, & super nivem dealbabor: Auditui meo dabis gaudium & letitiam; exultabunt ossa humiliata. Averte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus,

הַמִּנְתִּיךָ: מִנִּי גִיר חֲכָה לָהּ

לְעֹלָמָא. Quoniam omne, quod natum est ex Deo, vincit mundum; & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quis enim est, qui vincit ipsum mundum? in his omnibus locis vox וְנִיךָ adhibetur. Nulla igitur mihi adhuc restat suspicio, quin eadem vox idem apud Hebræos significet, eoque modo cum Hebræo Textu concilientur versiones; præcipue quum Hieronymus eo in sensu hanc vocem accipiat, & Syrus Interpres hoc ipso in loco eandem vocem adhibeat in eo sensu. Hebræum igitur Textum sic verto: Ut justus sis, five justificeris in loquendo te i. e. sermone tuo, vincas, cum judicas; vel passive, cum judicaris.

1 Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας· τὰ ἀδύλα & τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι.] Ita LXX Interpretes, & versiones omnes, etiam Hieronymi. Aliter se habet Textus Hebræus, sicut hodie punctuatur: הֵן — אִמָּהּ — הַפְצִיךָ בַּטְחִי וְהַסְתִּיךָ

i. e. Ecce veritatem voluisti, five dilexisti in renibus h. e. in intimis; & in abscondito me scire facies sapientiam. Adhibetur enim accentus Tonicus in Voce בַּטְחִיךָ. qui si in vocem הַפְצִיךָ rejiciatur, interpretandum est: Ecce veritatem voluisti, five dilexisti: In intimis, & in abscondito me scire facies sapientiam. Quo modo constat legisse tum LXX Interpretes, tum Sanctum Hieronymum, necnon Int. Syrum; qui sequendi potius sunt, quam Masorethæ, quorum est hodierna punctuatio.

2 Ἀγαλλιάσονται.] Apud LXX Interpretes, sicut à Clemente exhibetur, legimus ἀγαλλιάσονται ὅσα πεποιημένα. Vulgat. Et exultabunt ossa humiliata. Vers. Syriac. וְנַחֲרוֹן גִּרְמִי מִכִּינָה i. e. & gaudebunt ossa mea humilia. In Textu Hebræo paulo aliter legimus: תְּגַלְנָה עֲצָמוֹת דָּכִיךָ i. e. Exultabunt ossa, quæ contrivisti. Cum Hebræo consentit Versio Hieronymi: Exultent ossa, quæ confregisti.

&

“ καὶ πνεῦμα ^a εὐθὺς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ^b ἐγκάτοις μου·
 “ μὴ ἀπορίψῃς με ἀπὸ ^c ὧ προσώπου σου, καὶ τὸ πνεῦμα
 “ τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ’ ἐμοῦ· ἀπόδος μοι
 “ τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ ⁱ πνεύματι
 “ ἡμερονικῶς ^d στήριξόν με. διδάξω ἀνόμους τὰς ὁδούς σου,
 “ καὶ ἀσεβεῖς ὀπιστρέψουσιν ἐπὶ σε. ῥυσάί με ἐξ αἱμάτων
 “ ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου. ἀγαπιάσεται ἡ
 “ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου. Κύριε, ^e τὸ
 “ σῶμα μου ἀνοίξεις, καὶ ^f τὰ χεῖλη μου ἀναγγελῇ
 “ τὴν αἴνεσίν σου· ὅτι εἰ ἠθέλησας θυσίαν ἔδωκα
 “ αὐτήν, ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. Θυσία τῶ
 “ Θεῷ πνεῦμα σιωπῆται· καρδίαν σιωπῆται·
 “ μένιν καὶ τεταπεινωμένιν ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ’.

ΤΩΝ τοσούτων οὖν καὶ τοιούτων οὕτως μεμαρτυρη-
 μένων τὸ ^g ταπεινόφρονον, καὶ τὸ ὑποδεδε-
 ῡσθαι τῆς ὑπακοῆς, ἢ μόνον ἡμᾶς ^h ἀλλὰ καὶ τὰς
 παρ’ ἡμῶν γενεάς, βελτίους ἐποίησεν, τοὺς τε κατὰ
 δεξαμένους τὰ λόγια αὐτοῦ ἐν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ.
 Πολλῶν οὖν καὶ μεγάλων καὶ ἐνδόξων μετεληφό-
 ρες ⁱ πράξεων, ἐπαναδραμάμενοι ἐπὶ τὸν ἐξ
 ἀρχῆς παραδεδομένον ἡμῖν τῆς εἰρήνης σκόπον,

a Codd. imp. εὐθὺς. b Ita Cod. MStus, non ἐγκάτοις Vulgat.
 c Τοῦ omitt. in Codd. imp. d στήριξον Codd. imp. e τὰ
 χεῖλη LXX. f τὸ σῶμα LXX. g l. ταπεινόφρον. h l. ἀλλὰ.
 i l. πράξεων. f παραδειγμάτων J. Col. F.

i Καὶ πνεύματι] Textus He-
 bræus exhibet: הווי הווי
הווי הווי i. e. Et Spiritus spon-
 taneus, sive principalis fulciet

me. Significat enim הווי הווי spon-
 taneus, liberalis, munificus; item
 principalis, & regalis: Unde
 LXX Interpretes, quos secutus

καὶ

& spiritum rectum innova in visceribus meis: Ne pro-
jicias me à facie tua, & spiritum tuum sanctum ne au-
feras à me: Redde mihi letitiam salutaris tui, & spi-
ritu principali confirma me. Docebo iniquos vias tuas,
& impii ad te convertentur. Libera me de sanguinibus
Deus, Deus salutis mee, exaltabit lingua mea justitiam
tuam. Domine, labia mea aperies, & os meum annun-
tiabit laudem tuam: Quoniam si voluisses sacrificium,
dedissem utique, holocaustis non delectaris. Sacrificium
Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum
Deus non despiciet.

CAPUT XIX.

TALIUM igitur & tantorum, qui tam clarum
elogium consequuti sunt, humilitas & per obe-
dientiam subjectio, non tantum nos, sed & ante nos
generationes meliores reddidit, & qui in timore
& veritate ejus eloquia susceperunt: quare multorum,
magnorum, & illustrium exemplarium participes facti,
ad pacis scopum nobis ab initio traditum recurramus,

est Clemens: Καὶ πνεῦμα ἡγε-
μονικὸν ἐπέλεξόν με. Vulgat. Et
spiritu principali confirma me.
Versio Syr. אֲנִי מְבֹרָךְ בְּרוּחִי
יְהוָה i. e. Et Spiritus glorio-
sus fulciet me. Versio Sancti
Hieronimi: Et Spiritu potenti
confirma me.

2 Ταπεινόφρονον] Ita à Cod.
MSto exhibetur pro ταπεινόφρον,
simili errore supra legimus τα-
πεινόφρωνων, pro ταπεινόφρων, ὡς
redundante. vid. supra λέγει ὁ πτε-
ρίζων εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ταπει-
νόφρων.

3 Πράξεων] Ita se habet Cod.

MStus. Junius & Fellus malunt
παρὰ δεισμάτων, quibus lubens
hac in re assentior. Quid enim
dici potuit aptius, antea enu-
meratis Sanctis Patriarchis, &
Beatis Apostolis, quam πολλῶν
οὖν, & μεγάλων, καὶ ἐνδόξων μετε-
ληφότες παρὰ δεισμάτων ἐπανα-
δράμωμεν κ. τ. λ.? cum qua
Sanctorum enumeratione non
adeo apte consentit μετεληφό-
τες πράξεων. Nihil tamen muto.
Videtur Sanctus Pater hoc in
loco imitatus fuisse Epistolam
ad Hebræos, ubi, enumeratis
Sanctis Patriarchis, ac Prophe-
ac

καὶ ἀπενίσωμεν εἰς τὸν πατέρα καὶ κτίστην τῷ σύμπαν-
 τῷ κόσμῳ, καὶ ταῖς μεγαλοπρεπέσι καὶ ὑπερβαλλού-
 σαις αὐτῷ δωρεαῖς τῆς εἰρήνης, εὐεργεσίαις τε κολ-
 ληθῶμεν· ἰδῶμεν αὐτὸν καὶ ἀθάνατον, καὶ ἐμβλέψω-
 μεν τοῖς ὀμμασιν τῆς ψυχῆς εἰς τὸ μακρόθυμον
 αὐτῷ βέλημα· νοήσωμεν πῶς ἀόργητος ὑπάρχει
 πρὸς πάντα τὰ κτίσιν αὐτῷ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Κ'.

Οἱ οὐρανοὶ τῇ διοικήσει αὐτῷ^a σαλευόμενοι ἐν
 εἰρήνῃ ὑποτάσσον· αὐτῷ^b ἡμέρα τε καὶ νύξ
 τὸν τεταγμένον ὑπ' αὐτῷ δρόμον διανύουσιν, μὴδὲν
 ἀλλήλοις ἐμποδίζοντα. Ἡλῖός τε καὶ σελήνη, ἀστέρων
 τε χοροὶ καὶ τὴν ἀγαθὴν αὐτῷ ἐν ὁμοιοῖα δίχα
 πάσης παρεκβάσεως ἐξελίσσουσιν πρὸς ἐπιτεταγμένους
 αὐτοῖς ὁρισμούς. Γῆ κυοφορεῖσα καὶ τὸ θέλημα αὐτῷ
 τοῖς ἰδίοις καιροῖς τὰ πανπλήθη ἀνθρώποις τε καὶ
 θηρίοις, καὶ πᾶσιν τοῖς οὖσιν^c ἐπ' αὐτὴν ζώοις ἀνατέλλει

^a Μὴ σαλευόμενοι J. Col. F. ^b Μὴδὲν ἀλλήλοις ἐμποδίζουσα
 J. Col. F. ^c Ita Cod. MStus non πανπλήθη Vulgat. ^d Ita
 Cod. MStus, at Cod. imp. ἐν αὐτῇ.

tis, subicit Apostolus: Τοιγαρὲν
 καὶ ἡμεῖς τοσούτον ἔχοντες ἀει-
 κείμενον ἡμῖν νέφους μαρτύρων,
 ὅγκον ἀποδείκνυσι πάντα, καὶ τὴν
 εὐφρανταίαν ἀμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς
 τρέχωμεν τὸν ἀεικείμενον ἡμῖν
 ἀγῶνα Heb. Cap. 12. v. 1.

1 Σαλευόμενοι] Junius legen-
 dum statuit μὴ σαλευόμενοι, cui
 assentitur Colomesius. hanc e-
 mendationem minime ferendam
 esse, nec immerito, existimavit

Reverendus admodum nuper
 Episcopus Oxoniensis: Ita enim
 adnotavit. Non facile quis sibi
 indulserit eam dictaturam, ut
 velit de suo contradictoriam ap-
 ponere auctoris vocibus, cujus
 mentem interpretari pra se fert;
 praesertim si ejusmodi verba com-
 modum sensum ullatenus admit-
 tunt; quod quidem hic loci con-
 tingere videtur. Quisquis enim
 perpetuam caelorum vertiginem,
 τρεφὴν

ac totius mundi parentem & creatorem diligenter intueamur, pacisque ejus magnificis & superexcellen-
tibus donis & benefactis firmiter adhæreamus; cogi-
tatione contemplemur eum, & mentis oculis long-
animam ejus voluntatem intueamur, & quemadmo-
dum tranquillum se præbeat erga omnem creaturam
suam, consideremus.

CAPUT XX.

COELI per ejus gubernationem moti in pace illi
subjiciuntur: dies etiam & nox, nullo sibi invi-
cem impedimento, constitutum ab eo cursum ab-
solvunt. Sol & Luna, & Siderum chori, se-
cundum ejus mandatum sine ulla transgressione, in
concordia statutos sibi terminos evolvunt. Terra
fructificans suo tempore secundum ejus volunta-
tem hominibus, feris, & omnibus quæ super eam
sunt animantibus, alimentum in abundantia profert,

*Planetarum errores, Apogea, & Perigea, progressiones, stationes, & retrogradationes, & varia, quæ subinde occurrunt, Phænomena observaverit; astu quodam rapti, & marini fluctus ad instar αὐλαίου non diffitebitur; præsertim post explosos per solidissima argumenta solidos orbes, & inductas inde Hypothesas de Systematum liquido in athere, seu vastissimo in Pelago, decursu, & tantum non in Cartesianis vorti-
cibus perenni jactatione. Fellus. Ego sane vix putarim Sanctum Patrem adeo acute Philosophatum fuisse, eumve vel minimum cogitasse de Systemati-
bus, sive Ptolemaico, sive Car-*

tesiano, aut Copernicano; potuit Sanctus Pater per cœlos facili Metonymia intelligere corpora cœlestia, quorum motus à Deo ita attemperantur, ut de cursu suo neutiquam discedant; vel totum cœlorum expansum, sive firmamentum, quod una cum corporibus cœlestibus divino nutu ab oriente ad occidentem circumgyrari potuit existimare. Neutiquam igitur discedo à MSti Codicis lectione.

2 Μηδὲν] Junius vult, ut legamus Μηδὲν ἀκλήλως ἐμπροδίζου-
σαι. Ipse nihil muto, quum Μηδὲν ἀκλήλως ἐμπροδίζοντα cum Analogia Græcæ linguæ non mi-
nus conveniant, quam Μηδὲν ἀλ-

N

NON

τροφὴν, μὴ διχοστατῆσα, μηδὲ ἀλλοιοῦσά τι τῆς
 δεδοσματομένων ὑπ' αὐτῆς. Ἀβύσσων τε ἀνεξιχνίαστα,
 καὶ νερτέρων ἀνεκδιήγητα ^a κείμενα τοῖς αὐτοῖς
 συνέχευ' ὑποτάγμασιν. * ² Τὸ κύτος δ' ἀπείρη θα-
 λάσσης καὶ τὴν ^b δημιουργίαν αὐτῆς συστάειν εἰς τὰς
 συναγωγὰς † ἢ παρεκβαίνει τὰ πεποιημένα αὐτῇ
 κλείεθρα, ἀλλὰ καθὼς διέταξεν αὐτῇ, ὅπως ποιεῖ.
 εἶπεν γάρ ^c : " Ἐως ὧδε ἤξεις, καὶ τὰ ^d κείμενα σε

* Gen. I. 9. † Job. XXXVIII. 10, 11.

^a f. κύματα J. Col. F. ^b l. δημιουργίαν. ^c Μέχρι τούτου
 ἐλεύσῃ καὶ ἔχ' ὑπερβόησιν, ἀλλ' ἐν ταύτῃ συντελεσθήσεται σε τὰ κείμενα.
 LXX. ^d l. κύματα.

λήλαις ἐμποδίζουσαι. Lego igitur cum MSto Codice Ἡμέρα
 τε καὶ νύξ τὸν τεταγμένον ὑπ' αὐ-
 τοῦ δρόμον ἀφ' ἑαυτοῦ, μηδὲν ἀλ-
 λήλους ἐμποδίζοντα.

¹ Κείμενα] Junius, Fellus,
 & Colomelius malunt, κύματα.
 Ego à fide Manuscripti Codicis
 minime discedendum esse pu-
 to; nisi facili mutatione pro
 κείμενα legatur κλίματα, ἢ pro
 ἀποσίτο: Ἀβύσσων τε ἀνεξιχνίαστα,
 καὶ νερτέρων ἀνεκδιήγητα κλίματα
 τοῖς αὐτοῖς συνέχευ' ὑποτάγμασιν.
 Abyssorum investigabiles, & in-
 ferorum inenarrabiles tractus,
 sive regiones; eisdem mandatis
 continentur. Nihil autem te-
 mere muto; quum κείμενα re-
 tineri possit, neque sensu in-
 commodo: Κείμενα enim latius
 acceptum pro more Hellenistico,
 quod & ὑπόστασις apud Hebræos,
 significat status, conditio, ratio,
 dispositio; adeo ut sensus sit:
 Abyssorum investigabilia & in-

ferorum inenarrabilia judicia
 [i. e. rationes sive dispositiones]
 eisdem mandatis continentur.

² Τὸ κύτος δ' ἀπείρη θαλάσ-
 σης] Junium hæc non adeo fe-
 liciter vertisse facile vidit, &
 obiter hoc de loco hujusmodi
 observavit Reverendus admo-
 dum Pater nuper Episcopus
 Cestriensis, vir siquis alius de
 Ecclesia, & literis optime me-
 ritus, & pene omni laude ma-
 jor: Minus bene transtulit Ju-
 nius: Immensi maris profundi-
 tas &c. quod haud perspice-
 ret Patrem Antiquissimum crea-
 tionem respexisse, & LXX Inter-
 pretum verba usurpasse, quæ in
 Hebræo non habentur Gen. I. 9.
 Καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω
 οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν.
 Licet enim S. Basilius observet, hæc
 verba fuisse obelo notata, nec in
 Hebræo Codice reperiantur; patet
 tamen ea ad interpretationem
 LXX pertinere, & ad ipsa San-

non hæsitans, neque mutans quicquam eorum, quæ ab eo decreta sunt. Abyssorum investigabilia, & inferorum inenarrabilia judicia eisdem mandatis continentur. Moles immensi maris in ipsa sui Creatione in congregationes suas collecta repagula sibi circumposita non transgreditur, sed prout ei præcepit, ita facit. Dixit enim: *Huc usque venies, & in te ipso*

Etum Clementem respexisse. In hunc igitur modum sententia Sancti Clementis fuit potius conformanda: Moles immensi maris in ipsa sui creatione in congregationes suas collecta repagula sibi circumposita non transgreditur. Pearson. Præfat. ad Editionem Bibliorum LXX edit. Cantabrigiæ; habetur eadem Præfatio à Cl. Grabio ante LXX Alex. Oxonii ed. In Pericopa illa, ad quam respexit Sanctus Pater, & quam Hebræus Textus non agnoscit, ita legitur apud Interpretes LXX: *Καὶ συνήχθη, pro quo Clemens videtur legisse συνέση: habet enim συσπᾶν à συνίστημι, non συναχθῆν secundum Interpretes LXX, apud quos exhibentur συνήχθη, & συναχθήτω à συνάγω. Voce συνίστημι postea in versionibus suis usi sunt Aquila & Symmachus, quorum uterque Pericopen immediate præcedentem ita vertunt: Καὶ συστήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. Petuntur ea, quæ sequuntur immediate viz. οὐ παρεκβαίνει τὰ περιτρεχόμενα αὐτῇ κλειῖθρα, ἀλλὰ καθὰς διέταξεν αὐτῇ, οὕτως ποιεῖ non secus ac ea, quæ sequuntur paulo infra post εἶπεν γὰρ, ex lib. Job. Cap.*

38. *ἐθέμην δὲ αὐτῇ ὅσα περιτρεχόμενα κλειῖθρα καὶ πύλας εἶπον δὲ αὐτῇ, μέχρα τούτων ἐλεύσῃ κ. τ. λ. pro quo Clemens εἰς ᾧδε ἤξει κ. τ. κ. σ. ε. σ. σ. de hoc vid. Not. proxime sequentem.*

3 *Ἔως ᾧδε ἤξει] Habentur hæc paulo aliter à Clemente, quam apud LXX Interpretes inveniuntur: legimus enim apud illum Ἔως ᾧδε ἤξει pro Μέχρα τούτων ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ: & pro ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα apud hos; apud illum καὶ τὰ κύματά σου ἐν σοὶ συντριβήσεται. Sed hoc modo citare Sacras Scripturas non est alienum à Patribus; neque deputandæ sunt hujusmodi in citandis SS. mutationes inter lectiones variantes. Imo Versio LXX Interpretum in posteriore membro, quod ad verba ipsa, magis discrepat ab Hebræo textu, cæterisque Versionibus cunctis, quam Clemens à viris 72; apud quos legimus: Ἀλλ' ἐν σεαυτῇ συντριβήσεται σου τὰ κύματα. At Hebræus Textus aliter habetur: **וַיִּשׁוּ נַפְלִי לְיָמַי** i. e. & hic ponet in elatione fluctus tuos. Vulgat. paulo propius ad LXX: *Et hic**

“ ὃ σοὶ συντελεθήσεται· ὠκεανὸς ἀνθρώποις ἁ ἀπέραντος, καὶ οἱ μετ’ αὐτὸν κόσμοι ταῖς αὐταῖς ἁ ταλαιαῖς τῷ δεσπότη διδιδυμόνται. Καιροὶ ἐαρινοὶ, καὶ

a ἀπέρατⓄ J. Col. F. b f. ἐπιταλαιῖς vel ἀγ.ταλαιῖς Ju. ἐπιταλαιῖς F. ἀγ.ταλαιῖς B.

confringes tumentes fluctus tuos. Versio Syriaca: ܠܬܢܬܢ ܠܬܢܬܢ ܠܬܢܬܢ i. e. Et hic manebis in magnitudine fluctuum tuorum. Eodem modo se habet Versio Arabica. Symmach. Ἔως ὧδε πετάχθω τὸ ἔπαρμα τῶν κυμάτων σου.

I ὠκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέραντος, καὶ οἱ μετ’ αὐτὸν κόσμοι] Junius, Colomelius, & Fellus ἀπέραντⓄ pro ἀπέραντⓄ legendum esse censent; eo quod ἀπέραντⓄ proprie significat infinitus: At Suidæ aliter visum fuit, qui in voce ἈπέραντⓄ hanc habet: Ἀπέρατον· Ἀπειρον, μέγα, οὐ πέρας οὐκ ἔστιν. Οἱ δὲ μετὰ τῷ νῦ γράφοντες ἀμαρτάνουσιν. Ἀεισοφάνης Νεφέλαις· Τὸ χεῖμα τῶν νυκτῶν ὅσον ἀπέραντⓄ καὶ αὐτῶν· Ὁ δὲ Χοσρόης τὴν ἀπέραντⓄ καλυμένην εἰρήνῃ λαμπρῶς παρέλυτεν. De altera hujus vocis significatione, viz. immeabilis, intransibilis, prorsus filet. Stephanus, necnon Hesychius, utramque significationem voci ἈπέραντⓄ tribuunt; at τὸ Ἀπέραντος tantum infinitus, finem non habens exponunt. Sed apud Eusebium legimus ex Dionysio Alexandrino forsan ad hunc locum respiciente petita: Πῶς ἂν ὁ πολὺς,

καὶ ἀπέραντος ἀνθρώποις ὠκεανὸς ἐπιχυθεὶς κ. τ. λ. Lib. 7. Cap. 21. Eccl. Hist. Idem & apud Sanctum Epiphanium, Hæres. 77. significat vox ἀπέραντος. Imo & Clemens Alexandrinus in hoc ipso loco citando hanc vocem retinet: Ἀλλὰ καὶ τῇ πρὸς Κερυνθίους Ῥωμαίων Ἐπιστολῇ, ὠκεανὸς ἀπέραντⓄ ἀνθρώποις, γέγραπται, καὶ οἱ μετ’ αὐτὸν κόσμοι. Nihil igitur muto: verito autem cum Ruffino Oceanus intransibilis vel intransmeabilis hominibus, & hi qui trans ipsum sunt mundi. Displicuerunt hæc Criticis severioribus, iis nempe quibus omnia displicent; imo & Criticorum Principi Photio, qui in Bibliotheca sua de hac Epistola inter alia hæc habet: Αἰπάσαιθ’ ὅτι ἂν πρὸς αὐτόν. — Ὅτι — ὅτι ὠκεανοῦ ἔξω κόσμους πῶς ὑποτίθεται εἶναι. Sed non ideo Clementi eam abjudicavit: fatetur enim, quod est ἀπλοῦς, κατὰ τὴν φράσιν, καὶ σαφὴς, καὶ ἰγγύς τῷ Ἐκκλησιαστικῷ, ὅτι ἀπειργα χαρακτηρῶν. Et in alio loco esse ἐπιστολὴν ἀξιόλογον. Sed neque Origenem, neque Hieronymum hæc offenderunt; Quorum hic Comment. in Ep. ad Ephesios Cap. 2. v. 2. hæc habet: *Ad mundos alios, de quibus*

ἔαρινοὶ,

comminuentur fluctus tui. Oceanus hominibus impermeabilis, & qui trans ipsum sunt mundi, eisdem Domini dispositionibus gubernantur. Vernæ, æstivæ, au-

¶ Clemens in Epistola sua scribit: Oceanus, & Mundi qui trans ipsum sunt. Ille lib. 2. Περὶ Ἀρχῶν Cap. 3. sicut à Ruffino vertitur: Meminit sane Clemens Apostolorum Discipulus etiam eorum, quos Ἀρχήθρας Græci nominant, atque illius partes orbis terra, ad quas neque nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis, qui ibi sunt, quisquam transire ad nos; quos & ipsos mundos appellavit, cum ait: Oceanus intransibilis est hominibus, & hi, qui trans ipsum sunt, mundi, qui his eisdem dominatoris DEI dispositionibus gubernantur. Videtur Ruffinus apud Origenem legisse Ὁκεανὸς ἀνθρώποις ἀπείρατος ἐστίν, καὶ οἱ μὲν αὐτὸν ἡρόμενοι, οἱ τ. α. τ. τ. διακόβου Θεοῦ διευθύνονται. Paulo infra de his mundis philosophatur hoc modo Origenes: Sed utrum mundus iste, quem sentiri vult, separatus ab hoc sit, longeque divisus, vel loco, vel qualitate, vel gloria; an gloria quidem, qua qualitate, præcellat: intra tamen hujus mundi Circumscriptionem cohibeatur; quod & mihi magis verisimile videtur; incertum tamen est, ut ego arbitrator, humanis cogitationibus, & mentibus inusitatum: ex his tamen, qua Clemens visus est indicare, cum dicit: Oceanus intransmeabilis est Hominibus, & hi mundi, qui post ipsum sunt.

Qui post ipsum sunt, Mundos pluraliter nominans, quod & eadem DEI summi providentia agi, regique significat, semina quedam nobis hujusmodi intelligentia videtur aspergere, quo putetur omnis quidem Universitas eorum, qua sunt, atque subsistunt, — unus & perfectus mundus — dici. Neminem nostrum hæc moveant, quæ minime displicuere primævis Christianis: licet enim, trajecto Oceano, nostris temporibus perspecti fuerint tractus illi, qui sunt ultra Oceanum; Veteribus tamen penitus ignota fuerunt ea loca; sicut ex Origene constat loco modo citato: & ex Sancto Augustino de Civitate DEI lib. 16. Cap. 9. Nimis absurdum est, ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem, Oceani immensitate trajecta, navigare, ac pervenire potuisse. Sanctus Irenæus in Beati Clementis verba pene consentit, respiciens forsan ad ea, quæ ab illo hoc in loco habentur: Quid autem possumus exponere de Oceani accessu & recessu —? Quidve de his qua ultra eum sunt enunciare? Iren. Lib. 2. Cap. 28. Edit. Paris.

2 Ταχαῖς] Junius ἐπιταχαῖς vel διαταχαῖς, Fellus ἐπιλαχαῖς. Boisius in locum: ταχαῖς, i. e. διαταχαῖς, ni sic potius legendum sit. Origenes proculdubio, sicut à MSto Codice exhibetur, legit ταχαῖς, tumnales

θερινοί, καὶ ^a μεθοπωρινοί, καὶ χειμερινοί ἐν εἰρήνῃ μετὰ-
 παραδιδόασιν ἀλλήλοις. Ἀνέμων σταθμοὶ καὶ τὸ ἴδιον
 καιρὸν τὴν ^b λειτουργίαν αὐτῶν ἀπροσκόπως ὁπι-
 τελεῖσιν· ἀέναοί τε πηγαὶ πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ^c ὑγίαν
 δημιουργηθεῖσαι, δίχα ἐλλείψεως παρέχοντα τοὺς
 πρὸς ^d ζωῆς ἀνθρώποις μαζῆς· τὰ τε ἐλάχιστα τῶν
 ζώων τὰς συνελθούσας αὐτῶν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ
 ποιοῦντα. Ταῦτα πάντα ὁ μέγας δημιουργὸς καὶ
 δεσπότης τῶν ἀπάντων ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ πρὸς-
 ταξεν εἶναι, εὐεργετῶν τὰ πάντα, ὑπερεκπερισσῶς
 δὲ ἡμᾶς τοὺς πρὸς πεφωγότας τοῖς ^e οἰκτερμοῖς
 αὐτοῦ, ¹ διὰ τῆς Κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ
 δόξα καὶ ^f ἡ μεγαλωσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

a l. μετοπωρινοί. b l. λειτουργίαν. c l. ὑγίαν d Codd.
 imp. ζῶν. e l. οἰκτερμοῖς. f omitt. ἡ in Codd. imp.

quod Ruffinus vertit dispositio-
 nibus. Rejēctis igitur, tum ἐπι-
 ταγαῖς, tum ἀπαταγαῖς, lego
 cum Cod MSto ταγαῖς i. e.
 sec. Hesychium ἀρχαῖς, vel ἡγε-
 μονίαις. sec. Ruffinum Origenis
 Interpretem dispositionibus.

1 Διὰ τῆς Κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ] Videtur Photius ad hæc
 parum attendisse; quum sufficiat
 unus hic locus ad refutandum
 illius objectionem: ὅτι — οὐδὲ
 τὰς Θεοπρεπεῖς, καὶ ὑψηλοτέρας
 ἀφῆκε πρὸς αὐτοῦ φωνάς. In hac
 enim Doxologia, quæ nisi Deo
 vero, Uni, atque supremo sum-
 mæ impietatis est, & blasphem-
 iæ tribuere, à Sancto Patre
 Christo impertiantur Gloria, &
 Majestas in Secula Seculorum:

Διὰ τοῦ Κυρίας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 Ὡς ἡ Δόξα, καὶ ἡ Μεγαλωσύνη εἰς
 τοὺς Αἰῶνας τῶν Αἰώνων. Ἀμήν.
 Et in hac ipsa Epistola habemus
 infra: Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς Κυρίας
 ἡμῶν· Ὡς ἡ Δόξα εἰς τοὺς Αἰῶνας
 τῶν Αἰώνων. Ἀμήν. Neque diffi-
 teor esse in hac Epistola Doxo-
 logias, quæ alio modo confor-
 mantur: legimus enim infra:
 Διὰ τῆς Ἀρχιερέως, καὶ προσηγμένου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' οὗ αὐτῆς
 Δόξα, καὶ Μεγαλωσύνη, Κράτος,
 Τιμὴ, καὶ νῦν, καὶ εἰς πάντας τοὺς
 Αἰῶνας τῶν Αἰώνων. Ἀμήν. Et in
 alio loco: Ἡ χάρις τῆς Κυρίας ἡ-
 μῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ ὑμῶν, —
 — Δι' οὗ αὐτῆς Δόξα, Τιμὴ,
 Κράτος, καὶ Μεγαλωσύνη, Θρόνος
 αἰώνιος ἀπὸ τῶν Αἰώνων εἰς τοὺς

Κ Ε Φ Α-

tumnales, & hyemales tempestates in pace aliæ aliis succedunt. Ventorum stationes peculiari suo tempore munus suum sine offendiculo obeunt. Fontes etiam perennes, ad usum & sanitatem facti, ubera sine defectu, ad vitam hominum sustentandam, præbent; & animalia minima in pace & concordia congressus suos faciunt. Hæc omnia magnus opifex, & omnium Dominus, in pace & concordia fieri jussit, benignum se omnibus præbens, nobis vero superabundanter, qui per Dominum Jesum Christum, ad miserationes ejus confugimus; cui gloria omnis, & magnificentia, in secula seculorum, Amen.

Αἰῶνας ὦ Αἰώνων. Ἀμήν. Quum enim utraque Doxologia consistit cum veritate, & Fide Catholica; ante Arium nunc hæc, nunc illa usi fuerunt Sancti Patres; quod liquido constabit, si cum his conferamus alias Doxologias ex Sanctis PP. Polycarp. Δια τοῦτο καὶ περὶ πάντων αἰνῶ σε, δοξάζω σε, σὺν τῷ αἰωνίῳ, καὶ ἐπουρανίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ ἀγαπητῷ σου παιδί [Δὲ τοῦ αἰωνίου Ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδὸς Euseb.] Μεθ' οὗ Σοί, Ὁ Πνεύματι Ἁγίῳ ἡ Δόξα, Ὁ νῦν, καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Ἀμήν. Ep. Ecclesiæ Smyrnenfis de Martyrio Polycarp. Βασιλεύοντι εἰς τοὺς αἰῶνας Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὁ ἡ Δόξα, Τιμὴ, Μεγαλοσύνη, Θρόνον αἰώνιον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἀμήν. Clem. Alex. Poedag. Αἰνοῦντες τῷ μόνῳ Πατρὶ, καὶ ἡ σὺν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Orig. in Ps. 37. *Per quem Tibi Gloria, & Potestas in secula seculorum.* Et in Ps. 38. Hom. 1. *Per JESUM Christum Dominum Nostrium, Cui*

est Gloria, & Potestas, & Imperium in secula seculorum. Amen. Et Hom. 2. *In Christo JESU Domino Nostro, Cui est Honor, & Gloria in secula seculorum. Amen.* Dionys. Alex. ex Sancto Basilio: Τῷ δὲ Θεῷ, Ὁ Πατρὶ, καὶ ἡ σὺν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ σὺν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι Δόξα, καὶ Κράτος εἰς τοὺς Αἰῶνας. Ἀμήν. Hinc Just. M. Ἀλλ' ἐκεῖνόν τε, Ὁ παρ' αὐτοῦ ὄν ἐλθόντα — — Πνεῦμά τε τὸ προφητικὸν σεβόμεθα, καὶ ὁμοσκυνοῦμεν λόγῳ, Ὁ ἀληθεία, πμῶντες. Hinc Tertullianus nos docet, Christianos in Doxologiis laudes Ἀπ' αἰῶνος εἰς αἰῶνας DEO & Christo dare i. e. Patri & Filio. Hæc autem Doxologiæ forma adeo omnibus innotuit, ut Plinius observarit, quod *Christiani solent carmen secum invicem Christo, quasi DEO, dicere.* Imo in ipsis Constitutionibus dictis Apostolicis inter alias plurimas, in quibus habetur Δι' αὐτῶ, & Δι' οὗ, hæc nobis occurrunt Doxologiæ: Ὁτι

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

ΟΡᾶτε, ἀγαπήτοί, μὴ αἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ αἱ πολλὰ
λαὶ γένοιται εἰς κρίμα πᾶσιν ἡμῖν, εἰ μὴ
ἐξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι τὰ καλὰ καὶ εὐάρεστα ἐνώ-
πιον αὐτοῦ ποιῶμεν μετ' ὁμοιοῦς λέγει γάρ ὁ πρῶτος
* b : « Πνεῦμα Κυρίου λύχνος ἐρευνῶν τὰ ^c ταμειῖα
« τῷ γασφρῷ. d : Ἰδῶμεν πῶς ἐγγύς ἐστιν, καὶ ὅτι οὐδὲν
λέληθεν αὐτὸν τῷ ^e ἐννοίῳ ἡμῶν οὐδὲ τῷ ἀγαλογι-

* Prov. XX. 27.

a l. που. που ἡ γραφή Cl. Alex. b φῶς Κυρίου πνοὴ ἀνθρώπων
[ἡ λύχνος δὲ Cod. Al. & C. E.] ἐρευνᾷ ταμειῖα κοιλίας Prov. 20. 27.
c ταμειῖα Cl. Alex. d οὕτως ἐγγίξῃ τοῖς δικαίοις ὁ Κύριος καὶ
οὐδὲν λείληθεν α. τ. ε. καὶ ἀγαλογισμῶν α. π. Cl. Alex.

Σοὶ πᾶσαι Δόξα, Σέβας, Εὐχαριστία,
Τιμὴ, καὶ Προσκύνησις τῷ Πατρὶ,
καὶ τῷ Υἱῷ. Et in alio loco:
Διὰ τοῦ Χριστοῦ σου, μετ' οὗ Σοὶ
Δόξα, Τιμὴ, Αἶνος, Μεγαλοπρέ-
πεια, Σέβας, Προσκύνησις, καὶ τὰ
σὺ παιδί Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, καὶ Θεῷ, καὶ Βασιλεῖ. De
duplici hac Doxologiarum for-
ma optime Sanctus Basilus:
Ἵμῶν λέγω τοῖς φιλοχρήστοις, ὅτι ἀμ-
φοτέρως οἶδεν ἡ Ἐκκλησία τὰς χρή-
σεις, καὶ οὐδετέραν αὐτῶν παραι-
τεῖται, ὡς ἀνακριτικὴν τῆς ἑτέρας
ὅταν γὰρ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως
τοῦ μονογενοῦς, καὶ τὴν τῷ ἀξίας
ὑπεροχὴν θεωρῶμεν, καὶ Πατρός
εἶναι αὐτῷ μαρτυροῦμεν τὴν Δό-
ξαν. ὅταν δὲ τὴν εἰς ἡμᾶς χρησίαν
τῶν ἀγαθῶν ἐννοήσωμεν, ἢ τὴν ἡ-
μῶν αὐτῶν προσαγωγὴν, ὥς οἰκείω-
σιν ὡς Θεὸν δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν
αὐτῷ, ἐνεργεῖσθαι ἐν ἡμῖν τὴν χά-

ριν ταύτῃ ὁμολογοῦμεν ὥστε ἡ μὴ
ἰδίᾳ τῷ δόξολογούντων εἶναι Ἡμεῖς
οὐ. Ἡ δὲ δι' αὐτοῦ εὐχαριστούντων
ἐξαίρετος. Ψεῦδος δὲ καὶ κεῖνο, ὅτι
Ἡμεῖς οὐ φωνὴ τῶν εὐλαδῶν
χρήσεως ἀπεξένωται. Ὅσοι γὰρ δι'
εὐσέβειαν τρέπων τὸ τῷ ἀρχαιότητος
σεμνὸν τοῦ καινοπρεποῦς προετίμη-
σαν, καὶ ἀπαραιτήτων τῶν πατέ-
ρων διεφύλαξαν τὴν παράδοσιν, κα-
τὰ τε χώραν, καὶ πόλιν ταύτῃ
κέχρηται τῇ φωνῇ. Bas. de Sp.
Sancto.

I Πνεῦμα Κυρίου λύχνος]
Citantur hæc a Clemente Ro-
mano, quem secutus est Alexan-
drinus, ex Prov. Cap 20. v. 27.
sed aliter quam in Hebræo Tex-
tu, vel apud LXX Interpretes,
apud quos pro Πνεῦμα Κυρίου
λύχνος legimus φῶς Κυρίου πνοὴ
ἀνθρώπων sec. Vat. Codicem.
φῶς Κυρίου πνοὴ ἀνθρώπων ἢ λύχνος
σμεῖν

CAPUT XXI.

VIDETE, dilecti, ne benefacta ejus, quæ numero sunt multa, nobis in condemnationem cedant; nisi dignam eo vitam instituentes bona & accepta in conspectu ejus cum concordia fecerimus: dicit enim alicubi: *Spiritus Domini lucerna scrutans secreta ventris.* Consideremus Dominum nobis vicinum esse; & quod cogitationum nostrarum, & colloquiorum quæ habemus, nihil ipsum lateat; æquum est igitur,

sec. Alex. & Comp. Ed. Videtur autem ἡ λύχνος in hos codices ex Theodotione irrepsisse, vel ex Hexaplis Origenis. Λύχνης enim est Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis lectio, pro Φῶς, quod verterunt LXX Interpretes. In Hebræo Textu legimus **לְנֵר נְשִׁי הַיְיָ** i. e. lucerna five candela Domini spiritus hominis. Cum eo consentiunt versiones omnes: Videtur igitur Clemens, ommissa voce Ἀνθρώπων, & cæteris transpositis, legisse: Πνεῦμα Κυρίου Φῶς vel λύχνος, ὃς ἐρευνᾷ [pro quibus habet λύχνος ἐρευνᾷ] τὰ περικεῖα κοιλίας. Clem. τῆς γαστρὸς. hæc immediate subnectit Clem. Alex. Τῷ, Ἐνώπιόν σου ἐποίησα Cap. 18 licentia illi perquam familiari.

2 Ἰδῶμεν πᾶς ἐγγύς ἐστιν, καὶ ὅτι οὐδὲν] Post τὰ περικεῖα vel, sicut ab illo habetur, τὰ περικεῖα τῆς γαστρὸς interponit Clemens Alex. Καὶ ὅσα πρὸς δικαιοπραγῶν γνωσικώτερον γίνεται, ὡς ἐσχέθη. ἔστιν ἡ τέταρτη τὸ πνεῦμα τὸ φωτεινόν.

In more autem esse Clementi Alexandrino eo modo, prout sibi visum fuerit, interponere, aliaque mutare, quo sibi ea melius accommodet, prius probatum dedimus; neque opus est ut ea hoc in loco repetamus. Legimus autem, pro Ἰδῶμεν πᾶς ἐγγύς ἐστιν, ἔστι ὅτι οὐδὲν λείληθεν αὐτὸν τῷ ἐννοεῖν ἡμῶν, ἔστι τῷ ἀλογισμῶν, ὃν ποιούμεθα apud Alexandrinum Οὕτως ἐγγίζει τοῖς δικαίοις ὁ Κύριος, καὶ οὐδὲν λείληθεν αὐτὸν τῷ ἐννοεῖν, ἔστι ἀλογισμῶν, ὃν ποιούμεθα. Similia iis à Sancto Polycarpo Clementis Συσχρόνως habentur ex illo, ni mea me fallat conjectura, petita: Καὶ λείληθεν αὐτὸν οὐδὲν, οὔτε λογισμῶν, οὔτε ἐννοεῖν. quod si ita se habeat, locus non est suspicioni Anonymi, hæc interpolata fuisse ex Clemente Alexandrino; sed non opus est, ut his immeremur, quæ neminem movere possunt, qui apud Alexandrinum unquam versatus fuit, cui in more est alienis pro suis uti, eaque mutando sibi accommodare.

O

ut

σμῶν ὧν ποιούμεθα· ¹ δίκαιον ἔν ἐστιν μὴ ² λιποτα-
κτεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θελήματος αὐτοῦ· μάλλον ἀν-
θρώποις ἄφροσι καὶ ἀνόητοις καὶ ἐπαιρομένοις καὶ ἐγκαυ-
χωμένοις ^b ἀλαζονείᾳ τοῦ λόγου αὐτῶν, ^c περὶ σκό-
ψου, ἢ τοῦ Θεοῦ. ^d τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν,

a l. λιποτακτεῖν. b l. ἀλαζονείᾳ. Codd. imp. habent ἐν ἀλα-
ζονείᾳ. c περὶ σκρούσωμεν J. Col. F. d apud Clem. Alex.
verbis præcedentibus ἀλογισμῶν, ὧν ποιούμεθα subjunguntur
τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν λέγω — οὗ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἡγιασθή.

1 Δίκαιον οὖν] Hæc minime
fugerunt Anonymum, qui hoc
unum agit, ut fidem ac Authen-
tiam hujus Epistolæ destruat,
ipsamque de medio tollat: hoc
in loco queritur de duplici In-
terpolatione viz. ex Alexandrino
interpolatum fuisse Romanum,
necnon Interpolatorem vitiasse,
&, ne fraus detegeretur, de suis
addidisse etiam iis, quæ petierat
ex Clemente Alexandrino: egre-
gie dicta! Ipsum igitur audia-
mus: [Δίκαιον οὖν ad τὸ Θεῶ] *Interpolatoris hæc sunt. Verba ab
usu remota aut difficilia indoctus
homo vitat [viz. καὶ ὅσα πρὸς δι-
καιοπράγῳν γνωσιώτερον γίνεσθαι],
περὶ σκρόψου τὸ πνεῦμα τὸ
φωτεινόν] immutatque, & mit-
tit de Gnosticis, ut dolum tegat,
sed transparet. Anonym. quibus
subjicit Editor: Petita, nempe,
hæc vult vir doctus a Clemente
Alex. pag. 517. sed interpolata,
ut Clementis Romani verba ha-
beri queant. Ex eo quod Edi-
tor hæc Encomia ei impertit,
facile crediderim non alium esse
Anonymum à docto Editore,*

cui in more est sub alieno no-
mine seipsum laudare. Grabius
etiam in codice suo, quem me-
cum communicavit Vir de lite-
ris optime meritis, cujus fidei
chartæ Grabianæ commissæ fu-
erunt, observavit hæc à Cle-
mente Alexandrino non haberi;
unde & ipse suspicatus est hæc
Clementis Romani non esse;
cui minime hac in re est af-
fentiendum: Contextus enim ra-
tio postulat, ut τὸ, λέγει γὰρ ad
ὧν ποιούμεθα legatur intra Pa-
renthesin, quod si fiat, Δίκαιον
οὖν ἐστιν μὴ λιποτακτεῖν ἡμᾶς κ.
τ. λ. cum præcedentibus Ἐάν
μὴ ἀξίως αὐτοῦ πολιτεύομεθα τὰ
καλὰ καὶ εὐάρεστα ἐνώπιον αὐτοῦ
ποιῶμεθα μετ' ὁμολογίας apte con-
nectuntur, & sensum pleniorē
efficiunt; adeo ut his absentibus
defectus esse videatur; nihil au-
tem inde deduci potest argu-
menti contra fidem & integri-
tatem hujus Epistolæ, quod à
Clemente Alexandrino hæc omit-
tuntur: eadem enim licentia est
usus in citandis Sacris Scriptu-
ris: Hinc legimus Stromate quar-

ut ei obtemperemus, neque ordinem voluntatis ejus tanquam transfugæ deferamus: homines stultos & insipientes, & in sermonis sui superbia elatos ac gloriosos, potius quam Deum, offendamus. Dominum Jesum Chri-

το Ἐὰν ποιήσης, φησὶν, ἐλεημοσύνην μηδεὶς γινώσκειτω καὶ ἐὰν νηστεύσης, ἀλειψάτω, ἵνα ὁ Θεὸς μὴ γινώσκῃ, ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς. Prætermittit in hoc loco citando ea omnia, quæ de precibus habentur à commate 5 ad comma 16. Cap. 6. Evangelii sec. Sanctum Matthæum; quæque de Eleemosynis & Jejunio habentur, ducit in compendium. Et Strom. quinto: Ἀγαπᾷ τὸ ζυγόν μου ὅτι χρηστός ἐστὶ καὶ ἀδαρής. legimus autem apud Sanctum Matthæum. Ἀγαπᾷ τὸ ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμὶ ὁ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. Ὁ γὰρ ζυγὸς μὲς χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μὲς ἐλαφρόν ἐστιν. Ubi ab ἐφ' ὑμᾶς ad ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν cuncta penitus prætermittit, cæteraque compendiosius dixit. Et in eodem Strom. Χρηστός ἀνὴρ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὁ Οἰκτῆρων τὸ παραπολλυμένον τῇ πλάνῃ καὶ κίχρῳ ἐκ μετὰδόσεως τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, οὐχ ὡς ἔτυχεν· ἀλλὰ γὰρ οἰκονομήσας τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει, ἐπιλογισμῶν βαθεῖ. Οὕτως ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν. In hac citatione ex Ps. 112 omittuntur tria integra commata inter Ἐν κρίσει & Οὕτως ἐσκόρπισεν, cæteraquæ eo modo interpolata sunt, ut Ipsius potius quam Davidis esse videantur. Fidenter igitur adfirmo

hæc Interpolatoris non esse, vel indocti cujusquam hominis verba ab usu remota aut difficilia vitantis, qui immutat, & mittit de Gnosticis, ut dolum tegat; sed Ipsius Clementis Romani, quem suis Encomiis dignatus est Spiritus Sanctus per Apostolum Paulum: miror vero hæc fugisse Grabium; quo non alius vel de literis vel de religione plus meritus est; & quo quisquam non magis versatus fuit apud antiquos Patres, ipsumque proculdubio Clementem Alexandrinum.

2 Τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν] Apud Clementem Alexandrinum connectuntur hæc cum λέληθεν αὐτὸν κ. τ. λ. Legimus enim apud eum Οὕτως ἐγγίξῃ τοῖς δικαίοις ὁ Κύριος, καὶ οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν τὸ ἐννοίων καὶ ἀγαλλογισμῶν, ὧν ποιούμεθα· τὸ Κύριον Ἰησοῦν λέγω τὸ τῷ παντοκράτορι θελήματι Ἐπίσκοπον τῆς καρδίας ὑμῶν, οὗ τὸ αἶμα ὑπὲρ ὑμῶν ἠγάσθη. Ἐντραπῶμεν οὖν τοὺς προηγμένους ὑμῶν καὶ αἰδεσθῶμεν τοὺς πρεσβυτέρους· πρήσωμεν τοὺς νέους· παιδεύσωμεν τὴν παιδείαν τοῦ Θεοῦ· μακάριος γὰρ ὁς ἀνὰ διδασκῇ, καὶ ποιῇ τὰ τῷ Κυρίῳ καὶ ἀξίαν μεγαλόφρονος· δὲ ἐννοίας ἐστίν, καὶ θεωρητικῆς τῆς ἀληθείας. ταῖς γυναῖκας ὑμῶν κ. τ. λ. Eo modo se habet in omnibus Codicibus impressis etiam iis, quæ sunt optimum,

1 οὐ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ^a ἐδόθη, ^b ἐντραπῶμεν
 τοὺς προηγμένους ἡμῶν αἰδεσθῶμεν, τοὺς πρεσβυ-
 τέρους ἡμῶν τιμῶμεν, ^c τοὺς ^c ναίους παιδεύσωμεν
 καὶ ^d παιδίαν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, τὰς γυναῖκας ἡμῶν
 ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν διορθώμεθα· τὸ ἀξιαγάπητον ^e καὶ
 ἀγνίας ἡθὺς ἐνδείξάμεθα, τὸ ἀκέραιον καὶ πρᾶν-
 τος αὐτῶν βέλημα ἐπιδειξάμεθα, τὸ ἔπιεικὲς καὶ
 γλώσσης αὐτῶν ^f ἀφ' τῆς φωνῆς φανερόν ποιη-

^a ἐξεχύθη J. ἡγάσθη Cl. Alex. ^b ἐντραπῶμεν οὖν τ. π. ἢ. καὶ
 αἰδεσθῶμεν· τοὺς πρεσβυτέρους τιμῶμεν Clem. Alex. ^c l. νέους.
^d l. παιδείαν· παιδείαν τοῦ Θεοῦ Cl. Alex. ^e l. τῆς ἀγνείας. ἡθὺς
 τῆς ἀγνείας Cl. Alex. ^f σιγῆς Cl. Alex. rectius.

ma notæ, Parisiensi & Oxoniensi, male proculdubio; omnia enim confusa & obscura sunt, dum legimus Τιμῶμεν τοὺς νέους [cum Τιμὴ Presbyteris sit impertienda, five Naturæ five Evangelii leges ac disciplinam spectemus] παιδεύσωμεν παιδείαν τοῦ Θεοῦ. Quos instituamus in Disciplina DEI, ne verbum est. In Clemente Nostro omnia sunt perspicua & distincta, & singulis, quæ sua sunt, tribuntur; Jesu Christo Ἐν ἡρώ, Ecclesiæ Præpositis five Episcopis Αἰδώς, Presbyteris τιμή, & denique Juvenibus institutio & Disciplina. Sanari utcunque potest Clemens Alexandrinus, five cum Boissio interponamus αὐτὸν, & legamus Ἐντραπῶμεν οὖν αὐτὸν, καὶ τὰς προηγμένους ἡμῶν αἰδεσθῶμεν· τὰς πρεσβυτέρους τιμῶμεν· τοὺς νέους παιδεύσωμεν τὴν παιδείαν τοῦ Θεοῦ: five, ut mihi verisimile magis videtur, mutata interpunctione ita legamus: Ἐντραπῶμεν οὖν τὰς προηγμένους

ἡμῶν, καὶ αἰδεσθῶμεν τὰς πρεσβυτέρας τιμῶμεν· τὰς νέους παιδεύσωμεν τὴν παιδείαν τοῦ Θεοῦ. Et nullus sane dubito; quin hæc sit vera & genuina lectio apud Alexandrinum: ita distinguenda esse censet Episcopus Oxoniensis: Vid. pag. 611. Edit. Oxon. Not. 13. Hæc autem luxata esse existimo inscitia five negligentia librarii, qui ad sensum parum attendens omnia perturbavit mala interpunctione. Neutiquam vero discedo à sententia mea, omnia se recte habere apud Clementem Romanum; licet aliter visum fuerit Anonymo, qui in hoc, siquo alio in loco, nodum in scirpo querit: observavit enim quod Omnia apud Clementem Alexandrinum probe coherent. Apud Clementem Romanum maxima est perturbatio. Caput hoc ex Clement. Alexan. pag. 517 misere corruptum est. Nemini sane, nisi Anonymo ipsi, quæ apud

σταπώσαν,

stum, cujus sanguis pro nobis datus est, veneremur; qui nobis præsunt revereamur, seniores inter nos honoremus, juvenes in disciplina timoris Dei erudiamus, uxores nostras ad id quod bonum est emendemus; amabiles castitatis mores ostendant, puram & sinceram mansuetudinis suæ voluntatem demonstrent, linguæ suæ moderationem silentio manifestam faciant,

Clementem Nostrum legimus, possunt videri minus perspicua quam quæ apud Alexandrinum: quod ad illa, quæ aliter apud eum quam apud Romanum leguntur, sufficiant ea, quæ prius à nobis de Clem. Alex. ejusque citandi more fuerunt observata: Apage igitur virum Hypercriticum, qui profecto multa agendo nihil agit, nisi quod omnibus, qui utrumque Clementem norunt, palam facit; se neque Romanum neque Alexandrinum intelligere.

1 Οὐ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἰδύθη] Clem. Alex. ἡγιασθῆναι, Junius ἐξεχύθη. Licet ἐξεχύθη de sanguine proprie, semperque in veteri Testamento de sanguine hostiarum, & in Novo Testamento de Christi sanguine super crucem effuso, dicatur; retineri tamen potest proculdubio, neque incommode, vox ἰδύθη; licet in novo fœdere de corpore potius dicatur; non igitur discedo à fide MSti Codicis, qui exhibet οὐ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ΕΔΟΘΗ.

2 Τὰς κέρας παιδεύσωμεν] Pene eadem verba habentur à Sancto Polycarpo in Epistola sua ad Philippenses: Τὰ τέκνα παιδεύειν

τὴν παιδείαν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Quum in brevi illa Epistola Sanctus Polycarpus pene ipsis verbis Sancti Clementis frequentius utatur mox à denato Clemente; nullus dubito, quin hanc Epistolam legerit, eamque præ oculis suis habuerit, quum scripserit suam: indeque constare posse, legendum esse hoc in loco παιδεύσωμεν παιδείαν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, non cum Clem. Alex., omisso τῷ φόβῳ, Παιδεύσωμεν παιδείαν τῷ Θεῷ, existimo.

3 Διὰ τῆς φωνῆς] Clemens Alexandrinus in citando hoc loco exhibet τὸ ἐπιεικὲς τῆς γλώσσης αὐτῶν διὰ τῆς σιγῆς φανερόν ποιησάτωσαν: Quæ lectio verior esse videtur. Sin retineatur φωνῆς, non tam de Voce ipsa, sive loquendi actione, quam de Materia, circa quam versatur φωνή, sive loquendi actio, oportet illud explicemus; vel de submisso loquendi genere, quod maxime indicat Modestiam illam, quæ piis & Sanctis Mulieribus propria ipsis magno est ornamento; dum omnia opportune, decenter, & cum Reverentia quadam, ac pietate loquantur; ex quibus fuit illa Lemuelis, de qua legimus: Στόμα αὐτῆς διηνοίχεν chari-

σάτωσαν, ¹ τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ κατὰ προσκλίσεις, ἀλλὰ πᾶσιν τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν ὁσίως, ἰσὺν παρεχέτωσαν τὰ τέκνα ^a ὑμῶν τῆς ἐν Χριστῷ ^b παιδείας ^c μεγαλαμβανέτωσαν, μαθέτωσαν τὴν ταπεινοφροσύνην παρὰ Θεοῦ ἰσχύει, τὴν ἀγάπην ἀγνὴν ^d παρὰ τῷ Θεῷ δύναται· πῶς ὁ ^e φόβος αὐτοῦ χαλὸς καὶ ^f μέγας καὶ σώζων πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ ὁσίως ἀναστροφόμενοις ἐν καθαυτῷ ^g ἀληθείᾳ· ἐρευνητῆς γάρ ἐστιν ἐννοιῶν καὶ ^h ἐνθυμήσεων· ἡ ⁱ πνοὴ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐστίν, καὶ ὅταν θέλῃ ⁱ ἀνέλκει αὐτὴν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΒ'.

Ταῦτα ἡ πάντα βεβαιῶ ἡ ἐν Χριστῷ πίστις, ^k καὶ γὰρ αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς· * “ Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ με, φόβον Κυ-

* ΡΙ, XXXIV. 11.

a ὑμῶν Cl. Alex. b l. παιδείας. c μεγαλαμβανέτωσαν Cl. Al. d παρὰ Θεοῦ Cl. Alex. e φόβος τοῦ Κυρίου Cl. Alex. f μέγας σώζων Cl. Alex. g καρδία Cl. Alex. h l. ἐνθυμήσεων. ἐνθυμημάτων Cl. Alex. i ἀνέλοι Codd. imp. k δεῦτε τέκνα ὁ Κύριος λέγει καὶ ἀκούσατε Cl. Alex.

πορσεχόντως ἐ ἐννόμως, καὶ τάξιν ἐπέλατθ τῇ γλώσσει αὐτῆς. Et Στόμα δὲ αὐτῆς ἀνοίγει σοφῶς καὶ νομοθέσμως.

1 Τὴν ἀγάπην αὐτῶν] Similia sunt ea, quæ à Sancto Polycarpo habentur in Epistola sua ad Philipenses Ἀγαπάσας πάντας ἐξ ἰσίου ἐν πάσῃ ἐγκρατείᾳ, iis, quæ hoc in loco legimus apud Clementem Romanum Τὴν ἀγάπην αὐτῶν, μὴ κατὰ προσκλίσεις, ἀλλὰ πᾶσιν τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν ὁσίως, ἰσὺν παρεχέτωσαν. Quum

autem ab ultimo Neronis anno, quo tempore scripsisse Clementem hanc Epistolam existimarunt ii, qui rerum Chronologicarum peritissimi fuerunt, ad Decimum Annum Trajani, quo Epistolam ad Philipenses scripsit Polycarpus, intercesserint pene Quadraginta Anni; nullus dubito, quin Polycarpo innotuerit hæc Epistola, eamque præ manibus suis habuerit, quum suam ad Philipenses dederit: unde orta est similitudo illa, qua

“ εἰς

CORINTH. EPIST. III

charitatem suam, sine ulla animi in alteram partem propensione, omnibus Deum sancte timentibus, parem exhibeant: filiique vestri disciplinæ Christi participes sint, discant quantum humilitas apud Deum valeat, quid casta charitas apud Deum possit; quemadmodum timor ejus bonus est & magnus, servans omnes qui in pura cogitatione in ipso sancte versantur: est enim cogitationum & consiliorum mentis scrutator, cujus spiritus est in nobis, & cum vult aufert eum.

CAPUT XXII.

HÆC autem omnia fides, quæ est in Christo, confirmat, sic enim ille per Spiritum Sanctum nos compellat: *Adeste filii, audite me, timorem Do-*

eundem stylum, eandemque Phraseologiam ubique, & eadem pene verba haud semel utraque Epistola refert.

2 Καὶ γὰρ αὐτὸς] Quæ apud Clementem Romanum fusius habentur, ab Alexandrino pro more suo compendiosius dicuntur: qui pro Καὶ γὰρ αὐτὸς διὰ τῆς Πνεύματι τοῦ Ἁγίου οὕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατε, habet Δεῦτε τέκνα ὁ Κύριος λέγει ἀκούσατε. Hoc in loco non potuit se cohibere Anonymus, cui omnia sana displicent, quin Dictaturam in Sanctum Patrem exerceret: ita enim adnotavit: *Simplicius Clementis Alexandrinus, à quo hac petita sunt, Ὁ Κύριος λέγει. A Cap. sequente [i.e. à Cap. XXIII.] ad Cap. XL adulterina omnia post Clementem Alexandrinum addita: Si huic Fides sit, ea omnia,*

quæ de Resurrectione Corporis, quæque de Phœnice habentur, aliena sunt à Romano post Clementem Alexandrinum addita: at aliter sensit Photius, aliter Cyrillus Hierosolymitanus; imo Anonymus ipse non potuit non aliter sensisse, si utrumvis Clementem probe nosset: Alexandrinus enim, laudata hac ipsa Epistola, quædam citat ex Cap. XXXVI: Ὅτι ὁ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ γέγραπται Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἀσύνηθς καὶ ἰσχυρομένη ἀγάπη ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ φῶς. Aliaque ex Cap. XXXVIII: Ὁ σοφὸς ποῖνον ἐνδείκνυται τὴν σοφίαν αὐτοῦ, μὴ λόγους μόνον, ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς ὁ ταπεινόφρων μαρτυρεῖται, μὴ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐν τῷ ὕψ' ἑτέρω αὐτὸν μαρτυρεῖται ὁ ἀγνὸς τῇ σαρκὶ μὴ ἀλαζονεύεται, γινώσκων ὅτι ἑτέρος ἐστὶν ὁ ἐπιχορηγῶν αὐτῷ τὴν ἐγκρά-
mini

“ εἰς διδάξω ὑμᾶς· τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζῶν,
 “ ¹ ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς; ² παῦσον τὴν
 “ γλῶσσάν σου ἀπὸ κακῶ, καὶ ^b χεῖλη τῶ μὴ λαλή-
 “ σαί δόλον· ² ἐκκλινον ἀπὸ κακῶ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν·
 “ ζήτησον εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν. ὀφθαλμοὶ Κυρίου
 “ ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦτα αὐτῶ ^c πρὸς δέησιν αὐτῶν·
 “ πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιουνίᾳ κακῶ ^d ἐξολοθρεῦ-
 “ σαί· ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν· ^e ³ ἐκέκραξεν
 “ ὁ δίκαιος, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἐκ πασῶν
 “ ^f ⁴ θλίψεων αὐτῶ ἐρύσατο ⁵ αὐτόν· * ^h ⁶ πολλὰ
 “ μάστιγας τῶ ἁμαρτωλοῦ, ⁱ τοὺς δὲ ἐλπίζοντάς ἐπὶ
 “ Κύριον ^k ἔλεος κυκλώσει.

* Ps. XXXII. 10.

^a εἶπε ἐπιφέρει παῦσον Cl. Alex. ^b χεῖλη σου LXX, & Cl.
 Alex. ^c εἰς δέησιν LXX, & Cl. Alex. ^d ἐξολοθρεῦσαι, Vulg.
^e ἐκέκραξαν οἱ δίκαιοι LXX. ἐκέκραξεν δὲ ὁ Κύριος, & εἰσήκουσεν Cl. Al.
^f l. θλίψεων αὐτῶ. Codd. imp. omitt. αὐτοῦ. θλίψεων αὐτῶν LXX.
 θλίψεων ἐρύσατο absque αὐτῶν Clem. Alex. ^g αὐτοὺς LXX.
^h πολλὰ αἰ Codd. imp. ut & LXX. πολλὰ μὲν γὰρ μάστιγας
 ἁμαρτωλῶν Cl. Alex. ⁱ τὸν δὲ ἐλπίζοντα LXX. ^k l. ἔλεος.

τειαν. Quis enim sanus sibi per-
 suadere potest, adulterina hæc
 esse, addita post Clementem
 Alexandrinum; quum ea ab
 ipso citata inveniat?

θὰς] Inter ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν
 ἀγαθὰς, & Παῦσον τὴν γλῶσσάν
 σου, interponit de suo Clemens
 Alexandrinus εἶπε ἐξοδμάδος καὶ
 ὀγδοάδος Μυσήριον γνωστικὸν ἐπιφέ-
 ρει. Clem. Alex. Strom. 4. pag.
 612.

1 Ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγα-

mini docebo vos: *Quis est homo qui vult vitam, diligens dies videre bonos? prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum: Diverte à malo, & fac bonum; inquire pacem, & persequere eam. Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Clamavit justus, & Dominus exaudivit eum, & ex omnibus tribulationibus ejus liberavit eum. Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino, misericordia circumdabit.*

2 Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ] Post Ἐκκλινον ἀπὸ κακοῦ, ἢ πείνησον ἀγαθόν· ζήτησον εἰρήνην, & δώξον αὐτήν. à Clemente Alexandrino interposita in hoc loco citando legimus Γνωσιν γὰρ αἰνίττεται ἀπὸ τούτων, μετὰ τε ἀποχῆς κακῶν, μετὰ τε ἐνεργείας ἀγαθῶν, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τελειοῦσθαι διδασκῶν· cui subnectit ὁφθαλμοὶ Κυρίου κ. τ. λ. ad τοὺς δὲ ἐλπίζοντας ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσθαι· deinde addit Πλήθους ἐλέου περιέχεσθαι τὸν ἐλπίζοντα γνησίως λέγει.

3 Ἐκέκραξεν δὲ ὁ δίκαιος] Apud Alexandrinum male legitur Ἐκέ-

κραξεν ὁ Κύριος, καὶ εἰσήκουσεν. Quī locus ex Clemente Nostro ita restituitur Ἐκέκραξεν ὁ δίκαιος, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσεν αὐτοῦ. Habent LXX Interpretes Ἐκέκραξαν οἱ δίκαιοι, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσεν αὐτῶν. Ubi οἱ δίκαιοι obelo notantur ab Origene, eo quod absunt ex Hebræo Textu.

4 Θλίψεων αὐτοῦ] Prima littera post ων est α cum spatio circiter septem litterarum: repono igitur αὐτοῦ, legoque Καὶ ἐν πασῶν τῶν θλίψεων αὐτῷ ἐρρύσασθαι vel ἐρύσασθαι (sicut à MSto Codice perpetuo exhibetur) αὐτόν,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὁ ^a οἰκτείρων καὶ πάντα καὶ εὐεργετικὸς πατὴρ
 ἔχει σπλάγχνα ἐπὶ φοβημένῳ αὐτὸν, ἥπιως
 τε καὶ πρῶτον τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἀποδίδει τοῖς
 προσερχομένοις αὐτῷ ἀπλῆ ἀγαθία. Διὸ μὴ
¹ διψυχῶμεν, μηδὲ ^b ² ἰνδαλλέσθω ἡ ψυχὴ ἡμῶν
 ἐπὶ ταῖς ὑπερβαλλούσαις καὶ ἐνδόξοις δωρεαῖς αὐτοῦ·
 πύρρῳ γενέσθω ἀφ' ἡμῶν ἡ γραφὴ αὕτη, ³ ὅπως
^c λέγει· * “ Ταλαίπωροι εἰσὶν οἱ δίψυχοι, οἱ δια-
 “ ζοντες τὴν ψυχὴν, οἱ λέγοντες, Ταῦτα ἠκέσασθαι
 “ καὶ ^d ⁴ ἐπὶ τῷ πατέρι ἡμῶν, καὶ ἰδὲ γεμεῖν

* Jac. I. 8. 2 Pet. III. 4.

a 1. οἰκτείρων. b ἰνδαλλέσθω vel ἰλιγγιάσθω J. ἐνδοιάσθω Col. F.
 Μηδὲ ἰνδαλλέσθω ἡ ψυχὴ ἡμῶν κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ
 ῥιπιζομένῳ ἀλλ' εὐφρανθήτω ἐπὶ ταῖς B. c f. λέγεται J. Col. F.
 d Codd. imp. ἀπὸ.

1 Διψυχῶμεν] Ne anxii &
 dubii simus, neque ad hanc ne-
 que ad illam partem declinan-
 tes: Διψυχία enim est ea animi
 affectio, qua quis secundum
 Athenæum dicitur δίχα θυμὸν
 ἔχειν, quæ ab Homero ita de-
 scribitur:

ἐν δὲ οἱ ἦτορ
 Στήθεσιν λαοίοισι διάνδιχα μερ-
 μήριζεν,
 Ἥ ὅγε φάσχανον ὅζου ἐρυσάμε-
 νος παρὰ μέρου,
 τοὺς μὲν ἀναστήσειεν, —
 Ἡὲ χόλον παυσεῖεν, ἐρητύσειέ τε
 θυμόν. de Achille.

Hinc Sanctus Jacobus scribit,
 quod Ἄνθρωπος δίψυχος ἀκατάστατος
 ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. Δίψυ-

chon hoc modo describit Oecu-
 menius: Δίψυχον ἄνθρωπον τὸ ἀνε-
 πέριτον, τὸν ἀσθένειν λέγει, τὸν
 μήτε πρὸς τὰ μέλλοντα παύως,
 μήτε πρὸς τὰ παρόντα ἀσφαλῶς
 ὑποσχεόμενον, ἀλλὰ τῇδε καὶ κεῖσε ἀ-
 γόμενον καὶ ἀεὶ φερόμενον, καὶ ποτὲ
 μὲν τῶν μελλόντων, ποτὲ δὲ τῶν
 παρόντων ἀντεχόμενον. Sanctus
 Hermas: Οἱ διαζοντες εἰς τὸ Θεόν,
 οὗτοί εἰσιν οἱ δίψυχοι, καὶ μηδὲν
 ὅλως ἐπιτυχάνουσιν τῷ αἰτημάτων
 αὐτῶν· οἱ δὲ ὀλοπιεῖς ὄντες ἐν τῇ
 πίστει, πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες
 ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ λαμβάνουσιν,
 ὅτι ἀδυσκλήτως αἰτοῦνται. Lib. 2.
 Mand. 9.

2 Ἰνδαλλέσθω] Junius: Forte
 ἐνδοιάσθω *literarum levi mutati-*

“ 3

CAPUT XXIII.

MISERICORS in omnibus & benignus Pater viscera erga timentes eum habet, & venientibus ad ipsum cogitatione pura & simplici gratias suas benigne & suaviter largitur. Quare animo duplici ne simus, neque super eximiis & honorificis donis ejus dubitet aut vacillet anima nostra: longe à nobis absit scriptura illa, ubi dicitur: *Miseri & infelices sunt, qui animo duplici sunt & inconstanti, dicentes: Hec à parentibus nostris audivimus, & ecce jam con-*

one, vel potius ἰλιγγιάδω, quod idem est, & à Chrysostomo saepenumero usurpatur. Boisius: Ἰνδαλλέω ἡ ψυχὴ ὑμῶν κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένη, καὶ ῥιπτιζομένη, ἀλλ' εὐφρανθήτω ἐπὶ ταῖς. Nihil autem muto. Vox ἰνδαλλέω sive ἰνδαλλέω ita à Fello exponitur hoc in loco: Ἰνδαλλέω autem est φαντάζεω Spectra & Phasmata captare. Inde Jer. XVII. 3. qui alibi δαιμόνια redduntur, Ἰνδαλλέω à LXX Intt. dici meruere; quo omnino significatu eadem vox occurrit Sap. XVII. 3. Qui ergo inani φιλαυτία sibi et ipsis placent, & seipso, ut sine merito, ita sine rivali depereunt, quosque B. Judas ἐνπνιάζομενος appellat, ii sunt, à quorum labe & morbo S. Clemens cavere hortatur atque suadet. Fellus.

3 Ὅπως λέγῃ] Unde hæc citantur nescio sane, ni forte ex Cap. 1. ver. 8. Jacob. & 2. Pet. Cap. 3. ver. 3, 4. inter se collatis; quo modo citare neque à

Sanctis PP. neque ab ipso Clemente est alienum. Similia his habentur à Sancto Barnaba: Οὐ μὴ διψυχίας πότερον εἶναι, ἢ οὐ. viz. Illud quod à Deo promissum fuit. Et à Sancto Hermas, sicut à Clemente Alexandrino citatur Strom. l. 1. Θεῶς τοίνυν ἡ δύναμις ἡ τῷ Ἑρμῇ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα τὰ ὁράματα, φησὶ, καὶ τὰ ἀποκαλύμματα ἀφ' ὧν τὸς διψύχους τὸς ἀλογίζομενος ἐν ταῖς καρδίαις, εἰ ἄρα ἐστὶ ταῦτα, ἢ οὐκ ἐστὶν. Quæ in Versione Latina ita legimus: Ut honorificetur nomen DEI, Tibi revelatum est, & revelabitur, propter dubios, qui cogitant in cordibus suis, utrumne sint hæc, an non sint. Herm. Vis. 3.

4 Ἐπὶ] Restituimus vocem ἐπὶ ex MSto Cod. licet enim Codices impressi omnes habeant ἀπὸ hoc in loco, Cod. MStus exhibet ἐπὶ tam in hac, quam in altera Epistola, ubi hæc eadem habentur pene αὐτολεξεί. vid. infra.

“ καὶ οὐδὲν ἡμῖν τέτων ^a συνβέβηκεν. ¹ ὦ ἀνόητοι,
^b συμβάλετε ἑαυτοὺς ξύλῳ, λάβετε ἄμπελον
 πρῶτον μὲν ^c ² φυλλορροεῖ, εἶτα βλαστὸς γίνεται,
 εἶτα φύλλον, εἶτα ἄνθος, καὶ μετὰ ταῦτα ὄμφαξ,
 εἶτα σταφυλὴ παρρηκυσία· ὁρᾶτε ὅτι ἐν καιρῷ ὀλίγῳ
 εἰς ^d πέπειρον καταντᾷ ὁ καρπὸς τῷ ξύλῳ· ἐπ’ ἀλη-
 θείας ταχὺ καὶ ^e ³ ἐξέφνης τελειωθήσεται τὸ βέλημα
 αὐτοῦ, συνεπιμαρτυρέσης καὶ τῆς γραφῆς· * ⁴ ὅτι
 “ ταχὺ ἤξει ^f καὶ οὐ χρονιεῖ, καὶ ^g ἐξαίφνης ἤξει ὁ Κύ-
 “ ριος· εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἅγιος ὃν ὑμεῖς προσ-
 “ δοκᾶτε.

* Mal. III. 1. Habac. II. 3. Heb. X. 37.

a Codd. imp. συνβέβηκεν. b Codd. imp. συμβάλλετε. c Codd.
 imp. φυλλορροεῖ. d l. πέπειρον. e l. ἐξαίφνης. f omitt. in
 Codd. impressis καὶ οὐ χρονιεῖ, καὶ ἐξαίφνης ἤξει. g l. ἐξαίφνης.

1 ὦ ἀνόητοι] Hæc eadem ha-
 bentur in altera Epistola; ubi
 videntur citata ex libro aliquo
 Ecclesiastico vel sacro, neque
 Clementis esse; quod si ita sit,
 hic est unus ex iis locis, quæ
 Photius respexit, quum dicit:
Quod in priore Epistola habentur
etiam quedam tanquam ex
SS. citata, quæ sunt aliena à
sacris literis. In altera Epistola
 legimus Ἀνόητοι absque ὦ, &

post εἶτα βλαστὸς γίνεται imme-
 diate sequitur μετὰ ταῦτα ὄμ-
 φαξ, omittis εἶτα φύλλον, εἶτα
 ἄνθος, καὶ: Quibus in illa Epi-
 stola post εἶτα σταφυλὴ παρρηκυσία
 subjiciuntur Οὕτως καὶ ὁ Λαὸς
 μου ἀκαταστασίας καὶ θλίψεις ἔχεν,
 εἰπετα δὲ πλήψεται τὰ ἀγαθά. Ὡστε,
 ἀδελφοί μου μὴ διψυχῶμεν, ἀλ-
 λά ἐλπίσαντες ὑπομείνωμεν, ἵνα
 καὶ μισθὸν κομισώμεθα. 2. Ep.
 Cap. 12.

senuimus, nihil tamen horum nobis accidit. O fatui, comparate vos arbori, vitim sumite, primum quidem defrondescit, germen postea fit, folium deinde & flos, posthæc uva acerba, tandem demum uva matura: videtis quod in exiguo tempore fructus arboris ad maturitatem perducitur. In veritate brevi & subito voluntas ejus perficietur, Scriptura etiam testimonium perhibente: quod statim venturus sit neque tardabit, & statim veniet Dominus in templum ejus, & sanctus quem vos expectatis.

2 Φυλλορροεῖ] Ita Cod. MStus, non φυλλορροεῖ cum duplici ρ, quod in hujusmodi Vocibus hic Cod. MStus nusquam agnoscit.

3 Ἐξείφνης] Ita Cod. MStus, proculdubio pro ἐξαίφνης, quod ab impressis Codd. habetur, & pro αι posito, quod sæpius fit in hoc MSto, in quo fere perpetuo inter se permutantur Vocalis ε & Diphthongus αι.

4 Ὅτι ταχὺ ἤξει] Videntur hæc petita fuisse ex Malach. Cap. 3. v. 1. ubi legimus: Καὶ ἐξαίφνης ἤξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ Ἄγγελος τῆς Δαδθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε [Clem. Ἀγγέλ., ὃν ὑμεῖς προσδοκᾶτε] Et ex Habac. II. 3. Ὅτι ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ μὴ χρονίσῃ. Nisi hæc ex Epistola ad Hebræos, quod verisimile est,

petiverit: ἐπὶ γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονίσει. Heb. X. 37.

5 Καὶ οὐ χρονίσει] Restituimus hæc ab omnibus Codicibus impressis omissa ex MSto Cod. qui ea exhibet. Hic error proculdubio inde fuit, quod Librarius, qui hanc Epistolam ex MSto Cod. primus descripsit, à priore ἤξει ad posterius oculos suos convertens ea prætermisit; hujusmodi lapsus etiam accuratioribus Librariis nonnunquam accidunt. vid. supra ad Ἀλαλα γέννηται τὰ χεῖλη τὰ δόλια, καὶ. His igitur restitutis tota Pericopa ita legatur: Ὅτι ταχὺ ἤξει, καὶ εὐ χρονίσει, καὶ ἐξαίφνης ἤξει ὁ Κύριος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἄγγελος, ὃν ὑμεῖς προσδοκᾶτε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

ΚΑτανοήσωμεν, ἀγαπῆτοί, πῶς ὁ δεσπότης ^a ἐπι-
 δίκνυται διηνεκῶς ἡμῖν τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν
 ἔσεσθαι, ἥς ^b ἡ ἀπαρχὴν ἐποίησατο τὸν Κύριον Ἰησοῦν
 Χριστόν, ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας. Ἰδῶμεν, ἀγαπῆτοί, ^c
 καὶ καὶ καὶ γινόμενὴν ἀνάστασιν ἡμέρα ^d καὶ νύξ ἀνάστασιν
 ἡμῖν δηλοῦσιν, κοιμᾶσθαι ἡ νύξ, ἀνίστασθαι ἡμέρα, ἡ ἡμέρα
^b ¹ ἀπεισιν, νύξ ^c ἐπέρχεται. Ἰδῶμεν τοὺς καρπούς
² ὁ σπόρος ^d καὶ κῆκου πῶς γίνεται. Ἐξῆλθεν
 ὁ σπείρων καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν, καὶ βλαστάντων σπερμάτων,
 ἅπανα πέπλωκεν εἰς τὴν γῆν ξηρὰ καὶ γυμνά, ^e ³ διαλύεται.

a l. ἐπιδείκνυται. b ἀπεισιν νύξ, ἰδῶμεν τὴν φύσιν διδάσκουσαν
 ἀνάστασιν. ἐβλάσανεν τοὺς καρπούς ὁ σπόρος, οὐδὲ δῆλον, ἅπανα τρό-
 πον γίνεται, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων κ. ε. ε. τ. γῆν κ. τ. λ. B. c ἔπεισιν
 C. C. d Codd. impressi πᾶσι δῆλον. Millius γυμνός vel νεκρός.
 e in Codd. impressis legimus διαλύει χρόνον.

1 Ἀπεισιν] Male se habuit in
 hoc loco Codex ille, quem vi-
 dere contigit Johanni Boisio:
 Ἀπεισιν νύξ. ἐβλάσανεν τοὺς καρ-
 πούς ὁ σπόρος, quam imperfectam
 & mancam lectionem ita resti-
 tuere conatus est: Ἀπεισιν ἡ νύξ,
 πάρεσιν ἡμῖν ἡ ἡμέρα. satis feli-
 citer, quibus subjicit: Ἰδῶμεν
 τὴν φύσιν διδάσκουσαν τὴν ἀνάστασιν.
 ἐβλάσανε τοὺς καρπούς ὁ σπόρος,
 [i. e. semen, vel ager seminatus]
 οὐδὲ δῆλον, ὅτι πᾶσι τρόπον γίνεται.
 ἐξῆλθεν ὁ σπείρων ^c ἔβαλεν [sub.
 τὰ σπέρματα] εἰς τὴν γῆν, καὶ ἔτι.
 Verba illa Ἰδῶμεν τὴν φύσιν διδά-
 σκουσαν τὴν ἀνάστασιν, quia nisi
 tale aliquid addatur claudicare

videtur sententia, ex Theodorito
 magnam partem huc transtuli;
 rectene an secus judicent alii.
 Si cum eo hoc modo legamus,
 omnia sunt perfecta & integra:
 sed non opus est manu medica,
 cum omnia sana sint. Lego igitur
 cum MSto Codice Ἡ ἡμέρα
 ἀπεισιν, νύξ ἐπέρχεται. Ἰδῶμεν τὸς
 καρπούς, ὁ σπόρος — πᾶσι τρό-
 πον γίνεται.

2 Ὁ σπόρος καὶ κῆκου πᾶσι τρόπον
 γίνεται] Male à Junio legitur ὁ
 σπόρος, πᾶσι δῆλον, πᾶσι τρόπον
 γίνεται, qui non aliam ob cau-
 sam videtur inseruisse πᾶσι δῆλον,
 quam ut eo modo suppleret
 hiatus; quum non affecutus

εἰτ'

CAPUT XXIV.

CONSIDEREMUS, dilecti, quemadmodum Dominus futuram resurrectionem nobis continuo ostendat, cujus primitias Dominum Jesum Christum fecit, quem à mortuis suscitavit. Intueamur, dilecti, resurrectionem, quæ omni tempore fit; dies & nox resurrectionem nobis ostendunt, nox cubat, exurgit dies, abit dies, nox ingruit & insequitur. Intueamur fructus terræ, seminatio grani quomodo fiat: *Egressus est seminator*, & semen in terram jecit, & jactis feminibus, quæ nuda & arida in ter-

fuerit, quid ejus loco reponeretur. Chasma non est nisi sex vel ad plurimum septem litterarum. Millius legendum vult γυνός vel νεκρός, & vocem σπόρῳ eodem modo, quo σπέρμα, interpretandam esse putat: Ἰδωμεν τοὺς καρπὺς, ὁ σπόρῳ νεκρός [vel γυνός] πῶς τὸν γένεται. Videamus fructus, quomodo semen mortuum vel nudum producit. Agnosco sane vocem σπόρῳ sæpe idem significare, quod σπέρμα. Usitatius autem denotat ipsam ferendi actionem: quum igitur proxime sequuntur σπέρματων, ἅπανα — ξηρὰ καὶ γυνά, malim interpretari σπόρῳ seminatio vel satio, & pro σπόρῳ γυνός vel νεκρός (ne ea, quæ sequuntur, Tautologia esse videantur) legere σπόρῳ ἡκκῃ vel σίτῃ: omnino enim rejiciendum est quod à Junio habetur, neque tenemur hac in re cujusquam vestigiis insistere;

quum unicuique integrum sit, modo aliquid rectius affectus fuerit, quæ desiderantur in MSto Codice supplere. Lego igitur Ὁ σπόρῳ ἡκκῃ vel σίτῃ πῶς τὸν γένεται. Quo modo fiat seminatio grani.

3 Διαλύεται] Legit Junius Ἄπανα πέπλωκεν εἰς τὴν γῆν ξηρὰ καὶ γυνά, Διαλύεται χρόνος. εἴτ' ἐκ τῆς Διαλύσεως κ. τ. λ. Hæc lectio admitti nequit: Spatium enim inter δι & εἴτ' non est nisi quinque, vel ad plurimum sex litterarum. Existimo exhibuisse MStum Codicem, & pro αἱ posito, Διαλύετε, si tamen & Vocem hanc admiserit hiatus. Utitur certe λύεται Theophilus Antiochenus lib. 1. ad Autolycum de hac ipsa re agens. Lego igitur Ἄπανα πέπλωκεν εἰς τὴν γῆν — ξηρὰ καὶ γυνά, Διαλύεται. Neque dubito, quin ita scripserit Clemens ipse.

εἴτ' ἐκ τῆς ἀγαλύσεως ἢ ^a ¹ μεγαλειότης τῆς θεογονίας
τῆς δεσπότῃς ἀνίστησιν αὐτὰ, καὶ ἐκ τῆς ἐνὸς πλείονα
αὖξει, καὶ ἐκφέρει καρπὸν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Κ Ε'.

Ἰδὼμεν τὸ παράδοξον σημεῖον τὸ γινόμενον ἐν τοῖς
ἀνατολικοῖς τόποις, τετίθειν τοῖς περὶ τὴν Ἀραβίαν
^b ὄρναιον γὰρ ἐστὶν ὃ θεογονομάζεται ² Φοῖνιξ, τῆτο
^c μονογενὲς ὑπάρχον (ἢ ἔτη πεντακόσια γενόμενον τε
ἤδη πρὸς ἀπόλυσιν ^d τῆς ἀποθανεῖν αὐτὸ, σηκὸν ἐαυ-
τῷ ποιεῖ ἐκ λιθάνθ, καὶ σμύρνης, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρωμά-

^a Codd. imp. μεγάλη δύναμις. ^b l. ὄρνειον. ^c l. μονογενές.
^d καὶ καιρὸν τοῦ ἀποθανεῖν B.

Ἰ Μεγαλειότης] Junius legit
μεγάλη δύναμις at Cod. MStus
exhibet μεγα——ης: proculdu-
bio legendum est μεγαλειότης:
Εἴτ' ἐκ τῆς ἀγαλύσεως ἢ μεγα-
λειότης τ. π. τ. δ. ἀνίστησιν αὐτὰ.
Integram igitur sententiam, quæ
in omnibus Codicibus impressis
non adeo recte exhibetur, hoc
modo legendum esse existimo:
Ἰδόμεν τοὺς καρποὺς, ὃ σπέρ-
μα καὶ οἶτον [ὃ σπέρμα γυμ-
νὸς vel νεκρὸς Millius. ὃ σπέρμα,
πᾶσι δὴλον Junius, quem secuti
fuerunt Codices impressi omnes]
πῶς τρέπον γίνεσθαι. ἐξήλθεν ὁ ἀπεί-
ρων, καὶ βληθέντων σπερμάτων,
ἀπὸ πίπλων εἰς τὴν γῆν ξηρὰ καὶ
γυμνὰ, διαλύεται [ἀγαλύνει χρόνος
Junius & impressi Codices] εἴτ'
ἐκ τῆς ἀγαλύσεως ἢ μεγαλειότης
[pro quo Junius, & ab eo
omnes impressi Codices ἢ με-

γάλη δύναμις] τῆς θεογονίας τοῦ
δεσπότῃς ἀνίστησιν αὐτὰ, καὶ ἐκ τῆς
ἐνὸς πλείονα αὖξει, καὶ ἐκφέρει
καρπὸν.

² Φοῖνιξ] Citantur hæc à Cy-
rillo Hierosolymitano: Ἡδὲ ὁ
Θεὸς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀπιστίαν,
καὶ ὄρνειον εἰς τοῦτο καταργήσας
Φοῖνικα οὕτω καλέσμενον. τῆτο, ὡς
γράφει ΚΛΗΨΜΗΣ, μονογενὲς
ὑπάρχον κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν χώ-
ραν ἐν ἀειόδοις πεντακοσίων ἐτῶν
ἐρχόμενον δείκνυσιν τὴν ἀνάστασιν,
ὅσα ἐν ἐρήμοις τόποις, ἵνα μὴ ἀγ-
νοηθῇ τὸ Μυστήριον γινόμενον, ἀλλ'
ἐν φανερᾷ πόλιν παραγενόμενον ἵνα
ψηλαφηθῇ τὸ ἀπιστούμενον σηκὸν
γὰρ ἐαυτῷ ποιῶσιν ἐκ λιθάνθ, ἐκ
σμύρνης, ἐκ λοιπῶν ἀρωμάτων, ἐκ
ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν ἐτῶν εἰς το-
σοῦτον εἰσελθὼν τελευτᾷ φανερώς
καὶ οὐπεται· εἴπα, καὶ τῆς σκεπτικῆς
σάρκός τῆς τελευτήσας, σκώληξ

πάντα

ram ceciderunt, dissolvuntur, & post dissolutionem magna divinæ providentiæ potestate resuscitantur, ex uno plura fiunt, & fructum producant.

CAPUT XXV.

CONTEMPLERUR signum mirabile quod in partibus orientis, scilicet, in Arabia fit. Avis est, quæ Phœnix vocatur: hæc sui generis sola & solitaria existens annos quingentos vivit, & cum morte dissolvenda est, è thure, myrrha & reliquis aroma-

τις γεννᾶται, & οὗτος αὐξηθεὶς εἰς ἔρπον μορφοῦται. Cyrill. Hierosol. Cateches. 18. At Tzellius aliique de recentioribus Criticis ex hac mentione Phœnicis alterum argumentum duxerunt, quo impeterent Authoritatem hujus Epistolæ. Hic est unus ex iis locis, quæ Photio displicuerunt. Vid. Phot. Biblioth. de Clem. Αἰτιάσαιθ' δ' ἂν τις αὐτόν — — δεύτερον ἴσως· ὅτι ὡς παναληθεύει τὰ κατὰ τὸ Φοῖνικα τὸ ἔρπον ὑποδείγματι κέχρηται. Nemo autem miretur, si Sanctus Pater fidem habuerit huic, licet fabulæ, eaque ad confirmandam Doctrinam de Resurrectione utatur; præsertim quum non multos ante scriptam hanc Epistolam annos accidisse fertur hoc Phœnicis Miraculum: legimus enim apud Corn. Tacit. Paulo Fabio & Lucio Vitellio Coss. post longum seculorum ambitum avem Phœnicem in Ægyptum venisse, & præbuisse materiem doctissimis indigenarum & Græcorum multa super eo miraculo differendi.

Sin facile nimis huic fidem habuerit, ne statim condemnetur inauditus Sanctus Pater: eadem enim ratione cum Herodoto, Tacito, Dione, Diodoro Siculo, Plinio, aliisque Scriptoribus Ethnicis condemnabuntur Origenes, vid. lib. 4. contra Celsum, Tertullianus, qui agens de Resurrectione hæc habet: *Accipe plenissimum atque firmissimum hujus spei specimen — illum dico alitem Orientis peculiarem, de singularitate famosum, de posteritate monstruosum, qui semet ipsum libenter funerans renovat, natali sine decedens, atque succedens iterum Phœnix. Ubi jam nemo, iterum ipse: qui non jam, alius idem.* Necnon Eusebius, Nazianzenus, Hieronymus, Ambrosius, & Lactantius, tanquam nimis creduli, ideoque fide prorsus indigni: hoc equidem si Patres tractentur modo, actum erit de celeberrimis Ecclesiasticis Scriptoribus, Viris apud omnes, quibus aliquid inest pietatis, habitis pene omni laude majoribus

των, εἰς ὃν πληρωθέντος τῷ χρόνῳ εἰσέρχεται, καὶ
 τελευτᾷ σηπομένης δὲ τῆς σαρκὸς σκώληξ τις γεν-
 νᾶται, ὅς ἐκ τῆς ἰκμάδος τῷ ^a ἐτελευτηκότος ζῶν
 ἀνατρεφόμενος πλεοφυεῖ· εἴτα γενναῖος γενόμενος
 αἶψά τὸν σηκὸν ἐκείνον, ὅπερ τὰ ὅσα τῷ παρὰ γενότος
 εἰν, καὶ ταῦτα ^b βασάζον ^c ἀγνεύει ἀπὸ τῆς
 Ἀραβικῆς χώρας ἕως τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν λεγομένην
 Ἡλιούπολιν· καὶ ἡμέρας βλέπόντων πάντων ὀπιπλάς
 ἐπὶ τὸν τῷ ἡλίῳ βωμὸν τίθησιν αὐτὰ, καὶ οὕτως εἰς
 τὸπίσω ἀφορμαῖ. Οἱ οὖν ἱερεῖς ἐπισκέπτονται τὰς
 ἀναγραφὰς τῶν χρόνων, καὶ εὗρισκουσιν αὐτὸν πεντα-
 κοσιοστοῦ ἔτους πεπληρωμένον ἐληλυθέναν.

a l. πετελευτηκότος. b l. βασάζων. c ἀγνύει. Cleric.

ribus. Caveant etiam hi hyper-
 critici, ne Jobum simul con-
 demnent, apud quem legimus:
 אֲרַבְרָא יִכְחַל יְגַלְגַּל יְמֵי
 אֲרַבְרָא: i. e. In nido meo ex-
 pirabo, & sicut Phoenix multi-
 plicabo dies meos. Aliter qui-
 dem in plerisque versionibus il-
 lud explicatum legimus: LXX
 Interpretes Φοίνικος εἴλεχεν le-
 gunt de arbore (quæ Φοῖνιξ dici-
 tur) interpretantes. Unde Vulgat.
*In nidulo meo moriar, & sicut
 Palma multiplicabo dies.* Nulla
 vero est connexio inter *sicut
 Palma multiplicabo dies*; & *In*

nidulo meo moriar. Plurimique
 Rabbinicorum Scriptorum ad-
 firmant לִיחַ hoc in loco signi-
 ficare Phoenicem avem. Hinc
 Jalkut in hunc locum: *Excepta
 una ave, cujus nomen est לִיחַ*
 (Glossa פִּנְיָ הַנִּקְדָּה הַזֵּה
 לִיחַ i. e. Ipsa vocatur Phoenix
 vulgo) *sicut scriptum est: וְכַח
 אֲרַבְרָא יִכְחַל יְגַלְגַּל יְמֵי* i. e. sicut Phœ-
 nix multiplicabo dies: Rabbi
 Janna dixit: הִיא אֵלֶּם שְׁנֵי
 שָׁנִים יְגַלְגַּל אֵלֶּם שְׁנֵי שָׁנִים
 מִקְנֵי וְשִׁוְרֵי וְשִׁוְרֵי

tibus loculum sibi struit, quem completo annorum spatio ingreditur, & vitam deponit: ex carne vero ejus putrefacta vermis quidam nascitur, qui animalis defuncti humore nutritus plumescit, & auctis postea viribus loculum tollit in quo ossa parentis recondita sunt, quæ humeris gestans ex Arabica regione in Ægyptum, & urbem quæ Heliopolis dicitur, pervolat, ac spectantibus omnibus diurno tempore advolans super altare Solis illa collocat, atque ita unde venerat, regreditur. Sacerdotes annorum rationem in libris descriptam diligenter calculant, & impleto anno quingentesimo, rediisse illam comperiunt.

כְּבִיצָה וְחֹר וּמִגֹּל אִיבֵרִים
יְהוָה i. e. Mille annos vivit,
& ad finem Mille annorum egreditur ignis, & comburit ipsum; & relinquitur in eo quasi ovum, & redit, & rursus accipit membra & reviviscit. Quod si hanc significationem admittamus vocis מִגֹּל, ita explicandum est hoc Comma: In nido meo expirabo, & multiplicabo dies meos sicut Phoenix. Quidni autem hanc admittamus, cum ab eodem tales Leviathan & Beemoth describantur, quales non usquam vel terra vel mari reperias; nec non apud Esaiam Satyros, Faunos, Lamias, Gryphes & hujus-

modi animantia, quæ nullibi terrarum existunt, legimus? Hæc Interpretatio cum priore τῆς ἀπαρχῆς membro *In nido meo expirabo*, melius convenit: de hac autem sūm cuique sit iudicium; tantum Pater ne condemnetur, quod hoc vulgo tunc temporis recepto miraculo ad confirmandam Doctrinam de Resurrectione utitur.

ἢ Διανεύει] Clericus mavult ἀγνύει i. e. *uno progressu fertur, recta volat* in Ægyptum. Ego non discedo à fide Codicis Manuscripti: existimo enim vocem ἀγνύει i. e. ἐπέφθι vel κλειῖ: (à terra Arab. ad Ægyptum vergit) huic loco quam aptissime convenire.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΖ'.

ΜΕγα καὶ θαυμασὸν οὖν νομίζομεν εἶναι, εἰ ὁ δημι-
 εργὸς τῆς ^a ἀπάντων ἀνάστασιν ποιήσεται τῷ
 ὁσίως αὐτῷ δουλευσάντων ἐν ^b πεποιθήσει ^c πίστεως
 ἀγαθῆς, ὅπερ καὶ δι' ^d ὁρναίης ^e δίκνυσιν ἡμῖν τὸ ^f μεγα-
 λῖον τῷ ^g ἐπαγγελίᾳ αὐτοῦ; λέγει γάρ περ * 1. "Καὶ
 " ἐξαναστήσεις με, καὶ ἐξομολογήσομαι σοι καὶ
 " ² ἐκοιμήθην καὶ ὑπνώσα, ἐξηγέρθην, ὅτι σὺ μετ'
 " ἐμοῦ εἶ. Καὶ πάλιν Ἰωβ λέγει, † 3. Καὶ ἀναστήσεις
 " τὴν ^h σάρκα μου ταύτην, καὶ ἀναντλήσασαν ταῦ-
 " τα πάντα.

* Ps. III. 5. † Job. XIX. 25.

a Codd. imp. πάντων. b l. πεποιθήσει. c l. πίστεως.
 d l. ὁρναίης. e l. δίκνυσιν. f l. μεγαλειῶν. g l. ἐπαγγελίας.
 h l. σάρκα.

1. Ἐξαναστήσεις με καὶ ἐξομο-
 λογήσομαι σοι.] Unde hæc cita-
 rit Sanctus Pater, mihi non
 adeo constat; Cotelerius, cui
 assentitur Colomesius, petita hæc
 vult ex Psalm. 27 secundum
 LXX, & Vulgat. secundum
 Hebræ. Ps. 28. vers. 7. ubi apud
 LXX Interpretes legimus Καὶ
 ἀνέσταλιν ἡ σὰρξ μου, καὶ ἐκ θελή-
 ματός μου ἐξομολογήσομαι αὐ-
 τῷ. Existimarim sane potius u-
 num esse ex iis locis, de quibus
 hæc habet Photius: πλὴν ὅτι ῥηταί

πινα ὡς ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς ξενί-
 ζονται παρεισάγει, ἃν οὐδὲ ἡ πρώτη
 ἀπὸ ἀλλὰ καὶ παντελῶς.

2. Ἐκοιμήθην καὶ ὑπνώσα.] Vi-
 detur Sanctus Pater citasse hæc
 memoriter, ad sensum potius
 quam ad verba attendens: legi-
 mus enim apud LXX Intt. Ἐγὼ
 (δὲ Cod. Alex.) ἐκοιμήθην καὶ
 ὑπνώσα. ἐξηγέρθην, ὅτι Κύριος ἀν-
 πλήψεται μου. pro Ὅτι Κύριος
 ἀνπλήψεται με legitur apud Cle-
 mentem Ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ
 ex Psal. 23. v. 4. Οὐ φοβηθήσο-

CAPUT XXVI.

AN magnum igitur & admirandum arbitrabi-
mur, si rerum omnium opifex, resurgere eos
faciat, qui in bonæ fidei confidentia religiose illi in-
servierunt, cum per volucrem promissionis suæ magni-
ficentiam abunde nobis patefaciat? dicit enim alicubi:
*Suscitabis me, & confitebor tibi. Et: Dormivi & sopo-
ratus sum, surrexi quia tu mecum es. Et rursus Job
dicit: Et carnem hanc meam resuscitabis, quæ omnia
hæc passa est.*

μα κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ.
Textus Hebræus habet יהוה י
יננו i. e. Nam Dominus su-
stentabit me. Vulgat. *Quia Do-
minus suscepit me.* Sanctus Hie-
ron. *Quia Dominus sustentavit
me.*

3 Καὶ ἀναστήσεις] Citantur ex
Job. Cap. 19. v. 25. sed non
αὐτολεξεί. legimus enim apud
LXX Interpretes: Οἶδα γὰρ, ὅτι
ἀένναός ἐστιν ὃ ἐκλύειν με μέλλων
ἐπὶ γῆς ἀναστήσει δὲ μου τὸ σῶμα
τὸ ἀνατλοῦν παῦτα. Cod. Alex.
[Οἶδα γὰρ ——— με μέλ-
λων, ἐπὶ γῆς ἀναστήσει τὸ δέρμα
μου τὸ ἀνατλοῦν παῦτα. Cod.
Vat.] Chryf. Ὁ μέντοι Θεοδ.
ἐκδούς, Ὁ ἀγχιεὺς μου ζῇ, καὶ
ἐχάθην ἐπὶ χώματος ἀναστήσει, πεί-
θει συνάπλιν τοὺς δύο σίχους, καὶ
οὕτως ἀναγνώσκειν οἶδα γὰρ, ὅτι
ἀένναός ἐστιν ὃ ἐκλύειν με μέλλων

ἐπὶ γῆς, ἀναστήσει τὸ δέρμα μου
τὸ ἀνατλοῦν ταῦτα. Videmus au-
tem non eandem in Hebr. distin-
ctionem esse, & in Ed. Lat.
Schol. Forte legendum est ἀνα-
στήσει τὸ δέρμα. Pro δέρμα habet
Cod. Alex. σῶμα non adeo
recte. Aliter Hebræus Textus:
וְאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי אֵלֵּי וְאֲחֵר
עַל-עֵפֶר יָקוּם: וְאֲחֵר עוֹרִי
נִקְפָּו וְאֲנִי וּמִבְּשָׁרִי אֲחֻיָּה
אֶלֶּוּ. i. e. Et ego novi Re-
demptorem meum vivum, &
novissimo super pulverem sta-
tutum. Et postquam pellem
meam contriverint hanc: & de
carne mea videbo DEUM. Vul-
gat. Scio enim quod Redemptor
meus vivit, & in novissimo die
de terra surrecturus sum: & rur-
sus circumdabor pelle mea, & in
carne mea videbo DEUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

ΤΑύτη οὖν τῇ ἐλπίδι προσδεδέσθωσαν αἱ ψυχαὶ
 ἡμῶν τὰς πειρὰς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις καὶ τὰς
 δικαίαις ἐν τοῖς κέρμασιν· ὁ παραγγείλας μὴ ψεύ-
 δεσθαι, πολλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἢ ψεύσεται· οὐδὲν
 γὰρ ἀδύνατον παρὰ τῷ Θεῷ, εἰ μὴ τὸ ψεύσασθαι.
 Ἀναζωπυρησάτω οὖν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, καὶ νοή-
 σωμεν ὅτι πάντα ἐγγὺς αὐτῷ ἐσιν, ἐν λόγῳ τῆς
 μεγαλωσύνης αὐτοῦ συνεστήσατο τὰ πάντα, καὶ ἐν
 λόγῳ δύναται αὐτὰ καὶ ἀναστρέφει. * 1 “ Τίς ἐρεῖ
 “ αὐτῷ τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει
 “ τοῦ ἰσχύος αὐτοῦ; ὅτε θέλει καὶ ὡς θέλει ^{2 2} ποιήσει
 πάντα, ^b καὶ οὐδὲν μὴ παρέλθῃ τῷ δεδογματισμῶν
 ὑπ’ αὐτοῦ. Πάντα ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσιν, καὶ οὐδὲν λεί-
 πῃ βεβλήν αὐτοῦ. † c “ Εἰ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦν
 “ δόξαν Θεοῦ, ^d ποιήσει δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει
 “ τὸ τερέωμα· ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρθίγεται ῥῆμα,
 “ καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνώσιν· ^e καὶ ^f οὐκ εἰσὶν
 “ λόγοι, οὐδὲ λαλῖαι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ Φωναὶ
 αὐτοῦ.

* Sap. XI. 22. XII. 12. † Ps. XIX.

a ἐποίησεν Codd. imp. b καὶ οὐδὲν μὴ παρέλθῃ J. Col.
 c abest ei ex LXX. d l. ποιήσιν. e καὶ non habetur a LXX.
 f οὐκ εἰσὶν λαλῖαι οὐδὲ λόγοι LXX.

1 Τίς γὰρ ἐρεῖ] Citantur hæc | v. 12. Τίς γὰρ ἐρεῖ, ἢ ἐποίησας;
 ex Libro Sapientiae Cap. 12. | ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κέρματί σου;

CAPUT XXVII.

HAC igitur spe mentes nostræ & cogitationes fixæ firmiter adhæreant ei, qui fidelis est in promissionibus & justus in judiciis: qui mentiri vetuit, multo minus ipse mentietur: nihil enim Deo impossibile, præterquam mentiri. Exsuscitetur in nobis fides ejus, & quod omnia ipsi propinqua sint consideremus; in verbo magnificentiæ suæ constituit omnia, & in verbo potest omnia funditus evertere. *Quis dicet ei, quid fecisti? vel, quis fortitudinis ejus robori resistet?* Quando & quemadmodum voluit, omnia ab ipso sunt facta, neque quicquam ab eo semel decretum, *infectum præterit.* Omnia coram ipso sunt, nihilque consilium ejus latuit. *Si cæli enarrant gloriam Dei, opera autem manuum ejus annuntiat firmamentum.* Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquela, neque sermones, quorum non audientur voces eorum.

& Cap. 11. v. 21. Τὸ γὰρ μι- | σεν & παρῆλθε pro παρείδῃ: ni
 γὰρ ἰσχύειν παρῆσι σοι πάντοτε, | forte inseramus ὥστ' & legamus:
 καὶ κρατὶ βραχίονός σου τίς ἀντι- | Ὅτι θεὸς ἐστὶ ὡς θεὸς ποιήσῃ πάν-
 στήσεται; | τι, ὥστ' ἐοῦδὲν μὴ παρείδῃ [vel
 2 Ποιήσῃ] Legendum puto | παρῆλθῃ] τῶν διδουμολογμένων
 eum impressis Codicibus ἐποίη- | ὑπὸ αὐτοῦ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν . Κ Η'.

Πάντων οὖν βλεπομένων καὶ ἀκρομένων, φοβηθῶμεν αὐτὸν καὶ ἀπολείπωμεν Φαύλων ἔργων μιαιφάντων ὁπιθυμίας, ἵνα τὰς ἐλέει αὐτοῦ ^a ¹ σκεπαθῶμεν ἀπὸ τῆς μελλόντων κειμάτων. ^b Πῦ γάρ τις ἡμῶν δύναται ^c φυγεῖν ἀπὸ τῆς κραταιᾶς χειρὸς αὐτοῦ; ποῖος δὲ κόσμος δέξεται πῖνα τῶν αὐτομολούντων ἀπ' αὐτοῦ; Λέγει γάρ πε τοῦ ^d ² γραφεῖον * : « Πῦ « ^e ἀφήξω, καὶ πῦ κρυβήσομαι ἀπὸ τοῦ προσώπου « σε; εἰ ἀναβῶ εἰς τὸν ὕψανόν σου εἰ ἐκεῖ, εἰ « ἀπέλθω εἰς τὰ ἔχματα τῆς γῆς, ἐκεῖ ἡ δεξιὰ σε « εἰ καὶ ἀφίσσω εἰς τὰς ἀβύσσους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά « σου. Ποῖ οὖν τις ἀπέλθῃ, ἢ πῦ ἀποδράσῃ, ἀπὸ « τοῦ τοῦ πάντα ἐμπεριέχοντος; »

* ΡΙ. CXXXII. 6.

^a Codd. imp. omnes σκεπάσωμεν. ^b ποῖ J. & Fell. ^c Codd. imp. φεύγειν. ^d λόγιον J. F. γραφὴ B. ^e ἀφίσσω J. Col. F. φεύξομαι B.

¹ Σκεπαθῶμεν] Ita se habet Cod. MStus, recte proculdubio; at Junius & Codd. imp. omnes habent σκεπάσωμεν pro σκεπαθῶμεν, quod nos ex MSto Cod. restituimus, à Junio Margini ex conjectura appositum.

² Γραφεῖον] Quicquid è contra suggerat Boisius γραφεῖον hoc in loco apte dicitur sive pro γραφὴ illud habeamus, adeo ut complectatur Scripturas Canonicas universas; eodem modo quo τὰ λόγια pro τοὺς λόγους habetur paulo infra à Clemente:

τρέμειτε τὰ λόγια μου. (legimus enim apud LXX Intt. τρέμειτε τοὺς λόγους μου) sive ratio habeatur usitata Sacrarum Scripturarum Veteris Testamenti apud Judaicos Scriptores divisionis in הורח Legem sive libros Moysis i. e. Pentateuchum; נבי Prophetas; quæ divisio complectitur cæteros libros Historicos ac Prophetas tum majores tum minores; & נביו à Græcis ἀγιόγραφα, quid ni & γραφεῖα, dicta, quorum primus in Hebræis Codicibus ac præci-

Κ Ε Φ Α

CAPUT XXVIII.

CUM omnia igitur ejus oculis & auribus pateant, metuamus eum & impuras concupiscentias pravorum operum deseramus, ut à futuro judicio ejus misericordia tegamur. Quoniam enim quis nostrum à potente ejus manu fugere potest? Quis mundus ab eo desciscentem & transfugam recipiet? Dicit enim alicubi scriptura: *Quo fugiam, & ubi à facie tua occultabor? si ascendero in cœlum, tu illic es; si ad terræ extrema abiero, dextra tua illic; si stratum posuero in abyssu, illic est spiritus tuus.* Quo igitur abibit quispiam, vel quo aufugiet, ab eo qui omnia complectitur?

puus est Psalmorum liber; unde & volumen illud, quo **קְבוּרָה** continentur, nomine ab hoc libro toti Volumini indito, Psalmi dici videtur. Hinc Salvator Noster Luc. Cap. Ult. de seipso dicit: *Ὅτι διὰ πληρωθῆναι πάντας τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ Νόμῳ Μωϋσέως & Προφήταις καὶ Ψαλμοῖς [i. e. in universis SS] ὡς ἐμοῦ.* Hanc SS divisionem agnoscit Josephus in libro 1. contra Appionem; Philo Judæus de vita contemplativa: *Νόμους, καὶ λόγια θεασπιδέντα διὰ προφητῶν, & ὕμνους [τ. ε. Ψαλμούς] καὶ τὰ ἄλλα, οἷς ἐπισήμη καὶ εὐσέβεια συναυξοῦνται, & πλειοῦνται.* Hos secuti fuerunt Sanctus Hieronymus in Prologo Galeato & Præf. in Daniele, & Sanctus Epiphanius Hom. 29. n. 7.

3 **Ποῦ ἀφῆξω**] Citantur hæc ex Psalm. 139, sed non αὐτο-

λεξεί: legimus enim apud LXX Interpretes, quibuscum pene in singulis consentit tum Hebræus Textus, tum cæteræ versiones omnes: *Πᾶ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου φύγῃ; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸ οὐρανόν, σὺ εἶ ἐκεῖ ἐὰν κατεβῶ εἰς τὸ Ἄδω, παρὰ ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγας μου καὶ ὄρθω, & κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔγκατα τῆς θαλάσσης· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσῃ με, καὶ καθέξῃ με ἡ δεξιὰ σου.* Hæc à Clemente compendiosius dicuntur, sive ea memoriter citarit ad sensum non ad verba attendens, sive ea in compendium redegerit; quibus modis citare non est vel a Scriptoribus N. T. vel à Sanctis Patribus alienum. Legimus igitur apud Clementem Nostrium: *Πᾶ ἀφῆξω, καὶ ποῦ κρυβήσομαι ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸ*

R

CAPUT

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

ΠΡΟΣΕΛΘΩΜΕΝ Ἐν αὐτῷ ὅσιοιτι ψυχῆς ἁλῆας
 καὶ ἀμάντης χεῖρας αἰρόντες πρὸς αὐτόν, ἀγα-
 πῶντες τὸν ^a ἐπιεικῆ καὶ εὐσπλαγχνον πατέρα ἡμῶν,
 ὃς ^b ἐκλογῆς μέρος ἐποίησεν ἑαυτῷ. Οὕτω γὰρ
 γέγραπται * "Ὅτε ^c διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη,
 " ὡς ^d διέσπειρεν ἡμᾶς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἔθνων
 " καὶ ἀριθμὸν ἀγγέλων ^e Θεοῦ. ἐγενήθη μερὶς Κυρίου
 " λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, χοῖνισμα κληρονομίας αὐτοῦ
 " Ἰσραήλ. Καὶ ὅτε ἐτέρω τόπῳ λέγεται † Ἰδοὺ
 " Κύριος λαμβάνει ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσων ἔθνων,

* Deut. XXXII. 8. † Deut. IV. 34. Num. XVIII. 27.

^a l. ἐπιεικῆ. ^b ὃς ἡμᾶς Jun. ὃς ἡμᾶς vel τὰ ἔθνη ἐκλογῆς B.
^c διεμέριζεν Codd. imp. ^d Codd. imp. διέσπειρεν. ^e Codd.
 imp. omittunt Θεοῦ.

οὐρανόν, σὺ εἶ ἐκεῖ· Ἐὰν ἀπέλθω
 εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς, ἐκεῖ ἡ δέ-
 ξιά σου· ἔὰν καὶ εἰσέλθω εἰς τὰς
 ἀβύσσους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά σου.
 Clemens Alexandrinus in his ci-
 tandis propius accedit ad Ro-
 manum quam ad LXX Intt.
 Ποῦ φύγω, καὶ πῶς κρυβήσομαι ἀπὸ
 προσώπου σου; ἔὰν ἀναβῶ εἰς τὸν
 οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἔὰν ἀπέλθω
 εἰς τὰ ἔγκατα τῆς θαλάσσης, ἐκεῖ
 ἡ δέξιά σου· ἔὰν καὶ εἰσέλθω εἰς ἀβύσ-
 σους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά σου. Unde
 constare potest Clementem Alex.
 non adeo religiose insistere vel
 Sacrae Scripturae verbis, ut ne
 minimum ab iis discedat.

† Ἀγνάς καὶ ἀμάντης] Imit-
 tatur Sanctum Paulum, qui in

priore sua ad Timotheum Epi-
 stola scribit: Βούλομαι ἔν προσεύ-
 χεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ
 ἐπαίροντας ὅσας χεῖρας. 1 Tim.
 Cap. 2. v. 8.

2 Ὅς ἐκλογῆς] Junius. vult
 ut legamus: Ὅς ἡμᾶς ἐκλογῆς
 μέρος ἐποίησεν ἑαυτῷ. Boisius
 Ὅς ἡμᾶς [vel τὰ ἔθνη] ἐκλογῆς
 μέρος ἐποίησεν ἑαυτῷ. Ego,
 si contextus ratio hoc postu-
 lare videatur, malim ut in-
 terponatur τὰ ἔθνη propter ea,
 quæ sequuntur citata ex Deu-
 teronomio: Ὅτε διεμέριζεν ὕψι-
 στος ἔθνη κ. τ. λ.

3 Ὅς διέσπειρεν] Ita Cod.
 MStus & Interpretes LXX; at
 Codd. impressi cum Junio ὡς
 ὥσπερ

CAPUT XXIX.

QUARE castas & puras manus elevantes, & benignum & misericordem patrem nostrum diligentes, in sanctitate cordis accedamus ad ipsum, qui nos sibi ipsi electionis sortem fecit. Sic enim scriptum est: *Quando dividebat altissimus gentes, quando disseminavit filios Adam, constituit terminos gentium, secundum numerum Angelorum Dei. Et factus est pars Domini Jacob, funiculus hereditatis ejus Israel. Et in alio loco dicit: Ecce Dominus tollit sibi gentem e medio gentium,*

δε ἑσπευεν non adeo recte: ex conjectura Margini apposuit Junius veram tum LXX Intt. tum Cod. MSti lectionem ὡς διεσπευεν υἱοὺς Ἀδάμ.

4 Κατὰ Ἀριθμὸν Ἀγγέλων Θεοῦ] Ita legimus apud LXX Interpretes; at aliter habetur à Textu Hebræo: בְּמִסְפָּר בְּנֵי לְאֵוִי i. e. secundum numerum filiorum Israel. Ita Vulgat. cæteræque versiones omnes, necnon Textus Samaritanus: Aquila εἰς ψῆφον υἱῶν Ἰσραήλ. Theod. & Symmach. Κατὰ ἀριθμὸν υἱῶν Ἰσραήλ. Unde Scholion Οὕτως οἱ λοιποὶ ἐκδεδώκασιν ἐρμηνευταί. Κατὰ Ἀριθμὸν υἱῶν Ἰσραήλ. Legerunt proculdubio LXX Interpretes בְּמִסְפָּר בְּנֵי לְאֵוִי: i. e. secundum numerum Filiorum DEI, quod exposuerunt: Juxta numerum Angelorum DEI. quo modo exposuerunt בְּנֵי לְאֵוִי Gen. 6. sicut in Cod. Alex. eo in loco legimus, & à Sanctis Patribus acci-

pimus. Legit Novatianus cum 70 secutus, quod verisimillimum videtur, versionem Italicam: *Cum Disseminaret Filios Adam, statuit fines Gentium juxta numerum Angelorum DEI.* Et Ruffinus: *Cum divideret excelsus gentes, statuit terminos Gentium secundum numerum Angelorum DEI.* Sanctus Hieron. Commen. in Mich. l. 2. Et judicio contende adversus montes, quos non alios significari puto quam Angelos, quibus rerum humanarum commissa est procuratio, Deuteronomio in id ipsum congruente: *Cum divideret excelsus gentes, cum disseminaret filios Adam: constituit terminos terra secundum numerum Angelorum DEI.*

5 Ἰδὲ Κύριον] Videntur hæc citari ex Deut. Cap. 4. v. 34. & Num. Cap. 18. v. 27. ubi multo aliter habentur: Ἡ εἰ ἐπείρασεν ὁ Θεὸς εἰσελθὼν λαβεῖν ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσσης ἔθνους — κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Κύριος
R 2 prout

“ ὥσπερ λαμβάνει ἄνθρωπος τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ ἡ
 “ ἄλω, καὶ ἐξελεύσεται ἐκ τῆς ἐθνους ἐκείνης, ἁγία
 “ ἁγίων.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α'.

^a ἈΓίν μεεῖς ὑπάρχοντες ποιήσωμεν τὰ τοῦ
 ἁγιασμοῦ πάντα, Φεύγοντες κατὰ λαλιάς
 μιαρὰς τε καὶ ^b ἄγνης συμπλοκάς, μέθας τε καὶ
 νεωτερισμοὺς καὶ βδελυκτὰς ὀπιθυμίας, ^c μυσερὰν
^d μοιχίαν, βδελυκτικὴν ὑψηφάναν. * ^e “ Θεὸς
 “ γάρ, φησιν, ὑψηφάνοις ἀντιτάσσει, ταπεινοῖς
 “ ἡ δίδωσιν χάριν. Κολληθῶμεν οὖν ἐκείνοις, οἷς ἡ
 χάρις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δέδοται, ἐδυσώμεθα ^f ὁμόνοια
 ταπεινοφρονοῦντες, ^g ἐγκρατεῖς, ἀπὸ παντὸς
 ψιθυρισμοῦ καὶ κατὰ λαλιάς πόρρω ἑαυτὰς πιῶντες, ἔρ-
 γοις δικαιοῦμενοι, καὶ μὴ λόγοις λέγειν γ', [†] “ Ὁ τα-
 “ πολλὰ λέγων, καὶ ἀντακέσει, ^g ἢ ὁ εὐλαλὸς οἶ-
 “ εἶναι δίκαιος; εὐλογημένος γεννητὸς γυναικὸς ὁλοθ-

* Prov. III. 34. † Job. XI. 2, 3.

a l. αἴγης οὖν. b ἀνάγνης J. Cot. F. λάγνης Col. c l. μυ-
 σερὰν. d l. μοιχείαν. e Κύριος LXX. f καὶ ἐγκρατε-
 ὶμοι J. F. g ἢ καὶ LXX.

ριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐν Αἰγύπτῳ
 ἐνώπιόν σου βλέποντι; Deut.
 Cap. 4. Καὶ λογιθήσετ' ὑμῖν τὰ
 ἀφαιρέματα ὑμῶν ὡς σῖττος ἀφ'
 ἄλων, καὶ ὡς ἀφαίρεμα ἀπὸ
 ληνῶν. Non enim occurrunt alibi,
 quæ ad illa adeo prope acce-
 dunt.

1 Ἀγνοὺς συμπλοκάς] Pro-
 culdubio non recte se habet
 Cod. MStus hoc in loco: φεύ-

γοντες — ἀγνοὺς συμπλοκάς.
 legendum est, vel cum Junio,
 ἀνάγνης, vel cum Colomesio,
 λάγνης. Malim vero ἀνάγνης
 utpote apud Ecclesiasticos usita-
 tius. Utitur sane voce λαγνεία
 Sanctus Chrysostomus cum μέθῃ
 conjuncta: Καὶ γαστριμαργίας,
 καὶ λαγνείας, καὶ μέθης, καὶ πίν-
 των ἀπλῶς κρατεῖ τῶν παθῶν.
 Chrysost. Hom. 23. in 1 Ep. ad

“ 6105

prout homo primitias area sue accipit, & ex gente illa sancta sanctorum egredientur.

CAPUT XXX.

CUM igitur portiones sancti simus, obrectationes devitantes, scelestos & incestos complexus, ebrietates, insolentias, concupiscentias abominandas, adulterium impurum & detestabilem superbiam faciamus omnia, quæ sanctimoniam decent. *Deus enim inquit, superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Adstringamur igitur eis quibus gratia à Deo concessa est, concordiam cum animi modestia induamus continentiae dono instructi, susurrationem omnem & obrectationem procul devitantes, operibus non autem verbis justificati. Dicit enim: *Qui multa dicit, & vicissim audiet, aut etiam eloquens putat se esse justum? Benedictus natus mulieris, brevis vita,*

Corinth. Eadem voce, necnon adjectivo λέγνος utitur Clemens Alex. Utra vox legenda sit, esto penes lectorem judicium suum, Ἀγνούς, quod exhibet Cod. MStus, certe non est retinendum.

2 Θεός γάρ, φησιν] Citantur hæc ex Proverbiis ubi legimus ὁ Κύριος ἀντιτάσσεται. Eadem citantur à Sancto Jacobo & à Sancto Petro: Apud utrumque horum legimus Θεός, sicut à Clemente exhibetur: Διὸ λέγει Ὁ Θεός ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται. Jac. Cap. 4. v. 6. Et Ὁπὶ ὁ Θεός ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται. 1 Pet. Cap. 5. v. 5.

3 Ἐγκρατευόμενοι] Legit Junius & Codd. imp. Ἐνδυσώμεθα

τὴν ὁμόνοιαν ταπεινοφρονοῦντες, ἐγκρατευόμενοι, ἀπὸ πάντων ψιθυρισμοῦ καὶ κατὰλαλιᾶς πόρρω ἑαυτοὺς ποιοῦντες. Ego, si hoc ferat Syntaxeos ratio, mutata interpunctione malletm legere Ἐνδυσώμεθα τὴν ὁμόνοιαν ταπεινοφρονοῦντες, ἐγκρατευόμενοι ἀπὸ πάντων ψιθυρισμοῦ, καὶ κατὰλαλιᾶς πόρρω ἑαυτοὺς ποιοῦντες. Sed non temere aliquid muto.

4 Ὁ τὰ πολλὰ λέγων] Citantur hæc ex Job. Cap. 11. v. 2, 3. ubi apud LXX Interpretes legimus: Ὁ τὰς πολλὰς λέγων καὶ ἀντακούσεται ἢ καὶ ὁ εὐλαλῶ οἶε εἶναι δίκαιος; εὐλογημένον γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβου μὴ πολὺς ἐν ῥήμασιν ζήνου. At aliter se habent tūm Hebræus Textus tum

CORINTH. EPIST. 135

ne multus sis in verbis. Sit laus nostra à Deo, & non à nobis ipsis: Deus enim suarum laudum præcones odio habet. Testimonium bonarum nostrarum actionum ab aliis nobis exhibeatur, sicut patribus nostris qui iusti erant exhibitum est. Temeritas, arrogantia & audacia, maledictis à Deo; moderatio vero, humilitas, & mansuetudo, illis, qui à Deo benedicti sunt.

C A P U T XXXI.

EJUS igitur benedictioni firmiter adhæreamus, & quænam sint benedictionis viæ, videamus; revolvamus diligenter quæ ab initio facta sunt. Cujus gratia Abraham pater noster benedictus fuit? nonne quia justitiam & veritatem, per fidem, operatus est? Isaac cum confidentia futurum dignoscens placide factus est sacrificium. Jacob in humilitate à fratre fugiens, terram suam deseruit, & profectus est ad Laban illique inservivit; & datum est ei imperium in duodecim tribus Israel.

Mavult Junius ἐκ Θεοῦ propter frequentia καὶ μὴ ἐξ αὐτῶν. Eadem Phrasis, necnon pene eadem verba à Sancto Paulo habentur Ep. ad Romanos Cap. 2. v. ult. οὗ ὁ ἑπαινος ὄν ἐξ ἀνθρώπων ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. Junio igitur assentior legendum esse ἐκ Θεοῦ: nullus enim dubito, quin hæc petita sint ex Sancto Paulo.

2. Τοῖς κατηραμένοις] Junius

& Boisius legendum putant παρὰ τοῖς κατηραμένοις, ut eadem sit constructio in priore ac in posteriore membro sententiæ, ubi legimus παρὰ τοῖς εὐλογημένοις: sed nihil muto; quum eadem Phrasews mutatio subinde occurrat in Novo Testamento, ad cujus Stylum ac Phraseologiam proxime accedit Clemens.

C A P U T

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ'.

Εἴτις καθ' ἓν ἕκαστον ^a ἐλίκρινῶς κατανοήσῃ, ἐπιγνώ-
 σιαι τὰ μεγαλεία τῷ ὑπ' αὐτῷ δεδομένων ^b δωραίων.
ⁱ ἐξ ^c αὐτῶν γὰρ ἱερεῖς καὶ λεῖται πάντες οἱ ^d λειτου-
 ροῦντες τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ. ² ἐξ αὐτῷ ὁ Κύριος
 Ἰησοῦς τὸ κατὰ σὰρκα· ἐξ αὐτῷ βασιλεῖς, καὶ ἀρ-
 χόντες, καὶ ἡγέμενοι, κατὰ τὸν Ἰσὺν τὰ δὲ λοιπὰ
 σκῆπτρα αὐτῷ ὅτι ἐν μικρᾷ δόξῃ ὑπάρχουσιν, ὡς
 ἐπαγγελιαμένους τῷ Θεῷ, * “ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα
 “ σὺ ὡς οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ. Πάντες οὖν ἐδοξά-
 σθησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐν δὲ αὐτῶν ἢ τῶν ἔρ-
 γων αὐτῶν, ἢ τῆς δικαιοπραγίας ἧς κατεργάσαντο,
 ἀλλὰ διὰ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς οὖν διὰ
 θελήματος αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κληθέντες οὐ
 δι' ἑαυτῶν δικαιοῦμεθα, οὐδὲ διὰ τῆς ^e ἡμέρας σο-
 φίας, ἢ συνέσεως, ἢ εὐσεβείας, ἢ ἔργων ὧν κατερ-
 γασάμεθα ἐν ὁσιότητι καρδίας· ἀλλὰ διὰ τῆς πί-
 στως, δι' ἧς πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὁ παντοκράτωρ
 Θεὸς ἐδικαίωσεν. ³ ὧς ἔστω ^f ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

* Gen. XXVII. 17.

a l. ἐλίκρινῶς. b l. δωραίων. c Codd. imp. αὐτοῦ.
 d l. λειτουργοῦντες. e l. ἡμετέρας. f omit. ἢ in Codd. impressis.

i Ἐξ αὐτῶν] Pro ἐξ αὐτῶν tur. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἱερεῖς καὶ
 habent Codd. imp. ἐξ αὐτοῦ. Λεῖται πάντες οἱ λειτουργοῦντες τῷ
 Quæ lectio, ei quam exhibet θυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ. ἐξ αὐτοῦ ὁ
 Cod. MStus, præferenda vide- Κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σὰρκα.

Κ Ε Φ Α

CAPUT XXXII.

Si quis particulatim singula vere & accurate consideraverit, donorum, quæ per eum concessa sunt, magnificentiam intelliget. Ab illo enim sacerdotes omnes & Levitæ qui altari Domini inserviunt; ab illo Dominus Jesus secundum carnem; ab illo Reges, Principes & gubernatores ex familia & sanguine Judæ originem traxerunt. Nec reliquæ ejus tribus in parvo honore sunt, promittente scilicet domino; quoniam *Erit semen tuum tanquam stelle cœli*. Omnes igitur glorificati & magnificati sunt, non per seipsos, aut eorum opera, aut justas actiones quas patrarunt, sed per voluntatem ejus. Sic & nos ex voluntate ejus in Christo Jesu vocati non per nos ipsos justificamur, neque per sapientiam nostram, intelligentiam, pietatem, vel opera, quæ in puritate cordis & sanctimonia operati sumus; sed per fidem, per quam omnipotens Deus omnes ab initio justificavit. Cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

ἐξ αὐτῶ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες καὶ ἡγέμενοι. Αὐτῶ igitur loco αὐτῶν reponendum esse existimo.

2 Ἐξ αὐτῶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σὰρκα,] Distinguit Sanctus Pater humanam à Divina Natura addendo τὸ κατὰ σὰρκα, quarum illam à Jacobo de semine ejus natus derivavit, in hac cum Patre ab Æterno com-

municavit Patri Co-essentialis & Co-æqualis. Alludit ad Cap. 9. Ep. ad Romanos Comma 5, ubi hæc habentur: Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς κατὰ σὰρκα ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

3 Ὡς ἔγω] Vide supra caput 20, ubi Christo tribuuntur Ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλοσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας ᾧ αἰῶνι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Τί οὖν ^a ποιήσωμεν, ἀδελφοί; ^b ἀργήσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθοποιίας καὶ ^c ἐγκαταλείπωμεν τὴν ἀγάπην; ^d μηδαμῶς τῆτο εἶσαι ὁ δεσπότης ἐφ' ἡμῖν γεννηθῆναι, ἀλλὰ σπεύσωμεν μὲν ^e ἐκτενείας καὶ προθυμίας πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελεῖν. ² Αὐτὸς γὰρ ὁ δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῶν πάντων ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ^f ἀγαλλιᾶται. τῷ γὰρ ^g παμμεγεθυτάτῳ αὐτοῦ κράτϊ οὐρανούς ^h ἐστήριξεν καὶ τῇ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῦ ⁱ συνέσει διεκόσμησεν αὐτούς· γῆν τε ^k ⁴ διεχώρισεν ἀπὸ ^l τοῦ περιέχοντός αὐτὴν ὕδατος καὶ ^m ἠδρασεν ¹ ἐπὶ τὸν ἀσφαλὴ τοῦ ἰδίου ⁿ βελήματος θεμέλιον· τὰ τε ^o ἐν αὐτῇ ζῶα φοιτῶντα τῇ ἑαυτοῦ προτάξει ἐκέλευσεν εἶναι· θάλασσαν τε καὶ τὰ ^p ἐν αὐτῇ ζῶα προδημιουργήσας ⁿ ἐνέκλινεν τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει· ^o ἐπὶ πᾶσιν ^p τὸ ἐξοχώτατον, καὶ παμμεγεθὲς κατὰ μέγεθος ἀνθρώπον ^q ταῖς ἰεραῖς καὶ ἀμώμοις χερσὶν

^a ποιήσωμεν J. B. Col. F. ^b ἀργήσωμεν Codd. imp. ἀργήσωμεν J. Col. F. B. ^c ἐγκαταλείψωμεν Jun. & c. ^d l. μηδαμῶς. ^e l. ἐκτενείας. ^f ἀγαλλεσθαι Johan. Dam. ^g παμμεγεθυτάτῳ Johan. Damascen. ^h ἐστήριξεν Codd. imp. & Joh. Dam. ⁱ σοφίᾳ ἐκόσμησεν Codd. imp. ^k διεμέρισεν Codd. imp. ^l ὡς πύργον ἀσφαλὴ Codd. imp. ^m θελήματι Joh. Dam. ⁿ l. ἐνέκλινεν. ^o ἐπὶ τούτοις Joh. Dam. ^p τὸν ἐξοχώτατον ὁ παμμεγεθὴς Joh. Dam. ^q ταῖς ἰδαίς αὐτοῦ καὶ ἀμώμοις Joh. Dam.

¹ Τί οὖν] Junius aliique Editores malunt ποιήσωμεν, ἀργήσωμεν & ἐγκαταλείψωμεν. Sed non est opus, ut aliquid mutetur: à fide igitur Cod. MSti non discedo.

² Αὐτὸς γὰρ] Citantur hæc à Johanne Damasceno in Sacris

Parallelis Στοιχείῳ α. Τίτλῳ η. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως καὶ κατασκευῆς. Ubi legimus ex Clemente Romano citata: Αὐτὸς ὁ δημιουργὸς ὁ δεσπότης τῶν πάντων ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀγαλλεῖται. τῷ γὰρ παμμεγεθυτάτῳ αὐτοῦ κράτϊ οὐρανούς ἐστήριξεν. γῆν ἐπέλασεν

CAPUT XXXIII.

QUID igitur faciemus, Fratres? cessabimus à bonis operibus & charitatem derelinquemus? neutiquam hoc à nobis fieri patiatur Dominus, sed cum diligentia & animi alacritate omne opus bonum peragere festinemus. Ipse enim opifex & Dominus omnium in operibus suis exultat. Cœlos enim suprema sua & maxima potentia stabilivit illosque incomprehensibili sua sapientia ornavit; terram etiam ab aqua, quæ illam ambit, separavit & eam firmavit super stabile propriæ voluntatis fundamentum; & animalia quæ in illa palantur jussu suo præcepit esse. Mare etiam & quæ in illo sunt animalia, cum prius creasset, potentia sua inclusit. Præ omnibus animal excellentissimum & intellectus dignitate celsissimum hominem imaginis suæ caracte-

διεχώρισεν ἀπὸ τοῦ ἀειχονίῃ αὐτὴν ὑδατὶ καὶ ἠδράσεν ἐπὶ τῇ ἀσφαλῇ τῇ ἰδίῃ βελήματι θεμέλιον. Ἐπὶ τέτοις τὸ ἐξοχώτατον ἐπαμμεγεθῇ ἄνθρωπον τοῖς ἰδίαις αὐτῇ ἐαυτῇ εἰκόνας χαρακτῆρα. οὕτως γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν ἐκ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς· ταῦτα οὖν πάντα τελειώσας ἐποίησεν αὐτὰ καὶ εὐλόγησε καὶ εἶπεν· αὐξάνετε καὶ πληθύνετε. Johan. Damasc. pag. 310. Ed. Paris. anno MDCCXII.

3 Συνέσει] Exhibet Cod. MStus σ & majorem partem ἔν; adeo ut facile dignoscatur ὡ legendum esse post σ. Spatium au-

tem est plurium literarum. Repono igitur συνέσει διεχόσμησεν ex Johanne Damasceno, suffragante, ut mihi videtur, MSto Codice.

4 Διεχώρισεν] Ita lego non διεμέρισεν, sicut à Junio & cæteris Codd. impressis habetur; habet enim Johan. Damascenus ἐχώρισεν: Quum autem spatium sit ultra trium literarum & perpetuo usurpetur ista vox Cap. primo Genesews, repono διεχώρισεν.

5 ἠδράσεν] Repono ex Johanne Damasceno καὶ ἠδράσεν ἐπὶ τῇ ἀσφαλῇ τῇ ἰδίῃ βελήματος θεμέλιον. Pro quo Junius & impressi Codices habent Καὶ ἠδράσεν ὡς πύργον ἀσφαλῇ τοῦ

ἔπλασεν τῆς ἑαυτοῦ εἰκόν[Ⓢ] χαρακτῆρα. ^a οὕτως γάρ φησιν ὁ Θεός. * “ Ποιήσωμεν ἄνθρωπον ^b κατ’ εἰκόνα καὶ κατ’ ὁμοίωσιν ἡμετέραν καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Ταῦτα οὖν πάντα τελειώσας ^c ἐπήνεσεν αὐτὰ καὶ ἠυλόγησεν καὶ εἶπεν. † ^d “ Αὐξάνεσθαι καὶ ^e πληθύνεσθαι. ^f Ἰδόμεν ὅτι ^g τὸ ^h ἔργον ἀγαθοῖς πάντες ἐκοσμήθησαν οἱ δίκαιοι καὶ αὐτὸς οὖν ὁ Κύριος ἔργοις ἑαυτὸν κοσμήσας ἐχάρι. Ἐχούμεν οὖν τοῦτον τὸν ὑπογεγραμμένον ἀόκνως προσέλθωμεν τῷ θελήματι αὐτοῦ, ⁱ ἐξ ὅλης ἰσχύος ἡμῶν ἐργασώμεθα ἔργον δικαιοσύνης.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Λ Δ'.

Ὁ ἀγαθὸς ἐργάτης μὲ παρρησίας λαμβάνει τὸν ἄρτον ^g ἔργα αὐτοῦ, ὁ νωθρὸς καὶ παρεμμέν[Ⓢ] οὐκ ἀντοφθαλμεῖ τῷ ἐργοπαρέκτῃ αὐτοῦ. θεὸν ὅν ἐστιν προσεύμενος ἡμᾶς εἶναι εἰς ἀγαθοποιίαν. ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν τὰ πάντα. περιλέγει γὰρ ἡμῖν. ‡ ⁴ “ Ἰδὲ ὁ

* Gen. I. 26. † Gen. I. 28. ‡ Esai XL. 10. LXII. 11.

a Ita Cod. MStus & Joh. Dam. Codd. imp. οὕτως. b κατ’ εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ κατ’ ὁμοίωσιν, Damasc. & LXX Intt. c ἐποίησεν Joh. Damasc. d l. αὐξάνεσθαι. e l. πληθύνεσθαι. f εἰδόμεν J. Col. F. g τοῖς J. Col. F. h l. ἔργοις. i καὶ ἐξ ὅλης B.

ἰδὲ βεβλήμα[Ⓢ] θεμέλιον. Quæ sequuntur τὰ περὶ αὐτῆς ζωῆς φοιτῶντα κ. τ. λ. ad ἐνέκλεισεν τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει omisit Joh. Dam. Sin hæc omittantur, Chasma est satis manifestum; adeo ut nemini constare non possit recte

se habere Cod. MStum, licet hæc à Damasceno prætermittantur.

ἰ Ἐπήνεσεν] Legimus apud Johannem Damascenum ἐποίησεν non adeo recte; est enim mera πεντολογία; cum vox τελειώσας

“ Κυρίως,

rem sacris & inculpatis manibus formavit. Sic enim dicit Deus: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & creavit Deus hominem, masculum & foeminam creavit eos.* Hæc omnia cum perfecisset, laudavit ea & benedixit dixitque: *Crescite & multiplicamini.* Videamus justos omnes bonis operibus ornatos fuisse; ipse etiam Dominus operibus seipsum ornans gavisus est. Habentes itaque hoc exemplar ad voluntatem ejus impigre accedamus & opus justitiæ totis nostris viribus operemur.

CAPUT XXXIV.

BONUS operarius cum fiducia panem operis sui accipit, segnis vero & remissus operum distributorem non obtuetur; ad benefaciendum igitur alacres & promptos nos esse oportet; ex ipso enim omnia sunt. Prædicat enim nobis: *Ecce Domi-*

id omne, imo plus in se includat, quam per vocem ἐποίησεν denotatur. E contra si legamus cum MSto Codice τελειώσας ἐπήνεσεν perelegans est ea expressio; & id omne in se includit, quod de Deo dicitur Gen. Cap. 1. v. ultimo: Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησεν καὶ ἰδὲ καλὰ λίαν.

2 Ἰδῶμεν] Junius, Fellus & Colomesius malunt εἰδῶμεν ὅτι τοῖς ἐν κ. τ. λ. Sed non opus est ut aliquid mutemus; quum hujusmodi mutationem neque sensus neque Syntaxeos ratio postulet. Lego igitur cum MSto Codice: Ἰδῶμεν ὅτι τὸ ἐν ἔργῳ ἀγαθοῖς πάντες ἐκδομήθησαν οἱ δίκαιοι.

3 Ἐξ ὅλης] Boisius, à quo

hac in re minime dissentio, vult ut legatur Καὶ ante ἐξ ὅλης & integra sententia ita efferatur: Ἐχοντες οὖν τοῦτον τὸ ὑπογεγραμμένον ἀόκνως προσέλθωμεν τῷ θελήματι αὐτοῦ καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύϊ ἡμῶν ἐργασώμεθα ἔργον δικαιοσύνης. Syntaxeos ratio postulare videtur, ut copula inferatur.

4 Ἰδὲ ὁ Κύριος] Citantur hæc ex Cap. 40. Esai. v. 10. Ἰδοὺ Κύριος, Κύριος μετ' ἰσχύϊ ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίον μετ' κυρίας, ἰδοὺ ὁ μισθὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἔργα ἐναντίον αὐτοῦ. Vel ex Cap. 62. v. 11. Ἰδοὺ σοι ὁ σωτὴρ παραγίνεται Alex. [παραγένηται Vat.] ἔχων τὸ ἑαυτοῦ μισθόν, & ἔργα ὡς ἀποσώπῃ αὐτοῦ. At ea compendiosius dixit Sanctus Clemens & posterius membrum παρα-

“ Κυρίως, καὶ ὁ μισθὸς αὐτῷ πρὸς προσώπῳ αὐτῷ,
 “ ἀποδοῦναι ἐκάστω κατὰ τὸ ἔργον αὐτῷ. ^a ¹ Προ-
 τρέπετε οὖν ἡμᾶς ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ^b ἐπ’ αὐτῷ,
 μὴ ἀργεῖς μήτε παρεμδύεις εἶναι ἐπὶ πᾶν ἔργον ἀγα-
 θόν· τὸ χαύχημα ἡμῶν καὶ ἡ παρρησία ἔστω ἐν αὐ-
 τῷ· ὑποτασσώμεθα τῷ θελήματι αὐτῷ· κατανοή-
 σωμεν τὸ πᾶν πλήθος τῶν ἀγγέλων αὐτῷ, πῶς
 τῷ θελήματι αὐτῷ ^c λειτουργοῦσιν παρεστῶτες. λέγει
 γὰρ ἡ γραφή· * ² “ Μύρια μυριάδες παρεστήκεισαν
 “ αὐτῷ, καὶ χιλίαι χιλιάδες ^d λειτουργοῦν αὐτῷ· καὶ
 “ ἐκέκραγον, Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σαβαώθ,
 “ πλήρης πᾶσα ^e ἡ κτίσις τῆς δόξης αὐτῷ. Καὶ
 ἡμεῖς οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναχθέντες τῇ
^f ³ συνειδήσει ὡς ἐξ ἐνὸς στόματι ^g βοήσωμεν πρὸς

* Dan. VII. 10.

^a l. προτρέπεται. ^b ἐπ’ αὐτὸ J. F. Col. πεποιθέναι ἐπ’ αὐτῷ B.
^c l. λειτουργοῦσιν. ^d l. ἐλειτουργοῦν. ^e ἐκέκραγον ἔπειρος πρὸς
^f ἔπειρα LXX. ^f κτίσις absque ἡ Codd. imp. ἡ γῆ LXX.
^g συνειδήσει J.

φρασικῶς; eaque sibi accommo-
 davit pro Ὁ μισθὸς αὐτῷ μετ’
 αὐτοῦ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ [Viz. ὁ
 Θεοῦ] ἐναντίον αὐτοῦ vel πρὸς
 προσώπῳ αὐτῷ reddens καὶ ὁ
 μισθὸς αὐτῷ πρὸς προσώπῳ αὐτῷ
 ἀποδοῦναι ἐκάστω κατὰ τὸ ἔργον αὐ-
 τοῦ. Neque alienum est vel à
 Sancto Clemente vel a Scripto-
 ribus Novi Testamenti eo modo
 citare Scripturas veteris Testa-
 menti. Legimus his similia in
 Apocalypsi: Ἰδὲ ἔρχομαι ταχὺ καὶ
 ὁ μισθός μου μετ’ ἐμοῦ ἀποδοῦναι
 ἐκάστω, ὡς τὸ ἔργον αὐτῷ ἔσται.
 Sed non inde ea petivit Sanctus

Clemens: prius enim scripta
 fuit hæc Epistola quam Reve-
 latio illa facta fuerit Sancto
 Evangelistæ.

¹ Προτρέπετε] Ita Cod. MStus
 pro προτρέπεται: pro αἱ posito,
 hortatur, monitis instigat vel
 incitat, vel adhortando conver-
 tit nos ad eum toto corde: eo
 modo legimus apud Æschinem
 προτρέψαός εἰς τὴν ἡμετέραν φι-
 λίαν, adhortando convertere ad
 amicitiam nostram.

² Μύρια μυριάδες] Citantur
 hæc partim ex Libro Danielis,
 at immutato verborum ordine;

αὐτὸν

nus, & merces ejus in conspectu illius, ut reddat unicuique secundum opus suum. Adhortando nos ad ipsum convertit toto corde, ne segnes & desides simus ad omne opus bonum. Gloriatio nostra & loquendi libertas in eo sit; voluntati ejus subjiciamur; multitudinem universam Angelorum ejus diligenter consideremus, quemadmodum assistentes voluntatem ejus exequantur. Dicit enim scriptura: *Mille millia deserviebant ei, & dena millia denum millium assistebant ei. Et clamabant, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, plena est omnis creatura gloria ejus.* Ita & nos in concordia & conscientia in unum congregati, ut magnarum & gloriosarum promissionum

legimus enim apud Daniele
tam in Græca versione quam in
cæteris & in Hebræo Textu:
Χίλια χιλιάδες ἐλειτέρων αὐτῷ,
καὶ μυρία μυριάδες παρεισθήκεισαν
αὐτῷ. Dan. Cap. 7. v. 10. Par-
tim etiam ex Prophetia Esaïæ
Cap. 6. v. 3. Καὶ ἐκέκραγον Cod.
Alex. [ἐκέκραγον Vat.] ἑπὶ
πρὸς τὸν ἔπερον, καὶ ἔλεγον. Ἄγιος
Ἄγιος Κύριος σαβὰωθ. πλή-
ρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Pro
quo Clemens καὶ ἐκέκραγον A. A.
A. K. σ. π. π. ἡ κτίσις τ. θ. αὐτοῦ.
Hebræus Textus וְקָרָא וְ
אָל—וְאָמַר קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ
קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֵא כְלוֹ
הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ i. e. Et clama-
vit hic ad illum & dixit: San-
ctus, Sanctus, Sanctus Dominus
exercituum: plenitudo totius
terræ gloria ejus. Vulgat. *Et
clamabant alter ad alterum &
dicebant: Sanctus, Sanctus, San-
ctus Dominus DEUS exerci-*

*ria ejus. Sanctus Hieronymus
in hunc Esaïæ locum hæc ha-
bet: Daniel quoque cum in ha-
bitu regnantis Dominum descrip-
sisset adjecit: Millia millium mi-
nistrabant ei, & decies millies
centena millia assistebant ei.—
Quod autem clamat alter ad
alterum: vel juxta Hebræos iste
ad istum, i. e. unus ad unum:
invicem se ad laudes Domini co-
hortantur, & dicunt: Sanctus,
Sanctus, Sanctus Dominus exerci-
tuum: ut Mysterium Trinitatis
in una Divinitate demonstrent:
& nequaquam templum Judæo-
rum, sicut prius, sed omnem ter-
ram illius gloriæ plenam esse te-
stentur; qui pro nostra salute
dignatus est humanum corpus as-
sumere, ad terrasque descendere.*

3 Τῇ συνειδήσει] Junius le-
gendum vult τῇ συνδέσει pro τῇ
συνειδήσει. vid. ejus Notam in
hunc locum & ea quæ nos ob-
servavimus supra ad μετ' ἐλέως
καὶ συνειδήσεως, Cap. 2. pag. 11.

ejus

αὐτὸν ἔκτενας, εἰς τὸ μετόχους ἡμᾶς γενέσθαι τῆς
 μεγάλων καὶ ἐνδόξων ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ. λέγει γάρ·
 * 1 “Ὁφθαλμός σου εἶδεν καὶ οὖς σου ἤκουσεν καὶ
 “ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου σου ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμα-
 “ σεν τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Λ Ε'.

Ως μακάριοι καὶ θαυμαστά τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ,
 ἀγαπητοί; ζωὴ ἐν ἀθανασίᾳ, λαμπρότης
 ἐν δικαιοσύνῃ, ἀλήθεια ἐν παρρησίᾳ, πίστις ἐν πε-
 ποιθήσει, ὅ ἐγκράτεια ἐν ἀγασμῶ, καὶ ταῦτα ὑπέ-
 πιπλεν πάντα ὑπὸ τῷ ἀγαθῷ ἡμῶν. Τίνα οὖν
 ἄρα εἰσὶν τὰ ἐτοιμαζόμενα τοῖς ὑπομένουσιν; ὁ δι-
 μιουργὸς καὶ πατὴρ τῆς αἰῶνος ὁ πανάγιος αὐτὸς
 γνώσκει τὴν ποσότητα καὶ τὴν καλλονὴν αὐτοῦ.
 ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα εὐρεθῆναι ἐν ταῖς ἀρεταῖς τῶν
 ὑπομενόντων αὐτόν, ὅπως μετελάβωμεν τὰ ἐπιγγελ-
 μένων δωρεῶν. πῶς ἔστι τοῦτο, ἀγαπητοί;
 εἰ ἂν ἐστηρίμενη ἡ ἡ ἀγαθὴ ἡμῶν ἐξ πίστεως πρὸς τὸν

* Es. LXIV. 4. 1 Cor. II. 9.

a Codd. imp. ἐτοίμασεν.

b l. ἐγκράτεια.

c l. δωρεῶν.

d omit. ἡ in Codd. imp.

e ἀπὸ πίστεως J. B. F. C. C.

1 Ὁφθαλμός σου εἶδεν] Ci-
 tantur hæc ex Esaiæ Cap. 64.
 v. 4. ubi legimus apud Intt.
 LXX: Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σου ἡκού-
 σαμεν, οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν
 εἶδον Θεὸν πλὴν σου, καὶ τὰ ἔργα
 σου ἃ ποιήσεις τοῖς ὑπομένουσιν
 ἔλεον. Textus Hebræus habet:

אֵל יְעֹמֵשׁ אֵל עֹלָמִי
 הִתְקַוָּה אֵל יְעֹמֵשׁ : יְיָ יְיָ

הִתְקַוָּה לַיְיָ מִיָּמֵינוּ
 17: i. e. Et à seculo non au-
 dierunt, neque perceperunt au-
 ribus: Oculus non vidit DEUM
 [vel DEUS] præter te, qui fa-
 ciat expectanti ipsum. Vulgat.
 A seculo non audiverunt neque
 auribus perceperunt; Oculus non
 vidit, DEUS absque te, quæ
 preparasti expectantibus te. At

Θεόν;

ejus participes fiamus, tanquam uno ore impense & ardentem ad eum clamemus. Dicit enim: *Oculus non vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit expectantibus eum.*

CAPUT XXXV.

QUAM beata, dilecti, & mirabilia sunt dona Dei! vita in immortalitate, splendor in justitia, veritas in libertate, fides in confidentia, temperantia in sanctitate, & hæc omnia sub intellectum nostrum cadunt. Quænam igitur sunt quæ præstolantibus eum præparantur? sanctus opifex & seculorum pater quantitatem & pulchritudinem eorum novit: nos igitur, ut promissorum donorum participes fiamus, in numero expectantium eum reperiri serio contendamus. Quomodo autem hoc fiet dilecti? si fide in Deum cogitationes nostræ stabilitæ fuerint,

aliter apud Sanctum Clementem legimus: *Λέγει γὰρ Ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμασεν τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν.* Eadem pene à Sancto Paulo ex eodem loco citata legimus: *Ἀλλὰ καθὼς γέγραπται Ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀ [ὅσα Cod. Alex.] ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.* 1 Cor. cap. 2. ubi pro ὑπομένουσιν legimus ἀγαπῶσιν. Neque alienum est vel à Sacris vel ab Ecclesiasticis Scripturibus eo modo citare Scripturas V. T. Hinc fit quod Sanctus Hieronymus observat ad *A seculo non &c. Is. Cap. 64. v. 5.* Unde hæc citantur ab Apostolo:

Paraphrasin hujus Testimonii — assumit Apostolus Paulus de Authenticis libris in Epistola, quam scribit ad Corinthios, novæ verbum ex verbo reddens, quod facere omnino contemnit: sed sensuum exprimens veritatem, quibus utitur ad id, quod voluerit, roborandum. Unde Apocryphorum deliramenta conticeant, quæ ex occasione hujus testimonii Ecclesiis Christi ingeruntur. — Ascensio enim Esaiæ & Apocalypsis Helia hoc habent testimonium, Et per hanc occasionem — decepta sunt muliercula; — ut Basilidis — ac reliquorum nominum portenta susciperent. Hieron. Comment. in Es. Cap. 62.

2 Πίστις] Junius, Boisius,

T

fi

Θεόν, ἐὰν ἐκζητῶμεν τὰ εὐάρεστα καὶ εὐπρόσδεκτα αὐτῷ,
 ἐὰν ὀπιτελήσωμεν τὰ ἀνήκοντα τῇ ἀμώμῳ βελήσῃ
 αὐτῷ, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας ἀπορ-
 ρίψαντες ἀφ' ἑαυτῶν πᾶσαν * ἀδικίαν καὶ ἀνομίαν,
 πλεονεξίαν, ἔρεις, κακοηθείας τε καὶ δόλους, ψιτυρισ-
 μούς τε καὶ ^aκαταλιλιάς, θεοσυγίαν, ὑβρηφανίαν τε
 καὶ ^bἀλαζονίαν, κενοδοξίαν τε καὶ ^cφιλοξενίαν. Ταῦτα
 γὰρ οἱ πρᾶσσοντες τυγντοὶ τῷ Θεῷ ὑπάρχουσιν.
² οὐ ^dμόν ὅ οἱ πρᾶσσόντες αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευ-
 δοκοῦντες αὐτοῖς. λέγει γὰρ ἡ γραφή. † “ Τῷ δὲ
 “ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός, ἵνα τί σύ διηγῇ τὰ δι-
 “ καιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τιμὴν ἀγαθήν
 “ μου ἐπὶ τὸμαλός ^eμου; σὺ ὅ ἐμίσησας ^fπαιδίαν,
 “ καὶ ^gἐξέβαλλες τὰς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω. εἰ
 “ ἐθεώρεις κλέπτην ^hσυνέτρεχες, καὶ μὲ μοίχων τὴν

* Rom. I. 29. † Ps. L. 16.

a l. καταλιλιάς. b l. ἀλαζονείαν. c l. ἀφιλοξενίαν. d l. μό-
 νον. e l. σου. f l. παιδείαν. g Codd. imp. ἐξέβαλλες.
 h συνέτρεχες αὐτῷ LXX.

Fellus, Cotelerius & Colomesius
 putant legendum esse ἀπὸ πί-
 στως, recte sane: Contextus enim
 ratio postulat, ut aut legamus
 πίστις aut inferamus ἀπὸ: Ἐὰν
 ἐξηρηγμένη ἢ ἡ ἀλγνοία ἡμῶν ἀπὸ
 πίστεως πρὸς τὸ Θεόν.

1 Φιλοξενίαν] Junius & Fellus
 φιλοπρίαν, Colomesius & Cote-
 lerius φιλοκενίαν vel ἀφιλοξενίαν
 volunt. Proculdubio legendum
 est ἀφιλοξενίαν, quod & Millius
 sensit, qui hunc locum respici-
 ens observat Sanctum Clemen-
 tem ἀνελεήμονας interpretatum
 fuisse ἀφιλοξένους. Vid. Millii No-

vum Testamentum Cap. 1 Epi-
 stolæ ad Romanos. “ ἀνελεήμονας]
 ἀφιλοξένους interpretatus Clemens
 Ep. ad Cor. Cap. 35, si recte con-
 jicio. Neque dubii aliquid sub-
 esse potest, quin ita interpreta-
 tus sit; si quis accuratius inter
 se contulerit hæc Clementis no-
 stri cum iis, quæ à Sancto Paulo
 habentur Cap. 1 Ep. ad Roma-
 nos; quam ob causam utrum-
 que locum subjunximus & figu-
 ris distinximus, ut uno intuitu
 lectori obversentur. Apud Cle-
 mentem legimus Ἀπορρίψαντες
 ἀφ' ἑαυτῶν 1 πᾶσαν ἀδικίαν καὶ

“ μερίδα

si grata illi & accepta diligenter quæſiverimus, si quæ ad inculpata[m] ejus voluntatem spectant fecerimus, & viam veritatis sequuti fuerimus abjicientes à nobis omnem injustitiam, iniquitatem, cupiditatem, contentiones, malitias, fraudes, susurrations, obtreccationes, odium Dei, superbiam, fastum, vanam gloriam & inhospitalitatem. Qui enim hæc faciunt Deo odio sunt; non solum qui ea faciunt, sed qui eis consentiunt. Dicit enim Scriptura: Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adultero

2 ἀνομίαν, 3 πλεονεξίαν, 4 ἔρεις, 5 κακοηθείας τε καὶ 6 δόλους, 7 ψιθυρισμούς τε καὶ 8 καταλάλιās, 9 θεοσυμίαν, 10 ὑπερηφανίαν τε καὶ 11 ἀλαζονείαν, 12 κενοδοξίαν τε καὶ 13 ἀφιλοξενίαν. Apud Sanctum Paulum Πεπληρωμένους [πάση Cod. Alex.] 1 ἀδικία, 2 πονηρία, κακία, 3 πλεονεξία, μεσούς φθόνου, φόνου, 4 ἐριδος, 5 κακοηθείας, 7 ψιθυριστάς, 8 καταλάλους, 9 Θεοσυμίς, ὕβριστάς, 10 ὑπερηφάνους, 11 ἀλάζονας, ἰφθυρέτας κακῶν, 12 ἀσυνέτους, 6 ἀσυνδέτους, ἀσέβητους, 6 ἀπαύδους, 13 ἀνελεήμονας.

2 Οὐ μόνον δὲ] .Ex hoc loco constare potest Sanctum Clementem legisse Cap. 1. v. 32. Epistolæ ad Romanos Ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσὶν, & μόνον δὲ οἱ ποιεῖντες ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκῶντες τοῖς πράσσουσιν. Hanc esse veram ac genuinam lectionem optimo jure contendit Millius: Quam qui-

dem firmatam Authoritate complurium PP. Cyp. 69. Ep. Augustin. haud semel, Hieron. Ambros. Isidori Pelusiotæ; Exemplarium longe vetustissimorum ante mille ducentos & aliquot annos descriptorum, quod creditur, vulgati Interpretis Apostolorum nescio an aetate supparis; ipsius denique Clementis [viz. hoc in loco] Sancto Paulo coævi, [& ab ipso laudati ideoque Apostolo familiaris] qui Epistolam ad Corinthios [scilicet hanc ipsam Epistolam] decimo circiter post hanc ab Apostolo ad Romanos missam anno conscripsit; ac Paulina hujus αὐτόγραφον ipsum in urbe Roma sine dubio viderat, fideliterque transcribendum curarat; lectionem, inquam, hanc vix est, quam ut, reclamantibus licet plerisque Codd. ac Commentariis Græcorum, ipsius Apostoli veram ac genuinam censeamus. Mill. ad ultim. comma 1 Cap. Epistolæ ad Romanos.

“ μερίδα σε ἐπίθεις· τὸ σῶμα σε ἐπλεόνασεν κακίαν,
 “ καὶ ἡ γλῶσσά σε πειέπλεκεν ^a δολιότητι· καθ-
 “ ἡμνος καὶ τῷ ἀδελφῷ σε κατελάλεις, καὶ καὶ
 “ τῷ υἱῷ τῆς μητρὸς σε ἐπίθεις σκάνδαλον· ταῦτα
 “ ἐποίησας καὶ ἐσίγησα, ὑπέλαβες, ^b ἄνομι, ὅτι
 “ ἔσομαι σοι ὅμοιος· ἐλέγξω σε καὶ ^c παραστήσω ^c σε
 “ καὶ πρὸς ὅσον σε. σιῶτε δὴ ταῦτα οἱ ὀπιλαν-
 “ θανόμνη τῷ Θεῷ, μήποτε ἀρπάσῃ ^d ὡς λέων, καὶ
 “ μὴ ἡ ὁ ρυόμνη· ^e θυσία αἰνέσεως δοξάσει με,
 “ καὶ ἐκεῖ ὁδὸς ^e ἣν δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ
 “ Θεοῦ.

a Codd. imp. δολιότητι. b l. ἄνομι. Codd. imp. & LXX
 ἄνομίαν. c σε non habetur in LXX. d LXX Intt. non
 agnoscunt ὡς λέων. e ἡ LXX.

1 Ἀνομι] Ita Cod. MStus.
 Proculdubio legendum est ἄνομι,
 αἰ pro ε positis: Ὑπέλαβες, ἄνομι,
 ὅτι ἔσομαι σοι ὅμοιος. LXX exhibent
 ὑπέλαβες ἄνομίαν, ὅτι ἔσο-
 μαί σοι ὅμοιος. Textus Hebræus
 & Hieronymi versio neque ἄνο-
 μι, neque ἄνομίαν agnoscunt.
 Syr. **ܢܠܝܢ ܩܝܢܐ**. Cogitasti
 o inique. Vulgat. *Existimasti ini-
 que*. Quod malim adjective
 quam adverbialiter exponere.
 Arab. *Cogitasti o inique*. Sanctus
 Augustinus *suspicatus es iniqui-
 tatem*. Aquila, Symmachus, &
 Theodotio cum Hebræo Textu
 consentiunt. Clemens Alexan-
 drinus in his verbis ex Sacris
 literis citandis legit cum Cle-
 mente Romano, ὑπέλαβες, ἄνο-

μι. Legimus enim pag. 634.
 Τούτῳ φησὶν ἡ γραφή ὑπέλαβες,
 ἄνομι, ὅτι ἔσομαι σοι ὅμοιος. Un-
 de & hæc petiisse Interpolato-
 rem Sancti Clem. Rom. vult
 Anonymus. ridiculum caput!
 Videntur sane LXX Interpretes
 in initio legisse ἄνομι, sicut ab
 utroque Clemente exhibetur.
 Quam lectionem insuper con-
 firmant Versio Vulgat. Syriaca,
 & Arabica.

2 Παραστήσω σε] Quum ne-
 que Hebræus Textus, in quo
 legimus **ךיניעל הךיניעני** i.e.
 ordinabo coram te; neque ali-
 qua ex versionibus agnoscat vo-
 cem σε; puto ex margine in
 Clementem aliosque è Sanctis
 Patribus irrepsisse, cum defectus

portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum: hæc fecisti & tacui, existimasti, inique, quod ero tui similis, arguam te & statuam contra faciem tuam te ipsum. Intelligite jam hæc qui obliviscimini Deum, ne quando rapiat tanquam leo, & non sit qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare meum.

esse videretur vocis alicujus post παραστήσω, quod perpetuo habetur active. Eodem modo τὰς ἀμαρτίας σου videtur irrepisse in Textum in Editionibus Ald. & Complutens. ex MStis aliquibus, ubi explicandi causa in margine habebatur: Καὶ παραστήσω τὰς ἀμαρτίας σου κατὰ πρόσωπόν σου.

3 Θυσία αἰνέσεως] Ita legimus apud LXX Intt. nisi quod pro ἡ habetur ἥ, neque legitur articulus ante Θεοῦ: Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με. Καὶ ἐκεῖ ὁδὸς ἥ δείξω τὸ σωτήριον Θεοῦ. Ps. 50. v. ult. Textus Hebræus exhibet: זבח תודה יבדנני ושם ררך i. e. Sacrificans confessionem honorabit me: & ponentem viam videre faciam eum in salutem DEI. Vulgat. Sacrificium laudis honorificabit me; & illic iter quo ostendam ei salutare DEI. Versio Hieron. Qui immolat confessionem glorificabit me; &

qui ordinat viam ostendam salutare DEI. Versio Syriaca:

אֲנִי ודבא תודתא דו
נשבחני : ותמן אחויה
אירחא דפורקנה i. e. Qui

sacrificat laudem, ipse glorificabit me; & illic ostendam ei viam salutis ejus. Versio Arabica propius ad LXX: Sacrificium laudis glorificabit me; & illic ostendam tibi viam salutis DEI. Symmach. Θυσιάων ὑπὲρ αἰνέσεως δοξάσει με καὶ τῇ εὐταλῆς ὁδὸν ὁδείοντι δείξω σωτήριον Θεοῦ. Mutatis punctis & accentu Tonico, quod cuivis integrum est, cum sint addita-menta Masorethica, cum lectione LXX Intt. consentiet Hebræus Textus: זבח תודה יבדנני ושם ררך אראנו i. e. Sacrificium confessionis vel laudis glorificabit me; & ibi est via, qua ostendam &c. Neque dubito quin eo modo legerint LXX Interpretes.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Αὕτη ἡ ὁδὸς, ἀγαπητοί, ἐν ᾗ^α εὐρομεν τὸ σωτή-
ριον· ἡμεῖς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἱ¹ ἀρχιερέα τῆς
προσφορῶν ἡμῶν, τὸν προεστάτην καὶ βοηθὸν τῆς
β² ἀδενείας ἡμεῖς. Διὰ τοῦτε³ ἀτενίσωμεν εἰς τὰ
ὑψηλὰ τῆς οὐρανῶν, ἀλλὰ τοῦτε⁴ ἐνοπλιζόμεθα ἡ
ἁμῶν καὶ ὑποστάτην ὅψιν αὐτῶν. ἀλλὰ τοῦτε
ἠνεώχθησαν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας, ἡ⁵ ἀλλὰ
τύττε ἡ ἀσύνετος καὶ⁶ ἐσκοπωμένη ἀλγνοία ἡμεῖς
ἡ ἀναθάλλει εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτῶν φῶς. ἀλλὰ τύττε
ἠφέλησεν ὁ δεσπότης ἡ ἀθανάτου γνώσεως ἡμᾶς γεύ-

a εὐρίσκομεν J. F. Col.

b l. ἀδενείας.

c l. ἀτενίζομεν.

d ἐνοπλιζόμεθα Codd. imp.

e ἐσκοπισμένη Codd. imp.

& Clem. Alex.

f ἀναθρεῖ vel ἀναθεωρεῖ vel Διὰ τοῦτο ἐν
τῇ ἀσύνετῳ ἡ ἐσκοπισμένη ἀλγνοία ἡμῶν ἀνατέλλει τὸ θ. α. φ. Jun.

g εἰς τὸ φῶς Clem. Alex.

1 Ἀρχιερέα τῆς προσφορῶν] Hic
videtur esse unus ex iis locis,
quæ Photio displicuerunt, qui
Cap. CXXVI. pag. 306. Biblio-
thecæ hæc habet: Αἰτιάσατο δὲ
ἐν πρὸς αὐτὸν ἐν ταύταις· ὅτι —
Καὶ τρίτον, ὅτι ἀρχιερέα
ἐπὶ προεστάτην τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστὸν ἐξονομάζων οὐδὲ τὰς Θεο-
πρεπεῖς ἐν ὑψηλοτέραις ἀφῆκε πρὸς
αὐτοῦ φωνάσας· ἡ μὲν οὐδ' ἀπαρα-
καλύπτως αὐτὸν οὐδαμῇ ἐν τού-
τοις βλασφημεῖ. Quod si tanto
Critico displicuerit, quod JE-
SUM vocat Ἀρχιερέα; petivit
eam vocem ex Sancto Paulo,

ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον
συμπαθεῖν ταῖς ἀδενείαις ἡμῶν,
πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ'
ὁμοιότητά, χωρὶς ἁμαρτίας. Cap. 4.
v. 15, & in aliis locis hujus Epi-
istolæ, quam præcipue imitatus
est Sanctus Pater. Et apud San-
ctum Ignatium in Epistola ad
Philadelphenses: Κρεῖσσον ὁ Ἀρ-
χιερεὺς ὁ πεπιστευμένος τὰ ἀγα-
θὰ ἀγίων, ὃς μόνος πεπίστευται τὰ
κρυπτά τοῦ Θεοῦ — αὐτὸς ὡς
θύρα τοῦ πατρὸς, δι' ἧς εἰσέρχον-
ται Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ
καὶ οἱ προσφῆται. Eadem igitur
Clementi licentia concedatur,
qua ante ipsum usi sunt San-
ctus Apostolus & Beatus Mar-
tyr Ignatius: præsertim quum

σαοῦται

CAPUT XXXVI.

HÆC est via, dilecti, in qua salutare nostrum Jesum Christum oblationum nostrarum summum sacerdotem, infirmitatis nostræ tutorem & defensorem invenimus : per hunc cœli altitudinem aspicimus, per hunc vultum ejus immaculatum & sublimem tanquam in speculo intuemur; per hunc oculi cordis nostri aperti sunt, per hunc intellectus noster insipiens & obtenebratus in admirabilem ejus lucem repullulat; per hunc voluit nos Dominus immortalem cognitionem gustare :

Sanctus Pater alibi agnoscit τὰ παθήματα Ἰησοῦ esse τὰ παθήματα τοῦ Θεοῦ, cum esse τὸ Σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ: necnon distinguit humanam à Divina natura cum dicit Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ κατὰ σὰρκα: eique tribuat Δόξαν καὶ Μεγαλωσύνην, quæ soli supremo DEO debentur, εἰς τοὺς Αἰῶνας ἃ Αἰώνων. JESUS autem, cum sit unicus Christianæ Professionis Ἀρχιερεὺς dicitur Ἀρχιερεὺς τῶν προσφορῶν ἡμῶν, quia omnes nostræ προσφοραὶ sive oblationes non aliter à DEO accipiuntur eique gratæ sunt, quam ex Intercessione summi Pontificis nostri JESU Christi τοῦ μεγάλου, διεληλυθότος τοὺς οὐρανούς, ὃ ἡοῦ τῷ Θεοῦ.

2 Διὰ τοῦτο ἡ ἀσύνετος] Videtur Sanctus Pater alludere ad Ep. ad Rom. Cap. 1. v. 21. Καὶ ἐσκοπίθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. Et 1 Pet. Cap. 2. v. 9. Τοῦ ἐν σκότεινι ὑμᾶς καλεῖσαι

εἰς τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ φῶς. Citantur hæc à Clemente Alexandrino ex Epistola ad Corinthios, viz. ex hac ipsa Epistola: Ὅτι ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γέγραπται Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἀσύνετος ἐσκοπισμένη ἀλγνοία ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ φῶς. Διὰ τοῦτο ἠθέλησεν ὁ Δεσπότης τῆς ἀθανάτης γνώσεως ἡμᾶς γύσσαι. Quibus subjungit ῥητότερον καὶ τὸ ἡ γνώσεως ἰδίωμα ἐμφαίνων ἐπὶ γαγεν. Προδηλών οὖν ὄντων τούτων κ. τ. λ. Vid. infra Cap. XL. Junius pro ἀναθάλλει legendum putat ἀναθρεῖ vel ἀναθρεῖ, vel locum integrum ita legit, ἀπὸ τοῦτο ἐν ἀσύνετῳ καὶ ἐσκοπισμένῃ ἀλγνοίᾳ ἡμῶν ἀνατέλλει τὸ λαμπρὸν αὐτοῦ φῶς. Minime vero ferenda est hæc emendatio, cum non tantum MStus Codex verum etiam & Clemens Alexandrinus exhibeat ἀναθάλλει. Melius igitur Boisius, Fellus, & Episcopus Oxoniensis. Boisius ἀναθάλλει [Nam de veritate hu-

qui

σαοται· ¹ “ὅς ὢν ἀπαύγασμα ² τῆς μεγαλωσύνης
 “ αὐτοῦ τοσούτω ^b μείζων ἐστὶν ἀγγέλων, ^c ὅσω ἀγα-
 “ φορώτερον ὄνομα κεκληρονόμηκεν. ^d γέγραπται
 γὰρ οὕτως· * “Ὁ πρῶτος τῆς ἀγγελίας αὐτοῦ πνεύ-
 “ ματα, καὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.
 “ ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, οὕτως εἶπεν ὁ δεσπότης·
 “ † Ὑἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε,
 “ ² αἵτησαι παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρο-
 “ νομίαν σου, καὶ τὴν ^f κατὰχρῆσιν σου τὰ πέρατα τῆς
 “ γῆς. ^g καὶ πάλιν λέγει πρὸς αὐτόν· ‡ Κάθε ἐν δεξιῶν
 “ μου, ἕως ἂν θῶ τὴν ἐκθρόνισίν σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου·
 πίνες οὖν οἱ ^h ³ ἐχθροὶ Κυρίου; οἱ φαῦλοι καὶ ἀνπιτα-
 σόμενοι ⁱ ⁴ τῷ θελήματι τῷ θελήματι -- τοῦ Θεοῦ.

* Ps. CIV. 4. † Ps. II. 7. ‡ Ps. CX. 1.

a l. τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ τοσούτω Ep. ad
 Hebraeos. b κρείττων γινόμενος τῶν ἀγγέλων Heb. I. c ἀγα-
 φορώτερον παρ’ αὐτοῦ Heb. d καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει
 Heb. e ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ B. Τίτι γὰρ εἶπε ποτε τῷ ἀγγέλῳ Heb.
 f Codd. imp. κατὰχρῆσιν absque σου, at illud habent Cod. MStus
 & LXX Intt. g Πρὸς πᾶσα δὲ τῶν ἀγγέλων εἰρηκὲ ποτε Heb.
 h ἐχθροὶ αὐτοῦ Codd. imp. i l. ἀνπιτασόμενοι τῷ θελήματι τοῦ
 Θεοῦ. At Codd. imp. habent ἀνπιτασόμενοι τοῦ Θεοῦ τῷ θελήματι
 τὸ θελήματι ἴδιον.

jus lectionis non est dubitandum]
 i. e. ἀναδάμναται ἐρχεται alacris
 venit — εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐ-
 τοῦ Φῶς. Fellus. Quando verba
 D. Pauli perpendo Phil. IV. 10.
 Ἐχάριον ἐν Κυρίῳ μεγάλας, ὅτι
 ἤδη ποτὲ ἀνεθάλπει τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ
 φρουρῶν. Ubi certo certius est va-
 cem ἀναδάμναται poni per Metapho-
 ram pariter duram & insolentem,
 nihil facile mutaverim, pra-
 fertim cum Psalm. XXVIII. 10.
 habeatur ἀναδάμναται ἡ ψυχὴ μου
 pro ἡ ψυχὴ quod Aquila ver-

tit ἐναυριάζεται, & Symmachus
 ἱλαρύνθη, & ipsi LXX Ps. XVI. 9.
 εὐφρανθήναι ἡ καρδία μου. Periodum
 igitur ita reddi posse existimo:
 Intellectus noster insipiens & ob-
 tenebratus reviviscit, aut exultat
 in admirabili ejus luce. Episco-
 pus Oxoniensis in Notis suis ad
 Clem. Alex. loco modo citato.
 Ἀναδάμνει εἰς τὸ Φῶς] Clemens
 R. ἀναδάμνει εἰς τὸ θαυμαστὸν
 αὐτοῦ Φῶς. Est autem ἀναδάμ-
 νειν εἰς τὸ Φῶς, pullulare in lu-
 cem, Metaphora sumpta à plan-

K E Φ A-

qui magnificentie ejus splendor & radius existens tanto major est Angelis, quanto præstantius nomen sortitus est. scriptum enim est: *Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignis flammam.* De filio autem suo sic dixit Dominus: *Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam & possessionem tuam terminis terræ.* Et rursus dicit ad eum: *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quinam autem sunt inimici Domini? homines perversi & qui divinæ voluntati resistunt.

tis, quæ è terra ἄνω βλαστάνουσιν, id enim significat ἀναθάλλειν, & Homericum ἀναθηλεῖν Iliad. α'. v. 236.

Οὐδ' ἀναθηλήσῃ· περὶ γὰρ ῥά
ἰ χαλκὸς ἔλεψε

Φύλλα τε & φλοιόν. —

Neque repullulabit; circum enim
ferrum delibavit

Foliaque & corticem. —

Ubi Scholiastes vetus ait, Οὐδ' ἀναθηλήσῃ, οὐδ' ἀναβλαστήσῃ. Hesych. Ἀναθηλάσαν, ἀναβλαστήσαν. Ἀναθηλήσῃ, ἄνω βλαστήσῃ. Frustra igitur hanc lectionem sollicitavit Cl. Junius. Clem. Alex. pag. 613. Not. 3.

1 Ὅς ἂν ἀπαύρασμα] Citantur hæc ex Epistola ad Hebræos Cap. 1. ubi legimus Ὅς ἂν ἀπαύρασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτῆς, φέρον τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτῆς, δι' ἑαυτῆς καθ' ἑαυτὸν ποιησάμενος τὸ ἀμαρπῶν ἡμῶν ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς τοσούτω κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσα ἀφ' ὧν ἑαυτὸν παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα κ. τ. λ. Variationes, quas inter variantes le-

ctiones observavimus, non opus est ut hoc in loco repetamus. Ex hujusmodi citationibus sive allusionibus ad Ep. ad Hebræos constare potest eam Epistolam, licet à Romana Ecclesia pene per quadringentos annos fuerit è Sacro Canone rejecta, posteaque ex Authoritate & certa aliarum Ecclesiarum traditione recepta fuerit, in initio ab Ecclesia Romana ipsoque Clemente agnitam fuisse.

2 Αἴτησάμ παρ' ἐμοῦ] Hæc non habentur ab Authore Epistolæ ad Hebræos; citantur autem ex Psalm. 2. Ubi post Ἰός μου εἴ σὺ, ἐγὼ σήμερον γενένηκά σε. legimus αἴτησάμ παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι κ. τ. λ.

3 Ἐχθροὶ Κυρίου] Chasma non admittit ἐχθροὶ αὐτῆς, sicut à Codd. imp. habetur: puto exhibuisse Cod. MStum ἐχθροὶ Κυρίου. i. e. Κυρίου: eo enim modo vox ista perpetuo exhibetur in hoc MSto Codice. Repono igitur Κυρίου; si & vocem hanc post ἐχθροὶ admiserit hiatus.

4 Τὰ θελήματ'] Omnes Codd. imp. cum Junio legunt ἀντιπαρ-

V

C A P U T

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'.

¹ Στρατευώμεθα οὖν, ἄνδρες ἀδελφοί, μὲ πάσης
^a ἐκτενείας ἐν τοῖς ἀμώμοις περιστάσεσιν αὐτῶν·
 καὶ ἀνοήσωμεν τῆς κατασκευῆς τοῖς ἡγεμόνοισιν ^b ἡμῶν,
 πῶς εὐτάκτως, ² πῶς ^c εὐεκτικῶς, πῶς ὑποτασσάμε-
 νως ὀπιτελοῦσιν τὰ ἀναγκασάμενα· ὅς πάντες εἰσὶν
 ἑπαρχοί, οὐδὲ χιλιάρχοι, ὅδε ἑκατόνταρχοι, οὐδὲ
 πεντηκόνταρχοι, οὐδὲ τὸ καθεξῆς· ἀλλ' ἕκαστος ἐν
 τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἀναγκασάμενα ὑπὸ τοῦ βασι-
 λέως καὶ τοῦ ἡγεμόνων ἐπιτελεῖ. Οἱ μεγάλοι δὲ καὶ
 τῶν μικρῶν ὁ δυνάμις εἶναι, ^d οὐτε οἱ μικροὶ δίχα
 τῶν μεγάλων· σύγκρασις τις ἐστὶν ἐν πᾶσιν, ^e καὶ ἐν
 τέτοις χρήσις. Λάβωμεν τὸ σῶμα ἡμῶν, ἡ κεφαλὴ
 δίχα τῶν ποδῶν οὐδὲν ἐστίν, οὕτως οὐδὲ οἱ πόδες
 δίχα τῆς κεφαλῆς· τὰ δὲ ἐλάχιστα μέλη τοῦ σώμα-
 τος ἡμῶν ἀναγκαῖα καὶ εὐχρηστά εἰσιν ὅλα τὰ σώματα·
^f ἀλλὰ πάντα ^g συνπνεῖ, καὶ ὑποταγῇ μιᾷ χρηταί
 εἰς τὸ σώζεσθαι ὅλον ^h τὸ σῶμα.

a l. ἐκτενείας. b αὐτῶν F. c εὐείκτως J. d Codd.
 imp. οὐδὲ. e καὶ ἐν ταύτης χρήσις B. f καὶ ὅτι ἐστὶν ἕνός
 ἀλλὰ B. g Codd. imp. συνπνεῖ Vulgat. h τὸ σῶμα omitt.
 in Codd. imp.

σώματα τοῦ Θεοῦ τὰ θελήματα τὸ
 θελημα τὸ ἴδιον non ad fidem
 MSti Cod. in eo enim hoc
 modo exhibetur: ἀντιπασσ-----
 τὰ θελήματα τὰ θελήματα-----ΘΥ
 i. e. Θεοῦ. Ubi haud dubio re-
 dundat alterum τὰ θελήματα;
 adeo ut legendum sit Οἱ φαῦ-
 λοι καὶ ἀντιπασσόμενοι τὰ θελήματα
 τοῦ Θεοῦ. Male igitur à Junio
 inferitur Θεοῦ ante prius τὰ θε-

λήματα & post posterius loco
 Θεοῦ ponitur ἴδιον; & pro τὰ
 θελήματα exhibetur τὸ θελημα.
 Parum enim Græca est hujus-
 modi constructio ἀντιπασσόμενοι
 τοῦ Θεοῦ τὰ θελήματα τὸ θελημα
 ἴδιον. Observandum præterea est
 utroque in loco exhiberi τὰ, ne-
 que lacunam esse post ἀντιπασσ--
 nisi 5 vel 6 litterarum, quæ ita
 suppletur ἀντιπασσόμενοι: adeo ut

ΚΕΦΑ-

CAPUT XXXVII.

MILITEMUS igitur, viri fratres, cum omni assiduitate in inculpatis ejus præceptis; consideremus milites qui ducibus nostris in bello parent, quemadmodum ordinate, prompte, & cum omni subjectione imperata exequantur; non omnes sunt Prætores, neque chiliarchæ, neque centuriones, neque quinquagenarii, & sic deinceps; unusquisque vero in suo ordine & statione, quæ à Rege & Tribunis imperantur, peragit. Magni sine parvis, & parvi sine magnis consistere nequeunt, mixtura quædam est in omnibus, & in his usus. Exemplo nobis sit corpus nostrum, caput sine pedibus nihil est, prout neque pedes sine capite; minima autem corporis nostri membra universo corpori necessaria & utilia sunt, & cuncta conspirant, & una subjectione utuntur ut servetur totum corpus.

non sit locus ubi inferatur τῷ Θεοῦ ante prius τῷ θελήματι: Denique post τῷ θελήματι----- legi Θεοῦ in Cod. MSto non temere movendum de loco suo. Lego igitur Τίνας οὖν οἱ ἐχθροὶ Κυρίῃ; οἱ φαῦλοι καὶ ἀντιζωόμενοι τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ.

1 Στρατιωσίμεθα] Christiana Religio sæpius comparatur Militiæ propter labores indefessos & pericula, dum ejus officia rite peragamus, subeunda. Hujus militiæ Christus Dux est, quem oportet sequamur & vestigiis ejus insistamus, ut ab eo mercedem accipiamus. Hinc Sanctus Ignatius Ἀρίσκετε ὡς στρατιῶται, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀψώνια κομιζέσθε. Vid. 2 Cor. Cap. 3, v. 4.

Cap. 11. v. 8. & 2 Tim. Cap. 2. v. 3, 4.

2 Πῶς εὐεκέκως] Quam strenue, alacriter, impigre? Mavult quidem Junius ut εὐεκέτως legatur; sed minime necesse est quidquam mutare, etenim à Platone de Legg. εὐεκέκοι ad Militiam requiruntur. Quinimo integri ætate & viribus ubique gentium in milites adscripti, qui **Παιῖδες**, παῖδες, νεανίαι, pubes passim dicti; ideoque vigente disciplina pancratiastarum more ad εὐεξίαν, sive ἀκρότητα τῆς ὑγείας exercebantur, unde B. Paulus 2 Tim. II. 4. mandat: Κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης. ibid. Fellus.

3 Ἀλλὰ πάντα] Ante ἀλλὰ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

ΣΩζέω οὖν ἡμῶν ὅλον τὸ σῶμα ἐν Χειρὶ Ἰησοῦ,
 καὶ ὑποτασέω ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ,
¹ καθὼς ² καὶ ἐτέθη ἐν τῷ χαρίσματι αὐτοῦ. ὁ
 ἰσχυρὸς ^b μὴ τμμελείτω τὸν ἀδελφόν, ὁ δὲ ἀδελφὸς ἐ-
 πρεπέτω τὸν ἰσχυρόν, ὁ πλείσιον ἐπιχορηγείτω τῷ
 πτωχῷ, ὁ δὲ πτωχὸς εὐχαριστεῖτω τῷ Θεῷ, ὅτι ἔδω-
 κεν αὐτῷ, δι' οὗ ἀναπληρωθῇ αὐτῷ τὸ ὑπερῆμα.
³ ὁ σοφὸς ^d ἐνδικοκύνει τὴν σοφίαν αὐτοῦ ^e μὴ ἐν
 λόγοις ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς. ὁ ταπεινοφρονῶν ^f μὴ
 ἑαυτῷ μαρτυρεῖτω, ἀλλ' ἑάτω ^g ὑφ' ἐτέρου ἑαυτὸν
 μαρτυρεῖσθαι. ^h ὁ ἀγνὸς ἐν τῇ σαρκὶ ⁱ καὶ μὴ ἀλα-
 ζονεύει τὸν γινώσκον, ὅτι ἕτερός ἐστιν ὁ ἐπιχορηγῶν αὐτῷ
 τὴν ^k ἐγκράτειαν. Ἀναλογισάμεθα οὖν ἀδελφοί ἐκ
 ποίας ὕλης ^l ἐγενήθημεν, ποῖοι καὶ τίνες ^m εἰσῆλθαμεν

a καθὼς B. b l. μὴ ἀτμμελείτω. c σοφὸς πῶς Cl. Alex.
 d l. ἐνδικοκύνει. e μὴ λόγοις μόνον Cl. Alex. f ὁ ταπεινόφρων
 μαρτυρεῖται, μὴ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐν τῷ ὑφ' ἐτέρου αὐτὸν μαρτυρεῖσθαι Cl.
 Alex. g Codd. imp. ὑφ', at Cod. MStus & Clem. Alex. ὑφ'.
 h ὁ ἀγνὸς τῇ σαρκὶ μὴ — Cl. Alex. i dele καὶ cum Cl. Alex.
 k l. ἐγκράτειαν. l Codd. imp. ἐγενήθημεν. m ita Cod.
 MStus, at lege cum Codd. imp. εἰσῆλθομεν.

πάντα συμπεῖ Boisius inserit &
 ὅτι ἐστὶν χάρισμα, quia vox ἀλλὰ
 immediate sequitur. Opus sane
 est, ut tale aliquid inferamus
 aut vertamus ἀλλὰ in καί. Pa-
 rum enim Græca est constru-
 ctio, ni hoc fiat, aut suppona-
 mus esse Hellenismum, quo
 alias utitur Sanctus Pater, ἀλλὰ
 pro καὶ posito; quum Idioma
 Hebræum ἢ vel copulativum vel

discretivum admittat.

i Καθὼς & ἐτέθη] Boisius le-
 gendum putat καθὼς καθήκει
 [viz. αὐτῷ vel ἑκάστῳ] ἐν τῷ
 χαρίσματι αὐτοῦ. Ego MSti
 Codicis lectionem præferendam
 esse existimo. His iisque quæ
 sequuntur similia legimus apud
 Sanctum Irenæum: In sublimitate
 autem positos universi Charisma-
 tis, vel in operibus justitia con-

CAPUT XXXVIII.

SERVETUR itaque totum corpus nostrum in Christo Jesu, & unusquisque proximo suo subjiatur juxta ordinem, in quo gratia & dignatione ejus positus est. Fortis ne negligat imbecillem, imbecillis fortem revereatur, dives pauperi largiatur, pauper Deum laudet, quod ei alium largitus sit, per quem ejus penuria & indigentia suppleri potest. Sapiens non in verbis sed in bonis operibus sapientiam suam manifestet: humilis non sibi testimonium ferat, sed alteri permittat de eo testimonium præbere. Qui carne castus est, ne insolescat, cum sciat alium esse, qui continentiae donum ipsi tribuat. Consideremus igitur, Fratres, ex qua materia facti simus, qui & quales mundum tanquam

fidentes, vel ministrationis supereminetia adornatos nequaquam extolli, — sed humilia sentire in omnibus —; quemadmodum & Apostolus docuit, non alta, dicens, sentientes, sed humilibus consentientes: nec divitiis, nec gloria mundana, neque presenti Phantasia capi. Iren. lib. 5. Cap. 22.

2 'Ο σοφός] Citantur hæc à Clemente Alexandrino, apud quem legimus post Προδῆλαν ἐν ὄντων ἡμῶν τούτων κ. τ. λ. quæ habentur infra Cap. XL. 'Ο σοφός τοίνυν ἐνδεικνύσθω τὴν σοφίαν μὴ λόγῳ μόνον ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς. 'Ο ταπεινόφρων μαρτυρεῖτω μὴ ἑαυτῷ ἀλλ' ἐν τῷ ὑφ' ἐπερου αὐτὸν μαρτυρεῖσθαι. ὁ αἰγνός τῇ σαρκὶ μὴ ἀλαζονεύσθω γνώσκων, ὅτι ἑτέρος ἐστὶν ἐπιχορηγῶν

αὐτῷ τὴν ἐγκράτειαν. Quibus subjicit: 'Ορᾶτε ἀδελφοὶ ὅσοι πλείονος κατηξιάσθημεν γνώσεως, τοσούτω ὑποκείμεθα μᾶλλον κινδύνῳ. quæ habentur infra Cap. XLI. Sed hic citandi mos non est alienus à Cl. Alexandrino.

3 'Ο αἰγνός] Hoc & alia quadam transcripsisse videtur Tertullianus libro de Virginibus velandis: *Et si à DEO confertur continentia virtus, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Legimus etiam his similia apud Sanctum Ignatium in Epistola ad Polycarpum: *Εἴπεις δύναται ὁ ἄγνός μένειν εἰς πμὴν τοῦ Κυρίου τοῦ σαρκοῦς, ἐν ἀκαυχησίᾳ μενέτω. Ἐὰν καυχῆσθαι ἀπώλετο.*

4 Ἐγενήθημεν] Ita exhibetur à Cod. MSto (non ἐγενήθημεν, sicut ab impressis Codicibus ha-

εἰς τὸν κόσμον, ὡς ἐκ τοῦ τάφου καὶ σκοτεινῶς ὁ ποιήσας
 ἡμᾶς καὶ δημιουργήσας εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον αὐτῷ
 ποιεῖτοίμάς τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ, πρὶν ἡμᾶς γεννη-
 θῆναι. Ταῦτα οὖν πάντα ἐξ αὐτοῦ ἔχοντες ^a ὀφίλο-
 μεν καὶ πάντα εὐχαριστεῖν αὐτῷ ὡς ἡ δόξα εἰς τὰς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΛΘ'.

Α Φρονες καὶ ἀσύνετοι καὶ μαροὶ καὶ ἀπαίδευτοι χλευά-
 ζουσιν ἡμᾶς καὶ ^b μυκτρίζουσιν, ἐαυτοὺς βυλόμενοι
 ἐπαίρειν ταῖς ἀλγούαις αὐτῶν. “ τί γὰρ δύναται
 “ θνητός; ἢ τίς ἰσχύς γενεῶν; γέγραπται γάρ
 “ * ^c Οὐκ ἦν μορφή ² πρὸ ὀφθαλμοῦ μου ἀλλ’
 “ ἢ αὖραν καὶ φωνὴν ἤκουον. ³ τί γάρ; μὴ καταρῶς
 “ ἔστα βροτός ^d ἐναντι Κυρίου; ἢ ἀπὸ τῆς ἔργων

* Job. IV. 16.

a l. ὀφείλομεν. b l. μυκτρίζουσιν. c εἶδον ἐ σὺν ἡ LXX.
 d Ita Cod. Alex. apud Jobum. ἐναντίον τοῦ Κυρίου Vat.

betur,) quomodo, licet ἐγγνήθη-
 μεν legat, vertit Junius: Ex qua
 materia facti sumus. Hanc pe-
 riodum aliter distinguendam esse
 censet Episcopus Oxoniensis;
 qui Pag. 613. Clem. Alex. Not.
 11. hæc habet: Post finem hu-
 jusce sententia hæc apud Clem.
 R. sequuntur: Ἀναλογισώμεθα—
 — ποῖοι καὶ πῶς εἰσῆλθομεν εἰς
 τὸν κόσμον, ὡς ἐκ τῆς τάφου καὶ
 σκοτεινῶς ὁ ποιήσας ἡμᾶς καὶ δημι-
 οργήσας εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον αὐ-
 τοῦ καὶ τ. λ. Quia sic potius di-
 stinguenda videntur: Ἀναλογι-
 σώμεθα — ποῖοι καὶ πῶς εἰσῆλ-

θομεν εἰς τὸν κόσμον ὡς ἐκ τοῦ
 τάφου καὶ σκοτεινῶς ὁ ποιήσας ἡμᾶς
 καὶ δημιουργήσας εἰσήγαγεν εἰς τὸν
 κόσμον αὐτῷ καὶ τ. λ. Reputa-
 mus — qui & quales in mun-
 dum ingressi sumus; tanquam ἐ
 sepulchro & tenebris auctor &
 Opifex noster in mundum suum
 nos introduxit. Penes lectorem
 sit judicium suum. Ego non
 discedo ab interpunctione vul-
 gata.

1 Ὀφίλομεν] Cod. MStus
 -φίλομεν, proculdubio ὀφίλομεν
 pro ὀφείλομεν, i pro ei posito;
 quæ vocalis Diphthongique mu-
 “ αὐτῷ,

ex sepulchro & tenebris ingressi simus: qui nos fecit & condidit, præparatis prius benefactis suis antequam nasceremur, in mundum suum introduxit. Hæc igitur omnia cum ab eo habeamus, in omnibus gratias ipsi agere debemus; cui est gloria in secula seculorum. Amen.

CAPUT XXXIX.

HOMINES imprudentes, desipientes, fatui & illiterati, dum cogitationibus suis inflantur, nos ludibrio habent & naso suspendunt: *Quid enim potest mortalis? aut quale robur ex terra geniti?* Scriptum enim est: *Non erat figura ante oculos meos; sed auram & vocem audiebam. Quid enim? nunquid homo coram Domino mundus erit? vel de operibus suis*

tatio subinde occurrit in hoc MSto Codice. Eo modo exhibetur ὀφείλομεν paulo infra: Πάντε τάξιν ποιῶν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δισπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν.

2 Οὐκ ἦν μορφή] LXX Interpretes ex quibus hæc citantur habent: Εἶδον καὶ οὐκ ἦν μορφή πρὸς ὀφθαλμοῦν μου ἀλλ' ἢ αὐρα καὶ φωνὴν ἤκουον. Hebræus Textus: עמד ולא אכיר מדאיהו חמונה לגד עיני דממה עממי וקול i. e. Stabit & non agnoscam aspectum ejus, imago coram oculis meis, murmur silens & vocem audiam. Vulgat. Stetit quidam cujus non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi aura lenis audiui. Versiones Syr. & Arab. prope accedunt ad Intt. LXX. Symmachus prius membrum

fic effert: ἔση τις, οὐδ' οὐκ ἐγνώρισται τὸ εἶδος.

3 Τί γάρ;] Ita LXX Interpretes: Τί γάρ μὴ καθαρός ἔσται βροτὸς ἐναντι [vel ἐναντίον] Κυρίου; ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀμεμπτός ἀνὴρ; Heb. Textus exhibet: האנוש מאלוה יצדק נברא—אם i. e. Nunquid homo præ Deo justificabitur? an præ factore suo mundabitur vir? Vulgat. Nunquid homo DEI comparatione justificabitur, aut factore suo purior erit vir? Versio Syriaca: האנוש מן אלהא נודק. או מן עבודה מחונא נברא i. e. Anne homo præ Deo justificabitur? aut præ factore ejus purgabitur vir? Cum Syriaca convenit Arabica.

incul-

“ αὐτῷ ἀμεμπὶς ἀνὴρ; ¹ εἰ χεὶ παίδων αὐτῷ οὐ
 “ πιστεύει, χεὶ δὲ ἀγγέλων αὐτῷ σχολιὸν τι ἐπενόησεν
 “ ^{a 2} οὐρανὸς ἢ ἑκαθάρος εὐώπιον αὐτῷ. ³ ^b ἕα δὲ,
 “ οἱ κατοικοῦντες οἰκίας πηλίνας, ^c ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ
 “ ἐκ τῷ αὐτῷ πηλοῦ ἐσμεν ^d ἔπαισεν αὐτοὺς σιτὸς
 “ ^e τρόπος, ^{f 4} καὶ ἀπὸ πρωΐθεν ἕως ἑσπέρας ^h ὅδε
 “ ἐπὶ εἰσίν. ⁱ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς
 “ βοηθῆσαι ἀπώλοντο. ^k ^s ἐνεφύσησεν αὐτοῖς καὶ ^l ἔτε-
 “ λώθησαν, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν.

^a ὁ οὐρανὸς δὲ οὐ καθάρος ἐναντίον αὐτοῦ LXX. ^b ἕα δὲ τοὺς
 κατοικοῦντας Alex. τοὺς δὲ κατοικοῦντας Vat. ^c ἐξ οὗ Alex.
 ἐξ ὧν Vat. ^d l. ἔπαισεν. ^e l. τρόπον. ^f abest ex Alex.
 at agnoscit Vat. ^g ita Codd. Alex. & Complut. μέλει Vat.
^h καὶ ὅδε Cod. Alex. ⁱ καὶ παρὰ Cod. Alex. ^k ἐνεφύσησε
 ἔπειτα αὐτοῖς LXX. ^l ἐτελεύτησαν, ἑ παρὰ τὸ μὴ ἔχειν σοφίαν
 ἀπώλοντο Cod. Alex. ἐξηράνθησαν, ἀπώλοντο παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐ-
 τοὺς σοφίαν Vat.

¹ Εἰ κατὰ] Ita legitur apud
 LXX Intt. εἰ κατὰ παίδων αὐτῷ
 καὶ πιστεύει, κατὰ δὲ τῷ Ἀγγέλων αὐ-
 τοῦ σχολιὸν τι ἐπενόησεν. Aliter
 apud Heb. Text. **וְהָיָה כְּהַיְתָה**
וְהָיָה כְּהַיְתָה i. e. Ecce in servis
 suis non credet (vel confidet)
 & in Angelis suis ponet glo-
 riationem. Vulgat. *Ecce qui ser-*
viunt ei non sunt stabiles & in
Angelis suis reperit pravitatem.
 Versio Syriaca: **וְהָיָה כְּהַיְתָה**
וְהָיָה כְּהַיְתָה i. e. Quandoquidem in
 servis suis non credit, & in An-
 gelis suis ponet stuporem. Sym-
 machus: *Ὅρα ἐν δούλοις αὐτοῦ*
ἀπιστίας, & ἐν ἀγγέλοις αὐτῷ
εὐρήσθαι μαζαιότητα.

² Ὁ οὐρανὸς] Aliena hæc sunt
 à Cap. 4. at inferuntur ex Cap.
 15. v. 15. ubi legimus εἰ κατὰ
 αἰθρῶν πιστεύει, ὁ οὐρανὸς δὲ ὁ καθα-
 ρὸς ἐναντίον αὐτῷ.

³ ἕα δὲ] Legimus apud LXX
 Intt. ἕα ἢ τοὺς κατοικοῦντας Cod.
 Alex. [τοὺς δὲ κατοικοῦντας Vat.
 pro quo Clemens ἕα δὲ οἱ καθε-
 κοῦντες] οἰκίας πηλίνας, ἐξ ὧν καὶ
 αὐτοὶ ἐκ τῷ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμεν,
 ἔπαισεν αὐτοὺς σιτὸς τρόπον. Tex-
 tus Hebræus exhibetur paulo
 aliter: **וְהָיָה כְּהַיְתָה**
וְהָיָה כְּהַיְתָה i. e. Etiam habitantes
 domos luti, quorum in pulvere
 fundamentum eorum conferent
 eos ad facies tineæ. Versio
 Vulgat. *Quanto magis hi, qui*
 “ ὅτι καὶ

inculpabilis vir? Si contra servos suos non credit, & adversus Angelos suos pravum quid advertit, & cœlum non est mundum ante eum? Sine vero, habitantes domos luteas, ex quibus & ipsi de eodem luto sumus. Percussit illos tanquam tinea, & à mane usque ad vesperam ultra non sunt; eo quod non possunt sibi ipsis subvenire, perierunt: insufflavit enim eis, & interierunt, quia non habebant sapientiam. Invoca-

habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut à tinea. Vers.

Syr. אפ אילין דשרין בנתא דטנא דבעפרא משבללין נתמבון קום ערפלא i.e. Certe ii, qui habitant in domibus luti, quæ sunt pulvere oblitæ, humiliabuntur coram caligine. Symmachus Πόσῳ μᾶλλον ἐν τοῖς καὶ ἀσκηνοῦσι οἰκίας πηλίνας, ὢν γήινος ὁ θεμέλιος.

4 Καὶ ἀπὸ] Eodem modo apud LXX Interpretes legimus: Καὶ ἀπὸ πρωΐθεν ἕως ἑσπέρας οὐκ ἐπὶ εἰσίν· παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἀπώλοντο. At aliter in Hebræo Textu: מבקר לערב יתו מכלי משיח לנצח יאבדו i.e. A mane ad vesperam conterentur; eo quod non est qui ponit, peribunt in æternum. Vulgat. De mane usque ad vesperam succidentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Vers. Syriaca: מן צפרא לרמשא נתמבון דלא נתחסימון עמודין לעלם ונאבדו i.e. A mane usque ad vesperam hu-

miliabuntur, ne habitatores collocentur in æternum, sed per-eant.

5 Ἐνεφύσησεν] Paulo aliter apud LXX Intt. quam apud Clementem legimus: apud hunc ἐνεφύσησεν αὐτοῖς, καὶ ἐπελεύτησαν, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν. Apud illos, Ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς, & ἐπελεύτησαν· καὶ παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν ἀπώλοντο Cod. Alex. Ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς, & ἐξηράνθησαν· ἀπώλοντο παρὰ τ. μ. ε. α. σ. Cod. Vat. Hebr.

Textus aliter se habet: הלא נסע יתום במ ימותו ולא בחכמה i.e. Nonne profecta est dignitas eorum in eis? morientur & non in sapientia. Vulg. Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis: morientur & non in sapientia. Versio Syriac.

הא שקל יתונהון מנהון ושמחון בהון נמותין ולא בחכמתא i.e. Ecce abstulit utilitatem eorum ab ipsis, & nomen eorum in ipsis morietur, & non in sapientia. Arab. Ecce abstulit utilitatem eorum ab ipsis, & residui eorum in ipsis morientur, & non in sapientia.

X

autem,

“ ὁπιχάλεσαι δὲ εἰ τίς ^a σοι ὑπαχέσειαι, ¹ ἢ εἴ πιναι
 “ ἀγίων ἀγγέλων ^b ὅψῃ· καὶ γὰρ ἀφρονα ἀναιρεῖ ὀργή·
 “ πεπλανημένον ^γ θανατοῖ ζήλος. ἐγὼ δὲ ἐώρακα
 “ ἀφρονας ^c ρίζας ^d βαλόντας, ^e ² ἀλλ’ ^f εὐθέως
 “ ἐβρώθη αὐτῶν ἡ δίαίθε· πύρρῳ ^g γένοιτο οἱ υἱοὶ
 “ αὐτῶν ἀπὸ σωτηρίας· ^h ³ κολαβεοδείησαν ἐπὶ
 “ θύραις ἡσόνων, καὶ οὕτω ἔσται ὁ ἐξαίρουμην·
 “ ⁴ ἀ γὰρ ⁱ ἐκείνοις ἡτοίμασαι, δίκαιοι ἔδονται·
 “ αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν ^k οὕτω ^l ἐξέρξονται ἔσονται.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Μ’.

ΠΡΟΔΗΛΩΝ Οὖν ἡμῖν ὄντων τέτων, καὶ ^m ἐγκεκυ-
 φότες εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως, πάντα
 τάξιν ποιεῖν ⁿ ὀφίλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν

a ita Cod. Vat. σου εἰσακούσεται Alex. b ὅψῃ Codd. imp.
 c ρίζαν Codd. Alex. & Vat. ρίζας Ed. Comp. d βάλλοντες
 Codd. imp. e ἀλλὰ Codd. imp. f εὐθὺς Cod. Alex.
 g ita Cod. Vat. ἐγένοντο Alex. h κολαβεοδείησαν δὲ LXX.
 i ἐκεῖνοι ἐθέρισαν Cod. Alex. & Comp. Ed. ἐκεῖνοι συνήγαγον Vat.
 k οὕτω ἐξαίρεθῶσιν Cod. Alex. l l. ἐξαίρετοι. m ἐγκεκυφότες
 Clem. Alex. n l. ὀφείλομεν.

1 Ἡ εἴ πιναι] Ita LXX In-
 terpretes: Εἴ πιναι ἀγγέλων ἀγίων
 ὅψῃ. Hebræus Textus: מִן לְאִי
 הַנֶּבֶן מִיְשָׁרָא i. e. Et ad
 quem de Sanctis converteris?
 Vulgat. Et ad aliquem Sancto-
 rum convertere.

2 Ἀλλ’ εὐθέως] Clemens cum
 LXX Interpretibus legit ἀλλ’
 εὐθέως ἐβρώθη αὐτῶν ἡ δίαίθε. At
 Hebræus Textus multo aliter se
 habet: integrum enim comma
 ita legimus: לֹא יִתֵּן רָחֵם

מַלְאִכָּא וְיִרְאֵה וְיִשְׁמַח
 i. e. Ego vidi stultum radices
 agentem, & imprecatus sum ha-
 bitaculo ejus statim. Vulgat.
 Ego vidi stultum firma radice,
 & maledixi pulchritudini ejus
 statim. Versio Syriaca: נִבְרַח
 וְנִבְרַח מִלְּפָנָיו וְנִבְרַח
 מִלְּפָנָיו i. e. Vidi ini-
 quum prospere agentem & per-
 ire progeniem ejus subito. Arab.
 Equidem vidi iniquum se erigen-
 tem & perire progeniem ejus post
 ἐκέλευ-

autem, si quis tibi respondeat, vel si quem sanctorum Angelorum aspicias; etenim stultum perimit ira; errantem autem occidit zelus. Ego autem vidi stultos radicem mittentes, sed statim absumpta est illorum habitatio: longe fiant filii eorum à salute, & conterantur super januas minorum, & non erit qui eripiat: quæ enim illi congregaverunt, iusti comedent; ipsi vero de malis non liberabuntur.

CAPUT XL.

CUM igitur hæc nobis sint manifesta, etiam in profundum divinæ cognitionis introspicientes debemus omnia rite & ordine facere, quæ Domi-

ipsum. Aquila Καὶ κατηρασάμην τὴν εὐπρέπειαν αὐτῶ παραχρῆμα.

3 Καλαθεοδείσαν] Legimus apud Hesychium καλαθεοδείσαν cum α, quod ille interpretatur χλευαοδείσαν. Nec non per ω κωλαθεοδείσαν, quod ab eo explicatur κωπηθείσαν & ποδοκοποθείσαν. Vid. quæ apud Suidam à Kustero observata fuerunt. Vox Hebræa est נִנְחָן i.e. & conterentur: quam Aquila reddit καὶ ἐπιτελεῖσονται, Symmachus καὶ πεπεινωθήσονται, Theodotio καὶ κατεκλάσθησαν.

4 Ἀ γὰρ] Legimus apud Clementem Ἀ γὰρ ἐκείνοις ἡτοίμαται δίκαιοι ἔδοναι, αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν ἐκ ἐξαίρεθι ἔσονται. Pauloque aliter apud LXX. Ἀ γὰρ ἐκείνοι ἐθέρισαν ΑΙ. (συνήγαγον Vat.) δίκαιοι ἔδον. αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν ἐκ ἐξαίρετοι ἔσονται. Vat. ἐξεσηθήσονται pro ἐξαιρεθήσονται Alex. & pro αι posito. At in Hebræo Textu habetur

וְאֵל קִצְרוֹ רַעַב יֹאכַל וְאֵל מַצִּים יִקְחוּ i. e. Cujus

messem famelicus comedet, & de spinis capiet eum. Vulgat. *Cujus messem famelicus comedet, & ipsum recipiet armatus.* Versio Syriaca: נִנְחָן כָּפְנָן i. e.

Qui messuerit famem comedet, & ad sitim evacuabuntur. Cum Syriaca consentit Arabica. Aquila πεινῶν φάγεται, αὐτὸς δὲ πρὸς ἐνόπλων ἀρδήσεται. Symmachus πεινῶντες φάγονται, αὐτοὶ δὲ πρὸς ἐνόπλων ἀρδήσονται.

5 Ἐγκεκυφότες] Clemens Alexandrinus habet ἐγκεκυφότες non adeo recte Strom. 4. ubi ita observavit Episcopus Oxoniensis: *Verior lectio est ἐγκεκυφότες quam præbet Clemens Romanus. Idem rursus Cap. LIX. ἐγκεκύφατε εἰς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. penitus in Divina Eloquia introspexistis.* Vid. pag. 613. Not. 6.

ἐκέλευσεν¹ καὶ καίρους τεταγμένους τὰς τε προσφο-
 ρὰς καὶ² λειτουργίας ἐπιτελεῖν, καὶ οὐκ εἰκὴ ἢ
 ἀτάκτως ἐκέλευσεν γίνεσθαι, ἀλλ' ὠρισμένοις καιροῖς
 καὶ ὥραις πᾶς τε καὶ ἀφ' ἑνὸς πίνων ἐπιτελεῖσθαι θέλει,
 αὐτὸς ὡρίσεν τῇ³ ὑπερτάτῃ αὐτοῦ βουλῇ· ἵν'
 ὅσως πάντα^c τὰ γνώμῃ ἐν εὐδοκίᾳ εὐπρόσδεκτα
 εἴη τῷ θελήματι αὐτοῦ. Οἱ οὖν τοῖς προστεταγμένοις
 καιροῖς ποιῶντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν εὐπρόσδεκ-
 τοί τε καὶ μακάριοι τοῖς γὰρ² νομίμοις τῷ δεσπότῃ
 ἀκολουθοῦντες ὁ ἀγαθὸν μαρτυροῦσιν.³ τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ

a l. λειτουργίας.

b l. ὑπερτάτῃ.

c τὰ omittitur in Codd. imp.

1 Κατὰ καιροὺς τεταγμένους.] Eo modo hæc interpuncta legisse Clementem Alexandrinum non dubito: at aliter se habent Codd. impressi, in quibus legimus Πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν κατὰ καιροὺς τεταγμένους τὰς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι κ. τ. λ. Unde Episcopus Oxoniensis ad eum Alexandrini locum, ubi hæc citata aliter quam in editis Codicibus distinguenda sunt, viz. Πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν κατὰ καιροὺς τεταγμένους hæc habet: Hæc verba apud Clementem Rom. referuntur ad ea, quæ apud illum quidem sequuntur, à nostro autem Clemente omissa sunt. κατὰ καιροὺς τεταγμένους τὰς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖν &c. Pace doctissimi Præfulis existimo κατὰ καιροὺς τεταγμένους referri ad præcedentia

ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν, non ad sequentia τὰς τε προσφορὰς — οὐκ εἰκὴ — ἐκέλευσεν γίνεσθαι, ἀλλ' ὠρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις. Quorsum enim est κατὰ καιροὺς τεταγμένους in eodem sententiæ membro cum ἀλλ' ἐν ὠρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις? Lego igitur, quomodo & Clem. Alex. videtur legisse: Πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν κατὰ καιροὺς τεταγμένους τὰς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖν, καὶ οὐκ εἰκὴ ἢ ἀτάκτως ἐκέλευσεν γίνεσθαι, ἀλλ' ὠρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις.

2 Τοῖς γὰρ νομίμοις.] Quum in hoc loco occurrat Τοῖς γὰρ νομίμοις τοῦ δεσπότης ἀκολουθοῦντες, & in alio loco legamus apud Sanctum Clementem Ἐν τοῖς νομίμοις τῶν πραγμάτων αὐτοῦ πρεῦεσθαι, vix potest esse vel suspicioni locus aliter legendum esse Cap. 1. καὶ τοῖς [vel ἐν τοῖς] νομίμοις τοῦ Θεοῦ ἐπο-

ιδία

nus præstitutis temporibus peragere nos iussit; & oblationes & alia munia peragi, idque non temere vel inordinate fieri mandavit, sed statutis temporibus & horis; ubi etiam & à quibus peragi vult, ipse excelsissima sua voluntate definivit; ut religiose omnia secundum ejus beneplacitum adimpleta grata & accepta ipsius voluntati essent. Qui igitur præfinitis temporibus oblationes suas faciunt, accepti & beati sunt; Domini enim mandata sequentes non aberrant. Summo quippe Sacerdoti sua

σεύεσθε; licet MStus Cod. exhibeat τοῖς νόμοις. Vide illa, quæ eo in loco observavimus pag. 6.

3 Τὰ γὰρ Ἀρχιερεῖς] Ecclesiam Judaicam fuisse Typum Christianæ eisdemque fere ordines ex instituto DEI apud Judæos receptos fuisse, qui in Ecclesiam Christi abolita Dispensatione Mosaica admissi fuerunt, nemini apud Scriptores antiquos versato non constat. Habuit Ecclesia Judaica Ἀρχιερεῖς, Sacerdotes, & Levitas? habet etiam & Christiana Episcopos, Presbyteros, & Diaconos. Hinc Sanctus Hieronymus, qui unus è veteribus Presbyterorum paritati vel minimum favet, fatetur idem fuisse in Ecclesia Episcopum, quod Aaron in templo, Presbyteros quod & Sacerdotes, Diaconosque quod Levitæ; vide quæ in Dissertationibus Procemialibus hac de re observavimus. Aliquando & Christus ipse dicitur ὁ Ἀρχιερεὺς vel summus Sacerdos. Hinc apud Sanctum Ignatium legimus Καλοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς· Κρεῖσ-

σον δὲ καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ὁ πιστευ-
μένος τὰ ἅγια τῷ ἁγίῳ, ὅς μὲν
πιστεύεται τὰ κρυπτά τοῦ Θεοῦ,
αὐτὸς ὢν θύρα τοῦ πατρὸς δι' ἧς
εἰσέρχονται Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ,
καὶ Ἰακώβ, καὶ οἱ Προφῆται, καὶ οἱ
Ἀπόστολοι, καὶ ἡ Ἐκκλησία. Ep. ad
Philadelp. Hinc apud Sanctum
Cyprianum. Nam si **IESUS**
Christus Dominus & DEUS
noster ipse est summus Sacerdos
DEI Patris, — utique ille
Sacerdos vice Christi vere fun-
gitur, qui id, quod Christus
fecit, imitatur. Licet autem
Christus sit unus utriusque fœ-
deris summus Sacerdos, ejus
tamen vices gerit in Ecclesia
Episcopus, non secus ac ὁ Ἀρ-
χιερεὺς in Templo. Unde San-
ctus Cyprianus: Dominus no-
ster, *cujus præcepta metuere &*
observare debemus, Episcopi ho-
norem & Ecclesia sua rationem
disponens in Evangelio loquitur
& dicit Petro: Ego dico, quia
tu es Petrus & super hanc Pe-
tram ædificabo Ecclesiam meam.
Inde per temporum & successio-
nem vices Episcoporum ordina-
munera

ἰδίᾳ λειτουργίᾳ δεδομένα εἰσὶν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἰδίᾳ ὁ τόπος προστάκται, καὶ λευίταις ἰδίᾳ ἀρχονίᾳ ἐπίκεινται. ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασιν δέδεται.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Μ Α'.

Ἐκαστος ὑμῶν, ἀδελφοί, εἰ τὰς ἰδίᾳ τάγματι εὐχαριστεῖτω Θεῷ εἰς ἀγαθὴν συνείδησιν ὑπαρχων, μὴ παρακδοάνων τὸν ὀρισμένον τῆς λειτουργίας αὐτῶ κανόνα, εἰ σεμνότητι. Οὐ πανταχοῦ, ἀδελφοί, προσφέρουσαι θυσίαι ἐνδελεχισμῶ, ἢ εὐχῶν, ἢ πρὸς ἁμαρτίας καὶ πλημμελείας, ἀλλ' ἢ ἐν Ἱερουσαλὴμ μόνῃ, καὶ κεῖ δὲ ἕκ εἰς παντὶ τόπῳ προσ-

a l. ἐπίκεινται. b l. συνείδησθ. c l. παρεκδοάνων. d l. λειτουργίας. e εὐχαριστησῶν J. F. Col. f πλημμελείας Jun. g Codd. imp. omittunt ἢ.

tio & Ecclesia ratio decurrit, ut Ecclesia super Episcopos constituantur, & omnis actus Ecclesia per eosdem Praepositos gubernetur.

I Ὁ Λαϊκὸς] Vocem Λαϊκὸς non usurpatam fuisse neque distinctionem Cleri à Laicis obtinuisse in Ecclesia primæva contendunt Erastus plurimique inter nos Novatores infensi nimis illi potestati, quam Christus ipse Apostolis eorumque successoribus indulgit, quæque necessaria est ad conservandam unitatem, ac administrandam externam Ecclesiæ Πολιτείαν. Horum error satis manifeste à Sancto Clemente refutatur, qui voce ipsa λαϊκὸς, quo plebem

Christianam à Clero distinguat, utitur; necnon à Beato Ignatio, quo non alius plura ac magis dilucida de obedientia Clero à Laicis præstanda in iis omnibus, quæ ad Ecclesiam spectant, unquam scripsit: Ὅπως ἂν φανῇ ὁ Ἐπίσκοπος ἐκεῖ τὸ πλῆθος [viz. Laicorum quos Sanctus Paulus ἰδιώταις appellat dicens: Ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τῆς ἰδιώτου] ἔστω, ὡς περ ὅπου ἂν ᾖ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία. Quibuscum consentit Sanctus Cyprianus, qui in Epistola Florentio hæc scribit: Ecclesia nomine docens & ostendens, quia etsi contumax ac superba obaudire nolentium multitudo disce-

φέρεται,

munera tributa sunt, Sacerdotibus locus proprius assignatus est, & Levitis sua ministeria incumbunt: Laicus præceptis laicis constringitur.

CAPUT XLI.

UNUSQUISQUE vestrum, Fratres, in suo ordine Deo gratias agat, degens in bona conscientia, non transgrediens præscriptum ministerii sui canonem, in honestate. Non in omni loco, Fratres, offeruntur sacrificia jugia aut votiva, vel pro peccatis & delictis, sed Hierosolymis tantum; neque illic in quovis loco fit oblatio,

dat, Ecclesia tamen à Christo non recedit; & illi sunt Ecclesia plebs [i. e. Laici] Sacerdoti adunata, & Pastoribus grex adherens.

2 Εὐχῶν] Junius, Colomesius & Fellus malunt εὐχαριστησῶν i. e. Sacrificia Eucharistica vel pro gratiarum actione. Ego εὐχῶν retinendum esse censeo; sub lege enim offerebantur Sacrificia votiva proprie dicta, sicut videre licet ei qui vult ea consulere quæ de oblationibus & sacrificiis libro Levitici vel à Maimonide habentur. Lego igitur cum MSto Codice θυσίαι ἐν δὲ ἐλεγχισμῷ, ἢ εὐχῶν. Plura dicere hac de re abstineo, cum mihi in animo est Clementem nostrum illustrare, non accurate de Ritibus Judæorum & sacrificiis differere. Qui hæc penitus investigare cupit adeat Rabbinos & præcipue Maimonidem.

3 Ἐν Ἱερουσαλὴμ μόνῃ] Sub lege veteri nefas fuit nisi in

Templo Hierosolymitano & apud altare oblationes facere; Deut. Cap. 12. v. 6, 7. *Ad locum, quem elegerit Dominus DEUS vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi & habitet in eo, venietis, & offeretis in illo loco Holocausta & victimas vestras, decimas & primitias manuum vestrarum & vota [i. e. τὰς εὐχὰς sive θυσίας εὐχῶν vid. Notam præcedentem] atque donaria, primogenita Bovum & Ovium. Et ver. 11. &c. In loco quem elegerit Dominus DEUS vester, ut sit nomen ejus in eo, illuc omnia, quæ præcipio, conferetis. — Cave ne offeras Holocausta tua in omni loco, quem videris; sed in eo, quem elegerit Dominus: in una Tribuum Tuarum offeres hostias, & facies quæcunque præcipio tibi. Ubi a DEO ipso mandatur, nequis alio in loco præterquam Hierosolymis Holocausta sua ac sacrificia offeret.*

φέρεται, ἀλλ' ἐμπροσθεν τῆς ναοῦ πρὸς τὸ θυσια-
στήριον, μωμοσκοπηθὲν τὸ προσφερόμενον ¹ διὰ τοῦ
ἀρχιερέως καὶ τῶν πρεσβυτέρων ² λειτουργῶν. οἱ
οὖν παρὰ τὸ καθῆκον τῆς βυλῆσεως αὐτοῦ ποιοῦν-
τές π ² θάνατον τὸ πρῶτον ἔχουσιν. ³ Ὁρᾶτε,
ἀδελφοί, ὅσῳ πλείον ⁴ κατεξιώθημεν γνώσεως,
ποσῶτον μᾶλλον ὑποκείμεθα κινδύνῳ.

a l. λειτουργῶν.

b l. κατεξιώθημεν.

ferat. Hinc graviter adeo con-
tra DEUM peccavit Jeroboam;
quod erexit altaria in Dan &
Bethel, necnon constituit aureos
vitulos à populo Israelitico ado-
randos: *Dixit enim Jeroboam
in corde suo, nunc revertetur
Regnum ad Domum David, si
ascenderit populus iste, ut faciat
sacrificia in nomine domini in
Jerusalem: & convertetur cor
populi hujus ad Dominum suum,
Rehoboam Regem Juda, interfici-
entque me & revertentur ad
eum.* 3 Reg. Cap. XII. com.
26, 27. &c. Ex hac parte pec-
carunt Samaritani, qui secuti
fuerunt Manassen à Sanballete
socero suo constitutum sum-
mum Pontificem, ac condide-
runt templum, necnon altaria
& sacrificia obtulerunt in Mon-
te Gerizim; vid. Joseph. Antiq.
Jud. lib. XI. cap. 8. hos alienos
à DEI Ecclesia ac Schismaticos
semper habuit Ecclesia Judaica;
imo Servator noster professus
est ex Judæis esse salutem Joh. 4.
v. 22. Ita etiam sub Evangelio,
quod est Israel Mystice dictum,
non licet extra Ecclesiam &

unum altare Schismaticas Προσ-
φοράς, altari altari & Sacerdotio
Sacerdotio oppositis, offerre, aut
coetus celebrare, & συνευδοκῆν
& Ἐπισκόπους, sicut testatur San-
ctus Ignatius: Ἐὰν μή τις ἢ ἐν-
τὸς Θυσιαστηρίου, ὑπερεῖται τῆς ἀρχῆς
τοῦ Θεοῦ Ep. ad Ephes. & in
Ep. ad Trall. ὁ ἐντὸς Θυσιαστη-
ρίου ὢν καθαρὸς ἐστίν, ὁ δὲ ἐκτὸς ὢν
& καθαρὸς ἐστίν.

1 Διὰ τοῦ Ἀρχιερέως] Forte
legendum est ἱερέως, cum Sacer-
dotum inferioris ordinis potius
quam summi Sacerdotis sit τὰς
θυσίας μωμοσκοπεῖν. Hæc sane
ita displicuerunt Anonymo, ut
non potuerit seipsum tempe-
rare; quin pro more suo, quid
possit ars critica, frustra ten-
tarit. Inquit enim *Ibidem usque
ad λειτουργῶν*] i. e. à μωμοσκο-
πηθὲν ad λειτουργῶν. Hæc ex Cle-
mente Alexandrino pag. 521. B.
male immutata effictaque. Nam
& male hic hærent vix quidem
Græca, & falsissimum dicunt,
scilicet fuisse summi & catero-
rum Sacerdotum ac Levitarum
esse μωμοσκόπους. Quid sibi ve-
lit nescio sane, nisi quod omnia

Κ Ε Φ Α-

sed in atrio templi ad altare, diligenter prius inspecto sacrificio à summo sacerdote, & prædictis ministris. Qui igitur præter id, quod voluntati ejus consentaneum est, aliquid admittunt, mortis supplicio puniuntur. Videtis, Fratres, quo majore cognitione dignati sumus, eo graviore periculo obnoxii sumus.

carpere ei in animo est; si connexionem quæramus, omnia apte coherent; si Græcæ linguæ proprietatem, nihil est ab ea alienum; si accuratam legalium rituum cognitionem, eorum potuit esse non adeo peritus, ut certo sciat cujus sit *μωμοσκοπῆν*. Sin pro *Ἀρχιερέως* legatur *ιερέως*, omnia se recte habent; imo summo Sacerdoti aliquali modo tribui potest hoc officium. *Ἐ μωμοσκοπῆν*, cum ejus sit singulis Sacerdotibus & Levitis, qui altari temploque assistebant, munus proprium demandare & curare, ut omnia, quæ ad templum spectabant, rite peragantur. Quod ad Clementem Alex. sic apud eum legimus: *Καρποφόροις δὲ ὁ δίκαιος ἀπεικάζεται δένδροις, οὐ μόνον τοῖς κατὰ τὴν τῶν μελαρσίων θυσίαν [vel potius φύσιν] ἦσαν δὲ καὶ ταῖς τῶν θυσιῶν ὠθσαγωγαῖς παρὰ τῶ νόμῳ οἱ ἱερείων μωμοσκοποῖ· ὁρῶν οὖν ἐπιθυμίας ἀλαχείνουν οἱ αὐτοὶ ταῦτα δεινοί.* Æquus igitur Lector judicet, quam à vero ab simile est hæc petita fuisse ex Clem. Alex. Apage vero virum, cui in animo est omnia improbare.

2 *Θάνατον τὸ ὀρώμεν*] Aludat proculdubio ad Cap. 16 Numerorum; ubi narrantur, quæ acciderunt iis, qui præter institutum DEI ausi sunt sibi arrogare Sacerdotium Aaroni à DEO commissum: quod si ea sit arrogati Aaronici Sacerdotii periculum; quum tanto major sit excellentia Christiani, quanto Vetere præstantius est Fœdus Novum à Christo institutum, non minus sane est piaculum violati aut arrogati hujus quàm illius; caveant igitur, qui à nemine vocati neminique succedentes legitime se ipsos rebus sacris immiscere audent, ne suis animis temeratum Sacerdotium expient.

3 *Ὁρᾶτε*] Citantur hæc à Clemente Alex. *αὐτολεξεῖ*, quibus, prætermisissis iis quæ habentur infra usque ad Cap. XLVIII, subnectit *Ἡ σεμνὴ οὖν κ. τ. λ.* quod ab Anonymo observatum habemus. Sed de his, quæ supra diximus, sufficiunt; iis enim non est diutius immorandum, ne tum nostra opera, tum Lectoris patientia eadem ad fastidium usque repetentes abutamur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ΄.

ΟΙ Ἀπόστολοι ἡμῖν ¹ εὐηγγελίασθσαν ἀπὸ τοῦ Κυ-
 ρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ· ἐξεπέμφθη ὁ Χριστὸς οὖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ
 Ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἐγένοντο οὖν ἀμφοτέρω
 εὐτάκτως ἐκ θελήματος Θεοῦ. Παραγγελίας οὖν
 λαβόντες καὶ πληροφορηθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ πιστωθέντες ^a ἐν
 τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ μετὰ πληροφορίας πνεύματος ἁγίου
 ἐξῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ
 μέλλειν ἔρχεσθαι. Κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσ-
 σοντες ^b καθέσανον τὰς ἀρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαν-
 τες τῷ πνεύματι, ² εἰς Ἐπισκόπους καὶ Διακόνους τῶν

^a Codd. imp. omittunt ἐν.

^b Codd. imp. καθίστανον.

¹ Εὐηγγελίασθσαν] Forte pro
 εὐηγγελίασθσαν legendum est εὐηγ-
 γελίσαντες: Οἱ Ἀπόστολοι ἡμῖν εὐηγ-
 γελίσαντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ
 Χριστοῦ.

² Εἰς Ἐπισκόπους καὶ Διακόνους]
 Ex hoc loco nemini non con-
 stare potest, si fides habeatur
 Sancto Patri, in initio Aposto-
 los constituisse eos, quos prae-
 cipue dignos, quibus res Eccle-
 siae demandarentur, judicabant,
 καθέσανον τὰς ἀρχὰς αὐτῶν:
 hoc autem fecisse non temere,
 sed dirigente eos Spiritu Sancto,
 δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι εἰς Ἐπι-
 σκόπους καὶ Διακόνους τῶν μελλόν-
 των πιστεῖν. Hinc Clemens Ale-
 xandrinus de Sancto Johanne
 refert, cum in Asia ordinasse

Episcopos τοὺς ὑπὸ τοῦ πνεύ-
 ματος σηματομένους. Idem etiam
 & Sanctus Chrysostomus de Bea-
 to Ignatio ab ipsis Apostolis
 consecrato. Ex eo autem quod
 legimus Ἐπισκόπους καὶ Διακόνους,
 acriter contendunt Presbytero-
 rum paritati faventes duos tan-
 tum fuisse temporibus Aposto-
 lorum in Ecclesia Christiana
 Cleri ordines, Episcopos sive
 Presbyteros & Diaconos, con-
 tra fidem omnium Ecclesiasti-
 corum Scriptorum, & unani-
 mem consensum Antiquorum
 Patrum, excepto uno Hierony-
 mo, qui quum maxime de An-
 tiquitate & Dignitate Episcopo-
 rum detrahit, agnoscit eos fuisse
 institutos ab Apostolis ob vi-

μελλόν-

CAPUT XLII.

APOSTOLI nobis à Domino JESU Christo evangelizaverunt, Jesus Christus à Deo; missus enim est Christus à Deo, & Apostoli à Christo: & factum est utrumque ordinatim ex voluntate Dei. Mandata quippe accipientes, & per resurrectionem Domini nostri Jesu Christi plena certitudine imbuti, Deique verbo confirmati cum certa S. Sancti fiducia egressi sunt annunciantes regni Dei adventum. Per regiones igitur & urbes verbum prædicantes primitias eorum, spiritu probantes, Episcopos & Diaconos eo-

tanda Schismata: qui & ipse in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum plures Episcopos memorat, prius quam decretum hujusmodi Apostolicum latum fuerit. Nullum autem ex hoc loco duci potest Argumentum; quum Clemens ipse alibi distinguat Τὸν Ἡγουμένον à Presbyteris Vid. Cap. 1. Ubi Ἡγούμενοι alii sunt à Presbyteris; nemo autem dubitare potest, quin Ecclesiastici non civiles sint. Et paulo supra ab ipso memorantur tres in Ecclesia Judaica ordines, Ἀρχιερεὺς cui ἰδίαν λειτουργίαν δεδομένον εἶναι, Ἱερεῖς quibus ἰδίος ὁ τόπος ὑπερέτακται, & Levitæ quibus ἐπίκεινται ἰδίαν ἀγκυρίαν, tanquam Typus eorum, quæ fierent in Ecclesia Christiana: facile autem solvi potest hæc difficultas, modo supponamus voces Ἐπισκόπους & Διακόνους non denotare duos distinctos ordines in Ecclesia, sed latius significare eos, quibus cura

ac ministerium Ecclesiæ committitur; adeo ut includant omnes Ecclesiæ ordines; vel cum Theodorito vocem Ἐπισκόπους denotare Sacerdotes sive Presbyteros, Apostolorum nomine tunc temporis insignitis Episcopis; vel cum Chrysostomo in voce Διακόνους includi Presbyteros. Prima solutio mihi videtur esse verissima: quocunque autem modo se res habet, non magis exhinc probatur, Episcopos non esse quoad dignitatem & officium à Presbyteris distinctos iisque superiores, quam quod in Veteri Testamento Aaron ejusque Successores plerumque dicuntur כהן, eos non fuisse superiores quoad ordinem Sacerdotibus inferioris ordinis, qui & כהן appellantur; aut eo quod plures in Novo Testamento dicuntur Ἀρχιερεῖς, ipsum Ἀρχιερεῖς non esse quoad munus suum ab his Ἀρχιερεῖσι distinctum iisque superiorem.

μελλόντων πιστεύειν. καὶ τὸτο ὁ καινῶς, ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγγέγραπτο πρὸς Ἐπισκόπων καὶ Διακόνων· ὅπως γάρ πε λέγει ἡ γραφή· * 1 “ Κα-
 “ τασήσω τοὺς Ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ,
 “ καὶ τοὺς Διακόνους αὐτῶν ἐν πίστι.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Μ Γ'.

Κ Α Ι τί θαυμαστὸν, εἰ οἱ ἐν Χριστῷ ^a ² πιστευθέν-
 τες παρὰ Θεοῦ ἔργον τοιοῦτο κατέστησαν τοὺς
 περὶ αὐτοὺς; ὅπως καὶ ὁ μακάριος πῖος θεράπων ἐν
 ὅλῳ τῷ οἴκῳ Μωϋσῆος ^b τὰ ἀγαπετά μυστήρια αὐτῷ
 πάντα ^c ἐσημείωσατο ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις, ὧ καὶ
 ἐπηκολούθησαν οἱ λοιποὶ περὶ αὐτοῦ, συνεπιμαρτυ-

* Ef. LX. 17.

a Codd. imp. πιστεύοντες. Οἱ πιστεύοντες παρὰ Θεοῦ παραγγελίαν λαβόν-
 τες εἰς ἔργον τοιοῦτο B. b ὅς τὰ δ. α. π. ε. C. C. c l. ἐσημείωσατο.

1 Καταστήσω τοὺς Ἐπισκόπους]
 Citantur hæc à Clemente ex If.
 Cap. 60. v. 17. aliter tamen
 quam apud LXX interpretes le-
 gimus Καταστήσω τοὺς Ἐπισκόπους
 αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς Δια-
 κόνους αὐτῶν ἐν πίστι. Interpretes
 enim LXX habent Καὶ δώσω τοὺς
 Ἀρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ καὶ τοὺς
 Ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ.
 Textus Hebr. דְּקָרָהּ דְּמִשְׁלָהּ
 דְּקָרָהּ דְּמִשְׁלָהּ i. e. Et
 ponam censum tuum pacem, &
 exactores justitiam. Vulgat. Et
 ponam visitationem tuam pacem
 & Præpositos tuos justitiam.
 Vers. Syr. אֲמַלְשׁ וְעָבַר
 אֲתִקְוִי וְלִשְׁלֹוּ פְקֻדֵי

i. e. Censorem tuum consti-
 tuam pacem, & præfectum tu-
 um pacem. De Hammondo &
 Morino asserit Cotelerius, quod
 alter Clementinam Lectionem
 fuisse Codicis, quo utebantur
 Apostoli, atque hodiernæ esse
 præferendam; alter decerptum
 esse, quod hic citatur, ex libro
 aliquo five sacro five Apocrypho,
 qui non extat hodie, existimavit.
 Ipse Cotelerius conjuncta fuisse
 duo Esaiæ Testimonia Cap. 60.
 v. 17. & C. 66. v. 21. ἀπ' αὐτῶν
 λήψομαι ἱερεῖς καὶ Λευίτας. Ego
 sane existimo Colomesium rem
 attigisse, apud quem hoc de lo-
 co ita legimus: Vix itaque dubi-
 tem, quin B. Clemens locum il-
 λουσιν

rum, qui credituri erant, constituerunt. Neque hoc quidem novum institutum fuit, multis enim retro seculis de Episcopis & Diaconis scriptum est; sic enim alicubi dicit scriptura: *Constituam Episcopos eorum in justitia, & Diaconos eorum in fide.*

CAPUT XLIII.

ET quid mirum, si quibus in Christo à Deo hoc munus commissum fuit, prædictos constituerint? cum etiam beatus Moyses fidelis servus in universa domo omnia, quæ ipsi mandata erant, in sacris libris notaverit, quem cæteri prophetæ uno consensu sequuti sunt testimonium eis præbentes, quæ

lum, ut alios aliquot paulo immutarit, ut ad propositum suum aptaret, nec Hebraus Textus secus sentire nos cogit, ut pluribus contendit vir notissima Eruditionis Henricus Hammondus. Colomesius. Minime igitur ferendus est Anonymus, qui cum sit perfrixtæ frontis vir, ausus est hoc in loco temere effutire: *Qui ausus est tot ineptias Clementis nomine vendere, etiam sacris literis hanc clausulam adjecit, ut assumentum hoc precedentibus responderet.* Impares autem erunt hujus conatus ad infirmandam Authoritatem Epistolæ, qua non est alia, quæ magis respondet Characteri Apostolici Scriptoris, aut pluribus usa est testimoniis Sanctorum & Antiquorum Patrum. Hæc eadem à Sancto Irenæo citata eodem in sensu, licet aliter ad veritatem LXX Interpretum expressa legimus: *Τοιούτους Πρεσβυ-*

τέρους ἀνατρέφει ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἂν καὶ ὁ Προφήτης φησὶν. Δώσω τοὺς ἀρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ καὶ τοὺς Ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. Iren. lib. 4. Cap. 26. Eodem modo hæc explicat Sanctus Hieronymus: *Ponam, inquit, principes tuos in pacem & Episcopos tuos in justitiam. Pro quo in Hebraico scriptum est: Ponam visitationem tuam pacem, & præpositos tuos in justitiam. In quo Scripturæ sanctæ admiranda majestas, quod principes futuros Ecclesiæ Episcopos nominavit: quorum omnis visitatio in pace est, & vocabulum dignitatis in justitia.*

2 Πιστευθέντες παρὰ Θεοῦ] Codices impressi librarii parum ad hæc attendentis vitio ad unum omnes legunt πιστεύοντες, pro θ lecto ο & omisso ε; si legamus πιστευθέντες, non opus est, ut Boisium sequamur, qui addit post παρὰ Θεῶν hæc παρὰ χειρὸς ἐν λα-

ροῦντες τοῖς ὑπ' αὐτῶ νουμοθετημένοις. * Ἐκεῖνος γὰρ
 ζήλῃς ἐμπεσόντος πρὸς τῆς ἱερωσύνης, καὶ ταρασσόντων
 τῶν Φυλῶν ὅποια αὐτῶν εἴη τὰς ἐνδόξῳ ὀνομάπ
² κεκοσμημένῳ, ἐκέλευσεν τοὺς δώδεκα Φυλάρχους
 προσενεγκεῖν αὐτὰς ῥάβδους ὅπως γεγραμμένας ἐκάστης
 φυλῆς ^b κατ' ὄνομα· καὶ λαβὼν αὐτάς ἐδῆσεν, καὶ
² ἐσφράγισεν τοῖς δακτυλίοις τῶν Φυλάρχων, καὶ
 ἀπέθετο αὐτάς εἰς τὴν σκηνὴν τῆς μαρτυρίας ἐπὶ
 τῇ τράπεζαν τῆς Θεῆς· καὶ ^c κλίσας τὴν σκηνὴν
 ἐσφράγισεν τὰς κλεῖδας, ὡσαύτως καὶ τὰς ῥάβδους· καὶ
 εἶπεν αὐτοῖς· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἥς ἂν φυλῆς ἡ ῥάβδος
 βλαφήσῃ, ταύτῃ ἐκλέλεκται ὁ Θεός, εἰς τὸ ἱερα-
 τεύειν καὶ λειτουργεῖν αὐτῷ. πρῶτας δὲ γενομένης,
 συνεκάλεσεν πάντα τὸν Ἰσραὴλ τὰς ἑξακοσίας χι-
 λιάδας τῶν ἀνδρῶν, καὶ ἐπιδείξατο τοῖς Φυλάρχοις
 τὰς σφραγίδας, καὶ ἠνοιξεν τὴν σκηνὴν τῆς μαρτυρίας, καὶ
 προσήνεγκεν ῥάβδους· καὶ εὐρέθη ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ὃ μόνον
 βεβλασηκυῖα, ἀλλὰ καὶ καρπὸν ἔχουσα. Τὶ ^d δοκεῖτε,
 ἀγαπητοί; ὃ πρὸς γένω Μωϋσῆς τὸτο μέλλον ἐσεῖσθαι;
 μάλιστα ἤδη· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀκαθαρσία γένηται ἐν τῷ
 Ἰσραὴλ, ^e οὕτως ἐποίησεν εἰς τὸ δοξασιῶναι τὸ ὄνομα

* Num. XVII.

a l. κεκοσμημένη. b τὸ ὄνομα B. c l. κλείσας. d l. δοκεῖτε.
 e οὕτως ἐνόησεν. J. Cot.

ῥόντες εἰς. Junius eo modo inter-
 pretatus est hunc locum, ac si le-
 gisset πιστευθέντες; idque ex con-
 jectura margini apposuit. Boisio
 non contigit MStum Codicem
 inspicere, sed usus est quodam
 ex Juniano descripto, eoque lon-
 ge vitiosiore, quod inde constat,
 quod non tantum eas mendas,

quæ à Junio præter MSti Co-
 dicis fidem exhibentur, conatur
 emendare; sed & multas alias,
 quæ recte se habent in Editione
 Juniana. Melius fane cum Cle-
 mente comparatum fuisset; si
 tanto viro contigisset ipsum Co-
 dicem MStum inspexisse. Hoc
 tamen miror, virum eximium

τῷ

ab ipso legibus sancita sunt. Ille enim, cum æmulatio pro sacerdotio incidisset, & tribus inter se dissentirent, quænam illarum glorioso illo nomine & titulo ornanda esset, jussit duodecim tribuum principes afferre sibi virgas, quæ uniuscujusque tribus nomen inscriptum haberent, quas cum accepisset in fasciculum ligavit, & annulis custodum tribuum signavit, & in tabernaculo testimonii ac mensa Domini deposuit eas, clausoque tabernaculo, claves similiter & virgas signavit; & dixit eis: Viri fratres, cujus tribus virga germinaverit, hanc elegit Dominus, quæ ipsi sacra faciat & ministret. Mane autem facto congregavit universum populum Israel sexcenta millia virorum, & tribuum principibus sigilla ostendit, tabernaculum testimonii aperuit, & virgas protulit; & inventa est virga Aaronis non tantum germinasse, sed & fructum ferens. Quid, dilecti, existimatis? an non hoc futurum præsciverat Moyse? maxime noverat; verum ne seditio & confusio in populo Israel oriretur, ita fieri excogitavit, scil. ut nomen

& vere *κεληνώτερον* non primo intuitu vidisse *πιστευόντες* facili mutatione hoc in loco restituendum esse. Si hoc fiat omnia perspicua sunt & integra.

1 *Ἐσφράμισεν τοῖς δακτυλίοις τῶν φυλάρχων*] De hoc silent prorsus sacræ literæ; censendum igitur est, petatum fuisse ex indubitata aliqua traditione, sicut illud quod dicitur de Prophetia Enoch in Epistola Sancti Judæ v. 14. *Προφῆτευσεν δὲ καὶ τούτοις Ἐδδὸμ ὁ ἀπὸ Ἀδάμ Ἐνώχ λέγων· ἰδοὺ ἦλθε Κύριος ἐν Μυριάσιν ἁγίοις αὐτοῦ ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων.* Et quod à Sancto Paulo dicitur de Janne & Jambre Magis Ægyptiis, quorum nomina

in Sacris Scripturis Veteris Testamenti nusquam occurrunt; petuntur tamen ex fida aliqua & certa traditione. Nisi forte Spiritus Sanctus ea aliter ignota Sanctis Apostolis dictarit, quod sane Beato Chrysostomo haud absimile videtur, qui de his verbis *Ὁν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντίστησαν Μωϋσεῖ, οὕτως καὶ οὗτοι ἀνδρίζονται τῇ ἀληθείᾳ* hæc habet: *Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς πῆρες εἰσὶν οὗτοι; οἱ Μάγιοι οἱ ἐπὶ Μωϋσεώς. πῶς δὲ αὐτῶν τὰ ὀνόματα οὐδαμῶς ἐμφέρεται ἀλλαχῶς; ἢ ἀγράφως παραδίδεται, ἢ ἀπὸ τῶ πνεύματος εἰσὶν ἢ ἐκείνων τὸν Παῦλον.*

2 *Οὕτως ἐποίησεν*] Junius & veri

τῷ ἀληθινῷ καὶ μόνῳ Θεῷ, ὃ ἡ δόξα εἰς τοὺς Αἰῶνας
τῶν Αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

ΚΑΙ οἱ Ἀπόστολοι ἡμεῖς ἔγνωσαν ὅτι τῷ ^a Χρι-
στοῦ ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ^b ἔρεις ἔσται ἐπὶ τῷ
ὀνόματι τῆς Ἐπισκοπῆς· ὅτι ταύτῃ οὖν τῇ αἰ-
τίᾳ πρὸς γνῶσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς
προειρημένους, καὶ μετὰ ^c ² ἐπινομίᾳ ^d ἐδώκασι,
ὅπως εἰάν κοιμηθῶσιν, ὁ δὲ ζῶντα ἔτεροι δεδοκι-
μασμένοι ἄνδρες τῇ λειτουργίᾳ αὐτῶν. Τοὺς οὖν
³ καὶ καταθέντας ὑπὲρ ἐκείνων, ἢ ^e μετὰ ³ ὑφ' ἑτέρων
ἐλλογίμων ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας

a l. cum Codd. impressis Κυρίου. b l. ἔρεις. c l. ἀπονομήν J. F.
ἐπιλογὴν B. d l. δέδωκασι. e l. μετὰ.

Cotelerius ἐνόησεν, Ego Junii le-
ctionem præferendam esse cen-
seo.

1 ὃ ἡ δόξα] Vide quæ su-
pra observavimus Cap. 20. de
Gloria & Majestate eodem mo-
do Christo præstitis; ubi pro-
bavimus JESUM Christum esse
cum Patre unum verum & su-
preum DEUM.

2 Ἐπινομήν δέδωκασι] Cum
hæc vox nusquam occurrat eo-
dem in sensu, quo ea utitur
Sanctus Clemens, operæ pre-
tium est audire interpretationes
virorum Doctissimorum, qui
de literis tum sacris tum hu-
manioribus optime sunt meriti,
eamque ob causam summi Cri-
tici audierunt. Quorum agmen

ducat Reverendissimus Usserius,
qui eam interpretatur *ordinem
prescriptum*: Hammondus ὁ Μα-
καρίτης *seriem* aut *modum succēs-
sionis, catalogum, distributionem,
aut ordinationem*, Clariss. Junius
prescriptas officiorum vices, Sal-
masius *præceptum*, Illustr. Marca
formam interpretandam esse exi-
stimant. Cum singulæ interpreta-
tiones cum contextu concilian-
tur, unicuique libero suo judicio,
ego cum Hammondo sentio:
vox enim ἐπινέμω aliquando fig-
nificat καὶ ἀλέγειν i. e. Catalogo
adscribere. Vide ea, quæ ab ipso
habentur dissertatione 5. con-
tra Blondellum.

3 Καὶ καταθέντας ὑπὲρ ἐκείνων]
Apostolos sibi successores ὁ
πᾶσις

veri & solius Dei glorificaretur, cui sit gloria in secula seculorum. Amen.

CAPUT XLIV.

ET Apostoli nostri per Jesum Christum Dominum nostrum cognoverunt, contentionem de nomine Episcopatus oborituram: atque ob hanc causam perfecta præscientia præditi constituerunt prædictos, & deinceps futuræ successionis seriem tradiderunt, ut cum illi decederent, eorum officium exciperent alii viri probati. Constitutos itaque ab illis, vel deinceps ab aliis viris eximiis, consentiente tota Ecclesia,

τῆς τῶ χειρῶν ἐπίθεσεως sive χειροτονίας constituisse, suamque in eos Ecclesiam instituendi ac regendi derivasse ἐξουσίαν, qua & aliis munus Episcopale non interrupta ac continua per omnia secula successione tradituri essent, testantur ubique Sancti Patres; eosque, qui ita constituti fuerunt, non ab hominibus, sed à DEO ipso potestatem spirituales, qua Ecclesiam Christi administrarent & regerent & successores sibi constituerent per omnia futura secula, accepisse nos docent. Aliam Laicis unquam fuisse potestatem præter τὸ συνευδοκεῖν non agnoverunt. Hinc Sanctus Clemens paulo infra habet συνευδοκησάσης τῆς Ἐκκλησίας πάσης: quæ συνευδοκησις dicitur à Sancto Cypriano Suffragium plebis: Ep. 55. Et factus est Episcopus à plurimis Collegis nostris, qui tum in urbe Roma aderant; factus est Episcopus à DEI & Christi ejus

judicio, de Clericorum pene omnium testimonio, de plebis, quæ tunc affuit, suffragio, & de Sacerdotum antiquorum ac bonorum virorum Collegio. Per Plurimis Collegis nostris ii sunt intelligendi, qui consecrarunt Cornelium; ex eo, quod dicit Factum esse de DEI & Christi ejus judicio, vult innuere, Potestatem Ecclesiasticam legitime secundum leges Ecclesiæ & præscriptionem Evangelii in successione continua derivatam & constitutam divinitus esse à DEO Christoque ipso non secus ac ἐξουσίαν Apostolicam datam; De Clericorum pene omnium Testimonio, & de Sacerdotum antiquorum ac bonorum virorum Collegio denotat confessum Romanorum Sacerdotum, quorum fuit Episcopum eligere, Fideique ejus Orthodoxæ & inculpatis moribus præbere testimonium; Populi suffragium idem est, quod Clementis συνευδοκησάσης τῆς Ἐκ-

Z

qui

πάσης, καὶ ^a λειτουργήσαντας ἀμέμπλως τῷ ποιμένι
 τῷ Χριστῷ μὲν ταπεινοφροσύνης, ἡσυχῆς καὶ ἀβαναύστως,
^b μεμαρτυρημένοις τε πολλοῖς χρόνοις ὑπὸ πάντων,
 τέττες ἔ δικαίως νομίζομεν ^c ἀποβάλλειν ^d λειτουρ-
 γίας. ¹ ἁμαρτία γὰρ ἔ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς
 ἀμέμπλως καὶ ὁσίως προσενέγκοντες τὰ δῶρα τῷ ὁπι-
 σκοπῇ ἀποβάλωμεν. Μακάριοι οἱ προσδοκώσαν-
 τες πρεσβύτεροι, οἵτινες ἔκκαρπον καὶ τελείαν ἔχον τὴν
 ἀνάλυσιν· ἔ γὰρ εὐλαβοῦνται, μή τις αὐτοῖς μεταστήσῃ
 ἀπὸ τῷ ² ἰδρυμένῃ αὐτοῖς τόπῳ. Ὁρῶμεν γὰρ, ὅτι
 ἐνίοις ὑμεῖς ^e μεταγάγετε καλῶς πολιτευόμενοι ἐκ
 τῆς ἀμέμπλως αὐτοῖς τετιμημένης ^f λειτουργίας.

a l. λειτουργήσαντας. b l. μεμαρτυρημένους. c f. ἀποβάλλειν B.
 d l. λειτουργίας. e l. μεταγάγετε. f l. λειτουργίας.

κλησίας. In alia Epistola legi-
 mus: *Qui Episcopo Cornelio in
 Catholica Ecclesia de DEI ju-
 dicio, de Cleri ac plebis suffragio
 ordinato, profanum altare eri-
 gere, & adulteram Cathedram
 collocare & sacrilega contra ve-
 rum Sacerdotem Sacrificia offerre
 audet.* Adeo prope ad B. Clem.
 accedit Cyprianus. Vid. Differ-
 tationes Prooemiales.

1 Ἀμαρτία γὰρ ἔ μικρὰ ἡμῖν ἔσται]
 Ex hoc violatur Unitas Ecclesiae,
 quod pii ac probati viri de sede
 sua detruduntur, & alii à ne-
 mine legitime vocati, nemini
 succedentes in eorum locum
 præter Ecclesiasticas leges Chri-
 stique ac Spiritus Sancti volun-
 tatem & auctoritatem adsci-
 fcuntur. Hujusmodi ad Episco-
 pale dignitatem evectos, non-
 dum, five ex decessu five ex

amotione Decessoris, secundum
 leges Ecclesiasticas & Præscrip-
 tionem Evangelii sede vacante,
 condemnavit semper Ecclesia,
 Schismaticosque illos esse du-
 cens noluit aut eos Episcopos
 agnoscere, aut cum illis com-
 mercium aliquod habere. Hinc
 Sanctus Cyprianus: *Nisi si Epi-
 scopus tibi videtur, qui, Episcopo
 in Ecclesia à sedecim Coepiscopis
 facto, adulter atque extraneus
 Episcopus fieri à Desertoribus per
 ambitum nititur; & cum sit à
 Christo una Ecclesia per totum
 mundum in multa membra di-
 visa, item Episcopatus unus Epi-
 scoporum multorum concordie nu-
 merositate diffusus, — cumque
 jampridem per omnes Provincias,
 & per urbes singulas ordinati
 sint Episcopi in ætate antiqui, in
 Fide integri, in pressura probati,*

Κ Ε Φ Α-

qui inculpate ovili Christi ministraverunt cum humilitate, quiete nec illiberaliter, quique longo tempore ab omnibus testimonium præclarum reportarunt, hos non sine injuria munere vel officio exui existimamus. Non enim leve nobis erit peccatum, si eos Episcopatu dejecerimus, qui sancte & sine reprehensione munera obtulerunt. Beati sunt presbyteri, qui viam prius sunt emensi, quique perfectam & fructuosam dissolutionem consequuti sunt; non enim verentur, ne quis eos transferat de loco ipsis constituto. Videmus enim, quod vos nonnullos honeste administrantes ex officio ab iis inculpate & cum honore peracto transtulistis.

in persecutione proscripti; ille super eos creare alios Pseudo-Episcopos audeat? Ep. Max. Et in alia Ep. Quando Episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi Universi suffragio deligitur — Collegis omnibus fideliter junctus, Plebi sua in Episcopatu quadriennio jam probatus, in quiete serviens Discipulis: — cum talis, Frater charissime, à quibusdam desperatis & perditis & extra Ecclesiam constitutis impugnari videtur, apparet quis impugnet, non scilicet Christus, sed ille qui Christi adversarius. Sanctus Chrysostomus: Καὶ οὐδὲ μέλει τέτων ἴστανται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα προσιδέασιν ἀτοπώτερα. οὐ γὰρ τοὺς ἀναξίους ἐγκρίνουν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιτηδεύς ἐκβάλλουσιν. ὥσπερ γὰρ δεῖον ἀμφοτέρωθεν λυμῆνασθαι τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀσφάλειαν, ἢ ὥσπερ σὺν ἀρκέσει τῆς πρεσβυτείας ἀσφάλειαν ἐκκαῦσαι

τῆ Θεοῦ τὴν ὀργάν, οὕτω τὴν δεινότητα συνῆψαν ἐκ ἡττοῦ οὕσαν χαλεπήν· καὶ γὰρ ἐξ ἰσῆς οἶμαι εἶναι δεινὸν τό τε τοὺς χρησίμους ἀπείργειν, καὶ τὸ τοὺς ἀχρεῖς εἰσάγειν, καὶ τῷτο δὲ γίνεται, ἵνα μηδὲ μὲθεν παραμυθίαν εὕρη, μηδὲ ἀναπνεύσαι δυνήσῃ Χρὶς τὸ ποίμνιον. Περὶ Ἱερωσύνης. pag. 24. Edit. Savil. Vide plura in Dissertationibus nostris prooemialibus. Parum ad veritatem hunc locum interpretatus est Junius. Si eos repudiaverimus, qui sancte & sine reprehensione Episcopatus munera offerunt. Ita enim conformanda fuit sententia: Si eos ab Episcopatu repudiaverimus, qui sancte & sine reprehensione munera obtulerunt.

2 Ἀπὸ τοῦ ἰδρυμένου αὐτοῖς τόπου] Ex hoc loco satis constat eos, qui ex hac vita pie excesserunt, habere locum, vel sedem, sibi proprium, qui hoc in loco à Sancto Clemente di-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

Φιλόνηκοι ^a ἔσται, ἀδελφοί, καὶ ζηλωταὶ τοῦ μὴ ἀνηκόντων εἰς σωτηρίαν. ^b Ἐγκύπτετε εἰς τὰς γραφὰς τὰς ἀληθεῖς ῥήσεις πνεύματι τοῦ ἁγίου. ἐπίτασθαι, ὅτι οὐδὲν ἄδικον οὐδὲ παραποιημένον γέγραπται ἐν αὐταῖς· οὐ γὰρ εὐρήσεια δικαίους ἀποβεβημένους ἀπὸ ὁσίων ἀνδρῶν. ἐδώχθησαν δίκαιοι, ἀλλ' ὑπὸ ἀνόμων· ^c ἐνεφυλακίσθησαν, ἀλλ' ὑπὸ ὁσίων· ἐλιθάσθησαν ^f ὑπὸ παρνόμων· ἀπεκράνθησαν ^g ὑπὸ τῶν μισῶν, καὶ ἄδικον ζῆλον ^h ἀνειληφό-

a l. ἔσε. b ἐγκύπτετε Codd. imp. c l. ἐπίτασθε. d l. εὐρήσετε. e ἐφυλάχθησαν Codd. impressi. f ἀλλ' ὑπὸ J. F. C. C. B. g ἀλλ' ὑπὸ J. B. F. C. C. h παρεληφότων Codd. imp.

citur ἰδρυμένῳ αὐτοῖς τόπῳ: inquit enim Μακάριοι οἱ ὡς οὐδὲν προήσαντες πρεσβύτεροι (qui ante has τρισαζόντων turbas emigrarunt ex hac vita) οἵτινες ἔγκαρπον καὶ πλείαν ἔχον τὴν ἀνάλυσιν· οὐ γὰρ εὐλαδοῦνται, μή τις αὐτοὺς μετὰσῇ ἀπὸ τοῦ ἰδρυμένου αὐτοῖς τόπου [non enim metuunt, nequis eos deturbet de loco iis constituto] Hinc à Clemente dicitur de Sancto Paulo supra Cap. 5. εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἐπορεύθη, i. e. ad sedes Beatorum. Hinc à Sancto Barnaba Ὁδεύειν εἰς τὸν ὠρισμένον τόπον, à Sancto Ignatio Ἐκαστος εἰς τὸν ἴδιον τόπον μέλλει χωρεῖν. Necnon unicuique suum esse gradum secundum Fidem, opera vel labores in hac vita perpeffos, quod etiam post Resurrectionem fore

non obscure subindicat Sanctus Paulus 1 Cor. Cap. 15. Docet etiam nos Beatus Servator noster: Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μεμοναὶ πολλά εἰσιν. Quænam autem est habitaculorum cœlestium distinctio, nisi pro felicitatis gradu diverso; adeo ut unicuique sit sua sedes vel μονή, sua gloria? Unde de Sancto Petro dicit, quod Ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον τῆς δόξης. Sanctus Polycarpus de Sancto Paulo ac reliquis Apostolis: Εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶ παρά τῷ Κυρίῳ, ὃ καὶ συνέπαθον. Sanctus Irenæus: Εἶνα δὲ τὴν ἀγαστὴν ταύτην τῆς οἰκίσεως τῶν τὰ ἑκάτον καρποφορούντων, καὶ τῶν τὰ ἐξήκοντα, καὶ τῶν τὰ τεράκοντα, ——— καὶ διὸ εἰρηκέναι τὸ Κύριον Ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μέσταιν.

CAPUT XLV.

CONTENTIOSI estis, Fratres, rerum, quæ ad salutem minime pertinent, accensi zelo. Scripturas diligenter inspicite, quæ S. sancti vera sunt oracula. In illis nihil injustum neque fictum aut simulatum contineri, discite; non enim à viris sanctis invenietis justos dejectos. Persequutionem passi sunt justi, sed ab impiis; in carcerem coniecti, sed à profanis; lapidibus obruti sunt ab iniquis, occisi sunt à scelestis & injusto zelo occupatis: hæc

μονὰς εἶναι πολλάς. Iren. lib. 5. Cap. 36. Sanctus Chrysostomus de B. Paulo: Εἰ δὲ πεισσότερον πάντων ἔκαμε, πεισσότερον καὶ σεφανοῦται. ἕκαστος γὰρ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κῆπον. εἰ τοίνυν μείζονα τῷ Ἀποστόλων λαμβάνει σεφανον, τῷ Ἀποστόλων ἴσος οὐδεὶς γένηται, οὗτος δὲ καὶ κείνων μείζων εὐδελον, ὅτι τῆς ἀνωτάτω ἀπολαύσει πρῶτος καὶ μετὰ τῆς. Vol. 5. p. 209. Ed. Sav. Et in alio loco Ὅτι δὲ εἰσι ἀπόφοροι πρῶτοι, ἄκουε Παύλου τοῦτο δηλοῦντος, καὶ λέγειν. Ἀλλὰ δόξα ἡ τοῦ κ. τ. λ. Sanctus Cyprianus: Sed cum habitationes multas apud Patrem suum esse dicat; melioris habitaculi hospitium demonstrat. De habitu Virginum. Sin quærat quis sit ille locus, in quo asservantur Sanctorum animæ: apud veteres Patres unanimi omnium consensu constare videtur, non immediate ad altissimos cœlos intromissas esse, sed asservari in Paradiso eximia, at cœlesti inferiore, felicitate affluente ad

ultimum usque Resurrectionis & Judicii diem. Consulatur Justinus M. Dialogus cum Tryphone, Irenæus &c. Plura infra ad Xæron Eusebii.

1 Ἐγκύπτετε] Ita proculdubio ex Cod. MSto legendum est, exhibet enim ἐν-----ε, qui usitatus est scribendi mos in hoc MSto. Eodem modo dicitur ἐγκύπτετε εἰς τὰς γραφὰς τὰς ἀληθεῖς ῥήσεις πνεύματος τοῦ αἵματος, quo prius ἐγκεκυφότες εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως.

2 Ἐνεφυλακίσθησαν] Ita à Cod. MSto exhibetur, non ἐφυλάχθησαν, quod habent Codd. imp.; neque dubitandum est, quin MSti Cod. lectio vera sit.

3 Ὑπὸ παρανόμων] Junius cæterique censent vocem ἀλλ' interponendam esse propter præcedentia ἀλλ' ὑπὸ ἀνόμων & ἀλλ' ὑπὸ ἀνοσίων. Sed nihil muto, quum utraque constructio sana sit, neque à Patrum usu aut Novo Testamento alienæ sint hujusmodi variationes.

4 Ἀνεληφότων] Codd. im-
omnia

των ταῦτα πάχοντες ² εὐκλαῶς ἤνεγκαν. τί γὰρ
^b εἴπομεν, ἀδελφοί; Δανιὴλ ὑπὸ τῶν Φοβημένων
 τὸν Θεὸν * ἐβλήθη εἰς λάκκον λεόντων; ^c ὁ Ἀνα-
 νίας καὶ Ἀζαείας καὶ Μισαήλ ὑπὸ τῶν θρησκυλόντων
 τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἑνδοξάν θρησκείαν τῷ ὑψίστου
 κατείρχθησαν † εἰς κάμινον πυρός; ^d μηδαμῶς τῷ-
 πο γένοιτο. Τίνες οὖν οἱ ταῦτα δρᾶσαντες; οἱ ^e συη-
 τοὶ καὶ πάσης κακίας πλήρεις εἰς τοσούτο ^f ² ἐξήρισαν
 θυμῷ, ὥστε τοὺς ἐν ὁσίᾳ καὶ ἀμώμῳ προσέσθ' δαλδύ-
 οντας τῷ Θεῷ εἰς ^g ³ αἰκίαν περὶβαλεῖν· μὴ εἰδότες,
 ὅτι ὁ ὑψίστος ὑπέρμαχος καὶ ὑπὲρ ἀσπίδος ἐστὶν τῷ
 ἐν καθαρίᾳ συνειδήσει λατρευόντων τῷ ^h ⁴ παναρέτῳ
 ὀνόματι αὐτοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῷ αἰῶνων.
 Ἀμήν. Οἱ δὲ ὑπομείνοντες ἐν πεποιθήσει δόξαν καὶ
 πμὴν ἐκκληρονόμησαν, ἐπὶ ἡγήσαν τε καὶ ⁱ ⁵ ἐπαφροὶ
 ἐγένοντο ^k ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μνημοσύνῳ αὐτῶν εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Dan. VI. 16. † Dan. III. 20.

a l. εὐκλεῶς. b l. εἴπομεν. c Codd. imp. non agnoscunt ὁ.
 d Codd. imp. μηδαμῶς. e l. συητοί. f ἐξέκαυσαν vel ἐξέρ-
 ρισαν J. ἐξήρθησαν, ἐξηγελώθησαν, ἐξηριδιώθησαν, ἐπλήσθησαν B.
 g κάμινον ἐμπεριβαλεῖν J. F. Col. h παναρέτῳ Codd. imp. i ἐλα-
 φροὶ vel ἀνεπαφροὶ B. ἐλαφροὶζόμενοι J. ἐλαφροὶ vel ἑπαυροὶ Cotel.
 k ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ χάρις ἔσται ἐν τῷ μνημοσύνῳ αὐτῶν, ὅς ἐστι εὐλογη-
 θήσεται ἐν τῷ μνημοσύνῳ αὐτῶν. B.

pressi exhibent παρεληφόντων, non
 adeo recte: exhibet enim Cod.
 MStus -νεληφόντων. Repono igitur
 ἀνεληφόντων.

1 Ὁ Ἀνανίας] Quum in MSto
 Codice sit spatium literæ, repo-
 sui articulum ὁ ante Ἀνανίας.

2 Ἐξήρισαν] Junius legendum
 putat ἐξέκαυσαν vel ἐξέρριψαν.

Boisius ἐξήρθησαν, ἐξηγελώθησαν,
 ἐξηριδιώθησαν, vel ἐπλήσθησαν. Ut
 autem dicam, quod sentio; u-
 terque eorum hoc in loco ni-
 mium sibi indulget conjecturas
 suas: Ego enim minime dubito
 quin legendum sit ἐξήρισαν à voce
 ἐρίζω, quomodo à MSto Cod.
 exhibetur: Εἰς τοσούτο ἐξήρισαν

Κ Ε Φ Α-

omnia patientes gloriose & magnanimiter tulerunt: Quid enim, Fratres, dicemus? Daniel in speluncam leonum ab eis, qui Deum timebant, conjectus est? Ananias & Azarias & Misael inclusi sunt in ardentis ignis camino ab eis, qui magnificum & gloriosum altissimi cultum profitentur? absit hoc unquam eveniat. Quinam igitur sunt, qui hæc patrarunt? Abominandi & omni malitia pleni in tantum furorem contentionis studio incitati fuerunt, ut servientes Deo in sancta & inculpata voluntate tormentis injecerint; ignorantes altissimum protectorem & defensorem eorum esse, qui in pura conscientia nomen ejus omni virtute plenum colunt; cui sit gloria in secula seculorum. Amen. Illi vero in confidentia patienter tolerantes gloriæ & honoris hæredes facti sunt, & à Deo in memoria ipsorum exaltati & elevati in secula seculorum. Amen.

θυμῶ: In tantum furorem contentionis studio incitati fuerunt. Hanc vocem me alibi vel apud sacros vel apud Ethnicos Scriptores legisse non memini. Siquis vero hanc vocem ideo respuat, quia haud usquam legitur, legat per me vel ἐξηραδίδωσαν facili mutatione, vel ἐξέκλυσαν: habemus enim supra Cap. 1. εἰς τοσοῦτον δαπανοίης ἐξέκλυσαν. Cotelerius mavult ἐξήρησαν.

3 Εἰς αἰκίαν πῶδαλειν] Junius, Colomesius & Fellus mavult εἰς κάμινον ἐμβάλειν, eoque modo verterunt: Ut — in caminum conjecerint. Non adeo recte: hæc enim non de iis tantum, qui in ignem conjecti fuerunt, sed de iis etiam dicuntur, de quibus legimus paulo supra: Ἐδωχθῆσαν δίκαιοι, ἀλλ'

ὑπὸ ἀνόμων, ἐφυλακίδωσαν — ἐλιθάδωσαν — ἐπεκρίανθωσαν — ταῦτα πάχοντες εὐκλεῶς ἤνεγκαν. Retineo igitur lectionem Cod. MSti εἰς αἰκίαν πῶδαλειν, vertoque: ut — tormentis injecerint. Nostram tum Lectionem tum Versionem sua autoritate confirmat Reverendissimus Archiepiscopus Cantuariensis; eodem enim modo Anglice vertit.

4 Παναρέτω] Legunt Codd. imp. cum Junio ἐναρέτω: at in Cod. MSto nobis exhibetur -- ναρέτω: ε enim non agnoscit MS, spatium autem ante litteram υ est saltem duarum litterarum. Restituo igitur παναρέτω.

5 Ἐπαφροδίτη] Junius mavult ἐλαφροζόμενοι, Cotelerius ἐλαφροῦ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

ΤΟΙΟΥΤΟΙΣ ΟΥΝ ὑποδείγμασιν κολληθῆναι καὶ ἡμᾶς
 δεῖ, ἀδελφοί. γέγραπται γάρ^{a 1} "Κολ-
 λαῖσαι τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς
 ἀμαθήσονται. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγῃ·
 * Μετὰ ἀνδρὸς ἀγάπης ἀγαπᾷ ἔσῃ,^{b 2} καὶ μετ'
 ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ, καὶ μετ' ἐκλεκτοῦ διασρέψῃς.
 Κολληθῶμεν οὖν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ δικαίοις· εἰσὶν δὲ ἔτσι
 ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ἵνα πῖ ἔρεις, καὶ θυμοὶ, καὶ διχο-
 τασία, καὶ χάρισμα, πόλεμός τε⁴ ἐν ὑμῖν;

* Ps. XVIII. 25.

a l. κολλᾶσθαι.
 in Codd. imp.

b καὶ μετ' ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ omittuntur
 c ἡμῶν Jun.

vel ἑπαυροί, Boissius ἐλαφροί vel
 ἀνεπαφοὶ ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὃ
 χάρις ἔστι ἐν τῇ μνημοσύνῃ αἰώνῳ,
 ὃς καὶ ἐλόγησεν ἐν τῇ μνη-
 μοσύνῃ αὐτῶν. Fellus retineri
 posse lectionem Cod. MSti, nec
 sensu incommodo, existimat:
 legimus enim ab ipso adnotata:
Fortasse hac vox non prorsus ab-
surde retineri poterit, ut sensus sit,
eos, qui per patientiam DEUM
honorarunt, ab ipso exaltatos
niveoque candore nitentes apud
eum in aeterna memoria esse.
 Quinam horum sit praecipue
 sequendus Lector judicet, Ego
 in meipsum non suscipio ali-
 quid hac in re post tot viros
 Clarissimos & κεικωπέτες cer-
 to statuere: at à fide MSti Co-
 dicis non nisi invitatus discedo.

1 Κολλᾶσθαι] Nullibi in sacris
 literis hæc habentur, totidem
 verbis; aut igitur est Mystica
 expositio præcepti alicujus Le-
 vitici, quarum plura habentur
 à Sancto Barnaba, aut respicit
 generalia quædam præcepta sa-
 crarum literarum: sin fateamur
 hæc aliunde citata esse tanquam
 ex Sacris Scripturis, mille ab-
 hinc annis observavit Photius
 Criticorum princeps de Cle-
 mente: Πλὴν ὅτι ῥητὰ πῖνα ὡς ἀπὸ
 τῆς θείας γραφῆς ξενίζονται παρει-
 σάγῃ. ὧν οὐδὲ ἡ πρώτη ἀπήλλακτο
 παντελῶς, καὶ ἐρμηνείας δὲ ῥητῶν
 πῖνων ἀλλοιότους ἔχῃ. Miros hoc
 in loco Anonymus agit trium-
 phos, acsi ex hoc uno loco
 actum fuisset de Authentia ac
 Authoritate hujus Epistolæ: Γέ-
 3 7

CAPUT XLVI.

TALIBUS igitur exemplis & nos adhærere oportet, Fratres; scriptum enim est: *Sanctis vos adjungite, quia qui illis adherent sanctificabuntur.* Et rursus in alio loco: *Cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum perverso perverteris.* Quare innocentibus & justis jungamur; sunt enim à Deo electi. Cur inter vos sunt contentiones, iræ, similitudines, schismata & bellum?

γράφειν ad ἀγρεύειν] Interpolator, inquit, ita pervertit verba Clementis Alexandrini pag. 472. Εἰς γράφειν δὲ μὴ ἀνδρὸς ἀδῶν ἀδῶν ἔσθῃ, & μὴ ἐκλεκτῶ ἐκλεκτὸς ἔσθῃ, καὶ μετὰ σφειδίου ἀγρεύειν· κολλᾶσθαι οὖν τοῖς ἀγαθοῖς προσήκει, ὅτι οἱ κολλῶμενοι αὐτοῖς ἀγαθὴν ὁρμήσονται. Profecto multum agendo hoc unum agit Anonymus, ut inde constet, eum neque Clementem vel Romanum vel Alexandrinum, neque Photium satis novisse; dum effræni licentia utitur, ut evertat Auctoritatem ac Authentiam scripti vere Apostolici.

2 Καὶ μετ' ἐκλεκτῶ] Omituntur hæc in Codd. impressis; at ea agnoscit Cod. MStus (unde illa suo loco restituimus) necnon Psalmus unde hæc desumpta sunt, ac versio Junii; adeo ut Typothetarum potius quam ipsius error esse videatur. Hebræus Textus habet: **עַם עִבְרִי עַם תְּחִיבָה עִבְרִי עַם תְּחִיבָה**

i. e. Cum viro perfecto perfectus eris, cum mundo mundus eris, & cum perverso coluctaberis. Vulgat. & versio Sancti Hieronymi. *Cum viro innocente innocens eris, & cum electo electus eris, & cum perverso perverteris.*

3 Ἐκλεκτοὶ] Ex hoc loco constat eos esse ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ, qui ἀδῶν ac δίκαιοι sunt; adeo ut δικαιοσύνη præcedat electionem; aliis in locis significat idem quod κλητοὶ: i. e. ἀγαθοί, πιστοί, ἀδελφοί, μαθηταί: in Ecclesiam accepta fide Christiana admissi, & sacro baptismatis lavacro initiati: per electos enim vocatos & sanctificatos nuspiam, quod sciam, in Sacris Scripturis aut apud Sanctos Patres intelligitur, quod singuli æternis Dei decretis ad salutem destinati eo modo irresistibili gratia aguntur, ut à fide & consequenter à salute nequeant desciscere.

4 Ἐν ὑμῖν] Junius mavult ἡμῖν propter sequentia ἢ οὐχὶ ἐν αὐτοῖς ἔχομεν, καὶ ἐν αὐτοῖς χεῖρόν; Sed

A a

Nonne

¹ ἢ οὐχὶ ἓνα Θεὸν ἔχομεν, καὶ ἓνα Χριστόν; καὶ ἓν πνεῦμα τῆς χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ
² ² μία κλήσις ἐν Χριστῷ; ἵνα πὶ διέλκομεν καὶ
 ἀσπασώμεν τὰ μέλη τῷ Χριστῷ, καὶ συνασπασώμεν
 πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἴδιον, καὶ εἰς τοσαύτῳ ³ ἀπονοίαν
 ἐρχόμεθα, ὥστε ὁμιλησάμεθα ἡμᾶς, ὅτι μέλη ἐσμέν
 ἀλλήλων; Μνήσθητε τῶν λόγων Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
 ἡμῶν, εἶπε γάρ· * ⁴ “ Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ,
 “ ^b ὃς καλὸν ἦν αὐτῷ ^c εἰ ὅτι ἐγεννήθη, ἢ ἓνα τῷ
 “ ἐκλεκτῶν με σκανδαλίσαι· κρεῖττον ἦν αὐτῷ περὶ
 “ τεθῆναι μύλον, καὶ καταποντιθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν.

* Luc. XVII.

^a μίαν κλήσιν ἐν Χριστῷ; vel οὐχὶ καὶ ἓν ἐστὶ πνεῦμα καὶ μία κλήσις; ^b Jun. F. & B. inferendum putant δι' οὗ τὰ σκάνδαλα ἐρχεται. ^c J. Col. F. interponunt μάλλον.

non opus est, ut aliquid mutemus: hujusmodi enim personarum mutationes sæpius occurrunt in Sacris Scripturis Novi Testamenti. Retineo igitur ὁμῶν.

¹ ἢ οὐχὶ ἓνα Θεὸν ἔχομεν] Videtur Sanctus Pater allusisse ad illud Beati Apostoli: ^a Ἐν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὁμῶν, εἰς Κύριον, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸν καὶ πατέρα τῶν πάντων Eph. Cap. 4. v. 4, 5, 6. His similia sunt ea, quæ à Sancto Ignatio habentur in Epistola ad Magnes. Μηδὲ πειράσητε εὐλογίαν καὶ φαίμεθα ἰδίᾳ ὑμῶν· ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ μία προσευχή, μία δέησις, εἰς νοῦς, μία ἐλπίς — εἰς Ἰησοῦς Χριστὸς κ. τ. λ. Neque aliud fuit, cui Sancti Patres magis studuerunt,

quam ut servarent integram Ecclesiæ unitatem. Vid. fusius in Dissertationibus procemialibus.

² Μία κλήσις] Boisius vult ut legamus μίαν κλήσιν, vel οὐχὶ ἓν ἐστὶ πνεῦμα — ἓν μία κλήσις; Sed non opus est, ut aliquid mutetur: de sensu enim satis constat; parum autem habuit Sanctus Pater Rhetoricas subtilitates, verborumque ac sententiarum elegantias.

³ Ἀπονοίας] Vide ea, quæ supra adnotavimus de hujus vocis significatione Cap. 1. ad Εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας ἐξέκαυσαν.

⁴ Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ] Citantur hæc eadem à Clemente Alexandrino, voce una vel altera leviter immutata: legimus enim apud ipsum: Οὐαὶ τῷ ἀν-

“ σταν,

Nonne unum Deum, & unum Christum habemus? nonne unus est spiritus gratiæ, qui super nos effusus est, & una vocatio in Christo? cur Christi membra divellimus & discerpimus, & contra proprium corpus seditionem movemus, eoque superbiæ devenimus, ut aliorum nos membra esse obliviscamur? Recordamini verborum Domini nostri Jesu, dixit enim: *Vae illi, melius foret ei non natum fuisse, quam ut unum ex electis meis scandalizaret: prestaret molam de collo appensam habere, & in mare demergi,*

Ἰσὼπῳ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ Κύριος· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ ὅτι ἐγεννήθη, ἢ εἶνα τῷ ἐκλεκτῷ μου σκανδαλίσηται· κρεῖττον ἦν αὐτῷ περὶ θύλακα μύλον, καὶ χαλκὸν ἰσθμίου εἰς θάλασσαν, ἢ εἶνα τῷ ἐκλεκτῷ μου διασπείσῃ τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖται δι' αὐτούς. Clem. Alex. Strom. 3. pag. 561. Edit. Oxon. Vocem διασπείσῃ proculdubio ex hoc nostro petivit, apud quem legimus: Ταῦτα, ἢ εἶνα τῷ μικρῷ μου σκανδαλίσηται, immediate subjunctum τὸ ἄσπετον ὑμῶν πολλοὺς διέσπειρεν &c. ad καὶ αὕτη ἡ ἀκοὴ οὐ μόνον εἰς ἡμᾶς ἐχώρησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐπεροκλινεῖς ὑπάρχοντας ἀπὸ ἡμῶν· ὥστε ἐβλασφημίας ἐπιφέρει τὰ ὀνόματα τοῦ Κυρίου. Pro quibus Clem. Alex. cæteris prætermis- sis, ex Sancto Paulo ut plurimum petita habet τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Κυρίου βλασφημεῖται δι' αὐτούς. In Epistola ad Romanos δι' ὑμᾶς. Ex his liquet, qua licentia usus sit Alex. sive circa Clementem, sive circa Scripturas versetur. Nemo autem præter Anonymum in animum suum potuit inducere vel suspi-

cari, hæc ex Alexandrino à nescio quo Interpolatore sumpta fuisse: Omnia enim minus apte apud Alex. quam apud Romanum cohererent; quod cuivis constabit, qui Clementem cum Clemente conferet. Citantur hæc ex diversis locis; at ea conjunxit B. Pater & sibi accommodavit, qui citandi mos Scriptoribus Apostolicis est usitatissimus. Vid. Cotelerii Not.

5 Καλὸν ἦν] Junius, Boissius & Fellus interponendum esse censent δι' οὗ τὰ σκάνδαλα ἐρχεται ex Evangelio Sancti Matthæi. Quum autem neque Cod. MStus, neque Clemens Alexandrianus, qui ex nostro ea petivit, hæc agnoscant, hanc esse Clementis nostri veram ac genuinam lectionem non dubito.

6 Εἰ ὅτι ἐγεννήθη] Μᾶλλον interponendum esse post καλὸν ἦν αὐτῷ censent Junius, Fellus & Colomesius. Minime sane probanda est hæc emendatio: dicitur enim Hellenistico more à Sancto Patre, ideoque, sicut in Hebræa lingua, comparatio non fit nisi per ἢ.

“σαν, ἢ ἓνα τῶν μικρῶν με σκανδαλίσει. Τὸ
 κρίσμα ὑμῶν πολλοὺς διέσπειρεν, πολλοὺς εἰς ἀθυ-
 μίαν ἔβαλεν, πολλοὺς εἰς διζασμόν, τοὺς πάντας
 ἡμᾶς εἰς λύπην· καὶ ἐπίμονος ὑμῶν ἐστὶν ἡ γαῖσις.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Μ Ζ’.

Α Ναλάβετε τιτὸ Ἐπιστολίω τῷ μακαρίῳ Παύλῳ
 τῷ Ἀποστόλῳ τί πρῶτον ὑμῖν ² ἐν ἀρχῇ τῷ
 εὐαγγελίῳ ἔγραψεν; ἐπ’ ἀληθείας πνευματικῶς ἐπέ-
 σειλεν ὑμῖν, ὡς αὐτῷ τε, ³ καὶ ² Κηφᾶ τε, καὶ Ἀπόλ-
 λῳ. Διὰ τὸ καὶ τότε προσκλίσεις ὑμᾶς πεποιήσθαι·
 ἀλλ’ ἢ ^b προσκλίσεις ^c ἡ ἐκείνη ἡτῶν ἀμαρτίαν ὑμῖν
 προσήνεγκεν· προσεκλίθητε γὰρ Ἀποστόλοις μεμαρ-
 τυρημένοις, καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ’ αὐτοῖς.

a Κηφᾶ absque π Codd. imp. b l. προσκλίσεις. c omitt.
 ἢ Codd. imp.

¹ ἢ ἓνα τῶν μικρῶν με σκαν-
 δαλίσει] Clem. Alex. ἢ ἓνα τῶν
 ἐκλεκτῶν μου διέσπειρεν. Vid. su-
 pra ad Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ.
 Legimus autem in Evangelio
 Sancti Matthæi: Ὅς δὲ ἂν σκαν-
 δαλίση ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν
 πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ.
 ἵνα κρεμασθῇ μύλον ὀνίκος ἐπὶ τῷ
 τράχηλόν αὐτοῦ, ἢ καὶ πονηθῇ
 ἐν τῷ πλάγι τῆς θαλάσσης, Matt.
 Cap. 18. v. 6. Μικρῶν non ἐκ-
 λεκτῶν legitur apud omnes E-
 vangelistas. Vid. loca parallela
 Sancti Marci & Sancti Lucæ.

² Ἐν ἀρχῇ] Vox εὐαγγέλιον,
 prout nonnullis visum fuit, hoc
 in loco significat Epistolam pri-
 orem ad Corinthios eodem mo-

do, quo ipse Sanctus Apostolus
 Doctrinam Christianam à se
 traditam non semel Evangelium
 appellat. Nec aliter, modo hanc
 expositionem admittamus, post
 Clementem Irenæus lib. 4. Le-
 gite diligentius id, quod est ab
 Apostolis, Evangelium i. e. Do-
 ctrinam Christianam. Eo modo
 Junius interpretatus est hæc
 verba; unde vertit: In initio
 Evangelii sui. Mihi sane aliter
 exponendum videtur ἐν ἀρχῇ
 εὐαγγελίῳ: non enim à Cle-
 mente dicitur Sanctum Paulum
 scripsisse hoc ἐν ἀρχῇ εὐαγγε-
 λίου αὐτοῦ, sed ἐν ἀρχῇ εὐαγγε-
 λίου absque αὐτοῦ i. e. in initio
 Evangelii, five cum primum

Νυνὶ

quam ut unum ex pusillis meis scandalizaret. Schisma vestrum multos pervertit, multos animum despondere, multos dubitare fecit, nos omnes moerore affecit; & seditio vestra manet adhuc.

CAPUT XLVII.

EPISTOLAM beati Pauli Apostoli in manus sumite; quid primum vobis in initio Evangelii scripsit? certe divinitus inspiratus, de seipso, de Cepha, & Apollo per Epistolam vos monuit; quia etiam tum inter vos factiones & partium studia fuerunt: verum in illa animorum inclinatione minus à vobis peccatum est: in Apostolos enim præclaro testimonio celebres, & virum ab illis probatum animis & affectu propendebatis. Nunc

Evangelium apud gentes vel apud Corinthios, ad quos scribit Clemens, fuerit prædicatum, quod satis apte de eo dicitur, quod legimus cap. 1. prioris Epistolæ ad Corinthios de eorum Schismate: scripta enim fuit illa Epistola à Sancto Paulo circiter annum LII. Eodem in sensu non semel tantum à B. Paulo usurpatur *Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου.*

3 *Καὶ Κηφᾶ τε*] Hinc constat Cepham à Sancto Paulo memoratum non fuisse alium à Sancto Petro, inquit enim Clemens *Ἀποστόλοις γὰρ ὡςσεκλήθητε*, neque locum esse explicationi Theodoriti, Chrysostomi & Theophylacti, qui volunt Sanctum Paulum usum fuisse Protopopoeia in Epistola ad Corinthios, eaque ad seipsum, Pe-

trum & Apollo transtulisse, quæ de aliis dicenda essent, ut celeret veram causam & ipsos Authores Schismatis, quod apud eos ortum fuit. Vid. Theodoriti, Chrysostomi & Theophylacti Comment. in Cap. 2. Ep. prioris ad Corinthios; quibus accedit Tillemontius. Vid. Not. 36. de Sancto Petro. Contendit etiam Sanctum Petrum non Evangelium Corinthiis prædicasse, & eos, siqui Petri se fuisse dixerunt, eum alibi audiisse. Nos Clementem, qui & ipse tum Petrum tum Paulum Romæ audiit, hac in re potius quam Theodoriti, Chrysostomi & Theophylacti, qui ne latum unguem a Chrysostomo discedit usquam, incertas conjecturas sequimur.

vero

Νυνὶ δὲ καὶ νοήσατε, τίνες ὑμᾶς διέτρεψαν, καὶ τὸ
 σεμνὸν τὸ θεοδοῦν Φιλαδελφίας ὑμῶν^a ἐμίωσαν.
 Αἰχρὰ, ἀγαπητοί, καὶ λίαν αἰχρὰ, καὶ ἀνάξια τῆς
 ἐν Χριστῷ ἀγωγῆς, ^b ἀκούεσθαι, τὴν βεβαιότατην
 καὶ ² ἀρχαίαν Κορινθίων ἐκκλησίαν, δι' ἐν ἣ δύο
³ πρόσωπα, γασιάζοντες πρὸς τὰς πρεσβυτέρους καὶ
 αὐτὴ ἡ ἀκοὴ ὅ μόνον εἰς ἡμᾶς ἐχώρησεν, ἀλλὰ καὶ
 εἰς τὰς ⁴ ἐπεροκλινεῖς ὑπάρχοντας ἀφ' ἡμῶν. ὥστε καὶ
 βλασφημίας ἐπιφέρεσθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ
 τὴν ὑμετέραν ἀφροσύνην, ἑαυτοῖς ^c ἵ κίνδυνον ἐπε-
 ξεργάζεσθαι.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Μ Η'.

Εξέρωμεν οὖν τοῦτο ἐν τάχει, καὶ προσπέσωμεν
 τῷ δεσπότῃ, καὶ κλαύσωμεν ἱκετεύοντες αὐτόν,
 ὅπως ἰλεως γενόμενος ἐπιχαρίσται ἡμῖν, καὶ ἐπὶ
 τὴν σεμνὴν τῆς Φιλαδελφίας ^d ἡμῶν ^e ἀγνίω
 ἀγωγὴν ἀποκαταστήσῃ ἡμᾶς. Πύλη γὰρ δικαιοσύνης

a l. ἐμίωσαν. b f. ἀκούεσθαι J, F. Col. B. c πε J. Col. Fel.
 d ἡμῶν omittitur in Codd. imp. e ἀγνίω Col. Cot.

1 Ἀκούεσθαι] Junius, Boisius, Fellus & Colomesius legendum putant ἀκούεσθαι. Ego non discedo a MSti Codicis fide.

2 Ἀρχαίαν] Ecclesia Corinthiorum dicitur ἀρχαία non absolute, cum enim Clemens scripserit hanc Epistolam, Ecclesia Christi nondum quadraginta annorum fuit, sed respectu habito ad alias, imo ad ipsam Ecclesiam Romanam; vel dicitur ἀρχαία, eo quod pene in ipsis Evangelii primordiis fuerit fundata; Unde

& Sanctus Irenæus de Ecclesia Romana dicit: *Maxime & Antiquissima*, (proculdubio ἀρχαιοπάτης) à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo fundata & constituta Ecclesia. Quod si inde Ecclesiae Romanae aliquid honoris accedit, quod est ἀρχαιοπάτης, eam præcedit Corinthiorum Ecclesia ab iisdem gloriosissimis duobus Apostolis, Petro scil. & Paulo, fundata & constituta.

3 Πρόσωπα] τὸ πρόσωπον ἀνεωγμένον

vero qui sint, qui vos perverterint, & inclyti amoris velti fraterni decus imminuerint, vobiscum perpendite. Turpia sunt, Fratres, turpia valde, & Christiana conversatione indigna; audiri antiquam & in fide firmissimam Corinthiorum Ecclesiam, unius aut duorum causa, contra Presbyteros seditionem movere: & hic quidem rumor non tantum ad nos, sed ad eos etiam, qui à nobis animo sunt alieniore, manavit; ita ut propter vestram amentiam blasphemiae nomini Domini inferantur, & vobis ipsis periculum creetur.

CAPUT XLVIII.

TOLLAMUS igitur hoc è medio quam celerrime, pedibus Domini advolvamur, & flentes suppliciter imploremus eum, ut propitius factus nobis reconciliari velit, nosque castæ & decoræ fraterni amoris conversationi nostræ restituat. Hæc enim

significat proprie vultum, larvam, personam; Πρόσωπον ἡγριωμένον & προσώπων ἐπιμέλεια apud Xenophontem; πρόσωπον κώμικον & ωρόσωπον τραγικόν. Apud Theologos, Sanctos Patres & rerum Liturgicarum Scriptores subsistentiam unam, distinctam, individuum atque intelligentem; quam etiam & ὑπόστασιν appellant. Nescio vero, an τὸ πρόσωπον pro homine usurpatur alibi, nisi in hac ipsa Epistola supra: Ἦν ὀλίγα πρόσωπα ωροπέτη καὶ αὐθάδη κ. τ. λ. & in 2. Ep. Sancti Pauli ad Corinthios Ἐκ πολλῶν προσώπων εὐχαριστία, quem secutus est Clemens; & Sancti Ignatii ad Magnesios: Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις

τὸ πᾶν πλῆθος ἐθεώρησα ἐν πίστι καὶ ἀγάπῃ. Parallelum his locum apud Sacros vel Ethnicos Scriptores me comperisse haud memini.

4 Ἐπεροκλινεῖς] Per Ἐπεροκλινεῖς proculdubio Sanctus Pater vult Ethnicos: respicit autem illud Sancti Pauli: Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Rom. Cap. 2. v. 24.

5 Ἀγνὴν] Colomesius & Cotelerius putant legendum esse σεμνὴς prius. Ego καὶ interpono, cum apud alterum Cl. legamus Ἡ σεμνὴ οὖν τῆς φιλανθρωπίας [noster φιλαδελφίας rectius] ἔστι ἀγνὴ ἀγωγή τὸ κρινεφελὲς ζῆτε. Clem. Alex. Strom. 4.

porta

ἀνεωγῆα εἰς ζωὴν αὕτη, καθὼς γέγραπται
 * 2 “ Ἀνοίξαί μοι πύλας δικαιοσύνης ^b εἰσελθὼν
 “ ἐν αὐταῖς ^c ἐξομολογήσωμαι τῷ Κυρίῳ αὕτη ἡ
 “ πύλη τῆς Κυρίας, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ.
 2 Πολλῶν ^d οὖν ^e πυλῶν ἀνεωγμένων, ^f ἡ ἐν δικαιοσύνῃ
 αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ἣ μακάριοι πάντες οἱ
 εἰσελθόντες, καὶ κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῆς
 3 ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ^h ἀπαράχως πάντα
 ἐπιτελοῦντες. Ἦτω τις πιστός, ἢτω ⁱ δυνατός γινώ-
 σιν ἐξεπεῖν, ἢτω σοφός ἐν ^k 4 ἀγκρίσει λόγων,

* P^f. CXVIII. 19.

^a ἀνοίξατε οὖν μοι Clem. Alex. ^b ἵνα εἰσελθὼν Clem. Alex.
^c ἐξομολογήσωμαι Codd. imp. Ita & LXX & Clem. Alex.
^d τούτων Cl. Alex. ^e ἀνεωγμένων πυλῶν Cl. Alex. ^f α. π. ἐν
δικαιοσύνῃ, αὕτη ἦν ἐν Χριστῷ Clem. Alex. ^g ἐν ὁσιότητι γνωσικῇ
Clem. Alex. ^h καὶ ἀπαράχως B. ⁱ δυνατός π. Clem. Alex.
^k l. ἀγκρίσει cum Clem. Alex. Codices impressi habent δικαίᾳ
κρίσει.

1 Εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολο-
γήσωμαι] Citantur hæc ex P^f.
118. nisi quod pro ἐξομολογή-
σωμαι legamus ἐξομολογήσεται
apud LXX Intt. quo modo hoc
in loco oportet legatur, ni forte
inferendum sit καὶ ante εἰσελ-
θὼν cum Clem. Alex. Ἀνοίξατε
οὖν, φησὶν ἡ γραφή, πύλας δικαιο-
σύνης ἵνα ἐν αὐταῖς εἰσελθὼν ἐξο-
μολογήσεται [ἵνα ἐξομολογήσεται
sicut à nostro habetur] τῷ Κυ-
ρίῳ· ἀλλ' αἱ μὲν εἰς δικαιοσύνην
ὁδοὶ, πολυτρόπως σώζονται ὁ Θεός,
ἀγαθός γάρ, πολλὰ τε καὶ ποικί-
λαι καὶ φέρουσι εἰς τὴν κυρίαν
ὁδὸν τε καὶ πύλιν· εἰαν δὲ τὴν βασι-
λικὴν τε καὶ αὐθεντικὴν εἰσόδον ζη-
τῆς, ἀκούσῃ· Αὕτη ἡ πύλη ὁ Κυ-

ρίου· δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ.
πολλῶν τούτων ἀνεωγμένων πυλῶν
ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἦν ἐν Χριστῷ· ἐν
ἣ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες
καὶ κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐ-
τῶν ἐν ὁσιότητι γνωσικῇ. Qui sub-
nectit αὐτίκα ὁ Κλήμης ἐν τῇ
εἰς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν
φησὶ, τὰς ἀμφόρας ἐκπιθέμενοι
τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν δοκίμων.
Ubi, si ego recte conjicio, αὐ-
τίκα præcedentibus immediate
subnexum innuit Clementis esse
tam ea, quæ præcedunt, quam
ea, quæ sequuntur: Ἦτω τις πι-
στός, ἢτω δυνατός π. γινώσιν ἐξεπεῖν·
ἢτω σοφός ἐν ἀγκρίσει λόγων· ἢτω
γοργός ἐν ἔργῳ. Clem. Alex.

ερωμ. lib. 1. Eadem habentur,

21 πω

porta justitiæ est ad vitam aperta, sicut scriptum est: *Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino: hac porta Domini, justii intrabunt in eam.* Cum igitur multæ portæ apertæ sint, quæ in justitia est, eadem & in Christo est, in quam beati omnes qui intrarunt, & iter suum in sanctitate & justitia direxerunt, omnia imperturbate peragentes. Sit aliquis fidelis, sit potens in explicanda cognitione, sit sapiens in sermonum dijudicatione, sit

at paulo aliter, lib. 6. adeo ut Clemens Alexandrinus non minus à seipso quam à Clemente Romano diffideat. Unde liceat Anonymo discere Clem. Alex. non fideliter adeo citare ex aliis, ut eorum verba semper αὐτολεξεί exhibeat.

2 Πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεωγῶν] Citantur hæc Πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεωγῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὐτῇ ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες à Clemente Alexandrino *σρωμ.* 6. Eaque quæ ex Pf. habentur immediate præcedentia, tanquam ex Sancto Barnaba, lapsu memoriæ, vel levi incuria, aut errore; supra enim *σρωμ.* 1. Clementi, ut mihi videtur, ea tribuit. Vide notam proxime præcedentem. Sin aliter se res habeat, & alienis, sive Clementis, sive Barnabæ, tanquam suis utatur 1. *σρωμ.* libro; inde discat Anonymus male ab eo concludi, quia aliquibus, tacito Clementis nomine, tanquam suis utitur Alexandrinus, quæ in hac Epistola inveniuntur, ideo hanc interpolatam fuisse ex Clemente

Alexandrino. Legimus autem *σρωμ.* libro 6. Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, φησὶν ἐν αὐταῖς εἰσελθὼν ἐξομολογήσασθαι τῷ Κυρίῳ· αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου· δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ· ἐξηγούμενοι δὲ τὸ ῥητὸν τῆς Προφητῆς Βαρνάβας ἐπιφέρει· Πολλῶν πυλῶν ἀνεωγῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὐτῇ ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες. *σρωμ.* 6. pag. 772. Confer cum his, quæ habentur *σρωμ.* 1. de quibus vid. Notam præcedentem.

3 Ἐν ὁσιότητι] Compendiosius a Clem. Alex. dicitur κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν ὁσιότητι γνωσκῇ pro hujus κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ἀπεράχως πάντα ἐπιτελοῦντες. Sed non alienum est a Clem. Alex. eo modo citare alios Scriptores: eadem etiam licentia sæpius utitur, dum versatur circa Sacras Scripturas.

4 Διάκρισιν] Codd. impressi omnes habent ἐν δικαίᾳ κρίσει: non adeo recte. Codex enim MStus exhibet Διάκρισιν. Lego autem cum Clemente Alex. διακρίσει: ita enim ab eo exhibetur

B b

castus

ἦτω ^a ἁγνὸς ἐν ἔργοις· τοσούτω ^b γὰρ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ^c ὀφείλει, ὅσω δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι, ^d καὶ ζητεῖν τὸ κοινωφελὲς πᾶσιν, καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Μ Θ'.

Ὅ ἔχων ἀγάπῃς ἐν Χειρῶν, τηρησάτω τὰ τῶν Χειρῶν παραγγέλματα· τὸν δεσμόν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τίς δύναται ἐξηγήσασθαι; τὸ μεγαλεῖον τῆς καλλονῆς αὐτοῦ τίς ^e ἀρκεῖ, ὡς ἔδει, εἰπεῖν; ^d τὸ ὕψος, εἰς ὃ ἀνάγκη ἡ ἀγάπη, ἀνεκδήγητόν ἐστιν. * ^e Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ, ^e ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν· ^f ἀγάπη πάντα ἀνέχεσθαι, πάντα μακροθυμεῖ. οὐδὲν βάνυσον ἐν ἀγάπῃ,

* 1 Pet. IV. 8. Jac. V. 20. † Rom. XIII. 4, &c.

^a ἦτω γοργὸς ἐν ἔργοις, ἦτω ἁγνὸς Cl. Alex. ^b Codd. imp. omittunt γὰρ. ^c l. ὀφείλει. ^d Αὕτη [τ. ε. ἀγάπη] εἰς τὸ ἀνεκδήγηθαι ὕψος ἀνάγκη. Cl. Alex. ^e ἀγάπη absque ἡ Codd. imp. ^f ἡ ἀγάπη Codd. imp.

in utroque loco viz. *σρωμ.* 1. prius citato, & *σρωμ.* 6, in quo sic legimus: Ἔγω τοίνυν πιστὸς ὁ τοιοῦτος, [Noster, & Al. *σρωμ.* 1. ἦτω τις πιστὸς] ἔγω [Noster, & Alex. alio in loco ἦτω] δυνατὸς γινῶσιν ἔχειπιν, [Clem. Alex. supra δυνατὸς τις γ. ε.] ἦτω σοφὸς ἐν ἀγκρίσει λόγων, ἦτω γοργὸς ἐν ἔργοις, ἦτω ἁγνός. [Clem. Rom. ἦτω ἁγνός ἐν ἔργοις absque ἦτω γοργός. Alex. supra γοργός ἐν ἔργοις absque ἦτω ἁγνός.] Τοσούτω γὰρ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσω δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι, ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησί. Forte scripsit Clem.

Rom. ἀγκρίσεις, errore autem facili librarius, lapsis literis ε σ, posuit ἀγκρίσιν. ἦτω σοφὸς ἐν ἀγκρίσει λόγων.

1 ἦτω ἁγνός ἐν ἔργοις] Clem. Alex. habet ἦτω γοργός ἐν ἔργοις & ἦτω γοργός ἐν ἔργοις, ἦτω ἁγνός. unde quis suspicari potest, legendum esse apud Rom. ἦτω γοργός, ἦτω ἁγνός ἐν ἔργοις sed ex Clem. Alex. non est opus, ut Rom. emendemus.

2 Καὶ ζητεῖν τὸ κοινωφελὲς πᾶσιν] Clem. Alex. praetermissis hoc in loco iis, quae habentur à Πύλῃ γὰρ δικαιοσύνης ad ὅσω δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι οὐδὲν

castus in operibus; quanto major esse videtur, tanto humilior esse debet, & quod omnibus utilitatem afferat, non suum quærere.

CAPUT XLIX.

QUI charitatem in Christo habet, servet Christi mandata: vinculum charitatis Dei quis potest enarrare? quis bonitatis ejus magnalia, prout par est, dicere valet? altitudo ad quam evehit charitas inenarrabilis est. Charitas nos Deo agglutinat, charitas peccatorum multitudinem tegit, charitas omnia sustinet, omnia patienter tolerat. Nihil sordidum in

conjungit hæc cum ἐπὶ τὴν σεμνὴν τῆς φιλαδελφίας — ἀγωγὴν: Et mutata Syntaxi exhibet Ἡ σεμνὴ οὖν τῆς φιλαδελφίας ἡμῶν, καὶ ἀγὴν ἀγωγὴν κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸ κοινωφελὲς ζητεῖ. Sed hoc non est ei insuetum. Videtur Sanctus Pater alludere ad illud Sancti Pauli Μὴ ζητῶν τὸ ἑμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. I Cor. Cap. 11.

3 Καὶ τὸ δισμὸν] Citantur hæc à B. Hier. qui in commentariis in Ep. ad Eph. super hæc verba; Obsecro itaque vos ego vincetus in Domino, ita adnotavit: Potest & in Christi vinculis & in carcere pro martyrio constitutus hæc scribere; melius autem est, si vincetum in Christi charitate dicamus. Cujus rei & Clemens ad Corinthios testis est, scribens vinculum Charitatis DEI quis poterit enarrare?

4 Ἀρχαί, ὡς ἴδτε] Fugerunt prorsus hæc ex Cod. MSto, ut mihi videtur, ex quo Junius

suum Apographon descripsit; ideoque literis minutioribus non ea designavi.

5 Τὸ ὑψῶς, εἰς δ' ἀνάγῃ] Habentur hæc à Clemente Alexandrino usque ad εἰ μὴ οὐς ἀν καταιξίωσῃ ὁ Θεός, at multo compendiosius ab eo quam à nostro; neque hoc alienum est ab ejus more: legimus igitur apud ipsum: Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, τὰ ἀγαπᾶν τὸ Θεὸν καὶ τὰ πλησίον αὐτῇ εἰς τὸ ἀνεκδήγητον ὑψὸς ἀνάγει. Ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν ἀγάπη πάντα ἀνίχει, πάντα μακροθυμεῖ ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ, πάντα ποιεῖ ἐν ὁμονοίᾳ, ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐπλειόθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. διὰ τῆς ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τῆς πλειότητος αὐτῆς ὅσα ἐστὶν ἐξήγησις, φησί τις ἱκανὸς ἐν αὐτῇ εὐρεθῆναι, εἰ μὴ οὐς ἀν αὐτὸς καταιξίωσῃ ὁ Θεός; Clem. Alex. Strom. 4. p. 613. Ed. Oxon.

6 Ἀγάπη κολλᾷ] Apud Clementem Alexandrinum immutata charitate,

οὐδὲν ὑπερήφανον· ἀγάπη χάρισμα ὅδε ἔχει, ἀγάπη
 ὅς ἐκασιάζει· ^a Ἀγάπη πάντα ποιεῖ ὡς ὁμοιοῖα· ὡς
^b τῇ ἀγάπῃ ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ
 Θεοῦ, δίχα ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστον· ^c ἔστιν τὰ Θεοῦ.
 Ἐν ἀγάπῃ περιελάβετο ἡμᾶς ὁ δεσπότης, διὰ
 τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει πρὸς ἡμᾶς, τὸ αἷμα αὐτοῦ
 ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ^d· Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν,
 ὡς θελήματι Θεοῦ, καὶ ^e τὴν σάρκα ὑπὲρ τῆς σαρκὸς
 ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ψυχῶν ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

Οἰκότες, ἀγαπητοὶ, πῶς μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔστι
 ἡ ἀγάπη, ^e καὶ τῆς τελειότητος αὐτῆς ὅδε
 ἔστιν ^f ἐξήγησις· Τίς ἱκανὸς ὡς αὐτῇ εὐρεθῆναι ἢ εἰ μὴ
 οὐδὲς ἂν ^h ἀπαξιάσῃ ὁ Θεός; εὐχόμεθα ἔν καὶ ^g αἰτώμεθα
ⁱ ἀπὸ - - - - - οὐς αὐτοῦ, ἵνα ὡς ἀγάπῃ ζῶμεν, δίχα

a abest ἀγάπη a Clem. Alex. b τῇ omit. in Cod. imp.
 at illud agnoscit MStus & Clem. Alex. c ἔστιν non habetur
 a Clem. Alex. d ὁ χριστός Codd. imp. e abest καὶ apud
 Clem. Alex. f l. ἐξήγησις. g εἰ μὴ οὐδὲς ἂν αὐτός κ. ο. Θ.
 Clem. Alex. h l. ἀπαξιάσῃ cum Codd. imp. & Clem. Alex.
 i εἶναι ἀξιους Codd. imp.

tatur sententiarum ordo sic:
 Ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἀμαρ-
 τῶν· ἀγάπη πάντα ἀνέχει, πάντα
 μακροθυμεῖ· ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς
 τῷ Θεῷ. Vide supra ad τὸ ὕψος
 εἰς ὃ ἀνάγει.

3 Ἰησοῦς] Restitui ex Cod.
 MSto Ἰησοῦς, qui exhibet ἸΣ,
 quo modo vox Ἰησοῦς perpetuo
 describitur in hoc MSto Codice.

4 Καὶ τὴν σάρκα ἀντὶ τῆς σαρ-
 κὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν

ψυχῶν ἡμῶν] Pene eadem ha-
 bentur a Beato Irenæo forsitan
 respiciente hunc locum: Τὰς ἐν
 αἵματι λυτρωσαμένου ἡμᾶς τοῦ
 Κυρίου, καὶ δόντος τὴν ψυχὴν ἀντὶ
 τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ τὴν σάρκα
 τὴν ἑαυτοῦ ἀντὶ τῆς ἡμετέρων σάρ-
 κων. Ex sententia igitur utri-
 usque Patris Jesus Christus
 Dominus noster dedit τὴν ψυχὴν
 καὶ σάρκα ἑαυτοῦ ἀντὶ πάντων τῆς
 ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς ἡμῶν. quod

περικλί-

charitate, nihil superbum: charitas non habet schisma, charitas seditionem non movet, charitas omnia in concordia facit: in charitate omnes Dei electi perfecti sunt facti, sine charitate nihil Deo acceptum est. In charitate nos Dominus sibi assumpsit, propter charitatem, quam erga nos habuit Dominus noster Jesus Christus, voluntate Dei sanguinem suum pro nobis dedit, & carnem suam pro carne nostra, & animam pro animabus nostris.

CAPUT L.

VIDETIS, dilecti, quam magna & admiranda sit charitas, & quod perfectionis ejus non est enarratio: quis est idoneus, ut in ipsa inveniatur, præter eos quos Deus dignos esse judicaverit? oremus igitur & precibus petamus, ut digni ea habeamur, & inculpati, sine studio & propensione aliqua humana, in chari-

plane evertit impium Socini dogma, JESUM Christum non præstitisse satisfactionem plenam, & vicariam: ἔδωκεν enim τὴν σάρκα, ὑπὲρ vel ἀντὶ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ vel ἀντὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν: nec non Apollinaris dogma, eum non habuisse animam rationalem, quum locum ejus suppleverit ὁ λόγος: ut enim animas nostras redimeret, dedit animam suam, i. e. humanam: quum aliter non fuisset proprium sacrificium pro anima humana.

3 Αἰτῶμεθα ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα] Ita exhibetur in MSto Cod. Junius & cæteri impressi Codices omnes legunt Αἰτῶμεθα ἵνα αἰξίους αὐτοῦ, ἵνα κ. τ. λ. Men-

tem sane Sancti Patris assecuti esse videntur; contextus enim ratio postulat, ut tale quid legatur: verba autem minime sunt assecuti. Millius prius quam nos, idem observavit, viz. exhiberi in Codice MSto ἀπ' αὐτοῦ post αἰτῶμεθα: ipse vero lacunam supplere non est conatus, neque ego illam supplere in me suscipio; quum non satis assequar, quid loco τῆς Εἵναι αἰξίους sit reponendum: videtur deesse commodus aliquis Accusativus ante αὐτοῦ, hunc enim postulat Syntaxeos ratio post αἰτῶμεθα. Interea tamen, donec aliquid aptius occurrat, meam qualemcunque conjecturam proponam: lego-
tate

προσκλησίσεως ἀνθρώπων, ἄμωμοι. ^a Αἱ γενεαὶ πᾶ-
σαι ἕως ^b τῆσδε ἡμέρας παρήλθον, ἀλλ' οἱ ἐν ἀγάπῃ
τελειωθέντες, κατὰ τὴν τοῦ ^c Θεοῦ χάριν, ἔχουσιν
^d ἡ χάριν εὐσεβῶν οἱ ^e φανερωθῆσονται ἐν τῇ ἐπισκοπῇ
τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. γέγραπται γάρ * ⁴ "Εἰ-
" σελθεῖς εἰς τὰ ^f ταμιεῖα μικρὸν ὅσον, ἕως οὗ παρέλθῃ

* Ef. XXVI. 20.

^a Αἱ γενεαὶ δὲ πᾶσαι ἀπὸ Ἀδὰμ Clem. Alex. ^b ἕως τῆσδε
τῆς ἡ. π. Cl. Alex. ^c Χριστοῦ Codd. imp. ^d χάριν εὐσεβῶν
Clem. Alex., & Codd. imp. ^e φανερωθῆσονται Codd. imp.
& Cl. Alex. ^f ταμιεῖα Codd. imp.

rem igitur, modo Græcæ Lin-
guæ Idioma hoc admiserit: Εὐ-
χάρισμα οὖν καὶ αἰτάρισμα ἀπὸ
ἐλαίου (pro ἐλείου, αἱ pro
positis, quum spatium sit cir-
citer quinque literarum) αὐτῷ,
ἵνα ἐν ἀγάπῃ ζῶμεν διχα π. α.
ἄμωμοι. hæc autem Constructio
Græca vix est.

¹ Αἱ γενεαὶ πᾶσαι] Citantur
hæc eadem à Clem. Alex. tacito
hujus nomine. Αἱ γενεαὶ δὲ πᾶ-
σαι ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τῆσδε, ἡμέ-
ρας παρήλθον ἀλλ' οἱ ἐν ἀγάπῃ
τελειωθέντες κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ
χάριν ἔχουσιν χάριν εὐσεβῶν οἱ
φανερωθῆσονται ἐν τῇ ἐπισκοπῇ
τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Qui-
bus subjicit ἡ ἀγάπη ἀμαρτάν-
ειν οὐκ ἔσθ' [quæ apud nostrum
nusquam legimus] ἢ δὲ καὶ
ἐπιείκῃ ἄκων κ. τ. λ. Clem.
Strom. lib. 4. pag. 814. Sed
non abhorret à more Clem. Al.
eo modo alienis pro suis uti.

² Θεοῦ] Omnes Codd. im-
pressi cum Junio habent Χριστοῦ,

non adeo recte; Cod. enim
MStus exhibet Θεοῦ; legit etiam
Alexandrinus Θεοῦ, quod in Mar-
gine Editionis suæ posuit Junius
ex eo.

³ Εἰς χάριν εὐσεβῶν] Ita à
Cod. MSto exhibetur; at Codd.
impressi omnes, necnon Cle-
mens Alexandrinus, habent εἰς
χάριν εὐσεβῶν. Non est cur le-
ctionem MSti Codicis sollicite-
mus, quum legamus χάρις apud
optimæ Notæ Scriptores, tum
Poetas, tum eos, qui soluta ora-
tione scripserunt; apud Home-
rum νεκρῶν χάρις non χάρις; &
in alio loco ἀτέρπεια χάρις. Et
apud Authorem Dialogi Axiochi
nomine inscripti χάρις ἀσεβῶν.
Locus etiam fuit in insula Sici-
liæ inter Syracusas & Messanam
à piis fratribus dictus Εὐσεβῶν
χάρις vel χάρις: Διὰ ταῦτα οἱ
Σικελιώται τὸν χάριον ἐκείνον Εὐσε-
βῶν χάριον ἐκάλεσαν. Canon.
Nar. 43. forte legendum est
χάριον in secundo loco, Τὸν χά-
ριον ὁργῇ

tate vitam transigamus. Generationes omnes usque in hodiernum diem præterierunt, qui vero per Dei gratiam in charitate sunt consummati, locum piorum obtinent, & in visitatione regni Christi manifestantur. Scriptum enim est: *Ingredere in cubicula tua paululum quantulumcunque, donec ira mea*

ρον ἐκείνων Εὐσεβῶν χάρον ἐκάλειπεν. Certe apud Lycurgum locus hic dicitur Εὐσεβῶν χάρος. De loco illo vid. Celeberrimi Ric. Bentleii Dissertationem de Phalar. pag. 185. Qui & ipse pro singulari sua, qua omnes excipere solet, humanitate, me monuit, non esse discedendum hoc in loco à fide MSti Codicis. Χάρος Εὐσεβῶν idem est ac ἰδρυμένον τόπος Cap. 44. Esse autem hunc medium quendam statum felicitatis, quo piæ animæ mox à discessu è corporibus fruuntur, non autem ipsum cælum credidisse videtur Clemens noster ὁ Σύγχροτος ac Discipulus Sanctorum Petri Paulique; sicut ex iis, quæ sequuntur immediate, colligi potest: Οἱ φανερῶνται ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. γέγονεν γάρ Εἰσελθεῖς εἰς τὰ ταμιεῖα μικρὸν ὅσον ὅσον, ἕως ἢ παρέλθῃ ἡ ὀργὴ καὶ θυμὸς μου καὶ μνησθήσομαι ἡμετέρας ἀγαθῆς καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς ἐκ τῶν θανάτων ὑμῶν. Et Sanctus Irenæus adhuc clarius: Cum enim Dominus in medio umbra mortis abierit, ubi anima mortuorum erant, post deinde corporaliter resurrexit & post resurrectionem assumptus est: manifestum est, quia & Discipulorum, propter

quos & hac operatus est Dominus, αἱ ψυχὴ ἀπέρχονται εἰς invisibilem τὸν τόπον, ἔωρισμέναι αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ κεῖ μέχρ' τῆς ἀναστάσεως φοιτῶσι περιμένουσαι τὴν ἀνάστασιν· ἔπειτα ἀπαλαβοῦσθαι τὰ σώματα ἐν ὁλοκλήρῳ ἀναστήσονται, τῷ τῆς σωμάτων καὶ σώματος καὶ οὐκ ἀνίστη, οὕτως εἰλεύσονται εἰς τὴν ὄψιν τοῦ Θεοῦ. Iren. lib. 5. Cap. 31. Cum his consentiunt Justinus Martyr, Tertullianus & plerique Sanctorum Patrum. Alius tamen est hic à Purgatorio eo, quod posteriora secula induxerunt. Hinc Ecclesia Romana hanc opinionem quasi Hæreticam condemnat; quam Clemens ipse videtur amplexum fuisse. Quod si quis aliter hac de re, quam Sancti Patres, sentiat, audiat saltem Hieronymum, qui alia de re, de qua non æque constat, ita judicat: Licet non sequamur, tamen dammare non possumus; quia multi Ecclesiasticorum virorum & Martyres ista dixerunt; & unusquisque in suo sensu abundet, & Domini cuncta iudicio reserventur. Comment. in Hierem. Lib. 4. Cap. 20.

4 Εἰσελθε] Citantur hæc ab εἰσελθε εἰς τὰ ταμιεῖα ad εὐθυμὸς μου ex Cap. 26. v. 20. Esaiæ.

“ ἡ ὀργὴ καὶ θυμὸς μου, καὶ μνησθήσομαι ἡμέρας ἀγα-
 “ θῆς, καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς ἐκ τῆς ^a θηκῶν ὑμῶν.
 Μακάριοί ἐσμεν, ἀγαπητοί, εἰ ^b τὰ σπαστάγματα
 τοῦ Θεοῦ ἐποιῶμεν ἐν ὁμοιοῦ ἀγάπης, εἰς τὸ ἀφε-
 θῆναι ἡμῖν δι’ ἀγάπης τὰς ^c ἁμαρτίας, γέγρα-
 πται γάρ· * “ Μακάριοι ὧν ἀφείθησαν αἱ ἀνομίαι,
 “ καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριοι
 “ ἄνθρωποι, ^d οὗ ὅτι μὴ λογίσθηται Κύριος ἁμαρτίαν, ὅδε
 “ ὅτι ἐν τῷ σῶματι αὐτοῦ δόξα. Οὗτος ὁ μα-
 καρισμὸς ἐγένετο ἐπὶ τῆς ἐκλελελειμένουσιν ὑπὸ τοῦ
 Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ^e ὃς ἡ
 δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῆς αἰῶνων, Ἀμήν.

* Ps. XXXII. i.

^a θηκῶν Cod. imp.
 πίας ἡμῶν Codd. imp.

^b omitt. τὰ Codd. imp.
^d ὅ Codd. impressi.

^c ἁμαρ-

apud quem legimus: Βάλλε οὗ-
 λαός μου, εἰσελθε εἰς τὰ πνεύματά
 σου, ἀποκλείσον τὴν θύραν σου,
 ὅπως μὴ εἰσέλθῃς ἐν τῇ πόλει, ὅτι
 ὁ πόλεμος ἐστὶν ἐν πόλει. Unde
 citentur καὶ μνησθήσομαι κ. τ. λ.
 nescio sane, ni forte ex præce-
 dente commate: Ἀναστήσονται οἱ
 νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς
 μνημείοις, καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ἐν

τῇ γῇ· ἡ γὰρ δόξα ἡ παρὰ σὺ
 ἱαμα αὐτοῖς ἐστίν: inverso ordine
 in iis citandis; quod non est
 insuetum Scriptoribus Apostoli-
 cis ac ipsi Clementi. Similia
 his habentur in libro 4. Esdræ
 Cap. 2. v. 16. Resuscitabo mor-
 tuos de locis suis, & de monu-
 mentis educam illos.

I Ἀμαρτίας] Omitto ἡμῶν,

⁊ furor pertranseat: ⁊ recordabor diei boni, ⁊ suscitabo vos ⁊ sepulchris vestris. Beati sumus, dilecti, si praecepta Domini in charitatis concordia impleverimus, ut per charitatem peccata nostra nobis remittantur, scriptum enim est: *Beati quorum remissae sunt iniquitates, ⁊ quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum, neque est in ore ejus dolus.* Hæc beatitudo contigit eis, qui à Deo sunt electi per Jesum Christum Dominum nostrum, cui sit gloria in secula seculorum, Amen.

quia in Cod. MSto non est vocis spatium; & lego εἰς τὰ ἀφ' ἧναι ἡμῶν δι' ἀγάπης τὰς ἁμαρτίας. Opus enim non est, ut vox aliqua habeatur post ἁμαρτίας ad perficiendam sententiam.

2 Οὐ οὐ] Ita se habet Cod. MStus tum hoc in loco, tum Pl. 32. Vat. Cod. exhibet ὦ. Sanctus Paulus in Epistola ad Romanos: ὦ οὐ μὴ λογίσται. Eodem modo legitur in Hebræo Textu & versionibus omnibus: ὦ igitur genuinam esse lectionem existimo; ad idem vero redit, siue ὦ siue οὐ legamus.

3 Ω ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ᾧ αἰῶνων. Ἀμήν.] Confer hanc

Doxologiam cum ea, quæ habetur supra Cap. 20. in qua Christo tribuitur ἡ δόξα καὶ ἡ μεγαλωσύνη, & cum ea, quæ habetur infra Cap. Ultim. Δι' οὐ αὐτῷ δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος, πρὶν καὶ νῦν ⁊ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας ᾧ αἰῶνων. Ἀμήν. Et paulo infra Δι' οὐ αὐτῷ δόξα, πρὶν, κράτος καὶ μεγαλωσύνη, θρόνος αἰῶνος ἀπὸ πάντων αἰῶνων εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. Ex his enim constare potest utramque Doxologiarum formulam in initio ab Apostolicis usque temporibus apud Ecclesiam receptam fuisse. Vid. ea quæ hac de re observavimus supra Cap. 20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ΄.

² ¹ Ὅσα οὖν παρέβημεν ἀφ' ὧν τῶν [†] ^b ἀν-
 πικειμένους, ἀξιόσωμεν συνηώμεν καὶ ἐκεῖνοι
 δὲ οἵτινες ἀρχηγοὶ τῆς φάσεως καὶ διχοστασίας ἐγενή-
 θησαν, ὀφείλουσιν τὸ κοινὸν τῆς ἐλπίδος σκοπεῖν. Οἱ
 γὰρ μὲν φόβου καὶ ἀγάπης πολιτευόμενοι, ἑαυτοὺς
 θέλουσιν μᾶλλον ^c οἰκίαις περιπίπτειν, ἢ τοὺς πλη-
 σίον· μᾶλλον δὲ ἑαυτῶν κατ' ἀγνοσίαν φέρουσιν, ἢ τῆς
 παραδεδομένης ἡμῖν ^d καλῶς καὶ ^e δικαίως ὁμοφωνίας.
² Καλὸν γὰρ ἀνθρώπῳ ἐξομολογεῖσθαι πρὸς τῶν
 παραπτώματων, ἢ σκληρύναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ, κα-
 θὼς ἐσκληρύνθη ἡ καρδία τῶν * φασαζόντων πρὸς
 τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ Μωϋσέως· ὧν τὸ κείμα
 πρὸς δὴλον ἐγενήθη, κατέβησαν γὰρ εἰς ἅδου ζῶντες,
 καὶ θάνατος κατέπιεν αὐτούς. † Φαραὼ καὶ ἡ γράψα αὐ-
 τοῦ, καὶ πάντες οἱ ἡγούμενοι Αἰγύπτου, τότε ἄρματα καὶ
 οἱ ^f ³ ἀναβάται αὐτῶν· οἱ δὲ ἄλλοι πᾶσι αἰτίαν ἐβύ-
 θισθησαν εἰς θάλασσαν ἐρυθράν, καὶ ἀπώλοντο, ἀλλὰ
 ἀφ' ὧν τὸ σκληρυνθῆναι αὐτῶν τὰς ἀσυνέτους καρδίας, μὲν

* Num. XVI. — † Exod. XIV.

a ὅσοι Codd. imp. b l. ἀντικειμένους δόλων vel ἐνεδρῶν aut
 παρεμπιπτόσεων. c l. cum Junio ceterisque αἰκίαις levi mu-
 tatione. d καλῶς Codd. imp. e δικαίως Codd. impressi.
 f ἰσχύοντες Codd. imp. g l. οὐ.

1 Ὅσα οὖν] Legit Junius ὅσοι
 οὖν παρέβημεν: at Codex MStus
 exhibet ὅσα--ν παρε--μεν κ.
 τ. λ. Lego igitur, quum in
 MSto Cod. deesse videatur vox
 aliqua: Ὅσα οὖν παρέβημεν ἀφ'
 ὧν τῶν ἀντικειμένων [τεχνῶν,
 δόλων, ἐπιβλαῶν, ἐνεδρῶν, vel πει-
 ρασμῶν, aut tale quid] ἀξιόσω-
 μεν συνηώμεν. His haud abfi-
 milia legimus apud Clementem
 Alexandrinum: Mox enim post
 Ἡ ἀγάπη ἀμαρτάνειν ὅτι ἐὰν,
 sequitur Ἡν δὲ καὶ περιπέσῃ ἄκων
 τὸ

CAPUT LI.

QUÆCUNQUE igitur per aliquas adversarii suggestiones deliquimus, veniam & indulgentiam imploremus; illos vero qui seditionis & dissensionis principes & authores exstiterunt, communem spem contemplari oportet. Qui enim in timore & caritate vitam degunt, seipsos potius quam proximos in cruciatus incidere volunt; & seipsos potius quam pulchre & iuste traditam nobis consensionem condemnant. Melius enim est, ut homo peccata sua confiteatur, quam induret cor suum, prout induratum est eorum cor, qui contra Moysen famulum Domini seditionem concitarunt; quorum condemnatio manifesta fuit, descenderunt enim in infernum vivi, & mors eos absorpsit. Pharao una cum ejus exercitu, & omnes præfecti Ægypti, currus etiam & equites eorum, non aliam ob causam rubri maris profundo immergi sunt, & perierunt, quam quod stulta eorum corda, post

τοιαύτη πινὶ πειρασθὶ ἀλλὰ τὰς ἑ
ἀντικειμένους παρεμπιπύσεις, μιμη-
σάμενοι τὸν Δαβὶδ ψαλεῖ· ἐξομ-
λογήσομαι τῷ Κυρίῳ καὶ ἀρεστὴ αὐ-
τῷ κ.τ.λ. Qui autem probe Cle-
mentem Alexandrinum novit,
vix dubitabit; quin hæc petierit
ex nostro sibi que accommoda-
rit, quod ulterius constabit, si
conferantur simul ea, quæ apud
utrumque Clementem hæc se-
quuntur. Sin ita sit, legendum
est cum Alex. παρεμπιπύσεων hoc
modo: Ὅσα οὖν παρέβημεν, ἀλλὰ
πινὶ τῶν τοῦ ἀντικειμένου παρεμ-
πιπύσεων ἀξιόσωμεν συζητῶμεν.

2 Καλὸν γὰρ] Καλὸν γὰρ ἦν

ἀνθρώπων ἐξομολογῆσαι, — ἢ
σκληρύναι est Hebraismus apud
N. T. Scriptores & Clemen-
tem usitatissimus.

3 Ἀναβάται] Junius posuit
ἰππόται: quum autem ista vox
non occurrat in Historia Pha-
raonis ac Israelitarum in Exodo
narrata, quam procul dubio re-
spexit Sanctus Pater: sed tan-
tum ἰππεῖς & ἀναβάται, necnon
conjungantur non semel tan-
tum ἄρμαζα & ἀναβάται; ma-
lim hoc in loco legere ἀναβάται.
Τὰ τε ἄρμαζα καὶ ἀναβάται αὐ-
τῶν — ἐβυθίσθησαν εἰς θάλασ-
σαν.

C c 2

signa

τὸ γενέσθαι ^a τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ὡς γῆ Αἰ-
γύπτου ^b ² ἀφ' τῆς θειράπολις τῆς Θεῶς Μωϋσέως.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΝΒ'.

Α Προσδεῖς, ἀδελφοί, ^c δεσπότης ὑπάρχει τῶν
ἀπάντων, ^d οὐδὲν οὐδενὸς χηρίζῃ, εἰ μὴ ^e τὸ
ἐξομολογεῖσθαι αὐτῷ. Φησὶν γὰρ ὁ ἐκλεκτὸς Δαβὶδ·
* ³ "Εξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀρέσῃ ^f αὐ-
" τῷ ὑπὲρ μόχου ^g ναίου, κέρατα ^h ἐκφέρουσα καὶ
" ὀπλὰς ἰδέτασαν πλῶχοι καὶ εὐφρανθήτωσαν. Καὶ
πάλιν λέγει· [†] " Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ
" σπένδεις τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου· καὶ ⁱ ὀπιπά-
" λεσέ με ὡς ἡμέρα θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε,
" καὶ δοξάσεις με· [‡] θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα
" σωτηριζόμενον.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΝΓ'.

Κ Επίστασθαι γὰρ, καὶ καλῶς ἐπίστασθαι, τὰς ἱερὰς
γραφὰς, ἀγαπητοί, καὶ ἐγκεχύφατε εἰς τὰ
λόγια τοῦ Θεοῦ· εἰς ἀνάμνησιν οὖν ταῦτα ¹ ⁴ λάβετε.
Μωϋσέως γὰρ ἀναβαίνομεν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ⁱ ποιήσαντες

* Ps. LXIX. 31. † Ps. L. 14. ‡ Ps. LI. 17.

a τηλικαῦτα τὰ τέρατα Codd. imp. b ἀφ' τῆς θειράπολις Codd. imp.
c ὁ δεσπότης Codd. imp. sed non est vocis spatium ante δεσπότης.
d l. οὐδὲ. e f. τοῦ Jun. & F. f τῷ Θεῷ LXX. g l. νέον.
h φέρουσα Cl. Al. i l. ἐπιπάλεσται. k l. ἐπίστασθαι. l l. λάβετε.

i Τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα] Proculdubio legendum est τὰ
Junius & impressi Codices ha- σημεῖα καὶ τὰ τέρατα. Fere
bent τηλικαῦτα τέρατα non pror- enim ubique in Sacris literis eo
sus ad fidem MSti Cod. qui modo simul leguntur σημεῖα &
exhibet: ----- εἰς -- τὰ τέρατα. τέρατα, præcipue in libro Exod

CORINTH. EPIST. 205

signa & miracula ostensa per famulum Domini in terra Ægypti, indurata fuerint.

CAPUT LII.

NULLIUS rei, Fratres, indigus est Dominus, nihil à quoquam desiderat, præterquam ut ipsi confiteatur: dicit enim electus David: *Confitebor Domino, & placebit ei super vitulum novellum, cornua producentem & ungulas; videant pauperes & lætentur.* Et rursus dicit: *Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua: Et invoca me in die tribulationis tue, & eruam te, & glorificabis me.* *Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus.*

CAPUT LIII.

NOSTIS autem, dilecti, & probe nostis Sacras Scripturas, & penitus in divina eloquia introspeixistis; illa igitur memoria recolite, Cum Moyse in montem ascendisset, & quadraginta

ubi hæc ipsa narrantur. Et Sanctus Stephanus de Moyse & hac ipsa re agens dicit: Οὐτὶς ἐξηγάγεν αὐτοὺς ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. Act. Apost. Cap. 7.

2 Διὰ τῆς θ.] Junius ἀγ. θεράπωνος absque τῆς. At à Cod. MSto exhibetur ἀγ. ---- θεράπωνος i. e. ἀγ. τοῦ θεράπωνος. Repono igitur ex MSto Cod. μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα ἐν γῇ Αἰγύπτῳ ἀγ. τοῦ θεράπωνος τῷ Θεῷ τῷ Μωϋσέως.

3 Ἐξομολογήσομαι] Compensatius hæc à Clemente habentur, quam in sacris literis: le-

gimus enim Αἰνέσω τὸ ὄνομα τῷ Θεῷ μου μετ' ὧδης, καὶ μεγαλυνῶ αὐτὸν ἐν αἰνέσει, καὶ ἀρεσῇ τῷ Θεῷ ὑπὲρ π. τ. λ. Sed non insuetum est Sancto Patri & N. T. Scriptoribus eo modo citare Sacras Scripturas.

4 Λάβοιτε] In MSto Cod. ante Μωϋσέως est -----: puto scriptum fuisse λάβοιτε pro λάβοιτε, αἱ pro εἰ positis, quæ scribendi ratio in hoc MSto Cod. est usitatissima.

5 Ποιήσαντες] Vox ποιήσαντες idem hoc in loco significat quod ἀγ. τεράτων. Eandem significationem obtinet Jac. C.4. dies,

παρὰ τὰς ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας ἐν νητείᾳ
 καὶ πεπινώσῃ· εἶπεν πρὸς αὐτὸν ^a ὁ Θεός· * b i “ Μωϋσῇ,
 “ Μωϋσῇ, κατέβηθι τὸ πᾶχος ἐντεῦθεν, ὅτι ἠνόμη-
 “ σεν ὁ λαὸς σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου·
 “ παρέβησαν ταχὺ ἐκ τῆς ὁδοῦ ἧς ² ἐνετείλω αὐτοῖς,
 “ ^c ἐποίησαν ἑαυτοῖς χωνδύματα. ³ Καὶ εἶπεν Κύριος ^d πρὸς
 “ αὐτὸν, λελάληκα πρὸς σε ἅπαξ καὶ δις λέγων,
 “ ἴωρθαι τὸν λαὸν τῷτο, καὶ ^e ἰδοὺ ⁴ λαὸς σκληροτέ-
 “ χηλος· ἑασὼν με ⁵ ἐξολέθρευσαι αὐτὸς, καὶ ἐξα-
 “ λείψω τὸ ὄνομα αὐτῶν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ·
 “ καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα καὶ ^f θαυμαστὸν καὶ πολὺν
 “ μᾶλλον ἢ τῷτο. Εἶπε δὲ Μωϋσῆς, † ^g ⁶ μηθαμῶς
 “ Κύριε, ἄφες τὴν ἁμαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ, ἥ ^h καὶ με

* Deut. IX. 12, &c.

† Exod. XXXII. 32.

^a Θεός absque ὁ Codd. imp. ^b ἀνάστηθι Codd. imp. ^c καὶ
 ἐποίησαν Vat. sed spatium non admittit καὶ, neque eam vocem
 agnoscit Cod. Al. ^d πρὸς αὐτὸν, λέγων· λελάληκα, Vat. at Al.
 non habet λέγων. ^e καὶ ἰδοὺ ἐστὶ σκληροτέρας χηλος Cl. Alex. καὶ
 ἰδοὺ λαὸς σκληροτέρας χηλός ἐστὶ LXX. ^f πολὺν καὶ ἰσχυρὸν μᾶλλον
 Cod. Alex. ἰσχυρὸν καὶ πολὺν μᾶλλον. Vat. at Cl. Al. sicut noster.
^g μηθαμῶς Codd. imp. ^h καὶ με Codd. imp.

v. 13. σήμερον ἢ αὔριον παρευσ-
 μεθα εἰς τὴνδε τὴν πόλιν, ἥ ποιή-
 σομεν ἐκεῖ ἐν αὐτῷ ἕνα. & 2.
 Cor. Cap. 11. v. 25. Νυχθήμερον
 ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα. Alibi ve-
 ro vel apud sacros vel apud
 profanos Authores eo in sensu
 vocem hanc me legisse unquam,
 non memini.

i Μωϋσῇ, Μωϋσῇ] Exhibet
 Cod. MStus post αὐτὸν -----σι
 i. e. ὁ ΘΣ, Μωϋσῇ, Μωϋσῇ, ni
 quis forte velit legere ἀναστήσει
 pro ἀνάστηθι, Μωϋσῇ, κατέβηθι

κ. τ. λ. Legimus enim Deu-
 toronomii Cap. 9. v. 12. Καὶ
 εἶπε Κύριος πρὸς με ἀνάστηθι,
 κατέβηθι τὸ πᾶχος ἐντεῦθεν.

2 Ἡς ἐνετείλω] Ita LXX In-
 terpretes necnon versiones om-
 nes antiquiores præter unam
 Arabicam; at Hebræus Textus,
 sicut hodie punctuatur, legitur
 in prima persona, abjectis au-
 tem punctis cum versionibus
 convenit: quum autem utraque
 lectio sana sit, utra præferatur
 penes lectorem sit judicare. He-

“ ἐξά-

dies, ac totidem noctes, in jejunio & humilitate transegiſſet, dixit ad eum Deus: *Moyſes, Moyſes, deſcende velociter hinc, quia iniquitatem fecit populus tuus, quos eduxiſti de terra Egypti; transgreſſi ſunt cito de via quam mandaviſti eis, fecerunt ſibi ſuſilia. Et ait Dominus ad illum dicens, Vidi populum hunc, & ecce populus dura cervice eſt; dimitte me exterminare eos, & delebo nomen eorum de ſub cœlo; & faciam te in gentem magnam & mirandam, & multam magis quam hanc. Dixit autem Moyſes, neſtquam Domine, remitte huic populo peccatum, vel*

bræo — Samaritanus Textus utramque admittit: at verſio Samaritana convenit cum cæteris plerisque Verſionibus.

3 Καὶ εἶπεν] LXX Intt. habent καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με [λέγων Vat. at non agnoſcit Alex.] λελάληκα πρὸς σε ἅπαξ καὶ δὶς, λέγων ἑώρακα κ. τ. λ. At neque Hebræus Textus, neque ex verſionibus aliqua agnoſcit λελάληκα πρὸς σε ἅπαξ καὶ δὶς.

4 Λαὸς] Λαὸς litteris miniatis à Junio deſcribitur, unde Epiſcopus Oxoniensis ſupponit lacunam ex Clemente Alexandrino voce, εἶν, ſupplendam eſſe. Vide ejus notam hunc in locum, cui lubens aſſentirer, niſi quod ipſe Codex Mſtus exhibet vocem, λαὸς, neque ſit ibi lacuna aliqua.

5 Ἐξολοθρεῦσαι] Non diſcedo à fide Mſti Cod. qui ubique exhibet ἐξολοθρεῦσαι non ἐξολοθρεῦσαι. Vid. ſupra.

6 Μηδαμῶς Κύριε] Citantur hæc ex Cap. 32. Exod. v. 32. ubi legitur καὶ νῦν εἰ μὲν ἀφείξαι τοῖς τὴν ἀμαρτίαν Alex. [αὐ-

τῶν Vat.] ἀφείξαι εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον καμὲ Alex. [ἐξάλειψόν με Vat.] ἐκ τῆς βίβλου σε, ἥς ἐγράψας. In utroque loco de eadem re agit Moyſes, & hinc ſit, quod conjunguntur ſimul hæc ex libro Exodi citata & ea, quæ prius citavit Sanctus Pater ex Deuteronomio. Eodem modo habentur à Clemente Alex. proculdubio ex noſtro petita, licet pro more alia mutaverit, alia contraxerit, alia inſeruerit. Legimus enim apud ipſum: Ταύτης τοι τῆς πελειότητος ἔξεσιν ἐπ' ἰσῆς μὲν ἀνδρὶ, ἐπ' ἰσῆς δὲ καὶ γυναικὶ μετ' ἀλλήλων. αὐτίκα ἔχ' ὁ Μωϋσῆς μόνος ἀκέστας παρὰ τῷ Θεῷ, " Λελάληκα πρὸς σε " ἅπαξ & δὶς, λέγων " ἑώρακα " λαὸν τῷτον, & ἰδὲ ἐστὶ σκληροτάχνηλος " ἑασὺν με ἐξολοθρεῦσαι " αὐτοὺς, & ἐξάλειψω τὸ ὄνομα " αὐτῶν ἀποκατήνην τὸ οὐρανὸν, & " πρίν σου εἰς ἔθνος μέγα & θανατάριον, καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τῷτον. ἀποκρίνεται δὲ οὕτως, μὴ τὸ ἐαυτῷ σκοπῶν, ἀλλὰ τὴν κλητὴν σωτηρίαν. " Μηδαμῶς, Κύριε " ἀφείξαι τὴν ἀμαρτίαν τῷ λαῷ τῷτῳ, ἢ

dele

“ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου ζώντων. ἰ Ὡ μεγάλης ἀγάπης, ὃ τελειότητος ἀνυπερβλήτε· παρρησιάζεσθαι θεράπων πρὸς Κύριον, αἰτεῖται ἄφεισιν τῷ πλήθει, ἢ καὶ ἑαυτὸν ἐξαλειφθῆναι μετ’ αὐτῶν ἀξιοῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ’.

ΤΙΣ οὖν ἐν ὑμῖν γενναῖος; τίς εὐσπλαγχνός; τίς ^{a 2} πεπληροφορημένος ἀγάπης; εἰπάτω· Εἰ δὲ ἐμὲ γάσις, καὶ εἰς, καὶ χάρισμα, ἰ ἐκχωρῶ, ἀπειμι, ἢ εἰάν ^b βέλησθαι, καὶ ποιῶ τὰ πρῶτα σόμματα ὑπὸ τῷ πλήθει· μόνον τὸ ποίμνιον τῷ Χριστῷ εἰρηδύετω, μὲν πῶν καθεσταμένων πρεσβυτέρων· τῷτο ὁ ποιήσας ἑαυτῷ μέγα ^c κλαῖος ἐν Κυρίῳ περιποιήσεται, καὶ πᾶς ^d τόπως δέξεται αὐτόν· * “ τῷ γὰρ “ Κυρίῳ ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ταῦτα, οἱ πολίτευοις τὴν ἀμεταμέλητον πολιτείαν τῷ Θεῷ, ἐποίησαν, καὶ ποιήσουσιν.

* Psal. XXIV. 1.

a πεπληροφορημένῳ J. F. B. b l. βέλησθε. c l. κλαῖ. d l. τόπῳ.

“ καὶ μετ’ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου ζώντων. ὅση τελειότητος τῷ συναποστατικῷ ἐχθρῶς τῷ λαῷ, ἢ σώζοντος μένος; ἀλλὰ καὶ Ἰερὺ κ. τ. λ. τραμ. lib. 4. p. 617.

ἰ Ὡ μεγάλης ἀγάπης] Jure optimo pietatem Moysis & insignem charitatem his Encomiis celebrat Clemens Sancti Pauli Σύνεργος: Ὡ μεγάλης ἀγάπης, ὃ τελειότητος ἀνυπερβλήτου, παρρησιάζεται θεράπων πρὸς Κύριον, αἰτεῖται ἄφεισιν τῷ πλήθει, ἢ καὶ ἑαυ-

τὸν ἐξαλειφθῆναι μετ’ αὐτῶν ἀξιοῖ. Quibus igitur laudibus nos Paulinum plusquam Mosaicum zelum prosequemur? Non hoc tantum, ut deleatur simul cum affinibus suis, Fratribus ejus secundum carnem de libro DEI, precatur Sanctus Apostolus; sed Charitate haud imitanda, à nemine nisi ab ipso mundi Redemptore superata quidem, imo nec æquata unquam optat, modo ii ad Evangelii promissa non

ΚΕΦΑ-

dele me de libro viventium. O charitatem magnam! ô insuperabilem perfectionem! famulus Dominum libere alloquitur, pro plebe remissionem postulat, vel seipsum una cum eis deleri petit.

CAPUT LIV.

QUIS igitur inter vos generosus est? Quis misericors? Quis charitate plenus? dicat: Si propter me seditio, contentio & schismata orta sunt, emigrabo, abibo, quocunque volueritis, & quæ à plebe mandantur faciam: solum Christi ovile cum constitutis supra se presbyteris in pace degat. Qui hoc fecerit, magnam sibi gloriam in Domino conciliabit, & omnis locus eum accipiet: *Domini enim est terra & plenitudo ejus.* Hæc faciunt, & facient, qui vitam juxta normam Dei, cujus nunquam pœniteat, instituunt.

aliter pervenerint, ut ipse sit Anathema, animam suam pro eorum salute lubenter devoturus: Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, (συμμεμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν πνεύματι ἁγίῳ) ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὁδὸν τῇ καρδίᾳ μου. Ὁ χόμῳ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάστηκα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα. Rom. 9. v. 1, 2, 3.

2 Πεπληροφορημένος] Jun. Fell. & Boisius malunt πεπληρωμένος, nihil autem mutandum est. Πληροφορέω enim apud Sacros ac Ecclesiasticos Scriptores idem significat, quod πληρόω, τελειόω, perficio, consummo, impleo. viz. 2 Tim. cap. 4. v. 5. τὴν Διακονίαν σου πληροφορήσῃς, quod idem est cum τὴν Διακονίαν πληρῶν. Act. 12. 25. τὴν Διακονίαν

τελειῶσαι. Act. 20. 24. πληρῶσαι τὸ λόγον τοῦ Θεοῦ Col. 1. 25. τὴν Διακονίαν πληρῶσαι Col. 4. 17. & εὐαγγελίον πληρῶν Rom. 15. 19. Sanctus Chrysostomus Hom. 9. in 2 Epistolam ad Timotheum τὴν Διακονίαν σε πληροφορήσῃς, τέλει πληρῶσαι. Ita est apud Theophy. Alia vero Scholia, πληρῶσαι οὖν ὃ ἐνέργῳ, φησὶ, καὶ κατασπεύρον αὐτοῖς, ἕως ὑμῶν αἰνῶσι, τὸ κήρυγμα. Oecumenius ὁ Θεὸς τὸ αἶτημα τῆς ψυχῆς σε πληροφορήσῃ, i. e. πληρῶσῃ.

3 Ἐκχωρῶ, ἀπειμι] Citantur hæc ab Epiphanio libro primo adversus Carpocrasios: λέγει [ὁ Κλήμης] ἐν μιᾷ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ Ἀναχωρῶ, [ἐκχωρῶ Cl.] ἀπειμι, ἐνσταθῆτω [ιστῆτω pro Clementis εἰρηνεύετω] ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ. pro quo Clemens τὸ ποιμνίον τοῦ Χριστοῦ.

D d

CAPUT

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ'.

ἼΝΑ δὲ καὶ ¹ ὑποδείγματα ἔθνων ἐρέκωμεν· πολ-
 λοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγέμενοι, λοιμικῶς πινόμενοι καὶ
 καίρου, χρησιμοδοτηθέντες, παρέδωκαν ἑαυτοὺς
 εἰς θάνατον, ἵνα ῥύπωνται ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν αἱματος
 τοὺς πολίτας. πολλοὶ ἐξεχώρησαν ἰδίων πόλεων, ἵνα
 μὴ φασιάζωσιν ἐπὶ πλείον. Ἐπιστάμεθα πολλοὺς
 καὶ ἡμῖν παραδεδωκότας ἑαυτοὺς εἰς δεσμὰ, ὅπως
 ἑτέροις λυτρώσονται. πολλοὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν
² εἰς δουλείαν, καὶ λαβόντες τὰς τιμὰς αὐτῶν, ἑτέ-
 ρους ἐψώμισαν. Πολλαὶ γυναῖκες ἐδοξασθεύσαι
 ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐπετελέσαντο πολλὰ
 ἀνδρεία. * ^b Ἰσδεῖθ ἡ μακάρια, καὶ συγκλεισμέναι
 οὐσὲς τῆς πόλεως, ἠτήσαντο παρὰ τῶν πρεσβυτέρων
 ἐαθῆναι αὐτῶν ἐξελθεῖν εἰς τιμὴν παρεμβολῆς τῶν
 ἀλλοφύλων· παραδόντα ἔν ἑαυτῶν τῷ κινδύνῳ, ἐξῆλ-
 θεν δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ὄντος
 καὶ συγκλεισμέναι, καὶ παρέδωκεν Κύριος Ὀλοφέρνην
 ἐν χειρὶ ^c Φηλίας. ⁴ Οὐχ ἥτιον ^d εἰ καὶ ἡ τελεία καὶ πίστις

* Lib. Judith.

^a εἰς δουλείαν, ἵνα ἑτέροις ἐλευθερώσωσι· πολλοὶ ἐπώλησαν τὰ
 ὑπάρχοντα, καὶ λαβόντες κ. τ. λ. Β. ^b ἰ. Ἰουδαίῃ. ^c ἰ. Φηλίας.
^d ἰ. αὐτὴ cum Codd. imp.

¹ Ἴνα καὶ ὑποδείγματα ἔθνων] Respexit hæc Origenes, qui
 Comment. in Johannem hæc
 habet: Μεμαρτύρηται καὶ παρὰ
 τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι πολλοὶ πινες, λοι-
 μικῶν ἐνοσηφάντων νοσημάτων,
 ἑαυτοὺς σφάγια ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ
 παραδιδόκασι, καὶ παραδέχεται
 πεῦθ' οὕτως γεγενῆσθαι ὅτι ἀλόγως
 πιστεύουσιν ταῖς ἱστορίαις ὁ πιστὸς Κλή-
 μης. pag. 143. Frustra hunc lo-
 cum sollicitat Anonymus, dum
 querit: Ubi sunt illa exempla
 Gentilium? Origines enim innuit
 talia apud Clementem extitisse
 pag. 143. & 163. Tom. II. Ed.

Ἐσθὴρ,

CAPUT LV.

UT autem etiam Gentium exempla proferamus ; multi Reges & gubernatores, sæviente tempore pestifero, oraculo admoniti, morti seipsos tradiderunt, ut suo sanguine cives liberarent : multi, ne cives seditio- nes ulterius moverent, à civitatibus suis secesserunt. Multos etiam inter nos cognovimus, qui ut alios redimerent, seipsos vinculis dederunt. Multi in servitutem seipsos addixerunt, & pretium sui accipien- tes, alios cibarunt. Multæ mulieres corroboratæ gra- tia divina, multa præclara & virilia gesserunt. Beata Judith, cum urbs circumfessa esset, rogavit Seniores ut sibi liceret in alienigenarum castra exire ; & periculo se objiciens, propter amorem patriæ, & populi, qui arcta obsidione cingebatur, egressa est, & tradidit Deus Olo- phernem in manus mulieris. Non minus perfecta in fide

Huetiane. Certe nodum in scir- po quærit, habentur enim illa exempla paulo infra. Πολλοὶ Βασιλεῖς ἐν γέμενοι κ. τ. λ.

2 Δουλείαν καὶ] Boisius le- gendum putat πολλοὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν εἰς δουλείαν, ἵνα ἑτέρας ἐλευθερώσωσι· πολλοὶ ἐπώλησαν τὰ ὑπάρχοντα, καὶ λαβόντες κ. τ. λ. Sed non opus est ut aliquid mutemus: licebat enim annum 20 agenti seipsum vendere in servitutem, ut ipse pretium ac- ciperet.

3 Ἰουδίθ ἢ μακάρια] Haben- tur à Clem. Alex. sed non Αὐτολεξεί: Ἀλλὰ καὶ Ἰουδίθ, ἢ ἐν γυναιξὶ τελευτήσασα, ἐν συγκλεισμένῃ τῆς πόλεως γενομένης, δεηθεῖσα τῶν Πρεσβυτέρων εἰς μὲν τὴν παρεμβο- λὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐξέρχεται, τοῦ

παντὸς καταφρονήσασα κινδύνου ὑ- πὲρ τῆς πατρίδος, ἑαυτὴν ἐπιδύσασα τοῖς πολεμίοις ἐν πίσει Θεοῦ λαμ- βάνει δ' εὐδὺς τὴν πύχνην τῆς πί- στως, κυρία τῆς Ὀλοφέρνηου γενομένη κεφαλῆς. Clem. Alex. σρωμ. 4.

4 Οὐκ ἦτον εἰ] Lego cum Codd. imp. οὐκ ἦτον αὐ. Citan- tur hæc non secus ac ea de Juditha prius à Clemente Ale- xandrino ex nostro, sed non αὐτολεξεί: legimus enim de Ju- ditha modo habitis subnexa : Πάλιν τε αὐτὴ ἡ πλεία κατὰ πίσιν ἑδοτὴν ῥυομένη τὸν Ἰσραὴλ τυραν- νικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς τοῦ Σατραπῆς ἀμύτητος, μέγα γυνὴ νηστείας τε- θλιμμένη αἰς πρὸς μυρίας ὀπλιστα- μένας ἀντετάχαστο δεξιᾶς, Τυραννι- κὸν δὲ πῖστος ἀναλύουσα δόγμα· καὶ δὴ τὸν μὲν ἐπιθάσσευσεν, ἀνέ-

Ἐδὴρ, κινδύνῳ ἑαυτὶ παρέβαλεν, ἵνα τὸ δώδεκά-
φυλον τῷ Ἰσραὴλ μέλλον σπολέῃ ῥύσῃ. ἀλλὰ
γὰρ τῆς νητείας, καὶ τῆς ταπεινώσεως αὐτῆς, ἠξίωσεν
τὸν ^a παντεπόπλῳ δεσπότῳ, Θεὸν τῶν αἰώνων ὃς
ἰδὼν τὸ ταπεινὸν καὶ ψυχῆς αὐτῆς, ^b ἐρύσατο τὸ λαὸν,
ὧν χάριν ἐκινδύνευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'.

ΚΑΙ ἡμεῖς οὖν ἐντύχωμεν. ^c δεῖ τῷ ^a ἐν πνι
^c παραπλώματι ὑπαρχόντων, ὅπως δοθῇ αὐ-
τοῖς ^d ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη, εἰς τὸ εἶσαι αὐ-
τοὺς μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ θελήματι τῷ Θεῷ. οὕτως
γὰρ ἔστα αὐτοῖς ἔκκαρπος καὶ τελεία ἡ ^e πρὸς τὸν Θεόν,
καὶ τοὺς ἁγίους μετ' ^e οἰκτιρμῶν ^f ³ μνία. ἀναλάβω-
μεν ^g παιδίαν, ἐφ' ἣ οὐδεὶς ^h ⁴ ὀφίλει ἀγανακτεῖν,
ἀγαπητοί. ἡ ⁱ νουθέτησις, ἣν ποιούμεθα εἰς ἀλλήλους,
καλὴ ἐστίν, καὶ ὑψίστην ὠφέλιμον. κολλᾷ γὰρ ἡμᾶς
τῷ θελήματι τῷ Θεῷ. οὕτως γὰρ φησιν ὁ ἅγιος
λόγος. * “ Παιδεύων ἐπαίδευσέν με ὁ Κύριος, καὶ τῷ

* Ps. CXVIII. 18. Prov. III. 11.

^a παντοκροτήν Codd. imp. ^b ἐρύσατο Codd. imp. at Cod.
MStus non agnoscit ῥ duplicem. ^c παραπλώματι J. F. Col.
^d l. ἐπιείκεια. ^e l. οἰκτιρμῶν. ^f l. μνία. ^g l. παιδίαν.
^h l. ὀφείλει. Codd. imp. ὀφίλει. ⁱ l. νουθέτησις.

σειλεν δὲ τὸν Ἀμάν, καὶ τὸ Ἰσραὴλ
τῇ τελείᾳ πρὸς τὸν Θεὸν δέσσει
ἀπαθῇ διεφύλαξεν. lib. 4. σρωμ.
Vid. librum Esther.

¹ Παντεπόπλῳ] Codd. imp.
omnes cum Junio exhibent παν-
τοκροτήν. Ego ex MSto Cod.

ejus loco reposui παντεπόπλῳ,
quæ vox multo aptior est huic
loco. Eadem vox à Sancto Poly-
carpo habetur: δέσσει αὐτῶν
μνησθῆναι τὸν παντεπόπλῳ Θεὸν μὴ
εἰσενεγκεῖν ἡμᾶς εἰς τὸ πειρασμόν.

² Ἐν πνι παραπλώματι] Ju-
nius, Fellus & Colomescius π-
“ θανά-

Esther, ut duodecim tribus Israel ab instanti exitio liberaret, periculis seipsam objecit: per jejunia enim & humilitatem, suppliciter oravit rerum omnium inspectorem Dominum, seculorum Deum; qui animi ejus humilitatem cernens, populum liberavit, cujus gratia periculum subierat.

CAPUT LVI.

OREMUS igitur & nos, pro eis qui in peccatum aliquod inciderunt, ut moderatio & humilitas eis concedatur, ut non nobis sed voluntati divinæ cedant. Sic enim apud Deum & Sanctos uberem & perfectam cum misericordia recordationem habebunt. Suscipiamus, dilecti, disciplinam, propter quam nemo irasci debet; admonitio qua alii alios comonefacimus, bona est, & apprime utilis; voluntati enim divinæ nos agglutinat. Sic enim dicit sacer sermo: *Castigans castigavit me Dominus, & morti*

ἐπιώματι legendum esse censent, ego à fide MSti Cod. non discedo: retineo igitur παραπλώματι, & ita interpretor: *Oremus pro iis, qui ad peccatum aliquod declinarunt.* vel, *Qui sunt in aliquo peccato,* quale fuit Corinthiorum *μιαρὸν καὶ ἀνόσιον καὶ τοῖς Ἐκλεκτοῖς τοῦ Θεοῦ ξένον καὶ ἀλλότριον* schisma; Contextus enim ratio hoc postulat: hæc enim ea immediate sequuntur: *Ὅπως δοθῇ αὐταῖς ἐπιείκεια — — εἰς τὸ εἶξαι αὐτὰς — — τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ.* Alludit proculdubio Sanctus Pater ad illud beati Apostoli: *Ἀδελφοί, εἰάν καὶ παραληφθῇ ἄνθρωπος ἐν πνι παραπλώματι κ. τ. λ.* Galat. Cap. 5.

Aliud sane hoc est argumentum, retinendam esse vocem παραπλώματι.

3 Μνεία] Hunc locum respexit Millius, qui Rom. Cap. 12. v. 13. vult, ut legatur ταῖς μνείαις τῶν ἀγίων κτηνονοῦντες: & nos ad Clementem Romanum amandat; ut suam inde conjecturam confirmet, consule ipsum locum.

4 Ὀφίλ] Ita se habet MStus Cod. at Codd. imp. omnes ἐφίλ, non adeo recte; proculdubio legendum est ὀφείλει, quod & Junius in Margine libri sui ex conjectura posuit; vocalis enim ε pro Diphthongo ei sæpius ponitur in hoc MSto.

“ θανάτῳ ἔπαρέδωκέν με. ¹ ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος
 “ ² παιδεύει, μασιγῇ δὲ πάντα ἕλκει, ὃν παραδέχεται.
 “ Παιδεύσει με γάρ, φησιν, * “ Δίκαιος ἐν ἐλέει, καὶ
 “ ἐλέγξει με, ^b ἔλαιος δὲ ἀμαρτωλῶν μὴ λιπανάτω
 “ τὴν κεφαλὴν μου. Καὶ πάλιν λέγει † Μακάριος
 “ ἄνθρωπος, ὃν ἡλεγχεν ὁ Κύριος, νουθέτημα δὲ
 “ παντοκράτορος, ^c μὴ ἀπαναίνει· αὐτὸς γὰρ ἀλ-
 “ γεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν. ^d ἔπαισεν, καὶ
 “ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ^e ἰάσαντο. ἑξάκις ἐξ ἀναγκῶν ἐξε-
 “ λήταί σε, ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ ^f οὐκ ὤψεται σου
 “ κακόν· ἐν ἑβδόμῳ ῥύσεται σε ἐκ θανάτου· ἐν πο-
 “ λέμῳ δὲ ἐκ χειρὸς σιδήρεως λύσει σε. ^h ³ καὶ ἀπὸ
 “ μάστιγος γλώσσης σὲ κρύψει, καὶ ἔτι μὴ φοβηθήσῃς
 “ ⁱ κακῶν ἐπερχομένων· ⁴ ἀδίκων καὶ ἀνόμων κατα-
 “ γέλασθαι, ἀπὸ δὲ θηρίων ^k ἀγρίων οὐ μὴ φοβηθῇς.

* Pf. CXLI. 5.

† Job. V. 17.

^a ἐλέγχει Cod. Vat. apud Prov. ^b ἔλαιον. Ἐλαιον ἢ ἀμαρ-
 τωλοῦ LXX. ^c ν. δ. παντοκράτορος ἐπὶ τῆς γῆς μὴ ἀπαναίνει.
 LXX Alex. ^d πατάξει Cod. Alex. apud Job. ^e ἰάσονται
 Cod. Alex. apud Job. ^f ἢ οὐκ ὀψεται. LXX Alex. οὐκ ὀψη-
 σται. Vat. οὐ μὴ ὀψεται. ^g LXX Alex. ῥύσεται σε. ^h καὶ
 abest ex LXX. ⁱ ἀπὸ κακῶν ἐπερχομένων LXX. ^k ἀγρίων
 τῆς γῆς Cod. Alex. apud Job.

¹ Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ] Eo modo
 legimus in Epistola ad Hebræos
 Cap. 12. & in Proverbiis Cap. 3.
 unde hæc desumuntur, nisi quod
 Cod. Vat. & plerique alii Codd.
 pro παιδεύει exhibent ἐλέγχει in
 Proverbiis. At Hebræus Textus
 habet: **יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה**
יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 i. e. Quem enim diligit Domi-
 nus, corripit, & veluti Pater

filium suum, quem volet. Vulg.
*Quem enim diligit Dominus cor-
 ripit; & quasi pater in filio com-
 placet sibi.* Vers. Syr. **לְמַדְּךָ**
לְמַדְּךָ לְמַדְּךָ לְמַדְּךָ
לְמַדְּךָ לְמַדְּךָ לְמַדְּךָ
 i. e. Quoniam, quem
 diligit Dominus, corripit in-
 star Patris, qui corripit filium
 suum.

“ ὁ ἄγιος

CORINTH. EPIST. 215

non tradidit me. Quem enim diligit Dominus, arguit, flagellat autem omnem filium, quem suscipit. Dicit enim: Corripiet me justus in misericordia & increpabit me, oleum autem peccatorum non impinguet caput meum. Et rursus dicit: Beatus homo quem arguit Dominus, monitionem vero omnipotentis ne renuas; ipse enim dolere facit, & rursus restituit; percussa & manus ejus sanaverunt. Sexies de necessitatibus te eruet, & in septimo non tanget te malum. In fame liberabit te à morte; in pralio vero de manu ferri solvet te. A flagello linguæ abscondet te, & non timebis à malis venientibus, injustos & iniquos deridebis, & feroces bestias non timebis.

2 Παυλὸς ἡμεῖς] Ita LXX Interpretes; at Textus Hebræus paulo aliter: יְחַלְמֵנִי צָדִיק חֶסֶד וְיִכְחֵנִי שֶׁמֶן רָא לֹא—יִשְׁנֵה i. e. Percutiet me justus misericordia & corripiet, oleum capitis ne frangat caput meum. Vulgat. Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Versio Hieron. Corripiat me justus in misericordia, & arguat me. Oleum amaritudinis non impinguet caput meum. Cum LXX consentit Interpres Syrus, nisi quod ἐν ἐλπίῃ non agnoscat.

3 Καὶ ἀπὸ μάλιστα] Ita LXX Intt. At in Cod. Alex. post οὐ μὴ φοβηθῇς ἀπὸ κακῶν ἐρχομένων, legimus καὶ οὐ φοβηθῇς ἀπὸ ταλαιπωρίας, ὅτι ἐλευσεται ταλαιπωρία. At ea Vat. non exhibet. Hebræus Textus habet: בְּשֵׁן לִשְׁוֹן תַּחְבֵּן וְלֹא תִידָן מִשּׁוֹר כִּי יִבֹּא i. e. In flagello linguæ abscondes te,

& non metues à vastitate, cum venerit. Vulgat. A flagello linguæ absconderis, & non timebis calamitatem, cum venerit. Cum vulgata consentit versio Syriaca. Quæ vero ab Alex. Cod. habentur, neque Heb. Textus, neque ex versionibus aliqua hoc in loco agnoscit.

4 Ἀδίκων καὶ ἀνόμων] Eodem modo hæc à LXX Intt. exhibentur. At in Hebræo Textu legimus: לְשֵׁן וְלִנְפֹךְ תִּשְׁחָק וּמַחֲוֵה הָאָרֶץ אֵל—תִּידָן כִּי—עַם אֲבֵנֵי הַשָּׂדֶה בְּדִתָּךְ וְחֵיהַ הַשָּׂדֶה הַשְׁלֵמָה—לְךָ i. e. In vastitate & in fame ridebis, & à bestiis terræ ne timeas; nam cum lapidibus agri pactum tuum, & bestia agri pacifica erit tibi. Vulgat. In vastitate & fame ridebis, & bestias terræ non formidabis: Sed cum lapidibus regionum pactum tuum, & bestia terræ pacifica erunt tibi. Post εἰρηνεύουσίν σοι legimus in Cod. Al. Ὅτι μετὰ Bestia

“ θῆρες γὰρ ἄγριοι εἰρηνύουσίν σοι· εἴτα γνώσῃ ὅτι
 “ εἰρηνύσῃ σε ὁ οἶκος· ¹ ἢ δὲ δίαίτῃ τῆς σκηνῆς σε
 “ ὃ μὴ ἀμάρτης, ² γνώσῃ δὲ ὅτι πολὺ τὸ σπέρμα σε,
 “ τὰ ³ τέκνα σε ὥσπερ τὸ παμβότανον ὃ ἀγρῶ,
 “ ^c ἐλεύσῃ δὲ ἐν τάφῳ ὥσπερ σῖτος ὥριμος, κατὰ ^d καιρὸν
 “ θειζόμενος, ἢ ὥσπερ θημωνία ἁλῶν· ^e καθ’ ὧραν
 “ συγκομιθεῖσα. Βλέπετε, ἀγαπῆτοί, ὅτι ὑποφασ-
 πισμός ἐστιν τοῖς παιδευομένοις ὑπὸ ὃ δεσπύτου· ² καὶ γὰρ
 ἀγαθὸς ὢν ^c παιδεύει ὁ Θεὸς εἰς τὸ νουθετηθῆναι ἡμᾶς
 διὰ τῆς ὁσίας ^f παιδείας αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ’.

Ὑμεῖς ἐν οἷς τιμὴ καθαβολῆς καὶ χάσεως ποιήσαντες,
 ὑποτάγητε τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ παιδεύητε
 εἰς μετάνοιαν, κάμψαντες τὰ γόνατα τῆς καρδίας
 ὑμῶν· ^g μάθετε ὑποτάσσας ἀποθέμενοι ^h ἀλά-
 ζονα καὶ ὑπόφρονον τῆς γλώσσης ὑμῶν αὐθάδεια·
 ἄμενον γὰρ ἐστὶν ὑμῖν ἐν τῷ ποιμνίῳ ὃ Χριστοῦ μικρὸς
 καὶ ἐλλογίμους εὐρεθῆναι, ἢ ^h καθ’ ὑποχρῆμα δοκοῦντας
 ἐκλειφθῆναι ⁱ ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ. Οὕτως γὰρ

^a καὶ γνώσῃ Cod. Alex. ^b τέκνα σου ἔσται LXX. ^c ἀπι-
 λεύσῃ Alex. Cod. ^d καιρὸν αὐτοῦ Cod. Alex. apud Job.
^e παιδευτῆς θέλει νουθετηθῆναι Codd. imp. ^f l. παιδείας.
^g μάθετε Ju. ^h καθαυπερέχειν J. F. Col. ⁱ ἔξω τῆς κυκλίδος
 vel ἐπαυλίδος J. ὑπαυλίδος Cot.

καὶ λῖθων ὃ ἀγροῦ ἢ ἀγροθία σε,
 καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ εἰρηνύσῃ
 σοι, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐν εἰρήνῃ τὸ
 σπέρμα σου, καὶ ἐπισκοπῇ τῆς ἐν-
 πρεπείας σου καὶ οὐ μὴ ἀμάρτης.
 At Cod. Vat. hæc non agnoscit,
 saltem hoc in loco.

¹ ἢ δὲ δίαίτῃ] Eo modo à
 LXX Intt. exhibetur; at He-
 bræus Textus habet: **וְיָבִיטְךָ**
וְיָבִיטְךָ **וְיָבִיטְךָ** i. e. Et vi-
 sitabis habitaculum Tuum &
 non peccabis. Vulg. Et visitans
 speciem Tuam, non peccabis. Verf.
 λέγει

Bestia enim fera pacata erunt tibi, deinde scies quod in pace erit domus tua, habitatio autem tabernaculi tui non deficiet. Scies autem quod multum semen tuum, & liberi tui erunt quasi omnis herba campi. Et venies in sepulchrum, tanquam frumentum maturum, quod in tempore messuerunt, vel sicut acervus area in tempore comportatus. Videtis, charissimi, protectione non carere, qui à Domino erudiuntur; cum enim bonus sit castigat nos Deus, ut sancta ejus disciplina commonefiamus.

CAPUT LVII.

Vos igitur qui prima fundamenta seditionis jecistis, in obedientia subditi estote presbyteris, & genua cordium vestrorum flectentes, in pœnitentia erudimini; deponentes gloriosam & superbam linguæ vestræ arrogantiam, discite aliis subjici: melius enim est in ovili Christi parvos & in æstimatione bona reperiri, quam sibi videri aliis eminentiores, & è spe illius ejici. Sic enim

Syr. **וְלִי חֵן בְּבֵיתְךָ**
וְלִי חֵן בְּבֵיתְךָ i. e. Et reverteris ad tabernaculum Tuum & non peccabis. Aquila **καὶ ἐπισκέψῃ ὡραιότητά σου, καὶ οὐ μὴ ἀμαρτήσῃ**: Symmachus οὐ δυσαρεγήσῃ.

2 Καὶ γὰρ ἀγαθὸς ὢν] Exhibetur à Junio & ab omnibus Codd. impressis Καὶ γὰρ ἀγαθὸς ὢν παιδευτὴς θείῃς νοουμένηθῆναι ἡμᾶς **ἀλφ. κ. τ. λ.** sed non prorsus ad fidem MSti Codicis, qui exhibet ----- ἀγαθὸς ὢν παιδε----- εἰς τ----- ηθῆναι ἡμᾶς **ἀλφ. κ. τ. λ.** Chasma inter εἰς τ & ηθῆναι est circiter quinque

literarum. Legerem **ἐαθῆναι, ἀμαθῆναι, vel δοκιμασθῆναι**: nisi quod neque Chasma neque η ante θῆναι aliquam ex his vocibus admiserit. Retineo igitur **νοουμένηθῆναι**, licet spatium inter εἰς τ & ηθῆναι vix admittat ο νοουθῆτ; legoque καὶ γὰρ ἀγαθὸς ὢν παιδεύει ὁ **ΘΣ** i. e. Θεὸς (vel ἡμᾶς modo, ut ita legamus, finat ἡμᾶς proxime sequens) εἰς τὸ νοουμένηθῆναι [ni legamus potius εἰς τὸ μὲν ἡγεθῆναι ἡμᾶς] **ἀλφ. τ. οσίας παιδείας αὐτῆς.**

3 Ἐκρηφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος] Junius mavult **ἔξω τῆς κυκλίδος** vel **ἐπαλίδος**, & Colomelius dicit

λέγει ἡ ¹ πανάρετος σοφία. * “ Ἰδὺν πρῶτον
 “ μαί ὑμῶν ἐμῆς πνοῆς ῥῆσιν, διδάξω δὲ ὑμᾶς τὸν ἐμὸν
 “ λόγον. ἐπειδὴ ἐκάλουν, καὶ οὐχ ^a ὑπηκῆσατε, καὶ ² ἐξέτει-
 “ νον λόγον καὶ οὐ προσείχετε, ἀλλ’ ἀκύνες ἐποιεῖτε ἐμὰς
 “ βελάς, τοῖς δὲ ἐμοῖς ἐλέγχοις ^b ἠπειθήσατε. τοιγα-
 “ ροῦν καὶ γὰρ τῇ ὑμετέρᾳ ^c ἀπωλείᾳ ἐπηλάσομαι. κα-
 “ ταχαρῶμαι δὲ ^d ἡνίκα ἂν ἔρχηται ὑμῶν ὁ λεῖψος. καὶ
 “ ὡς ἂν ἀφίκηται ὑμῶν ἄφνω θόρυβος. ἡ δὲ καταστροφή
 “ ^e ὁμοία καταιγίδι παρῇ, ^f ἢ ὅταν ἔρχηται ὑμῶν
 “ θλίψις καὶ ³ πολιορκία. Ἔσται γὰρ ὅταν ^h ἐπικαλέ-
 “ σθαι με, ἐγὼ δὲ οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. ⁴ ζη-
 “ τήσουσί με κακοί, καὶ οὐχ εὐρήσουσιν. ἐμίσησαν γὰρ
 “ ⁱ σοφίαν, ⁵ τὸν δὲ ^k φόβον ¹ τοῦ Κυρίου οὐ προσεί-
 “ λαντο, οὐδὲ ἠθέλον ἐμαῖς προσέχειν βελάς. ἐμυκτήρη-
 “ ζον δὲ ἐμούς ἐλέγχους. Τοιγαροῦν ἔδονταί τῆς ἑαυτῶν

* Prov. I. 23.

a ὑπακούετε Cod. Alex. apud Prov. b Ita Cod. Vat. οὐ
 προσείχεται pro προσείχετε Alex. οὐ προσείχετε Ald. & Comp.
 c ἀπωλεία Codd. imp. d ἡνίκα Vat. ἡνίκα ἂν Alex. Ald. &
 Comp. & lacuna apud Clementem hoc postulat. e ὁμοίως
 LXX. f καὶ ὅταν Vat. at Alex. Ald. & Comp. ἢ ὅταν.
 g l. ὅταν. h l. ἐπικαλέσθητε. i παιδείαν Alex. apud Prov.
 k λόγον plerique Codd. l abest τοῦ ex LXX Alex.

ὑπαυλίδος. Ego nihil mutandum
 esse existimo; non temere enim
 à fide MSti Codicis disceden-
 dum esse puto; praesertim quum
 fatis commoda sit ea lectio,
 quam is exhibet: ideoque re-
 tineo τῆς ἐλπίδος & integram
 sententiam, sicut à MSto Co-
 dice exhibetur, ita lego: Ἀμεινον
 γάρ ἐστιν ——— μικροῦς ——— εὐρε-
 ῖναι, ἢ κατὰ ὑπεροχὴν δοκούντας

ἐκφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ.
 Intelligendum vero est per ἐκφῆ-
 ναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ τ. ἐ. Χρῆ-
 στῷ: decidere de spe & promif-
 sis Evangelii, Gratia, scilicet, &
 aeterna salute.

1 Ἡ πανάρετος σοφία] Plures
 è Sanctis PP. eodem modo
 Proverbiorum librum appellasse
 πανάρετον σοφίαν, licet ex Cote-
 llerio discere; quem vide.

“ ὁδοῦ

dicat virtute omni prædita sapientia: *Ecce proferam vobis mei spiritus dictionem, docebo autem vos meum sermonem. quoniam vocabam, & non obedistis, & extendebam verba, & non attendistis. Sed irrita faciebatis mea consilia, & meis increpationibus rebelles fuistis. Itaque & ego vestra perditione ridebo. Gaudebo autem, cum venerit vobis interitus, & cum advenerit vobis subito tumultus; everasio autem similis procellæ affuerit, & cum venerit vobis tribulatio & oppressio, vel cum venerit vobis interitus. Erit enim cum invocabitis me, ego autem non exaudiam vos, quærent me mali, & non invenient. Oderunt enim sapientiam, verbum autem Domini non assumpserunt, neque volebant meis attendere consiliis, subsannabant autem meas redargutiones. Ergo come-*

2 Καὶ ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσέχετε] Ita apud Intt. LXX legimus; at Hebræus Textus exhibet: **נְטִיתִי יָדַי וְאִין מִקְשִׁיב** i. e. extendi manus meas & non erat, qui attendebat. Vulgat. *Extendi manum meam & non fuit, qui aspiceret.* Ver. Syr. **וְאִין מִקְשִׁיב** i. e. Et extendi vocem & non audivistis.

3 Πολιορκία] Post πολιορκία exhibent Codd. Alex. & Vat. καὶ ὅταν ἔρχηται ὑμῶν ὁ λείδρον. At Hebræus Textus ea non habet, neque aliqua ex versionibus præter unam Arabicam. Absunt etiam ex pluribus Græcis MStis, neque ea legisse videtur Clemens noster, qui illa in hoc loco citando prætermisit. Potuerunt in hunc locum irrepsisse libra-

rii errore paulo superius habita, aut saltem ex aliqua e versionibus sive Theodotionis, sive Aquilæ, sive Symmachi.

4 Ζητήσουσί με κακοί, καὶ οὐχ εὐρησουσιν] Ita LXX Intt. at in Hebr. Textu legimus: **וְאִין מִקְשִׁיב** i. e. Quærent me diluculo & non invenient. Vulgat. *Mane consurgent, & non invenient me.* Cum Hebr. Text. consentit versio Syriaca.

5 Τὸν δὲ φόβον] Τὸν δὲ λόγον habent Alex. & Vat. Cyprianus legit *verbum Domini*. Item Lucifer Calaritan. at Aldina & Complutensis Editiones τὸν δὲ φόβον, quæ Lectio verior esse videtur; ei enim suffragantur Text. Heb. & versiones omnes. Clemens etiam proculdubio legit φόβον.

“ ὁδοῦ τὰς καρπὲς, ¹ καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας ² πλη-
 “ ὀθήσονται * * * * *
 * * * * * a ἵππον.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ν Η'.

Ὁ Παντεπόπλης Θεός, καὶ δεσπότης τῆς πνυμά-
 των καὶ Κύριος πάσης σαρκός· ὁ ἐκλεξάμενος
 τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ εἰς λαὸν
 ὡφελίσιον, δώῃ πάσῃ ψυχῇ ὅτι κεκλημένη τὸ μεγαλο-
 πρεπὲς καὶ ἅγιον ὄνομα αὐτοῦ, πίσιν, φόβον, εἰρήνην,
 ὑπομονὴν, μακροθυμίαν, ἐγκράτειαν, ^b ἀγνίαν καὶ
 σωφροσύνην, εἰς εὐαρέστησιν τοῦ ὀνόματι αὐτοῦ, ³ ἀφ' ἧς
 τοῦ ἀρχιερέως, καὶ πρεσβυτέρων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι'
 ἧς αὐτῷ δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος, τιμὴ, καὶ νῦν
 καὶ εἰς πάντας τὰς αἰῶνας τῆς αἰῶνων. Ἀμήν.

a MStus Cod. -- ἵππον f. εἶπον vel ἑλίπον. b l. ἀγνείαν.

¹ Καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσεβείας πλη-
 ὀθήσονται] Ita & Interpretes LXX.
 Pro quibus Hebræus Textus:
 יְבֹשׁוּ מִתְּחִלָּה i. e. Et
 de consiliis suis saturabuntur.
 Vulgat. Suisque consiliis satura-
 buntur. Versio Syriaca; מִן
 סְבוּתָהּ i. e. Et cogi-
 tationibus suis saturati sunt.

² Πληθύνονται] Quæ deside-
 rantur hoc modo supplet Boi-
 lius: Φοβεῖται τὰ ῥήματα ταῦτα,

ἀλλ' ὁ πονηρῶν ἀνθρώπων ἐπόπης
 Θεός κ. τ. λ. Frustra autem
 conatur manum medicam ad-
 hibere vir doctus. Profecto
 deest folium in MSto Cod.
 Comma tamen proxime sequens
 ex Proverbiis legendum esse nul-
 lus dubito: Ἀνθ' ὧν γὰρ ἠδύκεν
 νηπίους φονευθήσονται. Ἐξέτασμός
 ἀσεβεῖς ὀλεῖ. Et τὸ -- ἵππον for-
 te εἶπον vel ἑλίπον claudere sen-
 tentiam; adeo ut Ὁ παντεπόπλης
 Θεός ——— εἰς πάντας τοὺς

dent via sua fructus, & sua ipsorum impietate saturabuntur. * * * * *

CAPUT LVIII.

INSPECTOR omnium Deus, & dominus spirituum & omnis carnis, qui elegit Dominum Jesum Christum, & nos per eum in populum peculiarem, de omni animæ, quæ sanctum & gloriosum nomen ejus invocaverit, fidem, timorem, pacem, patientiam, lenitatem, continentiam, sanctitatem, & sapientiam, ut nomini ejus recte placeat, per summum sacerdotem, & præsidem nostrum Dominum Jesum Christum, per quem illi sit gloria, majestas, potestas, honor, & nunc & in secula seculorum, Amen.

αἰῶνας ἕως αἰῶνων. sit integra sententia. Quidam volunt ad hunc locum, ubi Chasma est, respicere Sancti Irenæi verba: *Qui ignem preparaverit Diabolo & Angelis ejus.* Ut ego autem dicam, quod sentio, hæc non sunt Clementis sed ipsius Irenæi verba, & pertinent ad Traditionem Ecclesiæ i. e. ad formulam Fidei & Doctrinæ. For- san in hoc chasmate unius saltem integri folii Codicis MSti locum habere potuerunt ea, quæ à Sancto Basilio citata ex Beato Clemente apud eum non legimus hodie: Ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης ἀρχαϊκώτερος, Ζῆ, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Sanctus Bas. πρὸς πνεύματι ἁγίῳ Cap. 29.

3 Διὰ τοῦ Ἀρχιερέως] Vide- tur hic locus Photio displicuisse, quam ob causam nescio sane. Si enim Critico displicuerit, quod appellat Sanctus Pater JESUM Christum Ἀρχιερέα ac προσηύτην; eum eo modo appellant Sanctus Paulus & Sanctus Ignatius: Vid. sup. not. ad Cap. 36. Iniquus igitur est Photius in Sanctum Patrem, quum hæc de illo observat: Ὅτι Ἀρχιερέα καὶ προσηύτην τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξονομάζων, οὐδὲ τὰς Θεοπεπις καὶ ὑψηλοτέρας ἀφῆκε πρὸς αὐτοῦ φωνάς, οὐ μὴν οὐδ' ἀπαρχαλύπτως αὐτὸν οὐδαμῇ ἐν τούτοις βλασφημεῖ. Quum fere ubique per totam hanc Epistolam Christi θεότης confirmat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ'.

ΤΟΥΣ δὲ ἀπεσταλμένους ἀφ' ἡμῶν ¹ Κλαύδιον
 Ἐφεβον, καὶ Οὐαλέριον Βίτωνα ² σὺν ^a καὶ Φορ-
 τουνάτῳ, οἱ εἰρήνην μὲν χαρὰς οἱ τάχῃ ^b ἀνεπέμ-
 ψατε πρὸς ἡμᾶς, ὅπως θάτῃον τιμὴν εὐκταίαν καὶ
 ἐπιποθήτιον ἡμῖν εἰρήνῃ καὶ ὁμόνοιαν ^d ἀπαγγέλ-
 λωσιν· εἰς τὸ ^e τάχειον καὶ ἡμᾶς χαρῆσαι πρὸς τῆς
 εὐσταθίας ὑμῶν. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ μετ' ὑμῶν, καὶ μὲν πάντων πανταχῇ τῇ
 κεκλημένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ· δι' ἧς αὐτῷ
 δόξα, τιμὴ, κράτος, καὶ μεγαλωσύνη, θρόνος αἰῶνος,
 ἀπὸ τοῦ αἰῶνος εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν.

^a καὶ omitt. Cod. imp. ^b l. ἀναπέμψατε. ^c ἐπιπόθητον
 Codd. imp. ^d ἀπαγγέλωσιν Codd. imp. ^e l. τάχειον.
^f l. εὐσταθίας.

¹ Κλαύδιον Ἐφεβον] Junius
 quinque viros à Corinthiis mis-
 sos fuisse sensit, ego tres tan-
 tum, Claudium Ephebum, Va-
 lerium Bitonem, & Fortunatum,
 quorum duo videntur esse li-
 berti in familias Claudiorum &
 & Valeriorum adsciti: quam
 nostram conjecturam confirmat
 Ep. Cestriensis in Notis suis in
 Epistolam Sancti Ignatii ad
 Smyrnaeos de Rheo Agatho-
 pode: *Apud Clementem Roma-
 num ad finem Epistola quinque
 persona ex mala interpunctione
 exhibentur, qua tres tantummo-*

Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή. MS. Cod.

Δόξα τῷ Θεῷ.

CAPUT LIX.

MISSOS autem à nobis Claudium Ephebum, & Valerium Bitonem cum Fortunato in pace cum gaudio brevi ad nos remittite, ut citius votis expetita, & desideranda vestrae pacis ac concordiae nuntium afferant, & nos de statu vestro recte ordinato citius gaudeamus. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum, & cum universis ubique à Deo, & per eum vocatis; per quem illi sit gloria, honor, potestas, majestas, & dominatio sempiterna, à seculis in secula seculorum. Amen.

do fuere. Tres tantum fuisse observarat antea Joh. Boisius. Vid. ejus adnotationes. Idem sensit Cotelarius.

2 Σὺν καὶ Φορτουνιάτῳ] Fortunatus idem esse videtur, qui à Sancto Paulo memoratur 1 Cor. Cap. 16. v. 17. Χαίρω ὑπὲρ τῆς παρουσίας σου καὶ Φορτουνιάτῃ καὶ Ἀχαιῇ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνεπλήρωσαν, qui, cum fuerit jam ætate valde pro- vectus, magnæque apud Eccle- siam Corinthiorum famæ & Authoritatis; eo quod à Sancto

Paulo cum honore nominatus fuisset, à Corinthiis missus Ro- mam venit, ut Romanos de Schismate certiores faceret, & posceret eorum opem ad sedan- das lites infelices apud ipsos de novo ortas.

3 Δι' οὗ] Vide supra Cap. 20. ibi enim alio modo habetur Doxologia: ubi videre licet, quæ sit vis præpositionum διὰ & ὑπὲρ, & quæ sit causa quare in Doxologiis nunc hæc nunc illa olim adhibita fuerit.

Clementis ad Corinthios Epistola.

DEO sit Gloria.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΕΡΙΣΤΟΛΗ Β.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΑΔΕΛΦΟΙ, οὕτως δέϊ ἡμᾶς Φρονεῖν ^αθεῷ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ^βθεῷ, ὡς ^γθεῷ κριτῇ ζώντων καὶ νεκρῶν καὶ ὃ δέϊ ἡμᾶς μικρὰ Φρονεῖν ^δθεῷ σωτηρίας ἡμῶν, ἐν τῷ γὰρ Φρονεῖν ἡμᾶς μικρὰ περὶ αὐτοῦ, μικρὰ καὶ ἐλπίζομεν λαβεῖν. ^{α. 2} Καὶ οἱ ἀκούοντες ^βὡς περ μικρῶν ἀμαρτάνομεν, οὐκ εἰδότες πόθεν ἐκλήθημεν, καὶ ὑπὸ πινυ, καὶ εἰς ὃν τόπον, καὶ ὅσα ὑπέμεινεν Ἰησοῦς Χριστὸς παθεῖν ἕνεκα ἡμῶν. Τίνα οὖν ἡμεῖς αὐτῷ δώσομεν ἀντιμισθίαν; ἢ τίνα καρπὸν ἀξίον, οὗ ἡμῖν αὐτὸς ἔδωκεν; πόσα δὲ αὐτῷ ^εὀφείλομεν ὅσα; τὸ Φῶς γὰρ ἡμῖν ἐχαρίσατο, ὡς πατὴρ υἱοὺς ἡμᾶς παρηγορήσεν, ἀπολλυμένους ἡμᾶς ἔσωσεν. ^δΠοιοῦν αἶνον αὐτῷ ^εδώσομεν, ἢ ^εμισθὸν ἀντιμισθίας ὧν ἐλάβομεν. ^επληροὶ ὄντες τῇ διανοίᾳ, προσκυνῶντες λίθους καὶ ξύλα,

^α καίτοι Jun. Col. Εἰ ἀκούομεν τῶν ^αθεῷ Χριστοῦ, ὡς περ μικρῶν, ἀμαρτάνομεν B. ^β ὡς ^βθεῷ J. C. C. ^γ I. ὀφείλομεν. ^δ I. ποῖον οὖν. ^ε δώσομεν Codd. imp. ^ε μισθὸν ἀντιμισθίαν J. ^ε πληροὶ ἐτύγχανομεν ὄντες. B.

I Θεοῦ] Si hæc Epistola Clementis sit, sufficit hic unus locus ad refellendam Photii objectionem, quod exilia nimis de

Christo scripsisse videtur; quia non ea profert, quæ præcipue conferant ad adstruendam divinam Christi naturam: de hac

CLEMENTIS

EPISTOLA II.

CAPUT I.

FRATRES, ita sentire nos oportet de Jesu Christo, tanquam de Deo, tanquam de *Judice vivorum & mortuorum*, nec decet nos humilia sentire de salute nostra: dum enim humiliter sentimus de illo, parva etiam accepturos nos speramus: & dum tanquam exigua audimus, peccamus, nescientes unde & quo modo vocati sumus, & à quo, & in quem locum, & quanta sustinuit Jesus Christus pati propter nos. Quam igitur nos ipsi dabimus remunerationem? aut quem fructum dignum eorum, quæ nobis ipse dedit? Quanta vero ei debemus pia? nam lucem nobis largitus est; tanquam pater filios nos appellavit; pereuntes nos servavit. Qualem ipsi laudem tribuimus; aut mercedem compensationis eorum, quæ accepimus? qui mente eramus capti, &

autem objectione satis diximus in priore Epistola, neque opus est, ut ea hoc in loco repetamus. Legisse Photium hanc Epistolam satis constat; de illa enim hæc habet: Ἡ δὲ δευτέρα καὶ αὐτὴ νοουμένη ἐπὶ παραίνεσιν κρείττονος εἰσαγωγὴ βίου, καὶ ἐν ἀρχῇ Χριστὸν τὸν Θεὸν κηρύσσῃ. Qui Characteres apprime huic conveniunt.

2 Καὶ οἱ ἀκούοντες] Hiulca videtur hæc sententia; variis au-

tem modis σύνταξιν perfectam reddere conati sunt viri docti; Junius & Colomesius legendum esse conjecerunt: Καὶ τοὶ ἀκούοντες ὡς θεὸς μικρῶν ἀμαρτάνομεν. Boisius: Καὶ εἰ ἀκούομεν ὡς θεὸς Χριστοῦ, ὡς περ μικρῶν, ἀμαρτάνομεν. Forte legendum est Καὶ ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες τέτων, ὡς περ μικρῶν, ἀμαρτάνομεν, ὅτι εἰδότες πόθεν ἐκλήθημεν κ. τ. λ. Videtur sane deesse aliquid ad perficiendam Syntaxin.

F f

adora-

καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ χαλκόν, ἔργα ἀνθρώπων καὶ ὁ βίος ἡμῶν ὅλος ἄλλο οὐδὲν ἦν, εἰ μὴ θάνατος. Ἀμαίρωσιν οὖν πεικείμενοι, καὶ τοιαύτης ἀχλύος γέμοντες ἐν τῇ ὁράσει, ἀνεβλέψαμεν ἀποθέμενοι ἑκείνο, ὃ πεικίμεθα, νέφος τῇ αὐτῇ θελήσει. ἡλέησεν γὰρ ἡμᾶς καὶ σπλαγχνιοθεὶς ἔσωσεν, θρασάμενος ἐν ἡμῖν πολλὴν πλάνην καὶ ἀπώλειαν, καὶ ^a μηδεμίαν ^b ἐλπίδα ^c ἔχοντες σωτηρίας, εἰ μὴ τίω παρ' αὐτῆς. Ἐκάλεσεν γὰρ ἡμᾶς ὁκ ὄντας, καὶ ἡφέλησεν ἐκ μὴ ὄντος εἶναι ἡμᾶς.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β'.

* “**Ε**ὐφράνθητι σείρα ἢ οὐ πίκτωσα, ῥῆξον καὶ βόη-
“**“** σον ἢ ὁκ ὠδίνωσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα
“**“** ^τ ἐρήμω, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχέσης τὸν ἄνδρα. ὃ εἶ-
πεν, εὐφράνθητι σείρα ἢ ὃ πίκτωσα, ἡμᾶς εἶπεν,
σειρα γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν περὶ τῆς δοθῆναι αὐ-
τῇ τέκνα. ὃ δὲ εἶπεν, βοήσον ἢ ὁκ ὠδίνωσα, τῆτο
λέγει, τὰς περσευχὰς ἡμῶν ἀπλῶς ἀναφέρειν πρὸς
τὸν Θεόν, μὴ ὡς αἱ ὠδίνωσαι ^d ⁱ ἐγκακῶμεν. ὃ δὲ
εἶπεν, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμω μᾶλλον ἢ ^τ
ἐχέσης τὸν ἄνδρα. ^e ² ἐπεὶ ἐρημος ἐδόκει εἶναι ^f ἀπὸ
τῆς Θεῷ ὁ λαὸς ἡμῶν, νυνὶ δὲ πιστεύσαντες πλείονες
ἐγινόμεθα τῷ δοκούντων ἔχειν Θεόν. Καὶ ἑτέρα
δὲ γραφὴ λέγει. [†] “Ὅτι ὁκ ἦλθον καλέσαι
“**“** δικαίους ³ ἀλλὰ ἁμαρτωλούς. τῆτο λέγει, ὅτι

* If. LIV. 1. † Mat. IX. 13.

a ὅτι μηδεμίαν ἐλπίδα ἔχομεν B. b l. ἐλπίδα. c l. ἔχοντες
d ἐγκακῶμεν Cot. e τοῦτο λέγει, ἐπεὶ κ. τ. λ. B. f ἄνευ J.

i Ἐγκακῶμεν] Cotelarius | mavult ἐγκακῶμεν. ne deficiat
deus

adorabamus lapides, ligna, aurum, argentum, atque æs, hominum opera; & tota nostra vita nihil aliud erat quam mors. Obscuritate itaque circumdati, & tali caligine plenum habentes visum, respeximus, ipsius voluntate deponentes eam, qua cingebamur nebulam. Nam miseratus est nos; & visceribus commotus salvos fecit; cum in nobis multum errorem ac interitum spectasset, nec habere nos ullam salutis spem, nisi eam quæ ab ipso. Vocavit enim nos, qui non eramus, & voluit è nihilo esse nos.

CAPUT II.

LÆTARE sterilis quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis: quia multi filii deserta, magis quam ejus quæ habet virum. Quod dixit; Latere sterilis quæ non paris; nos dixit; sterilis quippe erat Ecclesia nostra, antequam dati essent ei liberi. Quod vero dixit: Clama quæ non parturis; hoc dicit; ut preces nostras Deo offeramus submisce, neque parturientium instar vociferemur. Quod autem dixit: Quia multi Filii deserta, magis quam ejus, quæ habet virum. Quandoquidem populus noster desertus esse videbatur & Deo orbatus; nunc vero cum credidimus, plures facti sumus iis, qui Deum habere censebantur. Alia quoque scriptura ait: Non veni vocare justos, sed peccatores.

mus: Quum autem ἐγκακίῳ apud Hesychium idem significat quod ὑψίῳ; eam vocem retinendam esse existimo: μὴ ὥς αἱ ὀδινούσαι ἐγκακῶμεν. Ne sicut mulieres parturientes vociferemur.

2 Ἐπὶ ἔρημος] Boisius interponit τοῦτο λέγει, ut connexio aptior sit: at Photius multis abhinc seculis observavit, quod

frustra in his Epistolis semper aptam connexionem quæsieris, quum τὰ ἐν αὐταῖς νοήματα ἐρριμμένα πᾶς, καὶ οὐ συνεχῇ τὴν ἀκολουθίαν ὑπῆρχε φυλάττονται.

3 Ἀλλὰ ἁμαρτωλούς] In Novo Testamento post ἁμαρτωλούς legimus εἰς μετάνοιαν in Codd. impressis: Sed Codices MSti optimæ fidei non ea agnoscunt.

δεῖ τοὺς ὀπλυνμένους σώζειν. ἐκεῖνο γάρ ἐστιν μέγα καὶ θαυμαστόν, ὃ τὰ ἐσώτα σφείζειν, ἀλλὰ τὰ πίπλοντα. οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἠθέλησεν σῶσαι τὰ ὀπλυνόμενα, καὶ ἔσωσεν πολλὰς ἐλθὼν, καὶ καλέσας ἡμᾶς ἡδὴ ὀπλυνμένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τοσούτον οὖν ^a ἔλαιος ποιήσαντος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς ^b πρῶτον μὲν ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες τοῖς νεκροῖς θεοὺς ὃς ὑπόμειν, καὶ ὃ προσκυνοῦμεν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἐγινώμεν δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας τίς ἢ γινώσκεις ἢ πρὸς αὐτόν, ἢ τὸ μὴ ἀρνεῖσθαι δι' οὗ ἐγινώμεν αὐτόν; Λέγει δὲ καὶ αὐτός * 1. " Τὸν ὁμολογήσαντά με ἐνώπιον τῆς ἀνθρώπων, ὁμολογήσω αὐτόν ἐνώπιον τοῦ πατρὸς μου. Οὗτος οὖν ἐστιν ὁ μισθὸς ἡμῶν, ² ἐὰν οὖν ὁμολογήσωμεν δι' οὗ ἐσώθημεν. εἰ τίτι δὲ αὐτόν ὁμολογοῦμεν; εἰ τῷ πειεῖν ἃ λέγει, καὶ μὴ παρακβεῖν αὐτοῦ τῆς ἐπιτολῶν, καὶ μὴ μόνον χεῖλεσιν αὐτόν τιμᾶν, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἀφροσύνης. Λέγει δὲ καὶ ³ εἰ τῷ Ἡσαΐᾳ † " Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσιν με τιμᾶ, ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ.

* Matt. X. 32. † Es. XXIX. 13.

a l. ἔλαιον. b πρὸ πάντων εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ, ὅτι κ. τ. λ. B. c l. γινώσκεις. Τίς ἢ γινώσκεις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἢ τὸ ———; B.

1 Τὸν ὁμολογήσαντά με] Ci- non αὐτολεξεί: Legimus enim tantur hæc ex Evangelio Sancti apud Sanctum Matthæum: Πᾶς Matthæi Cap. 10. v. 32. sed οὖν ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἐμ-

ΚΕΦΑ-

Hoc dicit, quod debeat pereuntes servare. Illud siquidem magnum & admirabile est; non fulcire quæ stant, sed quæ cadunt. Sic & Christus servare voluit pereuntia, & multos servavit dum venit, dumque nos jam pereuntes vocavit.

CAPUT III.

CUM igitur tantam misericordiam erga nos ipse fecerit: primo quidem quod nos, qui vivimus, Diis mortuis non sacrificamus nec adoramus eos; sed per ipsum cognovimus veritatis Patrem: quænam est agnitio ad eum, nisi ut non negemus illum, per quem agnovimus eum? Ait vero etiam ipse: *Qui me confessus fuerit in conspectu hominum, confitebor ipsum in conspectu Patris mei.* Hæc est itaque merces nostra, si quidem confiteamur eum, per quem servati sumus. In quonam autem illum confitebimur? faciendo quæ dicit, & mandata illius non spernendo; nec solum labiis eum honorando, sed ex toto corde & ex tota mente. Dicit quippe in Esaia: *Populus iste labiis me honorat: Cor autem eorum longe abest à me.*

προθεν τῶ ἀνθρώπων ὁμολογήσω
καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ ἔμπροθεν τοῦ
πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

2 Ἐὰν οὖν] Vox οὖν videtur
haberi hoc in loco parum recte.
Legerem μὲν vel αὐτόν. Οὐτῷ
οὖν ὁ μισθὸς ἡμῶν, ἐὰν μὲν [vel
ἐὰν αὐτόν] ὁμολογήσωμεν, δι' οὗ
ἐσώθημεν.

3 Ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ] Sed non
αὐτολεξεί. In Esaï. enim legi-

mus: Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος,
τοῖς χείλεσιν αὐτῶν πμῶσί με, ἡ
δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ'
ἐμοῦ. Vid. Ep. prioris cap. 15.
ubi hæc eadem eodem modo
citantur, nisi quod pro ὁ λαὸς
οὗτος legimus οὗτος ὁ λαός.
Nec insuetum est N. T. Scrip-
toribus eodem modo ex Veteri
Testamento citata compendio-
sius dicere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΜΗ' μόνον οὖν αὐτὸν καλῶμεν Κύριον, ὃ γὰρ
 τῷτο σώσει ἡμᾶς. Λέγει γάρ * 1 " Οὐ πᾶς
 " ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, σωθήσεται, ἀλλὰ ὁ
 " ποιῶν τὴν δικαιοσύνην. ὥστε οὖν, ἀδελφοί, ἐν τοῖς
 ἔργοις ^a αὐτῶν ὁμολογῶμεν, ἐν τῷ ἀγαπᾶν ^b αὐ-
 τούς, ἐν τῷ μὴ μοιχεύειν, μηδὲ καταλαλεῖν ἀλλή-
 λων, μηδὲ ζηλοῦν, ἀλλ' ἐγκρατεῖς εἶναι, ἐλεήμονας,
 ἀγαθούς καὶ συμπάσχειν ἀλλήλοις ^c ὀφείλομεν, καὶ μὴ
 φιλαργυρεῖν. ^d ἐν τούτοις ἔργοις ὁμολογῶμεν τὸ Θεόν,
 καὶ μὴ ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ ὃ δεῖ ἡμᾶς φοβεῖσθαι
 τοὺς ἀνθρώπους ³ μᾶλλον ἀλλὰ τὸν Θεόν. διὰ τῷτο,
 ταῦτα ὑμεῖς περασόντων, εἶπεν ὁ Κύριος. ⁴ Ἐὰν
 ᾗτε μετ' ἐμοῦ συνηγμένοι ἐν τῷ κόλπῳ μου, καὶ μὴ
 ποιῆτε τὰς ἐπιτολάς μου, ἀποβαλῶ ὑμᾶς, καὶ ἐξῶ
 ὑμῖν. [†] " Ὑπάγετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι οἶδα ὑμᾶς πού-
 " θεν ἐπεὶ, ἐργάζεσθαι ἀνομίας.

* Mat. VII. 21. † Mat. VII. 23. Luc. XIII. 27.

a l. αὐτὸν. b l. αὐτὸν. c l. ὀφείλομεν. d ἐν τε ἀγαθοῖς
 τοῖς ἔργοις Codd. imp.

1 Οὐ πᾶς] Sanctus Pater in
 his citandis sensum potius, quam
 ipsa verba, exhibet. Legimus
 enim apud Sanctum Matthæum:
 Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε,
 εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
 οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα

τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.
 Quibus subdit Interpres. Vulg.
 Ipse intrabit in regnum celo-
 rum.

2 Ἐν τούτοις] Exhibent Codd.
 impressi ἐν τε ἀγαθοῖς τοῖς ἔρ-
 γοις, quorum loco nos substitui-

Κ Ε Φ Α

CAPUT IV.

NON modo igitur ipsum vocemus Dominum, id enim non salvabit nos: siquidem ait: *Non omnis qui dicit mihi; Domine, Domine; salvabitur, sed qui facit justitiam.* Itaque, Fratres, in operibus ipsum confiteamur; in diligendo ipsum; in non adulterando, neque obtrectando invicem; neque æmulando; sed vivendo in continentia, misericordia, bonitate: & compassione mutua duci debemus; at non pecuniæ cupiditate: in his operibus confiteamur Deum, non autem in contrariis: nec timendi nobis sunt homines, sed potius Deus. Idcirco nobis hæc facientibus, dixit Dominus: *Si fueritis mecum congregati in sinu meo, & non feceritis mandata mea, abjiciam vos, & dicam vobis; Discedite à me; nescio vos, unde sitis, operarii iniquitatis.*

mus ἐν τούτοις ἔργοις ex Cod. MSto, qui exhibet ἐν τ--τοις, proculdubio ἐν τούτοις ἔργοις [τ. ε. ἐν τῇ ἀγαπᾷ αὐτῶν, ἐν τῇ μὴ μοιχᾷ, κ. τ. λ.] ὁμολογῶμεν τὸν Θεόν.

3 Μᾶλλον ἀλλὰ] Legendum puto Οὐ δεῖ ἡμᾶς φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν Θεόν vel μᾶλλον ἢ τὸν Θεόν.

4 Ἐὰν ᾗτε] Proculdubio hic est unus ex iis locis, quem respexit Photius, quum de Clementis Epistolis observavit; quod earum Author ρητά πνεύματος ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς ξενίζονται

παρεισάγη. Citantur enim ex Apocrypho aliquo scripto, quod adhuc non extat; forsan ex Evangelio secundum Ægyptios, quod paulo infra citatur, sicut ex Clemente Alexandrino discimus. Posterior hujus citationis pars idem fere est, ac illud, quod legimus tum apud Sanctum Matthæum: Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Cap. 7. v. 23. tum apud Sanctum Lucam: Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πῶθεν ἐστὲ ἀπόσητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας. Cap. 13. v. 27.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ο Θεοῦ, ἀδελφοί, χάρις αὐτοῖς τὴν παροικίαν
 τῷ κόσμῳ τῷ τῷ, ποιήσωμεν τὸ θέλημα τῷ
 καλέσαντος ἡμᾶς· καὶ μὴ φοβηθῶμεν ἐξελθεῖν ἐκ τῷ
 κόσμῳ τῷ τῷ. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος· * 1 "Ἔστω
 " ὡς ἀρνία ἐν μέσῳ λύκων· ἀπκρίθεις δὲ ὁ Πέτρος
 " αὐτῷ λέγει· Ἐὰν οὖν ἀφασπαράξωσιν οἱ λύκοι τὰ
 " ἀρνία; 2 εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ μὴ φοβεῖσθαι
 " τὰ ἀρνία τοὺς λύκους μὲν τὸ ἀποθάνειν αὐτά· † καὶ
 " ὑμεῖς μὴ ^b φοβεῖσθαι τοὺς ^c ἀποκτείνοντας ὑμᾶς,
 " καὶ ^d μηδὲν ὑμῖν δυναμένους ποιεῖν, ἀλλὰ ^e φοβεῖσθαι
 " τὸν μὲν τὸ ἀποθάνειν ὑμᾶς, ἔχοντα ἐξουσίαν ψυ-
 " χῆς καὶ σώματος τοῦ ^f βαλεῖν εἰς γέενναν πυρός.
 Καὶ γινώσκετε, ἀδελφοί, ὅτι ἡ ἐπιδημία οὐ τῷ
 κόσμῳ τῷ τῷ τῷ σαρκὸς ταύτης μικρὰ ὅτι καὶ ὀλιγο-
 χρόνιος, ἡ δὲ ^g ἐπαγγελία τῷ Χριστῷ μεγάλη καὶ
 θαυμαστὴ ὅτι καὶ ἀνάπαυσις τῷ μελλούσης βασιλείας
 καὶ ζωῆς αἰωνίης. Τί οὖν ὅτι ποιήσαντας ἐπιτυχεῖν
 αὐτῶν; εἰ μὴ τὸ ^h 2 ὁσίως καὶ δικαίως ἀναστρέφειν,
 καὶ τὰ κοσμικὰ ταῦτα ὡς ἀλλότρια ἡγήσασθαι, καὶ μὴ
 ἐπιθυμεῖν αὐτῶν. ἐν γὰρ τῷ ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς κτή-
 σασθαι ταῦτα, ἀποπίπλομεν τὸ εἶδός τῷ δικαίας.

* Mat. X. 16. Luc. X. 3. † Mat. X. 28. Luc. XII. 4, 5.

a post τὰ ἀρνία inserit Boisius πῖ λέγει. b l. φοβεῖσθαι.
 c l. ἀποκτείνοντας. d μηδὲν πλέον ὑμῶν. J. B. e l. φοβεῖσθαι.
 f βαλεῖν αὐτὰ εἰς B. g l. ἐπαγγελία. h θεῶς Codd. imp.

1 Ἔστω ὡς ἀρνία] Neque hæc [ris. Quædam tamen eorum hæ-
 inveniuntur in Sacris Scriptu- | bentur à Sancto Luca Cap. 10.

Κ Ε Φ Α-

CAPUT V.

UNDE, Fratres, derelicto mundi hujus incolatu, faciamus voluntatem ejus, qui vocavit nos, & non vereamur de hoc mundo exire. Ait enim Dominus: *Eritis velut agni in medio luporum.* Respondens autem Petrus dicit ei; si ergo lupi agnos discerpserint? Dixit **JESUS** Petro; ne timeant agni post mortem suam lupos: Et vos nolite timere eos qui occidunt vos, & post nihil vobis possunt facere; sed timete eum, qui postquam mortui fueritis, habet potestatem animæ & corporis, ut mittat in Gehennam ignis. Et scitote, Fratres, quod peregrinatio carnis hujus in hoc mundo brevis est ac parvi temporis; promissio autem Christi magna & admirabilis est, atque requies futuri regni ac vitæ æternæ. Quid igitur faciendo ea consequi poterimus? nisi sancte justeque vivendo ac operando, & mundana hæc tanquam aliena putando, nec illa concupiscendo: dum enim ipsa possidere concupiscimus, excidimus à via justa.

v. 3. Ἰδοὺ ἐγὼ ὑμᾶς ἀποστέλλω, ὡς ἀρέσκατε ἐν μέσῳ λύκων. Et Cap. 12. v. 4, 5. Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶ ἀποκλεινόντων τὸ σῶμα, καὶ μὴ ταῦτα μὴ ἔχοντων πλεονέκτηρον τι πάσκειν, ὑποδείξω δὲ ὑμῖν πῶς φοβηθῆτε· φοβηθῆτε τὸ μὴ τὸ ἀποκτεῖναι, ἐξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέναν· καὶ λέγω ὑμῖν τῶτον

φοβηθῆτε. Pene eadem habentur à Sancto Matt. Cap. 10. v. 16. & 28.

2 Ὅσως] Codd. imp. omnes pro ὁσίως exhibent θείως facili errore, propter similitudinem literarum O & Θ ac Σ & Ε in hoc Cod. MSto. Vide supra Caput 6 prioris Epistolæ, ubi idem est in Codd. imp. error.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7'.

ΛΕΓΕΙ ΔΕ Ο ΚΥΡΙΟΣ * “ ΟΥΔΕΙΣ ΟΙΚΕΤΗΣ ΔΥΝΑΤΑΙ
 “ ΔΥΣΙ ΚΥΕΙΟΙΣ ΔΟΥΛΕΙΝ. ΕΑΝ ΗΜΕΙΣ ΘΕΛΩΜΕΝ ΚΑΙ
 ΘΕΩΣ ΔΟΥΛΕΙΝ ΚΑΙ ^α ΜΑΜΩΝΑ, ΑΣΥΜΦΟΡΟΝ ΗΜΙΝ ΕΣΤΙΝ
 † † “ ΤΙ ΓΑΡ ΤΟ ΟΦΕΛΟΣ, ΕΑΝ ΠΙΣ ΤΟΝ ΟΛΟΝ ΚΟΣΜΟΝ
 “ ΚΕΡΔΗΣΗ, ΤΙΝ ΔΕ ΨΥΧΙΝ ΖΗΜΙΩΣΗ; ^β ΕΣΤΙΝ ΔΕ ΟΥΤΟΣ
 Ο ΑΙΩΝ, ΚΥ Ο ΜΕΛΛΩΝ ΔΥΟ ΕΧΘΡΟΙ. ΟΥΤΟΣ ΛΕΓΕΙ ΜΟΙΧΕΙΑΝ,
 ΚΥ ΦΘΟΡΑΝ, ΚΥ ΦΙΛΑΡΓΥΡΙΑΝ, ΚΥ ΑΠΑΤΙΝ. ΕΚΕΙΝΟΣ ΔΕ
 ΤΟΥΤΟΙΣ ΣΠΟΤΑΙΣΕΙ. Ε ΔΥΝΑΜΕΘΑ ΕΝ ΤΗΣ ΔΥΟ ΦΙΛΟΙ
 ΕΙΝΑΙ, ΔΕΙ ΔΕ ΗΜΑΣ ΤΟΥΤΩ ΣΠΟΤΑΞΑΜΕΝΟΥΣ ΕΚΕΙΝΩ
 ΧΡΕΑΘΑΙ. ^γ ΟΙΟΜΕΘΑ ΟΤΙ ΒΕΛΤΙΟΝ ΕΣΤΙΝ ΤΑ ΕΥΘΑΔΕ
 ΜΙΣΗΣΑΙ, ΟΤΙ ΜΙΚΡΑ ΚΥ ΟΛΙΓΟΧΡΟΝΙΑ, ΚΥ ΦΘΑΡΤΑ. ΕΚΕΙΝΑ
 ΔΕ ΑΓΑΠΗΣΑΙ ΤΑ ΑΓΑΘΑ ΚΥ ΑΦΘΑΡΤΑ. ΠΟΙΟΥΝΤΕΣ ΓΑΡ
 ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ ΤΗΣ ΧΕΙΡΟΣ ΕΥΘΗΣΟΜΕΝ ΑΝΑΠΑΥΣΙΝ. ΕΙ ΔΕ
 ΜΗΓΕ, ΟΥΔΕΝ ΗΜΑΣ ΡΥΣΕΙΝ ΕΚ ΤΗΣ ΑΙΩΝΙΣ ΚΟΛΑΣΕΩΣ,
 ΕΑΝ ΠΑΡΑΚΕΣΩΜΕΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΟΛΩΝ ΑΥΤΗΣ. ΛΕΓΕΙ Ψ ΚΥ Η
 ΓΡΑΦΗ ΕΝ ΤΩ ΙΕΖΕΚΙΗΛ ‡ ΟΤΙ ^δ ΕΑΝ ^δ ΑΝΑΣΤΗ ΝΩΕ
 “ ΚΥ ΙΩΒ ΚΥ ΔΑΝΙΗΛ, ΟΥ ΡΥΣΟΝΤΑΙ ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΑΥΤΗΣ
 “ ΕΝ ΤΗ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ. ΕΙ ΔΕ ΚΥ ΟΙ ΤΟΙΟΥΤΟΙ ΔΙΚΑΙΟΙ ΟΥ
 ΔΥΝΑΝΤΑΙ ΤΑΙΣ ΑΥΤΩΝ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΑΙΣ ΡΥΣΑΘΕ ΤΑ ΤΕΚΝΑ
 ΑΥΤΩΝ. ΗΜΕΙΣ ΕΑΝ ΜΗ ΤΗΡΗΣΩΜΕΝ ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ ΑΓΝΟΝ ΚΥ
 ΑΜΙΑΝΟΝ, ΠΟΙΑ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕ ΕΙΣΕΛΕΥΣΟΜΕΘΑ ΕΙΣ ΤΟ ΒΑ-
 ΣΙΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ; Ή ΠΙΣ ΗΜΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΣ ΕΣΤΑΙ, ΕΑΝ
 ΜΗ ΕΥΘΕΤΩΜΕΝ ΕΡΓΑ ΕΧΟΝΤΕΣ ΟΣΙΑ ΚΥ ΔΙΚΑΙΑ;

* Mat. VI. 24. Luc. XVI. 13. † Mat. XVI. 26.
 ‡ Ezech. XIV.

^α Codd. imp. μαμμωνᾶ cum μ duplici.
^γ οἰόμεθα Col. Cot. ^δ ἀνέστη Codd. imp.

^β εἰς J. Col.

ΚΕΦΑ-

CAPUT VI.

DICIT autem Dominus; *Nullus servus potest duobus Dominis servire.* Si nos volumus & Deo servire & Mammona, incommodum nobis est. Nam quæ utilitas, si quis universum mundum lucretur, animam autem detrimento afficiat? Porro hoc seculum, & futurum, sunt duo inimici; illud adulterium, corruptelam, avaritiam & fraudem prædicat; hoc vero istis renunciat. Non ergo possumus amborum amici esse, oportet autem, ut illi valedicentes hoc utamur. Putemus melius esse, quæ hic sunt odisse, quia parva & exigui temporis & corruptioni obnoxia sunt; quæ vero ibi sunt diligere, utpote bona & incorrupta. Facientes enim Christi voluntatem requiem inveniemus. Sin minus, nihil nos ab æterno supplicio eripiet, si mandata illius contemnamus. Dicit autem Scriptura in Ezechiele; *Si Noe & Job & Daniel resurgant, non eruent liberos suos in Captivitate.* Quod si adeo justī viri non possunt iustitiis suis eruere liberos suos; nos nisi Baptisma purum & immaculatum servaverimus, qua confidentia intrabimus in regiam DEI? aut quis advocatus noster erit, si non inveniamur opera pia & iusta habere?

1 Τί γάρ τὸ ὄφελος] Citantur hæc ex Evangelio Sancti Matthæi, sed non αὐτολεξί. Legimus enim apud ipsum. Τί γάρ ὄφελός ἐστιν ἄνθρωπον, εἰάν τ' ὅλον κόσμον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ.

2 Ἐάν ἀναστῇ] Clemens noster in his citandis ex Ezechiele compendiosius ea dixit, quam apud ipsum leguntur: apud eum enim 8. commata occupant. Sed ita citare à more Patrum antiquissimorum non abhorret.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὡς οὖν, ἀδελφοί μου, ἀγωνισώμεθα, εἰδόν-
 τες ὅτι ἐν χερσὶν ὁ ^a αἰὼν καὶ ὅτι εἰς τοὺς
 φθαρτοὺς ἀγῶνας ² καταπλέουσιν πολλοί, ἀλλ' οὐ
 πάντες τεφανοῦνται, εἰ μὴ οἱ πολλὰ κοπιᾶσαιτες, καὶ
 καλῶς ἀγωνισάμενοι. ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα, ἵνα
 πάντες τεφανωθῶμεν. ὥστε ^b θῶμεν τιτὸν ὁδὸν τιτὸν
 εὐθείαν, ^c ἀγῶνα τὸν ἀφθαρτον, καὶ πολλοὶ ⁴ εἰς ^d αὐ-
 τὸν καταπλεύσωμεν, καὶ ^e ἀγωνισώμεθα, ἵνα καὶ τε-
 φανωθῶμεν καὶ, ^f εἰ μὴ δυνάμεθα ἅπαντες τεφανω-
 θῆναι, καὶ ἐλγὺς τῷ τεφάει γενώμεθα. Εἰδόναι ἡμᾶς
 δεῖ, ὅτι ὁ τὸν φθαρτὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, εἰς ⁷ εὐ-
 ρεθῇ φθείρων, ματιγωθεὶς αἵρεσι, καὶ ἔξω βάλλεσι ⁸
 σαδὶς. τί ^e δοκεῖται; ὁ τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀγῶνα
 φθείρας, τί παθεῖται; τῷ γὰρ μὴ τηρητάντων,
 φησὶν, τιτὸν σφραγίδα. * ⁸ Ὁ σκώληξ αὐτῷ οὐ
^f τελευτήσῃ, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ
 ἔσονται εἰς ὄρασιν πάση σαρκί.

* Ef. LXVI. ult.

^a ἀγῶν Col. Cot. ^b τρέχωμεν J. θάωμεν Cot. ^c εἰς ἀγῶνα B. J.
^d εἰς ἑαυτὸν Codd. imp. ^e l. δοκεῖτε. ^f πλεντῶ LXX.

¹ Αἰὼν] Cotelarius & Colo-
 mesius malunt ἀγῶν facili mu-
 tatione. Licet hanc eorum con-
 jecturam non improbem, nihil
 tamen muto; retineri enim po-
 test vox Αἰὼν.

² Καταπλέουσιν] Forte legen-
 dum est καταπαλαίουσιν; ut &
 paulo infra καταπαλάσωμεν; est
 enim vox Agonistica, & his lo-

cis optime convenit: Sed nihil
 muto.

³ Θάωμεν] Junius mavult τρέ-
 χωμεν, Colomesius & Cotele-
 rius θάωμεν: ego retineo θά-
 ωμεν: & ita legendum puto Ὡς
 θάωμεν τὴν ὁδὸν τὴν εὐθείαν εἰς
 ἀγῶνα τ. αἰ.

⁴ Εἰς αὐτὸν] Codd. imp. ha-
 bent ἑαυτὸν non recte: cujus lo-

Κ Ε Φ Α

CAPUT VII.

QUOCIRCA, Fratres mei, certemus ac contendamus, scientes quod præ manibus est seculum : & quod ad corruptibilia certamina multi appellant, sed non omnes coronantur, nisi qui plurimum laboraverint, & præclare certarint. Nos igitur certemus, ut omnes coronam reportemus. Ergo curramus viam rectam, certamen incorruptibile, & multi ad ipsum navigemus, atque certemus, ut & coronemur : & si non possumus omnes coronari, saltem prope coronam simus. Scire nos oportet, quod qui certamen corruptibile certat, si corrumpere & peccare inveniatur, flagellatus aufertur, & extra stadium projicitur. Quid vobis videtur? qui incorruptionis certamen corruerit, quid patietur? De iis enim, qui Sigillum non servaverint, ait; *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in visionem omni carni.*

co ex MSto Cod. substitui
αὐτόν.

5 Ἀγωνισάμεθα] Hunc locum citat Dorotheus sed non αὐτολεξεί. Apud eum enim legimus Doctrina 23. Καὶ γὰρ ὅτι ἐφθιάσαμεν τὴν κατὰ τὴν αἰών, καὶ ὅτι ἐσμὲν ἄξιοι τοῦ εἶναι ἐν τῇ δόξῃ αὐτῶν, ἀλλὰ δυνάμεθα μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ παραδείσου, εἰάν νήφωμεν, καὶ βιάζωμεν ἑαυτοὺς μικρόν· ὡς λέγει καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης. καὶ μὴ στεφανώται τις, ἀλλὰ ἀποδοίσει μὴ μακρὰν εὐρεθῆναι τῶν στεφανουμένων.

6 Εἰ μὴ δυνάμεθα ἅπαντες στεφανωθῆναι] Hic aperte distinguitur inter præmia coelestia : Alii enim coronari i. e. sum-

mum felicitatis gradum consequi; alii vero, licet felicitatem attigerint, tantum prope ad coronam accedere dicuntur. Alludit ad morem Agonisticum.

7 Εὐρεθῆ φθείρειν] Alludit Sanctus Pater ad morem in certaminibus Agonisticis, ubi qui leges certaminis violabat, verberibus multatus ejiciebatur.

8 Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ πλευτήσῃ] Citantur hæc ex LXX Intt. apud quos hæc legimus; nisi quod pro πλευτήσῃ habeamus πλευτᾶ. Posterius membrum paulo aliter in Hebræo Textu legitur: יִנְיָן יִיָּן
יִנְיָן—יִיָּן i. e. Et erunt nausea

CAPUT

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ως οὖν ἐσμέν ἐπὶ γῆς, μετανοήσωμεν· πηλὸς γάρ
 ἐσμεν ^a εἰς τὴν χεῖρα τῆς τεχνίτης. ὃν τρόπον
 γὰρ ὁ κεραμεύς, εἰ ποίῃ σκεῦος, καὶ ἐν ταῖς χερ-
 σὶν αὐτοῦ ἀσφαρῆ ἢ σιλικῆν, πάλιν αὐτὸ ἀνα-
 πλάσσει· εἰ δὲ παρῆλθῃ εἰς τιμὴν κάμινον τῆς πυ-
 ρὸς αὐτὸ βαλεῖν, οὐκέτι βοηθήσει αὐτῷ· οὕτως καὶ
 ἡμεῖς ἕως ἐσμέν ἐν τῷ τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ σαρκὶ ἃ
 ἐπράξαμεν πονηρά, ^b μετανοήσωμεν ἐξ ὅλης τῆς καρ-
 διας, ἵνα σωθῶμεν ὑπὸ τῆς Κυρίας, ἕως ἔχομεν
 καιρὸν μετανοίας. μὲν γὰρ τὸ ἐξελθεῖν ἡμᾶς ἐκ τῆς
 κόσμου, οὐκέτι δυνάμεθα ἐκεῖ ἐξομολογήσασθαι ἢ
 μετανοεῖν ἔτι. ὥστε, ἀδελφοί, ποιήσαντες τὸ θέλημα
 τῆς πατρὸς, καὶ τὴν ^c σάρκα ἀγνὴν τηρήσαντες, καὶ
 τὰς ἐπιτολάς τῆς Κυρίας φυλάξαντες, ληψόμεθα
 ζωὴν αἰώνιον. Λέγει γὰρ ^d ὁ Κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ·
 * 1 “ Εἰ τὸ μικρὸν ὅσα ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς
 “ ὑμῖν δώσει; λέγω γὰρ ὑμῖν· Ὅτι ὁ πῖτος ^e ἐλα-
 “ χίστω, καὶ ἐν πολλῷ πῖτος ὅσιν. ² ἄρα οὖν τὸ
 λέγει· “ Τηρήσατε τὴν σάρκα ἀγνὴν καὶ τὴν σφρα-
 “ γίδα ἀσπιλον, ἵνα ἡ αἰώνιον ζωὴν ^e ἀπολάβωμεν.

* Luc XVI. 10, & 12.

^a ἐν τῇ χειρὶ J. ^b μισήσωμεν καὶ μετανοήσωμεν B. ^c l. σάρκα.
^d Codd. imp. omitt. ὁ. ^e l. ἀπλάσσει.

omni carni. Exposuerunt au- | à ΓΙΝΤΙ vidit: καὶ ἔσονται εἰς
 tem LXX Interpretes vocem | ὅρασιν πάσῃ σαρκί. Ita & Inter-
 ΓΙΝΤΙ; acsi derivatum fuisset | pres Vulgat. Et erunt usque ad

ΚΕΦΑ-

C A P U T VIII.

QUAMDIU ergo in terris degimus, poenitentia ducamur: lutum quippe sumus in manu artificis. Quemadmodum enim figulus, si vas fecerit, illudque in manibus ejus distortum fuerit, aut contritum, rursus ipsum refingit; sin vero ante occupans in fornacem ignis miserit illud, non amplius poterit ipsi suppetias ferre. Ita & nos, quamdiu sumus in hoc mundo, de malis, quæ in carne gessimus, ex toto corde resipiscamus, ut à Domino salvemur, dum habemus tempus poenitentiae. Postquam enim è mundo exivimus, non amplius possumus ibi confiteri, aut poenitentiam adhuc agere. Quare, Fratres, voluntatem patris facientes, & carnem servantes castam, & mandata Domini custodientes, consequemur vitam æternam. Ait quippe Dominus in Evangelio: *Si parvum non servastis, quis magnum vobis dabit? Dico enim vobis, Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est.* Hoc ergo dicit; *Servate carnem castam & sigillum immaculatum; ut recipiatis vitam æternam.*

satietatem visionis omni carni.
Versio Syriaca : ונהוון דומדא לכל בסר i. e. & sint admi-
rationi omni carni.

1 Εἰ τὸ μικρὸν] Videntur hæc citari ex Evangelio Sancti Lucæ C. 16. v. 10, & 12. ordine inverfo, & in altero membro mutatis verbis. Legimus enim apud Sanctum Lucam: εἰ ἐν τῷ ἁλλοτρίῳ πιστὸς ὅτι ἐγένεσθαι, τὸ ἑμῶν τίς ὑμῶν δώσει; Pro qui-

bus Clemens habet: εἰ τὸ μὲν
πρὸν οὕτως ἐπὶ τῇ ἑξῆς, τὸ μὲν πρὸς
ὑμῶν δῶκε. Petuntur forsan &
hæc ex Evangelio aliquo Apo-
crypho.

2^a Ἀρσ. οὐν τῷτο λέγει] Non ullibi in SS. hæc inveniuntur, citantur proculdubio ex Apocrypho aliquo scripto, quale fuit Evangelium Nazarenorum & Evangelium secundum Ægyptios, quæ à Clemente Alexandrino & Origene citantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΚΑΙ μὴ λέγέτω τις ὑμῶν, ὅτι αὕτη ἡ σὰρξ οὐ
 κένε, ἐδὲ αἰείσα. γινώτε ἐν τίνι ἐσώθητε, ἐν τίνι
 ἀνεβλέψατε, εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ὄντες. δεῖ ἔν ἡμᾶς
 ὡς ναὸν Θεοῦ φυλάσσειν τὴν σάρκα. ὃν τρόπον γὰρ ἐν τῇ
 σαρκὶ ἐκλήθητε, καὶ ἐν τῇ σαρκὶ ^a ἐλεύσεσθαι. ^b εἰς
 Χριστὸς ὁ Κύριος, ὁ σώσας ἡμᾶς, ὃν μὲν τὸ πρῶτον
 πνεῦμα ἐγένετο σὰρξ, καὶ οὕτως ἡμᾶς ἐκάλεσεν· οὕ-
 πως καὶ ἡμεῖς ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ ^c ἀποληψόμεθα τὸν
 μισθόν· Ἀγαπῶμεν οὖν ἀλλήλους, ὅπως ἔλθωμεν
 πάντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. ^d ὡς ἔχομεν καί-
 ρον τοῦ ἰαθῆναι, ὁπιδῶμεν ἑαυτοὺς ταῖς θεραπεύοντι
 Θεοῖς, ἀντιμισθίαν αὐτοῖς διδόντες. ποίαν; τὸ μελα-
 νοῖσαι ἐξ ^e ἐλκερινῶν καρδίας. προγνώστis γὰρ ὅτι
 τὰ πάντων, καὶ εἰδὼς ἡμῶν τὰ ^f ἐν καρδίᾳ, δώμεν
 οὖν αὐτοῖς ^g αἰώνιον, μὴ ἀπὸ φόβου μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἀπὸ καρδίας, ἵνα ἡμᾶς προσδέξηται ^h ὡς υἱούς.
 καὶ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· * ⁱ « Ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν,
 οἱ ⁱ ποιῶντες τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου.

* Matt. XII. 50.

^a l. ἐλεύσεσθε. ^b ὁ Ἰησοῦς Codd. imp. ^c l. ἀποληψόμεθα.
^d ἕως Codd. imp. ^e l. ἐλκερινῶν. ^f ἐγκάρδια Jun. ^g l. αἶνον.
 αἶνον vel δόξαν αἰώνιον Jun. ^h ὡς Θεοῦ υἱούς Codd. imp.
ⁱ l. ποιῶντες.

1 Εἰς Χριστὸς] Quum in hoc MSto Cod. ὁ Ἰησοῦς perpetuo scri-
 batur Οἶς; adeo ut non mul-
 tam ab εἰς distet, Junius, quem
 secuti sunt omnes Codd. im-
 pressi, exhibuit ὁ Ἰησοῦς; cujus
 loco nos ex MSto Cod. sub-
 stituimus εἰς.
 2 Ὡς] Codd. impressi habent
 ἕως, quum autem ὡς sit lectio

ΚΕΦΑ-

CAPUT IX.

ET nemo vestrum dicat, quod hæc caro non judicatur neque resurget. Agnoscite in quo servati estis, in quo visum recepistis; nisi dum in hac carne vivitis. Nos ergo decet carnem, sicut templum Dei, custodire. Quemadmodum enim in carne vocati estis, ita in carne venietis. Unus Christus Dominus qui nos servavit, cum primum esset spiritus, caro factus est, atque sic vocavit nos: ita etiam nos in hac carne mercedem recipiemus. Diligamus igitur nos invicem, ut veniamus omnes in regnum Dei. Donec tempus habemus, in quo sanemur, dedamus nos medico Deo, remunerationem ipsi tribuentes. Quam? Poenitentiam ex sincero corde. Namque præscius omnium est, & quæ in corde nostro versantur, novit. Demus itaque illi laudem, non ab ore solum, sed etiam ex corde, ut nos tanquam filios suscipiat. Etenim Dominus dixit; *Fratres mei sunt ii, qui faciunt voluntatem Patris mei.*

Cod. MSti, & sæpius idem significat quod *ἵως*, à fide MSti non distedo.

3 *Ἐν καρδίᾳ*] Junius mavult *ἐγκάρδια*, at in hoc MSto fere ubique in ejusmodi vocibus littera *ν* ante *κ* non mutatur in *γ*. Eodem vero redit sive *ἐνκαρδία* sive *ἐν καρδίᾳ* legamus.

4 *Αἰώνιον*] Legendum puto *αἶνον* facili mutatione, Junius vel *αἶνον* vel *δόξαν αἰώνιον*. Utraque autem lectio sana est, & contextui convenit.

5 *Ὡς υἱός*] Codd. impressi *ὡς Θεοῦ υἱός*: at MStus Cod. vocem *Θεοῦ* non agnoscit; neque contextus ratio eam postulat: *δῶμεν οὖν αὐτῷ αἶνον* — *ἵνα ἡμᾶς προσδέξηται ὡς υἱός.*

6 *Ἀδελφοί μου*] Citantur hæc ex Evangelio Sancti Matthæi, ubi legimus: *Ὅτις — ἐν ποιήσει τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτὸς μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν.* Cap. 12. v. 50.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

ΣΤΕ, ἀδελφοί μου, ποιήσωμεν τὸ θέλημα
 τῷ πατρὶ τῷ καλέσαντος ἡμᾶς, ἵνα ζήσωμεν.
 καὶ διώξωμεν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν, τὴν δὲ κακίαν
 καταλείψωμεν, ὡς περὶ ποδοπόρον τῆς ἁμαρ-
 τῶν ἡμῶν. καὶ φύγωμεν τὴν ἀσέβειαν, μὴ ἡμᾶς
 καταλάβῃ ἡ κακία. εἰ γὰρ σπευδάσωμεν ἀγαθοποιεῖν,
 διώξεταί ἡμᾶς εἰρήνη. ἀλλὰ ταύτῃ γὰρ τὴν αἰτίαν
 οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἄνθρωπον. οἵτινες ἑπαγγέλλονται φό-
 βους ἀνθρωπίνους, περὶ θεοφρονοῦντες μᾶλλον τὴν ἐνθάδε
 ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν μέλλουσαν ἐπαγγελίαν. ἀγνοῦ-
 σιν γὰρ ἡλικίαν ἔχει βάσανον ἢ ἐνθάδε ἀπόλαυ-
 σις, καὶ οἷον τρυφὴν ἔχει ἢ μέλλουσα ἐπαγγελία.
 Καὶ εἰ μὴ αὐτοὶ μόνοι ταῦτα ἐπρασαν, ἀνεκτὸν ἦν.
 νῦν δὲ ὁπιμύνοσιν κακοδιδασκαλῶντες τὰς ἀνεπίε-
 ψυχὰς, οὐκ εἰδότες ὅτι διασῇν ἔξωσιν τὴν κρίσιν,
 αὐτοὶ τε, καὶ οἱ ἀκούοντες αὐτῶν.

a πμωριῶν J. Col. τῆς ἀπωλείας B. b l. κακία. Codd. imp.
 habent, τὰ κακία. c Ita Cod. MStus, at Codd. imp. οἵτινες
 γὰρ ἀγοῦσι. Οἵτινες γὰρ ἔχουσι. B. d l. ἐπαγγελίαν. e l. ἡλικίαν.
 f l. ἐπαγγελία. g ἀναιπίους J. Cot. Col.

I [Ἀμαρτῶν] Junius Colo- | nim κακία denotare potest in-
 mefius & Cotelerius malunt | ternum mentis affectum, τὴν
 πμωριῶν. Boisius τῆς ἀπωλείας: | ἐπιθυμίαν; & ἁμαρτία scelus fo-
 Ego retineo ἀμαρτῶν. Vox e- | ris peractum.

CAPUT X.

ERGO, Fratres mei, faciamus voluntatem Patris, qui vocavit nos, ut vivamus; & persequamur potius virtutem, vitium autem derelinquamus, veluti præcursorem peccatorum nostrorum. Et fugiamus impietatem, ne nos mala comprehendant. Nam si bene agere studuerimus, consecretabitur nos pax. Ob eam siquidem causam non est reperire hominem. Quilibet enim humanis timoribus ductantur, præponentes voluptatem præsentem repromissioni futuræ. Ignorant enim, quantum habeat tormentum hujus seculi usus, & quales habeat delicias futura promissio. Ac quidem, si ipsi soli ista facerent, tolerabile esset. Jam vero perseverant, insontes animas pravis doctrinis imbuere; nescientes quod duplicem habebunt condemnationem, & ipsi, & qui audiunt eos.

2 Ἀνδρῶπον] Forte legendum est ἄν Θεόν. Quum enim in hoc MSto hoc modo scribatur ANON; deleta tranversa linea Θ, ANON i.e. ἄν Θεόν exhibet ANON siue ἄνδρῶπον. Quod si ita legatur, oportet ut inseramus αὐτοῖς post ἔστιν: Διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς εὐρεῖν ἄν Θεόν, οἵτινες παράγασσι φόβους ἀνθρωπίνους, θεωρημένοι μᾶλλον τὴν ἐνθάδε

ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν μέλλουσαν ἐπιγαλίαν.

3 Ἀνεπίους] Proculdubio legendum ἀναίτιους, & pro αι posito, quod sæpius fit in hoc MSto.

4 Οὐκ εἰδότες] His similia sunt ea, quæ à B. Ignatio habentur: Ὁ τοιοῦτος ῥυπαρὸς γινόμεται εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον χωρὶς, ὁμοίως καὶ ἀκούων αὐτοῦ. Ignat. Ep. ad Eph.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

ἩΜεῖς οὖν ὃν καθαρά καρδία δουλεύσωμεν τῷ
 Θεῷ, καὶ ἐσόμεθα δίκαιοι· ἐὰν δὲ μὴ δουλεύ-
 σωμεν, ἀλλὰ^a τῷ μὴ πιστεύειν ἡμᾶς τῇ ἐπαγγελίᾳ
 τῷ Θεοῦ, ταλαίπωροι ἐσόμεθα. λέγει γὰρ^b καὶ ὁ
 πνευματικὸς λόγος· “Ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι οἱ
 “δισάζοντες τῇ καρδίᾳ, οἱ^c λέγοντες, ταῦτα πάντα
 “ἠκούσαμεν καὶ^d ἐπὶ τῷ πατέρων ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς δὲ
 “ἐμὸι ἡμέραν ἐξ ἡμέρας προσδεχόμενοι, οὐδὲν τού-
 “των^e ἐωράκαμεν^f ὅτι. Ἀνόητοι, συμβάλητε ἑαυ-
 τοὺς ξύλω, λάβετε ἄμπελον πρῶτον μὲν^h φυλλοροεῖ,
 εἶτα βλαστὸς γίνεται, μετὰ ταῦτα ὄμφαξ, εἶτα φα-
 φυλὴ παρρηκυσία. οὕτως καὶ ὁ λαὸς μετὰ ἀκαταστασίας
 καὶ θλίψεως ἔχει·ⁱ ἐπεὶ ἀπολήψεται τὰ ἀγαθὰ.
 ὥστε, ἀδελφοί μετ, μὴ⁴ διψυχῶμεν, ἀλλὰ ἐλπί-
 σαντες ὑπομείνωμεν, ἵνα καὶ τὸν μισθὸν κομισώμεθα.
 πιστὸς γάρ ἐστιν, ὁ ἐπαγγειλάμενος τὰς ἀντιμισθίας
 ἀποδιδόναι ἕκαστῳ τῷ ἔργῳ αὐτοῦ. ἐὰν οὖν ποιήσω-
 μεν τιτὶ δικαιοσύνην ἐναντίον τῷ Θεοῦ, εἰσήξομεν
 εἰς τιτὶ βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ληψόμεθα τὰς ἐπαγ-
 γελίας· * k i “ Ἀς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ὀφθαλμοὺς
 “ἶδεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.

* 1 Cor. II. 9.

a τὸ J. B. b Codd. imp. omitt. καὶ. c οἱ δὲ Codd. imp.
 d f. ἀπὸ J. e Codd. imp. non habent ἡμῶν. f l. ἔπ. Codd.
 impressi vocem hanc non agnoscunt. g Codd. imp. συμβά-
 λετε. h Codd. imp. φυλλορροεῖ. i l. ἐπειτα. k l. cum im-
 pressis Codd. ἄς οὖς οὐκ.

Κ Ε Φ Α.

CAPUT XI.

Nos ergo in corde mundo Deo serviamus, & erimus justī: quod si non servierimus, non credendo pollicitationi Dei erimus miseri. Dicit enim & sermo Propheticus: *Miseri sunt, qui animo duplices, & corde incerti sunt; quique dicunt; Hæc omnia audivimus etiam à patribus nostris; nos vero filii diem de die expectantes, nihil horum vidimus adhuc.* Amentes comparete vos arbori: sumite vitem: primo quidem foliis defluit, deinde germinat; postea uva acerba oritur, indeque uva matura. Ita & populus meus agitationes & prefuras tulit; dehinc vero bona excipiet. Itaque, Fratres mei, animo ne vacillemus, sed sperantes sustineamus, ut & mercedem reportemus. Fidelis enim est, qui pollicitus est se unicuique retributurum operum remunerationes. Si fecerimus justitiam coram Deo, in regnum illius ingrediemur & accipiemus promissiones: *Quas auris non audivit, nec oculus vidit; quaque in cor hominis non ascenderunt,*

1 Καὶ ὁ προφητικὸς λόγος] Nullibi in sacris literis hæc leguntur: citari videntur ex Apocrypho aliquo scripto, quod non adhuc extat. Eadem habentur Cap. 23. prioris Epistolæ, ubi videre licet lectiones variantes, quas hoc in loco repetamus, non est opus.

2 Ἡμεῖς δὲ ὑοί] Ita Cod. MStus. Licet enim Librarius primo descripserit ἡμεῖς δὲ ἡμεῖς absque ὑοί; habetur tamen ea vox interlinearis, eadem manu at minutiore Characterē exarata.

3 Ἐωράκαμεν ὅτι] Habetur vox ὅτι interlinearis eodem modo, quo præcedens ὑοί. Proculdubio legendum est ἐπὶ: Οὐδὲν τούτων ἠωράκαμεν ἐπὶ.

4 Διψυχῶμεν] Quid sit διψυχία & διψυχεῖν vid. supra cap. 23. prioris Epistolæ.

5 Ἀς οὐκ ἤκουσεν] Legendum est Ἀς οὐς οὐκ ἤκουσεν κ. τ. λ. Habentur hæc paulo aliter à Sancto Paulo in Epistola ad Corinthios: Ἀ ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδε, κὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, κὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Ἐκδεχόμεθα οὖν καθ' ὥραν τιτὸν βασιλείαν τῷ
 Θεῷ ἐν ἀγάπῃ καὶ δικαιοσύνῃ· ἐπειδὴ οὐκ οἶ-
 δαμεν τὴν ἡμέραν τῆς ἑπιφανείας τοῦ Θεοῦ. ἡ ἐπερω-
 τηθεὶς γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπὸ πνεύματος, πότε ἥξει
 αὐτῷ ἡ βασιλεία, εἶπεν· “Ὅταν ἔσται τὰ δύο ἐν, καὶ
 “ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, καὶ τὸ ἄρσεν μὲν τῆς θηλείας,
 “ οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ. Τὰ δύο δὲ ἐν ὅσιν, ὅταν λα-
 λῶμεν ἑαυτοῖς ἀλήθειαν, καὶ ἐν δυοῖν σώμασιν ἀνυ-
 ποκρίτως εἴη μία ψυχὴ. καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, τῷ-
 το λέγῃ τὴν ψυχὴν λέγῃ τὸ ἔσω· τὸ δὲ ἔξω τὸ
 σῶμα λέγῃ. ὅν τρόπον οὖν σὺ τὸ σῶμα φαίνεται·
 οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ σε δῆλος ἔσται ἐν τοῖς καλοῖς ἔρ-
 γοις. καὶ τὸ ἄρσεν μὲν τῆς θηλείας οὔτε ἄρσεν οὔτε
 θῆλυ, τῷτο· * * * * *

a l. ἐπιφανείας. b l. θηλείας. c ἄλλοις vel ἀλλήλοις J.
 d ἀσέδηλον J. δῆλον B. e l. θηλείας. f οὔτε omit. in Codd.
 impressis.

I Ἐπερωτηθεὶς γὰρ] Citantur
 hæc ex Evangelio secundum
 Ægyptios, sicut ex Clem. Alex.
 constat, unde & manca hæc
 sententia aliquo modo perfici
 potest: Legimus enim apud
 ipsum: Διὰ τοῦτό τοι ὁ Καοσια-

νός φησι· Πυρριανομένης τῆς Σαλό-
 μης πότε γνωσθήσεται τὰ ἀπὸ αὐ-
 τοῦ· ἔφη ὁ Κύριος· Ὅταν τὸ τῆς
 αἰχμῆς ἔδυμα πατήσῃ, ἔσται
 γέννηται τὰ δύο ἐν, καὶ τὸ ἄρσεν
 μετὰ τῆς θηλείας οὔτε ἄρσεν οὔτε
 θῆλυ. Πρῶτον μὲν οὖν ἐν τοῖς παρα-

CAPUT XII.

IGITUR in horas regnum Dei expectemus in charitate & iustitia: quandoquidem Dei adventus diem nescimus. Interrogatus enim à quodam ipse Dominus, quando venturum esset regnum ejus, dixit: *Cum duo erunt unum, & quod foris ut quod intus, & masculum cum foemina neque mas neque foemina. Duo autem sunt unum, quando alter ad alterum loquimur veritatem, & in duobus corporibus absque simulatione fuerit una anima. Et quod foris, ut quod intus, hoc ait: animam vocat, quod intus; & corpus, quod foris. Quo modo igitur corpus tuum conspicuum est; ita & anima tua manifesta sit in bonis operibus. Et masculum cum foemina neque mas neque foemina, hoc: * * * * **

δεδωμέναις ὑμῶν τέτταρσιν Εὐαγγελίοις ὅτε ἔχομεν τὸ ρητὸν, ἀλλ' ἐν ταῖς κατ' Αἰγυπτίου· ἔπειτα δὲ ἀγνοεῖν μοι δοκεῖ, ὅτι θυμὸν μὲν, ἀρρενα ὁρμήν· θηλείαν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αἰνίσσεται· οἷς ἐνεργήσας μετάνοια ἔπεται καὶ αἰσχύνῃ· ὅταν ἐν μήτε πρὸς θυμὸν μήτ' ἐπιθυμίᾳ χαριστέμεθα· ἃ δὴ καὶ ἐξ ἑδῶς & τροφῆς κακῆς αὐξήσαντα, ἐπισκιάζει & ἐγκαλύπτει τὸ λογισ-

μὸν. ἀλλ' ἀποδύσαμεθα τὴν ἐκ τούτων ἀχλὺν, ἐκ μετάνοίας καταισχυνθεὶς, πνεῦμα & ψυχὴν ἐνώσῃ κατὰ τὴν τῷ λόγῳ ὑπακοήν· τότε ὡς Παῦλος φησιν, ὅτε ἐνὶ ἐν ὑμῶν ὅτε ἀρρεν, οὐ θῆλυ. ἀποστῆσαι γὰρ τοῦδε τῷ χήματι, ὃ ἀγαπᾷ τὸ ἀρρεν & τὸ θῆλυ, ψυχὴ μετρίσθεται εἰς ἑνωσιν, οὐδ' ἕτερον ἔσται. Strom. 3. pag. 553.

Fragmentum Sancti Clementis.

Ζῇ ὁ Θεός, καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς
Χριστός, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
Sanctus Bas. πρὸς πνεύματος ἁγίου
Cap. 29.

Vivit Deus, & Dominus Je-
sus Christus, & Spiritus San-
ctus.

Fragmenta Ep. II. Clementis ad Corinthios.
Ex Damasceno Cap. 20. Lib. III.

Ὁ ὅτι παρόντων αἰσθητικὸς συνή-
σιν, ὡς οὔτε ἂν λογίζονταί πινες
εἶναι τιππία, ξένα καὶ μακρὰν ἐστὶ
τῶν ἀπιχθῶν. ἀλλὰ καὶ πλοῦ-
τος πολλάκις μᾶλλον πενίας ἐβλι-
ψε, καὶ ὑγίεια πλέον ἡνίασε νόσος.
καὶ καθόλου τῶν λυπηρῶν καὶ φευκ-
τῶν πάντων ὑπόθεσις καὶ ὕλη ἡ
τῶν ἀσπασῶν καὶ κατ' εὐχὴν ἀει-
βαλὴ γίνεται.

Qui Res præsentes vitæ ag-
noscit, intelligit, neque ea, quæ
multi jucunda reputant, aliena
esse aut procul diffita ab iis
quæ odio habentur. Quin e-
tiam divitiæ sæpenumero ma-
gis quam paupertas læserunt,
& sanitas plus morbo afflixit.
In summa gratarum rerum ac
optatarum affluentia evadit in
causam & materiam omnium
tristium atque detestatarum.

Ex Maximi Serm. VIII.

Οὐ δίκαιόν ἐστι, τῷ δίδωκόντι
καταλειφθέντος, τὰ δοθέντα παρα-
μένειν τοῖς ἀγνώμοσιν.

Haud æquum est eo, qui de-
dit, derelicto, quæ data sunt
apud ingratos permanere.

Ex MS. Collectione Sententiarum ex Patribus aliisque auctoribus,
Cod. 143. Barocc. cap. πρὸς συνηθείας καὶ ἔθους. fol. 136. pag. 2.

Διαφορὰ τυγχάνει ἀληθείας καὶ
συνηθείας· ἡ μὲν γὰρ ἀλήθεια
γνησίως ζητημένη εὐρίσκεται· τὸ
δὲ ἔθος ὅποιον ἂν παραληφθῇ,
εἴτε ἀληθές εἴτε ψευδές, ἀκρίτως
ὑφ' ἑαυτῆς κρατύνεται. ἐν αἷς γὰρ
ἕκαστος ἐκ παιδότην ἐδίδετο, ταύταις
ἐμμελῶν (lege ἐμμένων) ἤδεται.
ὁ γὰρ μισεῖ τις ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν
τῇ ἡλικίᾳ σύνεστιν, τῷτο ἀπὸ τὴν
πολυχροῖον τῶν κακῶν συνηθειῶν
πράττειν συναναγκάζεται, δεινὴν
συννοικῶν τὴν ἀμαρτίαν παρελη-
φώς.

Est differentia inter veritatem
& consuetudinem: veritas enim
rite quæsitā invenitur; consue-
tudo autem, qualiscunque etiam
assumatur, sive recta sive vana,
sine discrimine semet ipsam fir-
mat. Quibus enim quisque à
pueris adsuescit, illis amat inhæ-
rere. Quod enim quis odit pro
ea prudentia, quam ætas invexit,
id vero ob longi temporis in-
olitam malorum consuetudinem
facere cogitur, peccatum gra-
vem nactus Contubernalem.

ΠΡΟΣΗ.

ΠΡΟΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Veteres Primitivæ Ecclesiæ Episcopi, non tantum gregibus sibi commissis, ut monet Paulus, sedulo attendebant, quos verbo & sermone, sanctæque & inculpata conversatione instruebant; verumetiam, ut dilectionem Spiritus, charitatem individuan, unam fidem, unam Ecclesiam, & Episcopatum unum ostenderent; curam suam & sollicitudinem ad longe diffusos extendebant, & quos viva voce propter locorum distantiam in verbo Domini, & vera pietate, erudire non poterant, per epistolas monere, consulere, objurgare interdum, & universam fraternitatem (ut Cyprianus de epistolis suis ad clerum Romanum scriptis loquitur) ad deprecandam Dei misericordiam, alloqui & hortari non desinebant: duplicique hac ratione Christi Evangelium predicabant. Quod Clementi Alexandrino est ἐγγράφως καὶ ἀγράφως ἢ λόγον κηρύττειν, voce scilicet & scripto; [Clem. Alex. lib. prim. Strom.] ubi probat ἐπιστήμην ἢ ἀγὰρ τὴν χειρὸς, quam vocat ἀγγελικὴν, non minus commodi & utilitatis Ecclesiæ Dei adferre, quam illam alteram, quæ διὰ τὴν γλώττης est, & κηρυκικὴν appellatur. Hinc est, quod inter Cypriani, & aliorum Patrum scripta frequentes epistolæ ad clerum & plebem diversarum Ecclesiarum reperiantur; huiusque generis sunt quæ Encyclicæ nominantur, qualis & hæc, quæ in manibus est, non immerito censenda est, cum publice in omnibus Ecclesiis primitus legeretur, licet ad unam scripta, ac hoc nomine ab Epiphanio etiam insigniatur. Magnam autem olim inter Ecclesiam Romanam & Corinthiacam necessitudinem, & animorum conjunctionem fuisse, præter hanc responsoriam Clementis testantur etiam epistolæ Dionysii

[a]

Corin-

Corinthiorum Episcopi, quarum mentionem facit Eusebius historiae suae lib. 4. cap. 22. quippe quae eosdem Apostolos Petrum & Paulum, primos fundatores haberent, & in eadem fide conspirantes, doctrina consanguinitate (ut verbis Tertulliani utar) pacis communicatione, fraternitatis appellatione, & hospitalitatis contesseratione, tanquam firmissimo glutino, inter se invicem copularentur. Ecclesiae autem Romanae, non suum nomen, fronti praefixit; ut modestia & humilitatis posteris aetatibus exemplar imitandum proponeret: & Corinthios, quos ad fraternam concordiam & humilitatem tota hac Epistola hortatur, non tantum scripto, sed exemplo etiam suo veram & non fucatam ταπεινοφροσύνην doceret, quae Basilio teste τῶν ἄλλων ἀρετῶν θησαυροφυλάκιον est. Quo anno autem Episcopatus sui missa sit haec epistola, & an Romae esset Clemens cum hanc scriberet, apud antiquos nullum vestigium: probabile est, non prius scriptam fuisse, quam in exilium relegaretur, quod factum est biennio antequam martyrio vitam finiret; quod ex ipsius verbis non obscure colligi potest, ubi de Pauli laboribus, de mortis genere, & martyrii loco differens ait, eum in finibus occidentis passum esse. Verisimile est, si in urbe tum fuisset, ὅτι ταύτῃ τῇ βασιλίδι πύλει, vel aliquid ejusmodi, voluisse illum scribere. Adde quod statim in initio, cum tarditatem suam in rescribendo excusat, calamitatum suarum & δειπλώσεων, mentionem faciat: ἀλλ' ἐπέχω καὶ ἐδὲν ὀείζω, & ex via hac ἀβάτω, quam nemo ante calcavit, pedem refero. Post salutationem, quae verbis Paulinis concipitur, Corinthios propter constantis fidei sinceritatem, propter morum probitatem, & insignem in omnibus εὐχοσμίαν καὶ εὐταξίαν vehementer laudat, & in hoc etiam Pauli discipulum se probat, qui epistolas suas à laudibus ordiri amat. Sic enim ad Romanos, ἡ πίστις ὑμῶν καὶ ἀγαγγέλλεται ὅτι

ὅλω τῷ κόσμῳ. Sic ad Corinthios, ἐπλετίσθη ἐν αὐτῷ, ἐν παντί λόγῳ, καὶ πάσῃ γνώσει, ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑπερῖδαι ἐν μηδενὶ χερίματι. Sed non est propositum nostrum accuratam analysin, aut longiores commentarios scribere: neque opera typographica, quæ conatas has, & congenitas stricturas, præcipiti festinatione extrudunt, immaturum foetum teneriore cura lambere, & paterni affectus γνωρίσματά simul exponere patiuntur. Quare præter illa, quæ magis obvia erant, & supra à nobis suis locis in margine emendata sunt, quædam inpresentiarum, quæ medicam manum desiderant, vel notatu digniora videbuntur, observabimus, reliqua cum Græcia aut Ægyptus exemplar emaculati & perfectius, nobis subministrarint, vel in Hieronymi versionem Latinam incidere contigerit, quam in bibliothecis alicubi latere, spem nobis facit catalogus codicum Fratrum Lobensium, quem domi habemus scriptum ante 400 annos ad calcem operum Fulgentii; atque utinam id aliquando eveniat, & spes nostræ non inanes deprehendantur.

CAP. I. ΠΑΡΟΙΚΕΣΗ ΚΟΡΙΝΘΟΝ] Forte κατοικέσθαι ad vitandam ταυτολεξίαν, cum idem sit κατοικεῖν quod παροικεῖν, ut videre est statim in initio libri Ruth, & alibi apud 70 Seniores. Utraque autem vox παρεπιδημεῖν significat, & sæpius pro eodem usurpatur, ac in eadem enunciatione ad maiorem evidentiam, & ἐνέργειαν adhibetur, ut apud Psalmistam, Πάροιχος ἐγὼ εἰμι παρά σοι καὶ παρεπιδήμῳ, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μὲν. & Pet. 1. 2. 22. Ἀγαπητοὶ παροικαὶ ὡς παρόικες καὶ παρεπιδήμους, &c. Sic virtus etiam inscriptio ex insula Delo nuper allata, in ara ab Atheniensibus, Romanis, & aliis peregrinis qui in insula inquilini erant, Apollini consecrata, quam inter marmora Regia in hortis Jacobæis videre licet. Quem locum, si vicinam Pinacothecam Bibliothecæ celeberrimæ conjunctam, si numismata antiqua Græca & Romana, si statuas & signa ex ære & marmore consideres; non immerito Thesaurum antiquitatis, & τιμιώτερον instructissimum nominare potes. Inscriptionem ipsam in gratiam eorum, qui ejusmodi studiis delectantur, non abs re forte erit attexere, in qua literas vetustate abrasas, nos supplevimus, &

Corinthiorum Episcopi, quarum mentionem facit Eusebius historiae suae lib. 4. cap. 22. quippe quae eosdem Apostolos Petrum & Paulum, primos fundatores haberent, & in eadem fide conspirantes, doctrinae consanguinitate (ut verbis Tertulliani utar) pacis communicatione, fraternitatis appellatione, & hospitalitatis contesseratione, tanquam firmissimo glutino, inter se invicem copularentur. Ecclesiae autem Romanae, non suum nomen, fronti praefixit; ut modestiae & humilitatis posteris aetatibus exemplar imitandum proponeret: & Corinthios, quos ad fraternam concordiam & humilitatem tota hac Epistola hortatur, non tantum scripto, sed exemplo etiam suo veram & non fucatam ταπεινοφροσύνην doceret, quae Basilio teste τῶν ἄλλων ἀρετῶν θησαυροφυλάκιον est. Quo anno autem Episcopatus sui missa sit haec epistola, & an Romae esset Clemens cum hanc scriberet, apud antiquos nullum vestigium: probabile est, non prius scriptam fuisse, quam in exilium relegaretur, quod factum est biennio antequam martyrio vitam finiret; quod ex ipsius verbis non obscure colligi potest, ubi de Pauli laboribus, de mortis genere, & martyrii loco differens ait, eum in finibus occidentis passum esse. Verisimile est, si in urbe tum fuisset, ὅτι ταύτῃ τῇ βασιλίδι πῖλει, vel aliquid ejusmodi, voluisse illum scribere. Adde quod statim in initio, cum tarditatem suam in rescribendo excusat, calamitatum suarum & δειπλώσεων, mentionem faciat: ἀλλ' ἐπέχω καὶ ἔδὲν ὀρίζω, & ex via hac ἀβιάτω, quam nemo ante calcavit, pedem refero. Post salutationem, quae verbis Paulinis concipitur, Corinthios propter constantis fidei sinceritatem, propter morum probitatem, & insignem in omnibus εὐχοσμία καὶ εὐταξίαν vehementer laudat, & in hoc etiam Pauli discipulum se probat, qui epistolas suas à laudibus ordiri amat. Sic enim ad Romanos, ἡ πίστις ὑμῶν καὶ ἀγαγγέλλεται ὅλη

ὅλω τῷ κόσμῳ. Sic ad Corinthios, ἐπλετίσθη ἐν αὐτῷ, ἐν παντί λόγῳ, καὶ πάσῃ γνώσει, ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑπερῖδαι ἐν μηδενὶ χερίματι. Sed non est propositum nostrum accuratam analysin, aut longiores commentarios scribere: neque opera typographica, quæ conatas has, & congenitas stricturas, præcipiti festinatione extrudunt, immaturum foetum teneriore cura lambere, & paterni affectus γνώσιμα & simul exponere patiuntur. Quare præter illa, quæ magis obvia erant, & supra à nobis suis locis in margine emendata sunt, quædam in præsentiarum, quæ medicam manum desiderant, vel notatu digniora videbuntur, observabimus, reliqua cum Græcia aut Ægyptus exemplar emaculati & perfectius, nobis subministrarint, vel in Hieronymi versionem Latinam incidere contigerit, quam in bibliothecis alicubi latere, spem nobis facit catalogus codicum Fratrum Lobensium, quem domi habemus scriptum ante 400 annos ad calcem operum Fulgentii; atque utinam id aliquando eveniat, & spes nostræ non inanes deprehendantur.

CAP. I. ΠΑΡΟΙΚΕΣΗ ΚΟΡΙΝΘΟΝ] Forte παροιكية ad vitandam ταυτολεξίαν, cum idem sit παροικειν quod παροικειν, ut videre est statim in initio libri Ruth, & alibi apud 70 Seniores. Utraque autem vox παρεπιδημειν significat, & sæpius pro eodem usurpatur, ac in eadem enunciatione ad maiorem evidentiam, & ἐνέργειαν adhibetur, ut apud Psalmistam, Πάροιχος ἐγὼ εἰμι παρά σοι καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μὲν. & Pet. 1. 2. 22. Ἀγαπητοὶ παροικαὶ ὡς παρόικες καὶ παρεπίδημοι, &c. Sic vetus etiam inscriptio ex insula Delo nuper allata, in ara ab Atheniensibus, Romanis, & aliis peregrinis qui in insula inquilini erant, Apollini consecrata, quam inter marmora Regia in hortis Jacobæis videre licet. Quem locum, si vicinam Pinacothecam Bibliothecæ celeberrimæ conjunctam, si numismata antiqua Græca & Romana, si statuas & signa ex ære & marmore consideres; non immerito Thesaurum antiquitatis, & ταμιεῖον instructissimum nominare potes. Inscriptionem ipsam in gratiam eorum, qui ejusmodi studiis delectantur, non abs re forte erit attexere, in qua literas vetustate abrasas, nos supplevimus, &

minio rubro à reliquis distinximus. [*Ego vero lineolis infra literas ductis distinguendas curavi*]

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ ΑΧΑΡΝΕΑ
ΕΠΙΜΕΛΗ ΤΗΝ ΔΗΛΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΞΕΝΩΝ
ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΠΙΔΗΜΟΥΝΤΕΣ ΕΝ ΔΗΛΩ
ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΚΑΛΟΚΑΓΑΘΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ
ΘΕΟΥΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΑΝΕΘΗΚΑΝ ΑΠΟΛΛΩΝΙ

Nascentis autem Ecclesiæ statum, quæ sub Imperatoribus Ethnicis, & ut plurimum persecutoribus, nullibi stabilem & permanentem locum possideret, sed (sicut olim Patriarchæ in tentoriis, & populus Israeliticus in Eremitis sub pellibus) patriam celestem anhelans, vitam in terris vagam ac dubiam, tanquam hospes & peregrina transigeret, voces hæ appositissimæ παροικεῖν & κατοικεῖν graphice depingunt, & nobis ob oculos ponunt. Longum esset per singulos Patres ire, & loca ex illis cumulare, quibus humanæ vitæ, quam παροικίαν vocant, τὸ ὀλιγοχρόνιον & Ecclesiæ instabilem sortem promiscue his vocibus denotant; sufficiat unus Justinus, qui de Christianis sui temporis epistola ad Diognetum plane aurea sic loquitur. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδί-
ας, ἀλλ' ὡς παροικοὶ μετέχουσιν πάντων ὡς πολῖται, καὶ πάντ' ὑπομέ-
νουσιν ὡς ξένοι· πάντα ξένη πατρίς ἐστὶ αὐτῶν, καὶ πάντα πατρίς ξένη
ἐστίν.

Ἐφ' ὑμῶν ἰδίως] Alludit fortasse ad locum Pauli Thess. 1. 3. 12. Ὑμεῖς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι, & περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλή-
λους, & εἰς πάντας, καθάπερ & ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς. Legendum autem arbitror, ἐφ' ὑμᾶς ἰδίως.

Δυσσιζομεν] Ad supplendam hanc lacunam vocem νομίζομεν nec incommodo sensu, primum substituimus, sed cum diligentius postea, & oculis accuratioribus exemplar intueremur, & vestigium minutissimum τοῦ ο ante, cerneremus, δυσσιζομεν, licet rarius occurrat, reponere non dubitavimus. δυσσιζειν autem Hesychio est, φοβεῖσθαι καὶ ὑποπτεύειν.

Ἐπιστροφὴν πεποιηκέναι] Ἐπιστρέφειν, & ἐπιστροφὴν ποιεῖν est curare, animadvertere, & animum adhibere, vel adjicere. Præter exempla quæ Stephanus affert, adde si placet è Rhodiaco Dionis Chrysostomi locum insignem, non tantum ut vim vocis & proprietatem discas, sed turpe lucrum caveas; quod animi & rationis oculos occæcat, nec justum ab injusto, aut honestum à turpi

turpi discernere patitur. Ἀλλ' ἐπὶ αὐτὸ τοῦτο ἡ μηχανία, τῷ κέρδους ἕνεκα ἢ χρείας, μηδενὸς αἰχρῶ μηδὲ ἀδίκου πράγματος ἐπι-
σφραγισθῆναι, μηδὲ φροντίζειν ποῖον τὸ γινόμενον, ἀλλὰ μόνον εἰ λυσιτελεῖ.

Ἀγαπητοί] Vox hæc sede sua, & loco turbata est, & jungenda proculdubio voci præcedentis paginæ ἀδελφοί, quod à nobis in versione nostra factum est, ut tricæ implicati eloquii suo ordini & juncturæ redderentur (ut loquitur Hieronymus de phrasi Paulina) & verborum fila plano magis & expedito stamine decurrerent. Disponere autem apte, & figurare varie, non nisi ῥητόρων πασι concessum est. Clemens noster, nullos colores aut lumina orationis affectat, phrasis ejus simplex, rudis, & plane ἀπρόητορῶτος est: sed postea fusius de ejus stylo, & scribendi genere.

Σεμνὴν νοεῖν ἐπιτρέπει] Forte θεωρεῖν, vel ἐπιτρέφει, aut ἐξε-
τρέφει potius, quod idem est cum ἀντρέφει, i. e. à teneris in-
stituebatis, & imbuebatis.

Οἰκουργεῖν] Pro οἰκουργεῖν legendum monuit οἰκρεῖν Dominus Boissius Canonicus Eliensis, vir emendatus & gravis, & in hoc literarum genere, quod ipsius eruditissimæ notæ in Chrysostomum testantur, longe versatissimus, cujus industria in hoc opere non leviter nos adjutos esse profiteamur. Cum enim in apographum nostrum casu incidisset, in quo præter lacunas suppletas, nullæ tum emendationes nostræ, sed exemplar θεωτότυπον fide optima, etiam cum omnibus rugis & nævis expressum, quos nos postea emaculandos, & per otium abstergendos proposueramus, temperare sibi non potuit, quin varia observaret: pro quibus ut illi, licet de facie adhuc ignoto, gratias agimus maximas, ita alios latere nolumus, per quos vel minimum profecimus. Verum huic loco οἰκουργεῖν convenientius esse arbitramur, si quidem addit author τὰ κατὰ τὸν οἶκον. In muliere enim ἀνδρεία, qualem Salomon postremo Proverbiorum describit, non tantum requiritur, ut domi se contineat, & raro in publicum prodeat: quam Apostolus ad Titum 2. 5. οἰκρὸν ἀγαθὴν vocat, & Clemens Alexandrinus 2. Strom. elegantissime exprimit, ἥτις φυλαττομένη τὰς πολλὰς τῆς οἰκίας ἐξόδους, ἀποκλείει ὡς οἶον αὐτὴ τῆς πρὸς τοὺς ἑωρεσθέντας θεωσώσεως, πραγμαίτερον πημεμένη τ' ἀκαίρου φλυαρίας τὴν οἰκείαν: verumetiam ut sedula sit instar apes oportet, nec ἀεργὴν τινὲ χεῖρα ἔχειν, sed τῷ ἀνδρὶ ἐνεργεῖν εἰς ἀγαθὰ πάντα τὸν βίον ut est apud Regum sapientissimam ibidem. Unde idem Clemens in Pædago-
go lib. 3. ἡ δὲ αὐτουργία ταῖς γυναιξὶ μάλιστα τὸ γνήσιον ἐπιφέρει κάλλος, γυμνάζουσα τὰ σώματα αὐτῶν, ἢ σφᾶς αὐτὰς δι' αὐτῶν κρημοῦσα οὐ τὸν ὑπὸ ἄλλων πεπονημένον θεωσέμενον κόσμον ἄκοσμον, καὶ ἀνελεύθερον καὶ ἐταιρικόν· ἀλλὰ τὸν ἐκάστης σώφρονος γυναικὸς διὰ τῶν χειρῶν αὐτῆς, ὅποτε χρῆται μάλιστα, ἀρχομένη καὶ ἐμφανίζουσα. & supra ejusdem libri cap. 10. τῆς γυναικείας αὐτουργίας va-
rias

rias species enumerat, ταλασιουργίαν scil. ἱστυργίαν &c. ad quem te remittimus.

CAP. II. Πάντες ἐταπεινοφρονεῖτε] Ad locum Petri 5. 5. respexisse hic Clementem nostrum arbitror, πάντες δὲ ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι τῷ ταπεινοφροσύνῳ ἐγκομδῶσασθε. Vnde infra pag. 39. ἐνδυσάμεθα τὴν ὁμόνοιαν ταπεινοφρονοῦντες, & passim in hac Epistola Corinthios, ut humilitate se ornent, & humilitatem cum concordia induant, hortatur: quæ cæterarum virtutum merito à Basilio ἡσυχαστοφύλακιον vocatur, & à Chrysostomo μήτηρ, καὶ ρίζα, καὶ τροφὸς, καὶ ὑπόθεσις, καὶ σύνδεσμος τῶν ἀγαθῶν.

Μᾶλλον διδόντες] Alludit ad locum Act. 20. 35. Μακρότιον ἐστὶ δίδοναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν. De quo loco Josephus scriptor Christianus (quem nos ex codice MS. Cantabrigienfi descriptum habemus) in Ὑπομνηστικῷ suo, quæstione 121, sic habet. Τίνες εἰσὶν αἱ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων μαρτυρίαι παραχρησόμεναι, ὧν τὰς γραφὰς οὐκ ἔχοντες; Ματθαῖος φησὶ ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἀποδοῦναι εἰς τὴν Ναζαρέθ μὲν τοῦ Κυρίου. ἐλθὼν δὲ ἠγάπησεν τὴν Ναζαρέθ, ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον, Ὅτι Ναζαρεῖος κληθήσεται. Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους φησὶ, διὸ λέγει. Ἐγείραι ὁ καθεύδων καὶ ἐπιφάυσει σοι ὁ Χριστὸς καὶ πάλιν γέγραπται, Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ δεύτερος εἰς πνεῦμα ζωοποιῶν, καὶ τοῖς ἐν Μιλῆται πρεσβυτέρους ἀγαλεγόμενος φησὶ, Μνημονεύετε, ὅτι μακρότιον ἐστὶ δίδοναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. His adde, si placet, locum Chrysostomi, quem nos ex Catena Græca in Acta & Epistolas Canonicas eruimus, quæ in Bibliotheca Novi Collegii hujus Academiae servatur, & longe alia est ab ea, quæ sub Oecumenii nomine in lucem prodit. Καὶ ποῦ εἶπεν; ἵσως ἀρεάφως παρέδωκεν οἱ ἀπόστολοι. ἢ ἐξ ἧς ἄνθρωπος συλλογίσασθαι δὴλον. καὶ γὰρ ἐδείξε τῷ παρρησίαν τὴν πρὸς τοὺς κινδύνους, τὴν συμπάθειαν τὴν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, τὴν διδασκαλίαν τὴν μετὰ παρρησίας, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἀκτημοσύνην. τοῦτο δὲ ἐκ ἀκτημοσύνης μείζον, εἰ γὰρ ἐκεῖ, πώλησόν σου φησὶ τὰ ὑπάρχοντα, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι. ὅταν πρὸς τὸ μηδὲν λαμβάνειν, καὶ ἐτέρους τρέφῃ, πὶ τούτου ἴσον; εἰς βαθμὸς, ρίψαι τὰ αὐτὰ, δεύτερος, ἑαυτῷ ἐπαρκεῖν, τρίτος, καὶ ἐτέρους, τέταρτος, τὸ καὶ κηρύττοντα ἐκείναι ἔχοντα λαμβάνειν, μὴ λαμβάνειν ὥστε πολὺ τῶν ἀκτημόνων ἕτος βελτίων ἦν.

Ἐφοδίους τῶ Θεῷ ὁρκούμενοι] Forte doctrinam salutis ex sacris scripturis haustam intelligit, ut Basilius ad Meletium Epist. 56. ἀφέλιμα διδάγματα, ἢ ἐφόδια πρὸς τε τὸν ἐνεσῶτα αἰῶνα, καὶ τὸν μέλλοντα. Sic Cyrillus Hieros. Catech. 5. vult catechumenos suos fidem in cordibus insculptam habere, καὶ ἐπ' αὐτῆς λέξεως μνημονεύσαι, i. e. verba ipsa symboli mente & memoria tenere, καὶ ἐφόδιον ἔχειν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς. Vel potius τὰ βιωτικὰ ad victum & vestitum necessaria τῶ ἐφοδίων nomine intelligenda sunt, ut Paulus ad Timotheum 1. 6. 8. Ἔχοντες δὲ ἀκαταπόνη καὶ σεπάσπατα.

πᾶσμά τε, τούτοις ἀρκεσθῆσόμεθα. & ad Hebræos 13. 5. Ἀφιλάργυρος ὁ τῆς πόσεως, ἀρκέμενοι ταῖς παροῦσιν.

Προσέχοντες τοὺς λόγους] Totus hic locus corruptus, & sic forte restituendus, προσέχοντες τοῖς λόγοις (licet προσέχειν cum quarto casu hoc sensu interdum junctum reperiatur, ut Isaia cap. primo bis, προσέχετε νόμον Θεοῦ, & κρίσιν χρηστῶν οὐ προσέχοντες) αὐτῶν ἐπιμελῶς, οἱ ἐνεσφενισμένοι ἦσαν τοῖς πλάγχθοις, καὶ τὰ μαθήματα αὐτῶν (i. e. documenta, vel magisteria, ut Cypriani verbo utar) ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν.

ὑπὲρ πάσης ἀδελφότητος] Sic Petrus 1. 2. 17. τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε. Sub lege olim, non tantum qui eisdem parentibus erant prognati, sed qui ejusdem tribus, qui eorundem sacrorum, & ejusdem verbi participes erant, Fratres vocabantur, ut Barnabas apud Clementem Alex. 2. Strom. ὁ νόμος ἀπαργρεύει ἀδελφότητα δανείζειν, ἀδελφὸν ὀνομάζων, & μόνον τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν φύντα γενέων, ἀλλὰ & ὅς ἂν ὁμόφυλοι ἢ ὁμογνώμων τε, & τῷ αὐτῷ λόγῳ κεκοινωνηκώς. Sic in primitiva Ecclesia, cum Christiani animo animaque inter se miscerentur, & omnia præter uxores indiscreta haberent, ut loquitur Tertullianus, Fratres propter hanc πρὸς ἀλλήλους φιλοστοργίαν καὶ ἀγάπην dicebantur & habebantur, præcipue vero quia unum patrem Deum (ut idem Tertullianus in Apologetico) agnoscerent, unum spiritum sanctitatis biberent, & de ejusdem ignorantia utero ad unam veritatis lucem expavissent. Sic Chrys. hom. 25. in epist. ad Heb. exponens vers. 11. 5. primæ ad Cor. Ἀδελφὸν ἐνταῦθα λέγων, πάντα τὸν πιστὸν ἀπὸ τῶν, οὐ τὸν μνησζόντα· τί γὰρ ἐπὶ τὸ ποιεῖν τὴν ἀδελφότητα; τὸ λατρεῖν τῆς παλιγγενεσίας, τὸ δυνήσθαι καλέσαι πατέρα τὸν Θεόν. ὥστε ὁ μὲν κατηχέμενος καὶ μνηστὴς ἢ, ὅς ἐστιν ἀδελφός, ὁ δὲ πιστὸς καὶ κοσμικὸς ἢ, ἀδελφός ἐστιν· εἴπῃ φησὶν ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος; εἰ δὲ γὰρ ἔχῃς τότε μνησζόντων ἦν, ἀλλὰ πάντα πρὸς κοσμικοὺς διελέγετο ὁ μακάριος Παῦλος. Hinc apud Cyprianum Fratrum & fraternitatis frequentissima mentio, & toties in Epistolarum fine illud repetitum. *Fraternitatem universam meo nomine salutate, & Fraternitatem, quæ vobiscum est, multum à me salutate.* O tempora vera aurea, & mores Christo, ac sacrosancto ejus nomine dignissimos! cum unanimitas in Ecclesia floreret, & populus omnis Christianus in solidam corporis unitatem arctissimæ concordia glutino copularetur. Longe aliter in his novissimis diebus, & mundi senio (quod deflere facilius est, quam corrigere) cum jurgiis & contentionibus in religione, quam vinculum pacis esse oporteret, Christi tunica inconsutilis & individua in varias partes scinditur, & corpus ejus mysticum discidio compaginis separatur (ut loquitur Cyprianus) ac divulsis laceratione visceribus in frustra discerpitur. Fraternitas omnis hodie extincta est, & unanimitas primæva non tantum diminuta, de quo

quo Cyprianus suis temporibus queritur, sed è medio penitus sublata esse videtur. *Dii meliora fiiis.*

Ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς καρδίας] Sic Proverb. 7. 3. ἐπίγραψον ἐπὶ τὸ πλάτῳ τῆς καρδίας σου, hoc est, ἐπὶ τοῦ στήθους: verum ego Clementem nostrum respexisse potius arbitror ad tabulas lapideas, in quibus digito Dei leges insculpebantur, & ad locum Apostoli ad Corinthios 2. 3. 3. ὅτι ἐν πλάξει λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλάξει καρδίας σαρκίναίς. & Jeremiæ 31. 33. quem locum Paulus ad Hebræos bis laudat, διδούς δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, & ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, γράψω αὐτούς. Sic Cyrillus Alex. ut est in Catena in Psalmos, collectore Niceta, quam nos MS habemus, ad vers. 11. Psal. 119. Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγια σου τῷ στήθει ἐν τῇ παμείᾳ τῆς ψυχῆς ἀνεξάλειπτον ἐνεχόλαψα τὴν μνήμην τῶν ἐντολῶν σου, ὅπως αἰεὶ ταύτας ὁρῶν καὶ μνημονεύων μὴ ἁμαρτῶ σοι. Ubi rationem reddit, cur Domini præcepta in intimis cordium nostrorum penetralibus recondi debeant, & similitudine elegantissima à thesauris, & pretiosis κειμηλίῳς petita illustrat. Sic Cyrillus Hieros. catech. 5. de fidei dogmate. ἐν ὀλίγοις τοῖς σίχοις τὸ πᾶν δόγμα τῆς πίστεως περιλαμβάνομεν, ὅπερ καὶ ἐπὶ αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεύσῃ ὑμᾶς βέλομαι, καὶ παρ' ἑαυτοῦ μετὰ πάσης ἀποδοῆς ἀπαγγέλλαι ὅτι εἰς χάριτος ἀπογενομένης, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ τῇ μνήμῃ σιλογραφῶντας, φυλάττομεν ἐν τῇ μελετᾷ. & paulo infra, βλέπετε ἅνθρωποι, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς νῦν παραλαμβάνετε, & ἀπογράψατε αὐτάς εἰς τὸ πλάτος τῆς καρδίας ὑμῶν, ubi ex comparatione superiorum ἐπὶ τὰς πλάκας reponi debere ad oram libri nostri ante aliquot annos observavimus, atque ita hoc loco apud Clementem legendum esse non dubium est.

CAP. III. Πᾶσα δέξα] Hucusque laudantur Corinthii, & illorum pii, sancti & religiosi mores ipsis ob oculos ponuntur, ut vituperium propter vitia in quæ degenerarunt, acrius illorum animos pungeret. Ἰκανὸν μὲν γὰρ καὶ κατ' ἑαυτὸ ἡ κατηγορία πλεῖστα (ut Chrys. in 2. vers. 11. cap. primæ ad Corinthios) ὅταν δὲ πρὸς παράθεσιν ἑτέρων κατωρθώτων & ἐγκωμιαζομένων γίνηται, μείζον ἔχει κέντρον. Transito paulo abruptior est, & majoris evidentiae causa, quædam addi posse videntur, ut, Ἀλλὰ νῦν οἷα ἐξ οἷων, vel tale aliquid. Sed Photius Criticorum pater in μυριοβόλῳ, hoc multis ante nos seculis deprehendit, qui in hac genuina, & altera etiam epistola, quæ falso sub Clementis nomine ferebatur, νοήματα quædam caussatur ἑρριμμένα πᾶς, & εἰ συνεχῇ τὴν ἀκρόασιον φυλάττονται: quare nos nihil mutamus, aut addimus, sed ut excusatio fiat Clemens noster, præter ea quæ supra in epistola ad lectorem, de Apostolicorum virorum stylo breviter tetigimus, καὶ ἄκρῳ δακτύλῳ; placet hic quædam de phrasi & caractere illorum temporum subtexere, postea, licet sæpius occasio offeratur, altum

altum silentium promittimus. In Ecclesiæ infantia veterum Patrum docendi & scribendi ratio plana, simplex & brevis fuit, non ad delectationem aurium, sed animarum salutem comparata: quippe qui fidem non in εὐρεσιλογία, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει τῶν θείων γραφῶν ponerent, ut loquitur Cyrillus Hieros. catechesi quarta, & auditores haberent, qui νηπιωδέσεων καὶ γαλακτώδους εἰσαγωγῆς indigerent. Hinc Methodius apud Epiphanium, τὸ μὲν οὖν παλαιὸν βραχὺ παντελῶς τὸ πᾶν ἐξήγησιν ἦν, φιλοπρουμῶν μὴ τέρπειν, ἀλλὰ ὠφελεῖν τοὺς παρόντας. Sic Greg. Nazianz. orat. 21. ἦν ὅτε ἡκμαζετὶ ἡμέτερος, καὶ καλῶς εἶχεν, ἡνίκα τὸ μὲν πᾶσι τὸν τοῦτο καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἐντεχνον ἔδεν πάροδον εἶχεν εἰς τὰς θείας αὐλὰς. Hinc Hieronymus de Didymo, *Imperitus sermone est, sed non scientia, Apostolicum virum ex ipso sermone exprimens, tam sensuum nomine, quam simplicitate verborum*; quod & ipse Didymus sub finem tractatus sui de S. sancto de seipso fateri non erubescit. Immo & ipsi Apostoli ἀρχαῖοι, ἀμαθεῖς, ἀγασσάμενοι καὶ ἀσύνετοι habebantur, ut Chrys. homil. 3. in epist. priorem ad Corinthios: & in præfatione sua ad Romanos, ἔδεν ἀμαθέστερον Πέτρον, ἔδεν ἰδιωκώτερον Παύλον καὶ τοῦτο αὐτὸς ὡμολόγησεν, ὅτι ἡχύνετο λέγων. Εἰ δὲ ἔστι ἰδιώτης τῶν λόγων, ἀλλ' ἔστι τῇ γνώσει. Et in expositione Psalmi 46. ἰδιώτας, ἀσήμους, ἀπόλιδας, μνηστίωνας, ἀνυποδέτους, γυμνὰς & ἰχθυῶν ἀφωνότερους eisdem vocat. Sic Greg. Nyssenus ad illud Psalmistæ Ἐκ φόμας νηπίων, ut est in Catena nostra in Psalmos, Ἄλλως καὶ τύπος ἦν τῷ Ἀποστόλῳ, καὶ γὰρ ἔτοιμα ἰδιώται σφόδρα ὄντες ἔστι τῶν ἰχθύων αὐτῶν ἀφωνότεροι, τὴν οἰκισμένην ἀπασαν ἐσαγήνυσαν. Sic Theodoretus de curandis Græcorum affectibus sermone 8 de Apostolorum scriptis. Ταὶ γὰρ δὴ τέτων ξυγασσάμενοι ἀπλᾶς γε ὄντες, καὶ τῆς ἐλληνικῆς γεγυμνωμένα λαμπρότητος καὶ κομψείας, καὶ μὲν δὲ ἔστι μικρὰ ἔστι ὀλίγα πᾶσιν ἀνθρώποις εἰσι ἀξιόεσται. Sic Basilius ad Libanium. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὡς θαυμάσιε, Μωσεῖ καὶ Ἡλίᾳ, καὶ τοῖς οὕτω μακαρίοις ἀνδράσι σύνεσμεν ἐν τῆς βαρβαρῆς φωνῆς ἀγαλεγομένοις ἡμῶν πρὸς ἑαυτῶν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων φηγγόμενα, νοῦν μὲν ἀληθεῖ, λέξιν δὲ ἀμαθεῖ. Sic Hieronymus in 3. cap. ad Ephesios. *Nos quotiescunque solæcismos, aut tale quid annotamus, non Apostolum pulsamus, ut malevoli criminantur, sed magis Apostoli assertores sumus, quod Hebraus ex Hebrais absque rhetorici nitore sermonis, sed verborum compositione, sed eloquii venustate nunquam ad fidem Christi totum mundum transducere voluisset, nisi Evangelizasset eum non in sapientia verbi, sed in virtute Dei.* & ibidem paulo infra, *Iste igitur qui solæcismos in verbis facit, qui non potest hyperbaton reddere, sententiamque concludere, audacter sibi vendicat sapientiam.* Vide ejusdem Epistolam ad Algeſiam, ubi sensus involutos, eloquium implicatum, & artis grammaticæ imperitiā in Paulo notat, & dictum illud, *Etsi imperitus sermone, non tamen scientia, non de*

humilitate, sed de conscientiae veritate ab ipso prolatum esse affirmat. Sed hæc hæctenus, & fortasse plura quam par erat.

Πλατυσμός] Ut Cyrillus in Catena nostra in Psalmos interpretatur, est πραγμάτων εὐθυμία καὶ εὐρυχωρία Corinthus enim illis temporibus, ut Chrysost. in argumento prioris ad Corinth. epistolæ author est, urbs magna fuit καὶ πολυάνθρωπος, πλούτη καὶ σοφίας ἕνεκεν θαυμασῆς, καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ κεφάλαιον· τὰ γὰρ Ἀθηνάων καὶ Λακεδαιμονίων ἀδελφῶς διέκειτο λοιπὸν, τῆς ἀρχῆς πάλας μεταπεσούσης.

Καθῆκον τῷ Χριστῷ] Legendum forte Χριστιανῷ. est autem καθῆκον idem quod προσήκον ut Cl. Alex. Pædag. lib. 1. ubi ex Stoicorum schola καθῆκον definit esse τὸ κατορθούμενον κατὰ τὴν τοῦ λόγου ὑπακοήν.

CAP. IV. Δαβὶδ φόβον ἔχεν] Forte ὑπέχεν.

CAP. V. Σύλοι] Christus est Ecclesiæ fundamentum, ut Paulus ad Corinth. 1. 3. 11. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον ἐδεῖς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Sic Cyrillus Alex. in Micheam de Ecclesia loquens, θεμελιώνται γὰρ ἐπὶ πέτρῃ, καὶ ἐστὶν αὐτῆς ἔρεισμα Χριστός, κρητὶς ἀκράδαντος, καὶ διηνεκῆς ἀσφάλεια, σωτὴρ τε καὶ λυτρωτής. Apostoli vero passim in scriptis Patrum mundi & Ecclesiæ σύλοι vocantur. Ignatius ad Philad. σύλοι εἰς κόσμους οἱ Ἀπόστολοι. Sic Basiliius ad vers. 4. Psal. 73. ut est in Catena nostra, τὴν σωτηρίαν τῆς γῆς δύναμιν σύλως εἶρησθαι νόησον. εἰσὶ καὶ σύλοι τῶν Ἰερουσαλήμ οἱ Ἀπόστολοι, κατὰ τὸ εἰρημνίον, σύλῳ ἔδραϊώμα τῆς ἀληθείας. Sic Chrysostomus in Ethico hom. 10. ad Ephes. πολλὰς ἐστὶν ἰδέειν ὡς σύλως ἐστῶτας, οἷδὲ γὰρ καὶ ἀνθρώπους σύλους καλεῖν, καὶ τῇ δυνάμει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ κάλλει πολὺν παρέχοντες κόσμον, κεφαλὰς ἔχοντας κεχρυσωμένας. sic homil. 32. ad Rom. ubi urbis Romæ, in qua Petrus & Paulus passi & sepulti sunt, encomium elegantissimum habetur. Διὰ τοῦτο θαυμάζω τὴν πόλιν, καὶ ἀλλὰ τὸν χρυσὸν τὸν πολὺν, οὐ ἀλλὰ τὰς κίονας, οὐ ἀλλὰ τὴν ἄλλαν φαντασίαν, ἀλλὰ ἀλλὰ τὰς σύλους τῆς ἐκκλησίας τούτους. Sic Cæsarius de Paulo resp. ad quæstionem 20. Ἀπειθῶν γὰρ παίων καὶ ἀπαράττων λύκος Χριστιανὸς Παῦλος ὁ νῦν τῆς ἐκκλησίας σύλος, ἢ ὑψηλόφωνος τῆς πίστεως σάλπιγξ. Sic Theodoretus de Petro, orat. πρὸς ἀγάπης. Οὕτω τῷ οἰκουμενικῷ σαλδομενικῷ ὁ μέγας ἔτις σύλος ὑψήρεισε, καὶ καταπεσεῖν οὐκ εἶασε παντελῶς, ἀλλὰ ἀνέστηρσε καὶ ἐδραΐαν ἀπέφλυε. Nec tantum σύλοι sed βάρεις etiam & πύργοι τῆς ἐκκλησίας vocantur: unde Cyrillus Alex. ut est in Catena nostra ad vers. 4. Psal. μζ. Βάρεις ὀνομαῖσαι φημὲν τὰς ἐπισήμους μάλιστα τῶν πύργων, ὅπερ ἂν εἴεν ἐν τοῖς πύργοις τοῖς ἀπείκοις, ἅτε δὴ πόλεως ἀπαξ τῆς ἐκκλησίας ὀνομασμένης, βάρεις αὐτῆς εἶναι λέγειν τὰς ἀγίους Ἀποστόλους, ἡγοῦν τὰς κατὰ πάξ τῶν ἀγίων ἐκκλησιῶν διδασκάλους καὶ μυσαγωγούς· εἶεν γὰρ ἂν, βάρεις, οἱ μεγάλοι καὶ ἐξάρετοι τῆς τῆς Θεοῦ πόλεως, οἱ ἐν αὐτῇ ὑπερέχοντες. & Chryso-

Chrysostomus ad vers. 13. ejusdem Psalmi ex eadem Catena. ἡ βάρεϊς, ἥτοι πύργος τῆς ἐκκλησίας τὰς ἀγίας εἶναι φησὶν Ἀποστόλους τε καὶ εὐαγγελιστάς. Non ignoro tamen interdum etiam titulum θεμελίας & κρηπίδος Apostolis communicari, quia scilicet Ecclesiam supra fundamentum, quod est Christus, fundarunt & condiderunt, vel ut Ignatius ad Philad. loquitur, ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ οἰκειοῖς ἰδρῶσι καὶ πόνοις ἰδρύσαντο. Unde Chrys. hom. 2. in Psal. 50. Ἀκούε πὶ φησι Πέτρος, τῷ σύλῳ, τῇ κρηπίδι, τῷ ἀπὸ τῆς κληθέντι Πέτρῳ, ἐπειδὴν τῇ πίστει πεπείρωμένον ἦν. & paulo infra ibidem, ὁ σύλος τῆς ἐκκλησίας, ἡ κρηπίς τῆς πίστεως, ἡ κεφαλὴ τῆς χορᾶς τῆς Ἀποστόλων ὁ Πέτρος. Sic Hesychius presbyter in encomio Divi Andreæ apud Photium in Μυριοβίβλῳ. Σάλπιγγς ἡμᾶς ἱερὰ κήρυξ πανήγυριν ἤηροισεν Ἀνδρέας ὁ τοῦ χορᾶς τῶν Ἀποστόλων παροπτόμενος, ὁ παροπτοπαγὴς τῆς ἐκκλησίας σύλος, ὁ παρὰ Πέτρου Πέτρος, ὁ τοῦ θεμελίας θεμελίος, ὁ τῆς ἀρχῆς ἀπαρχή.

Τὰς ἀγαθοὺς Ἀποστόλους] Forte ἀγίους scribendum, vel potius πρῶτους seu κρυφαίους, cum primitus per contractionem scriberetur αους, quod est πρῶτους.

Ἐπὶ τέρμα τῆς δύσεως] Petrum & Paulum Romæ sub Nerone martyrio vitam finivisse notius est, quam ut in dubium vocetur. De tempore autem opinio duplex est; quidam volunt eodem die & anno passum esse utrumque, ut Eusebius ex Dionysio Corinthiorum episcopo, & Caio scriptore ecclesiastico; alii eodem die, sed anno uno interjecto. Vide magni Scaligeri notas in Eusebium. Anonymus autem scriptor de certaminibus, peregrinationibus, vita & morte Petri & Pauli, quem Dominus Pettæus Illustrissimi Arundeliæ Comitis facellanus è Græcia secum advexit, Paulum quinque annis post Petrum martyrio sublatum author est, & Justinum & Irenæum hujus sententiæ ἀρχηγὸς laudat; ejus verba ita se habent: Λέγουσι δὲ τινες παλαιῶν τὸ Πέτρον ἐνιαυτὸν ἓνα, καὶ τὸ μακάριον ἐκεῖνο δεῦρο δεῦρο καὶ δεσποτικὸν πάθος, τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν παλαιῶν παρὰ τὸν ἀποστόλον Παῦλον, ὡς Ἰσχυρὸς εἰρηναῖος φασὶν ἐφ' ὅλοις ἔτεσι πέντε καὶ τοῦτοις ἔγωγε πείθομαι μᾶλλον. Ex hoc tractatu, siquidem occasio non incommoda hoc loco se offert, placet nonnulla ἐν τάξει παλαιότητος καὶ περιστερίας de Petro & Clemente nostro ejus successore subjungere, quæ non ingrata fore legentibus arbitror. Ἐπιμείνας τε, scil. Petrus, ἐν Βρετανίᾳ ἡμέρας πέντε, καὶ πολλοὺς τῷ λόγῳ φωτίσας τὸ χάριτος, ἐκκλησίας τε συστησάμενος, ἐπισκόπως τε, ὅς πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους χειροτονήσας δωδεκάτῳ ἔτει τῷ Καίσαρος Νέρωνος αὐτὸς εἰς Ῥώμην παραγίνεται ἐνθα καὶ τὸ Λίνον τελειοῦνται εὐρηκῶς τὸν Κλήμεντα ἀντὶ αὐτῶν χειροτονήκεν, ἀπαναμνόμενον καὶ τὴν προσηλασάν παραλήμενον ὃν καὶ λόγοις ἱκανοῖς πείσας, καὶ ταῖς ῥεῖν προσηλασάν ἐπὶ τὴν αὐτῶν τῶν λόγων ἀναβιβάζει καθεύδαν. & paulo infra, Οἱ ἐν στρατιῷται παραχρησῆμα πάντας συλλαβόμενοι

(scil. qui Christo nomen dederant) ἐπὶ τὸν τῶν καταδίκων ἄγχι τύπον καὶ τοῦ μὲν Κλήμεντος ὡς συγγενῆς τῷ Καίσαρι φερόντα. Ἡρώδionα δὲ καὶ Ὀλυμπῶν συν' ἅμα πλῆθει, τῇ τῷ ξίφει ὑπάγχοι τομῇ. Πέτρον δὲ τὸ μέγαν τῷ Κυρίῳ Ἀπόστολον [Vide Theodoret περὶ ἀγάπης] ἀντιπρόφως τῷ σαυρῷ προσηγνύεσιν, ἐφ' ᾧ τὰς ἐκ τῶν ἡλῶν ὀδύνας παραπλησίως τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν καὶ αὐτὸς ὑπομείνας τὴν κατὰ αὐτοῦ ψυχὴν καὶ ἀμόλυντον εἰς χεῖρας Θεοῦ παρατίθεται. Κλήμης δὲ μαθητὴς αὐτοῦ ἐπίσκοπος, τὸ πολὺ μὲν αὐτῷ σῶμα μεγαλοπρεπῶς ἐνταφιάσας, ἐν τότῳ ἐπισήμῳ κατέθετο.

CAP. VI. Δαναίδες καὶ Δίκη] Nemo est qui primo intuitu non videat hæc aliena esse ab hoc loco, & plane contra authoris mentem, qui verba ejus, quæ paulo supra habentur, vel leviter perpenderit; ubi relictis antiquis exemplis sui seculi & ὑπεργνώστῳ (ut verbo Demosthenis utar) in medium proferre pollicetur. Errori autem huic, si conjecturæ locus, ansam præbuisse Clementis Alexandrini lectionem verisimile est, qui libro 4. Strom. dum repetit quæ infra sub finem hujus epistolæ habentur, & hujus loci ἐξηγητικὰ sunt, post exempla Judith & Esther addit ex prophana historia, & poetarum fabulis fortium mulierum facta nonnulla, quæ gladios, ignes, & tormentorum cruciatus constanti animo & masculo contempserunt (quod etiam in libro ad Martyras à Tertulliano factum esse deprehenditur) inter quas Danaï filias, & Danaidis authorem memorat, qui illarum historiam carmine heroico conscripsit. Unde factum est, ut cum in margine vetusti alicujus exemplaris hæ voces primum scriberentur, ab imperito librario postea in textum irrepserint; quas nos idcirco uncis inclusas à reliquis discrevimus, non inepte tamen retineri possunt, si ὡς particula præmittatur, sed prior sententia magis arridet.

Ἐπὶ τὸν δρόμον κατέστησαν] Forte εἰς, ut infra pag. 33. εἰς πέπειρον καταντῶ. Sic Paulus ad Ephes. 4. 13. μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως. Et ad Philip. 3. 11. Ἐπίσω καταντήσω εἰς ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. Malim tamen deleta præpositione, κατήνυσαν legere, alludendo ad illud Pauli 2. Timoth. 4. 7. τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἡγήμισμα, τὸν δρόμον πετέληκα, τὴν πίσιν πετέθηκα.

CAP. VII. Ταῦτα, ἀγαπητοί] Hic mutato stylo, superioris objurgationis asperitatem blandiore alloquio lenit & emollit, καὶ κουφότερα παρεμβάλλων, ut alicubi loquitur os aureum, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μέσον τὸ σφόδρον τῆς ἐπιπλήσεως λεάινει. Atque in hoc veri, fidelis, & solliciti pastoris partes exequitur, cui ab Apostolo utrumque munus hortandi, scilicet, & objurgandi, pariter jungitur: quorum alterutrum metu vel adulatione negligere & διδασκάλας, ut Chrysost. in epist. ad Galatas, ἀλλὰ λυμεῶνος ἀνείη, καὶ πολεμίσ. Sic Christus exemplo suo Apostolos instituit, quos interdum laudat & beatos prædicat, interdum vero acriter increpat

increpat & objurgat. Sic Apostolus Clementem docuit, qui sæpe numero in epistolis suis (ut Chrysoft. ibidem) κατ' ἔχοντο τοῦ διδασκάλου βάνων ποικίλλει τὸν λόγον πρὸς τὴν τῶν μαθητευομένων χρείαν, νῦν μὲν καίαν καὶ τέμνων, νῦν δὲ προσηνὴ φάρμακα ἐπιτιθεῖς. νῦν μὲν ἐν ῥάβδῳ, νῦν δὲ ἀγάπῃ καὶ πνεύματι πραότητος ἐρχόμενος, ut de seipso ad Corinthios loquitur.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἐσμὲν σκάμματι] Σκάμμα non tantum locum certaminis & agonis, sed certamen ipsum significat, atque hoc sensu intelligendus est Balsamon ad canonem 63 synodi sextæ in Trullo, ubi de Simeone Metaphraste, sic loquitur. Χάρις τοῖς νῦν τῷ μακαρίτῃ μεταφρασῇ τῷ τὰ μαρτυρικά ὑπὲρ τῆς ἀληθείας σκάμματι πολλοῖς πόνοις καὶ ἰδρώσι κατακαλλύναται, εἰς ὕμνον Θεοῦ, καὶ δόξαν αἰωνίζουσαν τῶν ἀγίων μαρτύρων. interpretes vertit fossas, sed non adeo recte. Sic passim apud Chrysostomum πρὸς μείζονα ἐκλήθημεν σκάμματι, & πρὸς μακρότερα ἀπεδύσαμεν σκάμματα. Interdum etiam vita nostra in terris misera, laboriosa, molestiis ac difficultatibus plena, & variis τῷ ἀντιπάλῳ tentationibus obnoxia metaphorice non ineleganter hac voce adumbratur. Sic Ephraëmi Syri metaphrastes Græcus, qui exstat in bibliotheca Nobilissimi & Illustrissimi viri Arundeliæ Comitissæ & Angliæ Marascalli, orat. περὶ παρθενίας. Σκάμματι γὰρ ὅμοιον ὁ βίος ἔστος, ἀγωνισαὶ τέλειοι τῇ αὐτῶν ὡρθομῖα ἀφόβως δεικνύουσιν ἑαυτοὺς ἐν τῷ σκάμματι. οἱ δὲ δειλοὶ καὶ χαῖνοι τῇ αὐτῶν χαυνότητι ἔξω τῷ σκάμματι φεύγουσιν. & ibidem, χωρὶς ἀγῶντος ἑδὲς στεφανῶται ἐν βίῳ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ τῆς ἀσκήσεως ἀνδρὶ ἀγῶντος ἑδὲς δύναται ἐπιτυχεῖν ἀμαρτάντων στεφάνου, καὶ ζωῆς αἰωνίου. Sic Chrysoft. hom. 23. in priorem ad Cor. Καὶ γὰρ ἑδὲς τῶν σκαμμάτων εἶσω μένοντα ἀγωνίσασθαι, καὶ οὐ μετὰ τὸ λυθῆναι τὸ θάνατον δακρύειν ἀνόνητα. ubi de pœnitentia post mortem inutili locus est insignis. Cujus sententiæ Ephr. Syrus περὶ μετάνοιας, suffragatur. Δεῦτε ἔνδεησθαι ἕως ἐστὶν κακός, ὥδε ἐν τῷ βίῳ τέταρτον ἐφ' ὅσον ἐσμὲν ἡμεῖς δυνάμεθα δυσωπῆσαι πάντοτε τὸ Θεόν, εὐχερὲς ἡμῖν ἐστὶν ὅτι κρούει εἰς τὴν θύραν τῆς αὐτοῦ εὐσπλαχνίας ἐκχέωμεν δάκρυα ἕως καιρὸς ἐστὶν δεχθῆναι τὰ δάκρυα, ἵνα μὴ ἀπελθόντες εἰς τὸν ἐκεῖ αἰῶνα κλαύσωμεν ἀνωφελῶς. ἐκεῖ τὰ δάκρυα εἰς ἑδὲν λογίζονται. ὅσον γὰρ ἡμεῖς θέλομεν, τοσούτον καὶ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθός. ἐνταῦθα γὰρ ἀκὴρ ἡμῶν παρακαλόντων, καὶ ἐνταῦθα συγχωρεῖ ἡμῶν ἰκετευόντων, ἐνταῦθα ἐξαλείφει τὰς ἡμῶν ἀνομίας, ἡμῶν εὐγνωμονούντων. ἐνταῦθα παράκλησις, ἐκεῖ δὲ ἐκδίκησις. ἐνταῦθα συγχώρησις, ἐκεῖ καταζήτησις. ὥδε μακροθυμία, ἐκεῖ ἀποτομία. ὥδε συγκατάθεσις, ἐκεῖ καὶ ἀκρίβεια. ὥδε αὐτεξουσία, ἐκεῖ δικαστήριον. ἐνταῦθα ἀδελφία, ἐκεῖ σενοχωρία. ἐνταῦθα ἀπόλαυσις, ἐκεῖ δὲ βασανισμοί, &c. Et Basilii ad Virginem lapsam tom. 2. pag. 755. Asterius etiam homilia de Divite & Lazaro, Ἐλθόντες δὲ καὶ τῷ κατήκοντος, καὶ τῷ ἀπαραιτήτου προσάγματι τῆς πρὸς τὸ σῶμα κτηνότητος ἀποσπῶντος αὐτήν, ἀναλογισμὸς εἰσέρχεται τῷ βεβιωμένῳ,

μύων, καὶ ἀνωφελὲς μετάνοια κατόπιν γινομένη τῆς χρείας· τότε γὰρ ὀνι-
 ησι μεταμέλεια, ὅταν ὁ μεταβλεπόμενος ἐξουσίαν ἔχει τῆς διορθώσεως.
 & Justinus Martyr in Apolog. Ἐν ἁδου ἐκπρόδεσμος ἡ μετάνοια.
 Sed in viam redeamus, neque longius extra scamma vagemur.
 Cyrillus Alexandrinus Glaphyrorum lib. 1. Deum nihil Sanctis
 largiri sine labore & sudore author est, nec quenquam ante
 θυμνάσματα votis & desideriiis coronare, καὶ τῇ τ' ἀθλῶν ἀμφιλα-
 φία καταπλήττειν. Et Clemens in Protreptico, ἀποδυσάμενοι δι'
 ἐν ὡφειδῶς ἐν τῷ τῆς ἀληθείας σταδίῳ, γνησίως ἀγωνιζόμεθα [ἴσ.
 ἀγωνίζεσθε] βραβεύοντες μὲν τῷ λόγῳ τῷ ἀγίῳ, ἀγωνοθετοῦντες δὲ τῷ
 δεσπότῃ τῶν ὅλων· οὐ γὰρ σμικρὸν ὑμῶν τὸ ἀθλόν, ἀθανασία παρέκει-
 ται. & lib. 7. Strom. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀθλητὴς ἀληθῶς, ὁ ἐν τῷ μεγάλῳ
 σταδίῳ τῷ καλῷ κῆσμῳ τὴν ἀληθινὴν νίκην κατὰ πάντων σεφανέμενος
 τῶν παθῶν· ὁ τε γὰρ ἀγωνοθέτης ὁ παντοκράτωρ Θεὸς, ὁ τε βραβευτής
 ὁ μετγενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, θεαταὶ δὲ ἄγγελοι καὶ τὸ παγκράτιον τὸ πάμ-
 μαχον οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ τὰς ἀφ' σαρκῶν ἐνεργείας
 πνευματικὰς ἐξουσίας ἐμπαθῶν παθῶν. Quem locum Tertull. ad
 Martyras elegantissime exprimit. Bonum agonem subitura estis,
 in quo Agonothetes Deus vivus est, Xystarches Spiritus sanctus,
 corona aternitatis brabium, Angelica substantia politia in calis, glo-
 ria in secula seculorum. Itaque Epistates vester Christus Jesus, qui
 vos spiritu unxit, & ad hoc scamma produxit, &c. Sed veren-
 dum est, ne dum explicationi hujus vocis diutius immoramur,
 & testimonia varia cumulamur, longiores quibusdam videamur;
 quare superato hoc scammate, postea saltuatim tantum hinc in-
 de quædam libabimus: neque enim κατὰ πόδας progredi, &
 singula accuratius persequi, si quidem hoc maxime vellemus, ty-
 pographus patitur, qui calces premit, & operas suas cessare que-
 ritur.

Μετανοίας τόπον] Forte τύπον i. e. ὑπόδειγμα, ut est vers. 15.
 cap. 44. Sap. Sirach, ad quem locum respexisse videtur author
 noster.

CAP. VIII. Μετανοήσατε οἱ κτλ Ἰσραὴλ] Verba contextus aliter se
 habent: verum de hoc loco, & aliis S. Scripturæ testimoniis, quæ
 frequenter in epistola citantur, plura loca in unum interdum
 compingi (quod ab aliis etiam Patribus non raro fit, nec Apo-
 stoli ipsi exemplis carent) sensum quoque aliquoties, & non ver-
 ba exprimi observandum est, quod utrumque in hoc loco de-
 prehendere est; quin & in verbis ipsis non parva sæpenumero
 differentia occurrit: varietates autem singulas notare longum
 esset, & cuivis ex collatione cum editione πῶν ο. quæ exstat, &
 omnium manibus teritur, obvium est. Quare laborem hunc aliis
 relinquimus, & damnum, si quod inde existit, majore lucro
 postea compensabimus, cum novam editionem Bibliorum Græ-
 corum ex manuscripto exemplari Theclæ, quod omnium, quot-
 quot

quot hodie in Europa sunt, longe optimum & antiquissimum est, divini numinis auspiciis, & Serenissimi Regis Domini mei gratia & favore in lucem emittere dabitur.

Cap. IX. Διὸ ἐπακούσωμεν] Dominus Boisius ἐπακούσωμεν legendum monuit, cujus conjecturae ego libens subscribo, licet interdum ἐπακέν pro ἐπακούην usurpetur, ut Es. 45. ἐπακούσῃ ἐμὸν ὡθοῖεν αὐτοῦ ἔθνη, & tertio casui junctum reperiatur apud 70. Seniores, sed sensu diverso, ut Prov. 15. 32. εὐχαῖς δὲ δικαίων ἐπακεί, & Gen. 16. 11. ὅτι ἐπήκουσε ὁ Κύριος τῇ ταπεινώσει σου.

Ματαιοπονίαν] Forte ματαιολογίαν.

Παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν] Regeneratio quæ fit per baptismi lavacrum operante S. Sancto παλιγγενεσίας nomine hoc loco intelligenda non est; sed generis humani instauration, & generatio nova, atque hoc sensu apud Philonem Judæum, & alios reperitur. Locus etiam Matthæi 19. 28. ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ sic interpretandus est, cum scilicet cœlum, terra, & mare præterierint, ut est Apoc. 21. & qui throno insidet nova omnia creabit, ἐρχόμενον καινὸν, γῆν καινὴν, καὶ καινὰ πάντα.

CAP. X. Ἀβραάμ ὁ φίλος ὡσαυτοῦ τοῦ Θεοῦ] Forte τῷ Θεῷ addendum, ut est Jac. 2. 23. καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη.

CAP. XI. Τῆς ἀειχώρας πάσης κριθείσης] Dominus Boisius καὶ ἀσπασθείσης legendum putat, suffragante historia, & verbis contextus, Gen. 19. 25. καὶ κατέσβεψε τὰς πόλεις ταύτας, καὶ πάντα τὸ περίχωρον, vel κατακαυθείσης. Ego simplex καυθείσης substituendum puto, & in versione Latina illam lectionem sequutus sum; quamvis non negem κριθείσης retineri posse, & quidem sensu commodissimo, προκατακριθείσης. Κρίνειν enim pro κατακρίνειν, & κῆμα pro κατάκρημα sæpissime in novo Testamento, & in hoc scripto usurpantur. Primæ & postremæ lectioni favere videtur Pet. v. 6. 2. 2. Καὶ πόλεις Σοδὼμων καὶ Γομόρρας πεφρώσας κατέκρινεν. De vastitate autem & sterilitate illius regionis olim fertilissimæ & amœnissimæ, quæ divinam scelerum & impietatis vindictam, & imbrem igneum ac sulphureum cœlitus demissum sequuta est, apud Chrysostomum homil. 8. in priorem ad Thess. locus est elegantissimus: quem hic subicere non pigebit in gratiam eorum, quibus non minus gratum erit hæc legere, quam nobis primum notare, & excerpere jucundum fuit, αὕτη δὲ οὖν ἡ ἕως εὐθαλῆς καὶ πρὸς πάσας τὰς χώρας ἀμιλλωμένη, ἡ φθάνουσα τῇ εὐθηνίᾳ τὸν παράδεισον τῷ Θεῷ πασῶν τῶν ἐρήμων ἐρημότερα ἐστὶ νῦν. καὶ ἐσηκε μὲν δένδρα, καὶ καρπὸν ἔχει, ὁ δὲ καρπὸς τῆς ὁ Θεοῦ ὀργῆς ἐστὶν ὑπόμνημα· ἐσήκασι μὲν ῥῆμα (καὶ τὸ ξύλον λέγω, καὶ ὁ καρπὸς) λαμπρὰν τὴν ἐπιφάνειαν ἔχουσα, καὶ πρὸς ἀγνώπην παρέχουσα πολλὰς τὰς ἐλπίδας, εἰ δὲ ληφθεῖεν εἰς χεῖρας, ἀκλαδεῖται καρπὸν μὲν ἔδνα, κόνιν δὲ ἔτι φέρει πολλὴν δεικνύουσαν ἐναποκειμένῳ ἔνδον, τοιαύτη καὶ ἡ γῆ πᾶσα, καὶ λίθον ἑνὸς, πεφρωμένον εὐρήσεις καὶ τί

λέγω λίθον, καὶ ξύλα, καὶ γῆν, ὅπως καὶ αἶρ, καὶ τὰ ὕδατα μέπηκε τὴ συμφορᾷ; καθάπερ γὰρ σώματι ἐμωρηθέντι καὶ κατακαυθέντος, τὸ μὲν σῆμα μένει, ἔο τὸν τύπος ἐν τῇ τῆ πυρρὸς ὄψει καὶ ὄγκῳ, καὶ ἡ ἀναλογία, ἡ δὲ δύναμις σκένει· ἔτω δὲ ἐκεῖ γῆν ἔστιν ἰδεῖν· ἀλλ' ἐδὲν ἔχουσιν γῆς, ἀλλὰ πάντα τέφραν· δένδρα καὶ καρποὺς, ἀλλ' ἐδὲν ἔχοντα δένδρων, οὐδὲ καρπῶν· αἶρα καὶ ὕδωρ, ἀλλ' οὐδὲν αἶρος οὐδὲ ὕδατος. ἔο γὰρ καὶ ταῦτα πέφρωται. Sic Tertullianus in Apolog. *Sodomam & Gomorram igneus imber exussit; olet adhuc incendio terra, & si qua illic arborum poma conantur, oculis tenus, ceterum contactu cinerescunt.* Et de Pallio idem, *Aspice ad Palestinam, qua Jordanis amnis finium arbiter, vastitas ingens, & orba regio, & frustra ager est, & urbes retro, & populi frequentes, &c.*

Στήλιον αἶλος] Cyrillus Hieros. catech. mystagogica prima, ἡ δὲ τούτου γυνὴ σῆλη γέγενεν αἶλος ἐσηλυτευομένη δι' αἰῶν, ἔχουσα τὴ πονηρᾶς προαφρέσεως καὶ ὑποστρεφῆς τῶν μνημόνων. Abraham contra τῇ οἰκουμένη σῆλη πίστεως καὶ ὑπακοῆς ἰδρυται, ut loquitur Basilus in Constit. monasticis.

CAP. XIV. Οἱ πινες ἐξακρογνίζουσιν] Dominus Boisius deesse aliquid putat, & vocem λόγους, aut ῥήματα, suppleri debere. Ego malim, sine ulla additione ἐξακρογνῶσιν legere, atque ita in versione nostra à nobis redditum est: ut vero sensus plenior & rotundior sit, non recuso τὰς γλώσσας addere, si quis ita velit, & phrasi quidem elegantissima, qua Libanius Epistola ad Basilium utitur, Εἰ ταῦτα γλώττης ἀργυτέρας, τίς ἂν εἴης αὐτῶν ἀκρογνῶν. sic Epistola ad Salustium nondum edita, χεῖρα ἀκρογνῶν dicit, ἥδη γὰρ ἀνίσταμένων τῶν τὰς δεξιὰς εἰς τὸ ταχέως γράφειν ἀκρογνῶντων. sic Psalmista, linguam improborum, qui iniquitatem & dolos machinantur, ἐνθρονῶν ἀκρογνῶν vocat. Quibus vero ἐξακρογνίζειν magis placet, ad explendum sensum addere possunt τὰς γλώσσας vel ταῖς γλώσσας: lingua enim convitiantium & pravorum hominum βολίς ἐστὶ πτερώσκουσα & τοξὸν ψεύδους, ut loquitur Jeremias cap. 9. vers. 3. & quam Salomon in Proverbiis μαχαίραν appellat, & Jobus μάστιγα. Unde Nazianzenus Epist. 191. quæ in MS. codice bibliothecæ Bodleianæ non Timotheo, ut in impressis, sed Stagirio sophistæ inscribitur, κατὰ θεοῦ ποτε τὰ ὅπλα, καὶ τὰς σφενδόνας, καὶ τὰς δεινότερας μαλίας, τὰς γλώσσας, αἷς καὶ ἀκλήλων βάλαντες καὶ πτερώσκετε. Et Nicephorus Callistus lib. 8. cap. 11. de Ariana hæresi, & schismate in Ecclesia tum orto, verba faciens, οὐ γὰρ ἀλλόγλωσσοι ταῖς ἐκκλησίαις ἐπεσφράτευον, ἀλλ' ὁμοδοῖστοι καὶ ὁμόφυλοι καὶ ἀλλήλων ἐπὶ τὸν ὅλον, ταῖς γλώσσας, οἷα ὄρεσι, χεῖρῶν.

CAP. XV. Ἀλλὰ γυνήθητω] Clemens Alexandrinus legit ἀλαλα, & quidem recte; locus autem hic conflatus est ex vers. 19 Psal. 30. juxta computationem Græcorum, & versu 4. Psal. 11. & eis qui sequuntur. In testimoniis scripturarum citandis solenne esse Patribus ex variis locis unum corpus efficere supra notavimus.

Cur autem in Imperativo γρηθήτω & non γρηθείη scribatur, au-
diatur Basilii ad illud Psalm. μδ. καὶ καθύοδοῦ, καὶ βασιλόμε. Μὴ
ξενίζέτω δὲ ἡμᾶς τὸ πρσακπκῶς λέγεσθαι τὸ, κατευοδοῦ, ἀλλὰ τὴν
σωήθειαν τῆς ραφῆς ὥτως αἰετὶ χημαπιζέσης τὰ εὐκπκα, γρηθήτω
γάρ τὸ θελημά σου, ἀντὶ τοῦ γρηθείη, καὶ ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, ἂν.
πὶ τοῦ ἐλθῇ. Et Cyrillus ad illud Psal. νδ. ἐλθέτω δὴ θάνατος ἐπ’
αὐτοὺς, ut est in Catena nostra, non tantum εὐκπκα, sed πρρήπηκα
etiam in scripturis πρσακπκῶς efferri author est. Ἐδοῖται ἐπὶ τῇ
ραφῇ τὰ πρρήπηκα πρσακπκῶς πρῶτον πρφέρεσθαι καὶ ἐνταῦθα
τοίνυν τὸ, ἐλθέτω θάνατος, καὶ τὸ, καθύοδωσαν, ἀντὶ τοῦ ἐλευσεταί,
καὶ καθυόσσονται, εἰρηται.

CAP. XVI. Τὸ σκῆπτρον] Hieronymus in 52. cap. Esaiæ hunc locum laudat, ut supra inter veterum testimonia de Clemente & ejus scriptis à nobis notatum est. De ratione autem primi adventus Christi in humilitate & clementia addatur ex Epistola ad Diognetum Justinì Martyris locus. τοῦτον ὡς αὐτὸς ἀπέστειλεν, ἔξαγε ὡς ἄνθρωπον ἄντις λογισμῶ, ἐπὶ τυραννίδι, καὶ φόβῳ, καὶ καὶ ἀπολλύει; ὃ μὲν ἔν, ἀλλ' ἐν ἐπιεικείᾳ καὶ πραύτητι ἔσθ. & de duplici habitu & duplici adventu Christi legatur Tertullianus capite ultimo contra Judæos.

CAP. XVII. *Οἱ πινες ἐν δέρμασιν*] Hic locus ex 11. ad Hebræos desumptus est, prout tota hæc narratio de fide & obedientia Patriarcharum: similitudinem sensuum & verborum, quam Patres inter Epistolam ad Hebræos, & hanc Clementis esse dixerunt, ex hoc loco & aliis facile deprehendere potest diligens & attentus lector. Clemens Alex. lib. 4. Strom. addit, καὶ τειχῶν καμυελείων πλέγματα.

Ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας] De hoc loco, cum nusquam in Pentateucho reperiatur, pro me respondeat Chrysostomus homil. 7. in priorem ad Corinthios: Καὶ που γεγραπταὶ ταῦτα; λέγεται γὰρ γεράφθαι, καὶ ὅταν μὴ ἀπὸ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων κείμενα ἢ ἐπὶ τῶν ἰσορριῶν ἢ ὅταν τὸ αὐτὸ μὲν νόημα κείμενον ἢ μὴ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ῥημάτων, ὡς ἐν ταῦτα. & paulo infra, ἢ εἰσὶ καὶ γεράφθαι ἐν βίβλοις, καὶ ἠφανίσθαι τὰ βιβλία καὶ γὰρ πολλὰ διεφθάρη βιβλία, καὶ ὀλίγα διεσώθη, καὶ ἐπὶ τῆς σωτέρας αἰχμαλωσίας καὶ τοῦτο δῆλον ἐν ταῖς παραλειπομένοις, &c. vide locum, & homiliam 9. in Matthæum, ubi eadem eisdem fere verbis habentur. Josephus etiam in Hypomnestico, & resp. ad quaestionem 120. recenset, τὰ μνημονευόμενα ἐν ταῖς γραφαῖς βιβλία ὡς ὄντα, οὐχ ἐυρισκόμενα δέ. sed nos ad finem festinantes, ad alia transire cogimur.

CAP. XX. Τῇ διοικήσει αὐτῶ σαλευόμενοι] Lego μὴ σαλευόμενοι, sic Chrysostomus ad versum 6. Πάλμι ρμη. οὐκ οὐρανὸς παρ-
σαλεύθη. Locus integer divinam δεικνῶσιν universi elegantissime de-
pingit. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, οὐχ ὅτι ἀλακταίῃ μένον, οὐδὲ ὅτι ἐσθί-

κασιν ἀκίνητοι οἱ νόμοι τῆς φύσεως, ἀλλ' ὅτι καὶ χρόνον ἔτις ἀπειρον. ἐννόησον γὰρ πόσος αἰὼν, καὶ οὐδὲν συνεχύθη τῶν ὄντων· οὐ θάλαττα τὴν γῆν ἐπέκλυσε, οὐχ ἡλιος τὸ δὲ ὁρώμενον κατέκαυσε, οὐκ οὐρανὸς παρεσταλεύθη, οὐ νυκτὸς οὐδὲ ἡμέρας ὅροι συνεχύθησαν, οὐχ ὥρων τροπαί, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. ἀλλ' ἕκαστον καὶ τῶν κρείττω καὶ τῶν ἁνω μετὰ πάσης ἔσηκε τῆς ἀκριθείας, τὰς ἀπαξ πεφύλακτο ὅρους ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ διατηρῆν. Vox autem σαλευθῆναι, ut obiter moneamus, non semper motum localem & corporis significat, sed motus etiam & affectus animi interdum metaphoricus, ut notat Greg. Nazian. ad illud Psal. λβ. σαλευθήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκὸν τοῦ οὐρανοῦ, ut est in Catena nostra. Ἀκούοντες, φησι, αὐτῶν οἱ τῶν οἰκονομῶν οἰκόντες ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς αἰσθητικῆς γένεως ἧς εἶχον εἰδωλολατρεῖντες δηλονότι σαλευθήτωσαν, τῷ ἰδίῳ δημιουργῷ ὑπακούοντες· τὸ γὰρ σαλευθῆναι ἐνταῦθα δηλοῖ, οὐ κίνησιν πῶς σωματικὴν, ἢ κλόνον τοιούτον· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐστὶ καὶ θεοπνεύσας γραφή, καὶ ἡμῶν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν ἐπισήμως δρωμένων λέγειν ὅτι ἐσαλεύθη. οἷον ὅτε Χριστὸς ἐποχόμενος τῷ πάλῳ, μετὰ τῶν ὑμνολογούντων αὐτὸν, ἀνέβη εἰς Ἱερουσόλυμα· τότε τὸ ἐπίσημον τῆς εἰσβολῆς διερμηνεύων ὁ εὐαγγελιστὴς γέγραπεν, ὅτι εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱερουσόλυμα εἰσεβόη πάντας ἢ πόλιν, ἀντὶ τῆς ἐξουσίας, καὶ ἔλαθεν ἐδύναται, καὶ τεθαύμαστο παρὰ πάντων· ἔτι καὶ ἐνθάδε νοήσεις τὸ, σαλευθῆναι πάντας τὰς κατοικοῦντας τὴν οἰκονομῶν, καθ' ὅλην τὴν οἰκονομίαν καὶ θάλατταν καὶ γῆν, ὡς ἀγνοεῖσθαι παντελῶς ἐδύναται τὴν τῆς Θεοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ὑπερφερὲς ἀξίωμα τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς.

Ἀλλήλοις ἐμποδίζονται] Lego ἀλλήλαις ἐμποδίζονται. De lucis & tenebrarum, diei & noctis mutua & perpetua successione, de constanti & irremisso à prima creatione utriusque cursu sine ulla confusione, aut impedimento quocunque legatur Chrysostomi homil. 3. in Genesin. ἰδίαν πῶς χώραν ἐκείνην ἀπένειμεν ὅπως πῶς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ αἰώνων ἐκείνην πηγνύς, ὥστε εἰς τὸ διηνεκές τούτους ἀπαρᾶποδίδως διαφυλάττειν· καὶ τοῦτο ἔχει συνεκτικὴν ἐκείνην τῶν εὐφροσύνητων, πῶς ἐκ ἐκείνης μέχρι τοῦ παρόντος οὔτε τὸ φῶς ὑπέβη τοὺς οἰκείους ὅρους, ἔτε τὸ σκότος τὴν οἰκείαν τάξιν παρῆλθε, σύγχυσιν πῶς καὶ ἀταξίαν ἐργαζόμενον. & paulo infra, ὥστε μιμησάσθαι καὶ τῶν στοιχείων τὴν τάξιν τῶν ἀπαρᾶποδίδον τηρούντων τὸν δρόμον, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τὰ οἰκεία μέτρα. Et Justinus Martyr ad Diognetum, ὃ τὰς ἐραυτὸς ἐκπέσει, ὃ τὴν θάλασσαν ἰδίῳ ὅροις ἐνέκλεισε, καὶ τὰ μυστήρια πιστῶς πάντα φυλάσσει τὰ στοιχεῖα, παρ' ὧν τὰ μέτρα τῶν τῆς ἡμέρας δρόμων εἴληφε φυλάσσειν, ὃ πειθαρχεῖ σελήνῃ νυκτὶ φαίνειν κελεύοντι, ὃ πειθαρχεῖ τὰ ἄστρα τῷ τῆς σελήνης ἀκροβουλίῳ δρόμῳ, &c. Et Eucherius de contemptu mundi. Cernis ut etiam dies atque anni &c. cuncta hac ornamenta cœli Dei verbum mandatumque infatigabili observatione conservent, praeceptorumque ejus custodiant irremissa lege famulatum.

Ὁὐ παρεκβαίνει τὰ ἀπεφειμένον αὐτῇ κλείθρα] De cancellis & limitibus

limitibus mari à Deo positis, intra quos fluctuum feroces fremitus se continentes præscriptos fines transgredi non audent, vide Jerem. 5. 22. & Proverb. 8. 29. ubi 70 Seniores voce ἀχει-
 ρασμῶν utuntur, quæ exactam terminorum limitationem & finium accuratam metationem significat. Vide etiam Tertullianum cap. primo de Trinitate, & Chrysostomum ad vers. 7. Psalmi ρμη. & Theodoretum ad eundem, cujus verba cum Græce adhuc non ex-
 stent, & sint longe elegantissima, placet hic attexere. Βλέπε τῆς θαλάσσης τὸ κῦτος, τὸ μέγεθος, τὴν εἰς πελάγη διάρῃσιν, τὰς ἀκτὰς, τοὺς ὄρμους, τὰς ἐν μέσῳ νήσους, τὸ ἰχθύων τὰ γένη, τὰ εἶδη, τὰ χήματα, τὴν ποικιλίαν, τὴν πρὸς τὴν χέρσον φιλίαν, τὰ τῶν κυμάτων σκιρτήματα, τὸ ἐπικείμενον αὐτοῖς τῆς πρηνείας χαλινόν· δι' ὃν τὴν ἡπειρον ἐπικλύζειν ἔ-
 δύναται, ἀλλὰ ὄρμων τὰ κατὰ τὸ ψάμμον φοβεῖται τοὺς ὄρους, καὶ τὸν θεῖον ἐκεῖ νόμον γεγραμμένον ὁρῶντα, οἷον πῶς γαῦρος ἴσως ἀγρόμενος ὑπὸ παλοδάμνου ἀνακλᾷ τὸν αὐχένα, καὶ εἰς τὴν πίσω χωρεῖ, ὡς περ μελα-
 μελώμενα ὅτι καὶ τῆς ψάμμου πρὸςέψαυσε. Cum his confer, quæ scribit Cyrillus Hieros. catech. 9. Τίς δύναται διηγήσασθαι τῆς θαλάσσης τὸν βυθόν, καὶ τὸ πλάτος, ἢ τῶν ὑπερμέτρων κυμάτων τὴν ὀρμήν· ἀλλ' εἰς τοὺς ὄρους αὐτῆς ἔθηκε ἁπλῶς τὸν εἰπόντα, ἄχρη τούτου ἐλεύση, καὶ οὐχ ὑπερβήση, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ σωτηριόησεται σου τὰ κύμα-
 τα· ἥτις καὶ δηλοῦσα τὸν ἐπηρτημένον αὐτῇ τοῦ πρὸςάγματος λόγον, ἐπεκδραμοῦσα ἁπλῶς τῶν κυμάτων γεγραμμένη πᾶσι φανεράν ἐναφίησι τοῖς αἰγιαλοῖς, δηλοῦσα τοῖς ὁρῶσιν, ὡς περ ὅτι τοὺς πρὸςεταγμένους ἔ-
 παραβέβηκεν ὄρους.

Ωκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέραντος] Lege ἀπέρατος, atque ita Ruffinus Origenis interpres, *intransibilis* & *intransmeabilis* vertit, licet ec-
 dem errore apud Clementem Alex. scribatur ἀπέραντος. Per O-
 ceanum autem hic, nisi me fallit conjectura, τὴν ἐξω θαλάσσαν in-
 telligit, neque eam omnem, sed Britannicum nostrum & Hiber-
 nicum mare, quod veteribus Græcis & Romanis æque impervi-
 um erat, ac ipsa Britannia incognita, cujus ora maritima, quæ
 contra Galliam est, ante Julii Cæsaris tempora (qui posteris o-
 stendisse potius quam tradidisse insulæ notitiam dicitur) vix Gallis
 vicinis illorumque mercatoribus innotuerat. Quid quod Basilus
 longe post Clementem nostrum, homil. 4. in Hexaëmeron, τὸ
 πέλαγος τὴν Βρετανικὴν νῆσον καὶ τοὺς ἐσπερίους Ἰβήρας περιπλοκόμενον
 μέγα vocet καὶ πλοτῆρος ἀτόλμητον: quem locum Ambrosius sic
 exprimit. *Quis deinde sciat, in quantum se illud magnum & in-
 ausum navigantibus, atque intentatum nautis fundat mare, quod
 Britannias frementi includit equore?* &c. Et Libanius Basilii coæ-
 taneus in Basilico describens Constantii Imperatoris τὸ ἀπλουν
 εἰς τὴν νῆσον τὴν Βρετανίαν, & trajetibus difficultatem maximam
 propter æstus contrarios, & ventorum violentiam, mare Britan-
 nicum ἀπέραντον esse dicit; ubi forte ἀπέρατον legendum esse non
 inepte quis conjicere potest, sed de voce contentionem non mo-

νεο. Ejus verba ita se habent. Ἔστι δὲ λόγος μάρτυρας τὰς ὁψείας παρεχόμενος, ὡς ἄρα μείζων εἰς κίνδυνον [ισ. ἔστι κίνδυνος] πλοῖον σρογ-
γύλον ὑπὲρ ἐκείνης ἀφ' ἑναι τῆς θαλάττης, ἢ ναυμαχίαν ἐτέρωθεν συστήσας,
ἔτω λαμπρὰ μὲν καταιγίδες εἰς ἔρανόν κυρτοῦσι τὰ κύματα· ἐξῶται δὲ
ὑπολαμβάνοντες ἄνεμοι, πρὸς ἀπέραντον ἐκφέρουσι πέλαγος· τὸ δὲ δεινό-
τατον, ἐπειδὴν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἀπασιν ὁ κυβερνήτης ἀντιστήσῃ τὴν τέχνῃ,
ὑπονοσθεῖ μὲν ἐξαίφνης ἡ θάλαττα, ἡ δὲ τέως μέλειωρ ὑπὲρ τῶν κυμάτων
ἐλκὸς ἐπὶ ψιλῆς ὁρᾶται τῆς ψάμμου κειμένη. καὶ εἰ μὲν ὀξείαν ἀν-
ταποστήλῃ τὴν παλιρροίαν, ἀναλαμβάνει τε αὐτὴς τὸ σκάφος· καὶ δὲ
τὰ λοιπὰ πονεῖν τοὺς ἐμπλέοντας· ἢν δὲ μελλήσῃ πρὸς τὴν ἐπάνοδον,
δύεται κατὰ μικρὸν τὸ πλοῖον, ὑπείκουσας πρὸς τὸ ἄχθος τῆς ψάμμου.

Καὶ οἱ μὲν αὐτὸν κόσμοι] Κόσμοι pro κόσμῳ numero plurali,
quod Hebraicum est, & scripturis familiare, ut notat Chrysost.
ad v. 1. Psal. 18. ut est in Catena nostra, Ὁ δὲ ψαλμὸς ὀνομάζων
ἔρανους ἔρανῶν καὶ πλειόνων ἡμῶν ἔννοιαν ἐνεπαύθησεν, εἰ μήπου τις
εἴποι ὅτι εἴωθεν ἡ τῶν Ἑβραίων διάλεκτος τὰ ἐνικῶς πληθυντικῶς ὀνομά-
ζειν, ἀντὶ τοῦ τοῦ εἰπεῖν, ὁ ἔρανός τοῦ οὐρανοῦ, εἶπεν, οἱ οὐρανοὶ τῶν
οὐρανῶν. Sic Theodoretus quaest. 11. in Genesin, πληθυντικῶς δὲ ἡ
θεία γραφή τοὺς οὐρανούς ὀνομάζει λέγουσα οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν,
ἐπειδὴ τῶν Ἑβραίων ἡ γλῶττα, ἔτε τὸν οὐρανόν, ἔτε τὸ ὕδωρ οἶδεν ἐνικῶς
ὀνομάσκει· ἔνθα δὲ ἂν τις τοιαῦτα πολλὰ καὶ παρὰ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ
Ἀθῆναι γὰρ τὴν πόλιν οὐδεὶς ἐνικῶς ὀνομάζει, ἀλλ' Ἀθήνας πληθυντικῶς,
ὁ Δελφὸν πόλιν τὴν πόλιν, οὐδεὶς καλεῖ Δελφὸν ἀλλὰ Δελφοὺς, Sic
Philoponus in Genesin lib. 4. cap. 5. Πολλὰ τῶν ὀνομάτων ἐνικῶς
ἅμα καὶ πληθυντικῶς λέγεται, τῆς αὐτῆς μὲν ἕως ἐν ἑκατέρᾳ φωνῇ
σημασίας. nec tantum in nominibus propriis hoc obtinere vult,
ἀλλὰ καὶ ἐπὶ προσηγορικῶν, & utriusque generis exempla affert.
Τῶν κόσμων autem nomine, si praecedens nostra conjectura vera
est, gentes Britannicae intelligendae veniunt, & populus qui insu-
lam incolebat: vel insula ipsa, quae propter magnitudinem, mundi
alterius nomen meretur, & à reliquo orbe, tanquam orbis alter,
Oceano divisus est. Verum haec accuratius perpendenda τῶν γε-
γραμένων παρὰ relinquitur, neque quicquam in re adeo obscura
pro certo & indubitato affirmamus; nobisque satis erit, si viris
doctis, quae in medium protulimus, non prorsus ἀπίθανα, nec
penitus absurda videbuntur.

Ω ἡ δόξα &c.] Non tantum in fine, sed in initio, & medio
epistolarum suarum Divus Paulus δόξολογίαν usurpat, quem
Clemens discipulus, ut in aliis, sic in hoc etiam imitatur. Apud
Chrysostomum homil. 55. in Matthaeum, hymnus εὐχαριστήριος
habetur, quo monachi sui temporis in Eremito à cæna uteban-
tur (quos propter vitae sanctimoniam & coelestem in terris
conversationem ἀγγέλους vocat) in quo, cur post δόξολογίαν
hymnum rursus inciperent & continuarent, rationem reddit, his
verbis, Μὴ ποίνω μὴ δὲ τούτοις ἐγκωμιάζω τοῖς ἀγγέλοις ὡς ἀτάκτως
ποιῶσιν.

ποιῶσιν, ὅτι καὶ ἀλύσαντες τὸν λόγον εἰς δοξολογίαν πάλιν ἀρχόνται τῶν ὕμνων τῶν ἱερῶν, ἀποστολικῶς γὰρ ἐπονται νόμοις ἀπὸ δοξολογίας ἀρχόμενοι, ἔτι εἰς τοῦτο τελευτῶντες, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ταύτῃ αἰνιμαζόμενοι πάλιν. Sic Hieronymus in præfatione in Psalmos ad Sophronium probat unum tantum esse Psalmorum volumen, licet quinquies occurrat illud γένοιτο, γένοιτο i. e. Amen, Amen; unde quidam in quinque libros dividere solent, & ἄλλην πεντάτευχον faciunt, ut loquitur Nicætas in præfatione in Catenam suam. Si enim Amen, inquit, pro quo Aquila transtulit πεπιστομένως in fine tantummodo librorum poneretur, & non interdum aut in exordio, aut in calce sermonis sive sententia, nunquam salvator in Evangelio loqueretur, Amen Amen dico vobis: nec Pauli epistola in medio illud opere continerent. Moyses quoque & Jeremias, & ceteri in hunc modum multos haberent libros, qui in mediis voluminibus suis Amen frequenter interserunt.

CAP. XXI. Προσκόψωμεν] Forte αἰσχρολόγημεν, qua voce Chrysostomus frequentissime utitur, ut homil. 20. in epist. ad Ephes. ἐδὲν φοβερὸν τῶν ἐν τῷ βίῳ, ἢ μόνον τὸ προσκρῆσθαι τῷ Θεῷ. & homil. 5. in epist. ad Rom. τὸ γὰρ προσκρῆσθαι τῷ Θεῷ τοῦ κηλασθῆναι χαλεπώτερον. & in Matth. homil. 31. τὸ γὰρ πάντων χαλεπώτερον παρῆκα νῦν, ὅτι τῷ Θεῷ προσκρῆεις: & alibi passim: quibus vero προσκόψωμεν magis arridet, per me retineant licebit, cum sciam apud Petrum scriptum esse, τῷ λόγῳ προσκολλησθῆναι.

ὑπὲρ ἡμῶν ἐδόθη] Clemens Alex. legit ἡγιασθῆναι: quid si ἐξεχύθη, sed nihil muto.

Διὰ τῆς φωνῆς] Clemens Alex. legit σιγῆς, & quidem multo rectius: γυναικὶ γὰρ κῆσμον ἢ σιγὴν φέρει, ut author est Sophocles. Modesto enim silentio in muliere nihil commendatius, præsertim in publicis coetibus, & sacris conventibus, ut præcipit Paulus. Unde Cyrillus Hieros. in Procatechesi, mulieres vult in templis exorcismorum tempore, legendo, orando, & psallendo occupatas esse, sed sine omni murmure & strepitu, ita ut proxime affidentium vicinæ aures labiorum loquelas non audiant. Ejus verba ita se habent, καὶ ὁ σύλλογος πάλιν ὁ παρθενικὸς ἔτω σιωπῶν, ἢ ψάλλον, ἢ ἀναγιγνώσκων ἢ εὐχῇ (MS. Oxoniensis in Bibliotheca Bodleiana optimæ notæ legit ἡσυχῇ, & recte) ὥστε λαλεῖν μὲν τὰ χεῖλη, μὴ ἀκροῖν δὲ τὰ ἀλλότρια ὦτα. γυναικὶ γὰρ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω καὶ ἡ ἐγγαμὸς ὁμοίως μιμνῆσθαι [ισ. ὑμνεῖσθαι] καὶ προσευχεῖσθαι, καὶ τὰ χεῖλη κινεῖσθαι, φωνὴ δὲ μὴ ἀκούεσθαι, &c.

CAP. XXIII. Μηδὲ ἰνδαλλέσθω] Forte ἐνδοιάσθω literarum levi mutatione, vel potius ἐλθισιάσθω quod idem est, & à Chrysostomo sæpenumero usurpatur; ut homil. 25. in epist. ad Hebræos de Abrahamo verba faciens, & ejus fide quæ non vacillaverat, licet Dei præcepta promissis plane contraria viderentur: εἶδες μάλιστα
προσπαγμάτων

προσταγμάτων ἐ, ἐπαγγελίας, ἐναντία ταῖς ἐπαγγελίαις προσέταξε, καὶ
 εἰδὲ ἔτιως ἱλιγγίασεν ὁ δίκαιος, εἰδὲ ἡπατῆσθαι εἶπεν. & paulo infra ibi-
 dem, ἐναντία ταῖς ὑποσχέσεσι προσετίτακτο ποιεῖν, καὶ οὐδὲ ἔτιως ἐθρουνή-
 θη, εἰδὲ ἱλιγγίασεν, εἰδὲ ἡπατῆσθαι ἐνόμισεν, & homil. 19. in epist. ad
 Ephesios, ubi de providentia divina dubitandum non esse asse-
 rit, licet rerum multarum causa & rationes nos lateant, quod
 egregiis similitudinibus, à fabrorum, pictorum, apum, formica-
 rum, aranearum, & hirundinum operibus illustrat. ἀλλ' ἀπέλθε εἰς
 τεκτονεῖον, καὶ σὺν ἐξετάσεις τὸν λόγον, καίτοιγε οὐδὲν οἶδας τῶ
 μύενων ὀκτεῖ, καὶ πολλὰ ἀπορα εἶναι σοι δοκεῖ, οἷον ὅταν τορεύῃ τὸ ξύ-
 λον, ὅταν μετὰ χηματίζῃ μᾶλλον δὲ εἰς εὐπορωτέραν σε τέχνην ἀν-
 ἀγάγῃ, οἷον τὴν τῶν ζωγράφων, καὶ ἐκεῖ ἱλιγγιάσεις· εἰπέ γὰρ μοι,
 οὐχὶ ἀπὸ τῶν σοι δοκεῖ ποιεῖν ἃ ποιεῖ; τί γὰρ αὐτῷ βέλονται αἱ γραμ-
 μαὶ καὶ αἱ ἀπεικονισμοὶ τῶν γραμμῶν; ἀλλ' ἂν ἐπιθῇ τὰ χρώματα, τότε
 σοι φανεῖται ἡ τέχνη καλὴ, καὶ ὁμοῦς οὐδὲ ἔτιως ἀκριβῶς οὐδὲν δυνήσῃ
 καταμαθεῖν, &c.

Ταλαίπωροί εἰσιν] De hoc loco, cum nusquam in Scripturis
 exstet, nihil aliud responderi potest, quam quod supra de verbis
 Moysis, Ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας, ex Chrysostomo à nobis
 allatum est. Videtur autem respexisse ad locum Petri epist. 2.
 cap. 3. Καὶ λέγοντες, Πᾶς ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ;
 ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες κοιμήθησαν, πάντα ἔτι διαμένει ἀπ' ἀρ-
 χῆς κτίσεως.

CAP. XXIV. Ἡμέρα καὶ νύξ ἀνάστασιν ἡμῶν δηλοῦσιν] Tertullia-
 nus de resurrectione cap. 12. locum hunc eleganter exprimit,
 nec dubium est, quin in hoc, & sequente capite quod de Phœ-
 nice est, Clementem nostrum sequutus sit. *Aspice tunc, inquit,
 ad ipsa quoque exempla divina potestatis. Dies moritur in noctem,
 & tenebris usquequaque sepelitur. Funestatur mundi honor, omnis
 substantia denigratur. Sordent, silent, stupent cuncta, ubique justi-
 tium est, quies rerum. Ita lux amissa lugetur, & tamen rursus
 cum suo cultu, cum dote, cum Sole, eadem & integra & tota uni-
 verso orbi reviviscit interficiens mortem suam noctem, rescindens
 sepulturam suam tenebras, heres sibi met existens, donec & nox re-
 viviscat cum suo & illa suggestu.* &c. Sic Epiphanius in Ancora-
 to, Καὶ ἡ κτίσις πᾶσα ἀφ' ἧς αὐτοὺς ἐλέγχει, ὑποφαίνεσθαι καθ'
 ἐκαστὴν ἡμέραν ἀναστάσεως τὸ εἶδος· δύνει γὰρ ἡ ἡμέρα, καὶ νεκρῶν
 αἰνιττόμεθα τὸν τρόπον κρημισμόν αἰνιττομένης· ἀνατέλλει ἡ ἡμέρα
 ἡμᾶς δι' ὑπνίζουσα, καὶ ἀναστάσεως ὑποδεικνύουσα τὸ σημεῖον. Locus
 hic corruptus videtur, quem nos ex conjectura sic emendandum
 putamus, καὶ νεκρῶν ὑπνωττόμεθα τὸν τρόπον, κοιμήσεως θάνατον
 αἰνιττομένης &c.

Ἐρηρὶ καὶ γυμνῶ] Sic Proclus apud Epiphanium, γυμνῶ καὶ
 ἄσπαρκα βάλλεται εἰς γῆν, καὶ τελεσφαρέμενα ἀποδίδεται. Sic Apo-
 stolus

Stolus ad Corinth. 1. 15. 37. οὐ τὸ σῶμα γηθησόμενον αὐτείρει, ἀλλὰ γυμνὸν κέκονι.

CAP. XXV. Ὅρνεον γ' ἐστὶ ὁ προσονομάζεται Φοῖνιξ] De Phœnice ave πολυηρυλλήτω, & resurrectionis symbolo multi multa, Patres Græci & Latini, historici, & philosophi, stricta & soluta oratione. Maximus autem contra Severi dogmata ad Petrum Illustrium fabulam conatur ostendere, quæ de ea narrantur, nulumque animal μοναδικὸν esse contendit, οὐδὲ π τῶν ὑπὸ γένεσιν ἐφθορῶν ἐμψύχων καὶ αἰσθητικῶν σωματίων (ut ille loquitur) μοναδικῆς ὑπάρχειν καθ' ὑπόστασιν φύσεως· ὧν ἡ ἐξ ἀλλήλων καὶ εἶδος ἀφ' ἑαυτῆς ἀρίδην χαρακτηρ τοῦ εἶναι, καὶ ὅρ' ἐστὶ. Ego, licet incerta sint quædam quæ de hoc alite feruntur, & fabulosis aucta (ut Tacitus annalium lib. 6.) cæterum esse ejusmodi volucrem, quæ redivivo suæ carnis humore reparetur, & de suo surgat rogo, corporisque sui hæres, & cineris sui foetus sit, & quod in Ægypto etiam aliquando aspiciatur, cum illo non ambigo: maloque cum Clemente nostro viro Apostolico, Tertulliano, Origene, Cyrillo Hieros., Eusebio, Nazianzeno, Epiphanio, Synesio, Hieronymo, Ambrosio, Lactantio, Plinio, Seneca, Mela, Solino, Philostrato, Libanio, & aliis errare; quam Maximum & ejus sequacium opinionem sequi, qui τὴν παντοκρατορικὴν τῆς δημιουργικῆς δυνάμειν rationis humanæ imbecillitate metiuntur, & ancillantis naturæ legibus naturæ dominum circumscribunt. Maximo autem Origenem oppono, qui lib. 4. contra Celsum secundum naturam hoc fieri posse asserit, ejus verba ita se habent, δυνάμει καὶ αὐτὸ φυσικὸν τυγχάνειν, ἐπιδαψιλευσαμένης τῆς θείας προνοίας καὶ ἐν ταῖς ἀφθοραῖς τῶν ζώων, παραστήσῃ τοῖς ἀνθρώποις τὸ ποικίλον τῶν ἐν κόσμῳ καὶ ἀσκευῆς, φθάνον καὶ ἐπὶ τὰ ὅρνεα καὶ ζῶον π μονογενὲς ὑπέστησεν, ἵνα καὶ τούτῳ ποιήσῃ θαυμασθῆναι, οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸν πεποιημένον αὐτό. Et plenissimo huic & firmissimo (ut Tertulliani verbis utar) resurrectionis specimini ex Methodio etiam novissimi diei non absimile in natura indicium & documentum, addo; Pyragnum, scilicet, plantam, quæ ardente Olympo in mediis flammis viret & floret, ac si juxta aquarum decursus plantaretur, sed præstat ipsum audire, qui miraculi hujus αὐτόπτης fuit. [Phot. bibl. p. 923. edit. Schot.] Ἐθεασάμην ἐν Ὀλύμπῳ ἐν τῷ πῦρ αὐτομάτως κατὰ τὴν ἀκρόρειαν τοῦ ὄρους κέτωθεν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενον, περὶ ὃ Πύραγνον φυτὸν εἶναι, οὕτω μὲν εὐθαλὲς καὶ χλοερὸν, ἔτω δὲ σύσκιον, ὡς ὑπὸ πηγῆς [ἰσ. ἐπὶ πηγῇ.] μάλλον αὐτὸ βεβλασηκέναι· δι' ἣντινα ἔν αιτίαν, εἰ φύσεις εἰσὶ φθαρτῶν, καὶ ὑπὸ πυρὸς καταναλκμένων σωματίων, αὐ μόνον οὐ καταφλέγεται τὸ φυτὸν τοῦτο, ἀλλὰ μάλλον ἀκμαιότερον ὑπάρχει, εἰ τῇ φύσει ἐστὶν εὐκαυστον, καὶ πεῦται περὶ αὐταῖς αὐτοῦ παῖς ρίζας τοῦ πυρὸς ἐντυφωμέναι; κλάδους γούν ἐν δένδρων ἐκ τῆς παρακειμένης ὕλης ἐπέρριψα, καθ' ὃν ἂν ἐρεύγεται τὸ πῦρ τόπον, καὶ εὐθέως εἰς φλόγα ἀρθέντες ἐπεφρώθησαν. Τί ἔν βέλεται

βέλεται τὸ παράδοξον; δῆγμα τοῦτο τῆς μελλούσης ὁ Θεὸς ἡμέρας καὶ προίμιον ἔθετο, ἵνα γινώσκωμεν ὅτι πάντων περὶ κατομβεζυμένων, τὰ ἐν ἀγνείᾳ σώματα ἀφαιρέσανται καὶ δικαιοσύνη, καθάπερ ψυχῶν ὕδατι, περὶ ἐπιθήσονται. Verum solertibus naturæ mystis abditas harum rerum causas curiosius indagandas relinquo, & cum Cyrillo Alexandrino de ceto, qui Jonam Dei jussu devoravit, verba faciente locum hunc concludo. Φαμὲν ἔν ὃτι παράδοξον ἀληθές, καὶ λόγος καὶ σωτηρίας ἐπέκεινα, νοοῖτ' ἂν εἰκότως τὸ συμβεβηκός. ἀλλ' εἰ Θεὸς λέγει οὕτως κατὰ τὸν νόμον, τίς ὁ ἀπισήσων ἐπὶ; παναλκίς γὰρ τὸ θεῖον, καὶ τὰς τῶν ὄντων φύσεις μεταπλάττων εὐκόλως, πρὸς ὅπερ ἂν ἔλοιτο, καὶ τοῖς ἀρρήτοις αὐτοῦ νεύμασι τὸ ἀντεξάγον οὐδέν. τὸ γὰρ φθεῖρεσθαι πεφυκὸς κρεῖττον ἂν γένοιτο καὶ φθορὰς αὐτῷ ἐδέλοντο, καὶ τὸ πεπηγὸς καὶ ἀκράδαντον, καὶ τοῖς τῆς φθορὰς δυσάντητον νόμοις πάθοι ἂν εὐκόλως φθοράν. φύσις γὰρ, οἶμαι, τοῖς ἔσι τὸ τῇ κτίσει δοκῶν. Sed dum hæc scribimus, longe funestissimum nuntium huc allatum est de cæde incomparabilis Herois & Regis bellicossimi GUSTAVI vere Augusti, Phœnicis hujus sæculi; cujus egregia facinora æternus annalium honor celebrabit: nos subitam heu nimis & immaturam orbi Christiano ejus mortem (si vera sunt quæ tristi fama percrebrescent) similitudine à Phœnice sumpta, & verbis Libanii in necem strenui bellatoris, sed longe dissimilis Principis, non inepte deflere possumus, si tantam, & tam calamitosam tanti Ducis jacturam verba ulla satis exprimere valerent. Ὁχετο γένους μὲν ἀγαθῶν τὴν οἰκουμένην, κορίσσει δὲ σὺν ἀρκέσας· ἀλλὰ πεπόνθαμεν οἷον εἰ τῷ Φοίνικι, τῷ ὄρνιθι πάρεισι, ἀλλὰ πάσης μὲν τῆς γῆς ἐκλείναι τὴν πλῆσιν, σῆναι δὲ μηδαμοῦ, μήτε ἀγρῶν, μήτε ἀσέων· ἀμυδρὰ γὰρ ἔστω ἂν γέγονε τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἔσθ' ὄρνιθ' ὅψις· καὶ νῦν ἡν ἔτος ἀπέδωκεν εὐδαιμονίαν, ὥσπερ ὑπόπτερος διέδραμεν: nisi Deus Opt. Max. Ecclesiæ suæ misertus ex ejus favillis novum & redivivum alium Phœnicem laboranti suo populo suscitaverit; quod ut faciat, votis assiduis & ardentibus flagitare non cessabimus. γένοιτο, γένοιτο.

Πρὸς ἀπόλυσιν τοῦ ἀποθανεῖν] Boisius legendum monuit, πρὸς ἀπόλυσιν, καὶ καιρὸν τοῦ ἀποθανεῖν. Quod Epiphanius sic exprimit, ἐπὶ τὴν γνώσιν τὸν καιρὸν τῆς αὐτῆς πλεωτῆς ἐνσταίνει: & Ambrosius, quæ cum finem vitæ sibi adesse adverterit; & Tacitus, Confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum, &c.

CAP. XXVIII. Ἐὰν καθαρῶς εἰς τὰς ἀδύσους] Sic Job. 17. 12. ἐν δὲ γνώφῳ ἔσρωταί μου ἡ σρωμνὴ. verbum autem καθαρῶς προσετίθει hoc loco proxime accedit ad fontem Hebraicum.

CAP. XXX. Ἐπαινος ἡμῶν ἔστω ἐν Θεῷ] Forte, ἐκ Θεοῦ.

Διδόσθω ὑπ' ἄλλων] Sic Proverb. 37. 2. Ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν σῶμα, ἀλλότρετον καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη. In proprias enim laudes odiosa est jactatio, ut Cyprianus ad Donatum loquitur.

& ut

& ut Plinius epist. 8. lib. 1. eleganter, *quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit.* Et Clemens noster infra pag. 50. ὁ ταπεινοφρονῶν μὴ ἑαυτῷ μαρτυρεῖτω, ἀλλ' ἐάτω ὑφ' ἑτέρου μαρτυρεῖσθαι.

CAP. XXXI. Τὸ δωδεκάσκηπτον] Hoc est, τὸ δωδεκάφυλον, σκήπτρον enim pro φύλῃ sumitur; ut Reg. 11. 31. Καὶ δώσω σοι δέκα σκήπτρα, καὶ δύο σκήπτρα ἔσονται αὐτῷ. Sic etiam Clemens noster pagina sequente, τὰ δὲ λοιπὰ σκήπτρα.

CAP. XXXIV. Τῇ συνῳδῇ] Forte καὶ τῇ σιμειδῇ, vel potius σιμωδῇ, sic etiam supra pag. 4. μεί' ἐλέους καὶ σιμειδήσεως. forte συνδέσεως, legendum est.

CAP. XXXV. Ταῦτα οἱ πρᾶσσοντες] Hæc αὐτολεξεῖ fere apud Paulum ad Romanos capite primo, & versu ultimo.

CAP. XXXVI. Ἀναθάλλει εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς] Fortè ἀναθρεῖ vel ἀναθεωρεῖ, i. e. diligenter & attente contemplatur: vel potius integer locus sic legendus est, Ἀπὸ τοῦτο ἐν τῇ ἀσύνετῳ καὶ ἐσκοπισμῇ Ἀφροῖα ἡμῶν ἀνατέλλει τὸ θαυμαστὸν αὐτῷ φῶς, ubi phrasi Paulina ad Rom. 1. 21. Ἀφροῖαν nostram, ἀσύνετον & ἐσκοπισμένον vocat.

Ὅς ὢν ἀπαύρασμα] Hæc ex Epistola ad Hebræos, & capite primo eisdem fere verbis deprompta sunt, unde, & ex aliis locis, ὁμοιότης τῆς χαρακτῆρος τῆς φράσεως, καὶ τῶν νοημάτων, ut loquitur Eusebius, inter hanc Clementis, & Epistolam ad Hebræos, facile liquet.

CAP. XXXVIII. Ἐπὶ ὅς ἐστιν ὁ ἐπιχορηγῶν] Cyprianus ad Donatum de gratiæ divinæ efficacia eleganter, *Dei est, inquam, Dei omne quod possumus, inde vivimus, inde pollemus, &c.* ubi ad verba Divi Pauli Act. 17. 28. alludere videtur. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν.

CAP. XLI. Μωμοσκοπηθὲν] Sacerdotes non tantum Judæorum, sed Gentium etiam hostias probare solebant, & victimarum præcordia diligenter inspicere & examinare, antequam litorerent. quod οἱ ἑξώθεν δοκιμάζειν & ἐξετάζειν τὰ ἱερεῖα vocant, scriptores autem sacri μωμοσκοπεῖν. Unde Philo Judæus περὶ γεωργίας. Ἀποποιεῖται γὰρ ἱερέων μὲν πρόνοιαν ἔχειν, ὥς ὁλόκληροι τὰ σώματα καὶ παντελεῖς ἔσονται, τῶν τε καταθυομένων ζώων, ὥς οὐδὲν ἐδεμῖα τὸ παράπαν, ἀλλ' ἐδὲ τῇ βραχυτάτῃ χεῖρεσσι λάβειν καὶ πῖνας δεῖ καὶ ὅσους ἐπ' αὐτὸ τοῦτο χειροτονεῖν τὸ ἔργον, ὥς ἐνίοι μωμοσκοποῦντες ὀνομάζουσιν, ἵνα ἁμαρτὰ καὶ ἀσινῇ περὶ σαγῆται τὰ βωμῶν τὰ ἱερεῖα, &c. ubi nominis rationem observare licet, & quod infrequenter ante ipsum, & à quibusdam tantum usurparetur. Ut ut est libro de sacrificiis, & initio tractatus de sacrificantibus, ostendit summam curam adhibitam fuisse in deligendis his μωμοσκοποῖς ἀρισίνδην, qui accurato examine sacrificia singula, & partes singulas scrutarentur ἀπὸ ποδῶν ἄκρων, ὅτε τε ἐμφανῆς καὶ ὅσα ἐπὶ γαστρί, καὶ

[d]

μηροῖς

μηροῖς ἀνακέρυτται, ne quid vitii, corruptelæ, aut labis lateret. Sic Clemens Alex. lib. 4. Strom. ἦσαν δὲ καὶ ταῖς τῶν θυσῶν προσεργαῖς παρὰ τῷ νόμῳ οἱ τῶν ἱερέων μωμοσκοποί. Et Chrys. hom. 20. in Epist. ad Romanos, de prævia examinatione nostra corporis & animi, antequam ad sacram synaxin accedere præsumamus, sic scribit. Διὸ καὶ πανταχόθεν μωμοσκοπεῖσθαι τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον· εἰ γὰρ οἱ παῖς παλαιὰς ἀναφέροντες θυσίας ἐκτελούντο πάντα τῷ σκοπῷ, καὶ ἔτε ὁτότμητον, ἔτε κηλοδοκερκον, ἔτε ψωραζειῶντα, ἔτε λειχῆνα ἔχοντα ἐπετρέποντο ἀναφέρειν πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τὰς οὐ πρόβατα ἄλογα, ἀλλ' ἑαυτὰς ἀναφέροντας πλεονα ἀκρίβειαν ἐπιδείκνυσθαι καὶ, καὶ πάντοθεν εἶναι καθαρὸς. ἔς. Et homil. 17. in epist. ad Hebræos. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιφωνεῖ τότε τοὺς ἀγίους καλῶν, καὶ διὰ τὴ φωνῆς ταύτης μωμοσκοπῶν ἅπαντας, ὥστε μὴ προσελθεῖν πινὰ ἀπαράσκεδον, ἔς. Dominus Dunsus in annotationibus suis pro μωμοσκοπῶν hoc loco μιμνήσκων rependum putat, ego vero μωμοσκοπῶν retinere malim; cum Chrysostomus solennem illam vocem in participatione τῶν φρικτῶν μυσηρίων in primitiva Ecclesia usurpari solitam respiciat. Ὅσοι ἐν μετανόια, ἀπέλθετε πάντες & Ἀπέλθετε οἱ μὴ δυνάμενοι δεηθῆναι. Vide ejusdem homil. 3. in epistolam ad Ephesios, & diligenter perpende.

CAP. XLIV. Ἐπινομὴν δὲδῶκασιν] Boisius ἐπιλογὴν legit, ego malim ἀπινομὴν, i. e. ἀπομείρισμον cum Hesychio, & cum Suida ἀπομοίραν. Descriptæ autem ministeriorum & officiorum vices hac voce exprimentur, quæ apud Dionysium Areopagitam λήξεις & ἀπνεμύσεις, Budæo teste, vocantur: atque hoc sensu vox, census, apud Tertullianum forte accipienda est, de præscript. adversus hæreticos cap. 32. *Hoc enim modo Ecclesia Apostolica census suos deferunt, sicut Smyræorum ecclesia habens Polycarpum ab Johanne conlocatum refert; sicut Romanorum Clementem à Petro ordinatum edit; proinde utique & ceteræ exhibent, quos ab Apostolis in Episcopatum constitutos Apostolici seminis traduces habeant &c.* Ubi census suos deferre est ordinem Episcoporum suorum ad originem recensere, ut ipse lib. 4. adversus Marcionem cap. 5. loquitur (ubi etiam vox hæc, census, legitur, prout libro primo contra eundem & cap. 21. bis) *Ordo tamen Episcoporum ad originem recens in Johannem stabit authorem: sic & ceterarum generositas recognoscitur.* alibi libros censuales vocat; verum de re dubia satis.

CAP. XLV. Εἰς τοσοῦτο ἐξήρσαν θυμῷ] Boisius legendum putat, ἐξήρθησαν vel ἐξηρειώθησαν, vel ἐξηρίσθησαν; quid si ἐξέκαυσαν, ut in initio, εἰς τοσοῦτον ἀπνοίας ἐξέκαυσαν, licet literarum affinitas huic lectioni non adeo faveat, vel ἐξέρριψαν, scil. ἑαυτὰς, phrasi Græcis & Latinis scriptoribus non inusitata.

Ἐπαφοὶ ἐγένοντο] Boisius legit ἑλαφοὶ vel ἀνέπαφοι. Ego malim
ἐλαφοὶζόμενοι

ἐλαφρίζομενοι legere cum Philone Judæo, qui hanc vocem cum ἐπικρυβεῖσθαι eandem facit, & sæpius conjungit. Sic περὶ φυτεργίας, Τότε δὲ ὑπὸ τῇ σωτηρίᾳ παιδείας ἐπικρυβεῖσθαι καὶ ἐπελαφρίζομενοι οὐδὲν ἴχυσεν βλάψαι. Et de mundo, Τῆς γὰρ οὐδὲν καὶ βάρος ἔχουσης οὐσίας ἐπελαφρισθείσης, καὶ τὸν ἄνω τόπον ἀνπλαστούσης. Synesius de insomniis voce simplici in eadem significatione utitur, Τῆς περὶ ἀρίστης ἕξεως ἐν ψυχῇ ἐλαφρίζουσας αὐτὴν καὶ ἐναποργνυμένης κηλίδας τῆς χεῖροντος. Non sum nescius tamen Chrysost. homil. 44. in Genesin, ubi comparationem inter tres pueros in caminum ignis conjectos, & Josephum ejusque continentiam & castitatem instituit, voce ἀνεπαύουσι uti, quam lectionem non improbo. Ejus verba ita se habent, Οὐχ ἔγωγε θαυμάζον εἶναι μοι δοκεῖ, τὸ τὰς τρεῖς παῖδας ἐκείνους, ἐν μέσῃ τῇ καμίνῳ τῇ Βαβυλωνίᾳ ἐκείνῃ, ὅτι πρὸς ἀνωτέρους ἡγεῖσθαι, καὶ μηδὲν πλέον τὰ σώματα αὐτῶν παθεῖν, ὡς θαυμάζον καὶ παραδίδον τὸν δίκαιον τοῦτον εἰς τὴν καμίνον ταύτην τὴν τῆς Βαβυλωνίας χαλεπωτέραν ἐμπεπωληγέτα, τὴν ἀσέλγειαν λέγω τῆς Αἰγυπτίας, ἀνέπαφον ἀμεινῶν, καὶ καθαρὸν τῆς σωφροσύνης τὸ ἐνδύμα ἀκατηρέστων οὕτως ἐξελεγεῖν.

CAP. XLVII. Ἐν ἀρχῇ τῆς Εὐαγγελίας] Εὐαγγέλιον hoc loco late sumitur, & Apostolorum scripta comprehendit, ut apud Nyssenum, qui contra Apollinarem locum ex Epistola Johannis laudans scribit, καθὼς φησι τὸ Εὐαγγέλιον, ὅλον τότε τὸν κόσμον ἐν τῇ πονηρίᾳ κεῖσθαι. Sic legis nomine non tantum πεντάτευχος Moysis, sed Prophetarum etiam interpretationes, & reliqui veteris Testamenti libri intelliguntur. Unde Johannis cap. 10. 34. locus Psalmistæ, Ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστέ, scriptus esse dicitur ἐν τῷ νόμῳ & cap. 15. ejusdem Evangelii vers. 25. ὅτι ἐμίσησάν με ὀυρεῖαν, quæ verba sunt Psalmistæ. Psal. 34. 19. ἐν τῷ νόμῳ, scripta esse dicuntur; & ad Corinth. 1. 14. 21. locus Esaïæ ab Apostolo ἐν νόμῳ scriptus esse dicitur. Ignorantia hujus latioris acceptionis in errorem quosdam induxit, qui Moysis tantum quinque libros à 70 Senioribus in linguam Græcam versos esse opinantur, quia apud quosdam Patres inveniatur, ex Hebraico fonte illos τὸν νόμον transtulisse, ac si legis nomine libri Moysis tantum intelligendi essent. sed de versione τῶν ο, alias fortasse commodior differendi occasio dabitur.

CAP. XLVIII. Ζητεῖν τὸ κεραιωφελές] Chrysostomus ad illud Pauli Corinth. 1. 11. μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσι, dicit publicum ecclesiæ bonum quærere, & aliorum salutem privato commodo antepone canonem esse Christianismi perfectissimum. Τοῦτο κανὼν χριστιανισμοῦ τοῦ τελειοτάτου, τοῦτο ὅρῳ ἡκεῖθεν, αὐτὴ ἡ κεραιὴ ἡ ἀνωτάτω, τὸ τὰ κεραιὴν συμφέροντα ζητεῖν.

XLIX. Ἀγάπη καὶ ἡμᾶς] Hoc loco Paulum imitatur ad Corinthios 1. 13. ubi charitatis, & mutæ dilectionis eleganti-

tissima descriptio est; & Ephraëm Syrus tractatu περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν utriusque vestigiis insistit, cujus verba cum Græce non essent, placet hic subjungere. Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ὁ κεῖνός ὁ ἔχων ἀγάπην Θεοῦ, ὅτι τὸν Θεὸν ἐν αὐτῷ φερέει, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπῃ ἐστίν, καὶ ὁ μὴ ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει· ὁ ἔχων ἀγάπην πάντων συν Θεῷ φερίνεται, ἡ γὰρ ἀγάπη ἐξω βάλλει τὸν φόβον· ὁ ἔχων ἀγάπην οὐδένα βδελύσσεται ποτε, οὐ μικρὸν, οὐ μέγαν, οὐκ ἐνδοξον, οὐκ ἄδοξον, οὐ πένητα, οὐ πλούσιον, ἀλλ' ἀπάντων φείδημα γίνεταί, πάντα εἴρει, πάντα ὑπομένει· ὁ ἔχων ἀγάπην, οὐκ ἐπαίρεται κατὰ πνοῆς, οὐ φυσῖται, οὐδενὸς καταλαλεῖ, ἀλλὰ τὸς καταλαλοῦντας ἀποσρέφεται· ὁ ἔχων ἀγάπην ἐν δόλῳ ἔπορεύεται, ἔκ ὑποσκελίζει τὸν ἀδελφόν· ὁ ἔχων ἀγάπην ἔφθονεῖ, ἔζηλοῖ, ἔβασκαίνει, ἔχαίρει ἐπὶ πτώσει ἐτέρων, ἔδυσχερὶ τὸν πλῆοντα, ἀλλὰ σωλεπείται καὶ σωαντιλαμβάνεται· ἔπαροῖα τὸν ἀδελφόν ἐν ἀνάγκῃ, ἀλλὰ σωμαμύνει καὶ σωμαποθνήσκει· ὁ ἔχων ἀγάπην τὸ θέλημα ποιεῖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μαθητὴς τῆς ἀληθείας ὑπάρχει. Αὐτοὶ γὰρ ὁ καλὸς δεσπότης ἡμῶν εἶπεν ἐν τῷ γνωστοῦντι πάντες ὅτι ἐμὲ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· ὁ ἔχων ἀγάπην ἐδέποτε ἑαυτὸν φερίποιεταί, ἔλέγει ἑαυτῷ ἴδιον ἐδὲν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχει, κρινὰ τοῖς πᾶσι φερίθησιν· ὁ ἔχων ἀγάπην ἀλλότριον ἐδένα λογίζεται, ἀλλὰ πάντας ἰδιοποιεῖται· ὁ ἔχων ἀγάπην ἔπαροῖεταί, ἔφυσῖται, ἔκ ἐξάπλῃ εἰς ὀργήν, ἔχαίρει ἐπὶ ἀδικίᾳ, ἐπὶ ψεύδει καὶ ἐνδεδιχίσει, ἐχθρὸν οὐδένα ἡγείται, εἰ μὴ μόνον τὸν διάβολον· ὁ ἔχων ἀγάπην, πάντα ὑπομένει, χρηστεύει, μακροθυμεῖ. Μακάριος οὖν ὁ τὴν ἀγάπην κεκτημένος καὶ μετὰ ταύτης ἀποδημήσας πρὸς Θεόν, ὅτι αὐτὸς τὸ ἴδιον ἐπιγινώσκων φερίδεται αὐτὸν ἐν ταῖς κήλποις αὐτοῦ· ὁμοδαίος γὰρ Ἀγγέλων ἐστίν, καὶ συν Χριστῷ βασιλεύσει ὁ τῆς ἀγάπης ἐργάτης. Δι' αὐτῆς γὰρ καὶ ὁ Θεὸς λόγος ἐπὶ τὴν γῆν παρεγένετο, δι' αὐτῆς καὶ ὁ παράδεισος ἠνεώχθη ἡμῖν, ἔ' ἀνοδος εἰς οὐρανὸν ἐπιδείχθη πᾶσιν· ἐχθροὶ ὑπάρχοντες τῷ Θεῷ δι' αὐτῆς κατηλλάγημεν· εἰκότως οὖν εἴπωμεν, ὅτι ἀγάπῃ ὁ Θεὸς ἐστίν, ἔ' ὁ μὴ ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει.

CAP. LII. Ἀπροσδεῖς, ἀδελφοί, ὁ δεσπότης] Sic Justinus Martyr ad Diognetum, Ὁ γὰρ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, ἔ' τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ πᾶσιν ἡμῖν χρητῶν ὧν φερίδόμεθα, οὐδενὸς ἂν αὐτὸς προσδεοίτο τῶν ὧν τοῖς οἰομένοις διδόναι παρέχει αὐτός. Et Cyrillus de Festis Paschalibus homil. 22. παναρκὲς γὰρ τὸ Θεῖον, καὶ ζωοποιεῖ μὴ τὰ πάντα, δὲ ὅλως αὐτῷ τῷ τοῖς τῶν οὐδενός.

CAP. LIV. Εἰ δὲ ἐμὲ εἰσὶς] Epiphanius lib. 1. adversus Carpocrasios, ubi mentionem Clementis nostri facit, ad hunc locum respicit scribens, λέγει γὰρ ἐν μιᾷ τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ. Ἀναχωρῶ, ἄπειμι, ἐνσταθῆτω ὁ λαὸς τῷ Θεῷ ἔ'ς. ubi εὐσταθείτω legendum puto, pro quo Clemens noster εἰρηνεύετω habet. Quantum fraternitatem universam dilexerit, τὸ κρινωφελὲς quaesiverit, & paci Ecclesiæ vir hic sanctus studuerit; & quam abominanda ipsi fuerint schismata, quæ Christi τὸν ἀρράφον καὶ ἀρρήκτον χιτῶνα χρίζουσι, ex hoc loco facile apparet: nullum enim gravius peccatum admitti potest,

test, quam unionem Ecclesiae scindere, authore Cypriano, qui libro de unitate Ecclesiae inexpiabilem discordiae maculam martyrii sanguine ablui, & passione purgari negat; quod Chrysostomus homil. 11. ad Ephesios suppresso nomine, audax sed verum esse dictum pronuntiat. Ejus verba ita se habent: Ἄνθρωπος δὲ τις ἀγνοῶν εἶπε τι δοκεῖν εἶναι τολμηρὸν, πλὴν ἀλλ' ὁμοῦς ἐφθέγγετο· τί δὲ τοῦτό ἐστιν; εἰδὲ μαρτυρεῖς αἷμα ταύτῃ δύνασθαι ἐξαλείφειν τὴν ἁμαρτίαν ἐφησεν. C. qui paulo infra eadem homilia se pacis studio omnia postponere, immo & Episcopatum ipsum abdicare paratum esse profitetur, modo unitas Ecclesiae conservetur. Εἰ μὲν οὖν περὶ ἡμῶν ταῦτα ὑποπτεύετε, ἔτοιμοι παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς, ὅτε περ ἂν βέλαιοιθε· μόνον ἐκκλησία ἔστω μία. in quo Clementem nostrum ὑπογραμμὸν sibi proposuisse, & locum hunc, ad quem alludit, prae oculis habuisse verisimile est.

CAP. LVII. Ἐκ τῆς ἐλπίδος] Forte κυγκλίδος vel ἐπαυλίδος potius. Basilii in Ps. 28. homil. prima, μία ἐστὶν αὐτὴ ἀγία & Θεὸς ἐκκλησία· ἦν αὐτὴ πρότερον ἢ τῇ Ἰερουσαλὴμ συναγωγῇ, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἁμαρτίαν ἐγένετο ἡ ἐπαυλὶς αὐτῶν ἡρημαμένη.

Desideratur hic in exemplari antiquo folium integrum, quod quatuor impressi codicis folia constituit. Si unius tantum aut alterius vocis defectus fuisset, & paucarum literarum lacuna, medicinam qualemcunque huic loco male affecto non minus quam aliis afferre conati fuisset, sin minus pristinae sanitati & integritati reddere licuisset: sed πάθος ἐστὶν ἀνίατον, & vulnus majus quam ut ullo conjecturae emplastro tegi possit; expectandus est ex Ægypto vel Græcia novus Æsculapius, qui Clementi nostro ποδαγρῶντι subveniat. Quæ in reliquo corpore medicam manum prorsus refugere non videbantur pro facultatis nostræ modulo sarcire & καταρτίζειν conati sumus; quam bene penes doctos & artis Criticæ mystas judicium esto. Passim autem in membranis, ex quibus epistola hæc descripta est, observare licet, finale additum esse tertiis personis verborum desinentibus in ε & in ι, licet sequentis dictionis litera initialis sit consona, contra receptum & communem scribendi usum; quod summæ antiquitatis non leve argumentum est, cum in antiquis marmoribus, & MSS. omnibus codicibus, qui grandioribus literis exarati sunt, eadem scribendi forma reperiatur.

Sed manum de tabula, præter enim operas typographicas, quæ desinente jam opere plus solito festinant, & notas has abrum-punt; muneris nostri cura, & familiæ privata negotia domum revocant, nec sine dispendio diutius abesse sinunt. Si ῥακάματα hæc ὑποστρα, Benigne lector, purpuræ Clementinæ assuta non indigne te ferre, (cum scias, ut loquitur Libanius ad Evagoram epistola nondum edita, ὅτι καὶ ῥάκια, καὶ τὴν καλλίστην εἰσθῆτα πολλάκις ἐν δέχεται κιβώριον) & primitias has subita manu collectas, quas nunc

in ara benevolentiae tuae colloco, palato tuo non ingratas esse, nec omnino displicere intellexero: postea si Deus vitam cum valetudine indulserit, largioribus manipulis sinum implebo, & uberiores messes adolebo. Interea his frui, & Ornatissimo humanissimoque Viro, Domino Doctore *Duppa* celeberrimae Academiae Oxoniensis Vicecancellario dignissimo gratias mecum agito; qui dum opus hoc urgeo, humanitate me singulari & benevolentia complexus est, qui thesauros Academiae reclusit, qui typos Savilianos *πρόσπονι θυμῷ* communicavit, qui lentas typographorum moras auctoritate sua castigavit, & aucto operariorum numero editionem hanc multum promovit. Errata quae à nobis, vel typographis, commissa sunt, humaniter condona, festinationi da veniam; & quales alios tibi fieri velis, talem te nobis præbe. Vale, & humanum esse errare memineris.

Τῷ τελευτήσαντι Θεῷ δόξα, καὶ χάρις.

ANNO.

ANNOTATIONES
 JOHANNIS BOISII
 CANONICI ELIENSIS
 IN EPISTOLAS SANCTI
 CLEMENTIS
 AD
 CORINTHIOS
 NON ANTEHAC EDITÆ.
 IN EPISTOLAM PRIOREM.

CLEMENTIS ad Corinthios Epistolam priorem negat extare Bellarminus, cum tamen mentionem ipsius tanquam Epistole gravissimæ, Sti Pauli ad Hebræos quam simillimæ passim apud veteres Patres fieri non diffiteatur: Sed quam non vidit, nec videre potuit, ac ea propter, ut videtur, non extare existimavit illustrissimus Cardinalis, eam benignissime mecum communicavit amplissimus PRÆSUL Episcopus Lincolnienfis, cum illum nuper officii ac observantia causa in adibus suis Bugdeniensibus inviserem, non simpliciter autem mecum communicavit hoc tam rarum Κειμήλιον optimus PRÆSUL, sed etiam copiam mihi ejus ad aliquot dies fecit, simul auctor mihi fuit, ut exemplar illud Græcum manu exaratum, quod mihi legendum tradiderat, diligenter & cum cura evolverem, & adnotatiunculis etiam meis, sicubi opus esse videretur, illustrarem; id quod nunc pro virili mea (imo pro senili potius, nam cum hac scribebam, septuagenario eram proximus) Christo opitulante, facere aggredior.

Κλήμεν-

Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους α] *Clemens Alexandrinus* πρῶματι οὐ σφαιρίσκει hujus ipsius Epistolæ meminit, sed ita, ut præter hanc unam nullam agnoscat aliam: *Eusebius* etiam & *Hieronymus*, tametsi secundæ Epistolæ meminere, tamen haud secus, ac scripti ἐποβολιμαίως, & nomen duntaxat *Clementis* præferentis faciunt ejus mentionem. Verba *Eusebii* de hac re hæc sunt. *Ecc. Hist. lib. 4. cap. 38.* Ἰστέον δὲ, ὡς καὶ δευτέρῃ τις εἶναι λέγεται τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολή, οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ πρῶτῃ, καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μὴδὲ τὰς ἀρχαίας αὐτῇ κεκλημένους ἴσμεν. i. e. Sciendum porro est secundam etiam esse Epistolam, quæ *Clementis* esse perhibetur, sed quam nota esse inferioris, nec cum priore comparandam novimus, quoniam apud antiquos in nullò eam fuisse usu cognoscimus. Sic *Hieronymus* brevius aliquanto, sed nihilo minus dilucide Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, Fertur, ait, & secunda *Clementis* nomine Epistola, quæ à veteribus reprobat. De priore Epistola, quam jam præ manibus habeo, honorifice omnes loquuntur; *Clemens Alexandrinus*, qui multa ex ea citat, (sicut postea, ubi eousque ventum fuerit, Deo favente docebitur) *Eusebius*, *Hieronymus* & alii: *Eusebius* ait de natalibus hujus Epistola nullam unquam fuisse questionem, sed omnes uno ore, pro legitima *Clementis* sobole illam agnovisse; ait etiam, sic scriptam esse, ut multa habeat cum Epistola ad Hebræos communia; nec multo aliter *Hieronymus* in Catalogo, ubi dicit valde utilem esse hanc Epistolam, & ut sibi videtur, characteri Epistola, quæ sub *Pauli* nomine ad Hebræos fertur, convenire. Addit præterea, suis temporibus ejus fuisse dignitatis, ut publice legeretur. Si ergo prior est hæc Epistola, sic prior est ut legitime nata, posterius nata spuria.

CAP. I. (Ἡ ἐκκλησία τῷ Θεῷ ἡ παροικοῦσα πανταχῇ) aliquantum negotii mihi exhibuit ista ἐπιγραφή, *Eusebius* & *Hieronymus* pariter affirmant Epistolam hanc scriptam fuisse ex persona Romanæ Ecclesiæ [ἐκ πρῶτης τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας.] *Clemens* etiam *Alexandrinus*, quam alibi, i. e. πρῶμ. lib. 1. pag. 102. & πρῶμ. lib. 6. pag. 274. *Clementis* Epist. vocat, eandem πρῶμ. lib. 5. pag. 274. Ῥωμαίων ἐπιστολήν appellat: quare? non aliam sine dubio ob causam, quam quod *Clementis* Epistola cum esset, ex persona tamen totius Ecclesiæ Romanæ fuisset exarata. Est etiam, ubi, apud eundem auctorem, hæc ipsa Epistola simpliciter nominetur ἡ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή absque additione vel ejus, qui scripsit Epistolam, vel eorum quorum scripta fuit nomine, ut πρῶμ. lib. 4. pag. 212. Jam si ex iis quæ ex *Clemente Alexandrino*, *Eusebio* ac *Hieronymo* attuli, satis constet, Epistolam hanc ex persona totius Ecclesiæ, cui præerat *Clemens Romanus*, scriptam fuisse, considerent, velim, eruditi annon hic legere oportet ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἡ παροικοῦσα πανταχῇ τῆς Ῥώμης: dictio παρῆσθα huic loco parum convenire videtur, at ἐκκλησία optime, si adjiciatur

tur modo post Παντιχῇ Τῆς Ῥώμης; Epistolarum ἐπιγραφὰ duo solent indicare, & à quibus scribantur & ad quos. Idem indicabit & hæc ἐπιγραφή, si primum pro παρρησία, ἐκκλησία ex auctoritate Eusebii & Hieronymi reponatur, & deinde distinctionis causa (nam ἐκκλησία generale vocabulum est) adverbio παντιχῇ τῆς Ῥώμης subjiciatur, quod addendum esse ex iisdem item auctoribus intelligimus.

Pono articulum τῇ ante participium παρρηκούσῃ, Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ παρρηκίᾳ Κόρινθον—sub. ἐπιστέλλει.

Χάρις ὑμῖν &c.] Τὴν ἐπιγραφήν ὁ ἀσπασμὸς sequitur, ut fieri solet in Epistolis Paulinis.

Ἐφ' ὑμῶν ἰδίως καὶ ἐπ' ἀλλήλους] Abesse hæc possunt sine sententiæ detrimento, aut si locum suum tueri cogantur, opus erit ut medicina aliqua adhibeatur—Phrasis paulo durior sed non absimilis apud Paulum legitur Thess. 1. 3. 12. ὑμᾶς ὁ Κύριος πλεονάσσει καὶ περισσεύσει τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, quare legis Pythagoricæ non immemores (quæ vetat quicquam libris addere aut detrachere sed ἐπὶ πρώτης χειρὸς manere vult) nihil temere mutamus.

Ἀδελφοί] Addo ex linea proxime sequente ἀγαπητοί, ubi hæc plane est superflua.

Pro ἐνομιζομένῃ malim ἀναγκαζόμεθα hoc sensu, propter calamitates ac casus, qui nobis acciderunt coacti eramus tardius considerare de &c. Nihil tamen muto.

Καὶ ξένοις] Probabile est legendum esse καὶ ξένῃς. i. e. insueta sive inusitata Electis Dei seditione, Deus enim non est seditionis (ἀκαταστασίας) auctor sed Pacis, ut in omnibus Ecclesiis sanctorum, inquit Paulus 1 Cor. 14. v. 33. Et idem alibi in eadem Epistola, Quod si quis videtur contentiosus esse, nos ejusmodi consuetudinem non habemus neque Ecclesia Dei.

Εἰς τοσούτον ἀπονοίας ἐξέχουσιν] Mollius & melius sic εἰς τοσούτον ὑπὸ ἀπονοίας ἐξέχουσιν, i. e. Quam scilicet seditionem usque adeo præ superbia accenderunt, vel præ amentia, sed prius præfero. Chrysostomus initio lib 3. de Sacerdotio: Ὅτι δὲ ὑπὸ ἀπονοίας πρὸς φουσηθέντες, καὶ τοῦτο νῦν εἰς δύναμιν τὴν ἐμὴν περιτάσσω σοι ποιῆσαι φανερόν, i. e. Quod vero neque superbia quadam inflati (oblatam Episcopalem dignitatem repudiavimus) &c. hoc nunc, quoad potero, tibi conabor declarare, tum pergit: Εἰ μὲν γὰρ στρατηγίας ἡμῶν ἢ βασιλείας αἵρεσις παύκετο, εἴτε ταύτην εἶχον τὸ γινώσκω, εἰκότως ἂν τις τῷτο ὑπέλασεν ἢ τότε μὲν ἀπονοίας οὐδεὶς, ἀνοίας δὲ πάντες ἂν ἡμᾶς ἔκριναν. Ἱερουσλήνῃς δὲ παρρηκίᾳ, ἢ τοσούτον ἀνωτέρω βασιλείας ἔσηκεν, ὅσον πνεύματος καὶ σαρκὸς τὸ μέσον, πλημύσει τις ἡμᾶς ὑπεροψίας γράφεω; i. e. Si namque Ducatus nobis aut regni optio proposita fuisset, ac deinde talem animum haberem, merito quis hoc existimasset, vel potius τὴν quidem superbia nemo, amentia vero

*insimulassent nos omnes: At nunc Episcopali dignitate proposita, qua regno tanto est superior, quantum inter spiritum & carnem distat, audebit aliquis nos superbia accusare? Quæ sequuntur ibidem aper-
tissime declarant voces hæc omnes, ἀπόνοιαν, ὑπερηφανίαν, ὑπερο-
ψίαν, κενοδοξίαν, τῷφον ejusdem esse aut prope ejusdem significa-
tionis.*

Καὶ τοῖς νόμοις τῷ Θεοῦ ἐπορεύεσθε] Lege καὶ ἐν τοῖς νόμοις vel cum Clemente Alexandrino, *στρωμ.* lib. 4. pag. 211. (ubi totus hic locus à verbis hisce πῶς γὰρ παρεπιδημήσας usque ad dictionem proxime subsequentem ἐπορεύεσθε citatur) — καὶ ἐν τοῖς νομίμοις τοῦ Θεοῦ ἐπορεύεσθε. Sic Psal. 77. Καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ ὅς κ' ἔμελλον πορεύεσθαι, & Psal. 118. Μακάριοι οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου.

Ἐπιτετέπειτε] Videndum annon rectius legatur ἐπισκήπτετε, i. e. mandabatis: mox enim sequitur παραγγέλλετε.

Οἰκουργεῖν] Fortasse melius οἰκουργεῖν, i. e. οἰκονομεῖν. Τὸ οἰκουργεῖν per se sive intransitive positum de iis dicitur mulieribus, quæ raro extra limen pedem ponunt, testudini quam aviculis huc illuc vo-
litantibus similiores: at cum accusativo junctum significat res domesticas curare; ea nimirum sedulitate ac diligentia, qua so-
lent αἱ οἰκουργοί.

Πάνυ σωφρονέσας] Hæc verba priore linea post ὑπαρχέσας col-
locanda videntur, addita copulandi particula in hunc modum ὑπαρχέσας, καὶ πάνυ σωφρονέσας, πὰς κατὰ τὸν ἔθες.

CAP. II. Τοῖς ἐφοδίοις τοῦ Θεοῦ ἀρκούμενοι καὶ ἀεσέχοντες, τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς ἐσερνισμένοι ἢ τε τοῖς σπλαγχνοῖς] Non immerito mihi suspecta est hæc lectio. Certe ut aliis satisfaciat, mihi non admodum satisfacit, quia nec participio ἀεσέχον-
τες, nec adverbio ἐπιμελῶς satis commodum, ut mihi videtur, dat locum, nisi & in interpunctione, & in syntaxi etiam, mute-
tur aliquid; quocirca, si hoc mihi concedatur ut meras meas proponam conjecturas, haud dubitaverim sic ex conjectura lege-
re, τοῖς ἐφοδίοις τῷ Θεῷ ἀρκούμενοι, καὶ ἀεσέχοντες τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἐπιμελῶς, ἐνσερνισμένοι ἢ τε αὐτὸν τοῖς σπλαγχνοῖς i. e. viatico quod Deus vobis præbuit contenti, & attendentes sermonibus ejus dili-
genter intus illum in visceribus gestabatis, ἐνσερνισμένοι, i. e. ἐγκε-
κλιπλισμένοι; adverbium ἐπιμελῶς justius sibi vindicet, credo, par-
ticipium ἀεσέχοντες, quam participium ἐνσερνισμένοι, nam cum altero eorum necessario jungendum est.

Καὶ στωιδήσεως] Deesse puto post στωιδήσεως idoneum epithe-
tum, nimirum ἀγαθῆς, aut tale quid.

Ἀναμνησθήκησι] Rectius ἀμνησθήκησι.

Ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι τοῖς πλεονέκτοις ἐπενθεῖτε] Lego ἐπὶ τοῖς παρα-
πτώμασι τοῖς ὅτι πλεονέκτοις ἐπενθεῖτε] i. e. Lugebatis, sic Paulus 1 Cor.
5. 2. καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, i. e. ac non potius luxistis, viz.
de illius peccato, qui cum noverca sua illicitam consuetudinem
habuerat.

Ἐν τῷ φόβῳ αὐτῶν] Malim ἐν τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου, ut deinde lin. sequ. pro τὰ δικαιώματα τοῦ Κυρίου scribatur τὰ δικαιώματα αὐτῶν: rectius enim subjicitur Relativum quam præcedit.

Ἐπὶ τὰς πλάτης τῆς καρδίας ὑμῶν] Forte ἐπὶ τὰς πλάκας τῆς καρδίας ὑμῶν — *super tabulas cordis vestri* — Deut. 4. Καὶ ἐγγραφέν αὐτὰ ἐπὶ δύο πλάκας λιθίνας.

CAP. III. Πᾶσα δόξα καὶ πλάτυσμός ἐστι.] Puto hic desiderari nonnulla; nam ut MS. se habet lectio, nimis abrupte nimisque inconcinne transitur ab Encomio Corinthiacæ Ecclesiæ ad ejusdem vituperationem. Supra in initio Epistolæ statim post τὸ ἀσπασμὸν querela est de quibusdam male feriatis apud Corinthios, qui turbarum ac seditionum in illa Ecclesia auctores extitissent, superbiaque sua & miscendi omnia libidine id effecissent, ut nomen Corinthiorum celebre alioquin & venerabile omnibusque gratum gravissima apud omnes infamia laboraret; Atque ut, quam justa sit querela, melius liqueat; primum describitur Ecclesia Corinthiaca ita ut erat, antequam exorti essent, qui turbas in illa excitarent, & deinde, quam fuerit post excitatas illas turbas deformis sui que dissimilis, explicatur. Ante turbas illas natus Ecclesia Corinthiaca pietatis, fidei, hospitalitatis, scientiæ laudibus floruit; vixit in illa disciplina, vixit pax & tranquillitas, vixit modestia, vixit omnium ordinum consensus & concordia, at postquam seditiosi quidam & superbi contentionum in ea flammam accenderunt, à prima puritate & sinceritate mire degeneravit, laxata est disciplina, pax in bellum versa, concordia in discordiam, modestia in ambitionem. Prior descriptio incipit ab his verbis, τίς γὰρ παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς ἐστίν. definitque in his τῆς καρδίας ὑμῶν ἐγγράφιον, nemo autem non videt à priorē ad posteriorem sic descendendi, ut nisi distinctionis causa apponantur aliqua, haud facile sit inter finem prioris & initium posterioris distinguere. Ego igitur huic incommodo utcumque mederi sum conatus sic scribendo, τῆς καρδίας ὑμῶν ἐγγράφιον, καὶ τοῖς τοῖς μὲν ποτε ἦτε, νῦν δὲ τί; πᾶσα δόξα καὶ πλάτυσμός &c. i. e. [tabulis] cordis vestri inscribebantur, ἐστίν tales quidem olim eratis, nunc vero quid? omnis Gloria ἐστίν Latitudo [i. e. opulentia & libertas] data est vobis, &c. Hoc est, Id vobis accidit quod Israelitis olim Deut. 32. v. 15. Nam ut illi faginati recalcitrarunt, sic itidem & vos.

Τὸ γεγραμμένον] Scil. Deut. 32. v. 15. ut modo dictum est.

Ἀπεγαλάκτισεν] Male pro ἀπελάκτισεν, i. e. *recalcitavit*. Locus autem iste Mosæ apud LXX Interpretes sic legitur, ἔφαθεν Ἰακώβ καὶ ἐνεπλήσθη, ἔαπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος, ἐλιπύνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη.

CAP. IV. Γέγραπται γὰρ οὕτω] Gen. 4. v. 3. ἐστίν.

Καὶ ἐλυπήθη Κάιν ἄρην] LXX. ἐλυπήθη Κάιν λίαν.

Καὶ συνέπεσον τῷ πρῶτῳ αὐτῶν] Corrige καὶ συνέπεσε τῷ πρῶτῳ αὐτῶν.

Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Κάιν] Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάιν
LXX.

Τίς σε κατέστησε κριτὴν ἢ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν] LXX τίς σε κατέστησεν
ἀρχόντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν: Et sic etiam queas Act. 7. v. 27.

Ἐχθρὸς] LXX & Lucas χθρὸς, quod est usitatus.

CAP. V. Ἐπ' ἁκίς] i. e. Πολλάκις numerus certus pro incerto.

CAP. VI. Πολλαῖς αἰκίαις καὶ βασάνοις] Lege πολλὰς αἰκίας
καὶ βασάνους.

Uncis inclusa vocabula ad hunc locum non pertinent, sunt enim plane ἐπερομῆ, quare illorum loco substituo εὐσεβεῖς καὶ πιστοί.

CAP. VII. Ταῦτα ἀγαπητοὶ] i. e. *Ista, Charissimi, scribimus non solum ut vos officii vestri admoneamus, sed etiam ut nosmetipsos exsuscitemus, quandoquidem in eodem sumus stadio, idemque nobis certamen incumbit.* Ne offenderentur Corinthii superioris objurgationis asperitate, deducuntur hic ad fontem unde promanavit. Unde ergo promanavit? à fraterno & pleno charitatis affectu, non minus ad sua quam ad aliena notanda vitia oculato. Hypocritæ sua libenter peccata dissimulant, aliena exagitant; ut boni Germanique Christiani sic alios admonent, ut interim propriæ ad peccandum proclivitatæ non sint immemores. Ἐν ταῖς αὐταῖς ἐσμεν σκάρματι inquit Romani ad Corinthios, hoc est, non hæc securis animis scribimus, ac si extra teli jactum positi essemus ipsi, aut à nullis nobis hostibus, nullis periculis amplius metueremus; *sumus & nos in eodem vobiscum stadio*, nec dum omnibus certaminibus defuncti: Quocirca dum vos monemus, etiam nosmetipsos excitamus quodammodo, atque expergefaccimus. Ἐν ταῖς αὐταῖς εἶναι σκάρματι proverbialis est locutio, aut similis proverbiali, & eo hæc spectant omnia, ut & præcedentium mitigetur asperitas, & ad ea quæ sequuntur mollior aditus præstruatur.

CAP. VIII. Ζῶ γὰρ ἐγὼ λέγει Κύριος] Vid. Ez. 33. v. 11. unde hæc magna ex parte desumpta sunt.

Μετανοήσατε οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν, Εἰπὼν τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ μου] Ubi hæc in scripturis totidem verbis habeantur, nec recordor, nec reperio: lacunas autem sic pro tempore expleo; Ἐ εἶπη, ἰλασθῆτι ἡμῶν Κύριε, ἐπακέσωμαι ὑμῶν Ἐ ὡς λαὸς ἀγνῶς εὐμενὴς ὑμῶν ἔσομαι.

Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ] Viz. Es. cap. 1. v. 16. Ἐ.

Ἀφελέστε] LXX. ἀφέλετε.

Χήρᾱ] LXX Χήραν.

Καὶ δεῦτε, καὶ ἀλεχθῶμεν λέγει, καὶ ἔαν ἔσῃ.] LXX Καὶ δεῦτε διελεγχθῶμεν λέγει Κύριος, Ἐ.

CAP. IX. Ἐπακέσωμεν] Forte ὑπακρούσωμεν: tametsi non nesciam verbum ἐπακρούω aliquoties in scripturis cum tertio casu conjungi.

Καὶ

Καὶ τὸ εἰς θάνατον ἄρην ζῆλον] Corrupte pro καὶ τὸν εἰς θάνατον ἄρηντα ζῆλον.

Ἀπείσωμεν εἰς τοὺς τελείως λειτεργήσαντας τῇ μεγαλοπρεπεῖ ὁδῷ αὐτοῦ· λάδωμεν Ἐνώχ, &c.] Sic etiam legit *Clem. Alex.* *strom.* lib. 4. p. 211. tametsi in iis quæ sequuntur multum variet à lectione nostra; itaque non pigebit me totum hunc locum, ita ut à Clemente describitur, recitare, quo liberum sit studioso lectori nostram lectionem cum illa, quæ apud Clementem reperitur, comparare. Sic igitur Clemens loco præcitato, λάδωμεν Ἐνώχ, ὃς ἐν ὑπακοῇ δικαίως εὐρεθεὶς μετετέθη, & Νῶε, ὃς πτεύσας διεσώθη, καὶ Ἀβραάμ, ὃς ἀπὸ πίτιν καὶ φιλοξενίαν φίλος Θεοῦ, Πατρὸς δὲ τοῦ Ἰσαάκ παροσηγρεύθη. Διὰ φιλοξενίαν καὶ εὐσέδειαν ἄνωτ' ἐσώθη ἐν Σοδύμων, διὰ πίτιν & φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαὰβ ἡ πόρνη, δι' ὑπομονὴν καὶ πίτιν ἐν δέρμασιν αἰγείοις καὶ μηλωνταῖς καὶ τριχῶν καμηλειῶν πλεγμοσιν ὡς ἐπατήσαν, κηρύσσοντες τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ, λέγουσιν ὅτι Ἠλίαν, καὶ Ἐλισαῖον ἰεζεκιήλ τε καὶ Ἰωάννην τοὺς Προφῆτας.

Quæ sequuntur non addo, quia opportunior erit locus de iis dicendi postea, & ea, quæ jam ex *Clem. Alex.* transcripsi, contrahunt in angustum, quæ in Clementis Romani Epistola multo prolixius commemorantur. Porro in Clementis Epistola mentio Prophetarum in caprinis & ovinis pellibus ambulantium tribus fere integris paginis ab iis, quæ narrantur de Rahab meretrice, separatur; cum hic utraque narratio conjungatur simul.

CAP. X. Τοὺς ὀφθαλμοὺς σου] LXX Τοῖς ὀφθαλμοῖς σου recte. Gen. 13. v. 14.

Ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ] Vid. Gen. 15. v. 5.

Πρὸς ἐν] Forte παρενόμενος εἰς ἐν &c. Vid. Gen. 22.

CAP. XI. Κριθείσης] Vide, annon legendum sit potius κατὰ σφαίρας vel κατὰ καυθείσης. Prius tamen magis placet, quia Historia ipsa aliquantulum suffragatur sic dicens, & κατέσπεψε τὰς πόλεις ταύτας, & πᾶσαν τὴν περὶ αὐτὰς.

Desiderari videtur καὶ ante πρὸδηλον: καὶ πρόδηλον ποιήσας &c.

Συνεξεληθείσης παρ' αὐτῷ] Forte συνεξεληθείσης παρ' αὐτοῦ seu potius παρ' αὐτῷ. Præpositio παρὰ hoc loco inutilis est, at nequit idem dici de particula παρ, quæ si repudianda est, hoc solum nomine est repudianda, quod poetici magis quam communis usus videatur esse.

Ἐτίθη] Corrupte opinor pro ἐπίθει. ἐτίθει scil. ὁ δεσπότης. Mens autem totius loci istiusmodi esse videtur: Et Dominus palam faciens, quod sperantes in ipsum non relinquit, declinantes vero in alteram partem supplicio & contumeliæ exponit, Uxori (Lothi) tametsi una cum illo (ἐ Sodomis) egressa, cum esset pervicax, nec (marito) consentiret, tam insignem notam imponebat, ut fieret ipsa statua salis usque ad hunc diem, quo cognoscerent omnes, duplici homines animo & ambigentes de potentia Dei in iudicium [i. e. in

38 ANNOTATIONES JOHAN. BOISII

in exemplum εἰς παράδειγμα] ἔφ' in observationem omnibus stati-
tibus proponi.

CAP. XII. Ὅτι ἤχασι] Perperam pro ὅτι ἤχασι, vid. Jos. cap.
2. v. 3.

Ἐπιστάντων δὲ τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως] i. e. Cum autem nuntii
regis ex improvise advenissent, οἱ παρὰ τῷ βασιλέως, i. e. nuntii
five administri Regis: 1 Macc. 2. 15. Καὶ ἦλθον οἱ παρὰ τῷ Βασι-
λέως. i. e. Anglice the Kings Officers or Messengers, ἐφίστασθαι est su-
pervenire, ex improvise venire; ut Luc. 21. v. 34.

CAP. XIII. Καὶ τυφός] Lege ἔ' τυφόν vel καὶ τυφόν.

Λέγει γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον] Vide Jerem. 9. v. 23 & 24.
ubi tamen in fine sententiæ pro his verbis ἀλλ' ὁ καυχώμενος ἐν
Κυρίῳ καυχάσθω, τοῦ ἐκζητεῖν αὐτόν, καὶ ποιῆν κέλημα, καὶ δικαιοσύνην,
aliquanto aliter legitur in hunc modum, ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ καυχάσθω
ὁ καυχώμενος συνιεῖν [al. ἐν τῷ σωιεῖν] καὶ γνώσκειν, ὅτι ἐγὼ εἰμι
Κύριος, ὁ ποιῶν ἔλεος ἔ' κέλημα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐλεεῖτε ἵνα ἐλεηθῇτε] Similia istis habentur, Luc. 6. v. 36, 37.
38. & alibi.

Ὡς χρηστεύετε, οὕτως χρηστεύσε' ὑμῶν] Rectius forte ὡς χρηστεύεσθε,
ἔτω χρηστευθήσεταί ὑμῶν, i. e. ut benigne agitis, ita ἔφ' benigne age-
tur vobiscum.

Ὁ ἅγιος λόγος] Scil. Esaiæ cap. 66. v. 2.

CAP. XIV. Οἵτινες ἐξακοντίζουσιν] Post ἐξακοντίζουσιν, haud scio,
annon desit commodus aliquis Accusativus, nimirum λόγους aut
ρήματα aut tale quid.

Γέγραπται γὰρ] Verba ipsa non reperio, sed quod verbis signi-
ficatur, id reperio, cum alibi, tum Psal. 36. [secundum LXX]
vers. 9, 10.

Ἰδὼν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ αἰρόμενον] LXX Εἶδον τὸν ἀσεβῆ
ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαυρόμενον.

Καὶ ἐξεζήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ ἐχ' εὖρον] LXX Καὶ ἐζήτησα
αὐτόν, καὶ οὐχ εὗρέθην ὁ τόπος αὐτοῦ.

CAP. XV. Λέγει γὰρ π8] Scil. Is. 29. vers. 13. & Mat. 15.
vers. 8.

Καὶ πάλιν, τῷ φόβῳ αὐτῶν &c.] Vid. Ps. 61. [secundum LXX]
vers. 4.

Καὶ πάλιν λέγει ἠγάπησαν αὐτόν &c.] Vid. Ps. 77. [secundum
LXX] v. 36, 37.

Ἀλλὰ γενεθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια ἔφ'c.] Alius hic citatur locus
ἐ Psalms, imo vero duo alia, sed nescio cujus culpa, tam deprava-
te, tam incommode, ut, nisi medicina aliqua adhibeatur, nec
quid sibi velint verba citata, nec quemadmodum cum iis, quæ
proxime præcedunt, cohæreant, satis possit perspicui. Ego partim
monitus à Clem. Alex. Strom. lib. 4. p. 198. ubi hæc eadem ha-
bentur, partim Psalmi undecimi cum Psalmo tricesimo collatio-
ne

ne adjutus sic hunc locum integritati suæ restituo — ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἅλαλα γενεθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια, ἐξολοθρεύσας Κύριος πάντα τὰ χεῖλη τὰ δόλια, ἃ γλῶσσαν μεγαλορρήμονα, τὰς εἰπόντας, πλὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν, τὰ χεῖλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστὶ, τίς ἡμῶν Κύριός ἐστιν; ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι λέγει Κύριος, θήσομαι ἐν σωτηρίᾳ, παρρησιάσομαι ἐν αὐτῷ. Ex ἅλαλα fecit aliquis ἄλλα, atque inde sententiæ satis alioqui perspicuæ quantum offusum est caliginis? Præterea miscentur hic verba ex diversis Psalmis sumpta, nimirum undecimo & trecesimo. Atque id forte non animadversum (nam utrobique sunt τὰ χεῖλη τὰ δόλια) in causa fuit, cur in descriptione horum verborum nonnihil peccaretur.

CAP. XVI. Φησὶ γὰρ] Scil. Esa. 53. v. 1. ἔσθ'.

Ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον] LXX inverso ordine ὡς παιδίον ἐναντίον αὐτοῦ.

Ὅτι ὅτι ἐστὶν] LXX fine ὅτι ὅτι ἐστὶν.

Ἐκλείπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων] LXX Καὶ ἐκλείπον παρὰ τὰς ἡοὺς τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ πόνω] Hæc absunt à Romanis Bibliis hoc quidem in loco.

ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν] LXX Ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν.

Τὸ σῶμα] LXX Τὸ σῶμα αὐτοῦ. At vice versa lin. 18. chartæ nostræ, τὸ σῶμα αὐτοῦ. LXX τὸ σῶμα fine αὐτοῦ.

Κείραντος] LXX Κείροντος.

Ἦκει εἰς θάνατον] LXX Ἦχθη εἰς θάνατον.

Ταῖς πληγαῖς] LXX Τῆς πληγῆς.

Ἐὰν δώται ὡς αἱμαρτίας ἡ ψυχὴ αὐτοῦ] LXX Ἐὰν δώτε ὡς αἱμαρτίας ἡ ψυχὴ ἡμῶν, non ita recte ut puto. Vide tamen in Romanis Bibliis Græcis notas Es. cap. 53. subjunctas.

Ἀμαρτίας] LXX Ἀνομίας, quod magis placet, quia Τὸ αἱμαρτίας præcedit linea proxime superiore.

Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ &c.] Vid. Ps. 21. secundum LXX.

Εἰ γὰρ ὁ Κύριος ἔτις ἐταπεινοφρόνησε &c.] Sic Augustinus Tractat. 25. In Joh. Col. 221. Quid superbis homo? Filius Dei propter te humilis factus est. Puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum. Idem Ps. 18. col. 99. Jam tandem erubescat homo esse superbus, propter quem humilis factus est Deus.

Τί ποιήσωμεν] Malim τί ποιήσομεν.

Ἐλθόντος] Male pro ἐλθόντες.

CAP. XVII. Μηλωταῖς] Vid. Heb. 11. v. 37. & Clem. Alex. Strom. lib. 4. p. 211.

Πρὸς τούτοις καὶ μεμαρτυρημένους] Desiderari puto τὰς ante μεμαρτυρημένους, i. e. etiam eos, qui in scriptura præclaris elogiis atque testimoniis ornati sunt, vid. Act. 6. ver. 3. & Heb. 11. v. 2. Participium μεμαρτυρημένους sic accipiendum esse, non autem

de

de iis intelligendum, qui mortis illud genus, quod Martyrium dicitur, subierunt, quæ mox sequuntur, satis apte videntur declarare. Addendus autem ideo est Articulus, ut αἱ μεμαρτυρημένοι ἐπὶ τῷ περὶ τῶν ἀποφνητῶν distinguantur.

Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σπόδες] *Vid.* Gen. 18. v. 27.

Ἰὼβ ἦν δίκαιος &c.] *Vid.* Job. cap. 1. v. 1. & Clem. Al. *σρωμ.* lib. 4. p. 212.

Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ρύπτου, οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ] *Lego* οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ρύπτου, οὐδὲ εἰ μιᾶς ἡμέρας [vel ἔδὲ εἰ μία ἡμέρα] ἡ ζωὴ αὐτοῦ, utramque enim lectionem reperio apud Clem. Alex. priorem *σρωμ.* lib. 4. p. 212. posteriorem lib. 3. pag. 189. Certum est particulam εἰ omitti non debere, sive in recto casu sive in Patrio ponatur vox ἡμέρας. Job. cap. 14. Sic legitur, Τίς καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ρύπτου; ἀλλ' ἔθεις, ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίβῃ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Οὐκ ἐμεγαλορρημόνησεν] *Lego* ἐμεγαλορρήμνησεν.

Ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας] Quæ de Mose hic habentur suis scriptis intexuit Cl. Al. *σρωμ.* lib. 4. pag. 212. haud tamen plane Αὐτολεξεῖ sed verbis partim servatis partim neglectis: Sic igitur, Clem. Alex. ex Cl. Rom. dissimulato tamen nomine authoris: Μωϋσῆς ὁ πιστὸς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτῷ πρὸς τὸν χρηματίζοντα ἐν τῷ βάτῃ εἶπεν, τίς εἰμι ἐγὼ, ὅτι με πέμπεις; ἐγὼ εἰμι ἰσχυρόφωνος καὶ βραδύγλωσσος, φωνὴν Κυρίου ἀφ' ὧν γλώσσης ἀνθρωπίνης ἀπακηῖται. καὶ πάλιν ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας.

CAP. XVIII. Ἐπὶ τῷ μεμαρτυρημένῳ Δαβὶδ] *Lege* ἐπὶ τοῦ μεμαρτυρημένου Δαβὶδ.

Τὸν Ἰεσσαὶ] Clem. Alex. τὸν Ἰεσσαὶ.

Ἐν ἐλαίῳ αἰώνιῳ] Cl. Al. ἐν ἐλαίῳ αἰῶνι.

Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς &c.] *Vide* Ps. 50. secundum Græcos & Cl. loco proximo citato.

Πνεῦμα εὐθὺ] LXX Πνεῦμα εὐθεῖ.

Κύριε τὸ σῶμα μου ἀνοίξεις, ἔτι τὰ χεῖλη μου ἀναγγελεῖ τῷ ἀνέστην σου] LXX Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ σῶμα μου, &c.

CAP. XIX. Καὶ τὸ ὑποδύει] i. e. Καὶ τὸ ἐπίφοβον, ἢ ὑπόφοβον, submissio cum pavore. *Hezychius*, ὑποδέεσθαι, ταπεινώσθαι, ὑποδύειν, ἐνδύειν, χαλαρῶναι, ἐπίφοβος. *Es.* cap. 66. Ἐπὶ πῖνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν ἔψυχον, ἔτι τρέμοντα τοὺς λόγους μου.

CAP. XX. Σαλδύμενοι] i. e. Κινούμενοι.

Ἐν ὁμοιοῖα διχα πάσης παρεκβάσεως, &c.] Ab iis quæ hic dicuntur de Concordia Cœlestium ac Terrestrium, eorum quæ supra sunt & eorum quæ infra, non multum abludunt versus isti *Phocylidis*.

Οὐ φθονεῖ Μήτηρ πολὺ κρείσσον Ἡλίου αἰχμαῖς,

Οὐ χθὼν ἐρανοῖς ὑψώμασι νέρθην εὐστα,

Οὐ ποταμοὶ πελάγοςιν, αἰεὶ δ' ὁμόνοιαν ἔχουσιν

Εἰ γὰρ ἕρις μακάρουσιν ἔην, οὐκ ἂν πόλ' ἔση.

Κεῖματα] i. e. Conditiones, status, dispositiones, ordines, τάξεις: vox κρίμα apud LXX & omnes lingua Hellenistica utentes late sumitur; ut & חֲשָׁבָה apud Hebræos. *Vid.* 2. Reg. 17. v. 26, 27. & Sirach. cap. 41. v. 3. 5, & 6.

Εἰπε γὰρ, Ἔως ὧδε, &c.] Job. cap. 38. μέχρ' αὐτὸς ἐλεύσῃ, & οὐχ ὑπερβήσῃ, ἀλλ' ἐν σεαυτῇ σωτηριεθήσεται σε τὰ κύματα.

Ὁκεανὸς] Clem. Alex. *σρωμ.* lib. 5. p. 244. ἀλλὰ καὶ τῇ πρὸς Κορινθίους Ῥωμαίων ἐπιστολῇ, [Ῥωμαίων hic ἐπιστολὴν vocat, qnam alibi τῷ Κλήμεντος] Ὁκεανὸς ἀπέρχοντος ἀνθρώποις γέγραπται, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κῆρυμοι.

Ταχαῖς] i. e. Διαταχαῖς, ni sic potius legendum sit.

Μεταπαροιδόασιν] i. e. Ἀνθυπεύκασιν, ἀντιπαροχωρεῖσιν.

CAP. XXI. Λέγει γὰρ πρ] Scil. Prov. 20. v. 27. Clem. Alex. *σρωμ.* lib. 4. p. 212. λέγει γὰρ πρ ἡ γραφή, Πνεῦμα Κυρίου λύχνος ἐρευνῶν τὰ περὶ τῆς καρδίας.

Ἰδῶμεν πῶς ἐγγύς ἐστιν] Cl. Al. *σρωμ.* lib. 4. p. 212. ὅπως ἐγγίζει τοῖς δικαίοις ὁ Κύριος, καὶ εὐδὲν ἀπέχει αὐτόν.

Τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, & τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐδόθη, ἐν τῇ ἀπαρχῇ] Aliquanto aliter Cl. Al. *σρωμ.* lib. 4. pag. 212. ubi hic locus citatur, sed, ut mihi videtur, parum bona fide. Itaque occasione tam opportuna oblata nequeo mihi temperare, quin verba ejus huc spectantia, quemadmodum ea legenda existimo, sic proponam. Τὸν Κύριον Ἰησοῦν λέγω τὸν τῷ παντοκράτορι θελήματι Ἐπισκοπὸν τῆς καρδίας ἡμῶν, & τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἡγάσθη. [Cl. noster ἐδόθη: opinor rectius] Ἐν τῇ ἀπαρχῇ οὖν αὐτόν, τοὺς ἀποκαταστάμενους ἡμῶν αἰδοῦσθαι, τὰς Πρεσβυτέρους πρὸς ἡμῶν, τὰς νέας παιδεύσθαι τὴν παιδείαν τῷ Θεῷ. (Cl. noster τοῦ φόβου τῷ Θεῷ) Hucusque emendavi Alex. Cl. ex Cl. nostro. Nam Florentina Editio Clem. Alex. (quæ, cum hæc scribebam, solummodo mihi nota fuit) valde hic, ut nihil dicatur aliud, laborat ab interpunctione; in iis, quæ sequuntur, bene convenit Clementi nostro cum Alexandrino; quod siquid sit discriminis, id breviter notabitur.

Τῆς φωνῆς] Cl. Al. τῆς σιγῆς, quod magis probo, quia, quod notum est ex Apostolo Paulo & aliis, muliebris modestiæ non certius aliud signum quam silentium, præsertim in publicis cœtibus sacrisque conventibus.

Τὰ τέκνα ἡμῶν] Clem. Alex. τὰ τέκνα ἡμῶν.

Μεταλαμβάνουσιν] Cl. Alex. μεταλαβέτωσαν.

Αὐτῷ] Cl. Al. τοῦ Κυρίου.

Καὶ σώζων] Cl. Al. σώζων sine &.

Ἐν καθαρᾷ διανοίᾳ] Ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ.

Καὶ ἐνθυμήσεων] Cl. Al. Καὶ ἐνθυμημάτων.

Ἀνέλοι αὐτῷ] Cl. Al. ἀνέλει αὐτὴν: mendose credo.

CAP. XXII. Δεῦτε τέκνα] *Vid.* Ps. 33. secundum LXX.

[f]

καὶ

Καὶ χεῖλη] Cl. Al. καὶ χεῖλη σθ.

Πρὸς δέησιν] Cl. Al. εἰς δέησιν, & sic etiam LXX.

Ἐκέκρωξεν ὁ δίκαιος] LXX Ἐκέκρωξαν οἱ δίκαιοι, quod eodem redit, at Cl. Alex. non ita recte ἐκέκρωξε δὲ ὁ Κύριος καὶ εἰσέκυσσε.

Πολλαὶ αἱ μάστιγες τῷ ἁμαρτωλῷ, τὰς δὲ ἐλπίζοντας ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσῃ] Cl. Al. πολλαὶ μὲν γὰρ μάστιγες τῷ ἁμαρτωλῷ, ἔθ. c. Sciendum non ex eodem hæc Ps. sumpta esse, ex quo superiora, sed ex Ps. 31. [secundum Græcorum distinctionem] circa finem, ubi sic legitur, πολλαὶ αἱ μάστιγες τῷ ἁμαρτωλῷ, τὸν δὲ ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον ἔλεος κυκλώσῃ.

CAP. XXIII. Διὸ μὴ διψυχῶμεν, μηδὲ ἰνδαλλέσθω ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ] Perficiendæ sententiæ necessario aliqua addenda sunt, nempe hæc, nisi quid aptius occurrerit, διὸ μὴ διψυχῶμεν [i. e. ὦμεν διψυχοι] μηδὲ ἰνδαλλέσθω ἡ ψυχὴ ἡμῶν κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένης ἢ ῥίπτιζομένης, ἀλλ' εὐφρανθήτω ἐπὶ ταῖς, ἔθ. c. Hoc modo hiatus expletur, nec additur aliquid, nisi quod recte addi potest. Illud è Jacobo tam convenit huic loco quam quod aptissime.

Ἡ γραφὴ αὕτη] Quam scripturam intelligat nondum invenio.

Εἴτα σαφυλὴ παρεσηκυσία] i. e. Uva adulta ἔθ. ad plenam maturitatem perducta, quæ πίπειρος etiam & περκαῖζουσα dicitur.

Καὶ τῆς γραφῆς] Nec de hac scriptura habeo, quod affirmarem. Vid. post. Ep.

CAP. XXIV. Ἀπεισιν νύξ· ἰδῶμεν τὴν φύσιν διδάσκουσαν τὴν ἀνάστασιν· ἐβλάσανεν τὰς καρποὺς ὁ σπόρος, [i. e. semen vel ager seminatus] ἐδὲ δῆλον, ὅτι πάντα τρόπον γίνεται· ἐξηλθεν ὁ σπείρων καὶ ἔβαλεν [sub τὰ σπέρματα] εἰς τὴν γῆν, καὶ ἔθ. c. verba illa ἰδῶμεν τὴν φύσιν διδάσκουσαν τὴν ἀνάστασιν, quia nisi tale aliquid addatur, claudicare videtur sententia, ex Theodoro magnam partem huc transtuli, rectene an secus judicent alii.

CAP. XXV. Ὅρνεον γάρ ἐστι, ὃ παρονομαζέται φοῖνιξ] De Phœnice ave scripserunt multi, Carmine Ovidius, Lactantius, & Claudianus; soluta oratione Plinius & Pomponius Mela, quibus adjungendi sunt Ecclesiastici scriptores quam plurimi tum Græci tum Latini, ideo hanc avem celebrantes, quod veluti symbolum sit & Testimonium Resurrectionis Carnis. In his facile principatum tenet Clemens noster omnium, credo, ut antiquissimus, ita & dignissimus, cui in hac re auscultetur. Videndi tamen & reliqui atque cum hoc nostro comparandi, Tertullianus de Resurrectione, Ambrosius Hexameron, lib. 5. & præterea in Oratione de Fide & Resurrectione, Epiphanius λόγῳ ἀγκυρωτῷ [pag. 505.] & Eusebius lib. 4. de vita Constantini prope finem.

Τὸ μονογενὲς ὑπάρχον ζῇ ἔτη πενταχόσια] Non convenit inter scriptores de numero annorum vitæ Phœnicis, aliis mille illi annos, aliis septies mille præter sex, aliis sexcentos & sexaginta, aliis non nisi quingentos tribuentibus. Atque cum his postremis (qui

ni fallor, si justus calculus adhibeatur, plures invenientur) consentit noster, ut & Epiphanius & Ambrosius; Epiphanius, πεντακοσιασὸν ἔτος ἀγατελῶν. Ambrosius, Phoenix quoque avis in locis Arabia perhibetur degere, atque usque ad annos quingentos longaeva aetate procedere. Sic Mela, sed ubi quingentorum annorum aetate perpetua duravit super exaggeratam, &c. τὸ μνημονεύειν ὑπάρχον, Eusebius loco præcitato ὅτι δὲ φασὶ μνημονεῖν ὄντα τὴν φύσιν. Mela: Referenda Phoenix semper unica. Lactantius:

Hoc nemo, hos lucos Avis incolit unica Phoenix,

Unica, sed vivit morte resecta sua.

Seneca initio Ep. 42. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius secunda notæ: Nam ille alter fortasse tanquam Phoenix semel anno quingentesimo nascitur, advertit quingentesimo, ergo & Seneca iis aggregandus, qui Phœnici 500 annorum ætatem assignant.

Pro αὐτῶς ἀπόλυσιν τοῦ ἀποθανεῖν αὐτὸ legendum arbitror πρὸς ἀπόλυσιν, καὶ καίρῳ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτὸ, ut posterius ἐξηγήσεις sit prioris, cum decessus jam & tempus moriendi appetierit. Sic Epiphanius: ἐπὶ τὸν γινώσκον τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ πελευτῆς ἐκστάντα. Postquam cognoverit tempus mortis sue instare.

Σηκον] Vide Epiphanium.

CAP. XXVI. Μέγα καὶ θαυμαστὸν οὐ νομίζομεν εἶναι] Sine dubio legendum μέγα καὶ θαυμαστὸν οὐκ νομίζομεν εἶναι, εἰ ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων ἀναστὰς ποιήσεται τὸ ὅσως αὐτῷ δουλοῦσάντων ἐν πεποιθήσει πίστεως ἀγαθῆς, ὅπως δὲ ὁρνεῖς δείκνυσιν ἡμῖν τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ; i. e. Quid igitur, num magnum & mirabile existimamus esse, si rerum omnium opifex corpora eorum, qui sancte & fideliter ei servierunt, resuscitet ad vitam, cum avis exemplo, quam potens sit, ad præstandum quod promisit, demonstret nobis? Vehementior est argumenti vis propter interrogationem. Resurgit Phoenix, & non resurgent sancti ac fideles servi Dei? τὸ δὲ ex οὐν factum videtur propter initialem litteram verbi sequentis. Initium enim sequentis dictionis finem præcedentis quasi absorpsit, atque ita periit etiam Interrogatio.

Λέγει γὰρ πρὸς καὶ ἐξαναστήσεις με, καὶ ἐξομολογήσομαι σοι] Adhuc quaero, unde sumpta sunt hæc?

Ἐκθιμήτην καὶ ὑπνώσα, &c.] Vid. Ps. 3. v. 5.

Καὶ πάλιν ἰωὴ λέγει καὶ ἀναστήσεις, &c.] Vid. Job. 19. v. 25. ubi tamen paulo aliter verba sese habent, nam ibi pro Ἀναστήσεις Ἀναστήσεται legitur, pro τὴν σάρκα μου, τὸ δέσμα μου, pro τὴν ἀνατλήσασαν ταῦτα, τὸ ἀνατλοῦν ταῦτα. At in notis 19 capiti Jobi in Romanis Bibliis adjectis τὸ ἀνατλοῦν ταῦτα habetur tanquam ab ἀνατλέω pro ἀνατλάω.

CAP. XXVII. Ταύτη ἐν τῇ ἐλπίδι] i. e. Διὰ ταύτην οὐκ ἔστιν ἐλπίδα, scil. τῆς ἀναστάσεως. Τῇ ἐλπίδι Dativus sit causæ, non modi.

[f 2]

Ἀναζω-

44 ANNOTATIONES JOHAN. BOISII.

Ἀναζωπυρῶσάτω ἐν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν] i. e. *Fides igitur ipsius in nobis reviviscat, viresque suas exerat.* Ut nos refuscitabimur, sic refuscitetur & reviviscat in nobis fides ipsius.

Τίς ἐρεῖ αὐτῷ πῶς ἐποίησας; ἢ τίς ἀνπρήσεται τῷ κράτει τῆς ἰχθύος αὐτοῦ] Libri Sap. cap. 12. πῶς γὰρ ἐρεῖ, πῶς ἐποίησας; ἢ τίς ἀνπρήσεται τῷ κράτει σ8; & cap. 11. non procul à fine: τὸ μέγας ἰχθύς παρέσι σοι πάντοτε, & κράτει βραχίονός σ8 τίς ἀνπρήσεται;

CAP. XXVIII. Καὶ ἀκροβύλων] Subauditur ὑπὸ αὐτοῦ.

Σκεπάσωμεν] Melius credo σκεπασθῶμεν.

Τὸ γεφείον] Expungo τὸ γεφείον, & ejus loco scribo ἡ γεφῆ: τὸ γεφείον enim ἀντὶ τῆς γεφῆς quis unquam legit?

Πῶς ἀφῆλῶ] corrupte pro πῶς φεύζομαι; nisi quis malit contra Grammaticos πῶς φεύζω dicere.

Ἐὰν ἀναβῶ ἑ. c.] Vide Psal. 138. secundum LXX.

Ἐὰν καταστρώσω] Sic optime expressit Clemens vim verbi Hebraici *וָשַׁר* i. e. stravit. Neque enim semper ille sequitur versionem τῶν ο, sed interdum vel suam vel aliorum Hebraice doctorum præfert. *לִינִי וְיָשַׁרְנִי* sonat Latine, *si stratum fecero*, vel *stratum posuero in Abyssu*, vel *in sepulchro*, & sic Græce: *ἐὰν καταστρώσω εἰς τὰς Ἀβύσσους.*

CAP. XXIX. Ὃς ἐκλογῆς μέγας ἐποίησεν ἑαυτῷ] Lego ὃς ἡμᾶς ἐκλ. μ. ἑ. c. vel ὃς ἔθνη ἐκλ. μ. ἑ. c.

Οὐταὶ γὰρ γέγραπται] Ubi? Deut. 32. v. 8, 9.

Ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει, Ἰδοὺ Κύριος λαμβάνει ἑαυτῷ ἔθνος, &c.] Vid. Deut. 4. v. 34. Num. 18. v. 27.

CAP. XXX. Θεὸς γὰρ φησιν] Vid. Proverb. 3. v. 34. 1 Pet. 5. vers. 5.

Λέγει γὰρ, ὁ πᾶς πολλὰ λέγων, καὶ ἀντακέσεται, ἑ. c.] Verba hæc sunt Zophari Naamathita, quemadmodum recitantur à 70 Interpretibus, Job. cap. 11. v. 2 & 3.

Ὁ ἑπαινος ἡμῶν, ἑ. c.] 1 Cor. 4. 5. Καὶ τότε ὁ ἑπαινος γενήσεται ἐκάσῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Αὐτεπαινέτες γὰρ μισεῖ ὁ Θεός] i. e. τὰς ἑαυτὰς ἐπαινούντας, *seipso laudantes*, propriarum laudum Buccinatores: *ᾤδυναντολογούντας*, ἑ. c. Prov. 27. v. 2. ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὺν στόμα ἄλλοτερος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη.

Τοῖς κατηράμενοις] Deesse videtur παρὰ — παρὰ τοῖς κατ. ἑ. c. ut *πιοχ* παρὰ τοῖς εὐλογημένοις.

CAP. XXXI. Ἀνατλίξωμεν] i. e. *Revolvamus.*

Τὸ δωδεκάσκηπτον] Malim τὸ δωδεκάσκηπτον, ut τὸ δωδεκάκρηνον, & quæ sunt similis compositionis. — δωδεκάσκηπτον. i. e. ni fallor δωδεκάφυλον, progenies illa in duodecim tribus divisa: ut sit σκῆπτρον ἀντὶ τῆς φυλῆς, quemadmodum apud Hebræos τὸ *וַיָּט* utrumque & sceptrum & tribum denotat. Datum est Jacobo, ut Pater esset duodecim Patriarcharum, qui totidem quasi sceptrā

sceptra gerebant in Repub. Israelis: nisi hoc significat τὸ δωδεκά-
σκηπτον, nescio quid significet, nam dictio est nunc primum mihi
visa, si bene recordor; eo autem probabilius est Sceptrum hic
pro Tribu accipi, quia paulo post, nimirum sequente pagina
mentioni, quam fecerat duarum tribuum Levi & Juda, statim sub-
jungit τὰ δὲ λοιπὰ σκηπτα, i. e. ut sensus ipse evincit, reliquæ
autem tribus [αἱ δὲ λοιπαὶ φυλαί.]

CAP. XXXII. Ὡς ἐπαγγελαμένε τῷ Θεῷ] Vid. Gen. 22.
vers. 17.

Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πίστεως, ὅτι] Locus observandus contra illos, qui
negant, fidei hoc tribuendum esse, ut sine operibus justificet, sive
de fide hoc prædicandum esse, quod sine operibus justificet.

CAP. XXXIII. Τί οὖν ποιήσωμεν ἀδελφοί;] Malim τί οὖν ποιήσω-
μεν ἀδελφοί;

Ἀρξάσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθοποιίας, καὶ ἐγκαταλείπωμεν τὴν ἀγάπην;]
Rectius ut puto, ἀρξάσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθοποιίας, καὶ ἐγκαταλείψα-
μεν τὴν ἀγάπην;

Ἐφ' ἡμῶν γεγεννηθῆναι] Sine dubio legendum ἐφ' ἡμῶν γεγεννηθῆναι.

Ἀλλὰ σπεύσωμεν] Malim ἀλλὰ σπεύσωμεν.

Τοῦ ἰδὲ βελέμεντος θεμελίον] Optime, frustra enim quaeritur
aliud fundamentum terræ præter Dei voluntatem, cujus jussui
parent omnia.

Κατὰ δόξαν] Ergo ex Clementis sententia Dei in nobis imago
est, non oris sublimitas, sed mentis celsitudo.

Ἐξ ὅλης] Malim, ἢ ἐξ ὅλης.

CAP. XXXIV. Ὁ νωθρὸς καὶ παρειμένος] Sirach cap. 4. v.
29. Μὴ γίνεσθαι τραχὺς ἐν τῇ γλώσσῃ σου, καὶ νωθρὸς, καὶ παρειμένος ἐν
τοῖς ἔργοις σου.

Οὐκ ἀνέφθαλμεν τῷ ἐργαζομένῳ αὐτοῦ] i. e. *Conspicuum formi-*
dat ejus, qui opus ei peragendum præbuit. Ut ἐργάζομαι est, qui
opus faciendum suscipit; & ἐργαζόμενος, qui opus urget; ita ἐρ-
γαζόμενος est, qui opus præbet faciendum.

Ἐξ αὐτοῦ] i. e. Τοῦ ἐργαζομένου, scil. τοῦ Θεοῦ.

Προλέγει γὰρ ἡμῶν] Fort. Esai. cap. 62. v. 11. ὅτι. cap. 40. v.
10. Nam eo videri potest alluisse.

Ἐπ' αὐτῷ] Addendum puto πεποιθέναι post ἐπ' αὐτῷ, sic Solo-
mon Prov. 3. v. 5. ἰσθὲ πεποιθὲς ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ ἐπὶ Θεῷ.

Λέγει γὰρ ἡ γραφή, Μύριαι Μυριάδες, &c.] Vid. Dan. cap. 7.
vers. 10.

Καὶ ἐκέκραγον, ἄχος, ἄχος, ἄχος, &c.] Vid. Is. cap. 6. v. 3.

Τῇ συνειδήσει] i. e. intus & ἐνδιαφύτως, si modo vera sit lectio.

Λέγει γὰρ, &c.] Vid. 1 Cor. 2. 9. ubi tamen pro τοῖς ὑπομέ-
νεσιν αὐτόν, est, τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Et apud Es. cap. 64, unde
hanc clausulam sumpsisse putatur Apostolus, legitur quidem τοῖς
ὑπομένεσιν, sed sequente Accusativo ἔλεον non αὐτόν.

CAP.

46 ANNOTATIONES JOHAN. BOISII

CAP. XXXV. Ἡ ἀγόνοια ἡμῶν πίστεως] Ponendam arbitror præpositionem ἀπὸ inter ἡμῶν & πίστεως.

Οὐ μόνον δὲ αἱ πρόσοντες αὐτὰ, &c.] *Vid.* Rom. cap. 1. v. 32.

Λέγει γὰρ ἡ γραφή, τὰ δὲ ἁμαρτωλὰ, &c.] Ἡ γραφή νῦν. Ps. 49. [secundum Græcos] v. 16.

Δολιότης] LXX δολιότητα.

Παραστήσω σε κατὰ ὁρώσπόν σε] Τὸ, Παραστήσω κατὰ ὁρώσπόν σε, sine σε.

Ὡς λέων] Hoc abest à Græcis Bibliis Romæ excusis.

Ἦν δειξω] LXX ἢ δειξω.

CAP. XXXVI. Ἐνοπλισόμεθα] Rectius forte ἐνοπτρισώμεθα.

Διὰ τὸν ἄσύνετον, καὶ ἐσκαπισμένη ἀγόνοια ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς] Clem. Alex. *σρωμ.* lib. 4. pag. 212. hunc ipsum locum recitat in hunc modum — ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γέγραπται [scil. Clementis non Pauli] διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ἄσύνετος καὶ ἐσκαπισμένη [mendose pro ἐσκαπισμένη] ἀγόνοια ἡμῶν ἀναθάλλει εἰς τὸ φῶς. — tum addit etiam quæ proxime sequuntur apud Clementem, διὰ τούτου ἐξέλησεν ὁ δισπότης τῆς ἀθανάτης γνώσεως ἡμᾶς γύσσαι. — ἀναθάλλει [nam de veritate hujus lectionis non est dubitandum] i. e. ἀναθάλλεσθαι ἔρχεται alacris venit, verbum prægnans, ut loquuntur Grammatici — τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς] *Vid.* 1 Pet. 2. 9.

Ἀπαύρασμα] *Vid.* Heb. 1. 3. Quæ sequuntur etiam usque ad initium lin. 26 ex eodem fere capite desumpta sunt, ut non sit dissimile veri, quod dixerunt veteres Patres de grandi inter hanc Epistolam & Epistolam ad Hebræos similitudine, hinc præcipue fluxisse. Nullum enim locum reperio in hac Epistola, qui dictum illud Patrum magis confirmet, quam hic.

Ἐπὶ δὲ τῷ ἡμῶν αὐτῶν] Lege, ἐπὶ δὲ τοῦ ἡμῶν αὐτῶν.

Αἴτησιν παρ' ἐμοῦ, &c.] *Vid.* Ps. 2. v. 8.

Θελήσαντος] Malim τοῦ Θεοῦ sine θελήσαντος, nisi addatur aliquid.

CAP. XXXVII. Τὰς ἡγεμένους] Lego καὶ τὰς ἡγεμένους: hoc enim vult, *Discamus*, inquit, licet etiam ab iis cætibus, qui bello operam dant & in castris plerumque degunt, quid nobis sit faciendum. Intueamur eorum ordinem, eorum disciplinam. Intueamur tum milites tum duces: Hi imperant, illi parent, neque qui inferioris loci est, ei qui præest, recusat obtemperare. Ni lubenter ergo & prompte iis nos subjiciamus, qui præficiuntur nobis, ipsis profanis militibus erimus deteriores, qui, quod ad hanc rem attinet, utilissimum nobis imitationeque dignissimum præbent exemplum.

Πῶς εὐεκπῶς] Malo πῶς εὐείκῳ, & deleo interrogationis notam post ἀγασόμενα Lin. seq. πῶς εὐτάκτως, πῶς εὐείκτως, πῶς ὑποταγμένως ἐπιτελοῦσι τὰ ἀγασόμενα, i. e. quo ordine, qua prompti-

promptitudine, qua submissione ea, quæ jubentur facere, exequantur. Adverbium *εύεκπαῶς* non habet significationem huic loco satis congruam, igitur congruentioris significationis adverbium substituere non dubitavi.

Καὶ ἐν τέτοις χρήσις] Fort. καὶ ἐστὶ ταύτης χρήσις.

Ἡ κεφαλὴ, &c.] Vid. 1 Cor. 12. 21.

Ὅλα τὰ σώματα, ἀλλὰ πάντα συμπνεῖ ἑῷ.] Post σώματα addo hæc, καὶ οὐκ ἐστὶ χίσμα, discretiva enim particula, quæ continuo sequitur, postulare videtur, ut talis aliqua additio fiat.

CAP. XXXVIII. Καθὼς κατετέθη] Suspicio legendum, καθὼς καθήκει, unusquisque subjiciatur proximo suo, sicut convenit in dono suo, hoc est, sicut convenit Christum profitentibus; nec qui minus habet, invidet proximo suo, nec qui plus habet, proximum suum contemnat; sic seipsum quodammodo in iis, quæ sequuntur, interpretari videtur Clemens.

Ὅτι ἐπὶ ἑσὶν ὁ ἐπιχορηγῶν αὐτὰ τὴν ἐγκράτειαν] Vid. Clem. Alex. loco prædicto, similiter Paul. 1 Cor. 4. v. 7. Quid autem, inquit, habes, quod non acceperis? quod si etiam accepisti, quid gloriaris, ac si non accepisses?

Τὸ τάφος καὶ σκότους] Forte ἐκ τῆς τάφου ἐκ σκότους, i. e. Ex tenebricofo sepulchro per figuram, quæ dicitur ἐν ἀπὸ δυνῶν, Tenebricosum autem sepulchrum vocare videtur uterum maternum, quia inde tanquam ex tenebricofo aliquo sepulchro homines in hanc lucem prodeunt.

Προετοιμάσας] Igitur Græci Patres, & in iis Greg. Nyssenus, aiunt primum hominem haud aliter in hunc mundum introductum fuisse, quam cum Rex aliquis in Palatium omnibus rebus, tum ad usum, tum ad voluptatem pertinentibus instructissimum introducit.

CAP. XXXIX. Ἐαυτὰς βελόμενοι ἐπαίρεσιν ταῖς ἀλανοίαις αὐτῶν] Ordo, βελόμενοι ταῖς ἀλανοίαις αὐτῶν [ἑαυτῶν] ἑαυτοὺς ἐπαίρεσιν, i. e. cogitationibus suis seipso extollere cupientes.

Γέγραπται γὰρ] Ubi? Job. cap. 4. & 5. hoc est à versu 16. cap. 4. ad finem v. 5. cap. 5. quod siqua in re variet lectio nostra à lectione Romæ excusorum Bibliorum, id breviter & lineatim indicabitur.

Ὅτι ἦν μορφή, ἑῷ.] Romana Biblia in eodem commate εἶδεν καὶ ὅτι ἦν μορφή, ἑῷ.

Ἐναντι] Romana Biblia, ἐναντίον.

Ὁὐρανὸς δὲ ἐκ κατὰ ἑνὸς ἐναντίον αὐτοῦ] Hæc non reperiuntur cap. 4. Job. sed cap. 15. v. 15. & est ibi ἐναντίον αὐτῷ pro ἐναντίον αὐτῷ, ne vel levissimas variationes dissimulem.

Ἐὰν δὲ οἱ κατοικῆντες, ἑῷ.] Rom. Bib. cap. 4. τοὺς δὲ κατοικοῦντας ἑῷ. at cap. 25, ubi iteratio est ejusdem sententiæ, tametsi verbis discrepantibus, sic legimus, Ἀστὴρ δὲ ἐκ κατὰ ἑνὸς ἐναντίον αὐτῷ

αὐτῶν· ἕα δὲ ἄνθρωπος σαπεία, καὶ ὕος ἀνθρώπου σκώληξ. ἕα δὲ, i. e. ὅσον ἥν quanto minus. Unde vero evenerit, ut ἕα δὲ pro ὅσον poneretur, nondum mihi liquet. Cæterum videmus Clementem hic verba ex diversis locis sumpta propter affinitatem argumenti commiscuisse.

ἕως ἐσπέρας] R. B. μέχρι ἐσπέρας.

Ἐνεφύσησεν αὐτοῖς καὶ ἐπελεύτησαν] R. B. ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς καὶ ἐξηρσάνθησαν.

Ἡ εἶπνα αἰγίων ἀγγέλων ὄψει;] R. B. ἡ εἶπνα αἰγίων ἀγγέλων ὄψη;

ῥίζας βάλλοντας] R. B. ῥίζαν βάλλοντας.

Κολαβροδείησαν ἐπὶ] Ro. B. κολαβροσθείησαν δὲ ἐπὶ.

Ἄ γὰρ ἐκεῖνοις ἡτοίμαται, δίκαιοι ἔλονται] R. B. ἂν γὰρ ἐκεῖνοι συνήγαγον, δίκαιοι ἔδονται.

CAP. XL. Προδήλων οὖν ἡμῖν ὄντων τούτων, καὶ ἐγκεκυφότες] Sic hunc locum legit Clem. Alex. Strom. lib. 4. p. 212. nisi quod pro ἐγκεκυφότες, ἐκκεκυφότες, habeat haud ita recte, ut existimo.

κατὰ καιρὸς τεταγμένους] Malim κατὰ καιροὺς γὰρ τεταγμένους.

CAP. XLI. Βωμοσκοπήσεν τὸ πρῶτον φερόμενον] Legendum sine dubio βωμοσκοπήσεν τὸ πρῶτον φερόμενον, in quibusdam enim MS. exemplaribus (si præsertim vetustioris sint notæ) ita pingitur β ut inter illam & literam μ ægre discernatur, quare assuetus talibus exemplaribus transcriptor β pro μ nobis dedit, eoque magis, quia de altaribus & victimis hic sermo habetur: plusquam probabilis est hæc conjectura. Τὸ βωμοσκοπήσεν participium est verbi passivi βωμοσκοπήσασθαι, cujus insigne reperio exemplum apud Jo. Chrysostomum Homilia super initium 12. cap. Ep. Pauli ad Romanos. Totum illum locum, ubi hoc verbi habetur, non pigebit me describere, hisque notis inferere, quia inde, & quæ sit hujus participii vera significatio, & quam apte hic à Clemente usurpetur, licebit intelligere; sic igitur facundissimus Pater Chrysost. [Tom. 3. p. 174.] Ἐπεὶ οὖν καὶ παρὶς αὐτῶν μέλλει καὶ θυσία εἶναι, πάντα μὴ μωμον περιέλε· ὥς εἰαν ἔχη μωμον, οὐκ ἐστὶν εἶναι θυσία· οὐδὲ γὰρ ὀφθαλμὸς δύναται τυθῆναι πορνικῶν βλέπων, καὶ χεῖρ παραστήναι ἀρπάζουσα καὶ πλονεκτοῦσα, καὶ πόδες χωλὰ βαδίζοντες, καὶ ἐπὶ ἑαυτὰ ἀναβάνοντες, καὶ γαστήρ πρυφῇ δουλεύουσα, καὶ τῶν ἡδονῶν ἀνάπληστα τὰς ἐπιθυμίας, καὶ καρδία θυμὸν ἔχουσα καὶ ἔρωτα πορνικόν, γλώσσα αἰχρὰ φθαρμένη. Διὸ χρὴ πάντα ἵνα βωμοσκοπήσῃ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον· εἰ γὰρ οἱ τὰς παλαιὰς ἀναφέροντες θυσίας ἐκελεύοντο πάντα περισκοπεῖν, καὶ οὔτε ὠτότμητον, οὔτε κηλοδόκερον, οὔτε ψωραγριῶντα, οὔτε λειχήνια ἔχοντα ἐπετρέποντο ἀναφέρειν, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς καὶ πρῶτα ἀλογα, ἀλλ' ἑαυτὰς ἀναφέροντας πλείω ἀκρίβειαν ἐπιδείκνυσθαι χρὴ, καὶ πάντοθεν εἶναι καθαρούς. i. e. Quoniam igitur si sisti debet si vitima est, omne vitium auferto, quandoquidem si vitium habet, haud jam amplius erit vitima, neque enim oculus potest immolari, si scortorum aspectu gaudeat, non manus sisti, si rapiat, & plus habend

bèndi sit avida; non pedes, si claudicent & in Theatra ascendant; non venter, si deliciis serviat, & voluptatum accendat cupiditates; non cor, si ira & amoribus meretriciis turgat; non lingua, si turpia loquatur: idcirco corpus nostrum undique debet explorari an vitii aliquid habeat. Nam si qui vetera offerebant sacrificia jubebantur omnia circumspicere neque permittebantur [agnum aut vitulum] qui aures abscissas aut mutilatam caudam haberet aut scabie agresti aut impetigine laboraret, offerre: multo magis nos, qui non pecudes rationis expertes, sed nosmetipsos offerimus, omnem diligentiam adhibere oportet, & omni ex parte puros esse. Ait Chrysostomus, Corpus nostrum non posse ita offerri Deo, ut sit hostia grata, nisi sit absque vitio, & ut Græci loquuntur, ἁμωμον. Quare necesse est, si Deo placere volumus, ut talis adhibeatur diligentia in explorandis corporibus nostris, qualem adhibebant olim Levitæ & Sacerdotes in explorandis victimis. Qui sic explorant, eleganti vocabulo dicuntur Græce μωμοσκοπεῖν, hoc est, exquirere atque explorare an aliquid vitii lateat, [μῶμος enim apud LXX Interpretes est 𐤇𐤍 i. e. vitium, macula] & quæ sic explorantur dicuntur passively μωμοσκοπεῖσθαι. Participio activi verbi utitur idem Chrysost. Homilia 17 in Epistolam ad Hebræos: ἀλλὰ τὸ καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιφωνεῖ τότε τὰς ἀγίους καλῶν, καὶ ἀλλὰ τὸ φωνῆς ταύτης μωμοσκοπῶν ἅπαντας, hoc est, & voce hac explorans omnes. Siquid ego perspicio non est cur hæc lectio sollicitari debeat, μωμοσκοπηθῆν τὸ προσφερόμενον ἀλλὰ τῷ Ἀρχιερεὺς i. e. non quævis hostia ibi offertur, sed quæ censuram & accuratissimum examen summi sacerdotis & prædictorum ministrorum subierit, vide Lev. cap. 22.

Τὸ πρῶτον] i. e. τὸ ἐπιτίμιον, τὴν πμωρίαν: morte multantur.

CAP. XLII. Εὐηγγελίσθησαν] Forte pro εὐηγγελίσαντο, vel dele ἡμῶν & dic εὐηγγελίσθησαν, i. e. nuntium salutis acceperunt, Evangelium edocti sunt, &c.

Λαβόντες] Scil. οἱ Ἀπόστολοι.

Καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν] Lego καθίστανον, i. e. constituiebant primitias earum. [scil. regionum & civitatum] Ἀπαρχὰς τῶν χωρῶν ἐ πόλεων Pauli exemplo [Rom 16. v. 5. & 1 Cor. 16. 15.] vocat eos, qui primi omnium in illis regionibus ac civitatibus ad Apostolicam prædicationem resipuerant & Christo sese adjunxerant. Tales igitur Epæneti, postquam spiritus Testimonio probati fuissent, Episcopi & Diaconi eorum, qui credituri erant, designati sunt. Æquum enim erat, ut qui priores fuissent aliis fide, & amore Christi, priores etiam essent dignitate.

Οὕτω γὰρ πρ λέγει ἡ γραφή] Non totidem verbis quod sciam equidem; cæterum respexisse videtur Clemens ad v. 17. c. 60. Prophetiæ Esaiæ, ubi Græca Biblia Romæ excusa sic habent, καὶ

δώσω τοὺς ἄρχοντας σε ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ, nulla tamen hic Diaconorum mentio.

CAP. XLIII. Παρὰ Θεοῦ ἔργον τοῖς το] Arbitror legendum παρὰ Θεῷ εἰς ἔργον τοῖς το. παρὰ Θεῷ, i. e. à Deo sive jussu divino εἰς ἔργον τοῖς το. ad opus hujusmodi, i. e. ad opus Episcopi & Diaconi; fortasse autem deest post παρὰ Θεῷ aliquid præterea, ut integra lectio sit, παρὰ Θεῷ παραγγελίαν λαβόντες εἰς, ε. τ. hoc certe pacto omnia erunt clariora. Vid. pag. seq.

Πιστὸς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ] Alius locus notandus stabiliendæ illorum assertionis, qui aiunt hanc Cl. Epist. cum Ep. ad Hebræos multa habere communia. Vid. ergo Heb. 3. v. 5.

Ἐκέλευσε τοὺς &c.] Vid. Num. cap. 17.

Φυλῆς κατ' ὄνομα] Malim φυλῆς τὸ ὄνομα.

Ἐδῆσε καὶ ἐσφράγισε τοῖς δακτυλίοις τῷ φυλάρχῳ, &c.] Caveam sive foveam illam Leonum, in quam projiciebatur Daniel, obfignatam fuisse annulis lego Dan. 6. sed de loci, in quem virgæ conjiciebantur, obsignatione tali nihil nisi hic reperio.

CAP. XLIV. Καὶ μετὰ ἐπινομήν διδώσιν] Lego, μετὰ ἐπιλογὴν διδώσιν, vel καὶ μετὰ ἐπιλογὴν ἐτέρῳ διδώσιν, i. e. & interea dum vivebant aliis jus eligendi concesserunt. Addo ἐτέρῳ, quia mox sequitur ἢ μετὰ ὑφ' ἐτέρων. Duplex enim erat, ut videtur, Apostolicis temporibus Episcopos creandi ratio. Vel enim ab Apostolis ipsis creabantur, vel ab aliis doctrina præstantibus viris, consentiente tota Ecclesia, atque hoc factum est, ne legitima successio deficeret. De loco obscuro &, ut credo, mendofo dixi quod potui.

Καὶ ἀβαναύσως] i. e. Minimeque sordide.

Τέτις] Hos inquam.

Ἀποβαλέω] Malim ἀποβάλλω, & sic paulo infra ἀποβάλλωμεν.

Οἱ ἀποδοιπορήσαντες] i. e. οἱ ἀποπελθόντες, qui prius mortui sunt Presbyteri, eo quod sunt presbyteri, eo quod fructuosam & maturam habuerunt migrationem.

Ἀνάλυσιν] i. e. ἀπόλυσιν, μετέσταν, vid. Phil. c. 1. v. 23.

Τετημενένης] i. e. accurato sive administrato [munere] Qui munus aliquod accurat, quasi honore illud afficit, ut contra dedecorat, qui nullam aut perexiguam illi curam impendit.

CAP. XLV. Φιλονεικὴς ἐστὶ] A recto singulari φιλονεικῆς, pro quo tamen usitatius φιλονεικος dicitur.

Ἐφυλάχθησαν] i. e. εἰς φυλακὰς ἐβλήθησαν, vel ἐν φυλακαῖς ἐτήρηθησαν, nisi quis malit ἐφυλαδεύθησαν in exilium acti sunt.

Ἐλιθάσθησαν ὑπὸ παρανόμων, ἀπεκρίνθησαν ὑπὸ τῶν μισαρῶν] Malim ἐλιθάσθησαν, ἀλλ' ὑπὸ παρανόμων ἀπεκρίνθησαν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μισαρῶν. Ut ita sit in tota hac clausula eadem quasi facies orationis.

Ἐξήρισαν] Fort. ἐξήρθησαν vel ἐξηγερθήσαν vel ἐξηριθίσθησαν vel ἐπλήσθησαν. Καὶ

Καὶ ἑπαφροὶ] Fort. ἐλαφροὶ *solutis*, scil. *vinculis* ——— vel ἀνέπαφοι *intacti* scil. ab igne.

Τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μνημοσύνῳ α̅] Melius procederet oratio, si sic legeretur, τοῦ Θεοῦ καὶ χάρις ἔσται ἐν τῷ μνημῳ. α̅ nisi tale aliquid addatur; certe hæsitet Lector necesse est.

CAP. XLVI Γέγραπται γὰρ κολλᾶσθε τοῖς ἀγίοις, &c.] Frustra quæritur hoc dictum in sacris literis, si verba tantum spectentur, sed si Allegoricas & Symbolicas expositiones admittimus, sic exponenda est, authore Barnaba Pauli Ap. sodali, lex Mosæica Lev. 11. de comedendis iis animalibus, quæ & ruminant, & bisulca sunt, ac si κολλᾶσθε τοῖς ἀγίοις juberet. Porro Barnabam sic exposuisse legem Mosæ, testis est Clemens Alexandrinus *strom.* lib. 5. p. 238. ubi hæc verba habentur apprime facientia ad veram eorum, quæ à Cl. Rom. hic dicuntur, intelligentiam, Ἐμπαλιν δὲ ἐπιτρέψθαι διχολοῦν καὶ μηρυκάμενον ἐσθίειν μνηύων, φησὶν, ὁ Βαρνάβας, κολλᾶσθε δὲ ἐν μετὰ τῷ φοβεμένῳ τὸν Κύριον. ——— & paulo post Ὅταν λέγῃ οὐ φάγῃ τὸν αἶτον, τὸν ὀξύπτερον, καὶ τὸν ἱκπνον & τὸν κόρακα, & κολληθήσῃ, φησὶν, ἐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς ἀνθρώποις τέτοις, οἱ ὅσοι ἴσταισι ἀλγὺ πόνο καὶ ἰδρωτὶ πορίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφήν, ἀλλ' ἐν ἀρπαγῇ & ἀνομίᾳ βίβουσιν. Αἰτὸς μὲν γὰρ ἀρπαγὴν, ὀξύπτερος δὲ ἀίικίαν, καὶ πλεονεξίαν ὁ κόραξ μνηύει, γέγραπται δὲ μετὰ ἀνδρὸς ἀθῶος ἀθῶος ἔσῃ, καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ, καὶ μετὰ σφεδλῆ διασπένψεις. κολλᾶσθε οὖν τοῖς ἀγίοις προσήκη, ὅπῃ οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἀγιασθήσονται. Hæc Clem. Alex. tanquam ex Barnabæ concionibus, aut scriptis aliquibus, quæ tunc proculdubio extabant, nunc non extant. Inde ergo est, quod dicat Clemens noster, γέγραπται γὰρ, scil. Lev. 11. non tamen secundum literam, sed secundum Allegoricam Barnabæ expositionem, qui utramque legem & de comedendis, & non comedendis certis animalibus Allegorice, ut verba ex Clemente citata modo apertissime docent, interpretatus est.

Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγῃ] Scil. ἡ γραφή; vel muta λέγῃ in λέγεται ἐν ἑτέρῳ τόπῳ viz. Psal. 17. secundum Græcos v. 25, 26.

Καὶ ἐν πνεῦμα &c.] Non recte separantur hæc ab iis, quæ proxime præcedunt. Malim conjungi in hunc modum, deleta interrogatione post Χριστὸν & translata ad initium lineæ, quæ post dictionem Χριστὸς — ἢ ἐχὶ ἓνα Θεὸν ἔχομεν καὶ ἓνα Χριστὸν καὶ ἐν πνεύμα τῷ χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ' ἡμᾶς καὶ μίαν κλήσιν ἐν Χριστῷ; Si separare libet, malim sic scribere, ἢ ἐχὶ ἓνα Θεὸν ἔχομεν, & ἓνα Χριστὸν; ἢ ἐχὶ καὶ ἐν ἑστὶ πνεῦμα τῆς χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ μίαν κλήσιν ἡμῶν ἐν Χριστῷ;

Διέλκομεν καὶ ἀσπῶμεν] i. e. *Distrahimus ac divellimus*. Τὸ διέλκω pro *distraho* Latinismus respicit.

Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ] Addo ex Evangelio [Lucæ 17. 1.] δι' ὃ ἔρχεται τὰ σκάνδαλα.

Αὐτῷ ὡς ἐπὶ γῆνα μύλον &c.] Vid. Matt. 18. 6. & Luc. 17. 2.

52 ANNOTATIONES JOHAN. BOISII.

CAP. XLVII. Προσκλίσεις ὑμᾶς πεποιῆσθαι] Id est, vos in factiones divisistis. uni magis quam alteri contentiose studuistis; Anglice for that even then you took parts or made sides one against another: Clem. Alex. ἑρωμ. lib. 4. pag. 212. πῶς ἀγάπῃ αὐτῶν, μὴ κατὰ προσκλίσεις, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν ὁσίων ἴσην παρεχέτωσαν. i. e. Dilectionem suam non partium studio uni magis quam alteri, sed omnibus DEUM sancte timentibus, equalem exhibeant [Scil. piæ & sanctæ fœminæ] Sic Paulus Timotheum suum monet, ut nihil faciat κατὰ πρόσκλισιν. Outinam hoc obtineri posset à nobis hic in Eccl. Anglicana, ut nihil faceremus κατὰ πρόσκλισιν, optime tunc & cum Pastoribus & cum plebe ageretur; sed, ut nunc sunt mores nostri, simillimi sumus Corinthiis illis, quos hic objurgat Clemens. Atque eo inferior est Ecclesiæ nostræ conditio, quod homines illi apud nos, qui maxime sancti esse, maximeque religiosi videri volunt, cupidissime se adjungunt plerumque non Paulo, non Cephæ, non Appollo alicui, (id enim tolerabilius esset, quemadmodum hic innuit Clemens) sed magniloquis Thrasonibus, qui præter severam frontem & linguam audacem nihil habent, cur aliis anteponantur. Si jam viveret Clemens, & hos videret vel de his audiret, quid diceret? omni dubio procul, quibus olim verbis Ecclesiam Corinthiacam, iisdem & nostram affaretur, dicens, κατανόησατε ὅτι οὗτοι ὑμᾶς διέσπασαν, καὶ τὸ σεμνὸν τῆς ἐκκλησίας ὑμῶν ἐμείωσαν, αἰσχρὰ, ἀγαπητοί, ἢ λίαν αἰσχρὰ ἢ ἀνάξια τῆς ἐν Χριστῷ ἀγωγῆς ἀκρέται &c. i. e. Animadvertite quinam sunt, qui vos perverterunt, & fraterna vestra charitatis multum apud omnes celebrata majestatem minuerunt. Turpia, dilecti mei fratres, & valde turpia, vitæque eorum, qui Christo insiti sunt, indigna, ad nos de vobis perferuntur. Τὸ σεμνὸν μειῶν i. e. majestatem minuire, formula est loquendi, quæ ad Romanorum consuetudinem propius aliquanto accedat, Clemens Patria Romanus fuit.

Εἰς τὰς ἐπερχομένας ὑπάρχοντας ἀπὸ ὑμῶν] i. e. ad eos, qui alieniores à nobis sunt: ad eos, qui parum nobis favent, qui hostes sunt nostræ religionis.

CAP. XLVIII. Καθὼς γέγραπται ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης &c.] Verba sunt Psalmographi Psal. 117. [secundum Græcos] v. 19. 20. atque eadem etiam suis ἑρωμματαῖσιν inseruit Clem. Alex. lib. 6. pag. 273.

Πολλῶν ἐν πυλῶν ἀνεωγῶν &c.] Sumpsisse hæc videtur Clemens noster à Barnaba illo, de quo paulo superius mentio, facta est: ejus enim hæc esse diserte testatur Clem. Alex. ἑρωμ. lib. 6. Sic scribens, ἐξηγούμεθα δὲ τὸ ρητὸν [Scil. ἀνοίξατέ μοι πύλας &c. id enim proxime præcedit] τοῦ ὡραφῆτου Βαρνάβας, ἐπιφέρει, πολλῶν [ἐν] πυλῶν ἀνεωγῶν, ἢ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾧ μακάριοι πάντες οἱ ἐσέλθοντες.

Καὶ

Καὶ δικαιοσύνη ἀπαράχως] Rectius opinor καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀπα-
ράχως π. ε.

Ἦτω πς πιστός, ἦτω δυνατὸς γνώσιν ἐξεπεῖν ἑρ.] Bis meminit
hujus loci Clem. Alex. semel ἑρμ. lib. 1. pag. 102. & deinde
ἑρμ. lib. 6. p. 273. 274. & utrobique hæc ipsa Epistola laudatur
cum adjuncto Clementis nomine, nequis genuinum ejus esse fac-
tum, quod jam damus, dubitet; pag. 102. sic scribit αὐτὴ ἡ
πύλη τοῦ Κυρίου [nam & ibi verba Psal. paulo superius memora-
ta recitantur] δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ· πολλῶν τοίνυν ἀνεωγμέ-
νων πυλῶν ἐν δικαιοσύνῃ, αὐτὴ ἦν ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ
εἰσελθόντες, καὶ κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν ἐν ὁσιότητι γνωσικῇ.
Αὐτίκα ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν φησὶ τὰς
ἀλαφορὰς ἐκκλησίᾳ τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν δοκίμων· ἦτω πς
πιστός, ἦτω δυνατὸς γνώσιν ἐξεπεῖν, ἦτω σοφὸς ἐν ἀκριβοῦσι λόγων,
[sic enim ille pro ἐν δικάῳ κρίσει λόγων] ἦτω γρηγὸς ἐν ἔργῳ.
iterum pag. 273. 274. sic ἔσω [pro ἦτω] τοίνυν πιστός ὁ τοιοῦτος
ἔσω δυνατὸς γνώσιν ἐξεπεῖν, ἦτω σοφὸς ἐν ἀκριβοῦσι λόγων, ἦτω γρη-
γὸς ἐν ἔργοις, ἦτω ἀγνός. Τοσούτω γὰρ μάλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει,
ὅσῳ δοκεῖ μάλλον μείζων εἶναι, ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φη-
σί. Sicubi differt nostra lectio ab ea, quam habent libri Cle-
mentis Alex. prudentis erit lectoris judicare, utra præferenda sit.

Καὶ ζητεῖν τὸ κρινωφελές πᾶσι] Clem. Alex. ἑρμ. lib. 4. p. 213.
ἡ σεμνὴ ἐν τῇ φιλανθρωπίᾳ ἡμῶν, καὶ ἀγνὴ ἀγωγὴ κατὰ τὸν Κλή-
μεντα τὸ κρινωφελές ζητεῖ.

CAP. XLIX. Τὸ ὑψοῦ, εἰς ὃ ἀνάγκη ἡ ἀγάπη, ἀνεκδήρητόν ἐστιν]
Sic Clem. Alex. ἑρμ. lib. 4. 213. Ἀυτὴ [scilicet ἀγάπη] εἰς τὸ ἀνεκ-
δήρητον ὑψοῦ ἀνάγκη. Porro quæ habet ibi Clemens περὶ τῆς ἀγά-
πης (habet autem multa) sumpta sunt ex hoc loco fere omnia.

CAP. L. Ἡ ἀγάπη πάντα ἀνέχεται] Sic & Clemens, nequis de
lectionis sinceritate dubitet.

Εὐρίσκεται] Clem. Alex. εὐρεθῆναι.

Εἰ μὴ ἔσαν] Clem. Alex. multo rectius, εἰ μὴ ἔς ἂν.

Αἱ γενεαὶ πᾶσαι ἕως τῆσδε ἡμέρας παρ' ἀλλ' οἱ ἑρ.]
Lacunam explet Clem. Alex. & sic legit [pag. scil, 213] Αἱ γε-
νεαὶ πᾶσαι ἀπὸ Ἀδάμ ἕως τῆσδε τῆς ἡμέρας παρήλθον, ἀλλ' οἱ ἑρ.

Κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν] Clem. Alex. Κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ
χάριν.

Γέγραπται γὰρ εἰσέλθε ἑρ.] Vid. Esa. cap. 26. v. 20.

Καὶ μνησθήσομαι ἡμέρας] Ista apud Esaiam non reperio.

Εἰ τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ ἐποιῶμεν] Fort. Εἰ τὰ ἀποστάγματα τοῦ
Θεοῦ ποιῶμεν.

Γέγραπται γὰρ] Vid. Psal. 31. secundum 70. v. 1, 2.

CAP. LI. Ὅσα ἔν πάρῳ μὲν ἀφ' ἑνὸς τῶν ἀντικειμένων . . .
καὶ ἐκεῖνοι δὲ ἑρ.] Cum aliunde non suppetat auxilium, cogor
ad conjecturas confugere, non tamen nudas & meras conjecturas.
sed

sed quæ Clem. Alex. auctoritate quadantenus nitantur. Consulendus ergo Clem. *ερωμ.* lib. 4. p. 213. lin. 20, 21. quo obscure fateor, aliquo tamen modo, præeunte, sic legendum conjicio. ὅσοι ἐν πάρεσθαι μὲν διὰ τέχνας τῶ ἀντικειμένων ταιαύτη πνὶ πεισάσει πει-
έπεσον, μιμησάμενοι τὸν Δαβὶδ εἰπάτωσαν, ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ
καὶ ἐκείνῳ δὲ ἑσθ. Ostendit quid fieri debeat, & ab iis qui alio-
rum instinctu seditiosi fuerunt, & ab ipsis seditionis Antelignanis,
primisque Autoribus. Sint hæc tibicinis loco, donec melius ali-
quid & firmitus excogitatum fuerit: cæterum conjecturam meam
valde confirmant, quæ sequuntur prox. pagina, si conferantur
modo cum Clemente Alexandrino.

CAP. LII. Ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ, ὃ ἀρέσει αὐτῷ ἑσθ.] Hæc
sumpta sunt partim è Psal. 7. v. 18. partim è Ps. 68. v. 32, 33.
Sic Clem. Alex. lib. 8. pag. modo designatis: Ἐὰν δὲ καὶ πεισάσει
ἀκὼν ταιαύτη πνὶ πεισάσει διὰ τὰς παρεμπιπώσεις τοῦ ἀντικειμένου,
μιμησάμενοι τὸν Δαβὶδ ψαλεῖ ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ καὶ ἀρέσει
αὐτῷ ἑσθ.

Καὶ πάλιν λέγει] Scil. Psal. 49. secundum Græcos, v. 14, 15.

Θυσία γὰρ ἑσθ.] Vid. Ps. 50. secundum Græcos, v. 17. & Clem.
Alex. loco prædicto.

CAP. LIII Προσκεκύφατε εἰς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ] Id est, ἐπιμε-
λῶς ἀνέγνωτε, diligenter legistis, atque ita, ut qui intentis oculis
& inclinato capite legunt aliquid.

Καὶ ποιήσωσιν] Id est, ἀγαθήσονται. Vid. Act. 18. v. 23. &
20. v. 3.

Ἀνάστηθι Μωϋσῆ κατὰβηθι τὸ πᾶχος ἐντεῦθεν ἑσθ.] Vid. Exod. 32.
v. 7. & Deut. 9. v. 12, 13, 14.

Εἶπε δὲ Μωϋσῆς, μηδαμῶς Κύριε ἑσθ.] Vid. Exod. 32, 32. &
Clem. Alex. *ερωμ.* lib. 4. pag. 214.

CAP. LIV. Πεπληροφωμήθη] Fort. πεπληρωμένῳ ut Rom.
15. v. 14. μετὰ ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πίστεως γνώσεως.

Ἐκχωρῶ, ἀπειμὶ, ἢ ἐὰν βέληθε] Discedo, abeo, quocunque volu-
eritis. Proponitur his verbis egregia ὑποτύπωσις hominis vere
Christiani, & Ecclesiæ Paci etiam, quæ charissima habet, post-
ponentis.

CAP. LV. Ἐνέγκωμεν] Id est, Proferamus, in medium afferamus.

Πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεῖται ἑσθ.] Huc spectant, quæ de Cur-
tio & tribus Deciis & aliis nonnullis narrantur, sed imprimis
quæ à Plutarcho, opinor, referuntur de Bute & Sperche Lace-
dæmoniis, qui, accepto oraculo patriam suam peste, qua graviter
tum premebatur, liberatam iri, si Persarum Regi, quem offen-
derant, unus & alter Lacedæmoniorum se interficiendos trade-
rent, ultro sese ei occidendos obtulerunt.

Πολλοὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν εἰς δουλείαν, καὶ λαβόντες τὰς πρῶτας αὐ-
τῶν] Valde probabile est aliqua hic desiderari, quocirca ego sic
lego:

lego: πολλοὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν εἰς δουλείαν, ἵνα ἑτέροισιν ἐλευθερώσωσι· πολλοὶ ἐπώλησαν τὰ ὑπάρχοντα, καὶ λαβόντες τὰς τιμὰς αὐτῶν ἑτέροισιν ἔδωκαν.

Ἰουδὴ ἡ μακαρία, ἐν συγκλεισμῷ οὐσῆς τῇ πόλει ἔστι.] Sic Clemens Alex. Strom. lib. 4. pag. 214. Ἀλλὰ καὶ Ἰουδὴ ἡ ἐν γυναιξὶ τελειωθείσα, ἐν συγκλεισμῷ τῆς πόλεως γενομένης, δηδεύει τῷ πρεσβυτέρῳ, εἰς μὲν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐξέρχεται τοῦ πατρὸς κατεφρονησασα κινδύνου ὑπὲρ τῆς πατρίδος [καὶ] ἑαυτὴν ἐπιδίδουσα τοῖς πολεμίοις ἐν πίστῃ Θεοῦ, λαμβάνει δὲ εὐδὺς τὰ πύργια τῆς πίστεως ἀριτεύσασα γυνὴ κατὰ τοῦ πολεμίου, καὶ κυρία τῆς Ὀλοφέρου γλυκύτης κεφαλῆς. Totum hunc locum, sicut apud Clem. Alex. legitur (aut saltem sicut legendum esse existimo) ideo præposui, ut in promptu esset Lectori, non absque fructu, credo, aliquo, Clementem cum Clemente, Alexandrinum cum Romano in ejusdem rei narratione comparare. Atque hoc sæpius fecissem, nisi studuissem admodum brevitati.

Οὐχ ἦτον αὐτὴ καὶ ἡ τελεία κατὰ πίσιν Ἑσθήρ ἔστι.] Hic etiam videamus, quid alter ille Clemens dicat: nam & apud illum priori narrationi de Judith hæc posterior de Esther adjicitur in hunc modum: πάλιν τε αὐτὴ ἡ τελεία κατὰ πίσιν Ἑσθήρ ῥυομένη τὸν Ἰσραὴλ τυραννικῆς ἐξουσίας, καὶ τῆς τοῦ Σατράπου ἀμώτητος, μόνη γυνὴ νησιεύει πειθαριμμέναις πρὸς μυρίας ὀπλισταμένας ἀντεπαίξατο δεξιᾶς, τυραννικὸν εἰς πίσιν ἀναλόουσα δόγμα. Καὶ δὴ τὸν μὲν ἐπιδάσσευσεν, ἀπέστειλε δὲ τὸν Ἀμαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ τῇ τελείᾳ πρὸς τὸν Θεὸν δέησεν ἀπαρτῇ διεφύλαξε.

CAP. LVI. Ἐφ' ἣ ἐδίδεις ἐφίλει ἀζανακλεῖν] Corrigo, ἐφ' ἣ ἐδίδεις ὀφείλει ἀζανακλεῖν i. e. quia nemo offendi debet, quam nemo agere ferre, siue iniquo animo ferre, debet.

Οὕτω γάρ φησιν ὁ ἅγιος λόγος· παιδεύων ἐπαίδευσέ με ὁ Κύριος ἔστι.] Vid. Psal. 117. secundum Græcos, v. 18.

Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει] Vid. Prov. 3. v. 11, 12. Heb. 12. v. 6.

Παιδεύσει με ᾧ, φησὶ, δίκαιος ἔστι.] Vid. Psal. 140. secundum Græcos, v. 5.

Καὶ πάλιν λέγει, μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἤλεγξεν ὁ Κύριος ἔστι.] Vid. Job. 5. v. 17. & deinceps usque ad finem capitis.

Καὶ ἐ μὴ φοβηθῇ κακῶν ἐπὶ ἐρχομένων] LXX Καὶ οὐ μὴ φοβηθῇς ἀπὸ κακῶν ἐρχομένων.

Τέκνα σε ὥσπερ] LXX τέκνα σου ἔσται ὥσπερ.

Ἠγηθήναι] Fort. ἀγαθήναι.

CAP. LVII. Ὑμεῖς οὖν οἱ τὴν καταβολὴν τῆς στάσεως ποιήσαντες] Id est, vos igitur, qui seditionis prima quasi semina jecistis, vel prima fundamenta.

Οὕτω γὰρ λέγει ἡ πανάρετος σοφία· ἰδὲ προήσομαι ὑμῶν ἔστι.] Per τὴν πανάρετον σοφίαν intelligere hic debemus proverbium Salomonis, cum

πανάρετον

tamen vulgo à scriptoribus non tribuatur titulus iste Salomonis Proverbiis, sed vel Libro, qui Ecclesiasticus dicitur, vel alii libro Salomonis nomen falso gerenti, qui Salomonis Sapiaentia appellatur. Hieronymus præfatione in Proverbia Salomonis: *Fertur & Panaretos Jesu Filii Sirach liber, & alius Pseudepigraphus qui sapientia Salomonis inscribitur. Eriphanius: αἱ σιγήρεις δύο βίβλοι, ἡτε τῆ Σολομῶντος ἡ πανάρετος λεγομένη, καὶ ἡ τῆ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Σιράχ ἐστ.* Jo. Damascenus: ἡ δὲ πανάρετος, τυτίειν ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἡ σοφία τῆ Ἰησοῦ ἐστ, Sed hic, ut dixi, ἡ πανάρετος ἡ σοφία Liber est Proverbiorum Salomonis, sicut verba inde desumpta clarissime testantur. Vid. ergo Prov. Salomonis cap. 1. pene ab initio versus 23. usque ad finem versus 31.

Ἡνίκα ἂν ἐπέρχεται] LXX Ἡνίκα ἔρχεται.

Ὁμοία] LXX ὁμοίως.

Ἡ ὅταν] LXX Καὶ ὅταν.

Τὸν δὲ φόβον τῆ Κυρίου] LXX Τὸν δὲ λόγον τῆ Κυρίου.

Desiderari nonnulla clamant Asterisci. Ego nihil habeo, quod afferam præter nudam nullaue prorsus Authoritate communitam conjecturam. Sed cur ea non æque placeat, ac poscentes semper aliquid Asterisci, equidem non intelligo. Nam mea conjectura non impedit, quo minus aliis & melioribus & probabilioribus locus relinquatur. Sic igitur ego: *Φοβεσθὰ τὰ ρήματα ταῦτα ἀγαπητοί· ἀλλ' ὁ πονηρῶν ἀνθρώπων ἐπόπτης Θεὸς ἐστ.* i. e. *Terroris plena sunt verba ista, Fratres dilecti; ceterum malorum hominum inspector, Deus &c.* πονηρῶν ἀνθρώπων, vel πονηρῶν ἀνδρῶν, *malorum virorum ἐπόπτης*, i. e. *ἐφορῆς, inspector, spectator, ultor, vindex* — *ἔχει Θεὸς ἐκδικῆν ὁμῶς· εὗρε Θεὸς τὸ ἀλιτρόν.* Lucianus, *ἀνθρώπους μὲν ἴσως λήσεις ἀτοπὸν τι ποιήσας. Οὐ λήσεις δὲ Θεοῦς οὐδὲ λογιζόμενοι.*

Κλαύδιον, Ἐφῆσον] Vide annon sublata subdistinctione scribendum sit potius Κλαύδιον Ἐφῆσον, sicut mox scribitur Οὐαλέριον Βίτωνα, non autem Οὐκλέριον, Βίτωνα.

CAP. LVIII. Ἐπιπόθητην] Malim ἐπιπόθητον, quia adjectiva composita sunt fere communis generis, sic à quibusdam male, ni fallor, scribitur αἱ ὀρθόδοξαι ἐκκλησίαι, pro eo quod scribere debent αἱ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι. Hunc errorem errasse viros cæteroquin valde eruditos aliquoties comperio.

Finis Notarum in priorem Epistolam Clementis ad Corinthios.

Τῷ Θεῷ δόξα.

ANNO

ANNOTATIONES
 JOHANNIS BOISII
 IN
 POSTERIOREM EPISTOLAM
 CLEMENTIS
 AD
 CORINTHIOS.

CAP. I. **Κ** Λήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ Β'] Quod fuerit veteris Ecclesiæ de ista Epistola judicium supra annotavi prioris Epistolæ initio, nec opus est jam repetere. *Eusebius* aperte negat [Eccl. Hist. lib. 3. cap. 38.] fuisse illam alicujus usus aut Authoritatis apud antiquos, & cum *Eusebio* consentit *Hieronymus*. Quare nolo quisquam expectet, ut multum operæ scripto ignobili ac ὑποβολιμαίῳ, addo etiam mutilato, impendam.

Καὶ οἱ ἀκούοντες ὥσπερ μικρῶν ἀμαρτάνομεν] i. e. Ni fallor, καὶ εἰ ἀκούομεν τῶν πατρὶς Χριστοῦ ὥσπερ μικρῶν, ἀμαρτάνομεν.

Πηροὶ ὄντες τῇ ἀλγοίᾳ] Fort. πηροὶ ἐτυγχάνομεν ὄντες τῇ ἀλγοίᾳ: sine verbo enim ἀνάπηρ, & mutila erit oratio.

Καὶ μηδεμίαν ἔσθ.] Forte καὶ ὅτι μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας ἔχομεν εἰ μὴ ἔσθ.

CAP. II. Εὐφράνθητι σείρα &c.] Vid. Isai. c. 54. v. 1.

Ἐπεὶ ἔρημ.

Ἐτέρᾳ δὲ γροφῇ λέγει, ὅτι σὺν ἡλθον &c.] Vid. Mat. 9. 13.

CAP. III. Τοσοῦτον οὖν ἔσθ.] Hæc & quæ sequuntur usque ad λέγει δὲ prorsus non cohærent inter se, & ut, quod res est, dicam, scopæ sunt dissolutæ, & arena sine calce, nec operæ pretium est aliquid addere, quod ex hiulca oratione aptam & bene secum cohærentem efficiat, putabam tamen cum primum hæc legebam, non abs re fore, si sic totus locus conciperetur. Τοσοῦτον οὖν ἔλεος ποιήσαντος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, πρὸ πάντων εὐχαριστῶμεν αὐτῷ ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες τοῖς νεκροῖς θεοῖς εἰ θύομεν, καὶ εἰ προσκυνοῦμεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐγνωμεν δὲ αὐτοῦ τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας: τίς ἡ γνῶσις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἢ τὸ μὴ ἀρνεῖσθαι δὲ εἰ ἐγνωμεν αὐτόν;

[h]

λέγει

Λέγει δὲ καὶ αὐτὸς &c.] *Scil.* Matt. 10. 32.

Ἐν τῷ Ἠσαΐα, ὁ λαὸς εἶπες &c.] *Scil.* cap. 29. v. 13.

CAP. IV. Λέγει γὰρ, εἰ πᾶς ὁ λέγων μοι &c.] *Vid.* Mat. 7. 21.

Ἀλλ' ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην] i. e. Τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μὲ τῷ ἐν ἐρανοῖς, sicut loquitur Christus loco modo memorato.

Καὶ εἰ δὲ ἡμᾶς φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον, ἀλλὰ τὸν Θεόν] Legendum puto vel τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸ Θεὸν sine μᾶλλον: vel si μᾶλλον retineatur, τὰς ἀνθρώπους μᾶλλον ἢ τὸ Θεόν, *vid.* Mat. 10. v. 28.

Εἶπεν ὁ Κύριος· εἰάν ἦτε &c.] Hæc ipsa verba, quod sciam, Historia Evangelica non habet, tametsi quod ad sententiam illorum attinet, non dissimilia reperiantur Mat. 7. vers. 22, 23. & Luc. 13. vers. 26, 27.

Καὶ ἐρῶ ὑμῖν· ὑπάγετε ἀπ' ἐμῶ, ὅτι οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστὲ, ἐργάται ἀνομίας] Ordo verborum sic videtur corrigendus ex 27. v. 13. cap. Evang. secundum Lucam: Καὶ ἐρῶ ὑμῖν, ὅτι οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστὲ· ὑπάγετε ἀπ' ἐμῶ ἐργάται ἀνομίας.

CAP. V. Ἔσεσθε ὡς ἀρνία ἐν μέσῳ λύκων, ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος αὐτῷ λέγει &c.] De dicto Christi lego Luc. 10. 3. at de tali colloquio Christi cum Petro, quale hic commemoratur, reperio nihil. Fortasse sumpta sunt hæc ex Apocrypha aliqua Historia.

Ἐάν οὖν ἀποπαράξωσιν οἱ λύκοι τὰ ἀρνία ...] Addendum existimo· τί λέγεις; aut tale aliquid.

Καὶ μηδὲν ἡμῖν δυναμένους ποιεῖν] Inter δυναμένους & ποιεῖν infero πλέον vel μετὰ τῷτο.

Εἰς γένναν πυρὸς] Lego αὐτὰ εἰς γένναν πυρὸς *vid.* Mat. 10. 28.

Λέγει ὁ Κύριος] *Scil.* Matt. 6. v. 24.

CAP. VI. Ἀσύμφορον ἡμῖν ἐστὶ] Legendum proculdubio ἀσύμφορον ἡμῖν ἐστὶ, i. e. inutile nobis est. Continuo enim sequitur πὶ τὸ ὄφελος &c. quæ verba sunt Christi Matt. 16. 26.

Ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, ὅτι εἰάν ἀνέστη Νῶε &c.] *Vid.* Ezech. cap. 14. vers. 14 & 20.

CAP. VII. Καταπλέουσι] i. e. Navibus five navigiis vehuntur. Loquitur vel de navalibus certaminibus, qualia à Virgilio describuntur Æneid. 5. vel peculiariter de Isthmiis certaminibus, ad quæ, utpote in Isthmo celebrata, multos partim per Ægæum, partim per Ionium mare navigasse probabile est. Præterea meminisse debemus hanc Epistolam missam fuisse ad Corinthios, qui mediam fere Isthmi Peloponnesiaci partem incolebant. Igitur Isthmia certe intelligit, & propterea quod navibus magnam partem eo vehantur, dicit καταπλέουσι.

Ὡς ἴδμεν τὴν ὁδὸν τὴν εὐθεῖαν ἀγῶνα τὸν ἀφθαρτον] Malim, ὥς ἴδμεν τὴν ὁδὸν τὴν εὐθεῖαν εἰς ἀγῶνα τὸν ἀφθαρτον.

Ἐάν εὐρεθῇ φθείραν] Id est, Si compertus fuerit corruptionis, si compertum fuerit illum corrumpere, sive violare leges certaminis: vel φθείραν hic est δίκαιον: si compertum fuerit illum largitione

corrumpere τοὺς βραβεύτας: *judices & moderatores certaminis*. Sed quia nemo potest *Æternum ἀγωνοθέτῳ* corrumpere, igitur hoc loco priorem interpretationem antepono.

Τί παθεῖται] Id est, τί πείσεται; nisi sic potius scribendum sit.

Τῶν γὰρ μὴ τηροσάντων, φησὶ, τὴν σφραγίδα, ὁ σκώληξ αὐτῶν ἐστίν.] Vid. Isa. 66. v. ult.

CAP. VIII. Post Πονηρὰ addo μισήσομεν καὶ, vel ἐν τῇ σαρκὶ μισήσομεν καὶ.

Λέγει γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῇ Εὐαγγελίᾳ] Vid. Luc. cap. 16. v. 10.

Ἀπολαύσομεν] Rectius ἀπολάσσετε.

CAP. IX. Καὶ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος] Vid. Mat. 12. 50.

CAP. X. Τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν] Malim τῆς ἀπωλείας ἡμῶν. Si proprie enim loquimur, non est ἡ κακία τῆς ἀμαρτίας ἀποδοσίσι, sed τῆς ἀπωλείας.

Διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν ἐστίν] Lego διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν, ἃς ἐστὶν εὐρεῖν ἄνθρωπον ἐν εἰρήνῃ ὄντα οἷτινες γὰρ ἔχουσιν φόβον ἀνθρωπίνων ἐστίν. Id est, qui metuunt sibi à paupertate, infamia, contemptu, ut homines hujus seculi solent.

CAP. XI. Τοῦ μὴ πιστεύειν] Malim τὸ μὴ πιστεύειν.

Λέγει γὰρ ὁ θεοφθιπκὸς λόγος. Ταλαίπωροί εἰσιν οἱ διψυχοὶ ἐστίν] Sic prioris Epistolæ pag. 12. lin. 13. & deinceps, tanquam è scriptura hæc ipsa proferantur, sed ex scriptura, credo, Apocrypha, quæ nobis his temporibus sit incognita, aut si non aliis, certe mihi. Itaque gratias sum habiturus ei, qui me moneat, ubi hæc scriptura reperienda sit.

Τῇ καρδίᾳ] Prior Epistola τὴν ψυχὴν.

Οἱ δὲ λέγοντες] Prior Epistola οἱ λέγοντες, & loco τελείας σημεῖος, quæ hic ponitur post τῇ καρδίᾳ, est ibi post τὴν ψυχὴν tantum subdistinctio.

Ταῦτα πάντα ἡκούσαμεν] Prior ταῦτα ἡκούσαμεν sine πάντα.

Ἡμεῖς δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἀποσδεχόμενοι οὐδὲν τούτων ἐωράκαμεν] Prior, καὶ ἰδοὺ γεγηράκαμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῶν τέτων συμβέβηκεν.

Ἀνόητοι] Prior ὡς ἀνόητοι.

Συμβάλετε ἑαυτοὺς ἐν ὅλῳ] Prior συμβάλλετε ἐ. ζ. per præsens tempus.

Εἶτα βλαστὸς γίνεται, μετὰ ταῦτα ὄμφαξ] Prior εἶτα βλαστὸς γίνεται, εἶτα φύλλον, εἶτα ἄνθος, καὶ μετὰ ταῦτα ὄμφαξ.

Οὗτος καὶ ὁ λαὸς μὲν] Melius ἔγωγε καὶ ὁ λαὸς μὲν. Est enim hic similitudinis præcedentis ἀπόδοσις.

Εἰσέξομεν] Id est, Εἰσελευσόμεθα, est enim εἰσέλθω, εἰσέρχομαι; tametsi in frequentiore multo sit usu hoc quam illud.

Οὗς ὅτι ἤκουσεν] Vid. 1 Cor. 2. 9.

CAP. XII. Καθ' ὥραν] Id est, singulis horis, ut καθ' ἡμέραν, singulis diebus, κατὰ μῆνα, singulis mensibus, κατ' ἐνιαυτὸν, singulis annis, Plena locutio est καθ' ἑκάστην ὥραν, quot horis, singulis horis.

60 NOTAE JOHANNIS BOISSII, &c.

Ἐπεὶ δὲ ὅτι οἶδαμεν τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ] Id est, Πότε ἔσται ἡ ἡμέρα τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ.

Ἐπερωτηθεὶς γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσθ.] Quaestioni huic subjicitur Aenigmatica responsio, & post Aenigma sequitur ἡ τοῦ Αἰνίγμα-τος λύσις, sed manca & imperfecta, & bona sui parte mutilata.

Οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ σε δὴλῃ ἔστω ἐν τοῖς καλοῖς ἔργοις] Lego οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ σε δὴλῃ [nisi quis ostendere possit τὸ δὴλῃ esse communis generis] ἔσται ἐν τοῖς καλοῖς ἔργοις. Loquitur enim de tempore futuro, nimirum tempore gloriosi adventus Christi.

Finis Notarum in posteriorem Epistolam Clementis.

Τῷ Θεῷ Δόξα.

J. B. COTELERII
 ADNOTATIONES
 IN EPISTOLAS BEATI
 CLEMENTIS
 ROMANI
 AD
 CORINTHIOS.

NOTÆ IN PRIOREM EPISTOLAM.

CUM quaecunque de Epistola à B. Clemente Romanae Ecclesiae nomine ad Corinthiorum Ecclesiam scripta proferri potuissent, fere omnia partim ab Antiquis tradita, partim à recentioribus occupata fuerint; vice praefationis, pauca duntaxat adnotabimus ad ea veterum testimonia, quae nonnihil scrupuli legentibus forte injicerent, nisi exponerentur; ac deinde quæremus, quando stilum acuerit Κλήμης, τὸ ἔχει τοῦ Κλήμη. Equidem ab Eusebio l. 3. c. 16 & 38. Epistola vocatur ὁμολογούμενη, ἀνωμολογημένη παρὰ πάντων, ab omnibus uno consensu recepta. Ille tamen Historicus lib. 6. cap. 13. refert Clementem Alexandrinum in libris πρῶματέων ἢ Testimoniis Scripturarum à quibusdam repudiatarum nempe Sapientiae Salomonis, Sapientiae Siracidis, Epistolae ad Hebraeos Epistolarumque Barnabæ, Clementis, & Judæ. Quo modo volumen ab omnibus admissum à quibusdam rejicitur?

rejicitur? Eam repugnantiam tolles, si dixeris, cunctos quidem opus agnovisse pro genuino Pontificis foetu, sed non omnes habuisse pro scripto Canonico: de primo nullam motam antiquitus controversiam; de secundo motam, aliis extra Canonem ponentibus, quæ sententia obtinuit, aliis intra, ut Auctor Canonum Apostolicorum, Canone ultimo, proindeque forsitan & qui eos Canones in numero Sacrarum Scripturarum collocat Johannes Damascenus, quique eosdem admittunt Trullani Episcopi. Atque hujus postremæ opinionis documentum præbet antiquissimus Codex Bibliorum manu Theclæ exaratus, ex quo duæ istæ Epistolæ prodierunt, quandoquidem eas cum libris Novi Testamenti conjunctas exhibet. Neque vero quidquam causæ est, cur alias quaspiam suspiceris Apostolorum Canonis Clementinas Epistolas; quæ apud Græcos aut nullæ fuerunt aut non seorsum lectæ, sed initio recognitionum, actuum Petri, Clementinorum, similisque farine Apocryphorum.

Ad ejusdem Eusebii observationem, imitatum esse Clementem Epistolam ad Hebræos, addi potest consimilis de imitatione aliorum Novi Testamenti librorum, præsertimque Epistolarum ad Corinthios, & Epistolarum Petri: Utriusque enim Apostoli erat discipulus. Nec mirum quod Dominicæ ac Apostolicæ sententiæ & dictiones in ore fuerint hominum Apostolicorum atque in usu primorum Christianorum.

Photius Bibliothecæ codice 126. videtur scripsisse, αἰτιάσοιτο δ' ἂν τις αὐτὸν ἐν τοῦτοις non autem ἐν ταύτοις. Reprehenderit vero eum quispiam in his.

In Libro Pontificali, ubi de Clementis vita, necnon in ejus Operis exscriptoribus, memorantur duæ Clementis Epistolæ, eaque Canonica & Catholica. Quod ita acceptum ab Auctore libri de gestis Romanorum Pontificum, credito Luitprando, quasi ageretur de duabus primis Clementis decretalibus ad Jacobum. Gravi, ut equidem sen-
tio,

110, errore. Nam si decretales in animo habuisset scriptor Pontificalis Libri, non solum duas dixisset, verum quinque. Quemadmodum Βιογράφος ille, qui mira supinitate, postquam de duabus Epistolis Catholicis à Clemente ad Jacobum datis retulit, subjungit quanam contineantur in illis duabus & in reliquis tribus. Adde quod in Pontificali opere sejungi videtur Epistola ad Jacobum à duabus Canonicis Epistolis. Hic fecit duas Epistolas, quæ Canonicæ nominantur. Et infra; tamen in Epistola quæ ad Jacobum scripta est.

Circa tempus, quo Romani literas ad Corinthios dederunt, non una est Criticorum opinio. Alii assignant finem Neronis aut certe eos annos, qui Vespasiani Imperium excidiumque Hierosolymitanum antecesserunt. Hos refellit Epistola, dum cap. 47. cum velut antiquæ meminit Corinthiorum primæ dissensionis, sub Apollo excitata, qui teste Hieronymo circa finem Commentariorum in Epistolam ad Titum, Corinthi fuit Episcopus; tum Corinthiacam Ecclesiam, veterem appellat: dumque cap. 1. 5. & 6. subindicat persecutionem aliam ab illa prima Neronis. Post Neronem autem Domitianus primus Christianos persecutus est, jam eversa Hierosolyma. Sed Clemens, inquiunt Viri doctissimi, meminit cap. 41. oblationum in templo. Quidni meminisset? cum nunc quoque, tot elapsis seculis, par mentio idemque sermo haberi queat; quemadmodum legenti patebit. Alii suspicantur à Clemente exule factas literas sub finem vitæ: quia cap. 5. dicit Paulum in finibus Occidentis passum esse, nec Urbis Romæ facit commemorationem; & quia in initio calamitates adversitatesque suas proponit. Verum quis credat Romanis aditam Chersonesum, ut ad Corinthios scriberent? Et vero eum, qui nomine Ecclesiæ Romanæ scribebat, illa eloqui decuit quæ urbi, non quæ sibi venirent; ut certe urbi conveniunt. Unde evanescit quid obicitur. Alii Epistolam missam volunt anno ini 95. fervente persecutione Domitiani. Rectius ta-

men quam fervens, desinens notaretur persecutio; quam nimirum innuit Epistola principium, quae aptior fuit ad destinandos cum literis quinque legatos nominatos in fine Epistola.

Ceterum spes Patricii Junii de Hieronymiana Clementinae Epistola interpretatione, mihi pertenuis aut nulla est, librariorum dolos consideranti, & quo pacto ut vendibiliorem mercem haberent; odiosum Rufini nomen è principio ac fine interpretationis explanationum Origenis in Epistolam ad Romanos sustulerint (quod tamen retinet Codex Thuanae Bibliothecae) ac favorabile Hieronymi intruserint. Quocirca suspicio tenet me, idem scelus hic perpetratum, ac versionem Clementinae Epistola ad Jacobum à Rufino factam, Hieronymi titulo fuisse honestatam.

Denique monendus es Lector, uncis per totum opus inspersis includi ea, quae in MS. deleta aut amissa, per conjecturam suppleta, in Editione Anglicana miniatis literis impressa sunt.

CAP. I. **H** ^{Εκκλησία τοῦ Θεοῦ} Misere me! doctorum virorum, quod odio Catholicae veritatis studioque vanæ Hæreseos adducti existimant per hanc superscriptionem adjuvari errorem suum, quo Episcopis coæquant Presbyteros: *Quia nulla peculiaris vel scribentis mentio vel Cleri Romani prærogativa, vel Corinthiaci Presbyterii à plebe discretio appareat, sed omnes ad omnes confertim scribant, [Blond. Apol. pro sent. Hieron. p. 9.]* At si recte ex principiis suis voluissent argumentari, concludere oportebat, idem jus fuisse Laicis ac Presbyteris & Episcopis; atque hoc modo deterrimum rerum statum invehere, ἀναρχίαν, adversus quam Clemens tota pugnat Epistola. Præclara vero hac ratiocinatione conficietur, ut Paulus, quia scribit Epistolas una cum Sosthene, Timotheo, Silvano & fratribus universis, majorem non obtinuerit quam ultimus Christianorum in Ecclesiae regimine auctoritatem. Cur ergo, rogabis, cum Clemens γρμνῇ κεφαλῇ potuerit litteras dare, maluit latere sub persona Ecclesiae? facilis Responsio. Quoniam totius Apostolicæ Ecclesiae commune votum erat, pacatam cernere Corinthiorum Ecclesiam, à Petro quoque Pauloque fundatam; ingensque futurum erat Corinthiis incentivum ipsa Romanorum simul scribentium concordia. Accedit huc Apostolicus mos communicandi, quæ gerebantur, cum tota Ecclesia, qui & diu duravit & ordinem Hierarchicum non

infrin-

infringit. Unde S. Cyprianus fortissimus Apicis Episcopalis propugnator, ita Clerum suum alloquitur, Epist. 5. *Ad id vero quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus & Fortunatus, Novatus & Gordius, solus rescribere nihil potui, quando à primordio Episcopatus mei statuerim, nihil sine consilio vestro, & sine consensu plebis, mea privata sententia gerere. Sed cum ad vos per Dei gratiam venero, tunc de iis, quæ vel gesta sunt, vel gerenda, sicut honor mutuus poscit, in commune tractabimus.*

Ἀξιαγάπητον] Eadem voce utitur cap. 21. quo fit ut mirer asseveratum à viro πολυμνήμονι Davide Blondello in præfatione Apologiæ pro sententia Hieronymi p. 40. id nominis nostra in Epistola non comparere.

CAP. II. Προσέχοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς. f. τοῖς λόγοις] Sequitur locus, cujus sensum ac elegantiam minime assecutus fuerit eruditus interpres. ἐσερνισμένοι ἢ τε τοῖς σπλάγχνοις. Clementi ἐσερνισμένοι sunt, qui Latinis pectorosi, homines lati capacisque pectoris. Respexit autem dubio procul ad verba Apostoli. 2 Corinth. 6. 11. Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυν). ἔ σπνοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, σπνοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. τίω δ' αὐτὴν ἀντιμιθίαν (ὡς τέκνοις λέγω) πλάτύνητε καὶ ὑμεῖς. Cor nostrum dilatatum est; non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris, eandem autem habentes remunerationem (tanquam filiis dico) dilatamini & vos. Quocirca suspicari quis possit particulam ἐν ἐ Clementino textu excidisse. καὶ τὰ παθημένα αὐτῆς [Supple ex præcedentibus Θεοῦ] ἢν αὐτὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν. præterisse videntur ista conspectum oculatissimi Critici Photii: cujus Judicium ἐ Bibliothecæ codice 126. petatum habes hic in testimoniis veterum.

CAP. III. Ἐφαγεν, καὶ ἔπιεν καὶ ἐπλάτύνθη, καὶ ἐπαχύνη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡραπημένος. non multum dissimiliter citat B. Chrysostomus Homil. 1. in Genesim. sic: ἔφαγε, & ἔπιε καὶ ἐλιπάνθη, καὶ ἐπαχύνη, & ἀπελάκτισεν ὁ ἡραπημένος.

CAP. V. Ἐπ' ἰάκας δεσμὰ φορέσας [ῥαβ] δευθεῖς, λιθαδεῖς.] Expuncto [παι] δευθεῖς Editionis Anglicanæ posui [ῥαβ] δευθεῖς, propter istud 2 Corinth. 11. 25. τρεῖς ἔρραβόσθην, ἀπαξ ἐλιθάσθην. discimus autem ex hoc loco, Paulum septies in vincula fuisse conjectum: quod apud alium Authorem non memini me legere.

CAP. VI. Δαναίδες καὶ Δίρκη] Legendum forte, Δανάη τε καὶ Δίρκη.

CAP. VIII. Καὶ δεῦτε, καὶ ἀλεγχθῶμεν] Ita Aldina Editio. At in aliis, aut καὶ δεῦτε, διελεγχθῶμεν, aut & δεῦτε καὶ διελεγχθῶμεν, ut Procopius aut καὶ δεῦτε, ἀλεγχθῶμεν. Sane verbo Hebraico utrumque significatur increpatio & disceptatio, quæ duo valde sunt affinia. Hesychii codices in mendo videntur cubare, διελεγχθῶμεν; εἰς ἐλεγχὸν ἀλλήλων ἔλθωμεν, pro διελεγχθῶμεν. Apud

men quam fervens, desinens notaretur persecutio; quam nimirum innuit Epistolæ principium, quæ aptior fuit ad destinandos cum literis quinque legatos nominatos in fine Epistolæ.

Ceterum spes Patricii Junii de Hieronymiana Clementinæ Epistolæ interpretatione, mihi pertenuis aut nulla est, librariorum dolos consideranti, & quo pacto ut vendibiliorem mercem haberent; odiosum Rufini nomen è principio ac fine interpretationis explanationum Origenis in Epistolam ad Romanos sustulerint (quod tamen retinet Codex Thuana Bibliotheca) ac favorable Hieronymi intruserint. Quocirca suspicio tenet me, idem scelus hic perpetratum, ac versionem Clementinæ Epistolæ ad Jacobum à Rufino factam, Hieronymi titulo fuisse honestatam.

Denique monendus es Lector, uncis per totum opus inspersis includi ea, quæ in MS. deleta aut amissa, per conjecturam suppleta, in Editione Anglicana miniatis literis impressa sunt.

CAP. I. **H** ^{Εκκλησία τοῦ Θεοῦ}] Miseret me! doctorum virorum, quod odio Catholicæ veritatis studioque vanæ Hæreses adducti existimant per hanc superscriptionem adjuvari errorem suum, quo Episcopis coæquant Presbyteros: Quia nulla peculiaris vel scribentis mentio vel Cleri Romani prærogativa, vel Corinthiaci Presbyterii à plebe discretio appareat, sed omnes ad omnes confertim scribant, [Blond. Apol. pro sent. Hieron. p. 9.] At si recte ex principiis suis voluissent argumentari, concludere oportebat, idem jus fuisse Laicis ac Presbyteris & Episcopis; atque hoc modo deterrimum rerum statum invehere, ἀναρχίαν, adversus quam Clemens tota pugnat Epistola. Præclara vero hac ratiocinatione conficietur, ut Paulus, quia scribit Epistolas una cum Sosthene, Timotheo, Silvano & fratribus universis, majorem non obtinuerit quam ultimus Christianorum in Ecclesiæ regimine auctoritatem. Cur ergo, rogabis, cum Clemens γυνῇ κεφαλῇ potuerit litteras dare, maluit latere sub persona Ecclesiæ? facilis Responsio. Quoniam totius Apostolicæ Ecclesiæ commune votum erat, pacatam cernere Corinthiorum Ecclesiam, à Petro quoque Pauloque fundatam; ingensque futurum erat Corinthiis incentivum ipsa Romanorum simul scribentium concordia. Accedit huc Apostolicus mos communicandi, quæ gerebantur, cum tota Ecclesia, qui & diu duravit & ordinem Hierarchicum non infrin-

infringit. Unde S. Cyprianus fortissimus Apicis Episcopalis propugnator, ita Clerum suum alloquitur, Epif. 5. *Ad id vero quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus & Fortunatus, Novatus & Gordius, solus rescribere nihil potui, quando à primordio Episcopatus mei statuerim, nihil sine consilio vestro, & sine consensu plebis, mea privata sententia gerere. Sed cum ad vos per Dei gratiam venero, tunc de iis, quæ vel gesta sunt, vel gerenda, sicut honor mutuus poscit, in commune tractabimus.*

Ἀξιαζήτων] Eadem voce utitur cap. 21. quo fit ut mirer asseveratum à viro πολυμνήμῳ Davide Blondello in præfatione Apologiæ pro sententia Hieronymi p. 40. id nominis nostra in Epistola non comparere.

CAP. II. Προσέχοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς. f. τοῖς λόγοις] Sequitur locus, cujus sensum ac elegantiam minime assecutus fuerit eruditus interpres. ἐπερυσμένοι ἢ τε τοῖς σπλάγχνοις. Clementi ἐπερυσμένοι sunt, qui Latinis pectorosi, homines lati capacisque pectoris. Respexit autem dubio procul ad verba Apostoli. 2 Corinth. 6. 11. Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνθη. & στενωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. τίω δ' αὐτὴν ἀντιμιᾶν (ὡς τέκνοις λέγω) πλατύνητε καὶ ὑμεῖς. Cor nostrum dilatatum est; non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris, eandem autem habentes remunerationem (tanquam filiis dico) dilatamini & vos. Quocirca suspicari quis possit particulam ἐν ἐ Clementino textu excidisse. καὶ τὰ παθημένα αὐτῷ [Supple ex præcedentibus Θεοῦ] ἢν ἀπὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν. præterisse videntur ista conspectum oculatissimi Critici Photii: cujus Judicium ἐ Bibliothecæ codice 126. petiti habes hic in testimoniis veterum.

CAP. III. Ἐφαγεν, καὶ ἔπιεν καὶ ἐπλατύνθη, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡραπημένος. non multum dissimiliter citat B. Chrysostomus Homil. 1. in Genesim. sic: ἔφαγε, & ἔπιε καὶ ἐλιπάνθη, καὶ ἐπαχύνθη, & ἀπελάκτισεν ὁ ἡραπημένος.

CAP. V. Ἐπ' ἁκίς δεσμὰ φορέσας [ράβ] δευθεῖς, λιθαθεῖς.] Expuncto [παι] δευθεῖς Editionis Anglicanæ posui [ράβ] δευθεῖς, propter istud 2 Corinth. 11. 25. τρεῖς ἔρραβ' ὁδὴν, ἅπαξ ἐλιθάσθην. discimus autem ex hoc loco, Paulum septies in vincula fuisse conjectum: quod apud alium Authorem non memini me legere.

CAP. VI. Δαναίδες καὶ Δίρκη] Legendum forte, Δανάη τε καὶ Δίρκη.

CAP. VIII. Καὶ δεῦτε, καὶ ἀλεγχθῶμεν] Ita Aldina Editio. At in aliis, aut καὶ δεῦτε, διελεγχθῶμεν, aut & δεῦτε καὶ διελεγχθῶμεν, ut Procopius aut καὶ δεῦτε, ἀλεγχθῶμεν. Sane verbo Hebraico utrumque significatur increpatio & disceptatio, quæ duo valde sunt affinia. Hesychii codices in mendo videntur cubare, διελέγχωμεν; εἰς ἐλεγξιν ἀλλήλων ἔλθωμεν, pro διελεγχθῶμεν. Apud

Basilium autem & *Chrysostomum* ἀλεχθῶμεν in textu suspectum est, quia διελεγχθῶμεν Commentarii supponunt. Jam *Hilarius* ad Psalm. quidem 2. 5. & venite, arguamur. Præfatione vero in Ps. 119. & venite, disputemus, nec dissimilis varietas in *Michaa* cap. 6. vers. 2. διελεγχθήσεται, vel ut *Basilius*, ad locum *Isaia* quo agimus, habet ἀλεχθήσεται. A *Tertulliano* exhibetur tertia lectio, eaque corrupta. Qui enim lib. 1. ad uxorem cap. ult. recte verterat, & venite, disputemus; in lib. 4. adversus *Marcionem* cap. 14. vitiosis fultus libris interpretatur, & venite, conciliemur, quod est ἀλλαχθῶμεν: atque id verbi restituendum forsan *Chrysostomo* in illud: Vidua eligatur non minus sexaginta annorum &c. ubi locum Prophetæ adducit, exponitque per καὶ ἀλλάττειν, & καὶ ἀλλάξει. Porro dum *Isaia* testimonium apud Sanctos Patres quæro, duo loca depravata inveni, de quibus ad monere non erit supervacaneum. Nempe *Irenæi* ac *Luciferi*. Ille lib. 4. adversus Hæreses cap. 32. ait; lavamini &c. Non enim sicut mutus homo, ut multi audent dicere, divertit (hoc est, averfatur) eorum sacrificia; sed miserans eorum cecitati &c. Quid sibi vult, mutus homo? conjiciebam iratus homo, fundum conjecturæ habens antecedentia & subsequencia. Præcedit; Deinde nequis putet, propterea quod irasceretur, eum recusare hæc, infert consilium ei dans; Sequitur; si enim irascens, abnuerit hæc eorum sacrificia. Juxta *Luciferum* autem lib. 1. ad *Constantium* Imperatorem pro *S. Athanasio*, verba prophetica esse debent, lavamini, mundi estote, auferte malitias ab animis vestris, non ab inimicis vestris.

C A P. XI. Στήλῳ αἰὼς ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης] Statuam se vidisse testatur *Iosephus* Antiquitatum lib. 1. cap. 12. plurimaque illius mentio apud Auctores Hebræos, Græcos, Latinos. Insigne est testimonium Sancti *Irenæi* lib. 4. contra Hæreses cap. 51. Lot reliquit in confinio uxorem suam statuam salis usque in hodiernum diem; & in fine capitis; & cum hæc fierent, uxor remanserat in Sodomis, jam non caro corruptibilis, sed statua salis semper manens; & per naturalia ea, quæ sunt consuetudinis hominis, ostendens; quoniam & Ecclesia, quæ est sal terræ, subrelicta est in confinio terræ, patiens quæ sunt humana: & dum sæpe auferuntur ab ea membra integra, perseverat statua salis, quod est firmamentum fidei, firmans & præmittens filios ad Patrem ipsorum. Quæ obscuriora viderentur, nisi facem præferrent versus Carminis inscripti Sodoma, quod inter Opera *Tertulliani* & *Cypriani* locum invenit.

Namque comes conjux, heu me! male tum quoque legis
Fœmina non patiens, divina ad murmura Cœli

Audaces

*Audaces oculos necquicquam sola retorfit;
 Nec habitura loqui quod viderit; & simul illic
 In fragilem mutata salem, stetit ipsa sepulchrum,
 Ipsaque imago sibi formam sine corpore servans.
 Durat adhuc etenim nuda statione sub æthram,
 Nec pluviis dilapsa situ, nec diruta ventis.
 Quin etiam si quis mutilaverit advena formam,
 Protinus ex sese suggestu vulnera complet.
 Dicitur & vivens alio jam corpore, sexus
 Munificos solito dispungere sanguine menses.*

Videtis eundem *Ireneum* cap. 64. ejusdem libri, necnon *Prudentii* *Hamarrigeniam* versu 740 & sequentibus.

CAP. XII. [Οὐχ] Ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς ἐ [κεῖνους] Cum variis modis, quæ desiderantur, suppleri queant; Vir doctissimus edendum curavit, [ὁδὸν] Ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς ἐ [ναντίαν.] *Viam ostendens eis contrariam.* Sensu plane diverso à verbis libri *Josue* cap. 2. vers. 5. ubi *Rahab* negat se scire, quo homines illi abierunt. Ostendit quidem mulier contrariam viam, sed exploratoribus Judæis, non autem missis à *Hierichuntis* Rege. Liceat autem hic obiter mouere de vitio editionum *S. Hieronymi*, in nomine *Rahabe*. Libro de Interpretatione nominum Hebraicorum, capite de *Jesu Nave*; *Raal*, latitudo, vel *fames*, sive *impetus*. Legendum enim dubio procul *Raab*.

Τοῖς καὶ κεῖνους αὐτῶν] Lectum ergo *Clementi* comma versiculi 9. cap. 2. *Josue*, quod à multis editionibus abest, in Complutensi vero ita effertur. Καὶ κατέπινον πάντες οἱ καὶ κεῖνους τῶν γῆν ἀπ' ὑμῶν. At Codice 720. Bibliothecæ Regiæ hoc modo, & πετήκε.σι πάντες οἱ καὶ κεῖνους τὴν γῆν ἀπὸ πρὸς ὑμῶν.

Πρόδηλον ποιῶντες &c.] Habet hæc figura & allegoria suffragatores multos magnosque, *Iustinum* in Dialogo, p. 338. *Ireneum* lib. 4. cap. 37. *Origenem* Homil. 3. & 6. in *Jesum Nave*, & ad *Matthæi* 27. 28. *Ambrosium* Libro de *Salomone* cap.: 5. Et Lib. 5. de fide cap. 4. *Hieronymum* Epist. 2. *Pseudo-Hieronymum* ad *Marci* 14. 1. *Paulinum* Carmine 23. *Augustinum* in Psal. 86. 4. *Prosperum* de promissionibus & prædictionibus Dei, parte 2. cap. 14. *Fulgentium* lib. 1. de remissione peccatorum cap. 21. *Theodorum* Quæst. 2. in *Josue*, & ad versum 31. cap. 11. Epistolæ ad Hebræos; ut nihil dicam de Auctore Operis imperfecti in *Matthæum*, Tomo 7. B. *Chrysostomi*, ad cap. 1. vers. 5. quo loci corrupte legitur *signo rubri sparsi*, pro *signo rubri sparti*. Item de *Procopio Gazæo*, & aliis, quos in adversariis meis notatos non inveni. Quam horrende coccinum interpretati sint Gnostici, cernere potes apud *Epiphanium*, in eorum hæresi cap. 9.

Προφητεία ἐν τῇ γυναικὶ γέγενεν] Origenes Homil. 3. mox citata; sed & ista meretrix, quæ eos suscepit, ex meretrice efficitur jam Propheta. Dicit enim; scio quia Dominus DEUS vester tradidit vobis terram hanc. Vides quomodo illa quæ aliquando erat meretrix, & impia, & immunda, nunc jam Spiritu sancto repleta est; & de præteritis quidem confitetur, de præsentibus vero credit, prophetat autem & prænunciat de futuris.

CAP. XIII. Τῷ ἐκζητεῖν αὐτὸν, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην] Jer. 9. 24. Legebat enim ἐκζητεῖν Lucifer; vertit enim inquirere. lib. 2. pro S. Athanasio paulo post initium. Item καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην reperies in Antiochi Homilia 43.

Ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον] Nunc LXX. ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον [Is. 66. 2.] Quo modo à multis lectum olim. Clementina lectioni favent Athanasius in Domini occursum: Proclus in sanctam quintam feriam: Theodorus Studita Serm: Catachet: 90: Psellus citatus in Catena in Psalmos Psalm. 5. & Chrysostomus Hom. 9. in Genesim, expositione in Ps. 131. & 142. Sermone de Christi precibus, & Homil. 15. & 66. in Mattheum; qui tamen Homilia 55. in Genesim utrumque conjungit sic: ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ ταπεινόν. Et Hom. 41. in Mattheum habet; ἐπὶ τῷ πρᾶον, καὶ ταπεινόν.

CAP. XIV. Δίκαιον οὖν] In Pandecta Niconis Monachi λόγῳ ιη. Cod. Reg. 2418. 2423, 2424. Κλήμεντος Ῥώμης. Δίκαιον οὖν καὶ ὁσιον &c. Εἰς αἰρέσεις, καὶ εὐσεβείας τῷ ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς τῷ καλῶς ἔχοντι. τοίνυν ἀκολουθήσωμεν τοῖς μετ' εὐσεβείας &c. πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἡμῶν. Κολληθῶμεν οὖν τοῖς ἀθώοις καὶ δίκαιοις; εἰσὶ δὲ ἔτοι ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ γέγραπται γὰρ, κολληῖσθαι τοῖς ἀγίοις, ὅτι οἱ κολληθῆναι αὐταῖς ἀγιασθήσονται. Καὶ ὁ Κύριος λέγει τὸν ὀμολογήσαντά με &c. Τοῦ πατρὸς μου ἐν τῇ δὲ &c. τῷ ἐντολῶν. Connectit verba Clementis Epistola 1. Cap. hoc & sequenti & 46. item Epistola 2. cap. 3.

Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἀκακαὶ ὃ ὑπολειφθήσονται ἐπ' αὐτῆς. Prov. 2. 21. hæc ergo vere sunt LXX Senum.

CAP. XVI. Τὸ σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰησοῦς] Apposite Procopius ad Exodi cap. 4. initio. Dicitur Christus baculus, quod omnes ab ipso sustinemur & confirmamur. Sermone namque Domini confirmati & consolidati sunt cæli. Fulcit quoque Sermo Dei justos; & per filium quasi baculum portamur ad Patrem. Ait enim compellam sive cogam ipsos sub baculum meum. Baculus, sive Virga, Regni Symbolum est, imperat siquidem per filium omnibus DEUS Pater: Ad hunc inquit David, Virga tua & baculus tuus consolata sunt me. Hæc est virga, quæ progerminat ex radice Jesse. Hæc est virga Aaronis florida, &c.

Ἐκλείπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων] Aliter ἐκλείπον παρὰ τὰς υἱὰς τῶν ἀνθρώπων. Et ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Deficiens citra filios hominum. Et deficiens citra omnes homines. Isai.

§3. 3. inquit *Tertullianus* cap. 14. libri adversus Judæos, ac lib. 3. contra *Marcionem* cap. 17. Apud *Gregorium Nyssenum* Tomo 2. in testimoniis adversus Judæos cap. de passione, pag. 156. *deficiens propter*, (rectius verum fuisse *præter* vel *ultra*) *morem filiorum hominum*. Hoc est græce. ἐκλείπον παρὰ τὸ ἥθος τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. Editio Aldina, Codex Regius 229. & *Procopius* ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαῦ μὲν ἔκει εἰς θάνατον] Ut plerarumq; aliarum varietatum, ita istius exempla dari possunt. Vide *Justinus Martyris* Apologiam 2. pag. 86. Dialogum pag. 230. *Chrysostomi* orationem in illud; *Pater, si possibile est*, Tom. 5. pag. 127. librum quod Christus sit Deus, Tomo eodem. p. 830. & *Gregentii* disputationem pag. 53. Porro corrupta esse arbitror ista *Eusebii* lib. 4. Demonstrationis Evangelicæ cap. 16. pag. 190. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενον, ἀπὸ τε τῶν ἀνόμων αὐτὸν εἰς θάνατον παραδιδόμενον, legendumque ἀπὸ τε τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν.

CAP. XVII. [Οὐδὲ εἰ] Μίας ἡμέρας ἢ ζῶν αὐτῶν.] Vel οὐδ' ἂν vel εἰαν καὶ vel καὶ Job. 14. in 70. Primum reperies in *Clemente* Alexandrino Strom. 3. & 4. pag. 468. 516. & *Origene* Homil. 5. in *Feremiam*, & Tomo 15. in *Matthæum* ad c. 19. v. 29. Secundum in Constitutionibus Apostolicis lib. 2. cap. 18. *Epiphanius* Hæresi 59. cap. 1. *Chrysostomo* Serm. in præcursores Domini Tomo 6. & *Gregorio Nysseno* oratione de poenitentia Tom. 2. Tertium in Codicibus vulgatis. Ultimū in *Philone* Judæo libro de nominum mutatione. μίας ἡμέρας habent multi: alii μία ἡμέρα: Catena vero MS. In *Jobum* Cod. 495. Bibliothecæ Regiæ, μία ἡμέραν.

Ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας] Recte observatum *Merico Casaubono* de lingua Hebraica scribenti p. 112. nimium ingenio suo indulgere virum Doctum *Johannem Chiffletium*, quando in Apologetica Parænesi ad linguam Sanctam, num 60. ut verba *Moyſis* Exodi 6. 12. ad Clementina hæc accommodet, hebraicam veritatem sollicitat, transferendo ׀תפול ערני in עני ׀תפול ער, quæ nihili sunt. Addit *Casaubonus*, ex corruptione ejusdem loci Græci. ἐγὼ δὲ εἰμι ἀπερίτμητος τοῖς χείλεσιν videri factum ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτερ ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας, nec considerat homo literatus, præter alia illud ἀπερίτμητος τοῖς χείλεσιν è *Theodotionis* editione desumi, qui multo post *Clementem* vixit. Restat, ut acceptus sit textus à quodam Apochrypho, uno forsan ex iis, quæ *Moyſis* nomen præferabant. Similitudinem vero nonnullam habent testimonia, *Jobi* 41. 11. De naribus ejus procedit fumus, sicut olla succensa atque ferventis. Psal. 101. 4. Defecerunt sicut fumus dies mei. Ps. 118. 83. Juxta quemdam Interpretem. ἐξυῆθη ὡς ἀσπὺς ἐν καπνῷ. Et *Jacobi* 4. 14. Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.

Ποίκα

Ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν, αἰμίς γάρ ἐστιν ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἐπειδὴ δὲ ἀφανίζομένη.

CAP. XX. Ἀδύοσαν τε ἀνεξιχνίασα, καὶ νεφέρων ἀνεκδήγητα κρίματα] Nihil temere mutandum. Abyssorum & Inferorum Judicia videntur dici, quod illic potissimum Deus justitiam suam exerceat.

Ὠκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέραντος, καὶ οἱ μὲν αὐτὸν κῆρυμοι] Dicitur Oceanus hominibus ἀπέραντος, tum quia, ut ait Hieronymus, ad Ephes. 4. 7. *Mare immensum est, & capacitas ejus Deo soli nota est.* tum quia, teste Theodorito ad Psal. 71. 8. *πέραν τῆς γῆς καὶ μεγάλα ἐστὶ καὶ ἀπλωτα πλάγη, ἃ τινες Ἀτλαντικὰ καλοῦσιν, ἡ ὠκεανὸν ἐσπέριον καὶ ἑῶν.* Nimis absurdum est, Verba sunt Augustini lib. 16. de civitate Dei cap. 9. *ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem, Oceani Immensitate trajecta, navigare ac pervenire potuisse.* Apud Gildam Sapientem, de excidio Britanniae, initio; Oceani diffusiore & ut ita dicam, intransmeabili undique circulo. Plini; lib. 2. cap. 67. *Sic maria circumfusa undique divi- duo globo, partem orbis auferunt nobis; nec inde huc, nec hinc illo pervio tractu.* Consule Macrobiū in somnium Scipionis lib. 2. cap. 5; item Josephum de bello Judaico lib. 2. cap. 12. Imitatur autem Epistolam hanc ad seditiones Corinthios datam Dionysius Alexandrinus, scribens de seditione Alexandriae concitata, apud Eusebium lib. 7. cap. 21. Historiæ: ὁ πολὺς & ἀπέραντος ἀνθρώποις ὠκεανός. Eo quoque respicere videtur Irenæus lib. 2. cap. 47. *Quid autem, inquit, possumus exponere de Oceani accessu ac recessu, cum constat esse certam causam? quidve de eis, quæ ultra eum sunt, enunciare, qualia sint? quibus verbis apponi debent ista Hilarii ad Psalm. 68. finem. Mare, quod profunda infinitaque suo obice mentem humana opinionis excedat, ut neque quid extra sit, neque quid intra sit, sensu persequente capiamus.* Sed Clementis Romani locus citatur à cognomine Alexandrino, Strom. 5. pag. 586. ubi de multis coelis seu mundis; & à Hieronymo in Ephes. 2. 2. qui, opinor, transcribit Origenis commentarios; necnon ab ipso Origene lib. 2. περὶ ἀρχῶν cap. 3. quo loci nostrum exponens ait; *meminit sane Clemens Apostolorum discipulus, etiam eorum quos ἀντίχρονας Græci nominant, atq; illius partes orbis terræ, quas neque nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis, qui ibi sunt, quisquam transire ad nos, quos & ipsos mundos appellavit, cum ait, Oceanus intransibilis est hominibus, & hi qui trans ipsum sunt mundi, qui his eisdem dominatoris DEI dispositionibus gubernantur.* Et infra; *ex his tamen quæ Clemens visus est indicare cum dicit, Oceanus intransmeabilis est hominibus, & hi mundi post ipsum sunt.* Qui post ipsum sunt mundos pluraliter nominans, quos & eadem DEI summi providentia agi regique significat,

eat, semina quadam nobis hujusmodi intelligentia videtur aspergere, quo putetur omnis quidem universitas eorum, quæ sunt atque subsistunt, cœlestium & supercœlestium, terrenorum infernorumque, unus & perfectus mundus generaliter dici; intra quem, vel à quo cœteri (si qui illi sunt) putandi sunt contineri. Unde voluit quidem (f. voluit quidam, vel volunt quidam) globum Lune vel solis, cæterorumque astrorum, quos Planetas vocant, per singula mundos nominari. Sed & ipsum supereminentem, quem dicunt [ἀκροτάτων] globum, nihilominus mundum appellari volunt. Denique etiam Baruch Propheta librum in assertionis hujus testimonium vocant, quod ibi de septem mundis vel cœlis evidentius indicatur, &c. Primæ Adamantii explicationi favet Plinius Hist. Nat. lib. 6. cap. 22. his verbis; Taprobanen alterum orbem terrarum esse, dici existimatum est Antichthonum appellatione. Et postea; Sed ne Taprobane quidem, quamvis extra orbem relegata, nostris vitiis caret. Mela lib. 1. cap. 9. Quod si est alter orbis, sunt oppositi nobis à meridie Antichthones. lib. 3. cap. 7. Taprobane aut grandis admodum insula, aut prima pars orbis alterius Hipparcho dicitur. Omitto omnium Sermone celebratam epistolam Zachariæ Papæ ad Bonifacium Archiepiscopum, qua Virgilium Presbyterum damnat, quod alium mundum, aliosque homines sub terra esse affirmaret. Quinetiam partes mundi incognitæ, diffitæ, & ultra Oceanum positæ, solent orbis appellari. Sic Cæsar cum Britanniam intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse. Uti refertur ab Eumenio, Panegyrico in Constantium: Notissimus Virgilii versus;

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Ad quem Servius notat Britanniam à Poetis dici alterum orbem terrarum, notus etiam ille Manilii lib. 1.

Ignotasque novos Pontus subduxerat orbis.

Quibus adde hos Seneca in Medea;

————— Venient Annis
 Secula seris, quibus Oceanus
 Vincula rerum laxet, & ingens
 Pateat tellus, Typhisque novos
 Detegat orbis, nec sit terris
 Ultima Thule.

Itaque longe abit sententia Clementis ab errore Philosophorum, & Hæreticorum quorundam, qui plures aut innumerabiles mundos à nostro hoc plane diversos somniabant. Legatur infra cap. 28.

CAP. XXI Δέχ' γάρ που πνεῦμα Κυρίου λύχνη, ἐρευνῶν τὰ ταμεία τῆς γαστρῆς] Ita distinguo; dictum est Salomonis, Prov. 20. 27. ex memoria paulo indiligentius, ut fere fit, prolatum, neque enim recurrendum ad libros vel Apocryphos, vel sacros deperditos, quo mittimur a viro doctissimo Johanne Morino exercitatio-

ne biblica 9. cap. 4. num. 8. Idem porro sensus Dicto datur in Catena Græcorum Patrum.

Μη κατὰ πρὸς κλίσεις] 1 Tim. v. 21. Μηδὲν ποιών κατὰ πρὸς κλίσεις. nihil faciens in alteram partem declinando, vertit latinus interpres; exponitur enim πρὸς κλίσεις per *Suidam* ἐπερθευμένη. Id vero nominis restitui debet bis *Sancto Basilio*: semel quidem Homilia in principium Proverbiorum pag. 339. Ubi nunc habetur, ἔτε ποιών κατὰ πρὸς κλήσιν (Editio Græca πρὸς κλήσιν) ἀλλὰ εὐθέως (eadem editio εὐθείας) καὶ ἀδιασπρόφως ἐκφέρων τὰς κλίσεις: cum *Oecumenius* ad locum Apostoli laudatum ita citet; μηδὲν ποιών κατὰ πρὸς κλίσεις, ἀλλὰ εὐθείας καὶ ἀδιασπρόφως ἐκφέρων τὰς κλίσεις, Iterum autem Epistola 342. in qua pari modo hodie legitur μηδὲν ἡμῶν δυναμένων ποιῆσαι κατὰ πρὸς κλήσιν.

CAP. XXIII. Η' γραφή αὐτὴ] Scriptura Apocrypha; cujus testimonium ut Propheticum repetitur in Epist. 2. cap. 11. Loca Canoniconum librorum utcunque similia notavi ad marginem.

Ταχὺ ἦξει ὁ Κύριος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἄγγελος ὃν ὑμεῖς θεωρεῖτε] Mal. 3. 1. Fieri potest ut ἄγγελος per breviationem primo scriptum, postea transierit in ἄγιος.

CAP. XXV. Ὅρνεον γὰρ ἐστὶν ὁ θεωρονομάζεται φοῖνιξ] Non fertur alia fabula, in cujus enarratione consentiant magis, magisque dissentiant scriptores. Consentiant fere omnes in re, dissentiunt de modo. Et quidem mos est Patribus exemplo Phœnicis, partim ad mores uti, partim ad mysteria, partum virgineum, & resurrectionem Dominicam ac nostram. Trahitur ab aliis ad falsa dogmata, apud *Augustinum* lib. 4. de anima & ejus origine cap. 20. & apud *Maximum* citatum in *Euthymii* Panoplia parte 2. titulo 15. pag. 607. & in notis *Hoefschelii* ad bibliothecæ Photianæ codicem. 126. Sed mirum cunctis Christianis non suboluisse fraudem ob Paganismum fabellæ permistum. Quia autem φοῖνιξ Græce & unigenam avem, & palmam significat, hinc factum est ut *Davidis* textus. Psal. 91. 13. δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, a plurimis de palma, à *Tertulliano* in libro de resurrectione carnis cap. 13. & ab *Epiphanio* in Physiologi capite 11. de alite fit acceptus. Hinc etiam evenit ut *Ezechielus* Poeta in Dramate inscripto ἐξαγωγή, postquam egit de septuaginta palmis, Exod. 15. 27. subjunxerit occursum atque descriptionem Phœnicis, versibus quos continet *Eusebii* præparatio Evangelica lib. 9. cap. 29. & *Eustathii* commentarius in Hexæmeron pag. 25. 26. Utque Auctor carminis de Phœnice, *Lactantio* tributi, in fictione sua locum palmæ dederit. Ut denique ratione Etymologiæ, arborem alii ab ave, avem alii ab arbore deduxerint: de quo videndi præter mox memoratum Poetam, *Plinius* Historiæ lib. 17. cap. 4. & *Isidorus* Originum lib. 17. cap. 7.

& lib. 12. cap. 7. Porro narratiuncula Phœnicis in Editionibus posterioribus Hieronymi manca est, atque adeo ex veteri Lugdunensi ad pristinam integritatem revocari debet; rescribendo hunc in modum. *Phœnix avis est in India, & per quingentos Annos de Libano implet se Aromatibus, & sic nidificat, & indicat Sacerdoti Heliopolitano, mense Famenoth, aut Farmuth. Implet aram Sacerdos sarmentis; Et ibi confert Phœnix aromata, & electrum ara imponit, & primo solis ortu, Phœnix quidem movet pennas, solis vero calore accenditur electrum, & sic exuruntur aromata, & ipsa Phœnix incenditur. Crastino die de cinere gignitur vermis: secundo pennas effert: Tertio ad antiquam redit naturam: Et sic ad sua loca revertitur.* Habetur locus in Epistola, seu potius post Epistolam ad Præsidium de cereo Paschali.

CAP. XXVIII. Λέγεται γὰρ πάλιν τὸ θεαφεῖον] Recte θεαφεῖον nomine Psalterium donatur, quandoquidem, ut discimus ex Sancto Epiphanio Hæresi 29. cap. 7. & Sancto Hieronymo in prologo galeato, ac in præfatione ad Danielelem, distribuuntur scripturæ sacræ Testamenti Veteris in νομολογίαν seu νόμον, ψαλμοί, & θεαφεῖα: In libros Moysi seu legem, Prophetas, & Hagiographa. Contineturque in tertio ordine liber Davidis. Certe Luca 24. 44. Psalmos distinctos habes à lege & Prophetis. Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Ac sentiunt cum Evangelista præstantissimi Judæi, Philo, & Josephus: ille Libro de vita contemplativa post initium, pag. 893. hic Lib. 1. contra Appionem, post initium similiter. p. 1036. Interdum tamen cum θεαφεῖον, & ἀποθεαφεῖον non numerantur Psalmi juxta alias scripturæ divisiones, nimirum Epiphanii cap. 4. Libri de mensuris & ponderibus, illiusque exscriptoris Johannis Damasceni cap. 18. lib. 4. de Orthodoxa fide. Item Cassiodori lib. 1. Institutiones ad Divinas lectiones; necnon Hieronymi in præfationibus ad Tobiam & Judith. Hic enim cum in supracitato Prologo, à libris Canonicis Hebræorum, libris legis, Prophetarum, & Hagiographis, in hisque postremis Psalterio, sejunxisset volumina Tobie ac Judithæ, eadem duo volumina in præfationibus ad ea, tradit ab Hebræis de Catalogo divinarum scripturarum secari, atque legi inter Hagiographa, quorum auctoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, minus idonea judicatur. Quo fit ut duplicis generis Hagiographa habuisse dicendi sint Hebræi, majoris videlicet, ac minoris auctoritatis, atque in prioribus duntaxat cum sacris scripturis posuisse Psalmos. Nec miraberis diversam acceptionem auctoritatemque Hagiographorum, postquam insignia ista de Canonicis libris apud B. Augustinum lib. 2. de doctrina Christiana cap. 8. legeris; In Canonicis autem scripturis, Ecclesiarum Catholicarum quamplurimum auctoritatem sequatur; inter quas sane illa sunt, quæ Apostolicas sedes habere,

habere, & epistolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in Scripturis Canonicis, ut eas, quæ ab omnibus accipiuntur Ecclesiis Catholicis, præponat eis, quas quædam non accipiunt. In eis vero, quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures gravioresque accipiunt, eis quas pauciores minorisque auctoritatis Ecclesia tenent. Si autem alias invenerit à pluribus, alias à gravioribus haberi, quanquam hoc facile invenire non possit, æqualis tamen auctoritatis eas habendas puto.

CAP. XXXIII. Αὐτὸς γὰρ ὁ δημιουργὸς &c.] Citantur hæc tanquam incerti, in parallelis B. Johannis Damasceni lib. 1. cap. 8. Sic ex interpretatione Doctissimi hominis Jacobi Billii. Cum ipse sit Creator ac Dominus omnium, in operibus suis delectatur: Etenim summo suo robore cælos fundavit, & incomprehensibili sua industria eos ornavit: terram autem distinxit ab aqua eos ambiente, & super tuto voluntatis suæ fundamento stabilivit. Deinde excellentissimum ac prorsus maximum hominem suismet immaculatis manibus, ad imaginis suæ effigiem finxit. Sic enim ait DEUS: faciamus hominem ad imaginem nostram ac similitudinem nostram. Et fecit DEUS hominem; Masculum & Fæminam fecit eos. Hæc igitur omnia cum absolvisset, benedixit ac dixit, crescite & multiplicamini. Legebat, opinor, in Græco; αὐτὸς ὁ δημιουργὸς καὶ θεοπότης τῶν ἀπάντων ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀρχιτέκτων. τῷ γὰρ πανμεγέθει αὐτοῦ κράτι ἔχοντες ἐσθλίζεν, καὶ τῇ ἀκατάληπτῳ αὐτοῦ σοφίᾳ ἐκόσμησεν αὐτούς. γῆν τε διεμέρισεν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος αὐτούς ὕδατος, καὶ ἠόρασεν ἐπὶ ἀσφαλῇ τοῦ ἰδίου βελήματι θεμέλιον. εἶτα τὸ ἐξοχώτατον καὶ πανμεγέθες ἄνθρωπον, ταῖς ἐσωτοῦ ἀμώμοις χερσὶν ἐποίησεν, εἰς ἐσωτοῦ εἰκόνος χαρακτῆρα· οὕτω γὰρ φησὶν ὁ Θεός, ποιήσω μὲν ἄνθρωπον καὶ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν· & ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ταῦτα ἔν παντι τελειάρας, ἠυλόγησεν καὶ εἶπεν, αὐξάνετε & πληθύνεσθε.

CAP. XXXIX. Ἰδοὺ ὁ Κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ πρὸ πωσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἐκάσῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ] Barnaba cap. 21. supra pag. 16. ἐγγὺς ὁ Κύριος, καὶ μισθὸς αὐτοῦ. In Constitutionibus Apostolicis lib. 2. cap. 14. & in Ignatio interpolato Epist. ad Smyrnæos c. 9. ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ πωσώπου αὐτοῦ. Eadem Diataxes lib. 8. cap. 43. ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. quibus verbis subjunguntur ista in Quæstionibus Anastasii à Gretsero editis. Quæst. 22. Καὶ σὺ ἀποδώσεις ἐκάσῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Clemens Stromateus lib. 4. pag. 528. εἶρηται γὰρ, ἰδοὺ Κύριος καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ ἀπὸ πωσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἐκάσῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ab Origene Homil. 35. in Lucam: Et tunc completur; Ecce Homo, opera ejus ante faciem suam. Et Tomo 16. in Johannem ἰδοὺ Κύριος καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἐκάσῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Basilii in Psalm. 32. 18. ἰδοὺ Κύριος, & ὁ μισθὸς αὐτοῦ (ita Editio græca cum tribus MSS. Regiis

Regiis magnæ vetustatis) ἀποδοῦναι ἐκτίσω, ὡς τὸ ἔργον αὐτῶ. *Chrysostomus* concione 2. de Lazaro Tom. 5. ἰδοὺ γὰρ, φησιν, ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Apud *Pseudo-Chrysostomum* sive Auctorem operis imperfecti in *Matthæum* ad cap. 3. v. 12. Ecce homo, & opera ejus. *Sanctus Ambrosius* in Psalm. 118. octonarium 11. v. 82. Deficiebat ergo in verbum Prophetæ. Nos autem otiosos nos putamus, si verbo tantummodo studere videamur; & pluris æstimamus eos, qui operantur, quam eos, qui studium cognoscenda veritatis exercent, Dicunt enim plerique; ecce Homo, & opera ejus; quasi, qui verbo studeat, non operetur. &c. Denique *Valentinus* & qui cum eo Monachi Epistola ad S. *Augustinum*, 256. inter illius Doctoris Epistolas, Quia veniet Dominus, & merces ejus cum ipso, quia stabit homo, & opus ejus (male vulgo corpus) ante ipsum. Desumpserunt cuncti ex locis scripturæ ad marginem positis, *Isaiæ* 40. 10. 62. 11. *Apocal.* 22. 12. & Psalm. 61. 13.

Καὶ ἀνοήσωμεν τὸ πᾶν πλῆθος τῶ ἀγγέλων αὐτοῦ, πῶς τῷ θελήματι αὐτοῦ λειτουργοῦσιν παρεσῶτες. λέγει γὰρ ἡ γραφή· μυρία μυριάδες παρεϊσθήκεισαν αὐτῷ, καὶ χίλια χιλιάδες ἐλειτουργοῦν αὐτῷ.] Duo hic observanda veniunt; alterum, omnes Angelos assistere, ac ministrare; juxta doctrinam multorum: ad quam facere videntur cum testimonia divina, *Genes.* 3. 24. *Tobie* 12. 14, 15. Psalm. 103. 4. & *Heb.* 1. 7. *Isaiæ* 6. 2. &c. *Luce* 1. 19. atque *Heb.* 1. 14. tum suffragia SS. Patrum. *Hosianes* inquit *Minucius Felix*, & verum Deum merita majestate prosequitur, & Angelos, i. e. Ministros & Nuncios Dei, sed veri, ejusque venerationi novit assistere. *Didymus* lib. 1. de Spiritu Sancto, ex interpretatione *Hieronymi*, ante finem, addit ista ad *Heb.* 1. ult. Licet enim non omnes singulatim invisibiles Creatura misse sunt; tamen quia ejusdem generis & honoris alie misse sunt, quodammodo & ipsa possibilitate sunt misse, missarum Consortes, equalisque substantia. Apud eund. *Hieronymum* Epist. 142. Quidam Græcorum in scripturis apprime eruditus, *Seraphim* virtutes quasdam in Cælis esse exposuit, quæ ante tribunal Dei assistentes laudent eum, & in diversa ministeria mittantur, maximeque ad eos, qui purgatione indigent, & ob pristina peccata aliqua ex parte suppliciis purgari merentur. Atque in eadem Epistola Angeli à *Hieronymo* appellantur, Totum ministerium cæleste, & Apparatrices in Cælestibus virtutes. Auctor *Commentariorum* in Epistolam ad Hebræos, inter opera S. *Ambrosii* ad vers. 7. cap. 1. Non enim solos Angelos hoc sermone significat, sed omnes virtutes ministeriis supernis fungentes. Et postea; potest dici; quando levia (l. lenia) nunciare mittuntur, Angelos esse; quando ad vindictam mittuntur, ministros esse, i. e. ignem ardentem. Quæ postrema concordant cum citatis mox ex *Hieronymo*, cumque his ex eodem apud *Ambrosium* ad *Heb.* 1. 7. Duplex Angelorum officium est: aut enim spiritum consolationis, aut ignem vindictæ ho-

minibus ministrant. Item cum istis Hieronymianis pariter in Psalm. 103. ut in aliis lumen veritatis infundant, in aliis peccata consumant: & istis, ad Locum Danielis: Duplex Angelorum officium est: aliorum, qui justis premia tribuunt, aliorum, qui singulis praesunt cruciatibus: nisi si ultima vox mutanda est in Civitatibus ex S. Thoma ad eundem Prophetam: neque enim boni, sed mali Angeli tormentis praepositi sunt, inquit saepe dictus Hieronymus sub finem Libri 9. Commentariorum in Ezechielem; idem, enarrans duos primos versus cap. 6. Michea. Alii montes, colles & valles, Angelos arbitrantur: qui vel in Caelestibus serviant Deo, vel hominibus praesint super hanc terram, vel apud Inferos constituti, eorum, qui suo vitio extitere terreni, fundamenta dicantur. Consule de Assistentia & Ministerio Angelorum Gregorium Papam Homil. 34. in Evangelia, Primasium ad Heb. 1. 14. & Isidorum Hispalensem libro de ordine Creaturarum cap. 2. Tom. I. Spicelegii Acheriani; itaque minus verisimilis fit Dionysii opinio in opere de caelesti Hierarchia contententis, Angelos tantum superiores assidere Deo, solosque inferiores mitti ad humana ministeria: necnon Theodoriti contraria sententia ad Danielis 7. 16. existimantis, digniores ex Angelis non modo adstare, sed ministrare etiam, reliquos adstare duntaxat. Crediderim, sacris eloquiis adductus potissimum, omnes Angelorum ordines assistendi ac ministrandi officiis fungi; quosdam tamen Angelorum saepius alterutrum munus exsequi; ita ut minores dignitate ac numero magis mitantur rebusque nostris serviant, majores vero ac plures frequentius assistant propter Deum, atque inter hos pauci sunt, qui rarissime omnium cessent ab assistendo. Alterum, quod observandum sese offert, est Inversio Prophetici Contextus Dan. 7. 10. Sic μυρίαι μυριάδες παρεϊσήκεισαν αὐτῶν, & χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῶν: cum à 70. convenienter Archetypo redditum fuerit, χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῶν, & μυρίαι μυριάδες παρεϊσήκεισαν αὐτῶν. Consentiant tamen cum Clemente Irenaeus lib. 2. cap. 6. Gregorius Nyssenus Homil. 8. in Ecclesiastem, & Cyrillus Alexandrinus Epistola in Symbolum. Pejus in aliis verba ministrandi, & assistendi pervertuntur; ut in Tertulliano cap. 3. libri contra Praxeam; Chrysostomo Tom. VI. Hom. de caeco & Zachaeo; Theodoro Studita Catech. 82. 107. Michaele Syncello laudatione in Angelos, Tom. I. Auētarii Bibliothecæ Patrum Combesfiani; liturgiis Gregorii & Cyrilli; & ordinationibus Syrorum Maronitarum à Johanne Morino publicatis; necnon in Gregorio Nyss. Tom. III. ad finem tractatus de virginitate, & Basilio Seleuciensi oratione 1: Quinetiam qui adversus Novatianos scripsit, impressus cum Cypriano, sub finem sui opusculi, in Danielis textu parem ponit numerum assistentium ac servientium. Sed maxime præ cæteris turbant Euseb. & Chrysost. præparationis E-

van-

vangelicæ lib. 7. cap. 15. & contra *Anomæos* Orat. 6 Tom. I. referendo *μύριαι μυριάδες ἐλειπύργουν αὐτῶ, καὶ χίλιαι χιλιάδες παρεισήκεισαν ἐμῶσθεν αὐτοῦ, vel παρεισήκεισαν αὐτῶ.*

CAP. XXXV. Παρασήσω σε κατὰ πρόσωπόν σου] De hoc textu ita sentio. Scripserant 70 senes παρασήσω κατὰ πρόσωπόν σου. id vero cum obscurum videretur, ex præcedentibus Psalmistæ verbis explicationis gratia, apposuit margini alius pronomen σε, alius voces πᾶς ἁμαρτίας σου. Hincque postea Librarii, prout libuit, aut exscripserunt sincerum textum, aut σε te inseruerunt, aut subjunxerunt πᾶς ἁμαρτίας σου. peccata tua. Clementinam lectionem amplectitur Glossa in Catena aurea super Psalmos. Et Apollinarius citatus à concinnatore alterius Catenæ aureæ in 50 priores Psalmos, ubi præpostero ordine leges, *Arguam Te, & statuam contra Te faciem tuam.* Item Eligius Hom. 8. eandem exhibet; ac interpretatur S. Augustinus Enarratione in Psalmum hunc 49. cujus Interpretatio excerpta invenitur in Commentariis, quæ Rufino Aquileiensi tribui solent.

Ὡς λέων] Antiquissimum, ut vides, glossema, huc translatum ex altero Psalmo, nempe 7. Extat quoque apud B. Augustinum; comparetque adhuc vestigium illius in explanationibus Chrysostomi, Theodoriti, atque Arnobii. Quod autem ab Horum textu abest, profectum videtur ex solemni seu incuria seu fraude describentium, dum aut ex memoria non ex codice exarant, aut gestiunt repræsentare lectionem suo sæculo vulgatam. Atque propter hoc ultimum forsitan deformem profert Theodoriti Interpretationem catena in Psalmos à Balthasare Corderio publici juris facta, cum Catenæ MSS. Bibliothecæ Regiæ ab impresso Theodorito nullatenus discrepent.

Ἐκεῖ ὁδὸς ἦν δείξω αὐτῶ τὸ σωτήριον τῷ Θεῷ] Servant ἦν Chrysostomus, Hieronymus, Theodorus, Catenæ, & quædam Psalteria Bibliothecæ Christianissimi Regis. Exponit vero Euthymius καθ' ἡν, cujus Græca ex eadem Bibliotheca profero. πᾶς δὲ ὁ ἐν πηγάφῳ. ἡν δὲ δείξω πηγάφους. Καὶ νοεῖται τὸ καθ' ἡν. πᾶς δὲ μετὰ τὸ δείξω ὑποσίζοντες, αὐτὸ τὸ σωτήριον μετὰ φασίν.

CAP. XXXVII. Ἐπαρχοὶ &c] Pie admodum ac eleganter B. Hieronymus 1. adversus Jovinianum 20. Quo modo in legionibus & exercitu sunt Duces, sunt Tribuni, sunt Centuriones, sunt ferentarii, ac levis armatura, & miles Gregarius, & manipuli; commissaque pugna, vacant nomina dignitatum, & sola fortitudo queritur: ita in hoc campo & prælio, quo contra Demones dimicamus, non queruntur nomina, sed opera; & gloriosior ille sub vero Imperatore Christo, non qui nobilior, sed qui fortior est. Et lib. 2. cap. 15. enumerat Imperatores, præfectos, comites. tribunos. centuriones, manipulos, & reliquum militiæ ordinem. Ad Isaia vero cap. 3. v. 3. ubi 70 habent,

bent, πεντηκόνταρχον, ait; Quo modo enim centuriones vocantur, qui centum praesunt militibus, & Chiliarchi qui mille, quos nos tribunos appellamus, ab eo quod praesint tribui. Sic in Israelitico exercitu quinquagenarii vocabantur, qui in capite erant quinquaginta militum: unde & decanos dicimus, qui decem praesunt hominibus. In Xenophontis Κύρου παιδείας lib. 8. paulo post initium, nominantur δεκάδαρχοι, λοχαγοί, χιλίαρχοι, μυρίαρχοι, & στρατηγοί: Vid. Exod. 18. 21, 25. Deuteron. 1. 15. Reg. 1. & 9. & 1. Maccab. 3. 55.

CAP. XXXVIII. Ο' αὐτὸς ἐν τῇ σαρκί] Unus est iste ex illis locis, in quibus Clemens, juxta relationem cum Eriphanii Hæresi 30. cap. 15. tum Hieronymi lib. 1. contra Jovinianum. cap. 7. pro Virginitate per Epistolas suas locutus fuerat. Ipse virgo; si fides auctori Recognitionum, Interpolatori epistolarum Sancti Ignatii, atque Athelmo seu Adelmo. Et quidni fides?

CAP. XXXIX. Ἡ εὐαγγελία δὲ οἱ καὶ θεοκῶντες οἰκίας πηλύναι] Melior ea lectio vulgata & Ambrosiana, τοὺς δὲ καὶ θεοκῶντες, à qua non sine labe abest vox εὐα, ut patet ex MS. Alexandrino. Quid sit εὐα docent grammaticorum filii, necnon Polychronius ad Jobi 15. 16. In Catena autem libri Job. non quidem edita, sed MS. Regiæ Bibliothecæ, ad illud εὐα δὲ, ἄνθρωπος. vers. 6. cap. 25. ex Olympiodori expositione reperi, εὐα δὲ, ἀντὶ τῆς, καὶ ὡς εἰπὼν καὶ λογισσθαι ὡς εἰ ἄνθρωπος.

CAP. XL. Τῷ γὰρ ἀρχιερεὶ ἰδίαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσὶ] Non adeo laudaret Apostolicus noster ordinem, ac diversa officia Pontificis, Sacerdotum, Levitarum, atque Laicorum; si, quemadmodum Heterodoxis placet, Religio Christiana Pontificatum sustulisset, nullumque voluisset esse munus peculiare Pontificis, quod non etiam competeret Sacerdotibus, ipsis quoque Pontificibus. Laudat; quia docente Hieronymo in utroque testamento alium ordinem Pontifex tenet, alium Sacerdotes, alium Levitæ; atque traditionibus Apostolicis de veteri lege descendantibus, successerunt Episcopi, Presbyteri, & Diaconi Aaroni, & filiis ejus, & Levitis. 2 In Jovin. 15. & Epist. 85.

CAP. XLI. Μωμοσκοπήσθαι] Quid sit μωμοσκοπεῖσθαι, quive fuerint μωμοσκόποι, abunde ex scriptoribus Ethnicis, Judæis, Christianis, docuerunt viri eruditi. Atque eos victimarum probatores μωμοσφραγιστὰς vocatos invenies in lib. 4. Porphyrii de abstinentia ab animatis.

CAP. XLII. Εἰς ἐπισκόπους καὶ ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων πιστεύειν] Hic insurgunt adversus Ecclesiam novi Aeriani, clamantes agnoscere duntaxat a Clemente duos in Clero ordines, Episcoporum eorumdemque Presbyterorum, & Diaconorum, ad quos breviter, uti Notarum scriptorem decet, ita respondeo. Non sunt expressiora verba Epistolæ nostræ testimoniis Novi Testamenti; de Episcopis & Diaconis solummodo, Philipp. 1. 1. & 1 Tim. 3. de
Episcopis

Episcopis & Presbyteris, Act. 20. 17, 28. Tit. 1. 5, 7. & 1 Pet. 5. 1, 2. de presbyteris ac presbyterio, Act. 14. 23. Act. 15. 2, 4, 6, 22, 23, 41. Act. 16. 4. Act. 21. 18. 1 Tim. 4. 14. cap. 5. vers. 17, 19. Jac. 5. 14. 2. & 3. Epist. S. Joh. 1. Verum hos textus nequaquam officere Orthodoxiæ, fufe solideque demonstratur a Catholicis Doctoribus; quod neminem latet. Certe nomina Apostoli, Episcopi, Presbyteri, in Scripturis ponuntur ὁμονύμως. Apostolus *Christus*: Apostoli, modo tantum duodecim, modo etiam *Barnabas*, *Paulus*, *Andronicus*, *Junias*, *Epaphroditus*, aliique plures, 1 Cor. 15. 7. Jam vero Episcopus dicitur *Christus*, 1 Pet. 2. 25. Episcopatus tribuitur Apostolis Actor. 1. 20. Episcoporum nomen veris Episcopis, hoc est Antistitibus primi ordinis datur. 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 7. juxta communem SS. Patrum doctrinam. Et Episcopi Philipp. 1. 1. sunt secundi gradus, δευτέρου ῥόνης, Sacerdotes, *Chrysostomo*, *Oecumenio*, *Theophylacto*, *Theodorito*, necnon Auctori commentariorum inter *Hieronymi* Opera cuforum: Item Actor. 20. 28. *Pseudo-Hieronymo* illi ad 1 Tim. 3. 8. *Theodorito* in interpretatione versus primi Epistolæ ad Philippenfes, & *Maximo* ad initium cælestis Hierarchiæ, ac libri de divinis nominibus: præterea 1 Tim. 3. 2. & Tit. 1. 7. *Theodorito* eidem. Denique πρεσβύτερον se appellat Apostolus *Petrus*, itidemque Apostolus *Johannes*: & 1 Tim. 4. 14. Presbyterium de primo sacerdotii gradu exponunt Antiqui Interpretes, in aliis vero locis Presbyteros seu Seniores, interdum volunt esse summos primosque Sacerdotes, interdum Sacerdotes inferiores ac secundos; observantque sæpenumero, indiscriminatim solere appellari Episcopos & Presbyteros. Quin etiam ex mente *Chrysostomi* ad Philipp. 1. 1. initio Christianismi sub Diaconorum nomine Episcopos etiam ac Presbyteros designabant. Unde Apostolicas paginas scriptaque Ecclesiæ Magistrorum evolvens, passim offendes hæc & similia de ordine ecclesiastico dicta Διάκονοι, Διάκονοι Θεῶν vel Χριστοῦ, vel Ἐκκλησίας, vel Εὐαγγελίᾳ, vel Καινῆς Διαθήκης, vel Δικαιοσύνης, λειτουργοί, ὑπηρέται, *Ministri*, *Ministri Ecclesiarum* &c. Διάκονια, Κλήρος τῆς Διακονίας, *ministerium Ecclesiasticum*, &c. Unde etiam cum B. *Hieronymus* sub principium Commentariorum in Epistolam ad *Philemonem*, propter illa verba Coloss. 4. 17. εἶπατε Ἀρχίππῳ. βλέπε τὴν Διακονίαν ἣν παρέλαβες ἐν Κυρίῳ suspicetur *Archippum* fuisse Episcopum; quæ etiam est *Pseudo-Ambrosii* inductio; ex iisdem verbis qui sub persona *Hieronymi* latet ὑπομνηματιστής, *Archippum* Diaconum facit, atque ad Rom. 12. 7. *ministerium in ministrando*; subnotat; *ministerium Sacerdotalis vel Diaconatus officii*. Demum in Epistola Conciliabuli Sardicensis, Episcopi *Ariani* queruntur omnes se *Diaconos* & *Sacerdotes Dei* despici. Ac forsan *Clementi* Sermo duntaxat de Episcopis & Diaconis generaliter sumptis; quatenus sunt Sacerdotes

Sacerdotes & Pastores, qui Christianam plebem inspiciunt ac regunt, qui Laicis hominibus res sacras administrant. Infra enim *ἱερατεύειν & λειτουργεῖν, ἐπισκοπὴν & λειτουργίαν* pro eodem habet; altumque tota in Epistola silentium de Episcopis & Diaconis, cum plurima fiat mentio Presbyterorum. Adde quod suspicari non nemo possit, in testimonio quod subjungitur, *Isaia 60. 17. καὶ ἀσθήσω* (ita quoque *Johannes Chrysostomus* libro *Quod Christus sit Deus* cap. 7. Tom. 6.) *τοὺς ἄρχοντας σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ*. Ideo nostrum mutasse *ἄρχοντας* in *ἀρχόντας*, quia *Christus Dominus* Matt. 20. 25. Apostolis hunc in modum locutus est; *οἶδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ ὕψως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γινέσθαι, ἔστω ὑμῶν ἀρχηγός· καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δούλος*. Improbabiliter quippe conjectant duo viri docti, unus, *Clementinam* lectionem fuisse Codicis, quod utebantur Apostoli, atque hodiernæ esse præferendam. Alter, decerptum hic aliquem ex non exstantibus libris, sive sacrum sive Apochryphum. Mallem dicere, confusa fuisse duo *Isaia* testimonia; citatum cap 60. 17. & istud cap. 66. 21. *ἀπ' αὐτῶν λήψομαι ἱερεῖς καὶ λευίτας*. Primus sane locus ad sensum *Clementis* citatur ab *Irenæo* lib. 4. cap. 44. *Tales, inquit, Presbyteros nutrit Ecclesia, de quibus & Propheta ait, & dabo Principes tuos in pace, & Episcopos tuos in justitia.*

CAP. XLIII. Referendo virgarum Historiam, ad contenta capite 17. libri numerorum adjicit nonnullas circumstantias admodum verisimiles, ac ut videtur, desumptas ex Hebræorum traditionibus. Cum vero duodecim virgas ponit, eadem in sententia versatur ac *Philo Judæus* lib. 3. de vita *Mosis*, circa medium, *Augustinus* sermone 3. de Tempore, & Auctor librorum de mirabilibus sacræ scripturæ lib. 1. cap. 31. Tom. 3. Operum ejusdem Hipponensis Episcopi: Sed dissentit ab editione vulgata, nisi si in ea præpositio *absque* mutetur in copulam *atque*, legaturque Num. 17. 6. *Locutusque est Moyses ad filios Israel: & dederunt omnes Principes virgas per singulas tribus: fueruntque virga duodecim, atque virga Aaron.* Cæterum istius *ᾠκεῖνης* expositionem habes in postrema parte Homil. 9. *Origenis* ad *Numeros*: ex qua fecerunt integrum Sermonem, ac inter *Augustinianos* collocarunt, 99. de Tempore, & 40. de Diversis. Ac emendandus etiam per duos manu exaratos Codices, *Origenis* textus, est enim *virga una*: non *Etenim virgam unam*, ut respondeat Græco 70. *ἓστ' ἡ ῥάβδος μία*.

CAP. 44. *Καὶ μετὰ τὴν ἐπινομήν δὲ δώκασιν*] Correctiones virorum doctorum parum necessarias Judico, nec probarim aut *ἀπονομήν Junii*, aut *ἐπιλογὴν Boissii*, aut *ἐπιμνην Turneri* apud *Usserium* de Epistolis *S. Ignatii* cap. 18. Nam, textu non mutato, bonus sensus

fus Clementis verborum afferri potest. Cum doctrina vero epistolæ nostræ concordat doctrina Cyprianicarum Epistolarum 41. 52. 55.

Ἀμαρτία γὰρ ἔστι μικρὰ ἢ μεγάλῃ ἐστὶν, εἴαν τοὺς ἀμάρτωτας καὶ οὕτως
προσενέγκωμεν τὰ δῶρα, τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλλωμεν] Sacerdotes do-
na seu munera Deo offerunt, preces fidelium, sacrificia incru-
enta, Sanctam Eucharistiam. Tertullianus IV. contra Marcionem 9:
agens de loco Matth. 8. 4. *Vade, ostende te sacerdoti, & offer mu-
nus quod precepit Moyses: ait: Argumenta enim figurata, utpote
Prophetata legis adhuc in suis imaginibus tuebatur, quæ significabant
hominem quondam peccatorem, verbo mox Dei emaculatum, offerre
debere munus Deo apud templum, orationem scil. & actionem gra-
tiarum apud Ecclesiam, per Christum Jesum Catholicum Patris Sa-
cerdotem.* Sic apud Maximum ad cap. 3. coelestis Hierarchiæ, Sa-
cerdotum est τὸ δῶρον προσκομίζειν. Vide hic in Constitutioni-
bus Apostolicis II. 59. VIII. 5. 12. 13. & in Ignatio ad Smyr-
naeos cap. 7. Origenes Homil. 13. in Exodum: *Cum suscipitis
corpus Domini, cum omni cautela & veneratione servatis, ne ex
eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur.*
Dionysius de Ecclesiastica Hierarchia cap. 3. τὰς δωρεὰς τῶν ἱερευ-
ριῶν. Gregorius Nyssenus sub finem orationis XI. contra Eunomium
τὴν μυστικὴν δωροφορίαν. Gregorius Nazianzenus Carm. Iamb. 15.

Θεῷ δὲ δῶρον ἰσότης καὶ χάρις
Δώρων δοχεῖον αἰνόν, ἢ θεοδόχος
Τράπεζα.

Munera sancta, verba sunt Stephani 2. Papæ ad Pippinum Re-
gem, i. e. Corpus Domini nostri Jesu Christi, in suis contaminatis
vasis, quæ folles vocant, miserunt, & cibo carniū copioso saturati
comedebant eadem munera. In Epistola de morte Hieronymi ante
finem, O signum dilectionis inopinabilis, ut idem sit dator quod da-
tum, (ita lege cum editione antiqua Lugdunensi) donator idem
sit quod donum ipsum. Ab Æthiopibus quoque Eucharistia dici-
tur appellari ἱερὴ, quod Interprete evangelista Marco cap. 7.
v. 11. est δῶρον. Quid plura? cum passim Auctores hoc modo
usurpant δῶρα. Munera, dona. προσφέρειν, προσφορά. Sacrificium
vel sacrificia offerre & similia. Est itaque hæc δώρων & δωρεὰς
acceptio jam à temporibus Apostolicis usitata, atque à Judæis
ad Christianos transiit. Casaubonum fugit ratio, seu potius me-
moriam, quando in exercitatione 16. cap. 51. ista habet; aliquan-
do Patribus Eucharistia dicitur δῶρον ἐξιτήριον, donum à discedente
donatum. Sic scribit Basilius in Homil. de caritate: Christum reli-
quisse ἐξιτήριον δῶρον τοῖς ἐαυτοῦ μαθηταῖς μέλλοντι συμπληρῆν τι-
νὴν ἐν σαρκὶ οἰκονομίαν. Reliquisse, inquam, suis discipulis donum pro-
fectitium, quum inibi esset, ut dispensationem in carne suam im-

pleret. Non enim de Eucharistia loquitur magnus doctor, in Epist. 77. unde locum excerpfit Symeon Logotheta oratione 3. de caritate; sed agit de pace, quam ἐξιτήριον δῶρον appellat ob Christi oraculum Joh. 14. 27. quemadmodum & Gregorius Theologus ad finem Orationis 14.

CAP. XLVI. Γέγραπται γὰρ καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀγίους, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἀγαθὴν ἔσονται.] Hunc locum in scripturis non inveni; ac fortassis non ad verbum sed ad sensum productus est, nec ex uno sed ex pluribus textibus. Sapientiae Sir. 6. 35. πῶς σοφός; αὐτὸς ὡς κολλήθητι. I Corinth. 7. 14. Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.

Ἐνα Θεὸν ἔχοντες &c.] Simile dictum B, Clementis laudat S. Basilus de Spiritu sancto cap. 29. Ζῇ ὁ Θεός, καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, quæ verba ex quonam opere accepta fuerint, nec dicitur à Cappadocia Archiepiscopo, nec divinare nos valemus.

Εἶπε γὰρ] Quod Antiquis non insolens fuit, multa testimonia in unum conjungit nempe Matt. 26. 24. Luc. 17. 2. Matth. 18. 6. Marc. 9. 42. ac in Marco, aut in Luca, aut in utroque reperisse videtur ὡς περὶ pro hodierno περὶ κεῖται: Sicque in Luca exhibet codex Evangeliorum MS. qui est Bibliothecæ Regiæ 2247. Vulgata, imponatur. Verbo etiam ὡς περὶ ἵνα utitur Theophylactus eum Evangelistam enarrans, necnon Origenes ad Matth. cap. 18. & vero eadem divinorum eloquiorum compages struitur à Clemente Alexandrino ad finem Centonis 3. ubi cognominis sui Romani verba mutuatur; nec multum absimilis à Tertulliano lib. 4. adversus Marcionem cap. 35. sic conversus ibidem ad discipulos, vā, dicit, auctori scandalorum, expedit ei si natus non fuisset, aut si molino saxo ad collum deligato precipitatus esset in profundum, quam unum ex illis modicis, utique discipulus ejus, scandalizasset. Ab Origene Homil. 25. in numeros: Sic ut & Dominus designat, cum dicit, quia melius fuerat homini illi non nasci, aut molam Asinariam alligari circa collum ejus, & precipitari in profundum Maris, quam ut scandalizet unum de pusillis istis. Item ab Auctore Dialogorum contra Marcionistas, inter Origeniana opera Dial. 1. post medium. Sic enim ipse Christus sententiam tulit, dicens, vā homini illi, per quem filius hominis traditur: melius erat illi, si natus non fuisset, vel postquam natus esset, ut mola Asinaria ei appenderetur, & in profundum maris demergeretur, necnon ab Hilario ad Psal. 118. v. 165. Quia secundum evangelium, utilius in vitam non venisse, quam scandalum minimis intulisse. Atque colligi potest ex locis Tertulliani ac Origenis nonnulla exemplaria evangelica habuisse ὡς εἰρηται, certe in Latino Euthymio legimus Luca 17. Expedit illi, ut mola Asinaria alli-
getur

getur ad collum ejus. Idemque verbum in hoc Christi Sermone usurpant non pauci: ut Scriptor tractatus de cæna Domini in Cyprianicis operibus; Hilarius in Matthæum Canone 18. Paulinus Presbyter in vita Sancti Ambrosii, & Hieronymus lib. 1. contra Jovinianum cap. 13. ad Ezechielis capita 16. 33. 34. ad Mich. 3. & ad Malachiam 2. Quod si Is, verba sunt tractatus ad virginem lapsam cap. 7. Tom. 4. S. Ambrosii, qui unum scandalizaverit, mola circumligatus jactari debet in mare. Prædictæ porro compagis eruenda ratio ex Commentario B. Hieronymi ad Matt. 18. 7. Simulque inquit, per generalem sententiam percutitur Judas, qui proditori animi præparaverat.

CAP. XLVII. Ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου] Hoc est, inquiunt viri Docti, in principio Epistolæ primæ ad Corinthios. Evangelii scil. nomine comprehenditur totum Testamentum novum, ut cernere est in Constitut. Apostolic. lib. 1. cap. 5. utque docet Origenes Præfatione commentariorum in Johannem. Unde ab eodem Adamantio ad Matth. 21. 45. locus 1 Cor. 12. vers. 15. & à Gregorio Nysseno ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarem, locus 1 Joh. cap. 5. 19. tanquam Evangelii citantur. Sit ergo, In principio Evangelii, idem ac apud Clementis Imitatorem Polycarpum cap. 11. In principio Epistolæ. Forte tamen principium Evangelii hic denotat prima prædicationis Evangelicæ tempora. Philipp. 1. 5. ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀρχὴ τῶν νῦν. & cap. 4. vers. 15. οἶδατε δὲ καὶ ὑμεῖς Φιλιππίσσοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, εὐδελμία μοι ἐκκλησία ἐκινώνησεν εἰς λόγον δόσεως, καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μένοι. Quare in hoc ipso capite Corinthiacam Ecclesiam Noster ἀρχαίαν appellat. ἐξ ἀρχαίων χρόνων, ait Polycarpus initio Epistolæ suæ ad Philipenses. Quippe erant duæ istæ Ecclesiæ ex numero Apostolicarum, quæ ab Apostolis fuerunt conditæ: quæ aliquem ex Apostolis suum auctorem proferunt: quæ Apostolorum Alumnæ extiterunt: quæque Apostolicas Epistolas accipere meruerunt: ut usurpem dicta Tertulliani de virginibus velandis cap. 2. de præscriptione Hæreticorum cap. 32. lib. 4. adversus Marcionem cap. 5, & Augustini II. de Doctrina Christiana 8. Alio sensu Hieronymus lib. 2. contra Jovinianum cap. 11. scribit. In foribus Evangelii, Anna filia Phanuelis, univira inducitur, semperque jejunians, & ante eum Tertullianus de Jejuniiis cap. 8. In limine Evangelii, Anna, &c. Fores enim ac limen Evangelii dicuntur tempora præcedentia mox secuturum Evangelium, quod teste Hieronymo I. in Jovin. 14. ante crucem Christi non est.

Ἀποστόλοις μεμαρτυρημένοις, καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ' αὐτοῖς] Cepham memoratum 1 Corinth. 1. cap. & v. 12. & cap. 3. 22. Petrum intelligit. Nam quod alius Cephas à Petro agnosci non debeat, nos docent Hieronymus, Claudius Taurinensis & An-

selmus, ad Gal. cap. 2. uti contrariam refellunt sententiam, de qua consule etiam *Eusebium* Hist. Eccl. lib. 1. cap. 12. *Theophylactum* cum *Oecumenio* ad prædictum Galat. cap. necnon *Dorotheum* in Synopsi. Videntur autem, qui hoc modo senserunt, habuisse nomen *Cepha* in codicibus suis Galat. 2. 11, 14. ut licet colligere cum ex *Eusebio*, tum ex quibusdam Editionibus ac Interpretibus.

CAP. XLVIII. Πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεωγμένων, ἢ ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν Χριστῷ] Emenda itaque σφωματῖα, *Clementem* lib. 1. pag. 288. & lib. 6. pag. 646. rescribens in priori loco, πολλῶν τοίνυν ἀνεωγμένων πυλῶν, ἢ ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἢ ἐν Χριστῷ. In posteriori vero, in quo per memoriæ erratum, quale ad *Barnabæ* caput 5. annotabamus, tribuit *Barnabæ* *Clementis* verba, πολλῶν πυλῶν ἀνεωγμένων, ἢ ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν Χριστῷ. Legi potest inter cætera, *S. Ignatii* Epistola ad *Philadelphenos* cap. 9. & *Severiani Gabalensis* oratio de sigillis, post initium, Tom. 6. *Johannis Chrysostomi*.

Ἦτω ἀγνός ἐν ἔργοις] Cogitandum an ex altero *Clemente* reponi debeat, Ἦτω γοργός ἐν ἔργοις, Ἦτω ἀγνός.

Τοσούτῳ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσῳ δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι] Citatur etiam ab *Alexandrino* Strom. 6. in *Antonii Melissa* Parte 2 Serm. 73 ——— Κλήμεντος ——— τοσοῦτόν τις μᾶλλον ὀφείλει ταπεινοφρονεῖν, ὅσον δοκεῖ μᾶλλον εἶναι. Καλὸν γὰρ αἰεὶ τῷ κρείττονι τὸ χεῖρον ἀκροθεῖν, ἀλλὰ βελτιώσεως ἐλπίδα. Et in *Maximo* Locorum communium Sermone 49. ——— Κλήμεντος. ——— τοσοῦτόν τις μᾶλλον ὀφείλει ταπεινοφρονεῖν, ὅσον δοκεῖ μᾶλλον εἶναι. Vides & abesse utrobique vocem μείζων; & sententiam καλὸν γὰρ ὅτι. sejungi debere à priori. Quod postremum firmat veteris Codicis auctoritas: necnon *Damasceui* Eclogæ manuscriptæ in Bibliotheca Claromontana cap. Περὶ συναγωγῆς χρηστῶν ἀνδρῶν ὅτι. quæ *Philoni* adscribunt illud καλὸν αἰεὶ, ὅτι.

CAP. L. Καὶ μνησθήσομαι ἡμέρας ἀγαθῆς, καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς [ἐκ] τῶν σηκῶν ὑμῶν] Simile nonnihil habes in libro *Apochrypho* 4. *Esdra* cap. 2. v. 16. Et resuscitabo mortuos de locis suis, ὅτι de monumentis educam illos. Lege etiam *Isaie* cap. 26. v. 19. cap. 63. v. 11. & *Hebr.* 13. v. 20. hinc enim forte consarcinatus fuit iste locus.

CAP. LIV. Πεπληροφορημένῳ] Perperam mutaretur in πεπληρωμένῳ, cum πληροφορεῖσθαι significat impleri aliqua re, uti observatum a scripturarum Interpretibus, antiquis quoque; sic *Ecclesiastis* cap. 8. v. 11. מִלֵּן Hebraicè, Græce ἐπληροφόρηθη, Latine apud *Hieronymum*, repletum est. *Luce* cap. 1. v. 1. τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῶν πταγμάτων. Vulgata, quæ in nobis completa sunt rerum. *Coloss.* cap. 2. v. 2. πληροφορίας. Plenitudinis, similiter 1 *Thess.*

1 Theff. cap. 1. v. 5. 2 Timoth. cap. 4. v. 5. & 17. & alibi. S. Chrysostomus ad 2 Tim. cap. 4. v. 5. τὴν ἀληθείαν σου πληροφόρησον. τουτίστι, πλήρωσον. Theophylactus ad 2 Tim. 4. 17. πληροφορηθῇ. τούτῃστι, βεβαιωθῇ, ἢ εἰς πέρας ἔλθῃ καὶ πληρωθῇ. Sed quid in re clara ac testata immoror?

Ἐκχωρῶ, ἄπειμι, & ἐὰν βέλῃθε, καὶ ποιῶ τὰ προστασόμενα ὑπὸ τοῦ πλῆθους. μόνον τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ εἰρηνεύτω, μετὰ τῶν καθεσταμένων πρεσβυτέρων.] Ex memoria laudat Sanctus Epirhaniius Hæresi 27. cap. 6. ἵκ, ἀναχωρῶ, ἄπειμι, ἐνσταθῇτω. aut juxta Patricium Junium, εὐσταθῇτω ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ. Idem Junius apponit verba B. Chrysostomi valde similia, ex fine Homil. 11. in Epistolam ad Ephesios. A te vero addi potest locus Origenis Homil. 19. in Jeremiam, postremæ Editionis pag. 194. E.

CAP. LV. Πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγέμενοι.] En Origenis verba in Johan. pag. 142, 143. huc respicientis; μεμαρτύρηται δὲ ὅτι παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι πολλοὶ πνευ, λοιμικῶν ἐνσκηψάντων νοσημάτων, ἑαυτοὺς σφάγια ὑπὲρ τοῦ κρινοῦ παραδεδώκασι καὶ παραδέχεται παῦθ' ἕως γεγενῆσθαι, ὅτι ἀλόγως πισεύσας ταῖς ἰσορίαις ὁ πιστὸς Κλήμης, ὑπὸ Παύλου μαρτυρέμεθα. Hoc est, Relatum autem ac testatum etiam apud Gentiles est, multos, cum pestilentes morbi grassarentur, seipsos in victimas pro Patria tradidisse; Atque hæc ita evenisse admittit, non sine causa, Historiis credens Clemens ille fidelis, cui testimonium tribuitur à Paulo. Idem in iisdem Commentariis p. 363. ὡς δὲ τοῦ πολλαῖς, ἐπικρατούντων πνῶν χαλεπῶν ἐν τῷ τ' ἀνθρώπων γένει, οἷον λοιμῶν, ἢ ἐπιβλαδῶν νηνεμιῶν, ἢ λιμῶν. λυέσθαι τὰ τοιαῦτα, οἷον καὶ ἀργυρῶν τῶν ἐνεργούντων αὐτὰ πονηρῶν πνευμάτων, διὰ τὸ ἑαυτὸν πνα ὑπὲρ τῶν κρινῶν δίδοναι, πολλὰ φέρονται Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων ἰσορίαι, τὴν ὡς τοῦ τοιοῦτου εὐνοίαν. (male Interpres ἐννοίαν) ὅτι ἀποπτύοντων, ἔδὲ ἀποδοκιμαζόντων. πόπερον μὲν ἔν αὐτῇ ἐστὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ μὴ, & τοῦ παρόντος ἐστὶ καιροῦ μὲν ἐξέτασσεως ἀλαβεῖν. verti debuit. Quod autem frequenter, invalescentibus rebus quibusdam asperis in humano genere, velut peste, aut nocua serenitate ac ventorum cessatione, aut fame, solvantur hæc, quasi sublato malo Spiritu, qui ea operabatur, eo quod aliquis seipsum pro cunctis obtulerit, multa feruntur Græcorum & Barbarorum historia, hujusmodi benevolentiam neque respuentium, neque reprobantium. Utrum autem illæ narrationes veræ sint, necne, non est præsentis temporis accurate disceptare. Quibus similia profert lib. 4. in Epist. ad Romanos, ante finem, atque Tom. 1. contra Celsum, ante medium. Nihil porro notius iis, quæ referuntur de Menoeceo, Codro, Macaria, Protogenia, & Pandora, Philanis fratribus, Lei filiabus, Curtio, Decius, aliisque qui se ultro morti pro communi civium salute obtulerunt.

Ἐπιστάμεθα πολλοὺς &c.] Ad horum exemplum postea B. Paulinus Nolanus Præsul subiit servitutem voluntariam, ut filiam viduæ

duæ liberaret, referente *Magno Gregorio* lib. 3. *Dialogorum* cap. 1. *ἐν αἰχμαλώτῳ* inquit incertus scriptor de Persica captivitate à *R. P. Francisco Combefisio* publici juris factus, *θεάσῃ διακρύοντα παρρησίῳ, παλαιπωρῶντα, χειμαζόμενον τόπον ἐν τόπῳ πρὸς εὐπορίαν μεπερχόμενον, μασιζόμενον ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ ἀπονεύμενον, καὶ ὡς κτῆν' πωρασκομένην* μὴ μόνον χεῖμαζα, ἀλλὰ εἰ δυνατόν τὰ ἑαυτῶν σώμαζα μεζιδώσμεν. Καλὸν γὰρ ἀγορεύσαι Χριστὸν πωρασκομένην.

CAP. LVI. Παιδεύει] Ita quædam exemplaria *Proverb. 3. v. 12.* & *Apostolus Hebr. 12. v. 6.* Item *Alexandrinus Clemens* *Pædag. 1.9.* *Chrysostomus* in *Psal. 110.* & *Catena Græcorum* in *Proverbia.* Alii Codices ἐλέγχ. at in *Apocalypsi v. 19. cap. 3.* utrumque verbum conjungitur: *ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω.*

Ἐλαιον δὲ ἀμαρτωλῶν] *וְנֵחַ* Hebræis est *caput, præcipuum, venenum, amaror.* Ideo in hoc loco *Psal. 140. 5.* Interpretantur *capitis, vel præcipuum, vel amaritudinis,* quam ultimam Interpretationem *Hieronimi* sequitur *Augustinus* in speculo. At 70 vertentes ἀμαρτωλοῦ, aut legerunt *וְנֵחַ* seu *וְנֵחַ*, aut putaverunt *Veneni* Metaphoram per nomen *peccatoris* esse reddendum.

CAP. LVII. Κάμψαντες τὰ γόνατα τῆς καρδίας ὑμῶν] Hæc Phrasis in Patribus & Conciliis frequens, desumpta videtur ex oratione *Manassis,* quam quædam Biblia complectuntur, quamque referunt *Constitutiones Apostol. lib. 2. cap. 22.* Multas vero similes in scriptoribus sacris & Ecclesiasticis invenies.

Ἡ καθ' ὑπεροχὴν δοκῶντας, ἐκρυφῆναι ἐν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ] Nihil muto. Capite *51. ὁφείλουσιν τὸ κοινὸν τῆς ἐλπίδος σκοπεῖν.* Lege hic *S. Ignatium* ad *Ephesios 1.* ad *Magnesianos 9.* ad *Philadelphenos 5. 11.* & *S. Polycarpum* *Epistolæ cap. 8.* *Severus* de vita *B. Martini* cap. ult. *Jesum testor, spemque communem.*

Ἡ πανάρετος σοφία] Librum *Proverbiorum,* πανάρετον σοφίαν appellat post *Clementem Romanum* *Clemens Alexandrinus* in miscellaneo 2. pag. 420. citans versum ultimum primi capitis sacri Operis illius, itemque *Hegeſippus, Irenæus, καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων χρόνος* apud *Eusebium* *Hist. Ecclesiast. lib. 4. cap. 22.* Sed & eodem nomine insignitur *Sapientię* volumen ab *Athanasio* in *Synopsi, Epiphanio* libro de mensuris & ponderibus cap. 4. *Damascono* *Orthodoxæ fidei* lib. 4. cap. 18. & a *Gregorio Nysseno* lib. 7. contra *Eunomium,* Edit. *Parisiens. an. 1638. Tom. 2. pag. 638.* ubi male *Interpres,* quemadmodum & initio operis, in summaris pag. 279. Textus, quem *Gregorius* laudat, habetur *Sapientię 7. vers. 18.* In *Biblioth. Regiæ Codice Biblico 721. σοφία Σολομῶντος ἡ πανάρετος,* & 1253. *σοφία Σολομῶντος πανάρετος.* At *Codice 772. Lexicon vocum Sacræ Scripturæ,* ubi de *Sapientia Solomonis,* in titulo habet, *λέξις τῆς παναρέτου. præterea Sapientiam*

Sapientiam *Siracidis*, seu Ecclesiasticum vocari πανάρετον σοφίαν, & πανάρετον invenies in *Eusebii* lib. 8. Demonstrationis Evangelicæ pag. 393. cujus verba refert *Hieronymus* ad *Danielis* 9. vers. 24. & in ejusdem *Eusebii* & aliorum Chronicis, in *Hieronymo* præfatione ad libros *Solomonis*. Invenies apud *Isidorum Pelusiotam* lib. 3. Epist. 66. *Cassiodorum* divinarum lectionum cap. 5. & *Georgium Cedrenum* Edit. Basil. pag. 159. lib. 46. Jam quod σοφία simpliciter ac Sapientia de Proverbiis dicatur, ostendunt loca Constitutionum Apostol. lib. 1. cap. 7. & 10. lib. 2. cap. 3. lib. 4. cap. 11. & alibi, *Justini Martyris* in Dialogo pag. 359. *Melitonis Sardensis* apud *Eusebium* Hist. lib. 4. cap. 26. *Irenæi* lib. 4. cap. 37. *Clementis Alexandrin.* in Protreptico pag. 52. *Pædagog.* 2. cap. 2. & *Strom.* 1. pag. 317. *Origenis* Homil. 14. in Genesim, 6. in Exodum, ac sæpe, *Cypriani* 3. ad *Quirinum* 6. *Gregorii Nysseni* libro de vita *Mosis* paulo ante finem, Oratione 5. de oratione Dominica. & in ὑποτυπώσῃ de pietatis scopo, *Chrysostomi* sive alterius sermone de tribus pueris Tom. 6. Quibus adjunge veterem Interpretem Epistolæ *Ignatio* attributæ ad *Tarsenses* cap. 6. In quem locum homo literatus *Jacobus Usserius* prava deceptus versione, falso citat *Athanasii* librum de decretis Nicænæ Synodi. Verba Alexandrini Archiepiscopi sunt (Tom. 1. pag. 276.) ὁ εἰπὼν ὡς σοφία· ὡς δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με. Quæ interpretantur, *Qui dixit, ut in sapientia libro habetur*, cum significant, *Qui dixit, quatenus sapientia* Prov. 8. vers. 25. Similiter Ecclesiastico σοφίας Sapientia nomen absolute datur per multos, *Origenem* Homil. 2. in Psal. 38. Homil. 6. Græca in *Feremiam*, & ad Roman. 9. v. 20, 21. *Gregorium Nyssenum* de vita *Mosis*, non multo ante medium, *Hieronymum* Dialogo 1. adversus *Pelagianos* c. 10. *Pseudo-Hieronymum* ad 2 Corinth. 9. vers. 7. Ratio autem earum appellationum ex eo peti debet, quod sapientes viri prædictis libris præcepta Sapientiæ omniumque virtutum comprehenderint. Ita enim *Epiphanius* Hæresi 69. cap. 11. Paschatis diem, ἀγίαν Θεῷ πανάρετον ἡμέραν indigitat. Denique παροργισαί sunt σοφία παροργιστική, *Gregorio Nazianzeno* oratione 11. Ecclesiasticus est, *A Deo spirata Sapientia. Magna Sapientia*: in excerptis Chronologicis ex *Eusebio*, *Africano*, & aliis. Atque de Cantico Canticorum, scriptor Homiliæ de *Susanna* Tom. 6. *Chrysostomi* ait, κατὰ τὴν σοφίαν τὴν λέγουσαν, κἢ πᾶς κεκληισµένος, πηγὴ ἐσφραγισµένη. Cant. 4. 12. Auctor operis imperfecti in *Matthæum* apud eundem Patrem, ad Matth. 6: 6. *Sicut in Canticis ex persona Ecclesiæ Sapientia dicit*, & Confarcinator Epistolæ Decretalis primæ, *Clementi* nostro affictæ, *Dicente Sapientia; valida est dilectio ut mors.* Cant. 8. 6.

Πολιορκία. ἔστι γάρ] Non agnoscit quæ interferuntur in quibusdam 70 Interpretum Editionibus, ἢ ὅταν ἔρχεται ὑμῶν ὄλεθρος. & ab aliis rectius absunt, quemadmodum ab Hebræo, à vulgata, à Catena in Proverbia, & ab initio libri de singularitate Clericorum in Operibus S. Cypriani: videntur autem ex versiculo præcedente. Proverb. 1. 26. irrepsisse, perperam repetita: aut esse Scholium, vel interpretatio alia. Certe versio *Luciferi* lib. 1. pro S. *Athanasio*, ex solo additamento constat. Itaque & ego vestra perditione ridebo: gratulabor autem adversus vos, cum venerit vobis subito tumultus, everasio autem similis procella, cum advenerit autem vobis interitus. Erit enim, cum me invocabitis, ego autem non exaudiam. Quem textum ampliorum ideo retuli, quia principium illius simili modo concipitur in antiquissima Cypriani Editione anni 1471. dicto tractatu de singularitate Clericorum. Itaque & ego vestra perditioni superridebo. Gratulabor ergo adversum vos, cum advenerit vobis subito tumultus; everasio autem simul & procella, & cum advenerit vobis pressura & expugnatio. Erit enim, cum me invocaveritis, Ego autem non exaudiam vos. Addiderunt ergo Recentiores ex 70. Post adversum vos, cum advenerit vobis interitus. Quomodo etiam Codex Regius 156. qui opusculum attribuit Origeni, in eoque impressis libris hic emendatior est, quod exhibet *Everasio autem similis Procella*.

CAP. Ult. Οὐαλίερον, Βίτωνα σὺν Φορτουνάτῳ] De Valerio Episcopo Treverensi discipulo B. Petri Apostoli agunt Martyrologia ad 29. Januarii. Habes vero in fine Prioris ad Corinth. nomen *Fortunati Φουρτουνάτου*, sive juxta alios codices *Φορτουνάτου*, ut hoc loco.

C O T E L E R I I
N O T Æ.
I N
P O S T E R I O R E M E P I S T O L A M
S A N C T I
C L E M E N T I S.

EXTAT de hac Epistola iudicium magni Critici Eusebii *Historiæ Ecclesiasticæ* lib. 3. cap. 38. hisce verbis expressum; ἰστέον δὲ ὡς καὶ δευτέρῃ τις εἶναι λέγεται τῇ Κλήμεντος ἐπιστολῇ ἢ μὲν ἔθ' ὁμοίως τῇ πρώτῃ καὶ ταύτῃ γνωρίμων ἐπιστάμεθα, ὅτι μὴ ἢ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ καχρημένους ἴσμεν. *Quæ à Rufino, uti solet, indiligenter redduntur sic.* Dicitur tamen esse & alia Clementis Epistola, cujus nos notitiam non accepimus. *Nec magis accurate Hieronymus libro de viris illustribus; Fertur & secunda esse ex ejus nomine Epistola, quæ à veteribus reprobatur. Et Photius μυριοβίβλου Cod. 112. 113. ἢ ἢ λεγόμενη δευτέρῃ πρὸς τοὺς αὐτοὺς, ὡς νόθος ἀποδοκιμάζει.* Neque enim dicit Eusebius secundam Clementis Epistolam notham esse, & ab Antiquis reprobata, dicit solummodo ignoratam fuisse, in citationibus à veteribus prætermittam in dubium vocatam: unde eodem loci & alibi priorem nuncupat ὁμολογουμένῃ, ἀνωμολογημένῃ παρὰ πάντων. Itaque rectius in Nicephoro lib. 3. cap. 18. habetur; καὶ ἄλλη δὲ αὐτοῦ φέρεται ἐπιστολὴ, τῆς πρώτης κατὰ πολὺ ὑποδέσσει· περὶ ἣν
[m] ὁ αὐτός

ὁ αὐτός Φησιν Εὐσέβιος, μὴ εἶναι ἐπιτήμη ταύτης τῆς ἀρχαίου εἶναι. Maximus in Prologo ad Dionysii Opera, agens de Eusebio, καὶ μὴ οὔτε Πανταίνε τοὺς πόνους ἀνέγραψεν, ἔτε τοῦ Ῥωμαίου Κλήμεντος, πλεονὸς δύο, καὶ μόνων ἐπιστολῶν. Et vero quemadmodum Casariensi Episcopo credimus, dubitatum fuisse de Auctore nostrae Epistolae, quemadmodum non possumus nunc post deperditos tot primorum Patrum libros illius memoriam accusare, quae tamen non semper fida extitit; ita negamus inde consequi, pro Pseudepigrapha necessario habendam Epistolam: cum fieri quiverit, ut opus genuinum in controversiam venerit, & a primis Ecclesiae Scriptoribus non fuerit celebratum. Certe ea dubitatio, ea omissio, non deterruerunt Auctorem Canonum Apostolicorum Can. ult. Epiphani-um Heresi 27. cap. 6. Heresi 30. cap. 15. & eum qui librum Pontificalem composuit, quo minus de Clementinis Epistolis perinde ac nihil intercederet inter illas discriminis loquerentur. Mitto enim Niconem de quo ad superioris Epistolae cap. 14. Imo quod admodum mirere, id ab ipsis Hieronymo ac Photio designatum, quando suam non Eusebii proponunt opinionem; ille in Volumine I. adversus Jovinianum cap. 7. hic in Myriobibli cap. 126. Quinetiam utramque inter Sacrae Scripturae libros collocasse videntur Ecclesiae illae, quae Canonibus Apostolicis regebantur, quique eos Canones in Novi Testamenti Voluminibus recenset Johannes Damascenus lib. 4. Orthodoxae Fidei cap. 18. & quotquot Bibliorum codicibus utebantur similibus illi Theclae, è quo duae istae Epistolae prodierunt. Accedit huc quod eadem utrobique apparent Antiquitatis notae, eadem interdum verba usurpantur; nec tantam diversitatem habet stilus, quin ab eodem scriptore variis temporibus diversisque pro causis oriri potuerit. Dionysius autem Corinthius scribens ad Romanos apud Eusebium lib. 4. cap. 23. ideo unius tantum Epistolae Clementis mentionem facit, quia loquitur de literis Romanorum nomine

mine datis ad Corinthios : & posterior Clementis, et-
 si teste Photio, ad Corinthios quoque esset scripta, non
 tamen sicut prior, Ecclesiae Romanæ nomen sed Romani
 Pontificis præferebat. Indicatur id appellatione ἀδελφοί μου,
 quam in secunda non semel positam invenies, nusquam
 in priore.

Objicit Jacobus Usserius *Dissertatione de scriptis Igna-
 tii &c. cap. 10. ad hunc modum*; Epistola titulo Cle-
 mentis ad Corinthios ornata, proferebat (quemadmo-
 dum ex quæstionibus ad Orthodoxos, Justino Martyri
 tributis, Resp. ad Quæst. 74. intelligimus) Carmina Si-
 byllina, quæ Clementis Temporibus posteriora fuerunt;
 unde colligitur eam citationem, cum in priore Clementis
 Epist. nusquam compareat, ad alteram referri debere,
 quæ ejusdem nomine falso inscribatur. Infirmum plane
 Argumentum; audi verba Pseudo-Justini. Εἰ δὲ πα-
 ρούσης κατὰ κράσεως τὸ τέλος ἐστὶν ἡ ἀγὰ τοῦ πυρὸς
 κείσιν τῶν ἀσεβῶν, καθά φασιν αἱ γραφαὶ περὶ
 φητῶν τε καὶ ἀποστόλων, ἐπὶ δὲ καὶ τῆς Σιβύλλης, καθὼς
 φησιν ὁ μακάριος Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους
 ἐπιστολῇ, &c. Si præsentis rerum status finis est, im-
 piorum per ignem judicium, prout testantur Prophe-
 tarum & Apostolorum scripta, atque insuper Sybillæ
 ipsius, quemadmodum ait beatus Clemens in Epistola
 ad Corinthios &c. *Quæ in Gallicam Linguam ita vertit*
David Blondellus lib. 1. de Sibyllis c. 20. ac si legisset, ἐν
τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ. Sed erratum est
properantis hominis, nimiumque memoria fidentis. Ita-
que cum Pseudo-Justinus generatim de Epistolis loqua-
tur, neutra autem ad nos integra pervenerit, temere ab
Usserio asseveratur res, quam nullo modo potuit re-
scire. Quinimo si divinationibus indulgere liceat, credide-
rim in primæ Epistolæ lacuna ad cap. 57. factam Sibyl-
læ mentionem. Atque conjecturæ fundum & Auctorem do
S. Irenæum lib. 3. adversus Hæreses cap. 3. ubi hoc

pacto differit. Sub hoc igitur Clemente, dissensione non modica inter eos qui Corinthi essent Fratres facta, scripsit quæ est Romæ Ecclesia potentissimas litteras Corinthiis, ad pacem eos congregans, & reparans fidem eorum & annuncians (annuncians *omittitur in Græco apud Eusebium lib. 5. cap. 6. & Nicephorum lib. 4. cap. 15. forte ob similitudinem participiorum ἀναγεῖναι & ἀναγγέλλουσα.* nam Rufinus videtur hoc quoque in Eusebio legisse, dum Interpretatur exprimens) quam in recenti ab Apostolis receperant (Ex Eusebio, Rufino, Nicephoro, atque ex sensu scribendum receperat) traditionem, annunciantem Unum Deum omnipotentem, factorem Cœli & Terræ, Plasmatorem hominis, qui induxerit Cataclysmum, & advocaverit Abraham, qui eduxerit populum de terra Ægypti, qui collocutus sit Moyfi, qui legem disposuerit, & Prophetas miserit, qui ignem præparaverit Diabolo & Angelis ejus. Brevem enumerationem capitum in hac Ecclesia Romane Epistola contentorum Sanctus Martyr instituit. Ea autem omnia adhuc legere est, excepto ultimo, quod dubio procul lacuna illa circa finem interjecta complectebatur. Quis porro non videt, ubi ignis Diabolo & Angelis ejus præparatus memorabatur, ibi commode potuisse agi de mundi fine, ac de impiorum per ignem judicio tunc futuro, ideoque & Sibyllæ mentio fieri?

Ait tamen Vir perdoctus non licuisse per tempora Clementi ex Sibyllinis carminibus, utpote ipso posterioribus, testimonium petere. Hoc probandum erat, non modo dicendum: quod si constaret, requirerem prædictarum questionum Codices MSS. num pro καθὼς haberent καὶ ὥς, aut καὶ καθὼς. Verum super Sibyllinis versibus exploratum non habetur, quando cæperint apud Christianos evulgari. Sub Apostolis rem contigisse persuaderet, quod à multis refertur, Clementem Alexandrinum in 6. Stromateo p. 636. recitare verba Apostoli Pauli Græcos seu Gentiles
ad

*ad Sibyllæ oracula amandantis: nisi aut Clemens fabulam à quodam Apocrypho sumpsisse dici posset; aut potius illius sensum viderentur non attigisse homines docti, quæ quidem mea est opinio. Eo quippe loci postquam ex Petri Predicatione, libro extra Canonem posito, affirmavit ὁ τρωματεύς, Græcis, ut Deum colerent & gloria afficerent, concessam fuisse Philosophiam; quemadmodum eandem ob causam utrumque testamentum Judæis & Christianis; ista paulo obscuriora subjicit; ἐπεὶ καθάπερ Ἰουδαίους σώζεις, ἐξούλετο ὁ Θεός, τοὺς προφήτας διδούς, ἕως καὶ Ἑλλήνων τοὺς δοκιμωτάτους, οἰκείους αὐτῶν τῇ ἀφ' ἀλέκτω προφήτῃ ἀναστήσας, ὡς οἱοί τε ἦσαν δεχέσθαι τι πρὸς Θεοῦ ἐργασίαν, ἣ Ἰουδαίων ἀνθρώπων δέχεται, δηλώσει πρὸς τὰς Πέτρῃ κηρύγματι, ὁ Ἀπόστολος λέγων Παῦλος. λάβετε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς βίβλους, ἐπίγνωτε Σίβυλλαν, ὡς δηλοῖ ἓνα Θεὸν καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι. καὶ ἡ Ἰσραήλ λαβόντες ἀνάγνωτε, καὶ ἐρρήσετε πολλὰ τηλαυγέτερον καὶ σαφέτερον γεγραμμένον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ καθὼς πρὸς ταξὶν ποιήσουσι τὰς Χεῖρας πολλοὶ βασιλεῖς μισοῦντες αὐτὸν, καὶ τοὺς φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπομονὴν, καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, εἴτα ἐν λόγῳ πυνθάνεται ἡμῶν. ὅλη ἡ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, τίς; οὐχὶ τοῦ Θεοῦ; Quæ verba sic accipiunt, quasi λάβετε &c. sit Apostoli exhortatio; at ego illa, ὁ Ἀπόστολος λέγων Παῦλος, non refero ad consequentia, λάβετε &c. sed ad præcedentia, οἰκείας αὐτῶν τῇ ἀφ' ἀλέκτω προφήτῃ, seu ad versiculum 12. capituli 1. Epistolæ ad Titum εἰπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης: & λάβετε &c. Clementis esse arbitror, non Pauli: tum quod in fine dicitur, εἴτα ἐν λόγῳ &c. Predicationi Petri tri-
buit*

buo, cum cuius ultimo sermone paulo ante per Clementem laudato convenit optime; quocirca verto. Quandoquidem quod sicut Judæos Deus salvos esse voluit, dans eis Prophetas, ita etiam Græcorum probatissimos, proprios suæ linguæ Prophetas excitans, prout poterant capere Dei beneficentiam, à vilibus vulgaribusque hominibus secreverit, declarabit præter Petri prædicationem, qui hoc dicit Apostolus Paulus. Libros quoque Græcos sumite, agnoscite Sibyllam, quo modo unum Deum manifestet, & ea quæ futura sunt: sumptum etiam Hystaspen legite, & invenietis Dei filium multo clarius apertiusque esse scriptum, utque multi Reges adversus Christum aciem instruunt, odio habentes tum illum, tum eos qui nomen ejus gestant, & ejus fideles, illiusque tolerantiam atque adventum. Deinde uno verbo (scu una ratione) nos interrogat, totus autem mundus, & quæ sunt in mundo, cujus sunt? nonne Dei? Sic pulchre omnia sibi constant, aliter impeditiora. Adde quod vix in toto Clemente aliquod Apocryphi prolatum invenias, nomine duntaxat Auctoris, non præmisso Operis titulo, non adjecta dictione quæ quale sit scriptum declaret. Legatur tota Alexandrini disputatio; conferatur cum iis quæ in Stromateo I. edisserit de Græcorum sapientibus præsertim p. 299. ubi locum Epistolæ ad Titum adducit: confido vero fore ut mea non improbetur interpretatio. Nihil ergo adjuvamur hoc testimonio ad investigandum quod quærimus tempus.

Fam vero si agatur de Sibyllinorum carminum Sylloge qua hodie utimur, pro certo haberi debet, quod à multis evidenter fuit probatum, eam multo post Apostolica tempora lucem vidisse. Nonnulli sane in ea versus leguntur etate posteriores scriptis Patrum Sibyllina Oracula citantibus: quales hi duo.

Οὐκέτι γὰρ παρὰ σεῖο τὸ τὶ φιλοθρέμματος ὕλης
Παρθενικαὶ κοῦραι πῦρ ἐνθεον θύρησιν.

In ῥαψωδία nostra lib. 5. post medium : sunt enim de incenso Vestæ templo sub finem Imperii Commodi, proindeque cum jam Justinus, Athenagoras, & Theophilus Antiochenus Sibyllina in Testimonium pro Fide Christiana advocassent. Ac Origeniani ejusdam manum redolet libri 2. finis, ad quem Scholiastes Græcus sic annotabat.

Ψεύδη προφανῶς. ἔδὲ γὰρ λήξει ποτέ
 Τὸ πῦρ κολάζον τοὺς κατὰ κεκρυμένους.
 Καὶ γὰρ ἂν εὕξαιμι τοῦθ' οὕτως ἔχειν,
 Οὐλαῖς μεγίσταις σφαλμάτων ἐπιγμένῃ,
 Αἱ μείζονος χρήζουσι Φιλανθρωπίας.
 Ἄλλ' αἰχυνέσθω Φληναφῶν Ὀρειγένης,
 Πέρας γενέσθ' ἢ κολάσεων λέγων.

Recteque observat, qui nostra atate plurimos judicio superavit Gerardus Vossius de Poetis Græcis cap. 1, non extitisse temporibus Justinii Martyris, Tatiani, Clementis Alexandrini, Eusebii, aliorumque multorum, versus Sibyllinæ collectionis lib. 1. & lib. 3. de Sibylla Noæ coætanea; quandoquidem ex illorum Patrum professione, nulla è Sibyllis Mosen antiquitate superavit. Ex quibus intelligitur non unum Poetam Sibyllam se esse finxisse, sed plures diverso tempore, quorum versus disiectos, unum in corpus consarcinator incertus multo post denatos Apostolos compegerit.

Quod autem à pluribus existimatur, primo sæculo ac principio secundi Sibyllam à Christianis scriptoribus citari nequivisse, id vero ego inficior rationibus adductus non paucis. Quoniam scil. gratis & sine fundamento illud asseritur. Deinde quia viventibus Apostolis ac Luca scribente Evangelium, multa Apochrypha & Pseudepigrapha otiosi temerarii que homines edebant, inquit Origenes Homil. 1. in Lucam, eumque sæpissime sequens Hieronymus Proæmio Commentariorum super Matthæum, necnon Titus, Ambrosius

Ambrosius, Beda, Euthymius, Theophylactus, *ad primum vers. Evangelii Lucæ: Quidni & in illis quædam Sibyllino nomine? ad hæc certum est ex Varrone, Cicerone, Tacito, Suetonio, Plutarcho, multa vana & supposititia inter Paganos quasi Sibyllina fuisse circumlata, ante & statim post primordia nostræ Religionis. Hoc exemplo cur non idem evenerit apud nos? Adjice his Testimonium Hermæ lib. 1. vis. 2. cap. 4. quæque ibi annotabam de insigni isto loco Josephi Antiquit. Judaic. lib. 1. cap. 5. Περὶ ἃ τοῦ πύργου τούτου καὶ τῆς ἀλλοφρονίας τῶν ἀνθρώπων, μέμνηται καὶ Σίβυλλα, λέγουσα ἕως. Πάντων ὁμοφώνων ὄντων τῶν ἀνθρώπων, πύργον ὠκοδόμησάν τινες ὑψηλότατον, ὥς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμενοι δι' αὐτοῦ. Οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμους ἐπιπέμψαντες, ἀνέτρεψαν τὸν πύργον, καὶ ἰδίαν ἐκάτω φωνὴν ἔδωκαν. καὶ ἀπὸ τούτου Βαβυλῶνα σιωέβη κληθῆναι τὴν πόλιν. Qui locus respondet his Sibyllinis lib. 3. circa initium.*

Ἀλλ' ὁπόταν μεγάλοι Θεοὶ τελέωνται ἀπὸ λαοῦ &c. Concludo nihil vetare quin vero Clementi laudata fuerit Sibylla, in re præsertim Ethnicis non ignota, mundi videlicet fine, ac impiorum per ignem judicio; de qua consule præcipue Justinum Martyrem Apologetico 2. p. 66. & Sibyllina Oracula lib. 2. & 3. Ac forsitan Clementis exemplaria viderat, antequam à Christianis (ut conqueritur Celsus apud Origenem lib. 7. contra eum) fuissent interjectis pluribus interpolata.

Ceterum videtur hæc secunda Epistola ante primam esse scripta. Quandoquidem innuit fragmentum illius pacifica tempora; & ex Photii codice 126. colligimus dissidii Corinthiaci in ea factam non fuisse mentionem: at si data esset post priorem, hoc est post finem persecutionis Domitiani, tempore pacis, atque ante persecutionem sub Trajano redintegratam, non prætermisisset discordiam aut reconciliationem Corinthiorum; cum utrumque tempus solummodo

modo annas sejungat. Quare missam arbitror inter duas primas persecutiones, Neronis ac Domitiani, & ante seditionem Corinthi excitatam. Omittebam hic, ut in veterum Testimoniis, duo quæ postea occurrerunt loca. Primus locus est præfationis Concilii Nicæni, Latine ex Arabico per Abrahamum Ecchellensem facta, in quo dicitur Clementem Epistola 2 mentionem fecisse Sectarum 70. verum illa Epistola, si eadem est ac nostra, nec est plane Apochrypha, nequaquam retulit 70 Hæreses, retulit forsitan 7. Alterum locum deprompsi ex optimis membranis Codicis admodum antiqui in Bibliotheca P. P. Soc. Jesu, copiam faciente Gabriele Collartio, viro cum insignis doctrine tum prolixæ humanitatis. Est autem S. Damasceni Eclogarum Sacrarum cap. $\omega\epsilon\iota\ \tau\ \pi\rho\sigma\kappa\alpha\iota\rho\omega\nu\ \chi\ \tau\omega\nu\ \alpha\iota\omega\nu\acute{\iota}\omega\nu\ \acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\omega\nu,\ \chi\ \acute{\omicron}\pi\ \chi\rho\eta\ \tau\omega\nu\ \pi\alpha\rho\acute{\omicron}\nu\tau\omega\nu,\ \tau\acute{\alpha}\ \mu\acute{\epsilon}\lambda\lambda\omicron\nu\tau\alpha\ \pi\rho\tau\iota\mu\acute{\alpha}\nu,$ quod respondet capiti 20. libri 2. Parallelorum editorum. Τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους β. Ὁ $\tau\ \pi\alpha\rho\acute{\omicron}\nu\tau\omega\nu\ \alpha\iota\omicron\delta\eta\tau\iota\kappa\acute{\omicron}\varsigma\ \sigma\upsilon\nu\acute{\iota}\eta\sigma\iota\nu,$ ὡς οὔτε $\acute{\alpha}\ \lambda\omicron\gamma\acute{\iota}\zeta\omicron\nu\tau\acute{\alpha}\ \tau\iota\nu\epsilon\varsigma\ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota\ \tau\epsilon\rho\pi\nu\acute{\alpha},$ $\xi\acute{\epsilon}\nu\alpha\ \kappa\alpha\acute{\iota}\ \mu\alpha\kappa\rho\acute{\alpha}\nu\ \epsilon\pi\ \tau\ \acute{\alpha}\pi\epsilon\chi\theta\omega\nu.$ ἀλλὰ καὶ πλῆθος πολλάκις μᾶλλον πενίας ἐθλίψει, καὶ ὑγεία πλέον ἡνίασε νόσου. Καὶ καθόλου $\tau\ \lambda\upsilon\pi\eta\rho\omega\nu\ \chi\ \Phi\epsilon\upsilon\kappa\tau\omega\nu\ \pi\acute{\alpha}\nu\tau\omega\nu\ \psi\acute{\omega}\theta\epsilon\iota\varsigma\ \chi\ \acute{\upsilon}\lambda\eta,$ ἢ $\tau\ \acute{\alpha}\sigma\omega\alpha\tau\omega\nu\ \chi\ \kappa\alpha\tau'\ \theta\acute{\upsilon}\chi\eta\nu\ \omega\epsilon\iota\beta\omicron\lambda\eta\ \gamma\acute{\iota}\nu\epsilon\tau\alpha\iota.$ Sancti Clementis ex Epistola secunda ad Corinth. Qui res præsentis vitæ agnoscit, intelligit neque ea quæ nonnulli jucunda reputant, aliena esse aut procul dissita ab iis quæ odio habentur. Quinetiam divitiæ sæpenumero magis quam paupertas læserunt, & sanitas plus morbo afflixit. In summa, gratarum rerum ac optatarum affluentia evadit in causam & materiam omnium tristium ac detestatarum.

CAP. II. Τὰς πρῶτευχάς ἡμῶν ἀπλῶς ἀναφέρειν πρὸς τὸν Θεόν, μὴ, ὡς αἱ ᾠδίνουσαι, ἐγκακῶμεν] Verbo ἐγκακεῖν usus fuerat Symmachus Interpres Num. 21. 5. vertens ἐνεκάκησεν, quod 70. verterant πρῶσῳχθισεν. Prætulī tamen ἐγκακῶμεν, ob vers. 1. cap.

18. *Luca Evangelista*, quo respexisse videtur *Clemens*, "Ελεγε δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς ὡς τὸ θεῖον πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν. Simili modo propter verba Apostoli Ephes. 3. 13. Διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν. Scribere oportet apud *Gregorium Theologum* Oratione 44. pag. 709. Εἰ μὴ ἐκκακεῖμεν ἐν ταῖς θλίψεσι, sublato *Typographico Mendo*, ἐκκαμῆμεν. *Theodoriti* libri ad præsens scripturæ testimonium *Isaia* 54. 1. medica manu forte indigent. Εὐφράνθητι σείρα ἢ ἢ πίπτουσα] Οὐ γὰρ ἐπικτεν ἡ ἐκκλησίας εὐσεβεία πάλαι· τῇ δὲ τῶν εἰδώλων δουλείᾳ προσέδρυνεν: ut restituatur Ἡ εὐσεβείας ἐκκλησία, & προσήδρυνεν, quod ultimum exhibet *Catena M. S.* in *Pophetas*, *Biblioth. Reg. Cod.* 229.

CAP. VI. Ἐὰν ἀνέστη (F. ἀναστῇ.) Νωὲ καὶ Ἰωὺ καὶ Δανιὴλ, ἢ ῥύσσονται τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ] *S. Chrysostomus* Homil. 43. in *Genesim*, ἔαν εἴη γὰρ, φησὶ, Νωὲ καὶ Ἰωὺ καὶ Δανιὴλ, υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας αὐτῶν ἢ μὴ ἐξέλωνται. Expositione in *Psalum* 48. ἔαν εἴη Νωὲ καὶ Ἰωὺ καὶ Δανιὴλ, υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας ἢ μὴ ῥύσσονται. *Clementis ἀναστῇ* idem significat atque *Chrysostomi* εἴη, hoc est steterint, statuuntur, exurgant, nam ut non intelligatur de Resurrectione à mortuis, facit præter contextum Scripturæ, quod tunc temporis *Daniel* viveret. Additur autem a nostro, ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, quoniam *Ezechiel* in captivitate ac de captivitate scribebat.

CAP. VII. Καὶ εἰ μὴ δυνάμεθα ἀπαντες στεφανωθῆναι, καὶ ἐγγὺς τοῦ στεφάνου γινώμεθα] *Lux* petenda ex legibus Athleticis. quippe per quas uni corona cedit, consequuntur alii præmia, alii postea laudem; cæteros nec corona, nec præmium, nec laus manet. Verba *Tertulliani* sunt lib. 1. ad *Uxorem* cap. 3. ad primum locum certamen omne contendit, secundus habet solatium, victoriam non habet. *Ephremi*, citante *Petro Fabro* *Agonistici* lib. 3. cap. 10. Festinemus autem magis, ut cum perfectis ac fidelibus coronemur: sin vero vel cum multis placentium laudem præconii mereamur. Beatus qui in *Agone* certaverit, ut cum perfectis victoriæ coronam accipiat. Miserabilis vero qui hoc tempus vitæ suæ negligenter consumpserit, ut indignus sit etiam cum minimis collaudari. *Chrysostomi* ad *1 Corinth.* 9. 24. Nescitis quod qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium, Τοῦτο δὲ λέγει, ἔχ ὡς καὶ ἐν ταῦτα ἐνός ἐκ πάντων μέλλοντες σώζεσθαι. ἀπαρχὴ. ἀλλ' ὡς πολλὰν ὀφειλόντων ἡμῶν εἰσενεγκεῖν τὴν ἀσπιδίαν. ὡς περ γὰρ ἐκεῖ καπνόντων πολλῶν εἰς τὸ στάδιον, ἢ στεφανῶνται πολλοί, ἀλλ' εἰς ἓνα τοῦτο παύεται, καὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ καθεῖναι εἰς τὸν ἀγῶνα, οὔτε τὸ ἀλείψασθαι καὶ παλαῖσσαι. οὕτως καὶ ἐν ταῦτα οὐκ ἀρκεῖ τὸ πιστεῦσαι, καὶ ὡς ἔτυχεν ἀγωνίσασθαι, ἀλλὰ ἀν μὴ ἔτιωσ δράμωμεν, ὡς μέχρι τέλους ἀλήπτους ἑαυτοὺς παραχεῖν καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τῆς βραβεΐου, ἔδεν ἡμῖν ἔσται πλεον. *Hoc autem* dicit, non quia unus quoque ex omnibus hic salvus sit futurus.

surus. Absit; sed quod nos multum adhibere debeamus studium. Nam sicut, illic multis in stadium descendantibus, non coronantur plures, verum ad unum corona devenit, nec sufficit in certamen descendere, neque inungi, & luctari: ita hic quoque non sufficit credidisse & leviter ac utcunque decertasse; sed nisi ita curramus ut ad finem usque nos praebeamus inculpabiles, & prope bravium simus, nihil ad nos emolumenti redibit. Huc porro non facit opinio celebris de tertio statu, medio inter coronam gloriæ ac Gehennæ supplicium: qua de re vide, si lubet, Origenem Homil. 21. & 28. in Numeros, 9. 10. & 17. in Jesum Nave, 5 in Psalmum 36. 3 in Jeremiam, Tomis in Matthæum ad capitis 20. pericopen 1. & ad cap. 27. vers. 15. Homil. 17. in Lucam, & explanatione in Epist. ad Rom. ad cap. 2. v. 10. cap. 10. v. 8. &c. cap. 14. vers. 10. &c. Didymum lib. 2. de Spiritu Sancto, ante medium; Basilium in Regulis brevioribus Respon. ad Interrog. 256. Gregorium Nazianzenum oratione 26. pag. 458. Oratione 36. pag. 590. Orat. 40. pag. 644. 645, 653. Gregorium Nyssenum oratione adversus eos qui differunt baptisma; Chronicum à Raderio editum pag. 562. 564. cum Paulini sexto carmine; Philastrio Hæresi 99. Ambrosio observatione 2. in Micheam; Vita Ambrosii, in fine; Hieronymo Epist. 22. cap. 2. lib. 2. contra Jovinianum cap. ult. Epist. 50. c. 5. & 8. lib. 1. adversus Pelagianos cap. 9. & ad Psalm. 15. v. 10. 61. v. 13. 64. v. 14. 118. v. 56. 135. v. 6. Pelagio Epistola ad Demetriadem, cap. 10. Augustino cum alibi, tum libro de Hæresibus, Hæresi ultima, lib. 1. ad Bonifacium cap. 22. Sermone 14. de verbis Apostoli; Salviano lib. 3. ad Ecclesiam Catholicam, paulo ante finem; atque incertis scriptoribus quatuor, Solutore Quæstionum ad Antiochum cap. 114. & exhortatore Monachorum, utroque Tom. 2. S. Athanasii, Objurgatore Virginis lapsæ Tom. 4. Sancti Ambrosii, ac Tom. 9. B. Hieronymi; & Auctore Homiliæ de corpore & sanguine Christi, seu de Paschate, excusæ tamquam Hieronymi, Eusebii Cæsariensis, Eusebii Emiseni, ac Casarii Arelatensis: quibus jungendus est Prudentius in fine Hamartigeniæ. Αὐτίκα ὁ Πέτρος in Clementis Alexandrini Hypotyposis pag. 807. cap. 1. ἐν τῇ ἀποκαλύψει φησὶν τὰ βρέφη ἐξαμβλωθέντα, τῆς ἀμείνονος ἐσόμενα πείρας, (μείρας) ταῦτα ἀγγέλω τημελούχῳ παραδίδουσι, ἵνα γνώσεως μεταλαβόντα, τῆς ἀμείνονος τοῦ χη μόνης, παύονται ἀ ἀν ἔπαθεν καὶ ἐν σώματι ζήσόμενα. τὰ δὲ ἔπερα, μόνης τῆς σωτηρίας τεύχεται, ὡς ὑδικημένα ἐλεηθέντα, καὶ μενεῖ ἀνευ ἡγλάσεως, τοῦτο γέρας λαβόντα. Hoc est, Jam vero Petrus in Apocalypsi ait Infantes abortivos, si melioris fuerint sortis, Angelo curatori tradi, ut cognitione suscepta meliorem nansciscantur mansionem, patiendo qua pertulissent si extitissent in Corpore: reliquos autem solam salutem adepturos, misericordiam propter factam sibi inju-

riam consequendo, mansurosque absque supplicio, accipientes id muneris. Origenes Homil. 9, in Josuem, Ego sic video, duas esse species eorum qui per fidem festinant, & properant ad salutem: & cætera, quæ conferre operæ precium fuerit cum locis Chrysostomi Parænesi 1. ad Theodorum cap. 7. Augustini libro 50. Homiliarum Homil. ult. cap. 4. & Casarii Homil. 6. earum quas in lucem dedit Stephanus Baluzius noster, præstanti vir ingenio, excellentique doctrina.

Οὐ τὸν φθαρτὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμεθα, ἵνα εὐρεθῇ φθίρων, μασιχαῖς αἵρεται, καὶ ἔξω βάλλεται τοῦ σταδίου] Iterum mos Agonisticus flagellandi ac ejiciendi Athletas, qui contra certaminum scita peccarent, à multis Antiquis, Recentioribus, sæpe numero memoratus; insigniter vero inter Paganos à Luciano in Piscatore, post medium, Ariano in Epicteto lib. 3. cap. 22. sub medium, Dione Chrysostomo Oratione 34. post initium, inter Christianos ab Origene Homil. 3. in Jeremiam, Epiphanio Hæresi 61. cap. penult. & Sidonio lib. 2. Epist. 2. Cyprii Episcopi locus cum Romani Pontificis valde congruit. Παραφθίρας γὰρ ἀγῶνα ὁ Ἀθλητής, μασιχαῖς ἐκβάλλεται τοῦ ἀγῶνος.

Οὐ σκάλῃς αὐτῶν οὐ πελευθήσει] Fidejubente me in Tertulliano de Resurrectione carnis cap. 31. scribe, Vermis illorum non decedet. Es. 66. 24.

CAP. XII. Ἐπερωτηθεὶς ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπόπνος] Interrogatus enim ipse Dominus à quadam. A Salome, in Evangelio secundum Ægyptios. Discimus ex his Clementis alterius. Strom. 3. pag. 465. unde nostris & lux & supplementum accedit. Ἀλλὰ τοῦτο τοι, ὁ Κασσιανός φησι, πυνθανομένης τῆς Σαλόμης, πότε γνωθήσεῃ τὰ περὶ ὧν ἤρετο. ἔφη ὁ Κύριος, ὅταν τὸ τ' αἰσχύνῃς ἐνδύμα πατήσῃτε, & ὅταν γήνηται τὰ δύο ἐν, καὶ τὸ ἄρρεν μετὰ τῆς θήλειας, οὔτε ἄρρεν, οὔτε θῆλυ. πρῶτον μὲν οὖν, ἐν τοῖς παραδεδομένοις ἡμῶν τέτταρσιν εὐαγγελίοις οὐκ ἔχοντες τὸ ρητὸν, ἀλλὰ ἐν τῷ καὶ Ἀγνώστῳ. ἐπιτα δὲ ἀγνοεῖν μοι δοκεῖ, ὅτι θύμῳ μὲν ἄρρενα, ὄρμην, θήλειαν δὲ, τὴν ἐπιθυμίαν αἰνιττεται· οἷς ἐνεργήσῃσι, μετανόια ἐπιτα καὶ αἰσχύνῃ ὅταν οὖν μήτε τις θύμῳ μήτε ἐπιθυμία χαρισάμενος, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔθους καὶ προφῆς κακῆς αὐξήσαντα, ἐπισκιάζει, καὶ ἐγκαλύπτει τὸν λογισμὸν. ἀλλὰ ἀποδυσάμενος πρὸς τὸν αὐτὸν ἀχλὺν, ἐν μετανόιας κατακυνθίς, πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἐνώσει κατὰ τὴν τοῦ λόγου ὑπακοήν. Τότε, ὡς ὁ Παῦλός φησιν, ὅτε ἐνὶ ἐν ὑμῶν οὐκ ἄρρεν, οὐ θῆλυ. Ἀποστᾶσα γὰρ τῆδε ἡ χήματος, ἢ Ἀγκρίνεται τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ψυχὴ μετεπίθεται εἰς ἑνωσιν, ἐθ' ἑτερον οὐσα. Propterea, ait Cassianus, cum percontaretur Salome, quando cognoscerentur ea de quibus interrogabat, dixit Dominus, quando pudoris indumentum conculcaveritis, & quando duo facta fuerint unum, & Masculum cum Fœmina, neque Mas, neque Fœmina. Primo quidem, in nobis traditis quatuor Evangeliiis non habemus hoc dictum, sed in eo quod est secundum Ægyptios. Deinde mihi videtur,

IN EPISTOLAM POSTERIOREM. IOI

sur (Cassianus) ignorare, quod (Evangelium illud) per Masculum quidem significet iram, impetum, per foeminam vero cupiditatem, qua cum operata fuerint, poenitentia & pudor consequitur. Quando ergo neque ira quis, neque cupiditati obsequens, qua quidem & ex consuetudine & ex mala educatione incremento accepto, obumbrant ac contegunt rationem; sed exuens caliginem qua ex iis proficiscitur, & pudore affectus ex poenitentia, spiritum & animam unierit in obedientia rationis: tunc, ut ait Paulus, non est in vobis nec Masculus nec Foemina. Recedens enim anima ab ea forma, qua Mas & Foemina discernuntur, traducitur ad Unionem, neutrum cum sit. Similia Aegyptiaci Evangelii citantur ac exponuntur in Alexandrino Presbytero pag. 445. 452. 453. & pag. 799. col. 1. Vid. Oracula Sibyl lib. 2. v. 70, 71. sed & Evangelii Aegyptiorum mentio fit apud Origenem Homil. 1. in Lucam, Hieronymum Prooemio commentariorum in Matthaeum, Epiphanium Hæres. 62. cap. 2. Titum ac Theophylactum ad principium Luca. Quamquam vero Hæretici veteres ad stabiliendum odium suum in nuptias, Evangelii juxta Aegyptios testimoniis uterentur, non tamen ea talia sunt, quæ non queant ad pium sensum adduci, ex sententia utriusque Clementis: ut dicta habeantur & literaliter, & mystice, ὡς ἐν παραβολῇ μυστηριώδεις inquit Epiphanius, more Aegyptiaco; ac de Christi regno duplici, intra nos atque in futura vita, ubi summa erit corporis & animæ unio, ubi spiritale corpus gestabimus, ubi perstantibus sexibus cessabunt sexuum officia. Profecto si ab aliquo eorum qui temporibus Apostolicis prohibebant nubere, compositum fuit Evangelium Aegyptiorum dictum, admodum ille virus erroris sui occultavit, qui a viris doctissimis juxta ac sanctissimis deprehensus non fuit, sed laudatus ac expositus. Unum affirmare possum, Pseudo-Evangelistam ex solemni apud Apochryphorum scriptores consuetudine imitandi Canonicos libros, alluisse ad Apostoli verba Galat. 3. v. 28. quod & innuit Clemens Stromateus, atque etiam forte ad Ephes. 2. 15.

Τούτο] Verisimile fit ex Epiphanio Hæres. 30. cap. 15. & Hieronymo I. adversus Jovinian. 7. Apostolicum nostrum in iis quæ desiderantur istius Epistolæ, de virginitate disseruisse non paucis.

F I N I S.

Quædam à Doctissimo *I, Ernesto Grabio* de Editione *Junii*, ad quam cæteræ Editiones omnes sunt exactæ tanquam ad Prototypon, observata.

QUÆ ex Collatione emendationem præbent, ad hæc fere Capita reducuntur.

I. Nonnulla in editis omittuntur, quæ in Prototypo extant, errore Typothetarum, ut ex Versione Latina constat.

II. Haud pauca vocabula literis miniatis eduntur, quæ in Codice extant, quod factum esse à Typothetis verisimile est.

III. Sunt haud pauca, quæ non recte exscripsit Editor.

IV. Nonnulla aliter scripta sunt, quam Editor representavit ex singulari quadam ejus opinione, qua adduci non potuit, ut scriptionem veterem aliter exhiberet, quam secundum vulgarem scribendi morem. Quæ ejus scrupulositas in causa maxime fuit, cur nos Editione LXX nunc caremus ex ipso Msto.

V. Sæpe cum ipse male exscripserit, correctionem ex conjectura addit ad Marginem; quæ Correctio in ipso Codice reperitur.

Quæ omnia ulterius mihi confirmavit accurata Manuscripti Codicis collatio, quod facile videbit Lector, si nostram cum Juniana cæterisque Editionibus conferat, quod ut uno intuitu possit, siqua in re Editiones discrepent à Manuscripti Cod. lectione, ubique inter variantes lectiones ac in Notis illud adnotavimus.

Man-

*Mantissa De Clementis Romani Epistola
(priori) à Johanne Ernesto Grabio.*

QUIS aut qualis fuerit Clemens ex Testimoniis veterum, potius quam ex recentiorum conjecturis, dignosci potest. Duo tamen in ipso reprehendere possunt οἱ κριτικῶν παῖδες: Alterum, quoad materiam; quod *Articulum* de Resurrectione facile primum *Argumento* à Phoenicis ortu & interitu it confirmatum; quasi esset res indubia & extra controversia aleam posita, esse Phœnicem, & fugam ipsius ad Ἡλίου βασιμον Ægyptium fieri quolibet Quingentesimo Anno: Alterum, quoad formam, sive sermonem; quod monitiones de tumultibus sedandis, ira moderanda, humilitate promovenda, aliisque virtutibus Christianis sæpius quam par erat, & plane ἀμεθόδως inculcet. Hæc & nonnulla alia ampullosa verba si abfuissent, credidissim sane me Virum Apostolicum & Θεόπνευστον sub manibus conterere. Certo certius est cum hanc scripserit Epistolam, aliqua Apostolorum scripta divulgata fuisse, ex quibus non pauca decerpserit, ut ex Lucæ tum Evangelio tum Actis, Epistolis Jacobi & Petri Catholicis: imprimis ex Beati Pauli Epistola ad Romanos (inter quos ipse vixerit) & ad Philippenses, ubi ipse memoratur. Illi autem ad Hebræos exhibet hæc tot consimiles phraseologias, tot torrentes quasi ab isthoc fonte oriundos; ut non mirum sit utramque eidem Authori Antiquitatem pene omnem ascriptisse. Prætereo enim; quod eadem non pauca habet atque eodem sensu Clemens hic Noster, quæ ille Author, quicumque fuerat plusquam humanus, nec alius præter ipsum Novi Instrumenti scriptor nisi rarissime iidem utitur, v. gr. διμμερής, νωθρός, βοηθός, ἡγούμενοι, παρεμβολή, λιθάζω, Φιλοξενία, ἐγκαταλείπω, κατασκοπός, ἀπαύγασμα, δύλαβης, σκληρύνω, μαρτυρεῖν. Et siqua sunt similia, utrisque communia:
senten-

sententiolas etiam quasdam videtur inde sumpsisse, & in rem suam accommodasse, quarum, in tuam gratiam, quicumque sis horum Authorum studiosus, exhibeo hanc qualemcunque σκιαγραφίαν & πίνακα.

Author ad Hebræos

	3.
	4.
CAP. I.	5.
	7.
	13.
CAP. III.	2.
	5.
CAP. IV.	14.
	13.
CAP. VI.	14.
	15.
	a v. 5. ad v. 20.
CAP. XI.	30.
	31.
	v. 1.
	2.
CAP. XIII.	
	17.

Clemens Romanus.

CAP. XXXVI.	ὁς ὦν ἀπαύ- γιασμα κ. τ. λ.
CAP. XLIII.	Πιστὸς Θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ κ. τ. λ.
CAP. LVIII.	Διὰ τῆς ἀρχιερέως κ. τ. λ.
CAP. X.	Ἀβραάμ ὁ φι- λος κ. τ. λ.
	IX. Λάβωμεν Ἐνώχ κ. τ. λ.
	X. Ἀβραάμ — πιστὸς εὐρήθη ἐν τῷ κ. τ. λ.
CAPP. XII.	δ. π. κ. φ. ἐσώ- θη Ῥαὰβ κ. τ. λ.
XVII.	Οἱ πηγὲς ἐν δερ- μασιν κ. τ. λ.
CAP. XI.	Διὰ φιλοξενίαν ἐν εὐσέβειαν Λῶτ ἐσώθη κ. τ. λ.
CAP. I.	ὑπολασέμενοι τοῖς ἡγουμένοις.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ.

CAP.	GENESIS.	PAG.	CAP.	PAG.
	I. 9.	98	XVIII. 27.	130
	26.	140	DEUTERONOMIUM.	
	28.	ibid.	IV. 34.	130
	II. 23.	28	IX. 12. &c.	206
	IV. 3, &c.	16	XXXII. 8, 9.	130
	V. 24.	40	15.	14
	VI. }	32, 42	JOSHUA.	
	VII. }		II.	50
	VIII. }		PARALIP.	
	XII. 1, &c.	42	XX. 7.	82
	XIII. 14.	44	ESTHER.	210
	XV. 5, 6.	ibid.	JOB.	
	XVIII. 27.	84	I. 1.	84
	XIX.	46	IV. 16, &c.	158
	XXI.	ibid.	V. 1, &c.	162
	XXII.	46, 134	V. 17, &c.	214
	XXVII.	20	IX. 2, 3.	132
	17.	136	XIV. 4.	84
	XXVIII.	134	XV. 15.	160
	XXXVII.	20	XIX. 25, 26.	124
	EXODUS.		XXXVIII. 10, 11.	98
	II. 14.	20	PSALMI.	
	III. 11.	88	II. 7, 8.	152
	IV. 10.	ibid.	III. 5.	124
	XIV.	202	XII. 3, & seq.	66
	XXXII. 32.	206	XVIII. 25.	184
	NUMER.		XIX. 1.	126
	XII.	22	XXII. 6 & seq.	80
	7.	86	XXIV.	
	XVI.	22. 202		
	XVII.	174		

PSALM.	PAG.	CAP.	PAG.
XXIV. 1.	208	LXVI. 2.	58
XXXII. 1, 2.	200	24.	236
10.	112	JEREMIAS.	
XXXIII. 11.	110	III. 19, 22.	36
XXXVII. 35. & seq.	164	IX. 23, 24.	56
L. 14, 15.	204	EZECHIEL.	
16 & seq.	46	XIV. 14, &c.	234
LI. 1. & seq.	90	XVIII. 30.	34
17.	204	XXXIII. 11.	ibid.
LXII. 4.	66	DANIEL.	
LXIX. 31. & seq.	204	III. 20.	182
LXXVIII. 36, 37.	66	VI. 16.	ibid.
LXXXIX. 21.	90	VII. 10.	142
CIII. 10, 11.	36	JONAS.	
CIV. 4.	152	III.	32
CX. 1.	ibid.	HABACUC.	
CXVIII. 18.	212	II. 3.	116
19, 20.	192	MALACHIAS.	
CXXXIX. 6, 8, 9.	128	III. 1.	ibid.
CXLI. 5.	214	LIBRI APOCRYPHI.	
PROVERBIA.		JUDITH.	210
CAP. I. 23. & seq.	218	Sapientia SALOMONIS.	
II. 21.	62	II. 24.	16
III. 11.	212	XI. 21.	126
VII. 34.	132	XII. 12.	ibid.
3.	12	Sancti MATTHÆI.	
XX. 27.	104	VI. 24.	234
ESAIAS.		VII. 21.	230
I. 16. & seq.	36	23.	ibid.
VI. 3.	142	IX. 13.	226
XXVI. 19, 20.	198	X. 16.	232
XXIX. 13.	66, 228	28.	ibid.
XL. 10.	140		32.
XLI. 1.	82		
LIII. 1. & seq.	70		
LIV. 1.	226		
LX. 17.	172		
LXII. 11.	140		
LXIV. 4.	144		

CAP.	PAG.	CAP.	PAG.
	32.		228
XII.	50.		240
XVI.	26.		234
XVIII.	6.		186
XXVI.	24.		ibid.
Sancti MARCI.			
IX.	42.		ibid.
Sancti LUCÆ.			
VI.	36. & seq.		56
X.	3.		232
XII.	4. 5.		ibid.
XIII.	27.		230
XVI.	10.		12
	13.		234
XVII.	2.		186
ACTORUM Apostolorum.			
XIII.	22.		90
XX.	35.		8
Epistolæ ad ROMANOS.			
I.	29. & seq.		146
I Epistolæ ad CORINTH.			
I.	31.		56
II.	9.		144. 226
XIII.	4.		194
Epistolæ ad TITUM.			
III.	1.		12
Epistolæ ad HEBRÆOS.			
I.	3. 4. 5.		152
	7.		ibid.
	13.		ibid.
III.	2.		86
IV.	14.		220
VI.	13. & seq.		42. 44
X.	37.		116
XI.	5.		40
	8.		42
	31.		50
	37.		82
Epistolæ Sancti JACOBI.			
I.	8.		114
II.	21.		134
	23.		42
IV.	6.		132
V.	20.		194
Epistolæ prioris Sancti PETRI.			
IV.	8.		194
V.	5.		132
Epistolæ posterioris.			
II.	5.		32
	6.		48
III.	4.		114

Alia ex Evangelio secundum Ægyptios, & forsan ex aliis Scriptis Apocryphis citantur. Quum autem Sanctus Pater nusquam citet vel Evangelium vel Epistolas vel Apocalypsin Sancti Johannis; satis constat has Epistolas scriptas fuisse, antequam à Beato Apostolo aliquid in lucem ederetur: aliter enim vix fieri potuit, ut ea penitus prætermiserit.

I N D E X

DICTIONUM GRÆCARUM notatu digniorum.

A.	PAG.	E.	PAG.
Ἀβαναύτως	178	Ἐγκεκυφότες εἰς	162
Ἀβύσσων ἀνεξιχνίατα καὶ νερτέ-		εἰσὶν ὁ χαρακὴρ	140
ρων ἀνεκδιήγητα κρίματα	98	ἐκλογῆς μέρῳ	130
ἁγίου μερίς	132	ἐξακοντίζουσιν εἰς ἑαυτὴν	60
ἁγοπρεπέσι λόγοις	58	ἐπινομήν δεδώκασιν	176
ἁγῶνα ἀγωνιζόμενοι	236	ἐρησπαρέκλῃς	140
ἁγῶνα φθείρας	ibid.	ἐτεροκλινεῖς	190
ἀδελφοκτονία	20	ἐν ἀρχῇ τῆς Εὐαγγελίας	188
ἀμβλυωπῆσσι	16		
ἀμεταμέλητον πολιτείαν τῷ Θεῷ	208	H.	
ἀμνησικακία	12	Ἡθὺς φιλοξενίας	6
ἀναγραφὰ τῶν χρόνων	122	τῆς ἀγνείας ἡθὺς	108
ἀνα εἰς τὴν τρυφήν	96		
ἀνατιλίσκεται	134	Θ.	
ἀνέμων σφοδροί	102	Θυσία ἐνδελεχισμῷ καὶ εὐχῶν	166
ἀντιφθάλμιον	140		
ἀνταρτίη	4, 108	I.	
πρὸς ἀπόλυσιν τῷ ἀποθανεῖν	120	Ἰνδαλέρω ἡ ψυχὴ ἐπὶ	114
ἀπορροή πλοηπίας	6		
αὐτεπαίνετες	134	K.	
αὐτομολοῦντες ἀπὸ Θεοῦ	128	Καταβολὴν χάριτος ποιήσαντες	216
ἀφιλοξενία	146	κοινωνοὶ πάντων	194
		ἐν κόμπῳ ἀλαζονείας	70
Γ.			
Γενναῖα ὑποδείγματα	22	Λ.	
ἡ κρυφοφύλαξ	96	Λαϊκὸς ἄνθρωπος	166
γόνυ καρδίας	216	λειποτάκτιν ἀπὸ τοῦ θελήματος	
γραφεῖον	128	τῷ Θεῷ	106
		λινοκαλάμη	52
Δ.		ἐν λόγῳ τῆς μεγαλωσύνης αὐτῆς	126
Διανεύειν	122	M.	
δωδεκάσκηπτον	134	Μεταπαροδιδόναι	102
δωδεκάφυλον	212		μιαθὸς

μικτὸς ἀντιμιθίας	P A G.	224		P.	P A G.
μωμοσκοπήσας		168	Ριψοκινδύνως		60
N.			Σ.		
Νερτέρων κρίματι		98	Σκῆπτρον τ' μεγαλωσύνης τῷ Θεῷ		68
νωθρὸς		140	ἐν τῷ αὐτῷ ἔσμεν σκάμματι		30
O.			σαφυλὴ παρρησιαῖα		116
Ὅδοι τῆς εὐλογίας		134	ἐξερνισμένοι τοῖς σπλαγχνοῖς		8
οἰκουρμαῖν τὰ κατὰ τὸν οἶκον		8	ἐγγὺς ἔσθ' ἄνθρωποι γινώμεθα		236
ἄμματα τ' ψυχῆς		96	συνεπιμαρτυρεῖν		116
ὄνομα τῆς ἐπισκοπῆς		172	σφραγίδα μὴ τηρήσαντες		236
ὄρνεον μνησθέντες		120	T.		
Π.			Τέρμα τῆς δύσεως		24
Παμμεγαλειότατε κράτι		138	τόποι περὶ τὴν Ἀραβίαν		120
πανάρετος πίστις		6	Υ.		
πανάρετος πολιτεία		12	Υπερεκπερισσῶς		102
πανάρετος σοφία		218	καθ' ὑπεροχὴν δοκοῦντες		216
παντεπόπτης		212, 220	Φ.		
παράδοξον σημεῖον		120	Φιλαργυρεῖν		230
πεπληροφορημένῳ ἀγάπης		208	φυλάρχοι		174
ἐν πεποιθήσει πίστεως ἀγαθῆς		124	φυλλορροεῖν		116
πύρρῳ ἑαυτοῦς ποιοῦντες		132	X.		
πρωτοδύππος		242	Χρησιμοδοτηθέντες		210
πρωτοδυσπρόσπινος		178	χωρὸς εὐσεβῶν		198
πρωτοκλίσεις πεποιθῶς		188	Ω.		
μὴ κατὰ πρωτοκλίσεις		110	Ὁκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέραντος		100
προφορεῖν		122			

I N D E X

I N D E X

RERUM & VERBORUM MEMORABILIMUM.

A.		PAG.	
A Braham per Fidem acceptus		Continentiæ donum	157
fuit	43. 83. 135	Cordis genua flectere	217
Abyſſorum & inferorum judi-		Corinthiorum antiqua Eccleſia	191
cia	99	Coronari ſi non poſſumus om-	
Emulatio vel zelus & invidia	21	nes ſaltem prope coronam	237
Agonum leges	237	ſimus	237
Angeli aſſiſtentes voluntati DEI		Corpori humano Eccleſia com-	
miniſtrant	143	paratur	155
Apocrypha loca	89. 115. 133.	Creator in operibus ſuis exul-	
	239. 243. 247	tat.	141
B.		D.	
Baptiſma ſervandum eſt purum		Davidis humilitas	91
& immaculatum	239	Deo nihil impoſſibile prætei-	
		quam mentiri	127
C.		Dona DEI	145
Caritatis Elogia	195	Dona ſeu munera offerre	179
Caritatis DEI vinculum	ibid.	Doxologiarum formulæ	103.
Cephas Apoſtolus	189		201. 221. 223
Chriſtus DEUS	225	Dubii animo	115. 139
Chriſto quanta debeamus	ibid.	E.	
Chriſtus venit in humilitate	71	Ephebus	223
Chriſtus Pontifex oblationum		Epifcopi & Diaconi	171
noſtrarum	151	Epifcopi recte conſtituti & in-	
Chriſtus Primitiæ Reſurrectio-		culpate miniſtrantes dejicien-	
nis	119	di non ſunt	179
Chriſtus Sceptrum Majeſtatis		Epifcopalis ſucceſſio	177
DEI	69	De Epifcopatus nomine con-	
Chriſtus ſummus Sacerdos &		tentio	ibid.
noſter Patronus	151. 221	Elther	211
Chriſtus cum eſſet Spiritus fa-		Enoch translatus fuit	41
ctus eſt caro	241	Evangelii principium	189
Confefſio vera	229		

F

F.		PAG.	Mundi post Oceanum		PAG.
Feminae linguae suae moderatio-			N.		101
nem ——— manifestam faci-			Noe παλιγγενεσίαν mundo prae-		
ant		109	dicavit		43
Fontium ubera		103	O.		
Fortunatus		223	Oblationum Ritus		167
Funiculus coccineus Rahabae			Oceanus impermeabilis		101
Typus sanguinis Christi		55	Opera bona		139
H.			de Ordine		155
Heliopolis		123	Ordo in militia		ibid.
Homo quomodo in mundum			Ordo in oblationibus & officiis		163
veniat		157	P.		
Honorem DEUS manibus suis			Paulus Catenas septies porta-		
formavit imaginis suae cha-			vit		25
racterem		139	Paulus fuit magnum patientiae		
Humiles esse debent, qui ca-			exemplar		27
teris praestant donis & vir-		193	Pauli Martyrium		ibid.
J.			Pacis amor		209
Jacobo data sunt duodecim			Pacis donum in creaturis		97
icepra		135	Petri labores & Martyrium		23
Jobi humilitas		85	de Phoenice ave narratio		121
de Isaaco		135	de Poenitentia		203
de Juditha		211	Poenitentiae gratia semper ob-		
Justificatio per Fidem		137	lata		31
Justitiae porta		193	Poenitentiae tempus haec tan-		
Justi à justis persecutionem non			tura vita		239
sui t passi, sed ab iniquis		181	R.		
L.			Rahabae fides & hospitalitas		51
Laici		167	in Rahaba Prophetia		55
Lapsi in peccatum		213	Regnum DEI quando ventu-		
Levitae		167	rum sit		247
Lot		47	Resurrectio carnis		241
Ejus uxor facta statua salis		49	Resurrectionem Dominus in		
M.			creaturis continuo nobis o-		
Martyres		27	stendit		119
Morti seipso multi tradiderunt			S.		
ut cives liberarent		211	Summus Sacerdos, Sacerdotes		
Moy sis insignis caritas		209	& Levitae		165
Moy sis humilitas		89	Seculum		

	PAG.		PAG.
Sæculum hoc & futurum duo sunt inimici	235	T.	
Contra Schisma inter Christi- anos	187	Terram DEUS propriæ volun- tatis fundamento stabilivit	139
Scripturæ loca advertenda	185.	V.	
	199	Valerius	223
Scripturæ loca juncta 67. 187.		Ventorum libramina	103
& alibi.		in Vincula seipsos conjecerunt	
in Servitutem multi se dede- runt, & accepto pretio sui		multi Christiani ut alios re- dimerent	211
alios cibarunt	211	Virgæ duodecim	175
Spes communis	203	Virga Aaronis	ibid.
		Vita nostra nihil aliud est quam mors	227

*Sequentiâ Errata in Textu & Notis infra positis velim
emendes.*

PAG. 21. lin. 58. Not. post ἀδελφῶν lege; p. 22. l. 7. post
provocavit. lege? p. 34. l. 7. lege εἰπόν. p. 47. l. 26.
Not. lege conveniat. pag. 53. lin. 35. Not. post ἐπέπεσεν. dele
p. 60. l. 26 & 27. Not. lege Schismaticos & Schismatum. p.
68. l. 5. Not. lege com. 7. p. 124. l. 5. ante καὶ ἐξαναστήσεις
dele *, & pone eum ante καὶ κοιμήθη lin. sequente. p. 128.
l. 14. lege CXXXIX. p. 150. lin. 36. Not. dele ante ipsum
p. 194. l. 12. pro Rom. XIII. lege 1 Cor. XIII.

FINIS.

